

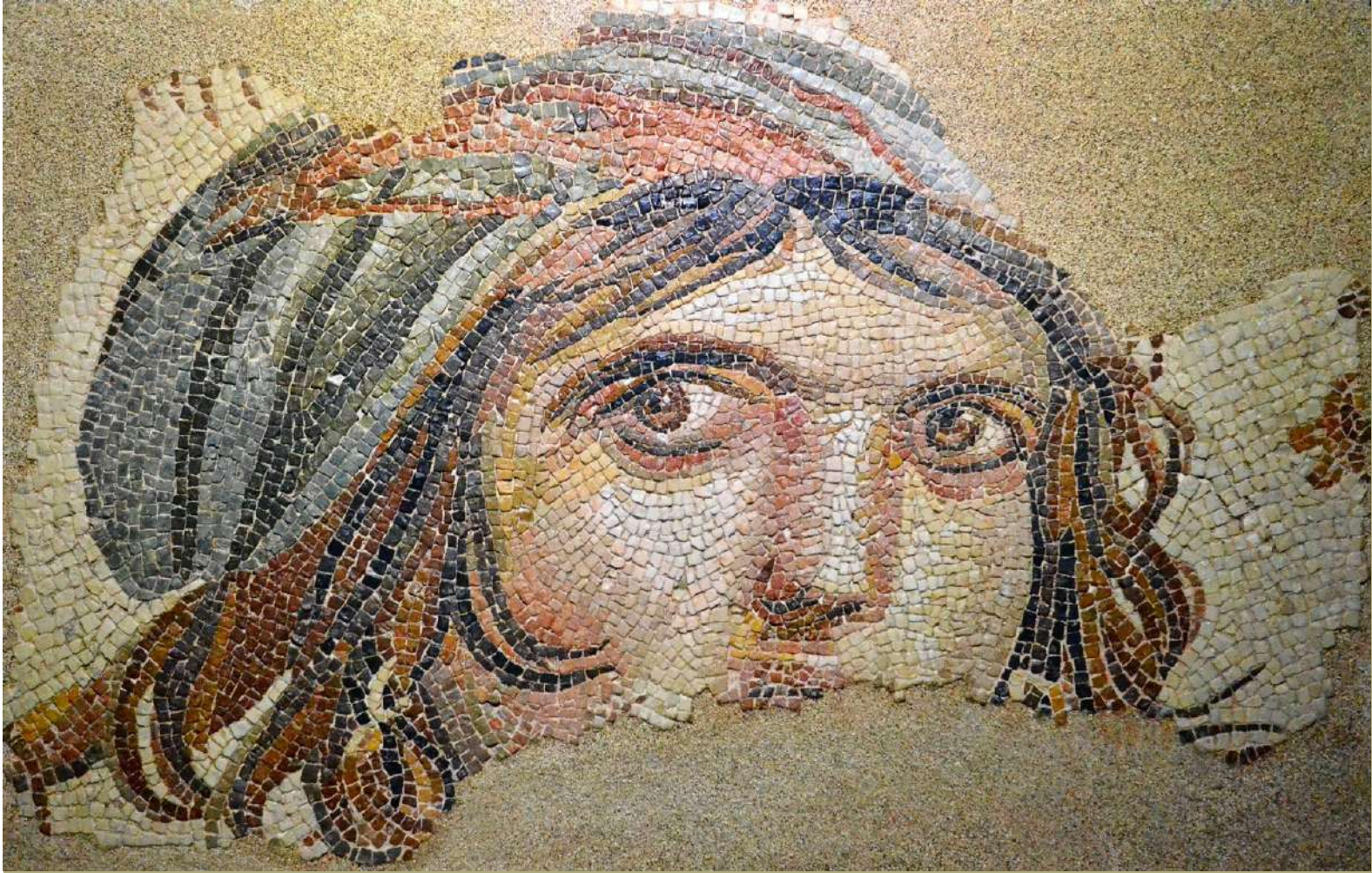
ZEUGMA

I. ULUSLARARASI

MULTİDİSİPLİNER ÇALIŞMALAR KONGRESİ

13-16 Eylül 2018

Gaziantep

TAM METİN KİTABI

Cilt-1

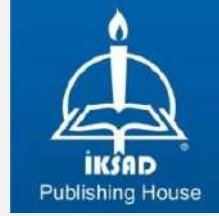
Editörler

Dr. Ebru Gamze IŞIKSAÇAN

Dr. Esra MANKAN

ISBN 978-605-7510-60-0

KONGRE TAM METİN KİTABI

ZEUGMA I. ULUSLARARASI MULTİDİSİPLİNER ÇALIŞMALAR KONGRESİ 13-16 Eylül 2018 Gaziantep

Editörler

Dr. Ebru Gamze İŞIKSAÇAN
Dr. Esra MANKAN

İKSAD YAYINEVİ®

(TC. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI YAYINEVİ RUHSAT NUMARASI: 2014/31220)
TÜRKİYE

TR: +90 342 606 06 75 USA: +1 631 685 0 853

E-mail: info@iksad.com

www.iksad.org.tr www.iksadkongre.org

Dr. Ebru Gamze İŞIKSAÇAN - İstanbul Medipol Üniversitesi

Cilt -1

Bu kitabın tüm hakları İKSAD Yayınevi'ne aittir.
Yazarlar etik ve hukuki olarak eserlerinden sorumludurlar.

Iksad Publications - 2018©

Yayın Tarihi: 11.10.2018

ISBN – 978-605-7510-60-0

KONGRE KÜNYESİ

KONGRE ADI

ZEUGMA I. ULUSLARARASI MULTİ DİSİPLİNER ÇALIŞMALAR KONGRESİ

TARİHİ VE YERİ

13-16 Eylül 2018, GAZİANTEP

DÜZENLEYEN KURUMLAR

İKSAD- İktisadi Kalkınma ve Sosyal Araştırmalar Derneği

KONGRE BAŞKANI

Prof. Dr. Necati DEMİR

DÜZENLEME KURULU BAŞKANI

Mustafa Latif EMEK

KOORDİNATÖR

Zhuldyz SAKHİ

YABANCI KONUŞMACILAR

Firoz FAOZİ -*Afganistan*

Mohammad Rahim QURBAT- *Afganistan*

Dr. Akbar VALADBİĞİ- *İran*

Dr. Bauryzhan BOTAKARAYEV- *Kazakistan*

Lile KABADZE- *Gürcistan*

Lec. Akrama KHANOM- *Bangladeş*

KONGRE DİLLERİ

Türkçe, İngilizce, Rusça

FOTOĞRAF GALERİSİ

**BİLİM VE DANIŞMA
KURULU**

Dr. Alma T. AKAJANOVA
Abay Kazak Milli Pedagoji Üniversitesi

Dr. Alia R. MASALİMOVA
Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

Dr. Amanbay MOLDİBAEV
Taraz Devlet Pedagoji Üniversitesi

Dr. Ahmet KULAŞ
Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

Dr. Akmaral S. SYRGAKBAYEVA
Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

Dr. Armağan KONAK
Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

Dr. Anatoliy LOGİNOV
Ukrayna Şevçenko Lugan Milli
Üniversitesi

Dr. A.S. KIDIRŞAYEV
Makhambet U. Batı Kazakistan Devlet
Üniversitesi

Dr. Ayslu B. SARSEKENOVA
Orleu Milli Kalkınma Enstitüsü

Dr. Bahit KULBAEVA
S.Baybeşev Aktobe Üniversitesi

Dr. Bakıt OSPANOVA
H.Ahmet Yesevi Uluslararası Kazak-
Türk Üniversitesi

Dr. Bayram BOLAT
Ömer Halisdemir Üniversitesi

Dr. Bazarhan İMANGALİYEVA
K.Zhubanov Aktobe Devlet Bölge
Üniversitesi

Dr. B.K.ZAYADAN
Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

Dr. Botagul TURGUNBAEVA
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji
Üniversitesi

Dr. Caner KARAVİT
Mimar Sinan Üniversitesi

Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA

Rasulbekov Kırgız Ekonomi Üniversitesi

Dr. Gulşat ŞUGAYEVA

**Dosmukhamedov Atyrau Devlet
Üniversitesi**

Dr. D.K.TÖLEGENOVA

**Makhambet U. Batı Kazakistan Devlet
Üniversitesi**

Dr. G.I. ERNAZAROVA

Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

Dr. Dinarakhan TURSUNALİEVA

Rasulbekov Kırgız Ekonomi Üniversitesi

Dr. Hikmet DEMİRCİ

**Kahramanmaraş Sütçü İmam
Üniversitesi**

Dr. Dursun KÖSE

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

Dr. İsaevna URKİMBAEVA

**Abılay Han Uluslararası İlişkiler
Üniversitesi**

Dr. Dzhakipbek Altaevich ALTAYEV

Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

Dr. Kalemkas KALİBAEVA

**Kazak Devlet Kızlar Pedagoji
Üniversitesi**

Dr. Elvan YALÇINKAYA

Ömer Halisdemir Üniversitesi

Dr. Karlıgash BAYTANASOVA

Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

Dr. Fethi DEMİR

Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Dr. K.A.TLEUBERGENOVA

**Kazak Devlet Kızlar Pedagoji
Üniversitesi**

Dr. Gulmira ABDİRASULOVA

**Kazak Devlet Kızlar Pedagoji
Üniversitesi**

Dr. Kenjehan MEDEUBAEVA

**Kazak Devlet Kızlar Pedagoji
Üniversitesi**

Dr. Kenan İLARSLAN
Afyon Kocatepe Üniversitesi

Dr. Keles Nurmaşulı JAYLIBAY
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji
Üniversitesi

Dr. Kulaş MAMİROVA
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji
Üniversitesi

Dr. Mahabbat OSPANBAEVA
Taraz Devlet Pedagoji Üniversitesi

Dr. Maha Hamdan ALANAZİ
Riyad Kral Abdülaziz Teknoloji
Enstitüsü

Dr. Malik YILMAZ
Atatürk Üniversitesi

Dr. Mavlyanov ABDİGAPPAR
Kırgızistan Elaralık Üniversitesi

Dr. Maira ESİMBOLOVA
Kazakistan Narkhoz Üniversitesi

Dr. Maira MURZAHMEDOVA
Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

Dr. Metin KOPAR
Adıyaman Üniversitesi

Dr. Mustafa METE
Gaziantep Üniversitesi

Dr. Mustafa TALAS
Ömer Halisdemir Üniversitesi

Dr. Mustafa ÜNAL
Erciyes Üniversitesi

Dr. Han Nadejda
E.A. Buketov Karaganda Devlet
Üniversitesi

Dr. Osman Kubilay GÜL
Cumhuriyet Üniversitesi

Dr. P.S. PANKOV
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji
Üniversitesi

Dr. Rustem KOZBAGAROV

**M. Tınışbayev Kazak Araç ve İletişim
Akademisi**

Dr. Zharkyn BALTABAEVA
Abay Kazak Milli Pedagoji Üniversitesi

Dr. Sarash KONYRBAEVA
**Kazak Devlet Kızlar Pedagoji
Üniversitesi**

Dr. Zongxian FENG
Xi'an Jiatong Üniversitesi

Dr. Salima N. KAIRJANOVA
**Dosmukhamedov Atyrau Devlet
Üniversitesi**

Dr. şara MAJITAYEVA
**E.A. Buketov Karaganda Devlet
Üniversitesi**

Dr. Vecihi SÖNMEZ
Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Dr. Vera ABRAMENKOVA
**Rusya Aile ve Eğitim Çalışmaları
Enstitüsü**

Dr. Yang ZITONG
Wuhan Üniversitesi

Dr. Zeynullina AYMAN
**S. Toraygırov Pavlodar Devlet
Üniversitesi**

ZEUGMA I. ULUSLARARASI MULTİ DİSİPLİNER ÇALIŞMALAR

KONGRESİ

13-16 Eylül/ Gaziantep

TARİH	OTURUM BAŞKANI	SALON
14.09.2018 CUMA / 09 ⁰⁰ -12 ⁵⁰	Dr.Öğr.Üyesi Handan HAYDAROĞLU ŞAHİN&Dr. Öğr. Üyesi MAHMUT ARSLAN	ZEUGMA-1
SÜRE	YAZARLAR	BAŞLIK
	Mehmet DEMİRKOL	MANDİBULAR SANTRAL DEV HÜCRELİ GRANÜLOMANIN LEZYON İÇİ KORTİKOSTEROİD TEDAVİSİ İLE KÜÇÜLTÜLMESİ
	Mehmet DEMİRKOL& Mustafa YALÇIN &Carullah Anıl KAR Dr.Öğr.Üyesi Mustafa YALÇIN	GENİŞ OROANTRAL AÇIKLIĞIN BUKKAL YAĞ DOKUSU FLEBİ KAPATILMASI: OLGU RAPORU MANDİBULADAKİ GENİŞ ODONTOJENİK KİSTLERİN KONSERVATİF TEDAVİSİ: 2 VAKA SUNUMU
	Dr.Öğr.Üyesi Mustafa YALÇIN & Mehmet DEMİRKOL &Aykut Can BALKANLIOĞLU	SUBLİNGUAL BEZDE SIALOLİTİAZİS VE CERRAHİ TEDAVİSİ
	Dr.Öğr.Üyesi Özge PARLAR ÖZ	ANTERİOR ESTETİĞİN LAZER DESTEĞİ KULLANARAK ZİRKONYUM ALT YAPILI SABİT PROTEZLER İLE REHABİLİTASYONU
	Arş.Gör.Dt. Funda SOYSAL&Dr.Öğr.Üyesi ÖZGE PARLAR ÖZ &Dr.Öğr.Üyesi Nermin DEMİRKOL &Uzm. Dt. BUKET ÖZSOY	FONKSİYONEL VE ESTETİK KAYNAKLI DENTAL PROBLEMLERE MULTİDİSİPLİNER TEDAVİ YAKLAŞIMI: OLGU SUNUMU
	Arş.Gör.Dt.Funda SOYSAL &Dr.Öğr.Üyesi Nermin DEMİRKOL &Dr.Öğr.Üyesi Özge PARLAR ÖZ & Arş.Gör.Dt. Meral UZUNKAYA	ANTERİOR ESTETİĞİN YENİ NESİL TAM PORSELEN SİSTEMİYLE REHABİLİTASYONU: OLGU SUNUMU
	Dt. Uğur HİLALOĞLU& Dr.Öğr.Üyesi Nermin DEMİRKOL & Dr.Öğr.Üyesi Özge PARLAR ÖZ	TAM AĞIZ REHABİLİTASYON İLE DİKEY BOYUT ARTTIRILMASI: OLGU SUNUMU
	Dt. Uğur HİLALOĞLU& Dr.Öğr.Üyesi Nermin DEMİRKOL & Dr.Öğr.Üyesi Özge PARLAR ÖZ	PORSELEN LAMİNATE VENEERLERLE DİASTEMA REHABİLİTASYONU: OLGU SUNUMU
	Dr.Öğr.Üyesi Selma URFALIOĞLU& Dr.Öğr.Üyesi ABDULLAH BEYOĞLU	İNSÜLİN BAĞIMLI TİP 2 DİYABETES MELLİTUSLU HASTALARDA GÖZYAŞI KALİTE VE MİKTARININ DEĞERLENDİRİLMESİ
	Dr.Öğr.Üyesi M. Tuğba TEMEL	PEDİATRİ SERVİSİNDE İDRAR YOLU ENFEKSİYONU TANISI İLE YATAN HASTALARIN ETKEN MİKROORGANİZMALARININ İNCELENMESİ
	Dr.Öğr.ÜyesiMurat KARAOĞLAN	EN SIK GÖRÜLEN ENDOKRİN ORGAN SPESİFİK OTOİMMUN HASTALIKLARIN KLİNİK VE İMMUNOGENETİK KARAKTERİSTİKLERİ:RİSK VE PROGNOSTİK FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİ
	Dr.Öğr.Üyesi Handan HAYDAROĞLU ŞAHİN(Oturum Başk.)	HEMATOLOJİK MALİGNİTELERDE PROKALSİTONİN VE C-REAKTİF PROTEİNİN DİAGNOSTİK ÖNEMİ
	Dr.Öğr.Üyesi M. Enes COŞKUN	PEDİATRİ KLİNİĞİNDE HEPATİTİT A TANISI ALAN HASTALARIN DEMOGRAFİK VE LABORATUVAR VERİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ
	Dr.Öğr.Üyesi Mahmut ARSLAN (Oturum 2. Başk.)	BİR ÜNİVERSİTE HASTANESİNDE CERRAHİ BRANŞLARDA GÖREV YAPMAKTA OLAN ARAŞTIRMA GÖREVLİLERİ ARASINDA HASTA KAN YÖNETİMİ HAKKINDA FARKINDALIK DURUMUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ
	Nermin Demirkol	TOTAL DİŞSİZ HASTANIN ALL-ON-FOUR İMPLANT TEKNİĞİ İLE REHABİLİTASYONU
	Dr.Öğr.ÜyesiHavva YEŞİL ÇINKİR	REGORAFENİB İLE METASTATİK KOLOREKTAL KANSER TEDAVİSİNDE GERÇEK YAŞAM VERİLERİ
	Dr.Öğr.Üyesi Havva YEŞİL ÇINKİR	ANOREKTAL MALİGN MELANOM TANILI HASTALARIN RETROSPEKTİF DEĞERLENDİRİLMESİ
	Adile NEŞE	TİP 2 DİYABET YÖNETİMİNDE DİSİPLİNERARASI YAKLAŞIMIN ÖNEMİ

Not: Sunum sıralaması, kahve arası verilmesi ve oturuma ilişkin tüm hususlarda Oturum Başkanı yetkilidir. ,

Katılım belgesi oturum sonunda oturum başkanı tarafından verilecektir

Birden çoksunumunuz varsa, 1. Sunum için en fazla 15 dk. Diğer sunumlarınız için en fazla 10 dk. süre kullanabilirsiniz.

ZEUGMA I. ULUSLARARASI MULTI DİSİPLİNER ÇALIŞMALAR

KONGRESİ

13-16 Eylül/ Gaziantep

TARİH		OTURUM BAŞKANI	SALON
14.09.2018 CUMA / 13. ⁰⁰ -15. ⁰⁰		Prof.Dr. Cemal TURAN & Vahdettin AKMEŞE	ZEUGMA-1
SÜRE	YAZARLAR	BAŞLIK	
13. ⁰⁰ /13. ¹⁰	Prof.Dr. Cemal TURAN (Oturum Başkanı) & Durul HAZAR	TAXONOMY AND GENETIC ANALYSIS OF CHAETOGNATHA (SAGITTIDAE) SPECIES IN İSKENDERUN BAY	
13. ¹⁰ /13. ²⁰	Prof.Dr. Cemal TURAN Sibel SEVENLER	THE RELATIONSHIP BETWEEN GENETIC CHANGE AND TOLERANCE IN TILAPIA (OREOCHROMIS AUREUS) EXPOSED TO TOXIC CONTAMINATION	
13. ²⁰ /13. ³⁰	Serpil KARAN & Ali UYAN & Servet Ahmet DOĞDU & Prof.Dr.Funda TURAN & Dr.Öğr.Üyesi Mevlüt GÜRLEK & Prof.Dr. Cemal TURAN	GENETIC STRUCTURE OF THE EUROPEAN EEL ANGUILLA ANGUILLA WITH MTDNA SEQUENCING ANALYSIS	
13. ³⁵ /13. ⁴⁰	Arş.Gör. Kadir TOHMA & Doç.Dr.Yakup KUTLU & Prof.Dr. Cemal TURAN	"SARDA SARD" BALIK TÜRÜNE AİT ANATOMİK NOKTALARIN TAHMİNİ	
13. ⁴⁰ /13. ⁵⁰	Prof.Dr. Funda TURAN & Prof.Dr. Cemal TURAN	APPLICATION OF DIETARY HOP (HUMULUS LUPULUS) EXTRACT AS GROWTH-PROMOTERS IN COMMON CARP, CYPRINUS CARPIO (L. 1758)	
13. ⁵⁰ /14. ⁰⁰	Prof.Dr. Funda TURAN & Prof.Dr. Cemal TURAN	THE POTENCY OF HOP EXTRACT (HUMULUS LUPULUS) ON SEX REVERSAL IN GUPPY POECILIA RETICULATA	
14. ⁰⁰ /14. ¹⁰	Ziraat Yük. Müh.Vahdettin AKMEŞE & Dr.Öğr.Üyesi Mahmut İSLAMOĞLU	GAZİANTEP İLİNDE TARLA VE DEPO ŞARTLARINDA BUĞDAY (TRITICUM AESTIVUM L.) KALİTESİNE ETKİ EDEN ENTOMOLOJİK FAKTÖRLER	
14. ¹⁰ /14. ²⁰	Ziraat Yük. Müh.Vahdettin AKMEŞE & Dr.Öğr.Üyesi Mahmut İSLAMOĞLU	GAZİANTEP'TE KIŞLAK VE EKİLİ ALANLARDA SÜNE (EURYGASTER İNTEGRICEPS PUT.) (HET.:SCUTELLERİDAE)'NİN DOĞAL DÜŞMANLARI VE ETKİNLİKLERİ	
14. ²⁰ /14. ³⁰	Ziraat Yük. Müh.Vahdettin AKMEŞE & Dr.Öğr.Üyesi Mahmut İSLAMOĞLU	ADANA'DA SORGUM SÜRGÜN SİNEĞİ ATHERİGONA VARİA MEİGEN (DİPTERA: MUSCİDAE)'NİN FARKLI KONUKÇULARI VE ZARAR DURUMLARI	
14. ³⁰ /14. ⁴⁰	Dr.Öğr.Üyesi Mahmut İSLAMOĞLU & Ziraat Yük. Müh. Vahdettin AKMEŞE	GAZİANTEP İLİNDE YER ALETLERİ İLE SÜNE MÜCADELESİNİN SÜNE ERGİN (DİPTERA: TACHİNİDAE) VE YUMURTA PARAZİTOİTLERİ (HYMENOPTER: SCELİONİDAE)'NİN ETKİNLİĞİNE ETKİLERİ	
14. ⁴⁰ /14. ⁵⁰	Dr.Öğr.Üyesi Mahmut İSLAMOĞLU & Ziraat Yük. Müh. Vahdettin AKMEŞE	GAZİANTEP İLİNDE SÜNE YUMURTA PARAZİTOİTLERİNİN (HYMENOPTERA: SCELİONİDAE) SALIM ÇALIŞMALARINI VE ETKİNLİKLERİNİ	
14. ⁵⁰ /15. ⁰⁰	Dr.Öğr.Üyesi Mahmut İSLAMOĞLU & Ziraat Yük. Müh. Vahdettin AKMEŞE (Oturum 2. Başkanı)	GAZİANTEP İL VE İLÇELERİNDE SÜNE YUMURTA PARAZİTOİTLERİ TRİSSOLCUS SPP. (HYM.:SCELİONİDAE)'NİN TÜRLEŞİM VE ETKİNLİKLERİNİ	

Not: Sunum sıralaması, kahve arası verilmesi ve oturuma ilişkin tüm hususlarda Oturum Başkanı yetkilidir. ,

Katılım belgesi oturum sonunda oturum başkanı tarafından verilecektir

Birden çok sunumunuz varsa, 1. Sunum için en fazla 15 dk. Diğer sunumlarınız için en fazla 10 dk. süre kullanabilirsiniz.

ZEUGMA I. ULUSLARARASI MULTI DİSİPLİNER ÇALIŞMALAR

KONGRESİ

13-16 Eylül/ Gaziantep

TARİH	OTURUM BAŞKANI	SALON
14.09.2018 CUMA / 13. ⁰⁰ -15. ⁰⁰	Prof.Dr. Sibel ERKAL	ZEUGMA-2
SÜRE	YAZARLAR	BAŞLIK
13. ⁰⁰ /13. ¹⁰	Doç.Dr. Hande ŞAHİN & Prof.Dr. Sibel ERKAL (Oturum Başkanı)	YETİŞKİNLERİN EVLİLİKTE KADINA KARŞI FİZİKSEL ŞİDDETE İLİŞKİN TUTUMLARININ BELİRLENMESİ
13. ¹⁰ /13. ²⁰	PROF.DR. Şener DEMİREL & Arş.Gör. Yelda KÖKÇÜ	ALİAĞA VAHİD'İN ŞİİRLERİNDE REDİF KULLANIMI
13. ²⁰ /13. ³⁰	Arş.Gör. Edibe Begüm ÖZEREN & Prof.Dr. Mine ULUSOY	KONYA MENGÜÇ CADDESİNDEKİ İŞLEVİ DEĞİŞEN GELENEKSEL TÜRKEVLERİNİN İNCELENMESİ
13. ³⁵ /13. ⁴⁰	Ömer ÖZEREN & Mustafa KORUMAZ	SAFRANBOLU TABAKHANE BİNASIYENİDEN KULLANIM OLANAKLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ
13. ⁴⁰ /13. ⁵⁰	Prof.Dr. Şener DEMİREL & Arş.Gör. Yelda KÖKÇÜ	CAHİT ZARİFOĞLU'NUN YÜREKDEDE İLE PADİŞAH ADLI ESERİNDE SÖZ VARLIĞININ BİR UNSURU OLARAK İKİLEMELER
13. ⁵⁰ /14. ⁰⁰	Arş.Gör.Dr. Yasemin GÜRSOY	SOVYET KAMPLARINA FARKLI BİR BAKIŞ: SERGEY DOVLATOV'UN ZONA'SI
14. ⁰⁰ /14. ¹⁰	Arş.Gör.Dr. Yasemin GÜRSOY	VASİL BİKOV'UN DARAĞACI ÖYKÜSÜNDE SOVYET PARTİZANLARI
14. ¹⁰ /14. ²⁰	Neslihan AKÇAY & Mehmet SAĞLAM	İLKOKUL ÇOCUKLARIN RESİMLERİNİN YAŞ VE CİNSİYET AÇISINDAN DEĞERLENDİRMESİ
14. ²⁰ /14. ³⁰	Dr. Öğr. Üyesi Selman SARICA	ABR SONUÇLARININ AİLE EĞİTİM VE ALGI DÜZEYİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI
14. ³⁰ /14. ⁴⁰	Dr. Öğr. Üyesi Hasan KARACA	ANLAMINA GÖRE CÜMLE ÇEŞİTLERİ
14. ⁴⁰ /14. ⁵⁰	Öğr.Gör. Mehmet ATILGAN & Doç.Dr. Zeynep GÜNGÖRMÜŞ	GÜNDÜZ VE GECE EĞİTİM ÖĞRENCİLERİNİN AKADEMİK GÜDÜLENME, AKADEMİK ÖZYETERLİK, AKADEMİK ERTELEME DAVRANIŞLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ
14. ⁵⁰ /15. ⁰⁰	Doç.Dr. Rashid JABBAROV (Oturum 2. Başkanı)	FARKLI PROFESYONLARIN ÖĞRENCİLERİNDEN KENDİNDEN GERÇEKLEŞTİRME GELİŞİMİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Not: Sunum sıralaması, kahve arası verilmesi ve oturuma ilişkin tüm hususlarda Oturum Başkanı yetkilidir. ,

Katılım belgesi oturum sonunda oturum başkanı tarafından verilecektir

Birden çok sunumunuz varsa, 1. Sunum için en fazla 15 dk. Diğer sunumlarınız için en fazla 10 dk. süre kullanabilirsiniz.

ZEUGMA I. ULUSLARARASI MULTI DİSİPLİNER ÇALIŞMALAR

KONGRESİ

13-16 Eylül/ Gaziantep

TARİH		OTURUM BAŞKANI	SALON
14.09.2018 CUMA / 16. ⁰⁰ -18. ⁰⁰		Prof.Dr. Abdullah SOYSAL&Dr.Öğr.Üyesi Melih YILAR	ZEUGMA-1
SÜRE	M	BAŞLIK	
	Arş.Gör.Dr. Mustafa ÖZKAN	CİSİM ÜZERİNDEKİ QUASI-CYCLIC KODLAR VE GENİŞLETİLMİŞ DURUMLAR	
	Arş.Gör.Dr. Mustafa ÖZKAN	DEĞERLENDİRİLMİŞ CİSİMLERİN ÖZELLİKLERİ VE DEĞERLENDİRME UYGULAMALARI	
	Arş.Gör.Dr. Mustafa ÖZKAN	DEĞERLENDİRME TEORİSİNDE CİSİMLERİN TAMLANIŞLARI VE CİSİM GENİŞLEMELERİ ÜZERİNE	
	Dr.öğr.Üyesi Melih YILAR(Oturum 2. Başkanı)	THE PHYTOTOXIC EFFECTS ON CULTIVATED PLANTS OF ISATIS GLAUCA AUCHER EX BOISS WATER EXTRACTS	
	Dr.Öğr.Üyesi Melih YILAR&Dr.Öğr.Üyesi Yusuf BAYAR	SALVIA SYRIACA L. FARKLI BİTKİ EKSTRAKTLARININ ANTİFUNGAL VE FİTOTOKSİK ETKİSİ	
	Dr.Öğr.Üyesi Yusuf BAYAR&Dr.Öğr.Üyesi Melih YILAR &Dr.Öğr.Üyesi Kadir AKAN	CRAMBE ORIENTALIS L. BİTKİSİNDE ELDE EDİLEN METHANOL EKSTRAKTININ BİTKİ PATOJENİ FUNGUSLAR ÜZERİNE ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI	
	Dr.Öğr.Üyesi YUSUF BAYAR Dr.Öğr.Üyesi MELİH YILAR	SALVIA VIRGATA JACQ. FARKLI BİTKİ EKSTRAKTLARININ ANTİFUNGAL VE FİTOTOKSİK ETKİSİ	
	Hasan ARSLANOĞLU	PHOTOCATALYTIC REDUCTION OF CR(VI) IN AQUEOUS SOLUTIONS BY FORMIC ACID	
	Hasan ARSLANOĞLU &Ramazan ORHAN &M. Deniz TURAN	DETERMINATION OF OPTIMUM CONDITIONS FOR CU (II) ADSORPTION FROM AQUEOUS SOLUTIONS	
	Prof.Dr.Abdullah SOYSAL(Oturum Başkanı) Ali GÖDE	BAZI DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİN ÖZ BAKIM GÜCÜ ÜZERİNE ETKİSİ: SAĞLIK YÖNETİMİ ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	
	Prof.Dr. Abdullah SOYSAL&Esra NARLI&Nurşen TALMAÇ	HEMŞİRELERİN GENEL VE ÖRGÜTSEL SINIZM DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ	
	Prof.Dr. Abdullah SOYSAL&Ayca POLAT	BİR EĞİTİM ARAŞTIRMA HASTANESİNDE ÇALIŞAN HEMŞİRELERİN DUYGUSAL ZEKÂ DÜZEYLERİ VE ETKİLEYEN FAKTÖRLER	

Not: Sunum sıralaması, kahve arası verilmesi ve oturuma ilişkin tüm hususlarda Oturum Başkanı yetkilidir. ,

Katılım belgesi oturum sonunda oturum başkanı tarafından verilecektir

Birden çok sunumunuz varsa, 1. Sunum için en fazla 15 dk. Diğer sunumlarınız için en fazla 10 dk. süre kullanabilirsiniz.

ZEUGMA I. ULUSLARARASI MULTİ DİSİPLİNER ÇALIŞMALAR

KONGRESİ

13-16 Eylül/ Gaziantep

TARİH		OTURUM BAŞKANI	SALON
14.09.2018 CUMA / 15. ⁰⁰ -17. ³⁰		Dr.Öğr.Üyesi. HALE ÇOLAKOĞLU ER	ZEUGMA-2
SÜRE	YAZARLAR	BAŞLIK	
	Dr.Öğr.Üyesi Hale ÇOLAKOĞLU ER (Oturum Başkanı) &Dr.Öğr.Üyesi Çağrı DAMAR	DİNAMİK KONTRASTLI MEME MR GÖRÜNTÜLEMENİN KULLANIMI	
	Arş.Gör. Ece KAPLAN Arş.Gör. Ender Ersin AVCI	KADINLARDA GÖRÜLEN ÜRİNER İNKONTİNANS VE KEGEL EGZERSİZİ	
	Öğr.Gör. Hakan AVAN&Arş.Gör. Ece KAPLAN&Öğr.Gör. Göksel DÜRMÜŞ &Öğr.Gör. Aysun ÖZDEMİR	MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN İLK KLİNİK UYGULAMA ÖNCESİ VE SONRASI STRES DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ	
	Dr.Fatma SOYBAY&Dr.Öğr. üyesiAyşegül GÜLEÇ &Dr.Öğr.ÜyesiMerve GÖYMEN	TEMPOROMANDİBULER EKLEM BOZUKLUKLARININ TEDAVİSİNDE ORTOGNATİK CERRAHİ	
	Dr.Öğr.Üyesi Hülya NAZİK&Dr.Öğr.Üyesi Hakan HAKKOYMAZ	DERMATOLOJİK YAKINMA İLE ACİL SERVİSE BAŞVURAN HASTALARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	
	Dr.Öğr.Üyesi Hakan HAKKOYMAZ &Dr.Öğr.Üyesi Selçuk NAZİK	ENFEKSİYON NEDENİ İLE ACİL SERVİSE BAŞVURAN GERİYATRİK HASTALARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	
	İlhan BAHAR &Gülseren ELAY	DETERMINING THE FREQUENCY OF ANXIETY IN INTENSIVE CARE NURSES WORKING IN TURKEY	
	Arş.Gör. Dr. Cuma SUNGUR (Oturum 2. Başkanı)	TÜRKİYE'DEKİ ÜNİVERSİTE HASTANELERİNİN MİSYON VE VİZYONLARININ İÇERİK ANALİZİ	
	Arş.Gör.Dr.Cuma SUNGUR	SAĞLIĞIN SOSYAL BELİRLEYİCİLERİNİN DOĞUŞTAN BEKLENEN YAŞAM SÜRESİ ÜZERİNE ETKİSİ	
	Dr.Öğr.Üyesi Ebru BİRİCİK	ASA SKORU, CERRAHİ ÖNCESİ HEMOGLOBİN-HEMATOKRİT DEĞERLERİ VE CERRAHİ TİPİ İLE PEROP VE POSTOP KAN TRANSFÜZYONU ARASINDAKİ İLİŞKİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	
	Dr.Öğr.Üyesi Eda Didem YALÇIN& Arş.Gör. Çiğdem BOZAN	BİFOSFONAT KULLANIMI VE CERRAHİ İŞLEM GEREKEN HASTALARDA DIŞ HEKİMİ YAKLAŞIMI	
	Dr.Öğr.Üyesi Eda Didem YALÇIN& Arş.Gör. Çiğdem BOZAN	KONİK IŞINLI BİLGİSAYARLI TOMOGRAFİ GÖRÜNTÜLERİNDE RAPORLAMA	
	Dr.Öğr.Üyesi Eda Didem YALÇIN	DIŞ HEKİMLİĞİNDE RADYASYON GÜVENLİĞİ	
	Uzm.Dr.Tolga ERGÖNENÇ	STERNOKLAVİKÜLER EKLEM KONDİRİTİ: TİETZE SENDROMU	
	Dr.Öğr.Üyesiİrfan Veysel DÜZEN	ATRIAL FİBRİLASYON PATOFİZYOLOJİSİNDE SİTOKROM P-450 ENZİMLERİNİN YERİ	
	Uzm.Dr. İsmail ALTINTOP	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ HASTANELERİ AFET PLANI	
	Uzm.Dr. İsmail ALTINTOP	KARBON MONOKSİT ZEHİRLENMELERİNDE HİPERBARİK OKSİJEN TEDAVİSİ VERİLEN PEDIATRİK VE ERİŞKİN HASALARIMIZIN KARŞILAŞTIRILMASI, RETROSPEKTİF GÖZLEMSEL ÇALIŞMA	
	Yasemin AY ALTINTOP, Selma KARAGÖZ	BİR EĞİTİM ARAŞTIRMA HASTANESİNİN İNVAZİF ÖRNEKLERİNDE ÜREYEN CANDİDA TÜRLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: İKİ YILLIK DENEYİM	

Not: Sunum sıralaması, kahve arası verilmesi ve oturuma ilişkin tüm hususlarda Oturum Başkanı yetkilidir. , Katılım belgesi oturum sonunda oturum başkanı tarafından verilecektir

ZEUGMA I. ULUSLARARASI MULTİ DİSİPLİNER ÇALIŞMALAR

KONGRESİ

13-16 Eylül/ Gaziantep

Birden çok sunumunuz varsa, 1. Sunum için en fazla 15 dk. Diğer sunumlarınız için en fazla 10 dk. süre kullanabilirsiniz.

TARİH		OTURUM BAŞKANI	SALON
15.09.2018 CUMARTESİ / 09 ⁰⁰ -12. ⁰⁰		Doç.Dr. FATİH ARSLAN	ZEUGMA-1
SÜRE	YAZARLAR	BAŞLIK	
09. ⁰⁰ /09. ¹⁵	Doç.Dr.Fatih ARSLAN	TEMSİL DEĞERLERİ VE YENİDENLEŞME... NECİP FAZIL ŞİİRİNDE “HİÇ” LİK	
09. ¹⁵ /09. ³⁰	Dr.Öğr.Üyesi Hasan TAŞKIRAN	SAHİP ÇIKAMADIĞIMIZ BİR MİRAS: MAKBER-İ HOCA NİZÂMÜ’L-MÜLK	
09. ³⁰ /09. ⁴⁵	Dr.Öğr.Üyesi Pakize ÇOBAN KARABULUT	BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI SINIR SORUNLARI: ORTADOĞU	
09. ⁴⁵ /10. ⁰⁰	Dr.Öğr.Üyesi Hasan TAŞKIRAN	SAVAŞLARI MEŞRULAŞTIRMA YÖNTEMİ OLARAK DİNİ FETVALAR: SULTAN II. MURAD’IN KARAMAN SEFERİ ÖRNEĞİ	
10. ⁰⁰ /10. ¹⁵	Dr.Öğr.Üyesi Bertan RONA	WOLFGANG AMADEUS MOZART’IN SARAYDAN KIZ KAÇIRMA OPERASININ MÜZİKAL ÖZELLİKLERİ VE DÜŞÜNSEL ARKA PLANI	
10. ¹⁵ /10. ³⁰	Dr.Öğr.Üyesi Bertan RONA	RAFAELLO’NUN BİR TABLOSUNDAN HAREKETLE SEMAVİ DİNLERİN İNSAN VE ENSTRÜMAN SESLERİNE BAKIŞI ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER	
10. ³⁰ /10. ⁴⁵	Öğr.Gör.Dr. Gülsüm NAKİBOĞLU	MİTAT ENÇ’İN EDEBİ ESERLERİNDE İLAÇ, ECZANE, ECZACI VE ECZACILIK UYGULAMALARI	
10. ⁴⁵ /11. ⁰⁰	Dr.Öğr.Üyesi Burhan BEGER	ÇOCUKLARDA YUTULAN YABANCI CİSİMLERİ ATİPİK MİGRASYONU	
11. ⁰⁰ /11. ¹⁵	Dr.Öğr.Üyesi Bertan RONA	KLASİK TÜRK MUSİKİSİNİN “İSTANBUL MÜZİĞİ” OLARAK ADLANDIRILMASINA DAİR ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM	
11. ¹⁵ /11. ³⁰	Doç.Dr. Gülsüm ÇALIŞIR&AleynaMakbule ÜNAL&Arş.Gör. Tuğçe AYDOĞAN KILIÇ	DİNİ BAYRAM GELENEKLERİNİN KİŞİLERARASI İLETİŞİME YANSIMALARI	
11. ³⁰ /11. ⁴⁵	Doç.Dr. Gülsüm ÇALIŞIR&Aleyna Makbule ÜNAL&Arş.Gör. Tuğçe AYDOĞAN KILIÇ	HALKLA İLİŞKİLER UYGULAMASI OLARAK MARKALARIN SOSYAL MEDYAYI KULLANIM ŞEKKİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	
11. ⁴⁵ /12. ⁰⁰	Arş.Gör. Asım DİLMAÇÜNAL	TEMELCİLİĞE YAPILAN KEYFİLİK İTİRAZI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	
12. ⁰⁰ /12. ¹⁵	Doç.Dr. Fatih ARSLAN	ŞİİRİN VE İNTİHARIN KİYİSİNDA... BİR SANAT OTOPSİSİ / NİLGÜN MARMARA	

Not: Sunum sıralaması, kahve arası verilmesi ve oturma ilişkin tüm hususlarda Oturum Başkanı yetkilidir. ,

Katılım belgesi oturum sonunda oturum başkanı tarafından verilecektir

Birden çok sunumunuz varsa, 1. Sunum için en fazla 15 dk. Diğer sunumlarınız için en fazla 10 dk. süre kullanabilirsiniz.

ZEUGMA I. ULUSLARARASI MULTİ DİSİPLİNER ÇALIŞMALAR

KONGRESİ

13-16 Eylül/ Gaziantep

TARİH		OTURUM BAŞKANI	SALON
15.09.2018 CUMARTESİ / 09 ⁰⁰ -12. ³⁰		PROF. DR. ZERRİN ALADAĞ DR. & Dr.ÖGR. Ü. GAMZE TALİH	ZEUGMA-2
SÜRE	YAZARLAR	BAŞLIK	
09. ⁰⁰ /09. ¹⁵	Arş.Gör. Selen AVCI&Dr.Öğr.Üyesi Atakan ALKAN& Sevil GÜNEL&Prof.DR. Zerrin ALADAĞ(Oturum Başkanı)	TIPTA UZMANLIK BÖLÜM TERCİHİNİN BULANIK TOPSIS İLE BELİRLENMESİ	
09. ¹⁵ /09. ³⁰	Arş.Gör. Selen AVCI&Arş.Gör. Çağın KARABIÇAK&Doç.Dr.Gülşen AKMAN& Prof.Dr. Zerrin ALADAĞ	BİR İŞLETMEDE FARKLI HİZMET SEVİYELERİ İÇİN EMNİYET STOĞU MİKTARLARININ BELİRLENMESİ	
09. ³⁰ /09. ⁴⁵	Arş.Gör. Selen AVCI&Dr.Öğr.Üyesi Atakan ALKAN&Cansu ARABACI&Prof.Dr. Zerrin ALADAĞ	KOCAELİ İLİ KONUT SATIŞLARININ TAHMİNİ VE GÖÇ MİKTARLARI İLEİLİŞKİLENDİRİLMESİ	
09. ⁴⁵ /10. ⁰⁰	Arş.Gör. Selen AVCI&Dr.Öğr.Üyesi Atakan ALKAN&Cansu AYDIN&Prof.Dr. Zerrin ALADAĞ	HİDROLİK SEKTÖRÜNDE SERMAYE BÜTÇELEMESİ UYGULAMASI	
10. ⁰⁰ /10. ¹⁵	Arş.Gör. Selen AVCI&Dr.Öğr.Üyesi Atakan ALKAN&Erva BELHAN&Prof.Dr. Zerrin ALADAĞ	BİR E-TİCARET FİRMASINDA SÜREÇ İYİLEŞTİRME UYGULAMASI	
10. ¹⁵ /10. ³⁰	Arş.Gör. Ezgi GÜLER&Arş.Gör. Selen AVCI&Dr.Öğr.Üyesi Atakan ALKAN&Prof. Dr. Zerrin ALADAĞ	BİR ÜRETİM İŞLETMESİNDE DEMATEL VE TOPSIS YÖNTEMLERİ İLE AR-GE PROJELERİNİN SEÇİMİ	
10. ³⁰ /10. ⁴⁵	Dr.öğrt.Üyesi. Saliha YILDIZ & Prof.Dr. Mehmet SAYARLIOĞLU	ROMATOİD ARTRİT HASTALARINDA BÖBREK FONKSİYONLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	
10. ⁴⁵ /11. ⁰⁰	Dr.Öğr.Gör. Elif KAVAL OĞUZ&Fatma AKSUZ ÇINAR	NÖROTROFİK FAKTÖRLERİN SİPERMETRİN HASARINA UĞRAYAN ARKA KÖK GANGLION NÖRONLARINDA KORUYUCU ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI	
11. ⁰⁰ /11. ¹⁵	Dilek KESKİN &Sevil TOROGLU & Mete KARABOYUN	İNSAN SAĞLIĞI AÇISINDAN CYCLOSPORA CAYETANENSIS ÖNEMİ	
11. ¹⁵ /11. ³⁰	Dilek KESKİN & Sevil TOROGLU & Mete KARABOYUN	SU KAYNAKLI BAKTERİYAL HASTALIKLARIN ÖNEMİ	
11. ³⁰ /11. ⁴⁵	Dr.Öğr.Üyesi Gamze TALİH(Oturum 2. Başkanı)	YOĞUN BAKIMDA ARTER KANÜLASYONU YAPILAN Palyatif BAKIM HASTALARINDA NON –İNAVZİV DOKU OKSİJENİZASYON ÖLÇÜMÜNÜN EKSTREMİTEYİ KORUMA ÜZERİNE ETKİSİ	
11. ⁴⁵ /12. ⁰⁰	Dr.Öğr.Ü. Tutkun TALİH	MASTODİNİSİ OLANLARDA SAĞLIK ANKSİYETESİ, BEDENSEL DUYUMLARI ABARTMA VE DEPRESYON DÜZEYLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	
12. ⁰⁰ /12. ¹⁵	Öğr.Gör.Dr.Elif KAVAL OĞUZ	SİNİRBİLİM ÇALIŞMALARINDA ARKA KÖK GANLIYON NÖRON KÜLTÜRÜ	
12. ¹⁵ /12. ³⁰	Üzm. Dr. Halil KÖMEK	MULTİPL MYELOMA LI HASTADA 68 GA PENTİXAFOR VE 18 F FDG PET-BT BULGULARI	

Not: Sunum sıralaması, kahve arası verilmesi ve oturuma ilişkin tüm hususlarda Oturum Başkanı yetkilidir. ,

Katılım belgesi oturum sonunda oturum başkanı tarafından verilecektir

Birden çok sunumunuz varsa, 1. Sunum için en fazla 15 dk. Diğer sunumlarınız için en fazla 10 dk. süre kullanabilirsiniz.

ZEUGMA I. ULUSLARARASI MULTİ DİSİPLİNER ÇALIŞMALAR

KONGRESİ

13-16 Eylül/ Gaziantep

TARİH		OTURUM BAŞKANI	SALON
15.09.2018 CUMARTESİ / 09 ⁰⁰ -12. ⁰⁰		Dr.Öğr.Üyesi İtir ALADAĞ GÖRENTAŞ	ZEUGMA-3
SÜRE	YAZARLAR	BAŞLIK	
09. ⁰⁰ /09. ¹⁵	Dr.Öğr.Üyesi İTİR ALADAĞ GÖRENTAŞ (oturum başkanı)	“DUBLIN CASES”: FAMILY REUNIFICATION BEYOND SECURITY QUOTAS	
09. ¹⁵ /09. ³⁰	Dr.Öğr.Üyesi NAZAN DÜZ(oturum 2. başkanı)	SANAT EĞİTİMİNDE OTOTELOS BİR TAVİR OLARAK YARATICILIK VE OYUN	
09. ³⁰ /09. ⁴⁵	Firoz FAOZİ&Mohammad Rahim QURBAT	EFFECT OF NEW OPENED AFGHANISTAN TURKOLOGY DEPARTMENTONTURKISH AND AFGHAN CULTURE	
09. ⁴⁵ /10. ⁰⁰	Dr.Öğr.Üyesi Emine PETEKKAYA&DR. Sema ÖZANDAÇ POLAT&Prof.Dr. Ahmet HİLMİ	ŞARKICI VE ŞARKICI OLMAYAN BİREYLER ARASINDA SES ŞİDDETİ İLE AERODİNAMİK PARAMETRELERİN KARŞILAŞTIRMALI İNCELENMESİ	
10. ⁰⁰ /10. ¹⁵	Dr. Öğr. Üy. Turgay SEBZECİOĞLU	TÜRKÇEDE NESNE ODAKLI BELİRTEÇLER	
10. ¹⁵ /10. ³⁰	Dr.Öğr.Üyesi Afif ATAMAN	TÜRK SİNEMASINDA SANSÜR UYGULAMALARI (1939-1977)	
10. ³⁰ /10. ⁴⁵	PROF. DR. Koray DEĞİRMENCI	FOTOĞRAF NE KADAR GERÇEKTİR? SOSYAL BİLİMLERDE FOTOĞRAFİN KULLANIMI ÜZERİNE	
10. ⁴⁵ /11. ⁰⁰	PROF. DR. Koray DEĞİRMENCI	BİR İMGE OLARAK SANAT ESERİ: SANATIN TEMSİL VE ESTETİK ALANI DIŞINDAKİ SOSYOLOJİK TAHAYYÜLÜ	
11. ⁰⁰ /11. ¹⁵	Dr.Öğr.Üyesi Burcu GEZER ŞEN	TÜRKİYE’DE GENÇLERE YÖNELİK EĞİTİM POLİTİKALARI VE UYGULAMALARI	
11. ¹⁵ /11. ³⁰	Dr.Öğr.Üyesi Burcu GEZER ŞEN	GENÇLERİN İDEAL EĞİTİME İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ	
11. ³⁰ /11. ⁴⁵	Prof.Dr.Sulhattin YAŞAR & Ramazan TOSUN & Burak BARAN	VALUE-ADDED NOVEL PRODUCTS OBTAINED FROM WHOLE CEREAL FLOURS FERMENTED IN AN OPTIMISED SOLID STATE PROCESS USING LACTOBACILLUS SALIVARIUS SUBSP. SALICINIUS ROGOSA ET AL. (DSM 20555).	

TARİH		OTURUM BAŞKANI	SALON
15.09.2018 CUMARTESİ / 13. ⁰⁰ -15. ⁰⁰		Doç.Dr. A. Ebru AYDIN	ZEUGMA-1
SÜRE	YAZARLAR	BAŞLIK	
13. ⁰⁰ /13. ¹⁵	Öğr.Gör.Dr. Demet ÇAKIROĞLU(oturum 2 başkanı)&Doç.Dr. Mehmet ALTINÖZ	İŞE KATILIM, ORGANİZASYONEL TABANLI BENLİK SAYGISI VE İŞTEN AYRILMA NİYETİNİN PSİKOLOJİK SÖZLEŞME ÜZERİNE ETKİSİ: SAĞLIK ÇALIŞANLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	
13. ¹⁵ /13. ³⁰	Uzm. Didem DEMİR ERBİL&Prof.Dr. Zeynep ÇOPUR	ZAMAN YÖNETİMİ, ÇALIŞMA YAŞAM KALİTESİ VE İŞ DOYUMU İLİŞKİSİNİNİNCELENMESİ	
13. ³⁰ /13. ⁴⁵	Prof.Dr. İsmail BAKAN &Dr.Öğr.Üyesi İnci Fatma DOĞAN & Makbule OĞUZ &Zehra ÇALIŞIR	KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUĞUN ÖRGÜTSEL BAĞLILIK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	
13. ⁴⁵ /14. ⁰⁰	Doç.Dr. A. Ebru AYDIN(oturum başkanı)	KİRAL AMİNO ALKOL LİGANDLARININ ASİMETRİK MORİTA BAYLIS HİLLMAN REAKSİYONUNDAKİ UYGULAMALARI	
14. ⁰⁰ /14. ¹⁵	Doç.Dr. A. Ebru AYDIN	KİRAL \square -HİDROKSİ AMİD TÜREVİ KİRAL LİGANDLARIN ASİMETRİK MORİTA BAYLIS HİLLMAN REAKSİYONUNDAKİ UYGULAMALARI	
14. ¹⁵ /14. ³⁰	Doç.Dr. A. Ebru AYDIN	MİKRODALGA DESTEKLİ N-SÜBSTİTÜE PİROL TÜREVLERİNİN SENTEZİ	
14. ³⁰ /14. ⁴⁵	Prof.Dr. Ömer Faruk FARSAKOĞLU&Arş.Gör. Habip Yusuf HASIRCI&Ali ÇINGİ	9 KW GÜCÜNDE GÜNEŞ ENERJİSİ SİMÜLASYON PROGRAMIYLA ÇATI UYGULAMASI, MALİYET ANALİZİ VE ÇEVRESEL ETKİLERİ	
14. ⁴⁵ /15. ⁰⁰	Prof.Dr. Ömer Faruk FARSAKOĞLU&Arş.Gör. Habip Yusuf HASIRCI&Ali ÇINGİ	3X1.8 MW RÜZGÂR ENERJİSİ SANTRALİNİN SİMÜLASYON PROGRAMIYLA TASARIMI VE ÇEVRESEL ETKİLERİ	

Not: Sunum sıralaması, kahve arası verilmesi ve oturuma ilişkin tüm hususlarda Oturum Başkanı yetkilidir. ,

Katılım belgesi oturum sonunda oturum başkanı tarafından verilecektir

Birden çok sunumunuz varsa, 1. Sunum için en fazla 15 dk. Diğer sunumlarınız için en fazla 10 dk. süre kullanabilirsiniz.

ZEUGMA I. ULUSLARARASI MULTI DİSİPLİNER ÇALIŞMALAR

KONGRESİ

13-16 Eylül/ Gaziantep

TARİH		OTURUM BAŞKANI	SALON
15.09.2018 CUMARTESİ / 13. ⁰⁰ -15. ⁰⁰		DR. ÖĞR. ÜYESİ. MURAT ATASOY	ZEUGMA-2
SÜRE	YAZARLAR	BAŞLIK	
13. ⁰⁰ /13. ¹⁵	Saliha Erdurmuş & Mustafa KORUMAZ & Gediz URAK	MEVCUT YAPILARIN ISI PERFORMANSININ TARİHİ YAPI ÖLÇEĞİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ	
13. ¹⁵ /13. ³⁰	Mustafa KORUMAZ & Havva Gamze KÖZOĞLU & Elçin YILDIZ	SİLLE TARİHİ KENT DOKUSUNDA KAFETERYA İÇ MEKAN DÜZENLEMELERİNİN NİTELİKSEL DEĞERLENDİRİLMESİ	
13. ³⁰ /13. ⁴⁵	Mustafa KORUMAZ & Armağan GÜLEÇ KORUMAZ & MelikeSıla ACAR & Rumeysa TUNA	KONYA SİLLE TARİHİ YERLEŞKESİNDE TESPİT EDİLEN KORUMA SORUNLARINA YÖNELİK GENEL BİR DEĞERLENDİRME	
13. ⁴⁵ /14. ⁰⁰	Mustafa KORUMAZ & Armağan GÜLEÇ KORUMAZ & Melike Sıla ACAR & Rumeysa TUNA	KONYA SİLLE TARİHİ YERLEŞKESİNİN BİRLİKTE YAŞAMA KÜLTÜRÜ VE AÇIK MEDENİYET KAVRAMLARI BAĞLAMINDA İNCELENMESİ	
14. ⁰⁰ /14. ¹⁵	Dr. Öğr. Üyesi. Filiz GUNEYSU ATASOY	ANALYSIS OF THE FOOD STAMP PROGRAM EFFICIENCY	
14. ¹⁵ /14. ³⁰	Dr. Öğr. Üyesi Murat ATASOY (oturum başkanı)	ASSESSING THE IMPACTS OF URBANIZATION ON WILDLAND-URBAN INTERFACE AREAS	
14. ³⁰ /14. ⁴⁵	Hasan ELİK & Dr. Çğr. Üyesi. Ali Rıza KUL & Dr. Öğr. Üyesi Adnan ALDEMİR & Dr. Öğr. Üyesi Nurhayat ATASOY	VAN AKDAMAR ADASINDAN ALINAN BADEM KABUĞU ÜZERİNDE KRİSTAL VİYOLE ADSORPSİYONU ÇALIŞMASININ TERMODİNAMİK VE İZOTERM HESAPLAMALARI	
14. ⁴⁵ /15. ⁰⁰	Hasan ELİK & Dr. Öğr. Üyesi. Ali Rıza KUL & Dr. Öğr. Üyesi Nurhayat ATASOY & Dr. Öğr. Üyesi Adnan ALDEMİR	VAN AKDAMAR ADASINDAN ALINAN BADEM KABUĞU ÜZERİNDE KRİSTAL VİYOLE ADSORPSİYONU ÇALIŞMASININ KİNETİK HESAPLAMALARI	

TARİH		OTURUM BAŞKANI	SALON
15.09.2018 CUMARTESİ / 13. ⁰⁰ -15. ⁰⁰		Doç. Dr. NECMETTİN SEZGİN	ZEUGMA-3
SÜRE	YAZARLAR	BAŞLIK	
13. ⁰⁰ /13. ¹⁵	Öğr. Gör. Dr. Feride KARACAER (oturum 2. başkanı)	ATRİYAL SEPTAL DEFEKT VE VENTRİKÜLER SEPTAL DEFEKT DÜZELTME OPERASYONU GEÇİREN HASTALARDA İNTRAOPERATİF DENEYİMLERİMİZ	
13. ¹⁵ /13. ³⁰	Dr. Öğr. Üyesi Eda Didem YALÇIN & Arş. Gör. Aslıhan ARTAŞ	ULTRASONOGRAFİNİN DIŞ HEKİMLİĞİNDEKİ KULLANIM ALANLARI	
13. ³⁰ /13. ⁴⁵	Dr. Öğr. Üyesi Eda didem YALÇIN & Arş. Gör. Aslıhan ARTAŞ	DIŞ HEKİMLİĞİNDE DİJİTAL GÖRÜNTÜLEMEDE ÜÇÜNCÜ BOYUT	
13. ⁴⁵ /14. ⁰⁰	Arş. Gör. Zeynep KOÇ	PSİKİYATRİ HEMŞİRESİ BAKIŞINDAN RUHSAL DURUM MUAYENESİ	
14. ⁰⁰ /14. ¹⁵	Doç. Dr. Necmettin SEZGİN (oturum başkanı)	AYRIK DALGACIK DÖNÜŞÜMÜ KULLANILARAK UYKU APNESİNİN SINIFLANDIRILMASI	
14. ¹⁵ /14. ³⁰	Doç. Dr. Necmettin SEZGİN	EPİLEPSİ HASTALIĞININ FARKLI ÖĞRENME YÖNTEMLERİ İLE TEŞHİS EDİLMESİ	
14. ³⁰ /14. ⁴⁵	Dr. Öğr. Üyesi Tuğba Raika KIRAN & Dr. Öğr. Üyesi Yeliz KAŞKO ARICI	PARAZİTER ENFEKSİYONLARDA ADENOZİN DEAMİNAZ DEĞERLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI	
14. ⁴⁵ /15. ⁰⁰	Arş. Gör. Zeynep KOÇ	BİR OLGU SUNUMU: ON BİR İNTİHAR GİRİŞİMİ OLAN MAJÖR DEPRESYON HASTASI	

Not: Sunum sıralaması, kahve arası verilmesi ve oturuma ilişkin tüm hususlarda Oturum Başkanı yetkilidir. ,

ZEUGMA I. ULUSLARARASI MULTI DİSİPLİNER ÇALIŞMALAR

KONGRESİ

13-16 Eylül/ Gaziantep

Katılım belgesi oturma sonunda oturma başkanı tarafından verilecektir

Birden çok sunumunuz varsa, 1. Sunum için en fazla 15 dk. Diğer sunumlarınız için en fazla 10 dk. süre kullanabilirsiniz.

TARİH	OTURUM BAŞKANI	SALON
15.09.2018 CUMARTESİ / 15. ⁰⁰ -17. ⁰⁰	DR. ÖĞR.ÜYESİ YUSUF ARSLAN	ZEUGMA-1
SÜRE	YAZARLAR	BAŞLIK
15. ⁰⁰ /15. ¹⁵	Dr. Öğr.Üyesi Yusuf ARSLAN(<i>oturma başkanı</i>)	KRİYOJENİK İŞLEMİN FARKLI BEKLETME SÜRELERİNİN DIN 1.2080 (X210CR12) SOĞUK İŞ TAKIM ÇELİĞİNİN KALINTI ÖSTENİT VE MİKROYAPI ÖZELLİKLERİNE ETKİLERİ
15. ¹⁵ /15. ³⁰	Uzm. Dr. Tülin ARICI(<i>oturma 2. başkanı</i>)	RADİKÜLER AĞRIDA PERKÜTAN DORSAL ROOT GANGLION PULSE RADYOFREKANSIN ETKİNLİĞİ
15. ³⁰ /15. ⁴⁵	Uzm. Dr. Tülin ARICI	ALGOLOJİ POLİKLİNİĞİNE BAŞVURAN HASTALARDA BEL AĞRISI NEDENLERİ
15. ⁴⁵ /16. ⁰⁰	FİLDAUS NYİRAHABİMANA & DERYA KOCAMAZ ESİN SÖNMEZ & ŞULE MENZİLETOĞLU YILDIZ Doç.Dr. FERDA GÜLDEREN ÖZLÜ	DOĞUM AĞIRLIĞI DÜŞÜK YENİDOĞANLARDA PARAOKSONAZ 1Q192R VE C108T GEN POLİMORFİZMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ
16. ⁰⁰ /16. ¹⁵	FİLDAUS NYİRAHABİMANA ŞULE MENZİLETOĞLU YILDIZ PROF. DR FİLİZ KOÇ & PROF.DR GÜLİZAR ATLI	AMİYOTROFİK LATERAL SKLEROZ TANISI KONMUŞ HASTALARDA SÜPEROKSİT DİSMUTAZ 1 (SOD1) GEN POLİMORFİZMİNİN İNCELENMESİ
16. ¹⁵ /16. ³⁰	OĞUZ MERHAN & KADİR BOZUKLUHAN GÜRBÜZ GÖKÇE & DERYA KOCAMAZ MUSTAFA REHA COŞKUN & FATİH BÜYÜK METİN ÖĞÜN & MESUT KARATAY	MYCOBACTERIUM AVIUM SUBSP. PARATUBERCULOSIS (MAP) İLE ENFEKTE SIĞIRLARDA BAZI OKSİDATİF STRES PARAMETRE DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ
16. ³⁰ /16. ⁴⁵	Op. Dr Rifat ÖZMEN & Op. Dr. Halit BAYKAN	ÜÇ YILLIK SÜPERFİSİYAL TEMPORAL ARTER ANEVİZMA DENEYİMLERİMİZ
16. ⁴⁵ /17. ⁰⁰	Dr.Öğr.Üyesi SABİT KİMYON	ÇOĞUL GEBELİĞİN PREMATÜRE RETİNOPATİSİ GELİŞİMİ ÜZERİNE ETKİLERİ

Not: Sunum sıralaması, kahve arası verilmesi ve oturma ilişkin tüm hususlarda Oturma Başkanı yetkilidir. ,

Katılım belgesi oturma sonunda oturma başkanı tarafından verilecektir

Birden çok sunumunuz varsa, 1. Sunum için en fazla 15 dk. Diğer sunumlarınız için en fazla 10 dk. süre kullanabilirsiniz.

ZEUGMA I. ULUSLARARASI MULTI DİSİPLİNER ÇALIŞMALAR

KONGRESİ

13-16 Eylül/ Gaziantep

TARİH		OTURUM BAŞKANI	SALON
15.09.2018 CUMARTESİ / 15. ⁰⁰ -17. ⁰⁰		Doç.Dr. HİKMET Y. ÇOĞUN	ZEUGMA-2
SÜRE	YAZARLAR	BAŞLIK	
15. ⁰⁰ /15. ¹⁵	Doç.Dr. Hikmet Y. ÇOĞUN, Dr. Tüzin AYTEKİN, Prof. Dr. Ferit KARGIN (<i>oturum başkanı</i>)	GELECEĞİN TEHLİKESİ: TALYUM	
15. ¹⁵ /15. ³⁰	Dr. Özge TEMİZ&Doç.Dr. HİKMET Y. ÇOĞUN PROF. DR. FERİT KARGIN	PROPİCONAZOLE TOKSİSİTESİNDE OREOCHROMİS NİLOTİCUS KARACİĞER DOKUSUNDA BAZI ANTİOKSİDAN ENZİM PARAMETRELERİ ÜZERİNE ETKİLERİ	
15. ³⁰ /15. ⁴⁵	Arş.Gör. DR. CANAN BİRİMOĞLU OKUYAN ÖĞR. GÖR. DR. HAMZA MALİK OKUYAN	BİR HALK SAĞLIĞI SORUNU OLARAK YAŞLI BİREYLERDE DÜŞMELER	
15. ⁴⁵ /16. ⁰⁰	Arş.Gör. DR. CANAN BİRİMOĞLU OKUYAN ÖĞR. GÖR. DR. HAMZA MALİK OKUYAN	BİR HALK SAĞLIĞI SORUNU OLARAK YAŞLI BİREYLERDE DENGE VE DÜŞMELERİN YAŞAM KALİTESİNE ETKİSİ	
16. ⁰⁰ /16. ¹⁵	Arş.Gör. DR. CANAN BİRİMOĞLU OKUYAN ÖĞR. GÖR. DR. HAMZA MALİK OKUYAN	HEMŞİRELİK SON SINIF ÖĞRENCİLERİNİN LİSANSÜSTÜ EĞİTİME YÖNELİK GÖRÜŞLERİ	
16. ¹⁵ /16. ³⁰	Dr. Öğr. Üyesi. Şükriye DERYA DEVECİ	KORONER ATEROSKLEROZLU HASTALARDA BMP2 GENİ TEK NÜKLEOTİD POLİMORFİZMİNİN ARAŞTIRILMASI	
16. ³⁰ /16. ⁴⁵	Ebru LOKMAN Dr.Öğr.Üyesi. HATİCE TAMBAĞ	TOPLUM RUH SAĞLIĞI MERKEZİNDEKİ ŞİZOFRENİ HASTALARININ SOSYAL İŞLEVSELLİK VE PROBLEM ÇÖZME DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ	
16. ⁴⁵ /17. ⁰⁰	Dr. Edip Erdal YILMAZ(<i>oturum 2. başkanı</i>)	ANAL FİSTÜL TEDAVİSİNDE FİSTÜL TRAKTİNİN LAZER ABLASYONU (LAFT)	

TARİH		OTURUM BAŞKANI	SALON
15.09.2018 CUMARTESİ / 15. ⁰⁰ -17. ⁰⁰		DR. FÜSUN ÇAĞLAYAN	ZEUGMA-3
SÜRE	YAZARLAR	BAŞLIK	
15. ⁰⁰ /15. ¹⁵	Ali Osman DEMİRAY&Doç.Dr.Fatih YILMAZ	SURİYELİ ÖĞRENCİLERİN TÜRKÇE EĞİTİMLERİ HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME: GAZİANTEP İLİ ÖRNEĞİ	
15. ¹⁵ /15. ³⁰	Uzm. Ferit TOPRAK & Prof. Dr. Zeynep ÇOPUR(<i>oturum 2. başkanı</i>)	ZİHİNSEL ENGELLİ VE ÜSTÜN YETENEKLİ ÇOCUĞA SAHİP AİLELERİN SOSYAL DESTEK ALGILARININ KARŞILAŞTIRILMASI	
15. ³⁰ /15. ⁴⁵	Dr. Öğr. Üyesi Alper AVCI & Dr. Öğr. Üyesi Zehra HATIPOĞLU	ÇOCUKLARDA YABANCI CİSİM ASPİRASYONUNDA ACİL BRONKOSKOPI: RETROSPEKTİF ÇALIŞMA	
15. ⁴⁵ /16. ⁰⁰	Doç.Dr. Filiz Yalçın TILARLIOĞLU&HALENUR ÇELİKTÜRK	YABANCI DİL EĞİTİMİNDE YENİLİKÇİ BAKIŞ AÇILARI	
16. ⁰⁰ /16. ¹⁵	HAFZULLAH İŞ & Doç.Dr. TANER TUNCER	TWİTTER KULLANICILARININ ETKİLEŞİMİNDE DUYGULARIN ETKİSİ	
16. ¹⁵ /16. ³⁰	Doç. Dr. Lokman TOPRAK&Dr.Öğr.Üyesi Aslı Çelikel GÜNGÖR&Dr.Öğr.Üyesi Semra GÜRBÜZ	MARDİN GELENEKSEL YEMEKLERİ VE BU YEMEKLERDE KULLANILAN GIDA MADDELERİ	
16. ³⁰ /16. ⁴⁵	Dr.Öğr.Üyesi Aslı ÇELİKEL GÜNGÖR &Dr.Öğr.Üyesi SEMRA GÜRBÜZ	MARDİN'DE KULLANILAN ŞEBEKE VE KUYU SULARININ MİKROBİYOLOJİK KALİTESİ	
16. ⁴⁵ /17. ⁰⁰	Prof. Dr. Füsün ÇAĞLAYAN (<i>oturum başkanı</i>)	ANSELM KİEFER'İN SANATINDA TOPLUMSAL BELLEĞİN TRAVMATİK İZLERİ VE PLASTİK ANLATIMINDAKİ SİMGELER	

Not: Sunum sıralaması, kahve arası verilmesi ve oturuma ilişkin tüm hususlarda Oturum Başkanı yetkilidir. ,

ZEUGMA I. ULUSLARARASI MULTİ DİSİPLİNER ÇALIŞMALAR

KONGRESİ

13-16 Eylül/ Gaziantep

Katılım belgesi oturma sonunda oturma başkanı tarafından verilecektir

Birden çok sunumunuz varsa, 1. Sunum için en fazla 15 dk. Diğer sunumlarınız için en fazla 10 dk. süre kullanabilirsiniz.

TARİH		OTURUM BAŞKANI	SALON
16.09.2018 PAZAR / 09 ⁰⁰ -12. ⁰⁰		Dr.Öğr.Üyesi ALPER YAZICI	ZEUGMA-1
SÜRE	YAZARLAR	BAŞLIK	
09. ⁰⁰ /09. ¹⁵	Dr. Çiğdem DEMİRCİ&Doç.Dr. Ece ARMAĞAN	MUĞLA İLİNE GELEN SAĞLIK TURİSTLERİNİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA	
09. ¹⁵ /09. ³⁰	Dr. Çiğdem DEMİRCİ&Doç.Dr. Ece ARMAĞAN	SAĞLIK TURİZMİNDE TATMİNİN SADAKAT ÜZERİNE ETKİSİ: MUĞLA İLİ ÖZELİNDE ARAŞTIRMA	
09. ³⁰ /09. ⁴⁵	Uz Dr. Alpay ÇETİN	OSTEONEVUS OF NANTA: A RETROSPECTIVE STUDY AND REVIEW OF THE LITERATURE	
09. ⁴⁵ /10. ⁰⁰	Dr.Öğr.Üyesi Alper YAZICI (<i>oturma başkanı</i>)	ERİŞKİN ALERJİK RİNİT HASTALARINDA PRİCK TESTİ, SERUM İG E DEĞERLERİ VE EOZİNOFİL LENFOSİT ORANLARININ KARŞILAŞTIRILMASI	
10. ⁰⁰ /10. ¹⁵	Dr.Öğr.Üyesi Şehrinaz GÜNDÜZ(<i>oturma 2. başkanı</i>)	DOWNSENDROMLU ÇOCUKLARA SAHİP AİLELERİN ÖZEL EĞİTİM SÜRECİNDE MÜZİK EĞİTİMİNE KARŞI TUTUM VE DAVRANIŞLARININ İNCELENMESİ- İSKENDERUN ÖRNEKLEMİ	
10. ¹⁵ /10. ³⁰	Dr.Öğr.Üyesi Burak BİLGİN	PREMATÜRE RETİNOPATİSİ TARAMA SONUÇLARIMIZ	
10. ³⁰ /10. ⁴⁵	Dr.Öğr.Üyesi Şemsettin BİLAÇ	YAŞA BAĞLI MAKULA DEJENERASYONU HASTALARINDA, TEDAVİYE UYUM VE FARKINDALIK İLE İLİŞKİLİ FAKTÖRLERİN ARAŞTIRILMASI	
10. ⁴⁵ /11. ⁰⁰	Dr. Öğr.Üyesi Mustafa KILIÇ	NUMERICAL INVESTIGATION OF HEAT TRANSFER ON A HEATED SURFACE WITH EFFECTS OF NANOFLUIDS AND SWIRLING JETS	
11. ⁰⁰ /11. ¹⁵	Dr. Öğr.Üyesi Mustafa KILIÇ	INVESTIGATION OF HEAT TRANSFER FOR DIFFERENT TYPES OF NANOFLUIDS WITH SWIRLING JETS	
11. ¹⁵ /11. ³⁰	Doç.Dr.ALİ Osman ÇERİBAŞI&Doç.Dr. Songül ÇERİBAŞI&Doç.Dr. Mustafa ÖZKARACA	DİREK İMMUNOFLÖRESAN VE İMMÜNOPEROKSİDAZ YÖNTEMLER İLE PNÖMONİLİ KOYUN VE KEÇİ AKCİĞERLERİNİN DONDURULMUŞ VE PARAFİN KESİTLERİNDE SİĞİR HERPESVİRÜS TİP 1 VE SİĞİR ADENOVİRÜS TİP 3 ANTİJENLERİNİN BELİRLENMESİ	
11. ³⁰ /11. ⁴⁵	SELÇUK ASLAN & HASAN BADEM & ABDULLAH ÇALIŞKAN	PARALLELIZING CONVERGE-ONLOOKERS ARTIFICIAL BEE COLONY (COABC) ALGORITHM	
11. ⁴⁵ /12. ⁰⁰	HASAN BADEM&ABDULLAH ÇALIŞKAN&SELÇUK ASLAN	DERİN SİNİR AĞIYLA ELEKTROENSEFALOGRAFİ SİNYALLERİNDEN ZİHİNSEL DURUMUN SAPTANMASI	
12. ⁰⁰ /12. ¹⁵	Lec. Akrama KHANOM	Testing Wagner versus Keynesian Hypothesis Regarding the Linkage between Government Expenditure and National Income: The Case of Bangladesh (A Time Series Analysis)	

Not: Sunum sıralaması, kahve arası verilmesi ve oturuma ilişkin tüm hususlarda Oturma Başkanı yetkilidir. ,

Katılım belgesi oturma sonunda oturma başkanı tarafından verilecektir

Birden çok sunumunuz varsa, 1. Sunum için en fazla 15 dk. Diğer sunumlarınız için en fazla 10 dk. süre kullanabilirsiniz.

ZEUGMA I. ULUSLARARASI MULTI DİSİPLİNER ÇALIŞMALAR

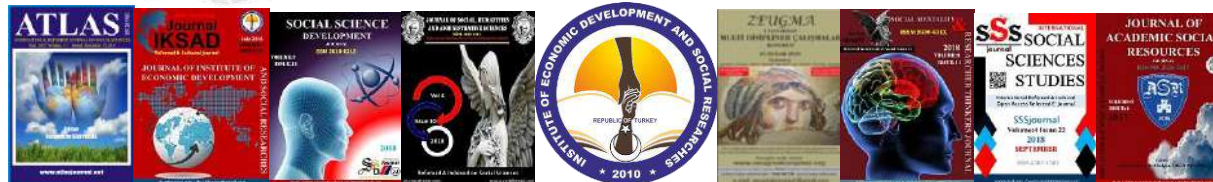
KONGRESİ

13-16 Eylül/ Gaziantep

TARİH		OTURUM BAŞKANI	SALON
16.09.2018 PAZAR / 09 ⁰⁰ -12. ⁰⁰		DR.ÖĞR. ÜYESİ NEVZAT DİNÇER	ZEUGMA-2
SÜRE	YAZARLAR	BAŞLIK	
09. ⁰⁰ /09. ¹⁵	Arş.Gör. Sevilay Kalay MEYDAN Arş.Gör. Burcu KALKANOĞLU	KEMAN EĞİTİMİNDE KULLANILAN PİYANO EŞLİKLİ “ETA COHEN KEMAN METODU BAŞLANGIÇ” IN İNCELENMESİ	
09. ¹⁵ /09. ³⁰	Arş.Gör. Çağla Serin ÖZPARLAK Arş.Gör. Dr. Ömer Bilgehan SONSEL	“SEKSEN YILIN EN GÜZEL OKUL ŞARKILARI” KİTABININ TONALİTE/MODALİTE/MAKAM VE SES SINIRLARI AÇISINDAN İNCELENMESİ	
09. ³⁰ /09. ⁴⁵	Arş.Gör. Dr. Ömer Bilgehan SONSEL Arş.Gör. Çağla Serin ÖZPARLAK	“SEKSEN YILIN EN GÜZEL OKUL ŞARKILARI” KİTABININ “UNESCOYAŞAYAN DEĞERLER EĞİTİMİ PROGRAMI” AÇISINDAN İNCELENMESİ	
09. ⁴⁵ /10. ⁰⁰	Dr.Öğr. Üyesi Nevzat DİNÇER(<i>oturumbaşkanı</i>) Dr.Öğr.Üyesi Zühal KILINÇ	SPOR YÖNETİCİLERİNİN YAŞADIKLARI İŞ STRESİ DÜZEYLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ	
10. ⁰⁰ /10. ¹⁵	DR.ÖĞR.Üyesi.ABDULKADİR ALBEZ Öğr.Gör.Ayhan KORKULU	İŞLETMELERDE STOK YÖNETİMİNİN SATIŞLARA, BÜYÜMEYE VE KÂRLILIĞA ETKİSİ ÜZERİNE BİR ANALİZ	
10. ¹⁵ /10. ³⁰	Öğr.Gör.Dr. Ufuk Cem KOMŞU	ÇEŞİTLİ YÖNLERİYLE UZAKTAN EĞİTİM FELSEFESİ	
10. ³⁰ /10. ⁴⁵	Dr.Öğr.Üyesi Emine PETEKKAYA Dr. Sema Özandaç POLAT Prof. Dr. Ahmet HİLMİ	ŞARKICI VE ŞARKICI OLMAYAN BİREYLER ARASINDA SES ŞİDDETİ İLE AERODİNAMİK PARAMETRELERİN KARŞILAŞTIRMALI İNCELENMESİ	
10. ⁴⁵ /11. ⁰⁰	Öğr. Gör. Abdülkadir GÜLEÇ NERGİZ BAŞA&RAMAZAN DAĞ	PİRİT MADENİNİN BETONDA ÇİMENTO YERİNE KULLANILABİLİRLİĞİNİN ARAŞTIRILMASI	
11. ⁰⁰ /11. ¹⁵	Dr. Saliha Emre DEVECİ	SURİYE GÖÇÜNÜN GAZİANTEP’TEKİ FAST FOOD İŞLETMELERİNİ İŞGÜCÜ FARKLILIĞI, REKABET STRATEJİLERİ, MÜŞTERİ POTANSİYELİ VE MENÜ ÇEŞİTLİLİĞİ AÇISINDAN ETKİLEME DÜZEYİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA	
11. ¹⁵ /11. ³⁰	Dr. Saliha Emre DEVECİ	GAZİANTEP’TE GÖÇ SONUCUNDA YİYECEK İÇECEK İŞLETMELERİNDE MÜŞTERİ PORTFÖYÜNDEKİ DEĞİŞİMİN İŞLETMELERDE SUNULAN MENÜLERİ ETKİLEME DÜZEYİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA	
11. ³⁰ /11. ⁴⁵	Mehmet Nuri DEMİR	PERFORMANS TOPLUMUNUN ÖLÜM ALGISI	
11. ⁴⁵ /12. ⁰⁰	Dr.Öğr.Üyesi NAZAN OSKAY(<i>oturum 2. başkanı</i>)	SAVAŞ PROTOSTOSUNUN ÖRME SANATINA YANSIMALARI	
12:00-12:10	Salih ÖZTÜRK & Silay PİRİNÇ	PETROL VE DOĞALGAZ TÜKETİMİNİN CARİ AÇIK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: 1986-2016 TÜRKİYE ÖRNEĞİ	

Not: Sunum sıralaması, kahve arası verilmesi ve oturma ilişkin tüm hususlarda Oturum Başkanı yetkilidir. , Katılım belgesi oturum sonunda oturum başkanı tarafından verilecektir

Birden çok sunumunuz varsa, 1. Sunum için en fazla 15 dk. Diğer sunumlarınız için en fazla 10 dk. süre kullanabilirsiniz.

ZEUGMA I. ULUSLARARASI MULTI DİSİPLİNER ÇALIŞMALAR

KONGRESİ

13-16 Eylül/ Gaziantep

TARİH		OTURUM BAŞKANI	SALON
16.09.2018 PAZAR / 09 ⁰⁰ -12. ⁰⁰		DOC. DR. NECATİ OLGUN	ZEUGMA-3
SÜRE	YAZARLAR	BAŞLIK	
09. ⁰⁰ /09. ¹⁵	Arş.Gör. Dr. Ahu Alev ABACI BAYAR , Öğr. Gör. Dr. Murat ÇINARLI, Öğr. Gör. Gamze BAKIR GÜVEN	KIRŞEHİR İLİ AÇIK CEZA İNFAZ KURUMU TARIMSAL ÜRETİM ALANITOPRAKLARININ BAZI FİZİKO-KİMYASAL ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ	
09. ¹⁵ /09. ³⁰	Arş.Gör. Dr. Ahu Alev ABACI BAYAR Prof. Dr. Kadir YILMAZ	İÇ ANADOLU BÖLGESİ'NDEKİ SULAK ALAN TOPRAĞININ BAZI KİMYASAL ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ: SEYFE GÖLÜ ÖRNEĞİ	
09. ³⁰ /09. ⁴⁵	AYŞE GENÇ LERMİ & ŞAHİN PALTA	BAZI BAKLAGİL TÜRLERİNİN DOĞAL NODÜLASYON ÖZELLİKLERİNİN BELİRLENMESİ	
09. ⁴⁵ /10. ⁰⁰	ŞAHİN PALTA & AYŞE GENÇ LERMİ	BARTIN İLİ MEKEÇLER YÖRESİ SUNİ MERA ALANININ BAZI ÖZELLİKLERİNİN BELİRLENMESİ	
10. ⁰⁰ /10. ¹⁵	Assist. Prof.Dr. Burcu GUL BAYKALIR Professor Dr. Osman CIFTCI Assistant Professor Dr. Aşlı CETİN Research Assistant Nese Basak TURKMEN	THE PROTECTIVE EFFECT OF FISH OIL AGAINST CISPLATIN INDUCED EYE DAMAGE IN RATS	
10. ¹⁵ /10. ³⁰	Research Assistant Dr. Yasin BAYKALIR Professor Dr. Ulku Gulcihan SIMSEK	EFFECT OF DIFFERENT PHOTOPERIOD TREATMENTS ON SERUM ALBUMIN LEVELS IN BROILER CHICKENS	
10. ³⁰ /10. ⁴⁵	BAHOZ TEKİN & Dr. Öğr. Üyesi.Sultan OKUMUŞOĞLU	ORTOREKSİYA VE İLİŞKİLİ FAKTÖRLER	
10. ⁴⁵ /11. ⁰⁰	Öğr. Gör. Dr. Bilal ZAFER BERİKOL Dr.Öğr.Üyesi İLKER KEFE	ÜRETİM MALİYETLERİNİN KAYNAK TÜKETİM MODELİNE GÖRE İNCELENMESİ	
11. ⁰⁰ /11. ¹⁵	Öğr. Gör. Dr. Bilal ZAFER BERİKOL Dr.Öğr.Üyesi İLKER KEFE (oturum 2. başkanı)	SANA Yİ 4.0'İN İŞLETMELERİN İÇ DENETİM FALİYETLERİNDE UYGULANABİLİRLİĞİ	
11. ¹⁵ /11. ³⁰	MİKAİL BAL&Doc. Dr. Necati OLGUN (oturumbaşkanı)	ESNEK NEUTROSOPHIC MODÜLLER ÜZERİNE	
11. ³⁰ /11. ⁴⁵	MURAT ODUNCUOĞLU & HALİL İBRAHİM KURT ENGİN ERGÜL & NECİP FAZIL YILMAZ	AL2024/MGO/MWCNT KOMPOZİTLERİN YOĞUNLUK VE POROZİTE İÇERİĞİNİN DEĞİŞİMİ	
11. ⁴⁵ /12. ⁰⁰	HALİL İBRAHİM KURT & MURAT ODUNCUOĞLU ENGİN ERGÜL & NECİP FAZIL YILMAZ	NANO MAGENZYUM OKSİT VE ÇOĞUL DUVARLI KARBON NANO TÜP PARTİKÜLERİN AL-CU-MG ALAŞIMININ SERTLİĞİNE ETKİSİ	
12. ⁰⁰ /12. ¹⁵	MİKAİL BAL&Doc. Dr. Necati OLGUN	NEUTROSOPHIC GENİŞLETİLMİŞ TRIPLET CEBİRSEL YAPILARI ÜZERİNE	

Not: Sunum sıralaması, kahve arası verilmesi ve oturuma ilişkin tüm hususlarda Oturum Başkanı yetkilidir. ,

Katılım belgesi oturum sonunda oturum başkanı tarafından verilecektir

Birden çok sunumunuz varsa, 1. Sunum için en fazla 15 dk. Diğer sunumlarınız için en fazla 10 dk. süre kullanabilirsiniz.

ZEUGMA I. ULUSLARARASI MULTİ DİSİPLİNER ÇALIŞMALAR

KONGRESİ

13-16 Eylül/ Gaziantep

TARİH		OTURUM BAŞKANI	SALON
16.09.2018 PAZAR / 13. ⁰⁰ -15. ⁰⁰		Doç.Dr. TUĞRUL VAROL	ZEUGMA-1
SÜRE	YAZARLAR	BAŞLIK	
	Dr. Öğr.Üyesi Alaeddin YÖRÜK Prof. Dr. Halil YENİNAR Prof. Dr. Ethem AKYOL Dr. Durmuş Ali CEYLAN Esmâ GÜVEN	BAL TÜKETİCİLERİNİN SATIN ALDIKLARI BALLARA OLAN GÜVENİNİN TR63 KALKINMA AJANSI BÖLGESİ ÖZELİNDE ARAŞTIRILMASI.	
	Prof. Dr. Halil BARIŞ ÖZEL (<i>oturum başkanı</i>)&Doç.Dr. Tuğrul VAROL(<i>oturum 2. başkanı</i>)	KASTAMONU-ARAÇ YÖRESİ KARAÇAM (PINUS NİGRA ARNOLD.) DOĞALGENÇLEŞTİRME ALANLARINDA BAKIM PATİKALARININ DİNAMİK ANALİTİK HİYERARŞİ SÜRECİ İLE BELİRLENMESİ	
	Öğr. Gör. Mehmet ÇINAR	AKILLI ŞEBEKELERDE BİLGİ GÜVENLİĞİ RİSKLERİ VE ÇÖZÜM YÖNTEMLERİNİN ARAŞTIRILMASI	
	Öğr. Gör. Mehmet ÇINAR	AKILLI ŞEBEKEDA ENERJİ HATLARI ÜZERİNDEN HABERLEŞME (PLC)TEKNOLOJİSİNİN KULLANIMI	
	Öğr. Gör. Mehmet ÇINAR	ELEKTRİK GÜÇ SİSTEMLERİNDE OLUŞAN HARMONİKLERİN ETKİLERİ VE ÇÖZÜM YÖNTEMLERİ	
	Öğr. Gör. Ferit ARTKIN	MAKİNE MÜHENDİSLİĞİ ALANINDA OPTİK SİSTEMLER VE ENDÜSTRİYEL UYGULAMALARI	
	Öğr. Gör. Ferit ARTKIN	LAZERLİ TAKIM TEZGAHLARI İLE METALLERİN İŞLENMESİ VE ENDÜSTRİDE KULLANILAN YÜKSEK GÜÇLÜ LAZER SİSTEMLERİ	
	Arş.Gör. MELİKE KÜBRA EKİZ Dr.Öğr.Üyesi CEREN TUNCER ŞAKAR	KARAR VERME BİRİMLERİNİN TAM SIRALAMASI İÇİN VERİ ZARFLAMA ANALİZİ TABANLI YENİ BİR YÖNTEM	
	Doç.Dr. Tuğrul VAROL & Prof. Dr. Halil BARIŞ ÖZEL	SARIÇAMIN (PINUS SYLVESTRIS L.) TOHUM ÖZELLİKLERİ İLE İKLİM PARAMETRELERİNİN İLİŞKİSİ	
	Öğr. Gör. Ferit ARTKIN	YENİLENEBİLİR ENERJİ KAYNAKLARI VE TEKNOLOJİLERİNİN UYGULAMA ALANLARI	

TARİH		OTURUM BAŞKANI	SALON
16.09.2018 PAZAR / 15. ⁰⁰ -17. ⁰⁰		DOÇ.DR. EBRU ÇORUH	ZEUGMA-2
SÜRE	YAZARLAR	BAŞLIK	
15. ⁰⁰ /15. ¹⁵	Öğr. Gör. Ufuk ELİBÜYÜK &Arş.Gör. Serap GAMZE SERDAR	SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ İÇİN SÜRDÜRÜLEBİLİR KAMPÜS GES UYGULAMASI	
15. ¹⁵ /15. ³⁰	Öğr. Gör. Ufuk ELİBÜYÜK &Arş.Gör. Serap GAMZE SERDAR	SU KÖKENLİ YENİLENEBİLİR ENERJİ KAYNAKLARININ TÜRKİYE VE DÜNYA'DAKİ DURUMU VE SON GELİŞMELER	
15. ³⁰ /15. ⁴⁵	Dr. Öğr. Üyesi Nergiz KARADAŞ	TÜRK SİNEMASINDA STATÜ GÖSTERGESİ OLARAK MEKÂN: YOL AYRIMI FİLMİ	
15. ⁴⁵ /16. ⁰⁰	Doç.Dr.Nazan AVCIOĞLU KALEBEK &Doç.Dr. Ebru ÇORUH &Dr.Öğr.Üyesi Gökçe ÖZDEMİR &Öğr.Gör. Tuğba ÖZTÜRK	KÜBİZM AKIMININ İLKELERDEN BİRİ OLAN ÜÇ BOYUTLU GEOMETRİK ŞEKİLLERİN KIYAFETLERE YANSIMASI	
16. ⁰⁰ /16. ¹⁵	Öğr.Gör. Dr.Hüseyin ÖZDEMİR&Dr.Öğr.Üye. Gökçe	ZEUGMA MOZAIK DESENLERİNİN GİYİMDEKİ DİJİTAL BASKI UYGULAMALARI	

ZEUGMA I. ULUSLARARASI MULTİ DİSİPLİNER ÇALIŞMALAR

KONGRESİ

13-16 Eylül/ Gaziantep

	ÖZDEMİR&Doç.Dr. Nazan AVCIOĞLU KALEBEK&ÖĞR.GÖR. TUĞBA ÖZTÜRK &DOÇ.DR. EBRU ÇORUH (oturma başkanı)	
16. ¹⁵ /16. ³⁰	Arş.Gör. DR. DURDU MELTEM DURNA ZEREK (oturma 2. başkanı)	FLUXUS HAREKETİNİN SANATA ETKİSİ
16. ³⁰ /16. ⁴⁵	Arş.Gör. DR. DURDU MELTEM DURNA ZEREK	GÜNÜMÜZ SANATINDA RESİM-MÜZİK İLİŞKİSİNİN TÜRKİYE ÖRNEKLERİ
16. ⁴⁵ /17. ⁰⁰	Dr. Akbar VALADBİGİ	Democratic civic activism through the lens of social capital and social media tools: Perspectives from the recent uprisings of North Africa and the Middle East

Not: Sunum sıralaması, kahve arası verilmesi ve oturuma ilişkin tüm hususlarda Oturma Başkanı yetkilidir. ,

Katılım belgesi oturum sonunda oturum başkanı tarafından verilecektir

Birden çok sunumunuz varsa, 1. Sunum için en fazla 15 dk. Diğer sunumlarınız için en fazla 10 dk. süre kullanabilirsiniz.

TARİH		OTURUM BAŞKANI	SALON
16.09.2018 PAZAR / 13. ⁰⁰ -15. ³⁰		DR. ÖĞ. ÜYESİ ROZELİN AYDIN	ZEUGMA-3
SÜRE	YAZARLAR	BAŞLIK	
13. ⁰⁰ /13. ¹⁵	MEHMET ŞAHİN & ABDULLAH KARGIN	NÖTROSOFİK ÜÇLÜ KISMI NÖRMLÜ UZAYLAR	
13. ¹⁵ /13. ³⁰	MEHMET ŞAHİN & ABDULLAH KARGIN	NÖTROSOFİK ÜÇLÜ V - GENELLEŞTİRİLMİŞ NÖRMLÜ UZAYLAR	
13. ³⁰ /13. ⁴⁵	MEHMET ŞAHİN	NEUTROSOPHIC EXTENDED TRIPLET FINITE DIMENSIONAL NORMED SPACE	
13. ⁴⁵ /14. ⁰⁰	MEHMET ŞAHİN	NEUTROSOPHIC EXTENDED TRIPLET QUOTIENTS AND PRODUCTS OF NORMED SPACES	
14. ⁰⁰ /14. ¹⁵	Dr. Öğ. Üyesi Rozelin AYDIN (oturma başkanı)	TÜRKİYE'DE ŞEHİRLERDE YAŞANAN SU KİTLİĞİ NEDENLERİ, ETKİLERİ VE ÇÖZÜMLERİ	
14. ¹⁵ /14. ³⁰	Dr. Öğr. Üyesi Rozelin AYDIN & Dr. Öğ. Üyesi Cengiz AKKALE & Dr. Öğ. Üyesi Zeynep İYİGÜNDOĞDU & Arş. Gör. Yağmur ATAKAV	İLERİ MOLEKÜLER TEKNİKLER KULLANILARAK MAĞARA BAKTERİLERİNİN İDENTİFİYE EDİLMESİ VE ÖRNEKLERİN ANTİMİKROBİYAL ÖZELLİKLERİNİN BELİRLENMESİ	
14. ³⁰ /14. ⁴⁵	Arş.Gör. Dr. Savaş ONUR ŞEN & Dr. Öğr. Üyesi Övünç MERİÇ FERMANOĞLU	DİJİTAL HIZIN FOTO MUHABİRLİĞİ'NE ETKİSİ	
14. ⁴⁵ /15. ⁰⁰	Arş.Gör. Dr. Savaş ONUR ŞEN (oturma 2. başkanı)	FOTO MUHABİRLİĞİ VE STEREOTİPLER	
15. ⁰⁰ /15. ¹⁵	HİLAL E. YILDIZ & KADRİ YILDIZ	PRİMİNG, AŞINDIRMA VE KATLAMA UYGULAMALARININ KAPARI TOHUMLARININ ÇİMLENMESİ ÜZERİNE ETKİLERİ	
15. ¹⁵ /15. ³⁰	Dr. Öğr. Üyesi KADRİ YILDIZ & Dr. Öğr. Üyesi BORA UZUNER & Dr. Öğr. Üyesi ERENGÜL BODUÇ & Dr. Öğr. Üyesi TÜRKHUN ÇETİN & Dr. Öğr. Üyesi RAGİP GÖKHAN ULUSOY & Dr. Öğr. Üyesi VOLKAN KIZILGÖZ	KAFKAS BAR EKİBİ OYUNCULARININ ON YILLIK GÖZLEMDE AYAK ANATOMİSİ DEĞİŞİKLİKLERİ	

Not: Sunum sıralaması, kahve arası verilmesi ve oturuma ilişkin tüm hususlarda Oturma Başkanı yetkilidir. ,

Katılım belgesi oturum sonunda oturum başkanı tarafından verilecektir

Birden çok sunumunuz varsa, 1. Sunum için en fazla 15 dk. Diğer sunumlarınız için en fazla 10 dk. süre kullanabilirsiniz.

ZEUGMA I. ULUSLARARASI MULTI DİSİPLİNER ÇALIŞMALAR

KONGRESİ

13-16 Eylül/ Gaziantep

TARİH		OTURUM BAŞKANI	SALON
16.09.2018 PAZAR / 15. ⁰⁰ -17. ⁰⁰		DR. HAKAN BİLGÜTAY	ZEUGMA-2
SÜRE	YAZARLAR	BAŞLIK	
15. ⁰⁰ /15. ¹⁵	Dr. Hakan BİLGÜTAY & Prof. Dr. Mehmet DENİZ	RİSK KÜLTÜRÜNÜN ULUSLARARASI FAALİYET GÖSTEREN FİRMALAR ÜZERİNDEN İNCELENMESİ	
15. ¹⁵ /15. ³⁰	DR. HAKAN BİLGÜTAY (oturum başkanı) PROF. DR. MEHMET DENİZ	TRC1(GAZİANTEP, ADIYAMAN, KİLİS) BÖLGESİNDE FAALİYET GÖSTEREN İŞLETMELERİN ULUSLARARASI İLİŞKİ STRATEJİLERİNİN SEÇİMİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN İNCELENMESİ	
15. ³⁰ /15. ⁴⁵	Dr. Öğr. Üyesi . Aynur AKER Prof. Dr. Hasan KAYA Dr. Öğr. Üyesi. Veysel ÇELİK	DETERMINATION OF MICROSTRUCTURE, MECHANICAL, ELECTRICAL AND THERMAL PROPERTIES OF THE AL-BI-CU TERNARY ALLOY	
15. ⁴⁵ /16. ⁰⁰	Dr.Öğr.Üyesi VEYSEL ÇELİK Dr.Öğr.Üyesi AYNUR AKER (oturum 2. başkanı)	CU KATKILANMIŞ SNO 2 'NİN TEORİK ANALİZİ	
16. ⁰⁰ /16. ¹⁵	Research Asst. Dr. Dilek BÜYÜKBEŞE Asst. Prof. Dr. Gülten ŞEKEROĞLU Prof. Dr. Ahmet KAYA	SUPERCRITICAL FLUID EXTRACTION IN OIL INDUSTRY	
16. ¹⁵ /16. ³⁰	Asst. Prof. Dr. Gülten ŞEKEROĞLU, Research Asst. Dr. Dilek BÜYÜKBEŞE , PROF. DR. AHMET KAYA	FAT BLOOM PROBLEM IN DARK CHOCOLATE	
16. ³⁰ /16. ⁴⁵	Dr.Öğr.Üyesi Mehmet Emin DENİZ, ABDÜRRAHİM GÜNEŞ	YUMURTA KABUĞU TAKVİYELİ POLİMER ESASLI KOMPOZİTLERİN MEKANİK DAVRANIŞININ İNCELENMESİ	
16. ⁴⁵ /17. ⁰⁰	Dr.Öğr.Üyesi Mehmet Emin DENİZ&NEVRA ORAL	İÇİNDE DELAMİNASYON BULUNDURAN TABAKALI KOMPOZİT PLAKLARIN BURKULMA DAVRANIŞLARININ ARAŞTIRILMASI	

Not: Sunum sıralaması, kahve arası verilmesi ve oturma ilişkin tüm hususlarda Oturum Başkanı yetkilidir. ,

Katılım belgesi oturum sonunda oturum başkanı tarafından verilecektir

Birden çok sunumunuz varsa, 1. Sunum için en fazla 15 dk. Diğer sunumlarınız için en fazla 10 dk. süre kullanabilirsiniz.

ZEUGMA I. ULUSLARARASI MULTİ DİSİPLİNER ÇALIŞMALAR KONGRESİ 13-16 Eylül/ Gaziantep

TARİH	SALON
16 Eylül 2018 PAZAR 17:00 – 19:00	ZEUGMA -2
YAZARLAR	BAŞLIK
Doç.Dr. Hüseyin DOĞRAMACIOĞLU Doç.Dr. Hüseyin DOĞRAMACIOĞLU	KÜLTÜREL YAPI BAĞLAMINDA KİLİS MASALLARINDA VERİLEN ÖĞÜTLER TARİHİ KÜLTÜREL ZEMİNDE VAR OLAN ESKİ KİLİS SÖZLERİ
Doç.Dr. Osman AYGÜN Prof. Dr. Hisamettin DURMAZ	PRODUCTION AND SOME PROPERTIES OF CURD, A YOGHURT-LIKEPRODUCT, MANUFACTURED BY MILK FERMENTATION WITH POTATOJUICE
Arş.Gör. Halil ŞENOL	GAZİANTEP İLİNİN HAYVANSAL ATIKLARDAN ÜRETİLEBİLECEK BİYOGAZ POTANSİYELİNİN BELİRLENMESİ
Arş.Gör. Halil ŞENOL	TAVUK GÜBRESİNDEN TERMAL ÖNİŞLEM UYGULANARAK BİYOGAZ ÜRETİMİNİN İNCELENMESİ
Arş.Gör. Halil ŞENOL	BİYOGAZ ÜRETİMİNDE KULLANILAN YENİLİKÇİ ÖNİŞLEMTEKNOLOJİLERİ
Lile KABADZE	AGREEMENT ON BILATERAL TRADE BETWEEN GEORGIA AND CHINA
Arş.Gör. Nazire KILIÇ ŞAFAK Prof. Dr. Ahmet Hilmi YÜCEL	FRONTAL VENTRİKÜLOSTOMİ İÇİN ÖNEMLİ ANATOMİK NOKTALAR (POSTER)
Öğr. Gör. Dr. Nadir BUÇAN	KİŞİSEL BELGESEL FOTOĞRAFA POSTMODERNİST YAKLAŞIM: JULIE BLACKMON
Öğr. Gör. Dr. Nadir BUÇAN	FOTOĞRAFTA GERÇEĞİN KRİZİ VE PEDRO MEYER'İN DİJİTAL MONTAJLARI
Dr. Bauryzhan BOTAKARAYEV	ESSENTIALS OF MACRO PHOTOGRAPHY (Oturum Başkanı)

İÇİNDEKİLER

KONGRE KÜNYESİ	i
FOTOĞRAFLAR	ii
BİLİM KURULU	iii
PROGRAM	iv
ÖNSÖZ	v

TAM METİNLER**I. CİLT**

Cuma SUNGUR <i>SAGLIĞIN SOSYAL BELİRLEYİCİLERİNİN DOĞUŞTAN BEKLENEN YAŞAM SÜRESİ ÜZERİNE ETKİSİ</i>	1-8
Cuma SUNGUR <i>TÜRKİYE'DEKİ ÜNİVERSİTE HASTANELERİNİN MİSYON VE VİZYONLARININ İÇERİK ANALİZİ</i>	9-16
Hasan TAŞKIRAN <i>SAHİP ÇIKAMAIĞIMIZ BİR MİRAS: MAKBER-İ HOCA NİZÂMÜ'L-MÜLK</i>	17-26
Hasan TAŞKIRAN <i>SAVAŞLARI MEŞRULAŞTIRMA YÖNTEMİ OLARAK DİNİ FETVALAR: SULTAN İLMURAD'IN KARAMAN SEFERİ ÖRNEĞİ</i>	27-36
Abdullah SOYSAL, Esra NARLI, Nursen TALMAÇ <i>HASTANELERDE GENEL VE ÖRGÜTSEL SİNİZM: HEMŞİRELER ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA</i>	37-50
İsmail ALTINTOP <i>ERCİYES ÜNİVERSİTESİ HASTANELERİ AFET PLANI</i>	51-59
Lokman TOPRAK, Aşlı ÇELİKEL GÜNGÖR, Semra GÜRBÜZ <i>MARDİN GELENEKSEL YEMEKLERİ VE BU YEMEKLERDE KULLANILAN GIDA MADDELERİ</i>	60-66
Şahin ÇETİNKAYA <i>TÜRKİYE'DE 2002-2018 DÖNEMİNDE YAPILAN SEÇİMLERDE SEÇİM EKONOMİSİ BELİRTİLERİ VE MALİYETLERİ</i>	67-75
Şahin ÇETİNKAYA <i>TÜRKİYE'DE SİGARA TÜKETİMİ VE SİGARA İLE MÜCADELENİN EKONOMİK ETKİLERİ</i>	76-87
Yasin BAYKALIR, Ülkü Gülcihan ŞİMŞEK <i>ETLİK PİLİÇLERDE FARKLI FOTOPERİYOT UYGULAMALARININ SERUM ALBÜMİN DÜZEYLERİNE ETKİSİ</i>	88-91
Turgay SEBZECİOĞLU <i>TÜRKÇEDE NESNE ODAKLI BELİRTEÇLER</i>	92-102

Şener DEMİREL, Yelda KÖKÇÜ	
<i>CAHİT ZARİFOĞLU'NUN YÜREKDEDE İLE PADİŞAH ADLI ESERİNDE SÖZ VARLIĞININ BİR UNSURU OLARAK İKİLEMELER</i>	103-112
Şener DEMİREL, Yelda KÖKÇÜ	
<i>ALİAĞA VAHİD'İN ŞİİRLERİNDE REDİF KULLANIMI</i>	113-122
Demet ÇAKIROĞLU, Mehmet ALTINÖZ	
<i>İŞE KATILIM, ORGANİZASYONEL TABANLI BENLİK SAYGISI VE İŞTEN AYRILMA NİYETİNİN PSİKOLOJİK SÖZLEŞME ÜZERİNE ETKİSİ: SAĞLIK ÇALIŞANLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA</i>	123-132
Abdullah SOYSAL, Aycan POLAT	
<i>BİR EĞİTİM ARAŞTIRMA HASTANESİNDE ÇALIŞAN HEMŞİRELERİN DUYGUSAL ZEKÂ DÜZEYLERİ VE ETKİLEYEN FAKTÖRLER</i>	133-143
Hasan KARACA	
<i>ANLAMINA GÖRE CÜMLE ÇEŞİTLERİ</i>	144-148
Feride KARACAER	
<i>ATRİYAL SEPTAL DEFEKT VE VENTRİKÜLER SEPTAL DEFEKT DÜZELTME OPERASYONU GEÇİREN HASTALARDA İNTRAOPERATİF DENEYİMLERİMİZ</i>	149-151
Didem DEMİR ERBİL , Zeynep ÇOPUR	
<i>ZAMAN YÖNETİMİ, ÇALIŞMA YAŞAM KALİTESİ VE İŞ DOYUMU İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ</i>	152-169
Abdullah SOYSAL, Ali GÖDE	
<i>BAZI DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİN ÖZ BAKIM GÜCÜ ÜZERİNE ETKİSİ: SAĞLIK YÖNETİMİ ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA</i>	170-181
Gülsüm ÇALIŞIR, Aleyna Makbule ÜNAL, Tuğçe AYDOĞAN KILIÇ	
<i>HALKLA İLİŞKİLER UYGULAMASI OLARAK MARKALARIN SOSYAL MEDYAYI KULLANIM ŞEKKİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA</i>	182-203
Gülsüm ÇALIŞIR, Aleyna Makbule ÜNAL, Tuğçe AYDOĞAN KILIÇ	
<i>DİNİ BAYRAM GELENEKLERİNİN KİŞİLERARASI İLETİŞİME YANSIMALARI</i>	204-216
Rozelin AYDIN, Cengiz AKKALE, Zeynep İYİGÜNDOĞDU, Yağmur IŞIK	
<i>İLERİ MOLEKÜLER TEKNİKLER KULLANILARAK MAĞARA BAKTERİLERİNİN İDENTİFİYE EDİLMESİ VE ÖRNEKLERİN ANTİMİKROBİYAL ÖZELLİKLERİNİN BELİRLENMESİ</i>	217-224
Nihat PAMUK	
<i>ARMONİ ARAMA ALGORİTMASI KULLANILARAK ENERJİ İLETİM HATLARINDAKİ KAFES TİPİ DEMİR DİREKLERİN OPTİMAL TASARIMI</i>	225-235
Nihat PAMUK	
<i>INVESTIGATION OF THE SHUNT COMPENSATOR EFFECT IN DEVELOPING VOLTAGE STABILITY INDEX OF OVERHEAD ENERGY TRANSMISSION LINES</i>	236-247

Mustafa KORUMAZ, Gediz URAK, Saliha ERDURMUŞ	
<i>MEVCUT YAPILARIN ISIL PERFORMANSININ TARİHİ YAPI ÖLÇEĞİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ</i>	248-255
Zeynep KOÇ	
<i>PSİKIYATRİ HEMŞİRELİĞİ BAKIŞINDAN RUHSAL DURUM MUAYENESİ</i>	256-275
Zeynep KOÇ	
<i>BİR OLGU SUNUMU: ON BİR İNTİHAR GİRİŞİMİ OLAN MAJÖR DEPRESYON HASTASI</i>	276-282
Filiz YALÇIN TILFARLIOĞLU, Halenur ÇELİKTÜRK	
<i>INNOVATIVE PERSPECTIVES IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING</i>	283-292
Mustafa ÖZKAN	
<i>CİSİM ÜZERİNDEKİ QUASI-CYCLIC KODLAR VE GENİŞLETİLMİŞ DURUMLAR</i>	293-298
Mustafa ÖZKAN	
<i>DEĞERLENDİRİLMİŞ CİSİMLERİN ÖZELLİKLERİ VE DEĞERLENDİRME UYGULAMALARI</i>	299-302
Mustafa ÖZKAN	
<i>DEĞERLENDİRME TEORİSİNDE CİSİMLERİN TAMLANIŞLARI VE CİSİM GENİŞLEMELERİ ÜZERİNE</i>	303-306
Yasemin GÜRİSOY	
<i>SOVYET KAMPLARINA FARKLI BİR BAKIŞ: SERGEY DOVLATOV'UN ZONA'SI</i>	307-314
Yasemin GÜRİSOY	
<i>VASİL BIKOV'UN DARAĞACI ÖYKÜSÜNDE SOVYET PARTİZANLARI</i>	315-321
Ebru BİRİCİK	
<i>ASA SKORU, CERRAHİ ÖNCESİ HEMOGLOBİN-HEMATOKRİT DEĞERLERİ VE CERRAHİ TİPİ İLE PEROP VE POSTOP KAN TRANSFÜZYONU ARASINDAKİ İLİŞKİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ</i>	322-326
İbrahim GİRİTLİOĞLU, Ummahan TURHAN	
<i>ÖRGÜTSEL SOSYALİZASYONUN, DUYGUSAL EMEK VE ÖRGÜTSEL BAĞLILIK ÜZERİNE ETKİSİ: MUĞLA'DA BULUNAN OTEL İŞLETMELERİNDE BİR ARAŞTIRMA</i>	327-344
İbrahim GİRİTLİOĞLU, Ummahan TURHAN	
<i>OTEL İŞLETMELERİNDE ÖRGÜTSEL SOSYALİZASYON ÜZERİNE KAVRAMSAL BİR İNCELEME</i>	345-353
Ferit TOPRAK, Prof. Dr. Zeynep ÇOPUR	
<i>ZİHİNSEL ENGELLİ VE ÜSTÜN YETENEKLİ ÇOCUĞA SAHİP AİLELERİN SOSYAL DESTEK ALGILARININ KARŞILAŞTIRILMASI</i>	354-377
Dilek KESKİN, Sevil TOROĞLU, Mete KARABOYUN	
<i>SU KAYNAKLI BAKTERİYAL HASTALIKLARIN ÖNEMİ</i>	378-387
Dilek KESKİN, Sevil TOROĞLU, Mete KARABOYUN	
<i>CYCLOSPORA CAYETANENSIS 'NİN İNSAN SAĞLIĞI İÇİN ÖNEMİ</i>	388-398
Selma URFALIOĞLU, Abdullah BEYOĞLU	
<i>İNSÜLİN BAĞIMLI TİP 2 DİYABETES MELLİTUSLU HASTALARDA GÖZYAŞI KALİTE VE MİKTARININ DEĞERLENDİRİLMESİ</i>	399-402

Cemal TURAN , Durul HAZAR	
<i>TAXONOMY AND GENETIC ANALYSIS OF CHAETOGNATHA (SAGITTIDAE) SPECIES IN ISKENDERUN BAY</i>	403-409
Serpil KARAN , Ali UYAN, Servet Ahmet DOĞDU, Funda TURAN, Mevlüt GÜRLEK, Cemal TURAN	
<i>GENETIC STRUCTURE OF THE EUROPEAN EEL ANGUILLA ANGUILLA WITH MTDNA SEQUENCING ANALYSIS</i>	410-412
Cemal TURAN , Sibel SEVENLER	
<i>THE RELATIONSHIP BETWEEN GENETIC CHANGE AND TOLERANCE IN TILAPIA (OREOCHROMIS AUREUS) EXPOSED TO TOXIC CONTAMINATION</i>	413-420
Fildaus NYİRAHABİMANA, Derya KOCAMAZ, Esin SÖNMEZ, Şule MENZİLETOĞLU YILDIZ, Ferda ÖZLÜ	
<i>DOĞUM AĞIRLIĞI DÜŞÜK YENİDOĞANLARDA PARAOKSONAZ 1 Q192R VE C108T GEN POLİMORFİZMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ</i>	421-425
Esin SÖNMEZ, Derya KOCAMAZ, Gülizar ATLI, Fildaus NYİRAHABİMANA, Şule MENZİLETOĞLU YILDIZ, Filiz KOÇ	
<i>AMİYOTROFİK LATERAL SKLEROZ TANISI KONMUŞ HASTALARDA SÜPEROKSİT DİSMUTAZ 1 (SOD1) GEN POLİMORFİZMİNİN İNCELENMESİ</i>	426-430
Mustafa KORUMAZ, Havva Gamze KÖZOĞLU, Elçin YILDIZ	
<i>SİLLE TARİHİ KENT DOKUSUNDA KAFETERYA İÇ MEKAN DÜZENLEMELERİNİN NİTELİKSEL DEĞERLENDİRMESİ</i>	431-438
Sevilay KALAY MEYDAN, Burcu KALKANOĞLU	
<i>KEMAN EĞİTİMİNDE KULLANILAN PİYANO EŞLİKLİ “ETA COHEN KEMAN METODU BAŞLANGIÇ” IN İNCELENMESİ</i>	439-446
Abdullah SOYSAL , Aycan POLAT	
<i>BİR EĞİTİM ARAŞTIRMA HASTANESİNDE ÇALIŞAN HEMŞİRELERİN DUYGUSAL ZEKÂ DÜZEYLERİ VE ETKİLEYEN FAKTÖRLER</i>	447-456
Edibe Begüm ÖZEREN , Mine ULUSOY	
<i>KONYA MENGÜÇ CADDESİNDEKİ İŞLEVİ DEĞİŞEN GELENEKSEL TÜRK EVLERİNİN İNCELENMESİ</i>	457-479
Hüseyin DOĞRAMACIOĞLU	
<i>KÜLTÜREL YAPI BAĞLAMINDA KİLİS MASALLARINDA VERİLEN ÖĞÜTLER</i>	480-483
Hüseyin DOĞRAMACIOĞLU	
<i>TARİHİ KÜLTÜREL ZEMİNDE VAR OLAN ESKİ KİLİS SÖZLERİ</i>	484-487

Mahmut İSLAMOĞLU, Vahdettin AKMEŞE	
<i>GAZİANTEP İLİNDE UÇAK VE YER ALETLERİ İLE SÜNE MÜCADELESİNİN SÜNE YUMURTA PARAZİTOİTLERİ TRİSSOLCUS SPP. (HYM.:SCELİONİDAE)'NİN ETKİNLİĞİNE ETKİLERİ</i>	488-492
Mahmut İSLAMOĞLU, Vahdettin AKMEŞE	
<i>GAZİANTEP İLİNDE SÜNE YUMURTA PARAZİTOİTLERİNİN (HYMENOPTERA: SCELİONİDAE) SALIM ÇALIŞMALARI VE ETKİNLİKLERİ</i>	493-498
Mahmut İSLAMOĞLU, Vahdettin AKMEŞE	
<i>GAZİANTEP İL VE İLÇELERİNDE SÜNE YUMURTA PARAZİTOİTLERİ TRİSSOLCUS SPP. (HYM.:SCELİONİDAE)'NİN TÜRLERİ VE ETKİNLİKLERİ</i>	499-503
Vahdettin AKMEŞE, Mahmut İSLAMOĞLU	
<i>GAZİANTEP'TE KIŞLAK VE EKİLİ ALANLARDA SÜNE (EURYGASTER İNTEGRİCEPS PUT.) (HET.:SCUTELLERİDAE)'NİN DOĞAL DÜŞMANLARI VE ETKİNLİKLERİ</i>	504-509
Vahdettin AKMEŞE, Mahmut İSLAMOĞLU	
<i>GAZİANTEP İLİNDE TARLA VE DEPO ŞARTLARINDA BUĞDAY (TRİTİCUM AESTİVUM L.) KALİTESİNE ETKİ EDEN ENTOMOLOJİK FAKTÖRLER</i>	510-513
Vahdettin AKMEŞE, Mahmut İSLAMOĞLU	
<i>ADANA'DA SORGUM SÜRGÜN SİNEĞİ ATHERİGONA VARİA MEİGEN (DİPTERA: MUSCİDAE)'NİN FARKLI KONUKÇULARI VE ZARAR DURUMLARI</i>	514-518
Halil Barış ÖZEL , Tuğrul VAROL	
<i>KASTAMONU-ARAÇ YÖRESİ KARAÇAM (PİNUS NİGRA ARNOLD.) DOĞAL GENÇLEŞTİRME ALANLARINDA BAKIM PATİKALARININ DİNAMİK ANALİTİK HİYERARŞİ SÜRECİ İLE BELİRLENMESİ</i>	519-527
Tuğrul VAROL , Halil Barış ÖZE	
<i>SARIÇAMIN (PİNUS SYLVESTRİS L.) TOHUM ÖZELLİKLERİ İLE İKLİM PARAMETRELERİNİN İLİŞKİSİ</i>	528-536
Mahmut ARSLAN	
<i>BİR ÜNİVERSİTE HASTANESİNDE CERRAHİ BRANŞLARDA GÖREV YAPMAKTA OLAN ARAŞTIRMA GÖREVLİLERİ ARASINDA HASTA KAN YÖNETİMİ HAKKINDA FARKINDALIK DURUMUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ</i>	537-541
Bertan RONA	
<i>WOLFGANG AMADEUS MOZART'IN SARAYDAN KIZ KAÇIRMA OPERASININ MÜZİKAL ÖZELLİKLERİ VE DÜŞÜNSEL ARKA PLANI</i>	542-548
Bertan RONA	
<i>RAFFAELLO'NUN BİR YAPITINDAN HAREKETLE SEMAVİ DİNLERİN İNSAN VE ENSTRÜMAN SESLERİNE BAKIŞI ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER</i>	549-554
Bertan RONA	
<i>KLASİK TÜRK MUSİKİSİNİN“İSTANBUL MÜZİĞİ” OLARAK ADLANDIRILMASINA DAİR ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM</i>	555-564

Melike Sıla ACAR, Mustafa KORUMAZ, Armağan Saadet GÜLEÇ KORUMAZ, Rümeyya TUNA	565-575
KONYA SİLLE TARİHİ YERLEŞKESİNİN BİRLİKTE YAŞAMA KÜLTÜRÜ VE AÇIK MEDENİYET KAVRAMLARI BAĞLAMINDA İNCELENMESİ	
Ömer ÖZEREN, Mustafa KORUMAZ	576-585
SAFRANBOLU TABAKHANE BİNASI YENİDEN KULLANIM OLANAKLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	
Necmettin SEZGİN	586-590
EPİLEPSİ HASTALIĞININ FARKLI ÖĞRENME YÖNTEMLERİ İLE TEŞHİS EDİLMESİ	
Necmettin SEZGİN	591-593
AYRIK DALGACIK DÖNÜŞÜMÜ KULLANILARA UYKU APNESİNİN SINIFLANDIRILMASI	
Eda Didem YALÇIN, Çiğdem BOZAN	594-598
BİFOSFONAT KULLANIMI VE CERRAHİ İŞLEM GEREKEN HASTALARDA YAKLAŞIM	
Eda Didem YALÇIN, Çiğdem BOZAN	599-603
KONİK-IŞINLI BİLGİSAYARLI TOMOGRAFİ GÖRÜNTÜLERİNDE RAPORLAMA	
Mehmet Emin DENİZ, Makine Yüksek Müh. Nevra ORAL	604-612
İÇİNDE DELAMİNASYON BULUNDURAN TABAKALI KOMPOZİT PLAKLARIN BURKULMA DAVRANIŞLARININ ARAŞTIRILMASI	
Mehmet Emin DENİZ, Abdürrahim GÜNEŞ	613-622
YUMURTA KABUĞU TAKVİYELİ POLİMER ESASLI KOMPOZİTLERİN MEKANİK DAVRANIŞININ İNCELENMESİ	
Fatma SOYBAY, Ayşegül GÜLEÇ, Merve GÖYMEN	623-626
TEMPOROMANDİBULAR EKLEM BOZUKLUKLARININ TEDAVİSİNDE ORTOGNATİK CERRAHİ	
Şehrinaz GÜNDÜZ	627-637
DOWNSENDROMLU ÇOCUKLARA SAHİP AİLELERİN ÖZEL EĞİTİM SÜRECİNDE MÜZİK EĞİTİMİNE KARŞI TUTUM VE DAVRANIŞLARININ İNCELENMESİ- İSKENDERUN ÖRNEKLEMİ	
2. CİLT	2. CİLT
Eda Didem YALÇIN, Aslıhan ARTAŞ	638-641
DİŞ HEKİMLİĞİNDE DİJİTAL GÖRÜNTÜLEMEDE ÜÇÜNCÜ BOYUT	
Eda Didem YALÇIN, Aslıhan ARTAŞ	642-645
ULTRASONOGRAFİNİN DİŞ HEKİMLİĞİNDEKİ KULLANIM ALANLARI	
Mehmet SAĞLAM, Neslihan AKÇAY	646-661
İLKOKUL ÇOCUKLARININ RESİMLERİNİN YAŞ VE CİNSİYET AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	
Nadir BUÇAN	662-668
FOTOĞRAFTA GERÇEĞİN KRİZİ VE PEDRO MEYER 'IN DİJİTAL MONTAJLARI	
Nadir BUÇAN	669-675
KİŞİSEL BELGESEL FOTOĞRAFA POSTMODERNİST YAKLAŞIM: JULIE BLACKMON	
Ali Osman DEMİRAY, Fatih YILMAZ	676-689
SURİYELİ ÖĞRENCİLERİN TÜRKÇE EĞİTİMLERİ HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME: GAZİANTEP İLİ ÖRNEĞİ	

Oğuz MERHAN, Kadir BOZUKLUHAN, Gürbüz GÖKÇE, Derya KOCAMAZ, Mustafa Reha COŞKUN, Fatih BÜYÜK, Metin ÖĞÜN, Mesut KARATAY	690-693
<i>MYCOBACTERIUM AVIUM SUBSP. PARATUBERCULOSIS (MAP) İLE ENFEKTE SİĞİRLARDA BAZI OKSİDATİF STRES PARAMETRE DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ</i>	
İsmail BAKAN, İnci Fatma DOĞAN, Makbule OĞUZ, Zehra ÇALIŞIR	694-707
<i>KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUĞUN ÖRGÜTSEL BAĞLILIK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ</i>	
Funda TURAN, Cemal TURAN	708-715
<i>APPLICATION OF DIETARY HOP (HUMULUS LUPULUS) EXTRACT AS GROWTH- PROMOTERS IN COMMON CARP, CYPRINUS CARPIO (L. 1758)</i>	
Funda TURAN, Cemal TURAN	716-723
<i>THE POTENCY OF HOP EXTRACT (HUMULUS LUPULUS) ON SEX REVERSAL IN GUPPY POECILIA RETICULATA</i>	
Eda Didem YALÇIN	724-728
<i>DİŞ HEKİMLİĞİNDE RADYASYON GÜVENLİĞİ</i>	
Aynur AKER, Hasan KAYA, Veysel ÇELİK	729-741
<i>AL-CU-Bİ ALAŞIMININ MİKROYAPI, MEKANİKSEL VE ELEKTRİKSEL ÖZELLİKLERİNİN BELİRLENMESİ</i>	
Şahin PALTA, Ayşe GENÇ LERMİ	742-747
<i>BARTIN İLİ MEKEÇLER YÖRESİ SUNİ MERA ALANININ BAZI ÖZELLİKLERİNİN BELİRLENMESİ</i>	
Ayşe GENÇ LERMİ, Şahin PALTA	748-756
<i>BAZI BAKLAGİL TÜRLERİNİN DOĞAL NODÜLASYON ÖZELLİKLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI</i>	
Selen AVCI, Atakan ALKAN, Cansu ARABACI, Zerrin ALADAĞ	757-772
<i>KOCAELİ İLİ KONUT SATIŞLARININ TAHMİNİ VE GÖÇ MİKTARLARI İLE İLİŞKİLENDİRİLMESİ</i>	
Selen AVCI, Atakan ALKAN, Erva BELHAN, Zerrin ALADAĞ	773-785
<i>BİR E-TİCARET FİRMASINDA SÜREÇ İYİLEŞTİRME UYGULAMASI</i>	
Selen AVCI, Atakan ALKAN, Sevil GÜNEL, Zerrin ALADAĞ	786-805
<i>TIPTA UZMANLIK BÖLÜM TERCİHİNİN BULANIK TOPSIS İLE BELİRLENMESİ</i>	
Selen AVCI, Çağın KARABIÇAK, Gülşen AKMAN, Zerrin ALADAĞ	806-816
<i>BİR İŞLETMEDE FARKLI HİZMET SEVİYELERİ İÇİN EMNİYET STOĞU MİKTARLARININ BELİRLENMESİ</i>	
Mehmet ATILGAN, Zeynep GÜNGÖRMÜŞ	817-835
<i>GÜNDÜZ VE GECE EĞİTİM ÖĞRENCİLERİNİN AKADEMİK ERTELEME DAVRANIŞLARI İLE AKADEMİK ÖZYETERLİK VE AKADEMİK GÜDÜLENME, ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN İNCELENMESİ</i>	
Kadir TOHMA, Yakup KUTLU, Cemal TURAN	836-839
<i>“SARDA SARDA BALIK TÜRÜNE AİT ANATOMİK NOKTALARIN TAHMİNİ</i>	
Gokhan ALTAN, Yakup KUTLU	840-844
<i>THE IMPACT OF HEART SOUNDS AS ADDITIONAL FEATURES ON COPD ANALYSIS USING DEEP LEARNING</i>	
Nazire KILIÇ ŞAFAK, Ahmet Hilmi YÜCEL	845-847
<i>FRONTAL VENTRİKÜLOSTOMİ İÇİN ÖNEMLİ ANATOMİK NOKTALAR</i>	
Mustafa KORUMAZ, Armağan GÜLEÇ KORUMAZ, Melike Sıla ACAR, Rumeysa TUNA	848-858
<i>KONYA SİLLE TARİHİ YERLEŞKESİNDE TESPİT EDİLEN KORUMA SORUNLARINA YÖNELİK GENEL BİR DEĞERLENDİRME</i>	
Gülten ŞEKEROĞLU, Dilek BÜYÜKBEŞE, Ahmet KAYA	859-863
<i>FAT BLOOM PROBLEM IN DARK CHOCOLATE</i>	

Veysel ÇELİK, Aynur AKER <i>CU KATKILANMIŞ SNO₂'NİN TEORİK ANALİZİ</i>	864-869
A. Ebru AYDIN <i>KİRAL β-HİDROKSİ AMİD TÜREVİ KİRAL LİGANDLARIN ASİMETRİK MORİTA BAYLİS HİLLMAN REAKSİYONUNDAKİ UYGULAMALARI</i>	870-875
A. Ebru AYDIN <i>KİRAL AMİNO ALKOL LİGANDLARININ ASİMETRİK MORİTA BAYLİS HİLLMAN REAKSİYONUNDAKİ UYGULAMALARI</i>	876-882
A. Ebru AYDIN, İlhan BEZGİN <i>MİKRODALGA DESTEKLİ N-SÜBSTİTÜE PİROL TÜREVLERİNİN SENTEZİ</i>	883-893
Selen AVCI, Atakan ALKAN, Cansu ARABACI, Zerrin ALADAĞ <i>HİDROLİK SEKTÖRÜNDE SERMAYE BÜTÇELEMESİ UYGULAMASI</i>	894-910
Saliha EMRE DEVECİ <i>SURİYE GÖÇÜNÜN GAZİANTEP'TEKİ FAST FOOD İŞLETMELERİNİ İŞGÜCÜ FARKLILIĞI, REKABET STRATEJİLERİ, MÜŞTERİ POTANSİYELİ VE MENÜ ÇEŞİTLİLİĞİAÇISINDAN ETKİLEME DÜZEYİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA</i>	911-924
Saliha EMRE DEVECİ <i>GAZİANTEP'TE GÖÇ SONUCUNDA YİYECEK İÇECEK İŞLETMELERİNDE MÜŞTERİ PORTFÖYÜNDEKİ DEĞİŞİMİN İŞLETMELERDE SUNULAN MENÜLERİ ETKİLEME DÜZEYİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA</i>	925-931
Gülsün NAKİBOĞLU <i>MİTAT ENÇ'İN EDEBİ ESERLERİNDE İLAÇ, ECZANE, ECZACI VE ECZACILIK UYGULAMALARI</i>	932-944
Durdu Meltem DURNA ZEREK <i>GÜNÜMÜZ SANATINDA RESİM-MÜZİK İLİŞKİSİNİN TÜRKİYE ÖRNEKLERİ</i>	945-953
Durdu Meltem DURNA ZEREK <i>S FLUXUS HAREKETİNİN SANATA ETKİSİ</i>	954-962
Hasan ARSLANOĞLU <i>PHOTOCATALYTIC REDUCTION OF CR(VI) IN AQUEOUS SOLUTIONS BY FORMIC ACID</i>	963-980
Dilek BÜYÜKBEŞE, Gülten ŞEKEROĞLU, Ahmet KAYA <i>SUPERCritical FLUID EXTRACTION IN OIL INDUSTRY</i>	981-986
Adile NEŞE <i>TİP 2 DİYABET YÖNETİMİNDE MULTİDİSİPLİNLERARASI YAKLAŞIMIN ÖNEMİ</i>	987-990
Hasan ELİK, Ali Rıza Kul, Nurhayat ATASOY, Adnan ALDEMİR <i>VAN AKDAMAR ADASINDAN ALINAN BADEM KABUĞU ÜZERİNDE KRİSTAL VİYOLE ADSORPSİYONU ÇALIŞMASININ KİNETİK HESAPLAMALARI</i>	991-997
Hasan ELİK, Ali Rıza Kul, Nurhayat ATASOY, Adnan ALDEMİR <i>VAN AKDAMAR ADASINDAN ALINAN BADEM KABUĞU ÜZERİNDE KRİSTAL VİYOLE ADSORPSİYONU ÇALIŞMASININ TERMODİNAMİK VE İZOTERM HESAPLAMALARI</i>	998-1006
Selman SARICA <i>ABR SONUÇLARININ AİLE EĞİTİM VE ALGI DÜZEYİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI</i>	1007-1014
Abdülkadir GÜLEÇ, Nergiz BAŞA, Ramazan DAĞ <i>PİRİT MADENİNİN BETONDA ÇİMENTO YERİNE KULLANILABİLİRLİĞİNİN ARAŞTIRILMASI</i>	1015-1025
Koray DEĞİRMENCİ <i>BİR İMGE OLARAK SANAT ESERİ: SANATIN TEMSİL VE ESTETİK ALANI DIŞINDAKİ SOSYOLOJİK TAHAYYÜLÜ</i>	1026-1030
Koray DEĞİRMENCİ <i>FOTOĞRAF NE KADAR GERÇEKTİR? SOSYAL BİLİMLERDE FOTOĞRAFİN KULLANIMI ÜZERİNE</i>	1031-1036

Ufuk ELİBÜYÜK, Serap Gamze SERDAR	1037-1046
<i>SU KÖKENLİ YENİLENEBİLİR ENERJİ KAYNAKLARININ TÜRKİYE VE DÜNYA'DAKİ DURUMU VE SON GELİŞMELER</i>	
Ufuk ELİBÜYÜK, Serap Gamze SERDAR	1047-1053
<i>SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ İÇİN SÜRDÜRÜLEBİLİR KAMPÜS GES UYGULAMASI</i>	
Mustafa KILIÇ	1054-1063
<i>INVESTIGATION OF HEAT TRANSFER FOR DIFFERENT TYPES OF NANOFLUIDS WITH SWIRLING JETS</i>	
Mustafa KILIÇ	1064-1074
<i>NUMERICAL INVESTIGATION OF HEAT TRANSFER ON A HEATED SURFACE WITH EFFECTS OF NANOFLUIDS AND SWIRLING JETS</i>	
Memet ŞAHİN, Abdullah KARGIN	1075-1080
<i>NÖTROSOFİK ÜÇLÜ V - GENELLEŞTİRİLMİŞ NORMLU UZAYLAR</i>	
Memet ŞAHİN	1081-1085
<i>NÖTROSOFİK GENİŞLETİLMİŞ ÜÇLÜ SONLU BOYUTLU NORMLU UZAYLAR</i>	
Memet ŞAHİN, Abdullah KARGIN	1086-1090
<i>NÖTROSOFİK ÜÇLÜ KISMI NORMLU UZAYLAR</i>	
Memet ŞAHİN	1091-1095
<i>NORMLU UZAYLARIN NÖTROSOFİK GENİŞLETİLMİŞ ÜÇLÜ BÖLÜM VE ÇARPIMLARI</i>	
Lokman TOPRAK, Aşlı ÇELİKEL GÜNGÖR, Semra GÜRBÜZ	1096-1103
<i>MARDİN GELENEKSEL YEMEKLERİ VE BU YEMEKLERDE KULLANILAN GIDA MADDELERİ</i>	
Aşlı ÇELİKEL GÜNGÖR, Semra GÜRBÜZ	1104-1109
<i>MARDİN'DE KULLANILAN ŞEBEKE VE KUYU SULARININ MİKROBİYOLOJİK KALİTESİ</i>	
Sulhattin YAŞAR, Ramazan TOSUN, Burak BARAN	1110-1125
<i>VALUE-ADDED NOVEL PRODUCTS OBTAINED FROM WHOLE CEREAL FLOURS FERMENTED IN AN OPTIMISED SOLID STATE PROCESS USING LACTOBACILLUS SALIVARIUS SUBSP. SALICINIUS ROGOSA ET AL. (DSM 20555).</i>	
Hafzullah İŞ, Taner TUNCER	1126-1132
<i>TWİTTER KULLANICILARININ ETKİLEŞİMİNDE DUYGULARIN ETKİSİ</i>	
Abdulkadir ALBEZ, Ayhan KORKULU	1133-1146
<i>İŞLETMELERDE STOK YÖNETİMİNİN SATIŞLARA, BÜYÜMEYE VE KARLILIĞA ETKİSİ ÜZERİNE BİR ANALİZ</i>	
Ü. Afif ATAMAN	1147-1157
<i>TÜRK SİNEMASINDA SANSÜR UYGULAMALARI (1939-1977)</i>	
Hasan BADEM, Abdullah CALISKAN, Selcuk ASLAN	1158-1163
<i>DERİN SİNİR AĞIYLA ELEKTROENSEFALOGRAFİ SİNYALLERİNDEN ZİHİNSEL DURUMUN SAPTANMASI</i>	
Selcuk ASLAN, Hasan BADEM, Abdullah CALISKAN	1164-1171
<i>PARALLELIZING CONVERGE-ONLOOKERS ARTIFICIAL BEE COLONY (COABC) ALGORITHM</i>	
Saliha YILDIZ, Mehmet SAYARLIOĞLU	1172-1179
<i>ROMATOİD ARTRİT HASTALARINDA BÖBREK FONKSİYONLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ</i>	
Mehmet ÇINAR	1180-1186
<i>AKILLI ŞEBEKEDEN ENERJİ HATLARI ÜZERİNDEN HABERLEŞME (PLC) TEKNOLOJİSİNİN KULLANIMI</i>	

Mehmet ÇINAR	
<i>ELEKTRİK GÜÇ SİSTEMLERİNDE OLUŞAN HARMONİKLERİN ETKİLERİ VE ÇÖZÜM YÖNTEMLERİ</i>	1187-1192
Mehmet ÇINAR	
<i>AKILLI ŞEBEKELERDE BİLGİ GÜVENLİĞİ RİSKLERİ VE ÇÖZÜM YÖNTEMLERİNİN ARAŞTIRILMASI</i>	1193-1197
Hakan BİLGÜTAY, Mehmet DENİZ	
<i>TRC1(GAZİANTEP, ADIYAMAN, KİLİS) BÖLGESİNDE FAALİYET GÖSTEREN İŞLETMELERİN ULUSLARARASI STRATEJİLERİNİN SEÇİMİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN İNCELENMESİ</i>	1198-1205
Hakan BİLGÜTAY, Mehmet DENİZ	
<i>RİSK KÜLTÜRÜNÜN ULUSLARARASI FAALİYET GÖSTEREN FİRMALAR ÜZERİNDEN İNCELENMESİ</i>	1206-1214
Çağla SERİN ÖZPARLAK, Ömer Bilgehan SONSEL	
<i>“SEKSEN YILIN EN GÜZEL OKUL ŞARKILARI” KİTABININ TONALİTE/MAKAM VE SES SINIRLARI AÇISINDAN İNCELENMESİ</i>	1215-1223
Ömer Bilgehan SONSEL, Çağla SERİN ÖZPARLAK	
<i>“SEKSEN YILIN EN GÜZEL OKUL ŞARKILARI” KİTABININ “UNESCO YAŞAYAN DEĞERLER EĞİTİMİ PROGRAMI” AÇISINDAN İNCELENMESİ</i>	1224-1231
Emrah AYDEMİR	
<i>KOMÜNİZMLE SAVAŞTA RADIO FREE EUROPE / RADIO LIBERTY</i>	1232-1235
Halil ŞENOL	
<i>BİYOĞAZ ÜRETİMİNDE KULLANILAN YENİLİKÇİ ÖNİŞLEM TEKNOLOJİLERİ</i>	1237-1243
Halil ŞENOL	
<i>GAZİANTEP İLİNİN HAYVANSAL ATIKLARDAN ÜRETİLEBİLECEK BİYOĞAZ POTANSİYELİNİN BELİRLENMESİ</i>	1244-1251
Halil ŞENOL	
<i>TAVUK GÜBRESİNDEN TERMAL ÖNİŞLEM UYGULANARAK BİYOĞAZ ÜRETİMİNİN İNCELENMESİ</i>	1252-1258
Mikail BAL, Necati OLGUN	
<i>ESNEK NEUTROSOPHIC MODÜLLER</i>	1259-1264
Mikail BAL, Necati OLGUN	
<i>NEUTROSOPHIC TRIPLET CEBİRSEL YAPILAR</i>	1265-1269
Halil İbrahim KURT, Necip Fazıl YILMAZ, Murat ODUNCUOĞLU	
Engin ERGÜL	
<i>NANO MAGENZYUM OKSİT VE ÇOĞUL DUVARLI KARBON NANO TÜP PARTİKÜLERİN AL-CU-MG ALAŞIMININ SERTLİĞİNE ETKİSİ</i>	1270-1275
Murat ODUNCUOĞLU, Halil İbrahim KURT, Engin ERGÜL	
Necip Fazıl YILMAZ	
<i>AL2024/MGO/MWCNT KOMPOZİTLERİN YOĞUNLUK VE POROZİTE İÇERİĞİNİN DEĞİŞİMİ</i>	1276-1280
Handan HAYDAROĞLU ŞAHİN	
<i>HEMATOLOJİK MALİGNİTELERDE PROKALSİTONİN VE C-REAKTİF PROTEİNİN DİAGNOSTİK ÖNEMİ</i>	1281-1284
Nazan AVCIOĞLU KALEBEK, Ebru ÇORUH, Gökçe ÖZDEMİR	
Tuğba ÖZTÜRK, Hüseyin ÖZDEMİR	
<i>KÜBİZM AKIMININ İLKELEERDEN BİRİ OLAN ÜÇ BOYUTLU GEOMETRİK ŞEKİLLERİN KIYAFETLERE YANSIMASI</i>	1285-1301

Hüseyin ÖZDEMİR, Gökçe ÖZDEMİR, Nazan AVCIOĞLU KALEBEK, Tuğba ÖZTÜRK, Ebru ÇORUH, <i>ZEUGMA MOZAİK DESENLERİNİN GİYİMDEKİ DİJİTAL BASKI UYGULAMALARI</i>	1302-1311
Hande ŞAHİN, Sibel ERKAL <i>YETİŞKİNLERİN EVLİLİKTE KADINA KARŞI FİZİKSEL ŞİDDETE İLİŞKİN TUTUMLARININ BELİRLENMESİ</i>	1312-1320
Ufuk Cem KOMŞU <i>UZAKTAN EĞİTİM MODELİNE YÖNELİK BİR DURUM ANALİZİ</i>	1321-1326
Bilal Zafer BERİKOL, İlker KEFE <i>SANAYİ 4.0'IN İŞLETMELERİN İÇ DENETİM FALİYETLERİNDE UYGULANABİLİRLİĞİ</i>	1327-1342
Nazan DÜZ <i>SANAT EĞİTİMİNDE OTOTELOS BİR TAVIR OLARAK YARATICILIK VE OYUN</i>	1343-1357
Hasan ARSLANOĞLU, Ramazan ORHA, M. Deniz TURAN <i>DETERMINATION OF OPTIMUM CONDITIONS FOR CU (II) ADSORPTION FROM AQUEOUS SOLUTIONS</i>	1358-1362
Melih YILAR, Yusuf BAYAR <i>Salvia syriaca L.FARKLI BİTKİ EKSTRAKTLARININ ANTİFUNGAL VE FİTOTOKSİK ETKİSİ</i>	1363-1370
Melih YILAR <i>THE PHYTOTOXIC EFFECTS ON CULTIVATED PLANTS OF Isatis glauca AUCHER EX BOİSS. WATER EXTRACTS</i>	1371-1378
Ahu Alev ABACI BAYAR, Murat ÇINARLI, Gamze BAKIR GÜVEN <i>KIRŞEHİR İLİ AÇIK CEZA İNFAZ KURUMU TARIMSAL ÜRETİM ALANI TOPRAKLARININ BAZI FİZİKO-KİMYASAL ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ</i>	1379-1387
Özge TEMİZ, Hikmet Y. ÇOĞUN, Ferit KARGIN <i>PROPİCONAZOLE TOKSİSİTESİNİN Oreochromis niloticus KARACİĞER DOKUSUNDA BAZI ANTİOKSİDAN ENZİM PARAMETRELERİ ÜZERİNE ETKİLERİ</i>	1388-1392
Hikmet Yeter ÇOĞUN, Tüzin AYTEKİN, Ferit KARGIN <i>GELECEĞİN TEHLİKESİ: TALYUM</i>	1393-1395
Fatih ARSLAN <i>TEMSİL DEĞERLERİ VE YENİDENLEŞME... NECİP FAZİL ŞİİRİNDE "HIÇ"LIK</i>	1396-1400
Fatih ARSLAN <i>ŞİİRİN VE İNTİHARIN KIYISINDA... BİR SANAT OTOPSİSİ / NİLGÜN MARMARA</i>	1401-1407
Ferit ARTKIN <i>YENİLENEBİLİR ENERJİ KAYNAKLARI VE TEKNOLOJİLERİNİN UYGULAMA ALANLARI</i>	1408-1417
Canan BİRİMOĞLU OKUYAN, Hamza Malik OKUYAN <i>BİR HALK SAĞLIĞI SORUNU OLARAK YAŞLI BİREYLERDE DÜŞMELER</i>	1418-1421
Canan BİRİMOĞLU OKUYAN, Hamza Malik OKUYAN <i>BİR HALK SAĞLIĞI SORUNU OLARAK YAŞLI BİREYLERDE DENGE VE DÜŞMELERİN YAŞAM KALİTESİNE ETKİSİ</i>	1419-1426
Canan BİRİMOĞLU OKUYAN, Hamza Malik OKUYAN <i>HEMŞİRELİK SON SINIF ÖĞRENCİLERİNİN LİSANSÜSTÜ EĞİTİME YÖNELİK GÖRÜŞLERİ</i>	1427-1431
Salih ÖZTÜRK & Sılay PİRİNÇ <i>PETROL VE DOĞALGAZ TÜKETİMİNİN CARİ AÇIK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: 1986-2016 TÜRKİYE ÖRNEĞİ</i>	1432-1442

SAĞLIĞIN SOSYAL BELİRLEYİCİLERİNİN DOĞUŞTAN BEKLENEN YAŞAM SÜRESİ ÜZERİNE ETKİSİ

Arş. Gör. Dr. Cuma SUNGUR

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, cumasongur@ksu.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, sağlığın sosyal belirleyicilerinin doğuştan beklenen yaşam süresi üzerindeki etkisini ortaya koymaktır. Araştırmanın evrenini dünyadaki tüm ülkeler ve özerk yönetim bölgeleri oluşturmaktadır. Bu bağlamda incelenen, verileri tam ve eksiksiz olan 180 ülke üzerinde çalışma yürütülmüştür. Çalışmaya ilişkin veriler Dünya Bankası veri tabanından (World Bank Data) temin edilmiş ve Statistical Package for the Social Science (SPSS) 20 paket programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Çalışmada pearson korelasyon analizi ve regresyon analizi yapılmıştır. Yapılan analiz çalışmalarına göre modele alınan sağlığın sosyal belirleyicilerinin (alkol kullanım oranı, sigara kullanım oranı, kentleşme oranı, işsizlik oranı) doğuştan beklenen yaşam süresindeki toplam değişimin %57,1'ini açıklamaktadır. Buna göre modele alınan sağlığın sosyal belirleyicilerinden işsizlik oranı ve kentleşme oranı doğuştan beklenen yaşam süresini istatistiksel olarak anlamlı etkilemiştir. Modelde yar alan alkol kullanım oranı ise doğuştan beklenen yaşam süresini istatistiksel olarak anlamlı etkilemediği ortaya konulmuştur. Ayrıca yapılan regresyon analizine göre doğuştan beklenen yaşam süresi ile kentleşme oranı arasında istatistiksel olarak anlamlı ve yüksek ve kentleşme oranı ile istatistiksel olarak anlamlı fakat zayıf bir ilişki bulunmuştur. İşsizlik oranı ile doğuştan beklenen yaşam süresi arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Diğer taraftan sigara kullanım oranının işsizlik oranı ve kentleşme oranı ile istatistiksel olarak anlamlı fakat zayıf bir ilişkisinin olduğu saptanmıştır. Sonuç olarak bu çalışmada ülkeler genelinde özellikle işsizlik oranının azaltılmasının ve kentsel yaşam alanlarının sunduğu olanakların artırılmasının uzun bir ömre sahip olmanın temel faktörleri olduğu ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sağlık, Sağlığın Sosyal Belirleyicileri, Doğuştan Beklenen Yaşam Süresi.

THE EFFECT OF SOCIAL DETERMINANTS OF HEALTH ON LIFE EXPECTANCY AT BIRTH

ABSTRACT

The purpose of this study is to demonstrate the effect of the social determinants of health on the life expectancy at birth. The universe of the research constitutes all the countries and autonomous administrative regions in the world. In this context, studies were carried out on 180 countries which were examined and the data were full and complete. The data for the study were obtained from the World Bank Data (World Bank Data) and analyzed through the Statistical Package for the Social Science (SPSS) 20 package program. Pearson correlation analysis and regression analysis were performed in the study. The social determinants of health (model of alcohol use, cigarette use, urbanization rate, unemployment rate) modeled in the analysis study described 57,1% of the total change in life expectancy at birth. Accordingly, the social determinants of unemployment rate and urbanization rate statistically significantly affected the life expectancy at birth. The rate of alcohol consumption in the model was not statistically significant for the life expectancy at birth. Moreover, according to the regression analysis made, a statistically significant and high correlation was found

between the life expectancy at birth and the urbanization rate; and urbanization rate were statistically significant, but weak. There was no statistically significant relationship between the unemployment rate and the life expectancy at birth. On the other hand, it was determined that the rate of cigarette use was statistically significant but a weak relationship with the unemployment rate and urbanization rate. As a result, it has been shown that decreasing the unemployment rate and exploring the possibilities of urban habitats are the main factors in having a long life in this study.

Keywords: Health, Social determinants of health, Life expectancy at birth.

GİRİŞ

İnsanlar sürekli olarak becerilerini geliştirmeye ve daha onurlu bir hayata ulaşmaya çalışmışlardır. Bu nedenle sağlıkta iyileşme her zaman geçmişte olduğu gibi en önemli toplumsal hedeflerden biri olmuştur (Monsef ve Mehrjardi, 2015: 1251). Toplumdaki herkes kendi sağlığı ile ilgili olarak uygun seçimler yapma ve sağlıklı yaşama fırsatına sahip olmalıdır. Ancak yerel, ulusal ve hatta küresel düzeydeki güç, para ve kaynaklardaki eşitsizlikler insanların günlük yaşam koşullarını daha da zorlaştırabilmekte ve hastalık ve rahatsızlıklara karşı daha savunmasız hale getirebilmektedir. İnsan sağlığı ve refahı ile ilgili eşitsizlikler sadece çok zengin ve çok fakirler arasında yaşanmamaktadır. Genel olarak insanlar artık geçmiş yıllara göre daha uzun yaşamasına karşın sosyal açıdan dezavantajlı nüfus grupların, insan hayatının kısalmasına neden olabilecek ve yaşamı tehdit edebilecek güvensiz çalışma ve elverişsiz yaşam koşullarına maruz kalma olasılığı daha yüksektir (Lovell ve Bibby, 2018: 40).

Kısacası sağlığın sosyal belirleyicileri insanların doğduğu, büyüdüğü, yaşadığı, çalıştığı ve yaşlandığı ve sağlık durumlarını şekillendiren koşullardır (Chapman, 2010: 19). Sağlığın sosyal belirleyicilerine ilişkin koşullar para, güç ve kaynakların küresel, ulusal ve yerel düzeyde dağıtılmasına göre şekillenmektedir. Bu bağlamda sağlığın sosyal belirleyicileri genel olarak gelir (ve gelir dağılımı), gıda güvensizliği (yani açlık), eğitim, barınak (konut), işsizlik, istihdam, iş güvenliği, sosyal dayanışma, erken çocukluk dönemi sağlık hizmeti, cinsiyet, engellilik durumu gibi faktörleri içermektedir (The College of Family Physicians of Canada, 2015: 1). Bu faktörler genellikle hastalığın doğrudan nedenleri değil, ancak hastalık nedenlerinin nedenleri olarak tanımlanabilir. Örneğin sigara içmek KOAH ya da akciğer kanseri gibi hastalıkların proksimal (yakın) sebebi iken, bir kişinin sigara içip içmemesinin, az ya da çok sigara içmesinin altında büyük ölçüde kültürel ve çevresel faktörler etkili olmaktadır (Marmot, 2011: 7).

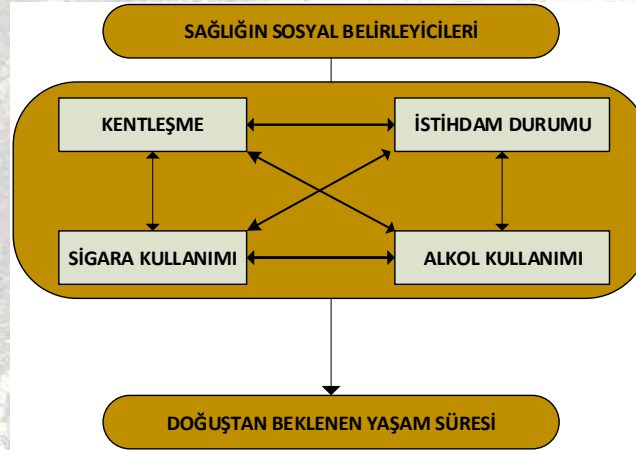
Doğuşta beklenen yaşam süresi, kişinin doğduğu anda geçerli olan ölümüne kadar geçen yılların sayısıdır. Hastalıkların insidansı (sıklık) ve prevalansı (yaygınlık) ile ilgili veriler sıklıkla bulunmadığından, savunmasız popülasyonları tanımlamak için bu oran sıklıkla kullanılmaktadır. Ayrıca, ülkeler arasında sosyoekonomik gelişmeyi karşılaştırmak için en sık kullanılan göstergeler arasında yer almaktadır (Dünya Bankası, 2018). Sosyoekonomik gelişmişlik düzeyini karşılaştırmak için kullanılan bu gösterge aynı zamanda birer sosyoekonomik veya sosyokültürel faktör olan işsizlik, kentleşme, alkol ve sigara kullanım durumlarından etkilenebilmektedir.

İşsizlik; yoksulluk ve eğitim ile güçlü bir şekilde ilişkilidir. İyi bir eğitime sahip olmak kişilerin iş imkanına sahip olma potansiyelini artırırken gelir seviyesinin de artmasına katkı sağlamaktadır. Eğitimsiz ya da düşük eğitimli kişiler çoğu zaman daha kötü yaşam ve daha güvensiz çalışma koşullarına maruz kalmalarına neden olabilmektedir (Marmot, 2011: 17). İşsiz olan genç yetişkinlerin akıl hastalığına yakalanma olasılığı genel olarak diğer yaş gruplarına göre iki katından daha fazladır. İyi iş kişiye istikrar, güvenlik ve düzenli bir gelir sunmaktadır. İyi belirlenmiş bir iş güvenli bir çalışma ortamı, kişisel refah, makul ölçüde gelir ve düzenli yaşama koşulları sağlamanın yanı sıra ayrıca hastalık ve rahatsızlık düzeylerinin azaltılmasına önemli bir katkıda bulunma potansiyeline sahiptir (Lovell ve Bibby, 2018: 31).

Şehirler daha iyi eğitim, istihdam, sağlık ve kültür cazibesini sunmaktadır. Şehirlerdeki sosyal ve sağlık hizmet sistemleri genellikle küçük şehirlerde veya kentsel olmayan bölgelerde mevcut olandan çok daha geniş bir hizmet yelpazesi sunmaktadır (Nnebue, 2014: 2-7). Nüfusun alt grupları ve daha düşük sosyoekonomik statüye sahip olanlar çevresel olarak daha bozulmuş ortamda yaşamakta, çalışmakta ve hastalık risk faktörlerine daha fazla maruz kalmakta, ayrıca kronik streslerden kaynaklanan fizyolojik etkenlere maruz kalmaktadır. Sonuç olarak bu türden olumsuzlar onların daha kötü bir sağlığa sahip olmalarına ve dolayısıyla daha kısa yaşamlarına neden olabilmektedir (Andermann, 2016: 475).

Tütün kullanımı, herhangi bir biçimde kullanıcılar arasında psikolojik ve fizyolojik bağımlılık duygusunu uyandıran davranışsal bir süreçtir. Tütündeki aktif madde olan nikotin, sürekli tütün kullanımı ile sonuçlanan davranış alışkanlığı kazandırmaktadır (Onor ve diğerleri, 2017: 1147). Bu alışkanlık ise sağlığı tehdit eden önemli risk faktörüdür. Sigaranın ham maddesi olan tütün içimi 4 yüzyıl boyunca insan davranışlarını etkileyen en güçlü ve yaygın bağımlılık alışkanlıklarından biri olarak bilinmektedir. Bu alışkanlık gelişmekte olan ülkelerde artmaya devam etmektedir. Günümüzde ortalama olarak erkeklerin% 47,5'i ve kadınların% 10,3'ü halen sigara içmektedir. Bu oranlarla tütün ya da sigara kullanımı neden olduğu hastalılarla (KOA, solunum yolu kanser hastalıkları [gırtlak, dil ve akciğer]) ile dünyada ikinci en büyük ölüm nedeni olarak yaşamı tehdit etmektedir (Yanbaeva ve diğerleri, 2007: 1557). Alkol tüketimi ise dorudan yüksek tansiyon, kalp hastalıkları ve siroz gibi hastalıklara neden olabileceği gibi ayrıca dolaylı olarak kaza, yaralanma, aile içi şiddet ve intihar psikososyal davranışlarla ilişkili olabilmektedir (Conner, 2002: 8).

Şekil 1. Sağlığın Sosyal Belirleyicileri Doğuştan Beklenen Yaşam Süresi İlişkisi Modeli

Sonuç olarak yapılan literatür incelemesi ve benzer çalışmalardan hareket ile kentleşme, istihdam durumu, alkol ve sigara kullanımı doğrudan veya dolaylı olarak birbirini etkileyebileceği gibi ayrıca tüm bu değişkenler bir arada doğuştan beklenen yaşam süresini etkileyebileceği savunulmakta olup, buna ilişkin model Şekil 1'de sunulmaktadır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Amaç ve Hipotez

Bu çalışmanın amacı, sağlığın sosyal belirleyicilerinin doğuştan beklenen yaşam süresi üzerindeki etkisini ortaya koymaktır. Bu kapsamda çalışmanın temel hipotezi şudur: Sağlığın sosyal belirleyicileri (istihdam durumu [işsizlik], kentleşme, sigara ve alkol kullanmama durumu) doğuştan beklenen yaşam süresini istatistiksel olarak arttırmaktadır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini dünyadaki tüm ülkeler ve özerk yönetim bölgeleri oluşturmaktadır. Bu bağlamda incelenen, verileri tam ve eksiksiz olan 180 ülke ve özerk yönetim bölgesi üzerinde çalışma yürütülmüştür. Gerekli veriler Ağustos 2018 tarihinde Dünya Bankası veri tabanından (World Bank Data) sağlanmış, en güncel olan 2016 yılı verileri üzerinde gerekli analizler yapılmıştır.

Verilerin Toplama Aracı, Yöntemi ve Analizi

Ülkelere ya da özerk yönetim bölgelerine ait veriler Dünya Bankası veri tabanından (World Bank Data) çekildikten sonra Excel'e aktarılmış ve gerekli tasnif ve düzenlemeler yapıldıktan sonra Statistical Package for the Social Science (SPSS) 20 paket programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Çalışmada pearson korelasyon analizi ve regresyon analizi yapılarak sağlığın sosyal belirleyicileri ile doğuştan beklenen yaşam süresi arasındaki ilişki ortaya konulmaya çalışılmıştır.

BULGULAR

Sağlığın sosyal belirleyicileri ile doğuştan beklenen yaşam süreleri arasındaki ilişki korelasyon ve regresyon analizi ile ortaya konulmuştur. Bu bağlamda gerekli analizler SPSS 20.0 (Statistical Package for the Social Sciences) programı aracılığıyla yapılmıştır.

Çalışma dâhinde ele alınana sağlığın sosyal belirleyicileri ile doğuştan beklenen yaşam süresi arasındaki ilişki pearson korelasyon analizi ile ortaya konulmuştur (Bakınız Tablo 1). Buna göre doğuştan beklenen yaşam süresi ile kentleşme oranı arasında istatistiksel olarak anlamlı ve yüksek düzeyde bir ilişki bulunmuştur ($r=0,700$; $p=0,00$; $p<0,05$). Doğuştan beklenen yaşam süresi ile sigara kullanım oranı ($r=0,320$; $p=0,00$; $p<0,05$) ve kentleşme oranı ($r=0,300$; $p=0,00$; $p<0,05$) ile arasında istatistiksel olarak anlamlı fakat zayıf bir ilişki bulunmuştur. İşsizlik oranı ile doğuştan beklenen yaşam süresi arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($r= -0,67$; $p=0,185$; $p>0,05$).

Tablo 1. Sağlığın Sosyal Belirleyicileri ile Doğuştan Beklenen Yaşam Süresi Arasındaki Korelasyon Matrisi

		Alkol	Sigara	İşsizlik	Kentleşme	Doğuştan Beklenen Yaşam Süresi
Alkol Kullanımı	r	1				
	p					
Sigara Kullanımı	r	,320	1			
	p	,000*				
İşsizlik	r	,079	,175	1		
	p	,146	,009*			
Kentleşme	r	,300	,211	,006	1	
	p	,000*	,002*	,469		
Doğuştan Beklenen Yaşam Süresi	r	,348	,388	-,067	,700	1
	p	,000*	,000*	,185	,000*	

* Korelasyon 0,05 yanılma payında önemlidir (Çift yönlü).

Genel olarak sağlığın sosyal belirleyicilerinin kendi arasındaki ilişki durumu incelendiğinde, işsizlik oranı ile alkol tüketimi ($r=0,079$; $p=0,146$; $p>0,05$) ve kentleşme oranı ($r= 0,006$; $p=0,469$; $p>0,05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Sigara kullanım oranı ile

işsizlik oranı ($r=0,175$; $p=0,009$; $p<0,05$) ve kentleşme oranı ($r=0,211$; $p=0,002$; $p<0,05$) arasında ise istatistiksel olarak anlamlı fakat zayıf bir ilişki saptanmıştır.

Tablo 2. Doğuştan Beklenen Yaşam Süresinin Sağlığın Sosyal Belirleyicileri Açısından Yordayıcı Regresyon Modeli

	Standartlaştırılmamış Katsayılar		Standartlaştırılmış Katsayılar	t	p	VIF
	Beta (β)	Standart Hata	Beta (β)			
(Sabit)	56,591	1,286		44,007	,000	
Sağlığın Sosyal Belirleyicileri						
Alkol	,166	,098	,091	1,689	,093	1,191
Sigara	,200	,043	,249	4,666	,000*	1,163
İşsizlik	-,164	,068	-,122	-2,415	,017*	1,034
Kentleşme	,205	,017	,621	11,847	,000*	1,119
REGRESYON MODELİ ÖZETİ	R= 0,756 R ² = 0,571 F= 58,222 p= 0,000 p< 0,05 Durbin-Watson= 1,742					

Bağımlı Değişken: Doğuştan Beklenen Yaşam Süresi

* $p<0,05$

Regresyon modelinde doğuştan beklenen yaşam süresinin sağlığın sosyal belirleyicileri açısından test etmek için doğuştan beklenen yaşam sürelerini bağımlı değişken; alkol kullanımı, sigara kullanımı, işsizlik oranı ve kentleşme oranı bağımsız değişken olarak alınmıştır (Bakınız Tablo 2). Doğuştan beklenen yaşam sürelerini sağlığın sosyal belirleyicileri açısından test etmek için kurulan regresyon modeli genel olarak incelendiğinde modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir ($F=58,222$; $p=0,000$; $p<0,05$). Modele göre çalışma dahilinde modele alınan sağlığın sosyal belirleyicilerinin doğuştan beklenen yaşam süresindeki toplam değişimin %57,1'ini açıklamaktadır. Diğer taraftan kurulan regresyon modelinin durbin watson katsayısı 1,742 olduğundan, bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantının (multicollinearity) ve otokorelasyonun olmadığını ifade edilebilir. Sonuç olarak modele alınan sağlığın sosyal belirleyicilerinden işsizlik oranı ve kentleşme oranı doğuştan beklenen yaşam süresini istatistiksel olarak anlamlı etkilemiştir. Modelde yar alan alkol ve sigara kullanım oranları ise doğuştan beklenen yaşam süresini istatistiksel olarak pozitif yönde etkilemediği ortaya konulmuştur.

Standardize edilmiş beta katsayıları incelendiğinde doğuştan beklenen yaşam süresi üzerinde en çok sırasıyla kentleşme, sigara kullanımı işsizlik oranının anlamlı etkisi olduğu bulunmuştur. Fakat kurulan regresyon modelinde sigara kullanımı ile doğuştan beklenen yaşam süresi arasında ters yönlü bir ilişki saptanamamıştır. Kurulan hipotez kentleşme ve işsizlik oranı için kabul; alkol ve sigara kullanımı için reddedilmiştir. Sonuç olarak doğuştan beklenen yaşam süresi üzerinde sağlığın sosyal belirleyicilerinden kentleşme ve istihdam önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmıştır. Diğer taraftan bu sonuçlardan yola çıkarak alkol ve sigara kullanımının doğuştan beklenen yaşam süresi üzerindeki salt etkisi farklı metotlarla (vaka-kontrol) ayrıca incelenmelidir.

TARTIŞMA

Bu çalışmada sağlığın sosyal belirleyicilerinden iş durumunun, kentleşmenin, sigara ve alkol kullanımının doğuştan beklenen yaşam süresi üzerine etkileri araştırılmıştır. Dünya Bankası Veri Tabanından toplamda 180 ülke ve özerk yönetim bölgesine ait elde edilen verilerden yola çıkılarak yapılan çoklu regresyon modeline göre sağlığın sosyal belirleyicilerinden alkol kullanım oranı, sigara kullanım oranı, kentleşme oranı, işsizlik oranının doğuştan beklenen yaşam süresindeki toplam değişimin %57,1'ini açıkladığı bulunmuştur. Yapılan regresyon analizi çalışmasında başta kentleşme olmak üzere ayrıca istihdam durumunun doğuştan beklenen yaşam süresi için önemli birer faktör olduğu ortaya çıkmıştır. Özellikle doğuştan beklenen yaşam süresi ile kentleşme oranı arasında istatistiksel olarak anlamlı ve yüksek ilişki dikkat çekmektedir. Literatürde kentleşme ile doğuştan beklenen yaşam süresi arasındaki ilişkiyi inceleyen benzer bazı çalışmalar mevcuttur. Örneğin Eckert ve Kohler (2014) tarafından yapılan bir çalışmada kentleşme ile doğuştan beklenen yaşam süresi arasında pozitif, fakat istatistiksel olarak anlamsız bir ilişki bulunmuştur. Aynı çalışmada ayrıca kentsel bölgede yaşayanların daha az düzeyde yetersiz beslenme riski yaşadığı, buna karşılık özellikle çocuk yaş gruplarında daha fazla oranda obezite sorununun yaşandığı ortaya koymuştur. Bergh ve Nilsson (2010), 92 ülke üzerinde yaptığı bir çalışmada kentleşme ile doğuştan beklenen yaşam süresi arasında bir ilişkinin olduğu, fakat bunun istatistiksel olarak anlamlı olmadığı bulunmuştur. Brueckner (2016), 190 ülkeden oluşan bir örneklemden hareket ile 1960-2013 yıllarını kapsayan bir panel veri analizi yapılmış ve yetişkin mortalitesi (ölüm oranı) ile kentleşme arasında ters yönlü anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. İlgili çalışmada ayrıca Sahra altı Afrika ile dünyanın geri kalan kısmını erişkin ölüm oranı ile kentleşme oranı açısından önemli farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Monsef ve Mehrjardi (2015), yaptıkları panel veri analizinde işsizlik ve enflasyon artışının doğuştan beklenen yaşam süresini düşürdüğünü, kentleşme oranının ise doğuştan beklenen yaşam süresini arttırdığını bulmuştur.

Özellikle sosyoekonomik açıdan gelişmiş ülkelerde doğuştan beklenen yaşam süresi yüksek olmasına karşın, aynı ülke gruplarında sigara ve alkol kullanım oranının yüksek olduğu görülmektedir. Bu yüzden doğuştan beklenen yaşam süresini alkol ve sigara kullanımı tetikleyen başka faktörlerin incelenmesi ve kontrol altına alınması (gelir, sağlık hizmetlerine erişim ve kullanım gibi) gerekir. Gelişmiş toplumlarda kentleşme ve ekonomik gelişmişliğin getirmiş olduğu ayrıcalıklar kişileri geniş toplum tarafından göreceli olarak bir bağımlılık ve eğlence tutkusu olarak kabul edilen sigara ve alkol kullanmaya sevk edebilmektedir. Sigara ve alkol kullanımı doğrudan bazı ölümcül hastalıklara neden olabildiği gibi, alkol kullanımı verdiği hastalık risklerinin yanında dolaylı olarak bazı riskli davranışlara neden olarak yaşamı tehdit edebilmektedir. Halicioğlu (2010) tarafından yapılan çalışmada Türkiye'de 1965-2005 dönemi için yaşam beklentisini etkileyen faktörler panel veri analizi ile araştırılmış ve sigara kullanımının mortalitenin başlıca nedeni olduğunu bulunmuştur. Bununla birlikte ayrıca sağlık harcamaları ile birlikte beslenme ve gıda mevcudiyetinin, doğuştan beklenen yaşam süresini uzatmada temel faktörler olduğu saptanmıştır. Sakata ve diğerleri (2012), Japonya'da yaptığı bir kohort çalışmasında 1920-45 doğumlu ve 20 yaşından önce sigara içmeye başlayanlar ve günde ortalama 23 sigara içen erkeklerin mortalite oranının diğer erkeklere göre 2,21 (% 95 güven aralığında 1.97 ile 2.48 arasında) kat, günde ortalama 17 sigara içen kadınlarda ise mortalite oranı 2,61 (% 95 güven aralığı 1.98 ila 3,44) kat artmıştır. Sonuç olarak ise küçük yaşta itibaren sigara içmeye başlayan ve sigara içmeye devam edenlerin yaşam süresi yaklaşık on yıl (erkekler için 8 yıl, kadınlar için 10 yıl) azaldığını tespit etmiştir.

SONUÇ

Sonuç olarak çalışmada ülkeler genelinde özellikle işsizlik oranının azaltılmasının ve kentsel yaşam alanlarının sunduğu olanakların artırılmasının uzun bir ömre sahip olmanın temel faktörleri olduğu ortaya konulmuştur. Özellikle sosyoekonomik açıdan dezavantajlı konuma sahip işsizler ve kentsel kesimin sunduğu birçok imkandan faydalanamayanlar (eğitim, sağlık, sosyal hizmet, vb.) için kalıcı çözümler üretilmelidir. Tüm ülkelere sağlıksız davranışların azaltılması, sağlık bilgi

davranışlarının kazanılması ve sürdürülmesi için sağlık politikalarının geliştirilmesi ve bu bağlamda davranışsal açıdan sağlığı destekleyici ortamların ve programların geliştirilmesi desteklenmelidir. Son olarak ileride yapılacak yeni çalışmalar ile sigara ve alkol kullanımı dışındaki diğer değişkenler kontrol altına alınarak alkol ve sigara kullanımının doğuştan beklenen yaşam süresi etkisi üzerine etkisi ayrıca incelenmesi önerilebilir. Bunun için vaka-kontrol (kohort) çalışmaları tercih edilebilecek yöntemler arasında gösterilebilir.

KAYNAKLAR

1. Andermann, A. (2016). “Taking Action on the Social Determinants of Health in Clinical Practice: A Framework For Health Professionals”, Canadian Medical Association Journal, 188(17-18), E474-E483.
2. Bergh, A. ve Nilsson, T. (2010). “Good for Living? On the Relationship Between Globalization and Life Expectancy”, World Development 38(9): 1191–1203.
3. Brueckner, M. (2016). “Mortality and urbanization: An African tragedy: ANU Working Papers in Economics and Econometrics”, <https://www.cbe.anu.edu.au/researchpapers/econ/wp/644.pdf> (Erişim Tarihi: 01. 08. 2018).
4. Chapman, A. R. (2010). “The Social Determinants of Health, Health Equity, and Human Rights”, Health Hum Rights, 12(2), 17-30.
5. Connor M. (2002) Health Behaviors, <http://userpage.fu-berlin.de/~schuez/foalien/conner2002.pdf>. (Erişim Tarihi: 01.09.2018).
6. Dünya Bankası (2018) “Health Indicators”, <https://data.worldbank.org/indicator/> (Erişim Tarih: 27.07.2018).
7. Eckert, S., ve Kohler, S. (2014). “Urbanization and Health in Developing Countries: A Systematic Review”, World Health Popul, 15(1), 7-20.
8. Halicioğlu, F. (2010). “Modeling Life Expectancy in Turkey”. MPRA Paper, No. 30840, 1-31.
9. Lovell, N., Bibby, J. (2018). “What Makes Us Healthy? An Introduction to the Social Determinants of Health”, London: The Health Foundation.
10. Marmot, M.(2011). Social Determinants of Health - What Doctors Can Do. London: BMA.
11. Monsef, A., ve Mehrjardi, A. S. (2015). “Determinants of Life Expectancy: A Panel Data Approach”, Asian Economic and Financial Review, 5(11), 1251.
12. Nnebue, C. C., Adinma, E. D., & Sidney-Nnebue, Q. N. (2014). “Urbanization And Health: An Overview”, Orient Journal of Medicine, 26(1-2), 1-8.
13. Onor, I. O., Stirling, D. L., Williams, S. R., Bediako, D., Borghol, A., Harris, M. B., ... ve Sarpong, D. F. (2017). Clinical effects of cigarette smoking: epidemiologic impact and review of pharmacotherapy options. International journal of environmental research and public health, 14(10): 1147-1163.
14. Sakata, R., McGale, P., Grant, E. J., Ozasa, K., Peto, R., & Darby, S. C. (2012). Impact of Smoking on Mortality and Life Expectancy in Japanese Smokers: A Prospective Cohort Study. British Medical Journal (BMJ), 345 (e7093), 1-12.
15. The College of Family Physicians of Canada (2015). “Best Advice: Social Determinants of Health”, https://patientsmedicalhome.ca/files/uploads/BA_SocialD_ENG_WEB.pdf (Erişim Tarihi: 01. 08. 2018).

16. Yanbaeva, D. G., Dentener, M. A., Creutzberg, E. C., Wesseling, G., & Wouters, E. F. (2007). "Systemic Effects of Smoking", Chest, 131(5), 1557-1566.

TÜRKİYE'DEKİ ÜNİVERSİTE HASTANELERİNİN MİSYON VE VİZYONLARININ İÇERİK ANALİZİ

Arş. Gör. Dr. Cuma SUNGUR

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, cumasongur@ksu.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'deki üniversite hastanelerinin misyon ve vizyon ifadelerini içerik analizi ile incelemektir. Araştırmanın evrenini Türkiye'de bulunan toplamda 69 üniversite hastanesi oluşturmaktadır. Çalışmanın yürütüldüğü hastanelere ilişkin veriler hastanelerin kurumsal web sitesinden temin edilmiş ve bilgisayar tabanlı nitel araştırma programı olan Maxqda Versiyon 12 programı ile analiz edilmiştir. Üniversite hastanelerinin misyon ifadeleri üzerinde yapılan içerik analizi neticesinde 255 toplam misyon ifadesi ve 23 farklı kod elde edilmiştir. Hastane misyon ifadelerinin yaklaşık %16'sında hastaneler kaliteli ya da ileri düzey hizmet sunmayı amaçladığını, %15'inde çağdaş, bilimsel ve teknolojik gelişmeleri ön planda tutmayı amaçladığını ve %10'unda ise müşteri memnuniyetini sağlamayı amaçladığını belirtmiştir. Üniversite hastanelerinin vizyon ifadeleri üzerinde yapılan içerik analizinde toplamda 128 vizyon ifadesinden 26 farklı kod elde edilmiştir. Ayrıca vizyon ifadelerinde şunlar temel hedef olarak belirlenmiştir: Ulusal ya da uluslar arası düzeyde örnek/öncü bir hastane olmak, ulusal ve uluslar arası düzeyde saygınlığı olan bir sağlık kuruluşu olmak, en güncel bilgi ve teknolojiyi kullanan olmak, ulusal ve uluslar arası düzeyde tercih edilen olmak ve müşteri memnuniyetini en üst düzeyde karşılamaktır. Diğer taraftan çoğu hastane tarafından ortak paylaşılan vizyonun (tanınan, bilinen, örnek alınan, öncü olan veya geniş kesim tarafından tercih edilen olmak) dışında sağlık politikası üretmeyi, bölgesinin kalkınmasını ve gelişmesini temel hedef gören sağlık kuruluşları da mevcuttur. Sonuç olarak üniversite hastaneleri için temel misyon olması gereken eğitim ve araştırma faaliyetlerini sağlama ile tıp profesyoneli yetiştirme hususları genel olarak misyon ifadelerinde ön plana alınmadığı saptanmıştır. Bu bağlamda bazı üniversite hastaneleri için misyon ve vizyon ifadelerinin gözden geçirilmesi ve güncellenmesi önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Üniversite Hastaneleri, Misyon, Vizyon, İçerik Analizi.

CONTENT ANALYSIS OF MISSION AND VISION OF UNIVERSITY HOSPITAL IN TURKEY

ABSTRACT

The aim of this study was to evaluate the university hospital in Turkey by analyzing the content of their mission and vision. The total population of the study is 69 university hospitals in Turkey. Data on the hospitals in which the study was conducted were analyzed with the computer-based qualitative research program Maxqda Version 12 program, which was obtained from the hospital's institutional website. A total of 255 missions and 23 different codes were obtained on the analysis of the content of the mission statements of university hospitals. Approximately 16% of hospital mission statements aimed to provide quality or advanced services, 15% said they aimed to keep up with contemporary scientific and technological developments, and 10% aimed to provide customer satisfaction. In the content analysis applied on the vision statements of university hospitals, 26 different codes were obtained from 128 vision statements. In hospitals vision statement it was

identified the following as the main target: To be a national / international level hospital, to be a national and internationally respected health institution, to use the most up-to-date information and technology, to be preferred at national and international level and to satisfy customer satisfaction at the highest level. On the other hand, there were health institutions that produced health policy other than the vision shared by many hospitals (recognized, known, exemplified, pioneer or preferred by the broader sector), and their main target was the development and improvement of the region. As a result, it has been determined that providing educational and research activities that should be the main mission for university hospitals and educating medical professionals are not generally taken as a priority in mission statements. In this context, it may be advisable for some university hospitals to review and update their mission and vision statements.

Keywords: University Hospitals, Mission, Vision, Content Analysis.

GİRİŞ

Sağlık kurumlarının mevcut ve gelecek yönelimini ortaya koyan ve tanımlayan en önemli faktörler misyon, vizyon ve hedeflerdir (Kavuncubaşı ve Yıldırım, 2010: 237). Misyon ve vizyon ifadeleri literatürde çoğu zaman birlikte incelenmekte ve ele alınmaktadır (Tanković, 2013: 332). Fakat bunların her biri iki farklı amaca hizmet etmektedir. Misyonlar kuruluşun temel amaçlarının ifadesidir (Luke, 2004: 75). Hastaneler için misyon ifadesi çalışanları ortak bir yönelime sevk etmeli, örgütsel hedeflerin tanımlanmasına yardımcı olmalı, onları daha etkin hale getirmeli ve işletmeyi benzerlerinden ayırmalıdır (Rego ve diğerleri, 2016: 63; Ülgen ve Mirze, 2010: 176). İyi düşünülmüş bir misyon mevcut amaçlardan daha fazlasını ifade etmeli, ileriye dönük olmalı, çok genel ya da çok ayrıntılı olmamalıdır. Bununla birlikte mevcuttan durumdaki isteneni yansıtmalı ve beklenen geleceğe kavramsal bir köprü sağlamalıdır (Luke, 2004: 75; Kavuncubaşı ve Yıldırım, 2010: 238). Misyon ayrıca kurumun temel yeteneklerini, kısıtlıklarını, özlemlerini, kaynaklarını, hizmet bölgesini tanımlamalıdır (Dwyer ve Tanner, 2002: 169). Bununla birlikte hem misyon ve vizyon ifadeleri hastane çalışanlarının ilham ve gurur kaynağı olacak nitelikte oldukça iyi özetlenmeli, bir en fazla birkaç cümlede toparlanmalı ve bir paragraf ile sınırlandırılmalıdır (Bulter, 2012: 44). Genel olarak iyi hazırlanmış bir misyon ifadesinde bulunması gereken özellikler şunlardır (Ülgen ve Mirze, 2010: 177):

- Paylaşılan değerler ve inançlardan oluşmalıdır.
- Misyon, uzun dönemli bir amaçtır.
- İşletme çalışanlarının hepsini ilgilendirmektedir.
- Her zaman daha iyiye ve daha başarılıya yöneliktir.
- Belli bir işletmeye özgüdür, özeldir.
- Nicelikle ilgili değil, nitelikle ilgili bir değerdir.
- Mamul veya hizmete değil, pazara odaklanır.

Misyonu oluşturmanın standart bir yol yoktur. Bir misyon örgüt liderinin girdileri ve bakış açısı ile yakinen ilişkilidir. Temel paydaşlarla istişare halindeki liderler yönetim kurulu içerisinde başlıca şu unsurları içeren bir misyon oluşturmalıdır (Luke ve diğerleri, 2004: 80; Kavuncubaşı ve Yıldırım, 2010: 239) :

- Ürünün tanımı (sunulacak sağlık hizmetinin özelliği [tedavi edici, tıp eğitimi veya araştırma]),
- Coğrafik pazar (hastanenin kuruluş yeri ve hizmet verdiği yer),
- Kurum hakkında bilgi (sağlık kurumunun tanımlanması, özelliklerinin ve amaçlarının ifadesi),
- Kullanılan teknoloji (teknoloji gelişmişlik düzeyi),

- Stratejik amaçlar (rekabet üstünlüğü),
- Değerler ve etik ilkeler,
- Maliyetler ve kurumsal büyüklük.

Kâr amacı gütmeyen hastaneler için temel misyon genellikle rekabet avantajı elde ederek varlığını devam ettirmektir. Bu bağlamda yönetimin en büyük odak noktası kuruma değer kazandırmak ve sosyal misyonunu yerine getirmek için hizmet sunum etkinliğini ve verimliliğini dengelemektir. Fakat finansal baskılar ve kamusal rolleri yerine getirme zorunlukları kar amacı gütmeyen tüm hastaneler için en büyük zorlukların başında gelmektedir (Pascucci ve diğerleri, 2010: 2).

Vizyon, kişilerin ya da kurumların kendileri ile ilgili olarak oluşturmaya çalıştığı geleceğin resmidir. Bir diğer ifade ile kişi ya da kurumların gelecekte olmayı arzuladığı konum ya da durumun bir ifadesidir (Grusenmeyer, 2018: 4). Hastane konusu üzerinde ele alındığında ise vizyon ifadeleri hastanelere neyi başarmak istediğini belirtmeli; üyelerine, personeline ve destekçilerine ilham vermelidir (Deazeley, 2009: 1). Daha da önemli hem kişiye (ya da kuruma) hem de çevresindekiler için güçlü bir güdüleyici bir araç olarak hizmet edebilir. Bu yüzden iyi hazırlanmış hastane vizyonun şu özelliklere sahip olması gerektiği savunulabilir (Grusenmeyer, 2018: 4; Taiwo ve diğerleri, 2016: 127):

- Hastanenin temel değerleri ile uyumlu olmalı,
- Hastaneye yol, yön ve amaç sunmalı,
- Çalışanların verimliliğinin artmasına yardımcı olmalı,
- Geleceğe dönük olarak cesaret vermeli,
- Hastaneyi diğerlerinden ayıran sıra dışı bir özelliği vurgulamalı
- Hastaneyi gelecekteki olayları tahmin etmesine yardımcı olmalı,
- Hastaneyi değişikliklere ve yeniliklere hazırlanmasına yardımcı olmalı,
- Hastanede yer alan herkes tarafından kabul edilmelidir.

Günümüzde vizyon ve misyon ifadeleri çeşitli organizasyonlarda stratejik yönetim sürecinin bir unsuru olarak kabul edilmektedir. Özel veya kamu sektörü, kar amaçlı veya kar amacı gütmeyen, çokuluslu, küçük, orta veya büyük ölçekli hemen hemen tüm firmaların birer misyon ve vizyonu vardır (Taiwo ve diğerleri, 2016: 127). Türkiye’de 10.12.2013 tarih ve 5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu’nun 9. maddesinde “*kamu idareleri; kalkınma planları, programlar, ilgili mevzuat ve benimsedikleri temel ilkeler çerçevesinde geleceğe ilişkin misyon ve vizyonlarını oluşturmak, stratejik amaçlar ve ölçülebilir hedefler saptamak, performanslarını önceden belirlenmiş olan göstergeler doğrultusunda ölçmek ve bu sürecin izleme ve değerlendirmesini yapmak amacıyla katılımcı yöntemlerle stratejik plan hazırlamakla yükümlü olduğu, kamu idareleri bütçelerini, stratejik planlarında yer alan misyon, vizyon, stratejik amaç ve hedeflerle uyumlu ve performans esasına dayalı olarak hazırlanması*” gerektiği vurgulanmıştır. Bu sebeple Türkiye’deki tüm kamu ve üniversite hastaneleri kendi stratejik amaçların ve hedeflerin bir parçası olarak birer misyon ve vizyona sahiptirler.

Misyon ve vizyon ulaşılabilir stratejik planın temel ve kritik unsurlarıdır (Walker, 2018:1). Bu yüzden çoğu kurum organizasyonel hedeflere temel oluşturması açısından vizyon ve misyon ifadeleri geliştirmektedir. Bu ifadelerden hareket ile nihai hedefler için stratejik ve taktiksel planlar geliştirilmektedir (Taiwo ve diğerleri, 2016: 130). Bu bağlamda hastane yönetim kurulları (veya mütevelli heyetleri) ayrıntılı bir strateji ve hedef geliştirmeden önce ne kadar kararlı ve başarılı olacaklarını göstermek için misyon ve vizyon ifadelerini gözden geçirmeli, içinde bulunulan zamana göre değiştirilebilmeli, kuruluşun gelecekteki başarısı için sağlam temellere oturtmalıdır. Nihai olarak ise bu ifadeler yönetim kurulunun karar alma sürecinin en ön saflarında yer almalı ve stratejik planlar geliştirilirken dikkate alınmalıdır (Walker, 2018:1).

GEREÇ VE YÖNTEM

Amaç

Bu çalışmanın amacı Türkiye'deki üniversite hastanelerinin misyon ve vizyon ifadelerini içerik analizi ile incelemektir. Çalışmanın bir diğer amacı ise misyon ve vizyon ifadelerine bağlı olarak üniversite hastanelerinin temelde olması gereken ile mevcut varlık nedeni ve hedefleri arasındaki farklılıkları ve çeşitlilikleri ele almaktır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Türkiye'de bulunan toplamda 69 üniversite eğitim ve araştırma hastanesi oluşturmaktadır. Fakat 6 hastaneye ilişkin veri yetersizliğinden ya da yokluğundan dolayı çalışma 61 hastane üzerinde yürütülmüştür.

Verilerin Toplama Aracı, Yöntemi ve Analizi

Çalışmanın yürütüldüğü hastanelere ilişkin veriler hastanelerin kurumsal web sitesinden temin edilmiş ve nitel bir araştırma programı olan Maxqda Versiyon 12 programı analizi ile analiz edilmiştir (Buna ilişkin ekran görüntü örnekleri Ek 1 ve Ek 2'de sunulmuştur.). Çalışanın güvenilirliği arttırmak için veriler 2 defa analiz edilerek kodların ve frekansların doğruluğu belirlenmeye çalışılmıştır.

BULGULAR

Çalışma kapsamında 61 üniversite eğitim ve araştırma hastanelerinin misyon ifadeleri üzerinde yapılan içerik analizi neticesinde 255 toplam misyon ifadesi ve 23 farklı kod elde edilmiştir. Misyon ifadelerinin yaklaşık %16'sında hastaneler kendini kaliteli ya da ileri düzey hizmet sunmaya adanmış, %15'inde çağdaş, bilimsel ve teknolojik gelişmeleri ön planda tutmayı amaçlayan bir sağlık kuruluşu olarak kendilerini gördükleri, %10'unda ise hastaneler temel varlık nedenlerinden biri olarak müşteri memnuniyetini sağlamak olarak ifade etmişlerdir. Buna karşılık üniversite hastaneleri için temel varlık nedenlerinden biri olan eğitim ve araştırma faaliyetlerini sağlamak yanıtların yaklaşık %8'i ile beşinci sırada yer alırken, tıp profesyonellerini yetiştirmek %7,5 ile altıncı sırada yer almıştır. Misyon ifadeleri üzerinde ayrıntılı olarak yapılan incelemeler neticesinde 61 hastaneden 20'si (yaklaşık 1/3'ü) temel varlık nedenlerinden birinin eğitim ve araştırma hastanesi olduğunu, 19'u temel varlık nedenlerinden birinin tıp profesyoneli yetiştirmek olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 1. Üniversite Hastaneleri Misyon İçerik Analizi

Sıra	Kodlar	Sayı	%
1	Kaliteli/İleri Hizmet Sunmaya Kendini Adanmış	41	16,08
2	Çağdaş, Bilimsel ve Teknolojik Gelişmeleri Ön Planda Tutan	38	14,90
3	Müşteri Memnuniyetini Ön Planda Tutan	24	9,41
4	Etik Değerlere Saygılı	23	9,02
5	Sağlık Bilimlerinde Eğitim ve Araştırma Faaliyetlerini Yürütmek	20	7,84
6	Tıp Profesyoneli Yetiştirmek	19	7,45
7	Hasta ve Çalışan Güvenliğini İlke Edinmiş	14	5,49
8	Sosyal Sorumluluk veya İnsani Değerler Duygusu ile Hareket Eden	13	5,10
9	İnsan ve Hasta Haklarına Saygılı	10	3,92
10	Uluslararası Standartlarda Sağlık Hizmeti Sunan	8	3,14
11	Alanlarında Uzmanlaşmış Sağlık Personeli ile Hizmet Sunmak	7	2,75
12	Ülkenin/Kamunun Sağlık İhtiyacını Karşılama	7	2,75
13	Kolay Ulaşılabilir Sağlık Hizmeti sunmak	6	2,35

ZEUGMA I. ULUSLARARASI MULTİDİSİPLİNER ÇALIŞMALAR KONGRESİ

14	Güvenilir Sağlık Hizmeti Sunmak	4	1,57
15	Çevreye Duyarlı olmak	4	1,57
16	Bölgesinde Öncü ve İtibari Yüksek Bir Sağlık Kuruluşu Olmak	4	1,57
17	Çağdaş Yönetim İlkeleri Doğrultusunda Faaliyet Sürdürmek	3	1,18
18	Alanında Öncü Kurum ve Kuruluşlarla İşbirliği İçinde Hareket Etmek	3	1,18
19	Sağlık Politikası Geliştirmeye Katkı Sağlamak	2	0,78
20	Bilgi ve Deneyimi Paylaşan Bir Kurum Olmak	2	0,78
21	Çalışanların Yaratıcılıklarını Gerçekleştirebileceği Ortamlar Oluşturmak	1	0,39
22	Sürdürülebilir Sağlık Hizmeti Sunmak	1	0,39
23	Bulunduğu Bölgenin Kalkınmasına ve Gelişmesine Katkı Sağlamak	1	0,39

Vizyon, örgütün nereye gitmek istediğinin ve stratejisinin kısa ifadesidir. Türkiye'deki 61 üniversite hastanesinin vizyon ifadesi üzerinde yapılan içerik analizinde toplamda 128 vizyon ifadesinden 26 farklı kod elde edilmiştir.

Tablo 2. Üniversite Hastaneleri Vizyon İçerik Analizi

Sıra	Kodlar	Sayı	%
1	Ulusal/Uluslararası Örnek/Öncü Bir Hastane Olmak	18	14,06
2	Ulusal/Uluslararası Düzeyde Saygınlığı Olmak	17	13,28
3	En Güncel Bilgi Ve/Veya Teknolojileri Kullanmak	15	11,72
4	Ulusal Ve Uluslararası Düzeyde Tercih Edilen	11	8,59
5	Müşteri Memnuniyetini En Üst Düzeyde Tutmak	10	7,81
6	Sağlık Alanında Örnek Alınan Bir Sağlık Kurumu Olmak	8	6,25
7	Ulusal Ve Uluslararası Düzeyde Tercih Edilen	11	8,59
8	Sağlık Eğitimi Ve Araştırma Hastanesi Olarak Ün Yapmak	6	4,69
9	Çağdaş Tıp Biliminin Gerektirdiği Sağlık Personeli Yetiştirmek	6	4,69
10	Kalitesi, Güvenilirliği Ve Saygınlığı İle Bölgesinde Lider Olmak	6	4,69
11	Çalışanı Veya Parçası Olmaktan Gurur Duyulan Sağlık Kurumu Olmak	5	3,91
12	Alanında Rekabete Açık/En Üst Seviyede Sağlık Hizmeti Sunmak	4	3,13
13	Toplumun Yararına Sağlık Politikaları Üretmek	3	2,34
14	Tıbbın Ulaştığı En Üst Düzeydeki Uygulamaları Takip Etmek	3	2,34
15	Fark Yaratan Yenilikçi Bir Hastane Olmak	3	2,34
16	Güvenli Hastane Olmak	3	2,34
17	Kurumsallaşmış Bir Hastane Olmak	2	1,56
18	Ayrım Gözetmeksizin Tüm Kesime Sağlık Hizmeti Sunmak	1	0,78
19	Sağlık Hizmetlerinin Her Alanında Uzmanlaşmak	1	0,78
20	Sürekli Gelişen Ve Geliştiren Bir Hastane Olmak	1	0,78
21	Sağlık Hizmetini Her Birey İçin Kişiselleştiren Bir Hastane Olmak	1	0,78
22	Ulusal Ve Uluslar Arası Sağlık Sistemi İle Entegre Olmak	1	0,78
23	Etik Değerleri Ve Çevreye Duyarlılığı İle Tanınan	1	0,78
24	Güvenilirliğini Arttıran	1	0,78
25	Bebek/Engelli/Yaşlı Dostu Hastane Olmak	1	0,78
26	Bölgenin Ekonomik, Sosyal Ve Kültürel Yaşamına Katkıda Bulunmak	1	0,78

Bu bağlamdaki vizyon ifadelerinin yaklaşık %14'ünde üniversite hastaneleri ulusal ya da uluslar arası düzeyde örnek/öncü bir hastane olmayı, %13'ü ulusal ve uluslar arası düzeyde saygınlığı olan bir sağlık kuruluşu olmayı, %12'si en güncel bilgi ve teknolojiyi kullanmayı, %9'u ulusal ve uluslar

arası düzeyde tercih edilen, %8'i müşteri memnuniyetini en üst düzeyde karşılamayı umut ettiklerini ifade etmişlerdir.

Genel olarak üniversite hastaneleri tarafından temel paylaşılan vizyon tanınan, bilinen, örnek alınan, öncü olan veya geniş kesim tarafından tercih edilen bir sağlık kuruluşu olmakla birlikte, bazı sağlık kuruluşlarının daha özel hedeflerinin olduğu tespit edilmiştir. Örneğin, üç hastane toplum yararına sağlık politikası üretmeyi, üç hastane kurumsallaşmayı ve bilgisini tüm hastane çalışanları ile paylaşan bir hastane olmayı, bir hastane bebek/engelli/yaşlı dostu hastane olmayı, aynı şekilde bir hastane ise bölgenin ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamına katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

SONUÇ

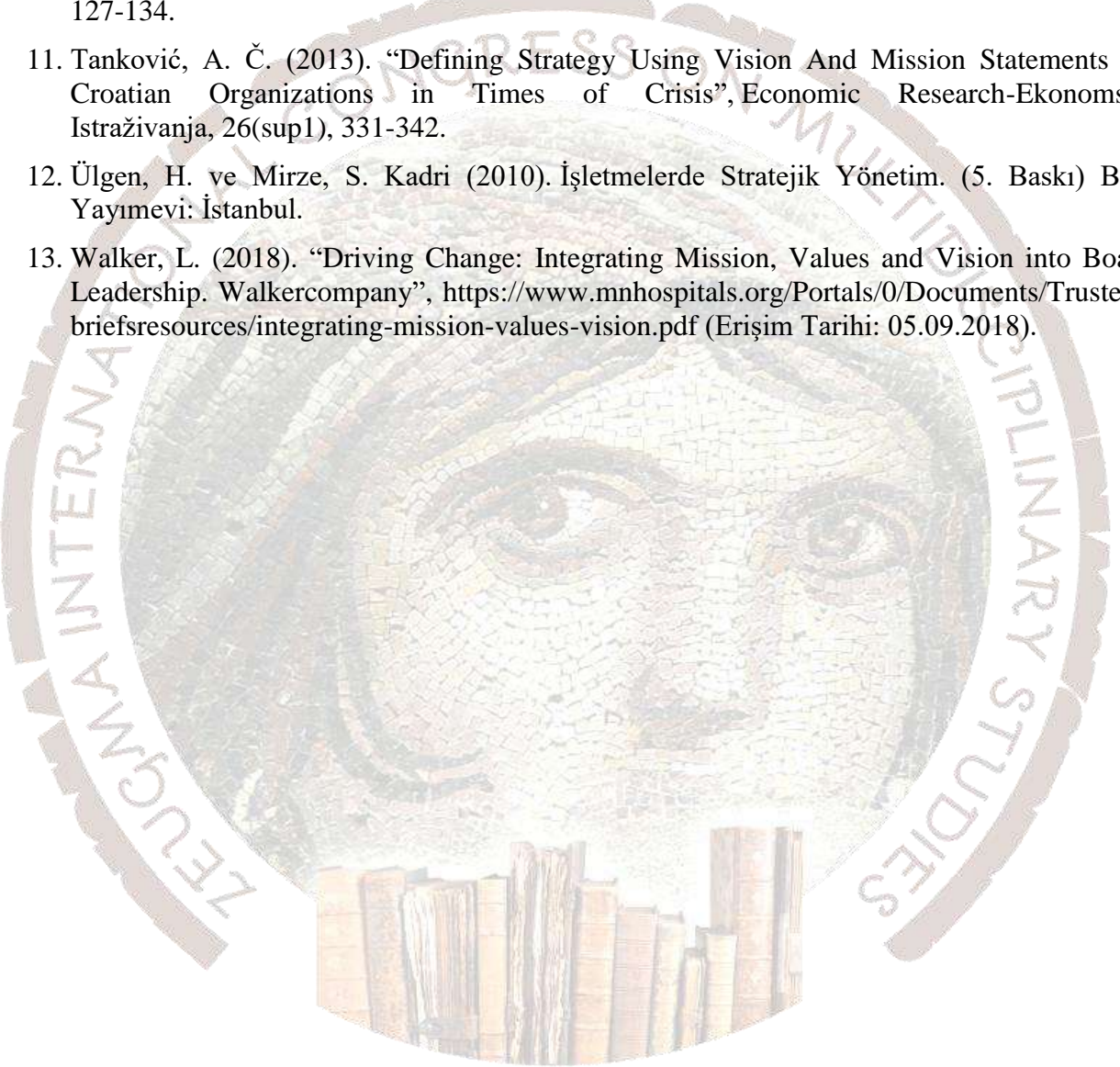
Bu çalışmada Türkiye'deki 61 adet üniversite hastanesinin misyon ve vizyonlarının içerik analizi yapılmıştır. Yapılan içerik analizi neticesinde hastanelerinin misyonuna ilişkin toplam 255 ifade, 23 kod oluşturulmuştur. Elde edilen misyon ifadelerinin genel sıklığına bakıldığında hastaneler kendilerini kaliteli, ileri teknoloji ile hizmet sunan, bilimsel gelişmeleri destekleyen ve müşteri memnuniyetini temel ilke edinmeye adanmış kurumlar olarak görmektedir. Diğer taraftan vizyon ifadeleri üzerinde yapılan içerik analizinde ise toplamda 128 ifade ve 26 farklı kod elde edilmiştir. Bu ifadelerin genel içeriği ve kapsamında öne çıkan görüşten hareket ile hastaneler gelecekte ulusal ya da uluslararası düzeyde daha çok tanınan, bilinen, örnek alınan, geniş bir müşteri yelpazesine sahip olmayı arzu ettiği ifade edilebilir. Sonuç olarak özellikle misyon ifadelerine ilişkin bazı eksiklerin olduğu görülmüştür. Özellikle tüm hastane misyon ifadelerinde yer alması gereken hastanelerin tanıtımı (tedavi edici, eğitim ve araştırma, vb.), coğrafik pazar, kurum hakkında kısa bilgi, teknoloji, değerler ve etik ilkelere yeterince yer verilmediği anlaşılmaktadır. Üniversite hastaneleri için temel misyon olması gereken eğitim ve araştırma faaliyetlerini sağlama ile tıp profesyoneli yetiştirme hususları genel olarak misyon ifadelerinde yer verilmediği tespit edilmiştir. Bu sebeple bazı üniversite hastanelerinin misyon ve vizyon ifadelerini gözden geçirilmesi ve güncellenmesi faydalı olabileceği düşünülmektedir.

Misyon ve vizyonlar kurumdan kuruma, hastaneden hastaneye farklılık göstermesi beklenirken birçok açıdan çoğu hastanelerin benzer ifadeleri tercih ettiği saptanmıştır. Bu durum açıkça hastanelerin misyon ifadelerini oluştururken kurum kültüründen, kurumsal değerlerden, kurum çıkarlarından ya da ortak gelecek duygusundan bağımsız hareket ettiğini, misyon ve vizyon ifadelerini gelişigüzel oluşturduğunu göstermektedir. Bir misyon veya vizyonun özensiz hazırlanması, başka kurumlarınkinin taklit edilerek oluşturulması ise kurum paydaşlarının ortak bir stratejik hedefe odaklanmalarını ve kabullenmelerini güçleştirmektedir.

KAYNAKLAR

1. Butler, D. (2012). Business Development: A Guide to Small Business Strategy. Routledge: Woburn.
2. Deazeley, B. (2009). The Importance of Vision, Mission And Values. Palgrave Macmillan: New York, NY.
3. Dwyer, F. R., ve Tanner, J. F. (2002). Business Marketing: Connecting Strategy, Relationships, and Learning. McGraw-Hill: New York.
4. Grusenmeyer, D. (2018). "Mission, Vision, Values and Goals", <https://ecommons.cornell.edu/bitstream/handle/1813/36906/pdmission.pdf>. (Erişim Tarihi: 05.09.2018).
5. Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu, Kanun Tarih/Sayı: 10.12.2013/5018.
6. Kavuncubaşı, Ş., ve Yıldırım, S. (2010). Hastane Ve Sağlık Kurumları Yönetimi. (2. Baskı), Siyasal Kitabevi: Ankara.

7. Luke R.D., Walston S.L. ve Plummer P.M. (2004) Healthcare Strategy: In Pursuit of Competitive Advantage. Health Administration Press.
8. Pascucci, L., Meyer Jr, V., ve Murphy, J. P. (2010). Strategic Practices in Nonprofit Hospitals: The Convergence of Social Mission and Sustainability.
9. Rego, A., Araújo, B., ve Serrão, D. (2015). “The Mission, Vision And Values In Hospital Management”, Journal of Hospital Administration, 5(1), 62.
10. Taiwo, A. A., Agwu, M. E., ve Lawal, F. A. (2016). “Vision and Mission in Organization: Myth or Heuristic Device?”, The International Journal of Business & Management, 4(3), 127-134.
11. Tanković, A. Č. (2013). “Defining Strategy Using Vision And Mission Statements Of Croatian Organizations in Times of Crisis”, Economic Research-Ekonomika Istraživanja, 26(sup1), 331-342.
12. Ülgen, H. ve Mirze, S. Kadri (2010). İşletmelerde Stratejik Yönetim. (5. Baskı) Beta Yayımevi: İstanbul.
13. Walker, L. (2018). “Driving Change: Integrating Mission, Values and Vision into Board Leadership. Walkercompany”, <https://www.mnhospitals.org/Portals/0/Documents/Trustees/briefsresources/integrating-mission-values-vision.pdf> (Erişim Tarihi: 05.09.2018).

Ek 1: Maxqda Versiyon 12 Programı ile Misyon İfadeleri Analizi Ekran Görüntüsü

The screenshot displays the MAXQDA software interface for mission statement analysis. The main window shows a list of mission statements (Misyonumuz) with their corresponding codes and descriptions. The 'Geri Çağrılan Bölümler' (Retrieved Sections) pane is empty. The 'Kod Sistemi' (Code System) pane shows a hierarchical structure of codes, including 'Sürdürülebilir Sağlık Hizmeti Sunmak', 'Güvenilir Sağlık Hizmeti Sunmak', and 'Çalışanların Verimliliğini Gerekleştirebileceği Ortamlar O'. The 'Belge Tarayıcısı: üniversite' pane shows the document structure with 'Belgeler' (255) and 'Küme' (0). The 'Giriş Sayfası' (Home) pane shows the main menu with options like 'Yeni Proje', 'Proje', 'Belge Sistemi', 'Kod Sistemi', 'Belge Tarayıcısı', 'Geri Çağrılan Bölümler', 'Günlük', 'Kullanıcı Yönetimi', 'Proje Farklı Kaydet', 'Proje Kaydet ve Anonimleştir', 'Etkinleştirilmiş Belgelerden Proje', 'Projeleri Birleştir', 'Değiş Tokuş Dosyasını Aç', 'Değiş Tokuş Dosyasını Dışa Aktar', and 'Harcı Dosyalar'.

Ek 2: Maxqda Versiyon 12 Programı ile Vizyon İfadeleri Analizi Ekran Görüntüsü

The screenshot displays the MAXQDA software interface for vision statement analysis. The main window shows a list of vision statements (Vizyon) with their corresponding codes and descriptions. The 'Geri Çağrılan Bölümler' (Retrieved Sections) pane is empty. The 'Kod Sistemi' (Code System) pane shows a hierarchical structure of codes, including 'Sürdürülebilir Sağlık Hizmeti Sunmak', 'Güvenilir Sağlık Hizmeti Sunmak', and 'Çalışanların Verimliliğini Gerekleştirebileceği Ortamlar O'. The 'Belge Tarayıcısı: üniversite' pane shows the document structure with 'Belgeler' (255) and 'Küme' (0). The 'Giriş Sayfası' (Home) pane shows the main menu with options like 'Yeni Proje', 'Proje', 'Belge Sistemi', 'Kod Sistemi', 'Belge Tarayıcısı', 'Geri Çağrılan Bölümler', 'Günlük', 'Kullanıcı Yönetimi', 'Proje Farklı Kaydet', 'Proje Kaydet ve Anonimleştir', 'Etkinleştirilmiş Belgelerden Proje', 'Projeleri Birleştir', 'Değiş Tokuş Dosyasını Aç', 'Değiş Tokuş Dosyasını Dışa Aktar', and 'Harcı Dosyalar'.

SAHİP ÇIKAMAĞIMIZ BİR MİRAS: MAKBER-İ HOCA NİZÂMÜ'L-MÜLK

Dr. Öğr. Üyesi Hasan TAŞKIRAN
Bitlis Eren Üniversitesi, htaskiran27@gmail.com

ÖZET

21 Zilkade 408/10 Nisan 1018 tarihinde önemli kültür merkezlerinden biri olan Tûs'ta dünyaya gelmiş olan Bilge Vezir Nizâmü'l-Mülk (Ebu Ali Kıvamuddin Hasan b. Ali b. İshak et-Tûsî), Selçuklu hükümdarları Sultan Alparslan ve Sultan Melikşah'a 1063-1092 yılları arasında kesintisiz 30 yıl vezirlik yapmıştır. O, Selçuklu Devleti içerisinde çok sevilip sayılan, Türk-İslam siyasi ve medeniyet dünyasının parlak simalarından birisiydi. Büyük Selçuklu Devlet teşkilatında; idari, mali, askeri, eğitim ve sosyal alanlarda gerçekleştirmiş olduğu atılımlar ve aldığı tedbirlerle Selçukluların orta zamanların teşkilatlanmış en önemli devletlerden biri olmasını sağlamıştır. 10 Ramazan 485 /14 Ekim 1092 tarihinde Bağdat'ta giderken Deylemlî bir Haşhaşi fedaisi olan Ebû Tâhir-i Errânî tarafından suikast sonucu vefat etmiştir. Nizâm'ül-Mülk'ün cenazesi İsfahan'a götürüldü ve orada yapılan Türbe-i Nizam'a gömüldü.

İranlılar, İsfahan şehrinde bulunan Nizâm'ül-Mülk'ün türbesine (مقبره خواجه نظام الملك) Makber-i Hoca-i Nizâm'ül-Mülk şeklinde isimlendirmişlerdir. Bu tebliğde yakın bir tarihte tarafımızdan ziyaret edilen ve kaderine terk edilmiş olan bu türbenin yapısal olarak genel durumunu görüntülerle ortaya koymak ve bölgedeki halkın türbeyle ilgili genel yaklaşım ve tutumlarını incelemek ve kaderine terk edilmiş bu tarihi mirasın korunmasına yönelik çözüm önerilerini ortaya koymaktır.

Anahtar kelimeler: Nizâm'ül-Mülk, Mezar, İran, İsfahan.

THE HERITAGE WE DID NOT SAFEGUARD: NIZAM AL-MULK'S TOMB

ABSTRACT

Wise Vizier Nizâmü'l-Mülk (Ebu Ali Kıvamuddin Hasan b. Ali b. İshak et-Tûsî), who was born in Tûs on 21 Zilkade 408/10 April 1018, Tûs is one of the important cultural centers. He became the vizier of Seljuk leaders Sultan Alparslan and Sultan Melikshah for 30 years between 1063-1092. He was one of the brightest figures in the world of Turkish-Islamic political and civilization very much loved and respected within the Seljuk State. He made Seljuks one of the most important organized states of middle times with the moves he took and the measures he took in the Great Seljuk State organization (administrative, financial, military, educational and social fields). While he was going to Baghdad on 10 Ramadan 485 /14 October 1092, he died as a result of the assassination by Ebû Tâhir-i Errânî, a prominent Assassination rogue. Nizâm'ül-Mulk's funeral was taken to Isfahan and was buried in the tomb-i-Nizam made there.

The Iranians named as Makber-i Hodja-i Nizam-al-Mulk (مقبره خواجه نظام الملك), Nizam al-Mulk's tomb in Isfahan city. In this report, we present the general structure of this tomb, which was recently visited and abandoned to its fate, by means of images. The aim of this course is to examine the general approaches and attitudes of the people in the region to the tomb and to present their solution suggestions for the protection of this historical heritage.

Keywords: Nizâm'ül-Mülk, Tomb, Iran, Isfahan

1- Nizâm'ül-Mülk'ün Tercüme-i Hali

21 Zilkade 408/10 Nisan 1018 tarihinde önemli kültür merkezlerinden biri olan Tûs'un Nûkân kasabasında dünyaya gelmiş olan Bilge Vezir Nizâmü'l-Mülk (Ebu Ali Kıvamuddin Hasan b. Ali b. İshak et-Tûsî), Büyük Selçuklu devletinde vezaret makamını en uzun süre işgal eden ve Sultan Alparslan ile oğlu Melikşah'a 1063-1092 yılları arasında aralıksız 30 yıl vezirlik yapmıştır.¹ Babası Ali b. İshak Gazne devletinin Tus amillerinden ve Nûkân kasabası ileri gelenlerinden birisiydi. İran ve Irak coğrafyasının farklı şehirlerini gezerek farklı hocalardan dersler alan Nizâmü'l-Mülk eğitimini tamladıktan sonra doğduğu şehre dönerek babasıyla birlikte dönemin Gazneli devletinin valisi Ebu'l-Fazlı'nın hizmetine girmiştir. Ancak Horasan'ın yükselen yeni gücü olan Selçuklular karşısında Gazneli devletinin giderek zayıflaması Nizâmü'l-Mülk'ün ve babasının hayatında önemli değişikliklere neden olmuştur. Selçukluların, 1035'te Nesa, 1038'de Serahs² ve 1040'da Dandanakan savaşlarıyla Gazneliler üzerine üstünlük kurması neticesinde Horasan coğrafyasında siyasi dengeler değişmeye başlamıştır.³ Bu coğrafyanın Selçuklu hâkimiyeti altına girmiş olmasıyla iyi bir memur olan Nizâm'ül-Mülk ve babası Selçuklu hizmetine girme süreci başlamıştır.⁴

Nizâm'ül-Mülk ve babası ilk önce Çağrı Bey'in idaresindeki Belh valisi İbn Şâdân'ın hizmetine katip olarak girdi. Kısa bir süre sonra buradaki valiyle anlaşamayan Nizâmü'l-Mülk, Merv'e gelerek Çağrı Bey'in emriyle oğlu Alparslan'a hoca olarak görevlendirildi.⁵ Böylece birbirini tamamlayan iki tarihi şahsiyetin kaderleri kesişmiş oldu. 1063'te Alparslan'ın Selçuklu tahtına geçmesiyle birlikte hocasını oğlu Melikşah'a Atabeg olarak görevlendirmiştir. Büyük Selçuklu hükümdarı Sultan Alparslan, kısa bir süre sonra veziri Amidü'l-Mülk'ü azlederek onun yerine hanedan üyeleri arasındaki taht mücadelelerinde Alparslan'ın yanında yer alan ve hocası olan Nizâmü'l-Mülk'ü vezirliğine getirdi. Böylece Nizâmü'l-Mülk'ün Büyük Selçuklu hizmetindeki 30 yıllık vezaret vazifesi başlamış oldu.⁶ Devlet içinde çok sevilip, sayılan ve geniş yetkilere sahip vezir, Selçuklu devletinde ve İslam siyasi ve medeniyet dünyasının parlak simalarından bir tanesiydi. Ancak onun uzun vezirlik süresinden sıkılanlar, onu Sultan'ın gözünden düşürmek ve zayıflatmak isteyenler de bulunmaktaydı.⁷

Sultan ve vezirin araları açılmış bir durumdayken Melikşah Bağdat'a gitmek üzere İsfahan'dan 1 Ramazan 485'te / 5 Ekim 1092'de yola çıktı.⁸ Beraberinde Terken Hatun, Tâcü'l-Mülk ve Nizâmü'l-Mülk de vardı. Nihavend yakınlarında Suhne denilen yerde konakladılar. Vezir Nizâmü'l-Mülk Ebu Ali el-Hasan b. Ali b. İshak bu sene 10 Ramazan (14 Ekim 1092) iftardan sonra mahfesinin içinde harem çadırına giderken Bâtınilerden Deylemlî bir delikanlı olan Ebû Tâhir-i Errânî, sufi kılığına girerek⁹ şefaata veya yardım isteyen pozisyonda ona yaklaştı ve yanındaki

¹ İbnü'l-Adîm, *Bugyetü't-Talep Fi Tarih-i Haleb*, (Çev. Ali Sevim) TTK. Yay. Ankara 1982, s. 40; İbrahim Kafesoğlu, "Nizâmü'l-Mülk", *İslam Ansiklopedisi*, C. 9, MEB. Yay., İstanbul 1964, s. 329-333.

² Horasan bölgesinde bulunan Serahs, günümüzde İran ve Türkmenistan sınırı içinde bulunan tarihî bir şehirdir; Yüksel Sayan, "Serahs", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 36, İstanbul 2009, s. 539-540.

³ İbnü'l-Esir, *El-Kâmil Fi't-Tarih*, C. IX, (Çev. Abdülkerim Özeydin), Bahar Yayınları, İstanbul 1991, s. 80; İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklu Tarihi*, İstanbul 1972, s. 24-27; Ali Sevim, Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, TTK Yay., Ankara 1995, s. 24.

⁴ İbnü'l-Adîm, s. 40.

⁵ İbnü'l-Esir, C. X, s. 140; İbrahim Kafesoğlu, "Alparslan", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 2, İSAM Yay., İstanbul 1989, s. 526-530.

⁶ Bûndarî, *Zübdetü'n-Nusra ve Nuhbetü'l-Usra*, (Çev. Kıvameddin Burslan), TTK Yay., Ankara 1999, s. 30.

⁷ Râvendî, *Râhatü's-Sudûr ve Âyetü's-Sürûr*, C. I, (Çev. Ahmet Ates), Ankara 1999, s. 129; Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Miratü'z-Zaman fi Tarihi'l-Ayan*, (Çev. Ali Sevim), TTK Yay., Ankara 2011, s. 130; Hüseyinî, *Ahbârü'd-Devleti's-Selçukîyye*, (Çev. Necati Lügal), TTK Yay., Ankara 1999, s. 17.

⁸ İbrahim Kafesoğlu, "Melikşah", *İslam Ansiklopedisi*, C.12, MEB. Yay., İstanbul 1970, s. 665-673.

⁹ İbnü'l-Esir, C.X, s. 176-178; ; İbnü'l-Adîm, s. 56; Hüseyinî, s. 45; Azîmî, *Azîmî Tarihi*, (Yay. A. Sevim), TTK Yay., Ankara 1988, s. 28; Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, (Çev. Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1998, s. 542; Reşîdüddin, *Câmiu't-Tevârih*, (*Selçuklu Devleti*), (Çev. Erkan Göksu ve H. Hüseyin Günes), Selenge Yay., İstanbul 2011, s. 132.

hançeriyle onu bıçaklayarak öldürdü. Sonra kaçarken ayağı ipine takılıp düştü ve derhal yakalanıp askerler tarafından öldürüldü.275 Bâtınilerin lideri Hasan Sabbâh devlet erkânından ilk olarak Nizâmü'l-Mülk'ü öldürmüştür.¹⁰

Nizâmü'l-Mülk, Selçuklu devletinin siyasi, idari ve bürokrasisinde kalıcı katkılar sağlamış özellikle Selçuklu Abbasi Halifeliği arasında iyi münasebetlerin geliştirilmesinde büyük katkı sağlamıştır. Nitekim bu katkılardan dolayı Hasan b. Ali olan ismi 1064 yılında kendisine Abbasî Halifesi Kâim bi Emrillah tarafından Nizâmü'l-Mülk (Saltanatın düzeni) ve Kıvâmü'd-Devle (devletin direği) lakabının verilmesi ile unutulmuş, artık hep bu lakap ile anılır olmuştur.¹¹

Bilge vezir, adil, âlim, cömert, suçluları bağışlayan, az konuşup çok iş yapan bir şahıs idi. Fakirlere yardım eder ve çokça sadaka dağıtırdı. O, ömrünü Selçuklu devletinin güçlenmesine, azametli, ihtişamlı hale gelmesi için 30 yıl boyunca çalışmıştır. Yine devleti yıkmak isteyen Bâtıniler gibi yıkıcı unsurlara karşı hem askeri, siyasi hem de açmış olduğu Nizamiye medreseleri ile ilmi manada mücadele etmiştir.¹²

2- Makber-i Hoca Nizâmü'l-Mülk (مقبره خواجه نظام الملک)

10 Ramazan 485 /14 Ekim 1092 tarihinde Bağdat'ta giderken Deylemli bir Haşhaşi fedaisi olan Ebû Tâhir-i Errânî tarafından hançerli suikastı sonucu vefat eden Nizâm'ül-Mülk'ün, cenazesi İsfahan'a götürüldü ve orada yapılan Makber-i Hocâ Nizâm'ül-Mülk'e diğer bir adıyla Türbe-i Nizam'a defnedildi.

Farklı etnik ve inanca tabii insanların yaşadığı İran coğrafyası birçok kültür ve uygarlığa ev sahipliği yapmış ve bunlara ait birçok tarihi veya maddi kültür unsurunu bünyesinde barındırmaktadır.¹³ İsfahan günümüzde İran İslam Cumhuriyetinin Fars Eyaletine bağlı bir şehirdir.

Şehir, İran coğrafyasının merkezinde olup Büyük Selçuklu devletine payitahtlık yapmış bir şehirdir. Tebliğimizle ilgili olduğu için İsfahan şehrini temel aldığımızda İslami dönem tarihi ve mimari zenginlikleriyle ön plana çıkmaktadır.¹⁴

Yakın bir geçmişte tarafımızca ziyaret edilen Makber-i Hocâ Nizâmü'l-Mülk ile ilgili buranın konumu, türbenin genel vaziyeti ve halkın bu türbeye bakış açısını ortaya koymaya çalışacağız.

Makber-i Hoca Nizâmü'l-Mülk, konum olarak İsfahan'ın ((دارالبطیخ) محله احمدآباد) Ahmed Abad, eski ismiyle Daru'l-Batih (Tatlı su) mahallesinde (كوچه نظام الملک) Kûçe Nizâmü'l-Mülk sokağında yer almaktadır. İki sokğun kesişim noktasında yer alan türbe etrafı duvarlarla örülmüş ve giriş kapısı tahtadandır. Mezarın yer aldığı avlu dışardan türbenin hemen karşısında bulunan Mescid-i Mehdi'nin çatısından görülebilmektedir. Belkide en önemlisi türbeninin giriş kapısının sürekli kilitli olmasıdır.

Aşağıda tarafta vermiş olduğumuz görüntü türbenin giriş kapısıdır. İnternette yer alan bu görüntü eskiye aittir. Görüntüde görüldüğü üzere Türbenin Kitabesi yok. Onun yerine metal bir tabela yer almaktadır. Tabelanın üzerinde; (مقبره خواجه نظام الملک) Makber-i Hoca Nizâmü'l-Mülk yazmaktadır. Ayrıca yan tarafında da buranın İran Milli eserler kataloğuna kayıtlı olduğunu belirten tabela yer almaktadır.

¹⁰ Bündârî, s. 63; Bernard Lewis, *Hasisiler, Ortaçağ İslam Dünyasında Terörizm ve Siyaset*, (Çev. Ali Aktan), Sebil Yay., İstanbul 1995, s. 41.

¹¹ İbnü'l-Adîm, s. 36.

¹² İbnü'l-Esir, C.X, s. 176-178; İbnü'l-Adîm, s. 58.

¹³ Mirza Bala, "İran", *İslam Ansiklopedisi*, C. 5/2, MEB Yay., İstanbul 1987, s. 1013-1028.

¹⁴ Mirza Bala, "İsfahan", *İslam Ansiklopedisi*, C. 5/2, MEB Yay., İstanbul 1987, s. 1068-1072.

Kaynak: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a4/Nizam_al-Mulk_tomb_2.JPG

7 Temmuz 2018 tarihinde İran'a birlikte gittiğimiz arkadaşlarla Meydan-ı Nakş-ı Cihan'ın yakınlarında bulunan otelimizden çıkış yapıp yol üstünde iki taksi çevirerek bizi türbeye götürmeleri için anlaştık. Büyük bir heyecanla Bilge vezirin türbesini ziyaret edecek ve ruhuna Fatihalar göndererek belki de türbesinin başucunda kısacıkta olsa hasbihal edecektik. Bu duygularla yola koyulduk. Taksi şoförüne özellikle mekânının ismini vurgulayarak bizi doğru yere götürmelerini istedim. Ancak ne çare korktuğum başıma geldi. Taksici bizi Makber-i Hoca Nizâmü'l-Mülk'ün yerine iki sokak ötedeki farklı bir türbeye götürdü. Diğer arabadaki arkadaşlar ise daha uzak bir yerde bırakılmışlardı. Önünde durduğumuz türbenin negahban'ına burası Nizâmü'l-Mülk'ün türbesi mi? diye sorduğumda buranın olmadığı ve aradıkları türbenin iki sokak ilerde olduğunu söyledi. Sonra biraz teknolojinin nimetlerinden istifade ederek doğru konuma vardık. Ancak daha önce internetten baktığımda yukardaki görüntüde olduğu gibi bir tabelanın olması gerekiyordu. Tabela yoktu, fakat

kapının üzerindeki işleme bana tanıdık geldi. Yine de bilen birine sorma ihtiyacı hissettim. Türbenin önünden sokakta 20 metre kadar yürüdüktan sonra ilerde bisikletiyle bekleyen ihtiyar bir adama türbenin nerde olduğunu sordum. Kendisi bana türbenin karşısındaki Mescid-i Mehdi'yi işaret etti. Ancak biraz önce önünden geçerken üzerinde tabelası olmayan kapıyı hatırladım. Geri türbenin önüne geldik. Kapıya uzandığımda tahta kapının üst kısmında bir kilit vardı. Birlikte geldiğimiz arkadaşlar kapının önünde dinlenirken türbenin karşı çaprazında küçük bir bakkal vardı. Hemen bakkala girerek bakkalcıya önce türbenin burası olduğunu teyit ettirdim sonra kapısının neden kilitli olduğunu ve görevlinin olup olmadığını sordum. Kendisi, bana anahtarın olmadığını, ilgilenen görevlinin hastaneye gittiğini söyledi. Peki başka anahtar yok mu kimsede diye sorunca kendisi komşulara sordu. Ancak bir netice alamadı. Sonra biri bir anahtarla gelip kilidi açmaya çalıştı fakat açamadı. Kısa bir süre sonra görevli olan kişi motoruyla gelerek bize baktı, nerden geldiğimizi sordu, sonra gidip anahtarını getirip geleyim dedi. Nihayet 10 dakika sonra geldi ve kapıyı açtı.

Kapı açıldı ve türbeye girdiğimizde doğrudan bir avluya çıktık. Görevli bize karşıdakinin Türbe-i Nizâmü'l-Mülk olduğunu söyledi. Hızlıca türbenin başına gelerek önce fatiha okuyup sonra mezarı incelemeye ve görüntüler almaya başladık. Yalnız kapıdan girerken orada bulunan tüm arkadaşların dilinden dökülen ortak hissiyat; Türbenin çok bakımsız olduğuydu sözleriydi. Adil, âlim, cömert ve Büyük Selçuklu devletine 30 yıl hizmet vermiş ömrünü Selçuklu devletinin güçlenmesine, azametli, ihtişamlı hale gelmesi için çalışmış, devleti yıkmak isteyen Bâtıniler gibi yıkıcı unsurlara karşı hem askeri, siyasi hem de açmış olduğu Nizamiye medreseleri ile ilmi manada mücadele etmişti, Bilge vezirinin aziz hatırasının bu kadar ilgisiz, bakımsız ve köhne bırakılmış olması her halde Nizâmü'l-Mülk'ün tarihi şahsiyetine ve temsilcisi olduğumuz ortak kültür ve medeniyete büyük bir hakarettir.

Türbenin durumunu görünce ve görüntüler almaya başladıktan sonra hemen görevlinin yanına sokuldum ve kendisine iki soru sordum. 1- Neden Türbenin kapısı kilitli? 2-Burası neden bu kadar bakımsız?

Görevli kısık sesle de olsa bu iki soruma kısaca cevap verdi. İlk soruya verdiği cevap; burada yaşayan insanların daha önce buraya zarar vermeye çalıştıklarını ve bunun önüne geçmek için kilitli tutmaya çalıştıklarını söyledi. İkinci soruma cevabı ise esasında buranın bakımını üstlenecek bir görevli olmadığını söyledi.

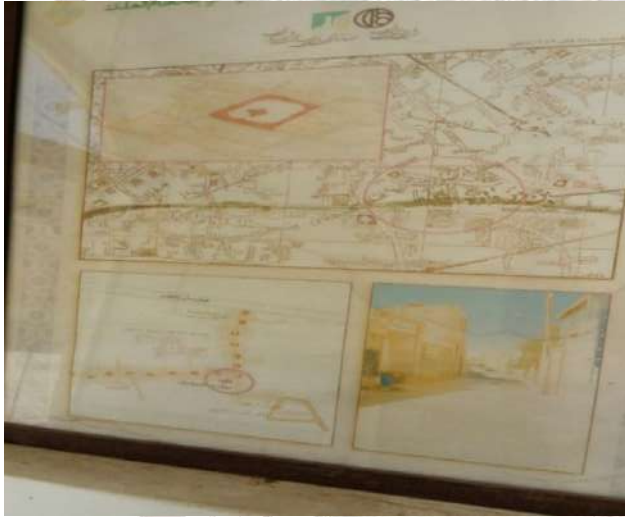
İran'ın farklı şehirlerinde farklı tarihi mekânlar ve türbeler gezdim ve gezdiğim yerler arasında birçoğu imamzadelere veyahut Şii dünyasının önde gelen âlim ve bilginlerin türbelerinden oluşmaktaydı. İran halkı ilgili mekânlara önem atfetmelerinin yanı sıra görkem de katmaya

çalıştıklarını gördüm. Ancak tanıtıcı bir levhanın bile çok görüldüğü Makber-i Hoca Nizâmü'l-Mülk'ü görünce Şiilerin bilge vezir Nizâmü'l-Mülk'e karşı takındıkları mezhepsel taassubu bizatihi müşahede edebildim.

Tüm bu soru cevaplar ve görüntüler sonucunda türbeye girerken tahta kapının sağ arka tarafında kulübeden bozam çatma çevrili yerde, tozla kaplanmış çerçeve içerisinde türbeye ait görüntüler ve konumunu belirten İsfahan belediyesine ait haritalar yer almaktadır. Yandaki resim bunlardan bir tanesidir. Çerçeveye ayrıca Haritanın sağ üst köşesinde Seyid Rıza Han 1342 h. ş. Yazmaktadır. Bu tarih miladi olarak 1963 tarihine denk gelmektedir. Bu eski görüntülerde de türbenin adının yazılı olduğu tabela yer almaktadır.

Çalışmaya “**sahip çıkamadığımız bir miras**” başlığı verilme sebebinin altında buranın çok bakımsız olması, İran devletinin veya İsfahan belediyesinin bu türbenin ihyası için hiçbir surette yapıcı katkıda bulunmamış olmasıdır.

Bilindiği üzere Türkiye Cumhuriyeti Devleti, TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı) aracılığıyla dil, din, kültür ve tarihi coğrafya birliğimiz olan ülkelerdeki Türk-İslam medeniyetine ait birçok mekânı koruma, restorasyon, çevre düzenlemeleri ve tekrardan ihya için büyük projeleri gerçekleştirmektedir. Ancak İran'daki mevcut siyasi rejimden dolayı TİKA Başkanlığı bu ülkedeki tarihimize ait hiçbir eser veya mekânla ilgili tasarrufta bulunamamaktadır.

SONUÇ

Büyük Selçuklu Devletinin önemli devlet ve siyaset adamı bilge vezir Nizâmü'l-Mülk, Türk İslam kültür ve medeniyet tarihine büyük katkıları olmuştur. Özellikle Sünni İslam dünyasına yönelik yıkıcı unsurlarla kurmuş olduğu Nizamiye medreseleriyle mücadele etmiştir. Büyük Selçuklu Devletinin en parlak dönemlerinde vezirlik görevini üstlenerek bu devletin siyasi ve askeri yönden gelişmesine katkı sağlamıştır. Ancak Bâtını unsurların hedefi haline gelerek suikast sonucu 74 yaşındayken vefat etti. İsfahan şehrine Türbe-i Nizam diğer bir adıyla Makber-i Hoca Nizâmü'l-Mülk'e defnedilmiştir. Ancak bu türbe günümüzde bakımsız bir halde kendi kaderine terk edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Ali Sevim, Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, TTK Yay., Ankara 1995.
- Bernard Lewis, *Hasisiler, Ortaçağ İslam Dünyasında Terörizm ve Siyaset*, (Çev. Ali Aktan), Sebil Yay., İstanbul 1995.
- Bünderî, *Zübdetü'n Nusra ve Nuhbetü'l-Usra*, (Çev. Kıvameddin Burslan), TTK Yay., Ankara 1999.
- Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, (Çev. Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1998.
- Hüseyinî, *Ahbârü'd- Devleti's- Selçukiyye*, (Çev. Necati Lügal), TTK Yay., Ankara 1999.
- İbnü'l-Adîm, *Bugyetü't-Talep Fi Tarih-i Haleb*, (Çev. Ali Sevim) TTK. Yay. Ankara 1982.
- İbnü'l-Esir, *El-Kâmil Fi't-Tarih*, C. IX-X, (Çev. Abdülkerim Özaydın), Bahar Yayınları, İstanbul 1991.
- İbrahim Kafesoğlu, "Alparslan", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 2, İSAM Yay., İstanbul 1989, s. 526-530.
- İbrahim Kafesoğlu, "Melikşah", *İslam Ansiklopedisi*, C.12, MEB. Yay., İstanbul 1970, s. 665-673.
- İbrahim Kafesoğlu, "Nizâmü'l-Mülk", *İslam Ansiklopedisi*, C. 9, MEB. Yay., İstanbul 1964, s. 329-333.
- İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklu Tarihi*, İstanbul 1972.
- Mirza Bala, "İran", *İslam Ansiklopedisi*, C. 5/2, MEB Yay., İstanbul 1987, s. 1013-1028.
- Mirza Bala, "İsfahan", *İslam Ansiklopedisi*, C. 5/2, MEB Yay., İstanbul 1987, s. 1068-1072.
- Râvendî, *Râhatü's-Sudûr ve Âyetü's-Sürûr*, C. I, (Çev. Ahmet Ates), Ankara 1999.
- Reşîdüddin, *Câmiu't-Tevârih*, (*Selçuklu Devleti*), (Çev. Erkan Göksu ve H. Hüseyin Günes), Selenge Yay., İstanbul 2011.
- Sıbt İbnü'l Cevzî, *Miratü'z-Zaman fi Tarihi'l-Ayan*, (Çev. Ali Sevim), TTK Yay., Ankara 2011.
- Yüksel Sayan, "Serahs", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 36, İstanbul 2009, s. 539-540.

Ek: Türbenin Durumunu Gösteren Görüntüler

Fotoğraf-1: Hasan TAŞKIRAN (07.07.2018)

Fotoğraf-2: Peyman ÜNÜGÜR (07.07.2018)

Fotoğraf-3: Hasan TAŞKIRAN (07.07.2018)

Fotoğraf-4: Hasan TAŞKIRAN (07.07.2018)

Fotoğraf-5: Hasan TAŞKIRAN (07.07.2018)

Fotoğraf-6: Yasin TEKİN (07.07.2018)

SAVAŞLARI MEŞRULAŞTIRMA YÖNTEMİ OLARAK DİNİ FETVALAR: SULTAN II. MURAD'IN KARAMAN SEFERİ ÖRNEĞİ

Dr. Öğr. Üyesi Hasan TAŞKIRAN
Bitlis Eren Üniversitesi, htaskiran27@gmail.com

ÖZET

Din veya dini argümanlar her devirde farklı kültür ve medeniyetlerde iktidarların hem meşruiyet aracı olarak kullandıkları hem de çağdaşları devletler üzerinde hükmetme kaynağı olarak kullanmışlardır. Bu argümanlar; eski toplumlarda “*Tanrı Kral*” anlayışıyla karşılanırken İslam öncesi Türk devletlerinde ise hiç şüphesiz devlet yapısının temel unsurunu oluşturan, hanedan ailesine intikal ederek ve böylece yönetme hakkı kazandıran Kut (*Tanrı'nın lütfu, talih*) anlayışıyla sağlanmaktaydı. Batı Hıristiyan toplumlarında bu durum Papalık veya Kilise tasdikinin yanı sıra bu dini otoriteler öncülüğünde teşkilatlanmış Haçlı anlayışıyla karşılanırken, Doğu İslam toplumlarında ise Gaza anlayışı, Halifelik tasdiki veya mezhep ulemalarının fetvalarından oluşmaktaydı. İslam ulusları tarihi içerisinde birçok devlet bu tür yollara başvurmuştur. Anadolu’da kurulmuş olan iki önemli beylik Osmanlılar ve Karamanlılar, tarihi süreç içerisinde birçok hususta rekabet etmişlerdir. Rakiplerden Osmanlı, Karamanlılar üzerinde tahakküm kurabilmek ve bu beyliği İslam dünyası nezdinde itibarını sarsmak için İslam mezhep ulemalarından fetvalar alarak saldırılarını meşru bir zemine oturtmaya çalışmıştır. Nitekim II. Murad, Avrupa’da gaza faaliyetlerine bulunduğu sırada Karamanoğullarının Osmanlı karşıtlığı üzerinden Hıristiyan devletlerle ittifak kurduğu bunun sonucunda Osmanlı topraklarına saldırarak bu devletin Avrupa’da ilerleyişine mani olduğu ve temelde gaza girişimine engel olduğunu gerekçe göstererek, dört Sünni mezhep ulemasından fetvalar alarak 1444’de Karaman topraklarına saldırmıştır.

Bu tebliğde Osmanlı devletiyle Karamanoğulları arasındaki Anadolu rekabeti için Sultan II. Murad’ın dört Sünni mezhep ulemasından almış olduğu fetvalar; gerekçe, söylem ve sonuç bakımından irdelenerek bunların tarihi süreci nasıl etkilediği üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Karamanlı, Fetva, II. Murad, II. İbrahim Bey.

RELIGIOUS FATWAS AS A METHOD OF LEGITIMIZING WARS: II. MURAD'S KARAMAN EXPEDITION EXAMPLE

ABSTRACT

Religion or religious arguments have been used in different periods in different cultures and civilizations, both as a means of legitimacy of powers and as a source of control over contemporaries of states. These arguments are; In ancient societies, These arguments are; In the old society "God King" who met with understanding, In the pre-Islamic Turkish states, which constitute the basic element of the state structure, by referred to the ruling family and thus giving right to manage Kut (grace of God, luck) was achieved by understanding. . While in Western societies it was the organized Crusader mentality that preceded the Papacy, In Eastern Islamic societies was made up of the understanding of Gaza, Caliphate affirmation, fatwas of the scholars of the sect. In the history of Islamic nations many states have resorted to such means.

Ottoman and Karamanids who two important principalities founded in Anatolia, They have competed against many subjects in the historical process. Competitor Ottoman has worked to establish a legitimate ground attacks by the Islamic sect scholars fatwas are effected for establish domination over Karamanids and the principalities to discredit in the eyes of the Islamic world. As a

matter of fact, the 2nd Murad took fatwas at four scholars of the sect and who attacked Karamanids lands in 1444.

In this report, the fatwas that Sultan 2nd Murad received (ustification, rhetoric and examining the results in terms of how it affects their historical process) from four Sunni sect sects will be emphasized. for the Anatolian competition between the Ottoman state and Karamanids,

Keywords: Ottoman, Karamanids, Fatwa, 2nd Murad, 2nd İbrahim Beg.

GİRİŞ

Karamanoğulları Osmanlılar ile ilk ilişkileri Alâeddin Ali Bey (1357-1398) dönemine tesadüf eder. Bilindiği üzere Türkiye Selçuklu Devleti Moğol tahakkümü altına girdiği vakit devletin mekanizması zayıflamış ve ülkede Selçuklu şehzadelerinin yönettiği çok başlı bir sistem uygulanmıştı. Nitekim Konya, Sivas ve Amasya hattında bir bölünmüşlük söz konusuydu. Bu bölünmüşlük içerisinde Osmanlılar, Anadolu'nun batı sahalarında, Karamanoğulları da Orta Anadolu'da etkin olmaya başlamışlardı. Selçuklu Devleti yıkılınca da Osmanoğulları bulunduğu araziye yani Kütahya, Domaniç, Bilecik'e kendilerinin hukuki sahipleri olduklarını savunmuşlardı. Buna karşılık Karamanoğulları da kendilerini Selçukluların varisi kabul ederek Konya ve havalisinin sahibi saymıştı.¹

Karamanoğullarının sahip oldukları konum, beyliğin doğu-batı yönünde hareket etmesine imkân verse de beyliğin genişlemesine müsait olmayan bir içel coğrafyasıydı. Her ne kadar Selçuklu coğrafyasına hâkim ve varisi olsa da çevresindeki Türkmen Beylikleri ve güneyindeki güçlü bir Memlûklerin varlığı Karamanlıların genişlemek için manevra kabiliyetini daraltırken, Osmanlılar da batı Anadolu'da Balkanlara açılacağı ve arkasında göçebe Türklerin yanı sıra devrin âlimlerini, tasavvuf ehlini ve zanaatkârlarınıyanına alarak hâkimiyet sahasını genişletmeye çalışmışlardı.² Osmanlıların, batıdaki hızlı genişlemesi, geride Anadolu coğrafyasında diğer Türkmen gurupları üzerine nüfuzunu genişletmeye çalışan Karamanoğulları beyliğini hem rakip hem de bir tehdit unsuru olarak görmesine neden olmuştu. Aynı şekilde Karamanlılarda Osmanlıları bu şekilde görmekteydi. Bu yüzden Anadolu coğrafyasında hâkim güç olmak için bir birileri ile yoğun mücadelelere girişmişlerdi. Bu mücadelelerin başlangıcı ve en şiddetlileri Alâeddin Ali Bey döneminde başlayarak beyliğin Osmanlı idaresine girmesine kadar I. Murad, Yıldırım Bayezid, II. Murad ve Fatih devrine kadar yaşanmıştır. Böylece Karamanlılar tek rakip olarak Osmanlıları görerek, siyasetini buna göre belirleyerek büyük rakibine karşı Anadolu coğrafyasında ve Balkanlarda onları sıkıştırmak adına Anadolu Türkmen beyliklerinin yanı sıra Batı Hristiyan dünyası (Macarlar, Sırlar, Bizans ve Venedikliler) ile ittifak kurmuşlardı. Böylece hem Anadolu'da hem de Balkanlarda Osmanlıyı zayıflatmaya yönelik bir siyaset gütmüşlerdi.³

1-II. Murad'ın Karaman Seferinin Sebepleri

Karaman Beyi II. İbrahim (1423-1464) döneminde Sultan II. Murad, bu beyliğin saldırgan tutumunu ve Balkan seferleri sırasında geriden saldırmaması için 1436 tarihinde Karaman'a bir sefer düzenleyerek Karamanoğlu II. İbrahim Bey'i mağlup etmişti. Bu mağlubiyet üzerine Karaman Beyi

¹ Tahsin Ünal, *Karamanoğulları Tarihi*, Berikan Yay., Ankara 2001, s. 114; Şaban Karaman, *Osmanlı Karaman İlişkileri, (Karaman Tarihi ve Kültürü)*, C. III, Karaman Valiliği Yay., Karaman 2005, s. 11; Kâzım Yaşar Kopruman, "Karamanoğulları (1250-1487)," *Makaleler*, (Haz. Semih Yalçın ve Altan Çetin), Berikan Yay., Ankara 2005, s. 49-52.

² M. Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, Ankara 1994, s. 107; Halil İnalçık, "Osmanlılar," *İA*, C. 12/2, MEB Yay., İstanbul 1988, s. 286-289; B. Fleming, "Anadolu Beylikleri," *İA*, C. 12/2, MEB Yay., İstanbul 1988, s. 280-286.

³ Âşıkpaşazade, *Âşıkpaşazade Tarihi*, (Haz. Kemal Yavuz ve M. A. Yekta Saraç), K Kitaplığı Yay., İstanbul 2003, s. 191-193.

Osmanlıya saldırmamak üzere bir ahitname vermiştir.⁴ Osmanlı ile yapmış olduğu ahde uyarak Anadolu'da bir sükûnet dönemine girilmişti. Nitekim II. İbrahim Bey, bundan sonra yaklaşık olarak 5, 6 yıl her hangi bir Hristiyan devleti ile Osmanlıya karşı bir ittifaka girmediği gibi tek başına da Osmanlı arazisine saldırıda bulunmadı.⁵ Ancak II. İbrahim Bey, Osmanlının Balkanlardaki durumunu ve harekete geçen Hristiyan devletlerini görünce bunu fırsat bilip Osmanlı ile arasındaki anlaşmayı bozarak atasının mülkü olan Beypazarı, Ankara, Seyidgazi ve Kütahya'ya kadar olan şehir ve kasabaları ele geçirdi. Gazâvât-nâme, “*Karamanoğlu bu ahvalde mutali oldu heman dem külahını havaya atub yine tutu (...) sefer mühimmatını ağaz eyledi.*”⁶ Osmanlıya karşı II. İbrahim Bey hareket hazırlığında bulunduğunu naklederek.

II. İbrahim Bey, Hristiyan devletler ile beraber hareket ederek Osmanlı topraklarına saldırdı.⁷ Bu hususta Âşıkpaşazade ve Neşrî detaylı bilgi vermekteler. Âşıkpaşazâde Karamanoğlu II. İbrahim Bey, Sultan II. Murad'ın seferde olduğunu işitince Emirdağı'nın yaylaya gelenleri vurduğunu, Müslümanların hanımlarına ve çocuklarına fesatlar ettiğini, oradan Beypazarı'na vardığını, onu da öncekinden daha beter ettiğini vel hâsılı kelâm ettiği işleri en azılı kâfir olsa etmezdi diyerek hadiseyi naklederek arakasına şu mısraları kaydeder.

“*Bu dem baht güneşi hangi burçtan doğdu?*

Bak kâfirin baht güneşini galip etti.

Bak Karaman kafire arka çıktı,

Yüzünü kara, kendini lanetlik etti...

O zaman kafidiğine hükmetti İslam,

Ki İslam ülkesini yıktı ve gitti.”⁸

Yukardaki bilgilere benzer şeyler aktaran Neşrî, en son olarak, “*El kıssa ayağı basdığı yerlerezulmü kemâlinde kıldı. Nesnelere etti ki dile almağa yaramaz*”⁹ der.

Sultan II. Murad, Karamanlıların Osmanlı arazisine saldırmalarından dolayı Balkanlar üzerine yürümeden evvel bu beyliğe bir tedip seferi düzenleme kararı aldı. Bunun için 1442'de Edirne'den harekete geçerek Karaman toprağına giren Osmanlılar Konya ve Larende'yi harap ettiler. Ancak Balkanlarda Macar ve Sırp larca önce Niş sonrada Sofya'nın ele geçirilmiş olması Sultan II. Murad'ı endişelendirdi. Zira Anadolu'da Karamanoğulları Balkanlardaki Hristiyanlar ile beraber hareket etmekteydiler ve geride Osmanlı arazisine saldırarak yıkımlarda bulunmaktaydı. Sultan II. Murad iki cephede savaşmanın zor olduğunu anlayınca Balkanlardaki meseleyi halledip Anadolu'ya yönelip Karamanlar üzerine yürüme kararı aldı. Bunun için Sultan II. Murad, Temmuz 1444'te anlaşma teklif ederek Edirne'de Segedin anlaşmasıyla Haçlılar ile 11 yıllık bir ateşkes imzaladı.¹⁰

Sultan II. Murad, Balkanlarda durumu iyileştirince hızlıca Anadolu'ya gelerek Hristiyanların buradaki müttefiki Karamanoğlu II. İbrahim Bey'i cezalandırmak adına beylik üzerine sefer düzenleme kararı aldı. Yalnız burada dikkati çeken husus Türk-İslam tarihinde çok nadiren

⁴ *Oruç Bey Tarihi*, (Haz. Nihal Atsız), İstanbul 1972, s. 86; Mehmed Neşrî, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*, C. II, (Haz. Faik Reşit Unat ve M. Altay Köymen), TTK Yay., Ankara 1995, s.619; *Âşıkpaşazade Tarihi*, s. 193; *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman*, (Nşr. F. Giese; Haz. Nihat Azamat), Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1992, s. 70; *Gazâvât-ı Sultan Murâd b. Mehmed Hân*, (Nşr. Halil İnalçık ve Mevlüd Oğuz), TTK Yay., Ankara 1989, s. 7.

⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, TTK. Yay., Ankara 2011, s. 24-25.

⁶ *Gazâvât-ı Sultan Murad bin Mehmed Han*, s. 40.

⁷ Yahya Başkan, *Orta Anadolu'da Hâkimiyet Mücadelesi (1400-1500)*, İÜ. SBS., İstanbul 2007, (Basılmamaış Doktora Tezi), s. 66.

⁸ *Âşıkpaşazade Tarihi*, s. 203.

⁹ Neşrî, C. II, s. 639.

¹⁰ *Oruç Bey Tarihi*, s. 91.

karşılaşılan bir vakaya tanıklık etmekteyiz. Sultan II. Murad, Karaman Seferini meşrulaştırmak adına Mısır'da dört mezhep kadısından fetva istemiştir.¹¹

2-II. Murad'ın Karaman Seferi İçin Almış Olduğu Fetvalar

II. Murad, Karaman seferini meşrulaştırmak için dört Sünni mezhep âliminden fetvalar aldı. Sultan II. Murad'ın bunun için başvurduğu âlimler; Şafîî mezhep imamlarından **Kadı'l-Kudât, Şeyhü'l-İslâm Ahmed bin Hacer eş-Şâfiî el-Askalâni (İbn Hacer)**, Hanefî âlimlerinden **Sadüddin-i Deyri**, Maliki âlimlerinden **Bedrüddîn et-Tunisî el-Mâlikî**, Hanbelî âlimlerinden **Bedrüddin-i Bağdadî** ve Hanefî mezhebi âlimi **Abdüsselâm-ı Bağdadî**'dir. Bunlardan ikisi Osmanlıların kendi fıkıh kolundan oldukları Hanefî âlimi, diğerleri de Şâfiî, Hanbelî ve Mâlikî mezheplerine mensup âlimlerdir. İsimlerini saymış olduğumuz mezhep âlimlerinin fetvalarının yanı sıra Sultan II. Murad, Osmanlı âlimlerinden Amasyalı **Abdurrahman Muslihî**'den de bu fetvaların onayı için tasdik metni almıştır.

Kaynaklarda Osmanlının Karaman seferine çıkması ve fetva almasının gerekçeli kararı şu şekilde geçmektedir. “*Rum ülkesi hâkimi Osman oğlu ile Karaman ülkesi hâkimi Karaman oğulları arasında meydana gelen hadise hakkında muhterem ulema hazretlerinin görüşleri sorulmaktadır... Söyle ki Frenk taifelerinin cümlesi ittifak edip adı geçen Osman oğlunun ülkesini zabt ve istila etmek, Müslümanları katledip mallarını gasp etmek ve yurtlarına yerleşmek üzere kastetmiş ve Osmanoğluyla savaşmak için büyük bir küffar topluluğunu toplamıştır. Bu durumu haber alan Osman oğlu onlarla savaşmak üzere büyük bir ordu hazırlamış, mahzul düşmanın def edilmesi, ülkeye ve dârul-İslâma taarruz etmelerinin engellemesi amacıyla ülke ahalisinin arasında savaşmaya gücü yetenlerin kendi ordusuna katılmaları ve ülkeyi ve civarını terketmemeleri için emir buyurdu. Karamanoğlu buna muttalî olup Osman oğlunun küffar ile cenke çıkıp savaşmakla meşgul olduğunu ve kendisiyle uğraşmaya mecâli olmadığını öğrendiğinde ahâlisi küffar ile muharebeye giden Osmanlı beldelerinin bir kısmını istila etti. İstanbul hâkimi kâfir ile murâsele edip kendisi bir cenahta kâfir ise başka bir cenahta durup Osmanlıyı ortada bırakarak zayıf düşürmüş kâfirle savaşmasına engel olmuştur. Ve dahi Müslümanların arkasından saldırarak bazı beldelerini istila edip, bu davranışıyla İslam diyarını küffarın istilasına maruz bırakmıştır. Bu büyük fesadın müsebbibi Karaman oğlunun hükmü nedir? Katlinin vücûbuna dair ve fasit maksatlarının bertaraf edilmesi için terettüp eden hükmün sarahaten beyan olunması, bu durumda Müslümanların canına malına ve yurtlarına kasteden küffârın bu davranışına rıza göstermesi gibi gayri zâlik muhtelif fesatta bulunması hasebiyle katledilmesine mübaderede (teşebbüs) bulunmak ve bu cihetle Şeriatan çıkmış kabul edilerek ondan intikam almanın caiz olup olmadığını beyan edilmesi matluptur. Ayrıca Küffara yardım ederek Müslümanları muharebelerinde zayıf düşürmesi yukarıda ifade edilen hükmeye girip girmediği mübeyyen bir menkul ile bildirilmesi. Allah sizleri cennetine nail eylesin, hepinizden razı olsun. Allah cümlemize yeter, o ne güzel vekildir.”¹²*

Gerek bu metinde ve gerekse fetvaların hiç birisinde ne II. İbrahim Bey'in ne de II. Murad'ın ismi geçmemektedir. Osmanlıların bu talebine karşılık ulemadan ayet ve hadislere istinaden verilmiş olan fetvalar hiç şüphesiz Karamanoğullarının aleyhine olduğu gibi İslam dünyası içerisinde beyliğin itibarının derin yaralar almasına sebep olmuştur. Karamanoğullarının düştüğü zor durumu fetvaların detaylarında anlaşılmaktadır. Bu fetvalara bakacak olursak; **Kadı'l-Kudât, Şeyhü'l-İslâm Ahmed bin Hacer eş-Şâfiî el-Askalâni**'in Sultan II. Murad'a Karamanoğulları için vermiş olduğu fetva Karamanoğlu veya II. İbrahim Bey'in ismi zikredilmeden Kâfir ile işbirliği içinde olanların dinden çıktığını ve gücü yeten herkesin bunlarla mücadele etmesi gerektiği üzerinde durmuştur. İki ayet ile başlayan fetvada bizi ilgilendiren temel husus hiç şüphesiz Osmanlıların Karaman seferini

¹¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Karamanoğlu Devri Vesikalarından İbrahim Bey'in Karaman İmâreti Vakfiyesi,” *Belleten*, C. I, TTK Yay., Ankara 1937, s.121-125; Ramazan, Boyacıoğlu, “Karamanoğlu İbrahim Bey Aleyhine Osmanoğullarının Aldığı Fetvalar,” *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 4, Sivas 2000, s. 61-77.

¹² Bkz.; Uzunçarşılı, “Karamanoğlu Devri Vesikalarından İbrahim Bey'in Karaman İmâreti Vakfiyesi,” s. 13; Boyacıoğlu, “Karamanoğlu İbrahim Bey Aleyhine Osmanoğullarının Aldığı Fetvalar,” s. 65.

meşrulaştırın şu cümlelerdir.“(...) Ehli salib(haçlı) ile dost, ehli imana düşmanlıkla büyük bir cürüm ve kötülük irtikab edilmiştir. Bundan daha şedidi İslam beldesini tek başına ordusuyla korumak için azmü ikdam edenlerin güçlerini zayıflatmak, azimlerini kırmak ve çabalarını boşa çıkarmak amacıyla onlara saldırmak ve bununla da yetinmeyip Allah düşmanlarına mektup göndererek onları İslam diyarına taarruza teşvik etmektir. Bunu yapanlar İslam dairesinden çıkmıştır. Hakka ve hak ehline döndürülünceye kadar gücü yeten her kesin onlarla savaşıması vaciptir.”¹³

Hanefi Kadısı **Sâ’deddin ed-Deyrî**’de yine Karamanoğullarının ismini vermeden doğrudan Osmanlıların ismini vererek onlara karşı çıkanların “Şüphesiz bu işin faili en büyük cürümü işlemiş, en iğrenç maksada yönelmiştir. Görülüyor ki dosdoğru akideden yetişmemiş, selim bir niyet sahibi değildir. (...) Amacını gerçekleştirmek için Osman oğlunun bazı beldelerine saldırıp Müslümanları korkutarak mallarına ve canlarına kastetmesine gelince bu daha büyük bir cürümdür. (...) Sonuç olarak Müslüman bir beldede yaşayıp kafirlere yardım ve yataklık edip Müslümanların can ve mal güvenliklerini tehlikeye düşüren, ve sair mefasitte bulunmuş kimse küfürün kelimesini yüceltmıştır. (...)Yaptığı şeyden tövbe etmesi ve pişmanlığını izhar etmesi ve apaçık hakikate dönmesi istenir. Tövbesinin delili olarak canıyla malıyla ve ordusuyla Müslümanlara savaş açan murasele de bulunduğu din düşmanlarıyla cihada kalkmalıdır. Ve elinden geldiği kadar mücahid Sultan Osmanoğlunun yanında yer almalıdır.Böyle yaptığı takdirde tövbesinin tahkiki olduğu anlaşılacaktır. Aksi takdirde dünyada hüsrân ve ahirette de elim bir azaba uğrayacaktır.”¹⁴ Burada Karamanoğlu II.

¹³ Fetvanın tam metni şu şekildedir.; “Allah (C.C) şöyle buyurdu: ‘Ey inananlar! Yahudi ve Hristiyanları dost edinmeyin. Onlar birbirlerinin dostlarıdır. Sizden kim onları dost edinirse kuşkusuz o da onlardandır Başka bir ayette de şöyle buyurdu: ‘Mü’minler, mü’minleri bırakıp kafirleri dost edinmesin. Kim böyle yaparsa Allah ile bir ilişkisi kalmaz. Ancak onlardan (gelebilecek tehlikeden) korunmanız başkadır. Birinci ayet hakkında müfessirler şunu belirtmişlerdir: Kâfirleri dost edinmenin yasaklanması sadece ehli kitabı değil ehli put(putuprest) kafirleri de kapsamaktadır. Nassı Celile Ehli kitap hakkında varid olmuştur. Ancak Küfür bakımından daha şiddetli olanların ayet kapsamına girmesi daha evladır. ‘Onlar birbirlerinin dostlarıdır’ ibaresi Allah’ı inkarda müşterek olduklarına işaret eder. ‘Sizden kim onları dost edinirse kuşkusuz o da onlardandır’ ibaresi de kafirler grubuna dahil olunmakla şiddetli bir tehdit içermektedir. Hz peygamber (S.A.V.) efendimizin ‘Kişi sevdiğiyle beraberdir’ sözü de ayetin mazmununu açıklamaktadır. İkinci ayetin içeriği de birinci ayet gibidir. İkincisi daha hususidir.(Ehas) Zira birinci ayet kâfirleri dost edinmeyi mutlak manada yasaklamış İkincisi ise müminleri terk edip kâfirleri dost edinmeyi yasaklayarak tahsis etmiştir. Dolayısıyla birinciden daha vurgulu ve şiddetlidir. Çünkü buradaki faile yönelik tehdit, takva, ubudiyet, iman ve gayri zalik umurun Allaha olan nispetinin zayi olmasıdır. ‘Ancak onlardan (gelebilecek tehlikeden) korunmanız başkadır’ ibaresindeki istisna şerrinden korkulan kâfirleri dost edinmeyi caiz kılsada bu dostluk Müslümanlara karşı duyulan dostluğun devam etmesine mani olmamalıdır. Sorulan soru budur. Bu durumda Ehli salib(haçlı) ile dost, ehli imana düşmanlıkla büyük bir cürüm ve kötülük irtikab edilmiştir. Bundan daha şedidi İslam beldesini tek başına ordusuyla korumak için azmü ikdam edenlerin güçlerini zayıflatmak, azimlerini kırmak ve çabalarını boşa çıkarmak amacıyla onlara saldırmak ve Bununla da yetinmeyip Allah düşmanlarına mektup göndererek onları İslam diyarına tarruza teşvik etmektir. Bunu yapanlar İslam dairesinden çıkmıştır. Hakka ve hak ehline döndürülünceye kadar Gücü yeten her kesin onlarla savaşıması vaciptir.” Fetvanın orijinal metni için Bkz.;Uzunçarşılı, “Karamanoğlu Devri Vesikalarından İbrahim Bey’in Karaman İmâreti Vakfiyesi,” s.121; Fetvanın tercümesi için Bkz.; Boyacıoğlu, “Karamanoğlu İbrahim Bey Aleyhine Osmanoğullarının Aldığı Fetvalar,” s. 66.

¹⁴ Fetvanın tam tercümesi şu şekildedir; “Şüphesiz bu işin faili en büyük cürümü işlemiş, en iğrenç maksada yönelmiştir. Görülüyor ki Dosdoğru akideden yetişmemiş, selim bir niyet sahibi değildir. Müslümanların başarısızlığını amaçlayan, mücahitlerin yolunu engelleyen biri bu kötü sıfatlara nasıl sahip olmasın. Çünkü Cihat etmekten kasit dini yüceltmek ve müşrikleri hüsrân etmektir. Bu yolun aksine davranan, davranışı sebebiyle helak olacaktır. Mülkü de onu kurtaramayacaktır. Sualde belirtildiğine göre malum şahıs anlatılanlara cüret etmiş, kâfir melik ile murasele de bulunarak kötü emellerine muvafakat etmiştir. Böylelikle Müslümanları alçaltıp ve korkutmuş, müşriklerinse kalplerini ısıtıp Müslümanlara karşı kıskırtmıştır. Ne kadar da alçakça bir davranış. Sadece bu dahi zıttıyla mukabeleye mustehak olması için yeterlidir. En şiddetli azap ile cezalandırılıp muamelenin en sertine tabi tutulmalıdır. Amacını gerçekleştirmek için Osman oğlunun bazı beldelerine saldırıp Müslümanları korkutarak mallarına ve canlarına kastetmesine gelince bu daha büyük bir cürümdür. Sonuç olarak bu cürümler bir dağ misali yığılmış cezasını bir kat daha arttırmıştır. Onunla ve ona tabi olanlarla kalplerindeki kötülüklerden dolayı savaşmak vaciptir. Yaptıkları düşmanlığa misliyle karşılık vermek için adil bir ordu toplanıp En kötü yerlere sürülmelidirler. Müslümanların ahvalini müşriklere ihbar eden Müslümanlar hakkında Malik der ki imamın onunla cihat etmesi için herhangi bir şey veya görüş işitmedim. İmam Evzai de şöyle dedi: Ondandır tövbe etmesi istenir eğer tövbe edip pişmanlık duyarsa, kabul ederiz. İmamda onu acı verici bir cezaya çarptırır. Ve uzak bir diyara sürgüne gönderir. (Hain)eğer zimmî ise ahdi bozduğu için öldürülür. Ehli harpten ise malları kabz

İbrahim Bey'in derhal tövbe edip hatalarını telafi etmesi için Hristiyanlara karşı Sultan II. Murad ile beraber hareket etmesi gerektiği üzerinde durmuştur.

Kâdî'l-Kudât Şeyhü'l-İslâm Bedrüddîn et-Tunîsî el-Mâlikî'nin cevaben vermiş olduğu fetva daha çok İslam tarihinin yapraklarından süzülen emsali vakaları beyan ederek Osmanlının da bu hususta haklı olduğunu göstermektedir.¹⁵ Hanbelî Kadısı **Bedreddin el-Bağdâdî** ise fetvasında isim vermeden “*Şeriatın hududundan çıkmış, kanları helal olmuştur. Müslümanlarla savaşmak, ülkelerini istila etmek, canlarına ve Mallarına kastetmek amacıyla Küffarla anlaşma yapanları katletmek için mübadelede bulunmak farzdır. Bunu gerçekleştirenler bu güzel niyetlerinden dolayı büyük ecir ve sevap ile mükâfatlandırılırlar.*”¹⁶ Diyerek Osmanlıların Karamanlılar üzerine tedip seferine çıkmalarının farz olduğunu dile getirmiştir.

edilip beytül-mal'e konulur. Ulemamız dedi ki: Cezalandırılıp uzun müddet hapiste tutulması tercih edilir. İmam Şafi de aynı konuda şunu dedi: Müslümanlığı sabit olanın kanı helal değildir. Ancak Evli iken zina eder, haksız yere bir Müslüman öldürür veya imanından sonra açık bir küfre düşerse kanı helaldir. Ve şu hadisi delil getirdi: Rasulullah (s.a.v) Hatib b. Ebi Yelsea'yı cezalandırmamıştır. Sonra ondan rivayet olunur ki ..Bu işi yapan heyet(hüsnü süluk) sahibi bir adam olup cehaletinden yapmışsa affolunması mustehabtır. Eğer heyet sahibi değilse cezası veya affı İmama bırakılır. Hatib'in meselesine gelince özür beyan ettiğinden cezalandırılmamıştır. Hz peygamber (s.a.v) akidesinin sıhhatinden emin olduğu için özrünü kabul etmiştir. Çünkü Hatib bu cürmü dininden şüphe duyduğu için değil Evladını ve malını sakınmak için yapmıştır. Hz Ömer'in (r.a) Bırakın onun boynunu vurayım bizleri aldatmıştır. Şeklindeki tavrı Hz Peygamber'in(sav)bildiğini bilmemesinden kaynaklanmıştır. Bu sebeple ulema bu konuda ihtilafa düşmüştür. Dolayısıyla küfrüne hükmolunmaz ise öldürülüp öldürülmemesi İmamın içtihadına bırakılmıştır. Abdülmelik ise şöyle dedi: Eğer bunu adet haline getirdiyse casus olduğundan öldürülmesi gerekir. İmam malikte: Sahih olan görüş Müslümanlara zarar verdiğinden ve yeryüzünde fesada sebep olduğundan Casusun öldürülmesidir. Görüşündedir. Bizim mezhebimizde budur. Bu durumun(tecessüs) tekrür etmesi akidesinin fesadına ve zevaline delalet eder. Sonuç olarak Müslüman bir beldeye yaşayıp kafirlere yardım ve yataklık edip Müslümanların can ve mal güvenliklerini tehlikeye düşüren, ve sair mefasitte bulunmuş kimse küfrün kelimesini yüceltmıştır. Bu en büyük günah ve kötülüktür. Osmanoğluyla aralarında intikam alacak deresinde bir düşmanlık bulunsa bile aradaki uyuşmazlığı ve dünya menfaatlerini bırakıp din düşmanlarıyla mücadele eden Osmanoğluna yardım etmelidir. Bu konuda İmam Azam'ın görüşü şudur: Bu işin failine fiilin sebebi sorulur. Cehaletinin büyüklüğü anlatılır. Yaptığı şeyden tövbe etmesi ve pişmanlığını izhar etmesi ve apaçık hakikate dönmesi istenir. Tövbesinin delili olarak canıyla malıyla ve ordusuyla Müslümanlara savaş açan murasele de bulunduğu din düşmanlarıyla cihada kalkmalıdır. Ve elinden geldiği kadar mücahid Sultan Osmanoğlunun yanında yer almalıdır. Böyle yaptığı takdirde tövbesinin tahkiki olduğu anlaşılacaktır. Aksi takdirde dünyada hüsrana ve ahirette de elim bir azaba uğrayacaktır.” Bkz.; Boyacıoğlu, “Karamanoğlu İbrahim Bey Aleyhine Osmanoğullarının Aldığı Fetvalar,” s. 66-67.

¹⁵ Fetvanın tam metni şu şekildedir.“Bir kimse Rumlarla yazışıp Müslümanların ahvalini onlara haber verip casusluk yapıyor hakkında ne dersiniz şeklinde bir sorunun İmam Malik'e sorulduğunu ve onunda İmamın içtihadına bağlıdır diye cevap verdiği söylenir. İbni Rüşt rahmedullah aleyh Malik'in bu sözünü şöyle açıklar: Öldürmeleri veya asılmaları arasında bir içtihadta bulunur. Muharebe cezalarında İmam ancak bu iki halden biriyle muhayyerdir. Çünkü organlarını kesmek veya sürgüne göndermek fesadını bertaraf etmez. İbni Elkasım'da bu konuda ‘ Tövbesi yoktur boynu vurulur.’ Görüşündedir. İbni Rüşt İbni Kasım'ın görüşünü onaylar mahiyette ‘Çünkü casus muharebede Müslümanlar aleyhine çalışır. Bu durum yeryüzünde fesatçılık yapmaktan daha şiddetlidir. Allah C.C. Şöyle buyuruyor: ‘ - Allah'a ve Resülüne savaş açanların ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışanların cezası; ancak öldürülmeleri yahut asılmaları veya ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi, yahut o yerden sürülmeleridir. Bu cezalar onlar için dünyadaki bir rezilliktir. Ahirette de onlara büyük bir azap vardır140 Casus savaş suçlusudur. Dolayısıyla hükmü de ona göre verilir. Zındık ve yalancı şahitler gibi tövbesi kabul edilmez. Ayetin delaleti Öldürülmeleri hükmünü içerir. Hatib'in Mekkelilere Hz.peygamberin(sav) onlara doğru yöneleceğini haber vermesi üzerine Hz.Ömer'in(ra) ‘ Bırakın onun boynunu vurayım. O Alah'a ve Rasulüne ihanet etmiştir.’ Sözü üzerine Hz peygamber'in(sav) ses çıkarmamış veya aksi bir ifade de bulunmamıştır. Ancak Ehli Bedirden olması ve özrünü beyan edip Hz Peygamberin(sav)de(Vahiy cihetiyle) yalan söylemediğini bildiğinden özrünü kabul etmesi sebebiyle Hatib Öldürülmemiştir. Dolayısıyla bu hal ona mahsustur ve hükümde iştirak yoktur. Buna dayanarak kıyas ta yapılamaz. İbni Rüşt'ün sözü burada son buldu. İmdi İmam Malik ve İbni Kasım (Allah onlardan razı olsun) Müslümanların esrari ahvalini Rumlara bildiren casus hakkındaki görüşlerini öğrendin. Kafirlere yardım amacıyla Müslümanların safına geçerek savaşması daha fecaatli ve tehlikelidir. Savaş ve öldürme Allah'ın dinini yüceltmek için bir araçtır. Allah Müslümanların dinini muzaffer kılsın ve kafirlerin ardını kessin. Sultanımızın kılıcını mühlidlere karşı keskin tutsun.” Bkz.;Bkz.; Boyacıoğlu, “Karamanoğlu İbrahim Bey Aleyhine Osmanoğullarının Aldığı Fetvalar,” s. 67-68.

¹⁶ Fetvanın tercümeli metni; “Allah C.C. şöyle buyuruyor: ‘Sizin dostunuz ancak Allah'tır, Resülüdür ve Allah'ın emirlerine boyun eğerek namazı kılan, zekâtı veren mü'minlerdir. Kim Allah'ı, onun peygamberini ve inananları dost

Diğer Hanefi Kadısı **Abdüselâm el-Bağdâdî**, vermiş olduğu fetvayı doğrudan Osmanoğulları ve Karamanoğullarının ismini zikrederek Osmanlının ne yapması gerektiği üzerine durmaktadır. *“Osmanlılar İslam ülkelerini müdafaa eden mücahitlerdir. (...) Karamanoğlu'nun durumuna gelince. İslam diyarına saldıran düşmana kafa tutanlar hakkında kötü emeller beslemesinden dolayı Fıskı tebeyyün edip nifakı ortaya dökülmüştür (...)*”¹⁷

Yukarıdaki ulemanın cevapları doğrultusunda Karamanoğlu II. İbrahim Bey hakkında verilen fetvalara katıldığını açıklayan Osmanlı âlimlerinden Amasyalı Abdurrahman Muslihî, *“Muhterem ulemâ hazretlerinin (Allah onları korusun) fetvalarına Allah'ın Fakir kulu Abdurrahman b. Muhammed el-Muslihî el-Hanefî el-Amasî de iştirak etmekte ve bu kitabeyi Allah'ahamd ve Rasulullah'a salat ve selam getirerek yazmış bulunmaktayım.*”¹⁸ Şeklinde ulemanın kararlarına katıldığını ve onları onayladığını dile getirmiştir.

Sultan II. Murad, ulemadan almış oldukları bu fetvalar ile hızlıca hazırlıklarını yaparak II. İbrahim Bey'i cezalandırmak için Karman seferine çıktı. 12 Temmuz 1444'de Çanakkale boğazını geçerek Karaman topraklarına girdi. Osmanlı ordusunun, geçtiği yerleri taş taş üstünde kalmayacak şekilde tahrip ettiği, ayrıca ırz ve namusa el uzatmak suretiyle türlü kötülükler yaptığı, hatta II. İbrahim Bey'in Osmanlı memleketlerine yapmış olduğu fenalığın kat kat fazlasını yaptığı bildirilmektedir. Âşıkpaşazâde; *“O vakit o kadar mezalim oldu ki, Osmanlı Beylerinden hiç kimse o vakte kadar bu kadar zulüm etmiş değildi. Karaman ülkesini şöyle vurdular ki şehirlerini ve köylerini elek elek ettiler. Harap eylediler. O yıl nice erkek ve kız çocukları doğdu. Soyları soyları bilinmedi*”¹⁹ ifadeleriyle yapılanları izah etmektedir. Ona göre, Osmanlının Karaman memleketlerini tamamen

edinirse bilsin ki şüphesiz Allah taraftarları galiplerin ta kendileridir. Allahu Teala Müminlerin dostlarının kendisi, rasulü ve mümin kulları olduğunu bizlere bildirir. Nesebi, ülkesi, mezhebi ve tarikatı ne olursa olsun bu sıfatla vasf edilen her mümin için geneldir. Yine Allahü Teala şöyle buyuruyor: ‘Mü'min erkek ve mü'min kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. Başka bir ayette ‘İman edip hicret eden ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler ve (muhacirleri) barındırıp (onlara) yardım edenler var ya, işte onlar birbirlerinin dostlarıdır. İman edip hicret etmeyenlere gelince, hicret edinceye kadar, onların velayetleri size ait değildir. Eğer din konusunda sizden yardım isterlerse, sizinle aralarında sözleşme bulunan bir kayme karşı olmadıkça, yardım etmek üzerinize borçtur. Allah yaptıklarınızı hakkıyla görendir. Allahü teala Kuranı keriminde muteaddit yerlerde bu Mü'minlerin birbirlerini dost edinmelerini ve kafirlere karşı adevet beslemelerini farz kılmıştır. Sahih bir rivayette Hz Peygamber ‘ Mü'minler birbirlerine destek olan bir bina gibidir’ buyurmuştur.’ Allahü Teala kitabı-azizinde kaynaşmayı emretmiş, ayrılığı ve iftira yasaklamıştır. Allahu Teala şöyle buyurdu: ‘Hep birlikte Allah'ın ipine (Kur'an'a) sınımsız sarılın. Parçalanıp bölünmeyin. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın Şu dinlerini parça parça edenler ve kendileri de grup grup ayrılmış olanlar var ya, (senin) onlarla hiçbir ilişkisi yoktur.’¹⁴ Her kese farz olan Allah ve rasulünün sevdiğini sevmek, buğz ettiğine buğz etmek, emrettiğini emretmek, yasakladığını yasaklamak, dolayısıyla birlik olmaktır. Bunlara muhalefet edenlerle savaşmak ve fesadlarını boşa çıkarmak farzdır. Onlar verdikleri zarardan dolayı ölüme müstahaktırlar. Şeriatın hududundan çıkmış, kanları helal olmuştur. Müslümanlarla savaşmak, ülkelerini istila etmek, canlarına ve Mallarına kastetmek amacıyla Küffarla anlaşma yapanları katletmek için mübaderede bulunmak farzdır. Bunu gerçekleştirenler bu güzel niyetlerinden dolayı büyük ecir ve sevap ile mükâfatlandırılırlar.” Bkz.; Boyacıoğlu, “Karamanoğlu İbrahim Bey Aleyhine Osmanoğullarının Aldığı Fetvalar,” s. 68.

¹⁷ Fetvanın tam metni şu şekildedir. “Osmanlılar İslam ülkelerini müdafaa eden mücahitlerdir. Efendimiz Resûlullah (sav)'nın müjdelediği dinin hamileri ve kalkanlarıdır. Bu herkesçe bilinir ve aşikârdır. Allahu teala'nın dininin bayraktarlığını yapan ve onun için savaşan ümeraya hiçbir zaman rahmedini esirgemeyecektir. Bazı bedbahtlar ne kadar engel olmaya çalışsalarda, Şüphesiz Allah C.C. onlara yardım edip destekleyecek ve güçlerine güç katacaktır. Karamanoğlu'nun durumuna gelince. İslam diyarına saldıran düşmana kafa tutanlar hakkında kötü emeller beslemesinden dolayı Fıskı tebeyyün edip Nifakı ortaya dökülmüştür. Şöyle ki Kâfir ile yazışıp, müraselede bulunmuş, bununla da yetinmeyip kâfir ile anlaşıp, dini muhafaza ve kâfirlerin ateşini söndürmek için çabalayan mücahidlerin güçlerini kırmaya kastetmiştir. Bu kimse dinden dönmüş, Müslüman cemaati terk etmiştir. Kanı helaldir. (katli vaciptir) Müslüman kanı akıtmak ancak üç durumda helaldir. Bunlardan biri de Cemaatten ayrılıp dinden dönen (ihanet eden) dir. Çabucak yakalanıp en şiddetli bir şekilde öldürülür ki düşmanların ve fesatçıların ateşi söndürsün ve kalbinde nifak ve egrilik bulunanlara ibret olsun. Fesat ve fücür halka arasında hoş karşılanmasın ve şeriatın maksadı yüceltilsin” Bkz.; Boyacıoğlu, “Karamanoğlu İbrahim Bey Aleyhine Osmanoğullarının Aldığı Fetvalar,” s. 68.

¹⁸ Bkz.; Boyacıoğlu, “Karamanoğlu İbrahim Bey Aleyhine Osmanoğullarının Aldığı Fetvalar,” s. 69.

¹⁹ Âşıkpaşazade Tarihi, s. 203.

harap ederek, kendileri gibi Türk ve Müslüman insanlara zulmetmesinin sorumlusu II. İbrahim Bey'di.²⁰

II. İbrahim Bey, durumun kötüye gittiğini anlayınca Karaman ilini Osmanlı yıkımından kurtarmak için Osmanlılara barış teklifinde bulundu. Bunun için II. İbrahim Bey, II. Murad'ın kız kardeşi olan eşini ve veziri Server Bey'i sulh akdi için Sultan II. Murad'ın huzuruna yolladı. Huzura gelen Server Bey'e Sultan Murad, II. İbrahim Bey'e güvenip güvenmediğini sorar. Buna karşılık Server Bey, evvelki saldırılarında kendisinin o zamanlar vezir olmadığını ancak bu son hareketinde rızasının olmadığını söyledi. Ancak Osmanlı arazisine II. İbrahim Bey'in saldırmasının temel sebebinin Turgutoğulları olduğunu ve Karaman Bey'ini baştan tahrik edenlerin onlar olduğundan, bu yüzden Sultanın II. İbrahim Bey'i affetmesini talep etti. Sultan, Server Bey'in İbrahim Bey'e kefilliğini kabul ederek onu affetti.²¹ Bunun üzerine iki taraf arasında bir anlaşmaya varıldı. Anlaşmaya dayalı olarak II. İbrahim Bey, II. Murad'a taahhüt babında bir Ahidnâme,²² (Sevgendnâme)veya Musâlaha vermişti.²³

II. İbrahim Bey'in vermiş olduğu ahidnâmenin bizim çalışmamız açısından önemi hiç şüphesiz Karamanoğullarının fetvalarda olduğu gibi burada da Hristiyanlar ile olan ilişkilerini ifşa etmesiydi. II. İbrahim Bey, II. Murad'a vermiş olduğu bu Ahidnâme'yi Uzunçarşılı (Paris Nüshası) ve Alaaddin Aköz (Konya Nüshası), iki farklı nüshasıyla izahatta bulunarak yayıma hazırlamışlardır.²⁴

II. İbrahim Bey'in kabul etmek zorunda kaldığı Ahidnâme hükümlerine bakılınca durumun oldukça ağır olduğu muhakkaktır. Ahitnâmeye göre II. İbrahim Bey, Kur'an üzerine el basarak, Osmanlı topraklarına herhangi bir saldırıda bulunmayacağına, onlar aleyhine düşmanla işbirliği yapmayacağına ve dışarıdan gelebilecek muhtemel saldırı tezgâhlarını da haber vereceğine söz

²⁰ *Âşıkpaşazade Tarihi*, s. 203; Bilal Gök, "İbrahim Bey Devri (1423–1464) Karaman-Osmanlı Münasebetleri," *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, C. 5, S. 10, Malatya 2012, s. 113.

²¹ Neşri, C. II, s. 643; *Âşıkpaşazade Tarihi*, s. 204-205.

²² Ahidnâme, Kelime anlamı olarak çeşitli ilimlerde farklı anlamlarda kullanılan ahid kelimesi, mastar olarak bir şeyin yerine getirilmesini emretmek, talimat, söz vermek anlamlarına geldiği isim olarak, emir, talimat, taahhüt, antlaşma, yükümlülük, itimat veren söz anlamlarına da gelmektedir. Ahidde hem yemin, hem de kesin söz verme anlamları vardır ki, yemin ahidin dinî ve kutsal yönünü, söz verme ise ahlâkî yönünü oluşturur. Bunun dışında, ittifak hükümleri içeren ve iki taraf arasında imzalanan resmî vesikaya da ahid adı verilmiştir. Bkz.; Mübahat S. Kütükoğlu, "Ahidnâme", *TDİA*, C.I, İstanbul 1988, s. 536; Mustafa Fayda, "Ahidnâme", *TDVİA*, C.I, İstanbul 1988, s. 535.

²³ Uzunçarşılı, "Karamanoğlu Devri Vesikalarından İbrahim Bey'in Karaman İmâreti Vakfiyesi," s. 121-124; Alaaddin Aköz, "Karamanoğlu II. İbrahim Bey'in Osmanlı Sultan'ı II. Murad'a Vermiş Olduğu Ahidnâme," *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.18, Konya 2005, s.159-178.

²⁴ "Ben kim İbrahim Begüm merhum Mehmed oğlu-el-Karamânî, elümi Tanrı kelâmına koyup, sıdk ve ihlas ile bila hileve istisna and içüb iderümki, Merhum ve mağfur Mehmed Han oğlu Murad Begün ve oğlu Mehmed Begün şerif nefislerineve canlarına ve ırzlarına ve dostlarına ve memleketlerine ve vilayetlerine ve vilayetlerindeki şehirlerine vekalelerine ve kuralarına ve sınırlarına ve oturur raiyetlerine ve göçlerine ve beylerine ve vezirlerine ve siphahilerine vekullarına ve etbâna ve eşyâna ve cemi taallukatlarına zahiren ve batınan hiç veçhile düşmanlık etmeyim ve ettirmeyim ve etmek isteyene şerik olmayım ve muavenet etmeyim ve kimesne etmek dilese elimden geldiği kadar men ve def'idem. Taksirlik etmeyim, dostlarına dost düşmanlarına düşman olam ve devletlerine ziyan gelecek yerde olmayım vemez kûr Murad begün devletlerin ve rifatların dilemeyen düşmanlarına Müslümanlardan ve küffârdan ihfayile ve aşikâreadamım ve haberim ve mektubum varmaya ve mezkûr Murad Begün ve oğlu Mehmed Begün düşmanlarından vebed endişelerinden bana gelen mektubların ve haberlerin aynile bildürem. Ve halklarından kimesne hain olub kalelerindenve şehirlerinden bana virürlerse almayım. Ve mezkûr Murad Begün ve oğlu Mehmed Begün kullarından veetba' kullarından ve kendülere müteallik olan vilayetlerinden kimesnenin kulluğu veyahut halayığı ve davarı kaçıpveya uğurlanıp benim ilime girürse buluna virem, özür etmeyim bilcümle dostlarına dost düşmanlarına düşman olupher yıl bir oğlumu çerümla mezkûr Murad Begün hizmetine vereyim. Vallahi bu mezkurata hiçbir veçhile nakzı ahdetmeyim ve akdimi nakz edüb kefarete vermeyim ve verdirmeyim. Vallahi her bar ahdi nakz ettüğimce yemin benimüzetime ola ve tallahi doğru and içtim hile ve istisna etmedüm. Ve bu ahdden muhalefetim ve tecavüzüm yoktur. Eğer edecek olursam vallah bu tanrı kelamı bana ve evladıma garim olsun." Bkz; Uzunçarşılı, "Karamanoğlu Devri Vesikalarından İbrahim Bey'in Karaman İmâreti Vakfiyesi," s. 120-121.

vermiştir. II. İbrahim Bey'in bu ahitnâme'yi kabul etmesi, aynı zamanda batılılarla Osmanlıya karşı ortak hareket ettiğini ikrar etmesi anlamına da gelmektedir.²⁵

Karamanoğulları adına oldukça ağırda olsa II. İbrahim Bey bu anlaşmayı kabul etmiştir. “II. Murad, batıda ve doğuda belli başlı fütuhâtı geri verip büyük bir ric'at yaparak devleti tehlikeli durumdan kurtarıp her tarafta sulhu sağladığına inanmaktaydı.”²⁶ Bu anlaşma ile Osmanlı Sultanı II. Murad, hem kendi döneminde hem de kendisinden sonra yerine geçen II. Mehmed döneminde de II. İbrahim Bey'in Osmanlı toprağına saldırmayacağı bu manada Hristiyanlar ile işbirliği içine girmeyeceğini taahhüt ederek, Osmanlıya her hangi bir saldırı olduğunda kendilerine askeri destek sağlayacağını belirtmiştir.²⁷ Nitekim Haçlılar Segedin anlaşmasını bozunca II. Murad, girişmiş olduğu II. Kosova muharebesinde II. İbrahim Bey ahdine sadık kalarak sefer esnasında Osmanlıya geriden saldırmamıştır.²⁸

SONUÇ

Osmanlı Sultanı II. Murad, Balkanlardaki ilerleyişini etkileyen ve aynı zamanda Anadolu üzerinde hakimiyet mücadelesi vermekte olduğu Karamanoğulların saldırgan tavrından vaz geçirmek için bu beyliğin üzerine sefere çıktı. Bu seferini meşrulaştırmak için dört Sünni mezhep aliminden fetvalar alarak saldırıya geçmiştir. Alınan fetvaların içeriği bakımından hem Osmanlı seferini meşrulaştırmakta hem de Karamanoğullarının İslam dünyası nezdinde itibarsızlaştırmaktadır. Bu yönüyle fetvaların siyasi ve askeri sonuçlarının yanı sıra itibarsızlaştırma açısından psikolojik sonuçları da bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Alaattin Aköz, “Karamanoğlu II. İbrahim Bey'in Osmanlı Sultan'ı II. Murad'a Vermiş Olduğu Ahitnâme,” *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.18, Konya 2005, s.159-178.

Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman, (Nşr. F. Giese; Haz. Nihat Azamat), Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1992.

Âşıkpaşazade, *Âşıkpaşazade Tarihi*, (Haz. Kemal Yavuz ve M. A. Yekta Saraç), K Kitaplığı Yay., İstanbul 2003.

B. Fleming, “Anadolu Beylikleri,” *İA*, C. 12/2, MEB Yay., İstanbul 1988, s. 280-286.

Bilal Gök, “İbrahim Bey Devri (1423–1464) Karaman-Osmanlı Münasebetleri,” *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, C. 5, S. 10, Malatya 2012, s. 113

Gazavât-ı Sultan Murâd b. Mehemmed Hân, (Nşr. Halil İncalcık ve Mevlûd Oğuz), TTK Yay., Ankara 1989.

Halil İncalcık, “Osmanlılar,” *İA*, C. 12/2, MEB Yay., İstanbul 1988, s. 286-308.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Karamanoğlu Devri Vesikalarından İbrahim Bey'in Karaman İmâreti Vakfiyesi,” *Belleten*, C. I, TTK Yay., Ankara 1937, s. s. 56-164.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, TTK. Yay., Ankara 2011.

²⁵ Gök, “İbrahim Bey Devri (1423–1464) Karaman-Osmanlı Münasebetleri,” s. 114.

²⁶ İncalcık, “Murad II,” *İA*, C. 8, s. 608-609.

²⁷ O seferde Karamanoğlu'ndan adamlar geldi. Gazaya asker gelince cebeliler gösterildi. Yani askerinin zırhlı birliklerini gördü ve her birini teker teker gözden geçirdi. Karamanoğlu'ndan gelen askerleri de görmek istedi. Oradan gelen askerinin başına, “Sen de adamlarını getirip göster” dediler. O da zırhlı askerini gösterdi. (...) Sonra padişah Akçaylıoğlu'na dönüp “Benim onun yardımına ihtiyacım yoktur. Allah'ın yardımı ile, amma bir sebeple gönderdiği iyi olmuş.” Bkz.; *Âşıkpaşazade Tarihi*, s. 209-210.

²⁸ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, s. 28.

Kâzım Yaşar Koprıman, “Karaman-oğulları (1250-1487),” *Makaleler*, (Haz. Semih Yalçın ve Altan Çetin), Berikan Yay., Ankara 2005, s. 49-61.

M. Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, Ankara 1994.

Mehmed Neşrî, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*, C. II, (Haz. Faik Reşit Unat ve M. Altay Köymen), TTK Yay., Ankara 1995.

Mustafa Fayda, “Ahidnâme”, *TDVİA*, C.I, İstanbul 1988, s. 535.

Mübahat S. Kütükoğlu, “Ahidnâme”, *TDİA*, C.I, İstanbul 1988, s. 536.

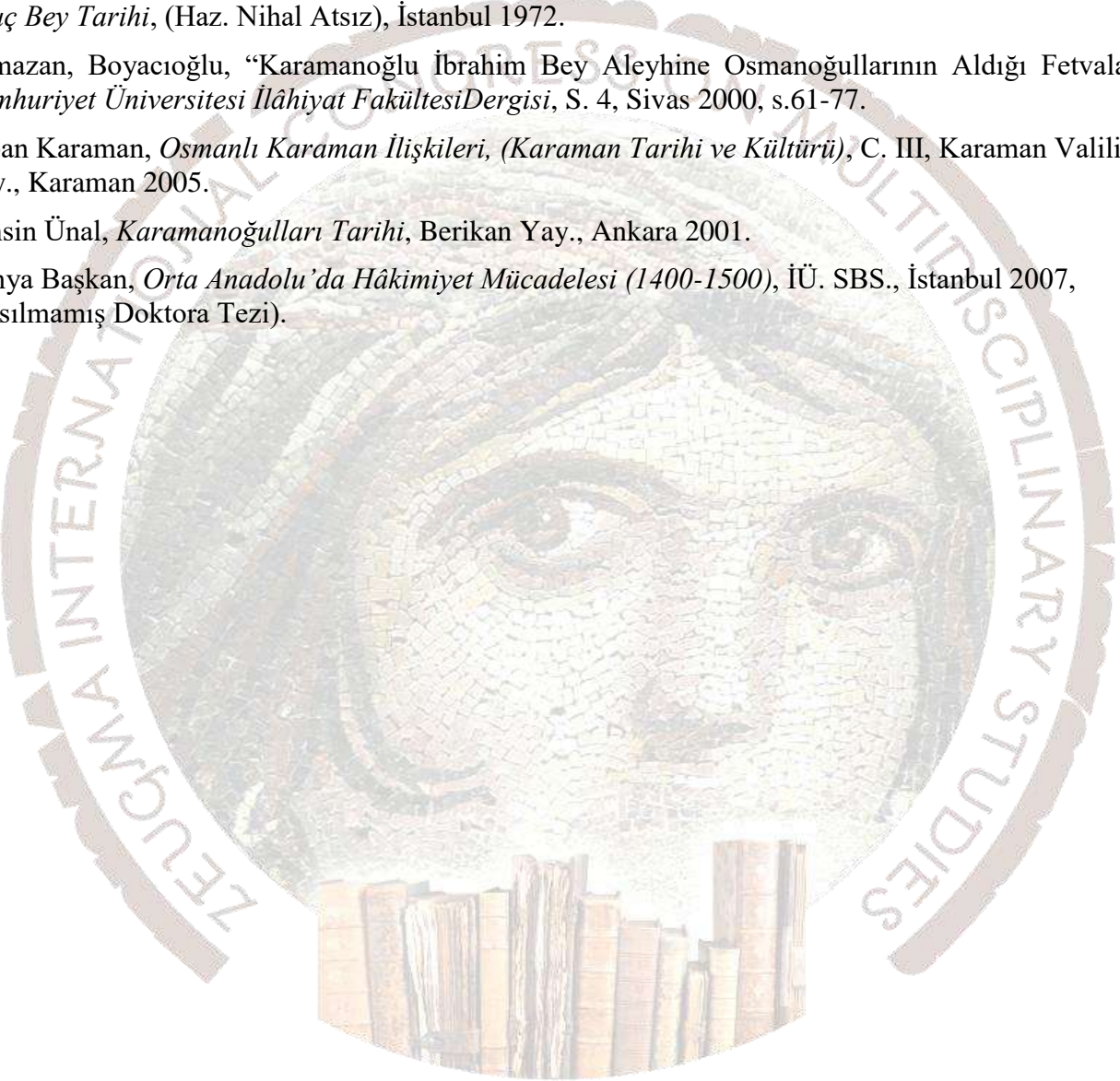
Oruç Bey Tarihi, (Haz. Nihal Atsız), İstanbul 1972.

Ramazan, Boyacıoğlu, “Karamanoğlu İbrahim Bey Aleyhine Osmanoğullarının Aldığı Fetvalar,” *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 4, Sivas 2000, s.61-77.

Şaban Karaman, *Osmanlı Karaman İlişkileri, (Karaman Tarihi ve Kültürü)*, C. III, Karaman Valiliği Yay., Karaman 2005.

Tahsin Ünal, *Karamanoğulları Tarihi*, Berikan Yay., Ankara 2001.

Yahya Başkan, *Orta Anadolu'da Hâkimiyet Mücadelesi (1400-1500)*, İÜ. SBS., İstanbul 2007, (Basılmamış Doktora Tezi).

HASTANELERDE GENEL VE ÖRGÜTSEL SİNİZM: HEMŞİRELER ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA

Prof. Dr. Abdullah SOYSAL

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, asoyasal2005@hotmail.com

Esra NARLI

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, esranarli5243@gmail.com

Nurşen TALMAÇ

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, talmacnursen1@gmail.com

ÖZET

Genel ve örgütsel sinizm insanların hayatlarını, iş yaşamlarını büyük ölçüde etkileyen önemli faktörlerdir. Genel sinizm hemen hemen her olguya karşı olan olumsuz tutum iken, örgütsel sinizm çalışılan kuruma karşı geliştirilen olumsuz tutumdur. Bu çalışmada Kahramanmaraş ilinde bulunan özel hastanelerde çalışan hemşirelerin genel ve örgütsel sinizm düzeyleri ile birlikte aralarındaki ilişkinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Kahramanmaraş il merkezindeki 3 özel hastanede çalışan 111 hemşireye genel ve örgütsel sinizm ölçekleri uygulanarak veriler toplanmıştır. Veriler analiz edildiğinde hemşirelerin genel ve örgütsel sinizm düzeylerinin orta seviyede, örgütsel sinizm düzeylerinin genel sinizm düzeylerine göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Araştırmaya katılan hemşirelerin cinsiyet, medeni durum ve çalışma sürelerine göre genel ve örgütsel sinizm düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık bulunmazken yaş gruplarına göre anlamlı farklılıklar bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Genel Sinizm, Örgütsel Sinizm, Hemşireler, Hastane

GENERAL AND ORGANIZATIONAL CYNICISM IN HOSPITALS: A RESEARCH ON NURSES

ABSTRACT

General and organizational cynicism are important factors that affect people's lives and work life to a great extent. While general cynicism is a negative attitude towards almost every phenomenon, organizational cynicism is a negative attitude towards the organization being worked. In this study, it was aimed to determine relationship between general and organizational cynicism levels of nurses working in private hospitals in Kahramanmaraş province. For this purpose general and organizational cynicism scales were administered to 111 nurses working in 3 private hospitals in Kahramanmaraş province center. Based on the analysis it was found that the general and organizational cynicism levels of the nurses were at moderate level, and organizational cynicism levels were higher than general cynicism levels. While there were no significant differences in terms of general and organizational cynicism levels according to gender, marital status and working time of nurses participating in the study, significant differences were found according to age groups.

Keywords: General Cynicism, Organizational Cynicism, Nurses, Hospital

GİRİŞ

Sinizm, Antik Yunanistan'da bir felsefi akım olarak ortaya çıkmıştır. En yüksek nihai sonun erdemli yaşamak olduğunu savunan bu ekolün kurucuları Antistenes ve Sinoplu Diyojen'dir (Dean vd., 1998: 342). Ancak günümüzde sinizm olumsuz hislerin eşlik ettiği hayal kırıklığı ile şüphe düşüncesinden oluşan bir tutumdur (Kart, 2015: 73). Sinizmde genel inanç dünyanın adil olmayan, suça göz yuman, başkalarını önemsemeyen, sahtekâr, ilgisiz ve bencil insanlarla dolu olduğudur (Abraham, 2000: 270). Bireyin yaşama bakış açısından kaynaklanan genel sinizm neredeyse toplumsal yaşamda karşılaşılan her şeye karşı olumsuz algıları yansıtan bir kişilik özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır (Kart, 2015: 75). Yani genel sinizm kişinin kendisinden kaynaklanan olumsuz bir tutumdur. Sinizme sahip kişilere sinik denir ve Oxford sözlüğüne göre sinik; insanın güdü ve eylemlerindeki samimiyete ve iyiliğe inanmayan ve bu durumunu dudak bükme, küçümseme ve hor görme gibi eylemlerle dışa vurmayı alışkanlık haline getiren kişi olarak açıklanmaktadır (Dean vd., 1998: 342). Bu tip sinizmde genel sinizm, diğer bir ifadeyle kişilik sinizmi adı verilir (Akman, 2013: 8). Genel sinizm kişinin kendisinden kaynaklanırken, örgütsel sinizm de kişide genel sinizm görülmesine neden olabilir.

Genel sinizm belli bir nesneye yöneltilmemiş, bireyin yaşamının çeşitli yönlerine yayılmış durumdadır (Eaton, 2000: 7). Yani kişide devlet kurumlarına, özel kurumlara, akrabalara, gazetelere karşı sinizm davranışları görülebilir. Örgütsel sinizm ise kişinin çalıştığı örgüte yönelik geliştirdiği bilişsel, duyuşsal ve davranışsal boyutları içeren negatif bir tutumdur (Dean vd., 1998: 345). Andersson (1996: 1397), örgütsel sinizm kavramını "Bir kişinin kurumu hakkında olumsuz tutuma sahip olması, kurumunu küçük görmesi, kötülemesi ve sürekli eleştirel bir gözle bakması ve davranması" şeklinde tanımlamaktadır. Dean vd. (1998: 346) de örgütsel sinizmi aynı ifadelerle tanımlamakla birlikte "Kurum ile bireyin birbirine entegre olamaması inancı" düşüncesini de eklemiştirler. Örgütsel sinizm kişiden kaynaklanan bir problem değil, örgütsel unsurlardan meydana gelen olumsuz bir tutumdur (Tokgöz ve Yılmaz, 2008: 286). Örgütsel sinizm kişilerin kurumlarındaki davranışlara karşı öğrenilmiş bir tepkisidir (Wanous vd., 2000: 269). Bu anlamda örgütsel sinizm gerekli şartlar sağlandığında örgütte minimum düzeye indirilebilir. Örgütsel sinizm yaşayan insanlar kurumlarının kendilerine karşı dürüst, adaletli ve doğru bir şekilde davranmadığını düşünmektedirler. Örgütsel sinizm yaşayan kişilerin en önemli göstergesi kurumları hakkında ağır eleştiriler yapması ve bazen kurumlarına karşı hakaretler etmesidir (Volpe vd., 2014: 2). Örgütsel sinizm yaşayan kişilerde örgüte yönelik olumsuz inançlar, etkiler ve davranışsal eğilimler vardır (Dean, 1998: 345). Olumsuz inançlar sinizmin bilişsel boyutunu, negatif etkiler duyuşsal boyutunu ve davranışsal eğilimler de davranışsal boyutunu oluşturmaktadır. Bilişsel boyutta kişiler örgütün adil ve dürüst olmadığına inanmaktadırlar. Örgüt yöneticilerinin dürüst olmadığına, yalan söylediklerine, resmi açıklamalara ve örgütsel ilkelere uymadığına inanırlar (Ağırdan, 2016: 10). Bilişsel boyutta örgüte yönelik inançsızlık, güvensizlik hakimdir (Pelit ve Pelit, 2014: 89). Örgütsel sinikler örgütte olması gereken adalet, doğruluk ve dürüstlük prensiplerinin olmadığını, şahsi menfaatlerin ve çıkarların ön planda olduğuna inanırlar. Bilişsel boyut ortaya çıktıktan hemen sonra bireyde örgüte ve örgütte çalışan diğer kişilere yönelik olumsuz duygular ortaya çıkmaktadır (Ağırdan, 2016: 21). Bilişsel boyutta kaynak kişilerin bildikleri olurken, duyuşsal boyutta kaynak inançlardır. Duyuşsal boyutta bireyde endişe, sıkıntı ve kaygı ön plana çıkar. Örgütsel sinikler kurumlarına karşı kızgınlık, üzüntü ve iğrenme gibi duygular hissederler hatta örgütlerinden utanç duyabilirler (Dean vd., 1998: 346). Örgütsel sinikler örgütleri hakkında olumsuz düşünce ve inançlara sahip olmanın yanında, olumsuz duygular da yaşarlar. Bilişsel ve duyuşsal boyut oluştuktan sonra sinik kişiler örgüte yönelik eleştirme, alay etme, hakaret etme, küçümseme, acımasızca eleştirme davranışları sergileyebilirler (Pelit ve Pelit, 2014: 100; Kart, 2015: 87; Ağırdan, 2016: 5). Bu örgütsel sinizmin üçüncü boyutudur ve davranışsal boyutta sinik kişiler örgüt hakkında çok kötü düşüncelere, geleceğe yönelik kötümser tahminlere sahiptirler. Bu aşamada genellikle yapmacık hareketler, alaycı sırtmalar, dudak bükme gibi davranışlar görülebilir (Dean vd., 1998: 346).

Örgütsel sinizmin ortaya çıkmasının en büyük nedeninin kurumdaki örgütsel adalet yoksunluğu olduğunu gösteren çalışmalar vardır (Kalağan ve Güzeller, 2010: 93; Kutanis ve Çetinel, 2010: 193; Efeoğlu ve İplik, 2011: 355) (Pelit ve Pelit, 2014: 94). Örgütte yapılan işlere eşit bir şekilde karşılık alınmasına örgütsel adalet denilebilir. Yani yüksek performans sergileyen kişilerin ödül, terfi, takdir, başarı vb. şekilde geri dönüşümler alması örgütsel adaletin göstergesidir (Pelit ve Pelit, 2014: 94). Örgütsel sinizme yol açan diğer bir faktör ise psikolojik sözleşme ihlali adı verilen durumdur. Psikolojik sözleşme ihlali, iş gören ile çalışan arasında yazılı olmayan beklentilerin karşılanamamasıdır. Beklentinin karşılanamaması hem iş görende hem de yöneticide hayal kırıklığı yaratmaktadır. İletişimsizlik de örgütsel sinizme neden olan önemli etmenlerden bir tanesidir (Kavak ve Vatansever, 2007: 127). Örgütsel iletişim, örgütün daha sağlıklı çalışabilmesi için hem çalışanlar arasında hem de çalışanlar ile yönetici arasında olması gereken önemli bir düzenektir (Efil, 1993: 17). Çok uzun çalışma saatleri, etkin olmayan liderlik, işlem adaletsizliği, yıldırma davranışları da örgütsel sinizme neden olan diğer faktörler olarak sıralanabilir (Pelit ve Pelit, 2014: 96).

Örgütsel sinizm örgütün sağlıklı bir şekilde işlemesine engel olan önemli bir durumdur. Arabacı (2010: 2808), örgütsel sinizmin iş tatminsizliğine yol açtığını, iş tatminsizliğinin ise düşük performans ve işten ayrılmalara neden olacağını belirtilmektedir. Chiaburu vd. (2013: 191) göre de örgütsel sinizm kişinin kurumuna olan bağlılığını azaltmakta, işten ayrılma düşüncesini artırmakta ve performansı düşürmektedir. Özler ve Atalay (2011: 36) ise örgütsel sinizm ile tükenmişlik arasında anlamlı bir ilişki olduğunu belirlemişlerdir. Chiaburu vd. (2013: 189) 'nin yaptığı meta-analiz çalışmasına göre örgütsel güven, örgütsel destek, örgütsel adalet, iş memnuniyeti, örgütsel bağlılık ile örgütsel sinizm arasında orta düzeyde negatif bir ilişki varken, iş bırakma niyeti, örgütsel politikalar, psikolojik stres, psikolojik sözleşme ihlali arasında orta düzeyde pozitif bir ilişki vardır. Örgütsel sinizmin bir örgütten kaldırılabilmesi için Kart (2015: 95), yöneticiler tarafından örgütsel güvenin, açık iletişimin, şeffaflığın ve örgütsel iyimserliğin yer aldığı bir örgüt kültürünün oluşturulması gerektiğini belirtmektedir.

Sinizm ve örgütsel sinizm sağlık çalışanlarında ve hemşireler üzerinde çalışılmıştır. Greenglass vd., (2001: 214) hemşireler üzerinde yaptıkları çalışmada duygusal tükenmişliğin sinizme yol açtığını, sinizmin de düşük mesleki öz-yeterliliğe neden olduğunu belirlemişlerdir. Gül ve Ağıröz (2011: 27), hemşirelerde mobbing ile sinizm arasında ilişki olup olmadığını incelemişler ve mobbing ile duygusal sinizm arasında anlamlı bir ilişki bulmuşlardır. Tayfun ve Çatır (2014: 355), hemşirelerin örgütsel sinizm düzeylerini incelemişler ve hemşirelerin orta düzeyde sinik davranışlar gösterdiklerini bulmuşlardır. Shimizu, Feng ve Nagata (2005: 335) da hemşirelerde iş bırakma, tükenmişlik ve sinizm arasındaki ilişkiyi incelemişler ve iş bırakmanın sinizm ile anlamlı bir ilişkisi olmadığını bulmuşlardır. Leiter vd., (1998) ise hasta memnuniyeti ile hemşirelerin örgütsel sinizm düzeyleri arasında negatif anlamlı bir ilişki bulmuşlardır. Bu çalışmada hemşirelerin genel sinizm düzeyleri ile örgütsel sinizm düzeylerinin belirlenmesi ve aralarındaki ilişkinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Araştırmanın Amacı ve Hipotezler

Literatüre baktığımızda hemşirelerin örgütsel sinizm düzeyleri ile çeşitli değişkenler arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok çalışma yapıldığını görmekteyiz. Ancak hemşirelerin genel sinizm düzeyleri ile örgütsel sinizm düzeyleri arasındaki ilişkiyi inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu eksiklikten dolayı bu çalışmada hemşirelerin genel sinizm düzeyleri ile örgütsel sinizm düzeyleri arasındaki ve çeşitli demografik değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda çalışmada aşağıdaki hipotezler test edilmiştir.

Hipotez 1:

H1: Hemşirelerin genel sinizm düzeyleri ile örgütsel sinizm düzeyleri arasında ilişki bulunmaktadır.

Hipotez 2:

H2: Hemşirelerin genel sinizm düzeyleri ile örgütsel sinizmin alt boyutu olan bilişsel sinizm düzeyleri arasında ilişki bulunmaktadır.

Hipotez 3:

H3: Hemşirelerin genel sinizm düzeyleri ile örgütsel sinizmin alt boyutu olan duyuşsal sinizm düzeyleri arasında ilişki bulunmaktadır.

Hipotez 4:

H4: Hemşirelerin genel sinizm düzeyleri ile örgütsel sinizmin alt boyutu olan davranışsal sinizm düzeyleri arasında ilişki bulunmaktadır.

Hipotez 5:

H5: Hemşirelerin cinsiyetleri ile genel ve örgütsel sinizm düzeyleri ve örgütsel sinizm alt boyutları arasında ilişki bulunmaktadır.

Hipotez 6:

H6: Hemşirelerin medeni durum ile genel ve örgütsel sinizm düzeyleri ve örgütsel sinizm alt boyutları arasında ilişki bulunmaktadır.

Hipotez 7:

H7: Hemşirelerin yaş durumları ile genel ve örgütsel sinizm düzeyleri ve örgütsel sinizm alt boyutları arasında ilişki bulunmaktadır.

Hipotez 8:

H8: Hemşirelerin hastanede çalışma süreleri ile genel ve örgütsel sinizm düzeyleri ve örgütsel sinizm alt boyutları arasında ilişki bulunmaktadır.

Yöntem

Hemşirelerde genel sinizm ve örgütsel sinizm arasındaki ilişkiyi ve çeşitli değişkenlerle olan ilişkilerini ölçmeyi amaçlayan bu araştırma ilişkisel tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. İlişkisel tarama modelleri, geçmişte ve halen var olan bir durumu, çeşitli bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiye dayalı olarak betimlemeyi amaçlayan çalışmalardır (Karasar, 2012: 79). Bu çalışmada tanımlayan ve neden sonuç ilişkisi veren sonuçlandırıcı modelleme yöntemi izlenmiştir.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2017 yılında Kahramanmaraş'taki özel hastanelerde çalışan hemşireler oluşturmaktadır. Üç özel hastanede 150 adet anket dağıtılmıştır. 150 anketten 122 anket cevaplanmıştır. Anketlerin geri dönüş oranı % 81 dir. 122 anketten sekiz tanesi tam olarak doldurulmadığından, analize 114 anket ile başlanmıştır. Ancak yapılan uç değer analizinde 3 adet verinin uç değer olduğu saptanmış ve analizden çıkarılmıştır. Sonuç olarak analize 111 anket ile devam edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada genel ve örgütsel sinizm arasındaki ilişki incelendiğinden hemşirelerin genel ve örgütsel sinizm düzeyleri bağımlı değişkenler olarak belirlenmiştir. Bağımsız değişkenler ise cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi, toplam çalışma süresi, hastanedeki çalışma süresi ve

mesai saatleri olarak belirlenmiştir. Veri toplama araçları olarak Erdost vd. (2007) tarafından Türkçe geçerlik ve güvenilirliği yapılan, orijinali Wrightsman (1992) tarafından geliştirilen 10 maddelik “Genel Sinizm” ölçeği kullanılmıştır. Genel sinizm ölçeği tek faktörlü bir yapıya sahiptir, “Birçok insan doğası gereği dürüst değildir”, “İnsanlar çıkarları için kolayca yalan söyleyebilir” ifadeleri örnek maddeler olarak verilebilir. Örgütsel sinizm ölçeği olarak yine Erdost vd., (2007) tarafından Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılan, orijinali Brandes (1997) tarafından geliştirilen üç faktörlü ve 14 maddeden oluşan örgütsel sinizm ölçeği kullanılmıştır. Örgütsel sinizm ölçeği Bilişsel Boyut (5 madde), Duyuşsal Boyut (5 Madde) ve Davranışsal Boyut (4 madde) kısımlarından oluşmaktadır. Bilişsel boyut maddesine örnek “Çalıştığım kurumun, söylediğinin başka, yaptığının başka olduğuna inanıyorum”, duyuşsal boyut maddesine örnek “Çalıştığım kurumu düşündüğümde gerilirim” ve davranışsal boyut maddesine örnek “Kurum dışındaki arkadaşlarıma, kurumda olup bitenlerle ilgili şikâyetle bulunurum” gibi maddeler örnek verilebilir. Bilişsel boyut genellikle örgütte çalışanların olumsuz düşüncelerini ve inançlarını gösterirken, duyuşsal boyut örgütsel sinik kişilerin yaşadıkları duygusal sıkıntıları, davranışsal boyut ise örgütsel sinik kişilerinin davranış kalıplarını ortaya çıkarmaya yöneliktir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Veriler 2017 yılında Kahramanmaraş merkezinde bulunan üç özel hastanede toplanmıştır. Veriler analiz edilmeden önce normallik testi yapılmış, uç değer olduğu bulunan üç adet veri analizden çıkarılmıştır. Veriler üzerinde frekans, aritmetik ortalama, bağımsız gruplar t-testi, Anova ve regresyon analizleri yapılmıştır. Genel sinizm ölçeği Cronbach’s Alpha değeri ,925 ve örgütsel sinizm ölçeği Cronbach’s Alpha değeri ise ,876 olarak bulunmuştur. Yapılan çalışmada bu değerler güvenilirlik açısından önem arz etmektedir.

Sınırlılıklar

Bu araştırmanın sınırlılığı Kahramanmaraş’ta bulunan üç özel hastaneden oluşmaktadır. Bu kapsamda özel hastanelerin seçilme sebebi kamu hastanelerine oranla çalışma şartlarının araştırmada belirtilen sinik davranışların ortaya çıkmasını destekler nitelikte olmasıdır.

Bulgular

Bu kısımda elde edilen veriler araştırma sorularının sırasına uygun şekilde sunulmaktadır. Araştırmaya 72 kadın, 39 erkek olmak üzere toplamda 111 hemşire katılmıştır. Araştırmaya katılanların %72’si bekar, %28’i evlidir, hemşirelerin büyük çoğunluğu genç yetişkindir. Otuz yaşın üstünde %15 oranında katılımcı vardır. Katılımcıların yaklaşık %70’i lise mezunu, %20 ‘si ön lisans mezunu, yaklaşık %10’u ise lisans ve üstü mezunudur. Katılımcıların yaklaşık %54’ü 1-5 yıl kıdeme sahiptir. %19’u ise 5 yıldan fazla süredir çalışmaktadır. Yine katılımcıların yaklaşık %45’i hastanelerde 1-5 yıl arası zamandır çalışmaktadırlar. Katılımcıların yaklaşık üçte biri gündüz mesaisi ile, üçte biri nöbet usulü, diğer üçte biri ise karma sisteme göre çalışmaktadır.

Tablo 1. Demografik veriler

Boyutlar		Frekans	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	39	35,1
	Erkek	72	64,9
Medeni Durum	Evli	31	27,9
	Bekar	80	72,1
Yaş	20 den az	30	27,0
	20-29 arası	64	57,7
	30 ve üstü	17	15,3
Eğitim Durumu	Lise	77	69,4
	Ön lisans	21	18,9
	Lisansüstü	13	11,7
Toplam Çalışma	1 yıldan az	31	27,9
	1-5 yıl arası	59	53,2
	5 yıl ve üstü	21	18,9
Hastanede Çalışma	1 yıldan az	45	40,5
	1-5 yıl arası	49	44,1
	5 yıl ve üstü	17	15,3
Mesai	Gündüz mesaisi	35	31,5
	Nöbet usulü	38	34,2
	Karma Sistem	38	34,2

Genel olarak tabloya bakıldığında katılımcıların büyük çoğunluğunun genç ve kıdemlerinin çoğunlukla 1-5 yıl arası olduğu görülmektedir.

Araştırmanın hipotezlerini test etmek, genel ve örgütsel sinizm arasındaki ilişkiyi belirlemek için korelasyon analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 2 de verilmiştir.

Tablo 2. Genel ve Örgütsel Sinizm ve Örgütsel Sinizm alt boyutları arasındaki korelasyon

		Genel Sinizm	Örgütsel Sinizm	Bilişsel Boyut	Duyuşsal Boyut	Davranışsal Boyut
Genel Sinizm	Pearson Korelasyon	1				
Örgütsel Sinizm	Pearson Korelasyon	,242*	1			
Bilişsel Boyut	Pearson Korelasyon	,203*	,863**	1		
Duyuşsal Boyut	Pearson Korelasyon	,114	,872**	,601**	1	
Davranışsal Boyut	Pearson Korelasyon	,336**	,822**	,588**	,590**	1
*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).						
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).						

Tablo 2'den görüldüğü gibi genel sinizm ile örgütsel sinizm arasında düşük düzeyde bir korelasyon vardır ve H1 hipotezi kabul edilir.

Genel sinizm ile örgütsel sinizmin alt boyutları arasında davranışsal boyutta orta düzeyde bir korelasyon varken ($r=0,242$, $p<.05$), bilişsel boyutta düşük bir korelasyon vardır, ancak duyuşsal boyut ile genel sinizm arasında herhangi bir korelasyon bulunmamaktadır. Bu nedenle H2 ve H4 kabul edilir, H3 reddedilir. Bununla birlikte bilişsel ve davranışsal boyut ile duyuşsal boyut arasında güçlü bir korelasyon vardır.

Örgütsel sinizm açısından korelasyon katsayısının karesi alınırsa başka bir değişkenle paylaşılan değişkenin değişkenliğinin ölçüsü hesaplanmış olur. Burada $0,242$ 'nin karesi alınırsa $0,058$ hesaplanır ve bu çıkan değer 100 ile çarpılır. Böylece örgütsel sinizmdeki değişkenliğin %5'i genel sinizm tarafından da paylaşılmaktadır. Ancak bu bize yine de genel sinizm ile örgütsel sinizm arasındaki sebep-sonuç ilişkisini göstermemektedir.

Aşağıdaki tabloda ise hemşirelerin genel ve örgütsel sinizm düzeyleri ile örgütsel sinizm alt boyutlarının puanları verilmiştir.

Tablo 3. Hemşirelerin Genel ve Örgütsel Sinizm Düzeyleri

Boyutlar	N	Ortalama	Standart Sapma
Genel Sinizm	111	2,95	,79
Örgütsel Sinizm	111	3,38	,74
Bilişsel Boyut	111	3,34	,86
Duyuşsal Boyut	111	3,49	,90
Davranışsal Boyut	111	3,29	,84

Hemşirelerin genel sinizm düzeylerinin ortalaması 2,95 tir. Bu hemşirelerin orta düzeyde bir genel sinizme sahip olduklarını göstermektedir. Hemşirelerin örgütsel sinizm düzeylerine bakıldığında ise ortalama artarak 3,38 düzeyine gelmektedir. Ölçeğe göre 3,40-4,20 arası yüksek düzeydir. Sonuç olarak bu düzey yüksek değildir, ancak yükseğe yakındır. Örgütsel sinizmin bilişsel boyutunun ortalaması 3,34, duyuşsal boyutu 3,49 ve davranışsal boyutu 3,29 olarak ölçülmüştür. Buradan hemşirelerin en çok duyuşsal boyutta örgütsel sinizm düzeylerinin yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. Bilişsel ve davranışsal boyutta ise yükseğe yakın ancak orta düzeydedir.

Hemşirelerin genel ve örgütsel sinizm düzeylerinin bazı demografik değişkenlerle (Cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, kıdem) anlamlı bir ilişkisinin olup olmadığını belirlemek için t-testi ve ANOVA testleri yapılmıştır. Yapılan testlerde cinsiyet ile hemşirelerin genel ve örgütsel sinizm düzeyleri ve örgütsel sinizmin alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (Tablo 4)

Tablo 4. Cinsiyete göre genel ve örgütsel sinizm

CİNSİYET		N	Ortalama	SS	t	sd	p
Genel Sinizm	Erkek	39	3,1410	,84906	1,784	109	,077
	Kadın	72	2,8611	,75499			
Örgütsel Sinizm	Erkek	39	3,4396	,60154	,626	99,120	,533
	Kadın	72	3,3542	,81885			
Bilişsel Boyut	Erkek	39	3,4410	,75697	,900	109	,370
	Kadın	72	3,2861	,91917			
Duygusal Boyut	Erkek	39	3,4615	,74573	-,314	97,258	,754
	Kadın	72	3,5139	,98486			
Davranışsal Boyut	Erkek	39	3,4103	,71517	1,012	109	,314
	Kadın	72	3,2396	,91201			

Tablo 4 'e göre beşinci hipotez H5 reddedilir. Cinsiyet ile genel ve örgütsel sinizm ve örgütsel sinizm alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Medeni durum ile hemşirelerin genel ve örgütsel sinizm düzeyleri, örgütsel sinizmin alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (Tablo 5).

Tablo 5. Medeni duruma göre genel ve örgütsel sinizm

		N	Ortalama	SS	t	sd	p
Genel Sinizm	Evli	31	3,0968	,86390	1,132	109	,260
	Bekar	80	2,9063	,76842			
Örgütsel Sinizm	Evli	31	3,3594	,71392	-,216	109	,830
	Bekar	80	3,3938	,76493			
Bilişsel Boyut	Evli	31	3,3355	,90390	-,038	109	,970
	Bekar	80	3,3425	,85577			
Duyuşsal Boyut	Evli	31	3,3097	,87000	-1,352	109	,179
	Bekar	80	3,5675	,91316			
Davranışsal Boyut	Evli	31	3,4516	,61718	1,396	81,042	,167
	Bekar	80	3,2406	,91959			

Tablo 5 e göre altıncı hipotez H6 reddedilir. Medeni durum ile genel ve örgütsel sinizm, örgütsel sinizm alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Yaş ile genel ve örgütsel sinizm arasındaki ilişkinin belirlenmesi için varyans analizi yapılmıştır ve bulgular Tablo 6 da sunulmuştur.

Tablo 6. Yaş ile genel ve örgütsel sinizm düzeyleri arasındaki ilişki

		N	Ortalama	SS	F	p	Fark olan Gruplar
Genel Sinizm	20 den az (1)	30	2,90	0,82	4,32	,016*	1-3, 2-3
	20-29 arası (2)	64	2,85	0,78			
	30 ve üstü (3)	17	3,46	0,66			
Örgütsel Sinizm	20 den az (1)	30	3,74	0,83	5,10	,008*	1-2
	20-29 arası (2)	64	3,23	0,69			
	30 ve üstü (3)	17	3,34	0,62			
Bilişsel Boyut	20 den az (1)	30	3,62	0,92	2,29	,106	
	20-29 arası (2)	64	3,22	0,86			
	30 ve üstü (3)	17	3,32	0,71			
Duyuşsal Boyut	20 den az (1)	30	3,95	0,97	5,53	,005*	1-2
	20-29 arası (2)	64	3,33	0,83			
	30 ve üstü (3)	17	3,33	0,82			
Davranışsal	20 den az (1)	30	3,63	0,86	3,82	,025*	1-2

ZEUGMA I. ULUSLARARASI MULTİDİSİPLİNER ÇALIŞMALAR KONGRESİ

Boyut	20-29 arası (2)	64	3,13	0,85			
	30 ve üstü (3)	17	3,38	0,66			

Yaş ile genel ve örgütsel sinizm arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur (Tablo 6). Bu durumda H7 hipotezi kabul edilir. Genel sinizm düzeylerine bakıldığında 30 ve üstü yaşa sahip katılımcıların 20 den az ve 20-29 arası katılımcılara göre daha yüksek genel sinizm düzeylerine sahip oldukları görülmektedir. 20 den az ile 20-29 arası sinizm düzeyleri arasında fark yoktur. Örgütsel sinizm düzeylerine bakıldığında ise 20 den az yaşa sahip katılımcılar ile 20-29 yaşa sahip katılımcılar arasında anlamlı farklılıklar vardır. 20 den az yaşa sahip katılımcıların örgütsel sinizm düzeyleri 20-29 yaşa göre daha yüksek bulunmuştur. 30 ve üstü yaş grubunda olan katılımcıların örgütsel sinizm düzeyleri orta düzeydedir ve diğer yaş grupları ile aralarında farklılık bulunmamaktadır. Örgütsel sinizmin alt boyutlarına bakıldığında ise bilişsel boyut ile yaş arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Duyuşsal boyutta ise 20 den az yaşa sahip katılımcıların örgütsel sinizm düzeyleri 20-29 yaşa sahip katılımcıların sinizm düzeylerinden anlamlı bir şekilde yüksektir. Davranışsal boyutta da aynı şekilde 20 den az yaşa sahip katılımcılar ile 20-29 arası yaşa sahip bireyler arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. 20 den az yaşa sahip katılımcıların duyuşsal boyuttaki örgütsel sinizm düzeyleri 20-29 yaş arasına sahip katılımcılara göre daha yüksektir.

Eğitim durumu değişkenine bakıldığında lise, ön lisans ve lisans mezunları ile genel ve örgütsel sinizm düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Toplam çalışma yılı değişkenine bakıldığında hemşireler arasında genel ve örgütsel sinizm düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Hastanede çalışma süresi ile genel ve örgütsel sinizm arasındaki ilişkinin belirlenmesi için varyans analizi yapılmıştır ve bulgular Tablo 7 de sunulmuştur.

Tablo 7. Hastanede çalışma süresi ile genel ve örgütsel sinizm arasındaki ilişki

		N	Ortalama	Standart Sapma	F	p	Fark olan Gruplar
Genel Sinizm	1 yıldan az (1)	45	3,00	0,79	1,519	,224	
	1-5 yıl arası (2)	49	2,83	0,83			
	5 yıl üstü (3)	17	3,21	0,68			
Örgütsel Sinizm	1 yıldan az (1)	111	2,96	0,80	2,183	,118	
	1-5 yıl arası (2)	45	3,56	0,74			
	5 yıl üstü (3)	49	3,24	0,75			
Bilişsel Boyut	1 yıldan az (1)	17	3,35	0,72	,951	,390	
	1-5 yıl arası (2)	111	3,38	0,75			
	5 yıl üstü (3)	45	3,47	0,80			
Duyuşsal Boyut	1 yıldan az (1)	49	3,22	0,89	3,717	,027*	1-2
	1-5 yıl arası (2)	17	3,35	0,94			

	5 yıl üstü (3)	111	3,34	0,87			
Davranışsal Boyut	1 yıldan az (1)	45	3,77	0,88	,622	,539	
	1-5 yıl arası (2)	49	3,28	0,91			
	5 yıl üstü (3)	17	3,39	0,82			

Hastanede çalışma süresi ile genel ve örgütsel sinizm, örgütsel sinizmin düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemek için yapılan analizlerde sadece örgütsel sinizmin duyuşsal boyutu ile hastanede çalışma süresi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu durumda H8 hipotezi kabul edilir. 1 yıldan az çalışanlar ile 1-5 yıl arası çalışanlar arasında var olan ilişkide, 1-5 yıl arası çalışanların duyuşsal boyuttaki sinizm düzeyleri, 1 yıldan az çalışanlardan anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Diğer bütün boyutlarda herhangi anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Mesai yönünden incelendiğinde ise genel ve örgütsel sinizm düzeyleri arasında herhangi bir ilişki bulunmamıştır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırma Kahramanmaraş'ta bulunan özel hastanelerde çalışan hemşirelerin genel ve örgütsel sinizm düzeylerinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırmaya 111 kişi katılmıştır ve çoğunluğunu lise mezunu ve 30 yaş altı hemşireler oluşturmuştur. Kıdem açısından ise yine çoğunluk 1-5 yıl arasında çalışmaktadır. Hemşirelerin genel sinizm düzeylerine bakıldığında düşük düzeyde sinizme sahip oldukları görülmüştür. Literatüre bakıldığında Akman (2013: 69) ve Ağırdan (2016: 73) tarafından hastane çalışanları üzerinde yapılan çalışmalarda da genel sinizm düzeyleri orta düzeyde çıkmıştır. Topçu, Ünal, Bacaksız, Şen, Karadal ve Yıldırım (2017: 219) İstanbul'da hastane çalışanları üzerinde yaptıkları çalışmada hastane çalışanlarının genel sinizm düzeylerini yükseğe yakın orta düzeyde, örgütsel sinizm düzeylerini ise düşüğe yakın orta düzeyde bulmuşlardır.

Hemşirelerin örgütsel sinizm düzeyleri incelendiğinde sinizm düzeylerinin yükseğe yakın orta düzeyde çıktığı görülmektedir. Çalbay (2016: 47) hemşireler üzerinde yaptığı çalışmada hemşirelerin örgütsel sinizm düzeylerini orta düzeyde bulmuştur. Yeşilçimen (2015: 61) hemşireler üzerinde yaptığı çalışmada hemşirelerin örgütsel sinizm düzeylerini düşük bulmuştur. Galletta, Portoghese, Ciuffi, Sancassiani, Aloja ve Campagna (2016: 136) hemşireler üzerinde yaptıkları araştırmada hemşirelerin orta-yüksek düzeyde örgütsel sinizme sahip olduklarını bulmuşlardır. Aly, Ghanem ve El-Shanawany (2016: 88) hemşirelerin yüksek düzeyde örgütsel sinizme sahip olduklarını bulmuşlardır. Görüldüğü gibi hemşirelerin örgütsel sinizm düzeyleri hakkında genel bir kanıya varmak güçtür, bunun nedeni örgütsel sinizmin öğrenilmiş, sonradan kazanılan bir davranış olmasıdır. Kişi, sinikliği çalıştığı kurumda elde etmektedir.

Bu çalışmada hemşirelerin cinsiyet ve medeni durum değişkenlerine ilişkin yapılan analizlerde, cinsiyet ve medeni durum ile genel ve örgütsel sinizm ve örgütsel sinizm alt boyutları arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır. Yani genel ve örgütsel sinizm cinsiyete veya medeni duruma göre farklılık göstermemektedir. Ağırdan (2016: 73), aynı şekilde hastane çalışanlarında cinsiyete yönelik genel ve örgütsel sinizm açısından farklılık bulamamıştır. Cinsiyet ile örgütsel sinizm arasında birçok çalışmada ilişki bulunamamıştır (Yeşilçimen, 2015: 75; Çalbay, 2016: 48). Medeni durum ile örgütsel sinizm arasında yine birçok çalışmada ilişki bulunamamıştır (Yeşilçimen, 2015: 69; Ağırdan, 2016: 74; Çalbay, 2016: 48).

Bu araştırmada yaş grupları ile genel ve örgütsel sinizm arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. 30 yaş üstü hemşireler ile 30 yaş altı hemşireler arasında ilişki vardır. 30 yaş üstü

hemşirelerin genel sinizm düzeyleri diğerlerine göre anlamlı şekilde yüksektir. Aynı şekilde örgütsel sinizm boyutunda da yaş arttıkça örgütsel sinizm düzeyleri artmaktadır ancak 20 yaş altı ile 20-29 yaş arası hemşirelerin arasında anlamlı farklılıklar vardır. Genel sinizm 30 yaşından sonra artmakta, örgütsel sinizm ise 20 yaşından sonra anlamlı şekilde artmaktadır. Benzer bulguları Akman (2013: 84) ile Ağırdan (2016: 75) ın çalışmalarında da görmekteyiz. Çalışma koşullarının sürekli olarak aynı olması ve yaşlanmayla birlikte genel olarak sinizm davranışlarının artması normal kabul edilebilir. Örgütsel sinizmde ise 20 yaş altı hemşirelerin yüksek sinizm puanlarına sahip olması ilginç bir bulgudur. 20 yaşından sonra bu puanlar düşmektedir. Bunun nedeni 20 yaş altı hemşirelerin lise mezunu olması ve genç yaşta hemşirelik gibi ağır çalışma koşulları gerektiren bir meslekte olmaları bu durumu ortaya çıkarmış olabilir. Aynı sonuca Mirvis ve Kanter (1991: 56) ile Çalbay (2016: 52) da ulaşmıştır. Örgütsel sinizmin alt boyutlarından bilişsel boyut hariç, duyuşsal ve davranışsal boyutlar ile yaş arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Her iki alt grupta da 20 den az yaşa sahip hemşirelerin, 20-29 yaş arası hemşirelere göre daha duyuşsal ve davranışsal açıdan daha sinik oldukları görülmektedir. Bunun nedeni yukarı da belirtildiği gibi yaşın küçük olması, lise mezunu olunması ve ağır çalışma koşulları olabilir.

Eğitim durumu değişkenine bakıldığında lise, ön lisans ve lisans mezunları arasında hemşireler arasında genel ve örgütsel sinizm düzeyleri arasında bir farklılık bulunmamıştır. Aynı şekilde toplam çalışma yılı değişkeni yönünden de hemşireler arasında genel ve örgütsel sinizm düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

Hastanede çalışma süresine bakıldığında ise sadece örgütsel sinizmin alt boyutu olan duyuşsal boyutta 1-5 yıl kıdeme sahip çalışanların, 1 yıldan az çalışanlara göre daha sinik oldukları söylenebilir. Bunun nedeni olarak da kişi artık çalıştığı kuruma karşı bir bıkkınlık hissetmeye başlamış ve bunu duyguları ile ifade etmeye başlamış olabilir. Çünkü örgütsel sinizmi ile bırakma niyeti arasında pozitif ilişki bulan birçok çalışma vardır.

Bu çalışmada örgütsel sinizmin alt boyutlarına bakıldığında ise duyuşsal boyutun yüksek olduğu görülmektedir. Aly, Ghanem ve El-Shanawany (2016: 89) de aynı şekilde hemşirelerin örgütsel sinizm alt boyutlarından duyuşsal boyutun en yüksek olduğunu bulmuşlardır. Ancak literatürde duyuşsal boyutun diğer boyutlardan daha düşük olduğunu gösteren çalışmalar da vardır (Yeşilçimen, 2015: 60; Çalbay, 2016: 58; Ağırdan, 2016: 72; Topçu vd., 2017: 220). Örgütsel sinizmin alt boyutları da aynı şekilde çalışılan kurumun kültüründen ve ikliminden etkilendiği için bazı çalışmalarda duyuşsal boyutta puanlar yüksek çıkarken, bazılarında bilişsel boyut daha yüksek çıkmaktadır. Örneğin Gkorezis, Georgiou ve Theodorou (2016: 11) hemşirelerin örgütsel sinizm düzeyleri ile işten ayrılma niyetleri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulmuşlardır. Aly, Ghanem ve El-Shanawany (2016: 92) örgütsel sinizm ile işyerinde anormal davranma arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulmuşlardır.

Bu çalışmada ayrıca genel sinizm ile örgütsel sinizm arasında ve örgütsel sinizmin alt boyutları arasında herhangi bir ilişki olup olmadığı korelasyon analizi ile bulunmaya çalışılmıştır. Analiz sonuçlarına göre genel sinizm ile örgütsel sinizm arasında düşük bir ilişki bulunmuştur. Ağırdan (2016: 71) aynı şekilde bu çalışmadaki değere çok yakın bir değer bulmuştur. Genel sinizm ile örgütsel sinizmin alt boyutlarından bilişsel ve davranışsal boyut arasında düşük anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Genel sinizm ile duyuşsal boyut arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Ağırdan (2016: 71) ise duyuşsal boyut ile genel sinizm arasında düşük de olsa anlamlı bir ilişki bulmuştur. Bunun anlamı genel olarak sinik davranışlar gösteren kişilerin çok da az olsa bilişsel yönden ve davranışsal yönden sinik davranışlar gösterme ihtimali varken, duyuşsal yönden sinik davranışlar gösteren kişilerin genel sinizm düzeyleri ile ilgili bir ilişkisi yoktur denilebilir. Buna rağmen bilişsel ve davranışsal boyutlar ile duyuşsal boyut arasında güçlü bir korelasyonun olması, duyuşsal boyutun bu boyutlardan etkilenebileceği anlamını taşımaktadır.

Örgütsel sinizm örgütler ve çalışanlar için önemli teşkil eden bir olgudur. Örgütsel sinizme yol açan nedenler olarak mobbing (Gül ve Ağıröz, 2011: 43), tükenmişlik (Shimizu vd., 2005: 336), iş memnuniyetsizliği, örgütsel bağlılığın zayıf olması söylenebilir (Chiaburu vd., 2013: 190). Örgütsel sinizme neden olan diğer faktörler ise çok uzun çalışma saatleri, etkin olmayan liderlik, işlem adaletsizliği, yıldırma davranışları olabilir (Pelit ve Pelit, 2014: 96). Örgütsel sinizm bir örgütte arttıkça örgütten ayrılmalar, mesleki tükenmişlik artacaktır (Aly vd., 2016: 94).

KAYNAKÇA

Abraham, Rebecca (2000), “**Organizational Cynicism: Bases and Consequences**”, Genetic, Social, and General Psychology Monographs, 126 (3), ss.269-292.

Ağrdan, Özgün (2016), “**Örgütsel Sinizm: Hastane Çalışanları Üzerine Bir Araştırma**”, Yüksek Lisans Tezi, T.C. İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akman, Gülhan (2013), “**Sağlık Çalışanlarının Örgütsel ve Genel Sinizm Düzeylerinin Karşılaştırılması**”, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hastane Ve Sağlık Kuruluşlarında Yönetim Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013.

Aly, Nagah Abdulfettah Mohammed, Ghanem, Maha ve Shanawany, Safaa (2016), “**Organizational Cynicism and Its Consequences on Nurses and Quality of Care in Critical Care and Toxicology Units**”, Journal of Education and Practice, Vol.7, No.8, ss.85-96

Anderson, Lynn Marry (1996), “**Employee Cynicism: An Examination Using a Contract Violation Framework**”. Human Relations, 49 (11), ss.1395-1418.

Dean, James, Brandes, Pamela ve Dharwadkar, Ravi (1998), “**Organizational Cynicism**”, Academy of Management Review, 23 (2), ss. 341-352.

Arabacı, İmam Bakır (2010). “**The effects of depersonalization and organizational cynicism levels on the job satisfaction of educational inspectors**”, African Journal of Business Management Vol. 4(13), ss. 2802-2811.

Brandes, Pamela-Marrie (1997), “**Organizational Cynicism: Its Nature, Antecedents, and Consequences**”. PHD Dissertation, Division of Research and Advanced Studies of the University of Cincinnati, USA.

Chiaburu, Dan, Peng, Ann-Chunyan, Oh, In-Sue, Banks, George ve Lomeli, Laura. (2013), “**Antecedents and consequences of employee organizational cynicism: A meta-analysis**”. Journal of Vocational Behavior, 83(2), ss.181-197.

Çalbay, Sultan (2016), “**Hemşirelerde Örgütsel Sinizm Düzeylerinin Belirlenmesi**”. İstanbul Medipol Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Eaton, Judy-Ashley (2000), “**A Social Motivation Approach To Organizational Cynicism**”. Unpublished Doctoral Dissertation, Graduate Program in Psychology, York University, Toronto.

Efeoğlu Efe-İbrahim & İplik Esengül (2011), “**Algılanan Örgütsel Adaletin Örgütsel Sinizm Üzerindeki Etkilerini Belirlemeye Yönelik İlaç Sektöründe Bir Uygulama**”. Çukurova Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 20 (3), ss.343-360.

Efil, İsmail (1993), “**Yönetimde Kalite Kontrol Çemberleri ve Uygulamadan Örnekler**”, Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları.

Erdost, Ebru, Karacaoglu Korhan ve Reyhanoglu, Metin (2007), “**Örgütsel Sinizm Kavramı ve İlgili Ölçeklerin Türkiye’deki Bir Firmada Test Edilmesi**”, 15. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiri Kitabı, 2007, ss. 514- 524.

Galletta, Maura, Portoghese, Igor, Ciuffi, Marta, Sancassiani, Federica., Aloj, Ernesto & Campagna, Marcello (2016), **“Working and Environmental Factors on Job Burnout: A Cross-sectional Study Among Nurses”**. Clinical Practice and Epidemiology in Mental Health: CP & EMH, 12, ss.132–141. <http://doi.org/10.2174/1745017901612010132>.

Panagiotis Gkorezis, Loizos Georgiou & Mamas Theodorou (2016). **“High-performance work practices and nurses’ intention to leave: the mediating role of organizational cynicism and the moderating role of human resource management-related educational background”**, The International Journal of Human Resource Management, ss.1-21 DOI: 10.1080/09585192.2016.1255906.

Greenglass, Esther, Burke, Ronald ve Fiksenbaum, Lisa (2001), **“Workload and Burnout in Nurses”**, Journal of Community and Applied Social Psychology, 11, ss.211-215.

Gül, Hasan ve Ağıröz, Aliye (2011), **“Mobbing ve Örgütsel Sinizm Arasındaki İlişkiler: Hemşireler Üzerinde bir Uygulama”**, Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi, C.XIII, S II, ss.27-47.

Kalağan, Gamze ve Güzeller, Cem-Oktay (2010), **“Öğretmenlerin Örgütsel Sinizm Düzeylerinin İncelenmesi”**, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı 27, ss.83-97.

Karasar, Niyazi (2012). **“Bilimsel araştırma yöntemi”**. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Kart, Müge-Ersoy (2015). **“Örgütsel Sinizm, Bağlamsal Performans ve Etik İdeoloji”**, Nobel Akademi yayıncılık, Ankara.

Kavak, Bahtışen ve Vatansever, Nilüfer (2007), **“Hizmet Sektöründe Örgüt İçi İletişim Bileşenleri ve İşgören Verimliliği Üzerindeki Etkileri: Ankarada’daki Beş Yıldızlı Otel İşgörenlerinin Düşünceleri”**, Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, 2(7), ss.120-140.

Kutunis, Rana-Özen ve Çetinel, Emine (2009), **“Adaletsizlik Algısı Sinisizmi Tetikler mi? :Bir Örnek Olay”**, 17.Yönetim ve Organizasyon Kongresi Kongre Kitabı (ss. 686-690).Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi.

Leiter, Michael, Harvie, Phyllis ve Frizzell, Cindy (1998), **“The correspondence of patient satisfaction and nurse burnout”**, Social Science & Medicine, Volume 47, Issue 10, November 1998, ss. 1611-1617.

Mirvis, Philip ve Kanter, Donald (1991), **“Beyond Demography: A Psychographic Profile of TheWorkforce”**, Human Resource Management, 30 (1), 45-68.

Özler, Derya-Ergün ve Atalay, Ceren-Giderler (2011), **“A Research to Determine the Relationship Between Organizational Cynicism and Burnout Levels of Employees in Health Sector”**. Business And Management Review, 1 (4), ss.26 – 38.

Pelit, Nil ve Pelit, Elbeyi (2014), **“Mobbing ve Örgütsel Sinizm (Teori-Süreç ve Örgütlere Yansımaları)”**, Ankara: Detay Yayıncılık.

Shimizu, Takashi, Feng, Qiaolian ve Nagata, Shoji (2005), **“Relationship between Turnover and Burnout among Japanese Hospital Nurses”**, Journal of Occupational Health ·47, ss.334-336.

Tayfun, Ahmet ve Çatır, Ozan (2014), **“Hemşirelerin örgütsel sinizm düzeylerinin incelenmesi”**. İşletme Araştırmaları Dergisi, 6(1), ss.347-365.

Tokgöz, Nuray ve Yılmaz, Hakan (2008), **“Örgütsel Sinisizm: Eskişehir ve Alanya’daki Otel İşletmelerinde Bir Uygulama”**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8(2), 238-305.

Topçu İbrahim, Ünaldi, Nihal, Bacaksız Feride- Eşkin, Tiryaki-Şen Hanife, Karadal Ahmet ve Yildirim Aytolan (2017), "**The Relationships Between General and Organizational Cynicism: A Study Among Healthcare Professionals**", International Journal of Caring Sciences, vol.10, ss.216-226.

Volpe, Rebecca, Mohammed, Susan, Hopkins, Margaret, Shapiro, Daniel ve Dellasega, Cheryl (2014), "**The negative impact of organizational cynicism on physicians and nurses**", Nurses and the Health Care Manager, 33 (4), ss.276–88.

Wanous, John, Reichers, Arnon ve Austin, James (2000), "**Cynicism About Organizational Change: Antecedents, and Correlates**", Group & Organization Management, 25(2), ss.132–153.

Wrightsmann Lawrence (1992), "**Assumptions about Human Nature Implications for Researchers and Practitioners**". Sage Publications, Inc., Newbury Park.

Yeşilçimen, Kerime-Cesur (2015), "**Hemşirelikte Örgütsel Sinizm ve Örgütsel Güven İlişkisi**", İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

ERCIYES ÜNİVERSİTESİ HASTANELERİ AFET PLANI

Uzm. Dr. İsmail ALTINTOP

Kayseri Şehir Hastanesi, draltintop1@hotmail.com

ÖZET

Günlük faaliyet kapasitesini aşan sayıda hastanın herhangi bir nedenle hastaneye başvurmasına neden olan her durum hastane için afet tanımına uymaktadır. Afet; deprem, trafik kazası ve terör nedeniyle oluşabilir. Sağlık kurumlarının bu olaylara karşı hazırlıklı olmaları can kayıplarını azaltacaktır. Hastaneleri afet durumunda yeterli kapasiteye ulaştırmak için imkânların en verimli şekilde kullanılması ve yönlendirilmesi için tüm hastaneler için Hastane Afet Planları (HAP) gereklidir. Amacımız teknolojinin gelişmesi ve artan afet tehditleri nedeniyle, hastane afet planının güncellenmesi amacıyla bu çalışma planlanmıştır.

Anahtar kelimeler: hastane, afet planı, afet

GİRİŞ

Afet anında planlı ve disiplinli davranmak zor olup, standart hastane hizmetlerini yerine getirmek de kolay değildir(1,2). Hasta taşıma ve bakım hizmetleri, takım organizasyonu, saha hazırlığı, kaza şiddet yönetimi ve acil birimi afet hazırlığında hayati öneme sahiptir (1-4). Afetlerde hastaneye başvuran hasta ve yaralıların teşhis ve tedavisinde başarılı olmak ve hastanede ortaya çıkabilecek sorunları en aza indirebilmek için her hastanenin yazılı, uygulanabilir bir afet planı olmalıdır (3-5). Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi (EUTF) Hastaneleri Kayseri ve civarındaki birçok şehrin sağlık gereksinimlerine yanıt veren, bölge için önemli bir konumdadır. Bünyesindeki tıp fakültesi hastanesi, organ nakli hastanesi, onkoloji hastanesi ve kalp hastanesiyle geniş hasta potansiyeline sahiptir. Hastane afet planı (HAP), hastanenin kolayca uygulayabileceği, tüm personelinin belli bir disiplin ve standart eğitim sonucunda kurumlarını afetlere hazır hale getirebilecekleri bir model sunmayı amaçlamaktadır. Başta karmaşık bir sistem gibi görünse de zamanla uygulanabilirliği artmaktadır.

Bu çalışma, hastanelerin ve sağlık kurumlarının afetlere karşı hazırlıklı olmasını sağlayacak bilgilerin paylaşılması amacıyla hazırlanmıştır.

MATERYAL METOD

Çalışmaya başlamadan önce EUTF Acil Tıp Anabilim Dalı ve EUTF Dekanlığı'ndan gerekli yasal izinler alınarak çalışmaya başlanmıştır. Çalışma yapılırken çalışmacıya ait Türkiye Cumhuriyeti Yüksek Öğretim Kurumu 192724 nolu "Erciyes Üniversitesi Hastaneleri Afet Planı" adlı tezden faydalanılmıştır. Çalışmanın ilk aşaması Ocak 2006 ile Haziran 2006 tarihleri arasında Erciyes Üniversitesi tıp fakültesi Acil Tıp Anabilim dalında gerçekleşmiştir. Çalışmamız derleme makalesi olarak planlanmış; York Üniversitesi Ulusal Sağlık Araştırmaları Enstitüsü tarafından geliştirilen, Centre for Reviews and Dissemination (CRD) 2005 rehberi doğrultusunda yapılmıştır. Literatür taramasına, Hastane afet planı ile ilgili çalışmalar alınmıştır. Tarama, "PubMed, Cochrane, Sciencedirect, ClinacalKey/Elsevier ve Ulakbim" veri tabanlarında yapılmıştır. Çalışma uzmanlık tezinden alınan veriler ile üretilmiştir.

AFET YÖNETİM SİSTEMİ VE HASTANE AFET PLANI VE TANIMI

Afet Yönetim Sistemi (Incident Command System, ICS) yani Hastane Afet Planı (HAP) ilk defa 1970’te Amerika Birleşik Devletleri’nde düzenlenmiştir(1,2). Bin dokuz yüz yetmiş ‘teki Güney California yangınlarından sonra çıkan hasar ve ölümler nedeniyle, yerel ve ulusal düzeyde itfaiye kurumlarının çalışması sonucu yapılmıştır(3–5). Bu sistem modern yönetim kurallarının üzerine kurulmuştur. Bu nedenle değişik kuruluşlar veya kurumlar kendi özelliklerine göre bu programın değişik örneklerini geliştirerek uygulamaya koyabilmektedir(3–5).

Afet yönetim sisteminin amacı, kullanıcı kurumu günlük ufak olaylardan büyük felakete kadar, her çeşit olayın üstesinden gelebilecek şekilde hazırlamaktır(6,7). Afet yönetim sistemi yaklaşık 50 senedir tüm dünyada beri kullanılmaktadır. Bu süre içinde değişik ülkelerde ve değişik olaylarda güvenilirliği kanıtlanmıştır. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri’nde 1993 Northridge Depremi’nde hasar görmüş hastanelerin bu sistemle başarılı bir operasyon gerçekleştirebilmeleri, sistemin güvenilir ve uygulanabilir olduğunu kanıtlamıştır(3,8).

1.1.1. HAP yapılandırılmadan önce neler yapılmalı

Bölgedeki afet riskleri hesaplanmalıdır. Hastanenin kapasitesi, yükümlülüklerinin neler olduğu dikkatle incelenmelidir. HAP ile ilgili mevzuat ve kanunlara karşı uyumu önemlidir.

1.1.2. HAP planlama süreci

Hastanelerimizde kurulacak olan HAP koordinasyon birimi HAP’nın hazırlanması takip edilmesi ve organizasyonundan soruludur(9). Kurulan koordinasyon merkezi hastane içerisinde olmalıdır. Hap ile ilgili yeterli bilgiye sahip kişiler tarafından takip edilmelidir. HAP ile ilgili aktivasyonları, eğitim, tatbikatları takip edecek bir kişi görevlendirilmelidir (4,10,11). Değişik senaryolar ve tatbikatlarda dinamik yapı devam ettirilecektir. Ayrıca planlama aşamaları şunlardır(4,10–13):

1. Planlamayı yapacak otoritenin belirlenmesi
2. Planlama komitesi oluşturulması
3. Risk analizinin yapılması
4. Planın amaçlarının belirlenmesi
5. Yönetiminin tanımlanması
6. Sorumlulukların belirlenmesi
7. Kaynak analizinin yapılması
8. Acil durum yönetim bileşenlerinin ve sistemin oluşturulması
9. Planın yazılı hale getirilmesi
10. Planın uygulanması ve test edilmesi
11. Planın güncellenmesi, test edilmesi ve gözden geçirilmesi

1.1.3. Risk analizi

Riskler bölgeye göre değişebilir. Afet tiplerine göre hastaneye başvuran hasta profili değişebilmektedir. Depremlerde ciddi yaralanmalar ile birçok hasta başvururken, çok sayıda cerrahi müdahale, kan, sıvı, ameliyathane ve cerraha ihtiyaç duyulmaktadır(12,14,15). Yangınlar, zehirli kimyasal gaz kazalarında çok sayıda oksijen kaynağına ihtiyaç olacaktır. Japonya’daki sarin gazı saldırısında olduğu gibi ciddi arındırma uygulamaları ve yüksek miktarda atropin gereksinimi oluşabilir(13). Önceden haber alınan kötü hava koşullarına yönelik önlemler erken alınabilir. Önceden yapılacak risk analizi ile afet durumundaki yapılanma netleştirilebilir(15).

1.1.4. Kaynakların sağlanması

Hastaneler için Afet kaynakları:

1. Personel
2. Fiziki ve yapısal alanlar
3. Sarf malzemesi
4. Araç ve gereçler
5. Yeni veya alışılmamış kaynaklar.

Birçok felakette fazladan kaynak bulunmasının problem teşkil ettiği gözlenmiştir(3,13,16). Bazı olaylarda kaynakların bilinçsiz ve plansız dağılımının kurtarma operasyonlarını yavaşlattığı gösterilmiştir(13,16). Kaynaklar gerekli sayıda ve yeterli miktarda temin edildiği takdirde, sahadaki çalışmalar daha düzenli gerçekleşebilmektedir(14). Gerekli miktarda kaynak elde etmenin ilk basamağı, felaket sonrası hasarın büyüklüğünü tespit etmek ve eldeki kaynakları tekrar değerlendirmektir. Tek kurumu ilgilendiren kazalarda kurum içindeki alt birimlerin koordineli çalışmaları şarttır(14). Afetlerde kaynakların belirlenmesinde kullanılan en etkili yöntemlerden biri “kontrol noktası” oluşturmaktır.

1.2. HAP ÖZELLİKLERİ

Herhangi bir HAP’ın aşağıdaki özelliklere sahip olması şarttır(1,3,10,12):

1. HAP, farklı seviyedeki afetler için etkili bir eylemi desteklemelidir:
2. HAP’ın çeşitlilik ve büyüklük açısından değişik olaylarda etkili olması gerekmektedir.
3. HAP, yeni gelişen ve acil durumlarda gelecekte yararlı olabilecek teknik olanaklarla birlikte olabilmelidir.
4. HAP, standardize edilmiş organizasyon, terminoloji üzerine kurulmalıdır.
5. HAP, faaliyete geçtiğini, kurumun var olan sistemine en az uyumsuzluğu göstermek zorundadır.
6. HAP, kolay anlaşılır ve ekonomik olmalıdır. Bu şekilde yeni personel planı kolayca öğrenecek ve programın devamı kuruma maddi olarak çok fazla bir yük getirmeyecektir.

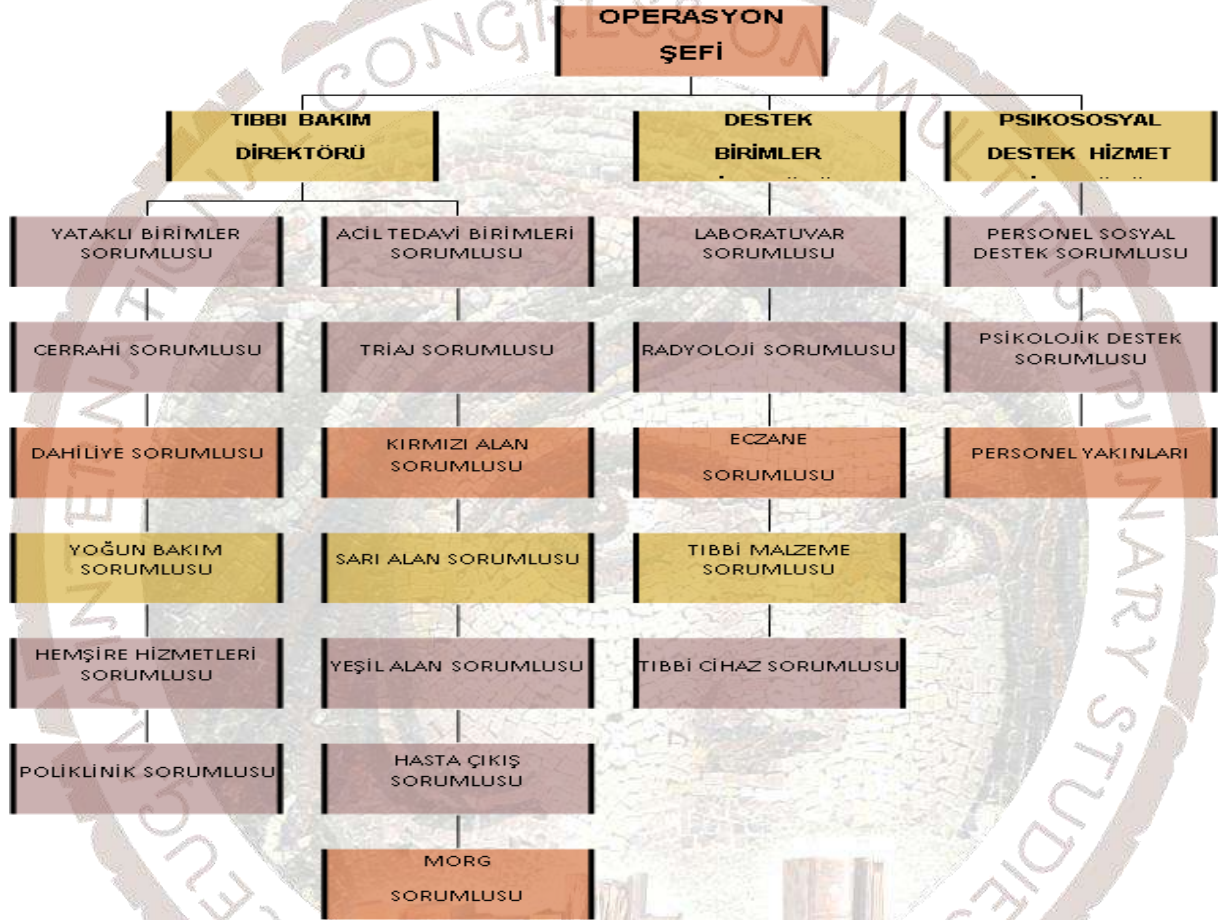
Afet yönetim sisteminde kurumlar için önerilen planlarda yönetici görevlerin sayısı en az 36’dır(1,12,13). Bu görevlerde olan kişiler, toplam 5200 personeli yönetebilmektedir. Ancak koşulların uygun olduğu dönemlerde yönetici sayısının 50 ile 60 arasında tutulması daha uygun olmaktadır. Ancak ufak olaylarda plandaki birimlerin kısmen aktivasyonu veya sadece birkaç birimin aktivasyonu felaketin üstesinden gelmek için yeterli olabilir. Afetlerde hastane afet planının hangi ölçüde aktive edileceği HAP Başkanı tarafından belirlenir(1,12,13). Afetlerde, ilk etapta yöneticilerin bir kısmına ulaşmak imkânsız olabilmektedir. Bu da bir direktör, şef ya da sorumlu kendi düzeyine denk başka görevleri de yürütmek zorunda kalabilmektedir. Bu şekilde ilk saatlerde yönetimde meydana gelebilecek aksaklıklar önlenmiş olacaktır.

HAP’da adı geçen kişilere, birimlere ve bunlara bağlı olan görevlilere, görevleri ve göreve çağırılma sıraları önceden bildirilecektir. Afetlerde görevlilere ulaşmada sorunlar yaşanabileceğinden gerekli önlemlerin alınması şarttır(1,12–14). HAP’ında adı geçenler afetlerde hastaneye çağrılmasa dahi, bir an önce hastaneye gelmek durumunda olup kendi amirleriyle irtibat kurmakla yükümlüdürler. Bu uygulamaya uyum göstermeyen kişilere hangi görevde olurlarsa olsunlar, Hastane Afet Yönetim Kurulu’nca daha önceden belirlenmiş olan

yasal yaptırımların uygulanabilmesi için gerekli önlemler alınmalıdır. HAP'nın her zaman kullanılmaya hazır da kalması için en önemli etkenler eğitim ve tatbikatlardır(8,10).

1.3. HAP ŞEMALARI VE ULAŞILABİLİRLİLİĞİ

Komutan, yetkililer, şefler, direktörler ve sorumlulardan oluşur(1,3). Otuz altı pozisyona ait tüm görev tanımlamaları ve rapor verilecek kişiler tanımlanır. Görev tanımlamalarının değiştirilmemesi ve ortak dilin kullanılması önerilmektedir(Şekil 1). Pozisyonların farklı bölümler altına kaydırılması önerilmez. Hastane içinde ve dışında iletim ve veri akışı bu şekilde doğru yapılmış olacaktır.

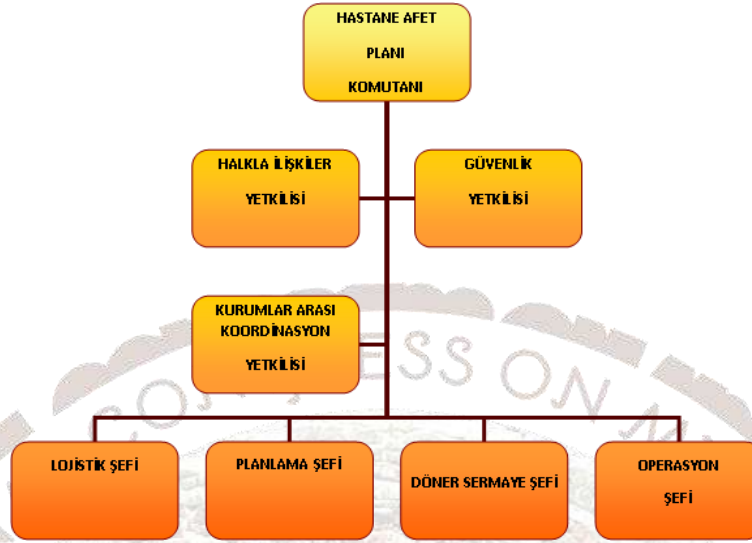

Şekil 1. HAP Operasyon Birimi

3.1. HAP gerçekleştirme basamakları

1. Genel toplantı: HAP yapısını bilen ve hakim olan kişi öncelikle hastane yöneticilerine HAP'nın yapısı, faydaları, maliyet ve uygulama esasları hakkında geniş bilgi vermelidir.
2. HAP hazırlama komitesi: Olabildiğince üst düzey yöneticiyi içermelidir.
3. Yönetici toplantısı: Bölüm şefleri ve yöneticilere yönelik toplantı yapılmalıdır (Şekil 2).
4. HAP personel kursları: Tüm personele yönelik kısa bilgilendirme.
5. Masa başı tatbikatlar.
6. Tam katılımlı tatbikat.

7. Sürekli personel eğitimi.

Şekil 2. Hastane afet planı yönetim kurulu

3.2. HAP hazırlama komitesi görevleri

Projenin oluşturulma süresini ve uygulama zamanını belirler(11). Eğitime alınacakların liste ve eğitim zamanlarını belirler. Yıllık personel eğitim programına HAP programının eklenmesini sağlar(6,7,11). Eğitimler öncesi ön bilgilendirme toplantısı yapar. Eğitim merkezini belirler. HAP için gerekli yelekler, eğitim materyalleri gibi malzemeleri sağlar.

3.3. HAP'ın ulaşılabilirliği

HAP'ın kolayca ulaşılabilir noktalarda olup olmadığının kontrol eden kişi HAP Güvenlik şefidir. Bu görev süreklilik isteyen bir kavram olduğundan, ilgili yerlerin en az ayda bir kez kontrol edilmesi gerekmektedir(6,7,11).

3.4. Hastane personelinin çağırılma programı

Personeli çağırılmakla sorumlu olan kişi Planlama Şefi'dir. Afetlerde, gelen personelin ve gönüllülerin kontrol noktasında kaydı yapılır. Mevcut elemanların listesi planlama biriminin tüm sorumlularına iletilir. Planlama Şefi gelen personelin ve ulaşılabilir personelin listesini hastaneye bildirmekle yükümlüdür. Gelen kişiler kendi araçlarıyla geldiği takdirde araçlarını sahanın dışında, yolları kapatmayacak şekilde park etmelidir. Bunun sağlanması güvenlik biriminin görevidir(7,15).

Hastane dışındaki personeli afetten haberdar etmek aşağıdaki yöntemler kullanılır:

1. Telefonla çoklu otomatik arama ve mesaj bildirme cihazları aracılığıyla,
2. Hastanede çoklu otomatik çağrı cihazlarının kullanımı veya telsiz kullanımı,
3. Medya aracılığıyla duyuru yapılması.

Afetlerde personel nöbetlerini ve çalışma saatlerini düzenleyen kişi Planlama Sorumlusu'dur. Afet gerçekleştiğinde, hastanede görevli olan personelin evleri ve ailelerini görmeye gitmeleri için gerekli düzenlemeler hastane tarafından ilgili sorumlularca yapılmalıdır(7,15). Afet öncesi hastanemizin her bölümü veya birimi, HAP'a uygun senelik görevlendirme planını yapmış olmalıdır. Bu görevlendirme planına göre ilgili personel çağrılmazsa bile hastaneye iletişim kurmak zorundadır.

2. OPERASYON SAHASI

Operasyon sahası hasta bakımının gerçekleştiği bölgedir. Sadece giriş izni olan personel girebilmektedir. Bu amaç için görevli personele daha önceden lojistik birimi tarafından hazırlanmış görev kartları dağıtılacaktır. Afetlerde, ihtiyaç duyulan personel sayısı birim şefleri tarafından belirlenir(7,15,17). Yönetim Kurulu gereken personel sayısını Planlama Şefine bildirir. Planlama Şefi mesaide olmayan personeli hastaneye çağırır. Felaketin tahmini süresine göre planlama birimi, çalışma düzenlerinin süresi ve bir sonraki çalışma saatlerinde çalışacak personelin listesini hazırlayıp personele bildirir. Çalışma süreleri ve belirli sürede çalışacak personel sayısı hesaplanırken, afetin tahmin edilenden daha uzun sürebileceği unutulmamalıdır (9,17). Kısa süreli felaketler için düzenlenen nöbet süre ve sayı çizelgeleri, uzun süren felaketlerde sonraki günlerde personelin aşırı yoğunluğuna ve verimin belirgin şekilde düşmesine neden olacaktır. Afet gerçekleştiğinde görevli olan personele, evleri ve ailelerini görmek için izin verilmesi gerekir.

3. KONTAMİNASYON VE DEKONTAMİNASYON

Kontaminasyon sabit tesislerdeki veya mobil araçlardaki kontamine materyallerin çevreye dağılmasından dolayı meydana gelmektedir(2). Kontaminasyon doğal felaketlerin veya teknolojik olayların etkisiyle ortaya çıkabilmektedir (2,18). Son yıllarda gittikçe yaygınlaşan terör eylemleri kontaminasyon yaralanmalarının artmasını yol açmaktadır. Terör örgütlerinin kimyasal, biyolojik veya nükleer silahlara yönelmesi, ayrıca kontaminasyon potansiyeli olan kurumları hedef alması nedeniyle önümüzdeki yıllarda daha da sıklaşacağı düşünülmektedir.

4. AFETLERDE GEREKECEK TEMEL İHTİYAÇLAR

- 4.1. Dokümantasyon için gerekli malzemeler,
- 4.2. Kimlik tespiti için adı geçen yöntemlerle ilgili malzemeler,
- 4.3. Triaj kartları, Görev kartları, Tetkik ve film istek formları,
- 4.4. Eldiven, maske, kepe, steril örtü, yanık bohçası, pansuman için gazlı bez, sargı bezi, flaster ve benzeri pansuman malzemeleridir, Pansuman setleri, Bol miktarda intravenöz mayi. Bol miktarda dikiş ipliği, elastik bandaj, sargı yapmak için pamuk, atel veya alçı. Damar yolu malzemeleri, serum setleri, enjektör, iğne ucu, kelebek gibi malzemeler. Santral venöz yol açmak için kateter. Toraks tüpü takılması için setler.
- 4.5. Dezenfektan maddeler. Su olmadığı durumlarda kullanılabilir sabunlar ve şampuanlar.
- 4.6. Tansiyon aleti, stetoskop, boyunluk, travma tahtaları, kaşık sedye ve hava atelleri,
- 4.7. İdrar sondaları ve torbaları, periton lavajı kateterleri, N/G tüpleri, Entübasyon malzemesi, trakeostomi seti ve tüpleri,
- 4.8. Taşınabilir monitör ve solunum cihazları, nabız oksimetre, bunların pil, batarya veya aküleri, ayrıca şarj edilmeleri için uygun şarj aletleri,

5. KONAKLAMA, BESLENME, TAŞINMA VE SİHHİ UYGULAMALAR

Afetlerde yakıt ve enerji kesintileri için HAP Yönetim Kurulu'nun daha önceden gerekli kurumlarla mutabakat kurmasında fayda vardır. Geçici bir süre yetecek şekilde yakıt depolanabilmelidir. Bu amaç için lojistik birimi, gereken önlemleri alarak deprem veya toprak kaymaları sonucu ya da sel durumunda tehlike yaratmayacak bir şekilde güvenli bir sahada depo kurabilir(2,18). Afetlerde enerji kesintisi sorunu geçici olarak, daha önceden alınmış olması gereken jeneratör, akü ve benzeri cihazlarla giderilmelidir(2,11,14,18).

6. BİNANIN TAHLİYE KARARI

Hastanelerin herhangi bir afet tehdidi karşısında veya afet sırasında, boşaltılıp boşaltılmayacağı kararını veren kişi HAP Başkanı'dır. Bu konuda başkan tam yetkiye sahiptir. HAP başkanı ayrıca hastane boşaltma faaliyetlerinin koordinasyonundan sorumludur. Bu kararı vermeden önce, başkanın afetle ilgili daha tecrübeli olan kurumlardan görüş alması faydalı olabilmektedir.

7. KURULACAK GEÇİCİ HASTANE

Kurulacak geçici hastanenin planı "sahra hastanesi planı" başlığı altında incelenir. Sahra hastanesi oluşturulması ihtiyaridir. Sahra hastanesi oluşturulup oluşturulmayacağına HAP yönetim kurulu gerekli izinler sonucunda karar verecektir(2,18). Olası sahra hastanesi planı kısaca anlatılmıştır. Kompleksin tüm bölümlerinin çadırlarda olması şart değildir. Çevrede sağlam kalan kamu ve özel kurum veya kuruluş binalarından faydalanmak daha uygun olabilir(2,14).

8. SONUÇLAR

Hastane içerisinde yapılacak olan tatbikatlar sonucunda olabilecek çeşitli afetlere karşı hazırlıklı olunarak; afet durumunda can ve mal kayıpları en aza indirilecektir. Tatbikatlar yılda en az dört defa yapılmalıdır. Tatbikatlar masa başı ve kapsamlı tatbikat olarak planlanabilir. Değişik tatbikat önerileri değerlendirilebilir. Hastanelerde yangın, deprem, terör saldırıları, kimyasal, biyolojik, nükleer saldırılara karşı tatbikatlar uygulanabilir. Salgın hastalık durumlarında HAP işleyişi ile ilgili senaryolar ve tatbikatlar yapılmalıdır.

Günümüzde afet tanımı giderek değişmekte ve toplumları daha da ilgilendirir duruma gelmektedir. Afet sırasında normal hastane işleyişleri aksamaktadır. En son İstanbul'da meydana gelen terör olaylarında bu açıkça görülmüştür. 11 Eylül saldırılarından sonra bu konuyla ilgili tüm dünyada çalışmalar artmıştır. Gelişen teknoloji kimyasal, biyolojik, nükleer afet riskini artırmıştır. HAP günümüzde hastanelerimizin afetlere karşı ortak anlayış çerçevesinde oluşturulmasına dayanılmaktadır.

HAP sadece iç afetlerde değil dış afetlerde de hastanemizde hizmetlerin tam olarak devam ettirilmesine katkıda bulunacaktır. HAP yapısı ve yönetim anlayışı sayesinde afet durumunda sahada afet yönetimi başarıyla yapılabilecektir. Daha önceden yapılmış tatbikatlar ve senaryolar sonucunda afet durumunda planlı davranılacaktır. Afet planı hastanemizde acil servisi ilgilendiren toplu kazalar ya da fazla miktarda hasta gelebilecek durumlarda uygulanabilir.

Temel amacımız afet sonrasında, hastaneye gönderilen hasta ve yaralıların teşhis ve tedavisinde başarılı ve organize olmak, afet nedeniyle hastane içinde oluşan panik ve kargaşayı önleyerek, ortaya çıkabilecek sorunları en aza indirmek, bu planda yer alan her birimin görevlisini ve görevlerini önceden belirlemek ve birimler arasında iyi bir organizasyon sağlamaktır.

Hastaneler mevcut afet planını HAP ile kolayca bütünleşebilir. Planda görev tanımlarının anlaşılması ve uygulanması kolaydır. Organizasyon şeması pratik olduğu için her tür (küçük veya büyük) afetlerde hastanemizde uygulanabilir. Kayıtların başarı ile tutulmasını sağlar. Ortak dil herkes tarafından konuşulduğu için dışarıdan yardımın sağlanması daha kolay olur. Masrafsız bir yöntemdir. HAP disiplin içinde planlanmalıdır. HAP planlama ve koordinasyon birimi oluşturulmalıdır.

HAP şemasının tam anlamıyla öğrenilmesi; afet hazırlığına istekli olmak ve eğitim ile olabilmektedir. HAP şeması üniversite anabilim dalları yöneticilerine ulaştırılmalı ve anabilim dallarının herkes tarafından görülebilecek uygun bölümlerine asılmalıdır. Böylece en azından personele afet halinde bir plan dâhilinde hareket edileceği konusunda bilgi verilmiş; olası afette görev alabileceği konusunda ise teşvik bulacağı gösterilmiş olur. Hastanelerimizde özellikle acil tıp anabilim dalı olarak eğitimlerle ve afet hazırlıklarıyla olası afetlere daha hazırlıklı olmalıyız.

KAYNAKLAR

1. Treat KN, Williams JM, Furbee PM, Manley WG, Russell FK, Stamper CD. Hospital preparedness for weapons of mass destruction incidents: an initial assessment. *Ann Emerg Med.* 2001;38(5):562–5.
2. Aghababian R V. Hospital disaster planning. *Adv Emerg Nurs J.* 1986;7(4):46–54.
3. Djalali A, Castren M, Khankeh H, Gryth D, Radestad M, Öhlen G, et al. Hospital disaster preparedness as measured by functional capacity: a comparison between Iran and Sweden. *Prehosp Disaster Med.* 2013;28(5):454–61.
4. Kaji Roger J AHL, Lewis RJ. Hospital disaster preparedness in Los Angeles county. *Acad Emerg Med.* 2006;13(11):1198–203.
5. Okumura T, Suzuki K, Fukuda A, Kohama A, Takasu N, Ishimatsu S, et al. The Tokyo subway sarin attack: disaster management, part 2: hospital response. *Acad Emerg Med.* 1998;5(6):618–24.
6. Kalanlar B, Kubilay G. Afet Hemşireliği Eğitimi ve Afet Öncesinde Afet Hemşiresinin Görevleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Derg.* 2015;8(2).
7. Salman N, Eryılmaz M, Durusu M, Eyi YE, Kaldırım Ü, Atik B. Bir askeri eğitim hastanesi için uygun tıbbi acil durum kod sisteminin belirlenmesi. *Gulhane Med J.* 2015;57(1).
8. Djalali A, Carezzo L, Ragazzoni L, Azzaretto M, Petrino R, Della Corte F, et al. Does hospital disaster preparedness predict response performance during a full-scale exercise? A pilot study. *Prehosp Disaster Med.* 2014;29(5):441–7.
9. Özmen P, Türk YZ, Çetin M. Afetlerde Güvenli Hastaneler. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilim Derg.* 2013;2(4).
10. Kearns RD, Conlon KM, Valenta AL, Lord GC, Cairns CB, Holmes JH, et al. Disaster planning: the basics of creating a burn mass casualty disaster plan for a burn center. *J Burn Care Res.* 2014;35(1):e1–13.
11. Bal CG, Ada S. Hastanelerde Afet Planlaması Üzerine Bir Literatür İncelemesi A Literature Review on Hospital Disaster Planning. *Aims Scope Gaziantep Univ J Soc Sci is a peer-reviewed Int Acad J which is Publ four times a year Lang J is English Turkish Lang Law Artic could also be F.* 2013;68.
12. Dai A, Carrougher GJ, Mandell SP, Fudem G, Gibran NS, Pham TN. Review of recent large-scale burn disasters worldwide in comparison to preparedness guidelines. *J Burn Care Res.* 2017;38(1):36–44.
13. Kai T, Ukai T, Ohta M, Pretto E. Hospital disaster preparedness in Osaka, Japan. *Prehosp Disaster Med.* 1994;9(1):29–34.
14. Ali E. Kamu Yönetiminde Değişimin Afet Yönetimi Uygulama Alanına Etkileri.

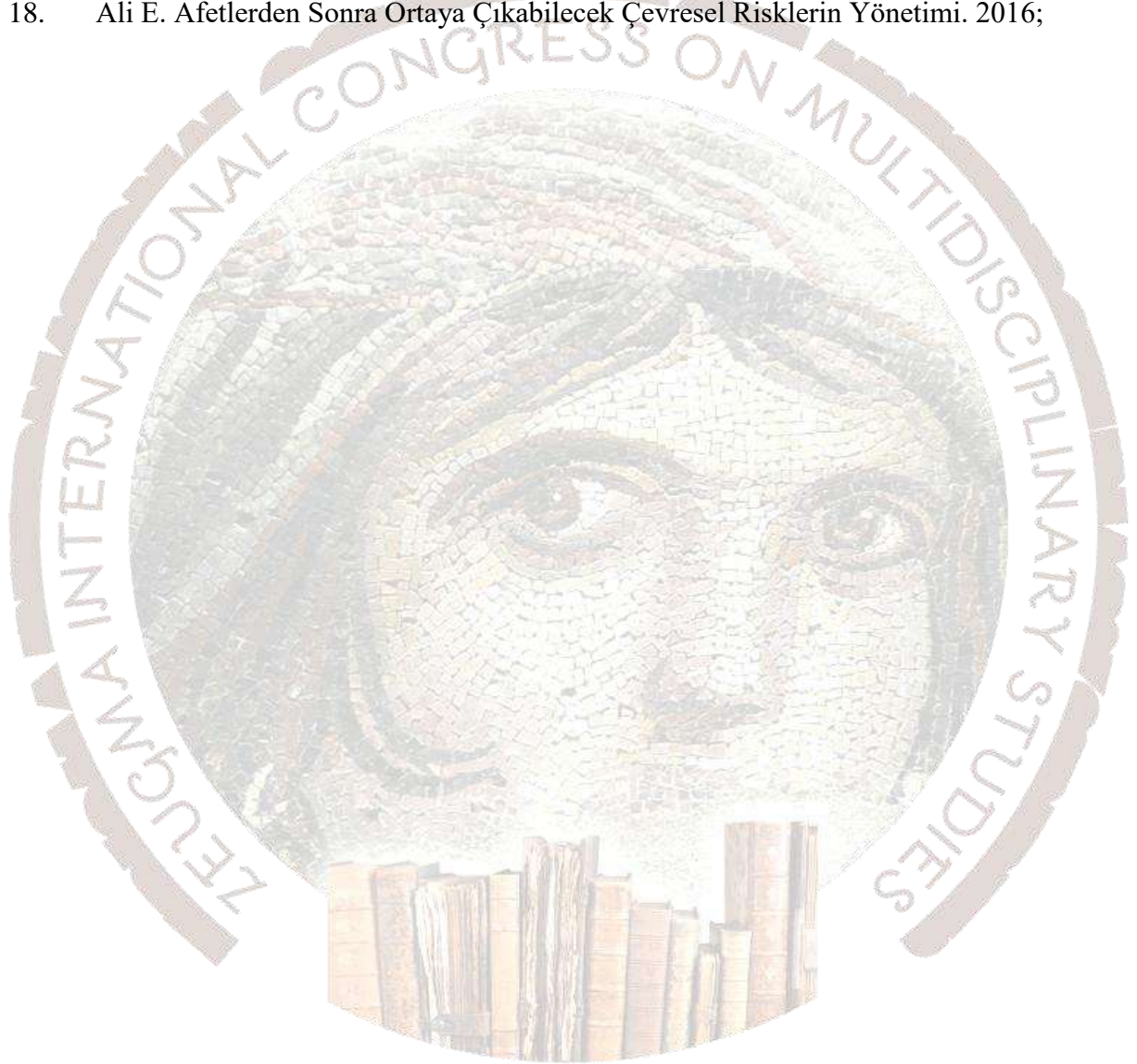
Hastan Öncesi Derg. 2016;1(1).

15. Balçık PY, Demir İB, Duygu Ü. Ankara'da Seçilen Bazı Hastanelerde Afet Yönetimine İlişkin Mevcut Durum Değerlendirilmesi. Hacettepe Sağlık İdaresi Derg. 2014;17(1).

16. Klein JS, Weigelt JA. Disaster management. Lessons learned. Surg Clin North Am. 1991;71(2):257-66.

17. Franc-Law JM, Bullard M, Della Corte F. Simulation of a hospital disaster plan: a virtual, live exercise. Prehosp Disaster Med. 2008;23(4):346-53.

18. Ali E. Afetlerden Sonra Ortaya Çıkabilecek Çevresel Risklerin Yönetimi. 2016;

MARDİN GELENEKSEL YEMEKLERİ VE BU YEMEKLERDE KULLANILAN GIDA MADDELERİ

Doç Dr. Lokman TOPRAK

Mardin Artuklu Üniversitesi, lokmantoprak@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Aslı ÇELİKEL GÜNGÖR

Mardin Artuklu Üniversitesi, acelikel2@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Semra GÜRBÜZ

Mardin Artuklu Üniversitesi, semragurbuz@gmail.com

ÖZET

İnsanlık tarihi boyunca medeniyetlerin yerleşim yeri olarak önemini korumuş olan Mardin coğrafyası, tarihi ticaret yollarının ve kültürel ilişki ağlarının kesiştiği bir merkezdedir. Eğlenceden cenaze törenlerine, yeme-içme alışkanlıklarından edebî eserler ortaya koymaya kadar pek çok konuda insanoğlunun meydana getirdiği değerlerin tamamına birden kültür denilmektedir. Kültürün öğeleri olan gelenekler, sevmek, sevmemek, inançlar, tabular, insana ve bir insan topluluğunun üyelerine özgü alışkanlıklardan olan beslenmenin üretimi, tüketimi ve hazırlanma aşamalarıyla bağlantılıdır. Bu nedenlere yemek kültürü toplumun en önemli kültürel özelliklerini içinde barındıran unsurlardan biridir. Mardin ve çevresinde yaşayan insanların geçim kaynakları arasında meyve, sebze, tahıl ve et ürünleri üretimi yer almaktadır. Ayrıca Mardin'in uzun yıllar boyunca ticaret yolu üzerinde bulunması ilde ticaretin gelişmesine neden olmuştur. Geçim kaynakları yemek kültürünün oluşumunda etkili olan faktörlerden biridir. Bu çalışmada Mardin'de yöresel yemek pişiren 20 katılımcı görüşme yapılarak Mardin'de üretilen yöresel yemekler ve bu yemeklerin yapılmasında kullanılan gıda maddelerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada Mardin'de geleneksel olarak üretilen ve tüketilen 44 yemek tespit edilmiştir. Bu yemeklerin üretimi sırasında daha çok koyun etinin tercih edildiği belirlenmiştir. Üretiminde kullanılan tahıl ürünlerinde pirinç tüketiminin bulgur tüketiminden daha az olduğu saptanmıştır. Ayrıca bölgede baharat kullanımının yaygın olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Mardin, Kültür, Yemek, Geleneksel Gıda, Gıda Maddeleri.

FOOD MATERIALS USED IN MARDIN FOOD CULTURE

ABSTRACT

Mardin region, which has preserved its importance throughout the history of humanity, is a center of historical trade routes and network of cultural relations. The culture that is intertwined with the society has a structure that includes life as a whole. From festivity to funerals, from eating and drinking habits to presenting literary artifacts, all of the values human created are called culture. Components of culture such as love, hate, beliefs, taboos are linked to the stages of production, consumption and preparation of food which is from the habits of human beings. For these reasons, food culture is one of the most important cultural codes of society. Many people living in and around Mardin earn their livelihoods from the production of fruits, vegetables, grains and from animal husbandry. This is effective in the formation of dietary cultures. In the study, face to face interviews were conducted with twenty women who cook Mardin regional dishes and foodstuffs which are an important role in the food culture were examined according to the interviews results. Forty-four local products were identified in the negotiations. It has been determined that sheep meat is preferred more

compared to the other kind of meat products, and the consumption of rice in the cereal products is preferred less than the consumption of bulgur. It has also been observed that the consumption of spices in the region is widespread.

Keywords: Mardin, culture, food items, traditional foods, ingredient.

1.GİRİŞ

Mardin coğrafyası, tarihi ticaret yollarının ve kültürel ilişki ağlarının kesiştiği bir merkezdedir. Tarımın doğduğu “Bereketli Hilal” bölgesinin içinde bulunan Mardin’in ismine ilişkin pek çok rivayet bulunmaktadır. Bazılarına göre bu isim Süryanice Merdo’dan, Ermenice Mardi’dan, veya Marde adlı bir kavimden gelmektedir. Bazılarına göre ise, Plinius’un Antiokia Arabis’in yerini betimlerken, Orrhoei (Urfa) ile Mardani Arap kabilelerinin arasında yer aldığını belirtmektedir (Aydın ve ark. 2000). Bütün Arap tarih ve coğrafya kaynaklarında şehrin ismi Maridin şeklinde kaydedilmiştir (Ağırakça, 2010). Mardin ve çevresindeki ilk yerleşim birimlerinin M.Ö. 4500-3500 yılları arasında Mezopotamya’da yaşadıkları bilinen Subariler zamanında kurulduğu sanılmaktadır (Çambel v Braidwood, 1980). Daha sonra bölge Hitit, Asur, Roma ve Osmanlı gibi birçok imparatorluğa ev sahipliği yapmıştır.

Mardin şehrinin tarihi incelendiğinde farklı dil, din ve etnik kökenden gelen toplulukların bir arada yaşadığı görülmektedir. Bu gurupların oluşturduğu kültürel değerler ve yaşam tarzları kuşaktan kuşağa aktararak günümüze kadar ulaşmaktadır. (Toprak 2015: 10). Bunun en güzel örnekleri arasında Mardin’in mimarisinde önemli bir yeri olan taş işçiliği ve bölgede yaygın olarak süsleme sanatında kullanılan telkâri işçiliği yer almaktadır.

Kültür, Latince “Cultura” sözcüğünden gelmekte ve tarladaki ekini tanımlamakta; aynı dildeki “Colere” sözcüğü ise özen göstermek, korumak, ikamet etmek, toprağı sürmek, ekip biçmek, yetiştirmek, ibadetle onurlandırmak anlamlarında kullanılmaktadır (Uhri, 2011). Toplum ile iç içe girmiş olan kültür bir bütün olarak hayatı kapsayan bir yapıya sahiptir. Kültür gelenekler, sevmek, sevmemek, inançlar, tabular ve beslenme gibi öğeleri içinde barındırır ve eğlenceden cenaze törenlerine, yeme-içme alışkanlıklarından edebî eserler ortaya koymaya kadar pek çok konuda insanoğlunun meydana getirdiği değerlerin tamamına birden kapsar. (Talas, 2005)

Yemek kültürel farklılıkların somutlaştığı, sınırların kesinlik kazandığı ancak bazen de çokça benzeşip aynılaştığı, kültürel değerlerin yeniden üretildiği bir alandır. Bir yemeğin malzemesinin hazırlanışı, pişirilmesi ve sunulması aşamalarının tamamı topluluğun kültürel değerlerinin dış vurulmasını sağlayan önemli araçlardandır (Sarı 2010).

Yemek kültürü din, gelenek, ekonomik durum ve sosyo-kültürel yaşam gibi değişkenlerden etkilenmektedir (Toprak, 2015). Mardin’in mutfağının oluşmasında bu değişkenlerin etkisi büyüktür. Bölgenin iklim yapısına bağlı olarak yapılan tarımın yansira kültürel alışkanlıklar yemek kültürünün şekillenmesini sağlamıştır. Mardin’de şu günlerde globalleşmeye bağlı olarak birçok yemek çeşidi bulunsa da geleneksel olarak üretilen yemek çeşitlerinin üretimi devam etmektedir. Bu çalışmada Mardin’de üretilen geleneksel yemekler ve yemeklerin hazırlanmasında kullanılan önemli gıda maddelerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

2.YÖNTEM

Çalışma kapsamında kartopu örnekleme yöntemi kullanılarak. Mardin’de yaşayan ve yöresel yemekler yapan toplam 20 katılımcı ile görüşme yapılmıştır. Görüşmeler iki araştırmacının katılımı ile 4 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler 30-60 dk. arasında sürmüştür. Görüşme katılımcının ismi, yöresel hangi yemekleri bildiği, kaç yıldır yöresel yemek pişirdiği ve bu yemeklerde hangi malzemeleri pişirdiği soruları yöneltilmiştir. Mardin’de geleneksel olarak yapıyı devam yemek çeşitleri ve bu yemeklerde kullanılan başlıca gıda maddelerinin neler olduğu belirlenmiştir.

3.BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu çalışma kapsamında yapılan görüşmelerde katılımcıların ortalama 35 geleneksel yemeklerini yaptıkları belirlenmiştir. Mardin gelene Mardin geleneksek yemeklerini saptanmıştır. Mardin’de geleneksel olarak yapılmakta olan 44 farklı yemek belirlenmiştir. Bu yemek çeşitleri ve bu yemeklerde kullanılan malzemeler Tablo 1’de verilmiştir.

Mardin’de geleneksel yemeklerde ağırlıklı olarak kırmızı et kullanılmakta olduğu ve pişmesinin kolay olması ve dana etine göre daha lezzetli olmasından dolayı genellikle koyun etinin daha çok tercih edildiği, bazı yemeklerde ise yemeğe özgü tat ve aromanın oluşturulabilmesi için kuzu etinin özellikle kullanıldığı görüşme yapılan kişilerin tamamı tarafından belirtilmiştir. Mardin etli yöresel yemeklerinde yağlı et tercih edilmekte bazı yemeklere kuyruk yağıda ilave edilmektedir. Etin pişirilmesi için genel olarak haşlama yöntemi kullanılmakta, kızartma ve ızgara etli yöresel yemeklerde pek tercih edilmemektedir. Mardin’de uzun yıllardan beri kullanılan ancak son yıllarda az rastlanan bir diğer yöntemin ise kurutma olduğu belirtilmiştir. Bölgede oğlak etleri bahar ayında tuzlanarak kurutulmaktadır. Kurutma işlemini takiben etler bulgur çuvaları içinde muhafaza edilmektedir. Daha sonra bu etler “kişkek”, “kuru fasulye”, “nohut” gibi yemeklerin yapımında kullanılmaktadır. İlde sakatat kullanımı da yaygındır. İşkembenin doldurulup dikilmesi ile yapılan “kibbe” Mardin’in en önemli yöresel yemeklerinden biridir.

Mardin’de geleneksel yemek yapımında beyaz et kullanımı yaygın değildir. Beyaz et içeren yöresel yemekler “merge” ve “alo mihşi”dir. Ancak fiyatının kırmızı etten daha uygun olması nedeniyle tavuk eti tüketimi de ilde mevcuttur.

Antik Mezopotamya’da akarsulardan sağlanan balığın çok bol olduğu ve pazarlarda satıldığı, tüketiminin yaygın olduğu tarihsel kanıtlardan bilinmektedir Ancak sonraki yüzyıllarda akarsu kaynaklarının kuruması balık tüketimi azalmıştır. Günümüzde ilde bazı akarsu yakınlarına kurulan tesislerde ızgara yada kızartma şeklinde azda olsa balık tüketilmekte fakat yöresel yemeklerde balık bulunmamaktadır.

Yapılan görüşmelerde Mardin yöresel yemeklerinde sütün sadece iki tatlının yapımında kullanılmakta olduğu ancak sıcak iklim koşullarında daha uzun süre dayandığı düşünülen tereyağı ve sade yağ gibi süt ürünlerinin birçok yöresel yemekte kullanıldığı belirlenmiştir. Günlük yaşantımızın temel besin öğelerinden olan süt ve süt ürünleri Mardin yöresel yemeklerinde de önemli yer tutulmaktadır. Sütten elde edilen önemli besin maddeleri arasında şüphesiz yağda yer almaktadır. Bölgede yoğurt tüketimi de oldukça yaygındır. Yoğurt yöresel “lebeni” ve “yoğurt çorbası” yapımında kullanılmaktadır. Sütten daha dayanıklı olması Ayran olarak ferahlatıcı etkiye sahip olması nedeniyle yemeklerin ayrılmaz bir parçasını oluşturduğu belirtilmektedir.

Mardin ve çevresinde özellikle badem, üzüm ve erik gibi meyve ve pekmez gibi meyve ürünlerinin yöresel yemeklerde kullanıldığı görüşme yapılan kişilerin tamamı tarafından belirtilmiştir.

M.Ö. 3000 yıllarında bademin islahı sağlanmış ve Doğu Akdeniz bölgesinde yaygın olarak yetiştirilmeye başlamıştır (Şeker, 2018). Ortadoğu mutfak kültüründe çorbadan, et yemeklerine, tatlılara kadar neredeyse bütün yemeklere çeşni olarak katılan badem, ince olarak dövülüp şeker ve gülsuyuyla karıştırılarak badem ezmesi olarak da tüketilmiştir.

Badem günümüzde bölgede yaygın olarak tarımı yapılan meyvedir. Mardin’e özgü “badem şekeri” yapımında bölgede yetiştiriciliği yapılan bademler kullanılmaktadır. Ayrıca badem pek çok tatlı çeşidinde kullanıldığı gibi Mardin’e has “Löziye” tatlısının ham maddesi ve hatta şekerin dışındaki tek maddesidir. Öte yandan yine badem bütün iç pilav çeşitlerine kavru olarak ya da haşlanarak hatta bazı çorba çeşitlerine katılacak kadar yoğun bir kullanım alanına sahiptir ve yine “firkiye” yemeğinin ana maddesini oluşturmaktadır.

ZEUGMA I. ULUSLARARASI MULTİDİSİPLİNER ÇALIŞMALAR KONGRESİ

Tablo 1: Mardin yöresel yemekleri ve kullanılan gıda maddeleri

No	Yemeğin adı	Kullanılan malzemeler	No	Yemeğin adı	Kullanılan malzemeler
1	Acin	Çiğköftelik et, kuru soğan, maydanoz, biber salçası, ince bulgur, tuz, kişniş ve yumurta.	23	Lebeniye	Yoğurt, pekmez, döğme ve su.
2	İncasiyye	Kuzu eti, kuyruk yağı, kurutulmuş siyah erik, pekmez ve kuru soğan.	24	Kınnebireli bulgur pilavı	Kınnebire, şehriyeli bulgur, tuz, sıvı yağ ve su.
3	Alo mihşi (hindi dolma)	Kuzu kuşbaşı et, hindi, badem, pirinç, tuz, karabiber, yenibahar ve sıvı yağ.	25	Nane xweş	Tereyağı, lor peyniri, maydanoz, un ve maya.
4	Kaburgayê	Kuzu kaburga, kuzu kuşbaşı et, tereyağı, badem, maydanoz, pirinç, tuz, karabiber ve yenibahar.	26	Sembusek	Kuzu kıyma, maydanoz, yeşil biber kuru soğan, domates, domates salçası, un, tuz, karabiber ve su.
5	Yoğurt çorbası	Yoğurt, kuru soğan, sarımsak, domates salçası, un, tuz, kuru nane, sıvı yağ ve su.	27	İhbeyz lahmê	Kıyma, un, tuz, karabiber, yenibahar, kimyon, kekik, toz biber ve su.
6	Şehriyeli bulgur pilavı	Sadeyağ, şehriyeli bulgur ve sıvı yağ	28	Nanê şikefti	Kuzu kıyma, tereyağı, maydanoz, un, tuz ve su.
7	Etlî dolma	Kuzu eti, kuyruk yağı, domates, maydanoz, biber, biber salçası, pirinç, sumak ve zeytinyağı.	29	İhbeyz ibcibnê	Peynir, un, su ve şeker.
8	Alluciye	Kuzu eti, erik, maydanoz, yeşil soğan, tuz ve su	30	Süryani çöreği	Tereyağı, süt, ceviz, badem, hurma, un, mahlep, rezene, çörek otu, tarçın, yenibahar, kabartma tozu, maya, yumurta, şeker, sıvı yağ ve su.
9	Irok	Çiğköftelik et, kuyruk yağı, kuzu kıyma, maydanoz, kuru soğan, biber salçası, ince bulgur, tuz, kişniş, yenibahar, karabiber ve sıvı yağ	31	Mevlit çöreği	Un, mahlep, anason, tarçın, yenibahar, susam, yumurta, şeker ve sıvıyağ.
10	Şiişê çorbası	Kuru soğan, domates salçası, ince bulgur, kuru nane, tuz, zeytinyağı ve Ku.	32	Helevitil cibnê	Peynir, sadeyağ, domates salçası, un, şeker ve sıvı yağ.
11	Döbo	Kuzu but, badem, sarımsak, kuru soğan, maydanoz, biber salçası, domates salçası, yenibahar, tarçın ve pul biber.	33	Davk-ıl may	Ceviz, un, maya, şeker, bal ve su.
12	Kitel ikbar/kitel raha	Çekilmiş kırmızı et, kıyma, biber salçası, ince bulgur, döğme bulgur. Tuz, kişniş, yenibahar, karabiber ve su.	34	İsfirê	Tereyağı, pekmez, un, kabartma tozu ve yumurta.
13	Merge	Hindi, un, tuz, sıvı yağ ve su.	35	Zingil	Süt, limon, ceviz, un, kabartma tozu, vanilya, yumurta, şeker ve su
14	Kibe	İşkembe, kuzu eti, kuyruk yağı, kuru soğan, pirinç, un, tuz, karabiber, kuru nane ve su.	36	Pekmezli ve yağlı ekmek	Tereyağı, pekmez, un, tuz ve su.
15	Merakıtıl-bayd	Yumurta, sıvı yağ, un, tuz ve karabiber.	37	Löziyê	Badem unu, pudra şekeri.
16	Selcemiye	Kuzu eti, kıyma, beyaz şalgam, kuru soğan ve nohut.	38	Kahiye	Peynir, tereyağı, limon, un, kabartma tozu, yumurta, su ve şeker.
17	Kar'iyye	Dana eti, kabak, domates salçası, pirinç, tuz, karabiber, yenibahar, sumak ve zeytin yağı.	39	Imtabbaka	Pirinç, yenibahar, şeker ve su.
18	İkbêbet	Çiğköftelik et kıyma, ceviz, kuru soğan, maydanoz, ince bulgur, dövme bulgur, tuz, kişniş, yenibahar ve karabibe.	40	Pestil helvası	Tereyağı, ceviz, un, şeker, sıvı yağ ve su.
19	Dahudiyet	Kuzu eti, çiğköftelik et, kuru soğan, domates salçası, kırık pirinç, kırık nohut, tuz, karabiber, sıvı yağ	41	Pekmez şerbeti	Nar suyu, pekmez ve su.

20	Fırkiye	Kuzu eti, çağla, limon, kabak, yeşil soğan, maydanoz, tuz, sıvı yağ ve su	42	Harire	Ceviz, pekmez, un ve su.
21	Kışkek	Kuzu eti, sadeyağ, yarma buğday, nohut, sıvı yağ ve su	43	Paskalya çöreği	Tereyağı, süt, ceviz, un, mahlep, rezene, çörek otu, tarçın, yenibahar, kabartma tozu, maya, yumurta, şeker ve zeytin yağı.
22	Döşirmek	Kemikli kuzu eti, tereyağı, maydanoz, şehriyeli bulgur, tuz, karabiber, pul biber, sıvı yağ ve su	44	Badem şekeri	Badem, gıda boyası, şeker ve su.

İnsanlık tarihi kadar eski, mitolojilere ve din kitaplarına girecek derecede insanoğlu için önemli bir meyve olan üzümün yetiştirilmeye başlaması yaklaşık 5000 yıl öncesine dayanmaktadır (Kayalı ve Kalaycı, 2017) Mardin’de üzüm, badem gibi toprağın zayıf, yağışın düşük olduğu bölgelerde yetişebilmektedir. Üzümde sulama yapılmaması üründe şeker oranının artmasına ve sofralık olarak tüketime sunulmasına olanak sağlarken, sulama yapılması üzümde şıra miktarını arttırmakta bu durum ürünün şaraplık olarak da kullanılmasına olanak sağlamaktadır.

Mardin’de yetiştirilen üzümlerin genellikle bu bölgede yaşanan Suryani’ler tarafından üretilen Süryani şarabı, pekmez, pestil, cevizli sucuk gibi gıdaların üretimde kullanılmakta olduğu, ayrıca üzümde elde edilen pekmez “hariri”, “pekmez şerbeti”, “isfirê” ve “incassiyê” gibi geleneksel yemeklerin yapımında kullanıldığı belirtilmektedir.

Mardin’de geleneksel yemek üretiminde kullanılan bir diğer meyve erikdir. Gülgillerden bir ağacın meyvesi olan erik, Mardin’de evlerin ve bahçelerin kenarlarında küçük çapta yetiştirilir. Mardin’de ilkbaharda çıkan eriğin yeşil, kırmızı ve sarı meyvesi sonbahara kadar tüketilirken, kurutulmuşu da kış mevsiminde hem kuru meyve olarak, hem de yemek ham maddesi olarak kullanılmaktadır. Mardin yemek kültürünün önemli birer ögesi olan “incassiyê” ve “alluciyê” etli yemeklerinde eriklerin kurutulmuşu veya dondurulmuşu kullanılmaktadır.

Domatesin, eski Dünya’nın mutfak kültürlerine girişi 18. yüzyılın başlarındadır. Domatesin yemeklerde kullanımına ilişkin ilk bilgiler 1840’lı yıllara kadar gitmektedir (Güler, 2010) Osmanlıya ilk geldiği dönemlerde Frengi olarak bilinen domates, Mardin’de de “İstanbuli” olarak adlandırılmıştır (Toprak, 2015). Domates dünya mutfağında pek çok yemeğin ve pratik atıştırmalıkların ana malzemesini oluşturmaktadır. Nitekim domates Mardin mutfak kültüründe de oldukça yaygın bir kullanım alanına sahiptir. Domatesten üretilen salça artık neredeyse bütün sulu yemeklerin ve kızartmaların başlıca sosu haline gelmiştir.

Kabak muhtemelen ilk olarak yemek dışındaki alanlarda örneğin saklama ya da taşıma kabı olarak kullanılmıştır. Kabak sözcüğünün eski Türkçede şişkin nesne ya da kap anlamına gelen ‘kaw/kap’ sözcüğünden türemesi de onun ilk kullanım amacının göstergesi olarak düşünülmektedir (Toprak, 2015). Mardin’de kabağın sulu yemeğinin yanı sıra hemen her bölgede görülen kabak dolması da yapılmaktadır. Ancak başka hiçbir yerde rastlanmayan, Mardin’de bile ancak çok sınırlı mutfakta yapılan “kariye” yemeği; görüntüsü, orijinalliği ve lezzetiyle Mardin mutfağı için bir başyapıt niteliğindedir.

İlk biber tohumu 1494 yılında İspanya’ya götürülür ve oradan bütün dünyaya yayılır. Dolmalık biber, domates biberi, kırmızıbiber, Arnavut biberi, sivri biber gibi isimlerle sınıflandırılan biberin en çok tüketilen çeşidi; olgunlaşınca kızaran ve baharat olarak kullanılmaya amacıyla kurutulup toz haline getirilen kırmızı biberdir. (Toprak, 2015).

Mardin’de Güneydoğunun diğer illerine nazaran (özellikle Diyarbakır ve Urfa) acı biber kullanımı daha azdır. Diğer baharat çeşitleri oldukça fazla kullanılırken, kırmızı biberin kararında kullanıldığını söylemek mümkündür. Domates salçasından çok sonraları yaygınlaşan biber salçası yapımı için de bölgede kırmızı biber yetiştirilmekte ve domates salçasına benzer işlemlerden geçirilerek salçaya dönüştürülmektedir.

Soğan ve sarımsağın ikisi de tarih boyunca sağlığa faydalı ve tedavi edici özellikleri nedeniyle hemen hemen her yemek kültüründe yer almaktadır. Soğan çiğ olarak yemeklerin yanında, pişirilerek

çoğu kez sarımsak ile beraber yemeklerin içinde yer alarak oldukça geniş bir kullanım alanına sahiptir.

En yaygın yiyeceklerden çiğ köfte, içli köfte, çorba ve pilavın ana ögesi olmasının bulguru yemeklerde kullanılan malzemeler içinde ön plana çıkarmaktadır. Mardin’de halen pek çok aile bulgur çeşitlerini kendi evlerinde alıp yıkayıp, haşladıktan sonra değirmene gönderip, çeşitli iriliklerde öğüttükleri buğdaydan elde etmektedirler.

Mardin mutfağında bulgur her zaman pirince tercih edilmektedir.

Osmanlı’da mutfak kültürünün önemli bir parçası olan nohut, tek olarak pişirildiği gibi, diğer yemeklere de katılmaktadır. Örneğin, kabak yemeği, nohutlu pilav bu yemeklerden bazılarıdır. Mardin ve çevresinde bolca yetişen nohut; kavruarak, parçalanarak ya da şekerle kaplanarak ticari bir ürüne dönüştürüldüğü gibi, Mardin mutfağı için de önemli bir kışa hazırlık yemek ürünüdür. Mardin’de nohut kişkek ve selcemiye gibi yemeklerin yapımında kullanılmaktadır.

Baharat önceleri “Çeşit” daha sonra “mal” anlamında kullanılan baharat sözcüğü şeker, bal, süt ve bazı özel baharatlar için de kullanılmıştır (Fumey ve Etcheverria, 2007). Bugün Mardin yerelinde “baharat” sözcüğü genellikle “yenibahar” için kullanılır. Baharat; dünyada küresel denebilecek ilk ticaretin başlamasına vesile olmuştur. Yüzyıllar boyunca kervanlar doğudan (Hindistan ve Çin) ipek ve baharat taşımıştır. Baharatlar sadece yemeğe lezzet ve koku verdiği için değil aynı zamanda yiyeceklerin kurutularak saklanmasına yardımcı ve şifa sağlayıcı olduğu düşünüldüğü için sofraların vazgeçilmezi olarak nitelendirilmektedir

Ortaçağ boyunca Avrupa’da baharatı zengin kesim tarafından kullanılan baharat Asya’nın doğusunda ve güneyinde sadece lezzet verici değil, yemeğin kendisinden önemli, ana madde olarak kullanılmaktadır (Belge, 2010). Ayrıca Arap ülkelerinde baharat tüketimi son derece yaygındır. Mezopotamya’da kullanımı biraz daha yoğun olmakla beraber Anadolu’da insanların baharata yaklaşımı daha ölçülü ve daha seçici olduğu söylene bilir.

Kervan yolları üzerinde ve bu yollara hâkim konumundaki Mardin altın çağını Artuklu’lar döneminde yaşamış, kervan yolları sonraki yüzyıllarda önemini yitirmiştir. Baharat yolu üstünde yerleşik bir toplum, bunun transitini sağlarken, kendisi de o nesneden belki de yeterinden de fazla yararlanmaya çalışmıştır. Bu nedenle Mardin’de bazı baharatlar yemeğin hammaddesi gibi kullanılmaktadır; Mardin’de böylesi yaygın bir baharat kültürü vardır. Mardin’de baharat denilince ilk akla kişniş gelmektedir. Mardin mutfağında kişniş, çiğköftenin (acin) baharatı değil, adeta ana maddesi olarak kullanılmaktadır.

4.SONUÇ

Uzun yıllardan beri Mardin’de yaşayan 20 katılımcı yapılan görüşmelerde yıllar boyunca anneden kızlarına miras kalan geleneksel 44 yöresel gıda tespit edilmiştir. Bu ürünlerin üretimde genel olarak koyun etinin tercih edildiği belirlenmiştir. Bölgenin yemek kültüründe süt ve süt ürünlerinin kullanımının yoğurt, tereyağı ve sade yağ üzerine yoğunlaştığı saptanmıştır. Yemek yapımında kullanılan tahıl ürünlerinde pirinç tüketiminin bulgur tüketiminden daha az olduğu belirlenmiştir. İlde badem ve üzümün çeşitli yemeklerin yapımında yoğun olarak kullanıldığı görülmüştür. Ayrıca bölgede baharat kullanımının yaygın olduğu belirlenmiştir. Mardin yemek kültüründe bu ürünlerin daha çok tercih edilmesinin nedenleri arasında;

*Bölgede buğday ve buna bağlı olarak bulgur üretiminin yaygın olması

*İlin tarih boyunca baharat ticaret yolu üzerinde olması,

*Bölgede yaşayan Süryanilerin Mardin Şarabı üretiminin temellerini oluşturması,

*Bölgenin sıcak iklim koşulları nedeniyle süt ürünlerinden özellikle yoğurdun kullanımının tercih edilmesi,

*Bölgede badem ve üzüm yetiştiriciliğinin yaygın olması olduğu düşünülmektedir.

Gastronomi alanındaki markalaşmanın önem kazandığı günümüzde geleneksel yemeklere ait çalışmaların artırılması ve yemek kültürünü oluşturan unsurların araştırılması ve bu kültürel mirasın korunmasını sağlayacaktır. Bu nedenle bu alanda çalışmaların artırılması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Ağırakça, A., 2010. İslam tarihi boyunca Mardin’de birlikte yaşamının dini ve sosyal boyutları" Türkiye’de birlikte yaşamının kültürü Mardin Örneği, 02-03 Mart 2009,. İstanbul.
- Aydın, S., Emiroğlu, K., Özel, O., Ünsal, S., 2000. Mardin aşiret–cemaat- devlet. İstanbul Tarih Vakfı, İstanbul.
- Belge, M., 2010. Tarih boyunca yemek kültürü, İletişim Yayınları. İstanbul.
- Çambel, H., Braidwood, R.J., 1980. Güneydoğu Anadolu tarih öncesi araştırmaları. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, (2589), 157-164.
- Fumey, G., Etcheverria, O., 2007. Dünya mutfakları atlası, NTV Yayınları, İstanbul.
- Güler, S., 2010. Türk mutfak kültürü ve yeme içme alışkanlıkları, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 26, 24-30.
- Kandemir, D., 2017. Anadolu Beyliklerinde yemek kültürü, Muş Alparslan Üniversitesi Tarih Araştırmaları Topluluğu Dergisi Doğu Batı Eksenini, Cilt 1(5), 37-51,
- Kayalı, H., Kalaycı M., 2017. Orta Asya Cumhuriyetleri’nde üzüm yetiştiriciliği, Mutad, 4 (1): 87-105.
- Sarı, E. 2010. Kültür, kimlik, politika, Mardin’de kültürlerarasılık. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Şeker, S., 2018. <http://semihakseker.blogspot.com/2018/04/evcillestirme-hakkında-2-yazi.html>.
Erişim tarihi: 8/9/2018.
- Şenyapılı Ö., 2006. Tatların adları, Cumartesi Kitapları, Ankara.
- Talas, M., 2005. Tarihi süreçte Türk beslenme kültürü ve Mehmet Eröz’e göre Türk yemekleri, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 273-283.
- Toprak, L., 2015. Mardin ve yemek kültürü, Editor: Nihat Erdoğan, Artuklu Yayınları, Mardin.
- Uhri, A., 2011. Boğaz derdi tarım ve beslenmenin kültür tarihi. Yay Yayınları, İstanbul.

TÜRKİYE’DE 2002-2018 DÖNEMİNDE YAPILAN SEÇİMLERDE SEÇİM EKONOMİSİ BELİRTİLERİ VE MALİYETLERİ

Dr. Şahin ÇETİNKAYA

Uşak Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, sahin.cetinkaya@usak.edu.tr

ÖZET

Seçim ekonomisi iktisat literatürüne, siyasal yapının popülist politikalarının ekonomik görünümü olarak geçmiştir. Türkiye 2002-2018 döneminde 12 adet seçim ve referandum yapılmıştır. On altı yıllık süre içinde, 5 genel seçim, 1 cumhurbaşkanlığı seçimi, 3 mahalli seçim ve 3 halk oylaması yapılmıştır.

M.Eğilmez’in “Seçim Ekonomisi” başlıklı makalesindeki tanıma göre; *siyasal iktidarın gelecek seçimlerde yeniden iktidara gelebilmek için ekonominin araçlarını bu amaçla kullanması ve yönlendirmesi olarak tanımlanabilir*. Memur maaş zamları, emekli maaşlarının artırılması, asgari ücretin yükseltilmesi, tarımsal destekler, vergi oranlarının düşürülmesi, vergi cezalarının affedilmesi, vergi ödemelerinin ertelenmesi maliye politikasının seçim ekonomisine alet edilmesinin temel araçlarını oluşturuyor.

Her seçim döneminde siyasi partilere yapılan hazine yardımları ve seçim giderleri önemli ölçüde kamu yükünü artırmıştır.

Anahtar Kelimeler: Seçim Ekonomisi, Enflasyon, İşsizlik, Teşvikler

GİRİŞ

Demokratik yönetim sistemlerinde ülke yönetimi seçimle yapılmaktadır. Mevcut düzen içinde uygulanan çeşitli seçim düzenlemeleri ile siyasi partiler seçimlere girerler. Partiler arasında yapılan seçimler, seçmenin oyuna göre ülke yönetimini, en çok oy alan siyasi partiye belirli bir süreliğine teslim eder.

Siyasi partiler kamu hizmeti yapan kurumlar sayılmaktadır. Bu nedenle mal varlıkları hazineye kalacak kurumlar olarak düzenlenmişlerdir. Bu kurumlar hazineden aldıkları yardımlar ile varlıklarını sürdürmektedirler. Her seçim döneminde seçim faaliyetleri içinde hazineden yine yardım alırlar. Dünya da bu sistem bütün demokratik ülkelerde böyledir.

Seçim dönemlerinde iktidarda olan siyasi parti mevcut durumu dikkate almadan seçmenin sempatisini kazanmak adına ekonomik politikalar uygular. Bu politikalar seçmene fayda sağlarken, makro ekonomik göstergelerde bozulmalara neden olabilir. Bu uygulama her ne kadar yanlış kabul edilse bile, her dönem siyasi partiler bu uygulamayı yaparlar. Yapılan seçim ekonomisi gelecekte ağır borç yükleri, makro ekonomik göstergelerde bozulmalar ve bazen de ekonomik krizlere bile sebep olmaktadır.

Siyasi partilerin bu uygulamaları oportunist seçim çevrimleri teorisi ve politik konjonktür teorileri gibi bir çok iktisadi teoride yer almıştır. Bu çalışma da siyasi iktidarın koalisyon veya tek parti olması bu durumu ne ölçüde etkilemektedir sorusuna da cevap olacaktır.

Türkiye’de 2002-2018 dönemleri arasındaki tüm seçimleri açık ara kazanan bir siyasi parti bulunmaktadır. Bu siyasi yapı bu kadar güçlü olması nedeniyle, seçim ekonomisine

ihtiyaç duymamalıdır. Ancak konjoktüre göre uygulamalar incelendiğinde bu durumun tespitine çalışılacaktır.

DEVLET

İyi bir yönetim ve devlet arayışının ilk çağda yaşamış Sokrat ve öğrencisi Eflatun’la başlamış ve yüzyıllar boyunca devam etmiştir. Eflatun, “Devlet”, “Politika” ve “Yasalar” adlı eserlerinde ideal devleti ve ideal siyasal yönetim biçimini araştırır. İlk çağda Eski Yunan’da yaşamış Eflatun ve Aristo, Eski Roma’da yaşamış Cicero; orta çağda St. Augustine, Thomas d’Aquino, Farabi, İbni Haldun; yakın çağda ise Niccolo Machiavelli, Thomas Hobbes, Jean Bodin, John Locke, Montesquieu, Jean-Jacques Rousseau gibi büyük düşünürler hep ideal devletin ne olduğunu ortaya koymaya çalışmışlardır(Aktan,2015).

Devlet Yönetimi

İdeal devletin temel özellikleri konusunda evrensel ölçekte kabul edilebilecek bazı ilkeler üzerinde bir mutabakata önemli ölçüde ulaşıldığını söylememiz mümkündür. Özellikle 1990’lı yılların başlarından itibaren başta Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, OECD gibi uluslararası kuruluşların çabaları ile “governance” adı verilen bir kavram etrafında bu konudaki tartışmaların yoğunlaştığını görmekteyiz. Öte yandan, toplam kalite yönetimi ve değişim yönetimi (reengineering) gibi yeni disiplinlerin gelişimi ile birlikte ideal bir yönetim için gerekli ilkeler konusunda çok önemli mesafeler alındığını söyleyebiliriz(Aktan,2015).

İdeal devlette bulunması gereken normatif ilkeleri yani İdeal devletin temel özelliklerini yirmi ana başlık altında özetlenmiştir;

- 1.Devlet sosyal consensus’a dayalı bir kurum olmalıdır.
- 2-Devlet sosyal sözleşmeye dayalı bir kurum olmalıdır
- 3-Devletin sahip olduğu güç ve yetkiler tek bir elde toplanmamalıdır,
- 4- Devletin sahip olduğu güç ve yetkiler merkezde toplanmamalıdır,
- 5.Devletin sahip olduğu “siyasi” güç ve yetkilerin çerçevesi ve sınırları mutlaka devlet anayasası içerisinde belirlenmelidir,
- 6.Devletin sahip olduğu “ekonomik” güç, yetki, görev ve fonksiyonlarının çerçevesi ve sınırları mutlaka devlet anayasası içerisinde belirlenmelidir.
7. Devlet halk egemenliğine dayalı bir kurum olmalıdır,
- 8.Devletin piyasa ekonomisinin işleyişine ve fiyat mekanizmasına müdahaleleri ancak gerektiğinde ve çok sınırlı düzeyde olmalıdır,
- 9.Devlet, özel teşebbüslerin daha iyi ve etkin bir şekilde sunabilecekleri mal ve hizmetleri üretmekten kaçınmalı, bunun yerine piyasa ekonomisinde oyunun kurallarını tespit etmelidir,
- 10.Devlet yönetiminde açıklık/şeffaflık sağlanmalıdır,
- 11.Devletin varlık sebebi bireylerin haklarının ve özgürlüklerinin korunmasıdır,
- 12.Devlet, dinsel kurallara bağlı olarak değil, bireylerin özgür düşünceleri ile oluşturdukları hukuk kuralları ile yönetilmelidir,
- 13.Devlet, insanlar arasında cinsiyet, ırk, din, dil, etnik köken farkı gözetmeyen bir kurum olmalıdır,
- 14.Devlet, tüm vatandaşlarının her türlü sorunlarını çözecek bir kurum değil, gözetilmeye ve korunmaya muhtaç kimselere yardım ve destek sağlayacak bir kurum olmalıdır. Paternalist devlet (baba devlet) anlayışının değil, Sorumlu Devlet anlayışının benimsenmesi gereklidir,
- 15.Devlet, gelir ve giderleri prensip olarak birbirine denk olan bir kurum olmalıdır,

16.Devlet, uluslararası siyasi ve ekonomik ilişkilere önem veren, uluslararası rekabete kenetlenmeyi ve dünya ekonomisi ile bütünleşmeyi hedef alan bir kurum olmalıdır,

17.Devlet evrensel değerlere sahip bir kurum olmalıdır,

18.Devlet, yönetiminde liyakat sistemi geçerli olmalıdır,

19.Devlet, katılıma dayalı bir kurum olmalıdır. Vatandaşların, devlet yönetimine katılımını özendirerek tekniklerin (referandum, halk girişimi, halk vetosu, geri çağırma hakkı vs.) uygulanmasına önem verilmelidir. Yarı doğrudan demokrasi, halkın yönetime katılmasını sağlayacak yegane siyasal sistemdir,

20.Devlet yönetiminde kalitenin artırılması ve geliştirilmesi için Toplam Kalite felsefesinin benimsenmesi ve uygulanması gereklidir.

Demokratik yönetim sistemlerin seçimler yapılır. Seçimler siyasi partiler arasında olur. Siyasî parti, en geniş anlamıyla, hükümet araçlarını yasal yollardan kontrol etmek için şekillenmiş bireyler koalisyonu olarak tanımlanabilir (Erkişi,2017).

Demokratik yönetim sistemlerinde hukukun üstünlüğü esas alınmıştır. Egemenlik hakkının millette olması, eşitlik ilkesinin benimsenmesi, yasalar karşısında aynı haklara sahip olunması gerekir. Siyasi partiler vardır. Farklı düşüncelere sahip olanların, kendi aralarında bir görüş çerçevesinde bir araya gelerek oluşturdukları siyasal topluluklardır. Siyasi partiler arasında halk seçim yapar, çoğunluğun kabul ettiği siyasi parti hükümet kurar ve ülkeyi yönetir.

Politik seçim çevrimleri teorilerinin tüm yaklaşımlarında, siyasi partilerin temel amacının iktidara gelmek veya iktidar partisi ise yeniden seçilmek olduğu görülmektedir. Bu açıdan, amacı iktidara gelmek veya iktidarı muhafaza etmek olan partilerin, seçmen oylarını en fazla etkileyen hususlar olan istihdam, büyüme, fiyat istikrarı gibi konulara öncelik vermesi beklenir. Seçim çevrimleri, yeniden seçilme temel motivasyonu ile hareket eden hükümetin uyguladığı makroekonomik politikalarının bir sonucu olarak oluşur (Erkişi,2017).

SİYASİ PARTİLERE HAZİNE YARDIMLARI

Siyasi partiler kamu hizmeti yapan kurumlar kabul edilmektedir. Bu nedenle partilere yapılan yardımlar kamu gideri kabul edilmektedir. Bu görüş her ne kadar tam kabul görmemiş gibi dursa da kısmi olarak yardım yapılan partilerin kamu hizmeti gören kurumlar olduğu kabul edilmektedir. Siyasi partiler kapatıldığında mal varlıkları hazineye devredilmektedir.

Siyasi partilere doğrudan devlet yardımı, yirminci yüzyılın ikinci yarısında başlamış ve son çeyreğinde, Batı demokrasilerinin çoğunda uygulanmaya başlamıştır(Topuzkanamış,2013). Siyasi partilere seçimlerde kullanması için hazine yardımları yapılmaktadır. Hazine yardımı uygulaması sadece Türkiye’de değil gelişmiş bir çok ülkede de uygulanmaktadır. Siyasi partilere devlet yardımı yapılması sadece ülkemizde gerçekleşen bir durum değil. Pek çok ülkede siyasi partiler devlet yardımlarından farklı modellerde faydalanabiliyor. Bu modeller incelenirken seçim dönemi yardımları ve düzenli yıllık yardımların yanında, doğrudan ve dolaylı yardım şeklinde birtakım ayrımlar olduğu görülebiliyor. “Çifte finansman” adı verilen modelde partiler hem seçim dönemlerinde kampanya yardımı hem de düzenli yıllık yardımlardan yararlanıyor. Türkiye’nin de bu modele uyduğunu görüyoruz. Bu model aynı zamanda Almanya, Fransa, İspanya ve Avusturya’da da görülüyor. Fransa örneğinde, partilerin yardımlardan faydalanabilmek için var olan 147 seçim bölgesinin en az 88’inde %1 ve fazlası oranında oy alması gerekiyor. Bir başka model ise İskandinav modeli olarak adlandırılıyor. Bu modelin görüldüğü ülkeler ise adından da anlaşılacağı üzere İsveç, Norveç, Finlandiya ve Danimarka; ayrıca Belçika’da da bu model görülüyor. Bu modelde siyasi partiler düzenli olarak devlet yardımı alıyor ve yan kuruluşları da düzenli olarak devlet tarafından destekleniyor; fakat partilerin seçim kampanyalarına yönelik finansman yardımları yapılmıyor. Hollanda’da görülen yöntemde ise

partiler doğrudan devlet yardımı almıyorken yan kuruluşları ciddi düzeylerde devlet yardımıyla destekleniyor. Kanada ve Avustralya'da ise yardımlar sadece seçim kampanyalarına yönelik yapılıyor. Son olarak "özel finansman modeli" İngiltere, İrlanda, Japonya, Yeni Zelanda ve İsviçre'de görülüyor ve bu sistemde kamusal yardımlar ya hiç olmuyor ya da çok sınırlı düzeylerde gerçekleşiyor¹.

SEÇİM EKONOMİSİ VE TEORİLER

Oportünist Seçim Çevrimleri Teorisi

Geleneksel Oportünist Seçim Çevrimleri, 1975'de Nordhaus'un; demokratik sistemlerde politika ile ekonomi arasındaki karşılıklı ilişkiyi içeren bir politik ekonomik model oluşturmasıyla biçimsel halini almıştır(Eren ve Bildirici, 1999: 45).

Teoride enflasyon ve işsizlik seçmen davranışları üzerinde etkilidir. Bu nedenle oy maksimizasyonu hedefi ile hareket eden iktidarın, seçmenleri memnun edecek enflasyon- işsizlik bileşimini sağlayan politikaları uygular. Diğer değişkenler sabit kalmak kaydı ile seçim döneminde işsizlik ve enflasyonun yüksek olması parti aleyhinde verilecek oyun da yüksek olması anlamına gelir (Onur,2004).

Politik konjonktür Teorileri

İktisadi yaşamın temel olgularından bir tanesi iktisadi faaliyet düzeyinin birbirini takip eden iniş ve çıkışlar sergilemesi ve bunun sonucu olarak, başka istihdam ve üretim düzeyi gibi ekonomik büyüklüklerin uzun dönem trend değerlerinden sapmaların ortaya çıkmasıdır (Karaçor,2005). Belli başlı makro büyüklüklerin uzun dönem trend değerlerinden devresel sapmalar konjonktür dalgalanmaları olarak tanımlanır(Paya,2001).

Politik konjonktür dalgalanmaları dar anlamda,"seçimlerin ve seçim sonuçlarının makro ekonomik değişkenlerde ve dolayısıyla ekonomik başarıda ortaya çıkardığı sapmadır. Geniş anlamda ise, bazı ekonomik ve politik avantajları elde etmek amacıyla ekonomisi hile ile yöneten semime aday politikacıların iktidardaki politikacının seçim döneminde ekonomiye aktardığı fonlarla artan, kişisel gelir ve ekonomik değişkenler üzerinde kısa ve uzun dönemde devrevi bir etki yapmasıdır(Karaçor,2005).

SEÇİM EKONOMİSİ

Seçim ekonomisi; siyasal iktidarın gelecek seçimlerde yeniden iktidara gelebilmek için ekonominin araçlarını bu amaçla kullanması ve yönlendirmesi olarak tanımlanabilir. Memur maaş zamları, emekli maaşlarının artırılması, asgari ücretin yükseltilmesi, tarımsal destekler, vergi oranlarının düşürülmesi, vergi cezalarının affedilmesi, vergi ödemelerinin ertelenmesi maliye politikasının seçim ekonomisine alet edilmesinin temel araçlarını oluşturuyor. Yüksek enflasyona karşı faizlerin artırılmaması, kredi genişlemesini teşvik edici uygulamalar, para arzının artırılması gibi uygulamalar da para politikasının seçim ekonomisinin emrine girdiğinin kanıtını oluşturan gelişmeler olarak sınıflandırılıyor. Seçim ekonomisi dünyanın her yanında az ya da çok uygulanan bir yaklaşım. Bu uygulamalar demokrasinin geliştiği, şeffaflığın, hesap verilebilirliğin arttığı ekonomilerde düşük düzeyde kalırken, demokrasinin fazla gelişmediği, şeffaflığın, hesap verilebilirliğin azaldığı ekonomilerde oldukça fazla yer tutuyor (Eğilmez,2018).

TÜRKİYE'DE SEÇİMLER

Türkiye'de genel ve yerel seçimler olmaktadır. Genel ve yerel seçimlere parti adayları ve bağımsız adaylar katılabilmektedir. Siyasi partilerin seçime katılma şartlarını sağlamaları

¹ <https://www.dogrulukpayi.com/bulten/siyasi-partilere-hazine-yardimi>

gerekir. Siyasi partiler kanununa göre siyasî partilerin seçimlere katılabilmesi için illerin en az yarısında oy verme gününden en az altı ay evvel teşkilat kurmuş ve büyük kongrelerini yapmış olması veya Türkiye Büyük Millet Meclisinde grubu bulunması şarttır. Bir ilde teşkilatlanma, merkez ilçesi dahil o ilin ilçelerinin en az üçte birinde teşkilat kurmayı gerektirir².

Türkiye’de Seçim Tarihi

Atatürk döneminde 1923 seçimleri ile beraber, her 4 yılda bir seçim olmak üzere 4 ayrı seçim yapılmıştır. 1923, 1927, 1931 ve 1935 seçimlerinin her birinde birbirinden farklı seçim uygulamaları vardır. Bu seçimlere CHP tek başına girmekle beraber, bağımsız adaylar içinde boş kontenjanlar bırakılmaktaydı. Böylelikle azınlıkların ve CHP dışındaki gruplarında mecliste temsili amaçlanmıştı.

Türkiye’de çok partili seçimlerin ve referandumların ilk başlanıcı 1946’dır. Genel seçimler 1946’da yapılmıştır. Referandumların başlanıcı ise 1961 anayasa referandumu olmuştur.

Türkiye’de Seçimler ve Hazine Yardımında Çifte Finansman Sistemi

Türkiye’de seçimlerde hazine yardımı alınması 1961 anayasası döneminde yürürlüğe girmiştir. Ülkemizde, siyasi partilere devlet yardımı yapılmasına ilişkin hükümler, 1961 Anayasası döneminde yürürlüğe girmiştir. Bu bağlamda, 16 Şubat 1950’de çıkartılan 5545 sayılı Seçim Kanunu’yla ilk kez muhalefet partilerine radyodan yararlanma hakkı sağlanmıştır.

Türkiye’de siyasi partilere doğrudan devlet yardımı ilk kez 1965 tarih ve 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu’nun (SPK) 74.maddesinde, “parti ihtiyaçları ve parti çalışmalarında kullanılmak amacıyla” yapılacağı öngörülmüştür. Yine 648 sayılı SPK m.74’de devlet yardımının hangi koşullara göre nasıl yapılacağı belirtilmiştir. Yüzde beş, taban seçilerek belirli oy oranı aralığı esas alınarak paylaşırma usulü öngörülmüştür. Kanun, milletvekili genel seçimlerinde alınan oy oranlarıyla paralel bir para yardımını düzenlemiştir (Topuzkanamış,2013).

Siyasi partilere devlet yardımları

Modern demokrasilerde siyasi partilere sağlanan doğrudan devlet desteği parti faaliyetlerinin üç temel türü ile ilişkili olarak uygulanmaktadır. Birincisi partilerin rutin işletme faaliyetlerini desteklemek şeklinde gerçekleşirken diğerleri ise seçim kampanyası faaliyetlerini ve parlamento gruplarını desteklemek şeklinde gerçekleşir

SEÇİM DÖNEMLERİNE GÖRE HAZİNE YARDIMLARI

3 Kasım 2002 Genel seçim dönemi ve hazine yardımları

1999 seçimi verilerine göre partilerin oy oranlarına göre hazine yardımı dağıtılmıştır. Buna göre;

Siyasi Parti	Yardım (trilyon TL)
DSP	7.004.544.000.-
MHP	6.644.016.000.-
ANAP	4.429.344.000.-
DYP	4.377.840.000.-
CHP	3.151.321.000.-
AK	3.151.321.000.-
SAADET	3.151.321.000.-

Bu seçim döneminde bütçe 70 katrilyon olarak planlanmıştır. Bu tutarın 1/5000 oranında siyasi partilere hazine yardımı yapılıyor.

² <http://www.anayasa.gen.tr/2820sk.htm> (erişim:05/08/2018)

22 Temmuz 2007 Genel seçim dönemi ve hazine yardımları

Siyasi Parti	Hazine Yardımı (YTL)
AKP	94.144.000.-
CHP	53.245.000.-
DYP	26.209.000.-
MHP	22.958.000.-
Genç Parti	19.908.000.-
TOPLAM	216.464.000.-

2007 genel seçimlerinde toplam 216 milyon 470 bin TL hazine yardımı yapıldı. 2007 yılı GSYİH tutarının 843 milyar YTL olarak gerçekleşmiştir³. Bu seçim döneminde sadece siyasi partilere yapılan hazine yardımının GSYİH oranı on bin de 2,5'tir. Bu rakam, seçim organizasyonu dışında sadece siyasi parti faaliyetleri içindir.

12 Haziran 2011 genel seçim dönemi ve hazine yardımları

Bütçenin 1/5000 oranında siyasi partilere hazine yardımı dağıldı. 2007 Seçim sonuçlarına göre 3 partiye hazine yardımı yapıldı. Yapılan son seçimde oy oranı %3'ün üzerinde olan partilere hazine yardımı yapılır.

Siyasi Parti	Hazine Yardımı (TL)
AKP	124.363.143.-
CHP	83.608.383.-
MHP	57.148.012.-
TOPLAM	265.119.538.-

2011 Genel seçimlerinde hazine yardımı 265 milyon TL civarında gerçekleşmiştir. Bu oran 2011 yılı GSYİH rakamının on binde 2,04 oranında olmuştur. GSYİH 2011 yılı için 1 trilyon 297 milyar 713 milyon TL olarak gerçekleşmiştir.

07 Haziran 2015 Genel seçim dönemi ve hazine yardımları

Bu seçim döneminde siyasi partilere toplam 531 milyon ödenek ayrılmıştır. Bunların partilere göre dağılımı ise şöyledir.

Siyasi Parti	Hazine Yardımı (TL)
AKP	298.000.000.-
CHP	115.300.000.-
MHP	77.800.000.-
TOPLAM	491.100.000.-

2015 Yılı genel seçimlerinde hazine yardımları toplamı 491 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde hazine yardımlarının GSYİH rakamına oranı ise on binde 2,51 olarak gerçekleşmiştir.

³ www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=2218

24 Haziran 2018 Genel seçim dönemi ve hazine yardımları

Siyasi Parti Adı	Hazine Yardımı (TL)
AKP	270.900.000.-
CHP	138.500.000.-
MHP	65.100.000.-
HDP	58.893.000.-
TOPLAM	533.393.000.-

2018 yılı seçim yardımı 533 milyon 393 bin TL olarak yapılmıştır. Bu seçim döneminde baraj %3 olarak uygulanmıştır. Bir önceki yılın GSYİH rakamı dikkate alındığında hazine yardımının GSYİH oranı onbin de 1,7 olarak gerçekleşmiştir.

TÜRKİYE’DE SEÇİM EKONOMİSİ UYGULAMALARI

Seçim ekonomisi uygulamaları konjunktüre göre şekillenmektedir. Genellikle güçlü olan siyasi iktidarlar, seçmenden ve oy oranından emin olmasından dolayı, seçim ekonomisi denebilecek çalışmalar yapmaz. Buna göre 2002-2018 döneminde ki genel seçimleri ele alacak olursak, uygulanan ve uygulanmayan dönemleri görmüş oluruz.

A-3KASIM 2002 GENEL SEÇİMLERİ

- Memur maaşlarına %10 zam yapıldı,
- Emekli maaşlarına %10 zam yapıldı,
- Memur ve emekli maaşlarına enflasyon farkı uygulaması yapıldı,
- En düşük memur maaşı 245 milyon TL olacağı açıklandı,
- Memur maaş zamları için bakanlar kurulu kararına gerek kalmayacak uygulama yapıldı,
- Turizm tanıtımına 64 milyon \$ ödenek ayrılması,
- Tarıma 2,1 katrilyon kaynak aktarılacağı öngörüldü,
- Vergi artışları durduruldu, vergi iadelerine devam edileceği öngörüldü,

B-22 TEMMUZ 2007 GENEL SEÇİMLERİ

- IMF’nin borçlarının ödeneceği vaadi,
- Türban sorunun çözüleceği vaadi,
- AB üyelik sürecindeki başarı vaadi

gibi ekonomik temeli olmayan vaatler daha ön plandadır.

Bu dönemde AK Partinin en güçlü parti durumunda olması ve iktidar için kendisine rakip görmemesinden dolayı seçim ekonomisine yönelik vaatlerde bulunmadığı gözlenmektedir.

Ancak sosyal yardım kaynaklarındaki değişim yinede gizli bir seçim ekonomisi etkisini göstermektedir.

2006 yılı Sosyal yardımlaşma bütçesi 541.490.000.-

2007 yılı Sosyal yardımlaşma bütçesi 837.614.000.-

C-12 HAZİRAN 2011 GENEL SEÇİMLERİ

2011 yılı seçim vaatleri genellikle, Bürokratik, kurumsal ve ekonomik büyümeye dayalı projeler olarak görülmektedir. Bunlardan bazıları;

- Yeni anayasa demokratik ve katılımcı anlayışla hazırlanacak
- Kürt meselesini özgürlükler zemininde ele alacağız
Demokrasi dışına çıkılmadan terörle mücadele devam edilecek
- Milletın vicdanını temsil eden yargı sistemi inşa edilecek,
- Gayri safi milli hasıla 2023 yılında 2 trilyon 64 milyar dolar olacak.. İhracat hedefi 2023 yılında 500 milyar dolar
- 2023 yılında İstanbul dünyanın ilk 10 finans merkezinden biri olacak
- İstihdam ve işsizlikle mücadele önceliğimiz olacak
- İşsizliği 2023'te yüzde 5'e indirme hedefi,
- Her işsize iş ve meslek danışmanı belirleyeceğiz
- İnsansız hava aracı üreten 3. ülke Türkiye olacak
- Dünya çapında tanınan en az 10 marka yaratacağız
- Tarımsal üretimde 2023'te ilk 5 ülke arasında olacağız
- Bölünmüş yollar 2015'te 26 bin 500 2023'te 36 bin 500 km olacak
- Birkaç yılda tüm illerde okul öncesi eğitim olacak
- Bu seçim döneminde seçim ekonomisine konu olacak bir seçim vaadi görülmemekle beraber,
- Bu seçim vaatlerindeki dikkat çeken en önemli hususlar şöyle sıralanabilir,
- Hiçbir vaat için parasal kaynak belirtilmiyor,
- Büyüme için politikardan bahsedilmiyor,
- Temel ekonomik sorunların çözümü için ortaya formül konulmuyor,
- Parasal kaynak gerektiren vaatlerde vergi dışındaki kaynaklardan söz edilmiyor,
- Vergi oranlarında, düşüş, işsizlik için kamu kaynakları dışında istihdam adresi gösterilmiyor,
- Tüm partiler sadece seçim sonucuna odaklanarak vaatlerde bulunuyor.

D-7 HAZİRAN 2015 GENEL SEÇİMLERİ

- Maaşı bin lira ve altında olan SSK ve Bağ- Kur emeklilerine seyyanen 100 lira ekstra zam, (sonradan tüm memur ve emeklilerde kapsama alındı)
- Bu uygulama çiftçi,SGK geneli kapsadığı için her 12 seçmenden 1 kişiye ilave gelir artışı sağladı.

Hazineye aylık getirilen yük;

Yıllık = 11.255.000 x 100 TL=1.125.500.000-

Hazineye yıllık getirilen yük;

Yıllık =13.506.000.000 TL dır.

- HSYK için sicil affı ve 155 TL seyyanen zam,
- Sosyal yardım harcamaları;
2015 ı sosyal yardım harcamalarının 2014 yılı ile karşılaştırılması;

İlk 6 aylık dönem	2014	2015
Sosyal Amaçlı Trans.	653 milyon	1.678 milyar
Aile ve Sos. Pol.	1,936 milyar	3.156 milyar

E-24 HAZİRAN 2018 GENEL SEÇİMLERİ

- Vergi ve prim borçlarında yapılandırma uygulaması,

- Bu uygulamada peşin ödemelerde %90 faiz indirimi,
- 36 aya kadar taksit imkânı,
- Yaşlıların aylıkları 267 TL den 500 TL ye çıkarıldı.
- Emeklilere yılda 2 defa 1000 TL ek ödeme yapılmasına karar verildi, ilk ödeme seçim öncesi yapıldı,
- 18-29 yaş arası yeni iş kurmak isteyenlere 1 yıl SGK primi muafiyeti getirildi

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye’de seçim ekonomisi uygulamaları 2002 döneminde görülmüştür. Ancak bu uygulayan siyasi partiye fayda sağlamamıştır. Diğer seçim dönemlerinde ise, 2015 seçimine kadar ağırlıklı sosyal yardım fonları ile geri planda yapılmıştır. 2015 ve 2018 seçim dönemlerinin de ise seçim ekonomisi uygulamaları görülmüştür. Literatürde geçtiği şekliyle vergi ve sgk yapılandırmaları, maaş zamları, ceza ve harç afları, faiz silinmeleri gibi uygulamalar görülmüştür.

Kaynakça

-Aktan, C.C.,(2015), İDEAL DEVLET ve İYİ YÖNETİM : TEMEL İLKELER , KURALLAR ve KURUMLAR,Hukuk ve İktisat araştırmalar Dergisi,2015, Cilt 7, Sayı 1, 2015, ISSN: 2146-0817 (Online)

-Eren, Ercan ve Melike Bildirici (1999), “Siyasal Konjonktür Dalgaları ve Türkiye’de Seçmen Davranışları”, İktisat İşletme ve Finans, Sayı 163, ss. 27-39

-Erkişi,K., Rasyonel Oportünist Seçim Çevrimleri Teorisi Perspektifinde Türkiye’de 2007-2011 Ve 2015 Genel Seçimlerinin Analizi,Abant İ.B.Ü.Sos.Bil.Der.,2017,C:17,S:3 (49-72)

-Onur,S.,(2004),Seçim Ekonomisi,Asil Yay.,Ankara

-Karaçor,Z.,(2005),Konjonktür Dalgalanmaları Teorileri Çerçevesinde Seçim Ekonomisi,Selçuk Üni. SBE, Y.Lisanas Tezi

-Paya,M.M.,(2001),Makro İktisat,Filiz Kitabevi,İstanbul

-Topuzkanamış,E., SİYASİ Partilere Devlet Yardımı,DEU,Hukuk Fak.Dergisi,Cilt:14,S:2

İNTERNET SİTELERİ

-<http://www.anayasa.gen.tr/2820sk.htm> (erişim:05/08/2018)

-<https://www.dogrulukpayi.com/bulten/siyasi-partilere-hazine-yardimi> (Erişim: 06/08/2018)

-<http://tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>

-<http://www.mahfiegilmez.com/2018/05/secim-ekonomisi.htm>,(erişim :08/08/2018)

TÜRKİYE’DE SİGARA TÜKETİMİ VE SİGARA İLE MÜCADELENİN EKONOMİK ETKİLERİ

Yrd.Doç.Dr.Şahin ÇETİNKAYA

Uşak Üniversitesi, İİBF,İktisat Bölümü, sahin.cetinkaya@usak.edu.tr

ÖZET

Sigara,sağlık açısından son derece zararlı olmasına rağmen dünya ekonomisinde ve Türkiye ekonomisinde oldukça önemlidir. Pozitivist bir yaklaşımla alkol ve sigara tüketiminin insanın kendi tercihi olduğu düşünülebilir. Çok zararlı olmasına rağmen, 18 yaş üstü herkesin satın almasına izin verilmiştir. Böylece ortaya çıkacak toplumsal sorunlar dikkate alınmamış olur. Ancak bu ürünlerin vücuda verdiği zarar büyüktür ve meydana gelecek hastalıkların tedavisi de devlet tarafından yapılmaktadır.

Sigara için yapılan harcama milli gelir ve vergilere katkı sağlamaktadır. Bu ulusal ekonomi için olumlu bir durumdur.Ancak ortaya çıkardığı sağlık sorunlarının tedavisi için yapılan kamu harcamaları olumsuz bir durumdur. Bunlar karşılaştırılarak sonuçları analiz edilmelidir. Bu çalışmada Türkiye’de sigara tüketiminin pozitif ekonomi bakışıyla her iki açıdan da değerlendirmesi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: sağlık harcamaları, tütün mamulleri, dış ticaret, ilaç maliyetleri

GİRİŞ

İktisat, insan oğlunun, toplumun siyasi gerçekleri, karar verme mekanizmaları ve sosyal gelenekleri veri iken; sonsuz olan istek ve arzularımızı, kıt kaynaklarla nasıl koordine edeceğini inceleyen bir sosyal bilimdir (Yıldırım,2015).

İktisat bilimi tanımlandığında “sınırsız olan insan ihtiyaçlarının karşılanmasında, sınırlı olan kaynakların etkin ve verimli kullanılması için politika üreten bilim” olarak tanımlanır. Bu tanımда iktisat biliminde bahsedilen ihtiyaç ve karşılanması durumu iki farklı bakış açısıyla ele alınmıştır. Bunlar pozitif ve normatif iktisadi bakışlarıdır.

Pozitif İktisat; iktisadi olaylar ve davranışlar, nedir ne olmaktadır, nasıl olmaktadır bakış açısıyla incelenir. Bir başka deyişle pozitif iktisatta iktisadi olaylar ve davranışlar açıklanır. Buna göre para arzı artınca fiyatlar artar, kamu harcamaları artınca işsizlik azalır gibi sonuçlara ulaşılır.

Normatif İktisat; iktisadi olaylar ve davranışlar ne olmalıdır, neyin olması daha iyidir bakış açısından incelenir; Normatif iktisatta iktisadi olayların ve kararların iyi mi kötü mü olduğu üzerinde durulur ve dolayısıyla da enflasyon kontrol edilmelidir, ücretler arttırılmalıdır gibi değer yargılarına dayalı sonuçlara ulaşılır. Pozitif iktisadın ulaştığı sonuçları test etmek ve eğer gerekiyorsa bilimsel düzeyde reddetmek mümkündür. Ancak normatif iktisadın değer yargılarının ürünü olan sonuçları test edilemez ve bilimsel düzeyde reddedilemez. (Ünsal., 2016).

İHTİYAÇLAR

İktisat öğrenimi insan ihtiyaçlarının anlaşılması ile başlar. Çünkü insanların tüm ekonomik faaliyetleri, susama, acıkma gibi çeşitli ihtiyaçlarını tatmine yöneliktir. İnsanlar, yaşamlarını sürdürebilmek ve mutlu bir yaşam sürebilmek için çeşitli ihtiyaçlarını gidermek zorundadırlar. Bu neden ihtiyaç tatmin edildiğinde haz ve doyum, tatmin edilmediği zaman ise acı ve üzüntü veren bir duygudur.

İhtiyaçlar şiddetlerine göre, zorunlu ihtiyaçlar ve zorunlu olmayan ihtiyaçlar olarak iki gruba ayrılabilir. Zorunlu ihtiyaçlar, insanın yaşamını devam ettirebilmesi için gerekli olan hava, gıda ve su gibi karşılanması zorunlu olan gereksinimlerdir. Öte yarıdan karşılanmaları yaşamsal olmayan, ancak tatmin edildikçe insanlara haz veren eğlenme, seyahat etme ve müzik dinleme gibi ihtiyaçlar ise zorunlu olmayan ihtiyaçlardır (Ertek,2012).

Zorunlu ve zorunlu olmayan ihtiyaçları birbirinden kesin olarak ayırmak mümkün değildir. Çünkü ihtiyaçların derecesi ve şekli, insanların yaşadığı toplumun yapısına, yaşa, cinsiyete ve sosyal sınıflar ve mesleklere göre değişiklikler gösterebilmektedir. Örneğin, soğuk iklimlerde yaşayan insanlar sıcak iklimlerde yaşayan insanlara göre daha fazla ısınmaya ihtiyaç duyarlar. Aynı şekilde gelişmemiş bir toplumda otomobil zorunlu bir ihtiyaç durumunda değilken; gelişmiş ekonomilerde, yaşam otomobile bağımlı olarak organize edildiğinden, zorunlu bir ihtiyaçtır. Bu ekonomilerde Otomobille alışverişe gitmek, iş takip etmek, işe gidip gelmek daha ekonomik olabilmektedir.

İhtiyaçların çeşidi özelliklerinden söz edilebilir Her şeyden önce insan ihtiyaçları sonsuzdur. Yani insanların tatmin etmek istedikleri çok sayıda ihtiyaçları var-dır. Ayrıca, bu ihtiyaçların bir bölümü periyodiktir. Yani. tekrar tekrar giderilmeleri gerekir. Acıkma gibi. Toplumların gelişmesi, teknolojik ilerlemeler ye insanların zevk ve tercihlerinin zamanla gelişmesi sonucu, insan ihtiyaçları da bir artış göstermiştir- Yıllar önce lüks sayılan bir

ihtiyaç, bugün zorunlu bir ihtiyaç haline gelmiştir. Örneğin, 1950 li yılların başında lüks sayılan bir buzdolabı, bugün artık zorunlu ihtiyat, olmuştur.

İhtiyaçlar, şiddet bakımından farklılık gösterir İnsanların bazı ihtiyaçlarının şiddeti diğer ihtiyaçlarına oranla daha fazla olabilir. Genel olarak zorunlu ihtiyaçlar zorunlu olmayan ihtiyaçlarla karşılaştırıldıklarında, zorunlu ihtiyaçların daha şiddetli olduğu görülür. İnsanların ihtiyaçlarının şiddet bakımından farklılık göstermesi, insanların daha rasyonel davranmalarını zorunlu hale getirir. Bu sayede in-sanlar, ihtiyaçlarını tatmin etmek amacı ile bir sıralama ve tercih yapmak durumunda kalırlar (AÖF,2016).

Tatmin edildikçe İhtiyacın şiddeti azalır. ihtiyaçların tatminine ara vermeden devam edildikçe, belirli bir aşamadan sonra, bu ihtiyacı gideren şeylerin tüketimi insana haz vermek yerine ızdırap ve acı verebilir. Özellikle yeme, içme gibi biyolojik ihtiyaçlar buna örnek oluştururlar.

Bazı ihtiyaçların, tatmin edildikçe şiddetleri artar. Başlangıçta zorunlu olmayan bir ihtiyaç düzenli olarak tatmin edildikçe, o ihtiyacın şiddeti artabilir. Çünkü bu düzenli tatmin süresince, ihtiyaç alışkanlık haline gelebilir. Sigara tiryakiliği veya alkol bağımlılığı, ihtiyaçların tatmin edildikçe şiddetlerinin artmasına örnek olarak gösterilebilir. İhtiyaçlar veya ihtiyaçları tatmine yarayan araçlar ikame edilebilirler. İhtiyaçların bir bölümünün tatmin edilmesiyle diğer bir bölümünün tatmininden vazgeçilebilir. Örneğin, insan müzik dinlemek yerine sinemaya giderek boş zamanını değerlendirebilir Ayrıca insanlar, aynı ihtiyacı belirli bir mal yerine başka bir mal-la tatmin yoluna da gidebilirler. Bunun nedeni de aynı ihtiyacı tatmin edecek ben-zer mal ve hizmetlerin olmasıdır. Örneğin, meyve yeme ihtiyacımızı, çeşitli meyvelerle giderebiliriz (ekodiyalog.com,2017-12-18).

KITLIK

Kıtlık Herkes her istediğini alamamaktadır. Çünkü istekler, onları karşılayacak kaynaklardan daha fazladır. İster birey, ister devlet olsun, sorun değişmemektedir. Mevcut kaynakla daha fazla istek karşılanmaya çalışıldığında sonuç, bütçe açığıdır. O halde kıtlık (nadirlik) sorunu sınırsız istekler, sınırlı kaynaklar çatışmasından doğmaktadır. Bir diğer deyişle kıtlık, tercihlerin sonucunda bir maliyetin varoluşunu ima etmektedir.

İktisadi Faaliyet Kıtlık sorunu ile ortaya çıkmaktadır. İktisadi faaliyeti açıklamaya götürmektedir. İktisadi faaliyet halkın kıtlıkla başa çıkma eylemidir. Başa çıkma eylemi üretim, değişim, teknoloji kavramlarını gündeme getirecektir. Kıtlık ve iktisadi faaliyet kavramlarından hareketle iktisadi tanımlayabiliriz; iktisat sınırsız istekleri karşılamak için halkın sınırlı kaynakları nasıl kullandığını araştırmaktadır. O halde iktisadın tanımında kalkış noktası sınırlı kaynak ve dolayısıyla kıtlıktır.

(Donduran, <http://www.acikders.org.tr/course/view.php?id=62>, erişim tar:17/01/2017)

MAL VE HİZMETLER

İhtiyaçları tatmin etme özelliği taşıyan fiziksel varlıklara mal denir. Susama, acıkma gibi ihtiyaçlarımızı, su ve yiyecek gibi mallarla gideririz. İhtiyaçları tatmin etmesine rağmen maddi özelliği olmayan şeylere de hizmet denir. Hizmet, insanlar veya üretici varlıklar tarafından yaratılır ve hizmetleri sunan kişi veya varlıklardan bağımsız olarak düşünülemez. Hizmetler insan ihtiyaçlarını tatmin eder, ancak maddi özelliği yoktur.

Hizmetleri iki alt gruba ayırmak mümkündür. Bunlar kişisel hizmetler ve ticari hizmetlerdir. Bankacılık, ulaşım, ticaret, sigorta ve iletişim en önemli ticari hizmetler arasında yer alır.

Malın Özellikleri

İnsanlar mal ve hizmetlerin tüketilmesi yoluyla belirli bir doyum elde ederler Burada sözü edilen mallar, bireylerin fayda veya tatmin elde edebilecekleri her şeydir. Örnek olarak yiyecek, giyecek, mobilya, kitap, televizyon ve otomobil maldır. Malların bazı genel özellikleri vardır. Bu özellikler incelendiğinde, mal kavramını daha iyi anlayabiliriz. Mal insan ihtiyaçların giderek, fayda sağlar. Fayda bu anlamda göreceli ve subjektiftir. Örneğin. Türkiye'de yaşayan insanlar için faydalı olduğuna inanılan bir mal, dünyanın başka bölgelerinde yaşayan insanlar için faydalı görülmeyebilir. Fayda kavramını aşağıdaki bölümlerde daha ayrıntılı olarak inceleyeceğiz

Malların ekonomik olma özelliği onların üretim sürecinden geçerek bir maliyetle elde edilmesi şartını gerektirir. Böyle bir sürece ihtiyaç duymayan mallar ise serbest mallar olarak sınıflandırılır (.

Ekonomik malların bir değeri vardır. Ancak bir malın değeri farklı biçimlerde tanımlanabilir. Örneğin bazıları malın değerini üretim maliyetleri cinsinden belirlerken. bazıları malın sağladığı fayda ile belirlerler. Ekonomik malların bir değeri vardır ve elde edilmesi karşılığında belirli bir bedeli ödemeyi gerektirirler. Değer ve fiyat kavramını da aşağıdaki bölümlerde daha ayrıntılı olarak inceleyeceğiz.

Serbest Mal - Ekonomik Mal

Ekonomik mal, elde edebilmek için mutlaka belli bedel ödenmesi gereken maldır. Bunun nedeni de her istediğimizde bu malları doğadan serbestçe sağlamanın mümkün olmamasıdır. Başka bir ifade ile kıt kaynakları kullanan ve bu yüzden diğer mallar cinsinden belirli bir sosyal maliyeti olan mallara ekonomik mal denmektedir. Ekmek, benzin, şeker gibi.

Serbest mallar, doğada her istendiğinde bulunabilen ve çaba sarf etmeden elde edilebilen mallardır. Havayı her solumak istediğimizde bilinçsizce soluruz ve bunun için ek bir çaba veya bir ekonomik özveride bulunmayız. Pınar kenarındayken, su da serbest maldır. Serbest malların mevcut miktarları, hiçbir bedel ödemeyi gerektirmeseler bile insanların istediklerinden fazladır. Serbest malın bir maliyeti yoktur. Kıt kaynakları kullanmaz. Üstelik bir serbest malın tüketimini arttırmakla başka malların tüketiminden vazgeçmek gerekmez.

Serbest mallar paylaşılmalari konusunda da bir probleme neden olmazlar. Ekonomik problem, yani kıt kaynakların alternatif kullanımlar için dağıtımını. serbest mallar söz konusu olduğunda ortaya çıkmaz. Serbest mallar kıt olmadıkları için herhangi bir amaçla herhangi bir miktarda kullanılabilirler Serbest malların daha önce de değindiğimiz gibi doğadaki miktarı, insanların ihtiyaçlarından daha fazla olduğu için toplum tarafından sıfır maliyetle elde edilebilirler.

Bir malın serbest veya ekonomik olması duruma göre değişebilir. Soluduğumuz hava serbest bir mal iken, su altındaki dalgıçlar ve uzayda araştırma yapan astronotlar için birer kıt maldır. Doğada var olan içilebilir bir su kaynağı yakınına kamp yapıldığında su serbest bir mal iken, bir çölde kaybolduğunuzda oldukça kıt bir mal durumuna düşer. Buna karşın doğada yetişen ve kolayca toplayabileceğimiz meyveler serbest maldır. Dolayısıyla belli malları kesin olarak serbest veya ekonomik olarak belirlemek mümkün değildir

Tüketici ve Üretici Malları

Ekonomik malları, tüketici ve üretici malları olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Tüketici malları tüketicinin ihtiyaçlarını doğrudan karşılayan mallardır. Bu açıdan bakıldığında bu

mallara nihai mal adı da verilir. Bu tür mallar, er veya geç kullanılma durumundadırlar. Ekonomik mal olma özelliklerini kaybettikleri anda yok olurlar. Yediğimiz yiyecek, giydiğimiz elbise bunlara örnek-, tir. Üretici malları ise diğer üretici malları ya da tüketici mallan üretiminde kullanılan mallardır. Bir makine, makinenin çalışmasını sağlayan yakıt, onu kullanan işçinin hizmeti, makinenin durduğu bina. birer üretici malı konumundadırlar Bu mallara, sermaye malları, yarı mamul mallar, hammaddeler gibi isimler de verilmektedir. Bu tanımları üretim konusunu işlerken ayrıntısıyla inceleyeceğiz. Bir mal, kullanımına bağlı olarak üretici yada tüketici malı olabilir örneğin, bir otomobil bir gezinti için kullanılabilir gibi. bir satış elemanı tarafından da kullanılabilir. Birinci durumunda bir tüketici malı konumunda iken. İkincisinde üretici malı durumuna geçer.

Dayanıklı ve Dayanıksız Mallar

Tüm mallar, faydalı olabilecekleri yaşam uzunluğunu yansıtmak üzere, dayanıklı veya dayanıksız mallar olabilirler Dayanıklı mallar elde edildikten sonra uzun süre fayda sağlayan mallardır. Buzdolabı, otomobil, radyo gibi. Aslında bu malları kullanırken tüketmeyiz. tükettiğimiz o malın bize sağladığı yararlarıdır. yiyeceklerimizi sağlıklı biçimde .saklamak, seyahat etmek, müzik ve haber dinlemek gibi

Dayanıksız mallar ise fayda sağladığında yok olan, biten mallardır Mum. ekmek, şeker, benzin gibi.. İktisattaki dayanıksız mal tanımı, güncel dilde kolayca bozulan dayanıklı mal kavramıyla karıştırılmamalıdır. Kötü yapılmış ve kolayca kırılabilen koltuğa günlük konuşma dilinde dayanıksız deriz Ancak çok dayanma mis olsa da bu kolluk iktisat sınıflaması bakımından dayanıklı bir maldır

TÜTÜN VE BENZERİ İÇECEKLER

İnsanların keyif verici maddeleri tüketme istekleri, pozitif iktisat açısından bir ekonomik bedel ödemeleri halinde giderilecek ihtiyaçlardır. Bu malların ekonomik mal olması nedeni ile kazanç elde etme karşılığında üretici tarafından piyasaya arz edilmesi muhtemeldir.

Eğer normatif iktisat açısından bakılacak olursa, toplum sağlığını ve toplum güvenliğini tehdit eden unsurlardan ötürü üretimi ve satışı yasal olarak engellenecek ürün sınıfına sokulabilir. Aslında dinsel etkenler açısından da bakılacak olursa yine üretim ve tüketimi yasaklanabilir. Tüm semavi dinlerde insanın kendi kendine zarar vermesinin yasaklandığı bilinmektedir.

Hukuken insanın kendisini veya etrafındakilere zarar verecek eylemlerde bulunması yasaktır.

İKTİSAT AÇISINDAN TÜTÜN VE ALKOLLÜ İÇECEK TÜKETİMİ

TÜTÜN VE ALKOL PİYASASI

Türkiye’de tütün ve alkol piyasası düzenleme kurumu (TAPDK) bulunmaktadır. Kurumun başlıca görev yetkileri, resmi internet sitesinde şöyle anlatılmıştır.

TÜTÜN ÜRÜNLERİ ÜRETİMİ VE İSTİHDAM

TAPDK verilerine göre Türkiye’de 8 adet sigara üretimi yapan kuruluş bulunmaktadır.¹Özelleştirme sonrası sektör dünya çapında şirketlerinde aralarında bulunduğu

¹ <http://www.tapdk.gov.tr/tr/piyasa-duzenlemeleri/tutun-mamulleri-piyasasi/uretim-ve-faaliyet-uygunluk-belgesi-alan-firmaların-unvan-ve-adres-bilgileri.aspx>

kuruluşlar tarafından yönetilmektedir. Yıllık 500 milyon doların üzerinde İhracat yapmaktadır. Sadece 2007 yılında 250 bin dolar tutarında ithalat rakamı vardır.

Yıllar itibarı ile bakıldığında 2003-2016 yılları arasında sigara piyasası rakamlarına ait istatistiksel veriler aşağıdaki gibidir.²

TABLO 1- SİGARA SATIŞININ İÇ VE DIŞ TİCARETTEKİ YERİ

Yıllar	Per.Satış TL (bin)	İhracat \$	GSYİH TL	GSYİH oranı	İhracat (.000)\$	İhracat oranı
2006	15.272.192.402	147.290.888	758.391.000.000	%2,0	85.534.676.-	binde 1,7
2007	16.687.092.932	189.340.182	843.178.000.000	%2,0	107.271.750.-	Binde 1,8
2008	18.342.201.352	228.951.950	950.534.000.000	%1,9	132.027.196.-	binde 1,7
2009	20.402.965.760	204.175.613	952.559.000.000	%2,1	102.142.613.-	binde 2,0
2010	24.041.960.283	246.852.616	1.098.799.000.000	%2,2	113.883.219.-	binde 2,2
2011	24.598.105.743	249.727.418	1.297.713.000.000	%1,9	134.906.869.-	binde 1,9
2012	30.588.330.135	337.160.145	1.416.798.000.000	%2,2	152.461.737.-	binde 2,2
2013	32.646.104.242	380.636.743	1.567.289.000.000	%2,1	151.610.158.-	binde 2,5
2014	34.624.817.146	475.003.599	1.748.168.000.000	%2,0	157.610.158.-	binde 3,0
2015	39.648.844.291	464.304.320	1.952.638.000.000	%2,0	143.838.871.-	binde 3,2
2016	47.950.493.321	506.099.855	2.590.517.000.000	%1,9	142.529.584.-	binde 3,6

Kaynak:<http://www.tapdk.gov.tr/tr/piyasa-duzenlemeleri/tutun-mamulleri-piyasasi/tutun-mamulleri-istatistikleri.aspx>

Bu verile ışığında 2006 yılında 15 milyar TL yaklaşık 5 milyar 562 milyon \$ tutarında bir yurt içi satışı gerçekleşmiştir. Tablo'daki TL tutarlarının 3 TL/\$ kuruna göre hesaplandığında 2007-2016 döneminde 96 milyar \$ tutarında perakende satış hacmi gerçekleşmiştir. Bu hacim ile yıllık ortalama 9 milyar 651 milyon dolar bir gelir elde edilmiştir. Bu rakam her yılın GSMH tutarına göre hesaplandığında görülecektir ki yıllık ciddi anlamda bir satış rakamına sahiptir. Bu sektörün MG üzerindeki etkisi göz ardı edilemeyecek kadar büyüktür.

İç Piyasadaki Yeri

2006 yılından itibaren sigara satışlarının %2 düzeyinde olduğu görülmektedir. GSYİH rakamları her yıl arttıkça sigara satışları da yıllara bağlı olarak artışını sürdürmüştür. 2006-2016 yılı arasında GSYİH ile aynı oranda artış yaptığı görülmektedir.

Dış Ticaretteki Yeri

2006 yılında binde 1,7 oranında olan sigara ihracat oranının binde 3,6 oranına yükselmiştir. Yıllara göre 85 milyon TL tutarından başlayıp 142 milyon TL tutarına kadar bir artış meydana gelmiştir.

NORMATİF İKTİSAT AÇISINDA BAKILDIĞINDA TÜTÜN VE ALKOLLÜ İÇECEK TÜKETİMİ

Normatif iktisat; toplum tercihleri göz önüne alınarak üretim yapılmasını öngörür. Yani pozitif iktisattaki gibi sebep sonuç açısından bakılmaz, ortaya konulan hipotezin doğruluğu test edilirken, nasıl olduğuna değil nasıl olması gerektiğine de bakılır.

Sigara ve diğer keyif verici maddelerin üretiminde pozitif iktisat kuralları uygulanmaktadır. Ancak toplum sağlığı açısından ortaya çıkacak olumsuzluklar da azaltılmaya çalışılır (Dinler,2013).

² www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=2218

Toplum Sağlığına Etkileri

Tütün dumanı; formaldehit, siyanür, amonyak, karbon monoksit, naftalin, kadmiyum (pil asidi) ve aseton (oje çıkarıcı) gibi 4.000 kimyasal madde içerir. Arsenik, benzen, vinil klorür gibi en az 81 tanesi kanserojen olan bu kimyasal karışımlar, tütün dumanında, sigarayı içen kişinin doğrudan içine çektiği dumandan çok daha fazla bulunur. Ayrıca tüm bu kimyasal ve zehirli maddelere ek olarak sigarada yüksek düzeyde bağımlılığa yol açan nikotin ve sigaranın tadını daha hoş hale getirmek, tüketicilerin sürekli sigara kullanımını sağlamak amacıyla eklenmiş olan birçok katkı maddesi yer almaktadır.

Kalıcı olarak bıraktığı etkiler

Sigara dumanı 70'den daha fazla, kansere neden olan madde içermektedir. Dumanı soluduğunuzda, bu kimyasallar akciğerlerinize girer ve vücudunuzun kalanına yayılır.

Bilim adamları bu kimyasalların DNA'ya zarar verdiğini ve önemli genlerde değişikliğe neden olduğunu göstermiştir. Bu durum ise hücrelerinizin gelişmesi ve kontrol dışı çoğalması sonucu kansere neden olmaktadır³.

- Kalp ve damar hastalıkları”
- Bronşların daralması sonucu akciğer rahatsızlıkları ve KOAH
- Damarlarda tıkanma ve buna bağlı felç
- Midede gastrit, ülser ve mide kanseri
- Ciltte sararma, kırılgılık, cilt kanseri
- Ağız kokusu ve dişlerde sararma
- Gebelikte sigara içilmesi erken doğuma ve buna bağlı olarak çeşitli gelişim bozukluklarına, doğum sonrası ise sütün kesilmesine yol açar.
- Bilimsel kaynaklara göre sigara dumanından etrafta bulunanların etkilenmesi onların sağlığını tehlikeye sokmaktadır. Bu durumda olan “**pasif içici**” olarak adlandırılmaktadır. Pasif içiciler, tütün dumanı içinde bulunan birçok maddeden ötürü içen kişi kadar etkilenmektedir.

Pasif İçicilik

Pasif içici, sigara kullanmayan ama sigara dumanına maruz kalan kişidir. Pasif içici olmanın etkileri sigara dumanına maruz kalmanın zamanı, yoğunluğu ve sıklığına göre değişmekle beraber her yıl milyonlarca insan sigaranın neden olduğu hastalıklar nedeni ile ölmektedir.

- Tütün dumanına maruz kalmak kanser, kalp hastalıkları ve KOAH gibi birçok hastalığa neden olmaktadır.
- Çocuklar tütün dumanının zararlı etkilerine karşı çok daha hassastırlar.
- Tütün dumanına sadece 30 dakika bile maruz kalmak, uzun süreli sigara kullanıcılarında beliren fiziksel etkileri ortaya çıkarmaktadır⁴.

³ <http://www.kanservakfi.com/sigara-ve-kanser-132.html>

⁴ <https://www.yesilay.org.tr/bagimlilik/sigara-ve-tutun-bagimliliği> (Erişim T:01/11/2017)

Çevre Sağlığına Etkileri

Çevre kirliliğinin en büyük sebebi sigara izmaritidir. Bilhassa denizlere atılan çöplerin %73' ünü sigara izmaritleri oluşturmaktadır. Deniz Temiz Derneği tarafından her yıl Eylül ayında, vatandaşlarımızın da katkısıyla kıyı bölgelerinde temizlik çalışması yapılmaktadır. Halkın dikkatini çekmek, deniz kirliliğine çözüm aramak, bu kirliliğin sebeplerini halka anlatmak ve bilinçli toplum ile artık bu çevre kirliliğine son vermeyi amaçlayan bu çalışmada, 1744 gönüllü 24 noktada toplam 5321 kg atık çöp toplamıştır.

Gönüllü dalgıçlarla yapılan su altı temizliğinde 623 kg atık çıkmıştır. Çıkarılan bu atıkların incelenerek raporu tutulmaktadır. Bu raporlarda, toplanan atıklar çeşitlerine göre sınıflandırılmaktadır. Hazırlanan rapora göre toplanan atıkların % 73.8'ini sigara, izmarit ve sigara paketleri oluşturmaktadır. İkinci sırayı %23.6 ile piknik ve plaj faaliyetleri atıkları almaktadır⁵. ABD'de yapılan bir araştırma, tek bir sigara izmaritinin içinden sızan maddelerin bir litrelik su içerisinde yaşayan bir balığı öldürmeye yeteceğini gösteriyor. Her yıl yerlere ve su yollarına sayısız sigara izmariti atıldığı göz önüne alınırsa, sigaraların su kaynakları için ne kadar tehlikeli olduğu kolayca anlaşılabilir. Öte yandan orman yangınlarının büyük çoğunluğu da sigara kaynaklı olup, her yıl dünya genelinde 17 bin insan ve sayısız canlı sigara yüzünden meydana gelen yangınlar sonucu hayatını kaybediyor. Ayrıca küresel anlamda sigara kaynaklı yangınlar yılda 27 milyar doları aşkın da mali zarara sebep oluyor⁶.

SİGARA'NIN ZARARLARININ EKONOMİK MALİYETLERİ

Sigaranın neden olduğu başlıca hastalıklar ve tedavi süreci incelendiğinde sağlık bakanlığının sigara kaynaklı hastalıklar için yapmak zorunda olduğu tedaviler ve maliyetlerinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Ekseriyetle kanser hastaları olarak karşımıza çıkan sigara kullananların tedavi masrafları oldukça yüksektir. Teşhis ve tedavide kullanılan makine ve ilaçların büyük çoğunluğunun ithal olduğu da göz önüne alındığında makro göstergelerinde bundan olumsuz etkilenmesi görülecektir.

Tedavi

Sigara ile sağlık açısından mücadele iki türlü olmaktadır. Birincisi hastalığın ortaya çıkmaması için önlem amaçlı olarak alınan sigara bırakma tedavileridir. İkincisi ise hastalık ortaya çıktıktan sonra kişinin iyileştirilmesi için uygulanan tedavilerdir. Her iki uygulamanın da ayrı ayrı tıp disiplinleri arasında yeri vardır.

-Sigara Bıraktırma Tedavileri

Sağlık bakanlığı tarafından alo171 sigara bırakma hattı kurulmuştur. Bu hat veya internette erişim yoluyla başvuru yapılabilir⁷. Bu site aracılığıyla çeşitli testler yapılıyor.

Bu tedaviler Türkiye Halk Sağlığı Kurumları tarafından hastanelerde Aile Hekimliği bölümleri tarafından yapılmaktadır. Türkiye genelinde 304 adet sigara bırakma poliklinikleri bulunmaktadır. Türkiye genelinde Karabük ve Kırklareli dışında tüm illerde sigara bırakma poliklinikleri kurulmuştur. Bunların illere göre dağılımı ise şöyledir;

⁵ <http://www.bitkiblog.com/sigara-cevreye-zarar-veriyor.html>

⁶ <http://aa.com.tr/tr/saglik/sigara-cevre-kirliliginin-en-buyuk-nedeni/835352>

⁷ <https://alo171.saglik.gov.tr/#>

ZEUGMA I. ULUSLARARASI MULTİDİSİPLİNER ÇALIŞMALAR KONGRESİ

İl Adı	SBP sayısı	İl Adı	SBP sayısı	İl Adı	SBP sayısı
ADANA	5	ESKİŞEHİR	1	NİĞDE	1
ADİYAMAN	3	GAZİANTEP	2	ORDU	1
AFYON	3	GİRESUN	2	OSMANİYE	1
AĞRI	1	GÜMÜŞHANE	2	RİZE	1
AKSARAY	2	HAKKARİ	1	SAKARYA	5
AMASYA	2	HATAY	3	SAMSUN	4
ANKARA	22	İĞDIR	1	SİİRT	1
ANTALYA	7	ISPARTA	4	SİNOP	1
ARDAHAN	1	İSTANBUL	27	SİVAS	2
ARTVİN	1	İZMİR	21	ŞANLIURFA	3
AYDIN	4	KMARAŞ	4	ŞIRNAK	2
BALIKESİR	7	KARABÜK	1	TEKİRDAĞ	5
BARTIN	1	KARAMAN	1	TOKAT	2
BATMAN	1	KARS	2	TRABZON	3
BAYBURT	1	KASTAMONU	1	BOLU	5
BİLECİK	4	MUĞLA	9	BURDUR	3
BİNGÖL	2	KAYSERİ	4	TUNCELİ	1
BİTLİS	1	KIRIKKALE	5	UŞAK	1
BURSA	6	KIRŞEHİR	1	VAN	1
ÇANAKKALE	3	KİLİS	2	YALOVA	1
ÇANKIRI	1	KOCAELİ	9	YOZGAT	3
ÇORUM	6	KONYA	10	ZONGULDAK	5
DENİZLİ	14	KÜTAHYA	5		
DİYARBAKIR	3	MALATYA	6		
DÜZCE	1	MANİSA	7		
EDİRNE	2	MARDİN	3		
ERZİNCAN	1	MERSİN	5		
ELAZIĞ	1	MUŞ	1		
ERZURUM	3	NEVŞEHİR	3		

Kaynak: http://sendebirakabilirsin.com/uploads/sigara_birakma_poliklinikleri_mart_2013_SBP.pdf
(Erişim:30/10/2017)

Bu polikliniklerde ilaçlı veya ilaçsız usuller kullanılarak tedavi yöntemi uygulanmaktadır. 2011 yılında yayınlanan bir yönetmelikle sigara ile mücadele hastanelerde milli bir sağlık politikası olarak kabul edilmiştir. Yönetmeliğe göre komisyon kurulması ve yılda iki defa toplanarak çözümler üretilmesi amaçlanmıştır (Resmi Gazete, 23/11/2011 tarih ve 28121 sayı).

Sigara Bırakma Polikliniğinde olması gerekenler

Hastanelerde polikliniklerin kurulması için, olması gerekenler 2011 yılında yayınlanan “tütün ve tütün bağımlılığı Tedavi ve Eğitim Birimleri Hakkında Yönetmelik” ile belirlenmiştir.

Polikliniklerin kullandığı başlıca tedavi araçları ve ilaçları incelendiğinde ise var olan şeylerin sayıldığı bir yönetmelikle belirlenmiştir. Sigara bıraktırma politikası ile ne amaçlandığı aslında pek belli olmamakla beraber bir mücadele başlatılmıştır. Bu düzenlemeye

göre poliklinik açılması hastanelerde ruhsatlama usulü ile yapılacaktır. Ruhsat verme işi ilgili sağlık müdürlüğü tarafından yapılacaktır. Başvuruların 15 gün içinde sonuçlandırılması şartı vardır. Çalışma izni için, en az bir hekim, en az bir hemşire, bir tıbbi sekreter, bir psikolog (bu hastanelerde ruh sağlığı hastalıkları bölümü ve uzmanı varsa istenmez) bulunması şarttır. Araç gereç olarak herhangi özel bir araçtan bahsedilmeyip çalışma ortamının uygunluğu tarif edilmiştir. Yani 1 hekim, 1 hemşire ve bir de tıbbi sekreter odlumu poliklinik açılabilir.

Personelin tütün bağımlılığı eğitimi tedavisi almış olması gerekir. Bu sertifika ile faaliyet gösteren poliklinikler en az iki yılda bir defa denetlenir.

Bilgilendirme ve Mücadele

Kamu spotları, sosyal sorumluluk projeleri ve bakanlığın açtığı iletişim kanalları tarafından duyuru yapılmaktadır. “9 Şubat dünya sigarayı bırakma günü”, “31 Mayıs Dünya Tütünsüz günü” ilan edilmiştir. İlk ve orta öğretim kurumlarında sigara kullanımı öğrencilere yasaklanmıştır. Öğretmenler ve diğer yetişkinlerin okul bahçesi dışında içmelerine izin verilecek şekilde düzenleme yapılmıştır.

Ekonomik Boyutu

Ekonomik boyutu açısından bakıldığında kamu kaynaklarına getirdiği yük iki şekilde ele alınabilir.

i-Önleme aşamasındaki mücadeleler;

Tüm kamusal alanlar da sigara tüketilmesi yasaklanmıştır. Ayrıca bilgilendirme broşürleri vb araçlarla sürekli

Uyarılar ve bilinçlendirmeler yapılmaktadır. Bu çalışmaların tamamı sosyal sorumluluk projeleri ve sağlık bakanlığının oluşturduğu fonlarla finanse edilmektedir.

ii-Hastalığın ilerlemesinin engellenmesi ve sigarayı bıraktırma şeklindeki mücadeleler;

Türkiye’de 300’den fazla sigara bıraktırma poliklinikleri bulunmaktadır.Tedavi için tıbbi cihazlar kullanılmakta ve ücretsiz ilaç desteği sağlanmaktadır. Her hasta sürekli telefon ile takip edilmektedir. İlaçların ortalama tedavi süreci sonuna kadar maliyeti 600 TL-1000.- TL aralığındadır.

Bununla ilgili sağlık bakanlığı resmi internet sitesinden alınan bilgilere göre, Sigara Bıraktırma Polikliniklerine Başvuru istatistikler şöyledir.

Sigara bırakmak için polikliniklere başvuranların sayısı (2009-2016)

YILLAR	BAŞVURU SAYISI
2009	35.000
2010	120.000
2011	235.558
2012	325.134
2013	212.080
2014	226.383
2015	340.092
2016	378.612

Kaynak: <http://www.saglik.gov.tr>

Sigara bırakma tedavisine katılanlar, ALO 171 aracılığı ile kontrol amaçlı olarak yılda 6 kez aranarak kontrol edilmektedir. Yönetmelikte belirtilen “ilaçlı veya ilaçsız tedavi”

yöntemlerin reel olarak maliyeti farklıdır. İlaçlı yöntemde hastanın tedavi sürecine göre 600 TL-1000TL arasındadır. Ancak hasta herhangi bir güç kaybı yaşamadığı için hastalık öncesi tedavi aşaması oldukça önemli bir aşamadır.

Bu süreç başarılı olursa kişinin devam eden hayatı boyunca,
i=tedavi gördüğü süre x muhtemel gelir

(i) kadar kazancını korumuş olduğu görülecektir. Güç kaybı yaşamaması halinde de, i kadar gelir kaybına neden olacaktır.

Eğer bu uygulamalar olumlu bir cevap vermedi ve iyileşme sağlanamadıysa, kişinin hastalığı başlayacaktır. Hastalık türlerine göre tedavi yöntemleri ve uygulamanın ekonomik boyutu ise şöyledir.

-İyileştirme süreci

Sigara kaynaklı hastalıklar literatüre göre çok fazla sayıdadır. Tütün dumanında bulunan kimyasal maddelerin arasında yer alan asitler, alkol aldehitler, ketonlar, siyanür, karbon monoksit gibi maddeler doğrudan zehir etkisi gösterirler ve organlarda tahribat yaparlar. Kalp hastalıkları, akciğer kanseri, vücuttaki başka kanserler (gırtlak kanseri, mesane kanseri, yemek borusu kanseri, rahim kanseri v.b.) bronşit, amfizem gibi pek çok hastalığın sigaraya bağlı olarak meydana geldiği bilimsel olarak kanıtlanmıştır⁸. Bu hastalık türlerinin tedavi sürelerinin uzun olması, insanın çalışma hayatında aksamalara neden olacaktır. Böylelikle iş kaybı kişinin hem nominal hem de reel olarak fakirleşmesine sebep olabilecektir. Kişinin tedavi için gerekli maddi kaynağı sağlaması da engellenmiş olmaktadır.

SONUÇ

Sigara kullanımı ekonomide ortalama %2 oranında bir GSYİH oranıyla ifade edilmektedir. Bu rakam her yıl nüfus artışı ile beraber artış göstermektedir. Dış ticaret açısından da önemli bir yeri olduğu söylenebilir. Yıllık 500 milyon dolar civarında bir ihracat hacmimizin olduğu görülmektedir. Yabancı yatırımın ülkemize gelmesinde etkilidir. Sigara dışında türevlerinden sayılabilecek olan nargilenin de dış ticarete 1 milyon dolar civarında bir payı bulunmaktadır. Ülkemizde 2008 özelleştirme döneminde TEKEL kurumunun satılması ile yabancı ortaklı büyük şirketlerin geldiği de görülmüştür. En önemli üreticilerden biri olan BAT 200 den fazla ülkede ünlü sigara markalarının üretici ve satıcısı konumunda bir şirkettir. Türkiye’de 2 milyar dolar yatırımı bulunmaktadır. Fabrikalarında 3000 kişilik istihdam sağlamaktadır. Türkiye’de sigara kullanım oranı %50’nin üzerindedir. Tedavi metodundan önce sigara alışkanlığının engellenmesi için çalışmalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

Dinler,Z.,(2011),İktisata Giriş,Ekin Yay.,Bursa

Dinler,Z.,(2013),İktisata Giriş,Ekin Yay.,Bursa

Donduran.,M.,(2012),TUBA,Açık ders uygulamaları, <http://www.acikders.org.tr.p?id=62>, (erişim tar:17/01/2017)

Ertek,T.,(2012)İktisata Giriş,Beta Yayınları,İstanbul

Ünsal,E.,(2015), İktisata Giriş, BB101 Yay,Ankara

Yıldırım,K.,Taşdemir,M.,Karaman,D.,(2011),Makro Ekonomi,Seçkin Yay.,İstanbul

Yıldırım, K., (2016),AÖF Yayınları, ,Makro İktisat,Eskişehir

INTERNET SİTELERİ

<https://www.yesilay.org.tr/tr/bagimlilik/sigara-ve-tutun-bagimliliği>

⁸ <http://www.havanikoru.org.tr/sagligimiza-etkileri/tutun-dumaninin-zararlari.html> (erişim:10/10/2017)

ZEUGMA I. ULUSLARARASI MULTİDİSİPLİNER ÇALIŞMALAR KONGRESİ

<http://www.tapdk.gov.tr/tr/piyasa-duzenlemeleri/alkol-piyasasi/etil-alkol-sektoru.aspx>

<https://alo171.saglik.gov.tr/#>

http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=2218

http://www.izto.org.tr/Portals/0/Argebulten/alkolluickilertutunmamulleri_sevilmis.pdf

Erişim T:01/12/2017

<http://www.bitkiblog.com/sigara-cevreye-zarar-veriyor.html>

<http://aa.com.tr/tr/saglik/sigara-cevre-kirliliginin-en-buyuk-nedeni/835352>

<http://www.havanikoru.org.tr/>

[http://sendebirakabilirsin.com/uploads/sigara_birakma_poliknikleri_mart_2013_SBP.p](http://sendebirakabilirsin.com/uploads/sigara_birakma_poliknikleri_mart_2013_SBP.pdf)

df (Erişim:30/10/2017)

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/11/20111123-1.htm>

<http://www.kanservakfi.com/sigara-ve-kanser-132.html>

<http://www.acikders.org.tr/course/view.php?id=62>, erişim tar:17/01/2017

ETLİK PİLİÇLERDE FARKLI FOTOPERİYOT UYGULAMALARININ SERUM ALBÜMİN DÜZEYLERİNE ETKİSİ

Arş. Gör. Dr. Yasin BAYKALIR
Fırat Üniversitesi, ybaykalir@firat.edu.tr

Prof. Dr. Ülkü Gülcihan ŞİMŞEK
Fırat Üniversitesi, gsimsek@firat.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Sodyum Dodesil Sülfat-Poliakrilamid Jel Elektrofrezisi (SDS-PAGE) metoduyla etlik piliçlerin serum albümin proteinini belirlemek ve farklı fotoperiyot uygulamalarının etlik piliçlerde albümin düzeylerine olan etkisini araştırmaktır. Serum albümin, plazma proteinleri arasında en bol olan proteindir. Karaciğerden sentezlenen bu proteinin, ozmotik basınç, taşıma ve antioksidan aktivitesinin devam ettirilmesi gibi birçok önemli fizyolojik işlevi vardır. Çalışmada, toplam 500 adet Ross civcivi kullanıldı. Civcivler çevresel olarak birbirinden bağımsız dört odaya rastgele dağıtıldı. Birinci gruba sürekli 23 saat aydınlık (A), 1 saat karanlık (K), ikinci gruba 4A:2K, 4A:2K, 4A:2K, 4A:2K şeklinde uygulandı. Üçüncü grup 8A:4K, 8A:4K ve dördüncü grup sürekli 16A ve 8K maruz bırakıldı. Serum albüminin, sığır serum albümini (BSA) pozitif kontrol olarak kullanılarak SDS-PAGE metodu ile 66-67kDa ağırlığında olduğu belirlendi. 1. ve 4. gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark belirlendi (P=0.014). Çalışmanın sonuçlarına göre, sürekli 8 saat karanlığın etlik piliçlerin albümin düzeylerini arttırdığı belirlendi.

Anahtar kelimeler: Etlik piliç, fotoperiyot, Ross, SDS-PAGE, serum albümin

EFFECT OF DIFFERENT PHOTOPERIOD TREATMENTS ON SERUM ALBUMIN LEVELS IN BROILER CHICKENS

ABSTRACT

The aim of this study was to determine the serum albumin protein of broiler chickens by the Sodium Dodecyl Sulphate-Polyacrylamide Gel Electrophoresis (SDS-PAGE) method and to investigate the effect of different photoperiod treatments on serum albumin levels of broiler chickens. Serum albumin is the most abundant protein amongst plasma proteins. This protein synthesized from the liver has many important physiological functions such as maintaining osmotic pressure, transport and, antioxidant activity. A total of 500 male Ross chicks were used in this study. They allocated randomly to four environmentally independent rooms. The first group exposed to continuously 23 hours light (L) and 1 hour dark (D), the second group was 4L:2D, 4L:2D, 4L:2D, 4L:2D. The third trial group exposed to 8L:4D, 8L:4D and the fourth group was continuously 16L and 8D. Serum albumin indicated 66-67 kDa weight which it was determined by the SDS-PAGE method and bovine serum albumin (BSA) as a positive control. There was only a significant difference between 1st and 4th groups (P=0.014). According to the results of the study, it was determined that continuously 8D increased the albumin levels of the broiler chickens.

Keywords: Broiler chickens, photoperiod, Ross, SDS-PAGE, serum albumin

Introduction

The most abundant protein in plasma proteins is serum albumin. This protein synthesized from the liver has many important physiological functions such as maintaining of osmotic pressure, transport and, antioxidant activity. Albumin has the low or no enzymatic activity so it functions by binding to the molecules (ligands). When it binds to long-chain fatty acids, bilirubin, copper, zinc, calcium, magnesium, vitamin D, thyroxine, hydrophobic steroid hormones and drugs, it forms important biological compounds. The concentration of albumin in plasma can decrease by the liver and intestinal disorders, malnutrition, conditions causing protein loss, and intensive bleeding (Weisiger 2008, Levitt and Levitt 2016). Detection and discrimination of plasma proteins is very important for biological studies and clinical diagnosis (Di Filippo et al 2017). SDS-PAGE is a technique widely used for this purpose. In this technique, proteins can be separated in a high resolution under the electrophoretic ambiance according to their molecular weights and charges (Nowakowski et al 2014). In previous studies conducted on plasma proteins by the SDS-PAGE method, serum albumin was found to be approximately 67 kDa (66.2-66.7 kDa) (Nurdiansyah et al 2016).

Light is one of the most important management techniques in poultry farming. Many metabolic activities in poultry are under the influence of light. Studies on the light in broiler chickens are more focused on photoperiod and distribution (Schwean-Lardner and Classen 2010). Today, the lighting program used by commercial companies is 23L and 1D which this program is considered to be increasing feed consumption and growth rate. The determination the impacts of different photoperiod treatments instead of 23L and 1D in terms of welfare and energy saving have an important place in broiler rearing.

With this information, the aim of this study is to determine the serum albumin of broiler chickens by the SDS-PAGE method and to determine the effects of different photoperiod treatments on serum albumin levels of broiler chickens.

Materials and Methods

A total of 500 male Ross chicks were used in this study. They allocated randomly to four environmentally independent rooms, with 125 chicks in each room. Each room also subdivided into 5 pens included 25 chicks. The stocking density was 12.5 chickens/m². All birds exposed 24 hours light until 7 days of age. Thereafter, they weighed and placed on experimental lighting treatment rooms. The first group exposed to continuously 23 hours light (L) and 1 hour dark (D), the second group was 4L:2D, 4L:2D, 4L:2D, 4L:2D. The third trial group exposed to 8L:4D, 8L:4D and the fourth group was continuously 16L and 8D. Room temperature was applied as standard commercial practice with a gradual reduction from near hatching temperatures to 21-22°C. Wheat straw was used as litter material. Standard commercial feeds based on corn and soybean meal and water were provided on an ad libitum basis. The birds slaughtered at 42 days of age. At the end of the trial, two birds from each replicate pen which reflects average the pen weight were selected and their blood were collected after decapitation (a total of 40 birds).

Blood serum was separated at 6000 rpm, 5-6 min in serum collection tubes by centrifugation. The serum portioned to 1.5ml tubes and stored at -20°C until SDS-PAGE analysis. SDS-PAGE separating gel (10%) and stacking gel (4%) was prepared. Serum total protein amount was determined by nanodrop spectrophotometer. Thirty µg total protein was loaded into wells after boiled at 97°C 3 min. For determining albumin, molecular weight marker was also loaded into each first well of the gels. In addition, 30µg bovine serum albumin was used as a control and normalization of the bands. The electrophoresis system was run under 120V 60-75 min with Tris-Glycine electrode

buffer solution (pH=8.3). When run completed, the gels removed from the system and stacking gel moved away carefully and separating gels stained with 0.1% Coomassie brilliant blue R-250 dye solution. Dye destained with methanol, glacial acetic acid and distilled water mixture (30:10:60) (Laemmli 1970). Relative densitometric values of bands were analyzed by ImageJ (NIH image) image analyzer software (Gassmann et al. 2009). Relative densitometric (RD) values are presented as mean \pm standard error mean (SEM) using IBM SPSS 22 package software (IBM Corporation, Global, USA). All data were analyzed by one-way ANOVA after normality tests. Tukey test was chosen for multiple comparisons among the groups. Statistical significance was considered when $P \leq 0.05$ (Petrie and Watson 2013).

Results

RD values of the groups are presented in Figure 1. In Figure 2, SDS-PAGE gel image of the groups after destaining is shown. There was only a significant difference between 1st and 4th groups ($P=0.014$). The other groups were similar ($P>0.05$).

Figure 1. RD values of the trial groups

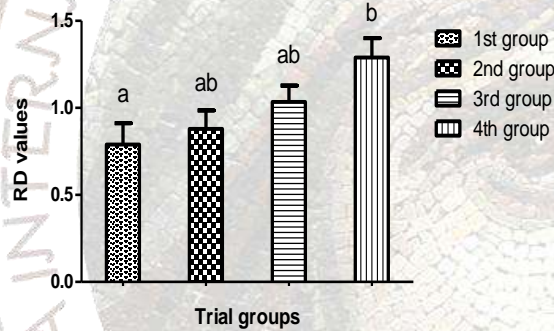
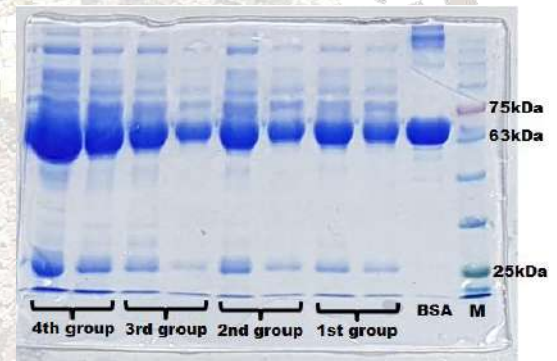

Figure 2. SDS-PAGE gel image of the trial groups

Conclusion

In conclusions, according to this study, the continuously staying in the darkness for 8 hours had a negative effect on the broiler chickens. This negative effect may have been caused by the darkness why chickens could not reach to feed, especially to the water. Low levels of albumin when the chickens were reared under the continuously 23L suggested that the liver might be overworked caused by excessive metabolism in these chickens. According to the results of the study, it should be considered that the light period can be shortened or it can be intermittently applied instead of being exposed to continuously 23L 1D treatment and 16L 8D. Serum albumin determining by the SDS-PAGE method also can be considered in the evaluation of the health condition in poultry production.

References

Di Filippo P.A., Viana I.S., Almeida A.J., Graça F.A.S., Rodrigues A.B.F., Nogueira A.F.S. (2017). Serum levels of proteins and acute-phase proteins in captive emus (*Dromaius novaehollandiae*) of different ages. *Arq. Bras. Med. Vet. Zootec.*, 69(2): 405-408.

Gassmann M., Grenacher B., Rohde B., Vogel J. (2009). Quantifying western blots: pitfalls of densitometry. *Electrophoresis* 30: 1845-1855.

Laemmli U.K. (1970). Cleavage of structural proteins during the assembly of the head of bacteriophage T4. *Nature* 227: 680-685.

Levitt D.G., Levitt M.D. (2016). Human serum albumin homeostasis: a new look at the roles of synthesis, catabolism, renal and gastrointestinal excretion, and the clinical value of serum albumin measurements. *Int. J. Gen. Med.*, 9: 229–255.

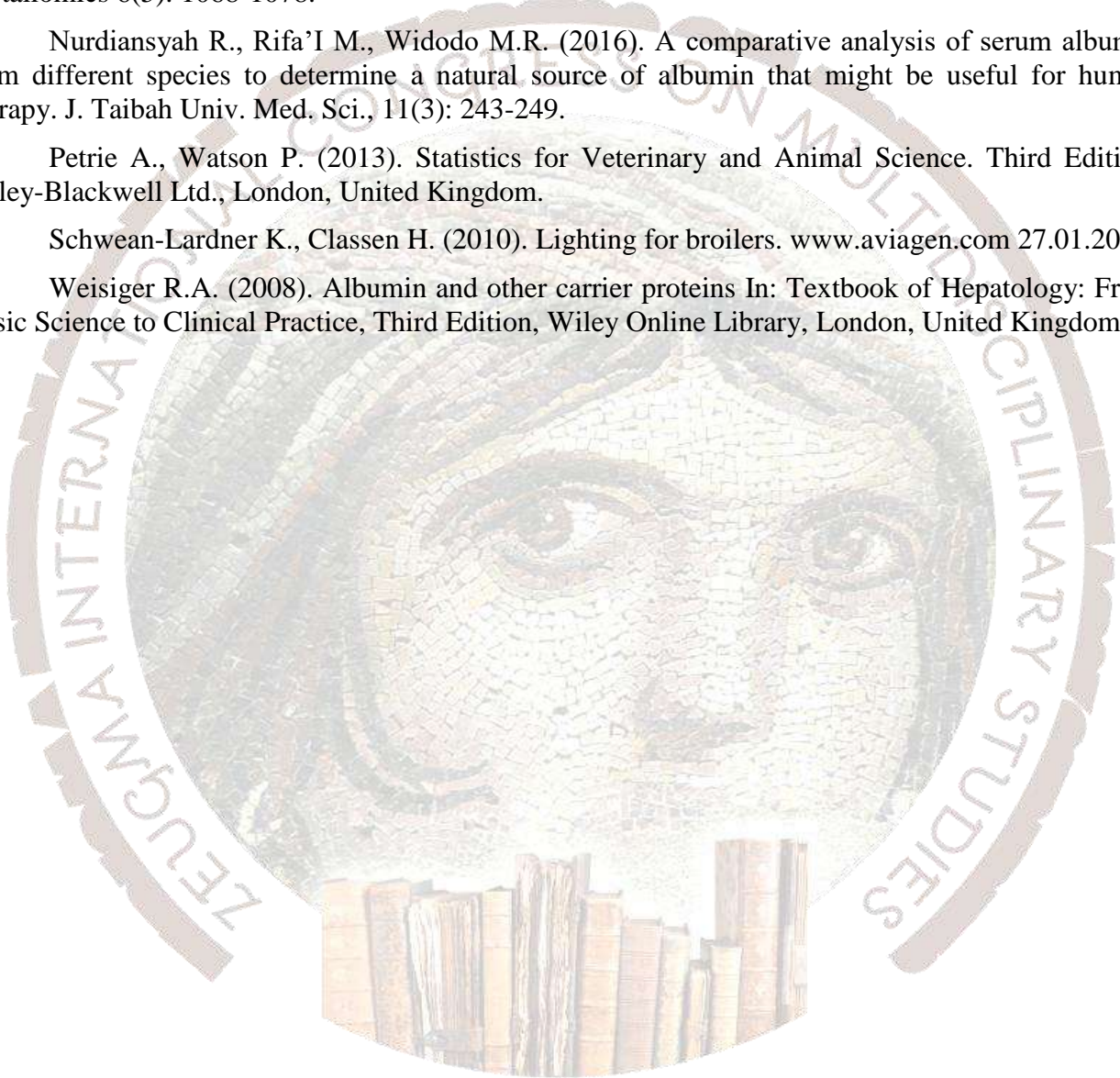
Nowakowski A.B., Wobig W.J., Petering D.H. (2014). Native SDS-PAGE: High resolution electrophoretic separation of proteins with retention of native properties including bound metal ions. *Metallomics* 6(5): 1068-1078.

Nurdiansyah R., Rifa'I M., Widodo M.R. (2016). A comparative analysis of serum albumin from different species to determine a natural source of albumin that might be useful for human therapy. *J. Taibah Univ. Med. Sci.*, 11(3): 243-249.

Petrie A., Watson P. (2013). *Statistics for Veterinary and Animal Science*. Third Edition. Wiley-Blackwell Ltd., London, United Kingdom.

Schwean-Lardner K., Classen H. (2010). Lighting for broilers. www.aviagen.com 27.01.2017.

Weisiger R.A. (2008). Albumin and other carrier proteins In: *Textbook of Hepatology: From Basic Science to Clinical Practice*, Third Edition, Wiley Online Library, London, United Kingdom.

TÜRKÇEDE NESNE ODAKLI BELİRTEÇLER

Dr. Öğr. Üyesi Turgay SEBZECİOĞLU

Mersin Üniversitesi, sebzecioglu@yahoo.com

ÖZET

Belirteçler çekimli eylemde aktarılan olay veya durumu *daraltma işlevi*yle daha betimlenmiş bir duruma getirir. Buna karşın, belirteçlerin doğal olarak eylemin gerçekleştiricisi ve etkileneniyle de doğrudan bir ilişkisi bulunmaktadır. Dünya dillerinde olduğu gibi Türkçede de belirteçler ağırlıklı olarak özne odaklıdır. Özne konumundaki adın gönderimde bulunduğu kavramla ilişkili olan, anlamsal açıdan onunla eşgönderimli olan belirteçlere *özne-odaklı belirteçler* (subject-based adverbs) denir. Öte yandan özne-odaklı belirteçler kadar yaygın olmasa da bazı belirteçler daha çok nesne odaklıdır. Yani, nesne konumunda bulunan adla veya tümcenin anlambilimsel düzleminden hareketle söylemek gerekirse, o ada çekimli eylem tarafından yüklenen rolle ilişkilidir. Bu tür belirteçler ise *nesne-odaklı belirteçler* (object-based adverbs) terimiyle adlandırılabilir. Nesneye yönelik söz konusu ilişki daha çok nesne konumundaki adın etkilenme derecesi ile ilişkilidir. Bu bağlamda nesne-odaklı belirteçler nesne konumundaki adın gerçekleştirilen eylemden etkilenme biçimini yansıtır (*Ali cipsi*_{NESNE/ETKİLENEN} [*çıtır çıtır*]_{BELİRTEÇ yedi}). Dolayısıyla belirteç, özne konumundaki addan çok nesne konumundaki ada dönük bir gönderim içerir. Belirteçler arasında *özne odaklı* ve *nesne odaklı* olma ayrımını belirleyen koşul, belirtecin özne veya nesneden birine daha yüksek oranda yönelik olma durumudur. Nesne odaklı belirteçlerin ağırlıklı olarak yansıma sözcüklerden, yineleme yapılarından, ek düzeyinde ise $\{-A \dots -A\}$, $\{-(y)ErEk\}$, $\{-(A)rcAsInA\}$, $\{-AcAk kadar\}$ gibi biçimbirimlerle yapılmış ulaçlardan oluştuğu gözlenmiştir. Bunların dışında durum bildiren başkaca belirteçler de nesne odaklı olabilmektedir. Durum belirteci dışında yer-yön belirteçlerinin de nesne yönelimli olabileceği, zaman bildiren belirteçlerin ise tümcenin tamamını kapsadığı için özne veya nesne yönelimli olamayacağı bu çalışmada ulaşılan diğer bulgulardandır. Nesne odaklı belirteçlerin nesneye olan yönelimi bağlama, tümcedeki dizilime göre değişebilmektedir. Bir diğer gözlem ise yüklemde çatı değiştirme işleminin belirtecin odağını değiştirebileceğidir. Sonuç olarak bu araştırma, nesneye yönelik belirteçleri ve bu belirteçlerin biçimsel ve anlamsal özelliklerini betimlemeyi ve ortaya çıkan betimlemeler üzerinden kimi çıkarımlara ulaşmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, Kılıcı, Etkilenen, nesne odaklı belirteçler, özne odaklı belirteçler

1. Giriş

Belirteçler tümcede yüklem konumunda yer alan eylem öbeklerinin aktardığı olay veya durumu *daraltma işlevi*yle (bu işlev için bk. Erkman Akerson ve Ozil 2015: 106-108) daha betimlenmiş bir duruma getirir. *Öğrenci dersten çıktı* tümcesinde *çık-* eylemi genel anlamlarından biriyle kullanılmıştır. *Öğrenci dersten ağlayarak çıktı* dendiğinde *çık-* eylemi *ağlayarak* belirteciyle tarz açısından bir alt kümeye indirgenmiş olur. Bu indirgemeye ortaya “ağlayarak çık-” biçiminde ifade edilebilecek yeni bir kavram da çıkmış olur; ancak, doğal olarak bu geçici kavram sözlükte yer almaz. Erkman Akerson ve Ozil (2015), kümeyi daraltma işlevine yeni bir kavram yaratma işlevi de denebileceğini belirtmektedir.

Belirteçler tümcenin öznesi, nesnesi ve yüklemiyle ilişkili olabileceği gibi eylem öbeği sınırını aşarak tümcenin tamamını kapsayabilir veya başka bir ifadeyle bütün bir tümceyle ilişkili olabilir. Sözgelimi, *Ali bu sınavı kesinlikle geçer* tümcesinde *kesinlikle* belirteci “Ali’nin söz konusu

sınavı geçebilecek seviyede olduğu” önermesiyle ilişkilidir. Özellikle zaman bildiren belirteçler genellikle tümcenin tamamını odağına alır ve kapsar. *Ali eve akşam geldi* tümcesinde zaman belirteci işleviyle kullanılan *akşam* adı; özne, nesne veya yükleme odaklanmadan bütün tümceyi açısına almıştır.

Belirteçlerin doğal olarak eylemin gerçekleştiricisi veya muhatabıyla da doğrudan bir ilişkisi bulunabilir. Bu tür belirteçlerin anlam veya işlev olarak daha çok durum (“tarz”) bildiren belirteçlerden oluştuğu anlaşılmaktadır. Sözgelimi, “Can arkadaşımı *kasten/bilerek/isteyerek* yaraladı” tümcesinde *seçimlik* (optional) olarak eklenebilecek *kasten/bilerek/isteyerek* belirteçleri çekimli eylemde aktarılan olayın gerçekleşmesini başkaca yaralama biçimlerinden anlamsal olarak ayırarak daraltmakta; ama aynı zamanda özne konumunda bulunan *Kılıcının* (Agent) eylemi gerçekleştirme biçimini de yansıtmaktadır.

Dünya dillerinde olduğu gibi Türkçede de belirteçler ağırlıklı olarak özne odaklıdır. Matsuoka (2013), bunun nedeni üzerine araştırmacıların ortak bir karara varamadıklarını belirtmektedir. Bu tür belirteçler, bir tümcede büyük oranda özne konumunda bulunan ad soylu sözcüğe yüklenen rollerle bağıntılıdır. Doğasına ilişkin sınırlar dahilinde rolün eylemi gerçekleştirme biçimini yansıtır. Bu tür belirteçlere *özne-odaklı belirteçler* (subject-based adverbs) denir. Öte yandan özne-odaklı belirteçler kadar yaygın olmasa da bazı belirteçler daha çok nesne odaklıdır. Yani, nesne konumunda bulunan adla veya tümcenin anlambilimsel düzleminden hareketle söylemek gerekirse, o ada çekimli eylem tarafından yüklenen rolle ilişkilidir. Bu tür belirteçler ise *nesne-odaklı belirteçler* (object-based adverbs) terimiyle adlandırılabilir. Nesneye yönelik söz konusu ilişki daha çok nesne konumundaki rolün etkilenme derecesi ile ilişkilidir. Bu bağlamda nesne-odaklı belirteçler nesne konumundaki adın gerçekleştirilen eylemden etkilenme biçimini yansıtır. Sözgelimi, “Ali cipsi *çıtır çıtır* yedi” tümcesinde belirteç özne konumundaki addan çok nesne konumundaki ada dönük bir gönderim barındırır. Dolayısıyla, belirteçler arasında *özne odaklı* ve *nesne odaklı* olma ayrımını belirleyen koşul, özne veya nesneden birine “daha yüksek oranda yönelik olma” durumudur. Nesne odaklı belirteçlerin ağırlıklı olarak yansıma sözcüklerden, yineleme yapılarından, ek düzeyinde ise {-A ... -A}, {-(y)ErEk}, {-(A)rcAsInA} gibi biçimbirimlerle yapılmış ulaçlardan oluştuğu gözlenmiştir.

Bu çalışmada ortaya çıkan bir diğer gözlem ise yüklemde çatı değiştirme işleminin belirtecin odağını değiştirebilecek bir süreç olduğudur. Bu doğrultuda, çatı değişimi ile ortaya çıkan belirteç odağındaki değişimler üzerinde genellenebilir gözlemler yapılmaya çalışılmıştır. Bazı bulanık tümcelerden yola çıkarak belirteçlerin özne veya nesneye olan yönelimini bağlama göre belirlediği, aynı belirtecin tümcenin farklı konumlarında bulunmasına göre odağını değiştirebildiği gözlemlenen bir diğer bulgudur. Sonuç olarak bu araştırma, nesneye yönelik belirteçleri ve bu belirteçlerin biçimsel ve anlamsal özelliklerini betimlemeyi ve ortaya çıkan betimlemeler üzerinden kimi çıkarımlara ulaşmayı amaçlamaktadır.

Bu çalışmada, *nesne yönelimli belirteçler* (object-oriented adverbs) terimi yerine *nesne odaklı belirteçler* (object-based adverbs) teriminin tercih edilmesi üzerine birkaç açıklama yapmak aydınlatıcı olacaktır. İster özne odaklı isterse de nesne odaklı olsun her belirtecin birden fazla sözdizimsel konumla anlamsal bir bağıntısı olabilir. Belirteçler arasındaki *özne odaklı* ve *nesne odaklı* olma ayrımını belirleyen koşul, belirtecin özne veya nesneden birini daha yüksek oranda kapsamına almasıyla ilişkilidir. Dolayısıyla, belirteçlerde görülen özne ve nesne konumuna olan oransal veya dereceli yakınlığın bu çalışma kapsamında “yönelimli” değil de “odak” kavramıyla daha iyi aktarılabilmesi varsayılmıştır. Ancak, aralarında aktarılmak istenen işleve gönderimde bulunmak açısından çok büyük bir fark olduğunu söyleyemeyiz. Bundan dolayı, metin boyunca “yönelimli” sözcüğü de fazlasıyla kullanılmıştır.

Bu çalışma, *Giriş* bölümü dışında temel üç bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler sırasıyla özne odaklı ve nesne odaklı belirteç kavramlarının tanıtıldığı *Kavramsal Çerçeve*, nesne odaklı belirteçlerin Türkçedeki yapı, anlam ve dizim açısından ele alındığı *Türkçede Nesne Odaklı*

Belirteçlerin Görünümleri ve ortaya çıkan bulgular üzerinde genel bir değerlendirmenin yapıldığı *Sonuç* biçiminde başlıklandırılmıştır.

2. Kavramsal Çerçeve

Bu bölümde, nesne odaklı belirteçlerin daha iyi anlaşılmasını sağlayacağı için ilk önce özne odaklı belirteçlerden, ardından bu çalışmanın temel araştırma konusu olan nesne odaklı belirteçlerden söz edilecektir.

2.1. Özne Odaklı Belirteçler

Özne odaklı belirteçler, özne konumundaki adın gönderimde bulunduğu kavramla ilişkili olan, anlamsal açıdan onunla eşgönderimli olan belirteçlerdir. Buna karşın, bu tür belirteçlerin nesneyle, yüklem konumundaki eylemle ve hatta yüklem çerçevesiyle biçimlenen tümcedeki önermenin bütünüyle ilişkili olduğu kolaylıkla savunulabilir. Bu çalışmada her belirtecin odağı veya yönelimi tümcedeki bir birime daha fazla olsa da tümcenin diğer birimleriyle de ilişkili olabileceği savından hareket edildiği için özne odaklı veya nesne odaklı belirteç adlandırmaları çalışmanın genel düşünüş bağlamıyla bir çelişki içermemektedir. Dolayısıyla, (1)'de yer alan tümcelerin özne odaklı olarak değerlendirimi yalnızca oransaldır. Söz konusu bu durum nesne odaklı belirteçler için de geçerlidir.

- (1) a. Ali duvarı *düşünmeden* yıktı. (**durum belirteci**)
- b. Ali bahçeyi *koşa koşa* gezdi. (**durum belirteci**)
- c. Ali Mersin'i *mahalle mahalle* gezdi. (**durum belirteci**)
- ç. Aslan geyiğe *sessizce* yaklaştı. (**durum belirteci**)
- d. Yaşlı adam *bir kaplan gibi* düşen cüzdanının üzerine atladı. (**durum belirteci**)
- e. Düşmanın karşısında *dimdik* durdular. (**durum belirteci**)
- f. Ali söylenenleri *şaşkınlıkla* dinliyordu. (**durum belirteci**)
- g. Ali annesini *dışarıda* bekledi. (**yer-yön belirteci**)
- ğ. Floyd *intentionally* killed Clyde. (← İngilizce) (Morzycki 2016)
“Floyd Clyde’ı kasten öldürdü”
- h. Floyd tötete Clyde *absichtlich*. (← Almanca)
“Floyd Clyde’ı kasten öldürdü”
- ı. Floyd *namerenno* ubil Clyde. (← Rusça)
“Floyd Clyde’ı kasten öldürdü”

Özne odaklı belirteçler anlambilimsel bir düzlemde işlemlendiğinden (1)'deki örneklerde görüldüğü gibi birçok dilde ortak bir işleve sahiptir. Özne odaklı belirteçler, özne konumundaki role ait sınırlar dahilinde eylemi gerçekleşme biçimini aktarır. Sözgelimi, *Ali çocukları gitar çalarak uyandırdı* tümcesinde özne konumuna “masa”, “bebek”, “kedi” gibi adlar gelemmez; çünkü bu tür adların gönderimde bulunduğu varlıklar gitar çalabilme niteliğinden yoksundur. Altı çizilmesi gereken bir

diğer nokta ise, özne konumundaki varlıkla belirtecin güçlü ilişki veya anlamsal özellikler açısından uyumuna karşın düşük oranda olsa bile nesne konumundaki varlıkla, yani tümcenin bir diğer üyesiyle ilişkili olmasıdır. Gitarı Ali çalıyor olsa da “gitar çalma” eyleminden “çocuklar” etkilenmektedir. Dolayısıyla, bir durum belirtecinin odağı özne veya nesne olabilir; ama, her iki konuyla da bir biçimde ilişkisi vardır. Belirtecin odaklandığı üye düşük odak durumunda ise dolaylı bir ilişki veya bağıntı söz konusu olmaktadır.

Özne odaklı belirteçlere *Kılıcı odaklı belirteçler* (Agent-based adverbs) de denebilir. Bu tür belirteçler, Matsuoka'nın (2013) da belirttiği gibi hem yüzeydeki özne hem de mantıksal özne ile ilişkilidir. Mantıksal özne yerine bu çalışmada konusal veya anlambilimsel roller demeyi tercih ediyoruz. Özne odaklı belirtecin anlambilimsel rolle olan ilişkisi konuların yer değiştirdiği veya silindiği durumlarda da odağın aynı kalmasını sağlamaktadır. Sözgelimi, *Ali Ayşe'ye gönülsüzce talimat verdi* tümcesinde öznedeki *Ali*'ye, yani Kılıcıya yönelimli olan *gönülsüzce* belirteci tümce edilgenleştirilse bile aynı adı odağına almaya devam etmektedir: *Ayşe'ye Ali tarafından gönülsüzce talimat ver-(i)l-di*. Yani edilgen tümcede de *gönülsüzce* belirteci *Ali* ile ilişkilidir. Matsuoka (2013) ise *Joan instructed Mary reluctantly* (“Joan Mary'ye gönülsüzce talimat verdi”) tümcesinde *reluctantly* (“gönülsüzce”) belirtecinin *Joan* ile ama aynı tümcenin edilgen biçimi olan *Mary was instructed by Joan* tümcesinde ise aynı belirtecin her iki üyeye bağlandığını savlamaktadır. Kılıcı öbeğinin (“tarafındanlı öbek”) yer almadığı *Ayşe'ye gönülsüzce talimat ver-(i)l-di* tümcesinde bile bizce belirtecin odağı tam olarak *Ayşe'ye* odaklanamamaktadır. Belirtecin konum yanında anlambilimsel role odaklı olması meselesi çözümleme bölümünde (bk. §3. **Türkçede Nesne Odaklı Belirteçlerin Görünümleri**) nesne odaklı belirteçler açısından yeniden ele alınacaktır.

2.2. Nesne Odaklı Belirteçler

Nesne odaklı belirteçler, nesne konumundaki adın gönderimde bulunduğu kavramla ilişkili olan, anlamsal açıdan onunla eşgönderimli olan belirteçlerdir. Buna karşın, bu tür belirteçlerin özneye, yüklem konumundaki eylemle ve hatta yüklem çerçevesiyle biçimlenen tümcedeki önermenin bütünüyle bir bağıntısı bulunabilir.

- (2) a. Ali Ayşe'nin ayağına *hafifçe* vurdu. (**durum belirteci**)
- b. Ali salona gelince sağlam bıraktığı topu *yamuk* buldu. (**durum belirteci**)
- c. Ali zararlı bitkiyi *kökünden* kopardı. (**durum belirteci**)
- ç. Ali yeşil sıvıyı numune şişesine *damla damla* döktü. (**durum belirteci**)
- d. Ali elindeki çubuğu *aşağıya* fırlattı. (**yer-yön belirteci**)
- e. Czeszała włosy *gładko*. (← Lehçe) (Renz ve Hentschel 2011: 72)
“O saçını düzleştirerek taradı”
- f. She combed her hair *smooth*. (← İngilizce) (Renz ve Hentschel 2011: 72)
“O saçını düzleştirerek taradı”
- g. John sent Bill *willingly* to the doctor. (← İngilizce) (Matsuoka 2013: 587)
“John Bill'i istekli olarak hastaneye gönderdi”

Nesne odaklı belirteçler anlambilimsel bir düzlemde yer aldığından (2)'deki örneklerde görüldüğü gibi birçok dilde ortak bir işleve sahiptir.

Çekimli eylemin veya eylem öbeğinin üyelerine yüklediği *konusal* (thematic) veya *anlambilimsel* (semantic) roller açısından nesne odaklı belirteçlere bakıldığında söz konusu belirteçlerin nesne konumunun *belirtisiz* (unmarked) rolü sayabileceğimiz *Etkilenenle* (Patient) ilişkili olduğu rahatlıkla söylenebilir. Nesne konumunda bulunabilen temel rol Etkilenen olduğu için bu konuma odaklı belirteçlere *nesne odaklı belirteçler* yanında *Etkilenen odaklı belirteçler* (patient-based adverbs) adlandırılmasında bulunmak mümkündür. Nitekim, benzer bir biçimde Renz ve Hentschel (2011) de, (2e)'deki Lehçe örnekte “*gladko*” belirtecinin hem özne odaklı hem de Etkilenen odaklı olarak etiketlenebileceğini belirttikler.

Özne odaklı belirteçler de olduğu gibi nesne odaklı belirteçler de nesne konumundaki role ait sınırlar dahilinde eylemin gerçekleşme biçimini aktarır. Sözelimi, *Ali cipsi çitir çitir yedi* tümcesinde nesne konumuna [-katı] özelliğine sahip “dolma”, “perde” gibi adlar gelemmez. Öte yandan, bu tür adların gönderimde bulunduğu varlıklar “çitir çitir yenme” niteliğinden yoksundur. Bir başka açıdan ise, nesne konumundaki adla belirteç arasındaki özellik uyumundan dolayı *çitir çitir* belirteci yerine “fosur fosur” veya “foşur foşur” belirteçleri kullanılamaz.

3. Türkçede Nesne Odaklı Belirteçlerin Görünümleri

Türkçede nesne odaklı belirteçlerle ilgili olarak ilk başta söylenebilecek temel iki nokta bulunmaktadır: (i) Kullanıldıkları tümcedeki yüklemle geçişli bir eylemle oluşturulmuş olması, (ii) anlamsal açıdan ağırlıklı olarak durum (“tarz”) bildirmesidir. İlk madde birbirini gerektiren mantıksal bir koşuldan kaynaklanmaktadır. Eğer ortada nesne yoksa ona odaklanacak bir belirteç aramak anlamsız olacaktır. Bu koşul birbirini gerektirme noktasında özne odaklı belirteçlerde biraz tartışmalı olacaktır. Bunun nedeni, öznesiz tümcelerde kuramsal olarak varsayılan soyut öznelerin belirteçle ilişkili olabileceği yorumudur. Bu durumda “Özne yoksa, özne odaklı belirteç de yoktur.” demek tartışmasız bir sabit olmayacaktır. İkinci maddede belirtilen nesne odaklı belirteçlerin ağırlıklı olarak durum bildiren belirteçlerden oluşması ise bu çalışmanın sınırları dahilinde yapılan bir gözleme dayanmaktadır.

Türkçede nesne odaklı belirteçlerin ağırlıklı olarak görüldüğü sözlüksel ve yapısal görünümde bulunmaktadır. Bunlar yansıma sözcükler, *yinelemeler* (reduplications), {-A ... -A}, {-(y)ErEk}, {-(A)rcAsInA} gibi ulaç ekleriyle oluşturulmuş belirteçlerden oluşmaktadır. Doğal olarak bunların yanına durum bildiren bazı belirteçler de eklenmelidir.

Türkçede, yapı ne olursa olsun tür olarak yansıma sözcüklerin nesne odaklı belirteçler oluşturmak noktasında önemli bir önceliğe sahip olduğu bu çalışma süresince yapılan gözlemler sonucu ortaya çıkmaktadır. Bütün dünya dillerinde de bu gözlemin evrensel bir durum olduğunu öngörsaysek bile bunun birçok dilden yapılan incelemelerle kanıtlanması gerekmektedir.

- (3) a. Ali cipsi *çitirdat-arak* yedi. (**durum belirteci**)
- b. Ali yumurtasını *fokurdattat-arak* haşladı. (**durum belirteci**)
- c. Ali sütünü *hüplet-ircesine* içti. (**durum belirteci**)
- ç. Ali cipsi *çitir çitir* yedi. (**durum belirteci**)

Nesne odaklı belirteçlerde yansıma oranının yüksekliğine ilişkin birkaç açıklama getirilebilir. Yansımalar, üzerindeki genel algı ağırlıklı olarak [-insan] ve [-canlı] özelliğindeki varlıklarla ilişkili olduğudur (bu konudaki tartışma için bk. Sebzecioğlu 2016: 360-361). Söz konusu bu varlıklara

gönderimde bulunan adlar daha çok nesne konumunda bulunduğundan yansıma sözcüklerle oluşturulan belirteçlerle nesnenin ilişkili olması doğal bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır. Öte yandan özne konumunda ağırlıklı olarak [+insan] ve [+canlı] varlıklara gönderimde bulunan *Kılıcı* (“Edici” veya “Eden”) ya da *Kılıcı* rolüne yakın adların yer alması, bu tür varlıkların niteliklerine gönderimde bulunan belirteçlerin özneyle ilişkili olmasını, yani özne odaklı belirteçler olarak etiketlenmelerini sağlamaktadır. Dolayısıyla, yansıma sözcüklerle oluşturulmuş belirteçlerin özne odaklı olması daha az görülür bir durum olarak ortaya çıkmaktadır.

Yinelemeler nesne odaklı belirteçlerde sıkça rastlanılan yapılardır. Bunun nesne odaklı belirteçlerin ağırlıklı olarak durum bildiren belirteçlerden olmasıyla ilişkisi vardır; çünkü, yineleme örneklerine bakıldığında ağırlıklı olarak durum belirteçlerinden oluştuğu görülmektedir. (4)’te Türkçede yineleme yapısında olan nesne odaklı belirteçler gösterilmiştir.

- (4) a. Ali cipsi *çıtır çıtır* yedi. (**durum belirteci**)
- b. Ali tahtaları *yan yana* dizdi. (**durum belirteci**)
- c. Ali tavuğun tüyünü *tek tek* yoldu. (**durum belirteci**)
- ç. Ali resmini *nokta nokta* işledi. (**durum belirteci**)
- d. Ali kağıdı *kare kare* kesti. (**durum belirteci**)
- e. Ali elmayı *dilim dilim* kesti. (**durum belirteci**)
- f. Ayşe saçlarını *büklüm büklüm* yaptı. (**durum belirteci**)
- g. Ali herkesi iş bitsin diye *koştura koştura* yıldırıldı. (**durum belirteci**)

(4)’teki tümcelere bakıldığında *çıtır çıtır*, *yan yana*, *tek tek*, *nokta nokta*, *kare kare*, *dilim dilim*, *büklüm büklüm*, *koştura koştura* belirteçlerinin doğrudan nesne konumundaki adın nitelikleriyle ilişkili olduğu, onların üzerinde somut ve fiziksel bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. (5a-b)’de görüldüğü gibi, (4a-g)’deki belirteçlerin soyut veya eğretilmeli kullanımlarında özneye yönelimi biraz daha artmaktadır. Bunun nedeni özne konumundaki adla nesne konumundaki adın anlambilimsel düzlemde bağıntılar kurmaya başlamasıdır.

- (5) a. Ali kalbini *nokta nokta* aşk iğnesiyle işledi.
- b. Ali bu acıdan sonra ruhunu *dilim dilim* bilinmezliklere gömdü.

(5a-b)’de görüldüğü gibi nesne konumunda her ne kadar *kalp* ve *ruh* sözcükleri bulunsa da bu sözcükler tamamen *Ali*’den uzak, ondan tam anlamıyla kopuk ve bağımsız değildir. *Ruh* ve *kalp* adı insana gönderimde bulunan temel niteliklere gönderimde bulunmaktadır.

(6)’da {-A ... -A}, {-(y)ErEk}, {-(A)rcAsInA}, {-AcAk kadar} gibi ulaç ekleriyle oluşturulmuş nesne odaklı belirteç örnekleri verilmiştir.

- (6) a. Ali sütünü *hüplet-ircesine* içti. (**durum belirteci**)
- b. Ali parmağını *kopar-ırcasına* sıkıştığı yerden çekti. (**durum belirteci**)
- c. Ali çamaşırları *çitile-yerek* yıkadı. (**durum belirteci**)
- ç. Ali cipsi *çıtırdat-arak* yedi. (**durum belirteci**)
- d. Şirket bütçesini *küçük bir ülkeye yet-ecek kadar* büyü-t-tü. (**durum belirteci**)
- e. Ayşe çocuğu *tık-a bas-a doy-(u)r-du*. (**durum belirteci**)
- f. Ali herkesi iş bitsin diye *koştura koştura* yıldırıldı. (**durum belirteci**)

(6a) tümcesindeki belirteçte görüldüğü gibi nesne odaklı belirteçlerin ulaç ekleriyle oluşurken tabanları kolaylıkla yansıma sözcüklerden seçilebilmektedir. (6a)'da yer alan *Ali sütünü hüplet-ircesine içti* tümcesine bakıldığında, bunların %50 özne odaklı %50 nesne odaklı belirteçler olduğu bir sav olarak ortaya konabilir. *Ali tuğlaları el arabasıyla taşıdı* tümcesinde de belirtecin özne ve nesneye eşit derecede eşgönderimli olduğu söylenebilir. Tuğlalar el arabasıyla taşınmış olsa bile el arabasını elleriyle tutup süren *Ali*'dir. Zaten, geçişli yüklemelerde tamamen özne veya nesne odaklı belirteç kullanımı görülmeyen bir durumdur. Durum belirteçleri doğası gereği hem özneye hem de nesneye dönük bir nitelik taşımaktadır. Kimisinde oransal olarak özne kimisinde ise nesne ön plana çıkmaktadır. Dil doğanın bir parçası olduğuna göre, evrende ilişkisiz ve ayrı bulnamama olgusu dilbilgisel birimlerin işleyişinde de kendini göstermektedir. Kısaca, evrende olduğu gibi dil dizgesinde de bütün birimler kendini varoluşunu diğer birimlere bağlı olarak gerçekleştirir. Dolayısıyla, bir belirtecin nesne odaklı olması tümcedeki yapısal ve anlamsal düzlemlerin birliğiyle ortaya çıkmaktadır.

(6b)'de yer alan *Ali parmağını kopar-ırcasına sıkıştığı yerden çekti* tümcesine bakıldığında *kopar-* “parmak” ile ilgili ama bir işi “koparırcasına yapmak” doğal olarak özneyi de ilgilendirmektedir. (6a) ile (6b) tümcelerindeki belirteçlere, varlıklara olan ilişkiyel gönderimleri açısından bakıldığında, nesneye odaklanma daha yüksek olsa da $\{-(A)rcAsInA\}$ ulacının hem özne hem de nesne odaklı belirteçler kurduğunu söylemek mümkün görünmektedir.

(6c) tümcesinde yer alan *Ali çamaşırları çitile-yerek yıkadı* tümcesinde “çitileme” işini yapan *Ali*; ama eylemin nasıl yapılması gerektiğini “çamaşır” belirliyor. Sözelimi çamaşır takla atarak yıkanamaz ya da böylesi bir yıkama tarzı beklendik değildir. Farkı, çözümleme adına şu örnek tümcelere daha iyi görebiliriz: *Ali çamaşırı dans ederek yıkadı* tümcesi yüksek oranda özne odaklıdır; çünkü dans etmenin çamaşır kavramıyla doğrudan veya çağrışımsal bir ilişkisi bulunmamaktadır. Buna karşın *Ali çamaşırı çitileyerek yıkadı* tümcesinde nesne belirteç, belirteç de nesne ile daha yüksek düzeyde bir uyum göstermektedir. Belirteç ile nesne arasındaki anlambilimsel uyumu, belirtecin odağını öznenin nesneye yönlendiren zihinsel bir süreç olarak tanımlamak mümkündür.

(6d)'de yer alan *Şirket bütçesini küçük bir ülkeye yet-ecek kadar büyü-t-tü* tümcesinde *küçük bir ülkeye yetecek kadar* belirteci bütçenin derecesini belirtiyor. Ettirgenlik bir sonraki tümcede özne odaklı belirteci nesne odaklı belirtece dönüştüren bir işlem görevini üstlenmiştir. (7a1)'de özne konumundaki üyenin parçalanma işlemi formüle edilirken (7a2)'de tümce üzerindeki uygulanımı gösterilmiştir.

(7) ettirgenliğin özne konumundaki adı parçalama işlemi

- a1. şirket_{ÖZNE} > parçalama işlemi: şirket > işlem çıktısı: şirket_{ÖZNE} / bütçe_{NESNE}
- a2. Şirket küçük bir ülkeye yetecek kadar büyü-dü > parçalama işlemi > Şirket bütçesini küçük bir ülkeye yetecek kadar büyü-t-tü.

Ettirgenliğin anlambilimsel “parçalama işlemi” sonucunda özne konumundaki adın gönderimlerinden kopup tümceye eklenen yeni nesne (“bütçe”), belirtecin odağı haline gelmiştir. Bu bağlamda ettirgenliğin belirtece yönelik bir odak değiştirici süreç olduğu söylenebilir. Ettirgenliğin özne odaklı belirteci nesne odaklı belirtece dönüştürme işlemi (6e)’den de izlenebilir: *Ayşe [tıka basa]*_{ÖZNE ODAKLI BELİRTEÇ} *doy-du* > *Ayşe çocuğu [tıka basa]*_{NESNE ODAKLI BELİRTEÇ} *doy-(u)r-du*. İlk tümcede özneye yönelimli olan *tıka basa* belirteci, ettirgenlikle birlikte eklenen nesneye odaklanır. Ettirgenleştirme süreciyle birlikte artık “tıka basa doyan” *Ayşe* değil, *çocuk*dur. Bu tümcede ettirgenliğin anlambilimsel parçalama işlemi söz konusu değildir. Eğer tümce *Ayşe karnını [tıka basa]*_{NESNE ODAKLI BELİRTEÇ} *doy-(u)r-du* biçiminde olsaydı *Ayşe* sözcüğünün *Ayşe* ve *Ayşe'nin karnı* biçiminde parçalanıp ayrıştırıldığı söylenebilirdi.

(3)-(6)'daki belirteçlerin dışında, bu çalışma boyunca herhangi bir başlık altında değerlendirmedığımız nesne odaklı durum belirteçlerinden bazıları (8)'de örneklenmiştir.

- (8) a. Yıllarca süren kıtlık insanları *açlıktan* öldürmüştü. (**durum belirteci**)
- b. Ali Ayşe'nin ayağına *hafifçe* vurdu. (**durum belirteci**)
- c. Ali salona gelince sağlam bıraktığı topu *yamuk* buldu. (**durum belirteci**)
- ç. Ali zararlı bitkiyi *kökünden* kopardı. (**durum belirteci**)
- d. Annesi minik kızını *mutlu bir biçimde* yatağına koydu.

(8d)'de görüldüğü üzere çoğu zaman belirteçlerin odağını belirleyen bağlam, yani metin (“söylem”) düzlemidir. Söylem örüntüsünde mutlu olan *anne* ise *mutlu bir biçimde* belirteci özne, annenin *minik kızı* ise nesne odaklı olacaktır. Bu tür örnekler *bulanık* (ambiguity) anlamlı tümceler içerisinde değerlendirilebilir (İngilizce tümceler üzerinde benzer bir tartışma için bk. Matsuoka 2013). Bileşik tümcelerde yan tümce, belirtecin odağını sabitleyen bir *engel* (barrier) görevini üstlenecektir (*engel* kavramı ile ilgili kuramsal yaklaşım için bk. Haegeman 1994). Sözcülemi *Annesi [mutlu bir biçimde uyuyan] kızını yatağına koydu* tümcesinde *mutlu bir biçimde* belirteci yan tümce sınırları içinde kaldığı için nesne, *Annesi [uyuyan] kızını mutlu bir biçimde yatağına koydu* tümcesinde yan tümce sınırları dışında, yani temel tümce içerisinde kaldığı için özne odaklı olmuştur. Bu görünüm aynı zamanda dizilimsel farklılığın veya *çalkalamanın* (scrambling) belirtecin odağını değiştirecek bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

(9a-b)'de örneklendiği üzere yer ve yön belirteçleri, durum belirteçleri kadar olmasa da nesne odaklı belirteç olarak görev yapabilmektedir.

- (9) a. Ali kardeşini *yukarıda* bıraktı. (**yer-yön belirteci**)
- b. Ali elindeki çubuğu *aşağıya* fırlattı. (**yer-yön belirteci**)

(9a)'da “yukarı konumda kalma” durumuna maruz bırakılan, nesne konumundaki *kardeş*dir. (9b)'de ise “aşağıya fırlatılma” eyleminden doğrudan etkilenen *çubuk*dur. Her iki eylemi gerçekleştiren ise

özne konumundaki *Ali*'dir. Bundan dolayı, tümcedeki belirteçlerin nesne kadar yüksek oranda olmasa da özneyle bağıntıları bulunmaktadır.

Dönüşlü çatıda Kılıcı ve Etkilenen özne konumunda bütünleştiğinden durum bildiren belirteç doğal olarak özne odaklıdır. Buna karşın aynı eylemin farklı çatıdaki görünümünde belirteç nesne odaklı olabilir.

- (10) a. Ayşe_i acıdan [*bir yılan gibi*]_iÖZNE ODAKLI BELİRTEÇ bük-(ü)l-dü.
b. Ayşe acıdan belini_i [*bir yılan gibi*]_iNESNE ODAKLI BELİRTEÇ bük-tü.
c. Ayşe saç tellerini_i kuaföre [*bir yılan gibi*]_iNESNE ODAKLI BELİRTEÇ bük-tür-dü.

Nesne konumunda belirtecin odağına giren Etkilenen rolündeki adlar, edilgenleştirme sürecinde özne konumuna taşındıklarında belirteç onların üzerindeki odağını sürdürmeye devam eder. Etkilenen ile belirtecin anlambilimsel düzlemdeki uyumu devam ederken ortaya çıkan fark belirtecin artık nesne odaklı değil, özne odaklı olmasıdır.

- (11) a1. Kuaför [Ayşe'nin saçını_i]_iNESNE [*büklüm büklüm*]_iÖZNE ODAKLI BELİRTEÇ ör-dü.
a2. [Ayşe'nin saçı_i]_iÖZNE [*büklüm büklüm*]_iÖZNE ODAKLI BELİRTEÇ ör-(ü)l-dü.
b1. Ayşe [keki_i]_iNESNE fırına koydu ve [iyice_i] piş-(i)r-di.
b2. Ayşe'nin fırına koyduğu [keki_i]_iÖZNE [iyice_i] piş-ti.

(11a1)'de nesne konumunda eylem öbeği tarafından Etkilenen rolü yüklenmiş *Ayşe'nin saçı*, edilgenleştirme süreciyle (11a2)'de görüldüğü gibi özne konumuna yükselmiştir. Rolü aynı kalsa da sözdizimsel konum değiştiğinden Etkilenene odaklı olan belirteç yine Etkileneni, ama özne konumuna taşınmış olan Etkileneni odağı içerisinde tutmaya devam etmiştir. Kısaca, nesne odaklı belirteç, nesne konumundaki ad edilgenleştirme süreciyle özne konumuna yükselse bile gönderimsel olarak ona yönelimli olmaya devam eder. Benzer bir biçimde, (11b1)'in bir başka yazımı olan geçişsiz (11b2) tümcüsü, belirtecin sözdizimsel konumlardan bağımsız olarak Kılıcı veya Etkilenene odaklandığını göstermektedir. (11b2)'de anlambilimsel olarak Etkilenen olan *kek* nesne değil özne konumundadır.

Eylemin anlambilimi açısından devinim bildiren somut anlamlı eylemlerin nesne odaklı belirteçler yükleme noktasında daha güçlü oldukları gözlenmiştir (eylemlerin anlambilimsel düzlemde [\pm hareket] ve [\pm somutluk] değişkenlerine göre bir tasnifi için bk. İbe Akcan 2010: 170-171).

4. Sonuç

Sonuç olarak, nesne odaklı belirteçlerle ilgili bu çalışma boyunca yapılan çıkarımlar birkaç madde halinde özetlenebilir:

(i) Bir belirtecin tamamen özne veya nesne odaklı olması hemen hemen hiç görülmeyen bir durumdur. Kısacası, ister özne odaklı isterse de nesne odaklı olsun her belirteç birden fazla sözdizimsel konumla anlamsal olarak bağıntılı olabilmektedir. Bir belirteç ağırlıklı olarak öznedeki ada yönelikse özne odaklı, nesneye yönelikse nesne odaklı belirteç olarak adlandırılır.

(ii) Belirteçler ağırlıklı olarak özne odaklıdır. Bunun nedeni üzerine farklı görüşler bulunsa da, özellikle bilişsel nedenleri üzerine yapılacak çalışmalar birçok açıklayıcı bulgu ortaya koyacaktır.

(iii) Nesne odaklı belirteçler, nesne konumundaki adın gönderimde bulunduğu varlıklarla özellikler açısından uyum içerisinde olmalıdır. Sözelimi, *Ali cipsi çitir çitir yedi* tümcesinde nesne konumuna “dolma”, “perde” gibi adlar gelemmez; çünkü bu tür adların gönderimde bulunduğu varlıklar “çitir çitir yenme” niteliğinden yoksundur. Öte yandan nesne konumundaki adla belirteç arasındaki özellik uyumundan dolayı *çitir çitir* belirteci yerine “fosur fosur” veya “foşur foşur” belirteçleri kullanılamaz. Söz konusu uyum, özne odaklı belirteçler için de geçerlidir. Özne odaklı belirteçler de özne konumundaki role ait anlambilimsel özellikler sınırı dahilinde eylemin gerçekleşme biçimini aktarmak zorundadır.

(iv) Nesne odaklı belirteçlerin ağırlıklı olarak yansıma sözcüklerden, ikileme yapılarından, ek düzeyinde ise {-A ... -A}, {-(y)ErEk}, {-(A)rcAsInA}, {-AcAk kadar} gibi biçimbirimlerden oluştuğu gözlenmiştir.

(v) Nesne odaklı belirteçlerin ağırlıklı olarak durum (“tarz”) bildiren belirteçlerden oluştuğu anlaşılmıştır. *Ali kardeşini yukarıda bıraktı* tümcesinde örneklendiği üzere yer-yön belirteçlerinin de nesne odaklı belirteç olarak görev yapabildiği görülmüştür.

(vi) Çatı değişimleri belirtecin odağını değiştirebilen dilbilgisel süreçlerdir. Bu çalışmada ettirgenliğin, belirtecin odağını öznenen nesneye aktaran bir işlem gibi hareket edebildiği gözlenmiştir. Sözelimi, *Ali_i acıdan [bir yılan gibi]_i ÖZNE ODAKLI BELİRTEÇ bük-(ü)l-dü* tümcesinin yüklemi ettirgenleştirildiğinde ortaya çıkan yeni nesne belirtecin odağına yerleşmiştir: *Ayşe saç tellerini_i kuaföre [bir yılan gibi]_i NESNE ODAKLI BELİRTEÇ bük-tür-dü*.

(vii) Nesne odaklı belirteç, nesne konumundaki ad edilgenleştirme süreciyle özne konumuna yükselse bile ona odaklanmaya devam eder: *Kuaför [Ayşe'nin saçını]_i NESNE [büklüm büklüm]_i NESNE ODAKLI BELİRTEÇ ör-dü > [Ayşe'nin saçı]_i ÖZNE [büklüm büklüm]_i ÖZNE ODAKLI BELİRTEÇ ör-(ü)l-dü*.

(viii) Zaman bildiren belirteçler genellikle tümcenin tamamını odağına alır. *Ali eve akşam geldi* tümcesinde görüldüğü üzere tümcede belirteç işleviyle kullanılan *akşam*; özne, nesne veya yükleme odaklanmadan bütün tümceyi ve tümcede aktarılan önermeyi açısına almıştır.

(ix) Bir belirtecin hangi sözdizimsel konumu veya rolü odağına alacağı çoğu zaman bağlamdan (context) yola çıkılarak belirginleşir. Sözelimi, *Annesi minik kızını mutlu bir biçimde yatağına koydu* tümcesinde söylem (“metin”) örüntüsünde mutlu olan *anne* ise *mutlu bir biçimde* belirteci özne, annenin *minik kızını* ise nesne odaklı olacaktır. Bu tür örnekler bulanık (ambiguity) anlamlı tümceler içerisinde değerlendirilebilir. Bileşik tümcelerde yan tümce, belirtecin odağını sabitleyen bir *engel* (barrier) görevini üstlenebilmektedir. Sözelimi *Annesi [mutlu bir biçimde uyuyan] kızını yatağına koydu* tümcesinde *mutlu bir biçimde* belirteci yan tümce sınırları içinde kaldığı için nesne, *Annesi [uyuyan] kızını mutlu bir biçimde yatağına koydu* tümcesinde yan tümce sınırları dışında, yani temel tümce içerisinde kaldığı için özne odaklı olmuştur. Bu görünüm aynı zamanda dizilimsel farklılığın veya *çalkalamanın* (scrambling) belirtecin odağını değiştirecek bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

(x) Eylemin anlambilimi açısından devinim bildiren somut anlamlı eylemlerin nesne odaklı belirteçler yükleme noktasında daha güçlü oldukları gözlenmiştir.

Kaynaklar

ERKMAN AKERSON, F. ve OZİL, S. N. Ş. (2015). *Türkçede Niteleme Sıfat İşlevli Yan Tümceler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

HAEGEMAN, L. (1994). *Introduction to Government and Binding Theory*. Oxford: Blackwell.

İBE AKCAN, P. (2010). *Konu Roller: Türkçe Eylem Veritabanı Temelinde Bir Anlambilimsel Konu Roller Modeli Önerisi*. Basılmamış doktora tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.

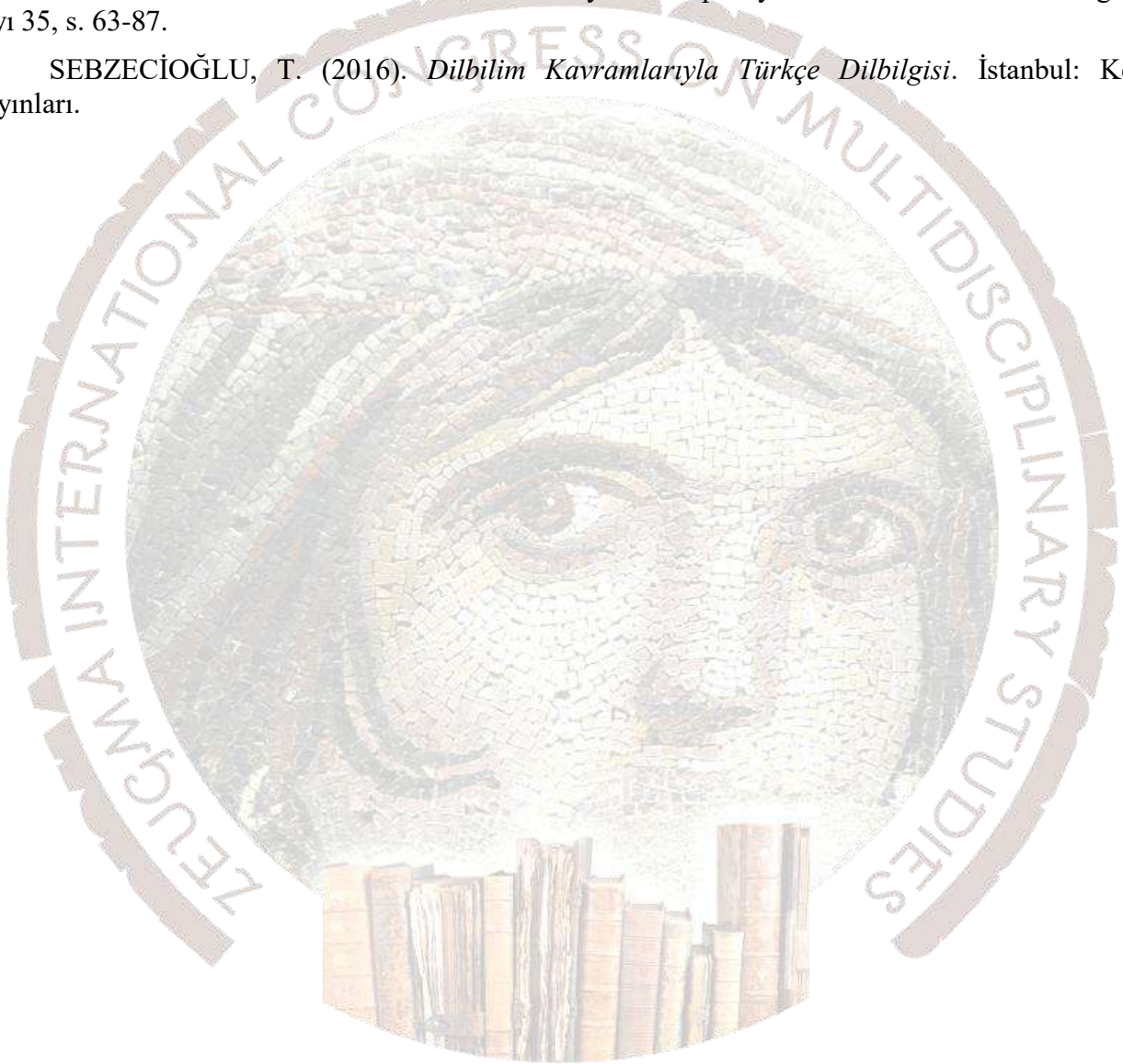
KORKMAZ, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*. Ankara: TDK.

MATSUOKA, M. (2013). On The Notion of Subject for Subject-Oriented Adverbs. *Language*, Sayı 89 (3), s. 586-618.

MORZCYKI, M. (2016). *Modification*. Cambridge: Cambridge University Press.

RENZ, M ve HENTSCHEL, G. (2011). On adjectives and adverbs expressing 'nakedness' and 'barefootedness' in Polish and Russian: a study on morphosyntactic variation. *Russ Linguist*, Sayı 35, s. 63-87.

SEBZECİOĞLU, T. (2016). *Dilbilim Kavramlarıyla Türkçe Dilbilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları.

CAHİT ZARİFOĞLU'NUN YÜREKDEDE İLE PADİŞAH ADLI ESERİNDE SÖZ VARLIĞININ BİR UNSURU OLARAK İKİLEMELER

Prof. Dr. Şener DEMİREL

Fırat Üniversitesi, sdemirel63@gmail.com

Arş. Gör. Yelda KÖKÇÜ

Fırat Üniversitesi, yekokcu@hotmail.com

ÖZET

Alan yazında; kelime dağarcığı, sözcük dağarcığı, kelime serveti, sözcük varlığı, sözcük serveti, kelime kadrosu ve kelime hazinesi gibi ifadelerle de karşılanan söz varlığı, bir dilin kendini ifade etme imkânını belirleyen deyim, atasözü, kalıp ifade, argo söz, yabancı kelime ve ikilemelerden oluşan genel bir yapıyı ifade eder. Söz varlığını meydana getiren unsurlardan biri olan ikilemeler ise ister yazılı ister sözlü olsun bir anlatıda anlamı daha etkili kılmak için aynı sözcüğün ya olduğu gibi ya da farklı biçimlerde tekrar edilmesi, yan yana kullanılması demektir. Yapı, tür, anlam gibi açılardan kendi arasında birçok çeşidi bulunan ikilemeler bu özellikleriyle bir dilin en zengin ve en renkli boyutunu teşkil eder.

Nitel desende gerçekleştirilen bu araştırmada doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Araştırmada, son dönem Türk edebiyatının önemli temsilcilerinden biri olan Cahit Zarifoğlu'nun çocuklara yönelik olarak kaleme almış olduğu eserlerden olan Yürekdede ile Padişah adlı hikâyesindeki ikilemeler belirlenerek elde edilen malzemedeki Türkçe öğretiminde nasıl ve ne şekilde yararlanılacağı üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Cahit Zarifoğlu, Yürek Dede ile Padişah, söz varlığı, ikileme, doküman incelemesi.

REITERATIVES AS A ELEMENT OF VOCABULARY IN THE WORK OF CAHİT ZARİFOĞLU “YÜREK DEDE AND PADİŞAH”

ABSTRACT

Vocabulary wealth in the literature; vocabulary, vocabulary, word wealth, the presence of words, word squad and also met with expressions such as vocabulary. Vocabulary, the possibility of a language to express yourself that specifies the expression, proverb, pattern expression, slang words, unfamiliar word and refers to a general structure consisting of bricks. One of the elements that make up the vocabulary means that the same word is used either as it is or repeated in different ways in order to make the meaning more effective in a narrative whether written or verbally. Structure, genre, meaning the many varieties of their own, such as angles between repetition with these features, the richest and most colorful size of a language.

In this study, which is carried out in qualitative design, document analysis technique was used. In this research, recently one of the major representatives of Turkish literature, Cahit Zarifoğlu wrote for children of works “Yürekdede and Padişah” repetition of material obtained by determined Turkish how and in what manner will be exploited in teaching will be emphasized.

Keywords: Cahit Zarifoğlu, Yürek Dede and Padişah, vocabulary, reiteratives, document analyze.

Giriş

1. Dil, Söz, Sözcük, Söz Varlığı, İkileme

En genel tanımıyla “insanlar arasında anlaşmayı sağlayan canlı bir varlık” olan dil, sözcük/kelimelerden oluşur. TDK Türkçe Sözlükte dil ile ilgili olarak “insanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan, zeban.” (Türkçe Sözlük, 2010: 664) ve Banguoğlu (1986: 10) da “İnsanların meramlarını anlatmak için kullandıkları bir sesli işaretler sistemidir.” derken işaretler sistemi ifadesiyle sözcük/kelimeleri kastetmiş olmalıdır.

Yukarıdaki ifadelerden yola çıkıldığı takdirde sözcük/kelime Eker’e (2003: 406) göre “Bir veya birden çok heceli ses öbeklerinden oluşan, aynı dili konuşan kişiler arasında tek başına kullanıldığında, zihinde belli bir kavrama karşılık olarak somut varlığı, nesneyi; belli bir eylem, duygu ve düşünceyi yansıtan ya da kavramlar arasında ilişki kuran dil birimidir.”

Sözcük/kelime ile doğrudan ilişkili olan bir başka unsur ise söz varlığı/kelime dağarcığı/kelime hazinesi/kelime varlığı ifadesidir. Kelime dağarcığı, bir kişinin veya bir topluluğun söz dağarcığında yer alan kelimeler toplamı (Korkmaz, 1992: 100) şeklinde tanımlanırken, söz varlığı ise “Bir dildeki sözlerin bütünü, söz hazinesi, söz dağarcığı, sözcük hazinesi, kelime hazinesi, kelime kadrosu vokabüler.” Türkçe Sözlük’te (2010: 2158); ve “Bir dilin söz varlığı denince, yalnızca o dilin sözcüklerini değil, deyimlerin, kalıp sözlerin, kalıplaşmış sözlerin, atasözlerinin, terimlerin ve çeşitli anlatım kalıplarının oluşturduğu bütünü anlıyoruz.” (Aksan, 2001: 7) biçimlerinde tanımlanmıştır.

1.1 Türkçenin Söz Varlığının Temel Nitelikleri

Genel anlamda Türkçe kelimelerin birtakım ses özellikleri olduğu gibi söz varlığının da kendine özgü nitelikleri bulunmaktadır. Hem biçimsel hem de anlamsal açıdan ayrı ayrı üzerinde durulması gereken nitelikler Aksan’dan (2001: 43-44) şöyle özetlenebilir:

Türkçenin türetme ve birleştirme özelliği yeni kelimelerin oluşumuna imkân tanımaktadır; Türkçenin yabancı dillerin etkisine açık olması zaman içinde dile yeni kelimelerin girmesine neden olmaktadır; kavramlaştırmada somut nesne ve doğanın ön planda olması dile canlılık kazandırmaktadır; çeşitli biçimlerde oluşmuş olan ikilemelerin varlığı başlı başına Türkçenin önemli bir zenginlik kaynağıdır; kelimelerin çokanlamlılık göstermesi, dilin geçmişinin somut göstergesidir; çok eski dönemlerden itibaren kendisini gösteren eşanlamlı kelimelerin varlığı da ayrı bir zenginlik göstergesi sayılır.

1.2. Söz Varlığını Meydana Getiren Unsurlar

Söz varlığını meydana getiren unsurlar konusunda araştırmacılar neredeyse hemfikirler. Örneğin Aksan’ın (Aksan, 2001) yaptığı tasnifte yer alan temel söz varlığı, yabancı sözcükler, çeviri sözcükler, kalıplaşmış sözler, deyimler, atasözleri, terimler, kalıp sözler (ilişki sözler), tekrar öbekleri ve argo kelimeler birçok araştırmacı tarafından da kabul görmüştür. Çalışmanın konusu ikilemeler olduğu için burada ikilemeler üzerinde durulacak, diğer unsurlar ise çok kısa bir biçimde ele alınacaktır.

Temel söz varlığı: Çekirdek sözcük veya kalıt sözcükler olarak da kullanılan temel söz varlığı, bir dildeki organ ve vücut bölümlerinin, insanın başlıca gereksinimleri olan yiyecekler ve içeceklerin, başlıca tarım araçlarının ve insana en yakın olan hayvanların adları, sayılar ve akrabalık ilişkilerini gösteren adlar, maddi ve manevi kültür çerçevesi içindeki kavramlar, en çok kullanılan eylemler temel söz varlığını oluşturur (Aksan, 2001: 116).

➤ **Yabancı sözcükler:** Bir dilin kendi kökünden gelmeyen ve yabancı dillerden alınmış olan sözcüklerdir. Bunlardan bir kısmı Türkçeleşerek artık alıntı sözcükler (Bir dile başka bir dilden

girmiş ve o dilde benimsenmiş olan sözcük) durumuna geçmişse de bir kısmı daha yabancılık özelliğinden kurtulamamıştır. Bu nedenle yabancı sözcükleri “alıntı sözcükler” ve “gerçek yabancı sözcükler” olarak ikiye ayırmak gerekir (Korkmaz, 1992: 167).

Çeviri sözcükler: Bazı kavramların adlandırılmasında başka dillerden çevirme yoluna başvurulmasıyla karşılanan ve anlamca o dildeki karşılıklarına paralel olan isimlerdir (Korkmaz, 1992: 36).

Kalıplaşmış sözler: Söz varlığı içinde kalıplaşmış sözler, çoğunlukla belli bir kişiye ya da bir olaya dayanan, genellikle ünlü kişilerin, sanatçıların bir olay dolayısıyla söyledikleri, dilde yerleşen ve çeşitli dillere çevrilerek genelleşen sözlerdir. Diyojen’in söylediği “Gölge etme, başka ihsan istemez.” sözü, aynı şekilde Sezar’ın “Sen de mi Brutüs?”, Shakespeare’in “Olmak ya da olmamak”, Kanuni Sultan Süleyman’ın “Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi” ifadeleri kalıplaşmış sözler olarak kabul edilir (Aksan, 1990: 39-40).

Deyimler: Genellikle az çok gerçek anlamı dışında kullanılmış olup kolay kolay değişmeyen kalıplaşmış sözler (Sinan, 2015: 21) olarak tanımlanan deyimler, bir dilin en zengin ifade kaynaklarından biri olarak kabul edilebilir.

Atasözleri: Deyimler gibi söyleyeni belli olmayan, ancak uzun yıllar sonucu halkın gözlem ve deneyimlerinin sonucu ortaya çıkmış, ders verici nitelikteki sözler olan atasözleri Korkmaz’a, (1992: 15) göre anonim karakter taşıyan, atalardan kaldığı kabul edilen ve toplumun yüzyıllar boyunca geçirdiği denemelerden, ortak düşünce, tutum ve davranışlarıyla aynı dünya görüşünden oluşan genel kural niteliğindeki kısa, özlü, kalıplaşmış sözlerdir.

Terimler: Terim, bir bilim, sanat, meslek dalıyla veya bir konu ile ilgili özel ve belirli bir kavramı karşılayan kelime, ıstılah (TDK, 2010: 1959) özel bir bilgi ya da etkinlik alanına, bir bilim, uygulamaya ya da uzmanlık dalına özgü sözcük (Vardar, 1980: 141).

Kalp sözler (ilişki sözler): İnsanların günlük hayatlarında ister yüz yüze ister çeşitli iletişim araçları ile olsun birbirleriyle iletişim kurmalarında kullandıkları (nasılsın, merhaba, teşekkür ederim vb.) sözlerdir.

Argo kelimeler: Vardar (1980: 26) “Bir toplumda geçerli, genel dilden ayrı; ama ondan türeme olan, belli çevrelerce kullanılan ve herkesçe anlaşılmayan, eğretilemelerin büyük bir yer tuttuğu kendine özgü sözcük ve deyimlerden oluşan özel dil” diyerek argo kelimelerin dilden doğan ama çeşitli özellikleriyle dilden farklı yapılar olduğuna dikkat çeker.

1.3. İkilemeler

İkileme veya tekrar öbekleri, bir kavramı, sözü daha etkili kılmak gibi bir anlamı ihtiva eden tekrar öbekleri aynı zamanda dilin zengin ifade kaynaklarından biri sayılır. Söz varlığının önemli unsurlarından biri olan ikilemeler, en genel tanımıyla “anlamı güçlendirmek amacıyla aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirine andıran sözcüklerin yan yana kullanılması” (Hatipoğlu, 1982: 70) demektir. Hatipoğlu (1971: 9) “İkilemeler” adlı çalışmasında ise konuya sözcük oluşturma açısından bakarak şöyle der: Türk düşüncesindeki anlam bolluğunu kavram inceliğini karşılamak üzere, sözcük kurar gibi, türlü yönlerden birbiriyle ilgili iki sözcük yan yana getirilir ve yeni bir anlatım yolu yaratılır.

Sözlüklerde ve konuyla ilgili çalışmalarda farklı biçimlerde ifade edilen ikileme, Türkçe Sözlük’te (2010: 948) “Anlamı güçlendirmek için aynı kelimenin tekrarlanması, anlamları birbirine yakın, karşıt olan veya sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana kullanılması” biçiminde tanımlanırken Korkmaz (1992: 82) tarafından ise “Aynı, yakın ya da zıt anlamlı iki veya daha çok kelimenin bir tek kelime gibi anlam göstermek üzere yan yana gelmesi” biçiminde tanımlanmıştır.

İkilemeler her ne kadar sıradan bir tekrar, yineleme veya ikizleme gibi bir özellik gösterse de kendi içinde birçok çeşidi barındırdığı için buna bağlı olarak birçok tasnife tabi tutulmuştur. Söz konusu tasniflerden biri Delice, (2003: 32-34) tarafından şu şekilde tasnif edilmiştir:

1. Aynen Tekrar Öbeği: kapı kapı, hızlı hızlı...
2. Yakın Anlamlı Tekrar Öbeği: eğri büğrü, toz toprak...
3. Zıt Anlamlı Tekrar Öbeği: iyi kötü, aşağı yukarı...
4. Farsça /be, â, ender/ ile Yapılan Tekrar Öbekleri: ay be ay, öz be öz...
5. Sayılı Tekrar Öbeği: üç beş kişi, beş on kuruş...
6. Edatlı Tekrar Öbeği: B ancak ve ancak, güzel mi güzel...
7. Bir Kelimesi Anlamlı Tekrar Öbeği: eski püskü, estek köstek...
8. Aralıklı Tekrar Öbeği: “Gitmek gözlerinde gitmek sürgüne” örneğinde “gitmek... gitmek”
9. İlaveli Tekrar Öbeği: “M” ilaveli ve “Hece” ilaveli biçiminde ikiye ayrılır: adam madam, su mu, bakkal çakkal, sıkı fıkı... ve dümdüz, sapsarı...

2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı Cahit Zarifoğlu'nun Yürekdede ile Padişah¹ adlı eserini ikilemeler açısından incelemek ve eserde yer alan ikilemelerin kullanım sıklığını ortaya koyarak bunlardan Türkçe öğretiminde yararlanma yollarını irdelemektir.

3. Yöntem

Nitel desende gerçekleştirilen bu çalışmada, doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini ifade etmektedir. Söz konusu analiz; dokümanlara ulaşma, orijinalliği kontrol etme, dokümanları anlama, veriyi analiz etme ve veriyi kullanma olmak üzere beş aşamadan oluşmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 217-231).

Bu çalışmada da Cahit Zarifoğlu'nun Yürekdede ile Padişah, adlı eseri söz varlığının en temel unsurlarından biri olan ikilemeler açısından ele alınarak sanatçının ne tür ikilemeleri hangi sıklıkla kullandığı ortaya konulacaktır.

4. Bulgular ve Yorum

İncelemeye geçmeden önce Cahit Zarifoğlu'nun çocuklara yönelik olarak kaleme aldığı dokuz eserindeki ikilemeler Tablo 1'de görülmektedir.

Tablo 1. Cahit Zarifoğlu'nun eserlerindeki ikilemeler

İncelenen Eserler	İkileme Sayısı	%
Ağaç Okul	10	1.60
Ağaçkakanlar	98	15.70
Gülücük (Şiir)	11	1.76
Katıraslan	74	11.85

¹ Eserin özeti: Yürekdede Hasan ile eşi Ayşe Nine yaylaya gitmek için çok az olan eşyalarını hazırlarlar. Dede pazardan bütün parasıyla küçük bir deve alır. Yola koyulurlar. Dağa tırmanırken aşağıdaki ışıklı şehri imrenerek seyrederek. Akşam konaklarlar. Az aşlarını yiyeceklerdir. Aşağıdan atlılar gelir. Misafirlerini devesini keserek doyurur, ağırlar. En saygı gösterilene Dede'nin Cuma günü şehrin camisinde Padişah'a dileğini bildirmesini söyler. Karanlık basmadan teşekkür ederek ayrılırlar. Yürekdede, Cuma günü şehrin camisinde Padişah'ın hutbesini dinler. Göz göze gelirler. Dede Padişah'a deve isteğini söyleyemez. Allah'tan istemesinin daha doğru olduğuna karar verip geri döner. Eşi Ayşe Nine ile olanları kısaca konuşurlar. Konaklama yerinde çadırı kurmak için bir taşı çıkarınca altında altın, mücevher dolu bir kazan bulurlar. Yürekdede, altın ve mücevherleri yoksullara dağıtmak için hemen şehre iner. İşini görüp gönül huzuruyla konaklama yerine döner. Yanında memeleri süt dolu bir küçük deve vardır.

Kuşların Dili	50	8.012
Küçük Şehzade	94	15.06
Motorlu Kuş	103	16.50
Serçekuş	108	17.30
Yürekdede ile Padişah	76	12.17
Toplam	624	100

Yürekdede ile Padişah adlı eserin dolayısıyla Cahit Zarifoğlu'nun edebî kişiliğini yansıtan özelliklerden biri hiç kuşkusuz ikilemeleri kullanmakta gösterdiği başarıdır. Özellikle çocuklara yönelik hikâye ve masal kitaplarında sıkça görülen ikilemeler, sanatçının üslubunu yansıtan önemli bir özelliktir.

Araştırmada ele alınan Yürekdede ile Padişah, adlı eserde toplam 76 ikileme tespit edilmiştir.

4.1. Sözcük Yapısı Bakımından İkilemeler

İkilemeler, sözcük yapısı bakımından incelendiğinde söz konusu 76 ikilemenin 44'ünün basit sözcüklerden, 28'inin türemiş sözcüklerden geri kalan 4'ünün ise bileşik sözcüklerden oluştuğu görülmektedir:

Tablo 2. Sözcük yapısı bakımından ikilemeler

Sözcük yapıları açısından ikilemeler	f
Basit sözcükten oluşan ikilemeler	44
Türemiş sözcükten oluşan ikilemeler	28
Bileşik sözcükten oluşan ikilemeler	4
Toplam	76

Tablo 2'de de görüldüğü üzere sanatçı çok baskın bir biçimde basit sözcüklerden oluşan ikilemeleri kullanmıştır. Bu türe örnek olarak: İnsan mı insan, Yd-P-9; Acele acele, Yd-P-31; Boyu posu, Yd-P-19; Git git, Yd-P-20; Zaman zaman, Yd-P- 22;; Korca korca, Yd-P-30; Topu topu, Yd-P-79; Bol bol, Yd-P-60 gibi.. ikilemeler verilebilir. Türemiş kelimelerden oluşan ikilemelerden bir iki örnek de şunlardır: Sessiz sessiz; Yd-P-14; Gizli gizli, Yd-P-37; Edepli edepli, Yd-P- 32; Tatlı tatlı, Yd-P-54 gibi... Bileşik sözcüklere örnek ise Şöyle şöyle, Yd-P-64; Yd-P-52; böyle böyle, Yd-P-53; Yd-P-64 gibi...

"Ayşe Nine, Yürekdede'nin hemen arkasında onun **usul usul** söylediklerini **dinleye dinleye** kendinden geçmeye başladı." (s.22)

Sözcük türlerine göre ikilemeler	f	%	4.2. Sözcük Türleri Açısından İkilemeler
İsim	15	19.73	Cahit Zarifoğlu'nun Yürekdede ile Padişah adlı eserinde tespit edilen 76 ikileme içinde sözcük türü açısından bir inceleme yaptığımız zaman ikilemelerin en çok sırasıyla sıfat, zarf ve isimlerden oluştuğu görülür.

Tablo 3'te sözcük türlerine ait ikileme sayıları görülmektedir.

Tablo 3. Sözcük türlerine göre ikilemeler

Sıfat	33	43.42	İkilemeler sözcük türleri açısından değerlendirildiğinde, ikilemelerin en çok sıfat (%43), zarf (%28) ve isimlerden (%19) oluştuğu görülmektedir.
Zarf	22	28.94	
Fiil	3	3.94	
Zamir	2	2.63	
Edat	1	1.31	
Bağlaç	-	-	
Ünlem	-	-	
Toplam	76	100	

4.3. İkileme türleri

Türkçede ikilemeleri oluşturan temel unsurlardan biri de anlamdır. Vecihe Hatiboğlu'na (1971: 57) göre yan yana kullanılan sözcüklerden kurulan ikilemeler, anlam bakımından, tek bir sözcükmüş gibi, sıkı sıkıya birbirlerine perçinli, bağlıdırlar. Bu bağlamda Cahit Zarifoğlu'nun Yürekdede ile Padişah adlı eserinde tespit edilen ikilemelerin türleri dokuz başlıkta değerlendirilecektir.

4.3.1. Aynı sözcüğün tekrarıyla oluşan ikilemeler:

Aynı sözcüğün tekrarlanması yoluyla yapılan bu ikilemeler, Türkçede en çok kullanılan türlerin başında gelir. Cahit Zarifoğlu'nun Yürekdede ile Padişah adlı eserinde tespit ettiğimiz 76 ikilemenin büyük çoğunluğunu bu ikileme türü meydana getirmektedir. Hemen her sözcük türü ile gerçekleşen bu tür ikilemeler, hem anlama hem de anlatıma büyük bir renk ve zenginlik katmaktadır.

Tablo 4. Türlerine göre ikilemeler

İkileme türü	İkilemeler	f
Aynı sözcüğün tekrarından oluşan ikilemeler	Sessiz sessiz Yd-P-12; Sessiz sessiz Yd-P-14 Fışır fışır Yd-P-14 Git git, Yd-P-20 Püfür püfür Yd-P-20; Püfür püfür, Yd-P-45 Usul usul Yd-P-22 Dinleye dinleye, Yd-P-22 Zaman zaman, Yd-P- 22 Buğulanıp buğulanıp, Yd-P-23 İnim inim Yd-P-23 Güldür güldür, Yd-P-25 Durup durup, Yd-P-25 Kaşık kaşık, Yd-P-25 Bismillah bismillah, Yd-P-25 Diye diye, Yd-P-25 Kıkır kıkır Yd-P-29 Korka korka, Yd-P-30 Acele acele, Yd-P-31 Edepli edepli Yd-P- 32	54

Tas tas, Yd-P-35
İri iri, Yd-P-35
Geniş geniş, Yd-P-35
Gizli gizli, Yd-P-37
Okşaya okşaya, Yd-P- 39
Uysal uysal, Yd-P-40
İpil ipil, Yd-P- Yd-P-42, İpil
ipil, Yd-P- 47; İpil ipil Yd-P-21;
İpil İpil, Yd-P-26
Diye diye, Yd-P- 45
Uzun uzun, Yd-P- 51,
Kibar kibar, Yd-P- 52
Şöyle şöyle Yd-P-52; Şöyle
şöyle, Yd-P-64
Böyle böyle, Yd-P-53; Böyle
böyle, Yd-P-64
Tatlı tatlı, Yd-P-54
Kikir kikir, Yd-P-54
Usul usul, Yd-P- 59
Bol bol, Yd-P-60
Uzun uzun, Yd-P-60
Yavaş yavaş, Yd-P-62 ; Yavaş
yavaş, Yd-P-70
Ucuz ucuz, Yd-P-81
Acele acele, Yd-P-68
Bir bir, Yd-P-70
Bol bol, Yd-P- 70
Topu topu, Yd-P-79
Gürül gürül, Yd-P-64
Soluk soluğa, 70
Çene çeneye, Yd-P-58
Göz göze gelm- Yd-P-60
Amanın aman, Yd-P-38
Doğrudan doğruya, Yd-P-71

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi incelemede tespit edilen 76 ikilemenin 55'ini aynı kelimenin tekrarından oluşan ikilemeler oluşturmaktadır. Yüzde 72'ye tekabül eden bu sayı konuyla ilgili olarak yapılmış bir-iki çalışmada da tespit edilmiştir (çalışmalara yer verilecek). Söz konusu ikilemelerin kelime türü itibarıyla isim, sıfat, zamir ve zarf gibi sözcük türlerinden meydana geldiği de ayrı bir tespittir.

“Yürekdede **kikir kikir** güldü.”(s.29)

“Diğerlerine de **tas tas** soğuk sudan uzatmış.” (s35)

4.3.2.Yakın Anlamlı İkilemeler: Yakın anlamlı sözcüklerin tekrarlanmasıyla oluşan öbeklerdir: eğri büğrü, toz toprak... gibi.

Tablo 5.Yakın anlamlı ikilemeler

İkileme türü	İkileme	f
Yakın anlamlı ikilemeler	Sararıp solmak, Yd-P-7	6
	Uyanır uyanmaz, Yd-P-11	
	Biz diyelim.. siz deyin, 12	

Mal senin mülk senin, Yd-P-14
Üzölmüş yakınmış, Yd-P-16
Hal hatır, Yd-P-32

4.3.3. Zıt anlamlı ikilemeler: Zıt anlamlı sözcüklerin tekrarlanmasıyla oluşan öbeklerdir: iyi kötü, aşağı yukarı... gibi.

Tablo 6. Zıt anlamlı ikilemeler

İkileme türü	İkilemeler	f
Zıt anlamlı ikileme	Duyan duymayan, Yd-P-19	1

4.3.4. Farsça /be, â, ender/ ile yapılan ikilemeler: ay be ay, öz be öz, hiç ender hiç, leb â leb... gibi. Çalışmada bu türe ait örnek tespit edilmemiştir.

4.3.5. Sayılı ikilemeler: Sayı ifade eden sözcüklerin küçükten büyüğe sıralanmasıyla oluşturulur: üç beş kişi, beş on kuruş... gibi. Çalışmada bu türe ait örnek tespit edilmemiştir.

4.3.6. Edatlı ikilemeler: Bağlama edatlarıyla oluşturulan ikilemelerdir: ancak ve ancak, güzel mi güzel... gibi.

Tablo 7. Edatlı ikilemeler

İkileme türü	İkilemeler	f
Edatlı tekrar öbeği	İnsan mı insan, Yd-P-9 Aç mı aç, Yd-P-35 Genç mi genç, Yd-P-44 Ağır mı ağır, Yd-P- 79 Fakir mi fakir, Yd-P-60 Dertli mi dertli, Yd-P-60 Berrak mı berrak, Yd-P- 62 Müslüman mı müslüman, Yd-P-9 Saf mı saf Yd-P-18	9

“Başlarında köyün **insan mı insan, Müslüman mı Müslüman** ağası...”(s.9)

“Bunların herhalde tümü **fakir mi fakir, dertli mi dertli.**” (s.60)

4.3.7. Bir Kelimesi Anlamlı İkilemeler: Sadece bir sözcüğün anlamlı olduğu öbeklerdir: eski püskü, estek köstek... gibi. Çalışmada bu türe ait sadece bir örnek tespit edilmiştir.

Tablo 8. Bir kelimesi anlamlı ikilemeler

İkileme türü	İkilemeler	f
Bir kelimesi anlamlı ikilemeler	Kelli felli zatlar	1

4.3.8. Aralıklı İkilemeler: Araya başka biçimbirimler olarak tekrarlanan öbeklerdir: “Gitmek gözlerinde gitmek sürgüne” örneğinde “gitmek... gitmek” gibi.

Tablo 9. Aralıklı ikilemeler

İkileme türü	İkilemeler	f
Aralıklı ikilemeler	Ona da razı buna da, Yd-P-30	2

Güzelce uyudular
güzelce sabahladılar,
Yd-P-11

“Güzelce uyudular güzelce sabahladılar.”, (s.11)

4.3.9. İlaveli İkilemeler: İlaveli ikilemeler ikiye ayrılır:

4.3.9.1. ‘M’ İlaveli ikilemeler: Ünsüzle başlayan bir sözcüğün ilk harfinin ‘m’ ünsüzü ile değiştirilmesi ya da ünlü ile başlayan bir sözcüğün başına ‘m’ sesinin getirilmesiyle oluşturulur. Az da olsa bu durum farklı seslerle de karşılanabilir: adam madam, su mu, bakkal çakkal, sıkı fıkı... gibi.

Tablo 10. “m” ilaveli ikilemeler

İlaveli İkilemeler	İkilemeler	f
a. ‘m’ ilaveli ikilemeler	Soy sop, Yd-P-43 Tıka basa, Yd-P-45 Boyu posu, Yd-P-19	3

4.3.9.2. Hece İlaveli İkilemeler: Sözcük başına bir veya iki hece ilavesiyle yapılır: dümdüz, sapsarı... gibi. Araştırmada bu türe ait örnek tespit edilmemiştir.

5. Sonuç

Sonuç olarak Cahit Zarifoğlu’nun incelemeye tabi tutulan Yürekdede İle Padişah adlı eserinde söz varlığının önemli bir unsuru olan ikilemelerle ilgili çok sayıda örneğin olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu ikilemelerin büyük çoğunluğunu aynı sözcüğün tekrarından oluşan ikilemelerin oluşturduğu görülmüştür. Bunun yanında edatlı ikilemeler ve yakın anlamlı ikilemelerin de sanatçı tarafından kullanıldığı görülmüştür. Bu arada Farsça /be, â, ender/ ile yapılan ikilemeler, sayılı ikilemeler ve hece ilaveli ikilemeler tespit edilmediğini de belirtmek gerekir.

İlkokul birinci sınıftan, hatta okul öncesi dönemden itibaren belli bir program dâhilinde çocukların kelime hazinesinin zenginleştirilmesi amacıyla başta Türkçe dersi olmak üzere çeşitli ders ve etkinlikler gerçekleştirilirken, sürece çocuklara görelilik ilkesine uygun, çocuksu duyarlılıktan uzaklaşmamış edebî eserleri de katmak ve söz konusu eserlerdeki çeşitli dil yapılarını bazen oyunlarla bazen sınıf içi ve dışı etkinliklerle öğrencilere kazandırmak gerekir. Bu bağlamda genellikle soyut olarak kabul edilen dilbilgisi konularının ilkokuldan başlayarak tedrici bir biçimde ve uygun yöntem ve tekniklerle verilmesi gözden irak tutulmamalıdır. Bununla birlikte özellikle Türkçe ders kitaplarında yer alan okuma metinlerinin seçiminde söz varlığını meydana getiren ikileme, deyim, atasözü vb. çeşitli dil yapılarının varlığına dikkat edilmeli, çocuklar küçük yaşlardan itibaren bu yapılarla tanıştırılmalıdır.

İkilemelere sadece basit bir dilbilgisi unsuru olarak bakmak eksik ve hatalı bir değerlendirme olur. Vecihe Hatipoğlu’nun ifadesiyle “İkileme, aslında anlam gücü sağlamak için yaratılan bir psikoloji ve müzik olayıdır. Türkçede ikileme, şiire, düzyazıya, anlam, aydınlık katan, güzellik, ahenk sağlayan ve ancak başarılı ozanlarca, yazarlarca sezilmiş bir sırdır.”

Kaynaklar

- Aksan, D. (1990). *Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksan, D. (2001). *Türkçenin Sözvarlığı Sözvarlığı* (Türk Dilinin Sözlük Bilimiyle İlgili Gözlemler, Saptamalar). Ankara: Engin Yayınları.
- Banguoğlu, T. (1986). *Türkçenin Grameri* (2. Baskı). İstanbul: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Delice, İ. (2003). *Türkçe Sözdizimi*. İstanbul. İstanbul Yayınevi.
- Eker, S. (2003). *Çağdaş Türk Dili*. (2. Basım). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Hatiboğlu, V. (1971). *İkileme*. Ankara: TDK Yayınları.
- Hatipoğlu, V. (1982) *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, No:276.
- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Sinan, A. T. (2015). *Türkçenin Deyim Varlığı*, İstanbul. Kesit Yayınları.
- Türkçe Sözlük, (2010). Ankara: TDK Yayınları.
- Vardar, B. (1998). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü* (2. Basım), İstanbul. ABC Kitabevi Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Zarifoğlu, C. (2015). *Yürekdede ile Padişah*. İstanbul. Beyan Yayınları.

ALİAĞA VAHİD'İN ŞİİRLERİNDE REDİF KULLANIMI

Prof. Dr. Şener DEMİREL

Fırat Üniversitesi, sdemirel63@gmail.com

Arş. Gör. Yelda KÖKÇÜ

Fırat Üniversitesi, yekokcu@hotmail.com

ÖZET

Redif, en genel tanımıyla en az mısra sonunda veya içinde hatta tamamında yapı ve görev bakımından aynı olan ses benzerliklerine denir. Kafiye ve ölçü gibi şiirde ahengi sağlayan en önemli unsurlardan biri olan redif, aynı zamanda bazı durumlarda şiirin anlam dünyasının merkezinde yer alabilir. Özellikle kelime veya kelime grubundan meydana gelen rediflerde, şairin her bir kesitte (beyit/dörtlük vb.) redifi ele alarak kesitteki her türlü hayal, çağrışım ve edebî sanatları bunun üzerinde dile getirmeye çalıştığı görülür.

Eski Türk şiirinden itibaren kafiyenin yanında ikinci bir ahenk unsuru olarak kullanılan redif, özellikle Divan şiirinde daha ileri bir boyutta kullanılmıştır. Arap şiirinden çok Türk ve İran edebiyatlarında tercih edilen redifin şiir içinde aldığı rol zaman içinde gittikçe artmış ve neredeyse redifsiz bir divan yazılmaz hâle gelmiştir.

Nitel araştırma tekniklerinden doküman analizinin kullanıldığı bu çalışmada, Azerbaycan'ın 20. yüzyılda yetiştirdiği ve aynı zamanda Klasik Türk şiirinin önde gelen temsilcilerinden olan Eliğa Vâhid'in gazellerindeki redif kullanımı üzerinde durulacaktır. Bu amaç çerçevesinde Dr. Mahmut Sarıkaya tarafından yayımlanan "*Türk Dünyasının Son Büyük Gazel Şairi Eliğa Vâhid ve Gazelleri*" adlı çalışmada yer alan 339 gazel redif kullanımı açısından değerlendirilmiştir. Şairin redif tercihleri tespit edilirken Nuray Memiş tarafından yapılan *Redif Kelimeler Bağlamında Nâbî Divanı'nın Çözümlemesi, Elazığ, 2014*" adlı çalışmada yer alan, sadece ekten, sadece bir kelimedenden veya birden fazla kelimedenden oluşan redifler biçimindeki tasniften yola çıkılmış, elde edilen sayısal veriler tablolara aktarılarak yorumlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Eliğa Vâhid, şiir, gazel, ahenk, redif.

REDUCED USE OF ALIAGA VAHID IN POSSIBILITIES

ABSTRACT

Redif, in its most general definition, is called sound similarities, which are at least at the end of the line or even within the entire structure and task. Redif, one of the most important elements of poetry like rhyme and measure, can also be at the center of the meaning world of poetry in some cases. Especially in redifs composed of words or words, it is seen that every poem tries to express all kinds of imagination, connotation and literary arts in this section by taking redefinition in every section (couplet / quintet etc.).

Redif, which was used as a second element of harmony along with rhyme from the old Turkish poetry, was used in a more advanced dimension especially in Divan poetry. The role of redif in Turkish and Iranian literature, rather than Arabic poetry, has gradually increased in poetry, and a divan without a redif has become inevitable.

In this study using document analysis of qualitative research techniques, we will focus on the use of redif in the ghazis of Eliğa Vahid, one of the leading representatives of Azerbaijan in the 20th century and who is also one of the leading representatives of Classical Turkish poetry. For this

purpose, Dr. 339 gazel redifs were included in the study named *eri Wadi and Ghazels of the Great Great Gazel Poet of the Turkish World* *eri* published by Mahmut Sarıkaya. While determining the poet's redif preferences, in the context of the *Redif Words* by Nuray Memiş, the analysis of the *Court of Nâbî, Elazığ, 2014 Red*, only in the form of a redifler consisting of only one word or more than one word was derived from the classification, It was reviewed.

Key words: Eliğa Wahid, poetry, gazel, harmony, redif.

1. Giriş: Redif

Şiirde ahengi sağlayan önemli bir unsur olarak ön plana çıkan redif, başlangıcından itibaren Türk şiirinde var olan bir unsurdur. Türkçe Sözlük'te (2010) şiirde uyaktan sonra tekrarlanan, aynı harflerden oluşan kelime veya ek, yedek" biçiminde tanımlanan redif; Devellioğlu tarafından ise "arkadan gelen, birinin ardından giden; hayvanda birinin arkasına binen; terhis edilerek ihtiyata geçirilen kur'a askerlerine verilen bir ad anlamlarını içerir (Devellioğlu, 1982: 881). Edebiyat terimi olarak ise "mısra ve beyitlerin sonunda revîyi takip eden ve aynen tekrarlanan bir veya birden fazla şey" (Muallim Naci, 1996: 84); "her beytin sonunda kafiyeden sonra tekrarlanan kelime" (Devellioğlu, 1993: 881) dir. Daha çok Türk ve Fars şiirine ait bir ses ögesi olan redifle Arap şairleri pek ilgilenmemiştir (Albayrak, 2007: 524).

Redifin en önemli görevi, kafiye bulmakta güçlük çekilen kelimeleri mısra sonuna getirebilmekte sağladığı kolaylıktır. Anlamı ve görevi aynı olan ses ve kelimelerden oluştuğu için şairin redif öncesinde kullandığı kelime oldukça önem kazanır. Şiirde anlamın kuvvetlendirilmesi, kafiyenin zenginleşmesi ve ahenginin artması çoğu zaman redife bağlıdır (Pala, 1998:4041).

Redifin şiirdeki öneminin farkında olan Türk şairler, şiirde ahengi ve özgünlüğü yakalamak adına yüzyıllar boyu redifi sıklıkla kullanmıştır. "Kutadgu Bilig, Atabetü'l Hakâyık" gibi Türk edebiyatının ilk eserlerinde dahi redifin kullanılması, onun edebiyat geleneğimiz içerisinde köklü bir zeminin olduğunu gösterir. Aynı zamanda İslami dönemin ilk devirlerinde koşuğ, destan, sagu, ağıt gibi edebi ürünlerde de kafiyeyle birlikte redif kullanılmıştır. Önceleri daha çok mısra başlarında kullanılan redifin daha sonraları mısra sonlarında yer alması da divan şairlerinin tasarruflarıyla ilgilidir (Memiş, 2014: 12).

"Redifli şiirler, şairlerin ek, kelime ve kelime grubu etrafında dilin bütün imkânlarını yoklayarak, şiir kabiliyetini gösteren bir mihenk taşı özelliği gösterirler" (Horata, 1998: 45).

Redif daha çok Türk ve İran şiirinde görülen bir özelliktir. Arap şiirinde redifin görevi çoğunlukla kafiye üzerinden gerçekleştirilmiştir. Konuyla ilgili olarak Albayrak (2007: 523) şunları söyler:

Arap ve Fars edebiyatlarında kafiyeyi teşkil eden kelimenin son harfine revî adı verilir. Arap edebiyatında kafiyenin revî harfinden önceki harfleri revîye yakınlık derecesine göre vasil, hurûc, ridf, te'sîs ve dahîl şeklinde adlandırılmış, bu altı harfli kafiye düzenine Fars edebiyatında kayd, mezîd, nâire adıyla yeni kafiye harfleri eklenmiştir. Fars edebiyatında revî harfini vasil, hurûc, mezîd ve nâire harfleri takip eder. Divan edebiyatında bu anlayış benimsenmiş, kafiyeyi oluşturan harfler revîden önce olmak üzere ridf, te'sîs, dahîl, kayd olarak adlandırılmış, revîden sonraki ilk harfe vasil, ikinciye hurûc, üçüncüye mezîd, dördüncü ve ondan sonrakilere nâire adı verilmiştir (Albayrak, 2007:523)

Türk şiirinde redif kullanmamış bir şair yok gibidir. Özellikle divan şiirinde redif başlı başına şiirin ahenk ve anlam boyutunun merkezi gibi bir rol oynamıştır. Konuyla ilgili olarak Muallim Naci'nin (1996: 27) "belagatte, redifli şiir redifsiz şiirden üstün tutulmuştur." biçimindeki sözleri Türk şiir tarihinde şairlerin redif konusundaki genel kanaatlerini ortaya koyan önemli bir tespit sayılabilir.

Redif, şiirde ahengi sağlayan, ona bir bütünlük ve zenginlik katan önemli bir unsurdur. "Divan şiirinde kafiyenin bütünleyicisi ve zenginleştiricisi olarak redife çok yer verilmiştir... Redif, şiirde ses ve anlamın odak noktasıdır. Böyle bir odak noktası şiirin kendi içinde varlık bütünlüğünü sağlar" (Macit, 1996: 88). Yahya Kemal Beyatlı da redifin şiirdeki rolü ile ilgili olarak redifin Arap

şiiirinde sessiz sakin, Türk ve İran şiiirinde ise daha canlı hareketli olduğu belirtir ve şöyle der: “Arap’ın şiiirinde redif usludur; fakat Acem ile Türk’ün şiiirinde azgındır, taşkındır, coşkundur. Türk’ün ve Acem’in şiiirleri, kafiyeden ziyade redife basarlar. Bilhassa Türk’ün manzumeleri denilebilir ki adeta rediften doğar. Türk, redifi buldu mu şiiirin asıl özünü söyler” (Beyatlı, 2012: 133).

Divan şiiirinde redifli şiiirlere “müreddef” denir ve birçok şiiir redifleri ile tanınmış ve şaiiriyle adlandırılmıştır. Bu cümleden olmak üzere Ahmed Paşa’nın aynı zamanda hayatını da kurtardığı söylenen ünlü “Kerem” redifli kasidesi, Türk şiiirinde naat türünün en güzel örneklerinden bir olan Fuzûlî’nin “Su” redifli kasidesi, Nef’î’nin “Sözüm” redifli kasidesi, Bâkî’nin “Sümbül” redifli kasidesi ile Necâtî Bey’in “döne döne” redifli gazeli, Nâbî’nin “görmüşüz” redifli gazeli, Neşâtî’nin “bile” redifli gazeli ilk akla gelen redifli gazel örneklerinden sadece birkaçıdır.

Eliğa Vâhid gazellerinde kullandığı rediflerle şiiirine belli bir ritm, akıcılık ve canlılık kazandırmayı başarmıştır. “Redifli olan bir şiiirin kendine mahsus bir özelliği olduğu inkâr edilemez. Meselâ, redifli güzel bir gazelin matlaı okunduğu zaman, onu takip eden beyitlerde redifin, nasıl bir ustalıkla tekrar edildiğini görmeyi insan arzu eder. Redif tekrar ettikçe, bu teşvik artar. Redifsiz şiiirde ise, bu hal bulunmaz. Onda yalnız kafiye zevki vardır. Halbuki insana, redifli şiiir söylemek, redifsiz şiiir söylemekten kolay gelir. Çünkü mazmunları redif çekici hale getirir. İnsan da bunun cazibesine kapılır gider.” (Muallim Naci, 1996: :95).

Eliğa Vâhid redif seçiminde oldukça özgür davranmıştır. Eklerden birkaç kelimedenden oluşan kelime gruplarına kadar çok zengin bir redif tercihinde bulunan şairin bu tutumu esasında takip ettiği Klasik Türk şiiirinin genel karakterine de uygundur. Hatta 341 gazelin 325’inde redif kullanması onu divan şairlerinden bir adım öne çıkarmaktadır.

Rediflere sadece bir âhenk unsuru olarak bakmak, redifle ilgili değerlendirmeleri eksik bırakır. Çünkü şairin özenle, kılı kırk yarararak seçtiği redifler, bir yönüyle şairin edebî kişiliğinin ve psikolojisinin dışı vurumu bir yönüyle da toplumsal hafızanın somut göstergesi olarak değer bulurlar. Örneğin Eliğa Vâhid’in “-yı vetendir” redifli gazelde kullandığı “veten” kelimesi, basit bir redif olmanın ötesinde aynı zamanda şairdeki vatan sevgisini ve vatana bakış açısını yansıtmaları açısından dikkate değer bir nitelik taşır.

Eliğa Vâhid, 341 gazelin 325’inde kullandığı redifler ile belki de yüzdilik oran itibariyle örnek aldığı ve etkisinde kaldığı divan şairlerinin önüne geçmiştir. Şair tercih ettiği bu redifler etrafında hem duygu ve düşüncelerini oldukça başarılı bir şekilde oluşturmaya çalışmış hem de şiiirin akılda kalmasının anahtarlarından birini çok etkili bir biçimde kullanmıştır. Wellek-Warren (2012:230) “iyi yazılmış bir şiiirde kelimelerin sesleriyle manaları arasında çok sıkı bir bağ vardır” demektedir. Örnek olması açısından Eliğa Vâhid’in redif olarak kullandığı “Gürbetde, öz başına, neylesin, bu gece, özümem, könlüm ve Bakı’da” gibi kelimelerin redif olarak kullanıldığı gazellerde, redif olarak seçilen kelimelerle beyitlerdeki diğer kelimeler arasında hem ses hem de anlam bağlantısı dikkat çekmektedir. Aşağıya alınan gazeldeki redif durumundaki kelime ile diğer kelimeler arasındaki ilişki yukarıda söylenenleri destekleyecek niteliktedir:

Felek salıbdı meni yüz **cefâya gurbetde**

Gerekdi **sabr èlemek her belâya gurbetde.**

Olubdu tîre günüm **hasretinden ol mâhın,**

Gèce-gündüz gelirem **ah u vâye gurbetde.**

Nèdim, ne çâre gılım, **olmuşam belâya düçâr,**

Şikeste dil qalib **hesret devâya gurbetde.**

Hakiki yohdu mene âşinâ, sora hâlım,

Deyim bu **derdimi** ol âşinâyâ **gurbetde**.
Ne vahtdır, mene gelmez o yârden nâme,
Varımdı, ger eleşem min gilâyê **gurbetde**. (gilâ:dedikodu)
İlahi, könlünü şâd et **garîb-i bî-vetenin**,
Tüfeyli eyleme merdi gedâyê **gurbetde**. (tüfeyli:aciz, muhtaç)
Hudâyâ, Vahidi lütfunle tez yetir vetene,
Ki, yârsiz dözebilmez **cefaye gurbetde**.

2. Eliğa Vâhid'in Şiirlerinde Redif Kullanımı

Eliğa Vâhid'in incelemeye tabi tutulan 341 gazelinin 325'inde redif kullandığı (Tablo 1.) tespit edilmiştir. Eklerden, kelimelerden ve ek+kelimelerden oluşan redifler, çeşitli açılardan incelemeye tabi tutulmuş (Tablo 2.) ve aşağıdaki madde başlarına göre bir değerlendirmeye tabi tutulmuşlardır.

Tablo 1. Gazelerde kullanılan redifler

Redif durumuna göre gazeller	f	%
Redif kullanılan gazeller	325	95.4
Redif kullanılmayan gazeller	16	4.6
Toplam	341	100

Tablo 1'de görüleceği üzere incelenen eserde yer alan 341 gazelin yüzde 95'ine tekabül eden 325 tanesinde redif kullanılmış, yüzde 4.6 oranındaki 16 gazelde ise redif kullanılmamıştır. Şairin bu tercihi, neredeyse redif eksenli bir gazel oluşturma peşinde olduğu sonucunu vermektedir.

Eserde yer alan 325 redifli gazel, rediflerinin türleri açısından değerlendirildiği zaman ortaya farklı redif türlerinin tercih edildiği ile ilgili bir sonuç çıkmaktadır. Tablo 2'de bu durum açık bir biçimde görülmektedir.

Tablo 2. Redif türleri

Redif türleri	f	%
Ek'ten oluşan redifler	62	19.07
Ek+kelimeden oluşan redifler	87	26.76
Bir kelimeden oluşan redifler	131	40.30
İki kelimeden oluşan redifler	37	9.23
İkiden fazla kelimeden oluşan redifler	8	2.46
Toplam	325	100

Yukarıdaki tabloda 325 redifin türlere göre dağılımında bir kelimeden oluşan rediflerin şair tarafından diğer redif türlerine göre daha fazla tercih edildiği görülmektedir.

2.1. Sadece Ekten Oluşan Redifler

Eliğa Vâhid'in gazellerinde ek durumunda olan redif sayısı 62'dir. Yaklaşık yüzde yirmiye tekabül eden bu sayının tamamına yakınının çekim eklerinden oluştuğu görülmektedir. Söz konusu 62 ek redifin 13 tanesi "dır" bildirme eki, 14 tanesi "ın" 2. Tekil tamlayan ekinden meydana gelmektedir. Söz konusu rediflerden bazıları şunlardır: -ımıza/5; -ına/15; -lerde/39; -ye/42; -e/68; -sine/72; -siz/98; -lere/76; -e/77

Gülse her kimse bizim dîde-i giryânımıza

Düşsün âlemde görüm hâl-i perîşânımıza (5/1)

2.2. Bir Kelimeden Oluşan Redifler

Bir kelimeden oluşan redifler kendi içinde fiil soylu ve isim soylu olmak üzere iki grupta değerlendirilmiştir.

2.2.1. Fiil Soylu Kelimelerden Oluşan Redifler

Eliğa Vâhid'in gazellerinde isim soylu kelimelerden oluşan rediflerin yanı sıra fiil soylu kelimelerden oluşan rediflerin de fazlaca kullanılması, şairin üslubunun hareketliliğini ve canlılığını gösterir. Bu doğrultuda Muhsin Macit şu ifadelerde bulunur: "Divan şiirinde kullanılan redifler genellikle Türkçe kelimelerden seçilir. Ancak, özel isimler ve isim soylu kelimelerden daha çok, fiiller ve çekimli hâlleri kullanılır... Fiillerden türetilmiş rediflerin kullanım sıklığı şiirde ritmik akışkanlığın bir göstergesidir" (Macit, 1996: 89).

Eliğa Vâhid'in gazellerinde en çok kullanılan rediflerin başında "olmak ve eylemek" fiilleri ve bu fiillerin içinde bulunduğu yapılar gelmektedir. "olmak" 44, "eylemek" 8 defa redif olarak kullanılmıştır. Bu kelimelerin en sık kullanılan kelimeler olması, söz konusu fiillerin temel eylemler olmasından kaynaklanır. Aynı zamanda yardımcı eylem olarak kullanılmaları da dilde fazlaca yer almalarına sebeptir.

Başta "olmak" üzere söz konusu eylemler, evrenin özünü, temelini de ifade eden sözcüklerdir. Şiir çözümlemelerinde de yer verildiği gibi kâinatın kendisi zaten "olmak, etmek ve eylemek" fiillerinin bir sonucudur. Tüm mevcudatın varlığı, fiillerin oluşumu vasıtasıyladır. Bu özelliği sebebiyle bahsi geçen fiillerin, sadece kendi dilimizde değil diğer dillerde de ağırlığı oldukça fazladır. Evrenin özünü oluşturan insanların, birbirlerinden bağımsız olarak aynı sözcükleri fazlaca kullanmaları, ortak bir bilinç dünyasına sahip olduklarının da göstergesi sayılabilir (Memiş, 2014: 14).

Ne qeder eşqimiz ey gül bele pünhân **olacaq**

Âşikâr eylemeyince üreyim qan **olacak** (28/1)

Könül vefâlı olan yâre e'tibâr **eyle**

Vefâlı olmayanı cehd qıl kenâr **eyle**

Tablo 3. Fiil soylu kelimelerden oluşan redifler

Fiil Soylu Redifler			
Alasan/194	Eyle/56	İsterem/151	Olmasa/20
Bağlanb/26	Eylemişen/222	İsteyirem/152	Olmasın/241
Bilmeyeceksen/223	Eylemişem/159	Neylesin/231	Olmaz/91
Çekmişem/158	Eyler/287	neyleyebillem/149	Olmaz/92
Deme/57	Eyler/288	Ola/10	Olsa/21
Demişem/156	Eyler/289	Ola/9	Olsa/22
Deyilmeyib/23	Eyler/290	Olabilmez/93	Olsun/250
Deyilmiş/340	Eylemiş/341	Olacaq/28	Olur/321
Dolansın/244	Gelince/86	Olacaq/29	Olur/322
Dolansın/245	Gelirem/154	Olanda/4	Oxusun/254
Düşdü/333	Getdi/107	Olaram mı?/131	Oxusun/255
Eder/282	Gördüm/186	Olaydım/179	Oyanmasın/242
Edesen/216	Görüm/192	Oldu/330	Qaldım/180
Edirik/139	Görünür/324	Oldu/331	Telesme/58
Eledim/164	Gülsün/257	Oldum/184	Tutsun/253
Elesen de/35	İdi/103	Oldun/247	Tutub/27
Etdi/108	İdim/168	Oldun/248	Verip/24
Etme/59	İmiş/339	Olmadı/128	Vermesin/232
Etmışem/160	İster/291	Olmağıma/12	
Etmışem/161	İster/292	Olmasa/19	

2.2.2. İsim Soylu Kelimelerden Oluşan Redifler

Eliğa Vâhid'in gazellerinde isim ve isim soylu kelimelerden oluşan redif sayısı toplamda 53'tür. Toplam 325 redifli gazel içinde yüzde 16.3'lük bir oran şairin redif tercihinde isim ve isim soylu kelimelere de önem verdiğini göstermektedir. Özel isim ile zamir, bağlaç ve edatları bir kenara bıraktığımız zaman 27 gazelin sadece "Hevesinde/37; Gurbetdi/41; Dilberim/176; Axşamlar/279; Eceb?/328; İnşallah/337"dan oluşan altı kelimenin dışındaki 21 kelimenin Türkçe olması şairin bu konudaki hassasiyetini göstermesi açısından dikkat değerdir.

Tablo 4. İsim ve isim soylu kelimelerden oluşan redifler

İsim-özel isim soylu kelimelerden oluşan redifler	f
İsim soylu kelimelerden oluşan redifler	49
a.Cins isim	27
b.Zamir	11
c.Bağlaç	7

d.Edat	4
Özel isim durumunda olan redifler	4
Toplam	53

2.2.2.1. Özel İsim Olan Redifler

Eliğa Vâhid'in gazellerinde kullanılan 325 redifin sadece dördünde özel isimden oluşan redif kullanılmıştır. Bunlar; Rah'ile/53; Quba'ya/6; Lerik'de/33; Bakı'da/3 kelimeleri olup bunların hepsi de mekân isimleridir.

Könlüm vurulub bir gül-i reyhâna **Lerik'de**

Bülbül kimi geldim yine efgâne **Lerik'de** (33/1)

2.2.2.2. Cins İsim Olan Redifler

Eliğa Vâhid'in gazellerinde toplam 53 isim ve isim soylu redif içinde cins isim niteliğindeki redif sayısı 27'dir. Hevesinde/37; İçinde/38; Bele/43; Gurbetdi/41; Eline/69; Gözlerine/71; Yerine/70; Üste/83; Yeri/123; Gerek/135; Könül/142; Könül/143; Sevgilim/174

Niye bağlanmısan ol zülf-i perîşâne **könül**

Qaç o zencirden, eyler seni divâne **könül** (142/1)

2.3. Bir Kelimeden Fazla Olan Redifler

Eliğa Vâhid'in gazellerinde bir kelimeden fazla kelimeden meydana gelen redif sayısı 45'tir. Söz konusu 45 redifin 37'si iki kelimeden sekizi de ikiden fazla kelimeden oluşmuştur. Redifin birden fazla kelimeden oluşması, şiir ve şair üzerindeki öneminin göstergesidir. Aynı zamanda redifin tekrarlanan kelimelerden oluştuğu düşünülürse birden fazla kelimeden oluşan rediflerle şairin, özellikle istediği bir durumun altını çizdiği, okuyucuya vermek istediği mesajı vurguladığı düşünülebilir (Memiş, 2014). Olandan sonra/17; Biz kaldıq/30; Olan yere/74; Bu gece/84; Bu gece/85; Kimi olmaz/90; Her ikimiz/94; Gözel kız/100; Olma dedi/102; Yine geldi/104; Men özüm demedim/166. Demeyim bes ne deyim/171; Men dimezdim sen dedin/246

Bu çekdiğim qemi cânâne **men özüm demedim**

Desem güler bize bigâne **men özüm demedim.** (164/1)

2.4. Ek+ Kelimeden Oluşan Redifler

Ek+kelimeden oluşan redifler de kendi içinde ek+bir kelime ve ek+ birden fazla kelime olmak üzere iki grupta değerlendirilmiştir.

2.4.1. Ek+Bir Kelimeden oluşan Redifler

Eliğa Vâhid'in gazellerinde 63 tane ek+kelimeden oluşan redif bulunmaktadır. Redifli gazellerin yaklaşık yüzde yirmisini teşkil eden bu tip redifler, yaklaşık yüzde yirmi oranıyla şairin tercihlerinin başında gelmektedir. -ı öz başına/16; -ler eşqinde/36; -ı görende/34; -dir mene/65; -ye gurbetde/40; -ım ile/48; -ım ile/52; -ler ile/51; -yem sene/67; -ye göre/79; -ler içre/81.

Her kim mene te'n eylese meyxâneler **içre**

Qan olsun onun bâdesi peymâneler **içre** (81/1)

2.4.2. Ek+ Birden Fazla Kelimeden Oluşan Redifler

325 redifli gazel içinde 10 tane gazelde ek+birden fazla kelimeden oluşan redif bulunmaktadır. Bunlar; -ım men ölerden sonra/18; -ler gülsün mene/64; -ler ağlatdı meni/114; -i

var ağlar ağlamaz/87; -i kim görüb o desin/230; -imiz evde qalib/25; -im sen olaydın/235; -e şükür olsun/252; -lerin neyi var?/265; -ima gözden düşdüm/188.

Yox deyən dərdimi cānānıma gözden düşdüm

Saldı hicrān odunu cānıma gözden düşdüm (188/1)

2.5. Anlamına Göre Redifler

Redifler taşıdıkları anlama göre kendi içinde olumlu ve olumsuz olmak üzere iki grupta değerlendirilmektedir.

2.5.1. Olumluluk Belirten Redifler

Eliğa Vâhid'in gazellerindeki rediflerin büyük çoğunluğunu olumluluk bildiren redifler oluşturmaktadır. "Ek" durumundaki 62 redif bir kenara bırakıldığı zaman geri kalan 263 redifli kelimenin 241'i olumluluk bildiren rediflerden oluşmaktadır. Bu sayı şairin içinde bulunduğu psikoloji ve şartlara rağmen dikkat çekici düzeydedir, diyebiliriz. Bir başka ifadeyle, şair küçük yaşta babasını kaybetmiş ve ailesinin geçimini sağlamak zorunda kalmış olmasına, zorla komünist partinin propagandasını yapmış olmasına rağmen, yine de hayata umutla ve olumlu bir bakış açısıyla bakmasını bilmiş, bunu da şiirlerinde özellikle rediflerinde çok belirgin bir biçimde ortaya koymuştur.

2.5.2. Olumsuzluk Belirten Redifler

Eliğa Vâhid'in 325 redifli gazelin 22'sinde olumsuz anlam barındıran redif kullanmıştır. Şair, söz konusu rediflerle daha çok sevgilisine genel anlamda insana ilişkin sorunlara kayıtsız kalmadığını göstermekte, aslında olumsuzlukları sıralayarak var olan durumdan çıkış noktası aramaktadır. Ayrıca olumsuz ifadeyle, içinde bulunulan duruma da vurgu yapar. -e yalvarma/13; olmasa/19; olmasa/20; deyilmeyib/23; deme/57; telesme/58; etme/59; -i var; ağlar ağlamaz?/87; -de kalmaz/88; -siz olmaz/89; kimi olmaz/90; olmaz/91; olmaz/92; olabilmeyib/93; olmadı/128; -deyilem/148; -ın görmedim/165; men özüm demedim/166; Baxmaz idim/169; Olasan istemirem/155; İstemir meni/115; Olma dedi/102

2.6. Soru İfadesi Olan Redifler

Soru sormak, yaşanan dünyayı ve onun içindekileri anlama ve anlamlandırma çabasından kaynaklanır. İnsanın kendisini ve etrafındakileri tanıyarak farkında olma ve bilme isteğini göstermektedir. Aynı zamanda soru sorarak konuşma, dikkatleri belli bir noktaya çekmek istemenin, arzu edilen bir konuyu vurgulama güdüsünün de ifadesidir. Özellikle bilinen bir durumu soru sorarak ifade etmek belagatin de önemli yollarından biridir. Şair de Olaram mı?/131; Yene var mı?/132; Demeyim bes ne deyim/171; Olacakmış ne bilim/173; Bes indi nece olsun/249; -lerin neyi var?/265; eylemisen?/222; -i var ağlar ağlamaz?/87 gibi soru ifadeleriyle insanları uyarmakta ve var olan durumla ilgili onları bilgilendirerek farkındalık duygusunun oluşmasını sağlamaktadır. Böylelikle kendisi de söz konusu redifler etrafında kendi düşüncesini doğrudan ortaya koymuş olmaktadır.

3. Bir Redif Çözümleme Örneği Olarak "Olmak" Fiili

Ola/9, Ola/10, Olabilmeyib/93, Olacaq/28, Olacaq/29, Olanda/4, Olaram mı?/131, Olaydım/179, Oldu/330, Oldu/331, Oldum/184, Oldun/247, Oldun/248, Olmadı/128, Olmağım/12, Olmasa/19, Olmasa/20, Olmasın/241, Olmaz/91, Olmaz/92, Olsa/21, Olsa/22, olsun/250, Olur/321, Olur/322, -im ola/11,-im olmasa da/1, -siz olmaz/89, -ımız oldu/329, -im olsun/251, -da olur/320, -im olardım/182, Olandan sonra/17, Kimi olmaz/90, Olma dedi/102, Ola hoşdur/319, Men olsam/145, Olmasa men men demişem/157, Olan könlüm/190, Kim olar/280, Olan gecedir/296, Oldu bildin mi?/111

“olmak”; meydana gelmek, varlık kazanmak, vuku bulmak; gerçekleşmek veya yapılmak; bir görev, makam, san veya nitelik kazanmak; bir şeyi elde etmek, edinmek; bir durumdan başka bir duruma geçmek; herhangi bir durumda bulunmak; uygun düşmek, yerinde olmak; yetişmek, olgunlaşmak; bulunmak; geçmek, tamamlamak; sürdürmek, yürütmek; yaklaşmak, gelip çatmak gibi manalara gelir (TDK, 2010: 1798). Olmak”, önceden varlığı bulunmayan bir şeyin vücut bulması, herhangi bir eşyanın zahir olarak ortaya çıkmasıdır. Gerçekleşmek, nesne hâline dönüştükten sonra algılanmaktadır. Bu sebeple “olmak”, aslında yokluktan varlığa çıkma hâlini yansıttığından bir değişim ve başkalaşım sürecini de ifade eder. Yenileşmek, hayat bulmak, farklı bir zeminde meydana gelmektir. Sözü edilen fiil, eşyanın varlık düşüncesini akla getirir.

Eliğa Vâhid’in gazellerinde tespit edilen 62 “-ol” fiilini barındıran redif, toplam 325 redifli gazel içinde yaklaşık %20 oranında bir sayıyı karşılamaktadır. Şairin 325 redifli gazelin yüzde yirmisinde “ol” fiili eksenli redif kullanması üzerinde durulması gereken bir konudur. Olmak, Türkçe Sözlük’te (2010:1798) “meydana gelmek, varlık kazanmak, vuku bulmak”; bulunmak, anlamı yanında ayrıca 24 ayrı anlamı da bünyesinde barındırmaktadır. Aşağıya söz konusu kullanımlardan sadece bir-iki örnek alınmıştır:

Hazır olma, hazır duruma gelme anlamında:

Şerâb ola, men olam, bir de nazlı dilber ola

Bir özge âlemi vardır, eger müyesser ola (10/1)

Bir durumdan bir başka duruma geçmek anlamında:

Könül, hemişe seadet bizimle yâr olacak

Xezân gemi bitecek, ölkemiz bahâr olacak (29/1)

Uygun düşme anlamında:

Dindir meni herden güzelim, fırsat olanda

Veslin bize birân, ne olar, kısmet olanda (4/1)

4. Sonuç

Sonuç olarak şair için aynı zamanda bir sanat göstergesi olan redif, şiirin ritim ve anlam boyutlarını bünyesinde barındıran önemli bir unsur olarak üzerinde uzun uzun durmak ve düşünmek gereken bir konudur. Bu çalışmada Eliğa Vâhid, incelemeye tabi tutulan 341 gazelin 325’inde yer alan çeşitli türlerdeki rediflerle bu konuda çok dikkat çekici bir sanatçı kişiliğe sahip olduğu ortaya konulmuştur. Vâhid, aynı zamanda ek, ek+kelime ve kelime durumundaki redifleri uygulamada gösterdiği başarı ile çok iyi bir Klasik şiir temsilcisi ve takipçisi olduğunu göstermiştir.

Kaynakça

Albayrak, N. (2007). “Redif” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C 34, s.523-524, İstanbul.

Beyatlı, Y.K. (2012). *Edebiyata Dair*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.

Devellioğlu, F. (1993). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Horata, O. (1998). Necati Bey’den Bâki’ye Döne Döne. *Bilig Dergisi*, S 7, s. 44-66, Ankara.

Macit, M. (1996). *Divân Şiirinde Âhenk Unsurları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Memiş N. (2014). Redif Kelimeler Bağlamında Nâbî Divanı’nın Çözülmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Elazığ.

Muallim Naci (1996). *Istulâhât-ı Edebiye* (Haz. M.A. Yekta Saraç). İstanbul: Risale Yayınları.

Pala, İ. (1998). *Divan Edebiyatı*. İstanbul: Ötüken Yayınevi.

Türkçe Sözlük (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınevi.

Wellek R.&Warren, A. (2012). *Edebiyat Teorisi*. İstanbul: Dergah Yayınları.

İŞE KATILIM, ORGANİZASYONEL TABANLI BENLİK SAYGISI VE İŞTEN AYRILMA NİYETİNİN PSİKOLOJİK SÖZLEŞME ÜZERİNE ETKİSİ: SAĞLIK ÇALIŞANLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Öğr. Gör. Dr. Demet ÇAKIROĞLU
Hacettepe Üniversitesi, demet.cakiroglu@hacettepe.edu.tr

Doç. Dr. Mehmet ALTINÖZ
Hacettepe Üniversitesi, maltinoz@hacettepe.edu.tr

ÖZET

İşe katılım, organizasyon temelli benlik saygısı, işten ayrılma niyeti ile psikolojik sözleşme kavramlarının günümüz iş dünyasındaki önemi giderek artmaktadır. Bu kapsamda işe katılım, işgörenlerin çalıştıkları iş ortamındaki iş deneyimlerini nasıl gördükleri veya nasıl algıladıkları ile ilgili kişiye özgü bir inanç olarak kabul edilmektedir.

Organizasyon temelli benlik saygısı, bireyin kendini yetenekli ve işe değer olduğuna inanmasına ilişkin bir kavram olarak karşımıza çıkmakta, aynı zamanda organizasyon temelli benlik saygısı, bireyin ihtiyaçlarını tatmin edebildiği ve kurumlarında bireysel yeterlilik duygusuna sahip olduklarına inandıkları ölçüde anlamlı bulunmaktadır.

İşten ayrılma niyeti, bireyin çalıştığı kurumu bırakmayı düşünmesi ve alternatif istihdam olanaklarını araştırması ile ilgili olup işgörenin yakın gelecekte çalıştığı kuruluştan ayrılma niyetini içeren bilinçli bir istek olarak görülmektedir.

Psikolojik sözleşme, işgören ve kurum arasında karşılıklı yükümlülüğün olması inancı olarak değerlendirilmektedir. Psikolojik sözleşmede, işgörenin örgüte ilişkin gözlemleri, algıları ve deneyimleri yer almaktadır. Psikolojik sözleşme, işgören ile işveren arasında yazılı olmayan anlaşmaları ifade etmektedir. Söz konusu anlaşma; yönetimin işgörenden, işgörenin de yönetimden karşılıklı beklentileriyle oluşmaktadır.

Bu araştırmanın amacı, çalışanların işe katılım, organizasyonel tabanlı benlik saygısı ve işten ayrılma niyeti ile iş çıktılarının psikolojik sözleşme üzerindeki etkisini incelemektir. Araştırmanın evrenini sağlık sektöründe faaliyet gösteren bir kamu hastanesi oluşturmaktadır. Araştırma, söz konusu hastanede görev yapan tüm kadro unvanlarına sahip 279 çalışanın katılımıyla gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada, çalışanların işe katılım, organizasyonel tabanlı benlik saygısı ve işten ayrılma niyeti düzeylerinin psikolojik sözleşme davranışları üzerinde anlamlı bir farklılığın olup olmadığı incelenmiştir.

Araştırmada, elde edilen verilerin analizi ile ortaya çıkan sonuçlar doğrultusunda; çalışanların işe katılım, organizasyonel tabanlı benlik saygısı ve işten ayrılma niyeti ile iş çıktılarının psikolojik sözleşme üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu kapsamda yapılan araştırmanın, uygulayıcılara ve alan çalışmalarına katkı sağlayacağı umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik sözleşme, işe katılım, organizasyon tabanlı benlik saygısı, işten ayrılma niyeti, iş çıktısı.

THE EFFECT OF THE JOB INVOLVEMENT, ORGANIZATION-BASED SELF-ESTEEM AND INTENTION TO QUIT ON THE PSYCHOLOGICAL CONTRACT: A RESEARCH ON HEALTHCARE WORKERS

ABSTRACT

The importance of job involvement, organization-based self-esteem, intention to quit and psychological contract concepts is increasing in today's business world. In this context, job involvement is regarded as a person-specific belief that occupants perceive or perceive their work experience in the workplace in which they are working.

Organization-based self-esteem is confronted as a concept of believing that an individual is self-talented and worthwhile, and at the same time, organization-based self-esteem is meaningful to the extent that an individual can satisfy his needs and feel that he or she has the sense of individual competence in their institution.

The intention to quit the workplace is related to the individual thinking about leaving the institution he works for and exploring alternative employment possibilities and is viewed as a conscious desire to leave the workplace in the near future.

Psychological contract is a belief that there is a mutual obligation between the occupation and the institution. In the psychological contract, the observations, perceptions and experiences of the occupation are included. Psychological contract refers to non-written agreements between the employer and the employer. The agreement in question; the management takes place at the workplace, and the workplace is made up of mutual expectations from the management.

The aim of this research is to examine the impact of work outcomes on psychological contracts, employees' job involvement, organization-based self-esteem and intent to quit. The universe of the research is a public hospital operating in the health sector. The survey was conducted with the participation of 279 employees, all of whom had the title of staff working in the hospital.

In the study, it was examined whether there was a significant difference in employees' job involvement, organization-based self-esteem and intent to quit levels on psychological contract behaviors.

In the survey, in line with the results of the analysis of the obtained data; job involvement, organization-based self-esteem and intent to quit and the effect of work output on psychological contract were statistically significant. It is hoped that the research carried out within this context will contribute to the applicant and field studies.

Keywords: Psychological contract, job involvement, organization-based self-esteem, intention to quit, work output.

1. GİRİŞ

Psikolojik sözleşmeler, çalışanlar ile işveren arasında yazılı olmayan anlaşmaları ifade etmektedir. Bu anlaşmalar; yönetimin çalışandan, çalışanın da yönetimden karşılıklı beklentileriyle oluşmaktadır. Yönetimin çalışanlara adil bir şekilde davranması, uygun çalışma koşulları sağlaması, görevle ilgili beklentileri açık bir şekilde iletmesi, çalışma performansına ilişkin geribildirim sağlaması söz konusu olmaktadır. Çalışanların ise olumlu bir tutum sergileyerek işe katılım davranışı göstermesi beklenmektedir.

Kurumlar tarafından çalışanlara, gelecekte elde edecekleri yararlar ile ilgili açık ya da üstü kapalı sözler verilmekte, kurumların verdiği sözlerin açık ve birbiri ile tutarlı olması durumunda, çalışanın da işi sahiplenme düzeyi o kadar yüksek olmaktadır (Rousseau, 1989).

Çalışanların ileriye yönelik beklentileri ile işten alacağı ödüllerin değeri onun güdülenmesinin temellerini oluşturmaktadır (Eren, 2009: 575). İşgörenler, yöneticilerle örgütte uygulanan yönetim ilkeleri sonucunda örgüte karşılık verecektir. Yöneticiler de işgörenlerin performanslarına göre aynı karşılığı göstereceklerdir.

Karşılıklı yükümlülüklerin yerine getirilmemesi ilişkinin dengesini bozmakta ve iki taraf için de olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bu durumda Psikolojik Sözleşme ihlali oluşacak, İşe Katılımda azalma, düşük Organizasyonel Temelli Benlik Saygısı (OTBS) ve İşten Ayrılma Niyeti ortaya çıkacaktır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Psikolojik Sözleşme

Psikolojik sözleşme, işgören ve kurum arasında karşılıklılık yükümlülüğün olması inancıdır (Rousseau, 1989). Psikolojik sözleşmede, işgörenin örgüte ilişkin gözlemleri, algıları ve deneyimleri yer almaktadır ve çalışan belirli şartları yerine getirdiği sürece örgütün kendisine çeşitli olanaklar sağlayacağı konusunda ilgili bir algısı ortaya çıkacaktır (Çakıroğlu, 2017: 57).

Psikolojik sözleşme kavramının çıkış noktası ve ilk gelişim aşaması Argyis'in (1960) psikolojik sözleşmeyi örgüt içinde yaşanan çatışmalar, işe devamsızlık, iş tatminsizliği gibi olumsuz durumların ortadan kaldırılmasına yardımcı olan bir kavram olarak ortaya koymasına kadar uzanmaktadır. Levinson vd. (1962) çalışması, psikolojik sözleşmenin yalnızca olumsuz durumlar için kullanılmayacağını belirterek, psikolojik sözleşmeyi karşılıklı hareket etme süreci olarak tanımlamaktadır.

Bu tür sözleşmelerin iki temel özelliği vardır: Yazısız ve üstü kapalı niteliktedir ve genellikle birey ile çalıştığı kurum arasındaki ilişkiden daha önce gelmektedir. Psikolojik sözleşmeler, istihdam varlığını oluşturan karşılıklı yükümlülükler ve ödüller hakkındaki görüşler/inanışlar olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda psikolojik sözleşme, hem çalışanın hem de işverenin karşılıklı katkı sağlayabilmeleri açısından yapması gereken yükümlülükler ve alması gereken ödüller hakkındaki görüş ve inanış biçimleridir (Levinson vd., 1962).

2.2. İşe Katılım

İşe katılım, çalıştıkları işte ve de kuruluşta çalışanların iş deneyimlerini nasıl gördükleri ya da algıladıkları ile ilgili kişiye has bir inançtır ve kişinin mesleğinin gereksinimlerini karşılayabilme derecesidir (Kanungo, 1982). Bir diğer tanıma göre ise; "kişinin işinin ihtiyaç, istek ve beklentilerle ne kadar iyi karşıladığı hakkındaki değerlendirme kararı"dır (Fischer, 2003: 760). Çalışanın işi ile nasıl özdeşleştiği ve işe aktif olarak katılıp katılmadığı, sahip olduğu performansın kendi öz güveni açısından önemli olup olmadığını düşünmesi söz konusu olmaktadır (Milliman vd., 2003).

İşe katılımın; performans, iş tatmini ve işten ayrılma niyeti ile bir ilişkisi bulunmaktadır (Brown, 1996). Kuruluşlarının kendilerine daha derin bir iletişim ve gerçek bir amaç sunduğuna inanan çalışanların işlerinde daha üretken ve daha yenilikçi olduğunu (Trott, 1996) ve daha çok kişisel gelişim ve deneyim kazandığını göstermektedir. Örneğin, Jaques (1996, 1998), bireylerin potansiyel yetileri ile yaptıkları işleri uyumlu olduğu zaman sahip oldukları potansiyele tam anlamı ile ulaşmalarının daha olası olduğunu öne sürmüştür (Milliman vd., 2003).

Handel (2005: 75), iş tatminini "çalışanların hem maddi hem de maddi olmayan ödüller üzerindeki değerlendirmesi" olarak görmektedir. Abdallah vd. (2017) ise, işe katılım, iş tatmini ve örgütsel bağlılığı pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilediğini ortaya koymaktadır. İş tatmini yüksek

olan bir kişi, iş hakkında olumlu duygulara sahipken; iş tatmini düşük olan bir kişinin iş hakkında olumsuz duygulara sahip olması kaçınılmazdır (Robbins ve Judge, 2012: 76).

2.3. Organizasyonel Tabanlı Özsaygı (OTBS)

“Benlik saygısı”, bireyin yetkinlik, güç ve başarı duygusu da dahil olmak üzere yeteneğinin öz-değerlendirmesi olarak ele alınmaktadır (Shamir vd., 1993). Bu çerçevede Pierce ve Gardner, “örgütsel özsaygı” kavramını geliştirmiş olup, “bireylerin örgütsel bağlam içinde hareket eden, sahip oldukları ve algıladıkları öz-değer” olarak tanımlamışlardır (Pierce ve Gardner, 2004). Kendine güven olarak da adlandırılan benlik saygısının, bireyin kendisini sevme ve sevmeme derecesi ile ilgisi bulunmaktadır (Özkalp ve Kirel, 2010: 94).

Organizasyon Temelli Benlik Saygısı olarak bilinen örgütsel saygı, ilk olarak Pierce vd. tarafından (1989) alan literatürüne kazandırılmıştır. Organizasyon Temelli Benlik Saygısı (OTBS), bireyin kendini yetenekli, anlamlı ve işe değer olduğuna inandığı derecedir (Pierce vd., 1989). Aynı zamanda OTBS, bireylerin ihtiyaçlarını tatmin edebildiklerine ve kurumlarında bireysel yeterlilik duygusuna sahip olmalarına inandıkları ölçü ile ilgilidir. Yüksek OTBS sahip çalışanlar, kurumlarındaki rollerinden memnundur ve kendileri önemli, anlamlı, saygı duyulan ve kurum içerisinde değerli bireyler olarak görürler (Pierce ve Jussila, 2011: 59; Milliman vd., 2003). İşine fazlaca yoğunlaşan çalışanlar, anlamlı bir tutkuya sahip olup, örgütlerine karşı derin bir bağ hissederler ve daha az hata yaparlar (Robbins ve Judge, 2012: 79).

Anderson (1997), grup aidiyeti duygusuna sahip olmanın çalışanlar arasındaki OTBS'nin temel öğeleri olan güven ve saygı ile ilgili olduğunu varsaymıştır. Örgütsel değerlerle uyum içerisinde olmanın, çalışanlar açısından OTBS oranını da iyileştirmesi beklenmektedir.

Arshadi ve Damiri (2013), OTBS'nin iş stresi ile işten ayrılma niyeti ve iş performansı arasındaki ilişkiyi önemli ölçüde etkilediğini ortaya koymaktadır. OTBS aynı zamanda iş stresi ve onun doğurduğu sonuçlar arasındaki ilişkide bireysel bir farklılık yaratan bir değişkendir (Pierce vd., 1989; Pierce vd., 1993). Yüksek OTBS'ye sahip bireyler kendilerini kurumun güvenilir, değerli ve katkıda bulunan üyeleri olarak algırlarlar.

Yaptığı işi anlamlı bulan ve örgütsel değerlerle örtüştüğünü düşünen çalışanlar, işleriyle özdeşleşerek yaptıkları işe yoğunlaşacaktır. Bu durumda psikolojik sözleşme devam edecektir.

2.4. İşten Ayrılma Niyeti

İşten ayrılma niyeti, bireyin çalıştığı kurumu bırakmayı düşünmesi ve alternatif istihdam olanaklarını araştırması ile ilgilidir. İşten ayrılma niyetini Cho vd. (2009), işgörenin yakın gelecekte çalıştığı kurumdaki ayrılma isteğini içeren bilinçli bir arzu olarak kabul etmektedir.

İşten ayrılma niyeti; gönüllü ve gönülsüz (istem dışı) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Gönüllü işten ayrılma niyeti, bir çalışanın kuruluştan ayrılma kararıdır. Öte yandan gönülsüz işten ayrılma işveren tarafından başlatıldığı bir ayrılış söz konusudur (Lam vd., 2003). Her iki durumda da işten ayrılışın örgüte etkisi göz ardı edilemez. Hizmet kalitesinde bozulma algısı, çalışanların iş tatmini ve moralinin azalması, personel eğitim maliyetlerinin artması gibi sonuçlar doğurmaktadır (Cho vd., 2009).

Firth vd. (2004); iş ile ilgili stres deneyimi ve bunu tetikleyen faktörlerin sıklığının, örgüte bağlılıkta eksiklik ve iş tatminsizliğine dayalı işten ayrılma niyeti ile ilgili önemli değişkenler ortaya koyduğunu vurgulamaktadır. Psikolojik sözleşmenin ihlal edilmesi sonucunda ortaya çıkan işten ayrılma niyetinin örgütlerin işgören devir hızında kayda değer bir unsur olarak karşımıza çıktığı görülmekte, bu kapsamda işten ayrılma niyeti ile psikolojik sözleşme arasında bir ilişkiden söz edilebilmektedir.

3. YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı, çalışanların işe katılım, organizasyonel tabanlı benlik saygısı ve işten ayrılma niyeti iş çıktılarının psikolojik sözleşme üzerindeki etkisini incelemektir. Araştırma evrenini Ankara'da sağlık sektöründe faaliyet gösteren bir kamu hastanesi oluşturmaktadır. 279 çalışanın katılımıyla gerçekleştirilen araştırma tüm kadro unvanlarına sahip çalışanlara uygulanmıştır.

Çalışanlara dört ölçek uygulanmış olup, psikolojik sözleşme ölçeği Millward ve Hopkins (1998) tarafından geliştirilen işlemsel ve ilişkisel sözleşme olmak üzere 2 boyut ve 33 maddeden oluşmaktadır. Ölçek Aydoğan vd. (2012) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Psikolojik sözleşme ölçeğinin güvenirlik analizi sonucu Cronbach Alpha katsayısı 0,84'tür. Çalışmadaki işe katılım, organizasyonel tabanlı benlik saygısı (OTBS) ve işten ayrılma niyeti boyutları Milliman vd. (2003) çalışmasından alınmıştır. Ölçek, Türkçe'ye yazarlar tarafından uyarlanmıştır (İşe katılımın 4 boyutu Kanungo (1982) işe katılım ölçeğinden, OTBS'nin 5 boyutu Pierce vd. (1989)'nin OTBS ölçeğinden, işten ayrılma niyetinin 2 boyutu Jones (1986) işten ayrılma niyeti ölçeğinden ve 1 boyutu da Chung (1989) çalışmasından alınmıştır). Yazarlar boyutları Türkçe'ye uyarlamışlardır. İşe katılım ölçeğinin güvenirlik analizi sonucu Cronbach Alpha katsayısı 0,72 ve organizasyonel tabanlı benlik saygısı ölçeğinin güvenirlik analizi sonucu Cronbach Alpha katsayısı 0,82 ve işten ayrılma niyeti ölçeğinin güvenirlik analizi sonucu Cronbach Alpha katsayısı 0,64'tür.

Çalışmada elde edilen veriler SPSS Statistics 20.0 programı kullanılarak incelenmiştir. Araştırmada kullanılan ölçeklere doğrulayıcı faktör analizi yapılmış, buradan elde edilen sonuçlar kullanılan ölçekler için kabul edilebilir bulunmuştur. Bu bağlamda kurulan araştırma hipotezleri şöyledir:

H1: Çalışanların işe katılım düzeylerinin psikolojik sözleşme davranışları üzerinde anlamlı etkisi vardır.

H2: Çalışanların organizasyonel tabanlı benlik saygısı düzeylerinin psikolojik sözleşme davranışları üzerinde anlamlı etkisi vardır.

H3: Çalışanların işten ayrılma niyeti düzeylerinin psikolojik sözleşme davranışları üzerinde anlamlı etkisi vardır.

4. BULGULAR

Tablo 1. Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler Arasındaki Korelasyon Tablosu

		Psikolojik Sözleşme
İşe Katılım	Pearson Korelasyon	,380*
	p	,000
	N	279
OTBS	Pearson Korelasyon	,225*
	p	,000
	N	279
İşten Ayrılma Niyeti	Pearson Korelasyon	,240*
	p	,000
	N	279

OTBS: Organizasyonel Tabanlı Benlik Saygısı

* Korelasyon 0,01 düzeyinde manidar (2 yönlü)

Tablo 1 incelendiğinde bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki pearson korelasyon katsayı değerlerinin 0,22-0,38 arasında, pozitif yönde, orta düzeyde ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir ($p<0,01$).

Tablo 2. ANOVA Tablosu

Model		Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın Karesi	F	p
1	Regresyon	8,918	1	8,918	46,734	0,00
	Artık	52,859	277	0,191		
	Toplam	61,777	278			
2	Regresyon	3,116	1	3,116	14,712	0,00
	Artık	58,661	277	0,212		
	Toplam	61,777	278			
3	Regresyon	3,563	1	3,563	16,952	0,00
	Artık	58,214	277	0,21		
	Toplam	61,777	278			

Model 1: İşe Katılım Model 2: OTBS Model 3: İşten Ayrılma Niyeti

Tablo 2 incelendiğinde Model 1 ($F_{(1,277)}=46,734$; $p<0,01$), Model 2 ($F_{(1,277)}=14,712$; $p<0,01$) ve Model 3 ($F_{(1,277)}=16,952$; $p<0,01$) için kurulan regresyon denklemlerinin anlamlı olduğu görülmektedir. Yani üç hipotez de kabul edilmiştir. İşe katılım, organizasyonel tabanlı benlik saygısı ve işe katılım değişkenlerinin her birinin psikolojik sözleşmeye anlamlı etkisi vardır.

Tablo 3. Regresyon Katsayıları

Model		Standartlaştırılmamış		Standartlaştırılmış	t	p
		B	Std. Hata	Beta		
1	Sabit	2,229	0,11		20,321	0,00
	İşe Katılım	0,213	0,031	0,38		
2	Sabit	2,528	0,115		21,9	0,00
	OTBS	0,128	0,033	0,225		
3	Sabit	2,547	0,103		24,623	0,00
	İşten Ayrılma	0,127	0,031	0,24		

Model 1: İşe Katılım Model 2: OTBS Model 3: İşten Ayrılma Niyeti

Tablo 3'te üç model için elde edilen regresyon katsayıları özetlenmektedir. Tabloya göre üç model için de elde edilen Beta katsayılarının anlamlı olduğu ve bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni anlamlı ve pozitif şekilde yordadığı görülmektedir ($t_{(model\ 1)}=6,836$; $t_{(model\ 2)}=3,836$; $t_{(model\ 3)}=4,117$; $p<0,01$). Bu çerçevede kurulan tüm hipotezler kabul edilmiştir. Model 1 için işe katılma değişkenindeki 0,213 birimlik artış, Model 2 için organizasyonel tabanlı benlik saygısı değişkenindeki 0,218 birimlik artış ve Model 3 için işten ayrılma niyeti değişkenindeki 0,127 birimlik artış psikolojik sözleşme değişkeninde bir birimlik artış sağlamaktadır. Her bir model için elde edilen regresyon denklemleri ise;

Psikolojik Sözleşme=2,229+ 0,213* İşe Katılım

Psikolojik Sözleşme=2,528+ 0,128* Organizasyonel Tabanlı Benlik Saygısı

Psikolojik Sözleşme=2,547+ 0,127* İşten Ayrılma Niyeti

olarak ifade edilmektedir.

Tablo 4. Model Özeti

Model	R	R Kare	Düzeltilmiş R kare	Kestirimin Standart Hatası
1	0,380	0,144	0,141	0,437
2	0,225	0,050	0,047	0,460
3	0,240	0,058	0,054	0,458

Model 1: İşe Katılım Model 2: OTBS Model 3: İşten Ayrılma Niyeti

Tablo 4 incelendiğinde Model 1 için işe katılım puanlarının psikolojik sözleşme değişkeni puanlarındaki varyansın yaklaşık olarak %14'ünü açıkladığı görülmektedir. Yine tabloya göre Model 2'de organizasyonel tabanlı benlik saygısı puanlarının psikolojik sözleşme puanlarındaki varyansın %5'ini açıkladığı gözlenirken ve Model 3 için işten ayrılma niyeti puanlarının psikolojik sözleşme puanlarındaki varyansın yaklaşık olarak %6'sını açıkladığı gözlenmektedir. Psikolojik sözleşmedeki değişkenliği en fazla açıklayan değişken işe katılım olarak elde edilmiştir.

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Araştırmadan elde edilen verilerin analizi ile ortaya çıkan sonuçlar doğrultusunda; çalışanların işe katılım, organizasyonel tabanlı benlik saygısı ve işten ayrılma niyeti iş çıktılarının psikolojik sözleşme üzerine etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Psikolojik sözleşme karşılıklı yükümlülüklerin söz konusu olduğu bir kavram olarak, çalışanın örgütten fayda gördüğü sürece karşılık vereceği bilinmektedir. Aynı durum örgütün çalışanına karşı davranışı için de geçerlidir.

Hughes ve Palmer (2007) çalışmasında, psikolojik sözleşme ve boyutlarının OTBS üzerindeki etkilerini inceleyerek, psikolojik sözleşme ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkide OTBS'nin kısmen aracılık ettiği sonucunu elde etmiştir. Psikolojik sözleşme ihlali yaşanmayan örgütlerde işe katılım ve iş tatmini yüksek, işten ayrılma niyeti, görev devretme ve iş gören devir hızı düşük olacaktır. Stoner ve Gallagher (2010), işe katılımın çalışanların psikolojik sözleşme ihlallerine yönelik olumsuz tepkileri anlamada önemli bir unsur olduğunu vurgulamaktadır.

Karşılıklı beklentiler arasında yaşanacak uyumsuzlukta, ilişkinin devamı mümkün olmayacak ve psikolojik sözleşme ihlali doğacaktır. Beklenti kuramına göre de kurumuna güven duyan çalışan, aynı güveni kurumundan da göreceğine inanacaktır. Böylece örgütte psikolojik sözleşme ihlali söz konusu olmayacaktır. Aksi durumlarda psikolojik sözleşme ihlalinin örgüt veya temsilcileri tarafından sehven gerçekleştiğini düşünen birey, çalıştığı örgütte işi bırakırken kendini işverene haber vermek zorunda hissedebilir ve o kuruluşa ait değerleri ve hedefleri irdeleyebilir. Eğer psikolojik sözleşme ihlali örgüt ve temsilcileri tarafından kasıtlı bir şekilde yapılıyorsa, çalışanlar işi bırakırken kendisini işverene haber vermek zorunda hissetmeyebilir. Her iki durumda da psikolojik sözleşme ihlal ediliyorsa işten ayrılma niyeti ortaya çıkacaktır.

İşgörenlerin resmi ve psikolojik sözleşmeye duydukları güven eksikliği istihdam varsayımları ve işgüvencesizliği ile ilişkilidir (Nicholson ve Johns, 1985). Psikolojik sözleşme ihlali sonucunda

özellikle işgörenlerin tutum ve davranışlarında örgütün çıkarları aleyhine değişmeler meydana gelebilmektedir. İşgörenlerin değişen tutum ve davranışlarına; işten ayrılma niyetinin artması, işe devamın, örgütsel bağlılığın ve iş tatmininin azalması örnek olarak verilebilir (Dikili ve Bayraktaroğlu, 2013: 206). Bu bağlamda Çekmecelioğlu (2006) çalışmasında, iş tatmininin işten ayrılma niyetini azaltan bir etkiye sahip olduğunu belirtmektedir. Özgen ve Özgen (2010) psikolojik sözleşmeleri işlemsel olan çalışanların, daha fazla işten ayrılma niyeti taşıdıkları görüşünü doğrulamışlardır. Örgütüne karşı bağlılığı az olan işgönerlerce örgüt, ödüllerin ve başarıların kazanıldığı yerdir (Millward ve Hopkins, 1998: 1532; Büyükyılmaz ve Çakmak, 2015: 51-52).

Çalışanları memnun edecek ve yaşam alanlarını besleyecek sosyal donatı uygulamalarına dayalı bir ortam oluşturan kurumların (Özkan, 84), iş yerlerinde daha motive olan, daha üretken ve daha tatminkar iş gücü sergileyen çalışanlara sahip olacağı muhakkaktır (Milliman vd., 2003). Khalid ve Rehman (2011).

Araştırma, örgütsel değişimin çalışan ve işveren arasındaki psikolojik sözleşmeyi bozabileceğini ve bunun sonucunda çalışanların işe katılım düzeylerinde azalma olmasına neden olacağını ortaya koymaktadır. Araştırma sonuçları, araştırma evreninin genişletilmesi ile genellenebilir hale getirilebilir.

Örgütteki performansından memnun olan işgören, işe katılım ve içsel iş tatmini yüksek bir şekilde kendisini örgütün bir üyesi olarak görecektir. İşgörenin kişisel değer ve amaçlarıyla, örgütün değer ve amaçları uyum gösteriyorsa psikolojik sözleşme söz konusu olacaktır. Kendini örgütle ve örgütün amaç ve hedefleriyle özdeşleştiremeyen bir çalışan, işten ayrılma niyetinde olduğundan, psikolojik sözleşmeye aykırı davranışlarla kayıpların yaşanması söz konusu olabilecektir.

KAYNAKÇA

Abdallah, A. B., Obeidat, B. Y., Aqqad, N. O., Al Janini, M. N. K. & Dahiyat, S. E. (2017). "An Integrated Model of Job Involvement, Job Satisfaction and Organizational Commitment: A Structural Analysis in Jordan's Banking Sector", Communications and Network Journal, Scientific Research Publishing, 9: 28-53.

Andersson, L. M. (1996). "Employee Cynicism: An Examination Using A Contract Violation Framework", Human Relations, 49(11): 1395-1418.

Arshadi, N. & Damiri, H. (2013). "The Relationship of Job Stress with Turnover Intention and Job Performance: Moderating Role of OBSE", Procedia - Social and Behavioral Sciences, (84)9: 706-710.

Brown, S. P. (1996). "A Meta-Analysis and Review of Organizational Research on Job Involvement", Psychological Bulletin, 120: 235-255.

Büyükyılmaz O. & Çakmak, A. (2015). "Psikolojik Sözleşme İhlal Algısının Devlet ve Vakıf Üniversitelerinde Görev Yapan Akademisyenler Kapsamında Karşılaştırmalı Analizi", Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(1): 48-71.

Cho, S., Johanson, M. M. & Guchait, P. (2009). "Employees Intent to Leave: A Comparison of Determinants of Intent to Leave Versus Intent to Stay", International Journal of Hospitality Management, 28: 374-381.

Cihangiroğlu, N. & Şahin, B. (2010). "Organizasyonlarda Önemli Bir Fenomen: Psikolojik Sözleşme", ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 6(11): 1-16.

Çakır, S. & Eğinli, A. (2010). Memnun Çalışanlar Memnun Müşteriler, 1. Baskı, Detay Yayıncılık, Ankara.

Çakıroğlu, D. (2017). “Algılanan Örgütsel Maneviyatın Psikolojik Sözleşmeye Etkisi: Sağlık Çalışanları Üzerine Bir Araştırma”, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Ankara.

Çekmecelioğlu, H. (2006). “İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılık Tutumlarının İşten Ayrılma Niyeti ve Verimlilik Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi: Bir Araştırma”, “İş, Güç” Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, (8)2.

Dikili, A. & Bayraktaroğlu, S. (2013). “Psikolojik Sözleşme ile İş Tatmini İlişkisine Yönelik Bir Araştırma”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 8(2): 205-227.

Eren E. (2010). Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi, 12. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul.

Firth, L., Mellor, D. J., Moore, K. A. & Loquet, C. (2004). “How Can Managers Reduce Employee Intention to Quit?”, Journal of Managerial Psychology, 19(1/2):170-187.

Fischer, C. (2003). “Why Do Lay People Believe That Satisfaction and Performance Are Correlated? Possible Sources of A Commonsense Theory”, Journal of Organizational Behavior, 24: 753-777.

Handel, M. (2005). “Trends in Perceived Job Quality 1989-1998”, Work and Occupations, 32(1), 66-94.

Herzberg, F., Mausner, B. & Snyderman, B. J. (1959). The Motivation to Work, (2nd ed). New York: John Wiley & Sons.

Hughes L. W. & Palmer, D. K. (2007). “Psychological Contract and Organization-Based Self-Esteem on Organizational Commitment in a Sample of Permanent and Contingent Workers”, Journal of Leadership & Organizational Studies, 14(2), 143-156.

Kalaycı, Ş. (2008). SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.

Kanungo, R. N. (1982). “Measurement of Job and Work Involvement”, Journal of Applied Psychology, 67: 341-349.

Khalid, A. & Rehman, R. R. (2011). “Effect of Organizational Change on Employee Job Involvement: Mediating Role of Communication”, Emotions and Psychological Contract Information Management and Business Review, 3(3): 178-184.

Lam, T., Pine, R. & Baum, T. (2003). “Subjective Norms Effects on Job Satisfaction”, Annals of Tourism Research, 30(1):160-177.

Levinson, H., Mandl, H. J., Solley, C. M., Munden, K. J., & Price C. R. (1962). Men, Management, and Mental Health, Cambridge: Harvard University Press.

Millward, L. J., Czaplewski, A. J. & Ferguson, J. (2003). “Workplace Spirituality and Employee Work Attitudes: An Exploratory Empirical Assessment”, Journal of Organizational Change, 16: 426-447.

Millward, L. J. & Hopkins, L. J. (1998). “Psychological Contracts, and Job Commitment”, Journal of Applied Psychology, 28(16): 1530-1556.

Morrison, E. W. & Robinson, S. (1997). “When Employees Feel Betrayed: A Model of How Psychological Contract Violation Develops”, Academy of Management Review, 22(1): 226-256.

Nelson, L., Tonks, G. & Weymouth, J. (2006). “The Psychological Contract and Job Satisfaction: Experiences of a Group of Casual Workers”, Research and Practice in Human Resource Management, 14(2), 18-33.

Nicholson, N. & Johns, G. (1985). “The Absence Culture and the Psychological Contract: Who’s in Control of Absence?”, *Academy of Management Review*, 10: 397-407.

Özgen, H. M. & Özgen, H. (2010). “Psikolojik Sözleşme ve Boyutlarının İş Tatmini, Örgütsel Bağlılık ve İşten Ayrılma Niyetine Etkileri: Tıbbi Satış Temsilcileri Üzerinde Bir Araştırma”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(1): 1-19.

Özkalp, E. & Kirel, Ç. (2010). *Örgütsel Davranış*, 4. Baskı, Ekin Yayın Dağıtım, Bursa.

Özkan Altınöz, M. (2015). “Endüstri Kenti Karabük’ün Sosyal Yaşantısının Şekillenişinde Yenişehir Sineması’nın Rolü”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(1): 83-99.

Pierce, J. L. & Gardner, D. G. (2004). “Self-Esteem Within the Work and Organizational Context: A Review of the Organization-Based Self-Esteem Literature”, *Journal of Management*, 30: 591-622.

Pierce, J. L., Gardner, D. G., Cummings, L. L. & Dunham, R. B. (1989). “Organization-Based Self-Esteem: Construct Definition, Measurement, and Validation”, *Academy of Management Journal*, 32: 622-648.

Pierce, J. L., Gardner, D. G., Dunham, R. B. & Cummings, L. L. (1993). “Moderation by Organization-Based Self-Esteem of Role Condition-Employee Response Relationships”, *Academy of Management Journal*, 36: 271-288.

Pierce, J. L. & Jussila I. (2011). *Psychological Ownership and the Organizational Context, Theory, Research Evidence and Application*. Edwar Elgar Publishing Inc.

Robbins, S. & Judge T. (2012). *Örgütsel Davranış*, 14. Baskı, (Çev. İnci Erdem), Nobel Yayıncılık, Ankara.

Rousseau, D. M. (1989). “Psychological and Implied Contracts in Organizations”, *Employee Responsibilities and Rights Journal*, 2: 121-139.

Rousseau, D. M. & Parks, J. M. (1993). “The Contracts of Individuals and Organizatinos”, *Research in Organizational Behaviour*, 15: 1-43.

Shamir, B., House, R. J. & Arthur, M. B. (1993). “The Motivational Effects of Charismatic Leadership: A Self-Concept Based Theory”, *Organization Science*, 4: 577-593.

Stoner, J. S. & Gallagher, V. C. (2010). “Who Cares? The Role of Job Involvement in Psychological Contract Violation”, *Journal of Applied Social Psychology*, 40(6): 1490-1514.

Yan, A., Zhu, G. & Hall, D. T. (2002). “International Assignments for Career Building: A Model of Agency Relationships and Psychological Contracts”, *The Academy of Management Review*, 27(4): 373-391.

BİR EĞİTİM ARAŞTIRMA HASTANESİNDE ÇALIŞAN HEMŞİRELERİN DUYGUSAL ZEKÂ DÜZEYLERİ VE ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Prof. Dr. Abdullah SOYSAL
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, asoysall@ksu.edu.tr

Aycan POLAT
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi. SBE, aycanpolat24@hotmail.com

ÖZET

Dünya Sağlık Örgütü'ne göre sağlık; yalnızca hastalık ya da sakatlığın olmaması değil, tüm bunların yanında aynı zamanda kişinin beden, ruhen ve sağlık yönünden tam bir iyilik hali içinde olmasıdır. İnsan hayatının odak noktası olan sağlık ve sağlık için olmazsa olmaz durumda bulunan sağlık kurumlarında çalışan hemşireler de, bir o kadar önemlidir. Dolayısıyla; eğitimsel anlamda gerekli donanıma sahip, öz bilinç sahibi, motivasyonu yüksek ve sosyal ilişkileri kuvvetli hemşireler çalıştıkları sağlık kurumlarının duygusal zekâlarını da pozitif anlamda yönlendiren ve örgütün iç ve dış memnuniyetini sağlayan temel yapıtaşlarıdır.

Bu çalışma sağlık kurumlarında görev yapan hemşirelerin duygusal zekâ düzeylerini ölçmek, duygusal zekâ düzeyini etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada, veri toplama yöntemi olarak kullanılan ankette, sağlık çalışanlarının demografik özelliklerinin belirlenmesi için "Kişisel Bilgi Formu"; Petrides ve Furnham (2001) tarafından geliştirilen "Duygusal Zekâ Ölçeği" kullanılmış ve anketin Cronbach's Alpha değeri 0,75 olarak bulunmuştur. Araştırma Erzincan ili, merkeze bağlı bir eğitim ve araştırma hastanesinde 100 hemşire üzerinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, anket yöntemiyle elde edilen veriler, SPSS 24 programı kullanılarak; frekans ve yüzde değerleri, Mann-Whitney U testi, Kruskal-Wallis testi ve Spearman Correlation analizi yapılmıştır. Araştırmada hemşirelerin duygusal zekâ beceri düzeylerinin orta seviyede olduğu ve demografik değişkenlerden buldukları kurumda çalışma süreleri ile duygusal zekâ puan ortalamalarının istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelime: Duygu, Duygusal Zekâ, Hemşire, Sağlık Kurumları

AN EDUCATION RESEARCH HOSPITAL NURSES WORKING LEVEL AND FACTORS AFFECTING EMOTIONAL INTELLIGENCE

ABSTRACT

According to the World Health Organization health; it is not only the absence of illness or disability, but also that it is at the same time in a state of complete well-being of the person in terms of body, religion and health. Nurses working in health institutions that are essential for health and health, which is the focal point of human life, are also important. Therefore; are the basic building blocks that have the necessary equipments in educational sense, have self-consciousness, are motivated and have strong social nurses working in a positive sense and they provide internal and external satisfaction to the emotional intelligence of health institutions.

This study was conducted to measure the levels of emotional intelligence of nurses working in health institutions and to determine the factors affecting the level of emotional intelligence. In the survey, the questionnaire which is used as data collection method, " Personal Information Form " for determining the demographical characteristics of health workers; The "Emotional Intelligence Scale" developed by Petrides and Furnham (2001) was used and the Cronbach's alpha value of the questionnaire was found to be 0.75. The research was carried out on 100 nurses in a training and research hospital in the center of Erzincan province. In the study, the data obtained by the

questionnaire method were analyzed using SPSS 24 program; frequency and percentage values, Mann-Whitney U test, Kruskal-Wallis test and Spearman Correlation analysis. It was determined that the emotional intelligence skill levels of the nurses were in the middle level and demographic variables were statistically significant differences between the study periods and emotional intelligence points in the institution.

Key Words: Emotion, Emotional Intelligence, Nurse, Health Institutions

1.Giriş

Modern yaşamla birlikte duygusal zekâ, gerek iş hayatında gerekse sosyal hayatta gittikçe önemi ve farkındalığı artan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugün bireysel zekâyı temsil eden IQ'nun geliştirilmesi neredeyse mümkün değilken; duygusal zekâyı temsil eden EQ'nun geliştirilebileceği kabul görmekte ve yapılan araştırmalarla da bu durum desteklenmektedir. Bu bağlamda örgütsel yapının başarıya ulaşmasında örgütlerde karar alma ve uygulama süreçlerinin sadece mantıksal çerçeve boyutuyla değil, aynı zamanda duygusal zekâ boyutu ile de değerlendirilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır (Arslan vd., 2013:170).

Günümüz sağlık hizmeti sisteminde ise; insanların duygularıyla ve sağlığıyla ilgilenilmeksizin, yalnızca aksaklıkları en aza indirecek mühendislik sistemlerine odaklanılmaktadır (Illich, 2011:171). Bu ortamda sağlık profesyonelleri, tüm süreci başından itibaren izleyen, müdahale eden aktör olmaktan çıkıp belirlenmiş süreçlerin hiç de aktif olmayan teknik uygulayıcısına dönüşmüştür. Bu anlayışa analitik, parçalayıcı, ayrıştırıcı bir bakış açısı hâkimdir ve bu fikre göre hasta müşteri olarak görülmektedir. Ancak hasta müşteri olarak tanımlandığı anda, biraz önce inleyen, şifa bekleyen, sağlığı yerinde olamayan insan olmaktan çıkmaktadır. Bir hizmeti satın almaya hazır durumda, akli başında, karar alma konusunda yetkin ve bu hizmeti almaya gücü olan bir kişi gibi algılanmaktadır. Oysa sağlık hizmeti ve bu hizmeti alıcısının nitelikleri böyle bir resim çizmez. Bu kavram karmaşasının engellenebilmesinin yolu, hastanın "duygulu" yanının unutulmamasıdır (Atilla vd., 2013:102).

Hasta bir bütün olarak görülmesi gereken bir yaratılışa sahiptir. Sağlık profesyonellerinden, çevreden ve hasta yakınlarından etkilenmektedir. Duyguları vardır ve duygular ise bulaşıcıdır. Hastadan yola çıkarak da duygusal zekânın sağlık çalışanlarında da yansımaları görmek gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışma "Sağlık Kurumlarında" görev yapan hemşirelerin duygusal zekâ düzeylerini ölçmek ve duygusal zekâ düzeyini etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla yapılmıştır.

2.Temel Kavramlar

2.1.Duygusal Zekâ Kavramı ve Kapsamı

Duygusal Zekâ kavramı; duygu ve zekâ terimlerinin birleşiminden ortaya çıkan bir kavramdır. Dolayısıyla; duygusal zekâyı tam manasıyla kavrayabilmek için, öncelikle bu iki terim ele alınmalıdır.

Bunlardan ilki olan ve geçmiş, insanlık tarihi kadar eskiye uzanan ve Goleman'ın (1995) ifadesiyle, yüz yılı aşkın bir süredir psikologların ve felsefecilerin kesin anlamı üzerinde tartıştıkları bir terim olan "duygu" kavramı, Fransızca kökenli ve isim soylu bir kelime olup Türk Dil Kurumu Sözlüğü'ne göre: "Belirli nesne, olay veya bireylerin insanın iç dünyasında uyandırdığı izlenim" ve "duyularla algılama, his" anlamlarına gelmektedir.

Zekâ kavramı tarih boyunca farklı yaklaşımlarla değerlendirilmiştir. Genellikle; "öğrenme, öğretilenlerden faydalanabilme, yeni durumlara adapte olabilme ve yeni çözüm seçenekleri yaratabilme kabiliyeti" zekâ olarak tanımlanmaktadır. Geleneksel yaklaşıma göre ise insan beyninin

sınırları azımsanmakta ve sahip olduğu engin bilişsel potansiyel göz ardı edilmektedir (Arslan vd., 2013:170).

Duygusal zekâ uzun süre nöroloji, psikoloji, bireysel ve örgütsel psikoloji, sosyoloji, nöropsikoloji, iletişim ve işletme gibi pek çok alanın ilgisini çekmiş ve çalışma konusu olmuştur. Duygusal zekâ konusu üzerine çalışmaların özellikle 19. Yüzyıldan sonra ivme kazandığı görülmüştür.

Duygusal zekâ kavramı, temelleri iki bin yıl öncesine dayandırılabilir biçimde, geçmişten günümüze eğitimciler, tıp bilimciler, sosyologlar, felsefeciler tarafından yaşamımızda ki etkileri ve önemi doğrultusunda irdelenmiştir. Antik dönemlerde ki filozofların duygulara ilişkin görüşleri incelendiğinde çoğunluğunun duyguları bilişsel zekâyâ bağımlı, rasyonel görüş ağırlıklı bir yaklaşım içinde ele aldıkları görülmektedir. Örneğin Aristoteles'e göre duygular neşeli ya da neşesiz zamanlarımızda algılarımız veya varsayımlarımızla birlikte ortaya çıkan refakatçilerdir. Duygular istek uyandırır ama bağımsız ölçüler olmadıklarından bilinç ile birlikte hareket etmektedirler. Descartes ise duyguları tamamen akılcı bir yaklaşım içinde değerlendirerek, duyguların düşüncelerden türediğini savunmuştur. Plato ise tüm öğrenme sürecini tamamen duygusal temellere dayandırarak duygusal zekânın önemine işaret etmiştir (Edizler, 2010:2971).

Duygusal zekâyâ ilişkin en önemli üç model Salovey ve Mayer, Bar-On, ve Goleman'ın geliştirdiği modellerdir. Salovey ve Mayer duygusal zekâyı, akademik zekâyâ benzeyen, bireyin algılayabildiği, değerlendirebildiği ve duygularını açıklayabildiği zaman da meydana gelen ve öğrenilen bir yetenek olarak tanımlamışlardır. Bar-On duygusal zekâyı, kişisel özelliklerin ve yeteneklerin bir dizisine benzer olarak kavramsallaştırmıştır. Bar-On'a göre duygusal zekâ beş ana boyutta açıklanmaktadır. Bunlar; içsel dünya alanı (kişisel beceriler), dış dünya alanı (kişiler arası beceriler), uyumluluk (adaptasyon), stresle başa çıkabilme ve genel ruh durumu boyutlarıdır. Goleman duygusal zekâyı, empatide gerekli olan önemli bir sosyal beceri olarak kabul etmiştir. Ayrıca kişisel ilişkiler de bireyin süreci tanımlamasını, duyguları yönetmesini ve yaşam olayları ile mücadele ederek kişilerarası ilişkilerde başarılı olmasını sağlayan temel yetenekleri temsil eden çok boyutlu kavram olarak tanımlanmıştır (Bekmezci vd., 2014:96).

Duygusal zekâ, bir insanın (1) kendi duygularının bilincinde olma (deneyimlediği duyguları tanımlayabilme), (2) diğerlerinin duygularını algılayabilme ve (3) duygusal ipuçlarıyla verileri yönetebilme yeteneğidir. Duygularını tanıyan ve duygusal ipuçlarını doğru okuyabilen insanların (örneğin kızgın olduklarının bilincinde olup, normların dışına çıkmadan kendilerini ifade edebilenler) etkin insanlar olmaları kuvvetle muhtemeldir. Bir simülasyon çalışması, duygularını tanımlayabilen ve aralarında ayırım yapabilen öğrencilerin, daha karlı yatırım kararları aldıklarını göstermiştir (Robbins & Jodge, 2013:113).

Konu ile ilgili yapılmış olan birçok çalışma, duygusal zekânın; kişisel gelişim ve ilerlemenin yanı sıra, iş performansı üzerinde de önemli bir role sahip olduğunu göstermektedir. Bu çalışmalardan biri olan ve Franklin Roosevelt'ten Bill Clinton'a kadar on bir Amerikan başkanının başarılarının ve başarısızlıklarının, toplamda beş özellik (iletişim, politik yetenek, vizyon, bilişsel tarz ve duygusal zekâ) üzerinden değerlendirilerek incelendiği ve çalışma sonucunda, başarılı olanlarla başarısız olanlar arasında ki temel farkın duygusal zekâ olduğu ortaya çıkmıştır. Duygusal Zekâ, yalnızca bireylere özgü bir kavram değildir. Kurumsal yapıların da tıpkı yaşayan bir organizma gibi kendilerine özgü duygusal zekâları bulunmaktadır. Bu organizma içerisinde hayati nokta olan "kalbin" insan olarak belirlenmesi, yatırımın insan odaklı olması ve kurum çalışanlarının duygu, fikir ve emeklerine değer veren bir anlayışla hareket edilmesi; günümüz rekabetçi piyasasında, kurumların başarısı ve devamı adına büyük önem arz etmektedir (Budak, 2014).

2.2.Sağlık Kurumlarında Duygusal Zekâ

Sağlık bakım hizmeti alan bireyler diğer hizmet birimlerinden yararlanan bireylerden farklıdır. Hasta bireylerin duygusal, fiziksel ve ruhsal sorunlarını gidermeye yönelik bakıma gereksinimleri vardır. Sağlık bakım hizmeti verenler hastaların bireysel tercihlerine, gereksinimlerine, değer yargılarına göre hizmet vermek, duygusal destek sağlamak zorundadırlar. Hemşire, sağlıklı/hasta bireyi ruhsal, fiziksel ve sosyal yönleriyle bir bütün olarak ele alıp sağlık bakım hizmeti sunan profesyonel bir meslek üyesidir. Bu nedenle hemşire, bireyin fiziksel rahatsızlıklarının yanında davranışlarını, duygu ve düşüncelerini anlama, organize etme ve bakımını planlamada duygusal zekâyı ilişkin boyutların tümünü etkin bir şekilde kullanabilmelidir (Altıok vd., 2015:49). Nitekim Peplau ve Orlando gibi hemşire kuramcılar, sağlıklı/hasta bireylerin gereksinimlerini her zaman açıkça ortaya koyamadıklarını, hemşirenin onların gereksinimlerinin neler olduğunu anlayabilmek için etkin kişilerarası ilişki becerisine sahip olması gerektiğini vurgulamaktadırlar (Duman & Acaroğlu, 2014:26).

Hemşireler hastaya yardım ederken pek çok duyguyu yaşayabilmektedirler. Bunlara hastanın sağlığı ile ilgili olarak iyiye doğru bir gelişme gösterdiğinde duyulan mutluluk, hastanın durumu kötüleştiğinde hissedilen hayal kırıklığı, hasta yardımı reddettiğinde hissedilen sıkıntı, hasta kendi çıkarları doğrultusunda hemşireyi yönlendirmeye çalıştığında hissedilen öfke, hasta hemşireye güçlü bir bağla güven duyduğunda hissedilen güçlülük gibi duygular örnek verilmektedir. Kendi duygularını anlamaya açık olan hemşireler hastaya nasıl cevap verebileceklerini ve nasıl algılanabileceklerini bilmektedir. Hemşirelerin duyguları hastaların duyguları için değerli ipuçlarıdır. Hemşirenin başkasının duygularını anlamasının yolu kendi duygu ve düşüncelerini tanıyabilmesinden, onları kontrol etmekten ve yönetebilmekten geçmektedir (Yılmaz, 2015:15).

Hemşirelik için duygusal zekâ çok önemli bir kavramdır. Duygusal zekânın geliştirilmesinin hemşirelerin iş yaşamında daha başarılı olabilmesi için gerekli olduğu ve kendi duygu ve düşüncelerinin farkında olan hemşirelerin uyum içinde çalıştıkları bildirilmiştir. Bazı çalışmalar duygusal zekâsı yüksek olan hemşirelerin hasta ve hastanın ailesi ile terapötik iletişimi geliştirebildiği ve daha iyi stres yönetimi sağladığını göstermiştir. Hemşirelerde duygusal zekâ ile ilgili yapılan diğer çalışmalarda da, duygusal zekâ becerilerinin hasta bakımı ve çalışanın iyilik durumunu olumlu etkilediği, hemşirelerin iş doyumunu artırdığı ve duygusal zekâsı yüksek olan bireylerin stresle daha iyi baş edebildikleri belirtilmektedir. Hemşirenin hastayı anlayabilme ve onların duygularını yönetebilme yeteneğinin bakım vermede önemli olduğu vurgulanmaktadır (Tambağ vd., 2014:42).

Hemşirelik mesleğinde kişilerarası ilişkilerde başarılı olabilmek, işbirliği, takım çalışması gibi faaliyetlerde bulunabilmek için teknik yeteneklerden çok duygusal yeteneklerin kullanılması gerekmektedir. Duygularını tanıyan, yöneten, kendini motive edebilen, empati gücü yüksek, ilişkilerini kontrol edebilen dolayısı ile sorunlarıyla etkin baş edebilen, çevresi ile anlamlı ilişkiler kurabilen, kendisini gerçekleştirebilen hemşirelerin hem kendi ruh sağlıklarını koruyabilecekleri hem de hastalara bakım verirken bu becerileri kullanarak ve öğreterek toplumun ruh sağlığını korumaya katkıda bulunabilecekleri düşünülmektedir(Tambağ vd., 2014:42).

Hemşirelerin bu konudaki gereksinimlerinin belirlenmesi ve duygusal zekâyı geliştirmeye yönelik eğitim programlarının oluşturulması açısından duygusal zekânın hangi faktörlerden ve özelliklerden etkilendiğinin belirlenmesi önem taşımaktadır.

3. Yöntem

3.1.Araştırmanın Amacı

Tanımlayıcı tipteki bu araştırma sağlık çalışanlarından biri olan hemşireler üzerinde uygulanmıştır. Sağlık sektöründe görev yapan hemşirelerin, duygusal zekâ düzeylerini belirlemek ve

hangi faktörlerden etkilendiğini, etki ettiğini araştırarak, elde edilen sonuçlarla bireysel motivasyonun sağlanması ve çalışanların bireysel verimliliğinin artırılması amaçlanmıştır.

3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Çalışmanın evrenini “Erzincan ili, merkeze bağlı eğitim ve araştırma hastanesinde görev yapan hemşireler oluşturmaktadır.” Basit rastgele örneklem seçimi ile 100 adet hemşireye ulaşılmıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada, veri toplama yöntemi olarak kullanılan ankette, sağlık çalışanlarının demografik özelliklerinin belirlenmesi için “Kişisel Bilgi Formu”; Petrides ve Furnham (2001) tarafından geliştirilen “Duyusal Zekâ Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçeğin kısa formunun Türkçe uyarlamasını Deniz vd. (2013) tarafından yapılmış olup güvenlik analizi sonucu Cronbach’s Alpha değeri 0,73 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada ise Cronbach’s Alpha değeri 0,75 olarak bulunmuştur.

4. Bulgular ve Tartışma

Araştırmaya katılan hemşirelerin duygusal zekâ ölçeğinden aldıkları toplam ve alt boyutlarına ait puan ortalamaları ve standart sapmaları aşağıda ki Tablo 1’de gösterilmiştir. Hemşirelerin toplam puan ortalaması 58,90±7,53 arasında olduğu görülmüştür. Ölçeğin alt boyutlarına bakıldığında ise en düşük puan ortalaması duygusallık boyutunda 10,64 ±2,31 arasında yer aldığı saptanmıştır. En yüksek puan ortalaması da ölçeğin iyi oluş boyutunda 12,31±2,50 arasında bulunmuştur. Hemşirelerin kendisini, duygusallık ve genel duygusal zekâ beceri düzeylerini geliştirmeye ihtiyacı olduğu ifade edilebilir.

Tablo 1: Hemşirelerin Duygusal Zekâ Ölçeğinin Aldıkları Toplam ve Alt Boyutları Ait Puan Ortalamaları

Duygusal Zekâ Ölçeği	Min	Max	X± SD
İyi Oluş Boyutu	7	19	12,31±2,50
Öz Kontrol Boyutu	7	17	12,00±2,04
Duygusallık Boyutu	4	18	10,64±2,31
Sosyallik Boyutu	5	17	12,27±2,36
Duygusal Zekâ Beceri Düzeyleri Boyutu	7	17	11,68±2,05
Toplam	47	84	58,90±7,53

Süslü (2013)’nün hemşirelerle yaptığı çalışmada da “iyi oluş”, “öz kontrol”, “duygusallık”, “sosyallik” ve “genel duygusal zekâ beceri düzeyi” verileri ile açıklanan duygusal zekâ beceri düzeylerinin sabit bir şekilde orta seviyede olduğu ve bu konuda hemşirelerin tutumlarının ve yaklaşımlarının birbirleri ile denk oldukları görülmektedir.

Aşağıdaki Tablo 2’de hemşirelerin bazı sosyo-demografik özellikleri ve bu özelliklere göre duygusal zekâ değerlendirme ölçeği puan ortalamaları verilmiştir. Tablo 2’ye göre hemşirelerin %55’i kadın %45’i erkektir. Duygusal zekâ puan ortalamalarının cinsiyete göre kadın ve erkek arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemiştir (p>0.05). Duygusal zekânın cinsiyetle olan bağlantısını araştıran çalışmalar incelendiğinde farklı sonuçlara rastlanılmaktadır. Altıok ve diğ. (2016), Yeniçeri ve Şeydaoğulları (2014)’nin yaptığı çalışmada da duygusal zekâ puanları ve cinsiyet

arasında anlamlı bir ilişki olmadığı bildirilirken ($p>0,05$), birçok çalışmada duygusal zekâ puanının kadınlarda daha yüksek olduğu görülmektedir (Sevindik vd., 2012, Urcanoğlu vd., 2014, Seyfi ve Köse, 2016).

Mayer ve diğ. (1999) kadınların, erkeklere göre daha yüksek EQ puanı almalarını, biyolojik olarak daha donanımlı olmalarına ve duygulara daha fazla önem vermelerine bağlamıştır (Akgemci vd., 2007). Bir eğitim hastanesinde çalışan hemşirelerin duygusal zekâ düzeylerini ölçümlemek adına yapılan çalışmada ise erkek hemşirelerin kadın hemşirelere göre duygusal zekâ düzeyleri daha yüksek olduğu ve arada ki farkın anlamlı olduğu saptanmıştır ($p<0.05$) (Karakas & Küçüköğlü, 2011).

Dicle Üniversitesi öğrencilerinin duygusal zekâ düzeylerinin bazı değişkenler arasındaki farklılıkları ortaya koymak amacıyla yapılan bir çalışmada kız öğrencilerin duygusal zekâ düzeylerinin erkek öğrencilere kıyasla daha yüksek olduğu görülmüştür (Erdoğan, 2008). Hemşirelik öğrencileri üzerine yapılan bir çalışmada ise erkek öğrencilerin kız öğrencilere kıyasla duygusal zekâ düzeyi puan ortalamalarının kız öğrencilere göre istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksek olduğu saptanmıştır ($p<0.05$) (Tambağ vd., 2014).

Aşağıdaki Tablo 2’de ağırlıklı olarak çalışan hemşirelerin 20- 30 yaşın arasında (% 56) olduğu görülmüştür. Hemşirelerin yaş grupları ile duygusal zekâ puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır ($p>0.05$). Bir eğitim ve araştırma hastanesinde sağlık memurları, hemşireler üzerinde yapılan çalışmada yaş değişkeni duygusal zekâ ve tükenmişlik arasında ki ilişkiyi istatistiksel olarak önemli ölçüde etkilememektedir (Yücel & Iğın, 2016). Yönetici hemşirelerin duygusal zekâ yetenekleri ve liderlik davranışları üzerine yapılan bir çalışmada ise duygusal zekâ yetenekleri ile yaş değişkeni arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0,05$). Söz konusu farklılığın 30- 35 yaş grubu lehine gerçekleştiği bulunmuştur (Kuşaklı & Bahçecik, 2012).

Tablo 2: Hemşirelerin Bazı Sosyo- Demografik Özelliklerine Göre Duygusal Zekâ Değerlendirme Ölçeği Puan Ortalamaları

Sosyo-demografik bilgiler	N	%	X±SD	P değeri
Cinsiyetiniz?				
Bayan	55	55,0	58,92±7,72	0,811
Erkek	45	45,0	58,86±7,38	
Yaş Grubunuz?				
20-30 yaş arası	56	56,0	60,17±8,27	
31-40 yaş arası	30	30,0	58,03±6,06	0,192
41-50 yaş arası	10	10,0	56,50±7,30	
51 ve üzeri	4	4,0	53,50±2,64	

Medeni

Durumunuz?

Evli	51	51,0	58,94±7,40	0,820
Bekâr	49	49,0	58,95±7,78	

Eğitim Durumunuz?

Lise ve altı	31	31,0	59,00±9,13	
Lisans	64	64,0	58,67±6,90	0,514
Yüksek Lisans	5	5,0	61,20±4,54	

Mesleki

Deneyiminiz?

1 yıldan az	14	14,0	56,42±5,97	
1-5 yıl arası	35	35,0	61,20±9,06	
6-10 yıl arası	21	21,0	59,09±7,21	0,108
11-15 yıl arası	16	16,0	58,68±6,47	
16 yıl ve üzeri	14	14,0	55,57±4,53	

Bulduğunuz yerde çalışma süreniz?

1 yıldan az	21	21,0	57,28±6,28	
1-5 yıl arası	50	50,0	61,44±8,26	
6-10 yıl arası	18	18,0	55,83±5,55	0,041
11-15 yıl arası	6	6,0	55,16±5,77	
16 yıl ve üzeri	5	5,0	55,80±5,35	

*Gruplar arasındaki farklılığa Tukey testiyle bakılmıştır.

Yukarıdaki Tablo 2’de hemşirelerin medeni durumlarına bakıldığında % 51’i evli, %49’u bekârdır. İstatistiksel olarak duygusal zekâ puan ortalamalarıyla medeni durum arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir ($p>0.05$). Sağlık çalışanlarının duygusal zekâ düzeylerinin motivasyonlarına etkisini incelemek amacıyla yapılan çalışmada analiz sonuçlarına göre çalışanların medeni durumu bakımından istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmamıştır (Akbolat & Işık, 2012).

Yukarıdaki Tablo 2’de hemşirelerin mesleki deneyim sürelerine bakıldığında 1 yıldan az olan hemşirelerin sayısı 14’tür ve 1- 5 yıl arasında mesleki deneyime sahip hemşirelerin sayısı 35’tir. Mesleki deneyim süresi 11- 15 yıl arası olan 16 kişi ve 16 yıl ve üzeri olan hemşirelerin sayısı ise

14'tür. Araştırmada istatistiksel olarak mesleki deneyim süreleri ile duygusal zekâ ölçeğinin puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir ($p>0.05$).

Yukarıdaki Tablo 2'de hemşirelerin %31'i lise ve altı, %64'ü lisans ve %5'i yüksek lisans mezunudur. Ağırlıklı olarak çalışan hemşirelerin lisans mezunu olduğu görülmüştür. Hemşirelerin duygusal zekâ puan ortalamasıyla eğitim durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0.05$). Psikiyatri kliniklerinde çalışan hemşirelerde duygusal zekâ ve iletişim becerisi üzerine yapılan bir çalışmada katılımcıların eğitim durumlarının duygusal zekâ açısından analizinde, lisans programı mezun hemşirelerin kendilerine olan saygı, kendilerini duygusal anlamda tanıma ve kendilerini ifade edebilme; başkalarına duygudaşlık ile yaklaşarak sosyal açıdan sorumluluk sahibi olma ve strese karşı koyma becerileri gibi duygusal zekâ alanlarında daha iyi oldukları belirlenmiştir (Tuncer & Demiralp, 2016). Yoğun bakım ve yataklı servis hemşirelerinde duygusal emek ve empatik eğilim üzerine yapılan çalışmada da hemşirelerin eğitim durumu açısından duygusal zekanın farklılaşmadığı görülmüştür (Tunç vd., 2013).

Hemşirelerin çalıştığı kurumda çalışma süreleri yukarıda ki Tablo 2'de incelendiğinde %50'sinin 1- 5 yıl arasında olduğu görülmüştür. Hemşirelerin duygusal zekâ puan ortalamalarının buldukları kurumda çalışma süreleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür ($p<0.05$). Gruplar arasında ki farklılığa Tukey testiyle bakılmıştır. Hemşirelerin 1-5 yıl arasında çalışanlar ile 6-10 yıl arasında çalışanlarda anlamlı bir farklılık görülmüştür. Isparta ilinde sağlık çalışanlarında duygusal zekâ ve hasta memnuniyeti üzerine yapılan bir çalışmada değişkenlerin korelasyonlarına bakılmış ve meslekte ki süre değişkeni istatistiksel olarak duygusal zeka bağlamından yüksek derecede anlamlı çıkmıştır (Atilla vd., 2013). Bir eğitim hastanesinde ise hemşirelerin duygusal zekâ düzeyleri ve çalışma süreleri arasında ki ilişki incelendiğinde gruplar arasında anlamlı bir farklılığa rastlanılmamıştır ($p>0,05$) (Karakaş & Küçükoğlu, 2011).

Tablo 3:Duygusal Zekâ Ölçeği Alt Boyutları Arasındaki İlişkiyi Gösteren SpearmanCorrelation Tablosu

Alt boyutlar		(1)	(2)	(3)	(4).	(5)
(1).İyi oluş boyutu	R	1	,419**	,148	,389**	,324**
	P		,000	,141	,000	,001
(2).Öz kontrol boyutu	R	,419**	1	,319**	,312**	,312**
	P	,000		,001	,002	,002
(3).Duygusal boyutu	R	,148	,319**	1	,230*	,190
	P	,141	,001		,022	,058
(4).Sosyal boyutu	R	,389**	,312**	,230*	1	,421**
	P	,000	,002	,022		,000
(5).Duygusal zekâ beceri düzeyleri boyutu	R	,324**	,312**	,190	,421**	1
	P	,001	,002	,058	,000	

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Duygusal zekâ ölçeğinin alt boyutlarıyla ilişkisi yukarıda ki Tablo 3'de incelendiğinde alt boyutlarının birbirleriyle pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu ifade edilebilir.

Tablo 4: Katılımcıların Mesleki Deneyimlerine ve Buldukları Yerde Çalışma Sürelerine Göre Alt Boyutlarla İlişisini Gösteren Kruskal Wallis Tablosu

	Mesleki deneyimlerine göre		Buldukları yerde çalışma sürelerine göre	
	T değeri	P değeri	T değeri	P değeri
İyi oluş boyutu	4,938	0,294	8,158	0,086
Öz kontrol boyutu	3,496	0,478	5,562	0,234
Duygusallık boyutu	4,082	0,395	3,623	0,459
Sosyallik boyutu	13,950	0,007	6,949	0,139
Duygusal zekâ beceri düzeyleri boyutu	5,493	0,240	9,851	0,043

Katılımcıların mesleki deneyim süreleri ve buldukları yerde çalışma süreleri sorularının alt boyutlarıyla olan ilişkisi incelendiğinde çıkan sonuçlar yukarıdaki Tablo 4’de gösterilmiştir. Mesleki deneyim süreleri ile sosyallik boyutu arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0,05$). Süslü (2013)’nün hemşireler üzerinde yaptığı çalışmada mesleki deneyim sürelerine göre duygusal zekâ ölçeği boyutlarından sosyallik ve duygusal zekâ beceri düzeyleri boyutları ile anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($p<0,05$).

Yukarıda ki Tablo 4 incelendiğinde buldukları yerde çalışma süreleri ile duygusal zekâ beceri düzeyleri boyutu arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0,05$). Süslü (2013)’nün hemşireler üzerinde yaptığı çalışmada ise buldukları yerde çalışma süreleri ile duygusal zekâ ölçeğinin boyutlarından sosyallik boyutuyla arasında anlamlı bir farklılık görülmüştür ($p<0,05$).

5.Sonuç ve Öneriler

Çalışma sonucunda hemşirelerin duygusallık ve genel duygusal zekâ becerilerinin boyutlarından düşük düzeyde puan aldığı ve bu boyutların geliştirilmeye ihtiyacı olduğu belirlenmiştir. Hemşirelerin duygusal zekâ düzeylerini; cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, mesleki deneyimi gibi sosyo-demografik özelliklerin istatistiksel olarak etkilemediği saptanmıştır ($p>0,05$). Yalnızca buldukları kurumda çalışma sürelerini istatistiksel olarak etkilediği görülmüştür ($p<0,05$).

Araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda; duygusal zekâ becerilerinin geliştirilmesinde öncelikle hemşirelerin olaylar karşısında duygusal tepkilerini değerlendirmeleri ve kontrolünü sağlamaları, kişisel özelliklerinin farkına varmaları ve sosyallik yönlerini geliştirmeleri sağlanmalıdır. Hemşirelerin olaylar karşısında genel duygusal zekâ becerilerini geliştirmeleri ve verdikleri tepkilerde öz kontrollerini sağlamaları gerekmektedir. Hemşirelerin motivasyon düzeyleri ve duygusal zeka becerilerini arttırmaları önerilmektedir.

Duygusal zekânın geliştirilmesinde öncelikle hemşirelerin kişisel özelliklerinin farkına varmaları sağlanmalı, güçlü ve zayıf yönlerinin ayırımına varmaları ve olaylar karşısında ki duygusal

reaksiyonlarını değerlendirmeleri konusunda yol gösterilmelidir. Hemşirelerin duygularını kontrol etme becerileri ve genel duygusal zekâ beceri düzeylerinin kazandırılması için desteklenmelidir.

Hemşirelerin sosyallik farkındalıklarının geliştirilmesi açısından ekip çalışması ve işbirliğinin önemi, insanları etkileme ve ikna etme, çatışma durumunda yönetim ve liderlik gibi özellikleri kazanmaları için çaba sarf edilmelidir. Hemşirelerin duygusal zekâ becerilerini geliştirmeye yönelik hastane yöneticilerinin farklılıklarının arttırılması ve bu konuda hemşirelerin eğitim programlarına yatkınlıkları sağlanmalıdır. Hizmet içi eğitim programlarında kişisel gelişimini destekleyecek eğitim programlarının oluşturulması ve sosyallik boyutuyla ilgili eğitimlere ağırlık verilmesi önerilmektedir. Hemşirelerin duygusal zekâ düzeylerini ve etkileyen değişik faktörleri belirlemek amacıyla araştırmanın daha geniş gruplara yapılması gerekmektedir.

Kaynakça

Adems, K. L., & Iseler, J. I. (2014). The relationship of bedside nurses emotional intelligence with quality of care. *J. Nurs Care Qual*, 29(2), 174- 181.

Akbolat, M., & Işık, O. (2012). Sağlık Çalışanlarının Duygusal Zekâ Düzeylerinin Motivasyonlarına Etkisi.

Akgemci, T., & Aslan, Ş. (2007). Duygusal Zekânın Demografik Değişkenler Açısından Araştırılması: Hizmet sektörü Yöneticileriyle İlgili Bir Çalışma. 15. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı(ss. 871- 879).

Altıok, M., Yılmaz, M., Özer,S., Nacar, H., Yaman Z., & Sungur, M. A.(2015). Klinisyen hemşirelerde duygusal zekâ: nitel ve nicel verilerle Mersin örneği. *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 8(2).

Arslan, R., Efe, D., & Aydın,E.(2013). Duygusal zekâ ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişki: sağlık çalışanları üzerinde bir araştırma. *Uluslararası Alanya İşletme Dergisi*, 5(3), 169- 180.

Atilla, G., Çarıkçı, İ. H., & Erdem, R. (2013). Hastanelerde duygusal zekâ- hasta memnuniyeti ilişkisi: Isparta il merkezi örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 15(1), 101- 119.

Balcı, S.S. (2016). Duygusal Zekâ ve Örgütsel Stres: Örgütlerde hemşirelerin duygusal zekâ becerileri ve stresle başa çıkma düzeyleri arasındaki ilişki. *Yüksek Lisans Tezi*.

Bekmezci, H., Ejder Apay, S., & Özkan, H. (2014). Duygusal Zekâ ve Ebelik. II. Uluslararası III. Ulusal Ebelik Kongresi Sözel Bildiri, 1(2), 95- 101.

Budak, F. (2014). Sağlık kurumları yönetiminde duygusal zekânın önemi. *Akademik Bakış Dergisi*.

Duman, D., & Acaroğlu, R. (2014). Hemşirelik yüksekokulu birinci sınıf öğrencilerinin duygusal zekâ düzeyleri ile empati becerileri arasındaki ilişki. *F. N.Hemşirelik Dergisi*, 22(1), 25- 32.

Deniz, M. E., Özer, E., & Işık, E. (2013). Duygusal zekâ özelliği ölçeği-kısa formu: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Eğitim ve Bilim*, 38(169), 407-419.

Edizler, G. (2010). İnsan kaynakları yönetiminde duygusal zekâ ölçüm ve modelleri. *Journal of Yasar University*, 2970- 2984.

Erdoğdu, Y. (2008). Duygusal zekânın bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(23), 62- 76.

Illich, I. (2011). *Sağlığın Gaspı*. (Çev. Süha Sertabiboğlu). 2. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Karakaş, A., & Küçüköğlü, S. (2011). Bir Eğitim Hastanesinde Çalışan Hemşirelerin Duygusal Zeka Düzeyleri.

Mayer, J., & Salovey, P. (1999). The Intelligence of emotional intelligence. *Intelligence*, 17(4), 433- 442.

Neşe Yeniçeri, E., & Şeydaoğlu, A.(2014). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi tıp fakültesi öğrencilerinin duygusal zekâ düzeyleri. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33, 1- 14.

Önler, E., Yıldız, T., Süzen, E.R., Aydın Yılmaz, H., Urcanoğlu, Ö. B., Kılıç, Ö., & Malak, A. (2014). Hemşirelik bölümü öğrencilerinin ekip çalışması tutumları ile duygusal zekâ düzeyleri arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi. *IAAOJ HealthSciences*, 2(2), 19- 29.

Petrides, K. V., & Furnham, A. (2001). Trait emotional intelligence: psychometric investigation with reference to established trait taxonomies. *European Journal of Personality*, 15(6), 425- 448.

Robbins, S. P., & Judge, T. A. (2013). *Örgütsel Davranış*. (Çev. Prof. Dr. İnci Erdem). Ankara: Nobel Yayınları.

Sevindik, F., Uncu,F., & Dağ Güneş, D.(2012). Sağlık yüksekokulu öğrencilerinin duygusal zekâ düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *F.Ü. Sağlık Bilimleri Tıp Dergisi*, 26(1), 21- 26.

Tambağ, H., Kaykunoğlu, M., Gündüz, Z., & Demir, Y.(2014). Hemşirelik Öğrencilerinin Duygusal Zekâ Düzeyleri ve Etkileyen Faktörler.

Tuncer, M., & Demiralp, M.(2016). Psikiyatri kliniklerinde çalışan hemşirelerde duygusal zeka ve iletişim becerileri ilişkisi: çok merkezli bir çalışma. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 5.

Tunç, P., Gitmez, A., & Boothby Krespi, R. M. (2014). Yoğun bakım ve yataklı servis hemşirelerinde duygusal emek stratejilerinin empatik eğilim açısından incelenmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 15, 45- 54.

Vahidi, M., Areshtanab, H. N., & Bostanobod, M. A. (2016). The Relationship between Emotional Intelligence and Perception of Job Performance Among Nurses in North West of Iran.

Yılmaz Kuşaklı, B., & Bahçecik, N.(2012). Yönetici hemşirelerin duygusal zekâ yetenekleri ve liderlik davranışları. *İ. Ü. F. N. Hemşirelik Dergisi*, 20(2), 112-119.

Yılmaz, M.(2015). Nefroloji hemşireliği ve duygusal zekâ. *Nefroloji Hemşireliği Dergisi*, 2 .

Yiğit Seyfi, Ü., & Köse, S. (2016). Ruhsal zekâ ve çalışma algısı üzerine bir analiz. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 23(3).

Yücel, İ., & Saka Ilgın, K. (2016). Yaş ve öğrenim durumunun duygusal zekâ ve tükenmişlik arasındaki ilişki üzerindeki aracılık etkileri: sağlık sektöründe bir uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2), 623- 643.

ANLAMINA GÖRE CÜMLE ÇEŞİTLERİ

Dr. Öğretim Üyesi Hasan KARACA

Gaziantep Üniversitesi, karaca@gantep.edu.tr

ÖZET

Türkiye Türkçesinde anlamına göre cümle çeşitleri konusunda henüz bir sınıflandırma birliği sağlanamamıştır. Bu çalışma Türkiye Türkçesinde anlamına göre cümle çeşitleriyle ilgili mevcut sınıflandırmanın ne tür bir çeşitlilik gösterdiğini ortaya koymayı ve sınıflandırma birliğine yönelik bir öneride bulunmayı amaçlamıştır. Dilbilgisi ve sözdizimi kaynaklarında anlamına göre olumlu cümle, olumsuz cümle ortak ayırımına ek olarak soru cümlesi, ünlem cümlesi, emir cümlesi, şart cümlesi, istek cümlesi, korku cümlesi, şaşma cümlesi, umma cümlesi gibi adlandırmalara dayanan değişik sınıflandırmalar yapılmıştır. Hâlbuki anlamına göre olumlu cümle ve olumsuz cümle olmak üzere sadece iki çeşit cümle vardır. Bunun dışındaki adlandırmalar bu temel sınıflandırmanın bünyesinde olup-cümlenin farklı bir yönüne işaret eder. Olumlu cümle olma anlatan, engellenme içermeyen; olumsuz cümle ise olmama anlatan, engellenme içeren cümledir. Başka anlamsal hangi özellik bildirirse bildirsın(soru, emir, ünlem, istek vb.) bütün cümleler bu temel ayırım temelli olup ya olumlu ya da olumsuzdur. Olumluluk veya olumsuzluk, cümlenin anlamsal niteliğini ortaya koyar. Bunlara ilave olarak verilen soru, ünlem, emir, şart gibi cümle çeşitleri ise cümlenin içeriğine dair bilgilendirme ifade eder. Bu bilgilendirme ölçüt alındığında ise her duygu veya düşünce durumuna göre ayrı bir cümle çeşidi söz konusu olacaktır. Dolayısıyla olumluluk ve olumsuzluk dışındaki adlandırmalar yargı değil içerik bilgilendirmesidir ve anlamına göre cümle çeşidi olarak değerlendirilmemelidir. Türkçede olumlu cümle, olumsuz cümle nitelendirmesi genellikle bildirme/haber cümleleri için yapılmakta, bunun dışındaki cümlelerin adlandırılmalarında yargının taşıdığı içerik ölçüt alınmaktadır. Cümlenin anlamsal niteliği(olumluluk, olumsuzluk) ile taşıdığı veya bildirdiği içeriğin(istek, emir, şart, gereklilik, ünlem, korku...) aynı özellikler olarak görülmesi sınıflandırmada kullanılan ölçütte çelişkiye yol açmaktadır. Zira olumluluk veya olumsuzluk bütün cümlelerde ortak anlamsal özelliktir, bu ikisini içermeyen üçüncü bir anlamsal nitelik de yoktur. Yargının sahip olduğu içerik bilgisine göre cümle türleri ayrı bir sınıflandırmaya tabi tutulabilir veya bu bilgi cümlenin olumlu ya da olumsuz anlamsal niteliğiyle birlikte mesela olumlu /olumsuz soru cümlesi, olumlu/ olumsuz emir cümlesi, olumlu/ olumsuz şart cümlesi, olumlu/ olumsuz ünlem cümlesi şeklinde alt başlık özelliği olarak zikredilebilir. Yargıdaki bilgiyi cümlenin ayrı bir yönü olarak değerlendirmek ve cümleyi anlamına göre olumlu cümle ve olumsuz cümle olmak üzere ikiye ayırmak gerekir.

Anahtar Kelimeler: anlamına göre cümleler, sözdizimi, cümle çeşitleri, cümlede yargı

Giriş

Yeryüzündeki diller bilimsel açıdan ele alınışlarına göre yorumlanmış, yarı yorumlanmış ve yorumlanmamış diller olarak sınıflandırılır. Türkçe bu sınıflandırmada yarı yorumlanmış diller kategorisindedir. Yorumlanmış dillerdeki sınıflandırma, terim ve izah birliği Türkiye Türkçesi için henüz sağlanabilmiş değildir. Üzerinde ittifak edilmemiş sınıflandırmalardan birisi de anlamına göre cümleler konusudur. Dilbilgisi kaynaklarında anlamına göre cümle çeşitleri herkesin kendi kişisel sınıflandırmasını sunduğu boyutta bir farklılık göstermektedir. Buna göre belli başlı sözdizimi ve dilbilgisi kaynaklarına bakıldığında anlamına göre cümle çeşitlerinin ikiden sekize kadar değişen türe ayrılıp incelendiği görülür:

Karahan ve Özmen: 1. Olumlu ve olumsuz cümleler, 2. Soru cümleleri (Karahan, 2007: 103; Özmen, 2016: 220-246).

Delice: Olumlu cümle, olumsuz cümle, soru cümlesi (2007: 162).

Gencan: Anlamına göre olumlu tümce, olumsuz tümce, soru tümcesi sınıflandırmasına ek olarak ayrı başlık altında ünlem tümcesini ele alır. (2007: 120-123).

Eker: olumlu tümce, olumsuz tümce, soru tümcesi, emir tümcesi (2010: 423-427).

Bozkurt: Soru tümcesi, olumlu tümce, olumsuz tümce, ünlem tümcesi (1995: 305-315).

Ediskun, yan cümlelerin niteliğini de sınıflandırmaya dahil eder: olumlu, olumsuz cümleler ve cümlecikler, soru cümleleri, ünlem cümleleri (2005: 370-379)

Özkan ve Sevinçli ile Aktan: Olumlu cümle, olumsuz cümle, soru cümlesi, ünlem cümlesi, emir cümlesi (Özkan ve Sevinçli, 2017: 172-188; Aktan, 2016: 112-120).

Hengirmen, anlamına göre cümleleri bildirme cümleleri, istek cümleleri, emir cümleleri, soru cümleleri, ünlem cümleleri, şart cümleleri olmak üzere altıya ayırır. Olumlu ve olumsuz cümleyi bunların her birinin alt çeşitleri olarak değerlendirir. (1998: 350-352).

Koç, “Bildirişim Türlerine Göre Cümleler” başlığı altında bildirme tümcesi, isteme tümcesi, soru tümcesi, ünlem tümcesi (1996: 516-524) ve “Bildirişimin Dört Türü” başlığı altında da olumlu tümce, olumsuz tümce, etken tümce, edilgen tümce (1996: 525) olmak üzere anlamına göre toplam sekiz çeşit cümle verir.

Anlamına göre cümlelere dair en karmaşık ve ayrıntılı sınıflandırmayı Bilgegil yapmıştır: 1. Anlamlarının kapsamı bakımından cümle çeşitleri: olumlu cümle, olumsuz cümle.

2. İsnat tarzından doğan anlam özelliklerine göre cümle çeşitleri: haber cümleleri, inşa cümleleri. İnşa cümlelerini de istek bildiren ve bildirmeyenler olarak ikiye ayırır: istek bildiren inşa cümleleri: dilek cümleleri, soru cümleleri, emir cümleleri, çağırma cümleleri; istek bildirmeyen inşa cümleleri: umma cümleleri, korku cümleleri, şaşma cümleleri, diğer hissî hâlleri ifade eden cümleler, inşa yerine kullanılan haber cümleleri) (2009: 60-75).

Bilgegil, olumlu ve olumsuz cümlelerle diğer cümle çeşitlerini birbirinden ayırmıştır, ancak o da bu ayrımı anlamına göre cümleler başlığı altında yapmıştır.

Görüldüğü üzere konuyla ilgili birçok kaynakta anlamına göre cümle çeşitlerine dair değişik sınıflandırma ve adlandırmalar yapılmıştır. Bütün bu ayrımların ortak noktası olumlu ve olumsuz cümle sınıflandırmasıdır.

Bu çalışma anlamına göre cümlelerin olumlu cümle ve olumsuz cümleden ibaret olduğunu, bunlara ek adlandırma ve sınıflandırmaların temelde bu niteliksel ayrımına dayandığını ve başka bir kategori ifade ettiğini ortaya koymaya çalışmaktadır.

Bütün cümleler anlamsal nitelik olarak ya olumlu ya da olumsuz cümledir. Soru cümlesi, emir cümlesi, ünlem cümlesi gibi adlandırmalar cümlelerin anlamsal niteliğine yönelik olmayıp yargının taşıdığı mesaja dayanan tespitlerdir. Bu tespitler taşıdığı mesaja göre cevap cümlesi, gereklilik cümlesi, kararsızlık cümlesi, kesinlik cümlesi gibi uzayıp gidebilecek bir listeyle her cümle için ayrı ayrı yapılabilir ve aslında bu bir sınıflandırma ifade etmez. En azından bunlar anlamına göre cümle türü değildir, çünkü bunların tamamı ve yapılabilecek bütün diğer adlandırmalar, anlam olarak olumlu veya olumsuz cümledir. Leyla Karahan bu duruma işaret etmesine rağmen yine de anlamına göre cümleleri 1. olumlu ve olumsuz cümleler, 2. soru cümleleri olmak üzere iki başlık altında ele almıştır: “Bir cümle hangi anlam özelliğine sahip olursa olsun, mutlaka ya olumlu ya da olumsuz bir anlam taşır. O hâlde cümlelerin temel anlam özelliği *olumluluk* veya *olumsuzluktur*.” (Karahan, 2007: 103).

Anlamına göre cümle çeşitleriyle ilgili yapılan sınıflandırmadaki çelişki, cümlelerin anlamsal niteliği ile taşıdığı veya bildirdiği içeriğin aynı özellikler olarak değerlendirilmesinden

kaynaklanmaktadır. Hâlbuki bunlar ayrı şeylerdir ve anlamsal sınıflandırma, cümlenin yargısına dair adlandırmaları kapsar ve bunlarla aynı dilbilgisel kategoride değildir. Olumlu ve olumsuz cümle dışındaki her türlü adlandırma cümlenin yargısal niteliği başlığı altında ayrıca ele alınabilir.

Olumlu ve olumsuz cümle için göz önünde bulundurulacak değerlendirme ölçütü cümlenin olma bildirip bildirmemesidir. Buna göre olma bildiren cümleler olumlu cümle, olmama bildiren, engellenme içeren cümleler olumsuz cümledir. Emir, istek, ünlem, soru cümlesi gibi adlandırmalarda ise göz önünde bulundurulacak değerlendirme ölçütü olumlu veya olumsuz cümlenin taşıdığı içeriktir. Sonuçta bu cümleler de olma veya olmama bildirir. Konuyu örneklerle açıklığa kavuşturmak gerekirse olumlu ve olumsuz cümle temelli şöyle bir adlandırma ve sınıflandırma mümkündür:

Olumlu Haber/ Bildirme Cümlesi

Mehlika Sultan'a âşık yedi genç

Gece şehrin kapısından çıktı. (Yahya Kemal Beyatlı/ Mehlika Sultan)

Zambaklar en ıssız yerlerde açar. (Sezai Karakoç/ Mona Roza)

Olumsuz Haber/ Bildirme Cümlesi

Taşıma su ile değirmen dönmez.

Bilmezdim şarkıların bu kadar güzel

Kelimelerinse kifayetsiz olduğunu

Bu derde düşmeden önce. (Orhan Veli Kanık/Anlatamıyorum)

Olumlu Soru Cümlesi

Yalnız neden ben ağlıyorum hep neden, neden? (Halit Fahri Ozansoy/ Rüyam)

Ey suyun sesinden anlayan bağlar,

Ne söyler şu dağa çoban çeşmesi? (Faruk Nafiz Çamlıbel/ Çoban Çeşmesi)

Olumsuz Soru Cümlesi

Hani ey gözyaşım akmayacaktın? (Orhan Seyfi Orhon/ Veda)

Benim mi Allah'ım bu çizgili yüz? (Cahit Sıtkı Tarancı/ Otuz Beş Yaş)

Olumlu Ünlem Cümlesi

Ne hoştur bu koşuş, bu yırtıcı hız! (Ahmet Kutsi Tecer/ Rüzgâr)

Ah o günler, başka gün, başka devir! (Ziya Osman Saba/ Eski Resimler)

Olumsuz Ünlem Cümlesi

Eyvah ne yer, ne yâr kaldı! (Abdülhak Hamit Tarhan/ Makber)

Ah seni bilmiyor, kimseler bilmiyor. (Atilla İlhan/ Ben Sana Mecburum)

Olumlu Emir Cümlesi

Ben gideyim, yol gitsin. (Necip Fazıl Kısakürek/ kaldırımlar)

Bir zaman kendini karşıdaki rüyaya bırak. (Yahya Kemal Beyatlı/ Hayal Şehir)

Olumsuz Emir Cümlesi

Çekil, bu gölgeli yolda gezinme. (Halide Nusret Zorlutuna/ Git Bahar)

İnanmayın siz yaşamaktan bıktığıma. (İbrahim Minnetoğlu/ Tutkum)

Olumlu Gereklilik Cümlesi

Neyim varsa

Sana bırakmalıyım deniz.

Sende geçmeli mevsimlerim

Sende çiçek açmalı ağaçlarım (Rüştü Onur/ Deniz)

Olumsuz Gereklilik Cümlesi

Mona Roza seni görmemeliyim. (Sezai Karakoç/ Mona Roza)

Olumlu İstek Cümlesi

Dostlar beni hatırlasın. (Âşık Veysel Şatıroğlu/ Dostlar Beni Hatırlasın)

Bir dikili ağacım olaydı yeryüzünde (Ziya Osman Saba/ Yeryüzünde)

Olumsuz İstek Cümlesi

Gün eksilmesin penceremden. (Cahit Sıtkı Tarancı)

Ne başta dert ne gönülde hasret olsun. (Cahit Sıtkı Tarancı/ Memleket İsterim)

Olumlu İhtimal Cümlesi

O şehirde gene şarkılar söyleniyordur

Karşılık görmemiş sevgiler üstüne. (İlhan Geçer/ Melankoli)

Belki gidiyorlardır yakınına

Rüyamızı kuşatan hudutların. (Ahmet Muhip Dıranas/ Şehrin Üstünden geçen Bulutlar)

Olumsuz İhtimal Cümlesi

Bel bağladığım tepelerden

Gün doğmayabilir bir daha. (Cahit Sıtkı Tarancı/ Korktuğum Şey)

Olumlu Şart/ Koşul Cümlesi

Havaya bakarsam hava alırım

Toprağa bakarsam dua alırım (Âşık Veysel Şatıroğlu/ Kara Toprak)

Olumsuz Şart/ Koşul Cümlesi

Hangi resmime baksam ben değilim. (Cahit Sıtkı Tarancı/ Otuz Beş Yaş)

Yemezdi, içmezdi yemeden içmeden onlar. (Fazıl Hüsnü dağlarca/ Mustafa Kemal'in Kağnısı)

Cümlelerin içerik bilgisine göre bu sınıflandırmayı çeşitlendirip uzatmak mümkündür. Örnek cümlelerden anlaşılacağı üzere cümlelerin olumlu veya olumsuz olması ile taşıdığı bilgi birbirinden farklı yönleri ifade etmektedir. Genel olarak dilbilgisi ve sözdizimi kaynakları olumluluk ve olumsuzluğu sadece bildirme cümlelerine özgü kılmakta, bunların niteliği olarak görmektedir. Bildirme/haber dışında içeriğe sahip cümleler olumlu veya olumsuz olmaları göz ardı edilerek yargının taşıdığı mesaja göre (soru, istek, emir, şart vb.) adlandırılmaktadır.

Cümlelerin anlam ve içerik sınıflandırmasını birbirinden ayrı düşünmek gerektiği kanaatindeyiz. Sınıflandırmada anlam ve içerik özellikleriyle ayrı kategoriler altında gösterilebilecekleri gibi yukarıda olduğu gibi birlikte de zikredilebilirler. Buna göre anlamına göre

cümleler olumlu ve olumsuz cümle, yargısına göre cümleler bildirme, emir, istek, ünlem, gereklilik gibi türlere ayrılır.

Sonuç

Türkiye Türkçesinde anlamına göre cümle çeşitleriyle ilgili birbirinden farklı sınıflandırmalar yapılmıştır. Bu sınıflandırmalarda anlamına göre olumlu cümle ve olumsuz cümle ayrımı ortak noktadır. Olumlu ve olumsuz cümle, cümlenin anlamsal niteliğini ortaya koyar. Bunlara ek olarak verilen emir, istek, ünlem, gereklilik, şart, ihtimal gibi cümle çeşitleri ise cümlenin içeriğine dair bilgilendirme ifade eder. Esasında bunlar da olumluluk veya olumsuzluk bildirir. Bu iki farklı değerlendirme ölçütünü birbirinden ayırmak gerekir. Yargının sahip olduğu içerik bilgisine göre cümle türleri ayrı bir sınıflandırma başlığı altında verilebilir veya olumlu ya da olumsuz anlamsal niteliğiyle birlikte adlandırılabilir. Sonuç olarak anlamına göre olumlu cümle ve olumsuz cümle olmak üzere iki çeşit cümle vardır.

Kaynakça

- Leyla Karahan, Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara 2007.
- H. İbrahim Delice, Türkçe Sözdizimi, Kitabevi, İstanbul 2007.
- Tahir Nejat Gencan, Dilbilgisi, Tek Ağaç, Ankara 2007.
- Mehmet Özmen, Türkçenin Sözdizimi, Karahan Kitabevi, Adana 2016.
- Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, Türkiye Türkçesi Söz Dizimi, Akademik Kitaplar, İstanbul 2017.
- Süer Eker, Çağdaş Türk Dili, Grafiker Yayınları, Ankara 2010.
- Bilal Aktan, Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi, Eğitim Yayınevi, Konya 2016.
- Fuat Bozkurt, Türkiye Türkçesi, Cem Yayınevi, İstanbul 1995.
- Nurettin Koç, Yeni Dilbilgisi, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 1996.
- M. Kaya Bilgegil, Türkçe Dilbilgisi, Salkımsöğüt Yayınevi, Erzurum 2009.
- Haydar Ediskun, Türk Dilbilgisi, Remzi Kitabevi, İstanbul 2005.
- Mehmet Hengirmen, Türkçe Dilbilgisi, Engin Yayınevi, Ankara 1998.

ATRIYAL SEPTAL DEFEKT VE VENTRİKÜLER SEPTAL DEFEKT DÜZELTME OPERASYONU GEÇİREN HASTALARDA İNTRAOPERATİF DENEYİMLERİMİZ

Dr. Öğr. Görevlisi. Feride KARACAER
Çukurova Üniversitesi, feridekaracaer@gmail.com

ÖZET

Giriş: Ventriküler septal defekt (VSD), konjenital kalp hastalıklarının (KKH) en sık görülen subtipidir, tüm KKH'larının %50'sini oluşturmakta ve %20 oranında izole şekilde görülmektedir. Atriyal septal defekt (ASD) ise tüm KKH'larının yaklaşık %6-10'unu oluşturur ve üçüncü en yaygın KKH'dır. Şant, kanın kalp boşlukları arasındaki açıklık oluşturan defektten, yüksek basınçlı bölümden düşük basınçlı bölgeye yer değiştirmesi durumudur. Hem ASD'ler, hem de VSD'ler kalbin aşırı yüklenmesine yol açmakta ve ağırlıklı olarak soldan sağa şant meydana gelmektedir. Soldan sağa şant başlangıçta, sağ kalpte ve pulmoner dolaşımında aşırı yüklenmeye neden olur. VSD'lerin pulmoner hipertansiyona ASD'lerden daha kolay ve erken bir şekilde yol açma eğilimi vardır. Sağ kalbin yüksek kompliyansının sağladığı kompensasyon nedeniyle semptomlar ortaya çıkana kadar kalp, akciğer ve damar yapısında geri dönüşümsüz değişiklikler meydana gelebilmektedir.

Son yıllarda kardiyopulmoner bypass (KPB), anestezi yönetimi, cerrahi ve postoperatif bakım yönetimlerindeki gelişmelerle intraoperatif morbidite azalmakta, ASD ve VSD'nin erken dönemde onarımı ile soldan sağa şantın uzun dönemdeki komplikasyonları engellenebilmektedir.

Bu çalışmada hastanemizde ASD ve/veya VSD onarım cerrahisi uygulanan pediatrik hastalardaki intraoperatif anestezi yönetiminin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Yöntem: Ekim 2016- Mayıs 2018 tarihleri arasında hastanemizde ASD ve/veya VSD nedeniyle opere olan 50 hastanın intraoperatif yönetimleri değerlendirilmiştir.

Ameliyat öncesi; hastaların demografik özellikleri, yandaş hastalıkları, preoperatif hematokrit (Htk) değerleri kaydedildi. Ameliyat sırasında; uygulanan monitorizasyon şekli, anestezi ve analjezi yönetimi, verilen sıvılar ve miktarı, kan ve kan ürünleri miktarı, operasyon sırasında görülen komplikasyonlar, operasyon süresi kaydedildi.

Anesteziyoloji Polikliniği tarafından hastaların fiziksel muayeneleri yapıldı, preoperatif biyokimyasal ve kan değerleri, elektrokardiyogram, ekokardiyografi ve kardiyak anjiyografi tetkikleri incelendi. Anestezi indüksiyonundan sonra arteriyel kanülasyon ve entübasyon sonrasında santral venöz kanülasyon yapıldı, idrar sondası takıldı. Anestezi indüksiyonunda tüm olgularda sevofluran inhalasyonu, 2-5 mikrog/kg fentanil ve 0,5 mg/kg rokuronyum kullanıldı, anestezi idamesine sevofluran ve fentanil infüzyonu ile devam edildi. KPB döneminde kan gazı ve elektrolit takibi, idrar miktarı, vücut ısısı 30 dakika aralıklarla kaydedildi. KPB süresi, cross klemp süresi, operasyon zamanı kaydedildi. Operasyon boyunca verilen kristalloid, kolloid sıvı, kan ve kan ürünleri miktarı, uygulanan inotropolar kaydedildi. Operasyon sonunda hastalar entübe şekilde yoğun bakım ünitesine devredildi.

Bulgular: Hastaların demografik verileri, eşlik eden hastalıklar, preoperatif hemoglobin, hematokrit düzeyleri Tablo I'de gösterildi. 25 (%50) hastamızda pulmoner hipertansiyon tanısı mevcuttu. 2 hastamızda ise Down sendromu mevcuttu. İntraoperatif veriler Tablo II'de gösterildi. Kardiyopulmoner bypass süresi 54,98±24,2 dk, kros klemp süresi ise 35,74±19 dk idi. Tüm hastalar entübe şekilde yoğun bakım servisine çıkarılmıştı. 17 hastanın herhangi bir inotrop-vazokonstrüktör ajan almadan ameliyathaneden çıkarıldığı tespit edildi. 1 hastaya ekstrakorporeal membran oksijenizasyon sistemi uygulandığı belirlendi. 1 hasta ise postoperatif dönemde kalp yetmezliği nedeniyle kaybedildi.

Tartışma: ASD ve VSD en sık görülen KKH'dır ve cerrahi onarım halen bu defektlere sahip çocukların tedavisinde en etkin yöntemdir.

Konjenital kardiyak malformasyonlar izole olarak bulunabildikleri gibi çeşitli sendromlara eşlik edebilirler. KKH olan pediyatrik hastalarda kardiyak olmayan malformasyon bulunma olasılığı %25-30 oranındadır. En sık görülen sendromlardan biri Down sendromudur ve çalışmamızda 2 hastamızda Down sendromu olduğu gözlenmiştir.

Birçok KKH pulmoner hipertansiyona yol açabilir. Genel olarak, VSD ya da ASD iki yaşından önce geri dönüşümsüz pulmoner hipertansiyona yol açmaz. Ancak Down sendromlu çocuklar, KKH varlığında pulmoner hipertansiyon açısından yüksek risk taşırlar. Çalışmamızda hastalarımızın yarısında pulmoner hipertansiyon mevcuttu ve Down sendromu olan 2 hastamız da preoperatif dönemde pulmoner hipertansiyon tanısı almıştı.

Açık kalp cerrahisi geçirecek çocuklarda, premedikasyonda ve anestezi indüksiyonunda kullanılacak ajanların seçimi kardiyak disfonksiyonun derecesine, kardiyak defekte göre değişiklik gösterir. ASD ve VSD olguları, daha komplike kardiyak patolojilere göre, genellikle iyi bir kardiyak rezerve sahiptir. Kliniğimizde premedikasyon amacıyla intravenöz yolla 2 mg/kg ketamin veya 0,1-0,2 mg/kg midazolam kullanılmaktadır. İndüksiyonda ise inhalasyon ajanı (sevofluran), kas gevşetici ve opioidler kullanılmaktadır. Anestezi idamesinde de anestezik ajan seçimi, indüksiyonda olduğu gibi, her hastanın durumu ve operasyonun özellikleri değerlendirilerek yapılmalıdır. Kliniğimizde anestezi idamesinde inhaler anestezikler ve opioid kombinasyonu kullanılmaktadır.

Sonuç olarak, VSD ve ASD en sık görülen KKH'dandır ve pediyatrik kalp cerrahisinin anestezi uygulamalarında sıkça karşılaşılmaktadır. Cerrahi ve anestezi uygulamalarındaki tüm gelişmelere rağmen halen morbidite ve mortalite gözlenmektedir. Çalışmamızda da 2 hastamızın kalp yetmezliği ve pulmoner hipertansiyon nedeniyle kaybedildiği gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Atriyal septal defekt, ventriküler septal defekt, anestezi

Tablo I. Hastaların demografik verileri

	Ortalama±Standart Sapma
Yaş (ay)	32±10,5
Ağırlık (kilogram)	10,9±7,5
Cinsiyet (K/E)	24/ 26
Down Sendromu (n, %)	2 (%4)
Pulmoner Hipertansiyon (n,%)	25 (%50)
Preoperatif Hemoglobün (gr/dlt)	11,1± 1,7
Preoperatif Hematokrit (%)	34,3± 5,1
VSD	29 (%58)
ASD	16 (%32)
VSD+ASD	5 (%10)

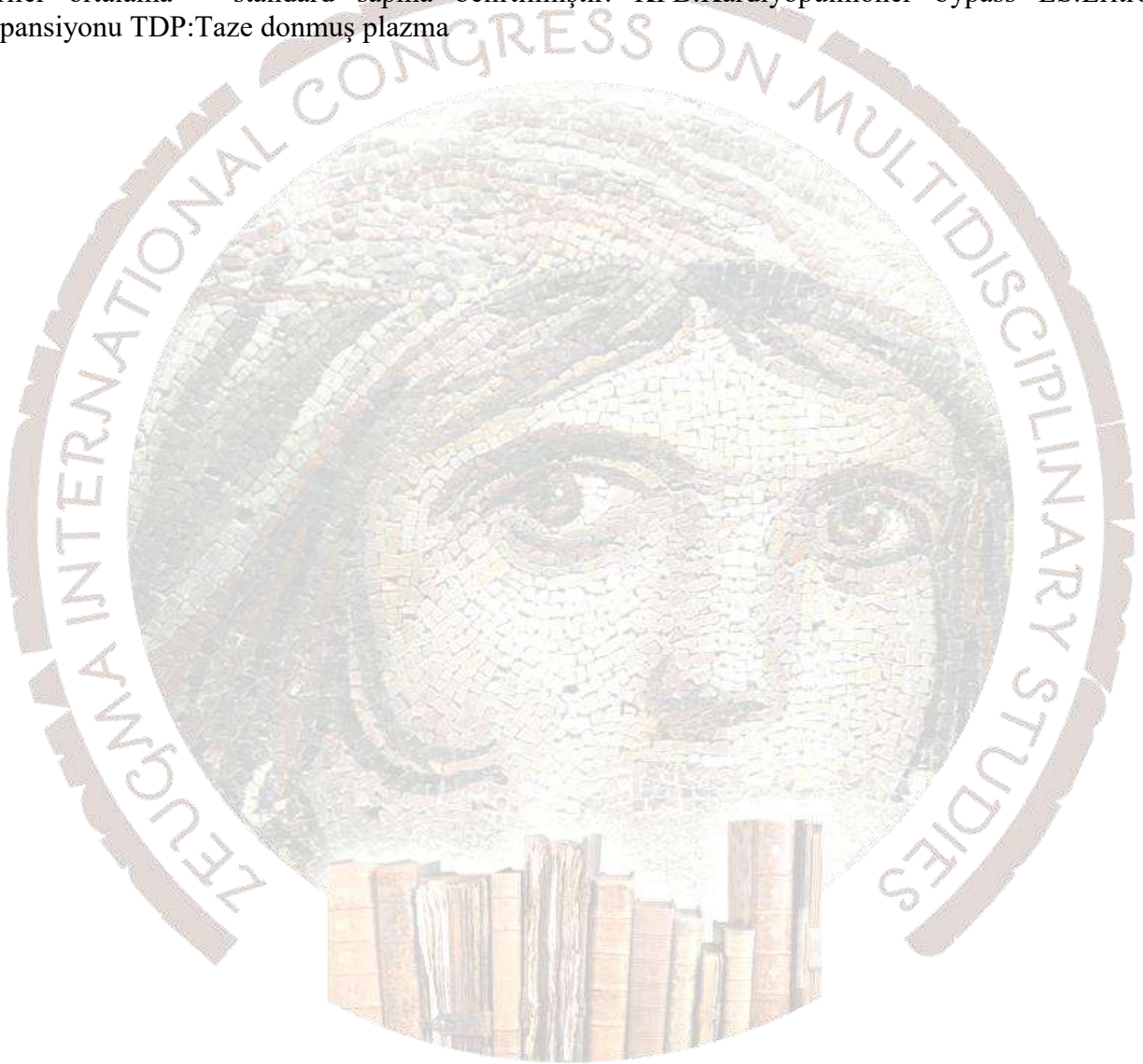
Veriler ortalama ± standart sapma, olgu sayısı (n), yüzde (%) olarak belirtilmiştir. (K/E: Kız/ Erkek, VSD:Ventriküler septal defekt, ASD:Atriyal septal defekt)

Tablo II. İntraoperatif veriler

	Ortalama±Standart Sapma
KPB süresi (dakika)	54,98± 26,2
Cross klemp süresi (dakika)	35,74± 19,04
Operasyon süresi (dakika)	156±50,68
KPB'ta 30. dakika laktat düzeyi	2,1± 0,95
KPB'ta 60. dakika laktat düzeyi	2,3± 0,94
KPB'ta 90. dakika laktat düzeyi	3,9± 2,07

Operasyon sonu laktat değeri	2,2± 1,35
İntraoperatif idrar miktarı (ml/kg)	15,5±16,7
Operasyon sonu potasyum	3,3±0,5
Operasyon sonu hemoglobin	10,9± 1,2
Operasyon sonu hematokrit	33,5± 3,7
İntraoperatif kristalloid infüzyonu (ml/kg)	23,4± 13,3
İntraoperatif kolloid infüzyonu (ml/kg)	8,4±3
İntraoperatif ES infüzyonu (ml/kg)	7,9± 3,7
İntraoperatif TDP infüzyonu (ml/kg)	9,9± 5,8

Veriler ortalama ± standard sapma belirtilmiştir. KPB:Kardiyopulmoner bypass ES:Eritrosit süspansiyonu TDP:Taze donmuş plazma

ZAMAN YÖNETİMİ, ÇALIŞMA YAŞAM KALİTESİ ve İŞ DOYUMU İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ

Uzm. Didem DEMİR ERBİL
Hacettepe Üniversitesi, didemdmr@gmail.com

Prof. Dr. Zeynep ÇOPUR
Hacettepe Üniversitesi, zcopur@gmail.com

ÖZET

Bu araştırma, çalışan bireylerin zaman yönetimi becerileri ile çalışma yaşam kaliteleri ve iş doyumları arasındaki ilişkinin belirlenmesi amacıyla planlanmış ve yürütülmüştür. Araştırmaya, Ankara ili sınırları içerisinde çalışan toplam 150 birey katılmış ve veri toplama aracı olarak; Britton ve Tesser (1991) tarafından geliştirilip, Alay ve Koçak (2003) tarafından uyarlanan “Zaman Yönetimi Envanteri”, Sirgy ve diğerleri (2001) tarafından geliştirilen ve Afşar (2011) tarafından uyarlanan “Çalışma Yaşam Kalitesi Ölçeği (QWL Scale)” ve Weiss, David, England ve Lofquist (1967) tarafından geliştirilen ve Baycan (1985) tarafından Türkçeye çevrilen “Minnesota İş Doyumu” ölçeği kullanılmıştır. Veriler değerlendirilmesinde, Frekans, Yüzde dağılımı, Regresyon, Pearson Korelasyon analizi ve Bağımsız Gruplar için *t* Testi tekniği kullanılmıştır. “Zaman Yönetimi”ne ilişkin olarak “çok uğraş gerektiren çalışmalarla ilgili en iyi zamanı programlamada”, “üzerinde çalışılabilecek şeylerin boş zaman bulunduğunda yapılabilmesi için yanında taşımada” ve “fayda sağlamayan alışkanlıklara veya aktivitelere devam etmede” kadınlar ve erkekler arasında istatistiksel yönden anlamlı farklılık olduğu, “Çalışma Yaşam Kalitesi”ne ilişkin olarak “kendini iş yerinde fiziksel olarak güvende hissetme” konusunda kadınlar ve erkekler arasında istatistiksel yönden anlamlı farklılık olduğu, “İş Doyumu”na ilişkin olarak ise “başkaları için bir şeyler yapabilme imkânı” konusunda kadınlar ve erkekler arasında istatistiksel yönden anlamlı farklılık olduğu saptanmıştır. Regresyon analizi sonucunda, katılımcıların zaman yönetimi becerileri, çalışma yaşam kaliteleri ve iş doyumları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır ($p < .01$). Katılımcıların zaman yönetim becerileri ve çalışma yaşam kaliteleri arttıkça iş doyum düzeylerinin de arttığı belirlenmiştir. Bu ilişki demografik değişkenlerle kontrol edildiğinde demografik değişkenlerin iş doyumunu üzerinde istatistiksel yönden bir etkisi olmadığı ve zaman yönetimi ve çalışma yaşam kalitesinin iş doyumunu üzerine etkisinin devam etmediği görülmüştür ($p > .05$).

Anahtar Kelimeler: Zaman Yönetimi, Çalışma Yaşam Kalitesi, İş Doyumu

GİRİŞ

Değişimin çok hızlı boyutlara ulaştığı günümüzde; harcanan zamanın geriye döndürülememesi, yerine yenisinin konulamaması ya da biriktirilememesi zamanın diğer kaynaklara göre ayrı bir öneme sahip olduğunu göstermektedir (İlerleyen, 2014).

Zamanı iyi yönetebilen kişiler, mevcut zamanda daha çok iş yaptığı gibi zamandan tasarruf sağlayarak zaman baskısını üzerinde hissetmez ve daha az gerilim yaşar. Bu da yaptığı işin kalitesini artırır ve işinden doyum sağlamasına neden olur (İlerleyen, 2014). Ayrıca daha fazla iş tatmini, verimlilikte ve iş kalitesinde artış sağlar. Böylece, bireyler kişisel yaşam ve iş yaşamı arasında zaman dengesini kurmayı başarır (Güler,2009)

Zaman yönetimi alanında yapılan birçok araştırma sonucu; bir bireyin, toplumun, örgütün vb. kurumların hangi meslekten olursa olsun, başarılı olmasında ve yaptığı işten doyum almasında zamanın etkili ve verimli kullanılması gerektiğini işaret etmektedir (Aydın & Gürbüz, 2012).

Bireylerin çalışma yaşam kalitelerinin ve iş doyum düzeylerinin bireysel ve toplumsal açıdan önemli olduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda bireylerin yaptıkları işten en yüksek doyum sağlayabilmeleri ve kaliteli bir çalışma yaşamı için bazı becerilerin geliştirilmesinin gerekli olduğu söylenebilir. Bu becerilerden birinin içinde bulunduğumuz çağın da en büyük sorunlarından biri olarak düşünülen zaman yönetimi becerileri olduğu düşünülmektedir.

Bu anlamda bu çalışmada bireylerin zaman yönetimi becerileri, çalışma yaşam kaliteleri ve iş doyumları arasındaki ilişkinin araştırılarak mevcut durumun ortaya konulması hedeflenmiştir.

Zaman Yönetimi Kavramı ve Önemi

Geçmişten bu yana filozoflar ve bilgeler zaman kavramını yorumlamak adına farklı zaman tanımları yapmışlardır. Newton, zamanın tek yönde durmaksızın aktığını; Leibnitz ise, Newton'un zaman tanımını alt üst ederek "zaman, kendi başına bir varlık değil, olaylar sırasındır" tanımlamasını yapmıştır. Einstein ise zamanın olayları oluşuna göre sıralayan ve olaylara anlam veren bir boyut olduğunu belirtmiştir (Scoot, 1997).

Zaman, insanın duyu organları ile algılayamadığı fiziksel, felsefi, psikolojik ve sosyolojik boyutları olan bir olgu ve gerçek olarak kabul edilen, insan yaşamında hedeflere ulaşmada büyük öneme sahip kaynaklardan biridir (Güleç, Baçeli, & Sezer, 2013).

Zaman paha biçilmez bir kaynaktır. Belirli bir ritimle amansızca akar gider. Geçen zamanı geri döndüremeyiz. Zaman demokratik bir şekilde paylaşılan bir kaynaktır. Hepimizin günde 24 saati, her haftada yedi günü vardır. Zamanı satın alamayız, biriktiremeyiz, ödünç alamayız, çalamayız, hiç bir şekilde değiştiremeyiz. Tek yapabileceğimiz sahip olduğumuz zamanı en iyi şekilde değerlendirmektir (Scoot, 1997).

Kısacası zaman, kıymetli ve eşsiz bir kaynaktır. Sabit bir hızla akıp giden ve tüm bireylerin eşit şekilde sahip olduğu önemli ve soyut bir değerdir. Bu sebeple zaman eşittir, yaşam denilebilir. İşlerin zamanında başlaması, bitmesi, işe zamanında gelme ve gitme, söz verme, insan ve diğer varlıkların gelişimi hep zamanla değerlendirilir (Caz & Tunçkol, 2015). Ayrıca çalışma hayatında zaman, üretilmeyen, geri dönüşümü olmayan, sürekli olarak tüketilen, depolanamayan dolayısıyla iyi kullanılması gereken bir kaynaktır (Akyüz, 2009).

Zamanın yönetimi kavramına gelince; amaçlara ve hedeflere ulaşmak için kıt bir kaynak olan zamanı verimli kullanma çabasıdır diyebiliriz. Lakem'e göre, zaman yönetimi, ihtiyaçların belirlenmesi ve bu ihtiyaçlara ulaşmak için amaçların hazırlanarak gerekli görevlerin planlanması, programlamasıdır (Erdem, 1997).

Tutar (2003)'a göre, Zaman yönetimi; gerçek zamanın yönetilmesi değildir; kendimizi en iyi şekilde zaman içinde yönetmektir. Zaman yönetimi yanlış olanı hızlı yapmak değil, doğru olanı kısa

zamanda yapmak demektir. Zaman kolaylıkla kontrol edilemez, biz sadece kendimizi ve zamanımızı kullanmayı yönetebiliriz (Wetmore, 2001).

Çağımızda zaman yetersizliği, hemen hemen bütün bireylerin ortak problemdir. Özellikle profesyonel çalışma hayatı içindeki bireyler, sınırlı zamanda birçok işi yapmak zorundadırlar. Belli bir sürenin sonunda yapılması gerekli işlerin bitirilmemiş olması, bireyleri zamanı değerlendirme konusunda tekrar düşünmeye itmektir. Bu nedenle de zaman yönetimi konusunun önemi giderek artmaktadır (Erdem, Dikmetaş, & Pirinçci, 2004)

Zaman yönetimi açısından önemli olan; her faaliyet alanına ayrılan zamanın kullanımı ve bir alandan diğerine ne kadar zaman tahsis edilebileceğinin saptanmasıdır. Bu çağdaş yönetim anlayışı sayesinde bireyler daha iyi işler üretip, genel olarak olayları denetim altında tutabilirler. Ayrıca zaman ve enerjilerini daha verimli kullanabilirler. Bunun sonucunda ise, elde edilen zaman, daha ayrıntılı planla yapılması, yeni fikirler ortaya konması ve yeni projeler başlatılması, becerilerin geliştirilmesi, bireylerin kendileriyle ilgilenebilmesi, bireysel ilgi alanlarının geliştirilmesi gibi faydalı alanlarda kullanılabilir (Ölçer, 1999).

Erdem (1997)'in Ankara ili sınırları içerisinde yer alan hastanelerde, başhekim ve başhekim yardımcıları, hastane müdürü ve müdür yardımcıları, başhemşire ve başhemşire yardımcılarında oluşan yöneticilerin zaman yönetimi tutum ve davranışlarını araştırdığı çalışmada, kadın yöneticilerin erkek yöneticilere oranla zamanlarını daha iyi yönettikleri belirlenmiştir.

Eldeleklioğlu (2008)'nin ergenlerin zaman yönetimi becerilerini kaygı, yaş ve cinsiyet değişkenleri açısından incelediği araştırmasında kız öğrencilerin zaman yönetimi puan ortalamalarının erkek öğrencilere göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Borg (1991)' un ilköğretim öğretmenleri, Lewis ve Dahl (1976)' ın yüksek okul öğretim elemanları ve yöneticileri ile Pors ve Carl (2002)' in eğitim sektöründe çalışanlar üzerinde gerçekleştirdikleri araştırmalarda, çalışanların iş stresleri ve olumsuz iş ortamları onların zaman kullanım biçimlerinde düzensizliklere yol açmaktadır. Buna karşın iş doyumu ve olumlu iş ortamları ise zamanı etkili kullanma değişkeni ile ilişkili bulunmuştur.

Yavuz ve Sünbül (2004)' un ilköğretim okulu yönetici ve öğretmenlerinde iş doyumu, denetim odağı ve demografik faktörlerin zaman yönetimiyle ilişkisini incelediği araştırmasında, çalışanların iş doyumları ile zaman yönetimleri arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Çalışma Yaşam Kalitesi Kavramı

İngilizcede “Quality of work life” (QWL) ya da “Working life quality” olarak ifade edilen bu terim yerine Türkçe’ de, çalışma yaşam kalitesi (ÇYK), iş yaşam kalitesi (İYK) çalışma/iş yaşamının niteliği, işin insancılaştırılması gibi aynı anlama gelen fakat farklı şekillerde ifade edilen bu kavramlar kullanılmaktadır. Diğer ülkelerde ise “çalışma şartlarının iyileştirilmesi/ geliştirilmesi”, “işçilerin korunması”, “işyerinin demokratikleştirilmesi” gibi aynı anlama gelen fakat değişik şekillerde ifade edilen kavramlar kullanılmaktadır (Dikmetaş, 2004).

Çalışma yaşam kalitesi; iş görenlerin iş ortamındaki verimliliğini doğrudan etkileyecek faktörleri içerisinde barındıran önemli bir yönetim sürecidir. Bu süreç kapsamında; maaş ve ödül politikası, iş yerinde sağlıklı ve güvenli ortam, iş görenin kendini iş yerinde geliştirme potansiyeli, işletmenin sağlıklı ve güven içinde gelişme şekli, iş yerinde insan ilişkileri ve iletişim, işveren (yönetim) ve iş gören arasındaki anlaşma, danışma ve karar süreçlerine katılım durumları, iş içinde veya iş sonrası iş görenlere sağlanan sosyal haklar ve imkânlar gibi yönetim süreçlerini içerir (Walton, 1975).

Schulze' nin (1998) yaptığı genel tanıma göre ise, çalışma yaşamı kalitesi kavramı; “İş görenin yalnızca bedensel değil, aynı zamanda zihinsel, psikolojik ve sosyal gereksinimlerini gözetilen çalışma koşullarını içeren bir kavramdır”.

Avustralya'nın Sydney Üniversitesi'nde farklı iş alanlarında 1001 iş görenle yapılan çalışmada, çalışma yaşam kalitesinin unsurları araştırılmıştır. Bu unsurların başında, “eşit ve adil bir ücret sistemi” ile “iş güvencesi” gelmektedir. Çalışma yaşam kalitesini etkileyen diğer unsurlar ise: “Yöneticilerin dürüst ve adil olması”, “iş görenler üzerinde kurulan denetim ve baskılar”, “iş yerinde sağlık ve emniyet koşulları”, “işte harcanan zaman ile çalışanların ailesi ve sevdikleri ile birlikte harcadıkları zamanın mukayesesi”, “yapılan işin yoğunluğu ve yorucu olması”, “işin ilgi çekici olması ve iş doyumunu”, “çalışanların çalışma arkadaşları ile olumlu ilişkileri”, “iş görenin başarısının takdir ve teşvik edilmesi” şeklindedir (Considine, 2001).

Beaudoin ve Edgar (2003), yapmış oldukları bir çalışmada hemşirelerin çalışma yaşam kalitelerini düşüren faktörlerin; sosyal ve çevresel faktörler, yönetsel faktörler ve hemşirelerin kendisinden kaynaklanan faktörler olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Cimete, Gencalp ve Keskin (2003) tarafından, 501 hemşire üzerinde yapılan çalışmada, hemşirelerin iş tatmini ile iş yaşam kaliteleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, iş tatmini ve çalışma yaşam kalitesi arasında olumlu bir korelasyon olduğu tespit edilmiştir.

İş Doyumu

İş görenin, işin bizzat kendisi, ücret, çalışma koşulları, yükselme ve gelişme olanakları, birlikte çalışan kimseler ve örgütsel ortam (örgüt ve yönetimi, önderlik biçimleri, iletişim modelleri vb.) gibi iş boyutlarına ilişkin değerleri (istek, arzu ve amaç vb.) ile iş görenin, bu değerlerinin işinde kazandırılması derecesine ilişkin algılamaları arasındaki farkın bir işlevidir (Balci, 1983).

İş doyumunu, “bir çalışanın yaptığı işin ve elde ettiklerinin ihtiyaçlarıyla ve kişisel değer yargılarıyla örtüştüğünü veya örtüşmesine olanak sağladığını fark etmesi sonucu yaşadığı bir duygu” olarak açıklanmaktadır (Barutçugil, 2004). Çalışanlarda iş doyumunun yüksek olması örgütsel bağlılığın artmasından stresin azalmasına kadar pek çok olumlu katkılar yapmakta ve genel olarak yapılan işin kalitesini artırmaktadır (Çarıkçı, 2000).

Yıldırım (2007), bir grup kadın ve erkek çalışanlarla yaptığı araştırmasının sonucunda kadınların iş doyumunun erkeklerin iş doyumuna göre daha düşük olduğunu, bunda da kadınların iş yerlerinde kendilerine haksızlık yapıldığını daha fazla düşünmelerinden kaynaklandığını belirtmektedir.

Yelboğa (2007) bireysel demografik değişkenlerin iş doyumunu ile ilişkisini incelediği çalışmada; personellerin ilk 5 yıl ve 16 yıldan sonra en yüksek doyuma ulaştıkları, 6-10 yıl arası en düşük doyum yaşadıkları, 11-15 yıl arası kıdeme sahip olanların ise iş doyumlarının tekrar yükselmeye başladığını belirtmektedir.

İlerleyen (2014)'nin öğretmenlerin zaman yönetimi becerileri ile iş doyumları arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada, öğretmenlerin zaman yönetimi becerileri ile iş doyumları arasında düşük düzeyde, pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki olduğu saptamıştır.

YÖNTEM

Evren ve örneklem

Bu çalışmada, zaman yönetiminin çalışanlar üzerindeki rolü ve çalışma yaşam kalitesi ve iş doyumunu arasındaki ilişki belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma bu yönüyle betimsel bir çalışmadır. Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Karasar (2012), tarama modelini geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımı olarak tanımlamıştır.

Araştırmanın evrenini Ankara ili sınırlarında çeşitli firmalarda çalışan 300 kişi oluşturmaktadır. Araştırma anketinin uygulandığı örnekleme 300 kişi içinden seçilen 150 çalışan birey oluşturmaktadır. Örnekleme, evrenin %50'sini oluşturmaktadır.

Ölçme Araçları:

Verilerin toplanmasında, sosyo-demografik bilgileri içeren, "Kişisel Bilgi Formu", zaman yönetimini ölçmek için Britton ve Tesser (1991) tarafından geliştirilmiş, Türkiye'ye uyarlaması Alay ve Koçak (2002) tarafından yapılmış "Zaman Yönetimi Envanteri", bireylerin çalışma yaşam kalitelerini ölçmek üzere, Sirgy vd. (2001) tarafından geliştirilen ve Afşar (2011) tarafından Türkçeye uyarlaması yapılmış olan "Çalışma Yaşam Kalitesi Ölçeği (QWL Scale)" ve Weiss, David, England ve Lofquist (1967) tarafından iş doyumunu ölçmek amacıyla geliştirilmiş ve Baycan (1985) tarafından Türkçeye çevrilen "Minnesota İş Doyumu" ölçeği kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Yapılan benzer diğer çalışmalar ışığında araştırmanın amacına uygun olarak cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, medeni durum gibi demografik bilgiler ile gelir düzeyi, çalışma saati, çalışma süresi gibi iş bilgilerini içeren sorulardan bilgi formu oluşturulmuştur.

Zaman Yönetimi Envanteri (ZYE): Ölçeğin Türkçe uyarlamasında geçerlik çalışması için yapılan temel bileşenler çözümlemesi sonucunda ölçeğin "zaman planlaması", "zaman tutumları", "zaman harcattırıcılar" olmak üzere üç alt boyut ve 27 maddeden oluştuğu görülmüştür. İlk 16 madde "zaman planlaması", daha sonraki 7 madde "zaman tutumlarını" ve son 4 madde de "zaman harcattırıcıları" belirlemek amacıyla oluşturulmuştur. Beş seçenekli Likert tipinde hazırlanan ölçeğin seçeneklerinin ağırlık dereceleri 1(hiçbir zaman) ve 5 (her zaman) arasında değişmektedir. Seçeneklerin puanlanması ifadelerdeki olumluluk ya da olumsuzluklara göre değişiklik göstermektedir. Olumlu anlam içeren ifadeler için, puanlama sırası 5,4,3,2,1 olarak belirlenmiştir. Olumsuz ifadeler için puanlama 1,2,3,4,5 olarak belirlenmiştir. Olumlu sorularda "her zaman" "5" ile, "hiçbir zaman" "1" ile puanlanmıştır. Olumsuz sorularda ise tam tersi "her zaman" "1" puan alırken "hiçbir zaman" "5" puan almıştır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 27, en yüksek puan ise 135'tir. Bu ölçekten yüksek puan alanların zamanını iyi kullanan bireyler olduğu düşünülmektedir. Ölçeğin orijinal formunda Cronbach alfa ile hesaplanan güvenilirlik katsayıları zaman planlaması için 0.89, zaman tutumları için 0.84, zaman harcattırıcılar için 0.87 olarak bulunmuştur. Tüm ölçeğin güvenilirlik katsayısı ise 0.86'dır. Bu çalışma da ise ölçeğin güvenilirlik katsayısı Cronbach Alpha= 0.83 olarak hesaplanmıştır.

Çalışma Yaşam Kalitesi Ölçeği (Quality of Work Life Scale-QWL Scale): Ölçek, 7 ihtiyacın karşılanmasına yönelik soruları içermektedir. Bu ihtiyaçlar: Sağlık ve Güvenlik İhtiyaçları, Ekonomik ve Ailevi ihtiyaçlar, Sosyal İhtiyaçlar, İtibar/Saygınlık ihtiyacı, Gerçekleştirme İhtiyacı, Bilgi İhtiyacı, Estetik ihtiyaçlardır (Afşar, 2011). Çalışma yaşam kalitesi, bu 7 ihtiyacın tatmini olarak kavramlaştırılmıştır. Yani bu yedi ihtiyacın karşılanması toplam çalışma yaşam kalitesini oluşturmaktadır.

Çalışma Yaşam Kalitesi Ölçeği, yukarıda ifade edilen 7 ihtiyacın tatminiyle ilişkili 16 maddeden oluşmaktadır. Ölçeği oluşturan maddelerin hepsi işyerindeki çalışma yaşam kalitesini ölçmeyi amaçlamaktadır. Buna göre; ilk üç madde (1, 2, 3) Sağlık ve Güvenlik İhtiyaçlarının tatminini; 4, 5 ve 6. maddeler ailevi ve ekonomik ihtiyaçların tatminini; 7 ve 8. maddeler sosyal ihtiyaçların tatminini; 9 ve 10. maddeler saygı ihtiyacının tatminini; 11 ve 12. maddeler gerçekleştirme ihtiyacının ne derece tatmin edildiğini; 13 ve 14. maddeler bilgi ihtiyacının ne derece tatmin edildiğini; 15 ve 16. maddeler ise estetik ihtiyaçların tatmin edilme düzeyini ölçmeye yöneliktir (Afşar, 2011).

7'li likert tipte hazırlanan ölçekte 1 "Kesinlikle doğru değil", 2 "Doğru değil", 3 "Kısmen doğru değil", 4 "Kararsızım", 5 "Kısmen doğru", 6 "Doğru", 7 "Kesinlikle doğru" karşılığındadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 16 en yüksek puan ise 112 puandır. Sağlık ve Güvenlik

İhtiyaçları ve ekonomik ve ailevi ihtiyaçlar için alınabilecek en düşük puan 3, en yüksek puan 21'dir. Sosyal ihtiyaçlar, saygı ihtiyacı, gerçekleştirme ihtiyacı, bilgi ihtiyacı ve estetik ihtiyaçlar için ise alınabilecek en düşük puan 2, en yüksek puan da 14'tür. Ölçekten alınan puanların artması, çalışma yaşam kalitesinin de arttığını göstermektedir. Bu çalışmada ölçeğin güvenilirlik katsayısı Cronbach Alpha= 0.93 olarak hesaplanmıştır.

Minnesota iş doyumunu ölçeği : Weiss, David, England ve Lofquist (1967) tarafından iş doyumunu ölçmek amacıyla geliştirilmiş ve Baycan (1985) tarafından Türkçeye çevrilip, geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmış olan (Cronbach Alpha= 0.77) Minnesota iş doyumunu ölçeği 20 maddeden oluşan likert tipi bir ölçektir. Ölçeğin 12 maddesi içsel faktörlere bağlı iş tatminini ölçmekte, 8 maddesi de dışsal faktörlere bağlı olarak iş tatminini ölçmektedir. Kişinin işinden duyduğu memnuniyet derecesini tanımlamak amacıyla örneklem grubuna beş seçenek verilmektedir. Ölçekte; hiç memnun değilim=1, memnun değilim=2, kararsızım=3, memnunum=4, çok memnunum=5 şeklinde puanlandırılmaktadır. Ölçek sonucunda alınabilecek en yüksek puan 100 ve en az puan 20 olmaktadır. Puan toplamının 20'ye yaklaşması doyum düzeyinin azaldığını, 100'e yaklaşması ise yükseldiğini belirtmektedir. Çıkan sonuçların yorumlanmasında; 20-39 arası çok düşük, 40-59 arası düşük, 60-79 arası yeterli, 80-100 arası ise yüksek iş doyumunu olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada ölçeğin güvenilirlik katsayısı Cronbach Alpha = 0.95 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizinde frekans, yüzdelik, ortalama, standart sapma, regresyon, korelasyon ve bağımsız örnekler t testi tekniği kullanılmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Araştırmaya katılanların genel bilgileri incelendiğinde, katılımcıların %52'si kadın, %48'i erkektir. Medeni durum açısından bakıldığında, %49,3'ü evli ve çocuklu bireylerden oluşmaktadır. Katılımcıların yaş ortalaması 23-73 arasında değişmekte olup ortalama 36,5'tir. Ayrıca katılımcıların, %52'si lisans mezunu, %33,3'ü 15 yıl ve daha uzun süredir çalışmakta, %41,3'ü haftada 40-45 saat çalışmakta ve %44,7'si 5001₺ ve üstü gelire sahiptir (Tablo 1).

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri (N=150)

Değişkenler	Kategoriler	Sayı (n)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	78	52,0
	Erkek	72	48,0
Medeni Durum	Evli- Çocuksuz	20	13,3
	Evli- Çocuklu	74	49,3
	Bekar- Çocuksuz	49	32,7
	Bekar- Çocuklu	7	4,7
Eğitim Düzeyi	Lise	11	7,3
	Önlisans	4	2,7

ZEUGMA I. ULUSLARARASI MULTİDİSİPLİNER ÇALIŞMALAR KONGRESİ

	Lisans	78	52,0
	Lisansüstü	57	38,0
Çalışma Süresi	1 yıldan az	2	1,3
	1-5	27	18,0
	6-10	45	30,0
	11-15	26	17,3
	15 yıl üzeri	50	33,3
	Haftalık Çalışma Saati	40'dan az	25
40-45		62	41,3
46-60		51	34,0
60'dan fazla		12	8,0
Aylık Ortalama Geliri(₺)	1600-2000 ₺	10	6,7
	2001-3000 ₺	23	15,3
	3001-4000 ₺	22	14,7
	4001-5000 ₺	28	18,7
	5001₺ ve üstü	67	44,7
Yaş	Ort. (SD)	Min. - Max.	
	36,5 (8,57)	23 – 73	

Katılımcıların Zaman Yönetimi ortalama puanları ve ifadelerine katılımlarının cinsiyetler arası karşılaştırması Tablo 2’de verilmiştir. Tablo 2 incelendiğinde, “*çok uğraş gerektiren çalışmalarla ilgili en iyi zamanı programlamada*”, “*Üzerinde çalışılabilecek şeylerin boş zaman bulunduğunda yapılabilmesi için yanında taşımada*” ve “*fayda sağlamayan alışkanlıklara veya aktivitelere devam etmede*” $p<0,05$ düzeyinde kadınlar ve erkekler arasında anlamlı farklılık bulunurken diğer maddelerde cinsiyetler arasında herhangi bir fark bulunamamıştır. “*Çok uğraş gerektiren çalışmalarla ilgili en iyi zamanı programlamada*” kadınların ortalama puanları (4.06) erkeklerin ortalama puanından yüksektir. Bu sonuca göre, kadınların çok uğraş gerektiren çalışmalarla ilgili zaman programlamada erkeklere göre daha başarılı oldukları söylenebilir. Bunun nedenini açıklayabilmek için öncelikle örneklemdeki kadınların medeni durumlarının incelenmesi gerektiği düşünülmektedir. Buna göre katılımcıların %51,2’si evli ve çocuklu olan kadınlardan oluşmaktadır. Hem çalışan hem de evli ve çocuk sahibi olan kadınlar, çalışma hayatının sorumluluğunu üstlenirken, ev içerisinde aile bireylerinin günlük besin ihtiyaçlarını karşılama, sofraya hazırlama, bulaşık yıkama,

tuvalet banyo vb.nin günlük temizliğini yapma, çocukların bakımı gibi işlerden de hala sorumlu tutulmaktadır. Kadınların bütün bu uğraş gerektiren işleri planlayabilmesi için en iyi zamanı programlamaya ihtiyacı olduğu ve bu yeteneklerini erkeklere göre daha çok geliştirdikleri düşünülmektedir. Benzer şekilde “Üzerinde çalışılabilecek şeylerin boş zaman bulunduğunda yapılabilmesi için yanında taşıma” konusunda kadınların ortalama puanları erkeklerin ortalama puanında yüksek bulunmuştur. Buna göre, kadınların boş zaman bulduklarında yapabilmeleri için üzerinde çalıştıkları şeyleri erkeklere göre daha çok yanında taşıma eğiliminde oldukları söylenebilir. Bu durumun da, kadınının iş hayatına girmeye başlamasıyla birlikte, erkeklere göre birçok rolü birden üstlenmesi, evde eş ve anne rolünün gerekliliklerini yaparken bir yandan da iş hayatında kendisini göstermeye çalışmasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Ayrıca bu durumun asıl nedeninin toplumun kadına yüklediği rollerden ileri geldiği düşünülmektedir. “Fayda sağlamayan alışkanlıklara veya aktivitelere devam etme” konusunda da kadınların ortalama puanlarının erkeklerin ortalama puanlarından yüksek olduğu saptanmıştır. Bu sonuca göre, kadınların erkeklere göre daha fazla fayda sağlamayan alışkanlıklara ve aktivitelere devam etme eğiliminde oldukları söylenebilir. Bu durumun nedeninin de yukarı da bahsedildiği gibi kadınların hem evde ve işte birçok sorumluluğu aynı anda üstlenmeleri hem de toplumun bu sorumlulukları kadına yüklemesiyle kadınların yaşadığı stresten kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Cinsiyete göre, katılımcıların zaman yönetimi ölçeğinden aldıkları toplam ortalama puanlar açısından anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir (Tablo 2).

Tablo 2. Zaman Yönetimi İfadeleri Ortalama Değerlerinin Cinsiyete Göre Karşılaştırılması

Zaman Yönetimi	Cinsiyet	Ortalama	SD	Test İstatistiği t
Güne başlamadan önce gününüzü planlar mısınız?	Erkek(n=72)	4,14	2,105	,071
	Kadın(=78)	4,12	1,927	,071
Her gün planlama için zaman harcar mısınız?	Erkek(n=72)	3,46	1,150	-1,198
	Kadın(=78)	3,68	1,111	-1,196
Her gün kendiniz için bir takım amaçlar belirler misiniz?	Erkek(n=72)	3,51	,979	-1,162
	Kadın(=78)	3,71	1,033	-1,164
Her gün yapmak zorunda olduğunuz şeylerin listesini yapar mısınız?	Erkek(n=72)	3,53	1,150	-,184
	Kadın(=78)	3,56	1,265	-,184
Hafta başlarında her hafta için bir dizi amaçlar saptar mısınız?	Erkek(n=72)	3,74	1,048	,120
	Kadın(=78)	3,76	1,022	,120
Bir sonraki hafta için ne başarmak istediğiniz net olarak belirgin mi?	Erkek(n=72)	3,18	1,117	-1,682
	Kadın(=78)	3,49	1,114	-1,682
Çalışmalarınızı bitirmek için kendinize tarih saptar mısınız?	Erkek(n=72)	3,85	,914	-,802
	Kadın(=78)	3,97	1,019	-,805

ZEUGMA I. ULUSLARARASI MULTİDİSİPLİNER ÇALIŞMALAR KONGRESİ

İş gününüzde yapmak zorunda olduğunuz aktivitelerin programını yapar mısınız?	Erkek(n=72)	3,88	,887	-,336
	Kadın(=78)	3,82	1,078	-,339
Belirli bir dönem için bir dizi amaçlar belirler misiniz?	Erkek(n=72)	3,75	,960	,279
	Kadın(=78)	3,79	1,011	,278
Çok uğraş gerektiren çalışmalarınız için en iyi zamanınızı programlamaya çalışır mısınız?	Erkek(n=72)	3,75*	,931	-2,188
	Kadın(=78)	4,06*	,827	-2,178
Sizin için önemli tarihleri (örn.,toplantı günü, belge teslim tarihleri, vs.) bir takvim üzerine işaretler misiniz?	Erkek(n=72)	4,22	1,141	-,941
	Kadın(=78)	4,38	,970	-,935
Yakın tarihte işiniz olmasa bile, notlarınızı düzenli olarak tekrar eder misiniz?	Erkek(n=72)	3,07	1,142	-,245
	Kadın(=78)	3,12	1,151	-,245
Üzerinde çalışabileceğiniz şeyleri boş zaman bulduğunuzda yapabilmek için yanınızda taşır mısınız?	Erkek(n=72)	3,08*	1,110	-2,093
	Kadın(=78)	3,46*	1,101	-2,093
Önceliklerinizi belirler ve onlara uyar mısınız?	Erkek(n=72)	4,08	,765	-,147
	Kadın(=78)	4,10	,831	-,148
Her hafta sizinle ilgili olan şeyleri önceden bir plan yapmadan ve gerektiği gibi takip etmeden yapar mısınız?	Erkek(n=72)	3,01	1,204	,598
	Kadın(=78)	2,90	1,180	,597
Zamanınızı yapıcı olarak kullanır mısınız?	Erkek(n=72)	3,69	,799	-,935
	Kadın(=78)	3,82	,849	-,937
Zamanınızı planlama işinde kendinizi geliştirmeye ihtiyaç duyuyor musunuz?	Erkek(n=72)	2,72	1,010	,097
	Kadın(=78)	2,71	1,141	,097
Genel olarak kendi zamanınızı kendiniz planladığınızı hisseder misiniz?	Erkek(n=72)	3,89	,848	,294
	Kadın(=78)	3,85	,927	,295
Genellikle amaçlarınızın hepsini size verilen hafta içerisinde çoğunlukla başarabileceğinizi düşünür müsünüz?	Erkek(n=72)	3,83	,751	
	Kadın(=78)	3,96	,918	
Küçük kararları çabucak verebiliyor musunuz?	Erkek(n=72)	3,85	1,215	1,179
	Kadın(=78)	3,61	1,205	1,179
İnsanlara hayır diyememekten ötürü kendinizi	Erkek(n=72)	3,10	1,212	,866

sık sık işlerinizi engelleyen işlerle meşgul durumda bulur musunuz?	Kadın(=78)	2,92	1,246	,867
Yapacak bir şeyiniz olmadan kendinizi uzun süre bekliyor durumda bulur musunuz?	Erkek(n=72)	3,50	1,101	,939
	Kadın(=78)	3,49	1,102	,932
Normal bir iş gününde, işlerinden kendi özel işlerinize daha çok zaman harcar mısınız?	Erkek(n=72)	3,40	1,002	-1,611
	Kadın(=78)	3,67	1,002	-1,611
Fayda sağlamayan alışkanlıklara veya aktivitelere devam eder misiniz?	Erkek(n=72)	3,43*	1,254	-2,419
	Kadın(=78)	3,87*	,972	-2,395
Günde ortalama bir paket sigara içiyor musunuz?	Erkek(n=72)	4,06	1,433	-1,707
	Kadın(=78)	4,42	1,201	-1,695
Zaman Yönetimi Toplam	Erkek(n=72)	96,8472	12,09314	1,354
	Kadın(=78)	99,6538	13,20648	1,359

Katılımcıların çalışma yaşam kalitesi ifadelerine katılımlarının cinsiyetler arası karşılaştırılması sonuçlarına göre, *'kendini iş yerinde fiziksel olarak güvende hissetme'* konusunda $p < 0,05$ düzeyinde kadınlar ve erkekler arasında anlamlı farklılık bulunurken diğer maddelerde cinsiyetler arası anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. *'Kendini iş yerinde fiziksel olarak güvende hissetme'* konusunda erkeklerin ortalama puanlarının kadınların ortalama puanından yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu sonuca göre, erkeklerin kadınlara göre iş yerinde kendilerini fiziksel olarak daha fazla güvende hissettikleri söylenebilir. Bunun nedeninin kadınların erkeklere göre istihdama daha az katılmaları, istihdama katılan kadınların da evde, sokakta olduğu gibi iş yerlerinde de şiddete, tacize ve istismara maruz kalmalarından kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Cinsiyete göre, katılımcıların çalışma yaşamı kalitesi ölçeğinden aldıkları toplam ortalama puanlar açısından anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir (Tablo 3).

Tablo 3: Çalışma Yaşam Kalitesi İfadeleri Ortalama Değerlerinin Cinsiyete Göre Karşılaştırılması

Çalışma Yaşam Kalitesi	Cinsiyet	Ortalama	SD	Test İstatistiği <i>t</i>
Kendimi işyerimde fiziksel olarak güvende hissedirim.	Erkek(n=72)	5,88*	1,547	2,352
	Kadın(=78)	5,23*	1,787	2,366
İşim bana sağlık güvencesi sağlar.	Erkek(n=72)	5,69	1,725	,602
	Kadın(=78)	5,51	1,952	,605
Sağlıklı ve zinde kalmak için elimden geleni	Erkek(n=72)	5,06	1,791	-,965

ZEUGMA I. ULUSLARARASI MULTİDİSİPLİNER ÇALIŞMALAR KONGRESİ

yaparım.	Kadın(=78)	5,31	1,399	-,955
Yaptığım işin karşılığında aldığım ücretten memnunum.	Erkek(n=72)	3,70	1,164	-,768
	Kadın(=78)	3,84	1,052	-,765
Bu işyerindeki işimin yaşam boyunca garanti altında olduğunu düşünüyorum.	Erkek(n=72)	4,14	2,105	-0,71
	Kadın(=78)	4,12	1,927	-0,71
İşim ailem için iyi olanaklar sunar.	Erkek(n=72)	4,68	1,890	-,904
	Kadın(=78)	4,40	1,859	-,905
İşyerimde iyi arkadaşlarım var.	Erkek(n=72)	5,15	1,766	,462
	Kadın(=78)	5,28	1,651	,463
İşim dışında yaşamdaki diğer şeylere ayıracak yeterli zamanı bulabiliyorum.	Erkek(n=72)	4,63	1,772	-,337
	Kadın(=78)	4,72	1,603	-,336
Bu iş yerindeki işimde takdir edildiğimi düşünüyorum.	Erkek(n=72)	4,86	2,002	-,316
	Kadın(=78)	4,96	1,889	-,315
İşimin bütün potansiyelimi gerçekleştirilmeme olanak sağladığını düşünürüm.	Erkek(n=72)	4,54	1,792	-,893
	Kadın(=78)	4,81	1,852	-,894
Sürekli olarak işimi daha iyi yapmama yardımcı olacak yeni şeyler öğrendiğimi düşünüyorum.	Erkek(n=72)	5,07	1,647	-,521
	Kadın(=78)	5,21	1,540	-,520
İşim mesleki becerilerimi güçlendirmeme olanak sağlar.	Erkek(n=72)	4,79	1,853	-,541
	Kadın(=78)	4,95	1,705	-,539
İşimin yaratıcılık içeren birçok yönü var.	Erkek(n=72)	4,74	1,964	-,146
	Kadın(=78)	4,78	1,891	-,146
İşim, iş dışında da yaratıcılığımı geliştirmeme yardımcı olur.	Erkek(n=72)	3,58	1,227	1,358
	Kadın(=78)	3,29	1,375	1,364
Çalışma Yaşam Kalitesi	Erkek(n=72)	78,98	1,139	-,182
	Kadın(=78)	78,35	19,727 35	-,183

Katılımcıların iş doyumunu ifadelerine katılımlarının cinsiyete göre incelenmesi Tablo 4’de verilmiştir. Tablo 4’de görüldüğü gibi, “*Başkaları için bir şeyler yapabilme imkânı*” konusunda kadınlar ve erkekler arasında anlamlı bir farklılık bulunurken diğer maddelerde cinsiyetler arası anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. “*Başkaları için bir şeyler yapabilme imkânı*” konusunda kadınların ortalama puanının erkeklerin ortalama puanından yüksek olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre, kadınların erkeklere göre işleri ile ilgili başkaları için bir şeyler yapabilme imkânı buldukları zaman iş doyumlarının daha fazla olduğu söylenebilir. Bu durumunun nedeninin de kadınların erkeklere göre daha duygusal olmalarında kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Cinsiyete göre, katılımcıların iş doyumunu ölçeceğinden aldıkları toplam ortalama puanlar açısından anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir (Tablo 4).

Tablo 4: İş Doyumu İfadeleri Ortalama Değerlerinin Cinsiyete Göre Karşılaştırılması

İş Doyumu	Cinsiyet	Ortalama	SD	Test İstatistiği t
Sürekli bir şeylerle meşgul olabilme imkânı	Erkek(n=71)	3,37	1,111	-,726
	Kadın(=77)	3,49	1,021	-,724
Zaman zaman farklı şeyler yapabilme imkânı	Erkek(n=71)	3,52	1,205	-,410
	Kadın(=77)	3,60	1,055	-,408
Yöneticimin elemanlarına karşı davranış tarsi	Erkek(n=71)	3,54	1,318	-,231
	Kadın(=78)	3,58	1,271	-,231
Yöneticimin karar verme konusundaki yeterliliği	Erkek(n=70)	3,49	1,338	,263
	Kadın(=77)	3,43	1,292	,263
Vicdanıma ters düşmeyen şeyleri yapabilme imkânı	Erkek(n=71)	3,51	1,330	-,788
	Kadın(=76)	3,67	1,193	-,785
Sürekli bir işe sahip olma imkânı	Erkek(n=71)	3,82	1,138	-,157
	Kadın(=77)	3,84	,974	-,156
Başkaları için bir şeyler yapabilme imkânı	Erkek(n=71)	3,58*	1,227	2,759
	Kadın(=76)	4,08*	,949	2,783
Başkalarına ne yapacaklarını söyleme imkânı	Erkek(n=69)	3,75	1,117	-,002
	Kadın(=77)	3,75	1,028	-,002
Yeteneklerimi kullanabilme imkânı	Erkek(n=69)	3,55	1,219	-,389
	Kadın(=77)	3,62	1,039	-,385
Firma politikasını uygulama imkânı	Erkek(n=71)	3,49	1,206	-,203

	Kadın(=77)	3,53	1,165	-,202
Aldığım ücret	Erkek(n=71)	3,34	1,330	1,616
	Kadın(=75)	3,00	1,197	1,611
Çalışma koşulları	Erkek(n=71)	3,69	1,214	1,283
	Kadın(=77)	3,43	1,261	1,285
Çalışma arkadaşlarımla birbiriyle anlaşması	Erkek(n=71)	3,56	1,112	-,623
	Kadın(=76)	3,45	1,143	-,624
İşimden elde ettiğim başarı duygusu	Erkek(n=71)	3,70	1,139	,417
	Kadın(=77)	3,78	1,047	,416
Yaptığım iyi bir iş karşılığında aldığım övgü	Erkek(n=71)	3,46	1,240	,301
	Kadın(=77)	3,40	1,270	,301
İş Doyumu Toplam	Erkek(n=72)	72,2879	22,2972 8	-,436
	Kadın(=78)	71,0000	16,0886 6	-,433

İş doyumu regresyon sonuçları incelendiğinde, araştırmaya katılanların zaman yönetimi becerileri ve çalışma yaşam kalitesi ile iş doyumları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($p<0,01$) (Model 1, 2). Bu ilişki demografik değişkenlerle kontrol edildiğinde demografik değişkenlerin iş doyumu üzerinde istatistiksel yönden bir etkisi olmadığı ve zaman yönetimi ve çalışma yaşam kalitesinin iş doyumu üzerine etkisinin devam etmediği sonucuna ulaşılmıştır ($p>0,05$) (Model 3). Buna sonuca göre katılımcıların zaman yönetim becerileri ve çalışma yaşam kaliteleri arttıkça iş doyum düzeylerinin de arttığını söyleyebiliriz. Bu araştırmanın sonucuna benzer olarak, Yavuz ve Sünbül (2004) yaptıkları araştırmada da, iş doyumu ile zaman yönetimi arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmışlardır. Araştırmada iş doyumu yüksek olan öğretmenlerin, zamanı daha olumlu kullanmakta oldukları belirlenmiştir (Tablo 5).

Tablo 5. İş Doyumu OLS Regresyon Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Model 1	Model 2	Model 3
Zaman Yönetimi	.430 (.114)***	.164 (.010)*	.217 (.081)
Çalışma Yaşam Kalitesi		.654 (.050)***	5,474 (4,939)
Cinsiyet(1=Kadın)			2,145 (2,688)
Yaş			-.160 (.154)
Evli ve Çocuksuzlar			4,752(3,346)

Eğitim Durumu			-2,948(3,684)
Çalışma Süresi			-1,974(2,444)
Çalışma Saati 40'dan az			1,904(4,310)
Çalışma Saati 40-45			-1,744(3,630)
Çalışma Saati 46-60			-.226(3,708)
<i>Constant</i>	29.361 (11.307)***	3.599 (7.762)***	2.163 (10.837)***
F	14.186***	102.679***	17.481***
R ²	.307	.777	.804

Note: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

Çalışma yaşam kalitesi regresyon sonuçları Tablo 6'da verilmiştir. Tablo 6'da görüldüğü gibi, katılımcıların zaman yönetimi becerileri ve iş doyumları ile çalışma yaşam kaliteleri arasında pozitif yönde ilişki bulunurken ($p < 0,01$) (Model 1, 2), yaş hariç demografik değişkenlerin çalışma yaşam kalitesi üzerinde istatistiksel yönden bir etkisi olmadığı ve demografik değişkenlerle kontrol edildiğinde zaman yönetiminin çalışma yaşam kalitesi üzerine etkisinin devam etmediği sonucuna ulaşılmıştır ($p > 0,05$) (Model 3). Bu sonuca göre katılımcıların zaman yönetim becerileri ve iş doyumunu düzeyleri arttıkça çalışma yaşam kalitelerinin de arttığı söylenebilir. Ayrıca bireylerin yaşı arttıkça iş doyum düzeyleri de artmaktadır. Bu sonuç daha önce yapılmış bazı çalışmalarla benzerlik gösterirken bazıları ile farklılık göstermektedir. Kösterelioğlu'nun (2011) yaptığı çalışmada da ilköğretim okulu öğretmenlerinin yaş değişkenine göre çalışma yaşam kalitesine ilişkin genel algılarına bakıldığında; bu konuda en olumlu algıya 51 yaş ve üzerindeki öğretmenlerin sahip olduğu, en az olumlu algıya ise 21-30 yaş aralığındaki öğretmenlerin sahip olduğu görülmüştür. Çelik & Tabancalı'nın (2012) eğitim sektöründe, Türkay'ın (2015) ise turizm sektöründe çalışma yaşam kalitesi ile ilgili yaptığı çalışmalarında ise yaş değişkeni ile çalışma yaşam kalitesi arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır (Tablo 6).

Tablo 6. Çalışma Yaşam Kalitesi OLS Regresyon Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Model 1	Model 2	Model 3
Zaman Yönetimi	.406 (.131)**	.037 (.091)	-.015 (.097)
İş doyumunu		.860 (.065)***	.842 (.071)***
Cinsiyet(1=Kadın)			2,145 (2,688)
Yaş			.372 (.176)*
Aylık Gelir			.735 (1.008)
Evli ve Çocuksuzlar			-1,394(3,895)
Bekar ve Çocuksuzlar			-.831(2,853)
Bekar ve Çocuklular			-7,660(5,694)

Eğitim Durumu(1=Lisans ve üstü)			.362(4,267)
Çalışma Süresi			1,303(2,829)
Çalışma Saati 40'dan az			.405(4,984)
Çalışma Saati 40-45			.164(4,198)
Çalışma Saati 46-60			.211(4,284)
<i>Constant</i>	39.416 (12.969)***	14.170 (8.826)***	2.512 (12.521)***
F	9.650***	97.539***	16.287***
R ²	.257	.769	.794

Note: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

Araştırmada kullanılan ölçekler arası ilişki Pearson Korelasyon tekniği ile incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda, katılımcıların zaman yönetimi becerileri, çalışma yaşam kaliteleri ve iş doyumları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır ($p < 0,01$). Buna göre çalışan bireylerin zaman yönetimi becerileri arttıkça çalışma yaşam kalitelerinin ve iş doyumlarının da arttığı söylenebilir. İlerleyen (2014) öğretmenlerin zaman yönetimi becerileri ile iş doyumları arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında, zaman yönetimi becerileri ile iş doyumları arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğunu belirtmiş ve bu araştırma sonuçlarına benzer olarak zaman yönetimi becerileri arttıkça iş doyumunun arttığı sonucuna ulaşmıştır (Tablo 7).

Tablo 7. Zaman Yönetimi, Çalışma Yaşam Kalitesi ve İş Doyumu Arasındaki İlişki

	Ort.	SD	2	3
Zaman Yönetimi	98.30	12.71	.302**	.307**
Çalışma Yaşam Kalitesi	78.66	20.93		.768**
İş Doyumu	71.61	17.29		

**Correlation is significant at the .01 level (2-tailed)

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara dayalı olarak ulaşılan genel sonuç, çalışan bireylerin zaman yönetimi becerileri, çalışma yaşam kaliteleri ve iş doyumları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki mevcuttur. Zaman yönetimi becerileri gelişmiş olan bireyler yaptıkları işten yüksek doyum sağlayabilmekte ve kaliteli bir çalışma yaşamına sahip olmaktadır.

Zaman yönetimi açısından “çok uğraş gerektiren çalışmalarla ilgili en iyi zamanı programlamada”, “üzerinde çalışılabilecek şeylerin boş zaman bulunduğunda yapılabilmesi için yanında taşımada” ve “fayda sağlamayan alışkanlıklara veya aktivitelere devam etmede” kadınlar ve erkekler arasında anlamlı farklılık olduğu, çalışma yaşam kalitesi açısından “kendini iş yerinde fiziksel olarak güvende hissetme” konusunda kadınlar ve erkekler arasında anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İş doyumunu açısından ise “başkaları için bir şeyler yapabilme imkânı” konusunda kadınlar ve erkekler arasında anlamlı farklılık bulunmuştur.

Araştırma sonuçlarına dayanarak ileri sürülen öneriler aşağıda sıralanmıştır.

- Zaman yönetimi becerileri gelişmiş bireylerin hem kaliteli bir çalışma yaşam kalitesine sahip olmaları hem de işlerinden daha yüksek doyum sağlamaları nedeniyle çalışan bireylerin zamanlarını daha etkili ve verimli kullanabilmelerini sağlayacak “zaman yönetimi” konusunda hizmet içi eğitimlere yer verilmelidir.
- Zaman yönetimi becerileri yüksek olan çalışanların iş doyum düzeyleri de artacağından iş yerinde zaman harcatıcı fazla iş yükü personel arasında eşit dağıtılmalıdır.
- Kadınların da erkekler kadar kendilerini iş yerlerinde fiziksel olarak güvende hissetmelerini sağlamak amacıyla işyerlerinde kadınlara yönelik şiddet ve tacizde kadının beyanı esas alınmalı, denetim ve ceza mekanizmaları işletilmelidir.
- Zaman yönetimi, çalışma yaşam kalitesi ve iş doyumunu arasındaki ilişkisi konusunda, özellikle yurt içi literatürde yeterince araştırmaya rastlanmamıştır. Bu konuda daha fazla araştırma yapılmasının alandaki müdahaleler açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Çarıkcı, İ. H. (2000). Çalışanların iş tatminini etkileyen kişisel özellikler, süpermarket çalışanları üzerinde bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 5(2) , 155-168.
- Ölçer, F. (1999). Verimli Zaman Kullanımının Etmenleri. *Amme İdaresi Dergisi* .
- Afşar, S. T. (2011). Çalışma Yaşam Kalitesinin Örgütsel Bağlılık Düzeyi Üzerindeki Etkisi;Devlet Ve Vakıf Üniversitelerinde Çalışan Akademisyenler Üzerine Nicel Bir Araştırma. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Doktora Tezi* . Ankara, Türkiye.
- Akyüz, I. (2009). Orman Endüstri Sanayi İşletmelerinde Zaman Yönetimi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi* 1(3) , 1-17.
- Aydın, A., & Gürbüz, M. (2012). Zaman kavramı ve yönetimi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9(2) , 1-20.
- Balcı, A. (1983). İş doyumu ve eğitim yönetimine uygulanması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 16(1) , 575-586.
- Barutçugil, İ. (2004). *Stratejik insan kaynakları yönetimi*. İstanbul: Kariyer Yayıncılık.
- Beaudoin, L., & Edgar, L. (2003). Hassles Their Importance to Nurses' Quality of Work Life. *Nursing Economics, Vol. 21, No.3* , 106-113.
- Borg, G. M. (1991). Stress in Teaching: A Study of Occupational Stress and Its Determinants, Job Satisfaction and Career Commitment among Primary Schoolteachers. *Educational Psychology: An International Journal of Experimental Educational Psychology* 11(1) , 59-75.
- Caz, C., & Tunçkol, H. M. (2015). Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Zaman Yönetimi Becerilerinin İncelenmesi. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi* 6(2) , 91-100.
- Cimete, G., Gencalp, N., & Keskin, G. (2003). Quality of Life and Job Satisfaction of Nurses. *Journal of Nursing Care Quality Vol. 18 No. 2* , 151-158.
- Considine, G. C. (2001). The Quality of Work Life of Australian Employees. *Working Paper, University of Sydney* .
- Dikmetaş, E. (2004). Elektronik Bilgi Sistemi ve Çalışma Yaşam Kalitesi:Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastaneleri İbn-i Sina Hastanesi Çalışanlarına Yönelik Bir Araştırma. *Hacettepe Üniversitesi Doktora Tezi* . Ankara, Türkiye.
- Erdem, F. (1997). Fiziksel Çevre Stresörleri ve İş Görenlerin Üzerinde Bir Uygulama. *Verimlilik Dergisi* , 1-19.
- Erdem, R., Dikmetaş, E., & Pirinçci, E. (2004). Üniversite Öğrencilerinin Zaman Yönetimi Davranışları ve Bu davranışların Akademik Başarı ile İlişkisi . *Manas Dergisi* , 167-177.
- Güleç, S., Baçeli, P. K., & Sezer, G. O. (2013). Öğretmen Adaylarının Zaman Yönetimi Becerileri ile Sınav Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Akademik Başarılarına Göre İncelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 26(2) , 343-358.
- Güler, H. (2009). *Hizmet Kalite Standartları Rehberi*. Ankara: Sağlık Bakanlığı Performans Yönetimi ve Kalite Geliştirme Daire Başkanlığı Bakanlık Sayı No:753.
- İlerleyen, E. (2014). Öğretmenlerin Zaman Yönetimi Becerileri ile İş Doyumları Arasındaki İlişki. *Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı* . Ankara , Türkiye.

- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi* . Ankara: Nobel Yayıncılık (24.baskı).
- Lewis, R. D., & Dahl, T. (1976). Time Management in Higher Education Administration: A Case Study. *Higher Education* 4(1) , 49-66.
- Pors, N. O., & Johannsen, C. G. (2002). Job Satisfaction and Motivational Strategies among Library Directors. *New Library World* 103 (6) , 199-208.
- Schulze, N. (1998). Yaşam Kalitesini Yükselten Temel Unsur Olarak İşin İnsancillaştırılması. 6. *Ergonomi Kongresi* (s. 662). Ankara: M. P. M. Yayınları.
- Scout, M. (1997). *Zaman Yönetimi* (Çev. : Aslı Çingil Çelik). İstanbul: Rota Yayın Yapım Tanıtım.
- Walton, R. E. (1975). Criteria for Quality of Working Life L.E. Davis ve A.B. Cherns (Ed.). *The Quality of Working Life* , 93-97.
- Wetmore, D. (2001, Ocak 1). *Time Management-Horse Sense*. <http://www.balancctime.com> adresinden alınmıştır
- Yıldırım, F. (2007). İş doyumunu ile örgütsel adalet ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi* 62(1) , 253-278.
- Yavuz, M., & Sünbül, A. M. (2004). İlköğretim okulu yönetici ve öğretmenlerinde iş doyumunu, denetim odağı ve demografik faktörlerin zaman yönetimiyle ilişkisi. *Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 16(18) , 367-380.
- Yavuz, M., & Sünbül, A. M. (2004). İlköğretim okulu yönetici ve öğretmenlerinde iş doyumunu, denetim odağı ve demografik faktörlerin zaman yönetimiyle ilişkisi. *Selçuk Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi* 16 (18) , 367-380.
- Yelboğa, A. (2007). Bireysel demografik değişkenlerin iş doyumunu ile ilişkisinin finans sektöründe incelenmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi* 4(2) , 1-18.

BAZI DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİN ÖZ BAKIM GÜCÜ ÜZERİNE ETKİSİ: SAĞLIK YÖNETİMİ ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Prof. Dr. Abdullah SOYSAL

Kahramanmaraş Sütçü İmam University, İİBF
asoysall@ksu.edu.tr

Ali GÖDE

Kahramanmaraş Sütçü İmam University, İİBF
alig.sy31@gmail.com

ÖZET

Bu çalışmanın amacı sağlık yönetimi bölümünde lisans eğitimini sürdürmekte olan öğrencilerin öz bakım gücü düzeylerini belirlemek ve bu düzeylerin bazı demografik verilere göre farklılık gösterip göstermediğini incelemektir. Araştırma Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Yönetimi Bölümünde lisans eğitimini sürdürmekte olan öğrencilere uygulanmıştır. Araştırmada örneklem seçimi yoluna gidilmemiş bütün öğrencilere ulaşılmak hedeflenmiştir. 317 öğrenci anketleri tam olarak yanıtlamıştır. Araştırmada kullanılan öz bakım gücü ölçeği, Kaerney ve Fleischer tarafından 1979 yılında geliştirilmiş ve 1993 yılında Nahcivan tarafından Türkçe 'ye uyarlanmış olup 35 madden oluşmaktadır. Araştırmada elde edilen veriler SPSS 21.00 programı kullanılarak değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda öğrencilerin öz bakım gücü puan ortalamasının yüksek olduğu belirlenmiştir. Araştırmada öğrencilerin babalarının meslek durumu ile öz bakım gücü arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu gözlemlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Öz-bakım, Öz-bakım Gücü, Sağlık Yönetimi Öğrencileri

EFFECTS ON SOME DEMOGRAPHIC FEATURES ON OCCUPATIONAL POWER: A RESEARCH ON HEALTH MANAGEMENT STUDENTS

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the self-care power levels of undergraduate students in the health management department and to examine whether these levels differ according to some demographic data. The research was carried out in Kahramanmaraş Sütçü İmam University Health Management Department. It was aimed to reach all the students who did not go through sample selection in the research. 317 student surveys responded fully. The self-care measure used in the research was developed by Kaerney and Fleischer in 1979 and was adapted by Turkish scientist Nahcivan in 1993 to 35 items. The data obtained in the study were evaluated using the SPSS 21.00 program. As a result of the research, it was determined that the average self-care power score average of the students was high. It was observed that there was a statistically significant difference between the occupational status of the fathers of the students and self-care power in the study.

Key words: Self-care, Self-care Power, Health management students

1. GİRİŞ

Öz-bakım kavramı, Dorothea E. Orem tarafından 1950' li yıllarda geliştirilmiştir. Bireylerin, kişisel olarak yaşamlarını, sağlık ve iyiliklerini korumak için üzerlerine düşeni yapmaları öz-bakım olarak tanımlanırken, ilgili aktiviteleri gerçekleştirme yeteneği öz bakım gücü olarak tanımlanmaktadır.(Fawcett, 2001: 34). Bireylerin içsel ve dışsal etmenleri etkileyerek kendilerinin bakımı için harekete ya da eyleme geçmeleri, kişisel olarak yaşamlarını, sağlık ve iyiliklerini korumak için kendilerine düşeni yapmaları öz-bakım olarak, ilgili aktiviteleri gerçekleştirme yeteneği öz-bakım gücü olarak tanımlanmaktadır (Tüfekçi, 2002: 46).Öz bakım Zaman içinde iletişim, kültür ve etkileşim yolu ile gelişir(Yılmaz ve Beji, 2010: 137)

Dorothea E. Orem'e göre evrensel veya temel öz-bakım gereksinimlerini üç grupta toplamıştır. Bunlar; evrensel öz-bakım gereksinimleri, sağlıktan sapmalarda öz-bakım gereksinimleri ve gelişimsel öz-bakım gereksinimleridir(Aylaz ve Erci, 2010: 40) Evrensel öz bakım gereksinimleri, bireyin temel gereksinimlerini kapsayan günlük yaşam aktivitelerinin sağlanmasıdır. Sağlıktan sapmalarda öz-bakım gereksinimleri, bireyin fonksiyonlarında ciddi sorun olduğunda bireyin öz-bakım gücünde kalıcı ya da geçici bozulmaları ifade eder. Gelişimsel öz-bakım gereksinimleri, bireyin anne karından erişkinliğin gelişimsel dönemleri boyunca öz bakım gücündeki ilerlemelerdir(Hacıoğlu, 2010: 6-7).

İnsan fizyolojik, psikolojik ve sosyal bir varlık olup, bireyin öz-bakımı çocukluktan ileri yaşlara doğru gelişim göstererek değişmektedir. Bu değişim bireyin sağlık durumu, eğitimi, yaşam deneyimleri, yaşadığı toplumun kültürü, günlük yaşamda olanakları kullanabilmesi gibi faktörlere bağlıdır(Ünalın ve diğ., 2007: 102). Bireyin öz-bakım gereksinimlerini karşılama biçimi içgüdüsel olmaktan çok, kültürel kökeninden kaynaklanan öğrenilmiş bir davranış ile ilgilidir. Öğrenme bir çevrede oluştuğuna göre, bireyler büyüme ve gelişme düzeyine göre ne yapip yapmayacaklarını zaman içinde öğrenirler. Böylelikle kendi kendilerine bazı sorunların üstesinden gelmede ve eyleme geçmede çeşitli davranış örnekleri geliştirirler(Süzek ve Çakmak, 2004: 1). Öz bakım davranışları, olumlu sağlık sonuçları için önemli bir unsurdur. Bireyler sağlıkla ilgili etkinliklerde üzerine düşeni gerçekleştiremediğinde öz-bakım eksikliği ortaya çıkar ve istenen öz-bakım davranışı geliştirilemez. Böylece birey sağlığını koruma, sürdürme ve geliştirmede yetersizlik yaşamaktadır(Gül ve diğ., 2010: 8)

İnsan, çevre, kültür ve bireyin sahip olduğu değerler bireyden bireye farklılık göstermektedir. Bu nedenle insan, çevre, kültür ve bireyin sahip olduğu değerlerden etkilenen öz-bakım gereksinimlerinin karşılama düzeyi kişisel değişiklikler göstermektedir. Gençlik çağında belirgin ve hızlı fizyolojik, psikolojik ve sosyal gelişimlerin görüldüğü çocukluktan erişkinliğe geçişin gerçekleştiği; olumlu, olumsuz tüm duyguların yoğun, bütün tepkilerin aşırı olduğu dönemdir (Karakurt ve diğ., 2007: 139). Üniversite dönemi belirgin psikolojik ve sosyal farklılıkların, olumlu ve olumsuz tüm duyguların yoğun ve bütün tepkilerin daha fazla yaşandığı dönemdir (Kulaksızoğlu, 2001: 33). Sağlık ile öz-bakım arasında sıkı bir bağlantı vardır. Öz-bakım yerine getirildiğinde sağlıklı ve refah düzeyi yüksek bir yaşamın oluşmasında katkı sağlanacaktır (Parissopoulos ve Kotzabassaki, 2004: 1).

Aştırma sağlık alanında hizmet verecek olan Sağlık Yönetimi öğrencilerine uygulanması açısından araştırmayı önemli kılmaktadır. Bu çalışma Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Yönetimi bölümünde lisans eğitimini sürdürmekte olan öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerinin öğrencilerin öz-bakım gücünün düzeyilerindeki etkisinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Alemdar ve Pakyüz (2015) tarafından kronik hemodiyaliz hastalarında öz bakım gücünün yaşam kalitesine etkisini değerlendirmek için bir üniversitesi hastanesi ve iki özel diyaliz merkezinde tedavi gören 162 kronik hemodiyaliz hastası üzerinde araştırma yapılmıştır. Araştırma verileri öz bakım gücü ölçeği ve yaşam kalitesi endeksi ile hastalarla yüz yüze görüşülerek toplanmıştır. Araştırma sonucunda yaşam kalitesi ve alt boyutlarından sağlık ve işlev, sosyo-ekonomik durum, psikolojik durum-inançlar ve aile ortalama puanları ile öz bakım gücü puanları arasında ileri düzeyde pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu gözlenmiştir. Kısaca hemodiyaliz hastalarında öz bakım gücü arttıkça yaşam kalitesi artmaktadır. Bu nedenle kronik hemodiyaliz hastalarının yaşam kalitesini artırmak için öz bakım gücünün iyileştirilmesini ve yaşlı hemodiyaliz hastalarının öz bakım gücünü iyileştirmeye yönelik uygulamaların geliştirilmesini önerilmiştir.

Hacıoğlu (2011) tarafından öz bakım gücünün belirlenmesi amacıyla bir Haliç Üniversitede sağlık ile ilgili alanda öğrenim gören 223 (150 hemşirelik, 73 ebelik) öğrenci üzerinde araştırma yapılmıştır. Araştırma verileri sosyo-demografik özellikleri belirleyen 12 sorudan oluşan anket formu ve öz bakım gücü ölçeği kullanılarak elde edilmiştir. Araştırma sonucunda öğrencilerin öz bakım gücü puan ortalamalarının yüksek olduğu gözlenmektedir. Ayrıca 24 yaş ve üzeri olan öğrencilerin daha küçük yaş aralığında olan öğrencilere göre, parçalanmış aile yapısına sahip öğrencilerin çekirdek aile yapısına sahip olan öğrencilere göre, anne eğitim düzeyi üniversite ve üstü olan öğrencilerin anne eğitimi düşük olan öğrencilere göre öz bakım gücü ölçeğinden anlamlı derecede daha yüksek puan aldığı gözlenmiştir. Öğrencilerin kişisel ihtiyaçlarını ihmal etmeye meyilli olma konularında öz bakım gücünün azaldığı, kendimi beğeniyorum ve sağlığımın iyi olmasına çaba gösteririm konularına yüksek katılım göstererek bu konularda öz bakım güçlerinin yüksek olduğu belirtilmiştir. Öğrencilerin öz bakım gücü nü artırmak için müfredata dersler konulabileceği göz önünde bulundurulmuştur.

Yılmaz ve Beji (2010) tarafından gebelikte öz bakım gücü değerlendirilmesi amacıyla Bakırköy Kadın Doğum ve Çocuk Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi gebe polikliniğine başvuran 282 gebe ile yapılmıştır. Araştırma verileri toplanmasında 24 soruluk anket formu ve öz bakım gücü ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda gebelerin öz-bakım gücünü; modern aile planlaması yöntemi kullanılması ve gebelik hakkında eğitim alması artırırken, doğum yapmış olması azaltmakta olduğu gözlenmiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda, sağlık profesyonellerinin hizmet içi eğitim programlarına gebelikte öz-bakım konusunu eklemeleri, antenatal dönemde gebelere verdikleri eğitim kapsamında öz-bakım ve modern aile planlaması yöntemi kullanımına yer vermeleri ve daha önce doğum yapmış gebelerin öz-bakım faaliyetlerini özenle değerlendirmeleri önerilmektedir.

Karakurt ve arkadaşları (2007) tarafından Erzincan Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu hemşirelik bölümü eğitim gören 186 öğrenci üzerinde sosyo-demografik özelliklerinin öz-bakım güçlerine etkisini belirlemek amacıyla tanımlayıcı olarak yapılmıştır. Araştırma verileri öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerini içeren anket formu ile öz-bakım gücü ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Araştırma sonucunda Öğrencilerin okudukları sınıf, anne eğitimi ve alkol kullanma durumları ile öz-bakım gücü puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Ayrıca öğrencilerin öz-bakım gücü puan ortalamalarının yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

Sharifi ve arkadaşları (2017) tarafından İran, İslami Azad Üniversitesi 150 kız öğrenci üzerinde Orem'in öz bakım modeline dayalı kız öğrencilerde osteoporozun önlenmesi ile ilgili çalışma yapılmıştır. Araştırmada iki aşamadan oluşmakta ilk aşamada öğrencilerin osteoporozu önlem öz bakımıyla eğitim almadan, ikinci aşama ise öğrencilere iki aylık eğitim yoluyla osteoporozu önleme öz bakımıyla ilgili eğitim aldıktan sonra yeriler toplamıştır. Araştırma sonucunda eğitim müdahalesinin kız öğrencilerdeki osteoporozu önleme öz bakımına olan etkisini desteklemektedir.

Bir kadının genç yaşta eğitiminin ileride osteoporozun önlenmesi için çok yararlı olabileceği önerilebilir.

Mohaddes Ardebili ve arkadaşları (2017) tarafından İran'nın Tahran'daki Motahari Burn Hastanesinde öz-bakım eğitiminin yanma hastalarında yaşam kalitesi üzerine etkisi üzerine bir araştırma için 100 yanık tedavisi gören hasta üzerinde çalışma yapılmıştır. Yanık tedavisi gören grup deneysel ve kontrol grubu olarak ikiye ayrılmıştır. Her iki grup da hastanenin rutin öz-bakım bakım eğitimlerini aldı ve daha sonra deney grubuna öz-bakım bakım kompakt diskleri alındı. Yaşam kalitesi anketi her iki grupta müdahale öncesi, 3 ay sonra tamamlanmış ve istatistiksel olarak analiz edilmiştir. Bu 3 aylık süre sonunda deney grubu yaşam kalitesi değişkenleri için kontrol grubundan anlamlı derecede yüksekti. Bulgulara göre, multimedya kendi kendine bakım programlarını kullanmak yanık hastanın yaşam kalitesini artırdığı, bu nedenle hemşire ve hastane çalışanları yanık odasında multimedya öz-bakım programlarını tamamlayıcı bir tedavi tedbiri olarak kullanmaları önerilmektedir.

Zandi ve arkadaşları (2005) tarafından İran'nın Tahran Hepatit Merkezinde bir öz bakım programının, sirozlu hastaların yaşam kalitesine etkisi üzerine bir araştırma için 44 siroz hasta üzerinde çalışılmıştır. Tedavi gören grup deneysel ve kontrol grubu olarak ikiye ayrılmıştır. Deney grubuna, eğitim ihtiyaçlarını değerlendirmek için bir anket verilmiş. Öz-bakım eğitim programı uygulanmış ve hastalar 3 ay takip edilmiştir. Ardından, her iki grubun yaşam kalitesi betimsel ve analitik istatistikler kullanılarak karşılaştırılmıştır. Bu çalışmanın sonucu, eğitimsel ve kişisel bakım programlarının sirozlu hastaların yaşam kalitelerine olumlu etkilerini olduğu doğrulanmıştır. Kapsamlı eğitim ve öz-bakım programları ile birlikte bu çalışmada yürütülen program gibi uzun vadeli takip önerilmiştir.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. Amaç

Bu çalışma Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Yönetimi bölümünde lisans eğitimini sürdürmekte olan öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerinin öğrencilerin öz-bakım gücünün düzeylerindeki etkisinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Yönetimi Bölümü'nde eğitim alan normal öğretim ve ikinci öğretim öğrencilerinden oluşturmaktadır (n=563). Araştırmada örneklem seçimi yoluna gidilmemiş bütün öğrencilere ulaşılmak hedeflenmiştir. 317 öğrenci anketleri tam olarak yanıtlamıştır ve 317 anket üzerinden analiz yapılmıştır.

3.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmaya katılan öğrencilere sınıf ortamında araştırma hakkında bilgi verilerek gönüllü olanların araştırmaya katılımları sağlandı. Araştırma verileri anket yardımıyla toplanmıştır. Anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm araştırmaya katılan öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri hakkında bilgi toplanması sağlanmıştır. İkinci bölüm öğrencilerin kendi kendilerine bakma yetenekleri ölçmek için öz-bakım ölçeği kullanılmıştır.

Öz-bakım ölçeği 1979 yılında Kearney ve Fleischer tarafından oluşturulan ve insanların kendi kendine bakma yeteneklerini belirlenmesi amacı ile hazırlanan ölçek 1993 yılında Nahçıvan tarafından Türkiye'de uygulanarak geçerlilik ve güvenilirliği tespit edilmiştir. 35 madde olarak düzenlenmiştir. Ölçek likert tipi 5 basamaklı olup, bireylerin ölçekteki ifadeleri kendilerinin yanıtlaması şeklinde uygulanır. Ölçekteki her bir ifadeye sırasıyla "beni hiç tanımlamıyor=0", "beni

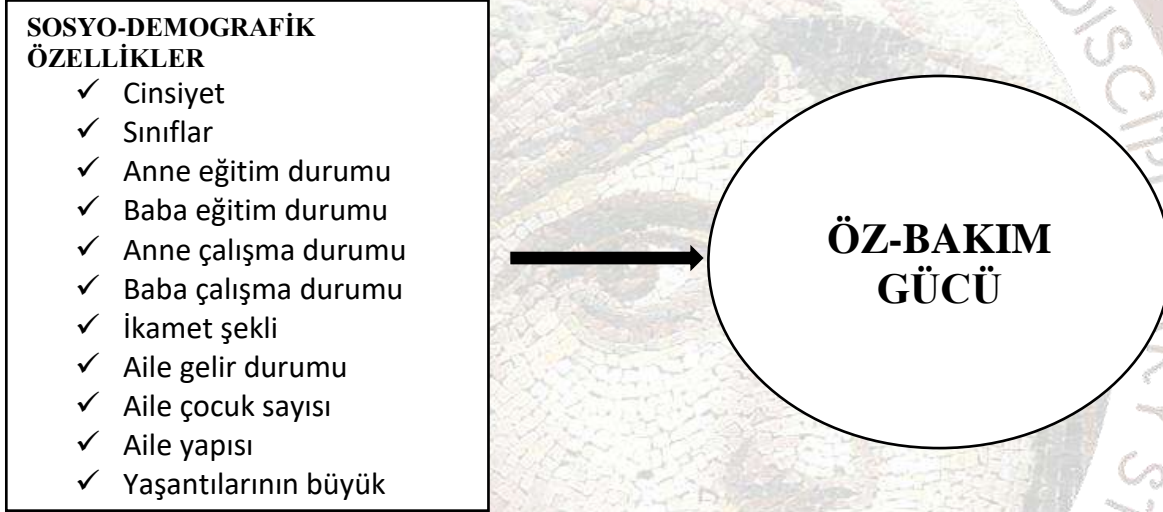
pek tanımlamıyor=1”, “fikrim yok=2”, “beni biraz tanımlıyor=3”, “beni çok iyi tanımlıyor=4” şeklinde değerlendirilmektedir. Bu ifadelerden 8’i (3,6,9,13,19,22,26,31) negatif olarak değerlendirilmekte ve puanlama tersine döndürülmektedir. Ölçekten elde edilen en düşük puan 0, en yüksek puan 140’dır(Tüfekçi, 2002: 46-47)

Ankete katılan öğrencilerden anketle elde edilen bulgular değerlendirilirken SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 20.0 programı kullanılarak tanımlayıcı istatistiksel metotları (Yüzde, Ortalama, Standart sapma) ve analizler için Kruskall Wallis ve Mann-Whitney U testi kullanılmıştır. Bu çalışmada Öz-Bakım Gücü Ölçeğinin *Cronbach Alfa* değeri 0,751 olarak bulundu.

3.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma 2017-2018 dönemi Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Yönetimi öğrencileri üzerinde uygulanması ve Türkiye’deki bütün sağlık yönetimi bölümü öğrencilerine genellenememesi çalışmanın sınırlılığını oluşturmaktadır.

3.5. Araştırma Modeli

3.6. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın bulgularına ait hipotezler aşağıda sıralanmaktadır:

H1 = Araştırmaya dâhil olan öğrencilerin cinsiyeti ile öz-bakım gücü ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H2 = Araştırmaya dâhil olan öğrencilerin sınıfları ile öz-bakım gücü ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H3 = Araştırmaya dâhil olan öğrencilerin annelerinin eğitim durumu ile öz-bakım gücü ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H4 = Araştırmaya dâhil olan öğrencilerin babalarının eğitim durumu ile öz-bakım gücü ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H5 = Araştırmaya dâhil olan öğrencilerin annelerinin çalışma durumu ile öz-bakım gücü ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H6 = Araştırmaya dâhil olan öğrencilerin babalarının çalıştığı meslek ile öz-bakım gücü ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H7 = Araştırmaya dâhil olan öğrencilerin ikamet şekli ile öz-bakım gücü ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H8 = Araştırmaya dâhil olan öğrencilerin aile gelir durumu ile öz-bakım gücü ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H9 = Araştırmaya dâhil olan öğrencilerin yaşantılarının büyük kısmının geçtiği yer ile öz-bakım gücü ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H10 = Araştırmaya dâhil olan öğrencilerin ailedeki çocuk sayısı ile öz-bakım gücü ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H11 = Araştırmaya dâhil olan öğrencilerin aile yapısı ile öz-bakım gücü ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Araştırmaya katılan öğrencilerin % 63,1'i kız %36,9'u erkek öğrencilerin oluşturduğu, annelerin %50,2'si ile babalarının %41'inin eğitimi ilkökul seviyesinde olduğu, annelerinin %87,3 çalışmadığı ve babalarının %38,5'inin serbest meslek sahibi olduğu belirlendi. Öğrencilerin % 53,3'ü yurttan ikamet ettiği, ailelerinin % 42,2'sinin 1001-2000 TL arasında geliri olduğu saptandı. Öğrencilerin %30'unun yaşantılarının en çok geçtiği yerin köy-kasaba olduğunu, %68,7'sinin çekirdek aile yapısında ve %40,1'inin 4-5 çocuklu ailesi olduğu belirlenmiştir. Aşağıda verilen analiz tablolarında öğrencilerin demografik özellikleri ayrıntılı olarak verilmektedir.

Tablo 1: Araştırmaya ait sosyo-demografik bulgular

Cinsiyet	n	%	Anne çalışma durumu	n	%
Kadın	200	63,1	Evet	40	12,7
Erkek	117	36,9	Hayır	277	87,3
Öğrenci sınıfı	n	%	İkametgâh şekli	n	%
1.Sınıf	106	33,4	Yurttan	169	53,3
2.Sınıf	77	24,3	Öğrenci evinde	93	29,3
3.Sınıf	79	24,9	Aile ile birlikte	55	17,4
4.Sınıf	55	17,4	Aile gelir durumu	n	%
Anne eğitim durumu	n	%	0-1000	83	26,2
Okur-yazar değil	78	24,6	1001-2000	134	42,2
İlkokul	159	50,2	2001-3000	64	20,2
Ortaokul	41	12,9	3001 ve üzeri	36	11,4
Lise	23	7,3	Ailede çocuk sayısı	n	%
Üniversite	16	5	1-3 çocuklu	110	34,7
Baba eğitim durumu	n	%	4-5 çocuklu	127	40,1
Okur-yazar değil	19	6	6 ve üzeri çocuklu	80	25,2
İlkokul	130	41	Aile yapısı	n	%
Ortaokul	80	25,2	Çekirdek aile	218	68,7
Lise	63	19,9	Geniş aile	88	27,8
Üniversite	25	7,9	Anne-baba ayrı	11	3,5
Baba mesleği	n	%	Yaşantılarının büyük kısmının geçtiği yer	n	%
Çalışmıyor	26	8,2	Köy- kasaba	95	30
Emekli	83	26,2			

Memur	28	8,8	İlçe	68	21,5
İşçi	58	18,3	Şehir	69	21,8
Serbest meslek	122	38,5	Büyükşehir	85	26,7
Toplam	317	100	Toplam	317	100

Bu çalışmadaki sağlık yönetimi bölümünde okuyan öğrenen cilerin, öz-bakım gücü ölçeğine göre alt ve üst değerleri 0-140 olarak belirlenmiştir. Aşağıda tablo 2'ye göre çalışmaya katılan öğrencilerin alt ve üst değerleri 43-135 olarak belirlenmiştir. Ayrıca öğrencilerin öz-bakım gücü puan ortalamalarını $100,79 \pm 16,71$ olduğu saptanmıştır. Süzek ve Çakmak (2004) tarafından hemşirelik ve sağlık memurluğunda okuyan 370 öğrenci üzerinde yapılan araştırmada öz-bakım puan ortalaması $96,6 \pm 18,2$ olarak belirtilmektedir. Karakurt ve arkadaşları (2007) tarafından hemşirelik bölümünde okuyan 186 öğrenci üzerinde yapılan araştırmada öz bakım puan ortalaması $102,65 \pm 16,84$ olarak gösterilmektedir. Hacıoğlu (2011) tarafından hemşirelik ve ebellek bölümünde okuyan 223 öğrenci üzerinde yapılan araştırmada öz-bakım puan ortalaması $113,58 \pm 12,64$ olarak hesaplanmıştır. Araştırmalar birbirine yakın değerlerde öz-bakım gücü puan ortalamalarına sahip olduğu gözle çarpılmaktadır.

Tablo 2: Öğrencilerin öz-bakım gücü ölçeğinden aldıkları puan ortalamalarının dağılımı

ÖLÇEK	Olası Alt Ve Üst Değerler	İşaretlenen Alt ve Üst Değerler	X±SS
Öz-Bakım Gücü Ölçeği	0-140	43-135	100,79±16,71

Tablo 3: Öğrencilerin cinsiyetine göre öz-bakım gücü ortalamalarının değerlendirilmesi (Mann-Whitney U)

Cinsiyet	n	Mean	sd	MW-U Değeri	p
1)Erkek	117	100,20	16,88	11279,5	0,593
2)Kadın	200	101,14	16,64		
Toplam	317	100,79	16,71		

Yukarıdaki tablo 3'e göre, cinsiyet ile öz-bakım gücü puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmemiştir ($p > 0,05$). Dolayısıyla H1 hipotezi reddedilmiştir. Süzek ve Çakmak (2004) tarafından 370 öğrenci üzerinde yapılan çalışmada cinsiyet ile öz bakım gücü puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

Tablo 4: Öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıflarına göre öz-bakım gücü ortalamalarının değerlendirilmesi (Kruskall Wallis)

Sınıf	n	Mean	sd	K-W Değeri	p
1)1.Sınıf	106	102,96	16,83	4,277	0,233
2)2.Sınıf	77	101,12	16,66		
3)3.Sınıf	79	99,62	17,84		
4)4.Sınıf	55	97,83	14,59		
Toplam	317	100,79	16,71		

Yukarıdaki tablo 4'e göre, öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıfa göre öz-bakım tutumlarını ifade eden puan ortalamaları arasında istatistiksel anlamda fark tespit edilmemiştir ($p > 0,05$).

Dolayısıyla H2 hipotezi reddedilmiştir. Süzek ve Çakmak (2004) tarafından 370 öğrenci üzerinde yapılan çalışmada ise öğrenci sınıfları ile öz bakım gücü puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

Tablo 5: Öğrencilerin anne eğitim durumuna göre öz-bakım gücü ortalamalarının değerlendirilmesi (Kruskall Wallis)

Anne eğitim durumu	n	Mean	sd	K-W Değeri	p
1)Okur-yazar değil	78	98,79	15,57	4,979	0,289
2)İlkokul	159	101,08	17,07		
3)Ortaokul	41	105,09	18,07		
4)Lise	23	99,21	17,57		
5)Üniversite	16	98,87	12,87		
Toplam	317	100,79	16,71		

Yukarıdaki tablo 5'e göre, öğrencilerin anne eğitim durumuna göre öz-bakım tutumlarını ifade eden puan ortalamaları arasında istatistiksel anlamda fark tespit edilmemiştir ($p>0,05$). Dolayısıyla H3 hipotezi reddedilmiştir. Süzek ve Çakmak (2004) tarafından 370 öğrenci üzerinde yapılan çalışmada anne eğitim durumu ile öz bakım gücü puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Karakurt ve arkadaşları (2007) tarafından 186 öğrenci üzerinde yapılan çalışmada anne eğitim durumu ile öz bakım gücü ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmemiştir.

Tablo 6: Öğrencilerin baba eğitim durumuna göre öz-bakım gücü ortalamalarının değerlendirilmesi (Kruskall Wallis)

Baba eğitim durumu	n	Mean	sd	K-W Değeri	p
1)Okur-yazar değil	19	98,47	14,71	2,320	0,677
2)İlkokul	130	100,22	15,86		
3)Ortaokul	80	102,52	17,54		
4)Lise	63	100,14	18,09		
5)Üniversite	25	101,64	16,92		
Toplam	317	100,79	16,71		

Yukarıdaki tablo 6'ya göre, öğrencilerin baba eğitim durumuna göre öz-bakım tutumlarını ifade eden puan ortalamaları arasında istatistiksel anlamda fark tespit edilmemiştir ($p>0,05$). Dolayısıyla H4 hipotezi reddedilmiştir. Süzek ve Çakmak (2004) tarafından 370 öğrenci üzerinde yapılan çalışmada baba eğitim durumu ile öz bakım gücü puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

Tablo 7: Öğrencilerin anne çalışma durumuna göre öz-bakım gücü öz-bakım gücü ortalamalarının değerlendirilmesi (Mann-Whitney U)

Anne çalışma durumu	n	Mean	sd	MW-U Değeri	p
1)Evet	40	103,70	16,47	4895	0,234
2)Hayır	277	100,37	16,73		
Toplam	317	100,79	16,71		

Yukarıdaki tablo 7'ye göre, öğrencilerin annelerinin çalışma durumuna göre öz-bakım tutumlarını ifade eden puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak fark tespit edilmemiştir ($p>0,05$). Dolayısıyla H5 hipotezi reddedilmiştir. Karakurt ve arkadaşları (2007) tarafından 186 öğrenci

üzerinde yapılan araştırmada anne çalışma durumu ile öz bakım gücü ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmemiştir.

Tablo 8: Öğrencilerin baba meslek durumuna göre öz-bakım gücü ortalamalarının değerlendirilmesi (Kruskall Wallis)

Baba meslek durumu	n	Mean	sd	K-W Değeri	p	Post Hoc
1)Çalışmıyor	26	104,30	16,18	15,012	0,005*	4<5
2)Emekli	83	101,03	15,63			
3)Memur	28	103,78	17,81			
4)İşçi	58	105,27*	16,18			
5)Serbest meslek	122	97,06*	16,71			
Toplam	317	100,79	16,71			

Yukarıdaki tablo 8'e göre öğrencilerin babalarının meslek durumuna göre öz-bakım tutumlarını ifade eden puan ortalamaları arasında istatistiksel anlamda fark tespit edilmiştir ($p<0,05$). Dolayısıyla H_6 hipotezi kabul edilmiştir. Farkın hangi meslekler arasından kaynaklandığını belirlemek için yapılan Tukey HSD ileri analizinde babaları işçi olan öğrencilerin, babaları serbest meslek olduğunu belirten öğrencilere göre daha yüksek bir öz bakım tutumu içerisinde olduğu saptandı ($p<0,05$). Bu da öğrencilerin babalarının düzenli işe sahip olmaları öz bakım gücünü etkilediği düşünülmektedir. Babası diğer mesleklerden olanlar arasında anlamlı fark olmadığı saptandı ($p>0,05$). Hacıoğlu (2011) tarafından 223 öğrenci üzerinde yapılan araştırmada baba eğitim durumu ile öz bakım gücü puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Farkın babaları memur olan öğrencilerin, babaları çiftçi ve işçi olduğunu belirten öğrencilere göre daha yüksek bir öz bakım tutumu içerisinde olduğu saptanmıştır.

Tablo 9: Öğrencilerin ikamet ettiği yere göre öz-bakım gücü ortalamalarının değerlendirilmesi (Kruskall Wallis)

İkamet ettiği yer	n	Mean	sd	K-W Değeri	p
1)Yurtta	169	100,55	16,10	3,308	0,191
2)Arkadaşlarla evde	93	98,97	17,34		
3)Aile ile bebraber	55	104,61	17,17		
Toplam	317	100,79	16,71		

Yukarıdaki tablo 9'a göre öğrencilerin ikamet ettikleri yere göre öz-bakım tutumlarını ifade eden puan ortalamaları arasında istatistiksel anlamda fark tespit edilmemiştir ($p>0,05$). Dolayısıyla H_7 hipotezi reddedilmiştir. Karakurt ve arkadaşları (2007) tarafından 186 öğrenci üzerinde yapılan araştırmada öğrencilerin ikamet ettikleri yer ile öz bakım gücü ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmemiştir.

Tablo 10: Öğrencilerin aile gelir durumuna göre öz-bakım gücü ortalamalarının değerlendirilmesi (Kruskall Wallis)

Aile gelir durumu	n	Mean	sd	K-W Değeri	p
1)0-1000	83	98,85	17,23	3,780	0,286
2)1001-2000	134	101,81	16,42		
3)2001-3000	64	99,70	15,95		
4)3001-ve üzeri	36	103,41	17,92		

Toplam	317	100,79	16,71		
---------------	------------	---------------	--------------	--	--

Yukarıdaki tablo 10'a göre öğrencilerin ailelerinin gelir durumuna göre öz-bakım tutumlarını ifade eden puan ortalamaları arasında istatistiki anlamda fark tespit edilmemiştir ($p>0,05$). Dolayısıyla H8 hipotezi reddedilmiştir. Süzek ve Çakmak (2004) tarafından 370 öğrenci üzerinde yapılan çalışmada aile gelir durumu ile öz bakım gücü puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

Tablo 11: Öğrencilerin yaşantılarının büyük kısmının geçtiği yere göre öz-bakım gücü ortalamalarının değerlendirilmesi (Kruskall Wallis)

Yerleşim birimi	n	Mean	sd	K-W Değeri	p
1)Köy-kasaba	95	99,02	15,02	6,253	0,1
2)İlçe	68	98,79	16,88		
3)Şehir	69	101,71	16,84		
4)Büyükşehir	85	103,63	18,04		
Toplam	317	100,79	16,71		

Yukarıdaki tablo 11'e göre, öğrencilerin yaşantılarının büyük kısmının geçtiği yere göre öz-bakım tutumlarını ifade eden puan ortalamaları arasında istatistiki anlamda fark tespit edilmemiştir ($p>0,05$). Dolayısıyla 9 hipotezi reddedilmiştir. Süzek ve Çakmak (2004) tarafından 370 öğrenci üzerinde yapılan çalışmada öğrencilerin yaşantılarının büyük kısmının geçtiği yer ile öz bakım gücü puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Karakurt ve arkadaşları (2007) tarafından 186 öğrenci üzerinde yapılan araştırmada öğrencilerin yaşantılarının büyük kısmının geçtiği yer ile öz bakım gücü ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmemiştir.

Tablo 12: Öğrencilerin ailesindeki çocuk sayısına göre öz-bakım gücü ortalamalarının değerlendirilmesi (Kruskall Wallis)

Aile çocuk sayısı	n	Mean	sd	K-W Değeri	p
1)1-3 çocuklu	110	103	15,85	2,832	0,243
2)4-5 çocuklu	127	99,81	18,12		
3)6 ve üzeri çocuklu	80	99,30	15,37		
Toplam	317	100,79	16,71		

Yukarıdaki tablo 12'ye göre öğrencilerin ailesindeki toplam çocuk sayısına göre öz-bakım tutumlarını ifade eden puan ortalamaları arasında istatistiki anlamda fark tespit edilmemiştir ($p>0,05$). Dolayısıyla H10 hipotezi reddedilmiştir. Süzek ve Çakmak (2004) tarafından 370 öğrenci üzerinde yapılan çalışmada öğrencilerin ailesindeki çocuk sayısı ile öz bakım gücü puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

Tablo 13: Öğrencilerin aile yapısına göre öz-bakım gücü ortalamalarının değerlendirilmesi (Kruskall Wallis)

Aile yapısı	n	Mean	sd	K-W Değeri	p
1)Çekirdek aile	218	101,19	17,32	1,145	0,285
2)Geniş aile	88	99,50	15,48		
3)Anne-baba ayrı	11	103,27	14,33		

Toplam	317	100,79	16,71		
---------------	------------	---------------	--------------	--	--

Yukarıdaki tablo 13'e göre, öğrencilerin aile yapılarına göre öz-bakım tutumlarını ifade eden puan ortalamaları arasında istatistiki anlamda fark tespit edilmemiştir ($p>0,05$). Dolayısıyla H11 hipotezi reddedilmiştir. Karakurt ve arkadaşları (2007) tarafından 186 öğrenci üzerinde yapılan araştırmada öğrencilerin aile yapısı ile öz bakım gücü ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmemiştir.

5. SONUÇ VE ÖNERİ

Sağlık yönetimi eğitim gören 317 öğrencinin üzerinde yapılan bu araştırmada öz-bakım gücü genel puan ortalaması $100,79\pm 16,71$ olduğu tespit edilmiştir. Öz-bakım ölçeğinden alınan puan ortalamaları en düşük 0 en yüksek 140 olduğu belirtilmiştir. Diğer araştırmalar incelendiğinde öz bakım gücü ortalaması 96-113 arasında değişmektedir. Araştırmadaki öğrencilerin öz bakım gücü puan ortalamasının iyi bir değere sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

Araştırmaya dâhil olan öğrencilerin baba meslek durumu ile öz bakım gücü arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edildi ($p<0,05$). Farkın hangi meslekler arasından kaynaklandığını belirlemek için yapılan ileri analizinde babaları işçi olan öğrencilerin, babaları serbest meslek olduğunu belirten öğrencilere göre daha yüksek bir öz bakım tutumu içerisinde olduğu saptandı. Bu da öğrencilerin babalarının düzenli işe sahip olmaları öz bakım gücünü etkilediği düşünülmektedir. Araştırmaya dâhil olan öğrencilerin cinsiyet, öğrenim gördükleri sınıf, annenin eğitim durumu, baba eğitim durumu, anne çalışıp çalışmadığı, ailenin çocuk sayısı, ailenin en uzun yaşadığı yerleşim birimi, ikametgah şekli, aile gelir durumu, ailenin aylık geliri, aile yapısı ile öğrencilerin öz-bakım gücü puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki tespit edilemedi ($p>0,05$).

Sonuç olarak araştırmada katılan öğrencilerin öz-bakım gücü ortalamalarının yüksek çıkmıştır. Ancak genel olarak öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerin öz-bakım gücü üzerinde etkisi olmadığı sonucuna varılmaktadır. Üniversite dönemi öğrencilerin psikolojik ve sosyal farklılıkları yoğun şekilde yaşadığı dönemlerden biridir. Bu sonuçlara göre sağlık yönetimi öğrencilerinin öz bakım gücü artırmak için öğrencilere kendi sağlığını nasıl koruyup geliştireceği konulu seminer, konferans veya dersler konulması önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Alemdar, H. ve Pakyüz, S. Ç. (2015). Hemodiyaliz hastalarında öz bakım gücünün yaşam kalitesine etkisinin değerlendirilmesi. *Nefroloji Hemşireliği Dergisi*, (2), 19-30.
- Aylaz, R. ve Erci, B. (2010). Sürekli ayaktan periton diyalizi hastalarına evde verilen bakımın ve izlemin hastaların öz-bakım gücüne ve diyalize bağlı enfeksiyonlardan korunmalarına etkisi. *Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 18(1), 40-46.
- Fawcett Jacqueline (2001), The nurse theorists:21st Century Updates Dorothea E. Orem, *Nurs Sci Q*, 14(1), 34-38.
- Gül, A., Üstündağ, H., ve Zengin, N. (2010). Böbrek nakli yapılan hastalarda öz-bakım gücünün değerlendirilmesi. *Genel Tıp Dergisi*, 20(1), 7-11.
- Hacıoğlu, E. (2011). Sağlık alanında öğrenim gören üniversite öğrencilerinin öz bakım gücü. Yüksek Lisans Tezi. Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Karakurt, P., Hacıhasanoğlu, R., ve Yıldırım, A. (2009). Sağlık yüksekokulu öğrencilerinin sosyo-demografik özelliklerinin öz-bakım güçlerine etkisi. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 4(12), 136-150.
- Kulaksızoğlu, A. (2002). *Ergenlik Psikolojisi*. Remzi Kitabevi, İstanbul.

- Mohaddes Ardebili, F., Najafi Ghezalje, T., Bozorgnejad, M., Zarei, M.,- Ghorbani, H. ve Manafi, F. (2017). Effect of multimedia self-care education on quality of life in burn patients. *World Journal of Plastic Surgery*, 6(3), 292–297.
- Nahcivan, N. (1993). Sağlıklı gençlerde öz-bakım gücü ve aile ortamının etkisi. Doktora Tezi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Parissopoulos, S. ve Kotzabassaki, S. (2004). Orem’s Self- care theory, transactional analysis and the management of elderly rehabilitation. *ICUS & Nursing Web Journal*, (17), 1-11.
- Sharifi, N., Majlessi, F., Montazeri, A., Shojaeizadeh, D. ve Sadeghi, R. (2017), Prevention of osteoporosis in female students based on the Orem self-care model. *Electronic Physician*, 9(10), 5465–5471.
- Süzek, H. ve Çakmak, O. (2004). Muğla sağlık yüksekokulu öğrencilerinin sosyo demografik özelliklerinin öz-bakım güçlerine etkisinin belirlenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* Issn: 1303-5134, 1-10.
- Tüfekçi, F. G. (2002). Sağlıklı adölesanların öz-bakım gücü ile anne babalarının öz- bakım gücünün karşılaştırılması ve sosyo - demografik özelliklerle ilişkisi. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 5(1), 45-52.
- Ünal, D., Şenol, V., Öztürk, A. ve Erkorkmaz, Ü. (2007). Meslek yüksekokullarının sağlık ve sosyal programlarında öğrenim gören öğrencilerin sağlıklı yaşam biçimi davranışları ve öz-bakım gücü düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 14(2), 101-109.
- Yılmaz, S. D. ve Beji, N. K. (2010). Gebelikte öz bakım gücünün değerlendirilmesi. *Genel Tıp Dergisi*, 20(4), 137-142.
- Zandi, M., Adib-Hajbagheri, M., Memarian, R., Nejhad, A. K., Alavian, S. M. (2005). Effects of a self-care program on quality of life of cirrhotic patients referring to Tehran Hepatitis Center. *Health and Quality of Life Outcomes*, 3(35), 1-8.

HALKLA İLİŞKİLER UYGULAMASI OLARAK MARKALARIN SOSYAL MEDYAYI KULLANIM ŞEKKİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Doç. Dr. Gülsüm ÇALIŞIR

Gümüşhane Üniversitesi, gulsumcalisir@gumushane.edu.tr ; gulsumcalisir@yahoo.com

Aleyna Makbule ÜNAL

Gümüşhane Üniversitesi, unal.aleynamakbule@gmail.com

Arş. Gör. Tuğçe AYDOĞAN KILIÇ

Gümüşhane Üniversitesi, tugceaydogan@gumushane.edu.tr

“Marka artık tüketicilere ne anlattığımızla ilgili değil, onların birbirine ne anlattığı ile ilgili.” Scott Cook

ÖZET

Geçmişte insanlar ve markalar arasındaki iletişim süreci radyo, televizyon gibi geleneksel medya araçları ile yürütülmekteydi. Dinleyici veya izleyiciye yorum yapma hakkı sunmayan bu araçlar karşısında, onların düşüncelerini kurumlara fısıldayan sadece halkla ilişkiler birimiydi. Elektronik medyanın insan hayatına girmesiyle birlikte, marka iletişimi de yeni bir boyut kazanmıştır. Özellikle iletişim ve etkileşim fırsatı tanıyan bu medya ortamında, marka ve hedef kitle arasındaki kurulan köprü görevini de halkla ilişkiler faaliyetleri üstlenmektedir.

Müşteri memnuniyeti ve markaya bağlılık yaratabilmek adına uzun dönemli bir etki sürecine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu noktada halkla ilişkiler faaliyetlerinden destek alınmaktadır. Temelde marka ve hedef kitle arasındaki bağı, halkla ilişkiler biriminin oluşturduğunu söylemek mümkündür. Çünkü markalar, sosyal medya ağları aracılığıyla hedef kitle gruplarının düşüncelerini öğrenebilmek, bu düşüncelere yön veren etmenleri tespit edebilmek, sonrasında bu düşünceleri istedik yönde değiştirebilmek ve bu grupların tüketim tercihini etkileyebilmek noktasında halkla ilişkiler alanından yardım almaktadır. Yeni iletişim çağında, tek bir araca bağlı kalmaksızın bugün iletişimde yer alan araçları kullanarak, ilişki kurmak ve etkileşim yaratmak halkla ilişkilerin bir görevidir. Bu araçlardan biri olan elektronik medya içerisindeki sosyal medya platformu da halkla ilişkilerin etkin alanları içerisinde bulunmaktadır.

Bu bilgidan yola çıkarak, markaların sosyal medya hesaplarındaki varlığını ve hareketlerini birden çok yönüyle incelemek, bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Bu amaca ulaşabilmek için de marka ve hedef kitle arasındaki ilişki ve bu ilişkiye sosyal medya ağlarının etkisi, kavramsal bir çerçevede literatür taraması yapılarak incelenmiştir. Çalışmanın yöntem bölümünde ise 10 Türk gıda markasının sahip olduğu sosyal medya hesapları, bu hesapların takipçi ve paylaşım sayıları, paylaşımların içeriği, marka tarafından düzenlenen etkinlikler ve yarışmalar, hedef kitleyle interaktif iletişim süreci oluşturma düzeyi gibi tematik başlıklar, içerik analizi yöntemiyle araştırılmıştır. Analiz edilen Aroma İçecek, Ülker Bisküvi, Eti, Doğuş Çay, Torku, Panda, Şölen, Pınar, Nuh'un Ankara Makarnası, Banvit isimli şirketler; adı geçen başlıklara göre mercek altına alınmıştır. Böylelikle yeni iletişim çağındaki değişim ve dönüşümlerin halkla ilişkiler uygulamalarında ne şekilde vücut bulduğu, markaların sosyal medya ağlarını kullanımı arasında ne tür benzerlik ya da farklılıklar olduğu ve bu kullanımın hedef kitleyle olan iletişime etki yönüne dair bir fotoğraf ortaya konulmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak bu çalışmada markaların halkla ilişkiler uygulaması olarak sosyal medya ağlarını, iki yönlü iletişim yönetimine uygun şekilde kullandıkları bilgisine ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Marka, Sosyal Medya, Halkla İlişkiler, Müşteri Memnuniyeti, Hedef Kitle

A RESEARCH ON PATTERNS OF SOCIAL MEDIA USAGE OF BRANDS AS A PUBLIC RELATIONS PRACTICE

“The brand is no longer about what we tell the consumers, but what they tell each other.”

Scott Cook

ABSTRACT

In the past, the communication process between people and brands was carried out with traditional media tools such as radio and television. Against those tools which never allow any feedback from audience and spectator, only public relations unit used to whisper their thoughts to organisations. Brand communications gained a new dimension with the entrance of electronic media into human life. Particularly in this media environment which suggest the opportunity of communication and interaction, public relations activities function as a bridge between the brand and the target group.

A long-lasting impact process is needed to create customer satisfaction and brand loyalty. At this point, it is taken support from public relations activities. It is possible to say that the tie between the brand and the target group is mainly formed by public relations unit. Because brands receive help from the field of public relations so as to know the thoughts of target groups by means of social media networks, to identify the factors that shape their ideas, and then change their thoughts in the direction which the organisation would like and influence their consumption preferences. In the new age of communication, it is a duty of public relations to establish relationships and create interactions by using today's communication tools, without being bound by a single medium. The social media platform which is one of these tools in electronic media, is also within the active areas of the public relations.

This work aims to explore the existence and operations of brands in social media accounts in a multi directional way. In order to reach this aim, the relationship between the brand and the target audience and the effect of the social media networks have been examined through a literature research in a conceptual framework.

In the method section of the study, the thematic headings such as social media accounts, which have 10 Turkish food brands, followers and share numbers of these accounts, content of shares, events and competitions organized by brand, level of creating interactive communication process with target audience were explored by content analysis method. Beverage with Aroma which analyzed, Ulker biscuit, Eti, Dogus Tea, Torku, Panda, Solen, Pınar, Noah's Ankara Macaroni, companies named Banvit; has been examined according to the titles mentioned. In this way, it is tried to find out what kind of changes and transformations in the new communication age has shaped public relations practices, what kind of similarities or differences exist in the social media usage among brands and how these usages of social media networks affect the relationship with the target audience. In conclusion, the findings suggest that brands use social media networks as a public relations practice in accordance with the two-way communication management.

Keywords: Brand, Social Media, Public Relations, Customer Satisfaction, Target Audience.

GİRİŞ

Günümüz toplumunda yaygınlaşan “her anı, her yerde paylaş” anlayışının mimarıdır, yeni medya. Geçmişte radyo, televizyon, gazete, dergi, vb. gibi geleneksel medya araçlarının hâkim olduğu bir dönem söz konusudur. Bugün ise elektronik medyanın ihtiyaç haline geldiği görülmektedir. Bu yeni medya içerisinde yer alan sosyal medya ise günden güne kullanıcı sayısını

artırmakta ve insanların daha fazla ilgi alanına girmektedir. İlgi odağı olan yeni medya ve içerisindeki sosyal medya platformlarını “iletişim meydanı” olarak ifade etmek mümkündür. Çünkü burada kişiler birbirini takibe almakta, birbirleriyle mesajlaşmakta ve birbirlerinin yaptıkları paylaşımlara geri bildirimde bulunabilmektedir.

Sosyal medya, markalar için de gereklilik duyulan bir alan olmaktadır. Bu platformlar üretici, ürün veya hizmet, hedef kitle grupları olmak üzere üç temel bileşeni harmanlayarak, çeşitli fırsatlar sunmaktadır. Markanın sosyal medya ağları aracılığıyla hedef kitle gruplarının düşüncelerini öğrenebilmek, bu düşüncelere yön veren etmenleri tespit edebilmek, sonrasında bu düşünceleri interaktif bir iletişim süreci sayesinde istedik yönde değiştirebilmek ve bu grupların tüketim tercihini ürünlerinin paylaşımı yoluyla etkilemek gibi fırsatlar kastedilmektedir. Bu noktada da halkla ilişkilerin mesleki dokunuşları sayesinde diğer markalar ile rekabet edebilmektedir.

Marka iletişimde yeni bir devir açan sosyal medya platformunda söz hakkının tüketicilerde olması, halkla ilişkilerden yardım alma gerekliliğini güçlendirmektedir. Bilinçli olarak satın alma davranışı gösteren tüketiciler; markalar hakkında yorum yapmakta, tercihte bulunmakta ve marka ile interaktif iletişim sürecine girmektedir. Değişen tüketici profiline marka açısından en doğru şekilde yaklaşan ise halkla ilişkiler olmaktadır. Tüketiciler, markaların sosyal medya hesaplarında kendilerine gereken hassasiyeti gösterip göstermemesi durumuna dikkat etmektedir. Örneğin markanın sosyal medya hesabındaki paylaşımına yorum yapan tüketici, marka tarafından cevap alamadığı bir durumda “Öncesinde de yorum kısmında gelen talep ve şikâyetlere cevap vermediğini gördüm.” yorumunda bulunabilmektedir.

Bu çalışmada özellikle bilinirliği yüksek Türk gıda markaları analiz edilmiştir. Sadece gıda sektörünün seçilme amacı da kıyaslama esnasında şartların eşitlenmesini sağlamaktır. Ayrıca çalışmada markaların sosyal medya kullanımında farklar olup olmadığını görme imkânı da sağlanmış olmaktadır. Bu koşullarda belirlenen 10 markanın sosyal medya hesaplarındaki varlığını ve hareketlerini birden çok yönüyle incelemek bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Bu amaca ulaşabilmek için de marka ve hedef kitle arasındaki ilişki ve bu ilişkiye sosyal medya ağlarının etkisi kavramsal bir çerçevede literatür taraması yapılarak incelenmiştir. Çalışmanın yöntem bölümünde ise belirlenen markaların sahip olduğu sosyal medya hesapları, bu hesapların takipçi ve paylaşım sayıları, paylaşımların içeriği, marka tarafından düzenlenen etkinlikler ve yarışmalar ile hedef kitleyle interaktif iletişim süreci oluşturma düzeyi gibi tematik alt başlıklar, içerik analizi yöntemiyle değerlendirmeye alınmıştır.

KURAMSAL ÇERÇEVE

Günümüz koşullarında güçlü marka yaratmak ve bunu sürdürebilmek çok zordur. Güçlü marka yaratmaya çalışan firmalar birçok zorlukla karşı karşıya kalmaktadır. Başta rekabet ortamının artması ve hedef kitlenin bilinçli bir profile dönüşmesi bu zorlukların başını çekmektedir. Her koşulda varlığını sürdürmek ve kazanç sağlamak amacına sahip olan markalar, aynı zamanda tüketici ihtiyaç ve isteklerini karşılayan ürün/ hizmet de üretmek mecburiyetindedir. Bundan ötürü markalar, tüketicilere ulaşmak için geleneksel medya araçlarının yanı sıra yeni yollar aramaya başlamıştır. Sadece kişilerin birbirini bulduğu, tanıştığı, bilgi alışverişini yaptığı basit bir mecra olmayan sosyal medya platformu, aynı zamanda firmaların markaları, itibar ve imajları ile satış gelirleri için dikkate aldığı bir araç olmaktadır. Elektronik medya içerisinde yer alan sosyal medya, beraberinde zaman ve mekân kısıtlaması olmaksızın markaların insanlara ulaşması noktasında gerekli görülen bir yol olmaktadır.

Sosyal medyayı, web 2.0’ın temelini oluşturan, insanların ürettikleri içerikleri toplayarak sosyal iletişim ve etkileşim sağlayan internet tabanlı araçların tümüne verilen isim olarak tanımlamakta yarar bulunmaktadır (Özmen, 2012). Değişen teknolojinin etkisiyle firmalar, ürün ve markalarını hedef kitlelerine ulaştırabilmek için, tüketicinin söz sahibi olduğu sosyal medya

üzerinden pazarlama stratejileri geliştirmeye ve tutundurma elemanları kullanmaya başlamışlardır. Firmaların sosyal medya ağlarını kullanımı ile birlikte tüketicilerin söz konusu ağları nasıl algıladıkları önem kazanır olmuştur (Odabaşı, 2012: 127). Bu algı da takipçilerle etkileşime geçmek, nihai ve potansiyel müşterilerine marka hakkında bilgi sunmak ve gelen soruları yanıtlamak neticesinde kontrol altında tutulabilmektedir. Nihayetinde sosyal medya vasıtasıyla, kısa zamanda çok sayıda kullanıcıya ulaşma imkânı da kazanmaktadır.

Sosyal paylaşım sitelerinin kullanıcı sayısı ve kullanım süresinin günbegün artmasıyla birlikte, markalar da bu ağlara daha fazla ihtiyaç duymaktadır. Nitekim 2018 Şubat ayında We Are Social, Hootsuite ile yayınladığı “Dünya’da İnternet ve Sosyal Medya Kullanımı” raporunda 7 milyar insanın internet, 3 milyar insanın da sosyal medya kullandığı bilgisi yer almaktadır (Bayrak, 2018). Buna bağlı olarak markaların sektörde güç kazanmak ve gelişim katetmek için sosyal medya ağlarına gereksinim duyması da doğal bir sonuç olarak karşılanmaktadır. Küresel bir rekabetin olduğu günümüz şartlarında ayakta kalabilmek adına markalar, değişime uyum göstermekte ve müşteriyle interaktif bir iletişim sürecine girmektedir. Halkla ilişkiler alanının uzmanlığında özellikle sosyal medya ağlarında aktif bir marka iletişimi sürdürülmesi de bunun çabasıdır.

Geçmişte marka iletişimi televizyon ve direk pazarlama gibi geleneksel medya araçları tarafından kontrol edilmekteydi. Bu mecralar izleyicilerin yorumuna açık değildi. Tam da bu noktada sosyal medyayı eşsiz kılan taraf marka ile müşteri etkileşimini olası kılmasıdır. Bir anlamda sosyal medyanın bu yönü, geleneksel WOM’un (kulaktan kulağa iletişim) bir uzantısıdır (Mangold ve Fauls, 2009: 358). Vaynerchuk, (2011: 255-256) şirketlerin sosyal medyada müşteri ilişkilerini sağlıklı yürütmeleri, müşteri etkileşimi ve bağlılığı yaratmaları için yapılması gerekenleri ise şu şekilde sıralamıştır:

- Müşterileri, çalışanları ve markayı önemsemek.
- Yeniliğe açık olmak.
- Pazara tez bir giriş yapmak.
- İşletmeden işletmeye her bir sürecin ardında bir müşteri olduğunu hatırlamak.
- Müşterilerle aynı dili konuşmak.
- Müşterilerin markayı ve işi şekillendirmesine müsaade etmek; ama zorlama yapmalarına izin vermemek.
- Marka etrafında bir topluluk hissi yaratmak.
- Geleneksel ve sosyal medyayı birlikte kullanmak.
- Pazarlama girişimlerini duygusal merkeze ve yaratıcı uçlara doğru yönlendirmek.
- Nicelik değil, nitelikli bağlantılar hedeflemek.
- Müşterilerin konuşmasını ve tartışmalarına katılmasını sağlamak.
- Taktik kullanmak, gerekiyorsa tüketicilerin markayı neden dikkate almaları gerektiğini hatırlatan “çekme” taktikleri kullanmak.
- Sosyal medyada hemen nihayete varılamayacağını öğrenmek.

Yukarıdaki bilgilerden yola çıkarak bir markanın yazı, fotoğraf veya video paylaşımı esnasında bu soruları göz önüne almasının gerekliliği yorumunda bulunmak mümkündür.

Markalar uzun yıllar sosyal medyayı ve internet ortamını markalarına zarar verecek bir alan olarak görmelerine rağmen çağa ayak uydurmak zorunda kalmışlardır (Aksu ve Ercan, 2014: 1). Bu

durumda sosyal medyada imajlarını korumak için kendi orijinal sayfalarını açmaları gerekmiştir. Neticede bir web sitesine sahip olmak, siber ortamda gerçek bir var oluş için küçük bir adımdır (Okonkwo, 2010: 4). Sosyal medyada yalnızca hesap açmak yeterli değildir. Bir marka olarak varlığını sürdürmek de oldukça zorlu bir iştir. Facebook, Twitter, YouTube, Instagram gibi sitelerde paylaşımda bulunmak, bu paylaşımları güncel tutmak, tüketicilerden gelen yorumları yanıtlamak, yarışmalar, kampanyalar ve etkinlikler düzenleyip bunların takibini yapmak, bu işlerin başında gelmektedir. Aynı zamanda markalar tarafından paylaşılan içeriğin rakiplerinden farklı olması da takip edilmesinde büyük rol oynamaktadır.

Firmaların başarılı bir sosyal hesap içeriğine sahip olması için gereken özellikler, Say (2015: 30) tarafından şu şekilde sınıflandırılmıştır:

- Özgün, ilgi çekici ve paylaşılabilir olmalı.
- Güncel ve aktif olmalı.
- Doğru ve güvenilir olmalı.
- Samimi olmalı.
- Hedef kitleye uygun olmalı.
- Firma hakkında doyurucu bilgi sağlamalı.
- Ödüllü uygulamalarla desteklenmeli.

Yukarıdaki özelliklerin birçoğu iletişimle ilgilidir. Çünkü firmaların varlığını sürdürme ve kazanç elde etme amacına ulaşmak için ürün/ hizmetlerini tanıtmaya ihtiyacı bulunmaktadır. Bu yüzden firma stratejisinin en önemli kriterlerden biri de iletişimdir. İletişim sayesinde nihai ve potansiyel müşterilerle, yatırımcılarla, tedarikçilerle ve diğer kesimlerle bağlantı kurmak mümkündür. Bahsedilen gerçek zamanlı bir iletişim ağı oluşturmaktır ve bu görevi de halkla ilişkiler üstlenmektedir.

Tüketici sosyal medya aracılığı ile kurduğu iletişim neticesinde satın almak istediği ürünle ilgili daha çok bilgi sahibi olma şansına sahiptir. Bu durum tüketicinin marka hakkında pozitif düşüncelerinin hâkim olmasını sağlamakla birlikte, müşteri memnuniyetini de beraberinde getirmektedir (Akkaya, 2013: 10). Özellikle tüketicilerin sosyal medya üzerinden şikâyetlerini dile getirdiği zamanlarda markanın, itibar ve imajına yakışır şekilde durumu idare etmesi büyük önem arz etmektedir. Bunun dışında kötü propagandaların hızla yayıldığı dönemde markaların değerini kaybetmemesi adına halkla ilişkilerin yardımıyla müşteri ile doğru şekilde iletişim kurması ve memnuniyetini sağlaması etkili olmaktadır.

İletişimin doğru şekilde kurulması gereken sosyal medya platformunda süreci yöneten halkla ilişkilerin üzerine büyük görev düşmektedir. Bu görevlerin başında iletişim hedefleri konusunda açık olmak ve bu hedeflerde başarıyı yakalamak için hangi sosyal medya kanalının kullanılacağını değerlendirmek gelmektedir. Sadece dijital ortama geçiş sağlamak marka için yeterli değildir. Markanın nasıl yönetileceği ve markayı kimin yöneteceği de önem taşımaktadır. Sosyal medya platformlarında iyi bir yöneticilik sergileyen halkla ilişkiler birimi sayesinde tüketiciler hakkında da bilgi sahibi olunabilmektedir. Nitekim tüketicinin markaya dair eksik bulduğu yönler, markadan beklentileri, memnuniyet düzeyi gibi konularda bilgi elde etmek mümkündür. İyi yönetilen sosyal medya platformu aynı zamanda takip sayısı ve beğenilerin artmasını, tüketicinin markaya dair içerikleri takip etmesini, markanın taleplerinin hızlıca karşılanmasını ve marka hakkında olumlu algının oluşmasını sağlamaktadır. Tüm bunlar rekabetin hâkim olduğu piyasada marka ile tüketici arasında sosyal bir bağlılık da sağlamaktadır. Nihayetinde çift taraflı ve eş zamanlı bilgi paylaşımına ulaşılmasını sağlayan bu platformdan yararlanıldığında firmalar birçok avantaj elde etmektedir.

YÖNTEM

Bu çalışmayla amaçlanan markaların sosyal medya hesaplarındaki varlığını ve hareketlerini birden çok yönüyle incelemektir. Bu amaca ulaşabilmek için de marka ve hedef kitle arasındaki ilişki ve bu ilişkiye sosyal medya ağlarının etkisi, kavramsal bir çerçevede literatür taraması yapılarak incelenmiştir. Araştırmada içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu analiz yöntemi, farklı disiplinlerde birçok araştırma sorusuna sistematik ve tarafsız şekilde yanıt aramak üzere kullanılan teknik olarak ifade edilmektedir (Koçak ve Arun, 2006: 22). Bahsi geçen yöntem sayesinde 10 Türk gıda markasının sahip olduğu sosyal medya hesapları; bu hesapların takipçi ve paylaşım sayıları, paylaşımların içeriği, marka tarafından düzenlenen etkinlikler ve yarışmalar, hedef kitleyle interaktif iletişim süreci oluşturma düzeyi gibi tematik başlıklar üzerinden incelemeye alınmıştır. Markaların bir yıl boyunca (01 Ağustos 2017-20 Ağustos 2018) Facebook, Twitter, Instagram, YouTube kullanımlarında şu sorulara yanıt aranmıştır:

- İncelenen markalar kaç yıldır sosyal medyayı kullanmakta ve kaç kişi tarafından takip edilmektedir?
- İncelenen markalar analiz edilen süre içerisinde ne kadar paylaşım yapmıştır?
- İncelenen markalar sosyal medya hesaplarını hangi mesaj içeriklerini iletmek amacıyla kullanmaktadır?
- İncelenen markaların sosyal medya hesaplarında paylaştığı ne gibi kampanyaları bulunmaktadır?
- Takipçilerin katılımını sağlayacak yarışmalar yapılmakta mıdır?
- İncelenen markalar tarafından şikâyet ve eleştirilere cevap verilmekte midir?

Çalışmanın sınırlandırılması amacıyla, Aroma İçecek, Ülker Bisküvi, Eti Bisküvi, Doğu Çay, Torku, Panda, Şölen, Pınar, Nuh'un Ankara Makarnası, Banvit isimli 10 Türk gıda markası örneklem grubuna dahil edilerek, adı geçen markaların sahip olduğu sosyal medya ağları incelenmiştir. Çalışmada; Facebook, Twitter, YouTube ve Instagram gibi ağlar ele alınmıştır. Bu platformlarının seçilmesinde, markaların ağ tercihi rol oynamıştır.

BULGULAR

Markaların Sosyal Medya Hesaplarına Giriş Tarihleri ve Takipçi Sayıları

Araştırma kapsamında gıda sektöründe faaliyet gösteren ve sektörde Türkiye'nin önde gelen firmalarından olan 10 firmanın kurumsal sosyal medya hesapları incelenmiştir. Firmaların belirlenmesinde, bulgular kısmında yer alması planlanan içeriği barındırması önemli olmuştur. Aşağıda verilen Tablo 1'de markaların sosyal medya platformlarına giriş tarihleri ve takipçi sayıları yer almaktadır. Bu tablodaki bilgilere yazarlar tarafından, söz konu markaların web sayfaları incelenerek ulaşılmıştır. Tabloda görüleceği üzere, on markadan Facebook sayfası oluşturan ilk marka Ülker Bisküvi'dir. Aroma İçecek ve Pınar markası bu noktada son sırada kalmıştır. Twitter sayfasında ise ilk kez 2009 yılında Ülker Bisküvi ve Nuh'un Ankara Makarnası varlığını göstermiştir. Twitter ve YouTube hesabını en son oluşturan marka Şölen'dir. Instagram ve YouTube platformlarına ise en erken giriş yapan marka yine Ülker Bisküvi'dir. Adı geçen markaların arasına en son katılan ise Aroma İçecek'tir. Bu marka hem Twitter hem de YouTube hesabına sahip değildir. YouTube hesabına sahip olmayan diğer markalar ise Doğu Çay ve Nuh'un Ankara Makarnası'dır.

Markaların kuruluş tarihi ile sosyal medya platformlarına giriş tarihi bağdaştırılacak olunursa ilk kurulan firma Nuh'un Ankara Makarnası'dır. 1940 yılında kurulan bu yapı, sosyal medya hesabı oluşturma noktasında aynı hızı gösterememiştir. Kendisinden 4 yıl sonra kurulan Ülker firması ise tüm medya kategorilerinin giriş sıralamasında birinci gelmektedir. 1973 yılında kurulan Pınar ise

sosyal medya platformlarına katılmakta yavaş davranmış; ancak sonrasında her ürün çeşidine ayrı bir hesap oluşturmuştur. Torku 2007’de kurulmuş olması yönüyle sonda yer almaktadır. Ancak şu anda tüm sosyal medya hesaplarını aktif şekilde kullanmaktadır. Bunun dışındaki markaların kuruluş tarihi de, sosyal medyaya giriş tarihleri de birbirine yakın veya denk gelmektedir.

Tablo 1. Markaların Sosyal Medyaya Giriş Tarihleri ve Takipçi Sayıları

Markalar	Facebook’a Giriş Tarihi	Twitter’a Giriş Tarihi	Instagram’a Giriş Tarihi	YouTube’a Giriş Tarihi
Aroma İçecek	2016	-	2018	-
Ülker Bisküvi	2009	2009	2011	2006
Eti Bisküvi	2010	2011	2017	2013
Doğuş Çay	2010	2012	2014	-
Torku	2010	2010	2014	2013
Panda	2011	2011	2014	2011
Şölen	2014	2014	2016	2014
Pınar	2016	2011	2016	2013
Banvit	2011	2011	2013	2011
Nuh’un Ankara Makarnası	2013	2009	2013	-

Kaynakça: <http://www.milliyet.com.tr/dunyada-3-milyar-190-bin-kisi-sosyal-istanbul-yerelhaber-2669870>

Markalar, kullanıcılar tarafından beğenildiği takdirde bu markaların “takipçisi” olmakta, sayfanın yaptığı paylaşımları kendi haber kaynağında sürekli olarak takip edebilmektedir (Levy, 2010). Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu verilerinde yer alan sosyal medya istatistiklerine göre 2018 yılı sosyal medya kullanıcı sayısı 3 milyar 190 bin kişiye ulaşmıştır. Markaların daha fazla kişiye ulaşma amacıyla takipçi sayısını artırma ihtiyacı da bunun çabasıdır. Çünkü markanın paylaştığı her içerik, takipçilerin haber kaynağı sayfasında yer almaktadır. Buna bağlı olarak Tablo 2’de markaların kullandığı sosyal medya platformlarındaki takipçi sayıları yer almaktadır. Bu sayılara bakıldığında toplamda en fazla takipçiye sahip olan marka Ülker Bisküvi’dir. En az takipçi sayısına ise Aroma İçecek markası sahiptir. Her platform kategorisinde birinci olan Ülker Bisküvi markası haricinde diğer markalar adına daha özel bir değerlendirme yapılırsa; Facebook’ta en fazla takipçi sayısına Eti Bisküvi, en az sayıya ise Pınar markası sahiptir. Twitter platformunda en fazla takipçi sayısı olan Eti Bisküvi, en az olan ise Şölen’dir. Instagram’da Torku en fazla takipçi sayısına sahip iken, en az sayıya ise Panda markası sahiptir. Son olarak YouTube’da ise Eti Bisküvi en fazla, Torku ise en az takipçi sayısına ulaşmıştır.

Tablo 2. Markaların Takipçi Sayıları

Markalar	Facebook’taki Takipçi Sayısı	Twitter’daki Takipçi Sayısı	Instagram’daki Takipçi Sayısı	YouTube’daki Takipçi Sayısı
Aroma İçecek	13.496	-	3.977	-
Ülker Bisküvi	1.837.320	143.000	39.000	126.471
Eti Bisküvi	785.263	63.700	11.400	72.000
Doğuş Çay	66.056	24.600	2.566	-
Torku	298.073	39.500	29.800	1.410
Panda	535.908	5.377	646	20.000
Şölen	151.468	4.750	11.900	1.516
Pınar	30.944	12.400	11.300	4.509
Banvit	122.308	7.347	7.020	4.657
Nuh’un Ankara Makarnası	227.690	5.758	7.975	-

Bu başlık altında markaların sosyal medyaya giriş tarihleri ve takipçi sayıları bilgisine yer verilmiştir. Web 2.0 ile gelen sosyal medya üzerinde marka ve tüketici ilişkisi bugün için bir gereklilik haline gelmiştir. Firmalar uzun yıllar boyunca sosyal medya platformunu, markalarına zarar verecek bir alan olarak görmüşler ve bu platforma katılmakta çekinceli davranmışlardır. Ancak bugün çağa ayak uydurmak ve potansiyel müşterilerini yakalamak için sosyal medyaya dâhil olmak zorunda kalmışlardır. Tablo 1’de yer alan bilgiler de markaların sosyal medyaya geç adım attığını kanıtlar niteliktedir. Şu ana dek verilen bilgilerden yola çıkarak, Ülker Bisküvi markasının adı geçen başlıklarda öne çıktığını söylemek mümkündür.

Markaların Sosyal Medya Hesaplarındaki Paylaşım Sayısı ve Oluşturdukları Mesaj İçeriği

Markaların sosyal medya kullanımında süreklilik çok önemlidir. Sosyal medya kullanmaya başlayan firma, bir süre her gün paylaşım yaptıktan sonra bir hafta ortalıkta görünmediğinde yarardan çok zarar görecektir. Sosyal medya kullanmaya karar verirken buna da dikkat edilmelidir (Balcı, 2012). İşletmeler; sosyal medya araçlarını kullanarak yaptıkları her paylaşım, yükledikleri her video, yazdıkları her paylaşım ile marka bilinirliğini arttırmayı hedeflemektedir (E. Brown, 2010: 58). Paylaşım sayısı konusunda da daha önce planlanmış hedefler doğrultusunda hareket edildiği takdirde başarıya ulaşmak mümkün olacaktır. Hem buna bağlı olarak hem de markaların takipçileriyle olan iletişimin aktifliğini gösteren bir ölçüt olması bakımından paylaşım sayısına ve oluşturdukları mesaj içeriğine yer verilmektedir. Tablo 3’te markaların bir yıl boyunca (01 Ağustos 2017- 20 Ağustos 2018) Facebook, Twitter, Instagram ve YouTube hesaplarında yaptığı paylaşım sayısı görülmektedir. YouTube dışındaki platformlarda en çok paylaşım yapan marka Nuh’un Ankara Makarnası’dır. Facebook ve Twitter’da en az paylaşım yapan Ülker Bisküvi, Instagram ve YouTube’da ise Panda’dır. Sayı olarak da bir yılda yapılan en fazla paylaşım sayısı 613, en az sayı da 6’dır. Bir markanın günde bir ya da birkaç paylaşım yapması, akılda kalıcılığını artırması bakımından önemlidir.

Tablo 3. Markaların Son 1 Yıl İçerisindeki Paylaşım Sayısı

Markalar	Facebook’taki Paylaşım Sayısı	Twitter’daki Paylaşım Sayısı	Instagram’daki Paylaşım Sayısı	YouTube’daki Paylaşım Sayısı
Aroma İçecek	165	-	90	-
Ülker Bisküvi	29	22	35	15
Eti Bisküvi	106	88	64	138
Doğuş Çay	138	152	209	-
Torku	342	341	344	9
Panda	30	37	24	6
Şölen	182	115	182	29
Pınar	133	178	196	117
Banvit	43	29	83	13
Nuh’un Ankara Makarnası	613	573	573	-

Paylaşım sayısı her ne kadar markaların takipçileriyle olan iletişim aktifliğini gösteren bir kriter olsa da çok fazla paylaşım yapmak da marka ile tüketici arasındaki iletişimi olumsuz yönde etkileyecektir. Tam tersi çok az sayıda paylaşım yapmak da taraflar arasındaki iletişimi olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Aksu ve Ercan, 2014:8). Paylaşım sayısının belirlenmesi dahi marka için stratejik bir adım olduğu için halkla ilişkiler yönetiminde hareket etmek gerekir. Ancak bu şekilde rekabet halinde olduğu diğer markalar karşısında fark yaratabileceği ön görülmektedir.

Markaların son bir yıl içerisinde oluşturdukları mesaj içeriğine bakıldığında benzer olduğu kadar farklı yanlarının da ön plana çıktığı görülmektedir. İlk olarak Aroma İçecek markasının mesaj içerikleri incelendiğinde, ürünler hakkında görseller-bilgiler ve özel günlerle ilgili paylaşımlara yer verildiği görülmüştür. Sadece Facebook ve Instagram hesabına sahip olan Aroma İçecek markası, bu

platformlarda aynı içerikte paylaşımlar yapmıştır. Aşağıdaki görsellerde (Resim 1) ürün tanıtımı, (Resim 2) özel günlerle ilgili paylaşımları yer almaktadır.

Resim 1: Aroma İçecek Markası Ürün Tanıtımı ile İlgili Facebook paylaşımı

Kaynakça: <https://www.facebook.com/aromameyvesuyu/>

Resim 2: Aroma İçecek Markası Özel Gün ile İlgili Instagram Paylaşımı

Kaynakça: <https://www.instagram.com/aromameyvesuyu/>

Ülker Bisküvi markası, sosyal medya hesaplarının şimdiye dek analiz edilen her kategorisinde birinci olmasına rağmen bir yılda yaptığı 29 paylaşım ile en az paylaşım yapan marka olmaktadır. Sadece Facebook hesabında 1 milyon takipçisi olan bu marka, sosyal medyayı aktif kullanma konusunda ve içerik paylaşımında sonuncu sırada kalmıştır. Son bir yıl içerisindeki paylaşımlarında sadece özel günleri kutlamak, etkinlik veya sosyal sorumluluk projelerinin görüntü ve bilgilerini paylaşma yönünden aktif olmuştur. Aşağıdaki görsellerde özel bir güne (Resim 3) ve etkinliğe ilişkin paylaşım (Resim 4) yapıldığı görülmektedir. Twitter'da da aynı içerikleri paylaşmaktadır. YouTube'da ise yayınladığı tüm reklam filmlerine yer vermektedir. Bu platformda paylaştığı reklam filmlerinden birisi de Resim 5'te sunulan görselde yer almaktadır.

Resim 3: Ülker Bisküvi Markası Özel Gün ile İlgili Facebook Paylaşımı

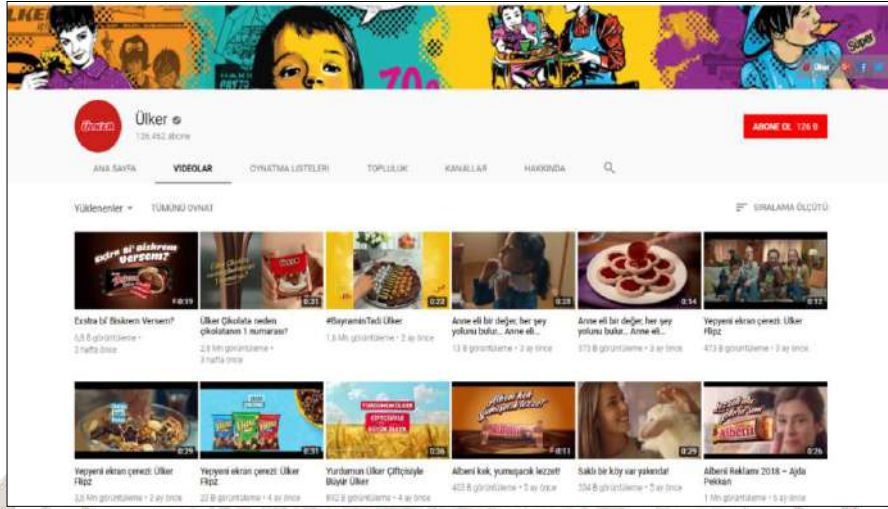
Kaynakça: <https://www.facebook.com/Ulker/>

Resim 4: Ülker Bisküvi Markası'nın Düzenlediği Etkinliğe İlişkin Facebook Paylaşımı

Kaynakça: <https://www.instagram.com/ulker/?hl=tr>

Resim 5: Ülker Bisküvi Markası'nın YouTube Hesabında Paylaştığı Reklamlar

Kaynakça: <https://www.youtube.com/user/ulker/videos>

Diğer markaların da benzer şekilde ürünleri tanıtmak, etkinlik veya sosyal sorumluluk projelerinin görüntü ve bilgilerini paylaşmak, özel günleri kutlamak amacıyla içerik paylaşımı yaptığı görülmektedir. Aşağıdaki görsellerde özel güne ait (Resim 6) Eti Bisküvi, festivale ait (Resim 7) Doğuş Çay, ürün tanıtımına ait (Resim 8) Torku, festivale ait (Resim 9) Panda markasının paylaşımları yer almaktadır.

Resim 6: Eti Bisküvi Markası Özel Gün ile İlgili Facebook Paylaşımı

Kaynakça: <https://www.facebook.com/eti/>

Resim 7: Doğuş Çay Markası'nın Düzenlediği Festival ile İlgili Facebook Paylaşımı

Kaynakça: <https://www.facebook.com/doguscay/>

Resim 8: Torku Markası Ürün Tanıtımı ile İlgili Instagram Paylaşımı

Kaynakça: <https://www.instagram.com/torku/?hl=tr>

Resim 9: Panda Markası'nın Düzenlediği Festival ile İlgili Facebook Paylaşımı

Kaynakça: <https://www.facebook.com/PandaDondurma/>

Markalar için sosyal medyada paylaşım sıklığı ve içeriği önem arz etmektedir. Ülker markasında olduğu gibi 1 milyon takipçiye sahip olmak demek, 1 milyon tüketiciye sahip olmak demek değildir. Bu platformlarda özellikle potansiyel müşteriyi yakalamak için stratejik şekilde hareket etmek gerekmektedir. Ayrıca sosyal medya hesaplarının her biri aktif olarak kullanılmalıdır. Örneğin Banvit markası aynı süre zarfında Facebook'ta 43, Instagram'da ise 83 içerik paylaşmıştır. Hâlbuki Nuh'un Ankara Makarnası, Torcu ve Şölen markasında olduğu gibi her hesapta aktif olmak gerekmektedir.

Markaların Sosyal Medya Platformlarında Düzenlediği Yarışmalar

Markalar hedef kitle gruplarının daha fazla ilgisini çekmek için sosyal medya hesapları üzerinden çeşitli yarışmalar düzenlemektedir. Bu yarışmalar bir kazanan belirlenmesi üzerine genellikle etiket, fotoğraf, video yarışması şeklinde düzenlenmektedir. Yarışmalar takipçilerin dikkatini çekmekte ve bu sayede markalar takipçilerle etkileşime geçebilmektedir. Bilhassa markaya olan ilgi ve bağlılık da artmış olmaktadır. Aşağıda Aroma İçecek markasının mevcut hesaplarında düzenlediği yarışma görülmektedir. Takipçi ve beğeni sayısını artırma amacı taşıyan bu yarışma (Resim10) Facebook'da ve (Resim 11) Instagram'da düzenlenmiştir. Facebook'ta bin 600 beğeni, 399 takipçi paylaşımı, 2 bin kişi tarafından da fotoğrafın altına etiketleme yapılmıştır. Instagram'da ise 3 bin 653 beğeni almıştır.

Resim 10: Aroma Markası'nın Düzenlediği Yarışma ile İlgili Facebook Paylaşımı

Kaynakça: <https://www.facebook.com/aromameyvesuyu/>

Resim 11: Aroma Markası'nın Düzenlediği Aynı Yarışma ile İlgili Instagram Paylaşımı

Kaynakça: <https://www.instagram.com/aromameyvesuyu/?hl=tr>

Aroma İçecek markası son bir yıl içinde “Beğen, etiketle, kazan”, “Beğen, paylaş, kazan”, “Takip et, davet et, sürprizleri kaçırma” yarışmaları olmak üzere 3 yarışma düzenlemiştir. Eti markası ise bir yıllık sürede “Pintipanda ruh ökülünü arıyor” ve “Mutluluk sensin” olmak üzere 2 yarışma yapmıştır.

Resim 12’de Eti Bisküvi markasının düzenlediği yarışma görülmektedir. Bu paylaşım 901 beğeni, 51 paylaşım ve 29 yorum almıştır.

Resim 12: Eti Markası’nın Düzenlediği Yarışma ile İlgili Facebook Paylaşımı

Kaynakça: <https://www.facebook.com/eti/>

Doğuş Çay markası Resim 13’te gösterilen yarışmayı düzenlemiştir. Bu yarışmada 521 beğeni, 544 yorum, 196 paylaşım almıştır. Instagram’daki hesabına yönelik paylaşım görselinde ise (Resim 14) yarışmanın kazanan isimleri açıklanmıştır. Analiz edilen süre içerisinde marka tarafından düzenlenen başka bir yarışmaya rastlanmamıştır.

Resim 13: Doğuş Çay Markası’nın Düzenlediği Yarışma ile İlgili Facebook Paylaşımı

Kaynakça: <https://www.facebook.com/doguscay/>

Resim 14: Doğuş Çay Markası'nın Düzenlediği Aynı Yarışma ile İlgili Instagram Paylaşımı

Kaynakça: <https://www.instagram.com/doguscay/?hl=tr>

Şölen markası da yıl içerisinde “Sen de yarışmaya katıl, Şölen paketi kazanma şansı yakala”, “Sevgililer Günü Yarışması”, “Bayram Yarışması”, “Rüya Fabrika Gezisi Yarışması”, “Nutymax Yarışması”, “Bayram Yarışması” olmak üzere 6 yarışma düzenlemiştir. Resim 15’te Şölen paketi hediyeli yarışmanın görseli yer almaktadır. Bu paylaşım bin 600 beğeni, bin yorum ve 389 paylaşım almıştır. Belirtilen paylaşım, beğeni ve yorum sayılarından anlaşılacağı üzere Şölen markası düzenlediği yarışma ile tüketicinin katılımını sağlamayı başarmıştır.

Resim 15: Şölen Markası'nın Düzenlediği Yarışma ile İlgili Facebook Paylaşımı

Kaynakça: <https://www.facebook.com/SolenKurumsal/>

Pınar markası “Pınar Facebook Yarışması”, “#pınarlaokula”, “Bi’ Kutu Mutluluk Yarışması”, “Çocuk Resim Yarışması” adlı dört yarışma düzenlenmiştir. Resim 16’da görüldüğü gibi Pınar markası, yarışmanın kazanan isimlerinin yaptığı resimlere yoğurt ürünü ambalajında yer vermiştir.

Resim 16: Pınar Markası'nın Yarışma Ödülü ile İlgili Facebook Paylaşımı

Kaynakça: <https://www.facebook.com/pinarlayasam/>

Banvit markası “Ramazanda Banvit Yarışması”, “Mangalda Banvit Yarışması” adlı iki yarışma düzenlemiştir. Resim 17’de de görüldüğü üzere bu paylaşım 823 yorum, 225 paylaşım almıştır. Bu sayılar da markanın belirlediği yarışma ve ödülüne ilişkin doğru bir karar kıldığını kanıtlar niteliktedir.

Resim 17: Banvit Markasının Düzenlediği Yarışma ile İlgili Facebook Paylaşımı

Kaynakça: <https://www.facebook.com/banvit/>

Nuh’un Ankara Makarnası markası “Kelime Oyunu Yarışması”, “Kelime Oyunu 2 Yarışması” diye iki yarışma düzenlemiştir. Bu yarışma 588 yorum ve 215 paylaşım almıştır. Nihayetinde de kazanan isimlere marka, bir kutu ürünlerinden göndermiştir. Ülker Bisküvi, Torcu, Panda markalarında ise analiz edilen süre içerisinde sosyal medya üzerinden düzenlenen yarışmanın olmadığı gözlemlenmiştir.

Araştırmada yer bulan markaların düzenlediği yarışma ve bu yarışmalar neticesinde takipçilerle kurduğu etkileşime bakıldığında; öncelikle çoğu markanın yarışma sonucunda kazanan kişiye belli bir miktarda kendi ürününü vaat ettiği görülmektedir. Bunun dışında iki ile beş arasında

kazanan sayısı belirlenmektedir. Yarışma süresince bazı markalar tercihini takipçilerin sorularına yanıt vermekten, bazıları ise sadece kazanan isimleri belirlemekten yana kullanmaktadır. Yarışma ödülünü araba, tatil ya da diğer vaatlerden yana kullanmanın katılım sayısını yükselttiği sonucuna ulaşılmıştır. Aynı şekilde yarışma süresince markanın takipçilerin sorularına yanıt vermesi de bu sayıyı artırmaktadır. Son olarak markalar tarafından düzenlenen bu yarışmalar, aktif oldukları her sosyal medya platformundan ayrı ayrı yürütülmektedir. Yani marka Facebook, Instagram veya diğer sosyal medya platformlarının her birinde kazanan isimler belirlemektedir. Bu yarışmalar sayesinde markalar tüketiciyle arzu ettiği interaktif iletişim sürecini de inşa edebilmektedir.

Markaların Sosyal Medya Platformlarında Düzenlediği Kampanyalar

Bir marka için sosyal medyada başarıya ulaşmanın bir koşulu da hedef kitlenin dikkatini çekmek ve düzenlenen kampanyalara katılımını sağlamaktır. Çünkü düzenlenen kampanyalarda promosyon ve indirimler sayesinde takip eden kişi sayısı artacaktır. Buna rağmen incelenen markalar içerisinde yalnızca Doğuş Çay markasının kampanya düzenlediği görülmektedir. Aşağıdaki Tablo4’de bu markanın yaptığı kampanya yer almaktadır:

Tablo 4. Doğuş Çay Markası’nın Sosyal Medya Üzerinden Düzenlediği Kampanya

Marka-Kampanya	Kampanya Süreci
Doğuş Çay- Doğuş Çay Sevdamız	Kampanya bu araştırmada analiz edilen süreden önce başlamıştır. 10 Ağustos – 2017 tarihinde de kampanyanın kazanan isimleri açıklanmıştır. 5 firma hediye çeki, 5 firma da tatil fırsatı kazanmıştır. Sadece kampanya kazanan listesi açıklanmıştır. Öncesinde yarışma duyurusu yapılmadan, kazanan isimlerin ilan edilmesi dikkat çeken bir noktadır.

Araştırmada yer bulan on markanın bir yıl içerisindeki paylaşımlarına bakıldığında yalnızca Doğuş Çay’ın kampanya düzenlemiş olması şaşırtıcıdır. Markaların yarışma düzenlemeyi, kampanya düzenlenmeye tercih ettiği görülmektedir. Başta takipçilerin artmasını, sonra da markaya olan ilgi ve bağlılığı artıracak bu yolun tercih edilmemiş olması eksik kalan bir yön olmaktadır. Ayrıca Doğuş Çay markası bir kampanya düzenlemiş olsa da bunu da koşullara uygun yerine getiremediği görülmektedir. Çünkü kampanya kazananlarının açıklandığı paylaşıma, bazı firmaların kampanya duyurusunun yapılmadığı için başvuru yapamadığı yorumu yapılmıştır. Analiz edilen süre öncesine bakıldığında markanın kampanya duyurusunu yapmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Diğer markaların ise kampanya yürütmekten değil, yarışma düzenlemekten yana olduğu saptanmıştır. Son bir yıl içerisinde kampanya düzenlenmemiş olmaları bunu kanıtlar niteliktedir.

Markaların Soru, Şikâyet ve Eleştirilere Yanıt Verip Vermemesi Durumu

Markalar yaptığı paylaşımların altına takipçileri tarafından olumsuz yönde yorumlar alabilmektedir. Bu yorumlara yanıt verip vermediği, eğer yanıt veriyorsa daha çok hangi içerikteki yorumlara yanıt vermeyi tercih ettiği, yanıt veriş üslubu ve yanıtlarının takipçileri tatmin edip etmediği noktasında analiz edilmiştir.

Aroma İçecek markası, bir paylaşımında düzenlediği yarışmanın kazananlarını ilan etmiştir. Bir takipçinin “Yok yine hiç şans yok” yorumuna ithafen “Bu minik yarışmada kazanan olamasanız

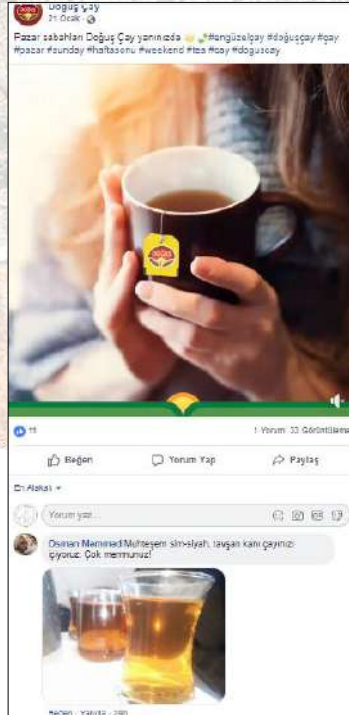
dahi, hayatta şans hep sizinle olsun. İlginize ve kıymetli mesajınıza çok teşekkür ederiz😊” yanıtını vermiştir. Bu marka mevcut olan Facebook ve Instagram hesaplarında takipçilerinden gelen çoğu mesaja beğeni ifadesi bırakmış veya cevap vermiştir. Kendisinin önemsendiğini gören takipçileri bu markanın paylaşımlarına düzenli olarak katılım göstermekte ve genelde takipçilerinden yapıcı yorumlar almaktadır.

Ülker Bisküvi markası Facebook’ta sadece etkinlik, sosyal sorumluluk projeleri ve özel günlere ilişkin paylaşımda bulunduğu için bu konulara dönük sorulara tabii tutulmaktadır. Bu soruların çoğuna da marka tarafından cevap verilmektedir. Instagram hesabında ise takipçiler tarafından “Cevizli ikram ürününü özledik olsa da yesek”, “Piknik bisküvi tekrar üretilsin” gibi yorumlar almaktadır. Ülker Bisküvi markası bu yorumlara “İlginize teşekkür ederiz. Önerinizi ilgili yetkililerimiz ile paylaşıyoruz.” şeklinde yanıt vermektedir. Takipçi yorumlarına verdiği yanıtlara genelde aynı stilde yanıtlar vermektedir. Bu nedenle de bazen takipçileri tarafından eleştirilmektedir.

Eti Bisküvi markası olumlu yorumlar aldığı kadar eleştirilere de tabii tutulmaktadır. Örneğin “Pintipanda ruh öküzü arıyor!” mesajıyla paylaşılan yarışma içeriğine birçok takipçi “Eti bize ne demek istiyor?” gibi tepki verirken bir takipçi de “Aman olmayayım! 30 yıl geçti, daha kazandığım bisikletimi göndermediniz!” diye sitemde bulunmuştur. Eti Bisküvi markası takipçilerden gelen birçok yoruma yanıt vermemesi nedeniyle paylaşımlarına çok fazla yorum yapılmamaktadır. Örneğin bir paylaşımında 80 bin görüntüleme sayısına ulaşmasına rağmen sadece 9 yorum almıştır.

Doğuş Çay markası birçok yoruma yanıt vermemektedir. Ürün tanıtımı amaçlı yaptığı içeriklere yapılan eleştirileri bile görmezden gelmektedir. Resim 18’deki görselde Doğuş çay ürününe yönelik paylaşımında takipçi “Muhteşem simsiyah, tavşankanı çayınızı içiyoruz. Çok memnunuz!” diye görsel ile desteklenmiş alaycı bir yorumda bulunmuştur. Tam tersi markanın paylaşımlarına yönelik takipçilerden gelen olumlu fotoğraf paylaşımlarına dahi marka tarafından yanıt verilmemektedir.

Resim 18: Doğuş Çay Markası’nın Eleştiri Tazında Yorum Alan Facebook Paylaşımı

Kaynakça: <https://www.facebook.com/doguscay/>

Torku markası ürünlerine ulaşamayan takipçiler tarafından yorum almaktadır. Marka bu yorumlara çoğunlukla yanıt vermemektedir. Sadece ürünlerinde bir sorun olduğunda ihmal etmeden bu yorumları yanıtladığı görülmektedir. Örneğin bir takipçinin “Torku’nun sitesine yazdım ama geri dönüş olmadı. Marketten süt aldım tarihi geçmemiş olmasına rağmen bozuk çıktı. Hala geri dönüş yok!” yorumuna karşılık olarak Torku, “Merhaba, konuyla ilgili geri dönüş yapılabilmesi adına iletişim bilgilerinizi özel mesaj olarak paylaşabilir misiniz? İlgili birimlerimiz en kısa sürede tarafınıza geri dönüş sağlayacak. Anlayışınız için teşekkür ederiz.” yanıtını vermiştir.

Panda markası yorumlara yanıt vermemektedir. Ancak hakaret ve küfür içerikli mesajları da silmemektedir. Takipçilerine yanıt vermemesi nedeniyle paylaşımların altına az sayıda yorum yapılmakta veya hiç yapılmamaktadır. Tam tersi Şölen markası ise çoğu yoruma yanıt vermekte veya yorumlara beğeni ifadesi eklemektedir.

Pınar markası her ürün çeşidine ayrı hesap açmıştır. Buna rağmen takipçilerin çoğu yorumuna marka tarafından yanıt verilmektedir. Banvit markası da genelde ürünlerini bulamamaktan şikâyetçi olan tüketici yorumlarına satış noktaları hakkında bilgilendirici içerikli mesajlarla yanıt vermektedir. Markalar içerisinde takipçi yorumlarına verdiği yanıtlarla örnek bir tavır sergileyen Nuh’un Ankara Makarnası ise hem yorumlara yanıt vermekte hem de verdiği yanıtlarda tatmin edici bir tavır sergilemektedir. Bunu ulaşılmayan ürünlerde ve yemek tarifi paylaşımlarında aldığı yorumlara verdiği yanıtlarda görmek mümkündür. Son bir yıl içerisinde özellikle yemek tarifleri paylaşan Nuh’un Ankara Makarnası markası, en fazla talebi web sitesinde paylaştığı yemek tariflerinin sosyal medya hesaplarında da paylaşması konusunda almaktadır. Bu durumun web sitesindeki kullanıcı sayısını artırmak amaçlı olduğu düşünülmektedir.

Genel olarak markaların takipçiler tarafından gelen yorumlara verdiği yanıtlar neticesinde interaktif bir iletişim süreci oluşabilmektedir. Bu yanıtların verilir verilmemesinin, takipçi nezdinde markanın kendisine olan hassasiyet düzeyinin görüldüğü saptanmıştır. Markanın yanıt veriş üslubu ise doğrudan takipçinin verilen yanıtın tatmin olup olmadığına bağlıdır. Sosyal medyada başarı sağlamak isteyen bir markanın takipçilerini görmezden gelmesi mümkün değildir. Markaların sosyal medya platformlarında yazı, video paylaşımı, yarışma-etkinlik-kampanya düzenlenmesi, takipçilerden gelen yorumlara yanıt verilmesi ve rakiplerine karşı fark yaratması gerekmektedir. Bu sayede markalar, sosyal medya platformlarında aktif kalabilmektedir.

SONUÇ

Gıda sektöründe bilinirliği yüksek 10 Türk markasının sosyal medya kullanımına ilişkin yapılan araştırmada markaların bu hesaplardaki takipçi ve paylaşım sayıları, paylaşımların içeriği, düzenlediği etkinlikler ve yarışmalar ile hedef kitleyle interaktif iletişim süreci oluşturma düzeyi gibi tematik alt başlıklar, içerik analizi yöntemiyle değerlendirmeye alınmıştır. Bu markaların Facebook, Twitter, Instagram veya YouTube platformlarından en az birini veya hepsini aktif bir şekilde kullandığı gözlemlenmiştir. Takipçi sayısında ise 1 milyona ulaşan sayı ile Facebook uygulamasının önde olduğu tespit edilmiştir. Aktif bir takipçilik ise markaların paylaşımında aldığı beğeni, yorum ve paylaşım ifadesinde kendisini göstermektedir.

Markaların sosyal medya ağlarında etkinlik, yarışma ve kampanyalar düzenlemesi ile takipçilerin promosyon ve indirim kazanmak için markayla interaktif bir iletişim sürecini hızlandırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle günde bir kez veya birkaç kez paylaşım yapan markalar iletişim aktifliğini de artırmış olmaktadır. Yine de marka ile tüketici arasındaki iletişime en fazla etkide bulunan faktör, takipçiler tarafından paylaşımlara yapılan yorumlara markanın verdiği yanıtlardır. Bu noktada markaların takipçilere cevap verip vermemesi, verdiği cevaplarda resmi veya samimi bir dil kullanıyor olmasının da önem arz ettiği fark edilmiştir.

Sosyal medya platformlarının kazanç sağlamaktan öte markanın varlığını göstermesi ve marka kişiliğini yansıtabilmesi adına bir fırsat olduğu bilinmelidir. Ancak bu şekilde markalar başarıya ulaşabilmektedir. Ülker Bisküvi markasında olduğu gibi takipçi sayısı 1 milyonun üzerinde olan; ancak bir yıl içerisinde paylaşım sayısı 35'i geçmeyen ve hesabını yalnızca özel günleri kutlama ve sosyal sorumluluk projelerini gösterme amaçlı kullanan bir marka için bu platformlarda başarı umut etmenin yerinde bir beklenti olmayacağı öngörülmektedir. Tam tersi Ülker Bisküvi ile kıyaslandığında Nuh'un Ankara Makarnası markasının Instagram'da 7 bin takipçiye sahip olmasına rağmen yıl içerisinde 573 paylaşım yapması ve gelen yorumların birçoğuna yanıt vermesi, başarıya varma çabasını göstermektedir.

Markaların genelde Facebook ve Instagram 'da aynı ve etkinlik, paylaşım, yarışma gibi içerikleri paylaştığı görülmüştür. Twitter'ın markalar tarafından interaktif bir iletişim ortamına çevrilmesinde yoksun olduğu sonucuna da ulaşılmıştır. Aynı şekilde YouTube hesaplarında da markaların reklam filmleri dışında hedef kitle gruplarının dikkatini çekip, fark yaratabilecek içerikler paylaşmadığı dikkat çekmiştir. Bu noktada sosyal medya ağlarının aktif bir şekilde yürütülmesi adına markalar için halkla ilişkilerin mesleki dokunuşlarından faydalanmanın bir zorunluluk olduğu dikkat çekmektedir. Marka ve halkla ilişkiler birlikteliğinde gerçek bir ağ yönetimi sağlandığı takdirde nihai hedeflere ulaşmak muhtemel görülmektedir. İletişim alanının da bu yönetimin kilit noktası olduğunu söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Akkaya, Duygu Talih (2013). Sosyal Medya Reklamlarında Tüketici Algılarının Tutum, Davranış ve Satın Alma Niyeti Üzerine Etkisi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Edirne.
- Aksu, Simge ve Ercan, Mahmut (2014). Lüks Marka İletişiminde Sosyal Medyaya Uyum Sağlamak: Gucci ve Vakko'nun Facebook ve Twitter Kullanımları Üzerine Bir İnceleme. Türkiye İnternet Konferansı, Erişim Adresi <http://inet-tr.org.tr/inetconf17/bildiri/9.pdf> , Erişim Tarihi: 15.08.2018
- Balcı, Kutlu (2012) Sosyal Medya Eğitimi Sunumu, <https://www.slideshare.net/SosyalMedyaRehberiNet>, Erişim tarihi: 20.08.2018.
- Bayrak, Halil (2018). 2018 İnternet Kullanımı ve Sosyal Medya İstatistikleri, <https://dijilopedi.com/2018-internet-kullanimi-ve-sosyal-medya-istatistikleri/>, Erişim Tarihi: 13.08.2018.
- Brown, Eileen (2010). Working The Crowd: Social Media Marketing For Business. Chippenham: British Informatics Society Limited.
- Koçak, Abdullah ve Arun, Özgür (2006). “İçerik Analizi Çalışmalarında Örneklem Sorunu”, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/177956>, Erişim Tarihi: 15.08.2018.
- Levy, Justin R. (2010) Facebook Marketing: Designing Your Next Marketing Campaign, Pearson Education, Indianapolis.
- Mangold, W.Glynn and Faulds, David J. (2009). “Social Media: The New Hybrid Element of The Promotion Mix” Business Horizons, Volume 52, Issue 4.
- Odabaşı, Yavuz (2012). Tüketici Davranışı (12. Bs.). İstanbul: Kapital Medya Hizmetleri A.Ş.
- Okonkwo, Uché (2010). Luxury Online. England: Palgrave Macmillan.
- Özmen, Şule (2012). E-Ticaret Ağ Ekonomisinde Yeni Ticaret Yolu, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Say, Simge (2015). Pazarlama Aracı Olarak Sosyal Medya Kullanımı: Gıda Sektöründe Facebook Örneği, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/319466>, Erişim Tarihi: 18.08.2018.
- Solomon, Michael R. (2010). Consumer Behaviour: A European Perspective. Pearson Education.
- Vaynerchuk, Gary (2011). Teşekkür Ekonomisi Müşteri Bağlılığı Yaratmak İçin Sosyal Medyayı Nasıl Kullanmalısınız?, (Çev: Zeynep Gökkaya Chalar), İstanbul: MediaCat.

İnternet Kaynakları

<https://www.facebook.com/aromameyvesuyu/>, Erişim Tarihi: 10.08.2018.

<https://www.facebook.com/banvit/>, Erişim Tarihi: 11.08.2018.

<https://www.facebook.com/doguscay/>, Erişim Tarihi: 09.08.2018.

<https://www.facebook.com/eti/>, Erişim Tarihi: 11.08.2018.

<https://www.facebook.com/PandaDondurma/> Erişim Tarihi: 09.08.2018.

<https://www.facebook.com/pinarlayasam/>, Erişim Tarihi: 13.08.2018.

<https://www.facebook.com/SolenKurumsal/>, Erişim Tarihi: 12.08.2018.

<https://www.facebook.com/Ulker/>, Erişim Tarihi: 13.08.2018.

<https://www.instagram.com/aromameyvesuyu/>, Erişim Tarihi: 10.08.2018.

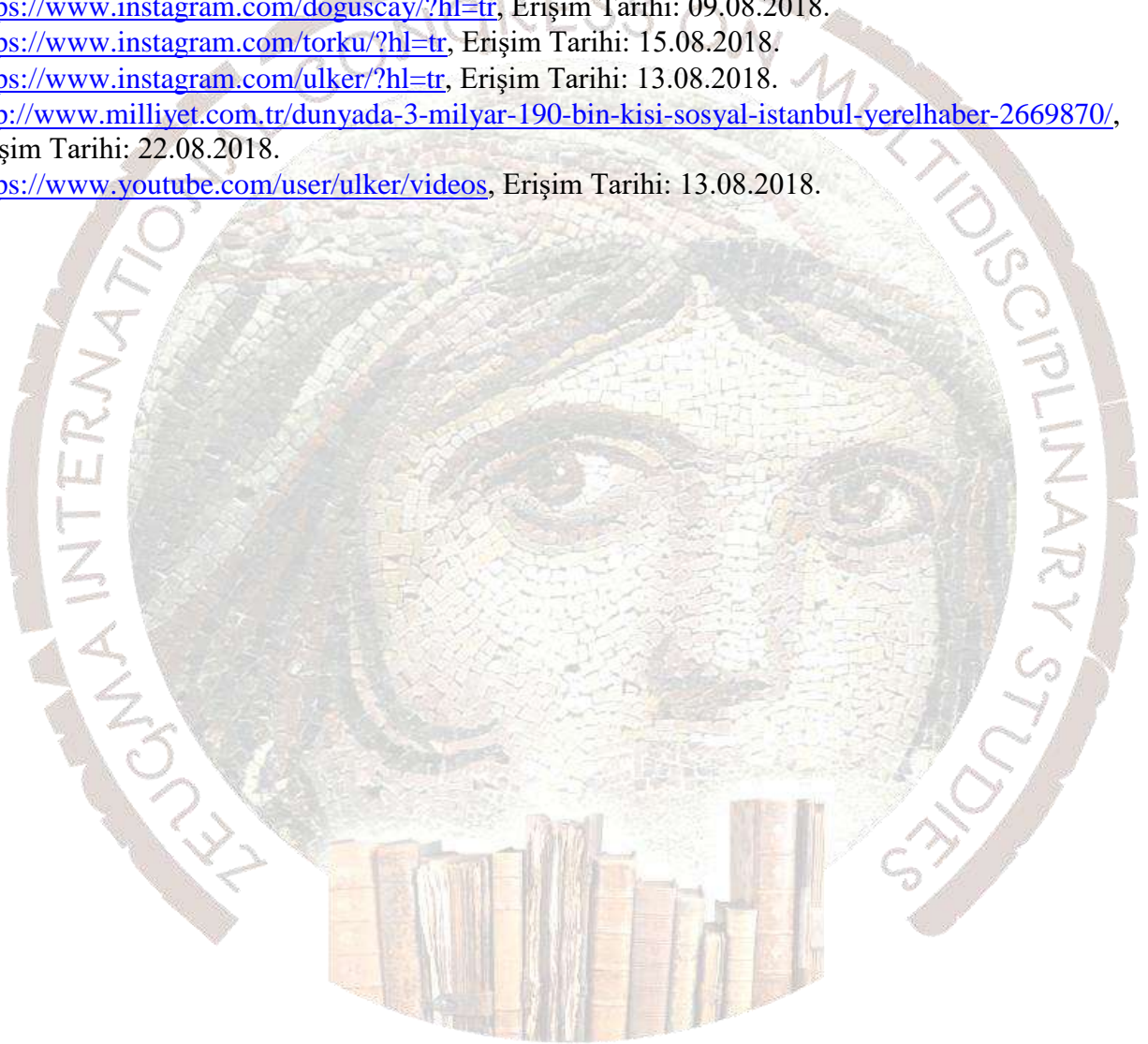
<https://www.instagram.com/doguscay/?hl=tr>, Erişim Tarihi: 09.08.2018.

<https://www.instagram.com/torku/?hl=tr>, Erişim Tarihi: 15.08.2018.

<https://www.instagram.com/ulker/?hl=tr>, Erişim Tarihi: 13.08.2018.

<http://www.milliyet.com.tr/dunyada-3-milyar-190-bin-kisi-sosyal-istanbul-yerelhaber-2669870/>, Erişim Tarihi: 22.08.2018.

<https://www.youtube.com/user/ulker/videos>, Erişim Tarihi: 13.08.2018.

DİNİ BAYRAM GELENEKLERİNİN KİŞİLERARASI İLETİŞİME YANSIMALARI

Doç. Dr. Gülsüm ÇALIŞIR

Gümüşhane Üniversitesi, gulumcalisir@gumushane.edu.tr ; gulumcalisir@yahoo.com

Aleyna Makbule ÜNAL

Gümüşhane Üniversitesi, unal.aleynamakbule@gmail.com

Arş. Gör. Tuğçe AYDOĞAN KILIÇ

Gümüşhane Üniversitesi, tugceaydogan@gumushane.edu.tr

ÖZET

Türkiye’de “Ramazan Bayramı” ve “Kurban Bayramı” olmak üzere iki dini bayram bulunmaktadır. Hicri takvime göre iki ay ara ile önce Ramazan Bayramı, sonrasında da Kurban Bayramı kutlanmaktadır. Toplumunu bir araya getireci görev üstlenen bu bayramlarda birlik, beraberlik ve yakınlık had safhada yaşanırken; kaynaşmak, paylaşmak ve yardımlaşmak duyguları da yoğun şekilde hissedilmektedir.

Toplumumuzda bayram öncesinde yemeklerin hazırlanması, temizliklerin yapılması, bayram alışverişlerine çıkılması gibi gelenekler yer almaktadır. Bayram günlerinde ise erkekler sabah namazına gitmekte, ev halkı “bayramlık” diye tabir edilen yeni kıyafetlerini giyerek hayatta olan büyüklerini ziyaret etmekte, vefat eden yakınları için de kabir ziyaretinde bulunmaktadır. Çocuklar el öpüp, bayramlaştığı büyüklerinden aldığı harçlıkları sayarken, büyükler bir arada olmanın sevinciyle sohbet etmektedir. Bunun gibi bayram ritüelleri geçmişten günümüze ulaşmış geleneklerimiz arasında bulunmaktadır. Bugün ise değişen zaman ve yaşam biçimleri nedeniyle bayramlara yüklenen anlamlar da değişmiştir. Günümüzde özellikle orta yaş ve üstü grubunda yaşayanlar tarafından söz konusu değişim sıklıkla dile getirilmektedir.

Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı; dini ve milli duyguların yitirilmemesi, birlik ve beraberliğin her daim sağlanması ve ortak bir paydada buluşulması gibi birçok yönden toplumu beslemektedir. Dini anlamda bayramların mahiyetini açıklayan bilgiler literatürde sıkça yer alırken, bu bayramların kişilerarası iletişime yansımalarını inceleyen bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Dini bayram geleneklerinin kişilerarası iletişime ne şekilde yansıdığını araştırmak, bu araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Bu amaca ulaşabilmek için de dini bayramların önemi, bayram gelenekleri, ritüelleri ve değişen yönleri kavramsal bir çerçevede literatür taraması yapılarak incelenmiştir.

Çalışmanın yöntem bölümünde ise farklı yaş gruplarından oluşan 7 kadın ve 7 erkek olmak üzere toplam 14 kişi ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerden elde edilen bilgilere göre, değişen zaman ve koşullarla birlikte yaşam biçimlerinde meydana gelen değişimlerin bayrama ve bayram geleneklerine olan bakış açısını farklılaştırdığı bilgisine ulaşılmıştır. Yaşı belli bir ortalamanın üzerinde olan katılımcılar için bayram; bir araya gelip, kaynaşma-konuşma ortamının yaratıldığı, paylaşma duygularının ön plana çıktığı, çocukların sevindirildiği, büyük aile olmanın önemine vurgu yapıldığı bir kavram olarak görülürken, daha genç katılımcılar için ise bayram; tatil anlamına gelmektedir. Böylelikle bayramlar söz konusu olduğunda, zamanla kişilerin birbirleriyle olan paylaşımlarında değişimlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda bayram geleneklerinin kişilerarası iletişime yansımalarında değişen zamanla farklılıklar olduğunu söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Dini Bayramlar, Ramazan Bayramı, Kurban Bayramı, Bayram Gelenekleri, Kişilerarası İletişim.

REFLECTIONS OF RELIGIOUS FESTIVAL CUSTOMS ON INTERPERSONAL COMMUNICATION

ABSTRACT

In Turkey there are two religious festivals as "Ramadan Feast" and "Sacrifice Feast". According to the Hijri calendar, in two months interval the Ramadan Feast is celebrated first and the Sacrifice Feast is celebrated afterwards. While unity, solidarity and closeness are experienced in these feasts, which have task of bringing society together; the feelings of integration, sharing and helping is felt intensely.

In our society, there are traditions such as preparation of meals, making cleanings, going for festive shopping before the feast. On feasts, men go to the morning prayer, the people of the house visit the elderly by wearing their new clothes called "holiday clothes" and they visit the grave for their deceased relatives. As the children kiss the hand and count the allowances they took from their adults, the elders chat each other with the joy of being together. The rituals of the feast like these are among our traditions that have reached the present day. Today, the meanings of the feasts have changed due to the changing times and new lifestyles. Today, people who are especially in the middle age and above mention the said change often.

Ramadan Feast and Sacrifice Feast; reinforce the society in terms of not losing religious and national sentiments, providing the unity and solidarity of the people and meet on a common ground. While the works, describing the nature of the religious ceremonial occasions is frequently available in the literature, no any study has been found that examines reflections of these festivals on the interpersonal communication. It is the purpose of this research to investigate how religious festival traditions reflect on interpersonal communication. In order to reach this aim, the importance of religious festivals, feast traditions, rituals and changing aspects have been analysed by searching the literature in a conceptual framework.

In method section, semi-structured interviews with a total of 14 people (7 women and 7 men) who are in different age groups were held. The findings, acquired from interviews, suggest that points of view about festivals and festival customs differed due to the changes in lifestyles along with changing time conditions. For the participants whose age are more than average and above, festival means opportunity of gathering, chatting, feelings of sharing and making children happy, showing importance of being a big family while for the younger participants festivals just means holiday. Thus, when festivals are concerned, it seems that sharing of people with each other has changed in the course time. In this context, it is possible to say that the reflections of the festival traditions on the interpersonal communication differ with the changing time.

Keywords: Religious Holidays, Ramadan Feast, Sacrifice Feast, Feast Traditions, Interpersonal Communication.

LİTERATÜR BİLGİSİ

Bayram kelimesin kökeni Farsça "bezrem/bezrâm" olup, "sevinç ve eğlence günü" anlamına gelmektedir (Erdem, 1992: 257). Kelimenin bu anlamından yola çıkarak, bayramların kaynaşma, birleşme, bir araya gelme, hatırlama ve hatırlanma gibi değerlerle çok yakından ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Bu anlamda bayramlar, özellikle iletişim ve kişilerarası iletişim kavramları ile de doğrudan ilintilidir.

Müslümanların oluşturduğu ülkemizde Ramazan ve Kurban Bayramı olmak üzere iki dini bayram kutlanmaktadır (Narin, 2009; Cengil ve Tekin, 2016: 42, Aşıkoğlu, 2000: 6). Adı geçen

bayramlar, hicri takvime göre kutlanmakta ve aralarında iki ay 10 gün gibi bir süre bulunmaktadır (Artun, 2005: 204). Ayrıca kullanılan takvim sonucunda bayramlar her yıl farklı günlere denk gelmektedir. Ramazan Bayramı, bir ay süren Ramazan ayında tutulan oruçların bitimi sonrasında gerçekleşir. Kurban Bayramı'nda ise kurban kesimi yapılır. İpekçi (2014), Ramazan Bayramı ile ilgili olarak şu noktalara değinmiştir:

“Ramazan ayının sonunda kutlandığı, oruç ibadetinin başarıyla yerine getirilmesinden duyulan sevinç ifade edildiği için Ramazan Bayramı olarak anılır bu bayram. Ramazan ayı boyunca her gün sabırsızlıkla beklenen iftar gibi, Ramazan ayının bitişi de bayramla beraber kutlanır. Ama aynı zamanda Şeker Bayramı olarak da biliriz. Bu isim de Osmanlı'daki adı olan “İyd-ı Fıtır”; yani Fıtır bayramından gelmektedir. Fıtır veya fitre olarak bildiğimiz, aynı zamanda şükür sadakası olarak bilinen isimden Türkçeleştirilmiş şükür kelimesi şekere dönüşmüştür.”

Türk toplumunun geleneklerine bakıldığında bayramlara çok önem atfedildiği ve bayram öncesinde bir hazırlık sürecinin yaşandığı bilinmektedir. Geleneksel bayram hazırlıklarında günler öncesinden evler temizlenir, yemekler ve tatlılar pişirilir, çocuklara yeni kıyafetler alınır. Bayram sabahları erkenden kalkılır, erkekler bayram namazına gider, kahvaltı için erkeklerin camiden gelmesi beklenir, birlikte kahvaltı edildikten sonra aile içinde bayramlaşma merasimi yapılır, küçükler büyüklerin ellerini öperler, gün içerisinde de büyükler evlerinde ziyaret edilir, uzakta olanlar telefonla aranır ve bayram kutlamaları yapılır. Günümüzde bu geleneklerin zamanla azaldığı görülmekle birlikte az da olsa yer yer devam ettiği gözlemlenmektedir (<http://soturkish.com/turklerde-misafirperverlik-ve-bayram-gelenekleri>).

Kültürel çeşitliliğin yaşandığı Anadolu topraklarında bayram geleneklerinin de bölgeden bölgeye değiştiğini söylemek mümkündür. Buna göre Bartın'da bayram öncesinde hemen her evde “konat” adı verilen ve çeşitli yemeklerin yer aldığı siniler hazırlanarak, öğle namazından sonra bütün halkın bir arada yemek yediği bir ortam söz konusudur. Denizli'de ise bayramın ruhuna uygun bir eğlence geleneği olduğu bilinmektedir. “Dede” adı verilen yaşlı ağaçlara kurulan salıncıklarda sallanma geleneğinin olduğu görülmektedir. Isparta'da ve pek çok şehirde arife günleri pişi yapılarak dağıtıldığı, Türkiye'deki şehirlerin hemen hepsinde yine arife gününden başlamak üzere mezarlık ziyaretlerinin yapıldığı da yine dünden bugüne aktarılan bayram gelenekleri arasında yerini almıştır (İpekçi, 2014).

Alan yazında bayram gelenekleri ve bayramı konu alan çalışmalara bakıldığında, çalışmalarda genellikle benzer içeriklerin yer aldığı görülmektedir. Piyadeoğlu (2010), “Gazneliler ve Büyük Selçuklular'da Bayramlar ve Bayram Kutlamaları” başlıklı çalışmada bayramların önemine vurgu yapmakta ve geçişinin çok eskilere dayandığından söz etmektedir. Çalışmada bayramların dini inançlarla olan bağına değinilmiş ve bayramlar sırasında yapılan uygulamalardan söz edilmiştir. Artun'un (1993: 191) “Çukurova Halk Kültüründe Eğlence” başlıklı çalışmada da dini bayramlara özel bir bölüm ayrılmış ve Ramazan ile Kurban Bayramlarının geleneksel ve günümüzdeki kutlanış biçimlerine ilişkin bilgiler verilmiştir. Buna göre geçmişte daha çok önemsenen dini bayramların zamanla değişime uğrayarak, tatil olarak değerlendirilmesi durumundan söz edilmiştir. Koca'nın (2018) “Eski Türklerde Bayram ve Festivaller” başlığını taşıyan çalışmada da söz konusu dini bayramlara atıf yapılarak, Türk toplumu için taşıdığı değerden söz edilmiştir.

Değişen zamanla birlikte hayat tarzlarının da değişmesi, bayram geleneklerindeki değişimleri de beraberinde getirmiştir. Özellikle yoğun iş temposu ve koşuşturma içinde olan insanlar, günümüzde bayramları artık “tatil” olarak algılamakta ve bu zaman dilimlerinde büyükleri ziyarete gitmek ya da bayram geleneklerini sürdürmek yerine, daha çok tatil bölgelerine giderek, dinlenmeyi ve eğlenmeyi tercih eder olmuştur. Bu durum da beraberinde kaynaşmayı, buluşmayı, bir arada olmayı, konuşup, sohbetler yapmayı çağrıştıran bayramların zamanla insanların birbirinden uzaklaşması, iletişimin kopması durumunu ortaya çıkartmaktadır.

YÖNTEM

İnsanların bir arada olması, özellikle de en az iki kişinin olması ile gerçekleşen kişilerarası iletişim ortamı, bayram zamanlarında daha yoğun şekilde yaşanmaktadır. Bayramların birleştirici özelliğinden yola çıkarak, bu çalışmada bayramların kişilerarası iletişime ne şekilde yansıdığı araştırılmaya çalışılmıştır. Bu amacı gerçekleştirebilmek için 7 kadın ve 7 erkek olmak üzere toplam 14 kişi ile Ağustos 2018 tarihinde yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışmada görüşmeye katılan kişilere, kartopu modeli ile ulaşılmıştır.

Elbette yarı yapılandırılmış görüşmelerde elde edilen bilgileri toplumun geneline yayarak, bir sonuca ulaşmak mümkün değildir. Başka bir deyişle, ulaşılan bilgilerin toplumun tamamını kapsadığını ve doğru olduğunu dile getirmek zordur. Ancak adı geçen yöntemle daha derinlemesine ve ayrıntılı cevaplara ulaşıldığı için ve belli bir noktadan sonra ulaşılan bilgiler doygunluk seviyesine gelince, mantıksal bir genellemeye gitmek olasıdır.

BULGULAR VE YORUM

Çalışmaya katılım sağlayan ve görüşlerine başvuru alan kişilerin demografik bilgilerini tablo ile vermenin yanı sıra, çalışmada cevap aranan alt başlıkları ve bunlara alınan cevapları tasnif edilmiş şekilde aşağıda aktarmak uygun görülmüştür. Böylelikle okumayı kolaylaştırmak amaçlanmıştır.

Çalışmada görüşmeyi kabul edip, katılımcı olan kişilerin demografik bilgilerine ilişkin veriler, Tablo 1’de verildiği şekildedir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Bilgileri

Adı-Soyadı	Yaşı	Yaşadığı Yer	Mesleği	Medeni Durumu/Cinsiyeti
İD	24	Giresun	Satış Temsilcisi	Bekar/Erkek
GK	25	Trabzon	Ev Hanımı	Evli/Kadın
MA	35	Gümüşhane	İşletme Sahibi	Evli/Erkek
GY	35	Trabzon	Ev Hanımı	Evli/Kadın
UK	41	Trabzon	Öğretmen	Evli/Erkek
ST	46	Trabzon	Ev Hanımı	Evli/Kadın
ND	58	Altınoluk-Balıkesir	Emekli	Evli/Erkek
AY	56	Trabzon	Ev Hanımı	Evli/Kadın
NY	60	Trabzon	Emekli	Evli/Erkek
GB	73	Trabzon	Emekli	Evli/Kadın
KB	70	Trabzon	Emekli	Evli/Erkek
YK	81	Trabzon	Ev Hanımı	Evli/Kadın
ŞK	82	Kuşadası-Aydın	Emekli	Evli/Erkek
NS	95	Ermeneke-Karaman	Ev Hanımı	Evli/Kadın

Tablo 1’de verilen bilgiler incelendiğinde 7 kadın ve 7 erkek katılımcının farklı yerlerde yaşadığı, 13 katılımcının evli, 1 katılımcının bekar olduğu, yaş aralıklarının 24-95 arasında değiştiği görülmektedir. Çalışma sırasında özellikle 20 ve üzeri yaş grubundan temsilci olarak iki kişi ve bunlarının birinin kadın diğerinin erkek olmasına özen gösterilmiştir. Yaş sınırının 20 ve üzeri tutulmasının nedeni ise bu grupta kalan kişilerin söz konusu Ramazan ve Kurban Bayramı ile ilgili daha detaylı bilgiye sahip olabileceklerinin düşünülmesinden ileri gelmektedir. Çalışma sırasında ayrıca katılımcıların isim ve soy isimleri, kendi istekleri doğrultusunda baş harfleri ile kodlanmıştır.

Dini Bayramların Ne Anlama Geldiği:

Çalışmanın amacını ortaya koyabilmek adına katılımcılara birtakım sorular yöneltilmiştir. Söz konusu sorular sorulurken, anlamsal bir sıra takip edilmesine özen gösterilmiştir. Buna göre ilk olarak dini bayramların katılımcılar için ne anlama geldiğine dair cevaplar alınmaya çalışılmıştır.

Katılımcılardan alınan bilgilere göre bu başlık altında birkaç alt başlığın öne çıktığını söylemek mümkündür. İlk olarak katılımcıların adı geçen bayramlara ilişkin olarak paylaşmak, bir arada olmak, sevinç, ibadet gibi kavramları ön plana çıkarttıkları görülmektedir. Nitekim İD, “Bayramlar, Müslüman âleminin dini bir bayramıdır. Bizim neşemiz, mutluluğumuz, heyecanımızdır. Bir nevi ödüllendirilmemiz olduğunu düşünüyorum. Çünkü Ramazan ayında açlığın sonucunda bayrama kavuşuyoruz. Nimetlerden tatmanın güzelliğini fark ediyoruz. Diğer insanlarla paylaşmanın önemini anlıyoruz. O açlığı gördükten sonra bayramlarda bolca yardımlaşma, kaynaşma oluyor. Aynı şekilde Kurban Bayramı’nda da bir yıl bekledikten sonra bayram vakti gelip çattığında gerekli tüm işler zevkle yapılıyor.” derken, ŞK, “İslam dininin bize armağan ettiği iki bayram vardır. Hristiyanlar Yumurta Bayramı, Noel Bayramı yapıyorsa, bizler de Müslüman olarak Ramazan ve Kurban Bayramı’na riayet ediyor ve gereğini yapıyoruz.” diyerek, İD’yi desteklemiştir. UK, “Bayramlar, geçmiş dönemden beri mübarek kılınan dini bütünü, maneviyatı ve aile bütünlüğünü mümkün kılan önemli günlerdir. Ramazan Bayramı, 30 gün oruç tuttuktan sonra ödül gibi olur. Kurban Bayramı da çocuklarımız için bir nevi sadakadır. Onlar için akıttığımız kan ile kötülüklerden korunmuş oluruz.” şeklindeki açıklamasıyla diğer katılımcılarla benzer görüşleri dile getirirken, GB de “Öncelikle dini vazifelerimizi ifade ediyor. Mesela oruç tuttuktan sonra dini bayram olarak Ramazan Bayramı, bizlere mübarek kınıyor. Bayramları paylaşma buluşma olarak ifade edebilirim.” diyerek UK’ye eşlik etmiştir.

Dini bayramların kendileri için artık eski anlamını taşımadığını dile getiren katılımcılar da şu düşüncelere yer vermişlerdir: ND, “Öncelikle bayramlar kalmış mı, diye sormak lazım. Eski bayramları göz önüne alırsak birbirimizi ziyaret etmek, kabir ziyaretinde bulunmak, hal hatır sormayı eksik etmemeyi ifade ediyor bayramlar. Şimdilerde gidip gelme, bayramlaşma kalmadı.” diye duygularını açıklamıştır. NY, “Eskiden Ramazan Bayramı demek, şeker demektir. Sabah ezanıyla kalkar, kapı kapı şeker için gezerdik. Şimdilerde çocukların şeker özlemi yok. Rahatlıkla her markette şeker bulabiliyorlar. Bakkalda cam kavanoz içerisinde akide şekeri satılırdı. Özünde bayramlar heyecan demektir.” şeklinde açıklamalarda bulunmuştur. GK da, “Bayramların eski bayramlara göre heyecanı kalmadığını düşünüyorum. Nasıl mı? Ayakkabımız, elbisemiz, bayramlaşmamız, kabir ziyaretimiz ve nicesi daha çok anlam ifade ediyordu. Bayram öncesinde heyecanımız başlardı. Şimdi ise ne bayram öncesinde ne de bayramlarda heyecanımız var. Temelde insanlar birbirine uzaklaştığı için bayramlar da bayram olmaktan çıktı. Açıkçası şimdilerde bayram günleri bir araya geldiğim insanların duruşu, bakışı, konuşmaları samimi bile gelmiyor.” demiştir. ST, “Çocukluk yıllarım geliyor aklıma. Havanın bile değiştiği, insanların yüzünde kocaman bir gülümsemenin hâkim olduğu güzel günlerdi. Ramazan Bayramı, şeker gibi bir bayramdır. Kurban Bayramı da evine et girmeyen insanların evine etin girdiği anlamlı bir bayramdır.” derken, YK ise, “Şimdilerde bilinmeyen; ama geçmişte bayramları heyecanlı kılan onca güzel geleneği ifade ediyor. Bir an önce sabah olsa da bayramlıklarımızı giyip, ziyarette bulunsak, diye heyecanla beklediğimiz bayramlar geliyor aklıma. Bir de bugünlerde yanı başındaki insanları bile telefonda arayıp, bayramlaşan nesil geliyor aklıma.” diyerek, düşünlerini dile getirmiştir.

Katılımcıların söylediklerinden yola çıkarak iki görüşün hâkim olduğunu ifade etmek mümkündür. Buna göre bayramlar, bir araya toplanma, kaynaşma, birlikte olma, sevincin ve mutluluğun kaynağı olarak görülürken, diğer yandan da eski bayramlara olan özlemin ve zamanla insanların birbirlerinden uzaklaşmasından kaynaklı bayram kavramının anlamındaki değişimler dikkat çekmektedir.

Bayram Öncesinde Yapılan Hazırlıklar:

Literatürde bayramların öncesinde birtakım hazırlık süreçlerinin olduğuna dair bilgiler mevcuttur. Konuyla ilgili görüşlerine başvuru katılımcılar da söz konusu bilgileri doğrularcasına benzer ifadelerle yer vermişlerdir. Buna göre ND, “Geçmişte ailemle çarşıya çıkardık. Kurban kesilecek ise kurban hazırlığı olurdu. Yemekler yapılırdı; ama şimdi bayramlardan eser kalmadı.” diyerek, eski bayram ile ilgili geleneklerde değişimler olduğuna dikkat çekmektedir. İD, “Bayrama kısa bir süre kala yemekler hazırlanır, temizlik yapılır ve bayram alışverişine çıkılır. Ramazan Bayramı, sabah namazıyla başlar. Kahvaltıdan sonra büyüklerimizi ziyarete gideriz. Sonra da mezarlığa gideriz. Köyde bir araya geliriz. Bu şekilde bayram biter. Kurban Bayramı’nda ise sabah namazı kılınır, saat 15’e kadar kurban kesimi ile ilgilenilir. Büyükler ziyaret edilir. Aynı şekilde sonlanır.” şeklindeki açıklamasıyla günümüzde de bayram geleneklerini sürdürdüklerini anlatmıştır. MA, “Ailem yufka böreği ve tatlı yapar. Sonra ev temizliği yapar. Mutlaka eve küçükler gelmeseyse bunları yapmak bir gelenek haline gelmiştir. Kurban Bayramı’nda hazırlanan yemeklere daha fazla özenilir. Çünkü bizim bahçenin önünde kesilen kurban sahiplerine ikramda bulunulur. Bayram namazı ile gün başlar, cemaat arasında tanışma, kaynaşma maksatlı bayramlaşma faslı olur. Evdeki büyüklerinle bayramlaşmaya gidiyorsun, sonra da mezarlık ziyaretinde bulunuyorsun. Sonrasında köye gidiliyor. Ramazan Bayramı’nda değil; ama Kurban Bayramı’nda komşuları da çağırır, beraber kahvaltı ederiz. Kurbanı kestikten sonra hemen pişirir, herkese ikramda bulunuruz. Zaten kurban kestikten sonra gayemiz fakir fukaraya yardımda bulunmaktır.” diyerek İD gibi günümüzde yapılan uygulamaları anlatmıştır. ŞK, “Bayram öncesinde yaşlı olduğumuz için gelen giden misafir sayısının fazla olacağını düşünürüz. Bu nedenle hanımın ev temizliği yapar, velhasıl gelenlerin evi tertemiz görmesi istenilir. Yatılı misafir gelecekse ayrı hazırlık yapılır. Yemek olarak börek, el yapımı tatlı yapılır. Bayram sabahlarına heyecanla uyanırız. Çünkü o gün özeldir, güzeldir. Genç de olsan yaşlı da olsan hazırlıklarını yapma heyecanının oluyor. Bayram namazını kılarız ve camideki herkesle bayramlaşılır. Kahvaltıdan sonra diğer günlere nazaran daha özenli giyinir misafirlerimizi karşılarız. Kurban Bayramı’nda yine bayram namazı ve bayramlaşma faslından sonra kurban kesilir ve mutlaka kahvaltıda kurban etinden kavurma yapılır. Gelen misafirler de varsa özenle et yemeği hazırlanır. İhtiyacı olan insanlara mutlaka kurban etinden dağıtırız. Eskiden çocuklara iki üç lira verilir; ama şimdi on lira ya da yirmi lira şeklinde kâğıt paralar hazırlarım. Çocuklar birbirine ‘Şevki amca, iyi bayram harçlığı veriyor!’ derler. Bu şekilde bayramlaşmaya gelen çocukların sayısı da artar. Eşim bazen der ki ‘Bütün parayı harcadın!’ ama ben çocukların yüzündeki mutluluğu görmek için esirgemem, her birine az da olsa harçlık veririm. Her gelen misafire öncesinde kahve ve tatlı ikram edilir.” diyerek, diğer katılımcılarla benzer yanıtlar vermiştir.

Kadın katılımcılar da benzer şekilde cevaplar vermiştir bu soruya. Hatta biraz daha detaylı olmuştur. Çünkü ön hazırlıklar kadınlar için daha öncelikli bir hal almaktadır. Bu çerçevede bakıldığında; NS, “İçli köfte, su böreği ve diğer yemeklerimizi yaparız. Ermenek’te meşhur yemeklerden olan darı kapaması, tarhana başı mutlaka hazırlanır. Bakkal masraflarımızı ayarlarız. Yatılı misafir için evin odalarını düzenli tutarız.” demiştir. GY, “Anneannem ve annemden öğrendiğim üzere bayram hazırlığına ev temizliği ile başlarım. Börek ve tatlı hazırlarım. Küçüklere alışverişe çıkılıp bir çift çorap da olsa mutlaka bir şey alınır. Bayram günlerinde heyecanlanıp bayram namazı vaktinde eşimle beraber kalkarım. Namazdan gelen eşimin de katılımıyla ailece kahvaltı ederiz. Çocuklar heyecanla yeni kıyafetlerini giyer. Önce mezarlık ziyareti, sonra da büyüklerimizi ziyaret ederiz. Bayram bitene dek büyüklerimle köyde vakit geçiririm.” derken, GK, “Öncelikle ev temizliği yapılır. Sonra büyüklerin evine gidilir ve börek, tatlı yapılır. Anneannem

rahmetli olmadan önce bayramlaşmak için köye gider, bütün akrabalarımızla bir arada olurduk. Bayram günlerinde Ramazan Bayramı ise kahvaltı faslından sonra kabir ziyareti ve büyüklerin ziyareti ile geçer ilk gün. Sonrasında normal hayatıma devam ederim. Kurban Bayramı'nda ise ilk gün kurban telaşı yaşanır. Maddi durumumuzdan ötürü biz bu zamana kadar kurban kesmedik ama bayramlar sayesinde evime et girer. Çocuklarım ilk gün kurban eti yemenin heyecanını yaşar. İkinci gün bayram ziyaretlerine başlarım ve sonrası yine aynıdır.” demiştir. ST, “Bayram öncesinde tatlı, sarma yapılır. Ev temizliği ve alışveriş yapılır. Mesela eskiden kapıyı çalıp çikolata isteyen çocuklar için poşetler hazırlardık. Bayram günleri erkekler için bayram namazıyla başlar, sonrasında hep beraber sabah kahvaltısı edilir. Eşimin ailesini ziyaret ederiz, sonra da benim ailemi ziyaret ederiz. Bu ziyaretler hoş geldiniz, güle güle şeklinde olmuyor. Uzun uzun sohbet ederiz, ikramları biz dağıtırız. İki ya da üç saat sonra başka bir ziyarete gideriz. Anne, baba, teyze, hala, dayı ziyareti derken bayram bitiyor. Kurban Bayramı'nda kurban eti kesildikten sonra eve gelir ve evin hanımı başkalarına dağıtmak amacıyla et bölüşümü yapar. Bayramın ikinci günü de ziyaretler başlar.” diye yanıtlarken, AY, “Bayram öncesinde börek ve tatlı yapıyorum. Ev temizliği mutlaka yaparım. Ramazan Bayramı kahvaltı, mezarlık ziyareti, büyüklerin ziyareti ile geçip gidiyor. Kurban Bayramı'nda telaş oluyor; ama yoğunlukta olarak erkekler yoruluyor. Her bayram büyüklerle beraber geçiyor. Artık ben de çocuklarım ve eşleri tarafından ziyaret ediliyorum. Torunlarım elimi öpüp bayram harçlığı istiyor. Bayramlarda vakit hemen geçip, gidiyor.” demiştir. YK, “Birkaç tür yemek yaparım. Çocuklarım hazırlar, getirir. Yaşlandığım için geçmişteki gibi çeşit çeşit yemek yapamıyorum. Hafif yollu ev temizliği yaparım. Bayramlıklar alınır. Bayram günlerine sabah namazı ile başlarım. Hac ziyaretlerini izlerim televizyondan, çocuklarımın ziyarete gelmesini beklerim. Onlar gittikten sonra diğer günlerde de ben ziyarete giderim. Kurban Bayramı'nda et kavrulur ve kavurma ile kahvaltı edilir. Sonrasında mezarlık ve büyüklerin ziyareti gerçekleştirilir.” diye cevap verirken GB de, “Ev temizliği yapılır. Yemekler hazırlanır. Çocuklar bayram sevincini hissetsin, diye bayram alışverişine çıkılır. Ramazan Bayramı'nda gelen karşılanır, giden yolcu edilir. İkramlarda bulunulur. Kabir ziyaretinde ve büyüklerin ziyaretinde bulunulur. Kurban Bayramı'nda bayram namazı ve ardından kurbanlık kesimine gidilir. Kavurma etiyle kahvaltı yapılır. Geçmişten beri böyle gördüm, işittim.” şeklinde yaptıklarını anlatmıştır.

Bu başlıkta öne çıkan alt başlıkların daha ziyade ev temizliği, yemek hazırlıkları ve mezar ziyaretleri ile ilgili olduğu görülmektedir. Daha önce de ifade edildiği gibi alan yazındaki bilgilere uygun cevaplar alınması, çalışmanın kendi içindeki tutarlılığını göstermesi bakımından da değerlidir. Bir diğer önemli nokta da katılımcıların neredeyse tamamına yakın bir bölümünün bu soruya verdikleri cevaplarda, bayram için yapılan ve gelenek halini almış ön hazırlıkların geçmişten günümüze benzer şekilde devam ettiği yönünde olmuştur.

Bayramlarda Yerine Getirilen Gelenekler:

Bu başlık altında verilen cevapların da büyük çoğunlukla birbiriyle ilintili olduğu görülmektedir. Nitekim katılımcıların hemen hepsi, bayramlarda yerine getirdikleri gelenekler arasında öncelikle erkek olanların bayram namazına gitmesi ve kadın erkek fark etmeksizin de mezar ve büyükleri ziyaretleri dikkat çekmektedir. Buna göre ND'nin, “Bayram namazına gideriz, aile büyüklerimizi ziyaret ederiz ya da uzakta isek telefondan arar bayramlaşırız.” cevabı ile AY'nin, “Büyüklerin ziyaretidir. Bayramın güzelliği zaten bir arada olmak, hatırlanmak, gülmek, konuşmak değil mi?” cevabının diğer katılımcıların söylediklerini özetler bir niteliğe sahip olduğundan söz etmek mümkündür.

Geçmiş ve Günümüz Bayramları Arasındaki Farklar:

Çok klasik olmakla birlikte hâlâ geçerliliğini koruyan “değişmeyen tek şey, değişimdir” ifadesinden de anlaşılacağı gibi, bayramlarda da değişimlerin yaşandığı görülmektedir. Adı geçen değişimler, katılımcılar tarafından şu şekilde dile getirilmiştir:

ND, “Geçmişte bayramlaşma geleneği çok önemliydi. Bayram etini herkese dağıtırdık. Geçmişte İstanbul Kurtuluş’ta simitçiye beklerdik. Bayram sabahları o taze simidi yemek çok heyecan vericiydi. Şimdi nerede simite sevinen insan?”

İD, “Geçmişte bayram dönemi alışveriş yaptığımız yerlerde uzun sıralar olurdu. Ayakkabı, gömlek gibi sevdiğim şeyleri alırdım. Bir hafta boyunca kıyafetlerimi heyecanla bayrama saklardım. Bayram günü geldiğinde içimde tarifsiz bir mutluluk olurdu. Yeni kıyafetler bile insana heyecan verirdi yani. Şimdi ise bunların bir kıymeti yok. Çoğu zaman bayramda alışveriş bile yapmıyoruz. Eskiden ailemle mezarlıklara giderdik, köydeki akrabalarımızı görmeye giderdik. Şimdi ise hepimiz farklı bir günde izinliyiz. İş yoğunluğundan ötürü bir yere gidemiyoruz. Ben izinliyken arabam olmadığı için evde boş boş oturuyorum. Babam izinliyken köye gidip oradaki işleri yetiştiriyor. Annem de ailesinin yanına gidiyor. Yani bayram bizim eve pek uğramıyor.”

NY, “Geçmişte büyüklere saygı ve sevgi vardı. Bugün ise bayramlaşmaya gelen küçükler el bile öpmüyor. Verilen harçlıkları beğenmiyorlar.”

MA, “Geçmişte insanlar birbirine daha bağlıydı. Şimdi ise insanlar birbirine karşı kopukluklar yaşıyor. Ben artık sülalemdeki çocukları tanımıyorum. Onlar da beni tanımıyor.”

ŞK, “Zaman zamana uymuyor. Eskiden birbirimizi ziyaret ederek iletişimi sağladık. Şimdi her şey kolaylaştı; ama zevki de kalmadı. Evvelden bayramların daha güzel olduğunu düşünüyorum. Tabii gelenekleri sürdürmek yine bizim elimizdedir. Büyüklere ziyaret edilirdi, elini öpmeye gelen küçükler boş çevrilmezdi. Mesela bayram harçlıklarımızla lunaparklara giderdik. Biz güzel yaşamışız; ama gençler bu güzelliklerden uzak kalmış. Şimdiki nesil bayram ziyaretine geldiğinde bile elinde telefonla gelip, gidiyor. Ben de ‘Sohbetinize doyum olmuyor, ne güzel telefonla oyalandınız!’ diyorum. Eskisi gibi bayram sohbeti de kalmadı.”

UK, “Geçmişte bayram döneminde heyecan ve beklenti vardı. Bugün ise bizde de çevremde de bu heyecanı göremiyorum. En basit olarak çocuklar bayram harçlığını beğenmiyor. Biz üç kuruşa bile çok mutlu olurduk.”

NS, “Geçmişte birbirimize daha bağlıydık. Şimdi birbirine rağbet kalmadı.”

GK, “Önceden ailelerimizin de büyüklere hayattaydı. Belki de bundan ötürü bayramlar daha güzeldi. Bir arada olmanın ayrı bir güzelliği vardı. Şimdi büyüklerimiz eksik olduğu için bir araya geldiğimizde aynı güzel duyguları hissetmiyoruz. Sanki mecburiyetten bir araya gelmişiz gibi hissediyorum.”

GY, “Geçmişte onca yokluk içinde mutlaka yüz yüze bayramlaşmaya gidilirdi. Şimdilerde bayramlar; telefonda, sosyal medyadan, toplu mesajlardan kutlanıyor. Artık bayramlar tatil olarak görülüyor. Evde oturma bile yok, gezme vakti gibi geliyor.”

AY, “Geçmişteki bayramlar artık yok. Şimdilerde herkes kendi havasında oluyor. Küçükken çikolata, şeker yiyeceğim diye heyecanlanırdım. Büyüklerimizi ziyaret etmekten keyif duyardık. Bugün ise ziyarette bile bulunulmuyor.”

ST, “Başımızda büyüklere kalmadı. Bayramlar kalabalık olunca daha keyifliydi. Eskiden alışveriş merkezleri yoktu, telefonlar yoktu. Sürekli bir aradaydık. Şöyle söyleyeyim, geçmişte bayram alışverişinde üç kuruş parayla üç çocuğuna da kıyafet alan aileler vardı. Alışveriş merkezlerinin aksine, bol bol indirim yapan satıcılar vardı. Ne büyükte ne de küçükte bayram hevesi yok.”

YK, “Geçmişe göre büyüklerimizin sayısı azaldı. Şuan ailedeki yaşı en büyük ben kaldım. Her bayram benim evimde bir araya gelinir. Öncesinde 10 kişilik aile iken evimize birini davet etmek zor olurdu. Çünkü bizim sayımız fazlaydı. Ama evde pişen aştan mutlaka eşe, dosta gönderirdik.”

GB, “Geçmişte bütün mahalle ile bayramlaşmak için bütün kapıları çaldık. Sonrasında sadece tanıdığımız insanlarla bayramlaşma sınırını getirdik. Şimdi ise sadece kendi akrabaların ve birkaç komşuyla bayramlaşıyorsun. Git gide bayramlaştığımız insanlar azalıyor. Eskiden kapı açık olurdu, yemek hazırlar hemen ikram ederdik. Hiç tanımadığımız insanlara yemek hazırlardım.”

Katılımcıların verdiği bilgilere bakıldığında, aslında geçmişi özlemek demekle; daha çok ailenin bir arada oluşunu, aile büyüklerini kaybetmenin bıraktığı izi ve karşılıklı iletişim kurmanın ön planda tutulduğu bir iletişimin ne denli önemli olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların hemen hepsinin verdiği cevaplar bu başlıklar altında toplanmıştır. Geçmiş ve günümüz arasındaki bayramları farklılaştıran ise en önce bir arada olma, sohbet etme, kaynaşma, barışma vb. gibi insanların daha çok birbirleriyle zaman geçirmesi konusunda yaşanan değişimler olmuştur. Geçmişteki kaynaşmanın yerini ise birbirinden uzaklaşmış, birbiriyle görüşmeyen bir kitleye dönüşen insanların ve zihniyetin oluşturduğu görülmektedir. Değişen sadece bayramlar değil, aynı zamanda insanlar arasındaki iletişim şekli de değişmiştir. Katılımcıların ifadelerini bu şekilde özetlemek mümkündür.

Bayram Günlerinde Telefonda Aranıp, Sohbet Etmenin Ne Anlama Geldiği:

Değişen zamanla birlikte bayramlarda uygulanan geleneklerin değiştiğinden söz edilmişti. Söz konusu değişimlerden en öne çıkanı ise iletişim anlamındaki değişimler olmuştur. Bu anlamda bu konuyu ilgilendiren bir alt başlığa ihtiyaç duyulduğu için katılımcılara bu yönde bir soru yöneltilmiştir. Katılımcıların bununla ilgili cevapları ise şu şekilde olmuştur:

ND, “Ne beni arayan var, ne de benim aradığım! Telefonda bayramlaşmayı sevmem.”

ID, “Telefondan görüşmeyi pek sevmiyorum. Çok uzaktaki bir insanla görüşmek güzel oluyor. Ama yine de telefonda görüşme, yüz yüze iletişim kurmak gibi olmuyor.”

NY, “Tembellikten başka bir şey olmadığını düşünüyorum. Bugünkü şartlarda bayramlaşmaya gidememek mümkün mü? Her yere araba gidiyor, gidememek mazeretten başka bir şey değil.”

MA, “Çok uzaktaki insanlar ile telefonda bayramlaşılabilir. Ama gitme ihtimalin varsa akrabana, eşine, dostuna, komşuna git! Böylece ilişkilerin de güçlenir. Telefonda bayramlaşmak, mecbur kalınca bir anlam ifade edebilir. Yoksa bir anlamı yok ki!”

ŞK, “Hiçbir şey ifade etmiyor. Çok uzaktaki insanlar alışılmış mesaj gönderiyorlar. O mesajları okumuyorum. Ben çok uzaktaki dostlarıma mesaj atmam, ararım. Elimden geldiğince samimi bir şekilde bayramlaşıyorum.”

UK, “Telefondan görüşme yolunu ben de tercih ederim. Toplu mesajları hiç sevmem. Bizzat arar, tüm samimiyetimle bayramlarımı kutlarım.”

KB, “Çok uzaktaki bir insanla telefonda görüşme kabulümdür. Ancak yakındaki insanlar bayramın azizliği için bir fedakârlık yapıp kutlaması lazımdır.”

NS, “Uzaktaki yakınlarımın da sesini duyuyorum. Bu güzel bir şeydir. Yakınımda olanlar mutlaka ziyaretime gelir, uzaktakiler de mutlaka arar, sorarlar.”

GK, “Telefondan iletişim kurmayı da sevdiğim için normal karşılıyorum. Çok yakın olduğumuz insanları tabii ki gidip ziyaret ederiz, telefonda bayramlaşmayız. Ancak bazı yakınlarımla çok içten ilişkilerim var. O insanlar bana biraz uzakta da yaşasa mutlaka gidip bayramlaşıyorum.”

GY, “İl dışında olan büyüklerim var. Onlarla bayramlaşmaya gidemesek dahi hemen arar telefonda bayramlarımı kutlarım. Tabii ki yakında olanlar için telefonda arayıp, bayramlaşma seçeneğini tasvip etmiyorum.”

AY, “Hiçbir şey ifade etmiyor. Yüz yüze bayramlaşmanın yerini hiçbir şey tutmaz.”

ST, “Çok uzaktaki insanlarla telefonda aranıp, bayramlaşmak benim de tercih ettiğim bir yoldur. Ama yakındaki insanları mutlaka ziyarete giderim.”

YK, “Çok uzakta olan insan için, gelemeyeceğini bildiğim için telefonda sohbet etmeyi hoş karşılıyorum. Aynı şehirde olup telefonda kutlayan insana karşı içimde bir burukluk oluyor.”

GB, “Gurbette bunun daha önemli olduğunu gördüm. Almanya’dan yeni geldim. Bayramı orada geçirdiğim için tüm yakınlarımla telefonda bayramlaştım. Yine de gidebildiğin kişilerin ayağına gidip bayramlaşmaktır makbul olan. Uzaklarda olan insan için telefon güzel oluyor. Bir bakıyorum sosyal medyadan aile üyelerinin bayramı kutlanıyor. Çocuklarımıza örnek olmalıyız, bu tarz şeyleri doğru bulmuyorum.”

Görüldüğü gibi katılımcıların tamamı bayramlar söz konusu olduğunda özellikle yüz yüze kurulan iletişimin önemine vurgu yapmışlardır. Bu anlamda kişilerarası iletişim için gerekli olan en az iki kişinin karşılıklı-yüz yüze olması ve birbirleri ile canlı şekilde iletişim kurmasının ne denli önemli olduğu görülmektedir. Kişilerarası iletişimde gerekli olan kişilerin birbirleriyle karşılıklı yüz yüze olmaları durumu, sadece iletişim için değil, kişilerin birbirlerini daha iyi anlamaları, anladıklarını göstermeleri bakımından da önemlidir. Elbette telefonla kurulan iletişimde de karşılıklı bir iletişim söz konusudur. Ancak kişilerin birbirleriyle yüz yüze olacak şekilde iletişim kurmalarının yerini de başka bir şey dolduramasa gerek.

Bayramlarda Ziyaretler ve Sohbetler

Bir arada olmanın mutluluğu bayramları daha da anlamlı hale dönüştürmektedir. Nitekim katılımcıların bununla ilgili daha önce de verdikleri cevaplar bu görüşü doğrular şekilde olmuştur. Bayramlar sadece bir arada olmak anlamına gelmiyor tabii. Bir arada olan kişiler bir arada yemekler yiyip, sohbetler de ediyorlar bayramlarda. İşte bu konuda katılımcıların düşüncelerine yer vermek uygun görülmüştür. Buna göre katılımcıların verdikleri cevaplarda; bayramların paylaşma ve yardımlaşma günleri olduğu; bu özel günlerde aile bireyleri, akrabalar, eş-dost, konu-komşu gibi pek çok tanıdıklar birlikte anlamlı sohbetlerin edildiği ve bundan çok keyif alındığı; özellikle küslerin barışıp, anlaştığı ve güzel sözlerin dile getirdiği sohbetlerin öne çıktığı; gündelik işlerin, siyaset, ekonomi vb. gibi can sıkıcı konuların dışında daha birleştirici konuların öne çıktığı sohbetlerin yapıldığı bilgisine ulaşılmıştır. Nitekim GY, “İnsan ailesiyle ve tüm sevdikleriyle bir arada olduğunda mutlu olur. Buna bir de bayram heyecanı, neşesi eklenince daha da güzel oluyor. Büyüklerle beraber olduğumuz ortamda çoğunlukla eski bayramlardan bahsedilir.” ve AY’nin, “Bayramlarda sohbet etmenin güzelliği ayrıdır. Herkes bir arada ve konuşacak konular asla bitmiyor. Günlük konulardan dahi bahsedilse yine güzelleşiyor sohbetler. Çünkü bayramın atmosferi çok farklı oluyor. Herkes güzel düşüncelerle bezenmiş. Tebessüm yüzümüzden eksik olmuyor, bir arada oluyoruz. Her biri ayrı güzel oluyor. Bayramda yitip gitmiş büyüklerimizden ve eski bayramlardan bahsediyoruz.” şeklindeki açıklamalar, bayram günleri yapılan sohbetlerin daha değerli olduğu görüşünü doğrulamaktadır.

Kişilerarası iletişim söz konusu olduğunda, kişilerin karşılıklı yüz yüze olacak şekilde duygu, düşünce ve pek çok şeyi birbirleriyle paylaşmaları akla gelmektedir. Özetle karşılıklı duygu, düşünce, bilgi alışverişi yapmak demektir kişilerarası iletişim. Hal böyle olunca da bayramların o özel atmosferinde gerçekleşen ziyaret ve sohbetlerin, ayrı bir tadı olduğunu, katılımcıların da verdikleri cevaplardan yola çıkarak, bayramların kişilerarası iletişimi besleyip, zenginleştirdiğinden söz etmek mümkündür.

Bayram Geleneklerinin Kişilerarası İletişimle İlişkisi:

Kişilerarası iletişim denildiğinde; öncelikle kişilerin birbirleriyle karşılıklı olmaları durumu anlaşılmaktadır. Bu durumda en az iki kişinin varlığı gereklidir. Ayrıca karşılıklı olan bu kişilerin birbirlerini anlamaları, birbirlerinin farkında olmaları ve birbirlerine gönderdikleri iletileri anlamlandırmaları da gereklidir (Kaya, 2015: 5). Böylelikle kişilerarası iletişim, kişinin öncelikle

kendi içinde başlayan ve sonrasında dış çevresine geribildirimde bulunması ile gerçekleşen bir süreçtir (Gürüz ve Temel Eğinli, 2014: 2). Tanımlardan da anlaşılacağı gibi kişilerarası iletişimin varlığından söz edebilmek için en az kişinin varlığı ve bu kişilerin birbirlerini anladıklarını gösteren tepkilere; yani geribildirim unsuruna ihtiyaç bulunmaktadır.

Katılımcıların çoğunluğunun ortak paydada bulunduğu başlıklardan birisi eski bayramların kalmadığı yönünde olurken, birisi de bayramların kaynaştırma özelliğinden dolayı kişilerarası iletişim ile olan yakın ilişkisi ile ilgili olmuştur. Bu anlamda katılımcılar, kişilerin bir arada olma durumlarının eskisi gibi olmasa da hâlâ bayramların birleştirici bir yönünün olduğuna vurgu yapmışlardır. Bu durumun da en çok kişilerarası iletişimi ön plana çıkarttığı görülmektedir.

Bu başlık altında katılımcıların verdikleri cevapları iki bölümde irdelemek mümkündür. Buna göre öncelikle değişen zamanla birlikte bayramlardaki iletişim kurma biçimlerinin de değiştiğini gösteren, sonrasında da iletişim kurmanın öneminin vurgulandığı bilgilere aşağıda yer verilmiştir.

ND, “Bayram kültürü yok olduğu için biz konuşacak adam bulamıyoruz. Ben de isterim bayramda bir araya gelelim istiyorum; ama kimse bayramın güzelliğinin farkında değildir. Eskiden bolca sohbet edip, bayramı bayram gibi yaşırdık. İşte o zamanlar bayram iletişime olumlu etki ederdi. Ama şimdi bayram mı kaldı ki, iletişime de katkıda bulunsun?”

GK, “Eski bayramlar olmadığı için artık kişilerarası iletişim ile bayram geleneklerinin ilişkisi kaldığını düşünmüyorum. Geçmişte bir araya geldiğimizde sürekli yeni insanlar da tanırdık. Çünkü kapının önünden bayramlaşmadan geçilmezdi. Mesela annemin teyzesinin kızının kızını görme fırsatını bana tanıyan, büyüklerle bayramlaşma geleneği.”

NY, “Bayram insanları bir araya getirirdi. Hal hatır sorma, özlem giderme, merak edilenleri sorma, genel konular konuşma gibi birçok konuya değinilirdi. Teknolojinin gelişmiş olmasından kaynaklı birbirimizle konuşmaktan başka yolumuz yoktu. Yaşlı, genç ve çocuklar bir arada sohbet ederdik. Şimdi bayram gelenekleri yok olmaya yüz tuttu ve bu tabii ki iletişime de yansıyor.”

İD, “İnsan bayram olmasa bir araya gelip konuşma fırsatı yakalayamayacağı yakın akraba ve dostlarıyla bayram vesilesiyle tanışıyor, konuşuyor, iletişim bağlarını güçlendiriyor. Bayramın yarattığı o güzel atmosfer kocaman kahkahalarla, sıcak sohbetlerle zenginleşiyor. Bayramları böylesine severken, bayram geleneklerinin yarınlara kalıp kalmayacağı konusunda endişeliyim. Belki de ilerde çocuklarımız, torunlarımız bayramlaşmayacak, bir sofranın etrafından paylaşıp birbiriyle kaynaşmayacak. Hatta bayram sevinci nedir, onu bile bilmeyecekler!”

GY, “Bayram büyüklerle beraber sohbet etmek çok güzeldir. Bayramın verdiği mutlulukla konuştuğumuz iki kelamın bile tadı başka oluyor. Günlük yaşamda da bir araya geliyoruz, konuşuyoruz; ama bayram günlerinde güzel şeyler konuşmaya öyle meyilli oluyor ki insanlar, birbirini kırıp küstürmek mümkün değil gibi geliyor. Tabii bugün için bir arada olabilirsek! Bence özlenen eski bayramlar değil, eski bayramlarda bir araya gelip kaynaşan, paylaşılan insanlar!”

Görüldüğü gibi ND, GK, NY, İD, ve GY, eski bayramlardaki sohbet ortamlarının azaldığından ya da hiç kalmadığından söz etmektedirler. Bayramların kişilerarasındaki iletişimi pekiştirdiğinden ve olumlu yansımalarından dem vurarak, geçmiş bayramları hasretle anmaktadırlar.

ŞK, “Bayramda haberleşme veya çeşitli iletişim araçlarıyla bu imkânı sağlayarak, insanların hal hatırını soruyorsun. Böylece ilişkilerin de güçleniyor. Bayram gelenekleri birbirini uzun süre görmeyen insanların güzelliklerle birbirini donattığı hoş vakit geçirmesini sağladığı değerlerimizdir. Tabii ki iletişime de olumlu yönde etki sağlamaktadır.”

UK, “Ben küs olduğum insanlarla bayramlaşır ya da telefonda konuşurum. Burada amaç bayramın güzelliğini bozmamak ve iletişimi o insanlarla sürdürebilmektir. Yani bayramları bayram gibi yaşadığımız müddetçe iletişime de bir hayli katkısı olmaktadır. Bir sürü eş, dostla bir araya gelmek, konuşmak paylaşmak, uzaklığı yakın yapıp telefonda iletişim kurmak bunların

göstergesidir, diye düşünüyorum. Bayram ve gelenekleri yok olursa iletişime de bir katkısının kalmayacağı kanaatindeyim.”

AY, “Bayram geldi, konuşayım, paylaşayım, diye düşünüyor insan. Bayram güzel duygular çağrıştırdığı için hep güzelliklerle doluyor. Mesela günlük yaşamda hal hatır sormak ile bayramda el öpüp hal hatır sormak çok farklı oluyor. ‘Beni hatırladılar, görmeye geldiler, benimle sohbet ettiler.’ diye mutlu oluyor ziyarette bulunduğumuz aile büyükleri. İletişim ile iyi yönde bir ilişkisi olduğunu düşünüyorum bayramların.”

ST, “Bayramda küsler barışır, herkes birbiriyle kaynaşır. İletişim bayramda daha kuvvetli ve sağlıklı oluyor, diye düşünüyorum. Çünkü iletişim kurmaya açık insanlarla dolu çevremiz. Kimse birbirini yanlış anlamıyor, anlaşmazlıklar olmuyor. Bir arada sevgi dolu sohbet ediyoruz. Çok basit bir konu bile yerini bir anda şen kahkahalara bırakabiliyor. Bayramın kişilerarası iletişime, kişilerarası iletişimin de bayrama pozitif yönde bir etkisi olduğu kanaatindeyim.”

YK, “Bayramda mutlaka aramız gerekenler vardır. Sadece büyükleri kastetmiyorum. Bazen arayıp ona değerli olduğunu hissettirmen gereken insanlar vardır. Sesinden bile anlarım, nasıl da mutlu olduğunu. İletişim insanı insana kazandırır. İletişime onca güzellik sunan, bayram geleneklerimizdir.”

GB, “Bayramlarda küçükler büyükleri her zaman hatırlamak zorundadır. Kibirleri aşarak diğer kişinin ayağına gitmek, bayramda insanın sınavıdır. Kişilerarası iletişimi de içerisine alarak insanın insana daha yakın, daha iyimser olmasını sağlaması yönüyle bayram gelenekleri önemlidir. Mesela bayramda ziyaret edilen biri ile ziyaret edenler arasındaki ilişkiler tabii ki güçlenir. Sonuçta hatırlamak, hatırlanmak güzeldir. Bir arada olmak ayrı güzeldir. Eskiden tanıdık tanımadık herkesi evimize davet ederdik. Böylece tanımadığımız insanlarla da tanışmış, kaynaşmış olurduk. Bir arada olunca herkesin herkesle kaynaşması mümkündür. Keşke her günümüz bayram olsa, insanlarla iletişim kurarken bayramda olduğu gibi herkese hassas davransak.”

Yukarıda görüşleri aktarılan ŞK, UK, AY, ST, YK ve GB de günümüzde de bayramların iletişim konusunda etkisinin hissedildiğinden söz etmektedirler. Bu bağlamda bayramlar ile kişilerarası iletişim arasında olumlu yönde bir ilişki olduğunu ifade etmek mümkündür. Katılımcıların verdikleri bilgilerden yola çıkarak, geçmişteki gibi yoğun olarak bayramlaşma geleneği olmasa da bayramların insanları bir araya getirerek, kişilerin birbirleri ile sohbet edip, hal hatır sorma ortamlarının yaratıldığı, duygu ve düşüncelerin karşılıklı olarak öncelikle yüz yüze, sonrasında da teknolojinin olanak tanıdığı çeşitli iletişim araçları ile aktarıldığı anlaşılmaktadır. Bu yönüyle değerlendirildiğinde çalışmanın başlığında yer verilen bayramların kişilerarası iletişime yansımalarına bakıldığında, bayramlar ile kişilerarası iletişim arasında olumlu anlamda bir bağ kurulduğundan söz etmek mümkündür.

SONUÇ

Bu çalışmada dini bayram geleneklerinin kişilerarası iletişime yansımalarını ne yönde ve şekilde olduğu araştırılmak istenmiştir. Bu amaca ulaşabilmek için yaşları 24 ile 95 arasında değişen toplam 14 kişi ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Görüşmelerden elde edilen bulgulara bakıldığında, katılımcıların genç; orta yaş ve yaşlı kategorisinde olanlar dahil olmak üzere hemen hepsinin de eski bayramları özlemle andığı görülmüştür. Günümüzde kutlanan bayram geleneklerinin değişen zamanın koşullarına yenik düşerek, değiştiği anlaşılmıştır. Söz konusu değişimlerin ağırlıklı olarak kişilerarası iletişime olanak tanıyan bayram ziyaretleri yönünde olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Zira eski bayramlarda ailelerin bir arada olduğu, uzaktan akrabaların geldiği, kocaman bayram sofraları etrafında toplanıp bir arada yemeklerin yenildiği, sohbetlerin edildiği bayramların azaldığı ya da yok olduğu, bayramın

günümüzde tatil ile eş anlam geldiği görülmüştür. Bayram geleneklerindeki bu değişimlerin kişilerarası iletişim bağlamında da değişiklikler ortaya çıkarttığı belirlenmiştir. Bu bağlamda katılımcıların neredeyse tamamı eski bayramların en çok da bu yönünü özlediklerini anlatmışlardır. Ancak geleneksel toplum yapısına sahip olan Türkiye gibi bir ülkede yaşamaktan kaynaklı, eskisi gibi olmasa da hâlâ bayram geleneklerini devam ettirenlerin varlığı dikkat çekmektedir. Özellikle dini bayramlar ele alındığı için manevi duygularla hareket edilerek, bayramları eskisi gibi yaşama istediğinde olan kişiler günümüzde de bulunmaktadır. Zira katılımcıların verdikleri bilgiler, günümüz bayramlarında da az da olsa insanların bir arada olmaya özen gösterdiği, mutlu sofralar eşliğinde sohbetlerin edildiği, gerçekleştirilen ziyaretlerle ile iletişimin güçlendiği, zenginleştiği, ilişkilerin ileriye taşındığı yönünde gelişmelerin de varlığını sürdürdüğünü göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Artun, Erman (1993). “Çukurova Halk Kültüründe Eğlence”, Uluslararası Karacaoğlan-Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Adana: Ç.Ü. Basımevi.
- _____ (2005). Türk Halkbilmi, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Aşıkoğlu, Nevzat (2000). “İslâma Göre İnancın Toplumdaki Yeri ve Rolü”, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 4. Sayı, ss. 5-10.
- Cengil, Muammer ve Tekin, Dila Baran (2016). “Kutsal Zaman, Algılanış Biçimi ve İbadet Hayatına Etkisi”, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 15, Sayı: 29, ss. 33-63.
- Erdem, Sargon (1992). Bayram, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul.
- Gürüz, Demet ve Temel Eğinli, Ayşe (2014). İletişim Becerileri: Anlamak-Anlatmak-Anlaşmak, 4. Basım, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- İpekçi, Selin Şafak (2014). “Eski Bayram Gelenekleri”, <http://blog.tazemasa.com/eski-bayram-gelenekleri/>, Erişim Tarihi: 30 Ağustos 2018.
- Kaya, Alim (2015). Kişilerarası İlişkiler ve Etkili İletişim, “İletişime Giriş: Temel Kavramlar ve Süreçler”, 7. Baskı, Editör: Alim Kaya, Ankara: Pegem Akademi.
- Koca, Salim (2018). “Eski Türklerde Bayram ve Festivaller”, http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/koca_eski_bayram.pdf, Erişim Tarihi: 5 Eylül 2018.
- Narin, İsmail (2009). Kur’An ve Sünnet Açısından Kurban İbadeti, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Piyadeoğlu, Cihan (2010). “Gazneliler ve Büyük Selçuklular’da Bayramlar ve Bayram Kutlamaları”, Turkish Studies, International Priodical fort the Languages, Literature and Historay of Turkish os Turkic, Volume: 5/4, Fall, 2010, p. 1412-1420.
- <http://soturkish.com/turklerde-misafirperverlik-ve-bayram-gelenekleri> Erişim Tarihi: 5 Eylül 2018.

İLERİ MOLEKÜLER TEKNİKLER KULLANILARAK MAĞARA BAKTERİLERİNİN İDENTİFİYE EDİLMESİ ve ÖRNEKLERİN ANTIMİKROBİYAL ÖZELLİKLERİNİN BELİRLENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Rozelin AYDIN

Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, raydin@adanabtu.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Cengiz AKKALE

Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, cakkale@adanabtu.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep İYİGÜNDOĞDU

Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, ziyigundogdu@adanabtu.edu.tr

Ar. Gör. Yağmur IŞIK

Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, yatakav@adanabtu.edu.tr

ÖZET

Mağaralar biyosfer içinde besinin kısıtlı, sıcaklığın sabit, nemin yüksek ve fotosentetik aktivitenin sadece giriş koridorlarından sızan ışık sonucu oluştuğu, ekstrem özellikler gösteren yerler olarak kabul edilirler ve bu yüzden aşırı korunaklı bu ortamlarda bulunan mikroflora sınırlı sayıda kalmış ve çok iyi korunmuş olan alanlardır. Mağaralarda kalsit ve benzeri oluşumlarla ilgili mekanizmaların oluşumu üzerine günümüzde artık büyük bir kısmının mikroorganizmalar tarafından yapıldığı bilinmektedir. Bu yüzden mağaralarda yer alan yapıların oluşmasında da mikroorganizmaların çok önemli rolleri olduğu kanıtlanmıştır. Projemiz kapsamında, farklı mağara yapıların bakteriyel yükleri kültürden bağımsız ileri moleküler teknikler kullanarak tanımlanmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda alınan örneklerin antimikrobiyal özelliklerinin tespiti ve minerolojik yapıları da ortaya konmaya çalışılmıştır. Mağaradan 9 farklı yapıdan kazıma yöntemi ile ve damlayan sular, mağara yapıları çökellerine zarar vermeden, aseptik şartlarda steril swablar ve bistürüler kullanılarak örnekler steril tüpler içerisine alınmıştır. +4°C`de korunarak laboratuvara getirilmiştir. Çalışmaya başlayıncaya kadar bir kısım örnek -20°C`de bir kısmı da -80°C`de muhafaza edilmiştir. Bakteriyel çeşitliliğin belirlenebilmesi için ileri moleküler tekniklerde son yıllarda sıklıkla başvurulan pyrosequencing yöntemi uygulanmıştır. Modifiye edilmiş disk difüzyon metodu kullanılarak belirlenen örneklerin mikroorganizmalar üzerindeki antimikrobiyal etkileri belirlenmiştir. XRF cihazında cam tabletler halinde hazırlanan numunelerin yarı-nicel yüzde ağırlıkça kimyasal analiz sonuçları elde edilmiştir. Cam tabletler ağırlıkça 1/10 oranında numune/Li2B4O7 karışımı ile platin krozeler içerisinde ergitilerek hazırlanmıştır. Analizi yapılan örneklerde 9 farklı phylum tespit edilmiştir. Bunlar sırasıyla *Proteobacteria* sonrasında *Actinobacteria*, Unclassified, *Nitrospirae*, *Firmicutes*, *Gemmatimonadetes*, *Acidobacteria*, *Chloroflexi*, *Planctomycetes* ve *Bacteroidetes* izlenmektedir. Örnekleme yapılan 9 numunede yapılan testler sonucunda örneklerin hiçbirinde antimikrobiyal aktivite gözlenmemiştir. Kimyasal özelliklerine bakılan örneklerin çoğunun Ca ve CO₂`ce zengin olduğu gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bakteriler, ileri moleküler teknikler, tanımlama, antimikrobiyal aktivite, minerolojik analiz

IDENTIFICATION OF CAVE BACTERIA BY USING HIGH -THROUGHPUT MOLECULAR TECHNIQUES AND DETERMINATION OF THE ANTIMICROBIAL PROPERTIES

ABSTRACT

Caves are extreme ecosystems that are limited in nutrient with stable temperature, high humidity and the only photosynthetic activity relies on light beam comes from the Entrance Zone. Caves are generally isolated places which are not only limit but also protect the microflora that able to live in that environment. The mechanism of calcite and other formations that are seen in caves tried to be explained by using physical, chemical and biological approaches. Today, it is well known that most of the calcite formations are formed by microorganisms. Within the scope of our project, the bacterial loads, are responsible for the different formations in the cave, of different cave structures have been tried to be identified by using culture-independent advanced molecular techniques. At the same time, the antimicrobial properties of the cave samples were determined. In addition to these, the minerological features of different cave structures have been revealed. Nine different phylum were detected in the analyzed samples. These are followed by Proteobacteria, Actinobacteria, Unclassified, Nitrospirae, Firmicutes, Gemmatimonadetes, Acidobacteria, Chloroflexi, Planctomycetes and Bacterioidetes respectively.

Keywords: *Bacteria, high-throughput molecular techniques, identification, antimicrobial activity, minerological analysis*

1.GİRİŞ

Mağaralar ekstrem ortamlar olup, çözülebilen kayalardan meydana gelen ve çevresel etkiler ile oluşan korunaklı oluşumlardır. Mağaralar i) Giriş Bölümü, ii) Geçiş Bölümü, iii) Karanlık Bölüm olmak üzere 3 bölgeye ayrılırlar (Lee vd., 2012). Mağaralardaki ekstrem ortam şartları bilimsel araştırmalar için araştırmacılara ideal bir ekosistem sunmaktadır. Kendi özgü mikrobiyal çeşitliliği bulunan mağara ekosistemleri yeni mikroorganizmaların izole edilmesine, aynı zamanda etanol, butanol vb. türevleri, çeşitli yeni enzimlerin ve antibiyotikler gibi biyolojik yan ürünlerin keşfedilmesine olanak sağlamaktadırlar (Barton, 2006).

Bakteriler mağaralarda yüzeylerde noktacıklar, renklenmeler, çökeltiler ya da oldukça yapışkan görünümlü biyofilmler olarak görülebilirler (Barton, 2006; Stewart, 2012). Son on yılda, özellikle kültürden bağımsız tekniklerdeki ilerlemeler bakteriyel toplulukların dağılımı, farklı taksonların miktarı ve bunların farklı habitatlardaki muhtemel görevleri üzerine daha geniş bilgiler sunmaktadır. Ancak, hala farklı ekosistemlerde gözlenen mikrobiyal çeşitliliğe sebep olan olaylar ve çevresel faktörlerin mikrobiyal toplulukların oluşumunda ne kadar etkili olduğu hakkında bir bilgi eksikliği vardır.

Mağara sistemlerinde alınan mikroorganizmaların büyük bir çoğunluğu petri kaplarında klasik yöntemler kullanılarak kültüre alınamamaktadır. Mağara mikroorganizmaları besince kıt ortamlarındaki yaşama adapte olabilmek için, farklı tipte enerji elde etme yöntemleri geliştirmişlerdir. Bu sebeple, bu kadar kısa zamanda görülen bu besin değişimine adapte olamamaktadırlar (Barton, 2006; Engel Annette, 2015). Kültüre bağımlı tekniklerde yaşanan sorunlardan ötürü moleküler teknikler kullanılarak mikrobiyal çeşitliliğin belirlenmesi çok büyük bir önem arz etmektedir. Son yıllarda, özellikle kültürden bağımsız ileri moleküler tekniklerdeki gelişmeler bakteriyel toplulukların dağılımı, farklı taksonların miktarı ve bunların farklı habitatlardaki muhtemel görevleri üzerine daha geniş bilgiler sunmaktadır. Kültürden bağımsız metotlar ilk olarak sülfürik mağara sistemlerinde başarı ile kullanılmıştır (Engel Annette, 2015). Luisa Ikner ve (2007) bir kireçtaşı mağarası olan Kartchner Mağarasında yaptıkları çalışmalarında 16S rRNA analizi ile ortamdaki Firmicutes, Actinobacteria ve α - β - ve γ - Proteobacteria olmak üzere üç dominant filum tespit etmişlerdir (Ikner vd., 2007). Ortiz ve arkadaşları, Kartchner Mağarasında yaptıkları çalışmalarında aynı ortamları kullanarak gene benzer şekilde α - β - and γ - Proteobacteria ile Firmicutes ve Actinobacteria filumlarına ait bakterileri izole etmişlerdir.

Mağaralar nasıl oluştuğuna dair yapılan ilk çalışmalarda mağaralardaki oluşumların ve yapıların oluşma nedenleri hep jeokimyasal nedenlere dayandırılırken, son yıllarda bu yapıların ve oluşumların büyük çoğunluğunun mikroorganizmalar tarafından oluşturulduğu ortaya çıkmıştır (Barton ve Jurado, 2007; Baskar vd., 2006).

Ülkemizde mağaraların biyoçeşitliliği ve özelde mikrobiyal çeşitlilik üzerine yapılmış çalışmalar son derece sınırlıdır. Mağara içi yapıların oluşumunda rol alan bakterilerin tanımlanması bizlere mağaraların oluşum süreçleri hakkında bilgi verirken, aynı zamanda mağara içerisindeki mikrobiyolojik etkileşimin de önemini gösterecektir. Çalışmamız kapsamında ayrıca örneklerin antimikrobiyal ve minerolojik özellikleri de belirlenmiştir.

Bu çalışmanın amacı, mağaradaki i) bakteriyel çeşitliliğinin tespitine gidilmesi, ii) mağara içerisindeki her biri farklı özellikte olan oluşumların oluşmasında rol alan bakterileri tanımlanması ve iii) örneklerin antimikrobiyal ve minerolojik özelliklerinin belirlenmesidir.

Bu amaçlara ulaşmak için kültürden bağımsız ileri moleküler teknikleri kullanmayı hedeflenmiştir. Bakteriyel çeşitliliğin belirlenmesi için son yıllarda sıklıkla kullanılan bir metot olan 16S rRNA pyrosekanslama ile elde edilen ham verilerin işlenmesi ile bakteriyel yüklerin ortaya

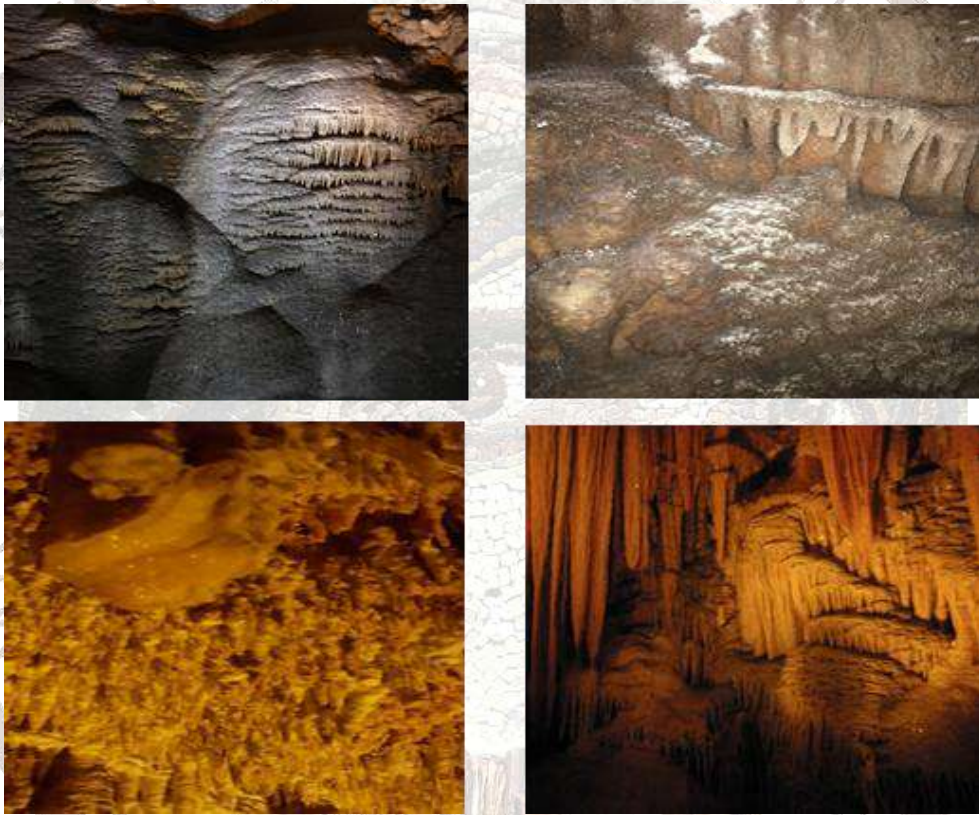
konulması sağlanmıştır. Elde edilen örneklerin modifiye edilmiş disk difüzyon metodu ile antimikrobiyal aktiviteleri çeşitli mikroorganizmalar üzerinde test edilmiştir. Ayrıca örnekler toz hale getirilerek örneklerin mineralojik yapısı tanımlanmaya çalışılmıştır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Kültürden bağımsız ileri moleküler teknikler kullanılarak mağara içindeki oluşumlardan, mağara duvarlarından örnekler alınarak mikrobiyal çeşitliliğin tespitine gidilmiştir. Toplamda 9 farklı oluşumdan örnekler toplanmıştır.

2.1. Örneklerin toplanması

Projemizde; farklı yapılardan kazıma yöntemi ile ve damlayan sular, mağara yapıları çökeltilere zarar vermeden, aseptik şartlarda steril swablar ve bistürüler kullanılarak örnekler steril tüpler içerisine alınmıştır (Şekil 1). +4°C`de korunarak laboratuvara getirilmiştir. Çalışmaya başlayıncaya kadar bir kısım örnek -20°C`de bir kısmı da -80°C`de muhafaza edilmiştir.

Şekil 1. Örnekleme alanları.

2.2. Bakterilerin İdentifikasyonu

Bakteriyel çeşitliliğin belirlenebilmesi için ileri moleküler tekniklerde son yıllarda sıklıkla başvurulan pyrosekanslama yöntemini uygulanmıştır. Fast DNA™ SPIN Kit kullanılarak örneklerden DNA eldesi sağlanmıştır. Ne yazık ki 3 örnekten DNA eldesi elde edilememiştir. DNA eldesi sağlanan 6 örnek Qubit® 2.0 Fluorometer ile DNA kaliteleri ölçülerek, yeni nesil sekanslamaya için firmaya gönderilmiştir. Ham dataların kontrolü tarafımızca QIIME 2.0 (<http://qiime.org/>) biyoinformatik programı kullanılarak yapılmıştır.

2.3. Antimikrobiyal atkivitenin belirlenmesi

Modifiye edilmiş disk difüzyon metodu kullanılarak belirlenen örneklerin mikroorganizmalar üzerindeki antimikrobiyal etkileri belirlenmiştir. Bu amaç için Standart NCCLS disk difüzyon metodu (Lalitha ve Vellore, 2005), ürünlerin her çeşit mikroorganizma üzerindeki antimikrobiyal

aktivitesi test etmek amacıyla modifiye edilmiştir. Bunun için 108 cfu/mL bakteri, 106 cfu/mL maya ve 104spor/mL küf içeren 100µl inokulum yeni kültürlerden hazırlanıp ve sırasıyla nutrient agar (NA), Sabouraud Dextrose Agar (SDA) ve Potato Dextrose Agar (PDA) üzerine yayma metoduyla inoküle edilmiştir. Boş diskler üzerine 20µl steril su damlatılarak yapışkan bir yüzey yaratıldıktan sonra diskler toz halinde ve farklı çözücülerle çözelti haline getirilmiş olan örneklerle batırılarak bu örneklerle yüklenmiştir. Örneklerle yüklenmiş boş diskler ekim yapılmış petri kapları üzerine yerleştirilmiştir. Negatif kontrol olarak 20µl steril su damlatılmış boş diskler kullanılmıştır. Pozitif kontrol olarak ise anti-bakteriyel Ofloxacin (10µg/disk) ve anti-fungal nystatin (30µg/disk) kullanılmıştır. Ekim yapılmış ve disk difüzyon metodu uygulanmış petri kapları 37°C de bakteriler için 24 saat, mayalar için 48 saat ve küfler için 72 saat bekletilerek; modifiye edilmiş disk difüzyon metoduyla inhibisyon zonu ölçülerek değerlendirilmiştir. Bütün testler en az iki kez tekrarlanmıştır.

2.4. X-Işını Floresans (XRF) Analizi

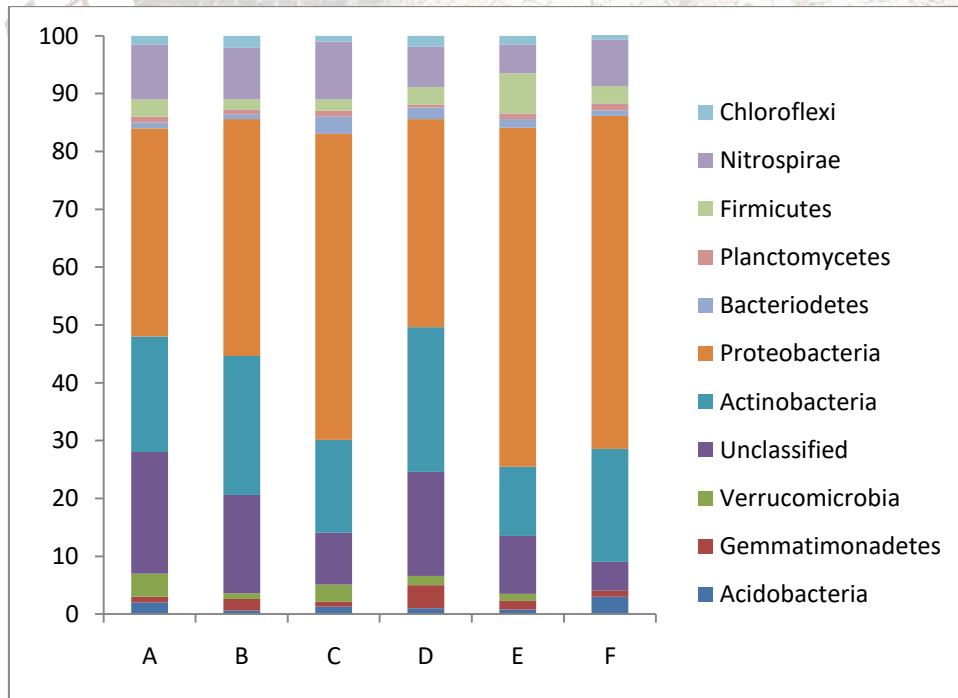
X-Işını Floresans (XRF) spektrometresi çalışılan malzemenin elemental ve kimyasal kompozisyonu belirlemede günümüzde kullanılan önemli cihazlardan biridir. Rigaku marka ZSX primus II model dalga boyu saçınımlı X-ışını floresans cihazında cam tabletler halinde hazırlanan numunelerin yarı-nicel yüzde ağırlıkça kimyasal analiz sonuçları elde edilmiştir. Cam tabletler ağırlıkça 1/10 oranında numune/Li2B4O7 karışımı ile platin krezeller içerisinde ergitilerek hazırlanmıştır.

3. BULGULAR

3.1 Bakteriyel çeşitlilik

Analiz sonuçlarımıza göre toplamda 9 farklı phylum tespit edilmiştir. Bu phylum lar içerisinde *Proteobacteria* sonrasında *Actinobacteria*, *Unclassified*, *Nitrospirae*, *Firmicutes*, *Gemmatimonadetes*, *Acidobacteria*, *Chloroflexi*, *Planctomycetes* ve *Bacteriodetes* izlenmektedir (Şekil 2).

Şekil 2. Yeni Nesil Sekanslama Sonuçları

3.2. Antimikrobiyal Aktivite Tayini

Örnekleme yapılan 9 numunede yapılan testler sonucunda örneklerin hiçbirinde antimikrobiyal aktivite gözlenmemiştir.

3.3. Mağara Çökellerinin Paleoklim Koşullarının Belirlenmesi

Mağara çökelleri miktarları mağara içindeki ve mağara dışındaki çevresel koşullarla belirlenen iz elementleri içermektedirler. Çalışmanın bu kısımdaki amacı mağara çökellerindeki geçmiş- ortam bilgilerinin XRF cihazı kullanılarak mikrojeokimyasal analizlerden elde edilen veriler ışığında araştırılmasıdır. Çalışmamızda öncelikle i) seçilen örneklerin analizde kullanılmak üzere hazırlanması, ii) örneklerin ölçümlerinin yapılması ve iii) sonuçların değerlendirilmesi aşamalarından oluşmaktadır.

Tablo 1. XRF analiz sonuçları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Bileşimi	A (%)	B (%)	C (%)	D(%)	E (%)	F (%)
B ₂ O ₃	2,56			2,35		
CO ₂	48,18	43,75	46,45	47,35	44,7	45,24
N		1,04				
Na ₂ O		0,04	0,01	0,01	0,01	0,01
MgO	0,21	0,25	0,17	0,32	0,23	0,12
Al ₂ O ₃	0,09	0,31	0,08	0,16	0,06	0,09
SiO ₂	0,07	0,4	0,1	0,31	0,12	0,15
P ₂ O ₅	0,22	0,56	0,07	0,78	1,14	0,63
SO ₃	0,01	0,03	0,01	0,02	0,04	0,01
Cl		0,01				
K ₂ O		0,03		0,01	0	0
CaO	48,59	53,44	53,02	48,58	53,6	53,66
Cr ₂ O ₃		0,01				
Fe ₂ O ₃	0,01	0,08	0,02	0,04	0,03	0,03
ZnO					0,01	0

4.TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Biyosferin parçası olan mağaralar insan aktivitesinin en kısıtlı olduğu dünya üzerindeki en izole alanlardır. Bu alanlara ait biyolojik çeşitliliğin araştırılması yeni türler, metabolitler ve gen kaynakları bakımından biyoteknolojik açıdan önem teşkil etmektedir.

Mağara çökelleri yeraltı suyunun mağara atmosferi ile teması sonrasında içerdiği karbondioksit gazının (CO₂) atmosfere salınması sonucunda oluşmaktadır. Oluşturulan karbonik asit, yeraltı suyunun sızması sırasında karbonatlı (ve diğer) minerallerin çözünmesine neden olmaktadır. Sızan suyun mağara atmosferi ile temas etmesi, toprak zonundan kazanılan CO₂ 'in salınmasına ve daha önce yüksek CO₂ derişimine bağlı olarak çözünen karbonat minerallerinin ikincil olarak yeniden oluşmasına neden olmaktadır. Bu yolla oluşan mağara çökelleri genel olarak CaCO₃ bileşimlidir. Bunlar belirli büyüklüklerde katı partiküller ya da Ca dışındaki katyonlara (Mg, Ba, Sr, Rb vb) bağlı karbonat kristalleri de içerebilmektedirler. Bu kısım ile ilgili analizler yapılmış ve sonuçları Tablo 1`de verilmiştir. Örneklerin çoğunun Ca ve CO₂`ce zengin olduğu gözlemlenmiştir. Bundan sonra yapılacak olan XRD analizi ile malzemelerin yapıları hakkında, kalsinasyon karakteristikleri üzerine daha net bilgiler elde edilebilir.

Ikner ve ark.(2007) kültüre bağımlı tekniklerden yararlanarak yaptıkları çalışmalarında başta *Firmicutes* olmak üzere sırasıyla, *Actinobacteria* and α - β - vey- *Proteobacteria* olmak üzere üç dominant filum tespit etmişlerdir. Ortiz ve ark.(2015), Kartchner Mağarasında yaptıkları çalışmalarında benzer şekilde *Proteobacteria* ile *Firmicutes* ve *Actinobacteria* izole etmişlerdir. Dhami ve ark. (2018) kalsitli mağaralardaki sarkit ve dikikler üzerine yaptıkları çalışmalarında mikrobiyal çeşitliliğin tespitinde *Proteobacteria* ve *Actinobacteria* phylumları yüksek oranda bulunmuşlardır. Altamira ve Herrenberg mağaralarında yapılan çalışmalarda da *Proteobacteria* phylumuna ait gruplara çok yüksek oranlarda rastlanılmıştır.

Bu çalışmada A, B, C, D, E, F olan 6 örnek 16S rRNA'ya dayalı yeni nesil sıralama yöntemi ile analiz edilmiştir. Daha önce mağara mikrobiyal ekolojisi üzerine yapılmış olan çalışmalar bakıldığında *Proteobacteria* phylumuna ait *Alphaproteobacteria*, *Betaproteobakteria* takımlarına sıklıkla rastlanırken bunların için de *Alphaproteobacteria* takımına ait türlerin mağara yapılarında daha baskın olduğu ortaya çıkarılmıştır (Barton ve ark., 2004; Schabereiter-Gurtner ve ark. 2002; Laiz ve ark., 2000).Yaptığımız çalışmada benzer sonuçlar elde edilmiştir. *Proteobacteria* ve bunun içerisinde olan *Alphaproteobacteria* takımına ait türler tarafından domine olduğu gözlemlenmiştir. Bu gruplar içerisinde *Methylobacteria* ve *Spingomonadales* in göreceli olarak daha fazla bulunmuştur. Özellikle bu grupların fazlalığı daha önceki araştırmacılar tarafından Tip I formaldehit asimilasyonunun bu gruplar tarafından gerçekleştirildiğinin göstergesi olarak kabul edilmiştir (Barton et al., 2004). Mağara çökellerinde sıklıkla rastlanan *Actinobacteria* grubuna ait türlerin ise mağaralarda biyoteknolojik açıdan çok önemli olan birincil ve ikincil önemli metabolitlerin üretilmesinden sorumlu oldukları düşünülmektedir.

Sonuç olarak bu çalışmada mağaradaki bakteriyel çeşitliliğinin tespitine gidilmiş, mağara içerisindeki her biri farklı özellikte olan oluşumların oluşmasında rol alan bakterileri genel olarak tanımlanması sağlanmış ve örneklerin antimikrobiyal ve minerolojik özelliklerinin belirlenmesi çalışmaları yapılmıştır.

TEŞEKKÜR

16103015 nolu "İleri Moleküler Teknikler Kullanılarak Mağara Bakterilerinin Tanımlanması ve Örneklerin Antimikrobiyal Özelliklerinin Belirlenmesi" konulu çalışmada ABTÜ BAP Birimi tarafından desteklenmiştir.

KAYNAKLAR

- Barton, H. A. 2006. Introduction to cave microbiology: A review for the non-specialist. *Journal of Cave and Karst Studies*.
- Barton, H. A., and Jurado, V. 2007. What's up down there? Microbial diversity in caves. *Microbe*, 2(3), 132–138. Retrieved from <http://www.scopus.com/inward/record.url?eid=2-s2.0-34547171491&partnerID=40&md5=c0f6b943fe84ea15b7f8e3362f075b47>
- Barton, H. A., and Northup, D. E. 2007. Geomicrobiology in cave environments: Past, current and future perspectives. *Journal of Cave and Karst Studies*, 69(1), 163–178.
- Baskar, S., Baskar, R., Mauclaire, L., and McKenzie, J. A. 2006. Microbially induced calcite precipitation in culture experiments: Possible origin for stalactites in Sahastradhara caves, Dehradun, India. *Current Science*, 90(1), 58–64.
- Navdeep K. Dhama, Abhijit Mukherjee and Elizabeth L. J. Watkin. Microbial Diversity and Mineralogical-Mechanical Properties of Calcitic Cave Speleothems in Natural and in Vitro Biomineralization Conditions. *Frontiers in Microbiol*, 9-40.
- Danielli, H. M. C., and Edington, M. A. 1983. Bacterial calcification in limestone caves. *Geomicrobiology Journal*, 3(December 2012), 1–16. <https://doi.org/10.1080/01490458309377780>
- Engel, A. S. 2015. *Microbial Life of Cave Systems*. Berlin, Boston: De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110339888>
- Ikner, L. A., Toomey, R. S., Nolan, G., Neilson, J. W., Pryor, B. M., and Maier, R. M. 2007. Culturable microbial diversity and the impact of tourism in Kartchner Caverns, Arizona. *Microbial Ecology*, 53(1), 30–42. <https://doi.org/10.1007/s00248-006-9135-8>
- Laiz, L., Groth, I., Schumann, P., Zezza, F., Felske, A., Hermosin, B. & Saiz-Jimenez, C. (2000). Microbiology of the stalactites from Grotta dei Cervi, Porto Badisco, Italy. *Int Microbiol*, 3, 25–30.
- Lee, N. M., Meisinger, D. B., Aubrecht, R., Kovacik, L., Saiz-jimenez, C., Baskar, S., ... Engel, A. S. 2012. Caves and Karst Environments. *Life at Extremes: Environments, Organisms and Strategies for Survival*, (June), 320–344.
- Ortiz, M., Legatzki, A., Neilson, J. W., Fryslie, B., Nelson, W. M., Wing, R. A., ... Maier, R. M. 2014. Making a living while starving in the dark: metagenomic insights into the energy dynamics of a carbonate cave. *The ISME Journal*, 8(2), 478–491. <https://doi.org/10.1038/ismej.2013.159>
- Schabereiter-Gurtner C., Saiz-Jimenez C., Piñar G., Lubitz W. & Rölleke S. (2002) Phylogenetic 16S rRNA analysis reveals the presence of complex and partly unknown bacterial communities in Tito Bustillo cave, Spain, and on its Palaeolithic paintings. *Environmental Microbiology*, 4(7), 392–400.
- Stewart, E. J. 2012. Growing unculturable bacteria. *Journal of Bacteriology*, 194(16), 4151–4160. <https://doi.org/10.1128/JB.00345-12>

ARMONİ ARAMA ALGORİTMASI KULLANILARAK ENERJİ İLETİM HATLARINDAKİ KAFES TİPİ DEMİR DİREKLERİN OPTİMAL TASARIMI

Dr. Öğr. Üyesi. Nihat PAMUK

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, nihatpamuk@beun.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmada, enerji iletim hatlarındaki kafes tipi demir direklerin optimal tasarımı armoni arama algoritması ile gerçekleştirilmiştir. Armoni arama; müzisyenlerin en iyi armoniyi bulmak için izledikleri yol ile optimizasyon problemleri arasında benzerlik kuran bir yöntemdir. Optimal tasarımda amaç, minimum ağırlıklı kafes tipi demir direklerin elde edilmesidir. Tasarım sınırlayıcıları, gerilme sınırlayıcıları, deplasman ve kesit boyut sınırlayıcıları göz önüne alınmıştır. Kafes tipi demir direklerin analizinde geometrik bakımdan lineer olmama etkileri de hesaba katılmıştır. Armoni arama algoritmasının etkinliğini test etmek için daha önce tabu arama ve genetik algoritma yöntemleriyle optimal tasarımı yapılan iki kafes tipi demir direk kullanılmış ve armoni aramadan elde edilen sonuçlar bu yöntemlerden elde edilen sonuçlarla kıyaslanmıştır. Bu kıyaslamalar sonucunda armoni arama yöntemiyle daha hafif kafes tipi demir direk tasarımların elde edildiği görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Enerji iletim hatları, kafes tipi demir direkler, optimal tasarım, armoni arama algoritması

OPTIMAL DESIGN OF LATTICE TYPE IRON PYLONS IN ENERGY TRANSMISSION LINES USING HARMONY SEARCH ALGORITHM

ABSTRACT

In this study, harmony search algorithm is used for the optimal design of lattice type iron pylons in energy transmission lines. Harmony search is based on the analogy between findings the best harmony of musicians and optimization problems. The objective of the optimal design is to obtain the minimum-weight lattice type iron pylons. Strength constraints, displacement and size constraints are used for design constraints in the optimum design. Geometrically nonlinear effects are also considered in the analysis of lattice type iron pylons. Two lattice type iron pylons, which were optimized previously using genetic algorithms and tabu search, are used to test the efficiency of harmony search algorithm. The results obtained from harmony search method are compared with the results obtained from genetic algorithms and tabu search method. The comparisons showed that the harmony search method yielded lighter lattice type iron pylons designs.

Keywords: Energy transmission lines, lattice type iron pylons, optimal design, harmony search algorithm

1. Giriş

Enerji iletim hatlarındaki kafes tipi demir direklerin optimal tasarımında genetik algoritmalar (GA) ve tabu arama (TA) yöntemleri son yıllarda yaygın şekilde kullanılmıştır. Genetik algoritmalar (GA), mevcut şartlara uyum sağlayan güçlü bireylerin hayatta kalması ilkesini hesaplamalı algoritmalara uygulayan bir yöntemdir. GA birçok mühendislik uygulaması yanında demir direklerin optimal tasarımında da kullanılmıştır [1-2]. Tabu arama (TA), tasarım aşamasında farklı tasarımları araştıran ve sahip olduğu yapay hafıza özelliği ile önceki tasarımları üretmeyerek lokal

optimumlardan kurtulmaya çalışan gelişmiş bir arama yöntemidir. TA yöntemi demir direklerin optimal tasarımında da kullanılmıştır [3]. Son yıllarda kullanılan modern optimizasyon yöntemlerinden bir tanesi de armoni arama yöntemidir. Armoni arama (AA), müzisyenlerin en iyi armoniye elde etmek için izledikleri yol ile optimizasyon problemleri arasında benzerlik kuran bir arama yöntemidir [4]. AA, farklı mühendislik uygulamalarının yanında kafes tipi demir direklerin optimizasyonu alanında da kullanılmıştır [5].

AA'nın GA'ya göre farklılıkları aşağıdaki şekilde özetlenebilir.

- AA, yeni bir tasarım üretirken hafızasında bulunan mevcut tüm tasarımları göz önüne almaktadır. Buna karşın GA yeni tasarımı yapay gen alışverişi ile bir çift ebeveyninden elde eder.
- AA, her tasarım değişkenini ayrı değerlendirir. GA böyle bir ayırım yapmadan tasarım değişkenlerini popülasyon havuzundan alır.
- GA, tasarım değişkenlerinin kendisiyle değil de kodlanmış haliyle çalışır. AA, kodlanmış bir yapı kullanmadan direk olarak tasarım değişkenlerini kendisini kullanır.

AA'nın TA'ya kıyasla farklı özellikleri ise aşağıdaki şekilde özetlenebilir.

- Yukarıda belirtildiği gibi AA yeni bir tasarım üretirken hafızasında bulunan mevcut tüm tasarımları göz önüne alırken, TA mevcut tasarımın sadece belli bir komşu derinliğinde bulunan tasarımları göz önüne alır.
- TA' da yerel optimumlardan kurtulmak için bile olsa arama esnasında belli bir süre bazı kısıtlamalar kullanılır. Buna karşın AA'da bu tip kısıtlamalar bulunmamaktadır.

Tüm bu farklılıklar AA'nın GA ve TA' ya kıyasla daha esnek ve güçlü bir yöntem olmasını sağlamaktadır. Bu çalışmanın amacı, AA yöntemini enerji iletim hatlarındaki kafes tipi demir direklerin optimal tasarımında kullanmaktır. AA' dan elde edilen sonuçları kıyaslamak ve yöntemin etkinliğini göstermek amacıyla literatürde hazır kullanılan kafes tipi demir direk örnekleri kullanılmıştır.

2. Armoni Arama Algoritmasının Tanıtılması

İki veya daha fazla sesin aynı anda kulağa hoş gelecek biçimde uyumlu olması armoni olarak adlandırılmaktadır. Günlük hayatta armoni, uyum ve ahenk kelimelerine karşı gelmektedir. AA müzisyenlerin en iyi armoniye bulmak için izledikleri yolu taklit eden gelişmiş bir arama yöntemidir [6]. Çeşitli sesleri belirtmek ve bunların birbirine karışmasını engellemek için sesleri temsil eden notalara Do, Re, Mi, Fa, Sol, La, Si gibi özel isimler verilmiştir. Bir enstrüman çalındığında istenen notayı vermesi için enstrümanın ayarlanması işlemine ise akort denir. Birbiriyle uyumlu notaların bir araya gelmesi ile beste oluşur. Müzisyenler beste yaparken kullandıkları enstrümanlar vasıtasıyla farklı armoniler elde ederler. Bu armoniler içinde tecrübelerine göre beğenmediklerini veya uygun olmayanları elerken, iyi olanları daha iyi armoniler elde etmek için kullanırlar. Bu esnada akort ayarları tekrar yapılarak mevcut armoniden daha iyi bir armoni elde edilmeye çalışılır. En iyi armoninin bulunduğu kanaat getirilinceye kadar bu işlemler tekrarlanır.

AA yönteminin esasını armoni hafıza (AHF) oluşturur. AHF'yi açıklayabilmek için verilebilecek en iyi örnek bir caz grubudur. Herhangi bir caz grubu genel olarak gitarist, piyanist ve baterist olmak üzere üç müzisyenden oluşmaktadır. Başlangıçta üç müzisyeninde aklında farklı notalar olacaktır. Örneğin gitarist [Fa, Mi, Sol, Re, Si]; piyanist [Si, La, Re, Sol, Do]; baterist [Do, Fa, Sol, Re, Mi] notalarını rasgele olarak düşünsün. Bu notalar içinde Gitarist Sol, piyanist Si ve baterist Re notalarını kullansın. Böylece üç müzisyen [Sol, Si, Re] şeklinde müzikte G-akordu adı verilen bir armoni oluşturur. Bu şekilde oluşturdukları armoni, hafızalarında mevcut olan en kötü armoniden daha iyi ise mevcut en kötü armoni'yi eleyip onun yerine yeni armoniye kaydederler. Bu işlemleri en iyi armoniye elde ettiklerine kanaat getirinceye kadar tekrarlarlar [7]. Benzer şekilde bir kafes tipi demir direk tasarımı düşünelim. Bu tasarım üç gruptan (tasarım değişkeninden) oluşsun.

Bunlar dikme elemanları, dikme dışında yük taşıyan elemanlar ve sıfır elemanlarıdır. Birinci, ikinci ve üçüncü gruplar sırasıyla [50x50x5], [40x40x4] ve [35x35x3] kesit listelerinden seçilsin. Bu listelerden direk kesitleri birinci, ikinci ve üçüncü tasarım değişkeni olarak rasgele seçilsin. Bu durumda [50x5, 40x4, 35x3] oluşan bir demir direk tasarımı elde edilir. Bu tasarım için narinlik analizi yapılarak amaç fonksiyonu bulunur. Eğer bu direğin amaç fonksiyonu, daha önce mevcut olan direkler içindeki en büyük amaç fonksiyonu değerinden daha küçükse bu demir direk tasarımı, tasarım işlemine dâhil edilirken en büyük amaç fonksiyonuna sahip tasarım elenir. Bu işlemler kabul edilen bir durdurma kriteri sağlanıncaya kadar tekrarlanır. AA ve kafes tipi demir direk tasarımı arasındaki ilişki aşağıdaki şekilde kurulabilir: AA'daki armoni, kafes tipi demir direk tasarımındaki amaç fonksiyonunu farklı armoniler için farklı direk kesitlerini gösterecek şekilde belirlenir. Her enstrüman bir tasarım değişkenini, her nota ise kesit listesindeki bir demir direği ifade eder. Daha iyi armoniler yerel optimumlara, en iyi armoni ise global optimuma karşılık gelir.

3. Tasarım Probleminin Matematiksel Olarak Modellenmesi

Enerji iletim hatlarındaki kafes tipi demir direklerin optimal tasarımındaki en önemli problem değişik haller (durumlar) denklemi ile tanımlanabilir. Değişik haller denklemi aşağıdaki eşitliklerin çözülmesi ile bulunur [8].

$$\frac{g_2^2 * a^2 * E * S}{24T_2^2} - T_2 = \frac{g_1^2 * a^2 * E * S}{24T_1^2} - T_1 + (t_2 - t_1) \beta * E * S \quad (1)$$

$$\frac{2 \frac{T_2}{g_2} \frac{\text{Sinh } \frac{g_2 * a}{2T_2}}{2T_2}}{(1 + \frac{T_2}{E * S}) * (1 + \beta * t_2)} = \frac{2 \frac{T_1}{g_1} \frac{\text{Sinh } \frac{g_1 * a}{2T_1}}{2T_1}}{(1 + \frac{T_1}{E * S}) * (1 + \beta * t_1)} \quad (2)$$

Bu eşitliklerde; E: İletkenin elastisite modülünü (kg/mm² cinsinden), a: Ruling (ortalama) açıklık değerini (m cinsinden), S: İletken kesitini (mm² cinsinden), β: İletkenin ısı uzama katsayısını (1/°C cinsinden), g₁: Maksimum gerginin oluşturduğu durumdaki iletkenin birim ağırlığını (kg/m cinsinden), t₁: Maksimum gerginin oluşturduğu durumdaki sıcaklık derecesini (°C cinsinden), T₁: Maksimum gergi değerini (kg cinsinden), g₂: Çözümü istenen durumdaki iletkenin birim ağırlığını (kg/m cinsinden), t₂: Çözümü istenen durumdaki sıcaklık derecesini (°C cinsinden), T₂: Çözümü istenen durumdaki gergi değerini (kg cinsinden) ifade etmektedir.

Değişik haller denklemi yardımıyla iletkenin çeşitli sıcaklık derecelerindeki ek yüksüz ve ek yüklü (Buzlu, Rüzgârlı, Buz + Rüzgârlı yükler ile Dengesiz yükler, Dengesiz buzlanma vs.) durumlardaki gerilme değerleri tespit edilmektedir. Elektrik Kuvvetli Akım Tesisleri Yönetmeliği'ndeki (EKATY) direk yüklenme varsayımlarına göre enerji iletim hattına dik olacak şekildeki yükler ve hat yönünde olacak şekildeki yükler ile düşey yükler hesaplanarak, direk yük ağaçları oluşturulur. Bu yükler oluşturulan direk geometrisinde ilgili noktalara uygulanarak direk analiz programı vasıtasıyla direğin statik analizi yapılarak, direğin her bir elemanının yükleri belirlenmiş olur. Buna göre optimal tasarım problemi eşitlik 3'deki gibi tanımlanır.

$$\min W(x) = \sum_{k=1}^{ng} A_k \sum_{i=1}^{mk} \rho_i L_i \quad (3)$$

Burada; W(x) kafes tipi demir direğin konsol ağırlığını, A_k k'nci gruptaki elemanların kesit alanını, mk k'nci gruptaki toplam eleman sayısını, ρ_i ve L_i i'nci elemanın özgül ağırlığı ve uzunluğunu, ng ise demir direktteki toplam grup sayısını gösterir [9]. Optimum tasarımda kullanılan sınırlayıcı olmayan amaç fonksiyonu eşitlik 4'deki gibi tanımlanır.

$$\varphi(x) = W(x) * [1 + C\varepsilon] \quad (4)$$

Eşitlik 4’de ε probleme özgü sabit bir değeri tanımlamakta, C ise ihlal edilme fonksiyonunu ifade etmektedir. Buradan eşitlik 5’deki ifade elde edilir.

$$C = \sum_{i=1}^m C_i^{\delta} + \sum_{i=1}^{nc} C_i^{\Delta} + \sum_{i=1}^{nsc} C_i^k + \sum_{i=1}^{nb} C_i^g \quad (5)$$

Eşitlik 5’de C_i^{δ} , C_i^{Δ} , C_i^k ve C_i^g sırasıyla dikme dışında yük taşıyan yanal alan, görelî kat ötelenmesi, kesit ve gerilme sınırlayıcılarının ihmal edilme değerleridir. m demir direktteki sınırlanmış yanal alanların toplam sayısı, nc ise direktteki toplam dikme sayısı, nsc izolatörler hariç toplam düğüm noktası sayısı ve nb ise demir direktteki toplam köşebent sayısıdır. Bu durumda ceza fonksiyonu eşitlik 6 ile hesaplanır.

$$C_i = \begin{cases} 0 & \text{ise } \lambda_i \leq 0 \Rightarrow \lambda_i^{\delta} = \frac{\delta_i}{\delta_{is}} - 1.0 \\ \lambda_i & \text{ise } \lambda_i > 0 \Rightarrow \lambda_i^{\Delta} = \frac{(\delta_{iu} - \delta_{ia})}{\delta_{ik}} - 1.0 \end{cases} \quad (6)$$

Eşitlik 6’da δ_i i ’nci sınırlanmış alan değerini, δ_{is} sınırlanmış alanın üst sınırını, δ_{iu} i ’nci dikmenin üst ucundaki alan değerini, δ_{ia} i ’nci dikmenin alt ucundaki alan değerini, δ_{ik} i ’nci dikmede görelî ayağa ait kat ötelenmesinin sınır değeridir. Traverslerde kullanılan kesit boyut sınırlayıcılarına ait değerler ise eşitlik 7 ve eşitlik 8 ile hesaplanır.

$$\lambda_i^k = \frac{b_{fb}}{b_{kfc}} - 1.0 \quad (7)$$

$$\lambda_i^k = \frac{b_{kfb'}}{(d_{khc} - 2t_{kfb})} - 1.0 \quad (8)$$

Eşitliklerde b_{fb} i ’nci düğüm noktasına gövde doğrultusunda bağlanan ayağın b_f taban genişliğini, b_{kfc} herhangi bir düğüm noktasındaki dikmenin b_f et kalınlığını, $b_{kfb'}$ her düğümüne bağlanan travers doğrultusundaki köşebendin b_f et genişliğini, d_{khc} k ’nci düğüm noktasındaki kulenin d yüksekliğini, $t_{kfb'}$ k ’nci düğüm noktasındaki orta traversin t_f uzunluğunu göstermektedir. Buz ve rüzgâr yükü kuvvetlerinin eğilme momenti ile birlikte etkimesi durumunda direkte eğilmeli burkulma durumu oluşacaktır. Bu durum için gerilme kontrolleri ile ilgili tüm denklemler ve hesap esasları TS 648 demir direklerin hesap ve yapım kuralları yönetmeliğinden alınmıştır [10]. Buz ve rüzgâr yüklü eğilmeye maruz demir direkler için oluşacak bileşik gerilme kuvvetinin kontrolü eşitlik 9 ve eşitlik 10 ile hesaplanır.

$$\lambda_i^g = \frac{\sigma_{eb}}{\sigma_{bem}} + \frac{C_{mx}}{\left(1 - \frac{\sigma_{eb}}{\sigma_{ex}}\right)} \cdot \frac{\sigma_{bx}}{\sigma_{Bx}} + \frac{C_{my}}{\left(1 - \frac{\sigma_{eb}}{\sigma_{ey}}\right)} \cdot \frac{\sigma_{by}}{\sigma_{By}} - 1.0 \quad (9)$$

$$\lambda_i^g = \frac{\sigma_{eb}}{0.6\sigma_a} + \frac{\sigma_{bx}}{\sigma_{Bx}} + \frac{\sigma_{by}}{\sigma_{By}} - 1.0 \quad (10)$$

Eğer $\sigma_{eb} / \sigma_{bem} \leq 0,15$ ise, eşitlik 9 ve eşitlik 10’dan eşitlik 11 denklemi elde edilir.

$$\lambda_i^g = \frac{\sigma_{eb}}{\sigma_{bem}} + \frac{\sigma_{bx}}{\sigma_{Bx}} + \frac{\sigma_{by}}{\sigma_{By}} - 1.0 \quad (11)$$

Eşitlik 9, eşitlik 10 ve eşitlik 11 bağıntılarında; σ_{eb} yalnız rüzgâr yükü etkimesi halinde hesaplanan gerilme değeri, σ_{bem} yalnız rüzgâr yükü etkimesi halinde müsaade edilen gerilme değeri, σ_{bx} yalnız M_x eğilme momenti etkisi altında hesaplanan rüzgâr yükü gerilme değeridir. σ_{by} yalnız M_y eğilme momenti etkisi altında hesaplanan buz yükü gerilme değeri, σ_{Bx} yalnız M_x eğilme momenti etkimesi halinde müsaade edilen buz yükü gerilme değeri, σ_{By} yalnız M_y eğilme momenti etkimesi halinde müsaade edilen buz yükü gerilme değeridir. σ'_{ex} x-x eksenini etrafındaki burkulmalar için hesaplanan gerilme değeri, σ'_{ey} y-y eksenini etrafındaki burkulmalar için hesaplanan gerilme değeri, C_{mx} ve C_{my} sırasıyla M_x ve M_y moment diyagramlarına ve hesap yapılan düzleme dik doğrultudaki demir direğin tutulma düzenini göz önüne alan katsayılarıdır. Yanal alanın mümkün olduğu durumlarda 0,85 alınır, σ_a ise demirin uzama katsayısıdır. X-Y eksenini yönünde çekme ve eğilmeye maruz kalan demir direkler için eşitlik 10 denkleminin sağlanması gerekmektedir. Bu durumda σ_{eb} rüzgâr ve buz yükü kuvvetlerinin etkimesi halinde hesaplanan gerilme değerleri, σ_{bx} ve σ_{by} sırasıyla M_x ve M_y eğilme momentlerinin etkimesi halinde hesaplanan eğilme - çekme gerilme değerleri olur. Demir direklerin burkulma boyunun hesabında direğin gerçek boyu, K etkili dikme uzunluk faktörü ile çarpılır. Bu faktör yanal alanın mümkün olduğu x-x ve y-y eksenleri için eşitlik 12 ile hesaplanır [11].

$$K = \sqrt{\frac{1.6G_A G_B + 4(G_A + G_B) + 7.5}{G_A + G_B + 7.5}} \quad (12)$$

Dikmelerin üst ucu A, alt ucu B ile gösterilmek üzere G_A , G_B sırasıyla dikmelerin üst ve alt uçları için x-x ve y-y eksenindeki eşitlik dağıtım faktörleri olup eşitlik 13 ile hesaplanır.

$$G_A = \left(\frac{\sum \frac{I_c}{s_c}}{\sum \frac{I_g}{s_g}} \right); \quad G_B = \left(\frac{\sum \frac{I'_c}{s'_c}}{\sum \frac{I'_g}{s'_g}} \right) \quad (13)$$

Eşitlik 13'de, I_c ve I'_c göz önüne alınan demir direğin sırasıyla üst ve alt ucuna rijit olarak bağlanan traverslerin atalet momentlerini, I_g ve I'_g göz önüne alınan demir direğin sırasıyla üst ve alt ucuna rijit olarak bağlanan gövdenin atalet momentlerini göstermektedir. s_c ve s'_c göz önüne alınan demir direğin sırasıyla üst ve alt ucuna rijit olarak bağlanan kulenin boyunu, s_g ve s'_g göz önüne alınan demir direğin sırasıyla üst ve alt ucuna rijit olarak bağlanan dikmelerin boyunu göstermektedir. İzolatörler için $G = 1,0$ değeri alınır. AA'da her tasarımın sınırlayıcı değerlerinin ihlal edilip edilmediğinin tespiti için demir direklerdeki alan ve gerilme değerlerinin bilinmesi gerekmektedir. Bunun için demir direklerin geometrik bakımdan lineer olmayan analizinin yapılması gerekmektedir.

4. Optimal Tasarım Probleminin Çözümü

A. Armoni arama parametrelerinin atanması

İlk adımda AA'da kullanılacak parametreler atanır. Bunlar; Armoni hafıza kapasitesi (k), armoni hafıza kullanma oranı (η), ses düzeltme oranı (ξ) ve durdurma kriteridir. Bu parametreler probleme bağlı olarak seçilmektedir.

B. Armoni hafızanın çalıştırılması

Armoni hafıza (AHF), k kadar rastgele üretilen tasarımdan meydana gelen bir matris yapısındadır. Bu matris yapısı eşitlik 14'de gösterilmiştir. Bu matriste her satır bir tasarımı, her sütun ise bir tasarım değişkenini gösterir. $x^1, x^2, \dots, x^{k-1}, x^k$ tasarımları, $\varphi(x^1), \varphi(x^2), \dots, \varphi(x^{k-1}), \varphi(x^k)$ bu tasarımlara ait amaç fonksiyonlarının değerleridir. AHF'deki tasarımlar amaç fonksiyonlarına göre

sıralanmıştır. Buna göre amaç fonksiyonu değeri en küçük olan tasarım AHF'nin ilk satırında, amaç fonksiyonu değeri en büyük olan tasarım AHF'nin son sırasında yer alır ($\varphi(x^1) < \varphi(x^2) < \dots < \varphi(x^k)$). AHF'nin amacı, arama esnasında elde edilen iyi tasarımları koruma altına almak ve bu tasarımlardan faydalanarak daha iyi tasarımları bulmaktır.

$$AHF = \begin{bmatrix} x_1^1 & x_2^1 & \dots & x_{ng-1}^1 & x_{ng}^1 \\ x_1^2 & x_2^2 & \dots & x_{ng-1}^2 & x_{ng}^2 \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots & \vdots \\ x_1^{k-1} & x_2^{k-1} & \dots & x_{ng-1}^{k-1} & x_{ng}^{k-1} \\ x_1^k & x_2^k & \dots & x_{ng-1}^k & x_{ng}^k \end{bmatrix} \Rightarrow \begin{matrix} \varphi(x^1) \\ \varphi(x^2) \\ \vdots \\ \varphi(x^{k-1}) \\ \varphi(x^k) \end{matrix} \quad (14)$$

C. Yeni armoninin geliştirilmesi

AA'da yeni armoni tasarım; AHF'nin değerlendirilmesi, ses ayarı ve rasgele üretim ile geliştirilir. AHF'nin değerlendirilmesinde; yeni tasarımdaki $\{x_1^{ya}, x_2^{ya}, x_3^{ya}, \dots, x_{ng-1}^{ya}, x_{ng}^{ya}\}$ ilk tasarım değişkeni $\{x_1^{ya}\}$, η armoni hafıza kullanma oranı değerine bağlı olarak ya AHF'de mevcut olan ilk tasarım değişkenlerinden $\{x_1^1, x_1^2, x_1^3, \dots, x_1^{k-1}, x_1^k\}$ ya da kafes tipi demir direk profil kesit listesinden (X_{ks}) seçilir. Yeni armoninin diğer tasarım değişkenleri de aynı şekilde belirlenir ve η değeri eşitlik 15'deki formülden hesaplanır.

$$\begin{cases} x_i^{ya} \in \{x_i^1, x_i^2, \dots, x_i^{k-1}, x_i^k\} & \text{ise } rn \leq \eta \\ x_i^{ya} \in X_{ks} & \text{ise } rn > \eta \end{cases} \quad (15)$$

İlk olarak $[0,1]$ aralığında rastgele bir sayı (rn) üretilir. Eğer $rn \leq \eta$ ise yeni tasarımdaki i 'nci tasarım değişkeni (x_i^{ya}) AHF'nin i 'nci sütunundan seçilir. Aksi halde i 'nci tasarım değişkeni kesit listesinden seçilir. Örneğin $\eta = 0.9$ değeri, AA'da i 'nci tasarım değişkeninin % 90 olasılıkla AHF'nin i 'nci dikmesindeki kesitlerden, % 10 olasılıkla demir profil kesit listesinden seçileceğini gösterir. AA'da, AHF'de olmayan kesitlerin kullanılmasıyla daha iyi tasarımların elde edilebileceği olasılığı göz önüne alınarak η için 1,0 değeri kullanılmaz. η 'nın kullanılmasının amacı, aramanın lokal optimumlara yakınsamasına engel olmaktır. Yeni tasarımda AHF'den seçilen her tasarım değişkenine ζ ses düzeltme oranı kullanılarak ses ayarının yapıp yapılmayacağına karar verilir. ζ mevcut tasarıma komşu olan daha iyi tasarımları araştırmak için kullanılan bir parametre olup eşitlik 16'daki formülden hesaplanır.

$$x_i^{ya} \text{ için ses ayarı} \leftarrow \begin{cases} \text{Düzenle} & \text{ise } rna \leq \zeta \\ \text{Düzenleme} & \text{ise } rna > \zeta \end{cases} \quad (16)$$

Öncelikle yeni tasarımda ses ayarı yapılacak tasarım değişkeni (x_i^{ya}) için $[0,1]$ aralığında rastgele bir sayı (rna) üretilir. Eğer $rna \leq \zeta$ ise bu tasarım değişkeni kesit profil listesinde kendisine komşu olan bir profil kesitle değiştirilir, aksi halde tasarım değişkeni aynı kalır. $\zeta=0,4$ değeri AA algoritmasının $0,4 \times \eta$ olasılığıyla x_i^{ya} yerine kesit listesinde kendisine komşu olan travers profil kesitinin atanacağını gösterir. Tasarım değişkeninin kesit listesinde kendisine komşu olan travers profil kesitle değiştirilmesi komşu derinlik indeksi kullanılarak yapılır.

D. Armoni hafızasının güncellenmesi

Eğer yeni geliştirilen tasarımın $\{x_1^{ya}, x_2^{ya}, x_3^{ya}, \dots, x_{ng-1}^{ya}, x_{ng}^{ya}\}$ amaç fonksiyonu değeri $\varphi(x^{ya})$ AHF'deki en büyük amaç fonksiyonuna sahip olan ve son sırada yer alan tasarımın amaç fonksiyonu değerinden $\varphi(x^k)$ daha küçükse ($\varphi(x^{ya}) < \varphi(x^k)$), yeni tasarım AHF'ye dahil edilirken son sıradaki

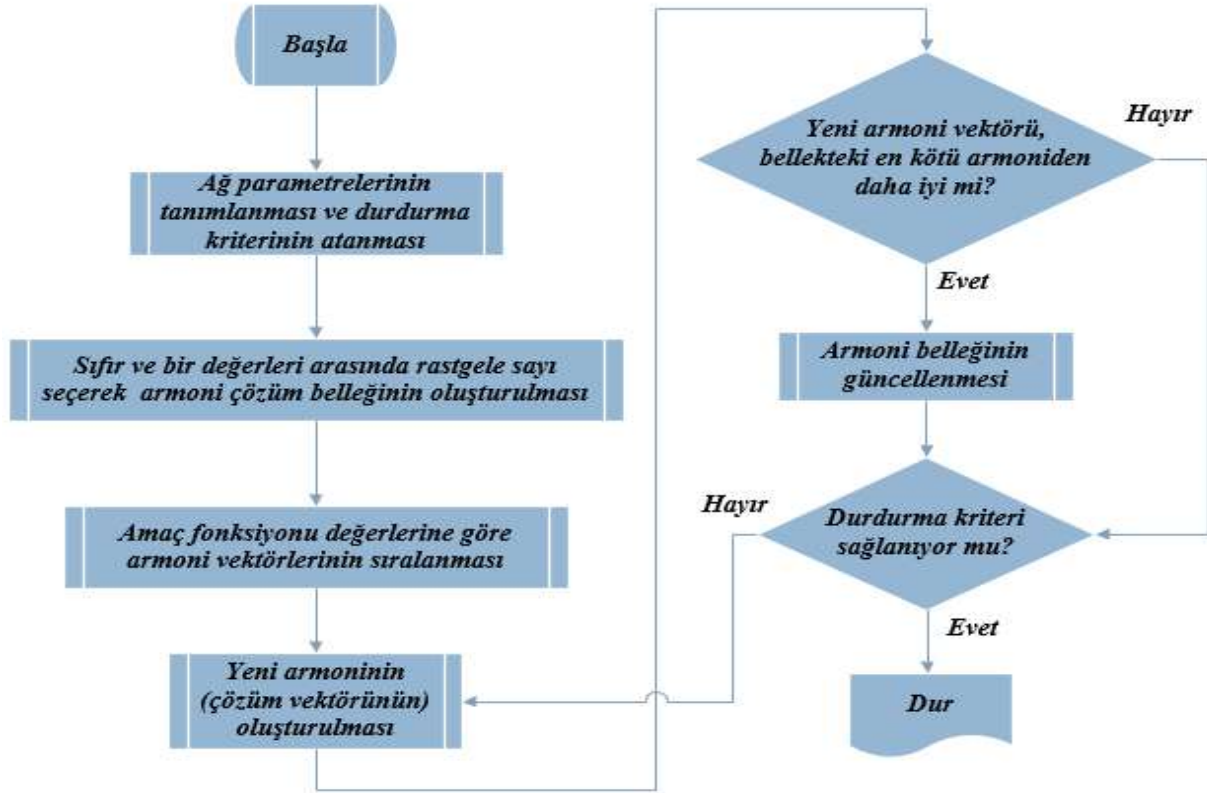
tasarım AHF'den çıkartılır. Bu işlem sonrasında amaç fonksiyonları değerine göre AHF'deki tasarımlar tekrar sıralanır.

E. Arama işleminin bitirilmesi

AA yönteminde, kabul edilen durdurma kriterleri sağlanıncaya kadar tekrarlanır. Bu çalışmada geliştirilen AA algoritmasında, önceden belirlenen sayıda armoni (tasarım) geliştirilmesi veya optimal değer belirlenene kadar armoni geliştirilmesine karşın değişmemesi durumunda arama işlemi bitirilmiştir. Kafes tipi demir direklerin AA algoritmasıyla optimal tasarım algoritması beş adımdan oluşmaktadır. Söz konusu adımlar aşağıda açıklanmıştır [12].

1. Adım: AA'da kullanılan k , η , ξ parametrelerinin ve durdurma kriterinin atanması yapılır.

2. Adım: Rasgele bir kafes tipi demir direk üretimi yapılır. Bu direğin analizi yapılarak gerekli alan ve kesit tesir değerleri belirlenir. Modellemede verilen matematiksel eşitliklerden gerekli olan sınırlayıcılar kullanılarak $\varphi(x)$ amaç fonksiyonu hesaplanır. Eğer tasarım tüm sınırlayıcıları sağlıyorsa, bu tasarım mevcut optimal tasarım olarak atanır. ($\varphi(x_{opt}) = \varphi(x)$). Bu adımda yapılan işlemler armoni hafıza kapasitesi (k) kadar tekrarlar. Bu tekrarlar esnasında mevcut optimal tasarımdan daha hafif bir tasarım elde edilirse, bu tasarım mevcut optimal tasarımın yerine atanır. Yeni elde edilen tasarımlar, amaç fonksiyonu değerlerine göre yeniden sıralanır. En küçük amaç fonksiyonuna sahip tasarım AA algoritmasının ilk satırında $\varphi(x^1)$, en büyük amaç fonksiyonu değerine sahip tasarım $\varphi(x^k)$ ise AA algoritmasının son satırında sıralanır. Optimal tasarım algoritmasına ait iş akış diyagramı şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1 Optimal tasarım algoritmasına ait iş akış diyagramı

3. Adım: Üretilen yeni tasarım için ilk tasarım değişkenini eşitlik 15'i kullanarak, ya AA algoritmasının ilk sütunundaki profil kesitlerden ya da demir profil listesindeki kesitlerden seçerek atanır. Eğer tasarım değişkeni AA algoritmasından seçilmişse, tasarım değişkenine ses ayarının yapıp yapılmayacağına eşitlik 16 ile karar verilir. Diğer tasarım değişkenleri için aynı işlemler tekrarlanır. Tüm tasarım değişkenleri için bu işlemler yapıldıktan sonra elde edilen yeni tasarımın

(x^{ya}) analizi yapılır. Alan ve kesit tesir değerleri elde edilir. Tüm matematiksel eşitlikler kullanılarak amaç fonksiyonunun değeri hesaplanır. $\varphi(x^{ya})$.

4. Adım: Eğer $\varphi(x^{ya}) \leq \varphi(x^k)$ ise, yeni tasarım AA algoritmasına dâhil edilir. $\varphi(x^k)$ 'ya ait tasarım değeri, AA algoritmasından çıkarılır. AA algoritmasındaki tasarım değerleri amaç fonksiyonu değerlerine göre yeniden sıralanır. Eğer yeni tasarım tüm sınırlayıcıları sağlıyor ve mevcut optimal tasarımdan daha hafif ise, mevcut optimal tasarımın yerine ataması yapılır. $\varphi(x_{opt}) = \varphi(x^{ya})$.

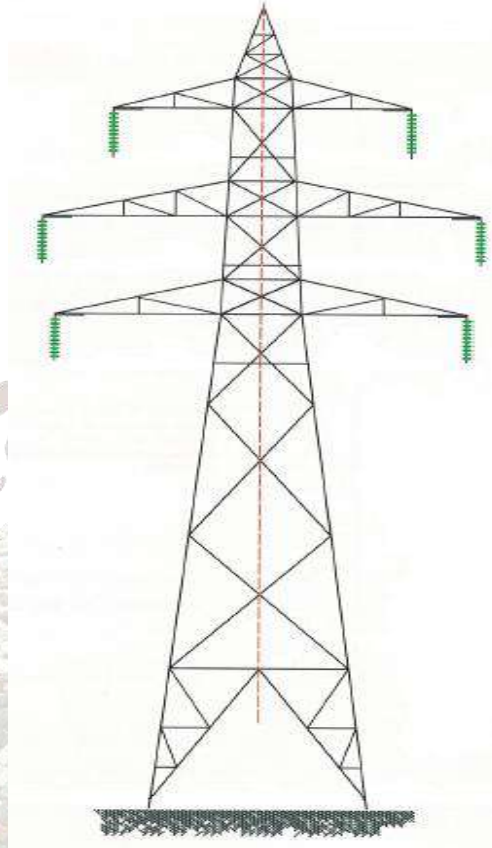
5. Adım: Yapılan tüm bu işlemler durdurma şartlarından birisi sağlanıncaya kadar tekrarlanır. Durdurma şartlarından birisinin sağlanması halinde arama işlemi bitirilir. Son elde edilen mevcut optimal tasarım, nihai optimal tasarım olarak kabul edilir. Bu tasarıma ait demir direk ağırlığı ise, optimal direk ağırlığı olarak elde edilir.

5. Benzetim Çalışmaları

Armoni arama algoritması, MATLAB R2016 bilgisayar programı yardımıyla programlama dilinde kodlanmış ve uygulaması yapılmıştır. AA'dan elde edilen sonuçları kıyaslayabilmek için, literatürde daha önce kullanılan örnekler üzerinde çalışılmıştır. Bu amaçla genetik algoritma, diferansiyel gelişim algoritması (DGA) ve tabu arama yöntemleriyle optimal tasarımı yapılan kafes tipi demir direkler kullanılmıştır. Uygulamada demirin elastisite modülü $E = 340 \text{ N/mm}^2$, akma dayanımı $\sigma_a = 290 \text{ N/mm}^2$ ve özgül ağırlığı $\rho = 7,86 \text{ g/cm}^3$ olarak alınmıştır. AA'da kullanılan parametrelerin farklı değerleri için algoritma defalarca uygulanmış ve bu uygulamaların sonucunda kullanılan parametrelere ait en uygun değerler seçilmiştir. Buna göre armoni hafıza kapasitesi (k), hafıza kullanma oranı olup (η) ve ses düzeltme oranı (ξ) sırasıyla 30, 0.8 ve 0.4 olarak seçilmiştir. AA'da ceza sabiti 1,0 olarak alınmıştır. AA'da mevcut optimal tasarımın maksimum arama sayısının %20'si kadar arama sayısınca değişmemesi durumunda aramanın optimal çözüme yakınsadığı ve arama işleminin devam etmesi halinde daha hafif tasarımların bulunamadığı görülmüştür.

A. 93 Elemanlı kafes tipi demir direk uygulaması

93 elemanlı kafes tipi demir direk yapısı şekil 2'de gösterilmiştir.

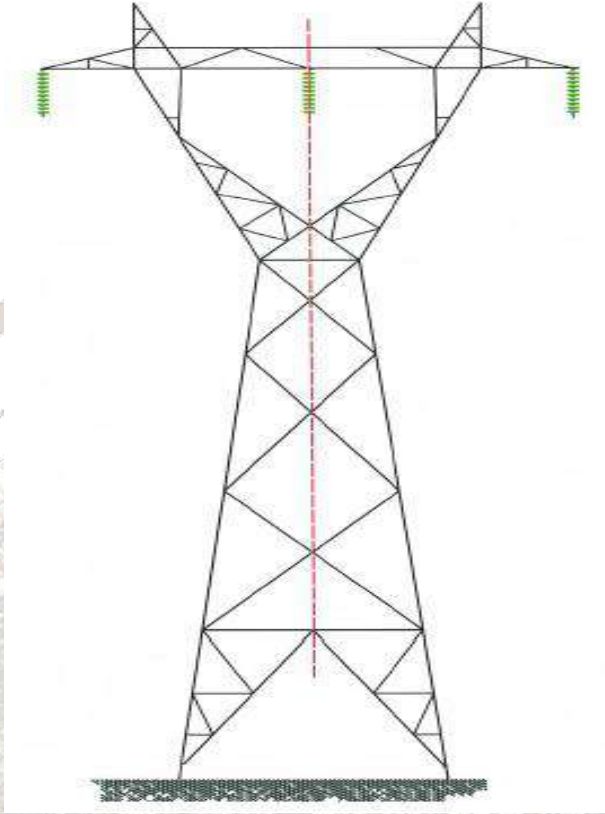
Şekil 2. 93 elemanlı kafes tipi demir direk yapısı

Bu kafes tipi demir direk üç gruba ayrılmıştır. 1'nci grup; X eksenini doğrultusundaki dikmeler, 2'nci grup; Y eksenini doğrultusundaki dikmeler, 3'ncü grup ise traverslerden oluşmaktadır. Kafes tipi demir direklerde kule noktalarının yanıl alanları $1,9 \text{ cm}^2$ ile sınırlandırılmıştır. Kafes tipi demir direklerin lineer olmayan analiz algoritmasında yük adımları eşit ve yük adımı sayısı beş olarak seçilmiştir. Optimal tasarımda 134 adet I profiline sahip dikme kullanılmıştır. Ölü yük $3,36 \text{ kN/m}^2$, hareketli yük $2,40 \text{ kN/m}^2$ ve hareketli travers yükü ise 2.40 kN/m^2 olarak alınmıştır. Demir direklere etki eden rüzgârın Y doğrultusunda etki ettiği kabul edilmiştir. Rüzgâr yükü; $W=C \times q$ bağıntısıyla hesaplanmıştır. Bu bağıntıda; W rüzgâr yükü, C direk cinsine göre verilen bir katsayı olup basınç yüzünde + 0,8, emme yüzeyinde ise -0,4 olarak alınmıştır. q hız basınç değeri olup direğin boyuna göre belirlenir. Hesaplanan rüzgâr yükü direğin Y doğrultusunda izolatörler haricindeki dış dikme ve payanda noktalarına etki ettirilmiştir. Demir direk için yapılan beş farklı tasarım için optimal tasarımların ortalama olarak 4000 direk analizi sonunda elde edildiği tespit edilerek AA'da birinci ve ikinci durdurma kriterleri 6000 ve 1000 alınmıştır.

AA ile 2005,76 kg ağırlığında, yanıl alan değeri 0.76 cm^2 olan, TA, DGA ve GA kıyasla sırasıyla %3.6 %6.4 ve %12.2 daha hafif olan bir demir direk tasarımı elde edilmiştir. Optimal tasarımda gerilme sınırlayıcıları sınır değere (bire) yakın değerler almıştır. Bu durum optimal tasarımın elde edilmesinde gerilme sınırlayıcılarının belirleyici olduğunu göstermektedir. TA, DGA ve GA ile elde edilen optimal tasarımlar 7200, 4630 ve 1476 direk analizi gerektirirken, AA optimal tasarımı 2336 analiz sonucunda bulunmuştur. Bu durum AA'nın optimal tasarımı 1336 direk analizi sonucunda elde ettiğini sonraki 1000 analizde daha hafif bir tasarım bulamadığı için 2336 analiz sonunda arama işlemini bitirdiğini göstermektedir. Buna göre; AA metodu ile elde edilen optimal tasarım TA'ya göre çok daha az, DGA'ya göre orta aralıkta ve GA'ya kıyasla ise daha fazla sayıda direk analizi sonucunda elde edilmiştir.

B. 121 Elemanlı kafes tipi demir direk uygulaması

121 elemanlı kafes tipi demir direk yapısı şekil 3’de gösterilmiştir.

Şekil 3. 121 elemanlı kafes tipi demir direk yapısı

Kafes tipi demir direk yapısı beş gruba ayrılmıştır. 1’nci grup; X eksenini doğrultusundaki dikmelerden, 2’nci grup; Y eksenini doğrultusundaki dikmelerden, 3’ncü grup; kulenin X eksenini doğrultusundaki dikmelerinden, 4’ncü grup; kulenin Y eksenini doğrultusundaki dikmelerinden, 5’nci grup ise travers ve payandalardan oluşmaktadır. Kafes tipi demir direkdeki kule düğüm noktalarının yanal alanları $2,4 \text{ cm}^2$, traversler arası görelî ötelenme değeri ise $1,07 \text{ cm}$ ile sınırlandırılmıştır. Demir direk için yapılan beş farklı tasarımdan optimal tasarımın yaklaşık 7000-7500 direk analizi sonunda elde edildiği tespit edilmiştir.

Bu durum göz önüne alınarak AA’da birinci ve ikinci durdurma kriterleri sırasıyla 10000 ve 2000 seçilmiş diğer parametreler ilk örnekteki değerlerin aynısı alınmıştır. AA ile 7096 analiz sonunda kulenin en büyük yanal alan değeri 1.52 cm^2 , traversler arası görelî ötelenmenin en büyük değeri 0.85 cm olarak hesaplanmış ve 130879.65 kg ağırlığında bir tasarım elde edilmiştir. Bir önceki uygulamada olduğu gibi gerilme sınırlayıcıları optimal tasarımda belirleyici olmuştur. AA ile bulunan demir direk tasarımı TA’ya kıyasla % 7.6, DGA’ya kıyasla %9,2 ve GA’ya göre kıyasla ise %15.4 daha hafif bulunmuştur. Bunun yanında TA ile elde edilen optimal tasarım 12000 demir direk analizi, DGA ile elde edilen optimal tasarım 10800 demir direk analizi ve GA ile bulunan optimal tasarım 7850 direk analizi gerektirmiştir. Bu sonuçlara göre AA ile daha hafif bir tasarım daha az demir direk analizi ile elde edilmiştir.

6. Sonuçlar

Bu çalışmada yapılan uygulamalardan elde edilen sonuçlara göre AA ile GA’ya kıyasla %12.2 - %15.4, DGA’ya kıyasla %9.2 - %10.6 ve TA’ya kıyasla %3.6 - %7.6 daha hafif kafes tipi demir direk tasarımları elde edilmiştir. Optimal tasarımların elde edilmesi için gerekli direk analiz sayıları

karşılaştırıldığında AA'nın daha hafif tasarımları TA'ya kıyasla daha az, DGA'ya kıyasla orta seviyelerde ve GA'ya göre ise yaklaşık aynı sayıda direk analizi sonucunda elde edildiği gözlenmiştir. Elde edilen bu sonuçlar AA metodunun enerji iletim hatlarındaki kafes tipi demir direk sistemlerinin optimizasyonunda kullanılabilir olacak oldukça etkili bir yöntem olduğunu kanıtlamaktadır.

Kaynaklar

- [1] A. Bagis, "Performance comparison of genetic and tabu search algorithms for system identification," *Lecture Notes in Computer Science (including subseries lecture notes in artificial intelligence and lecture notes in bioinformatics)*, 4251 LNAI-1, pp. 94-101, 2006.
- [2] D.T. Pham, D. Karaboga, "Intelligent optimization techniques: Genetic algorithms, Tabu search, Simulated annealing and neural networks," *Springer-Verlag*, pp. 34-35, 2000.
- [3] T. Sakthivel, R. Sanjeevi, "Analysis and design of multi circuit transmission line tower," *International Journal of Emerging Technology in Computer Science & Electronics*, vol. 13, no.1, pp. 56-61, March 2015.
- [4] K. S. Lee, Z. W. Geem, "A new structural optimization method based on the harmony search algorithm," *Computers & Structures*, vol. 82, no.1, pp. 781-798, 2004.
- [5] H. Y. Zhang, L. J. Zhang, "Tuned mass damper system of high-rise intake towers optimized by improved harmony search algorithm," *Engineering Structures*, vol. 138, pp. 270-282, 01 May 2017.
- [6] M. Mahdavi, M. Fesanghary, E. Damangir, "An improved harmony search algorithm for solving optimization problems," *Applied Mathematics and Computation*, vol.188, no.2, pp. 1567-1579, 15 May 2007.
- [7] Z. W. Geem, "Music-inspired harmony search algorithm: Theory and applications," *Studies in Computational Intelligence (Springer)*, vol. 191, pp. 39-51, 2009.
- [8] G. M. S. Knight, A. R. Santhakumar, "Joint effects on behavior of transmission towers," *Journal of Structural Engineering*, vol. 119, no. 3, pp. 698-712, 1993.
- [9] M. J. Alam, A.R. Santhakumar, "Reliability analysis and full scale testing of transmission tower," *Journal of Structural Engineering*, vol. 122, no. 3, pp. 338-344, 1996.
- [10] Türk Standartları Enstitüsü (TSE-648), "Çelik yapıların hesap ve yapım kuralları," *UDC 693.97*, Birinci baskı, sf. 01-49, Nisan 1982.
- [11] Z. W. Geem, J. Kim, G. Loganathan, "Harmony search optimization: Application to pipe network design," *International Journal of Modelling and Simulation*, vol.22, no.2, pp. 125-133, 2002.
- [12] K. S. Lee, Z. W. Geem, "A new meta-heuristic algorithm for continues engineering optimization: harmony search theory and practice," *Computer Methods in Applied Mechanics and Engineering*, vol. 194, pp. 3902-3933, 2004.

INVESTIGATION OF THE SHUNT COMPENSATOR EFFECT IN DEVELOPING VOLTAGE STABILITY INDEX OF OVERHEAD ENERGY TRANSMISSION LINES

Dr. Öğr. Üyesi. Nihat PAMUK

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, nihatpamuk@beun.edu.tr

ABSTRACT

Shunt compensator is frequently used in alternative current transmission system and distribution electrical power systems to generate reactive power energy support. Located in serious points such as surroundings of load center, the use of shunt compensator has useful effect on electrical power system performance. The focus of this paper is a case study in Northwest Anatolian Power System (NAPS); the implementation of shunt compensator in overhead energy transmission lines. For the most crucial part of this power system, there are performed simulations in two circumstances; with shunt compensator and without reactive compensators. The simulations data results to be in compliance with measurements data of the Voltage Stability Index (VSI) for overhead energy transmission lines at levels 170 kV and 420 kV. In this case, the paper investigates shunt compensator effect in developing VSI of overhead transmission power grid.

Keywords: Voltage Stability Index (VSI), Northwest Anatolian Power System (NAPS), reactive power, shunt compensator

1. Introduction

Electrical energy is generated, transmitted, distributed and utilized as alternating current (AC), except in a very few special situations [1]. However AC has several distinct disadvantages. One of these is the necessity of reactive power that needs to be supplied along with active power. Reactive power can be leading or lagging. While it is the active power that contributes to the energy consumed, or transmitted, reactive power does not contribute to the electrical energy. Reactive power is a native part of the all power. Reactive power is either generated or consumed in almost every component of the power system, generation, transmission, distributions and eventually by the loads [2].

The impedance of a branch of a circuit in electrical system consists of two components; resistance and reactance [3, 4]. Reactance can be either inductive or capacitive, which contribute to reactive power in the electrical circuit. Most of the loads are inductive, and must be supplied with lagging reactive power. It is economical to supply the reactive power closer to the load in the transmission system. Reactive power compensation in power systems can be either shunt or series. The focus of this paper is shunt compensation at substation level, whose priority is:

A. Decreasing power losses

Compensating the load lagging power factor with the busbar connected shunt capacitor bank develops the power factor and decreases current flow through the power transmission lines, transformers, generators, etc [5]. This will decrease power losses ($I^2.R$) in this electrical equipment [6].

B. Voltage arrangement

The fundamental reason that shunt capacitors are installed at substations is to control the voltage within required levels, particularly for maximum loads, which vary depending upon the hours in a day; it varies from weekday to weekend or it takes place between the months in a year time. As the load varies, voltage at the substation busbar and at the load busbar varies. Since the load power

factor is always lagging, a shunt connected capacitor bank at the substation can increase voltage when the load is high [7]. The shunt capacitor banks can be perennially connected to the busbar (fixed capacitor bank) or can be switched as needed. Switching can be based on time, if load variation is predictable, or can be based on voltage profile, power factor, or transmission line current.

C. Raising the lifetime of power equipment

Shunt compensation with capacitor banks reduces load capacity of power transmission lines, transformers, and generators, which means with compensation they can be used for delivering more power without overloading the power transmission equipment.

2. Flexible AC Transmission System (FACTS)

FACTS (Flexible AC Transmission System) as the idea of power electronics applications in power compensation began at 1970 [8]. Defined in IEEE terms, there are two important parts:

- ✚ FACTS as alternative current transmission systems incorporating power electronic based and other static controllers to enhance the controllability and increase power transfer capability.
- ✚ FACTS Controller as a power electronic based system and other static equipment that provide control of one or more AC transmission parameters.

As a new technology of power transmission system, FACTS and FACTS controllers not only provide the same benefits as traditional compensators with mechanically controlled switches in steady states, but also improve the dynamic and transient performance of the power system. The power electronics based switches in the functional blocks of FACTS can usually be operated repeatedly and the switching time is a portion of a periodical cycle, which is much shorter than the conventional mechanical switches. The advance of semiconductors increases the switching frequency and voltage-ampere ratings of the solid switches and facilitates the applications. Shunt connected FACTS controllers can be impedance type, based on thyristors without gate turn off capability, which are called Static VAR Compensator (SVC) for shunt connected application. Another type of FACTS controllers is converter based which is usually in the form of a Static Synchronous Compensator (STATCOM) [9]. The analysis begins with basic principal of power compensation in transmission system as shown in the simplified model shown in figure 1.

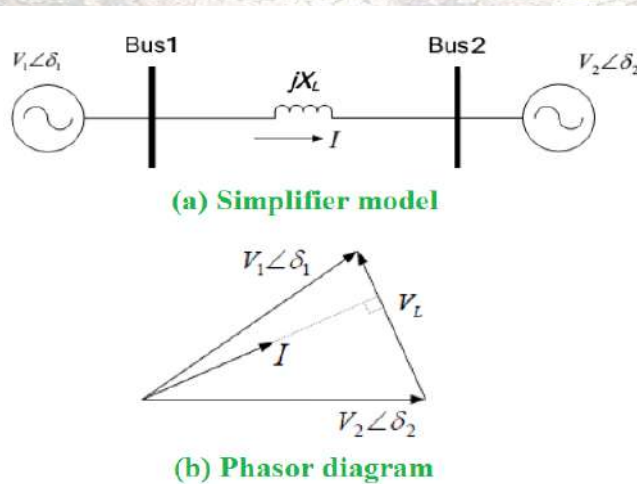

Fig. 1 The simplifier model and phasor diagram of power transmission system

Two power grids are connected by a power transmission line which is assumed loss less and represented by a reactance X_L . The angle between two connected buses is;

$$\delta = \delta_1 - \delta_2 \tag{1}$$

The figure 1(b) represents the corresponding phasor diagram. The magnitude of the current in the power transmission line is given by the expression;

$$I = \frac{V_L}{X_L} = \frac{|V_1 \angle \delta_1 - V_2 \angle \delta_2|}{X_L} \quad (2)$$

The active and the reactive components of current flow as bus 1 are given by;

$$I_{d1} = \frac{V_2 \sin \delta}{X_L}, \quad I_{q1} = \frac{V_1 - V_2 \cos \delta}{X_L} \quad (3)$$

The active and the reactive power at bus 1 are given by;

$$P_1 = \frac{V_1 \cdot V_2 \sin \delta}{X_L}, \quad Q_1 = \frac{V_1 \cdot (V_1 - V_2 \cos \delta)}{X_L} \quad (4)$$

Similarly, for the currents flow at bus 2, are given by;

$$I_{d2} = \frac{V_1 \sin \delta}{X_L}, \quad I_{q2} = \frac{V_2 - V_1 \cos \delta}{X_L} \quad (5)$$

For the power at bus 2 results the expressions;

$$P_2 = \frac{V_1 \cdot V_2 \sin \delta}{X_L}, \quad Q_2 = \frac{V_2 \cdot (V_2 - V_1 \cos \delta)}{X_L} \quad (6)$$

The above equations indicate that the active and reactive power can be regulated by controlling the voltage, phase angles and line impedance of power transmission system. Generally the compensation of transmission systems can be divided in two main groups: shunt and series compensation. The first one is my focus, so I go on the analysis of shunt compensation.

A. Shunt Compensation

A simplified model of transmission system with shunt compensation is shown in figure 2, where a controlled capacitor (C) is shunt connected at the midpoint of power transmission line. The voltage magnitude at the connection point is maintained as (V). Shunt compensation has been widely used in power transmission system to regulate the voltage magnitude, to improve the voltage quality and to enhance the power system stability. Shunt connected capacitors are used to maintain the voltage levels by compensating the reactive power to transmission lines. The active power at bus 1 and bus 2 are equal;

$$P_1 = P_2 = 2 \frac{V^2}{X_L} \sin\left(\frac{\delta}{2}\right) \quad (7)$$

The injected reactive power by the capacitor to regulate the voltage at the midpoint of the power transmission line is calculated as;

$$Q_C = 4 \frac{V^2}{X_L} (1 - \cos \frac{\delta}{2}) \quad ..(8)$$

From the power angle curve shown at figure 2(c), the transmission power can significantly increases at the peak point shifts from $\delta = 90^\circ$ to $\delta = 180^\circ$. The operation margins of the system stability are increased by the shunt compensation. The voltage support as function of midpoint compensation can easily be extended to the voltage support at the end of the radial power

transmission system. The reactive power compensation at the end of the radial line is especially effective in enhancing voltage stability.

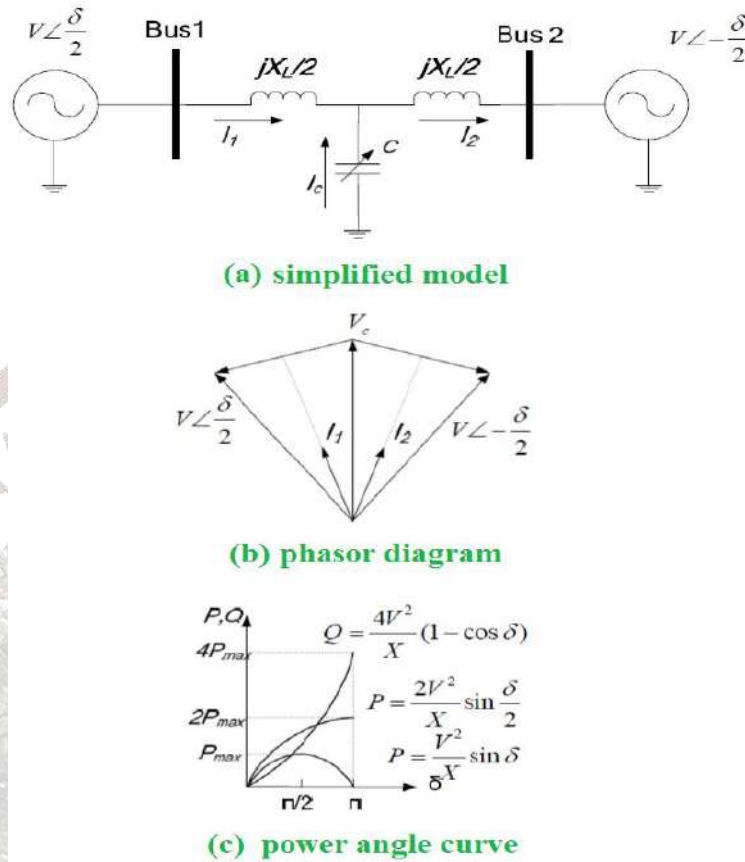

Fig. 2 Power transmission system with shunt compensation

B. Static VAR Compensator (SVC)

Static VAR Compensator (SVC) is a shunt connected static VAR generator or absorber, whose output is adjusted to exchange capacitive or inductive current, so as to maintain or control specific parameters of the electrical power system (typically bus voltage). SVC is based on thyristors without gate turn off capability [10], [11], [12]. The operating principal and characteristics of thyristors realize SVC variable reactive impedance. SVC includes two main components and their combination: (1) Thyristor-controlled and (2) Thyristor Switched Capacitor (TSC). The figure 3(a) shows the TCR, TSC and FC topologies of SVC, and the volt-ampere characteristic of SVC which is presented at figure 3(b).

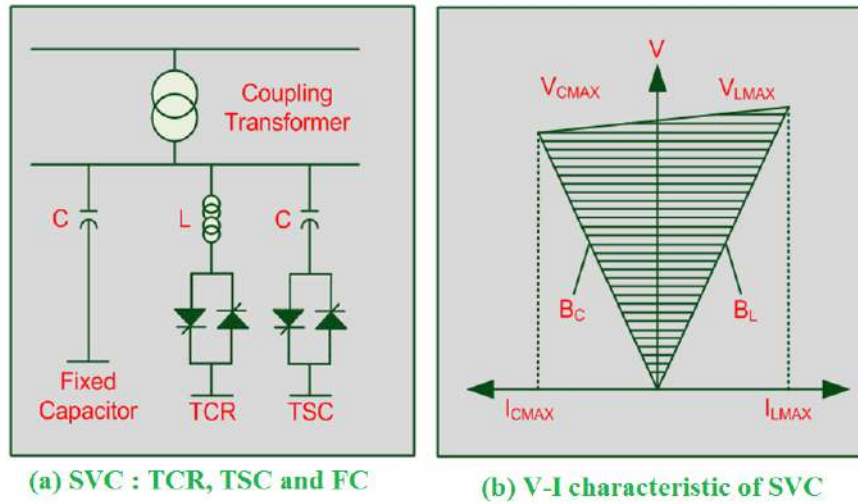

Fig. 3 SVC topologies and V-I characteristic of SVC

TCR is composed of a shunt connected reactor controlled by two parallel, reserved connected thyristors. TSC shares similar composition and same operational mode as TCR, but the reactor is replaced by a capacitor. With different combinations of TCR, TSC and fixed capacitors, a SVC can meet various requirements to absorb/supply reactive power from/to the transmission line.

C. Converter - Based Compensator

STATCOM can be used for voltage regulation in a power system, having as an ultimate goal the increase in transmittable power, and improvements of steady-state transmission characteristics and of the overall stability of the system. Under light load conditions, the controller is used to minimize or completely diminish line over voltage; on the other hand, it can be also used to maintain certain voltage levels under heavy loading conditions. Static Synchronous Compensator (STATCOM) is one of the key Converter-based Compensators, which are based on voltage source inverter (VSI) or current source inverter (CSI), as shown in figure 4(a).

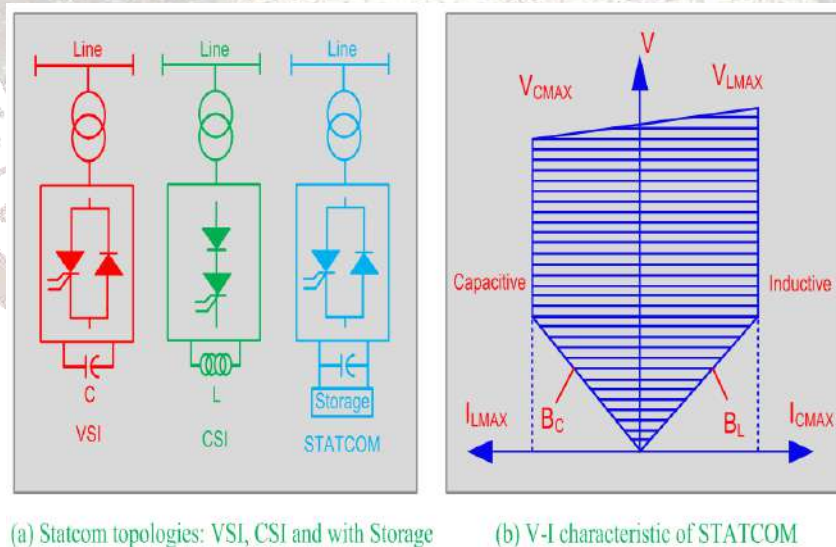

Fig. 4 STATCOM topologies and V-I characteristic of STATCOM

Unlike SVC, STATCOM controls the output current independently of the AC system voltage, while the DC side voltage is automatically maintained to serve as a voltage source. Compared with SVC, the topology of a STATCOM is more complicated. The switching device of a VSI is usually a gate turn-off device paralleled by a reverse diode; this function endows the VSI advanced

controllability. Various combinations of the switching devices and appropriate topology make it possible for a STATCOM to vary the AC output voltage in both magnitude and phase. Also, the combination with a storage device or power source endows the STATCOM the ability to control the real power output. STATCOM has much better dynamic performance than conventional reactive power compensators like SVC. The gate turn-off ability shortens the dynamic response time from several utility period cycles to a portion of a period cycle [13]. Therefore, STATCOM is much faster in improving the transient response than a SVC. This advantage brings higher reliability and larger operating range. It seems clear in the V-I characteristic of STATCOM as shown in figure 4(b), compared with the SVC characteristic of figure 3(b).

3. Voltage Stability Index (VSI) of a Simple Power Transmission System

A simple power system model as shown in figure 5, the source with voltage magnitude V_s supplies a remote load through single transmission line with impedance $Z_L = R + jX$. The load active power, P , and reactive power, Q , can be expressed by equation 9 and equation 10 respectively.

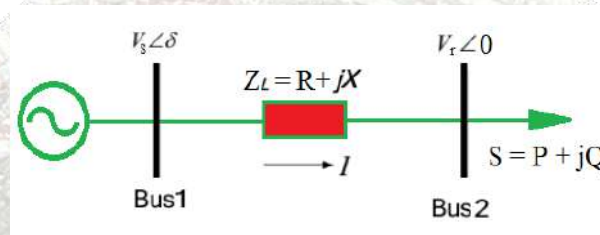

Fig. 5 A simple power system model

Combining these two equations by eliminating δ , the load voltage magnitude, V_r , can be solved by equation 11 as a function of source voltage magnitude (V_s), line parameters (R and X), and load demand (P and Q). Because the load voltage magnitude V_r is a physical quantity, there must always be a real number solution and, therefore, A (in equation 11) must not be less than zero, as shown by equation 12.

$$P = \left[(V_s \cdot \cos \delta - V_r) \frac{R}{R^2 + X^2} + V_s \cdot \sin(\delta) \frac{X}{R^2 + X^2} \right] \cdot V_r \quad (9)$$

$$Q = \left[(V_s \cdot \cos \delta - V_r) \frac{X}{R^2 + X^2} - V_s \cdot \sin(\delta) \frac{R}{R^2 + X^2} \right] \cdot V_r \quad (10)$$

$$V_r = \sqrt{\frac{V_s^2}{2} - (QX + PR) \pm \sqrt{A}} \quad (11)$$

$$A = \frac{V_s^4}{4} - (QX + PR) \cdot V_s^2 - (PX - QR)^2, \quad A \geq 0 \quad (12)$$

Equation 12 designates the maximum transferable power $S_{max} = P + jQ$ through this transmission line, given a source with voltage magnitude V_s . When the equal condition of equation 12 is true, there is only one possible solution of V_s , and the load voltage is at the marginally stable operating point because the load demand has reached the maximum transferable power through this transmission line from the source. With time synchronized measurements of source voltage magnitude V_s , and load demand $S = P + jQ$, the maximum active power demand P_{max} can be calculated by equation 13, where $|Z_L| = \sqrt{R^2 + X^2}$, assuming that the load reactive power demand Q is constant. Similarly, maximum reactive power demand Q_{max} and maximum complex power demand S_{max} can be calculated with equation 14 and equation 15, assuming the active power demand P , and the load power angle, $\theta = \arctan(Q/P)$ are constant respectively. For power transmission lines with a

high X/R ratio, the approximate P_{max} , Q_{max} , and S_{max} , can be expressed by equation 16 - equation 18, neglecting the power transmission line resistance R .

$$P_{max} = \frac{QR}{X} - \frac{V_s^2 R}{2X^2} + \frac{|Z_L| \cdot V_s \cdot \sqrt{V_s^2 - 4QX}}{2X^2} \quad (13)$$

$$Q_{max} = \frac{PX}{R} - \frac{V_s^2 X}{2R^2} + \frac{|Z_L| \cdot V_s \cdot \sqrt{V_s^2 - 4PR}}{2R^2} \quad (14)$$

$$S_{max} = \frac{V_s^2 \cdot [|Z_L| - (\sin(\theta) X + \cos(\theta) R)]}{2(\cos(\theta) X - \sin(\theta) R)^2} \quad (15)$$

$$P_{max} = \sqrt{\frac{V_s^4}{4X^2} - Q} \frac{V_s^2}{X} \quad (16)$$

$$Q_{max} = \frac{V_s^2}{4X} - \frac{P^2 X}{V_s^2} \quad (17)$$

$$S_{max} = \frac{(1 - \sin(\theta)) \cdot V_s^2}{2 \cos(\theta)^2 \cdot X} \quad (18)$$

It is noted that the three predicted maximum transferable powers increase as the source voltage magnitude V_s , increases or the power transmission line impedance Z_L , decreases. Also, P_{max} decreases as Q increases, and Q_{max} decreases as P increases. With the predicted P_{max} , Q_{max} , and S_{max} , three load margins (P_{margin} , Q_{margin} , and S_{margin}) can be readily calculated with equation 19. The devised VSI based on the predicted load margin is shown in equation 20. Smaller values of VSI indicate that the load bus is close to its voltage marginally stable operating point as less load margin is left. Once a load bus has reached its voltage marginally stable operating point, its VSI will be equal to zero.

$$\begin{aligned} P_{margin} &= P_{max} - P \\ Q_{margin} &= Q_{max} - Q \\ S_{margin} &= S_{max} - S \end{aligned} \quad (19)$$

$$VSI = \min \left(\frac{P_{margin}}{P_{max}}, \frac{Q_{margin}}{Q_{max}}, \frac{S_{margin}}{S_{max}} \right) \quad (20)$$

4. Case Study in NAPS

The power transmission system in NAPS is composed of the 420 kV and 170 kV voltage profile level networks. The 170 kV power network is completely meshed and connects the main plants in the west of Turkey with the load centers in the areas of Istanbul, Kocaeli and Sakarya. The 36 kV power network is used for the supply of the distribution system. The NAPS is composed in such way that the main power plants which produce 70% of electricity are centralized in the east of Turkey; meantime the main loads are in the centre (Istanbul - Kocaeli areas) and in the south (Bursa area) [14]. As the generation is located mainly in the east of the country, voltage profile trends to be slightly low in the northern part of the power transmission network [15-16].

In this situation, the compensation of reactive power at northern bus stations of power transmission network is the best economical short-term solution, compared with long-term investments of novel power transmission lines [17-18]. There are predicted three main northern bus

stations which have the most influence in reactive power consumption: Kocaeli, Sakarya and Duzce. In the scheme of figure 6 is shown the scheme of NAPS power system from the generation bus stations till the end power transmission bus stations: with highlighted part is shown the bus station where is installed shunt compensation. The simulations are realized in two situations; first one is without reactive compensation, and second one is with shunt compensation performed of SVC device by using DIgSILENT power factory V14 software.

The figure 7 and figure 8 represent the results of DIgSILENT power factory V14 software simulation for the 420 kV and 170 kV bus stations of the northern power transmission network in the case with shunt compensation and without shunt compensation. All DIgSILENT power factory V14 software simulations are performed for the maximum load conditions. By comparing both cases, it seems evidently the difference in voltage profile levels, especially for 170 kV bus stations, where the voltage is improved from 140.6 kV to 157.6 kV for the furthest north bus stations of Kosekoy and Dudullu. Actually, in NAPS, there are installed four fixed capacitor banks, ($QC_1 = 65$ MVAR, $QC_2=45$ MVAR, $QC_3=40$ MVAR and $QC_4 = 55$ MVAR) which operate in switched mechanically mode at 420kV voltage profile level in the substations of Seyitomer, Tepeören, Tutes Salt and Osmanca. These bus stations are determined as critical points according to the consumption of reactive power in NAPS.

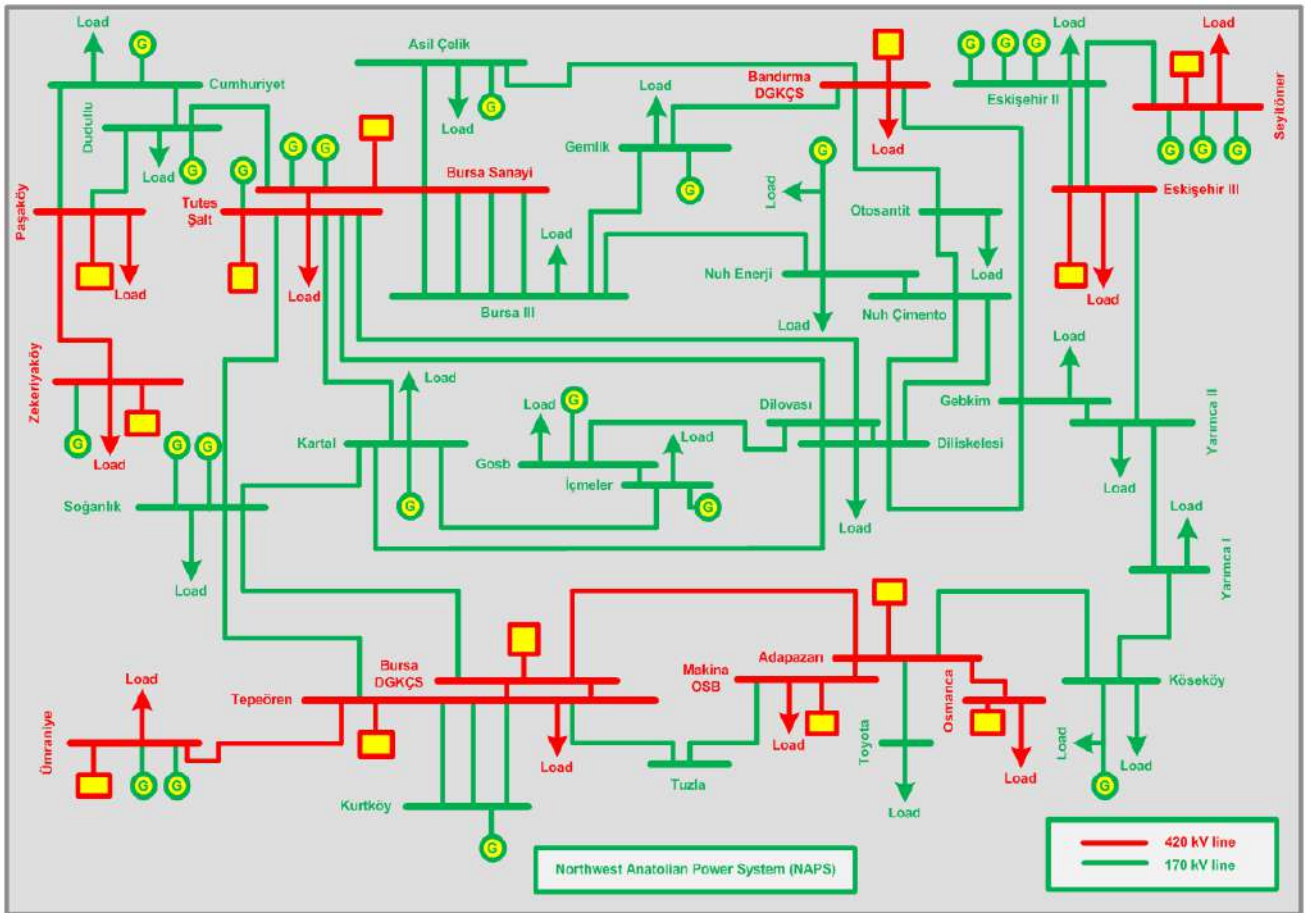

Fig. 6 One line scheme of the NAPS in DIgSILENT power factory V14 software

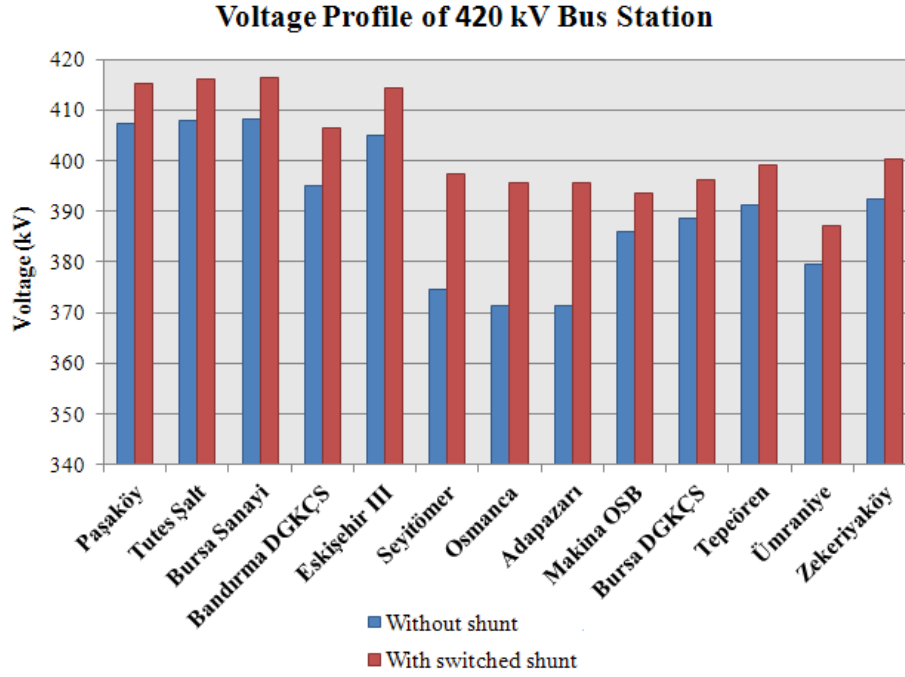

Fig. 7 Voltage profile for 420 kV bus stations in NAPS

Table. 1 Voltage profile values for 420 kV and 170 kV NAPS bus station

Voltage (kV)	Name of Bus Station	Voltage (kV)	
		Without Shunt	With Switched Shunt
420 kV	Paşaköy	407.4	415.2
	Tutes Şalt	407.9	416.2
	Bursa Sanayi	408.4	416.5
	Bandırma DGKÇS	395.1	406.5
	Eskişehir III	405.1	414.3
	Seyitömer	374.7	397.5
	Osmanca	371.3	395.6
	Adapazarı	371.4	395.7
	Makina OSB	386.1	393.5
	Bursa DGKÇS	388.7	396.4
	Tepeören	391.3	399.1
	Ümraniye	379.6	387.2
	Zekeriyaköy	392.5	400.4
170 kV	Diliskelesi	162.4	175.9
	Dilovası	161.5	174.8
	Gebkim	159.9	173.0
	İçmeler	161.9	174.5
	Gosb	161.8	174.4
	Kartal	160.5	174.1
	Soğanlık	159.4	173.6
	Cumhuriyet	158.7	173.4
	Asil çelik	156.0	169.2
	Bursa III	154.4	166.6
	Gemlik	153.2	165.5

Otosantit	151.1	163.2
Nuh Enerji	152.9	164.5
Nuh Çimento	153.4	164.9
Eskişehir II	154.9	165.7
Yarımca I	155.6	165.3
Yarımca II	156.4	169.3
Tuzla	152.2	164.7
Kurtköy	150.4	162.8
Toyota	152.6	165.1
Dudullu	140.6	152.2
Köseköy	157.6	170.5

In the table 1 is presented voltage profile values for 420kV and 170kV level of NAPS in two situations; the first one is without shunt, and the second one is with switched shunt compensation, in case of maximum load. By comparing the results of table 1 with simulation results of figure 7 and figure 8, it seems clear the effect of shunt compensation in increasing the power transmission voltage level with 6.7% for 170kV bus stations and 5.3% for 420kV bus stations. This shows the efficiency of shunt compensation implementation, especially for 170kV power transmission lines, which are directly connected with distribution power grid.

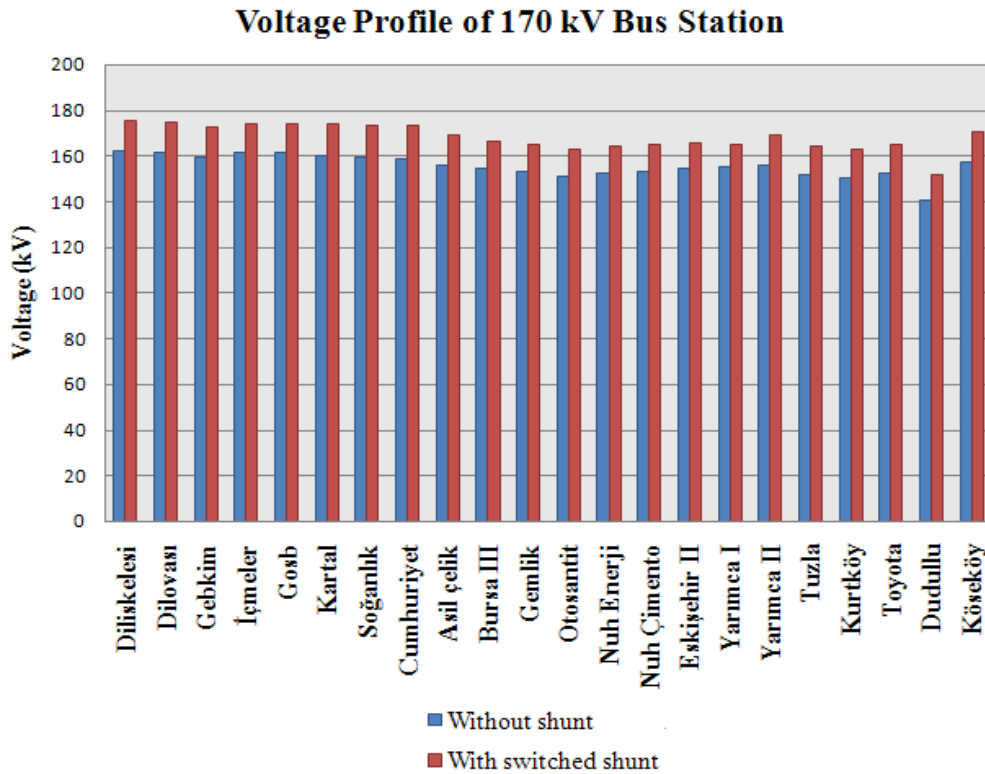

Fig. 8 Voltage profile for 170 kV bus stations in NAPS

5. Conclusions

The paper presents the impact of shunt compensation devices in improving voltage profile levels for the some problematic overhead power transmission lines of the NAPS. The voltage profile level is an important aspect of power transmission systems performance. A novel synchronized measurement based voltage stability index (VSI) is described in this paper. The proposed VSI determines the voltage stability margins of all power system load buses. It has been demonstrated

that as VSI approaches zero, the system approaches voltage collapse. The VSI output is easy to interpret and informative because it is based on the calculated load margin. Simulation results of applying the VSI to two cases have demonstrated its applicability. The simulation results and metering data are complying with each-other. Considering the growth of voltage profile levels in the power transmission system, they are proof for the efficiency of this short time investment in NAPS. The simplicity of the algorithm makes it suitable for online applications.

References

- [1] N. Pamuk, "Comparison of short circuit power according to energizing status of Adapazarı and Kırkpınar substations and determination of appropriate protection equipments for Sapanca district of Sakarya province," *Erciyes University Journal of the Institute of Science and Technology*, vol. 27, no.1, pp. 48-61, January 2001.
- [2] N. Pamuk, "Modeling and analyzing electricity transmission network in the province of Sakarya using matlab/simulink software," *Erciyes University Journal of the Institute of Science and Technology*, vol. 27, no.1, pp. 19-39, January 2001.
- [3] N. Thekla, S. Boutsika, A. Papathanassiou, "Short-circuit calculations in networks with distributed generation," *Electric Power Systems Research*, vol. 78, no.7, pp. 1181-1191, 2008.
- [4] L. G. Hewitson, M. Brown, R. Balakrishnan, "Simple calculation of short-circuit currents," *Practical Power System Protection*, vol. 4, no.1, pp. 11-25, 2005.
- [5] A. A. El-Alaily, M. M. Mandour, "A comprehensive form for the protection of very short transmission lines," *Electric Power System Research*, vol. 14, no.3, pp. 227-232, 1988.
- [6] D. Nasser, C. Eng, "International standards for short-circuit analysis in A.C. power systems," *Power System Modeling and Fault Analysis*, vol.5, no.1, pp. 451-484, 2008.
- [7] N. Pamuk, "Advanced diagnostic tests towards fault diagnosis in power transformers," *Gaziosmanpaşa Journal of Scientific Research*, vol. 10, pp. 25-35, 2014.
- [8] D. V. N. Anantha, B. V. Lakshmi, "Performance analysis of power oscillation damping using SSSC facts device," *International Journal of Advanced Research in Electrical Electronics and Instrumentation Engineering*, vol. 2, no. 11, pp. 5391-5402, November 2013.
- [9] X. Ying, Y. H. Song, C. L. Chen, Y. Sun, "Available transfer capability enhancement using FACTS devices," *IEEE Transactions on Power Systems*, vol. 18, no. 1, pp. 305-312, February 2003.
- [10] T. S. Ustun, S. Mekhilef, "Effects of a static synchronous series compensator (SSSC) based on a soft switching 48-pulse PWM inverter on the power demand from the grid," *Journal of Power Electronics*, vol. 10, no. 1, pp. 85-90, January 2010.
- [11] F. D. Galiana, K. Almeida, M. Toussaint, J. Griffin, D. Atanackovic, B. T. Ooi, D. T. McGillis, "Assessment and control of the impact of facts devices on power system performance," *IEEE Transactions on Power Systems*, vol. 11, no. 4, pp. 1931-1936, November 1996.
- [12] R. Sirjani, A. Mohamed, H. Shareef, "Optimal placement and sizing of shunt FACTS devices in power systems using heuristic optimization techniques: a comprehensive survey," *Przeglad Elektrotechniczny*, R.88 NR 10b/2012, pp. 335-341, October 2012.
- [13] S. Panda, N. P. Padhy, "Optimal location and controller design of STATCOM for power system stability improvement using PSO," *Journal of the Franklin Institute*, vol. 345, pp. 166-181, 2008.
- [14] N. Pamuk, "Analysis of marmara region electrical power system stability under the critical fault conditions," *International Conference on Energy Efficiency Engineering, UBT Conferences*, Durres, Albania, 6-7 November 2015, pp. 91-100.
- [15] N. Pamuk, "Power flow simulations of 380 and 154 kV Northwest Anatolia grid," *Sakarya University MSc Thesis*, Sakarya, Turkey, 2009.

- [16] N. Pamuk, Y. Uyaroglu, "Comparison the 154 and 380 kV transmission system network of Northwest Anatolia by making power flow emulation with constraint analysis in Turkey," *Scientific Research and Essays*, vol. 6, no.2, pp. 469-478, January 2011.
- [17] M. Wierzbowski, W. Lyzwa, I. Musial, "MILP model for long-term energy mix planning with consideration of power system reserves," *Applied Energy*, vol. 169, pp. 93-111, May 2016.
- [18] N. H. Sohtaoglu, "Investigation of the effects of differing investment programs and macroeconomic parameters on long-term power transmission planning, II case study results," *IEEE Electrotechnical Conference 2000, (MELECON 2000), 10th Mediterranean*, 29-31 May 2000, pp. 1019-1022.

**MEVCUT YAPILARIN ISIL PERFORMANSININ TARİHİ YAPI ÖLÇEĞİNDE
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Saliha ERDURMUŞ
Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enst. Yüksek Lisans Öğrencisi salihaerdurmus@gmail.com

Mustafa KORUMAZ
Konya Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü Öğretim Üyesi mkorumaz@gmail.com

Gediz URAK
Gazi Üniversitesi, Mimarlık Bölümü Öğretim Üyesi gedizu@gazi.edu.tr

ÖZET

Fosil yakıtların yoğun kullanılmasının en önemli sonuçlarından çevresel kirlilik ve iklim değişikliklerinin dünya genelinde gözlemlenmesiyle, ülkelerin enerji verimliliğinin sağlanması konusunda çözüm üretme kaygıları başlamıştır. Dünya genelinde enerji tüketiminin önemli bir yüzdesinin yapı sektörüne ait olduğu belirlenmiştir. Yapı sektöründe tüketilen bu enerjinin büyük bir kısmı, binaların ısıtılmasında kullanılmaktadır. Bu sebeple, dünyada enerji verimliliği kavramına yönelik yapılan yasal düzenlemelerin en önemli dayanağı ısı yalıtımı olarak öne çıkmakta ve ülkeler bu konuda çalışmalar ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, Türkiye’de de yeni tasarlanan binalar ve mevcut binalar için enerji verimliliği bazında birçok çalışma yapılmış, yönetmelikler ve standartlar çıkarılmıştır. Özellikle binaların ısı performanslarının artırılması için çok miktarda çalışma yapılmış, ısı yalıtım politikası geliştirilmiş, standartlar oluşturulmuş ve ısı konforu artırmaya yönelik birçok analiz yöntemi geliştirilmiştir. Günümüzde en yaygın kullanılan yöntem olan Bina Enerji Simülasyon programları kullanıcıya binanın ısı performans analizlerini verebilmektedir. Bu yazılımların gelişmiş olmasına rağmen kullanımlarının tarihi binalarda oldukça kısıtlı olduğu ve bu yazılımların sonuçlarının ilgili yönetmeliklerde yer almadığı söylenebilir. Tarihi yapıların özellikle onarımları sırasında, mevcuttaki ısı performanslarının artırılması ve yapının günümüz konfor koşullarına getirilmesi yapının uzun süreli kullanımlarında oldukça önem arz etmektedir. Güncel bina yapım tekniklerinden farklılaşan koruma uygulamalarında malzemelerin değiştirilmesi, yeni malzeme uygulaması, tarihi binaya ek yapı tasarımı konularında önemli iç mekan konforuna yönelik analizlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu tespite rağmen tarihi binalarla ilgili müdahale kararları üretilirken henüz tam anlamında ısısal performans yapan bir yaklaşıma rastlanmamıştır.

Bu çalışmada, enerji verimliliği ve ısı performans konusunun ulusal ve uluslararası standartlar ve yönetmeliklerdeki durumu, tarihi yapıların bu yönetmeliklerdeki yeri, ısı performans analizinin yapıldığı yöntemler ve tarihi yapılarda ısı performansı arttırmak için uygulanabilir müdahale yöntemleri incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Isıl Performans, Enerji Simülasyonu, Mimari Miras, Koruma, Sürdürülebilirlik, Yenileme.

Not: Bu çalışma, Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KORUMAZ ve Prof. Dr. Gediz URAK danışmanlığında Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi Saliha ERDURMUŞ'un "Beyazarı Tarihi Evlerinin Isıl Performansının Mehmet Üstün Evi Örneğinde Değerlendirilmesi" konu başlıklı tez çalışmasından derlenmiştir.

1.GİRİŞ

19. yüzyılda petrolün bulunması ile dünya çapında iklim değişikliklerinin farkına varılmaya başlanması enerji tarihinin dönüm noktalarıdır (Yılmaz, 2009). En önemli enerji tüketen unsurlardan biri binalardır ve dünyada toplam sera gazı salınımında çok önemli bir pay binalara aittir (Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 2008). Özyurt (2009) sadece binalarda yapılacak enerji tüketimine dikkat edilmesi ile beraber yaklaşık %50'ye kadar bir tasarruf potansiyelinin olduğu sonucunu çıkarmaktadır.

Isıl konfor, insanların buldukları ortamlarda kendilerini rahatsız hissetmedikleri koşullar olarak tanımlanabilirken (Duran, 2010), ısı performans, ısı konfor şartlarının minimum enerji harcamasıyla gerçekleştirilmesi anlamına gelmektedir.

ASHRAE'nin 2010 yılında yayımladığı, Thermal Environmental Conditions for Human Occupancy (Yaşam alanları için ısı çevre şartları), ısı konfor kavramı için temel bir standart olarak kabul edilmiştir. Bunun yanında yine ASHRAE'nin 2016 yılında yayımladığı Energy Guideline for Historical Buildings (Tarihi Yapılar İçin Enerji Rehberi) sadece tarihi yapılar için özelleşmiş bir rehber olup, tarihi yapılarda enerji verimliliği bağlamında yapılacak projeler için tavsiyeler vermektedir.

Türkiye'de ise ısı performans konusunu içeren ve 2000 yılında yayımlanan TS825 Isı Yalıtım Standartı, yayımlandığı tarihten itibaren hala günümüzde de uyulması gerekli standart olarak yürürlüktedir. Bu standart ile yeni yapılacak yapılarda enerji performansının, ısı yalıtımı açısından iyileştirilmesi hedeflenmiştir. 2 Mayıs 2007 tarihinde Enerji Verimliliği Kanunu yürürlüğe girmiş, daha sonra ise 5 Aralık 2008 tarihinde Binalarda Enerji Performansı Yönetmeliği yayımlanmıştır. Bu kanun ve yönetmeliklerde enerji verimliliği ve ısı performans konusu genellikle yeni tasarlanmakta olan binalar için kısmen de mevcut durumda bulunan konut stoğu için açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak bu mevcut konut stoğu içerisinde tarihi yapılar, yurtdışına kıyasla Türkiye'de daha az ilgi görmüş, dolayısıyla da bu konudaki araştırma sayısı yok denecek kadar az olmuştur. Türkiye'de enerji verimliliği kapsamında çıkan yönetmeliklerden, içinde tarihi yapı kavramını bulduran tek yönetmelik, Binalarda Enerji Performansı Yönetmeliği (2008) 'dir. Bu konu yönetmeliğin Kapsam bölümünde 'Korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilen binalarda, enerji

verimliliğinin artırılmasına yönelik önlemler ve uygulamalar ile ilgili, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun görüşünün alınarak bu görüş doğrultusunda yapının özelliğini ve dış görüntüsünü etkilemeyecek biçimde enerji verimliliğini arttırıcı uygulamaların yapılması' şeklinde yer almaktadır. Ancak bu çok genel ifade tarihi yapıların enerji verimliliği kıstası için yetersiz kalmaktadır.

Tarihi yapılardaki ısı performansını arttırmak için yapılan tadilatların amacı; enerji verimliliği-zorunlu mimari miras koruma-kullanıcı termal konforu arasındaki ilişkiyi gerekli düzeye çıkarmaktır (Molina, Tort, Cho, Vivancos, 2016).

Tarihi yapıların onarımları sırasında, mevcuttaki ısı performanslarının artırılması ve yapının günümüz konfor koşullarına getirilmesi yapının uzun süreli kullanımlarında oldukça önem arz etmektedir. Güncel bina yapım tekniklerinden farklılaşan koruma uygulamalarında malzemelerin değiştirilmesi, yeni malzeme uygulaması, tarihi binaya ek yapı tasarımı konularında önemli iç mekan konforuna yönelik analizlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu tespite rağmen tarihi binalarla ilgili müdahale kararları üretilirken henüz tam anlamında ısısal performans yapan bir yaklaşıma rastlanmamıştır.

Tarihi yapılarda ısı davranış analizleri, birçok disiplin ile birlikte yapılması gereken bir çalışmadır. Koruma uzmanı mimar sürecin başından sonuna projede yer almalıdır. Konu tarihi yapıların ısı analizleri olarak özelleşse de, analiz aşaması hem çağdaş yapılar için hem de tarihi yapılar için aynıdır. Bu ısı analizlerin çoğu ısı transfer analizleridir. Özellikle konut binalarında ısı performansı analiz etmek için kullanılan en popüler teknikler, enerji simülasyonu ve termal memnuniyet anketidir (Molina vd., 2016). Bu analizler sonucunda tarihi yapı için önerilebilecek ısı performans arttırma yöntemleri, müdahale sırasında yapının mimari miras değerine kesinlikle zarar vermemelidir.

2.ENERJİ VERİMLİLİĞİ VE ISIL PERFORMANS

Binalarda enerji verimliliği; 5627 sayılı enerji kanununda (2007) 'Binalarda yaşam standardı ve hizmet kalitesinde bir azalma olmadan, birim hizmet veya ürün miktarı başına enerji tüketiminin azaltılmasıdır' şeklinde tanımlanmaktadır. Enerji verimliliği aynı zamanda sürdürülebilirlikle ilişkilidir. Sürdürülebilir Binalar; enerji ekonomisi yapan, sürdürülebilir enerji kullanan ve sürdürülebilir bir çevre için fosil yakıt tüketimini minimize eden binalardır (Yılmaz, 2009). Fosil yakıtlar sera gazı emisyonlarına sebep olmaktadır. Sera gazı emisyonlarından en tehlikelisi karbondioksit salınımı olup önlem alınması gereken unsurların başında gelmektedir. Ancak enerji tüketen, ısıtma, soğutma gibi temel yaşam ihtiyaçları karbondioksit salınımına sebep olmaktadır. Binalarda tüketilen bu enerjiye dikkat edilmesi ile birlikte, toplam enerji tüketiminin %50'ye kadar bir tasarruf potansiyelinin olduğu sonucu çıkarılmaktadır (Özyurt, 2009).

Binalarda ısı performans ise, ısı konfor şartlarının minimum enerji harcamasıyla gerçekleştirilmesi anlamına gelmektedir. Isıl konfor, insanların buldukları ortamlarda kendilerini rahatsız hissetmedikleri koşullar olarak tanımlanabilir (Duran, 2010). Isıl konfor en genel anlamda ‘kişisel parametreler’ ve ‘çevresel parametreler’ olmak üzere iki parametreye bağlıdır. Çevresel parametreler, ortam sıcaklığı, ortam bağıl nemi, ortam hava hızı ve ortalama ışınım sıcaklığını kapsarken, kişisel parametreler ise kişinin metabolik aktivite düzeyi ve giyinme durumunu kapsamaktadır (Atmaca, Yiğit, 2009).

2.1. Standart ve Yönetmelikler

Dünya’da enerji verimliliğine yönelik başlayan çalışmalar, ilk olarak ‘ısı yalıtımı’ kavramı ile karşımıza çıkmaktadır. Çünkü bina sektörünün toplam enerjinin yüzde 40’ını tüketmesi (Yılmaz, 2009) ve binalarda tüketilen bu enerjinin büyük bir payının binaların ısıtılmasında kullanıldığı fark edilmesi ısı yalıtımı konusundaki çalışmaların öncelik kazanmasına yol açmıştır.

Avrupa Birliği’nin binalar sektöründe enerji verimliliği ile ilgili direktiflerinden ilki 1993 yılında yürürlüğe giren; 93/76/EEC (European Energy Commission) sayılı Enerji Verimliliğinin Artırılması ile CO₂ Emisyonlarının Azaltılması direktifidir. Avrupa Birliği ikinci direktif olarak yapılarda enerji tasarrufu sağlanması amacıyla, 4 Ocak 2003 tarihinde 2002/91/EEC sayılı Binaların Enerji Performansına Dair Yönetmeliği yayımlamıştır. Üçüncü direktif ise, AB Binalarda Enerji Performansı Değişiklik Direktifi (2010/31/EEC) 08 Temmuz 2010’da yürürlüğe girmiştir. Bu temel direktiflerin ortak amacı, hem mevcut binalar hem de yeni yapılacak olan binalarda enerji tüketimini kontrol altına alarak, verimliliği sağlamaktır.

Yine yurtdışında, ısı konfor kavramı ile özelleşen; ASHRAE STANDARD 55-2010 Thermal Environmental Conditions for Human Occupancy (Yaşam alanları için ısı çevre şartları) ısı konfor için temel standart olarak gösterilebilir (ASHRAE STANDARD 55-2010). Tarihi yapılarda ısı konfor konusunda ise ASHRAE 2016 yılında, Energy Guideline for Historical Buildings (tarihi yapılar için enerji rehberi) adında bir kılavuz yayımlamıştır. Bu kılavuz tarihi yapılarda enerji verimliliği kavramına yönelik yapılacak olan projeler için tavsiyeler vermektedir ve tüm dünyaya örnek bir rehber olmaktadır.

Türkiye’de enerji verimliliği kavramına yönelik gelişen standart ve yönetmeliklerden ilki 2000 yılında yürürlüğe giren, TS 825 “Binalarda Isı Yalıtımı Kuralları” standarttır. Yayımlandığı tarihten bu yana uygulaması zorunlu standart olarak yürürlükte (TMMOB, 2008). Yurtdışında yapılan çalışmalar, geliştirilen ve revize edilen yönetmelikler göz önünde bulundurularak TS 825, zamanla geliştirilerek yeni yönetmeliklerin önünü açmıştır. İlk olarak 2007’de Enerji verimliliği kanunu yürürlüğe girmiştir. Son olarak 2008’de ‘Binalarda Enerji Performansı’ yönetmeliği yayımlanmıştır. Bu yönetmeliklerin ortak amacı, aynı yurtdışında

olduğu gibi, hem mevcut binalar hem de yeni yapılacak olan binalar için enerji verimliliğini sağlamaktır.

Türkiye'deki tarihi yapılar enerji verimliliği konusunda, mevcut yapı stoğu içerisinde kendine yer bulamamıştır. Korunması gerekli olan tescilli yapılarla ilgili maddenin yer aldığı tek yönetmelik Türkiye'de 2008 tarihinde yayımlanan ve sürekli revize olan Binalarda Enerji Performansı Yönetmeliği'dir. Yönetmeliğin kapsam bölümünde tescilli yapılar ile ilgili; 'Korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilen binalarda, enerji verimliliğinin artırılmasına yönelik önlemler ve uygulamalar ile ilgili, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun görüşünün alınarak bu görüş doğrultusunda yapının özelliğini ve dış görüntüsünü etkilemeyecek biçimde enerji verimliliğini artırıcı uygulamaların yapılması' maddesi yer almaktadır. Ancak bu çok genel söylem, tarihi yapılardaki enerji verimliliği konusunun açığa kavuşturulması için yetersiz kalmaktadır.

3. TARİHİ YAPILARDA ENERJİ VERİMLİLİĞİ VE ISIL PERFORMANS

Mimari eserler, bir toplumun kültürünü, yaşayışını ve kimliğini gösteren temel unsurlardandır. Geleneksel Türk konutu ve kent strüktürü Türk tarihinin toplum yapısını yansıtmaktadır (Utkutuğ, Urak, Sağlam, Aksulu, Akalın, Gültek,1993). Tek tipte beton yığınları arasında çağdaş konfor arayışı yerine, çağdaş konfor koşullarına göre yapılacak olan tarihi yapı onarımları, yapıların korunarak gelecek nesillere aktarılması için en etkili yollardan biridir.

Öte yandan, geleneksel mimaride enerji verimliliğine yönelik mantıksal çözümlerin olduğu görülmektedir. Yapılar bu çözümler sayesinde dönemin iklim koşullarına göre termal konfor sağlamaktadır (Korumaz, Canan, Güleç, 2006). Ancak bu termal konfordan, yapının yapıldığı dönemin iklim koşullarına göre değerlendirildiğinde bahsedilebilir. Yapıldığı dönem için konfor standartlarında olan bir yapı, günümüz iklim koşullarına aynı şekilde cevap veremeyebilir.

Isıl konfor kapsamında yapılan mimari tadilatın amacı; enerji verimliliği-zorunlu mimari miras koruma-kullanıcı termal konforu arasındaki ilişkiyi gerekli düzeye çıkarmaktır (Molina vd., 2016).

3.1.Tarihi Binalarda Isıl Performans Analizi

Termal konfor koşulları belirlenirken ele alınması gereken 6 faktör vardır.

- Metabolik Hız
- Kıyafet Durumu
- Hava Sıcaklığı
- Radyant Sıcaklık

- Hava Hızı
- Nem

Bu standartların zamanla değişmesi mümkündür (ANSI/ASHRAE Standard 55-2010). Tarihi yapılarda ısı davranış analizleri, disiplinler arası bir çalışma gerektirmektedir. Koruma uzmanı mimar sürecin en başından sonuna kadar projenin içerisinde bulunmalıdır. Yapılan ısı analizlerin çoğu ısı transfer analizleridir. Özellikle konut binalarında, ısı performansı analiz etmek için kullanılan en popüler teknikler, enerji simülasyonu ve termal memnuniyet anketidir (Molina vd., 2016).

Enerji simülasyonları ile yapılan analizler, birçok parametreyi ve bu parametreler arasındaki ilişkiyi aynı anda hesaplayabildiği için, zamanla daha çok tercih edilen bir yöntem olmuştur. Bu analizler hem tarihi yapılarda hem de çağdaş yapılarda aynı aşamaları gerektirmektedir. Ancak konunun içerisine 'tarihi yapı' kavramı dahil olduğunda, müdahale kararları aşamasında zorunlu olarak farklılaşmaktadır.

Piyasada kullanılan Ecotect, Energy-10, E-Quest, Energy-plus gibi birçok enerji simülasyon programı vardır. Projenin gereklerine, analizin maliyeti ve süresine, kullanıcının deneyimine ve uygun simülasyon aracı verilerinin olanaklarına (Harputlugil, 2014) göre bu programlar değerlendirilerek, uygun olanı araştırmacı tarafından seçilmektedir. Günümüzde ısı konfor analizi için en yaygın olarak kullanılan enerji simülasyon programı Energy-plus'tır. Energy-plus çok profesyonellik ve zaman gerektiren bir program olduğundan, daha kullanıcı dostu ve daha az profesyonellik gerektiren, bir Energy-plus arayüzü olan DesignBuilder yazılımı üretilmiştir. DesignBuilder ısı konfor analizi dahil birçok analizi aynı anda yapabilen kapsamlı bir programdır. 11 adet modül barındıran DesignBuilder'da (TTMD, 2017) tarihi yapının ısı konfor analizi için sadece 3 modülü (3D Modeller, Visulation ve Simulation) kullanmak yeterli olmaktadır. Bu modüller ile Energy-plus altyapısı kullanılarak, enerji ve konfor analiz sonuçları elde edilmekte ve gerçeğe yakın bir çıktı sağlanmaktadır. Bu analiz sonuçları, Türkiye'de uyulması zorunlu standart olan TS 825'e göre değerlendirilmelidir. TS 825 Türkiye'deki yapılar için maksimum ve minimum kabul edilebilir değerleri standartta belirtmektedir. DesignBuilder'da elde edilen ısı kayıplar-kazançlar, ısıtma-soğutma yükleri gibi analiz sonuçları ile TS 825'teki veriler kıyaslanarak, tarihi yapılar için müdahale yöntemleri üretmeye başlanabilmektedir.

3.2. Tarihi Yapılarda Isıl Performansı Arttırma Yöntemleri ve Müdahaleler

Tarihi binaların ısı performansını arttırmak için önerilecek olan müdahaleler, yapının kültürel miras değerlerini kesinlikle korumaya yönelik olmalıdır. Bu yüzden koruma uzmanı mimar, sürecin en başından en sonuna kadar içinde bulunmalıdır. Mimari miras koruma düşüncesi bu alandaki tadilatları zorlaştırmakta ve müdahaleleri sınırlandırmaktadır.

Isıl konfor kapsamında yapılacak olan müdahaleler, öncelikle korumanın temel prensipleri çerçevesinde değerlendirilmelidir. Bunlar;

- Müdahale minimum olmalı, müdahale sonrası yapı özgünlüğünü sürdürebilmelidir.
- Eklenti özgün malzemeye fiziksel olarak uyumlu ancak ayırt edilebilmelidir.
- Eklenti kaldırılmak istendiğinde, yapı bütünlüğüne zarar vermeyecek şekilde kaldırılabilir.

Bu temel prensiplerin sağlanması ile beraber müdahale kararları aşaması başlamaktadır. Her ısı analiz sonuçlarına göre farklılaşacak, olası müdahale yöntemleri şu şekilde sıralanabilir.

- Çatı arası, bodrum kat, ara kat gibi göz önünde bulunmayan mahallerde ısı yalıtımı yapılması,
- Yapının mevcut durumunda eski doğramalar varsa, hava geçişini önleyecek malzemelerle onarımının yapılması
- Yapı elemanlarında ısı konforu etkileyen nem problemi varsa giderilmesi (Timur vd., 2017).

Sadece mimari müdahalelerle, enerji verimliliği ve ısı konfor bağlamında yeteri kadar verim elde edilemeyebilir. Mimari çözümlerin yetersiz kaldığı noktada, makina ve elektrik mühendislerinin uzmanlığında, tarihi yapıya mekanik sistemlerle de müdahale yöntemleri önerilebilir. Ancak bu mekanik yöntemler de, korumanın temel prensiplerini sağladığı ölçüde uygulanabilir.

4. SONUÇ

Tarihi yapıların onarımları sırasında, mevcuttaki ısı performanslarının artırılması ve yapının günümüz konfor koşullarına getirilmesi yapının uzun süreli kullanımlarında oldukça önem arz etmektedir. Güncel bina yapım tekniklerinden farklılaşan koruma uygulamalarında malzemelerin değiştirilmesi, yeni malzeme uygulaması, tarihi binaya ek yapı tasarımı konularında, iç mekan konforuna yönelik analizler oldukça önem taşımaktadır. Ancak Türkiye’de bu konu yurtdışına kıyasla çok az ilgi görmektedir. Türkiye gündeminde kendine yer edinememesi sebebiyle de konu hakkında yeteri kadar araştırma yapılamamıştır.

Bu sebeple; ilk olarak Türkiye’deki ısı performans kapsamında çıkarılan standart ve yönetmelikler bu konuya açıkça yer verecek biçimde revize edilmeli ve birçok Avrupa ülkesinde olduğu gibi yerel ısı müdahale rehber ve yönetmelikleri geliştirilmelidir. Bu rehber ve yönetmelikler ışığında, seçilecek uygun analiz programlarıyla tarihi yapının ısı konfor analizi yapılmalı ve mimari miras değerine zarar vermeyecek şekilde müdahale yöntemleri önerilmelidir. Kullanıcıyı yapıdan kısıtlayıcı koruma anlayışı yerini, yapı içerisinde yaşayarak koruma anlayışına bırakmalıdır.

KAYNAKÇA

- 1) Atmaca, İ., Yiğit, A. (2009). *Isıl Konfor İle İlgili Mevcut Standartlar Ve Konfor Parametrelerinin Çeşitli Modeller İle İncelenmesi*, IX. Ulusal Tesisat Mühendisliği Kongresi'nde sunuldu, İzmir.
- 2) ASHRAE STANDARD 55-2010 (2010). *Thermal Environmental Conditions for Human Occupancy*.
- 3) Bayındırlık ve İskan Bakanlığı. (2008). *Binalarda Enerji Performansı Yönetmeliği*. Ankara.
- 4) Duran, H. (2010). *Bina Cephesinin Ses ve Isıl Performansının Hastane Örneği Üzerinden Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- 5) Harputlugil, G. (2014). Bina Enerji Performansı Değerlendirme Araçları, Enerji Simülasyonu, *Tesisat Mühendisliği Dergisi*, 144, 23-32.
- 6) Korumaz, M., Canan, F., Korumaz, A. (2006). *Evaluation of the Energy Efficiency of Gaziantep Traditional House*, PLEA2006 - 23 Pasif ve Düşük Enerji Mimarisi Konferansı'nda sunuldu, Genewa.
- 7) Molina, A., Tort, I., Cho, S., Vivancos, L. (2016). Energy efficiency and thermal comfort in historic buildings: A review, *Renewable and Sustainable Energy Reviews Dergisi*, 61, 70-85.
- 8) Özyurt, G. (2009). Enerji Verimliliği, Binaların Enerji Performansı ve Türkiye'deki Durum. *Türkiye Mühendislik Haberleri*, 30-31.
- 9) Timur, B., Başaran, T., İpekoğlu, B. (2017). *Tarihi Yapılarda Isıl Davranış Analizleri*, Uluslararası Katılımlı 6. Tarihi Yapıların Korunması ve Güçlendirilmesi Sempozyumu'nda sunuldu, Trabzon.
- 10) Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği. (2008). *Dünyada ve Türkiye'de Enerji Verimliliği Oda Raporu*.
- 11) TS825 (2008). *Binalarda Isı Yalıtım Kuralları*, Türk Standartları Enstitüsü, Ankara.
- 12) Utku, Z., Uruk, G., Sağlam, H., Aksulu, I., Akalın A., Gültek, M. (1993), Tarihi Çevre Koruma-Yenileme Çalışmalarında Kentsel Bölge Ölçeği: Ankara Kale Önü Koyunpazarı
- 13) Yılmaz, B. (2009). *Binalarda Enerji Verimliliği ve Sürdürülebilirlik*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

PSİKİYATRİ HEMŞİRELİĞİ BAKIŞINDAN RUHSAL DURUM MUAYENESİ**Arş. Gör. Zeynep KOÇ**

Gaziantep Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Psikiyatri Hemşireliği Anabilim Dalı

ÖZET

Değerlendirme, hemşirelik sürecinin ilk basamağıdır ve hastanın sağlığı ile ilgili bilgilerin toplanması, organizasyonu ve analizini içerir. Psikiyatri hemşireliğinde, bu sürece genellikle ruhsal durum muayenesini içeren bir psikososyal değerlendirme denir.

Psikiyatri hemşireliğinde değerlendirmenin amacı şunlardır:

- İlişki kurmak
- Mevcut problemin veya şikayetin anlaşılması
- Fiziksel durumu incelenmek ve temel vital bulguları almak
- Hastanın veya başkalarının güvenliğini etkileyen risk faktörlerinin değerlendirilmesi
- Ruhsal durum muayenesi yapma
- Psikososyal durumu değerlendirmek
- Tedavi için ortak hedefleri belirlemek
- Bakım planını formüle etmek.

Ruhsal durum değerlendirmesi, danışanın ruhsal işleyiş alanlarının tümünün tanımlanmasıdır.

Ruhsal durum muayenesi önemli bir klinik beceridir. Ne kadar çok pratik yapılırsa uygulamada o kadar çok başarılı olunur. Ruhsal durum muayenesinin bazı alanları öykü almanın kapsamındadır ve bu alanlara yeniden dönmeye ihtiyaç olmayacaktır. Önemli olan şey zihninizde hala boşlukların olduğunun farkında olabilmeniz için, zihninizde bir çerçeve geliştirmenizdir. İlgili bölümlerde yazmak üzere boş olan yazılı bir listeye başlamak yardımcı olabilir. Bu yöntem size yardımcı olabilir fakat, çok katı olmamaya ve empatik kalmaya dikkat edilmelidir. Ruhsal durum muayenesinde sırayla şu alanlar değerlendirilir:

Tanıma

1.1. Muayene Durumu

1.2. Genel Görünüm

2. Konuşma Ve İlişki Kurma

3. Duygulanım Ve Duygudurum

4. Bilişsel Yetiler

5. Düşünme

6. Dışavuran Davranış

7. Özbenlik Kavramı

8. İlişkiler

9. Aktarım Belirtileri

Ruhsal Durum muayenesi, hemşire için hemşirelik tanımlarını koymak ve problemleri saptama aşamasında önemli bir veri toplama yöntemidir. Hemşire, değerlendirmeyi tamamladıktan sonra, topladığı tüm verileri analiz eder. Veri analizi, genel değerlendirmeyi düşünmeyi içerir. Hemşire, belli bir noktaya odaklanmak yerine büyük resmi arar.

Anahtar Kelimeler: Değerlendirme, Psikiyatri Hemşireliği, Ruhsal Durum Muayenesi,

1.Giriş

Değerlendirme, hemşirelik sürecinin ilk basamağıdır ve hastanın sağlığı ile ilgili bilgilerin toplanması, organizasyonu ve analizini içerir. Ruh Sağlığı hemşireliğinde, bu sürece genellikle ruhsal durum muayenesini içeren bir psikososyal değerlendirme denir (1).

Psikiyatri ve ruh sağlığı hemşireliğinde değerlendirmenin amacı:

- İlişki kurmak
- Mevcut problemin veya şikayetin anlaşılması
- Fiziksel durumu incelenmek ve temel vital bulguları almak
- Hastanın veya başkalarının güvenliğini etkileyen risk faktörlerinin değerlendirilmesi
- **Ruhsal durum muayenesi yapmak**
- Psikososyal durumu değerlendirmek
- Tedavi için ortak hedefleri belirlemek
- Bakım planını formüle etmek (2).

Yukarıda da görüldüğü gibi ruhsal durum muayenesi yapma, psikiyatri ve ruh sağlığı hemşirelerinin değerlendirme amaçlarından biridir.

2.Ruhsal Durum Muayenesi

Ruhsal durum değerlendirmesi, danışanın ruhsal işleyiş alanlarının tümünün tanımlanmasıdır (4). Psikiyatri ve ruh sağlığı hemşireliğinin değerlendirilmesinin temelinde bir ruhsal durum muayenesi (RDM) bulunmaktadır. Aslında RDM, tıbbın tüm alanlarındaki değerlendirmenin bir parçasıdır. Psikiyatride RDM, genel tıbbın fiziksel muayenesine benzemektedir ve amacı, bireyin mevcut bilişsel süreçlerini değerlendirmektir.

Akut dönemde olan hastalar için, ruh sağlığı çalışanının, RDM' i her gün uygulaması anormal bir durum değildir. RDM, genel olarak objektif verileri toplamaya ve düzenlemeye yardımcı olur. Hemşire, hastanın fiziksel davranışını, sözsüz iletişimini, görünümünü, konuşma biçimini, ruh halini ve etkisini, düşünce içeriğini, algıları, bilişsel yeteneğini ve iç görüşünü ve yargısını gözler (2).

3.Ruhsal Durum Muayenesinin Değerlendirme İçeriği

Ruhsal durum muayenesi değerlendirme içeriği ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Ayrıca çeşitli kaynaklarda farklı şekilde ele alınmıştır.

Ruhsal Durum Değerlendirme Alanları		
<ul style="list-style-type: none"> • Görünüm ve Davranış • Konuşma • Duygu • Düşünce • Algı 	<ul style="list-style-type: none"> • Görünüm • Motor Aktivite • Konuşma Örüntüleri • Genel Tutum • Duygular 	<ul style="list-style-type: none"> • Genel Görünüm • Konuşma ve İlişki Kurma • Duygulanım ve Duygu durum • Bilişsel Yetiler

<ul style="list-style-type: none"> • Hezeyenlar • Biliş • İçgörü (3). 	<ul style="list-style-type: none"> • Düşünce Süreçleri • Algısal Bozukluklar • Duyumsal ve Bilişsel Yetenek • Dürtü Kontrolü • Yargılama ve İçgörü (4). 	<ul style="list-style-type: none"> • Düşünme • Dışa vuran Davranış • Öz benlik Kavramı • İlişkiler • Aktarım Belirtileri
--	--	---

Ruhsal Durum Muayenesinin Değerlendirme İçeriği

<p>Görünüm</p> <p>Bakım ve kıyafet</p> <p>Hijyen düzeyi</p> <p>Pupillerin dilatasyonu veya kontraksiyonu</p> <p>Yüz ifadesi</p> <p>Boy, kilo, beslenme durumu</p> <p>Vücutta delici veya dövmele, yara izi vs. varlığı.</p> <p>Görünüş ile yaş arasındaki ilişki</p>	<p>Düşünce</p> <p>Düşünce biçimindeki bozukluklar</p> <p>Düşünce süreci (ör. Dağınık, tutarlı, fikir uçuşması, neolojizm, blokaj, çevresel konuşma)</p> <p>Düşünce içeriği (örn., Sanrılar, obsesyonlar)</p>
<p>Davranış</p> <p>Aşırı veya azaltılmış vücut hareketleri</p> <p>Tuhaf vücut hareketleri (örn. Çevreyi gözden geçirme, tuhaf veya tekrarlayan jestler, bilinç seviyesi, denge ve yürüme)</p> <p>Anormal hareketler (örn. Tardif diskinezi, titreme)</p> <p>Göz teması seviyesi (kültürel farklılıkları göz önünde bulundurun)</p>	<p>Algı Bozuklukları</p> <p>Halüsyonlar (ör. görsel, işitsel...)</p> <p>İlüzyonlar</p> <p>Derealizasyon</p> <p>Depersonalizasyon</p>
<p>Konuşma</p> <p>Hızı: yavaş, hızlı, normal</p> <p>Şiddeti (Volümü): yüksek, yumuşak,</p>	<p>Biliş</p> <p>Oryantasyon: zaman, mekan, kişi</p> <p>Bilinç düzeyi (ör. alert, Konfüze, laterji,</p>

normal Bozukluklar (örn; telaffuz sorunları, kekeleme, mırıldanma) Karmaşıklık (örneğin, hızlı, dağınık, hiç konuşmama)	stupor, koma) Bellek: uzak, yakın, anlık Bilgi Birikimi Dikkat Soyutlama (atasözleri) İçgörü Yargı
Duygu Duygulanım: düz, neşeli, kızgın, Duygu-durum: üzgün, labil, öforik	Kendine veya Başkasına Zarar Verme Düşüncesi İntihar veya cinayet düşünceleri Bir planın varlığı Planın uygulanması için araçlar Planı gerçekleştirme fırsatı

(2).

Öykü

Psikiyatri hemşiresi hastanın öyküsünü alırken hastanın yaşı, gelişim dönemi, kültürel düşünceleri, dini inançları, geçmiş deneyimlerini değerlendirmelidir (1). Bu değerlendirme hastanın davranışlarını anlamlandırma da önem arz etmektedir. Bir psikiyatri hemşiresi kendine şu soruları sormalıdır?

- Hastanın bu davranışı gelişim dönemi ve yaşından mı kaynaklanıyor yoksa bu bir ruhsal bozukluk belirtisi mi?
- Hastanın bu davranışı kültürel özelliklerinin ya da dini inançlarının bir getirisi mi yoksa bu bir ruhsal bozukluk belirtisi mi?
- Hastanın bu davranışı geçmiş deneyimlerinden mi kaynaklanıyor, yoksa bu bir ruhsal bozukluk belirtisi mi?

Bir psikiyatri hemşiresi, ruhsal durum değerlendirme alanlarını şu şekilde ele almalıdır.

3.1.Genel Görünüm

Hemşire hastanın genel görünümünü kıyafet, hijyen ve bakım açısından değerlendirir. Hasta yaşına ve hava şartlarına uygun giyinmiş mi? Hasta bakımsız mı ya da dağınık mı? Hasta belirttiği yaşı gibi görünüyor mu? Hemşire aynı zamanda hastanın duruşunu, göz temasını, yüz ifadesini gözlemlemektedir (1).

Genel görünüm değerlendirme rehberi
1.Bakım ve Giyim:
a. Alışılmadık kıyafet tarzlarını not alın
b. Giysiler kirliliği mi?
c. Makyaj kullanımı var mı?
d. Temiz; dağınık?
2.Hijyen
a. Beden ya da nefes kokusunu not alın
b. Deri ve tırnakların durumunu not alın
3.Postür
a. Dik duruş, katı, çökönlük durumlarını not alın.
4.Boy ve kilo
a. Doğru ölçümleri yapın. BKİ?
5.Göz teması düzeyi
a. Aralıklı
b. Ara sıra ve kısa?
c. Sürekli ve yoğun?
d. Göz teması yok?
6.Saç rengi ve dokusu
a. Saçlar temiz ve sağlıklı görünüyor mu?
b. Yağlı, keçeleşmiş ve karışık?
7.Yara, dövme ya da diğer ayırt edici cilt izlerinin varlığı
a. Herhangi şişlik ya da morluk varsa not alın.
b. Doğum izleri?
c. Kızarıklıklar?
8.Kronolojik yaşla karşılaştırıldığında danışanın görünümünü değerlendirme (4).

Klinik Örnek: Bay W. orta yaşlarda, ortalamada kiloda, yaşından daha büyük görünen beyaz biridir. Yırtık bir t-shirt ve pantolanla, elbiseleri darmadağın ve traş olmamıştı. Biraz karamsardı ve göze çarpan kırmızı bir burnu ve sol yanağında bir yara izi vardı. Sandalyeye yığılmıştı ve gözlemcilerle çok kısa göz teması kuruyordu.

Hastanın dış görünümü çoğu zaman tanısı ile yakından ilgilidir. Örneğin, depresif hastalar ne giydikleriyle pek ilgilenmez; manik hastalar ise abartılı çok renkli giymiş olabilir. Hasta klasik bir biçimde giyinmemiş ya da görünümünü değiştirmek için acayip şeyler yapmış olabilir. Örneğin; psikotik bir hasta alışılmadık bir saç traşı, olağan dışı uygunsuz giysiler içinde bulunabilir ya da uygun olmayan takılar takabilir. Giysileri kirli pasaklı yırtık- pırtık genel hijyeni kötü olabilir. Tırnakları kesilmemiş, saçları yağlı, uzun zamandır banyo yapmadıkları için etrafa uygun olmayan kokular saçabilirler (Bunlar zeka geriliği olan ve demanslı hastalarda da bulunabilir. Canlı, parlak renkli giysileri olan, başında gülünç bir şapka bulunan ya da alışla gelmedik biçimde makyaj yapmış süslü bir hasta manik epizod içinde bulunabilir. Ne giydikleriyle pek ilgili olmayan bir hastada depresyon düşünülebilir. Özenli, düzgün, temiz giyimli tek başına bir gösterge olmamakla beraber obsesif kişilerin simetri, hatasızlık gibi içerik yaşantıların giyinişleri yansıması olarak görünebilir (5).

3.2.Konuşma ve İlişki Kurma

Hemşire, hastanın konuşmasında miktarı, kalitesi ve herhangi bir anormalliği değerlendirir. Konuşma biçimi, hacmi ve içeriği açısından tanımlanabilir. Konuşma şekli, ruhsal hastalıklardan etkilenen konuşma hızı, ritmi ve konuşma akıcılığını içerir. Konuşmanın içeriği, kişinin söylediği şeyler, düşüncelerini ortaya koyar (3).

- Hastanın konuşması kesintisiz mi?
- Hasta çekingen mi (bir konudan sıkışmış gibi görünüyor ve başka bir fikre geçemiyor mu)?
- Yanıtlar, kısa "evet" veya "hayır" mı?
- Hastanın konuşmasının içeriği, sorulan soru ile ilgili mi?
- Konuşma hızı hızlı mı yoksa yavaş mı?
- Ton sesli veya yüksek mi?
- Hasta iyi bir şekilde konuşuyor mu?
- Hasta, neolojizm (sadece üreten kişi için anlam taşıyan icat kelimeler) kullanıyor mu?
- Hemşire, kekemelik gibi konuşma zorluklarını not eder (1).

Konuşma ve İlişki Kurma Değerlendirme Rehberi
Konuşma
1.Konuşmanın yavaşlığı ya da hızı
a. Konuşmanın normale göre hızlı ya da yavaş olup olmadığını not alın.
2.Konuşmanın Basıncı
a. Konuşmanın çılgınca olup olmadığını not alın.
b. Kesintiye uğratılmayan konuşma?
3.Tonlama
a. Kelimeler uygun vurgu ile söyleniyor mu?
b. Kelimeler monoton, vurgusuz söyleniyor mu?
4.Ses
a. Konuşma çok yüksek ya da alçak mı?
5. Kekemelik ya da diğer bozuklukları
a. Ses Bozukluğu/kısıklığı?
b. Peltekleşmiş Konuşma?
6.Afazi
a. Kelimeleri oluşturmada zorluk.
b. Yanlış kelimeler kullanma
c. Belirli kelimeleri düşünmede zorluk (4).
İlişkiler
a) Hastanın gözlem ve muayene döneminde kişilere ve eşyalara tutumu:
b) Hastanın kendisine karşı tutumu:

c)Hastanın çevresine ve diğer bireylere karşı tutumu, ilişkileri:
Genel Tutum
1. İşbirlikçi/İşbirlikçi değil
a. Soruları istekle cevaplar
b. Soruları cevaplamayı red eder.
2. Arkadaşça/Düşmanca/Savunucu
a. Girişken ve duyarlı mı?
b. Alaycı ve Sinirli mi?
3.İlgisiz/Kayıtsız
a. Görüşme sürecine katılmayı red eder.
4.Özenli/İlgili
a. Görüşme Sürecine aktif olarak katılır.
5.Tetikte/Şüpheli
a. Sürekli çevreyi gözden geçirir.
b. Görüşmecinin sorularını sorgular.
c. Soruları cevaplamayı red eder (4).

3.3.Duygudurum-Duygulanım

Duygu-durum, hastanın yaygın ve kalıcı duygusal halidir. Duygulanım, hastanın duygusal durumunun dışa vuruş şeklidir. Hasta "Ben depresyodayım" ya da "Kendimden memnunum" gibi duygular hakkında açıklamalar yapabilir veya hemşire duruş, hareket, ses tonu ve yüz ifadesi gibi verilerden hastanın ruh halini çıkarabilir. Ayrıca, hemşire hastanın duygu-durumunu ve duygulanımını tutarlılık açısından değerlendirir. Örneğin, hasta kızgın bir yüz ifadesine sahip olabilir, ancak öfkeli veya üzgün hissi herhangi bir şekilde inkar edebilir. Veya hasta gülüyor ve gülümseyerek bir aile bireyinin kaybından bahsediyor olabilir. Hemşire, bu tutarsızlıkları not etmelidir. Hemşirenin, hastadan duygu-durumunun yoğunluğunu tahmin etmesini istemesi yararlı olabilir (Örn: Hemşire hastaya sorar; "Son zamanlarda kendinizi nasıl hissediyorsunuz?") Hemşire hastadan duygu-durumunu 1 ile 10 arasında bir ölçekle puanlamasını isteyebilir. Örneğin, Hasta depresyondaysa, hemşire "1 ile 10 arasında bir ölçekte, en az depresyonda 1, en çok depresyonda 10 olmak üzere, şu anki duygu-durumunu nereye yerleştireceğinizi sorabilir (1).

Duygu-durum ve Duygulanım Değerlendirme Rehberi
Duygu-durum
1.Çökkün; umutsuz
a. Başa çıkılamayan bir üzüntü duygusu
b. Düzenli aktivitelere ilgi kaybı
2.Sinirli
a. Kolayca sinirlenir
b. Öfkeye neden olur.
3.Anksiyöz
a. Endişe hissini gösterir ya da sözel olarak ifade eder.
4.Sevinçli
a. Neşe ve yoğun haz duyguları ifade eder.
b. Yoğun bir şekilde iyimser mi?
5.Öforik
a. Aşırı bir sevinç duygusu gösterir.
b. Büyüklük duyguları ifade eder (Her şey harika!)
6.Korkulu
a. Gerçek ya da algılanan tehlike ile ilişkili korku duygusunu gösterir.
7.Suçlu
a. Gerçek ya da algılanan bir kabahat ile ilişkili korku duygusunu gösterir ya da sözel olarak ifade eder.

b. Üzüntü ve umutsuzluk duyguları ile ilişkili olabilir.
8.Labil (Oynak)
a. Öföri ile depresyon ya da anksiyete arasında duygu-durum salınımları gösterir (4).
Duygulanım
1.Duygu durum ile uyumlu
a. Duyguların dışa vurumu duygu-durum ile uyumludur (Örn: Eğer çökkünse duygu ifadesi hüznün, kederli gözler, belki ağlamadır).
2.Kısıtlı ya da Künt
a. Minimal duygu dışavurumu gösterir.
3.Düz
a. Duyguların dışa vurumu yoktur.
4.Uygun
a. Duygu dışavurumu belirli bir durumda beklenen şekildedir (Örneğin, ölüm haberi aldığı anda ağlama)
5.Uygunsuz
a. Duygu dışa vurumu durumla uyumsuzdur (Örneğin, ölüm haberi aldığı anda gülme) (1).

Hemşire, hastanın duygu-durumuna karar verirken kendi gözlemleri dışında, görüşme sırasında hastaya soru sorarak karar verir.

Örnek soru: Son zamanlarda kendinizi nasıl hissediyorsunuz?

3.4.Bilişsel Yetiler

Hemşire, bilişsel yetiler başlığı altında bireyin bilinç düzeyini, algılama ve dikkatini, oryantasyonunu, belleğini, soyut düşünme becerisini, zeka düzeyini, gerçeği değerlendirme yetisini ve yargılamasını değerlendirir.

Bilişsel Yetileri Değerlendirme Rehberi
Bilişsel (Kognitif) Yetiler
1.Bilinç:
a. Bireyin zihni açık mı?
b. Ya da çevrenin algılanmasında ve farklılığında bozukluk var mı?
2. Algılama ve Dikkat:
a) Normal özellikler (hastanın konulara, uyarılara dikkatini yeterince verip veremediği):
Örnek Soru: Masanın üzerindeki bir bakın, sonra gözlerinizi kapatın ve bana masanın üzerinde neler olduğunu söyleyin.
Cevap:
Örnek Soru: Gözlerinizi kapatın. Duvarlar ne renk?
Cevap:
b) Anormal özellikler (dikkat azalması, dikkat artması, seçici dikkat artması vb.):
c) Anormal özellikler (varsanı/halüsinasyon):
Örneğin;
Örnek Soru: Ortalıkta kimse yokken kulağınıza sesler geldiği olur mu?
Cevap:
Örnek Soru: Başkalarının görmediği şeyleri gördüğünüz oluyor mu? veya Uyanık iken görüntüler, hayaller gördüğünüz olur mu?
Cevap:
d) Anormal özellikler (yanılsama/ilüzyon):
Örnek Soru: Objeleri farklı algıladığınız oluyor mu?

Cevap:
e) Anormal özellikler (depersonalizasyon):
Örnek Soru: Bazı vücut bölümlerinizin, aynadaki görüntünüzün size ait olmadığı düşüncesine kapıldığınız oluyor mu?
Cevap:
f) Anormal özellikler (derealizasyon):
Örnek Soru: Bulduğunuz çevre size yabancılaşmış geliyor mu?
Cevap:
3. Yönelim (Oryantasyon):
a) Yer:
Örnek Soru: “Şu an neredeyiz?”
Cevap:
b) Zaman:
Örnek Soru: “Hangi aydayız?”
Cevap:
c) Kişi:
Örnek Soru: “Hemşirenizin adı nedir?”
Cevap:
Not: Yönelim bozuklukları deliryum, demans gb. psikofizyolojik rahatsızlıklarda daha sık görülür. Yönelim, sıraya göre bozulur. Hasta, önce zaman oryantasyonunu, sonra yer oryantasyonunu ve en son kişi oryantasyonunu kaybeder (5).

4. Bellek (Hafıza):
a) Anlık Bellek:
Örnek Soru: “Söylediğim kelimeleri benden sonra tekrarlayın. Kapı, çanta, elma.” veya “Elliden geriye beşer beşer sayınız.”, “Mehmet isminin harflerini geriye doğru (temhem) söyleyiniz.” vb.
Cevap
b) Yakın Bellek:
Örnek Soru: “Size biraz önce söylediğim üç kelimeyi tekrarlayabilir misiniz?”, “Hastaneye ne zaman geldiniz?”, “Hastaneye kiminle geldiniz?”, “Hangi yıldayız?” vb.
Cevap:
c) Uzak Bellek:
Örnek Soru: “İlkokula ne zaman başladınız?”
Cevap:
5. Zeka Düzeyi:
6. Soyut Düşünme Yetisi:
Örnek Soru: “Damlaya damlaya göl olur ne demek sizce?”
Cevap
7. Gerçeği Değerlendirme Yetisi:
Örnek Soru; “bana bir düşünüyü anlatabilir misiniz?”
8. Yargılama:
Örnek Soru: “Sokakta yürürken bir cüzdan bulsanız ne yaparsınız?”
Cevap:

3.5.Düşünme

Düşünce süreci, hastanın nasıl düşündüğünü ifade eder. Hemşire, bir hastanın düşünce sürecini konuşma ve konuşma stillerinden çıkarabilir. Düşüncenin sürecindeki bozukluklar ritim ve süreklilik bozuklukları şeklinde olur. Fikir uçuşmaları, düşüncelerde inhibisyon ve yavaşlama mutizm, düşüncenin hızında artma, çevresel konuşma ve teğetsellik ritimle ilgili bozukluklar olup buraya kaydedilmelidir. Perseverasyon, blok, çağrışımlarda çözülme ve enkoheras ise süreklilik ile ilgili bozukluklardır (6). Hasta düşüncelerini sözlü anlatıma döktüğünde anlaşılır (5).

Düşünce içeriği, hastanın söylediği şeydir. Hemşire, hastanın sözlü ifadelerinin mantıklı olup olmadığını, diğer bir deyişle mantıksal olarak bir fikir ile ilişkili olup olmadığını değerlendirir. Hemşire, düşünce süreci ve içeriğinde belirgin güçlük çeken hastalarla karşılaştığında, kısa yanıt gerektiren sorular sormanın yararlı olabileceği düşünülür (1).

Düşünceyi Değerlendirme Rehberi
Düşünce Süreci:
Normal özellikler (düşüncenin hızı, düzenli ve amaca uygun oluşu):
Anormal özellikler/Düşüncede azalma (duraklama, yavaşlama, bloklar vb.):
Anormal özellikler/Düşüncede artma (hızlanma, düşünce uçuşması, ayrıntıcılık vb.):
Anormal özellikler/Düşüncede sapma (neolojizm, sözcük salatası, stereotipi, ekolali, clang çağrışım vb.):
1.Fikir Uçuşması
a. Konuşmalar sürekli, hızlı ve birinden diğerine geçme şeklindedir.
2.Çağrışımların Gevşemesi
a. Konuşmalar bir konudan alakasız bir konuya kayar.
3.Çevresellik
a. Konuşmaların çok ayrıntılı olması nedeniyle oyunları ya da kafiyeli uzun ve sıkıcıdır, istenen noktaya ulaşmakta gecikilir.
4.Teğetsellik
a. Uzun ve sıkıcı olan konuşmalar istenen noktaya ulaşamaz.

5.Neolojizm
a. Birey anlamını yalnızca kendisinin bildiği anlamsız yeni sözcükler üretir.
6.Somut Düşünce
a. Düşünce yalın, basittir.
b. Soyut düşünme yeteneği yoktur.
c. Basit deyişleri (atasözleri) açıklayamaz.
7.Klang Çağırışım
Kelime oyunları ya da kafiyeli konuşma; ses uyumu olan fakat farklı anlamlara sahip sözcükler kullanılması
8. Sözcük salatası
a. Anlamsız karışık sözcükler kullanma; anlaşılmaz konuşma
9.Perseverasyon
a. Danışanın söylenen bir cümlenin en son kelimesini sürekli tekrarlama (Örğ:Hemşire, George: “Geroge, şimdi öğle yemeği zamanı”. George: Öğle yemeği, öğle yemeği, öğle yemeği, öğle yemeği»).
10.Ekolali
a. Diğer kişilerin söylediklerini sürekli tekrarlama
11.Mutizm
a. Konuşmama (ne konuşabilir ne de konuşmak ister.)
12.Konuşmanın Fakirliği
a. Konuşma çok azdır; yanıtlar tek heceli olabilir (4).
Düşünce İçeriği:

a) Normal özellikler (bireyin düşüncesinde bulunan konular):
b) Anormal özellikler (Sanrı, obsesyon, fobi):
Örneğin;
Soru: “Herhangi bir dönemde düşüncelerinin başkaları tarafından okunduğunu, denetlendiğini düşündüğün oluyor mu?” (Sanrı)
Cevap:
Soru: “Size zarar vermek isteyen var mı?” (Sanrı)
Cevap:
Soru: “Hiç korkularınız var mı?”
Cevap:
Soru: “Saçma olduğunu, yanlış olduğunu bildiğiniz halde tekrarlayan, sizi rahatsız eden ve düşünmeden duramadığınız şeyler var mı?” (Obsesyon)
Cevap:
Soru: “Belirli bir nesne ya da durumdan aşırı derecede korktuğunuz oluyor mu?” (Fobi)
Cevap:
c) Hastalığı ve sağaltımı konusundaki düşünceleri (İçgörü):
Soru: “Neden burada olduğunuzu düşünüyorsunuz?”, “Tedaviden beklentileriniz nedir?” vb.
1. Delüzyonlar (Sanrılar) (Kişi gerçek dışı fikir ya da inançlara sahip mi?)
a. Kötülük Görme: Birisinin bir yolla onu almaya geleceğine, ona zarar vereceklerine ilişkin bir inanç (Örn “FBI herhangi bir zamanda beni almaya gelecek”.)
b. Büyüklük: Her şeye gücünün yettiği ya da büyük bir öneme sahip olduğuna yönelik bir düşünce (örn. Ben kıralım ve bu benim kırallığım! Her şeyi yapabilirim!)
c. Referans: Çevresinde meydana gelen her şeyin kendisi hakkında olduğuna yönelik bir

düşünce (Örn: “Bu gece TV’de gösterilen film benim yaşamım hakkındadır.”)
d. Kontrol ya da etki: Davranış ve düşüncelerinin dış güçler tarafından kontrol edildiğine yönelik bir inanç/düşünce (Örn; “Ben emirlerimi Kanal 27’den alırım. Ben sadece güçlerin buyurduklarını yaparım.”)
e. Somatik: Bedenin bir parçasının işlevsiz olduğuna yönelik bir inanç (Örn: Kalbim durdu, uzun zamandır atmıyor.)
f. Nihilistik: Bedenin bir parçası ya da dünyanın var olmadığı ya da yıkıldığına yönelik bir inanç (Örn: Ben artık hayatta değilim.)
2.Suisidal ya da homosidal fikirler
a. Kişi kendisine ya da diğerlerine zarar verme fikirleri ifade ediyor mu?
3.Obsesyonlar
a. Kişi zihninden atamadığı inatçı bir düşünce ya da duygu hakkında konuşuyor mu?
4.Paronaya /Şüphencilik
a. Sürekli çevreyi gözden geçirir.
b. Görüşmecinin sorularını sorgular
c. Soruları cevaplamayı reddeder.
5.Büyüsel Düşünce
a. Kişi kelime ya da eylemlerinde güce sahip olduğunu gösteren bir şekilde konuşuyor mu? (Örn: “Bir çatlağın üzerine basarsan, annenin sırtını kırarsın!”)
6.Aşırı Dindarlık
a. Kişi dini fikir ve davranışlar ile ilgili obsesyon gösteriyor mu?
7.Fobiler
a. Gerçek dışı korku ifadesi var mı? (Belirli bir obje ya da sosyal durumla ilgili)
8.İçerikte Fakirlik:

a. Belirsiz ya da basmakalıp ifadeler ya da klişeler nedeniyle danışan tarafından aktarılan çok az bilgi?

Cevap:

(4).

3.6.Motor Aktiviteler

Hemşire aynı zamanda olağan dışı tikler veya titremeyi de gözlemlemektedir. Kişisel karar verme veya yanlış yorumlamayı önlemek için gözlem ve davranış örnekleri belgelemektedir. Motor davranışları değerlendirirken kullanılan özel terimler şunları içerir.

DIŞAVURAN DAVRANIŞ
a) Normal özellikler (canlılık, enerji düzeyi, genel uğraşları, eylemleri):
b) Anormal özellikler/Artma (tembellik, durgunluk, donakalım vb.):
c) Anormal özellikler/Azalma (yerinde duramama, taşkınlık, saldırganlık vb.):
d)Anormal özellikler/niteliksel bozukluklar (kompulsiyon, tikler, manyerizm, ekopraksi, akatizi vb.):
Otomatizimler: Tekrarlayan, amaçsız davranışlar, sıklıkla parmakların titreştirilmesi, saçların kilidi bükülmesi veya ayağa vurulması gibi endişeleri gösterir
Psikomotor gerilik: genel yavaş hareketler
Dona Kalım: Tuhaf veya rahatsız edici olsa bile zaman içinde duruş veya pozisyonun korunması (devam ettirilmesi) (1).
Psikomotor ajitasyon: Genellikle herhangi bir sonuca ulaşamayan, içsel bir gerilim sonrası motor davranışlarda ve bilişsel fonksiyonlarda artma.
Hiperaktivite (hiperkinesis): Belli bir amaca yönelik, amaçlı hareketlerin normalin üzerinde olması. (Örneğin, hastanın düşüncelerini anlatmak için el hareketlerini fazla kullanması)
Eksitasyon (taşkınlık): Psikomotor aktivitedeki şiddetli artışlara denir. Hastalarda aşırı hareketlilik, enerji artışı konuşma da artış olarak gözlenir. Hastalar neşeli, öfkeli olabilir cinsel ve saldırganlık dürtüleri üzerindeki kontrolleri azalabilir.

Ekopraksi: Hastanın karşısındaki kişinin hareketlerini yenilemesi, taklit etmesi (5).
İmpulsiyon: Beklenmeyen bir davranış ya da harekette bulunma.
Suisid: Kendini öldürmeye yönelik intihar girişimi, davranışı.
Homosid: İnsan öldürme hareketi.
Akatizi: Antipsikotik tedavi sonucunda yerinde duramama, vücut ve ayak duruşlarının sık sık değiştirilmesi, ayağın sürekli yere vurulması veya sallanması şeklinde görülen hareket bozukluğu.
Zorlantılar (kompulsiyonlar): Kontrol edilemez bir dürtü sonucu bir hareketin tekrarlanması. Sürekli el yıkama, temizlik yapma, nesnelere sayma vb. Dipsomani, alkol içme kompulsiyonu, kleptomani, çalma kompulsiyonudur.
Agresyon: Sözel veya fiziksel zorlamayla birlikte hedefe yönelik hareket artışı, öfke, kızgınlık ve saldırganlık duygularının motor karşılığıdır (Kulaksızoğlu I ve ark.,2009).

3.7.Özbenlik Kavramı

a) Hastanın kendisi hakkındaki düşünceleri:
Örneğin; “ben kompozisyonu yazdırma”

3.8.Aktarım Belirtisi

Aktarım Belirtileri
a) Hastada aktarım belirtilerinin olup olmadığı (Transferaz ?, Kontratransferaz?)

Sonuç olarak:

Ruhsal durum muayenesi önemli bir klinik beceridir. Ne kadar çok pratik yapılırsa uygulamada o kadar çok başarılı olunur. Ruhsal durum muayenesinin bazı alanları öykü almanın kapsamındadır ve bu alanlara yeniden dönmeye ihtiyaç olmayacaktır. Önemli olan şey zihninizde hala boşlukların olduğunun farkında olabilmeniz için zihninizde bir çerçeve geliştirmenizdir. İlgili bölümlerde yazmak üzere boş olan yazılı bir listeye başlamak size yardımcı olabilir. Fakat, çok katı olmamaya ve empatik kalmaya dikkat edilmelidir (3).

Ruhsal durum muayenesi hemşire için hemşirelik tanımlarını koymak ve problemleri saptama aşamasında önemli bir veri toplama yöntemidir. Değerlendirmeyi tamamladıktan sonra, hemşire, topladığı tüm verileri analiz eder. Veri analizi, genel değerlendirmeyi düşünmeyi içerir. Hemşire, belli bir noktaya odaklanmak yerine büyük resmi arar, hasta ile ilgili veriler ışığında hastanın güçlü yönlerini, ihtiyaçlarını belirleyip hemşirelik tanımlarını koyar. Aynı zamanda hemşire kendi muayenesi, gözlemi ve aile vb. kişilerden topladığı bilgiler örtüşmediğinde çeşitli alanlarda değerlendirme yapmaya ihtiyaç duyar (1).

Kaynaklar

- 1)Videbeck SL. (Ed). (2008). Psychiatric Mental Health Nursing. The point.Fourth edition. e-textbook.
- 2)Halter MJ. (Ed). (2014) Varcarolis' Foundations of Psychiatric Mental Health Nursing. Seventh edition. Elsevier. e-textbook.
- 3)Hughes S. History Taking & Risk Assessment&Mental State Examination. Universty of Bristol.
- 4)Towsend MC. (çevr.) Özcan CT, Gürhan N. Mental Durum Değerlendirmesi. Ruh Sağlığı ve Psikiyatri Hemşireliğinin Temelleri. Akademisyen Tıp Kitapevi.6.Baskı.Ankara;2016;833-837.
- 5)Şahin D (2009) Durum Muayenesi ve Semiyoloji. Psikiyatri. İstanbul Üniversitesi Basım ve Yayınevi-İstanbul.s:19-34.
- 6)Yüksel N. Ruhsal hastalıklar.3. baskı.MN medikal& Nobel.Ankara.2006.67-70.

BİR OLGU SUNUMU: ON BİR İNTİHAR GİRİŞİMİ OLAN MAJÖR DEPRESYON HASTASI

Arş. Gör. Zeynep KOÇ

Gaziantep Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Psikiyatri Hemşireliği ABD, zeynepkoc2009@hotmail.com

ÖZET**Tanıtcı Bilgiler**

Adı Soyadı: B.D, Cinsiyeti: Erkek

Yaş: 39, Doğum Yeri ve Yılı: Sivas/1978, Medeni Durum: Bekar, Eğitim Durumu: İlkokul

Mesleği: Pizza Ustası, Tıbbi Tanı: Suicid Girişimi + Major Depresyon

Kardeş Sayısı: 11 kardeşten 7.si

Yatış Biçimi: Gönüllü olarak Acilden Yatış

Baba: Alkolizm hastası, DM, HT Hastası Abi: Alkolizm hastası Anne: DM, HT Hastası

Abla, Dayı, Hala: Şizofren Hastası

Hastalık Öyküsü

B Bey ilk intihar girişimini 1998 yılında İskenderun da acemi birlikte komutan teftiş yaparken kendisine soru sorulacak korkusuyla ellerinin titremesi, yüzünün kızarması ve diğer asker arkadaşların gülmeye başlaması üzerine ilaçla gerçekleştirmiş. Revirde sosyal fobi tanısı almış ve auroix tablet başlanmıştır. İkinci intiharını usta birliğinde Yalova'da ilaçla gerçekleştirmiş. Sonra 1999 yılında Gölcüğe yollanmıştır. Gölcükte 17 Ağustos 1999'da 7,8 büyüklüğünde deprem olmuş ve bu depremde arkadaşını kaybetmiştir. Bu olay üzerine 3. İntiharını ilaçla gerçekleştirmiş. Askerliği 18 ayda bitirmiş. Askerliğin bitmesi üzerine İzmir'e ablasını yanına çalışmaya gitmiş ve bir pizzacıda işe girmiş, sonra gazı açık unutmuş ve kolunu yakmış. Bu olaydan dolayı işine son verilmiştir. Bu olaydan sonra, B Bey ilaçla 4. intiharını ilaçla gerçekleştirmiş ve Dokuz Eylül Üniversitesi aciline başvurmuş ve midesi yıkandıktan sonra psikiyatri servisine yatışı yapılmıştır. Bu yatışta Major Depresyon tanısını almış ve 3 ay tedavi görmüş. Antidepresan ilaçla taburcu olmuş. Daha sonra İstanbul'a çalışmaya gitmiş ve bir pazarlama dükkanında işe girmiş. Kendisini dolandıracaklarını iddia ederek dükkan sahipleriyle tartışmıştır. Sonrada Bakırköy Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesinde 1 ay tedavi görmüş. 2001 yılında nişanlanmış ve bir ay sonra kız tarafı nişanı atmış. Aile bu ayrılma sürecinde B beye destek olmamış Bunun üzerine tekrar ilaçla intihar (5.intihar) etmiş. Numune Hastanesinin aciline gitmiş ve psikiyatri servisine yatışı yapılmıştır. B Bey, daha sonraki 4 intiharını da iş bulamayışı ya da bulduğu işte de birkaç gün çalışıp sonra kendi isteğiyle işten ayrılması ya da patron tarafından işten çıkarılması, babasının bir işte çalışmadığı için B Beye söylenmelerinin olması, kendini yalnız, çaresiz, işe yaramaz hissetmesi, değersiz ve mutsuz hissetmesi sonucunda Sivas'ta ilaçla gerçekleştirmiş. Her intihar girişiminde hastaneye başvurmamış sadece kusmadığında ya da kanlı kustuğunda Numune hastanesine hastaneye başvurmuş. Cumhuriyet Üniversitesi (C.Ü) Araştırma ve Uygulama hastanesine yatmadan 3 ay önce Numune Hastanesinde

İntihar girişiminde (10.intihar girişimi) bulunduğundan dolayı 1,5 ay süreyle yatmış. B bey 11.intiharını 20 tane arveles, 17 tane lustral olmak üzere 37 tane tablet içerek gerçekleştirmiş ve kanlı kusması olması nedeniyle 15.10. 2016 tarihinde yürüyerek tek başına C.Ü Uygulama Hastanesinin aciline başvurmuş ve midesi yıkandıktan sonra psikiyatri servisine yatışı yapılmış.

Anahtar Kelimeler: Major Depresyon, Olgu, İntihar

GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü'ne göre dünya üzerinde tahminen 350 milyon her yaştan insan depresyon yaşamaktadır. Majör Depresif Bozukluk (MDB) belki de dünyanın en önemli sağlık sorunudur. Ortalama beş kişiden birinin hayat boyu bu hastalığa yakalandığı bilinmektedir. Bu tabloya rağmen gelişmiş ülkelerde dahi MDB vakalarının sadece %15 kadarı psikiyatra gitmekte ve doğru tedavi görebilmektedir; ülkemiz için bu oranın çok daha düşüktür.

MAJOR DEPRESİF BOZUKLUK TANI KRİTERLERİ (DSM V)

A. Aşağıdakilerden en az 5'inin en az 15 gün süre ile gün boyu bulunması (1.veya 2. kriter mutlaka bulunmalı)

- 1.Depresif duygudurum
- 2.Anhedoni, ilgi-istek azalması
- 3.İştah azalması ya da artması
- 4.Uyku azalması ya da artması
- 5.Psikomotor yavaşlama ya da ajitasyon
- 6.Enerji azalması, yorgunluk
- 7.Suçluluk, değersizlik hissi
- 8.Konsantrasyon güçlüğü
- 9.İntihar eğilimi

B. İşlev kaybı vardır.

C. Semptomatoloji bir madde kullanımına ya da genel tıbbi duruma bağlı değildir.

D. Başka ruhsal hastalıkla açıklanamaz.

E. Hiçbir zaman bir manik ya da hipomanik nöbet yoktur.

Alışkanlıkları:

Günde 1 Paket (20 adet) sigara içiyor.

Daha Önce 4-5 defa Esrar kullanımını olmuş. Şu anda kullanmıyor.

Ayda bir defa votka içiyor.

Doğumu ve Gelişim Dönemi Özellikleri

B Bey 1978 yılında Sivas'ta normal doğumla evde doğmuş.

Doğum sırasında herhangi bir komplikasyon gelişmemiş.

Çocukluğunda babası alkol aldıktan sonra B beye şiddet uyguluyormuş.

Alıngan bir kişilik yapısına sahipmiş.

İlkokulda devamlı kas ağrısı oluyormuş ve aspirin kullanınca geçiyormuş.

B Beyin çocukluk döneminde ailenin ekonomik durumu çok kötümüş.

Okul Döneminde içe kapanık ve çekingen bir kişiliğe sahipmiş.

Okul dönemi boyunca arkadaşlarının ayakkabıları ve giyimine özenip, kendi kıyafetlerinden utanıyormuş.

Hastalık Öyküsü

B Bey ilk intihar girişimini 1998 yılında İskenderun da acemi birlikte komutan teftiş yaparken kendisine soru sorulacak korkusuyla ellerinin titremesi, yüzünün kızarması ve diğer asker arkadaşların gülmeye başlaması üzerine ilaçla gerçekleştirmiş. Revirde sosyal fobi tanısı almış ve auroix tablet başlanmıştır. İkinci intiharını usta birliğinde Yalova'da ilaçla gerçekleştirmiş. Sonra 1999 yılında Gölcüğe yollanmıştır. Gölcükte 17 Ağustos 1999'da 7,8 büyüklüğünde deprem olmuş ve bu depremde arkadaşını kaybetmiştir. Bu olay üzerine 3. İntiharını ilaçla gerçekleştirmiş. Askerliği 18 ayda bitirmiştir. Askerliğin bitmesi üzerine İzmir'e ablasını yanına çalışmaya gitmiş ve bir pizzacıda işe girmiş, sonra gazı açık unutmuş ve kolunu yakmış. Bu olaydan dolayı işine son verilmiştir. Bu olaydan sonra, B Bey ilaçla 4. intiharını ilaçla gerçekleştirmiş ve Dokuz Eylül Üniversitesi aciline başvurmuş ve midesi yıkandıktan sonra psikiyatri servisine yatırılmış. Bu yatışta Major Depresyon tanısını almış ve 3 ay tedavi görmüş. Antidepresan ilaçla taburcu olmuş. Daha sonra İstanbul'a çalışmaya gitmiş ve bir pazarlama dükkanında işe girmiş. Kendisini dolandıracaklarını iddia ederek dükkan sahipleriyle tartışmış. Sonrada Bakırköy Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesinde 1 ay tedavi görmüş. 2001 yılında nişanlanmış ve bir ay sonra kız tarafı nişanı atmış. Aile bu ayrılma sürecinde B beye destek olmamış Bunun üzerine tekrar ilaçla intihar (5.intihar) etmiş. Numune Hastanesinin aciline gitmiş ve psikiyatri servisine yatırılmış. B Bey, daha sonraki 4 intiharını da iş bulamayışı ya da bulunduğu işte de birkaç gün çalışıp sonra kendi isteğiyle işten ayrılması ya da patron tarafından işten çıkarılması, babasının bir işte çalışmadığı için B Beye söylenmelerinin olması, kendini yalnız, çaresiz, işe yaramaz hissetmesi, değersiz ve mutsuz hissetmesi sonucunda Sivas'ta ilaçla gerçekleştirmiş. Her intihar girişiminde hastaneye başvurmamış sadece kusmadığında ya da kanlı kustuğunda Numune hastanesine hastaneye başvurmuş. Cumhuriyet Üniversitesi (C.Ü) Araştırma ve Uygulama hastanesine yatmadan 3 ay önce Numune Hastanesinde

İntihar girişiminde (10.intihar girişimi) bulunduğundan dolayı 1,5 ay süreyle yatmış. B bey 11.intiharını 20 tane arveles, 17 tane lustral olmak üzere 37 tane tablet içerek gerçekleştirmiş ve kanlı kusması olması nedeniyle 15.10. 2016 tarihinde yürüyerek tek başına C.Ü Uygulama Hastanesinin aciline başvurmuş ve midesi yıkandıktan sonra psikiyatri servisine yatışı yapılmış.

Hastanın Foksiyonel Örüntüler Modeline Göre Değerlendirilmesi

Beslenme ve Metabolizma Özellikleri: Boy: 170 cm Kilo:87 Kilo BKİ: 30,103

Öz Bakım Aktiviteleri: B Bey 10 günde bir banyo yapıyor, dişlerini fırçalamıyor. Dişleri aşırı sararmış bir görüntüsü var. Hastanede olduğu süre boyunca tırnaklarını hiç kesmemiş. Tırnakları kirli ve uzun bir görünümde. B Bey, öz bakım aktivitelerini yerine getirememesinin nedenini isteksiz olması olarak ifade etti.

Hastada Gözlenen Aktivite ve Hareketler: Kalabalık ortamlara girince ve anksiyeteli durumlarda hareketlerde tedirginlik, bacaklarda ve ellerde titreme mevcut.

Uyku ve Dinlenme Özellikleri: B bey ortalama 7-8 saat uyuyor. Saat 22 ya da 22:30 da uyuyor saat 6 'da ya da 6:30 da uyanıyor. Uykuya dalmada ve sürdürmede güçlük yaşıyor. Uykuda bölünmeleri var. Sabah kalktığında yorgun bir yüz ifadesi mevcut (Dinlendirici olmayan uyku). Gün içinde 1-2 saat uyumaları oluyor. Ortam değişikliği, stres, depresyon B beyin uykusunu etkiliyor.

Kendini Algılama (Benlik Kavramı): B Bey kendini işe yaramaz, pasif, çaresiz ve değersiz bir insan olarak tanımlıyor. B Beyin kendine saygısı çok düşük ve kendine özgüveni yok. Toplum içine girdiğinde anksiyete ve korku yaşıyor. B Bey kendinden nefret ettiğini ifade etti.

Rol ve İlişki Özellikleri: B Bey 20 yıldır Pizza ustasıymış. Fakat sosyal fobisinden dolayı son 1,5 yıldır çalışmadığını, en son çalıştığı yerde elleri titreyip, yüzü kızarması üzerine diğer iş arkadaşlarıyla tartışmış ve işten kovulmuş, sadece 1 gün çalışabilmiş. Hasta çalışan rolünden, hasta rolüne geçiş yapmış.

Rol ve İlişki Özellikleri: Aile içi ilişkilerinde değişiklikler yaşamış. Annesi dışında hiçbir aile üyesi ile geçinemiyormuş. Babası ile olan ilişkileri önemli ölçüde bozulmuş. B Beyin, tedavi ekibi ile olan ilişkileri önce güvensizlik ile başladı, iyileşme gösterdikçe tedavi ekibi ile daha uyumlu ilişkiler kurdu. Diğer hastalarla iletişime geçmiyor. Onlarla paylaşacak hiçbir şeyi olamadığını ifade ediyor. Servis aktivitesine bazen desteklenerek katılıyor, bazen ise katılmıyor.

Stresle Baş Etme Özellikleri: B Bey, stres ve anksiyete yaşadığı durumlarda, intihar ediyor, alkol ya da esrar kullanıyor, insanlardan uzaklaşıyor, öfkelenince duvarlara vuruyor.

RUHSAL DURUM MUAYENESİ

Genel Görünüm: B Bey, 87 kiloda, 170 cm boyunda, gözlüklü, esmer, yuvarlak yüzlü, endişeli bir yüz ifadesine sahip, sararmış dişleri olan, omuzları çökkün, genellikle kıyafetlerinde koyu renk tercih eden, kıyafetler arasında renk uyumu olan, mevsime, kronolojik yaşına, sosyoekonomik durumuna uygun giyimli ancak kıyafetleri dağınık ve özensiz olan biridir.

Konuşma ve İlişki Kurma: B Beyin konuşması düzenli, ses tonu normal, yanıtları sorulara uygun fakat sorulara cevap verirken duraklamaları oluyor (Konuşmada bloklar mevcut). Hasta konuşarak ilişki kurmakta kelimeleri seçmekte kararsız kaldığından biraz zorlanıyor.

Duygulanım ve Duygudurum: Son zamanlarda nasıl hissediyorsunuz? diye sorulduğunda B Bey aynı, sıkılıyorum diye yanıtladı. B Bey çökkün duygudurumda, kendini çaresiz, aşırı ümitsizi kendini değersiz hissettiğini ifade etti. B Bey yaptığı hiçbir şeyden zevk olmadığını, katıldığı aktivitelerden ya da yaptığı hiçbir şeye karşı bir şey hissetmediğini ifade etti (Duygulanımda azalma mevcut). Beck Depresyon Ölçeği Puanı:34.

Bilişsel Yetiler

Bilinç: B Bey kendisinin ve çevresinde olanların farkında. Bilinci Açık.

Algılama ve Dikkat: B Bey konulara, uyarılara dikkatini yeterince verebiliyor. Masanın üzerindeki kilelere bakıp, sonra gözlerini kapatıp masanın üstünde neler olduğu sorulduğunda, B bey masanın üzerindeki eşyaları doğru bir şekilde tekrarladı. B Beyin dikkatinde artma ya da azalma yok. B Bey ortalıkta kimse yokken sesler duymadığını, başkalarının görmediği şeyleri görmediğini ifade etti (Varsanı/Halüsinasyon Yok) B Bey, Objeleri farklı algılamadığını (İlüzyon/yanılsama yok) ifade etti. B Bey, bazı vücut bölümlerinin aynadaki görüntülerinin kendine ait olmadığı düşüncesinin olmadığı, çevrenin kendisine yabancılaşmış gelmediğini ifade etti (Derealizasyon, Depersonalizasyon yok).

Yönelim (Oryantasyon): B Beyin yere, kişiye, zamana, oryantasyonu var. B Bey, şu an nerdeyiz? sorusunu hastanedeyiz, Hangi Aydayız? sorusunu Ekim ayındayız, Hemşirenizin adı ne? Sorusunu Filiz Hanım, şeklinde cevapladı.

Bellek: Anlık Belleği değerlendirmek için kapı, çanta, elma adında 3 kelimeyi tekrarlaması istendiğinde, B Bey doğru bir şekilde bu üç kelimeyi tekrarladı. B Bey, daha önce söylediği üç kelimeyi 15 dakika sonra tekrarlaması istendiğinde doğru bir şekilde tekrarladı. Yakın bellekte herhangi bir sorun saptanmadı. B Beye uzak belleği değerlendirmek için ilk okula ne zaman başladığı sorulduğunda,1987 yılında şeklinde cevapladı. Hastanın ablasına sorularak ilk okula başlanma yaşı teyit edildi. Uzak bellekte bir sorun saptanmadı.

Soyut Düşünme Yetisi: B Beyden “Damlaya damlaya göl olur” atasözünü yorumlaması istendiğinde, B Bey, biriktirmenin öneminden bahsediyor söyledi.

B Beyin soyut düşünme yetisinde herhangi bir problemi yok

Gerçeği Değerlendirme Yetisi: Hasta gerçeğe hayal dünyasının ayırt edebiliyor. Gerçeği değerlendirme yetisinde herhangi bir problem yok.

Yargılama: B Bey, “Sokakta bir cüzdan bulsan ne yaparsın?” sorusunu “Önce etraftaki insanlara sorarım onların değilse polise götürürüm” şeklinde cevapladı. B Beyin yargılamasında herhangi bir sorun saptanmadı.

Düşünme:

Düşünce Sürecinde: Düşünce yavaşlamış, bazen duraklamalar mevcut. B beyin düşünce içeriğinde yalnızlık, değersizlik, yaşamın anlamsız olduğu, çaresizlik konuları mevcut. Sanrısı, Obsesyonu yok. Sosyal fobisi mevcut. B Bey şu anda hastanede bulunma durumunu intihar girişiminin olmasına bağlıyor. B Bey olaylar arasında neden sonuç ilişkisi kurabiliyor. Hastalığını ve tanısını biliyor. B Beyin içgörüsü var.

Dışa Vuran Davranış: B Beyin enerji düzeyinde azalma mevcut, hareketlerinde azalma ve durgunluk mevcut. B Bey, kalabalık ortamlara girdiğinde, anksiyete veya stres yaratan herhangi bir durumla karşılaştığında bacaklarında ve ellerinde titremeleri oluyor.

Öz Benlik Kavramı: B Bey kendini işe yaramaz, değersiz, çaresiz olarak tarif ediyor. B Beyin “Acıların çocuğu gibiyim” ifadeleri mevcut.

Aktarım Belirtileri: B Beyde herhangi bir aktarım durumu gözlenmedi.

Hemşirelik Gözlemleri

1.HAFTA: B Beyin sabahları gergin bir yüz ifadesi vardı. Özensiz ve dağınık bir görünümü vardı. Tedavisini kendisi gelerek, istemli bir şekilde alıyordu. Jimnastik aktivitelerine katılıyordu fakat pasifti. Yoğun intihar düşünceleri olduğunu, yaptığı hiçbir şeyden zevk alamadığını, işe yaramaz bir insan olduğunu, kendini çaresiz ve ümitsiz hissettiğini söylemeleri vardı. Öğlen yemeklerini iştahlı bir şekilde yiyordu. Gündüz saatlerinde uyumaları, kendi odasında zaman geçirmeleri oluyordu. Diğer hastalarla iletişime geçmiyordu. Çay saatlerine ve sosyal saate katılıyordu fakat sorulan sorulara yanıt vermiyordu. Etkinlikler sırasında endişeli bir yüz ifadesi ve ayakta ve ellerinde titremeleri vardı. B Beyle yapılan görüşmelerde sorulan soruları yanıtlarken terleme, yüzde kızarma, ellerde ve ayaklarda titreme olduğu gözlemlendi

2.Hafta: B Beyin endişeli bir yüz ifadesi vardı. Giyimi hala özensiz ve dağınıktı, sakalları uzamıştı. İntihar düşüncelerinin şiddetinde artış vardı. Kendini asarak ya fare zehiri içerek intihar etme düşüncesinin olduğundan bahsetti. Çaresizlik, ümitsizlik, değersizlik, aşağılık duyguları devam ediyordu. Gündüz uyumaları devam ediyordu. Odasında zaman geçirmeleri ve gündüz uyumaları azalmıştı. Hasta grubuyla iletişime geçmemeye devam ediyordu. Sağlık personeli ile iletişimde artış vardı. Aktivitelere pasif olarak katılmaya devam ediyordu fakat aktiviteleri erken terk ediyordu. Yapılan görüşmeler sırasında soruları yanıtlarken anksiyetisinin arttığı ve ağlamaları olduğu gözlemlendi.

3.Hafta: B Beyin rahat bir yüz ifadesi vardı. Giyimi önceki haftalara göre daha özenliydi ve sakal tıraşı olmuştu. Aktivitelere karşı daha ilgiliydi. İşe yöneltme görevini ilk defa istekli bir şekilde aldı. İntihar düşüncelerinde ve gündüz uyumalarında önemli ölçüde azalma vardı. Çaresizlik, ümitsizlik,

değersizlik duygularından bahsetmedi. Çay saatinde kendisine sorulmamasına rağmen doğum günü olduğunu söyledi ve diğer hastalar tarafından doğum gününün kutlanması üzerine ilk defa gülümsedi. İlk defa iyi olduğunu ve taburcu olmak istediğini söylemesi oldu.

4.Hafta: B Bey kendine bakımı diğer haftalara göre daha özenliydi. Yüz ifadesi rahattı. İntihar düşünceler yoktu”. Depresyonu yendim» şeklinde ifadesi oldu. Taburcu olma istemleri artmıştı. Diğer hastalarla iletişimi hala sınırlıydı. Gündüz uyumaları devam ediyordu. Servis Aktivitelerine katılıyordu fakat bazen erken terk ediyordu. Nedeni sorulduğunda “Bir sigara içip geleceğim” şeklinde açıklaması oluyordu. Cuma günü taburculuğu planlanmasına rağmen taburculuk gerçekleşmedi.

5. Hafta: B Beyin intihar düşünceleri yoktu. Taburcu olma istemini söylemesinde artış vardı.” Depresyonu yendim” şeklinde söylemleri devam ediyordu. Uygulanan Beck Depresyon Ölçeğinden 17 puan aldı.

Sonuç Olarak: Psikiyatri hemşiresi tarafından, hastanın Majör Depresyon tanısının DSM-V tanı kriterlerinin tamamını taşıdığı tespit edilmiştir. Hastanın tıbbi tanısı desteklenmiştir. Psikiyatri hemşiresi hemşire gözlemleri, FSÖ değerlendirmesi ve ruhsal durum muayenesi sonucunda elde edilen bilgiler ışında hastaya aşağıdaki hemşirelik tanıları konulmuştur.

- İntihar Riski
- Etkisiz Bireysel Başetme
- Sosyal İzolasyon
- Anksiyete
- Benlik Saygısında Bozulma
- Öz bakım Eksikliği
- Uyku Örüntüsünde Bozulma
- Aktivite İntoleransı Riski
- Ümitsizlik
- Konstipasyon Riski
- Sözel İletişimde Bozulma
- Terapötik Rejimi Etkisiz Yönetme
- Sosyal Uyumsuzluk
- Ağız Hijyeninde Yetersizlik
- Sağlıklı Yaşam Alışkanlıklarında Yetersizlik

INNOVATIVE PERSPECTIVES IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Assoc. Prof. Dr. Filiz YALÇIN TILFARLIOĞLU

Halenur ÇELİKTÜRK

ABSTRACT

As long as life goes on, everything has become to change and as a result innovation is a growing and active process in all aspects of life. The developments lead to innovation show themselves with technology and so, the world becomes globalized. The cultures and types of lifestyles are known with other civilizations and in the end the humanity starts to find a common ground. This globalized world has an influence on many fields: politics, science, economy and etc. Education is one of these fields, since learning and teaching are also aspects that take part in having innovation continuously, teaching is a method serves learners to achieve information in a particular field; thus, we need the method in our life in order to live on and always be up to date. Methodology improves with the growth of time it is innovating to better ways to serve learners understand their fields. If English Language Teaching is taken into consideration in this point of view, it can be seen that new methods, values, principles have been occurred to develop quality of education. While the old methods are being abandoned, innovative methods and technological items are being adopted; English Language Teaching is being evolved. This paper summarizes the innovative perspectives in foreign language education.

Keywords: Innovation, Development, Improvement, Change, Methodology, Achievement

YABANCI DİL EĞİTİMİNDE YENİLİKÇİ BAKIŞ AÇILARI

ÖZET

Yaşam devam ettiği sürece, her şey değişmeye başlamakta, sonuç olarak yenilik (inovasyon) hayatın her alanında büyümekte ve aktif bir süreç haline gelmektedir. Yeniliğe yol açan gelişmeler kendini teknoloji sayesinde göstermekte ve böylece dünya küreselleşmektedir. Küreselleşme ile beraber kültürler ve yaşam tarzları diğer uygarlıklar tarafından bilinir hale gelmekte, (Haleciğim ve kullanarak en fazla iki yapıyı birbirine bağlayalım, cümle uzadıkça anlam düşüyor.) sonunda insanlık ortak bir paydada buluşmaya başlamaktadır. Bu küreselleşmiş dünyanın politika, bilim, ekonomi vb. alanlarda etkileri görülmektedir. Eğitim de bu etki alanlardan biridir, çünkü öğrenme ve öğretme aynı zamanda sürekli yeniliğe de sahip olan unsurlardır. Öğretme, belirli bir alanda bilginin elde edilmesi için öğrencilere bir yöntem sunar, böylece yaşamak ve her zaman güncel olmak için hayatımızdaki yönteme ihtiyacımız doğmaktadır. Yöntembilim ise öğrenenlerin kendi alanlarını anlamasına yardımcı olmak için zamana bağlı olarak gelişmektedir. Bu bakış açısıyla İngiliz Dili Eğitimi dikkate alınır, eğitim kalitesini geliştirmek için yeni yöntem, değer ve ilkelerin ortaya çıktığı görülmektedir. Eski yöntemler terk edilirken, yenilikçi

yöntemler ve teknolojik öğeler benimsenmekte, sonuç olarak İngiliz Dili Eğitimi dönüşerek değişmektedir. Bu çalışma yabancı dil eğitimindeki yenilikçi bakış açılarını özetlemektedir.

Anahtar kelimeler: İnovasyon, Gelişim, İyileştirme, Değişim, Yöntembilim, Başarı

Introduction

In today's world any change has occurred so quickly that every piece of information has been added or eliminated just in seconds. Globalization helps people to connect with each other, allows cultures to transmit their habits, enables languages to update itself. (Hermans & Kempen, 2014) The result of this globalizing world has an influence on economy, education and politics and etc. (Tarman, 2016) It is because that in order to catch up with the latest developments, the new methods or items should be created. (Yavuz, Albeni, & Göze Kaya, 2009) As a result of this need, the word "innovation" welcomes to us. The meaning of the word innovation means "the result that is new and different from the others". (Yavuz, Albeni, & Göze Kaya, 2009) Innovation is the outcome of the globalization and it is seen in every area like in business, management, marketing and etc.

Because of the developing world, we encounter new things like new cars, machines even food types every day and this type novelties create the need of new methods in education. It is not surprisingly that language learning and teaching must be the most affected one since language is the living thing. In the 21st century, the educational views and beliefs have been changed. The importance has been given to relationship between students and teachers and the focus is identified as learner centered. In addition to that, technology has been included in learning process to accelerate the quality of education in every subject.

In order to understand what innovation and its characteristic is, we should know the other terms used with innovation like "implementation", "creativity" and "change". If innovation is investigated with these terms, the possibility of misunderstanding should be kept at minimum level. Innovation is the phase where new ideas are developed and involves the ability to change an idea. It is seldom a systematic, structured process. (Pretorius, Millard, & Kruger, 2005) It is seldom because innovation shapes according to developments and needs, it is systematic because it has its own principals and features to be successful. Moreover, one change can have an effect on the other fields. For instance, one novelty in education affects other fields. (Wedell, Innovation in ELT, 2009) The creativity is the starting point of the innovation, that is, it helps a suitable atmosphere for innovation. (Pretorius, Millard, & Kruger, 2005) The creativity is the key factor for innovation since the novelty should be new, unique and it should be fitted the purpose. Implementation; however, helps determine the effectiveness of an innovation. (Manley, 2008) Thanks to implementation it can be understood that if the innovation is successful or needed. It should be kept in mind that some innovations may be implementations of ideas developed by others. (Pretorius, Millard, & Kruger, 2005) Although there could be no innovation without change, most changes are not innovation since it is known that every change is not related to novelty. Change and innovation gain accomplishment if they come together.

Innovations and Changes in Foreign Language Education

Learning a language can be difficult when it is taught in a way that doesn't satisfy learners, it can slow down the process of learning and bore the learner, all the boredom and difficulty is due to the methods the teacher is using in teaching, if the methods are not up to date and innovated the process of learning is going to face a lot of obstacles in its way. Innovation is a change in term of improvement and development of a program, it is the key factor of success in teaching a foreign language according to researches been done so far by professionals and researchers. According to (Looney, 2009) Innovation is based on the human creativity, knowledge and talents that are fed up and developed, via education. Indeed, successful innovations in education are mainly depends on the improved methodologies to be more beneficial for both students and teachers, and also how teachers use them. (Alperen & Hertsch, 2013) say that innovation is the process of changing of old habits and arranging them.

Besides all the methods been serving teaching learners, we still need innovation in teaching and methodology because teaching process is a non- stop process and it always seeks innovation and inventing new ways and ideas of teaching, there are lots of methods still in action and being used by teachers but they take less account because they are old methods and they innovate alongside teaching. (Wedell, Giving TESOL change a chance: supporting key players in the curriculum change process, 2003) provides a comprehensive algorithm for linking an analysis of the innovation context to the development of an appropriate innovation implementation strategy. Methods are ways and instructions; these ways can always be innovated according to what most is sufficient for the learners, that's why we need innovation in methodology. (Foray & Hargreaves, 2003) have argued, innovation within the education sectors occurs through "learning-by-doing", where "individuals learn as they go along, assess what they learn and hone their practices over time" (Carless, 2006) also indicates that the formation of innovative methods needs time. (Holliday, 1994) demonstrates the importance of a detailed, methodologically understanding of the innovation situation. Innovation in methodology is not only the change happening in the ways of teaching but is a number of things change, for example the change in curriculum or the change in teaching system, all these are innovation and they all individually affect the process of learning differently. Development of a course book is also counted as innovation in methodology, Schumpeter's classic definition of innovation as "creative destruction" that is, "destroying an old combination and realizing a new one" still pertains (Schumpeter, 1942)

As it is mentioned, the innovations in language learning are done to abolish challenges learners, teachers, administrators facing and the innovations in language learning to develop principals and methods. (Kelly, Lesh, & Baek, 2008) Innovations in this field include practices, products and technologies. (Rivenbark & Kelly, 2003)

The broad areas of sustainable Innovation in ELT (Lakshmi, 2016)

- *Interactive classroom*
- *Technology based innovative teaching*
- *Project Based learning*

- *Interactive classrooms, notional-functional syllabus, Natural Approach task based learning.*

After communicative language teaching, learners become the central of learning and as a result authentic and meaningful activities have been created. These kinds of activities help people discover technology in ELT classrooms. (Aykut, 2008) Technology has been adopted as education materials for English Language classrooms to increase the quality of English teaching by preparing suitable atmosphere for students who have different learning styles. With help of the technologies, we can design learning environments in which students can manage and construct their own representations of knowledge in their minds. (Koç, 2005) When the classrooms are equipped with technological devices like smart boards, laptops, mobile phones and tablets, the language learning has been accelerated. (Yee, Quek, Endert, Chung, & Sawyer, 2012) Radio, TV, CD Rom, Computers, C.A.L.L., the Internet, Electronic Dictionary, Email, Blogs and Audio Cassettes, Power Point, Videos, DVD's or VCD's can given as examples for technological devices. (Shyamlee & Phil, 2012) As all we know instead of using DVD or VCD in today's world, flash disks are used mostly. Besides these equipments, the language teachers can benefit from different programs to create new activities for their learners. These kind of online activities help learners draw their attention easily. The reasons behind this, the activities are designed more colorful and systematic since they are suitable for a plan. For instance, "hot potatoes" enables teachers to create matching, cloze test, crossword puzzle, scrambled sentences, multiple-choice questions and quizzes. (Winke & MacGregor, 2001) Kahoot! Also is given example to these kind of applications that helps teacher design their variable range of classroom activities. (Dellos, 2015) According to (İlter, 2009) using technology in Foreign Language Education motivates students since they have enthusiastic and creative activities.

Using technology in foreign language education classrooms has been very popular for nearly 25 years. (Dudenev & Hockly, 2012) With the help of technology, learners get a chance to improve their four skills both in the classroom and at home. Using technology also helps teachers to find different documents for their students. In addition to that they can share their information with their colleagues; as a result they get a chance to improve themselves. Web 2.0 allows English teachers to share information, collaborate and create new things. (Stanley, 2013) and it is useful for learners to spend their time outside.

Web 2.0 includes social networks, such as MySpace, Facebook, and Ning; media sharing, such as YouTube and Flickr; social bookmarking, such as Delicious and CiteULike; collaborative knowledge development through wikis (e.g., Wikipedia); creative works, such as podcasts, videocasts, blogs, and microblogs (e.g., Twitter, Blogger); content aggregation and organization, such as RSS (Really Simple Syndication) feeds and tagging tools; and remixing or mash-ups of content from different content providers into new forms, such as combining geographical data with transportation or crime data. (Greenhow, Robelia, & E. Hughes, 2009)

For instance, while calculators were being used not so many years ago, today computers are being used now. (Kheong) After computers are started to use in classrooms, while they are spreading, the CAI (Computer Assisted Instruction) has been develop to enhance learning and teaching qualities. CAI composes of drilling students and teachers, diagnosing problems, keeping records and beneficial materials for education. (Soe, Koki, & M. Chang, 2000) CAI was a good helper for both students and teachers. For language classes, the new program,

Computer Assisted Language Learning (CALL) has been developed meaning presenting, reinforcing and testing language items. (Gündüz, 2005) CALL can be used for four skills to work on it. However, the achievement of students using CALL actually depends on their teachers' way of how they use CALL in language classes. As all we know, the role of teachers' is to facilitate learning. (Garrison & Cleveland-Innes, 2005) If CALL is included in the running teaching plans, the more benefit can be gathered.

“Out of different forms of CALL, distance learning deserves its special place” (Kılıçkaya, Krajka, & Latoch- Zielinska, 2014) Distance learning is a very important innovation for ELT students and teachers. It is based on students' autonomy and that's why distance learning can be called as learner centered type of learning way. “Distance educators are now beginning to focus on a related set of notions: (a) there are different learning styles, (b) students create their own meaning when learning new things, and (c) what makes a difference in content retention and transfer is not so much what is done by teachers, but what students as learners can be encouraged to do themselves.” (Berge & Collins, 1995) Distance learning can also be beneficial for English Language teaching field, but it is not seen as high quality method because of the cultural aspect of Turkish EFL students. (Kılıçkaya, Krajka, & Latoch-Zielinska, 2014) It is because that Turkish EFL student have tendency to get classical education type like teacher centered one. By the time passing, they are getting familiar with the technology in the classroom and they are getting used to taking their own responsibility and being autonomous learners.

Innovations and changes in Foreign Language Education in Turkey

Because English is a Lingua Franca, it is the essential part of worldwide communication. Thus, English is taught in schools almost every country. Turkey is one of these countries who have English lessons at schools' curriculums. In order to catch the developments and to increase quality of education, there are many changes and innovations in foreign language teaching in Turkey. By these developments, better results are expected.

“The growth of globalization of trade and the predominance of English in the media, particularly on the internet, have been responsible for driving change in language education policy and there is a global trend towards introducing English language teaching into the primary sector.” (Pim, 2013) If we look at Turkey, we can see many innovations and changes over the years. For instance, a project “The Ministry of Education Development Project” aimed to promote English Language Teaching in Turkey by innovating curriculum. (Kırkgöz, 2007) By this project English became the compulsory lesson starting at 4th grade and lasting at the end of the high school education. The curriculum was designed as two parts. The first part aimed to introduce English language and create sympathy towards itself to the students and this curriculum was valid for 4th and 5th grade student. The second part aimed to integrate communicative skills into previous skills and this curriculum was valid for 6th and 8th grade. (Kırkgöz, 2007) Another innovation was done in 2013-2014 academic year in Turkey. By this innovation, English language education started at 2nd grade students. (Küçüktepe, Eminoğlu Küçüktepe, & Baykın, 2014) The aim of this innovation was based on Critical Age Hypothesis since according to this hypothesis how matter students are younger, they learn easier. Students' morphology and syntax information will more develop if they begin English Language Education at an early age. (Küçüktepe, Eminoğlu Küçüktepe, & Baykın, 2014) With this curriculum change the English Language Teaching at primary school aimed to introduce language and improve students' communicative skills that are listening and

speaking skills. The result of this innovation in English Language Teaching in Turkey show itself in the following years.

The role of English Language Teaching Teachers

Being a teacher means having teaching talents and also being an open-minded person to be successful in this unique occupation. As is it is understood, being teacher has some requirements in terms of job necessities. For example, a teacher should go to school before preliminary preparation to be effective at school. This preparation includes a wide range of work and researches. For instance, learning how to use a software is also a part of this work since by this way a teacher aims to be perfect at school without having mistakes and spending unnecessary time.

“However, knowing how to use technology hardware (e.g., digital camera, science probe) and software (e.g., presentation tool, social networking site) is not enough to enable teachers to use the technology effectively in the classroom.” (Ertmer & Ottenbreit - Leftwich, 2010) The students should be aware of their own abilities and they should improve themselves according to their needs. To do that they should take their own responsibility, in short, they should be autonomous learners and teachers should pave the way for their students. All in all, with the innovations in foreign language education, teachers become guide instead of authoritative. (Parab, 2015)

DISCUSSION

As we clarified, innovation is change and at the same time some changes are not innovation, as (Rich, 1992)states “Although, there could be no innovation without change, most changes are not innovation” As it is understood, the changes are being done must be in a way that will improve teaching method, and make a better way of teaching for the teachers. As our title question asks why is innovation still needed in methodology, we can discuss this by what researchers state and emphasize in our paper, innovation is a better making action in methodology, we can improve, develop and progress our teaching methods, in this way, we are able to provides better teaching for learners and make learning process productive by means of innovation, changing ways of teaching is innovation in methodology, making a change in program and firming program with our learners talent is innovation in methodology, all these are answers to our title question..

It can be argued that innovation cannot be better all time, but it helps make progress in a topic and as a result it brings detailed information about that topic. By this way, the new ways or solutions about that topic should be enlightened. The researches show that innovation cannot be foreseen before it’s done; only the outcomes of the innovation give real feedback to the innovators. (Pavie, 2012) If the outcomes are not fulfilled the expectations, the more study will be done in order to get the needed outcomes. As it is understood, even if an innovation does not bring good results at first, by doing more researches it will be successful at the end. As a result, the idea of innovation brings many changes in a topic.

CONCLUSION

The rapid developments in the globalized world affect many aspects of our lives. Technology helps people make their life easier and faster. The technological equipments are blended with education and assists students and teachers. Many technological devices become

indispensable parts of education. For example, computers, tablets, smart boards and etc. This situation is also valid for English language teaching “Computers are now used as effective tools in terms of assessment, teaching grammar, vocabulary, syntax, reading, comprehension, and even in developing interactive communication skills and creating writing activities.” (Sarıçoban, 2013) In addition to using computers in the classrooms, many applications are being used by both teachers and students outside and inside the school to corroborate language teaching. Lastly, the web 2.0 is the biggest helping software to learn and share information, to collaborate and to get social. All of these innovations and changes aim to enrich English language teaching. If the developments in English language teaching process are investigated, the innovations and changes in foreign language education provide great convenience to this field.

It is known that innovation comes from alongside teaching and learning, when the learner is not satisfied and is not comfortable with the ways of teaching or with the way the program or curriculum is designed, the change is going to take place and make it sufficient and comprehend in order to make the learner satisfied with the methods of teaching. Teaching is a continuing process, thus, innovation is always growing and taking account, whether it is changing or improving or developing a program. Mainly because teaching is a non-stop process, we will always be in need of innovation in order to improve teaching process and make our learners satisfied with us. To conclude, innovation in methodology is always needed and we will be always innovating and improving our methods to make a better method of teaching and promote our teaching career.

The another issue about these innovations is that “in order to achieve success by these innovations and change in English language teaching, the changes should be related to cultural components and they should be presented not only students but also teachers to be effective enough.” (Kennedy, 1987) During the implementation process of the innovations, the suitable one should be chosen to enhance education. Otherwise, it would be harder to bring success. In this case, the eclectic method welcomes to us. Eclectic method is the combination of other methods by English teacher himself according to interests, age and needs of the target population. (Kumar, 2013) When eclectic method is applied to deciding process of using innovations in the classrooms, it brings to a successful conclusion. As it is seen, no matter how an innovation is effective, it should be appropriate to the learners and their cultures. When they are convenient, the good points are inevitable.

REFERENCES

- Alperen, A., & Hertsch, M. F. (2013). Türkiye’de Yabancı Dil Öğretiminde Yenilikçi Yaklaşımlar. 21. yüzyılda Eğitim ve Toplum.
- Aykut, A. (2008). Implementing a Hollistic Teaching in Modern ELT Classes: Using Technology and Integrating Four Skills. *International Journal of Human Sciences*.
- Berge, Z., & Collins, M. (1995). Computer-Mediated Communication and the Online Classroom in Distance Learning. *Computer-Mediated Communication Magazine*.
- Carless, D. (2006). Collaborative EFL teaching in primary schools. *ELT Journal*.
- Dellos, R. (2015). Kahoot! A digital game resource for learning. *International Journal of Instructional Technology and Distance Learning*.

- Dudney, G., & Hockly, N. (2012). ICT in ELT: how did we get here and where are we going? *oxford journals*.
- Ertmer, P. A., & Ottenbreit - Leftwitch, A. T. (2010). Teacher Technology Change: How Knowledge, Confidence, Beliefs, and Culture Intersect. *JRTE*, 255-284.
- Foray, D., & Hargreaves, D. (2003). The Production of Knowledge in Different Sectors: a model and some hypotheses. *London Review of Education*.
- Garrison, D. R., & Cleveland-Innes, M. (2005). Facilitating Cognitive Presence in Online Learning: Interaction Is Not Enough. *The American Journal of Distance Education*, 133-148.
- Greenhow, C., Robelia, B., & E. Hughes, J. (2009). Learning, Teaching, and Scholarship in a Digital Age. *Research News and Comment*, 246-259.
- Gündüz, N. (2005). Computer Assisted Language Learning. *Journal of Language and Linguistic Studies*.
- Hermans, H. J., & Kempen, H. J. (2014). Moving Cultures. *The Perilous Problems of Cultural Dichotomies in a Globalized Society*.
- Holliday, A. (1994). *Appropriate Methodology and Social Context*. Cmbridge University Press.
- İlter, B. G. (2009). Effect of Technology on Motivation in EFL Classrooms. *Turkish Online Journal of Distance Education*.
- Kelly, A. E., Lesh, R. A., & Baek, J. Y. (2008). *Handbook of Design Research Methods in Education*. Routledge, Taylor & Francis.
- Kennedy, C. (1987). Innovating for a change: teacher development and innovation. *ELT Journal*.
- Kheong, F. H. (tarih yok). Using Computers in the Classroom . *Teaching and Learning*.
- Kılıçkaya, F., Krajka, J., & Latoch- Zielinska, M. (2014). E-learning in Foreign Language Instruction in Turkey: Curriculum Models and Course Design Guidelines. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Kırgöz, Y. (2007). English Language Teaching in Turkey. *RELC Journal*.
- Koç, M. (2005). Implications of Learning Theories for Effective Technology Integration and Pre-service Teacher Training: A Critical Literature Review . *Trukish Science Edutaion*.
- Kumar, C. P. (2013). The Eclectic Method- Theory and Its Application to the Learning of English. *International Journal of Scientific and Research Publications*, 2250-3153.
- Küçüktepe, C., Eminoğlu Küçüktepe, S., & Baykın, Y. (2014). İnkinci Sınıf İngilizce Dersi Programına İlişkin Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 55-78.
- Lakshmi, C. V. (2016). Sustainable Innovation in ELT Classrooms. *Journal of English Language and Literature (JOELL)* .
- Looney, J. W. (2009). Assessment and Innovation in Education. *OECD*, 3-59.

- Manley, K. (2008). Implementation of innovation by manufacturers subcontracting to construction projects. *Journal of Engineering, Construction and Architectural Management*, 230-245.
- Markee, N. (1997). *Managing Curricular Innovation*. United States of America: Cambridge University Press.
- Parab, V. V. (2015). Innovative Techniques, Methods & Trends in English Language Teaching. *IOSR Journal of Humanities and Social Science (IOSR-JHSS)*, 40-44.
- Pavie, X. (2012). The importance of responsible-innovation and the necessity of 'Innovation-care'. *Essec Business School*.
- Pim, C. (2013). Emerging technologies, emerging minds: digital innovations within the primary sector. G. Motteram içinde, *Innovations in learning technologies for English language teaching* (s. 17-42). British Council.
- Pretorius, M., Millard, S. M., & Kruger, M. E. (2005). Creativity, innovation and implementation: Management experience, venture size, life cycle stage, race and gender as moderators. *S.Afr.J.Bus.Manage.*
- Rich, J. M. (1992). *Innovations in Education Reformers and their Critics*. Allyn and Bacon.
- Rivenbark, W. C., & Kelly, J. M. (2003). Management Innovation in Smaller Municipal Government. *State and Local Government Review*, 196-205.
- Sarıçoban, A. (2013). Pre-Service ELT Teachers' Attitudes Towards Computer Use: A Turkish Survey. *Eurasian Journal of Educational Research*, 59-78.
- Schumpeter, J. A. (1942). *Capitalism, Socialism & Democracy*. Routledge: London and New York.
- Shyamlee, S. D., & Phil, M. (2012). Use of Technology in English Language Teaching and Learning": An Analysis. *IPEDR*.
- Soe, B. K., Koki, S., & M. Chang, J. (2000). Effect of Computer Assisted Instruction (CAI) on Reading Achievement: A Meta- Analysis. *Pacific Resources for Education and Learning*.
- Stanley, G. (2013). Integrating technology into secondary English language teaching. G. Motteram içinde, *Innovations in learning technologies for English language teaching* (s. 44-66). British Council.
- Tarman, B. (2016). Innovation and Education. *Research in Social Sciences and Technology*, 77-97.
- Wedell, M. (2003). Giving TESOL change a chance: supporting key players in the curriculum change process. *Elsevier*, 439-456.
- Wedell, M. (2003). Giving TESOL change a chance: supporting key players in the curriculum change process. *System*, 439-456.
- Wedell, M. (2009). Innovation in ELT. *ELT Journal*, 397-399.

ZEUGMA I. ULUSLARARASI MULTİDİSİPLİNER ÇALIŞMALAR KONGRESİ

Winke, P., & MacGregor, D. (2001). Review of Hot Potatoes. *Language Learning & Technology*, 28-33.

Yavuz, A., Albeni, M., & Göze Kaya, D. (2009). Ulusal inovasyon politikaları ve kamu harcamaları: Çeşitli ülkeler üzserine bir karşılaştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 65-90.

Yee, S. L., Quek, F., Endert, A., Chung, H., & Sawyer, B. (2012). The Physicality of Technological Devices in Education: Building a digital experience for learning. *12th IEEE International Conference on Advanced Learning Technologies*.

CİSİM ÜZERİNDEKİ QUASI-CYCLIC KODLAR VE GENİŞLETİLMİŞ DURUMLAR

Arş. Gör. Dr. Mustafa ÖZKAN

Trakya Üniversitesi, mustafaozkan@trakya.edu.tr

ÖZET

Cisim üzerinde yazılan kodlar bir vektör uzay yapısı taşımaktadır. Cisimler üzerinde kodlar ile çalışmak daha dar bir alana sahip olduğundan cisimlere karşı gelen halkalar ya da cismin halka yapısına ek olarak kodların yapısı ve çeşitliliği, kodları tespit etmek için önemlidir.

Daha önce M. Özkan ve F. Öke tarafından 2016 yılında tanımlanan özel halkaların görüntülerinin, sonlu cisimler üzerinde kodlar belirttiği gösterilmiştir. Bu çalışmada bahsedilen halka kullanılarak sonlu cisimlerde farklı kodlar tanımlanmıştır. Bu kodların da quasi-cyclic kodlar ile ilişkisi ortaya konulmuştur. Yine quasi-cyclic kodların mertebelerine göre genişletilmiş durumları değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cisimler, Halka üzerindeki kodlar, Quasi-cyclic kodlar, Cyclic kodlar, Ağırlık fonksiyonları.

QUASI-CYCLIC CODES AND EXTENSIONS SITUATIONS ON THE FIELD

Res. Dr. Mustafa ÖZKAN

Trakya University, mustafaozkan@trakya.edu.tr

ABSTRACT

The codes written on the field carry a vector space structure. Working with codes over fields have a narrower scope, so the structure and diversity of the codes, in addition to the ring structure of the rings or fields corresponding to the fields, is important to detect codes.

It has been shown that the images of the special rings previously described by M. Özkan and F. Öke in 2016 specify codes on the finite fields. In this study, Different codes are defined in the finite fields using the ring mentioned. These codes are also related to quasi-cyclic codes. Then, quasi-cyclic codes have been extensively evaluated according to their rank.

Keywords: Fields, Codes over the ring, Quasi-cyclic codes, Cyclic codes, Weight functions.

Giriş

Sonlu halkalar üzerinde farklı kod tanımları cyclic kod, constacyclic kod, Hadamard kod, Quasi-cyclic kod, DNA kod, Mc Donald kod, Reed-Muller kod vb. çalışılmıştır. Özellikle iki değişkenli halka üzerindeki kodlardan cisim üzerindeki quasi-cyclic ele alınmıştır. Daha önce çalışmalarında iki değişkenli katsayıları iki elamanlı cisimler olan halkalar üzerinde constacyclic kodların cisim üzerinde quasi-cyclic kod görüntüleri gösterilmiştir [3]. Katsayıları 3 elemanlı ve p elamanlı cisimlerden olan halkalar üzerinde ise cyclic kodların sonlu cisimlere karşılık gelen quasi-cyclic kodları sırasıyla [4] ve [5] de ele alınmıştır.

Halkanın Oluşumu

u ve v değişkenler olmak üzere, katsayıları $F_2 = \{0,1\}$ cismi olan iki değişkenli toplama ve çarpma işlemleri ile bir halka $F_2[u,v] / \langle u^3, v^2, u.v \rangle$ tanımlansın. Burada kodlama teorisinde

kullanılan $F_2[u] / \langle u^3 \rangle$ 'e izomorf olan $F_2 + uF_2 + u^2F_2$ sonlu zincir halkası ve $F_2[v] / \langle v^2 \rangle$ 'e izomorf olan $F_2 + vF_2$ halkasını ele alalım.

$R' = F_2 + vF_2$, $v^2 = 0$ halkası $F_2 + uF_2 + u^2F_2$, $u^3 = 0$ halkasında F_2 cismi yerine yazdığımızda; $u^3 = 0$ ve $v^2 = 0$ koşullarıyla $R' + uR' + u^2R'$ yapısı elde ederiz.

Buradan, $R' + uR' + u^2R' = (F_2 + vF_2) + u.(F_2 + vF_2) + u^2.(F_2 + vF_2)$
 $= F_2 + vF_2 + uF_2 + uvF_2 + u^2F_2 + u^2vF_2$ bulunur.

$u^3 = 0$ ve $v^2 = 0$ koşullarına ek olarak $u.v = v.u = 0$ koşulunu koyduğumuzda $u^2.v = (u.u).v = u.(u.v) = u.0 = 0$ olacağından $R' + uR' + u^2R'$ yapısı $R = F_2 + vF_2 + uF_2 + u^2F_2$ 'ye eşit olur.

$R = F_2 + vF_2 + uF_2 + u^2F_2 = \{0, 1, v, u, u^2, 1+v, 1+u, 1+u^2, v+u, v+u^2, u+u^2, 1+v+u, 1+v+u^2, 1+u+u^2, v+u+u^2, 1+v+u+u^2\}$

kümesi aşağıda tanımlanan \oplus ve \otimes işlemleri ile bir halka belirtir ve bu halka $F_2[u,v] / \langle u^3 = 0, v^2 = 0, u.v = v.u = 0 \rangle$ halkasına izomorftur.

ZEUGMA I. ULUSLARARASI MULTİDİSİPLİNER ÇALIŞMALAR KONGRESİ

\oplus	0	1	v	u	u^2	$1+v$	$1+u$	$1+u^2$	$v+u$	$v+u^2$	$u+u^2$	$1+v+u$	$1+v+u^2$	$1+u+u^2$	$v+u+u^2$	$1+v+u+u^2$
0	0	1	v	u	u^2	$1+v$	$1+u$	$1+u^2$	$v+u$	$v+u^2$	$u+u^2$	$1+v+u$	$1+v+u^2$	$1+u+u^2$	$v+u+u^2$	$1+v+u+u^2$
1	1	0	$1+v$	$1+u$	$1+u^2$	v	u	u^2	$1+v+u$	$1+v+u^2$	$1+u+u^2$	$v+u$	$v+u^2$	$u+u^2$	$1+v+u+u^2$	$v+u+u^2$
v	v	$1+v$	0	$v+u$	$v+u^2$	1	$1+v+u$	$1+v+u^2$	u	u^2	$v+u+u^2$	$1+u$	$1+u^2$	$1+v+u+u^2$	$u+u^2$	$1+u+u^2$
u	u	$1+u$	$v+u$	0	$u+u^2$	$1+v+u$	1	$1+u+u^2$	v	$v+u+u^2$	u^2	$1+v$	$1+v+u+u^2$	$1+u^2$	$v+u^2$	$1+v+u^2$
u^2	u^2	$1+u^2$	$v+u^2$	$u+u^2$	0	$1+v+u+u^2$	$1+u+u^2$	1	$v+u+u^2$	v	u	$1+v+u+u^2$	$1+v$	$1+u$	$v+u$	$1+v+u$
$1+v$	$1+v$	v	1	$1+v+u$	$1+v+u^2$	0	$v+u$	$v+u^2$	$1+u$	$1+u^2$	$1+v+u+u^2$	u	u^2	$v+u+u^2$	$1+u+u^2$	$u+u^2$
$1+u$	$1+u$	u	$1+v+u$	1	$1+u+u^2$	$v+u$	0	$u+u^2$	$1+v$	$1+v+u+u^2$	$1+u^2$	v	$v+u+u^2$	u^2	$1+v+u^2$	$v+u^2$
$1+u^2$	$1+u^2$	u^2	$1+v+u^2$	$1+u+u^2$	1	$v+u^2$	$u+u^2$	0	$1+v+u+u^2$	$1+v$	$1+u$	$v+u+u^2$	v	u	$1+v+u$	$v+u$
$v+u$	$v+u$	$1+v+u$	u	v	$v+u+u^2$	$1+u$	$1+v$	$1+v+u+u^2$	0	$u+u^2$	$v+u^2$	1	$1+u+u^2$	$1+v+u^2$	u^2	$1+u^2$
$v+u^2$	$v+u^2$	$1+v+u^2$	u^2	$v+u+u^2$	v	$1+u^2$	$1+v+u+u^2$	$1+v$	$u+u^2$	0	$v+u$	$1+u+u^2$	1	$1+v+u$	u	$1+u$
$u+u^2$	$u+u^2$	$1+u+u^2$	$v+u+u^2$	u^2	u	$1+v+u+u^2$	$1+u^2$	$1+u$	$v+u^2$	$v+u$	0	$1+v+u^2$	$1+v+u$	1	v	$1+v$
$1+v+u$	$1+v+u$	$v+u$	$1+u$	$1+v$	$1+v+u+u^2$	u	v	$v+u+u^2$	1	$1+u+u^2$	$1+v+u^2$	0	$u+u^2$	$v+u^2$	$1+u^2$	u^2
$1+v+u^2$	$1+v+u^2$	$v+u^2$	$1+u^2$	$1+v+u+u^2$	$1+v$	u^2	$v+u+u^2$	v	$1+u+u^2$	1	$1+v+u$	$u+u^2$	0	$v+u$	$1+u$	u
$1+u+u^2$	$1+u+u^2$	$u+u^2$	$1+v+u+u^2$	$1+u^2$	$1+u$	$v+u+u^2$	u^2	u	$1+v+u^2$	$1+v+u$	1	$v+u^2$	$v+u$	0	$1+v$	v
$v+u+u^2$	$v+u+u^2$	$1+v+u+u^2$	$u+u^2$	$v+u^2$	$v+u$	$1+u+u^2$	$1+v+u^2$	$1+v+u$	u^2	u	v	$1+u^2$	$1+u$	$1+v$	0	1
$1+v+u+u^2$	$1+v+u+u^2$	$v+u+u^2$	$1+u+u^2$	$1+v+u^2$	$1+v+u$	$u+u^2$	$v+u^2$	$v+u$	$1+u^2$	$1+u$	$1+v$	u^2	u	v	1	0

\otimes	0	1	v	u	u^2	$1+v$	$1+u$	$1+u^2$	$v+u$	$v+u^2$	$u+u^2$	$1+v+u$	$1+v+u^2$	$1+u+u^2$	$v+u+u^2$	$1+v+u+u^2$
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1	0	1	v	u	u^2	$1+v$	$1+u$	$1+u^2$	$v+u$	$v+u^2$	$u+u^2$	$1+v+u$	$1+v+u^2$	$1+u+u^2$	$v+u+u^2$	$1+v+u+u^2$
v	0	v	0	0	0	v	v	v	0	0	0	v	v	v	0	v
u	0	u	0	u^2	0	u	$u+u^2$	u	u^2	0	u^2	$u+u^2$	u	$u+u^2$	u^2	$u+u^2$
u^2	0	u^2	0	0	0	u^2	u^2	u^2	0	0	0	u^2	u^2	u^2	0	u^2
$1+v$	0	$1+v$	v	u	u^2	1	$1+v+u$	$1+v+u^2$	$v+u$	$v+u^2$	$u+u^2$	$1+u$	$1+u^2$	$1+v+u+u^2$	$v+u+u^2$	$1+u+u^2$
$1+u$	0	$1+u$	v	$u+u^2$	u^2	$1+v+u$	$1+u^2$	$1+u+u^2$	$v+u+u^2$	$v+u^2$	u	$1+v+u^2$	$1+v+u+u^2$	1	$v+u$	$1+v$
$1+u^2$	0	$1+u^2$	v	u	u^2	$1+v+u^2$	$1+u+u^2$	1	$v+u$	$v+u^2$	$u+u^2$	$1+v+u$	$1+v$	$1+u$	$v+u+u^2$	$1+v+u$
$v+u$	0	$v+u$	0	u^2	0	$v+u$	$v+u+u^2$	$v+u$	u^2	0	u^2	$v+u+u^2$	$v+u$	$v+u+u^2$	u^2	$v+u+u^2$
$v+u^2$	0	$v+u^2$	0	0	0	$v+u^2$	$v+u^2$	$v+u^2$	0	0	0	$v+u^2$	$v+u^2$	$v+u^2$	0	$v+u^2$
$u+u^2$	0	$u+u^2$	0	u^2	0	$u+u^2$	u	$u+u^2$	u^2	0	u^2	u	$u+u^2$	u	u^2	u
$1+v+u$	0	$1+v+u$	v	$u+u^2$	u^2	$1+u$	$1+v+u^2$	$1+v+u+u^2$	$v+u+u^2$	$v+u^2$	u	$1+u^2$	$1+u+u^2$	$1+v$	$v+u$	1
$1+v+u^2$	0	$1+v+u^2$	v	u	u^2	$1+u^2$	$1+v+u+u^2$	$1+v$	$v+u$	$v+u^2$	$u+u^2$	$1+u+u^2$	1	$1+v+u$	$v+u+u^2$	$1+u$
$1+u+u^2$	0	$1+u+u^2$	v	$u+u^2$	u^2	$1+v+u+u^2$	1	$1+u$	$v+u+u^2$	$v+u^2$	u	$1+v$	$1+v+u$	$1+u^2$	$v+u$	$1+v+u^2$
$v+u+u^2$	0	$v+u+u^2$	0	u^2	0	$v+u+u^2$	$v+u$	$v+u+u^2$	u^2	0	u^2	$v+u$	$v+u+u^2$	$v+u$	u^2	$v+u$
$1+v+u+u^2$	0	$1+v+u+u^2$	v	$u+u^2$	u^2	$1+u+u^2$	$1+v$	$1+v+u$	$v+u+u^2$	$v+u^2$	u	1	$1+u$	$1+v+u^2$	$v+u$	$1+u^2$

Kodların Ağırlıkları ve Görüntüleri

İnşa edilen halka için üzerinde kod yazabilmemiz için uzaklık parametresine karşılık gelen ağırlık fonksiyonu olması gerekmektedir. Bunu aşağıdaki biçimde tanımlayalım.

$R = F_2 + vF_2 + uF_2 + u^2F_2$ halkasında, her $a + bv + cu + du^2 \in R$ için

$$w(a + bv + cu + du^2) = \begin{cases} 0 & ; a + bv + cu + du^2 = 0 \\ 8 & ; a + bv + cu + du^2 = 1 \\ 6 & ; a + bv + cu + du^2 = 1 + v, 1 + u, 1 + v + u, 1 + v + u^2, 1 + v + u + u^2 \\ 4 & ; a + bv + cu + du^2 = u^2, 1 + u^2 \\ 2 & ; \text{diğer elemanlar} \end{cases}$$

biçiminde yazılan fonksiyona $R = F_2 + vF_2 + uF_2 + u^2F_2$ halkasının ağırlık fonksiyonu denir.

$R' = F_2 + vF_2$, $v^2 = 0$ halkasında, her $k \in R'$ için

$$w_L(r + vq) = \begin{cases} 0 & ; r + vq = 0 \\ 1 & ; r + vq = 1, 1 + v \\ 2 & ; r + vq = v \end{cases}$$

biçiminde yazılan fonksiyona $R' = F_2 + vF_2$ halkası üzerinde tanımlanan Lee ağırlık fonksiyonu denir.

Cisim üzerinde ağırlık fonksiyonu ise

$$w_H(c) = \begin{cases} 0 & , c = 0 \\ 1 & , c = 1 \end{cases}$$

biçiminde yazılır. Bu fonksiyona F_2 cismi üzerinde Hamming ağırlığı denir.

$R = F_2 + vF_2 + uF_2 + u^2F_2$ halkasının $R' = F_2 + vF_2$ halkası üzerine götüren Gray dönüşümü aşağıdaki biçimde verilmiştir.

Her $a, b, c, d \in F_2$ olmak üzere,

$$\Psi: R \longrightarrow (R')^4$$

$$a + bv + cu + du^2 \mapsto (d + av, d + c + av, d + b + av, d + b + c + av)$$

olur.

C , $R = F_2 + vF_2 + uF_2 + u^2F_2$ üzerinde n uzunluklu bir lineer kod olmak üzere,

$$\sigma: R^n \longrightarrow R^n$$

$$(c_0, c_1, \dots, c_{n-1}) \mapsto \sigma(c_0, c_1, \dots, c_{n-1}) = (c_{n-1}, c_0, \dots, c_{n-2})$$

permütasyonu için $\sigma(C) = C$ olursa, C kodu R üzerinde bir cyclic kod belirtir.

C' , F_2 cismi üzerinde $8n$ uzunluklu bir lineer kod olmak üzere,

$$\sigma^{\otimes 2}: F_2^{8n} \longrightarrow F_2^{8n}$$

$$(d_0, d_1, \dots, d_{8n-1}) \mapsto \sigma^{\otimes 2}(d_0, d_1, \dots, d_{8n-1}) = (d_{4n-1}, d_0, \dots, d_{4n-2}, d_{8n-1}, d_{4n}, \dots, d_{8n-2})$$

permütasyonu için $\sigma^{\otimes 2}(C') = C'$ olursa, C' kodu F_2 üzerinde 2.mertebeden bir quasi-cyclic kod olur.

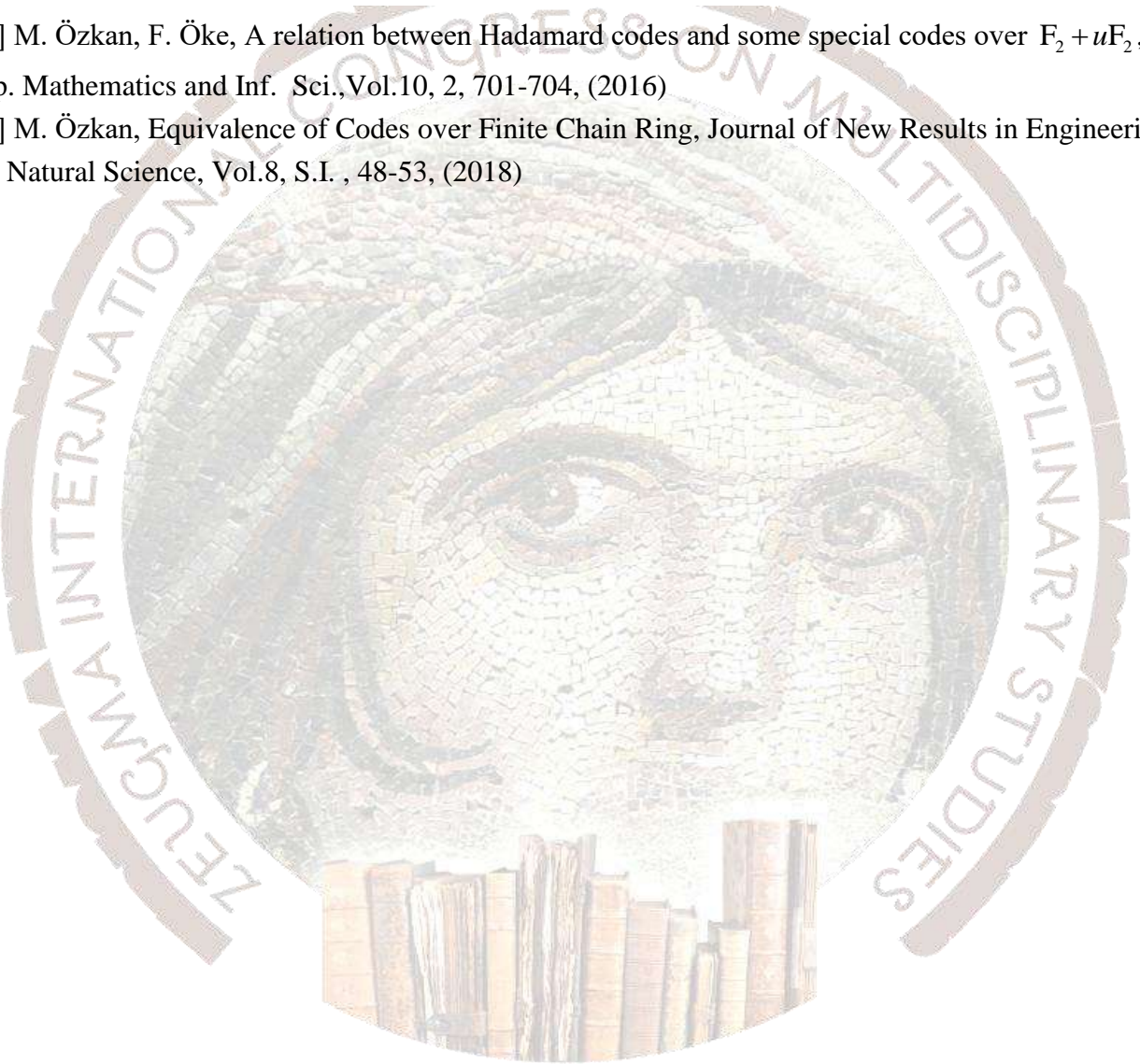
Sonuç

$R = F_2 + vF_2 + uF_2 + u^2F_2$ halkası üzerinde yazılan cyclic kodun yukarıdaki Gray dönüşümü ile $(R')^4$ üzerinde görüntüsü bir kod belirtir. Bu durum Gray dönüşümün izometri olması ile mümkündür. R' yapısından F_2^2 ye tanımlanan bir başka dönüşüm ile de quasi-cyclic kodlar tanımlandığı biliniyor [11]. Buradan bu iki dönüşümün bileşkesi alındığında $R = F_2 + vF_2 + uF_2 + u^2F_2$ halkasında yazılan bir cyclic kod genişletilmiş olarak F_2 cismi üzerinde bir quasi-cyclic kod belirtmiş olur.

Kaynakça

- [1] F.J. MacWilliams, N.J.A. Sloane, The Theory of Error Correcting Codes, (North-Holland Publishing Company, 1977)
- [2] S. Roman, Coding and Information Theory, (Springer Verlag, 1992)
- [3] M. Özkan, F. Öke, Gray images of $(1 + v)$ -constacyclic codes over a particular ring, Palestine Journal of Mathematics, Vol.6, S.I. 2 , 241-245, (2017)
- [4] M. Özkan, F. Öke, Some Special Codes Over $F_3 + vF_3 + uF_3 + u^2F_3$, Mathematical Sciences and Applications E-Notes, Vol.4, 1, 40-44, (2016)
- [5] M. Özkan, F. Öke, Quasi-Cyclic Codes over the Field F_p , Journal of New Results in Engineering and Natural Science, Vol.8 S.I. , 31-37, (2018)
- [6] M. Özkan, F. Öke On Gray Images of Constacyclic Codes, ITM Web of Conf. (In Press)
- [7] J.Wolfmann, Negacyclic and cyclic codes over Z_4 , IEEE Trans. Inf. Theory, Vol. 45, 2527-2532, (1999)

- [8] J. Qian, L. Zhang and S. Zhu, Constacyclic and cyclic codes over $F_2 + uF_2 + u^2F_2$, IEICE Trans. Fundamentals, Vol.89, 6, 1863-1865, (2006)
- [9] S. Zhu, Y. Wang, M. Shi, Some Result On Cyclic Codes over $F_2 + vF_2$, IEEE Trans. Inf. Theory, Vol.56, 4, 1680-1684, (2010)
- [10] S. Ling, J.T. Blackford, $Z_{p^{k+1}}$ - Linear Codes, IEEE Trans. On Inform. Theory, Vol.45, 9, 2592-2605, (2002)
- [11] M. Özkan, F. Öke, A relation between Hadamard codes and some special codes over $F_2 + uF_2$, App. Mathematics and Inf. Sci., Vol.10, 2, 701-704, (2016)
- [12] M. Özkan, Equivalence of Codes over Finite Chain Ring, Journal of New Results in Engineering and Natural Science, Vol.8, S.I. , 48-53, (2018)

DEĞERLENDİRİLMİŞ CİSİMLERİN ÖZELLİKLERİ VE DEĞERLENDİRME UYGULAMALARI

Arş. Gör. Dr. Mustafa ÖZKAN

Trakya Üniversitesi, mustafaozkan@trakya.edu.tr

ÖZET

Değerlendirme inşa etmek için kullanılan farklı cisimlerin özellikleri incelenerek değerlendirilmiş cisimlerinin karşılaştırmalarına bakılmıştır. Buradan farklı cisimlerin genişlemeleri ele alınarak değerlendirilmiş cisimlerde, onların genişlemeleri ile ilişki kurulmuştur. Değerlendirme örnekleri ile cisimlerin karşılaştırılması uygulamalı olarak verilmiştir. Böylece değerlendirme teorisinin örnekler neticesinde daha anlaşılabilir olması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Değerlendirilmiş Cisimler, Değerlendirmeler, Cisim Genişlemeleri, Değer Grupları.

CHARACTERISTICS OF VALUATED FIELDS AND VALUATION APPLICATIONS

Res. Dr. Mustafa ÖZKAN

Trakya University, mustafaozkan@trakya.edu.tr

ABSTRACT

The properties of the different fields used to construct the valuation were examined and the comparisons of the valuated fields were examined. In this study, the extensions of the different fields were valuated and the fields were valuated with their extension.

The comparison of the fields with the valuation examples is given in practice. Thus, it is aimed to be more understandable as a result of the valuation theory.

Keywords: Valuated Fields, Valuations, Field Extensions, Value Groups.

Ön Bilgiler

K cisim ve (G, \cdot) tam sıralı bir grup olsun.

$$\begin{aligned} v: K &\rightarrow G \cup \{0\} \\ x &\mapsto v(x) \end{aligned}$$

dönüşümü ile her $x, y \in K$, $x \neq y$ için

i) $x = 0 \Leftrightarrow v(x) = 0$ olmasıdır.

ii) $v(x \cdot y) = v(x) \cdot v(y)$ dir.

iii) $v(x + y) \leq \max\{v(x), v(y)\}$ dir.

koşulları sağlanıyorsa v ye K nin çarpımsal değerlendirme denir.

Tanım: v K cismi üzerinde çarpımsal değerlendirme olmak üzere; her $x \in K$, $x \neq 0$ için $v(x) = 1$ oluyorsa v değerlendirmesi K cisminde aşikar değerlendirme olarak adlandırılır.

Değerlendirilmiş Cisimler

Önerme : Çarpımsal gruba sahip tüm değerlendirmeler için görüntü kümesi her zaman pozitiftir.

Önerme : $v: K \rightarrow G \cup \{0\}$
 $x \mapsto v(x)$

çarpımsal değerlendirme için;

i) $v(1_K) = v(-1_K) = 1$

ii) Her $x \in K$ için $v(x) = v(-x)$

iii) Her $x \in K$, $x \neq 0_K$ için $v(x^{-1}) = v(x)^{-1}$

koşulları sağlanır.

Aşağıdaki lemma p-adik değerlendirme ile mutlak değerlendirme arasında ilişki kurulmasına yardımcı olur.

Lemma : $x \in \mathbb{Q}$, $x \neq 0$ olması durumunda v mutlak değerlendirmesi için $\prod_{p \text{ asal}} v_p(x) = \frac{1}{v(x)}$ ifadesi gerçekleşir.

Kanıt : $x = \pm p_1^{\alpha_1} \cdot p_2^{\alpha_2} \dots p_n^{\alpha_n} \ni p_i$ ler asal sayı, $\alpha_i \in \mathbb{Z}$, $i = 1, 2, \dots, n$ olmak üzere;

$v_p(x) = \left(\frac{1}{p}\right)^{\alpha_i}$ yazılır. Burada $x = p^n \cdot \frac{c}{d}$, p, c ve d yi tam bölmez. $c, d \in \mathbb{Z}$ dir.

$\prod_{p \text{ asal}} v_p(x) = \left(\frac{1}{p_1}\right)^{\alpha_1} \cdot \left(\frac{1}{p_2}\right)^{\alpha_2} \dots \left(\frac{1}{p_n}\right)^{\alpha_n} \cdot 1 \cdot 1 \dots 1$ biçiminde olur. Böylece $\frac{1}{p_1^{\alpha_1}} \cdot \frac{1}{p_2^{\alpha_2}} \dots \frac{1}{p_n^{\alpha_n}}$ bunur.

Gerekli düzenleme yapıldığında $\frac{1}{p_1^{\alpha_1} \cdot p_2^{\alpha_2} \dots p_n^{\alpha_n}} = \frac{1}{x} = \frac{1}{|x|} = \frac{1}{v(x)}$

elde edilir.

Teorem : değerlendirme tanımında sonlu cisim alınırsa oluşturulan değerlendirme aşikar değerlendirme olur.

Kanıt : $x = 0$ alındığında $v(x) = 0$ dir. K sonlu bir cisim ve v , K üzerinde bir değerlendirme ve K cisminin eleman sayısı m olsun. $x \neq 0$ ve $x \in K$ alındığında ;

$x^{m-1} = 1$ olur ($x^m = x$). Böylece $v(x^{m-1}) = v(1) = 1$ olur. Değerlendirmenin özelliğinden $(v(x))^{m-1} = 1$ bulunur ki $v(x) = 1$ olur. O halde v , K üzerinde aşikar değerlendirmedir.

Teorem : v , K cismi üzerinde bir değerlendirme olsun. $x \in K$ olmak üzere ; v , K üzerinde arşimediyen olmayan bir değerlendirme olması için gerekli ve yeterli koşul $v(x) \leq 1$ iken $v(1+x) \leq 1$ olmasıdır.

Kaynakça

- [1] P. McCarthy, Algebraic Extensions of Fields, Blaisdell Publishing Company, (1966)
- [2] H. Hasse, Number Theory, Springer, (1980)
- [3] N. Bourbaki, Commutative Algebra, Springer, (1989)

- [4] M. Özkan, F. Öke, A relation between Hadamard codes and some special codes over $F_2 + uF_2$, App. Mathematics and Inf. Sci., Vol.10, 2, 701-704, (2016)
- [5] N. Popescu, A. Zaharescu, On The Main Invariant of an Element Over a Local Field, Portugaliae Mathematica, Vol. 54, Fasc. 1, (1997)
- [6] F. Çallıalp, Örneklerle Soyut Cebir, Birsen Yayınevi, (2013)
- [7] M. Özkan, Valuations, Valued Field and Construction of Valuation over the Rings, International Journal of Scientific and Technological Research, Vol 4, No.6, 22-25,(2018)
- [8] P. Ribenboim, The Theory of Classical Valuations, Springer, (1999)
- [9] M. Özkan "Equivalence of Codes over Finite Chain Ring" Journal of New Results in Engineering and Natural Science, S.I. , No :8, 48-53, (2018)
- [10] S.K. Khanduja, On Krasner's Constant, Journal of Algebra, 213, 225-230, (1999)
- [11] N. Popescu and A. Zaharescu , "On The Main Invariant of an Element Over a Local Field", Portugaliae Mathematica, Vol. 54, Fasc. 1, (1997)
- [12] M. Özkan , Cisim Genişlemeleri, Değerlendirme Halkaları ve Değerlendirilmiş Cisimler Teorisi Üzerine, II. International scientific and vocational studies congress full paper book, 281-285, (2018)

DEĞERLENDİRME TEORİSİNDE CİSİMLERİN TAMLANIŞLARI VE CİSİM GENİŞLEMELERİ ÜZERİNE

Arş. Gör. Dr. Mustafa ÖZKAN

Trakya Üniversitesi, mustafaozkan@trakya.edu.tr

ÖZET

Değerlendirme tanımında kullanılan herhangi bir K cisiminin tamlanması ortaya konulmuştur. K cisminin rezidü cismi ile ilişkileri ve denk değerlendirmelerin varlığı çalışılmıştır. Değerlendirme olarak p -adik değerlendirmeler ele alınarak rasyonel sayılar cismi üzerinde genişlemeleri ile birlikte uygulamaları verilmiştir. Bununla birlikte rasyonel sayıların p -adik açılımları nümerik olarak değerlendirilmiştir.

Q cismi üzerinde yazılan, p asal bir sayı olmak üzere $a, b \in \mathbb{Z}$, $b \neq 0$ için sıfırdan farklı her $x = p^n \frac{a}{b}$ rasyonel sayısının değerlendirme altındaki görüntüsü n olarak tanımlanıp belirli asal sayılarla özel değerlendirmeler yazılmıştır. Ayrıca herhangi bir kürenin noktalarının değerlendirmeler ile ilişkisi sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Cisim Tamlamaları, Değerlendirmeler, p -adik Açılım, Cisim Genişlemesi, Değerlendirme Teorisi.

ON FIELD EXTENSIONS AND COMPLETION OF FIELDS OVER THE VALUATION THEORY

Res. Dr. Mustafa ÖZKAN

Trakya University, mustafaozkan@trakya.edu.tr

ABSTRACT

The completions of any K field used in the definition of valuation are introduced. K field, the relation with the residue body and the existence of equivalent valuations have been studied. As valuation, the p -adic valuations were taken into consideration and the applications along with expansions on the rational numbers were given. Along with the p -adic expansion of rational numbers has been numerically evaluated.

Each of the rational numbers of $x = p^n \frac{a}{b}$, different from zero for $a, b \in \mathbb{Z}$, $b \neq 0$, with p being a prime number written on Q field is defined as n under valuation and special valuations are written with certain prime numbers. Also the relationship with the valuations, any points of sphere is presented.

Key Words: Field Completions, Valuations, p -adic Expansion, Field Extension, Valuation Theory.

Değerlendirme Tanımı

K cisim ve G toplamsal (veya çarpımsal) sıralı bir grup olsun.

Her $x, y \in K$ için

$$v: K \rightarrow G \cup \{\infty\} \quad (v: K \rightarrow G \cup \{0\})$$

i) $x = 0 \Leftrightarrow v(x) = \infty$	i) $x = 0 \Leftrightarrow v(x) = 0$
ii) $v(x \cdot y) = v(x) + v(y)$	ii) $v(x \cdot y) = v(x) \cdot v(y)$
iii) $v(x + y) \geq \min\{v(x), v(y)\}$	iii) $v(x + y) \leq \max\{v(x), v(y)\}$

koşulları gerçekleşiyorsa v ye K cisimi üzerinde bir değerlendirme adı verilir.

Cisimlerin Tanımları

Lemma : p bir asal sayı olsun.

$$v_p: \mathbb{Q} \rightarrow \mathbb{Z} \cup \{\infty\}$$

$$x \mapsto v_n(x)$$

Toplamsal değerlendirmesi için;

$$v_p(x) = \begin{cases} \infty & ; x = 0 \\ n & ; x = p^n \cdot \frac{a}{b}, a, b \in \mathbb{Z}, (a, b) = 1 \end{cases} \quad \text{bir değerlendirme belirtir.}$$

Kanıt : $v_p(x) = \infty \Leftrightarrow x = 0$ tanımdan gerçekleşir.

$\forall x, y \in \mathbb{Q}$ için $x = p^n \cdot \frac{u}{v}$, $y = p^m \cdot \frac{s}{t}$ $u, v, s, t \in \mathbb{Z}$, $(u, v) = 1$ ve $(s, t) = 1$ olmak üzere

$$v_p(x \cdot y) = v_p\left(p^n \cdot \frac{u}{v} \cdot p^m \cdot \frac{s}{t}\right) = v_p\left(p^{n+m} \cdot \frac{u \cdot s}{v \cdot t}\right) = n + m = v_p(x) + v_p(y) \quad \text{bulunur. Genelliği bozmadan;}$$

$$n \geq m \text{ alınırsa } v_p(x) \geq v_p(y) \text{ olur. } v_p(x + y) = v_p\left(p^n \cdot \frac{u}{v} + p^m \cdot \frac{s}{t}\right) = v_p\left(p^m \cdot \left(p^{n-m} \cdot \frac{u}{v} + \frac{s}{t}\right)\right)$$

olmak üzere $p^{n-m} \cdot \frac{u}{v} + \frac{s}{t} = p^r \cdot \frac{k}{l}$ $r \in \mathbb{Z}, r \geq 0$ aldığımızda,

$$v_p(x+y) = v_p(p^m \cdot p^r \frac{k}{l}) = v_p(p^{m+r} \frac{k}{l}) = m+r \geq m = v_p(y) = \min\{v_p(x), v_p(y)\} \text{ bulunur.}$$

Böylece $v_p(x+y) \geq \min\{v_p(x), v_p(y)\}$ koşulu sağlanmış olur.

Tanım : v , K cismi üzerinde bir değerlendirme olsun. Aşağıdaki koşulları sağlayan \widehat{K} cisminin K cisminin v değerlendirmesine göre tamlanışı denir.

- i) \widehat{K} , K cisminin bir genişlemesidir.
- ii) \widehat{v} , v nin \widehat{K} cismine genişlemesi olmak üzere \widehat{K} cismi \widehat{v} değerlendirmesine göre tamdır.
- iii) \widehat{K} nın her elemanı K daki bir Cauchy dizisinin limitidir.

Tanım : v , K cismi üzerinde bir değerlendirme olsun. F ve E , K cisminin iki genişlemesi, w ve u , v değerlendirmesinin sırasıyla E ve F cisimlerine genişlemeleri olmak üzere; her $a \in E$ için σ , E den F ye bir dönüşüm ve $w(a) = u(\sigma(a))$ sağlayan σ , K -monomorfizmasına K -analitik morfizma denir.

Teorem: K bir cisim ve v , K cisminin bir değerlendirmesi olsun.

- i) K cisminin v değerlendirmesine göre bir tamlanışı vardır.
- ii) \widehat{K} , K cisminin tamlanışı ve E cismi de K yı kapsayan bir başka tam cisim ise \widehat{K} dan E ye bir analitik K -monomorfizması vardır.
- iii) K nın v değerlendirmesine göre iki tamlanışı analitik K -izomorf olur.

Tanım : Q nun p -adik değerlendirmeye göre tamlanışına p -adik sayılar cismi denir ve Q_p ile gösterilir.

Teorem: Her $\alpha \in Q_p$ için $\alpha = \sum_{j=0}^{\infty} a_j \cdot p^j$ ($a_n \neq 0$) ve $v_p(\alpha) = v_p(p)^n$, a_j ler tam sayı olup $0 \leq a_j \leq p-1$ biçiminde seçilebilir. Ayrıca bu yazılış tektir.

Örnek: $\alpha = \frac{5}{8}$ in 3-adik açılımı; $\alpha = \beta \cdot p^n = 3^0 \cdot \frac{5}{8}$, $\beta = \frac{5}{8} = b_n = \frac{e_n}{d_n}$, $n=0$ yazılır. Buradan $x \cdot d_n \equiv 1 \pmod{p}$ kongrüansından $8 \cdot x \equiv 1 \pmod{3} \Rightarrow 2 \cdot x \equiv 1 \pmod{3} \Rightarrow x = 2$ elde edilir.

$a_0 \equiv e_n \cdot x \pmod{3} \Rightarrow a_0 \equiv 5 \cdot 2 \pmod{3} \Rightarrow a_0 \equiv 1 \pmod{3} \Rightarrow a_0 = 1$ dir. $\alpha = \sum_{j=n}^{\infty} a_j \cdot p^j = a_0 \cdot 3^0 + \delta_1$

denklemini için $\delta_1 = \beta \cdot p^n - a_n - p^n = \frac{5}{8} \cdot 3^0 - 1 \cdot 3^0$ ifadesinden $\delta_1 = \frac{5}{8} - 1 = -\frac{3}{8}$ bulunur.

$\delta_1 = (-\frac{1}{8}) \cdot 3^1 = \beta_1 \cdot p^n$ eşitliğinden $\beta_1 = -\frac{1}{8}$ olur. Yukarıdaki benzer kongrüanslar çözüldüğünde $a_1 = 1$ ve $\delta_2 = -\frac{27}{8}$ bulunur. Böylece $\alpha = \frac{5}{8} = 1 \cdot 3^0 + 1 \cdot 3^1 + \delta_2 = 1 + 3 + \delta_2 = 1,101\dots$ biçiminde yazılır

Kaynakça

- [1] H. Hasse, Number Theory, Springer, (1980)
- [2] N. Bourbaki, Commutative Algebra, Springer, (1989)
- [3] F. Çallıalp, Örneklerle Soyut Cebir, Birsen Yayınevi, (2013)
- [4] S.K. Khanduja, On Krasner's Constant, Journal of Algebra, 213, 225-230, (1999)
- [5] M. Özkan, F. Öke, A relation between Hadamard codes and some special codes over $F_2 + uF_2$, App. Mathematics and Inf. Sci., Vol.10, 2, 701-704, (2016)
- [6] M. Özkan, Valuations, Valued Field and Construction of Valuation over the Rings, International Journal of Scientific and Technological Research, Vol 4, No.6,22-25, (2018)
- [7] M. Özkan "Equivalence of Codes over Finite Chain Ring" Journal of New Results in Engineering and Natural Science, S.I. , No :8, 48-53, (2018)
- [8] M. Özkan , Cisim Genişlemeleri, Değerlendirme Halkaları ve Değerlendirilmiş Cisimler Teorisi Üzerine, II. International scientific and vocational studies congress full paper book, 281-285, (2018)

SOVYET KAMPLARINA FARKLI BİR BAKIŞ: SERGEY DOVLATOV'UN ZONA'SI¹

Arş. Gör. Dr. Yasemin GÜRİSOY

Trakya Üniversitesi, yasemingursoy@trakya.edu.tr

ÖZET

Sovyet dönemi ceza sistemlerinden biri olan ve *Gulag* kısaltmasıyla anılan İslah ve Çalışma Kampları Genel İdaresi (*Главное управление исправительно-трудовых лагерей и колоний*) 25 Nisan 1930'da ortaya çıkar. Ağırlıklı olarak rejim karşıtlarının yollandığı kamplar, genellikle gelişmesi planlanan işra bölgelere kurulmakta, bu bölgelerdeki yer altı ve yer üstü kaynakları mahkûmlar tarafından işlenmektedir. Yeni kurulan bir yönetim için ücretsiz iş gücü ve büyük gelir anlamına gelen bu uygulama, Stalin döneminde farklı bir amaç için de kullanılmaya başlanır. 1937 yılı sonunda Bolşevik liderlerden Kirov'un öldürülmesinin ardından, Stalin'in emriyle rejime karşı çıkabileceği düşünülen insanlar *halk düşmanı* olarak suçlanır ve kamplara yollanır. Stalin dönemindeki yargılamalar daha kitlesel ve daha acımasız gerçekleştirilir. Büyük Terör ya da Büyük Temizlik olarak adlandırılan bu sürece parti yöneticilerinden sıradan vatandaşa halkın her kesimi dâhil edilir. Özellikle kamplardan sağ dönmeyi başarabilen yazarlar tecrübelerini kaleme alır ve yaşananların günümüzde hala hatırlanmasına katkı sağlarlar.

Çalışmamızın ilk bölümünde Sovyet kamplarından, kamp yaşamından ve mahkûmların durumundan bahsedeceğiz. İkinci bölümde ise kampa muhafız olarak gönderilen yazar Sergey Dovlatov'un sanat anlayışından yola çıkarak kamp hayatını ele aldığı *Zona. Gardiyanın Anıları* (*Зона. Записки надзирателя*) eserinde anlatılanlar ışığında yazarın kampa bakışını ve aynı konuda eser vermiş diğer yazarlardan farkını ortaya koymaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Sovyet Kampları, GULAG, Dovlatov, Zona

GİRİŞ

Rusya'da bir ceza yöntemi olarak sürgün, XVII. yüzyıldan itibaren uygulanmaya başlanır. 1649 yılında yasalaşan sürgün cezası, Aleksandr Puşkin de başta olmak üzere birçok yazar ve düşünürün ölümden kurtulmalarını sağlamıştır. XVIII. yüzyıla gelindiğinde ise sürgün cezasına çarptırılan insanların devlet ekonomisine katkı sağlaması amacıyla çalıştırılması söz konusudur. *Katorga* ya da *kürek cezası* olarak adlandırılan bu sistemin, Rusya için en bilinen ve önemli katkısı bataklıklar üzerine kurulan Petersburg şehridir.

XX. yüzyılın başlarına gelindiğinde ceza sistemi eskisi kadar katı değildir. Özellikle siyasi suçlular daha iyi muamele görür. Kitap okumalarına, yazmalarına izin verilmekte, beslenmelerine ve

¹ "Sovyet Dönemi Rus Edebiyatı (1953-1991)" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

bakımlarına dikkat edilmektedir. Sürgün dönemleri mahkûmlar için son derece sıkıcı olmakla birlikte çalışma zorunluluğu olmadığından rahat geçmektedir. Hem Çarlık hapisanelerini hem de sürgünü tecrübe etmiş olan Lenin, tutukluluk dönemi boyunca ailesinden sürekli paket alır, ablasına yolladığı şifreli mektuplar aracılığıyla parti ile iletişimini sürdürür, hatta Nadejda Krupskaya ile sürgün yıllarında evlenir. Ceza sistemini yakından tanıyan diğer lider Stalin de dört kez tutuklanır ve sürgün edilir, tutukluluk döneminde üç defa kaçmayı başarır. Örnekler göz önüne alınınca Bolşevik liderlerin çarlık döneminde edindiği hapisane ve sürgün tecrübeleri sonucunda Sovyet ceza sistemi bu kadar katı ve ağır bir şekilde organize edildiği sonucuna varılabilir.

Sovyetler Birliği'nde Sürgün ve Çalışma Kampları

Sovyetler Birliği boyunca özellikle Stalin döneminde sürgün ve çalışma kamplarının sayısı artmakla birlikte devrimin ilk yıllarından itibaren çok çeşitli kamplardan söz etmek mümkündür: çalışma kampları, ceza kampları, suçlu ve siyasi kampları, kadın kampları, çocuk kampları, geçiş kampları gibi. Tüm bu kampları organize eden ve *Gulag* kısaltmasıyla anılan İslah ve Çalışma Kampları Genel İdaresi ise 25 Nisan 1930 tarihinde kurulur. 7 Nisan 1931'den itibaren tüm resmi belgelerde, Sovyet toplama kampları “ıslah edici çalışma kampları” olarak tanımlanmaya başlanır. Çalışma kampları, Beyaz Deniz'deki adalardan Karadeniz kıyılarına, Kutup çizgisinden Orta Asya düzlüklerine, Murmansk'tan Vorkuta'ya ve Kazakistan'a, Moskova'nın merkezinden Leningrad banliyölerine kadar bütün Sovyetler Birliği'ne yayılmaktadır.

Kamplar, birliğin ihtiyaçlarına ve amaçlarına göre farklı bölgelerde kurulmaya devam eder. Kolima bölgesindeki kamplarda mahkûmlar bir yandan Magadan Limanı ve Kolima otobanını yaparak Magadan şehrini inşa etmekte diğer yandan altın madenlerinde çalışmakta ve ağaç kesimi işine gitmektedirler. Uhtpeçlag'da petrol, Arhangelsk bölgesindeki kamplarda ise kereste üretilmektedir. Kamplar gün geçtikçe artmakta Sovyetler Birliği'nin her bölgesine dağılmaktadır: Mahkûmlar, Özbekistan'daki Sazlag'ta kolektif çiftliklerde çalışır, Leningrad yakınlarındaki Svirlag'da şehir için ağaç kesip ahşap ürünler yapar, Kazakistan'daki Karlag'da ise çiftçi, fabrika işçisi ve hatta balıkçı olarak istihdam edilirler (Applebaum, 2008: 91).

Gulag sisteminin kampları gibi kurbanları da çok çeşitlidir. Başta “halk düşmanları” olmak üzere, eski rejim yanlıları, belli ulusal gruplar (Polonyalılar, Tatarlar, Çeçenler vb.) devrimin ilk yıllarından beri tutuklu olan Menşevikler, *Gulag*'ı ortaya çıkarıp daha sonra Sovyet hükümetine ya da Stalin'e tehdit olarak görülen yönetim kanadından insanlar, hatta hiçbir suçu olmayan köylüler bile bu sisteme dâhil edilir. Stalin'in ölümüne kadar yaklaşık on sekiz milyon insanın çalışma kampı sistemine dâhil olduğu, altı milyonun da Kazak çöllerine ya da Sibiryaya ormanlarına sürüldüğü düşünülmektedir (Applebaum, 2008).

Cinsiyet farkı gözetmeksizin insanlar kerestecilik, madencilik (kömür ve altın), çiftçilik, inşaat ve fabrika işleri yapmaları; mühendis, jeolog gibi yüksek eğitimliler bölgedeki işleri düzene

sokmaları; bilim adamları yeni buluşlar ya da silah tasarımları amacıyla tutuklanmaktadır. Mahkûmlardan beklenen tek şey ise Sovyet ekonomisini geliştirmeleridir. Bu nedenle bazen mahkûmların eğitimlerine ve mesleklerine bakılmadan ihtiyaç duyulan alana gönderildiği durumlara da rastlanmaktadır. Adli bir suçlu revirde çalışabilirken, siyasi bir doktorun madene ya da ormana gönderilmesi gayet normaldir. Applebaum (2008: 183), durumu açıklamak için mahkûmları çarklara benzetmektedir, kampın üretim planına ve belirlenen normlara göre çarklar makinenin ihtiyaç duyulan alanlarına yerleştirilir. Moskova'dan mahkûmlar için özel kararlar ve düzenlemeler çıkarılsa da kamplarda bunlar görmezden gelinmektedir.

II. Dünya Savaşı'nın başlaması kamptaki mahkûmların da kaderini değiştirir. Savaşın ilk günlerinden itibaren genellikle önemsiz idari görevlerden ceza alan mahkûmlar Kızıl Ordu'ya katılmaları için serbest bırakılırlar. Ancak diğer taraftan kamp nüfusu, savaş esirlerinin eklenmesiyle artmaya devam devam etmektedir. Savaş bittikten sonra devletin ücretsiz olarak kullandığı iş gücü oranında büyük bir artış görülür. İki milyonu Alman olmak üzere savaşa katılan farklı milletlerden nerdeyse üç milyon savaş tutsağı ağaç kesimi, inşaat, madencilik işlerinde, daha kalifiye olanlar sanayi sektöründe, fabrikalarda çalıştırılırlar.

Zaferin ardından baskının azalacağı ümit edilse de aksine, bir yandan yeni tutuklamalar yapılmaya başlanırken diğer yandan Büyük Terör'de tutuklanıp 1948-1949 yıllarında on yıllık cezasını tamamlayanlar için yeniden tutuklama kararı alınır. Resmi rakamlara göre 1950'lerin başında *Gulag* sistemine 2.561.351 mahkûm, yani 1945'teki düzeye göre bir milyon daha fazla insan dâhildir. Sovyetlerdeki toplam iş gücünün küçük bir bölümünü oluşturmasına karşın *Gulag* sisteminin, serbest işçilerin yapmayı tercih etmediği işlerin mahkûmlara yaptırılması açısından Sovyet ekonomisine somut katkısı çok önemlidir. *Gulag* mahkûmları, 1940'ların sonlarındaki ve 1950'lilerin başlarındaki Büyük İnşaat Projeleri'nde önemli bir rol oynarlar. Bu projeler arasında Volga-Don Kanalı, Kuybişev hidroelektrik santrali, Baykal-Amur ve Kutup ötesi demir yolu hatları, Moskova Metrosu'na eklentiler, Lenin Tepeleri üstündeki Moskova Üniversitesi'nin yeni bina topluluğu da bulunmaktadır (Figes, 2013: 171).

Stalin'in ölümünden sonra *Gulag* etkisini kaybetmeye başlar. Aslında uzun zamandan beri kârdan çok zarar getirdiği yöneticiler tarafından bilinmesine rağmen Stalin'in isteği üzerine sürdürülmektedir. Bu nedenle genel aflar ilan edilerek kamp nüfusu azaltılmaya çalışılır. Kamplarda çıkan ayaklanmalar ise bu süreci hızlandırır. Kampların ortadan tamamıyla kalkmadığını, bazı kampların 1970 ve 1980'lerde demokratik eylemciler, Sovyet karşıtı nasyonalist ve suçlu kuşağı için yenilenecek kullanıldığını belirtmek gerekir. 1987 yılında ise kendisi de bir kamp mahkûmunun torunu olan Gorbaçov tarafından kamplar dağıtılmaya başlanır (Applebaum, 2008: XVII). Bu tarihten itibaren kamplarda yaşananlar, konuyla ilgilenen her kesimden insan, araştırmacı, tarihçi, edebiyatçı, kampı tecrübe eden ya da yakınları kamplara yollananlar tarafından incelenmeye başlanır. Arşivlerin açılması, hatıraların, röportajların ve edebi eserlerin yayımlanmasıyla çalışma kampları hakkındaki gerçekler gün yüzüne çıkar. Özellikle 1989 yılında kurulan ve Sovyetlerdeki politik baskıları ve

baskının kurbanlarını araştırmayı amaç edinen Memorial Derneği (*Мемориал*) bu süreci üstlenmektedir. Suçsuz oldukları halde cezalandırılan insanlar için yeniden yargılama süreci başlatılır ve suçsuz bulunanlara iade-i itibar kararı verilir.

Sergey Dovlatov ve *Zona. Gardiyanın Anıları*

3 Eylül 1941’de Ufa’da dünyaya gelen Sergey Donatoviç Dovlatov, edebiyatla uğraşmaya ve yazmaya ilkokul yıllarında başlar. Okuyucuya ilk olarak şiir türü ile ulaşmış olsa da daha sonraki dönemde şiirin yerini düzyazı alır. İlk eserlerini 1960’lı yılların başında kaleme alan yazar, askerliğini tamamladığı 1965 yılından sonra kendini tam anlamıyla işine verir. Dovlatov, 1962-1965 yılları arasında askere alınır ve Komi Cumhuriyeti’nde kurulan ıslah kamplarına muhafız olarak gönderilir. Üniversite yıllarında tanıştığı arkadaşı şair İ. Brodski askerden döndükten sonra Dovlatov’daki değişimi fark etmiştir. Brodski, Dovlatov kamptan geldiğinde elinde “*bir tomar öykü ve bakışlarındaki şaşkınlıkla Tolstoy’un Kırım’dan döndüğü haline*” benziyordu sözleriyle kamp hayatının yazara edebi olarak katkı sağladığını, ancak kampta muhafız olarak bile bulunmanın onu çok etkilediğini dile getirir (Brodski, 1992).

Yazar, kamptan döndükten sonra bu dönemde yaşadıklarını *Zona. Gardiyanın Anıları*² eserinde bir araya getirir. Dikenli teller arasında kalan alan anlamında kullanılan zona, toplama kampıdır. Eğer kamp ya da koloni bir şehre yakın ya da şehir içinde yer alıyorsa, dikenli tellerden oluşan çitin yerini genellikle bir duvar ya da tuğla veya ahşaptan yapılmış bir çit alır. Kimi zaman zona’yı çevreleyen metal tellere bağlanmış zincirli köpekler de bulunmaktadır (Applebaum, 2008: 662, 185, 186). Dovlatov, Soljenitsin’in “Gulag Takımadaları” ya da Şalamov’un “Kolıma Öyküleri”nde olduğu gibi eserine olumsuz bir kamp izlenimi yüklememek adına bu adı seçer. Eser ve hayatı boyunca da bu düşünceyi, yani kampın içinde ya da dışında insanların ve yaşamlarının aynı olduğunu savunur. Dovlatov, kampta da hayatın iyi yönlerini görmeyi ve göstermeyi amaçlamıştır.

Dovlatov’un sanatına özgü tarzını, “Bin Bir Gece Masalları” ya da G. Boccaccio’nun “Decameron”u gibi edebiyat tarihinde yer etmiş eserlerde uygulanan farklı öykülerin bir araya getirilmesiyle eser oluşturma yöntemi belirlemektedir. Aynı yöntemin uygulandığı ve on dört farklı olayın anlatıldığı öykülerin derlemesiyle ortaya çıkan *Zona*, 1965-1968 yılları arasında kaleme alınmış olsa da ilk defa 1982’de Amerika’da yayımlanır. Dovlatov, eserini Sovyetlerden yasal yollarla çıkaramayacağını bildiği için daktilo sayfalarını mikrofilme aktarır ve Fransız arkadaşlarına dağıtır. Amerika’ya gittiğinde mikrofilmleri bir araya getiren yazar, bu süreçte bazı bölümler kayb olduğu için eserini yeniden düzenler.

Zona’nın türünü belirlemede eleştirmenler ortak bir kanıya varamaz, eseri; öykü, mikro öykü derlemesi, yazı-olay dizisi, anlatı gibi farklı türlere dâhil edilmeye çalışırlar. N. Leyderman’a göre Dovlatov “*kendi biyografisini edebi esere dönüştürmüştür*”, İ. Serman da aynı düşünceyi “*Dovlatov’un*

² Çalışmanın bundan sonraki bölümünde eser, ana başlığı “Zona” kullanılarak belirtilecektir.

öyküsündeki ana karakteri kendisi” sözleriyle desteklemektedir. Yazar ise eserin el yazması olduğunu dile getirir: “Aslında el yazmalarım tamamlanmış bir eser sayılmaz. Bu eser bir nevi günlük, karışık anılar, bir düzene konulmamış malzemeler koleksiyonudur” (Mirkurbanov, 2006: 85, 84).

Eser belirli bir ana fikre, tarz ve üsluba sahip olmadığı gerekçesiyle eleştirilse de Dovlatov’u diğer yazarlardan farklı kılan kendine has üslubudur. Araştırmacı P. Vısevkov, eseri üç katmana ayırır: editöre mektuplar, *Gardiyanın Anıları* ve Dovlatov’un yazar olarak oluşturduğu metin. Aslına bakılırsa Dovlatov bir eserde üç görevi birden yerine getirmektedir; gardiyan, eseri kaleme alan sanatçı ve editöre kendini anlatmaya çalışan yazar (Lastoçkina, 2012: 38).

Eserlerini sadece kaleme almakla, onlara hayat vermekle yetinmeyen Dovlatov, anlattığı olayların içinde yer alarak esere dâhil olur ve eserde kendi varlığını özellikle hissettirir. *Zona* eserinde editöre yollanan mektuplar yazarın bu özelliğinin en önemli göstergesidir. Araştırmacı Ye. Lastoçkina (2012), yazarın bu mektupları editör İgor Markoviç Yerimov’a göndermediğini belirtmekle birlikte gönderilmemiş mektupların, eserin oluşumunda büyük rol oynadığına değinir. Yazar, mektuplar aracılığıyla, olayları birbirine bağlamanın yanı sıra okuyucuyla arasında bir köprü de kurmaktadır.

Dovlatov, kendi tanık olduğu olaylardan esinlenerek oluşturduğu öykülerde özellikle kamp hayatını ve kamptaki sıradan günlük yaşamı, kamp dilini kullanarak anlatmaktadır. *Zona*’da birbirinden çok farklı olaylar bir araya getirilir. Eserin bir bölümünde sadece köpeklerle Estonca konuşacak kadar içine kapanık Estonyalı Gustav Pahapil, onbaşı Petrov’un yaptığı bir şaka sonucu olmayan başarılarını anlatması için karargâha çağırılır. Bu iki adamla ilgili farklı bir olaya daha yer verilir: Karargâhta kalan tek kadın hemşire Raisa, hem eğitimci Pahapil hem onbaşı Petrov ile aşk yaşar ve bunun nedenini ikisine de acımasıyla açıklar. Başka bir bölümde otuz iki yılını kamplarda geçiren Boris Kuptsov’un daha fazla çalışmak istememesi ve duruma tepki göstermek için kendisine verilen balta ile kütüğe yerleştirdiği sol elinin parmaklarını kesmesi anlatılır. Eserde aşk hikâyeleri de yer almaktadır: Yüzbaşı Yegorov tatil için gittiği Adler’de doktora öğrencisi Katya ile tanışır. Çift kampa birlikte gelirler, ancak bir süre sonra kamp hayatı Katya’yı yormaya başlar ve genç kadın hastalanır.

Görüldüğü üzere eserde birbirinden farklı olaylar anlatılmaktadır. Tüm olaylardaki ortak karakter ve gerçek hayattaki Dovlatov’un, eserdeki bir nevi temsilcisi sayılan Boris Alihanov, olayların bir araya gelmesini sağlayan kişidir. Boris, genç bir entelektüeldir ve görev için geldiği kamp ortamında hem görünüşü hem de kişiliğiyle diğerlerinden ayrılır. Yazar, Boris’i şu şekilde tanımlar: “*Herkese yabancıydı. Mahkûmlar, askerler, subaylar ve serbest kamp çalışanları için yabancıydı. Hatta bekçi köpekleri bile onu yabancı sanardı. Yüzünde her zaman dalgın ve kuşkulu bir gülümseme vardı. Tayga ormanlarında bile entelektüeli, bu gülümsemeden tanımak mümkündü*” (Lastoçkina, 2012: 41).

Araştırmacı M. Dmitriyeva da Dovlatov’un kamp nesrinin genel temasından farklı bir yön izlediğini belirtir. Dovlatov için kampta görev yapan insanlar en az mahkûmlar kadar zor bir hayat yaşamaktadır, en az onlar kadar bu düzenin kurbanıdır. Kampta iyi ya da kötü insan ayırımı yapmayan

yazarın karakterlerini de olumlu ya da olumsuz olarak ayırmak mümkün değildir. Kampta yaşayanları hiçbir nitelermeye ya da ayırma gerek duymadan insan olarak görmektedir. “*O kadar birbirimize benziyorduk ki yer bile değıştirebilirdik. Herhangi bir mahkûm muhafız rolünü üstlenebilirdi. Herhangi bir gardiyan ise hapse atılmayı hak ederdi*” (Dmitriyeva, 2015: 73). Eserin sonunda da gardiyan Boris mahkûm olarak karşımıza çıkar. Dovlatov, ana karakterine özellikle bu önemli görevi yüklemiş ve bu şekilde düşüncelerini destekleme yoluna gitmiştir.

19 Mart 1982 tarihli mektubunda da mahkûmlar ve muhafızlar arasında bir fark görmediğini belirtir. Mektupta birbirine benzeyen iki tür edebiyattan bahsetmektedir: polisiye ve kürek cezası (kamp) edebiyatı (*полицейская и каторжная литература*). İki tür arasındaki en önemli fark, aynı olaylara farklı karakterler üzerinden eğilmeleri, karakterlerini kendi bakış açılarıyla değerlendirmeleridir. Polisiye türünde toplumu koruyan kahraman bir muhafız, polis bulunmakta ve olumsuz olarak tanımlanan suçlulara karşı savaşmaktadır. Kamp türünde ise suçlular hayatın acısını yüklenen kader mahkûmları iken muhafızlar kötülük timsali, canavarlar olarak resmedilir. Dovlatov ise karşı karşıya getirilen bu iki grubu, mahkûmları ve muhafızları birbirlerine benzetmektedir. Yazar bu yönüyle hem iki türden ayrılmakta hem de iki türü bir araya getirmektedir.

Kampın en acı yönlerini gören yazar, kendi düşüncelerine, deneyimlerine ve açıklamalarına da eserdeki mektuplarda yer vermektedir. 17 Şubat 1982 tarihli mektup kampın gerçek yüzünü dile getirmesi açısından önem taşımaktadır:

“Hayvanla bir tutulan insanı gördüm. Onun neyle mutlu olabileceğini gördüm. (...) İçine düştüğüm dünya korkunçtu. Bu dünyada iyice bilenmiş törpülerle kavga ederler, köpek yerler, yüzlerini dövmelele kaplar ve keçilere tecavüz ederlerdi. Bu dünyada bir paket çay için adam öldürürlerdi. Bu dünyada geçmişleri kâbus gibi, bugünleri iğrenç ve gelecekleri trajik olan insanlar gördüm. Karısını ve çocuklarını bir fıçıya koyup salamura yapmış bir adamla arkadaş oldum. Korkunç bir dünyaydı. Ama hayat devam ediyordu. Üstelik burada hayatın sıradan düzeni de korunmuştu. İyi ve kötü, acı ve sevinç ilişkisi değışmeden kalmıştı” (Dovlatov, 1982).

Dovlatov’un anlattığı bu dünya her ne kadar korkunç olsa da bir o kadar da gerçektir. Ancak bu korkunç durumu, buraya düşen insanları değıştirmek ya da yargılamak onun işi değildir. Yazar A. Genis, Dovlatov’un hayat felsefesini şöyle tanımlar: Dovlatov, “her şeyi görür, her şeyi anlar, hiçbir şeyle uzlaşmaz, hiçbir şeyi değıştirmeye çalışmazdı” (Lastoçkina, 2012: 43). Yazarın başarısının sebebi de bu felsefeyle yazmasıdır. Eseriyle okuyucuyu etkilemek ya da dünyayı düzeltmek gibi sorumluluklar yüklenmez, sadece olaylara bir ayna tutar, okuyucuyu düşünmeye ve dünyayı kavramaya yönlendirir.

Dovlatov da diğer kamp nesri temsilcileri gibi kampın en acı gerçeklerini görür, ancak kampın iyisiyle kötüsüyle kendine özgü bir dünya olduğunu ve kendisinin o dünyayı anlatmayı tercih ettiğini dile getirir. 4 Şubat 1982 tarihli ilk mektupta yazar, kamp edebiyatındaki yerine ve diğer yazarlardan farkına

değindir. Kamp hayatını anlattığı eserini basması için gittiği iki yayınevinden olumsuz cevap almıştır. Yayınevlerine göre artık “*kamp temasının vadesi dolmuştur. Sonu gelmez hapishane hatıraları okuyucuyu bıktırmıştır. Soljenitsın’dan sonra bu konu kapatılmalıdır*”. Yazar, bu noktada kendisinden önceki yazarlardan farklı olduğunu dile getirir: “*Ben Soljenitsın değilim (...) kitaplarımız da tamamıyla farklı. Soljenitsın siyasi kampları anlatıyor, ben ise ağır ceza kamplarını. Soljenitsın tutukluymuş, ben ise gardiyandım. Soljenitsın’a göre kamp cehennem demekken, ben cehennemin ta kendisi olduğumuzu düşünüyorum*” (Dovlatov, 1982).

Dovlatov, kendinden önce kamp temasını işleyen yazarlardan farklı olduğunu dile getirmeyi farklı mektuplarda sürdürür. Bu yazarlardan biri olan Şalamov, kampı bir cezalandırma biçiminden öte cehennem olarak görür ve kampla ilgili genellikle olumsuz tecrübelerini aktarır. Dovlatov, 17 Mayıs 1982 tarihli mektubunda Şalamov’un bu yönüne dikkat çekerek onu tanıdığından ve çok iyi bir insan olduğundan bahseder. Şalamov’un kamplardan nefret etmesinin sebebini özgürlük sevgisi değil baskıya duyulan tepkiden kaynaklı olduğunu ve Sovyet kamplarında da sayısız biçimde baskının yaşandığını dile getirir. Yine de Dovlatov bir noktada Şalamov’dan ayrılmaktadır. Baskı, acı ve zulüm dolu bir ortam olsa da kampın da kendine göre güzel yönleri vardır. Bunlardan biri kampta kullanılan dildir. Yazar bu dili *tamamlanmış bir tiyatro oyununa, özgür sanatsal bir eyleme* benzetir. Kamplardaki güzelliklerden biri de mahkûmların özgür kadınlara karşı beslediği, hiçbir karşılık gözetmediği aşktır. Onlar için kadın bir mucize, bir ışık kaynağıdır. Altmış yaşındaki müebbet hükümlü Makeyev’le, öğretmen İzolda Şçukinaya birbirlerini sadece bir kez, tellerin farklı taraflarında görsele de tüm bu imkânsızlıklar, insan kalbinde sevginin yeşermesine engel değildir.

Dovlatov, 16 Haziran 1982 tarihli mektupta da Şalamov’dan farklı bir tutum belirlediğini yeniden dile getirir: “*Tekrar söylüyorum, ben hayatla ilgileniyorum, hapishaneyle değil. Beni insanlar ilgilendiriyor, canavarlar değil*” (Dovlatov, 1982). Yazarın da çoğu kez vurguladığı gibi Dovlatov; Soljenitsın, Şalamov gibi kamp nesri temsilcilerinden konuyu ele alış biçimiyle ayrılır.

Sonuç

Gulag, hiç kuşkusuz Sovyet tarihinin en acı gerçeklerinden biridir. Süreç boyunca milyonlarca insanın kampları tecrübe ettiği, dışarıdakilerin ise her an korkuyla yaşamasına sebep olan bu yıllarda Sergey Dovlatov kampa muhafız olarak gitmiş ve gördüklerini farklı bir bakış açısıyla aktarmıştır. “*Rus Edebi Postmodernizmi*” kitabının yazarı V. Kuritsın, Dovlatov’un kamplara getirdiği yeni bakış açısıyla modernist olduğunu dile getirir: “*Kamp metinleri önceden ya talihsiz mahkûmun haklı olduğu durumda ya da iyi ve adaletli devletin bakış açısıyla yazılırdı. Dovlatov ise kamp ve özgürlük arasında şaşırtıcı bir benzerlik keşfetti*” (Kuritsın, 2000: 238). Yazar A. Genis’e göre ise Dovlatov için en önemli eseri *Zona*’dır. “*Eseri toplamamış, ısrarla ve titizlikle hesaplayarak inşa etmiştir. Öykü olarak adlandırdığı kampla ilgili kısa öyküleri bir araya getirirken, Dovlatov kendi kendisini yorumlamıştır*” (Bolşev, 2014: 31). Eserlerinde gerçek yaşam olduğu gibi anlatılmaktadır, ancak yazarın yeteneği olayları yorumlayıp bir araya getirdiği an açığa çıkar ve yazdıklarına sanatsal bir tat katar. Sonuç olarak yıllar boyunca belirli

pencerelerden bakılarak aktarılan kamp yaşamına da kendi bakış açısıyla yaklaşmış, eserinde de vurguladığı gibi konunun en iyi temsilcilerinden kendi tarz ve üslubuyla ayrılmıştır. Otobiyografik unsurlardan, kendi yaşadıklarından yola çıkan ve *kendini yorumlayan* Dovlatov'un tüm dünyada tanınmasının asıl nedeni de budur.

Кайнақча

- Applebaum, A. (2008). Gulag. (Çev. U. Demirbaş). Ankara: Arkadaş Yayıncılık.
- Figes, O. (2013). Haberini Alayım Yeter. (Çev. N. Elhüseyni). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Dmitriyeva, M. (2015). Лагерная тема в повести С. Довлатова «Зона. Записки надзирателя», Материалы научно-методических чтений ПГЛУ. 65-69.
- Lastočkina, Ye. (2012). Авторская позиция и способы ее выражения повести С. Довлатова «Зона», Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Литературоведение, журналистика, Noo:2, 34-44.
- Mirkurbanov, N. (2006). К вопросу о жанровой специфике повести С. Довлатова «Зона», Вестник Северного Арктического федерального университета. Серия: Гуманитарные и социальные науки, 83-87.
- Boşev, A. (2014). Сергей Довлатов в зоне эклектики, Вестник СПбГУ. Сер. 9, Вып. 4, 30-37.
- Kuritsın, V. (2000). Русский литературный постмодернизм. Москва: ОГИ. Объединенное Гуманитарное Издательство.
- Brodski, İ. (1992). О Сереже Довлатове. — Журнал «Звезда», № 2., <http://www.sergeidovlatov.coe/boos/brodsoy.html> 15.11.2017
- Dovlatov, S. (1982). Зона: Записки надзирателя. <https://www.liteir.ee/bd/?b=98550> 24.10.2017

VASİL BIKOV'UN *DARAĞACI* ÖYKÜSÜNDE SOVYET PARTİZANLARI¹

Arş. Gör. Dr. Yasemin GÜRSOY

Trakya Üniversitesi, yasemingursoy@trakya.edu.tr

ÖZET

II. Dünya Savaşı tüm dünyanın kaderini değiştiren, yeri doldurulamayacak can ve mal kayıplarına neden olan büyük bir olaydır. Savaş boyunca Sovyetler Birliği'ni savunmak için milyonlarca insan cepheye giderken 9 milyon civarında asker hayatını kaybeder. Ancak II. Dünya Savaşı'nda vatani için cepheye giden askerlerden söz ederken bir parantez açmak gerekir. Savaş sırasında cephedeki birliklere dâhil olmadan aynı amaç için düşmanla çarpışan ayrı bir grup daha vardır: Sovyet partizanları. 1941-1944 yılları arasında 1 milyon civarında insanın partizan kuvvetlere katıldığı ve vatanını korumak için elinden geleni yaptığı bilinmektedir. Yönetim ve Kızıl Ordu tarafından kontrol edilen partizan hareketlerinin en büyük görevi işgal bölgelerindeki düşman kuvvetlerinin iletişim ve ulaşım ağlarına zarar vermektir. Bu açıdan bakıldığında oldukça zor ve tehlikeli görevler üstlendikleri aşikârdır.

Çalışmanın birinci bölümünde II. Dünya Savaşı sırasında Sovyet partizanlarının yaşamlarından, hangi bölgelerde savaştıklarından ve savaştaki önemlerinden bahsedilmektedir. İkinci bölümde ise savaşa aktif olarak katılan yazar Vasil Bıkov'un sanat anlayışından yola çıkılarak *Darağacı* öyküsünde ele aldığı partizanların yaşamı incelenmektedir. Ana karakterler Sotnikov ve Rıbak'ın onur ile hayatta kalma arzusu arasında yaptıkları seçimler ve sonuçları ise savaş psikolojisi açısından değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: II. Dünya Savaşı, Sovyet partizanları, Vasil Bıkov, *Darağacı*

Giriş

II. Dünya Savaşı, Rusya'da kullanılan tanımıyla Büyük Vatan Savaşı, Sovyet tarihinin hiç kuşkusuz en önemli olaylarından biridir. 1941-1945 yılları arasında savaşa dâhil olan Sovyet halkı, bu süreçte büyük acılar yaşamış, büyük kayıplar vermiştir. Sovyetlerin kuruluşundan sonra yetişen ilk nesil cephelelerde kaybedilmiş, birliği geliştirme adına yapılan tüm yatırımlar yok olup gitmiş, Sovyetler kuruluş yıllarına geri dönmüştür. Cephe gerisinde kalan yaşlılar, çocuklar ve kadınlar ise bir yandan cepheye yolladıkları yakınları için acı çekerken diğer yandan da açlık ve yoksullukla baş etmek zorunda kalmışlardır. Savaş sonrasında ise savaşın etkileri uzun yıllar sürer. Sovyetlerin yeniden doğması için halkın daha çok çalışması gerekmektedir. Bu yeniden doğuş için kadın erkek, genç yaşlı, köylü ya da şehirli Sovyetlerde yaşayan her bir birey gücünün yettiği ölçüde elinden geleni yapmıştır.

¹ "Sovyet Dönemi Rus Edebiyatı (1953-1991)" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

II. Dünya Savaşı Sırasında Sovyet Partizanları

Fransızca kökenli partizan kelimesi TDK (2018) tarafından “düşmanlarına karşı mücadele verirken cephe gerisinde silahlı harekete katılan kimse” olarak tanımlanmaktadır. “Partizanlık, Dün, Bugün, Yarın” (Партизанство вчера, сегодня, завтра) kitabının yazarı V.İ. Boyarski (2003: 8), partizan terimine dikkat çekmekte ve aşağılama amaçlı dönüştürülerek “eşkiya, haydut” anlamında da kullanılabileceğini, partizan savaşının ise devlete karşı ayrılıkçı gruplar ya da örgütler tarafından hem savunma hem de saldırı amaçlı gerçekleştirilebileceğini belirtmektedir. Bu nedenle terimin kullanımı büyük dikkat ister. Çalışmamızda özellikle Sovyet Partizanları olarak belirlediğimiz grubun, II. Dünya Savaşı sırasında ülkesini korumak için düşman güçleriyle çarpışmayı göze alan gönüllüler olduklarının tekrar altını çizmek gerekir.

II. Dünya Savaşı boyunca Sovyetler birliğinin gerçekleştirdiği partizan hareketler dört döneme ayırmak mümkündür. İlk dönem savaşın başlangıcından 30 Mayıs 1942’de Partizan Hareketleri Genel Karargâhının (ЦШПД, Центральный штаб партизанского движения) kurulduğu dönemi kapsar. Savaşa hazırlıksız yakalanan Sovyetler Birliği’nin savaşın ilk yılında partizan güçleri üzerinde herhangi bir kontrolü yoktur. Bu dönemde partizanların planlı faaliyetleri bulunmamakla birlikte, partizan oluşumlarda Devlet Güvenlik Halk Komiserliği (НКГБ, Народный комиссариат государственной безопасности) ve İçişleri Halk Komiserliği’nin (НКВД, Народный комиссариат внутренних дел) rolü vardır. 30 Mayıs 1942’den Mart 1943’e kadar süren ikinci dönemde Komünist Parti, partizan savaşını yönetme işini üstüne alır. Partizan güçleri kontrol etmek ve en iyi şekilde kullanabilmek için her türlü imkânı kullanılır. Partinin de yönergesi ile partizan hareketi bütün halkın ortak savaşına dönüştürülür. Üçüncü dönemi oluşturan 1943 Nisan’ından 1944 Ocak ayına kadarki süreçte Kızıl Ordu kuvvetleriyle birlikte partizan hareketlerinin koordinasyonu sağlanır, partizan savaşları cephe hattında ve şehirlerde gerçekleştirilir. Ocak 1944’te Partizan Hareketleri Genel Karargâhı tasfiye edilir ve dördüncü dönem bu tarihten savaşın bitimine kadar geçen süreyi kapsar. Bu süreçte partizan gruplar düşman kuvvetleri geri püskürtmek için Sovyet Ordularıyla işbirliği içinde savaşır (Boyarski, 2014: 286).

Savaş boyunca düşman işgalindeki topraklarda bulunan Sovyet partizanlarına birçok zorlu görev düşer: Düşman güçleriyle ilgili bilgi toplamak ve Kızıl Ordu’yu gelişmelerden haberdar etmek, ulaşım ağlarını kontrol altına almak ve ordunun geçişi için korumak, düşman kuvvetlerine her türlü zarar vermek bunlardan en önemlileridir. Özellikle iletişim ve ulaşım ağlarını keserek düşmanı çaresiz bırakmak partizanların savaşın seyrini değiştirmesini sağlar.

Partizan kuvvetlerin koordinasyonu sırasında yönetimin farklı hataları söz konusudur. Bunların en büyüğü Partizan Hareketleri Genel Karargâhının sadece 17 ay (toplam 1.5 yılı sürer ancak bir aylık ara söz konusudur) faaliyet göstermesi ve ardından tasfiye edilmesidir. Bunun dışında partizan hareketleri yeraltı parti örgütlerinin kontrol etmesi, komutaya partinin belirlediği kişilerin getirilmesi, komutanların profesyonel olmadıklarından yanlış yönergeler vermeleri gibi nedenlerden

partizan güçleri büyük kayıplar verir. Ayrıca yetersiz erzak, silah ve teçhizat nedeniyle büyük zorluklar yaşarlar. Buna karşın ülkelerini korumak için ellerinden geleni yapmaya devam ederler. Tarihi Ayşe Hür “*Kızıl Ordu kadar Sovyet partizanlarının ve Sovyet halklarının topyekûn direnişini gözlerim yaşarmadan anlam mümkün değil. Avrupa'nın hiçbir ülkesinin halkı böylesine büyük bir adanmışlıkla ve fedakârlıkla Nazizme karşı durmamıştır. Ayrıntıları bir yana bırakalım, soğuk istatistik rakamları bile Müttefik ülkelerin toplam kaybı 1,5 milyon civarında iken, 21 ila 28 milyon arasında evladını savaşta kaybeden (ki bu rakam toplam savaş kayıplarının üçte biridir neredeyse) Sovyetler Birliği'nin rolünü küçümsemek ayıptır*” sözleriyle bir milletin beraberce verdiği savaşta Sovyet partizanlarının da rolünün büyüklüğünü vurgular (<https://sptnkne.ws/f7aw>).

Vasil Bıkov ve Darağacı

19 Haziran 1924 yılında dünyaya gelen Vasil Bıkov, eğitimi için Ukrayna'dayken savaş başlar ve tereddüt etmeden cepheye gider. Mühendis taburu ile yola çıkan ve Belgrad'a kadar ulaşan Bıkov, birlikten ayrı düştüğü sırada inzibat devriyesine yakalanır. Casusluk yaptığı şüphesiyle birkaç gün gözaltına alınır. Belgrad'dan geri çekilme sırasında Bıkov'la birlikte tutulanların hepsi kurşuna dizilirken, kader yazarı, ona acıyıp havaya ateş eden yaşlı bir muhafızla karşılaşır. Şans eseri hayatta kalan Bıkov, yürüyerek Harkov'a kadar gelir ve burada kendi birliğine katılır. Birlikte beraber Saratov bölgesine kadar ilerler. Bölgedeki piyade okuluna alınan yazar, 1943 yılında asteğmen olarak mezun olur. Kirovograd bölgesindeki çarpışma sırasında Alman tankının altında kalıp ağır şekilde yaralanır. Hayatta kalmış olsa da durumu o kadar kötüdür ki komutanı onun öldüğünü rapor eder, hatta bu rapor nedeniyle bölgedeki mezarlığa eklenen adı hala yazılı olarak durmaktadır. İyileştikten sonra savaşa devam eden Bıkov savaşı Avusturya'da tamamlar. Üstün başarıları nedeniyle Kızıl Bayrak Nişanı alır. 1947 yılında terhis olan yazar “Grodnenskaya Pravda” dergisinde redaktör olarak çalışmaya başlar. Ancak 1949 yılında yeniden askere çağrılır ve 1955 yılında binbaşı rütbesi ile askerlik hayatını tamamlar. Asker Bıkov'un sanat hayatı ise o tarihten sonra “Grodnenskaya Pravda” dergisindeki işine geri dönmesiyle gerçek anlamda başlar.

Bıkov'un sanatında en temel konu tüm yönleriyle bildiği ve tecrübe ettiği savaştır. Savaşta yaşadıklarını, savaş hakkında bildiği gerçekleri hiçbir etkiye maruz kalmadan yazmayı tercih eder. Kendisinden yönetimin belirlediği çizgilerde yazması, halkın zaferini yüceltmesi, askerleri kahramanlaştırması, olayları dramatize etmesi istenir ancak yazar asla bu isteklere kulak asmaz. Bu nedenle Bıkov'un eserleri büyük bir çaba sonucunda okuyucuya ulaşmış olsa da okuyucuyu derinden etkilemekte ve yazar diğer yazarlardan farklı yönleriyle dikkat çekmektedir.

Vasil Bıkov, savaş nesrine yeni bir kahramanlık anlayışı getirir. Onun eserlerinde ele aldığı karakterlerin kahramanlıkları fiziksel ölçütlerle, öldürülen düşmanların sayısı ile ortaya konmaz. Bıkov için kahramanlık “*her şeyden önce insanın, zafere manevi olarak hazır bulunmasıyla, duygu ve düşüncelerindeki derinlikle, karar alırken sorumluluk bilincine sahip olmasıyla ölçülür*” (Slabkovskaya, 1988: 4).

Bıkov'un eserlerinde savaş sahnelerine fazla yer verilmez, onun için savaş esnasında insan ruhu, kendi içinde verdiği savaş önemlidir. Bıkov sanatının temelini oluşturan etkenin insan olduğunu her fırsatta dile getirir: “*Savaş esnasında, öncesinde ya da sonrasında, insan ahlaki, başlıca manevi ölçütlerin değişmezliği her daim kendini göstermektedir. Beni öncelikli olarak, savaşın kendisi hatta savaş günleri ya da teknolojisi gibi sanat için de önem arz eden olgular değil, insanın ahlaki dünyası, ruhsal kabiliyeti ilgilendirmektedir*” (Slabkovskaya, 1988: 3).

Bıkov 50’li yılların sonunda tam anlamıyla başladığı sanat hayatının ilk döneminde özellikle cephede yaşananları ele alır. “Turna Sesi” (*Журавлиный крик*), “Üçüncü Fişek” (*Третья ракета*), “Dağ Baladı” (*Альпийская баллада*) eserlerinde kendi savaş tecrübelerini okuyucuya aktarır. “*Savaşta gördüklerim ve yaşadıklarım ile ilgili çok şey yazdım. Ancak şimdi anlıyorum ki yazdıklarım, mütevazı cephe tecrübemin sadece küçük bir kısmı*” sözleriyle engin savaş tecrübesine vurgu yapmaktadır (Juravlev, 1985: 87).

Bıkov, çok iyi bildiği ve tecrübe ettiği cephe hayatının dışında farklı bir konuya daha yönelir. Kendi şahsen katılmamış olsa dahi partizan gruplar ve onların savaşta yaşadıkları yazarın ilgisini çekmektedir. “Kruglyansk Köprüsü” (*Круглянский мост*), “Darağacı” (*Сотников*)², “Dikilitaş” (*Обелиск*), “Kurt Sürüsü” (*Волчья стая*), “Dönmemek Üzere Gitmek” (*Пойти и не вернуться*), “Bela Alameti” (*Знак беды*) gibi eserlerinde partizanları ele alır. Partizan savaşını doğrudan anlatmak yerine ele aldığı konunun fonu olarak kullanır. Bu öykülerinde insanların zor anlarda yaptıkları seçimleri aktarmaya çalışır. Partizan gruplar bir komutana bağlı değildir, kendi kararlarıyla hareket etmektedirler. Onları bir arada tutan vatanını koruma istekleri, vicdanları ve ahlaklarıdır. Savaşta “*silahtan daha güçlü bazı şeyler vardır. Bıkov için ise hep aynıdır – ahlak. Ahlak, insan varlığının temelinde bulunmakta ve onun hayati ve kritik durumlardaki kararlarını belirlemektedir*” (Juravlev, 1985: 85).

1975 yılında “Voprosı Literatürı” dergisindeki yazısında Bıkov neden partizan temasına yöneldiğine bir açıklama getirir:

“*Uzun zamandan beri savaşla ilgili yazsam da, partizan savaşıyla son zamanlarda ilgileniyorum. Yaşayış ve faaliyetler açısından büyük oranda sınırlamalara ve belirli kurallara bağlı olan cephe hayatının ortaya koyamadığı bazı durumların, partizan savaşında saklı olduğunu keşfetmemden sonra bu konuya yöneldim. Partizan savaşı büyük ölçüde (özellikle ilk döneminde), insanın, ahlaki ve psikolojik farklılıklarının bir araya gelmesiyle oluşan bir kitle hareketinin sürecidir ve bu farklılıklar edebiyatta da tercih edilir. Partizan savaşı sırasında ve işgal altındayken yapılan seçimleri ele alan bu değişmez konu daha acıklıdır. Farklı şekillerde ele alınabilecek bu konuda insan davranışlarını gerekçelendirmek daha zordur, insanların kaderleri ordudaki*”

² Eserin Rusça aslı, ana karakter Sotnikov’un adını taşımaktadır. Metin Alemdar tarafından yapılan Türkçe çevirisinde konu ile bağlantılı olarak *Darağacı* tercih edilmiştir.

insanlarınkinden bile daha zengin, çoğu zamansa daha trajiktir. Ve genellikle savaşta önemli bir yere sahip olan trajedi ögesi, partizan savaşında tüm korkunç gücüyle açığa çıkar” (Juravlev, 1985: 93-94).

Bıkov, “Darağacı Nasıl Ortaya Çıktı?” (*Как создавалась повесть Сотников?*) başlıklı makalesinde, “Darağacı” eseri aracılığıyla insanın kendi hayatı söz konusu olunca seçim yapmakta ikileme düştüğünü göstermeyi amaçladığını belirtir: “*İnsan, kendisi için çok değerli ve tek olan hayatına son vermek istemez; sonuna kadar insan olarak yani Sovyet insanı olarak kalmak ise ölüme gitmeyi gerektirir. Bu noktada kimi insanlar, hayatta kalmak ve insanlığa karşı günaha girmemek için bağdaşmayacak şeyleri bir araya getirmeyi denerler*” (Juravlev, 1985: 98).

“Darağacı” eseri, bu düşüncelerle ortaya çıkmıştır. Eser, iki partizanın kendi müfrezelerine yiyecek bulmak için yola koyulmalarıyla başlar. Rıbak ve Sotnikov karakteri Bıkov tarafından karşıtlık oluşturmak amacıyla bir araya getirilir. Şubat ayında karlı ormanlardan geçmek zorundadırlar ve Sotnikov oldukça hastadır. Uzun süre sonra bir köye ulaşırlar ve köy muhtarından bir koyun alıp yola koyulurlar, ancak yolda Sotnikov polisler tarafından vurulur, çatışma sırasında Rıbak önce kaçır, daha sonra arkadaşını bırakamayacağını düşünüp geri döner. Gecenin karanlığında kaçmayı başaran partizanlar yolda gördükleri bir eve girerler. Dört çocuğuyla yalnız yaşayan ev sahibi kadın, önce onlara yardım etmekten çekinir, ama yine de elinden geleni yapar. O sırada arama yapan polisler evi basar, kadını ve iki partizanı tutuklayıp götürürler.

Eserin özünü veren olaylar bu noktadan sonra başlamaktadır. İki partizan yol arkadaşın, bir gün önce birbirlerini korumaya çalışan bu iki insanın ölümle yüzleştiklerinde verecekleri karar, onların ahlaki ve insani değerlerini gösterecektir. Rıbak daha ilk sorguda gerçekleri anlatmaya başlarken, Sotnikov hasta ve yaralı olduğu halde tek bir söz etmez ve dayanılmaz işkencelere maruz kalır. “*Savaş nesrindeki asıl seçim, sadece fiziksel olarak hayatta kalıp kalmamak değil, felsefi olarak da insan olup olmamaktır. Bu fikir “Darağacı” eserinde büyük bir gerçekçilikle işlenir*” (Slabkovskaya, 1988: 10).

Rıbak’a göre önemli olan sadece hayatta kalmak ve savaşa devam etmektir. “*Eğer insan savaşın amacının kendi hayatını korumak ve düşmana zarar vermek olduğunu kabullenmişse kendisinin mükemmel bir partizan olduğunu, hiç değilse diğerlerinden daha kötü olmadığını söyleme hakkı vardır*” (Bıkov, 1994: 99). Bu düşüncelerle karar alan Rıbak, hayatta kalabilmek için idam sehпасına giderken son anda Almanların tarafına geçmeyi kabul eder. Aklındaki tek şey hayatta kalmak, Almanların elinden kurtulmak ve savaşa devam etmektir.

Sotnikov ise kendini şerefli bir ölüme hazırlamıştır. Hiçbir şeyden korkmuyordur artık, elinden geleni yapmış, vatanını, kendine sağlanan koşullar gereğince savunmuştur. Hatta son anda Rıbak ve diğerlerini korumak için tüm suçu üstüne alır, ancak bu sözleri Almanların kararını etkilemez. İdam sehпасına giderken Rıbak’ın düşman tarafına geçmesini sorgulamaktadır, bu karar

Sotnikov'un özüne, inancına, ahlakına ters düşmektedir. İnsanın düşman karşısında elinde tek bir fırsatı olduğuna inanır. Kendi elinde olan ve onun dışında kimsenin sahip olamayacağı nadide bir fırsattır: “*Dünyadan vicdanının emrettiği gibi, insan onuruyla ayrılmak, sadece onun elindeydi. Bu hayatın ona ödül olarak sunduğu son lütf, kutsal bir armağandı*” (Bıkov, 1994: 214). Sotnikov bu son fırsatı kullanmak ve ölmek için bir dakika dahi tereddüt etmez.

Eserin sonunda Sotnikov vicdanının sesiyle hareket eder ve şerefli bir Sovyet insanı gibi ölüme gider. Rıbak ise insani değerleri göz ardı ederek, avcıdan kaçan bir hayvan gibi hayatta kalma çabası içindeyken karar alır. Aldığı kararın nedeni olarak savaşa devam etme isteğini gösterse bile Almanlardan kaçamayacağını anladığı an tüm hayatı altüst olur. Rıbak, bedenen ölmese bile ruhen ölmüştür artık. Bıkov, özellikle partizan savaşını konu edindiği eserlerinde karakterleri arasındaki farklılıkları vererek onları karşılaştırma yoluna gider. Ahlaki ve manevi açıdan güçlü olan karakterler fiziksel açıdan daha güçsüzken (Sotnikov), hayatta kalmak için kendilerinden ödün veren, ahlaki ve manevi açıdan daha zayıf olanlar ise (Rıbak) fiziki olarak daha sağlamdır. Bir diğer farklılık ise eğitim düzeylerinde ortaya çıkar. Sotnikov gibi yükseköğrenime sahip karakterler hayatta kalabilmek adına insanlıklarından ve ahlaki değerlerinden vazgeçmezken, sadece ilköğrenimini tamamlayabilen Rıbak darağacından kurtulmak için düşünmeden Almanların tarafına geçmiş ve bu düşüncesiz hareketinden büyük pişmanlık duymuştur.

Sonuç

Bıkov, Sotnikov ve Rıbak aracılığıyla insan doğasına yönelir ve vicdan sahibi insanlar ile sadece hayatta kalmayı amaç edinenler arasındaki farkı ortaya koymaya çalışır. Kimi araştırmacılar bu ikiliyi çarpmıha gerilen Hz. İsa ve onu ele veren havari Yahuda'ya benzetmektedir, yazar ise Habil ve Kâbil'e bağlantı kurmaktadır (Yılmaz, 2014). Tarihin başlangıcından beri var olan kardeşin kardeşi öldürmesine atıfta bulunan yazar, bazen düşmanın en yakınındaki olduğunu göstermektedir. İnsan zor zamanlarda ki savaş da bunların arasında en başta gelenlerdendir insanın sahip olduğu biricik varlık hayatıdır. Hayatını korumak için tüm ahlaki ve manevi değerleri görmezden gelebilir, bu duruma kendini ikna etmek için bahaneler bulabilir. Eserde Rıbak savaşa devam etmek için hayatta kalması gerektiğini düşünerek yanlış kararına bir gerekçe bulmuştur. Ancak ne zamanki yol arkadaşı, canını emanet ettiği dostunu kendi elleriyle darağacına çıkarır ve ölümüne sebep olur işte o zaman hatasının farkına varır. Artık o da Kabil gibi kardeşini öldürmüştür. Cezasını kendi elleriyle vermek ister, intihar etmeye çalışır ancak bu girişimi başarısızlıkla sonuçlanır. Onun da cezası Kabil'inki gibi hayatına bu yükü devam etmek olur.

Sonuç olarak Bıkov tarihsel süreci, kurgu ürünü olan öyküsü “Darağacı”nda son derece gerçekçi ve başarılı bir şekilde uyarlamıştır. II. Dünya Savaşı'yla ilgili eserde çok fazla dile getirilmeyen ancak savaş sırasındaki katkıları azımsanmayacak kadara büyük olan partizanları ve onların hayatını konu alarak seçmiştir. Belirttiğimiz gibi yazar için savaş süreç olarak öncelikli değildir, önemli olan savaş anında insanların psikolojik durumu ve yaptıkları seçimlerdir. “Darağacı”

öyküsünde de Bıkov, Sotnikov ve Rıbak'ı Habil ve Kabil'le eşleştirerek insanoğlunun binlerce yıldır zor duruma düşünce kardeşini bile öldürebileceğini gösterir. Yine de önemli olanın Sotnikov gibi ahlaki ve vicdani değerlere sahip çıkarak hayattan ayrılmanın, büyük bir suç işleyerek ve bu suçun yükünü ömür boyu sırtında taşıyarak yaşamaktan daha hayırlı olduğunu vurgulamış ve insanlığa örnek alması gereken bir ders vermeyi başarmıştır.

Kaynakça

- Bıkov, V. (1994). *Darağacı*. (Çev. M. Alemdar). İstanbul: Yar Yayınları
- Boyarski, V. İ. (2003). *Партизанство вчера, сегодня, завтра. Историко-документальный очерк*. Москва: Издательский дом «Граница».
- Boyarski, V. İ. (2014). Партизанская борьба в системе общественной безопасности: к теоретическому осмыслению уроков Великой Отечественной войны. *Пространство и Время*, № 2(16), с. 283-290.
- Demir, S. (2015). *İlber Ortaylı: Nazileri Yenmek Sovyet Kızıl Ordusu'nun Eseridir*. 04.09.2018 tarihinde <https://sptnkne.ws/f7aw> adresinden alınmıştır.
- Juravlev, S. İ. (1985). *Память пылающих лет. Современ. сов. проза о Великой Отеч. войне. Кн. для учителя*. Москва: Просвещение.
- Slabkovskaya, Ye. G. (1988). *Поэтика военных повестей В. Быкова: (Эстетическое освоение категории времени): Учеб. пособие по спецкурсу*. Иркутск: Иркут. гос. пед. ин-т. — ИГПИ.
- TDK (2018). *Güncel Türkçe Sözlük*. 29.08.2018 tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b85ba8303d4f8.02950426 adresinden alınmıştır.
- Yılmaz, M. K. (2014). *Vasil Bıkov, Voshojdeniye, V Tumane*. 04.09.2018 tarihinde <https://sarapdumanlari.wordpress.com/2014/02/16/vasil-bikov/> adresinden alınmıştır.

ASA SKORU, CERRAHİ ÖNCESİ HEMOGLOBİN-HEMATOKRİT DEĞERLERİ VE CERRAHİ TİPİ İLE PEROP VE POSTOP KAN TRANSFÜZYONU ARASINDAKİ İLİŞKİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Öğretim Üyesi EBRU BİRİCİK

Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi, ebrubiricik01@gmail.com

ÖZET

Cerrahi operasyonlar sırasında kan transfüzyonu uygulanması hemodinaminin korunması ve dokulara yeterli oksijenasyonun sağlanması için gerekli bir uygulamadır. Ancak ne kadar ve ne zaman kan transfüzyonu uygulanması gerektiği konusunda kesin bir ortak görüşe varılamamıştır. Özellikle preoperatif kan hemoglobin değerleri ve uygulanan cerrahinin tipi transfüzyon ihtiyacını belirleyebilir. Biz bu prospektif çalışmada Anesteziyoloji ve Reanimasyon kliniğimize 2 gün içinde anestezi onamı alabilmek için başvuran 155 hastayı çalışmamıza dahil ettik. Hastaların başvuru sırasındaki tüm demografik ve medikal verileri toplandı ve bu tarihten 2 ay sonra hastaların medikal kayıtları incelenerek uygulanan operasyon, peroperatif ve postoperatif kan transfüzyonu uygulanıp uygulanmadığı araştırıldı ve kaydedildi. Cerrahi tipi düşük, orta ve yüksek riskli olarak sınıflandırıldı (Tablo 1) ve ASA fiziksel skorları (American Society of Anesthesiology physical status) ile kan transfüzyonu, hemoglobin ve hematokrit değerleri arasında ilişki olup olmadığı araştırıldı. Elde edilen veriler istatistiksel olarak değerlendirildi. Toplam 120 hastaya ameliyathane ortamında anestezi uygulandığı 35 hastada ameliyathane dışı anestezi uygulandığı gözlemlendi. Hastaların 73' ünün (%61) daha önce herhangi bir ameliyat geçirmiş olduğu, 48 (%40,3) hastaya daha önce kan transfüzyonu yapıldığı, 24 hastaya da (%20,2) peroperatif dönemde kan transfüzyonu uygulandığı gözlemlendi. Cerrahi sonrası transfüzyon yalnızca 3 hastada (%2,5) uygulanmıştır. ASA skorları ile transfüzyon, hemoglobin ve hematokrit değerleri arasında doğrusal bir ilişkinin varlığı araştırıldığında hemoglobin ($R=-0,223$, $p=0,015$), peroperatif transfüzyon ($R=0,182$, $p=0,048$) ve hematokrit ($R=0,217$, $p=0,018$) değerleri ile ASA arasında düşük doğrusal ilişki olduğu gözlemlendi. Cerrahi operasyon tipi ile peroperatif transfüzyon ($R=0,719$, $p=0,001$) ve postoperatif transfüzyon ($R=0,287$, $p=0,002$) arasında düşük doğrusal ilişki olduğu gözlemlendi. Ayrıca operasyon öncesi hemoglobin değerleri ile operasyon sırasında ($R=-0,2015$, $p=0,025$) ve operasyon sonrası ($R=-0,263$, $p=0,004$) kan transfüzyonu arasında negatif doğrusal ilişki olduğu saptandı.

Sonuç olarak hastaların ASA skorlarının, operasyon öncesi hemoglobin değerlerinin ve cerrahi tipinin operasyon sırasında ve operasyon sonrasında kan transfüzyonu uygulanmasında etkili olduğu gözlemlenmiştir. ASA skoru yüksek olan hastalarda preoperatif hemoglobin değerlerinin daha düşük olduğu görüldü. Operasyon öncesi hemoglobin değerlerinin yüksek olmasının operasyon sırasında ve sonrasında daha az kan transfüzyonu ihtiyacına neden olacağı bir kez daha ortaya koyulmuştur.

Anahtar Kelimeler: ASA Skoru, Kan transfüzyonu, Preoperatif Hemoglobin, Preoperatif Hematokrit

ABSTRACT

Blood transfusion during surgical operations is a necessary procedure to maintain hemodynamics and ensure adequate oxygenation to the tissues. However, there has been no clear consensus on how much and when blood transfusion should be applied. Specifically, preoperative blood hemoglobin values and type of surgery may determine the need for transfusion. In this prospective study, we included 155 patients who were admitted to our Anesthesiology and Reanimation Clinic for 2 days in order to obtain an informed consent. All demographic and medical

data were collected at the time of admission of the patients and 2 months later, the medical records of the patients were examined and the operation, peroperative and postoperative blood transfusion were evaluated and recorded. The type of surgery was classified as low, medium and high risk (Table 1) and the relationship between ASA physical status and blood transfusion, hemoglobin and hematocrit values were investigated. The data were evaluated statistically. A total of 120 patients underwent anesthesia in 35 operating rooms. It was observed that 73 of the patients (61%) had undergone any previous surgery, 48 (40.3%) patients had previously been transfused and 24 patients (20.2%) had blood transfusion during the peroperative period. Postoperative transfusion was performed in only 3 patients (2.5%). When a linear relationship was found between ASA scores and transfusion, hemoglobin and hematocrit values, hemoglobin ($R = -0,223$, $p = 0,015$), peroperative transfusion ($R = 0,182$, $p = 0,048$) and hematocyte ($R = 0,217$, $p = 0,018$) There was a low linear relationship between ASA and ASA. There was a low linear relationship between surgical operation type and peroperative transfusion ($R = 0.719$, $p = 0.001$) and postoperative transfusion ($R = 0.287$, $p = 0.002$). In addition, preoperative hemoglobin values ($R = -0.2015$, $p = 0.025$) and postoperative ($R = -0.263$, $p = 0.004$) were found to be negatively correlated with blood transfusion. As a result, it was observed that ASA scores, preoperative hemoglobin values and type of surgery were effective in performing blood transfusion during and after the operation. Preoperative hemoglobin levels were found to be lower in patients with high ASA scores. It was once again revealed that the high hemoglobin levels before surgery would cause less blood transfusion during and after the operation.

Key Words: ASA Scores, Blood transfusion, Preoperative Hemoglobin, Preoperative Hematocrit

Giriş

Cerrahi girişimler hastalarda kan kaybına neden olabilmektedir. Dokulara yeterli oksijenin taşınabilmesi için de hastalardaki hemoglobin (Hb) ve hematokrit (Htc) düzeylerinin belli seviyelerin altına inmesine izin verilmemesi gerekmektedir. Hb ve Htc değerleri için eşik değerler geçmişte 10' a 30 gibi düzeylerde kabul edilse de günümüzde bu değerler çok daha aşağılara çekilmiştir. Hb için 7-8 mg/dl hatta kardiyak iskemik durumlar haricinde 6 mg/dl düzeylerinin bile ASA (American Society of Anesthesiology physical status) I hastalarda çok kolay tolere edilebileceğini gösteren yayınlar mevcuttur. (1,2)

Kan transfüzyonu günümüzde bir doku nakli olarak kabul edilmektedir. Her ne kadar oksijenasyonun sağlanabilmesi için hemodinamik dolaşıma ve hemoglobine ihtiyaç olsa da kan transfüzyonunun komplikasyonları da hayatı tehdit edici boyutlarda olabilmektedir. Kan transfüzyonu febril komplikasyonlar, alloimmünizasyon, hemoliz, akciğer hasarı (TRALI) ve infeksiyon geçişi, koagülopati, elektrolit imbalansı gibi pek çok komplikasyona neden olabilmektedir. (3)

Kan transfüzyonlarının olası komplikasyonları ve ülkeye getireceği mali yük göz önüne alındığında cerrahi girişim sırasında gerekli olabilecek kan transfüzyonunun önceden tahmin edilebilmesi, gereksiz kan hazırlığının önlenmesi gerektiği aşikârdır. Bu çalışmada gereksiz kan transfüzyonunu önlemek için prediktif olabilecek belirteçlerin araştırılması amaçlanmış ve ASA skoru, cerrahi öncesi Hb-htc değerleri ve cerrahi tipi ile operasyon sırasında ve sonrasında uygulanan kan transfüzyonu arasındaki ilişki araştırılmıştır.

Materyal Metod

Bu prospektif, kesitsel çalışmada Anesteziyoloji ve Reanimasyon kliniğimize 2 gün içerisinde anestezi onamı alabilmek için başvuran 155 hastayı çalışmamıza dahil edilmiştir. Hastalara onam belgeleri verilerken tüm demografik ve medikal verileri sorgulandı. Yandaş hastalıkları, preoperatif

Hb değeri htc değeri, üre, kreatinin, karaciğer enzim düzeyleri, kullandığı ilaçlar, sigara kullanımı, geçirilmiş cerrahi operasyonlar, kan transfüzyonu öyküsü, ASA skorları kaydedildi. Bu tarihten 2 ay sonra hastaların medikal kayıtları incelenerek uygulanan cerrahi operasyonun sınıfı, uygulanan anestezi yöntemi, peroperatif ve postoperatif kan transfüzyonu uygulanıp uygulanmadığı araştırıldı ve elde edilen veriler kaydedildi. Cerrahi tipi düşük, orta ve yüksek riskli olarak sınıflandırıldı (Tablo 1) ve ASA fiziksel skorları ile kan transfüzyonu, hemoglobin ve hematokrit değerleri arasında ilişki olup olmadığı araştırıldı. Elde edilen veriler istatistiksel olarak değerlendirildi.

Sonuçlar

Elde edilen verilerde toplam 120 hastaya ameliyathane ortamında anestezi uygulandığı 35 hastada ameliyathane dışı anestezi uygulandığı tespit edildi. Hastaların 73' ünün (%61) daha önce herhangi bir ameliyat geçirmiş olduğu, 48 (%40,3) hastaya daha önce kan transfüzyonu yapıldığı, 24 hastaya da (%20,2) peroperatif dönemde kan transfüzyonu uygulandığı gözlemlendi. Cerrahi sonrası transfüzyon yalnızca 3 hastada (%2,5) uygulandığı tespit edildi. Hastaların yaş, cinsiyet, Hb, Htc değerleri ve yandaş hastalıkları Tablo 2' de gösterilmiştir. ASA skorları ile transfüzyon, hemoglobin ve hematokrit değerleri arasında doğrusal bir ilişkinin varlığı araştırıldığında hemoglobin ($R=-0,223$, $p=0,015$), peroperatif transfüzyon ($R=0,182$, $p=0,048$) ve hematokrit ($R=0,217$, $p=0,018$) değerleri ile ASA arasında düşük doğrusal ilişki olduğu gözlemlendi. Cerrahi operasyon tipi ile peroperatif transfüzyon ($R=0,719$, $p=0,001$) ve postoperatif transfüzyon ($R=0,287$, $p=0,002$) arasında düşük doğrusal ilişki olduğu gözlemlendi. Ayrıca operasyon öncesi hemoglobin değerleri ile operasyon sırasında ($R=-0,2015$, $p=0,025$) ve operasyon sonrası ($R=-0,263$, $p=0,004$) kan transfüzyonu arasında negatif doğrusal ilişki olduğu saptandı.

Tartışma

Bu prospektif, kesitsel çalışmada ASA skoru, cerrahi öncesi Hb-Htc değerleri ve cerrahi tipi ile peroperatif ve postoperatif kan transfüzyonu arasındaki ilişki araştırılmak istenmiş ve ASA skoru ve HB değeri arasında negatif doğrusal ilişki olduğu, peroperatif transfüzyon ile de pozitif doğrusal ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Cerrahi tipi ile perop ve postop transfüzyon arasında da pozitif doğrusal ilişki bulunmaktadır.

Spesifik cerrahiler sırasında kan transfüzyonu ihtiyacını belirlemek amacıyla pek çok çalışma yapılmıştır. (4-6) Özellikle ciddi kanamaların ön görüldüğü cerrahiler bu çalışmaların odak noktasıdır. Amaç hem olası masif kanamaya karşı hazırlıklı olmak hem de gereksiz kan ve kan ürünlerinin hazırlığının yapılmasını engellemektir.

Grosflam JM ve arkadaşları total kalça replasmanı cerrahisi sırasında total kan kaybını ve transfüzyon ihtiyacını belirleyebilmek için 295 hastayı içeren prospektif, kohort bir çalışma yapmışlar ve bu çalışmada yüksek ASA skorlarının kan kaybının ve transfüzyon ihtiyacının tahmin edilmesinde prediktör faktörler arasında olduğunu göstermişlerdir. (7) Bu çalışmada elde edilen sonuçlar bizim çalışmamızda elde edilenlerle paralellik göstermektedir.

Bu çalışmada elde edilen sonuçlar örneklem büyüklüğünün artırılarak daha anlamlı ilişkilerin gösterilebileceğini bize işaret etmektedir. Yalnızca cerrahi tipini veya operasyon öncesi Hb-Htc değerleri göz önünde bulundurularak olası kanama ve kan transfüzyonu ihtiyacı belirlenebilmelidir.

Kaynaklar

1. Kolbenschlag J, Schneider J, Harati K, Goertz O, Hernekamp JF, Kempf R, Lehnhardt M, Hirsch T. Predictors of Intraoperative Blood Transfusion in Free Tissue Transfer. Thieme Medical Publishers 333 Seventh Avenue, New York, NY 10001, USA.

2. Lilly CM, Badawi O, Liu X, Christine S G, Harris I. Red Blood Cell Product Transfusion Thresholds and Clinical Outcomes. *J Intensive Care Med*. 2018 Jan 1;885066618762746. doi: 10.1177/0885066618762746. [Epub ahead of print]
3. Meier J, Müller MM, Lauscher P, Sireis W, Seifried E, Zacharowski K. Perioperative red blood cell transfusion: harmful or beneficial to the patient?. *Transfus Med Hemother* 2012; 39 (2) 98-103
4. To J, Sinha R, Kim SW, Robinson K, Kearney B, Howie D, To LB. Predicting Perioperative Transfusion in Elective Hip and Knee Arthroplasty: A Validated Predictive Model. *Anesthesiology*. 2017 Aug;127(2):317-325. doi: 10.1097/ALN.0000000000001709.
5. Evans S, O'Loughlin E, Bruce J. Retrospective audit of blood transfusion and comparison with haemoglobin concentration in patients undergoing elective primary and revision lower limb arthroplasty. *Anaesth Intensive Care* 2011; 39:480-5
6. Aderinto J, Brenkel IJ: Pre-operative predictors of the requirement for blood transfusion following total hip replacement. *J Bone Joint Surg Br* 2004; 86:970-3
7. Grosflam JM, Wright EA, Cleary PD, Katz JN. Predictors of blood loss during total hip replacement surgery. *Arthritis Care Res*. 1995 Sep;8(3):167-73.

Tablo 1: Cerrahi risk sınıflaması

Düşük Risk	Orta Risk	Yüksek Risk
<ul style="list-style-type: none">• Endoskopik işlemler• Meme• Dental• Endokrin• Göz• Jinekoloji• Diz cerrahisi• Minör ürolojik cerrahi	<ul style="list-style-type: none">• İntraperitoneal ve intratorasik• Karotis• Periferik Vasküler• Baş-boyun cerrahisi• Nörolojik/ortopedik majör cerrahi (kalça, omurga)• Pulmoner, renal karaciğer nakli• Ürolojik-majör	<ul style="list-style-type: none">• Aortik ve majör vasküler cerrahi• Periferik vasküler cerrahi• Acil-ASA-Emergency sınıfı

Tablo 2:

	N=120
Yaş	44,9±23,3
Cinsiyet	
Erkek	60(%50)
Kadın	60(%50)
ASA	
I	37(%30,8)
II	50(%41,6)
III	33(%27,7)
HT	28(%23,3)
DM	18(%15)
KAH	20(%16,6)
KOAH	2(%1,7)
Astım	11(%9,1)
ABY	2(%1,7)
KBY	4(%3,3)
Nörolojik hastalık	4(%3,3)
Romatolojik hastalık	2(%1,7)
Tiroid	11(%9,1)
Sigara içme	30(%25)
Geçirilmiş operasyon öyküsü	72(%60)
Kan Transfüzyonu öyküsü	48(%40)
Cerrahi Tipi	
I	48(%40)
II	54(%45)
III	18(%15)

ÖRGÜTSEL SOSYALİZASYONUN, DUYGUSAL EMEK VE ÖRGÜTSEL BAĞLILIK ÜZERİNE ETKİSİ: MUĞLA'DA BULUNAN OTEL İŞLETMELERİNDE BİR ARAŞTIRMA

Doç. Dr. İbrahim GİRİTLİOĞLU

Gaziantep Üniversitesi, giritlioglu@gantep.edu.tr

YL. Öğr. Ummahan TURHAN

Gaziantep Üniversitesi, ummahanturhan92@gmail.com

ÖZET

Yapılan bu araştırmanın amacını, Muğla ilinde bulunan otel işletmelerinde örgütsel sosyalizasyonun, duygusal emek ve örgütsel bağlılık üzerindeki etkisinin ortaya konulması oluşturmaktadır. Öte yandan otel işletmelerinde çalışan işgörenlerin örgütsel sosyalizasyonunu, duygusal emeğini ve örgütsel bağlılığını oluşturan boyutların ortaya konulması yapılan bu araştırmanın diğer amaçlarını oluşturmaktadır. Araştırma 2017 yılının Haziran-Ağustos ayları arasında, Muğla ilinde bulunan otel işletmelerinde çalışan 400 işgören üzerinde anket uygulamasıyla gerçekleştirilmiştir. Anket uygulaması sonucunda elde edilen verilerin analizi yapılarak, aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmış ve verilerin gruplandırılmasında faktör analizinden yararlanılmıştır. Yapılan araştırma sonucunda otel işletmelerinde çalışan işgörenlerin örgütsel sosyalizasyonun, “eğitim ve gelecek beklentisi”, “anlama” ve “iş arkadaşları desteği” olmak üzere üç boyuttan oluştuğu tespit edilirken, işgörenlerin, duygusal emeklerini oluşturan boyutların “derin davranış”, “yüzeysel davranış” ve “doğal (samimi) davranış” olmak üzere üç boyuttan oluştuğu ve işgörenlerin örgütsel bağlılıklarını oluşturan boyutların “duygusal bağlılık”, “devam bağlılığı” ve “normatif bağlılık” şeklinde üç boyuttan oluştuğu görülmüştür. Bununla birlikte otel işletmelerinde çalışan işgörenlerin, örgütsel sosyalizasyonun "yüksek" düzeyde olduğu tespit edilirken, duygusal emek ve örgütsel bağlılıklarının "orta" düzeyde olduğu belirlenmiştir. Yapılan korelasyon analizi sonucunda, otel işletmelerinde örgütsel sosyalizasyon, duygusal emek ve örgütsel bağlılık arasında pozitif yönlü, anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Son olarak; otel işletmelerinde değişkenlerin birbirine olan etkisini tespit etmeye yönelik gerçekleştirilen regresyon analizleri sonucunda, değişkenlerin birbirlerini pozitif yönde ve anlamlı olarak etkilediği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel Sosyalizasyon, Duygusal Emek, Örgütsel Bağlılık, Muğla.

1.GİRİŞ

Turizm sektörü, en hızlı gelişen sektörlerden biri olma özelliği taşıyan ve gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler tarafından yoğun ilgiye sahip olan bir sektördür (Yıldız, 2011: 54). Hizmet sektörü içerisinde yer alan turizm işletmelerinin turizm pazarından daha fazla pay alabilmesi ve sektörde hizmet vermeye devam edebilmesi için müşterilerine kaliteli bir hizmet sunumu ile müşteri memnuniyeti sağlaması gerekmektedir (Yıldırım vd., 2016: 446). Turizm işletmelerinde özellikle insan ilişkilerinin ön planda olması; turizm işletmelerini değişen

müşteri istek ve ihtiyaçlarını karşılayarak müşterilerini memnun etme çabalarını arttırmalarını ve rakiplerinden önde olmalarını bir zorunluluk haline getirmektedir (Öztürk ve Kenzhebayeva, 2013: 36).

Hizmeti alan ile sunan arasında hizmet kalitesinin hissedildiği düşünüldüğünden işgörenlerden, işletmenin müşterilerine karşı hizmeti sunarken iletişim süresince uygun ve doğru duygular ortaya koyması beklenmektedir. Özellikle rekabet halinde olan işletmelerde müşteri memnuniyetinin sağlanabilmesi ve hizmetin kaliteli olarak sunulabilmesi için hizmet sektöründe duygusal emek önemli bir yere sahiptir (Akbaş, 2016: 35). Bununla birlikte otel işletmeleri tarafından çalışanlara gerekli önemin ve desteğin verilmesi, iş doyumunun ve örgüte olan bağlılıklarının sağlanmasının öncelikli koşuludur (Öneği, 2014: 26-27). Ayrıca işgörenlerin işletmeye olan uyumunun sağlanması hem işgörenler hem de işletme açısından olumlu katkıları bulunmaktadır (Çetinkaya, 2016: 42-43). Örgütsel sosyalizasyonun temel amacı; işgörenleri işletmenin etkili bir üyesi haline getirmek ve birey ile örgütün uyumlu olmasını sağlamaktır. İşgörenin işletmede başarılı bir sosyalizasyon süreci yaşaması bireyin işletmeye ve işe olan bağlılığını, uyumunu ve iş yerindeki başarısını da artırmaktadır. (Sökmen, 2007: 171).

Bu kapsamda, yapılan bu araştırmanın amacını, Muğla ilinde faaliyette bulunan otel işletmelerinde çalışan işgörenlerin örgütsel sosyalizasyonu ile duygusal emek ve örgütsel bağlılıklarını oluşturan boyutların belirlenmesi, örgütsel sosyalizasyonun, duygusal emek ve örgütsel bağlılık üzerine etkisinin ölçülmesi oluşturmaktadır.

2.LİTERATÜR BİLGİSİ

Örgütsel sosyalizasyon, örgüte yeni katılan bireyin, örgütün kültürünü ve değerlerini öğrenme, benimseme ve örgütün üyesi olma yolundaki sosyalizasyon sürecidir. Bireyin örgütün kurallarını öğrenmesi, bunların bireye örgüt tarafından aşılması ve bu yönde bireyin eğitilmesi örgütsel sosyalizasyondur (Biber ve Ertürk, 2013: 182). Schein (1968)'e göre örgütsel sosyalleşme; istihdamın söz konusu olduğu örgütün püf noktalarının birey tarafından öğrenilmesi, bireye örgütsel bilgilerin aşılması ve bu yönde eğitimin verilme sürecidir. Örgütsel sosyalizasyon bireyin örgütte veya örgütün alt birimlerinde neyin önemli olduğunu öğrenmesi sürecidir (Commerias vd., 2013: 165).

Örgüte yeni katılım gösteren birey örgütsel sosyalleşme ile zamanla örgüt içinde uygun davranışların ne olduğunu, örgütteki diğer işgörenlerle ne şekilde iletişimde bulunması gerektiğini ve örgütün amaç ve değerlerini öğrenmektedir. İş görenin örgütteki ve işteki etkinliği, örgütsel rolü hakkında bilgi verilmesi, iş için gerekli olan becerilerin kazandırılması ve performans göstermede motivasyonun sağlanması gibi faktörler örgütsel sosyalizasyonun amaçlarını şekillendirmeye yardımcı olmaktadır. Kısaca örgütsel sosyalizasyon faaliyetlerinin amacı; işgörenleri, örgütün etkili ve verimli üyesi haline getirmektir (Demirbilek, 2009: 354-355). Dolayısıyla örgüte yeni katılan işgörenin örgüte, işe ve örgütte bulunan diğer kişilere uyum sağlaması için sosyalleşme sürecine girmesi ve başarılı bir örgütsel sosyalizasyon sağlaması hem zorunlu hem de önemli bir konu haline gelmiştir (Güngörmez, 2016: 11).

Otel işletmelerinde önemli olan bir diğer kavram olan duygusal emek; 1983 yılında Arlie Hochschild tarafından *The Managed Heart* (Yönetilen Kalp) kitabından esinlenerek ortaya çıkarılmıştır. Hochschild'e göre duygusal emek, çalışanların duygularını düzenleyerek bedensel olarak dışarı vurdukları hareketlerini ve tepkilerini karşı tarafa veya diğer kişilere yansıtmalarıdır. Duygusal emek, zihinsel ve fiziksel emekten farklı olan üçüncü bir emek çeşididir. Bu bağlamda zihinsel emek; çalışanın bilgi ve yeteneklerini gösterirken, fiziksel emek de bir işletmenin amaçlarına ulaşabilmesi için çalışanlarının ortaya koyduğu veya koyması gerektiği çabaları anlatmaktadır. Diğer bir emek türü olan duygusal emek kavramı da bir işletmenin etkili ve verimli çalışması için çalışanlarında beklediği duyguların var olması ve bunları göstermesidir (Savaş, 2012: 43).

Zapf (2002), duygusal emeğin, hizmeti alan ile hizmeti sunan arasında kalitenin hissedildiğini düşünmektedir. İşgörenlerden, işletmenin müşterilerine hizmet sunum aşamasında doğru duygular ortaya koyması istenmektedir. Özellikle rekabet halinde olan işletmelerde müşteri memnuniyetinin sağlanabilmesi ve hizmetin kaliteli olarak sunulabilmesi hizmet sektöründe önemli bir yere sahiptir. İşletmelerin hem müşteri memnuniyetini sağlayabilmesi hem de hizmetin kaliteli olarak gerçekleştirilebilmesi için iki taraf arasındaki iletişiminin nitelikli olmasını zorunlu kılmaktadır (Akbaş, 2016: 35).

İşgören devir hızının yüksek ve maliyetli olduğu hizmet sektöründe, işgörenlerin örgütsel bağlılıkları da otel işletmeleri için önemli olan kavramlardan biridir. İşgörenlerin, görev aldığı işletmelerin amaç ve hedeflerini kabul ederek performanslarını ve sorumluluklarını bu amaçlara erişmede kullanabilmesi, içerisinde buldukları işletmelerde devamlı olarak çalışma isteklerinin olması, tüm bunları karşılık beklemeksizin yapmaları örgütsel bağlılık olarak tanımlanmaktadır (Karcıoğlu ve Çelik, 2012: 63; Karataş, 2016: 73). İşgörenlerin, kendilerini işletmeleri ile bir görüp işletmelerinin amaç, hedef ve değerlerini özümseyerek işletmenin kazançları için çaba harcamaları ve işletmede çalışma isteklerinin olması örgütsel bağlılık olarak nitelendirilmektedir (Kaya, 2008: 126; Demir ve Öztürk, 2011: 23).

Örgütsel bağlılığın örgütler açısından önemine bakıldığında ilk olarak örgütlerin varlıklarını devam ettirebilmeleri açısından örgütsel bağlılık ile ilişki içinde olduğu görülmektedir. Örgütlerin sektörde varlıklarını sürdürebilmeleri için işgörenlerini kaybetmemeyi ve onların örgütün bir üyesi olarak işletmede kalmalarını hedeflemektedir. Bu açıdan bakıldığında işgörenlerin örgütsel bağlılıklarının yüksek ya da düşük düzeyde olması, işletmede kalmak veya işletmeden ayrılmak için belirleyici faktörler içinde değerlendirilmesi örgütsel bağlılığın örgütler için önemini ortaya koymaktadır.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın yöntemi ve veri elde etme süreci ile ilgili detaylı bilgilere yer verilmiştir. Yöntem başlığında incelenecek ilk konuyu araştırmanın amacı ve önemi oluşturmaktadır.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacını, Muğla ilinde faaliyet gösteren otel işletmelerinde örgütsel sosyalizasyonun, duygusal emek ve örgütsel bağlılık üzerindeki etkilerinin ortaya konulması oluşturmaktadır. Öte yandan otel işletmelerinde örgütsel sosyalizasyon, duygusal emek ve örgütsel bağlılığı oluşturan boyutların tespit edilmesi yapılan bu araştırmanın diğer amaçlarını oluşturmaktadır.

Turizm sektöründe, müşterilerin istek ve ihtiyaçlarının değişim ve çeşitlilik göstermesi, müşterilere ürün ve hizmet sunan otel işletmelerinin daha yoğun bir çevrede rekabet etmesine neden olmuştur. Müşteri tarafından işletmenin tekrar tercih edilmesi, işletmenin müşteri memnuniyetini sağlaması ile gerçekleşmektedir. İşletme tarafından müşteri memnuniyetinin sağlanması da işletme bünyesinde yer alan işgörenlerin, müşterilere sergiledikleri performans ve hizmetin kalitesi ile doğru orantılıdır (Özlu, 2016: 77-78). Dolayısıyla otel işletmeleri için örgütsel sosyalizasyon, duygusal emek ve örgütsel bağlılık kavramları önemli bir yere sahiptir.

3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Bir araştırma için evren, araştırma probleminin etkisi altında bulunan ve bilgi toplamak üzere üzerinde gözlem yapılan, ortak özellikteki canlı ya da cansız her türlü elemanları içeren ana küttür (Erözkan vd., 2007: 81). Araştırmalarda hedef evren ve ulaşılabilir evren olmak üzere iki tür evrenden söz edilebilir. Hedef evren, ulaşılması hemen hemen imkânsız olan evrenken ulaşılabilir evren ise araştırmacının gerçekçi seçimi ve ulaşılabilir olduğu alanıdır (Büyüköztürk vd., 2014: 80-81). Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü web sitesinden elde edilen bilgiye göre, Muğla ilinde faaliyet gösteren işletme belgeli, konaklama tesis sayısı 388 ve yatırım belgeli konaklama tesis sayısı ise 103'tür (Muğla İl Kültür Turizm Müdürlüğü, 2017). Bu kapsamda yapılan bu araştırmanın evrenini; Muğla ilinde faaliyette bulunan 491 konaklama tesisinde çalışan, sirkülasyon sebebi ile sayısı tam olarak belirlenemeyen; fakat sayılarının yaklaşık olarak 11000 olduğu saptanan işgörenler oluşturmaktadır. Öte yandan yapılan görüşmelerin sonucunda ise, personel sayısının yıl içerisinde değişkenlik gösterdiği ve en fazla sayıda personelin yaz döneminde (özellikle mart ve ağustos ayları arasında) istihdam edildiği ifade edilmiştir. Bu araştırmanın örneklemini 2017 yılının Haziran-Ağustos ayları arasında Muğla ilinde faaliyette bulunan otel işletmelerinde çalışan 400 işgören oluşturmaktadır.

3.3. Veri Toplama Süreci, Aracı ve Veri Çözümleme Yöntemleri

Araştırmada, veri elde etme tekniği olarak anket yönteminden yararlanılmıştır. Veri elde etmede kullanılan anket formu dört bölümden oluşmaktadır. Anket formunun birinci bölümünde ankete katılanlar hakkında tanıtıcı bilgilere yönelik (cinsiyet, yaş, medeni durum vb.) 8 soru yer almaktadır. Anket formunun ikinci bölümünde, işgörenlerin duygusal emek düzeylerinin ölçülmesine yönelik on dört soru sorulmuştur. Bu bölümde sorulan sorular Ayana (2016)'nın araştırmasından yararlanılarak uyarlanmıştır. Anket formunun üçüncü bölümünde işgörenlerin örgütsel bağlılığını ölçmeye yönelik sorulan on beş soru Gürdoğan (2010)'nın araştırmasından yararlanılarak uyarlanmıştır. Anket formunun dördüncü ve son

bölümde ise, işgörenlerin örgütsel sosyalizasyon düzeyini belirlemeye yönelik yirmi soru sorulmuş ve bu sorular Zonana (2011)'nin araştırmasından yararlanılarak uyarlanmıştır.

Anket formunun ikinci, üçüncü ve dördüncü bölümünde yer alan soruların cevaplandırılmasında, işgörelere, "1-Kesinlikle Katılmıyorum, 2- Katılmıyorum, 3- Kararsızım, 4-Katılıyorum, 5-Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde 5'li likert tipi ölçek ile hazırlanmış sorular sorularak işgörelerden bu soruları cevaplamaları istenmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen veriler SPSS 16.0 istatistik paket programında çözümlenerek verilerin istatistiki analizleri gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın amaçlarına ulaşabilmesi amacıyla geliştirilen anket formları 2017 yılının Haziran-Ağustos ayları arasında Muğla ilinde bulunan otel işletmelerinde uygulanmıştır. Araştırma 491 konaklama tesisi içerisinde, iş yoğunluğu nedeniyle işlerin akmasına engel olmayacağı görüşünde olan otel yöneticileri tarafından anket görüşmesinin yapılmasına onay veren araştırmaya katılmayı kabul eden toplam 120 otel işletmesinde çalışan 453 işgörel üzerinde gerçekleştirilmiştir. Anket formları kolayda örneklem yöntemi temel alınarak dağıtılmış, anket formunun işgörel tarafından doldurulması sağlandıktan sonra araştırmacı tarafından geri alınmıştır. Anket uygulamasından sonra anket formlarının eksiksiz ve doğru bir şekilde doldurulup doldurulmadığı kontrol edilmiş, bunun sonucunda; 53 anketin eksik, yanlış ve hatalı olduğu tespit edilerek araştırmaya dâhil edilmemiştir. Eksik, yanlış ve hatalı doldurulan anketlerin analizlere dâhil edilmemesi sonucunda, araştırma kapsamında 400 anket değerlendirmeye alınmıştır.

4. BULGULAR

Bu bölümde, Muğla ilinde faaliyet gösteren otel işletmelerinde çalışan işgörel üzerinde gerçekleştirilen anket çalışması sonucunda elde edilen bulguların analizine yer verilmiştir.

4.1. İşgörelerin Demografik Özelliklerine Yönelik Bulgular

Muğla ilinde faaliyet gösteren otel işletmelerinin farklı departmanlarında çalışan işgörelere; demografik özelliklerinin tespitine yönelik 4 soru (cinsiyet, yaş, medeni durum ve eğitim durumu) ve işgörelerin sektörel deneyimlerini ortaya koymaya yönelik 4 soru (işletmede çalışılan süre, turizm sektöründe çalışılan süre, çalışılan departman ve mesleki turizm eğitimi alma durumu) olmak üzere toplam sekiz soru yöneltilmiştir. İşgörelerin bu sorulara verdikleri cevaplar üzerinden elde edilen frekans ve yüzde değerleri ise Tablo 1.'de yer verilmiştir.

İlgili tabloya göre; ankete katılan işgörelerin %54,5'i erkeklerden, %45,5'i kadınlardan oluşmaktadır. İşgörelerin %51,5'i bekâr iken, %48,5'i evlidir. Araştırmaya katılan işgörelerin %35,2'si 25-34 yaş, %32'si 35-44 yaş, %19,8'i 18-24 yaş, %11,5'i 45-54 yaş ve %1,5'i ise 55 ve üzeri yaş aralığındadır. İşgörelerin, %42,8'i lise, %31'i ilköğretim, %12,2'si önlisans, %8,8'i lisans ve %5,2'si ise yüksek lisans eğitimi almış olduğu tespit edilirken, doktora eğitimi almış olan işgörelin bulunmadığı tespit edilmiştir. İşgörelerin %57,2'sinin 1-5 yıl, %28,2'sinin 6-10 yıl, %8,8'inin 11-15 yıl ve %5,8'inin ise 16 yıl ve üzeri bir süredir buldukları işletmede çalıştığı belirlenmiştir. İşgörelerin %46'sının 1-5 yıl,

%35,8'inin 6-10 yıl, %10'nun 11-15 yıl, %8,2'sinin ise 16 yıl ve üzeri bir süredir turizm sektöründe çalıştıkları tespit edilmiştir. Muğla ilinde faaliyette bulunan otel işletmelerinde araştırmaya katılan işgörenlerin %36,8'nin kat hizmetleri departmanında, %28,5'nin yiyecek-içecek departmanında, %13,5'nin ön büro departmanında, %11'nin insan kaynakları departmanında, %6'sının satış pazarlama departmanında ve %2,8'inin ise halkla ilişkiler departmanında çalıştığı belirlenmiştir. İşgörenlerin %53,8'inin mesleki turizm eğitimi aldığı tespit edilirken, %46,2'sinin mesleki turizm eğitimi almadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 1. İşgörenlerin Demografik Özelliklerine Yönelik Bulgular

		%	n
Cinsiyet	Erkek	218	54,5
	Kadın	182	45,5
	Toplam	400	100,0
Medeni Durum	Evli	194	48,5
	Bekâr	206	51,5
	Toplam	400	100,0
Yaş	18-24 yaş	79	19,8
	25-34 yaş	141	35,2
	35-44 yaş	128	32,0
	45-54 yaş	46	11,5
	55 ve üzeri yaş	6	1,5
	Toplam	400	100,0
Eğitim Durumu	İlköğretim	124	31,0
	Lise	171	42,8
	Önlisans	49	12,2
	Lisans	35	8,8
	Yüksek Lisans	21	5,2
	Doktora	0	0
	Toplam	400	100,0
İşletmede Çalışılan Süre	1-5 yıl	229	57,2
	6-10 yıl	113	28,2
	11-15 yıl	35	8,8
	16 yıl ve üzeri	23	5,8
	Toplam	400	100,0
Turizm Sektöründe Çalışılan Süre	1-5 yıl	184	46,0
	6-10 yıl	143	35,8
	11-15 yıl	40	10,0
	16 yıl ve üzeri	33	8,2
	Toplam	400	100,0
Çalışılan Departman	Ön Büro	54	13,5
	Yiyecek-İçecek	114	28,5
	Kat Hizmetleri	147	36,8
	İnsan Kaynakları	44	11,0
	Halkla İlişkiler	11	2,8
	Satış Pazarlama	24	6,0
	Diğer	6	1,5
	Toplam	400	100,0
Mesleki Turizm Eğitimi Alma Durumu	Evet	215	53,8
	Hayır	185	46,2
	Toplam	400	100,0

4.2. Uygulama Ölçümünün Güvenirliliği

Yapılan bu araştırmada, ölçümün güvenilirliğine ilişkin Cronbach's Alpha katsayısına bakılmıştır. Güvenirlik; aynı ölçeğin hedef kitlelere, farklı zamanlarda yapılan ölçümler arasında sahip olduğu kararlılık olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle ölçülmek istenen belli bir şeyin, farklı zamanlarda aynı sonuçları elde etme düzeyidir (Karasar, 2012: 148).

Anketin ikinci bölümünü oluşturan duygusal emek ölçeğinin Cronbach's Alpha katsayısı hesaplanmış ve bu değer 0,858 olduğu tespit edilmiştir. Öte yandan işgörenlerin örgüte olan bağlılıklarının düzeylerini belirlemek amacı ile geliştirilen örgütsel bağlılık ölçeğinin Cronbach's Alpha katsayısının 0,838 olduğu tespit edilmiştir. İşgörenlerin örgütsel sosyalizasyon düzeylerini belirlemek amacı ile geliştirilen ölçeğin Cronbach's Alpha katsayısı ise 0,921 olarak tespit edilmiştir. Özdamar (2004: 632-633)'a göre 0,60'dan yukarı Cronbach's Alpha değerine sahip olan ölçek güvenilir, 0,80'den yukarı değere sahip olan ölçek ise yüksek derecede güvenilirdir. Bu kapsamda ilgili araştırmada otel işletmelerinde çalışan işgörenlerin duygusal emek, örgütsel bağlılık ve örgütsel sosyalizasyon düzeyini belirlemeye yönelik geliştirilen ölçeklerin "yüksek" derecede güvenilirliğe sahip olduğu söylenebilir. Araştırma kapsamında, her üç ölçeğin güvenilirliği ortaya konulduktan sonra, her üç ölçeğe yönelik soruların faktör analizi yapılmaya uygun olup olmadığı incelenmiştir.

Buna göre anketin ikinci, üçüncü ve dördüncü bölümüne ait değişkenler arasında yeterli oranda ilişki olup olmadığını anlayabilmek amacıyla "Bartlett Küresellik Testi" uygulanmış ve anketin ikinci bölümünü oluşturan duygusal emek, üçüncü bölümünü oluşturan örgütsel bağlılık ve dördüncü bölümünü oluşturan örgütsel sosyalizasyon ölçeği için p değeri 0,000 olarak hesaplanmış ve elde edilen bu değer anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla değişkenlerin faktör analizi yapmaya uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla beraber, değişkenler arası korelasyonların faktör analizine uygunluğunu test etmek amacıyla Kaiser Meyer-Olkin (KMO) testi uygulanmış ve duygusal emeğe yönelik KMO değeri 0,873, örgütsel bağlılığa yönelik KMO değeri 0,863 ve örgütsel sosyalizasyon ölçeğine yönelik KMO değerinin 0,921 olduğu tespit edilmiştir. Buna göre araştırmada yer alan her üç ölçeğin de faktör analizine uygunluğunun "çok iyi" seviyede olduğu görülmüştür.

Tablo 2. Uygulama Ölçümlerinin Güvenirlik ve Faktör Analizi Yapılmaya Uygunluk Düzeyine Yönelik Sonuçlar

Uygulama	Test Türü	Sonuç
Duygusal Emeğe Yönelik Sorular	Cronbach's Alpha(14 önerme)	0,858
	KMO	0,873
	Barlett Küresellik Testi	0,000
Örgütsel Bağlılığa Yönelik Sorular	Cronbach's Alpha(15 önerme)	0,838
	KMO	0,863
	Barlett Küresellik Testi	0,000
Örgütsel Sosyalizasyona Yönelik Sorular	Cronbach's Alpha(20 önerme)	0,921
	KMO	0,921
	Barlett Küresellik Testi	0,000

4.3. Örgütsel Sosyalizasyon, Duygusal Emek ve Örgütsel Bağlılık Değişkenlerine Yönelik Bulgular

Bu bölümde örgütsel sosyalizasyon, duygusal emek ve örgütsel bağlılık değişkenlerine yönelik bulgular yer almaktadır. Sosyal bilimler alanında kullanılmakta olan istatistiksel tekniklerden biri olan Faktör analizi; gözlemlenmiş çok sayıdaki değişken arasından gruplandırılmış temel değişkenler ya da faktörleri tanımlayarak daha az değişken elde etmeyi sağlamaktadır (Ural ve Kılıç, 2013: 275). Araştırma kapsamında ortaya konulacak ilk bulguyu otel işletmelerinde örgütsel sosyalizasyonu oluşturan boyutların tespit edilmesi oluşturmaktadır.

4.3.1 Otel İşletmelerinde Örgütsel Sosyalizasyonu Oluşturan Boyutların Tespitine Yönelik Bulgular

Muğla ilinde faaliyet gösteren otel işletmelerinde örgütsel sosyalizasyonu oluşturan boyutların ortaya konulması için faktör analizi yapılmıştır. Örgütsel sosyalizasyonu oluşturan boyutların belirlenmesinde rotasyona tabi tutulmamış matrisin yorumlanması oldukça güç olduğundan faktör analizinde matrisin rotasyona tabi tutulması gerekmektedir. Bu sebeple; faktör analizi yapılarak ortaya çıkan faktörler “Varimax” rotasyonuna tabi tutulmuştur. Anketin ilgili bölümlerine ait değişkenler arasındaki ilişkiyi en iyi yansıtan en az faktör sayısını belirlemek amacıyla Kaiser Kriteri göz önünde bulundurularak döndürülmemiş temel bileşenler (Principal Components) yöntemi kullanılmıştır.

Tablo 3.’te gösterilen faktör analizi sonucunda Muğla ilinde faaliyet gösteren otel işletmelerinde örgütsel sosyalizasyonun üç boyut ve bu boyutlara bağlı soru çıkarılmaksızın 20 önermeye sahip olduğu tespit edilmiştir. Faktör analizinde ortaya konulan boyutların toplam varyansı açıklama oranının %53,539 olduğu ve önermelerin faktör yük değerlerinin ise 0,386 ile 0,793 arasında değişim gösterdiği görülmüştür. Örgütsel sosyalizasyonu oluşturan birinci boyut “Eğitim ve Gelecek Beklentisi” şeklinde adlandırılmış ve bu boyutun 10 önermeye sahip olduğu tespit edilmiştir. Örgütsel sosyalizasyonu oluşturan ikinci boyut “Anlama” olarak adlandırılmış ve bu boyutun 5 önermeye sahip olduğu görülmüştür. Öte yandan örgütsel sosyalizasyonu oluşturan üçüncü boyut ise “İş Arkadaşları Desteği” şeklinde adlandırılarak bu boyutun da 5 önermeye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3. Otel İşletmelerinde Örgütsel Sosyalizasyonu Oluşturan Boyutların Tespitine Yönelik Bulgular

İfade No	Örgütsel Sosyalizasyon Faktörüne Yönelik İfadeler	Faktör Yükleri		
		1	2	3
S.1	Bu işletmede işime yönelik iyi bir eğitim aldım.	0,639		
S.17	Bu işletme, çalışanlarına iyi bir eğitim vermektedir.	0,568		
S.18	İşletmenin hedefleri, hemen hemen bütün çalışanlar tarafından anlaşılmaktadır.	0,549		
S.12	Bu işletmede terfi için sunulan fırsatlar herkes için geçerlidir.	0,530		
S.4	Bu işletmede iyi bir kariyer yapmak için pek çok şans ve fırsat bulunmaktadır	0,527		
S.10	Bu işletmenin hedefleri oldukça net ve açık bir	0,498		

	şekilde belirlenmiştir.			
S.16	Bu işletmede, terfi ile ilgili beklentilerimi kolayca öngörebiliyorum.	0,494		
S.5	Bu işletmede aldığım eğitim, işimi çok iyi yapmamı sağlamaktadır.	0,440		
S.9	Bu işletmede, çalışanların iş becerilerini geliştirmek için mükemmel eğitimler sunulmaktadır.	0,439		
S8.	Bu işletmede sunulan ödüllerden memnunum.	0,386		
Anlama				
S.14	Bu işletmenin nasıl işlediği konusunda iyi bir bilgi birikimine sahibim.		0,633	
S.6	Bu işletmedeki görevlerimi tamamen biliyorum.		0,546	
S.2	Bu işletmede işleri nasıl yapacağımı çok iyi biliyorum.		0,531	
S.20	Bu işletmenin beni uzun yıllar istihdam edeceğini düşünüyorum.		0,504	
S.19	Bu işletmedeki diğer çalışanlarla ilişkilerim çok iyidir.		0,406	
İş Arkadaşları Desteği				
S.11	İş arkadaşlarımdan büyük bir çoğunluğu, beni bu işletmenin bir üyesi olarak kabul etmiştir.			0,793
S.13	Amirim tarafından verilen talimatlar, işimi daha iyi yapmamı yardımcı olmaktadır.			0,674
S.3	Diğer çalışanlar çeşitli şekillerde işimi yaparken bana yardımcı olmaktadır.			0,639
S.15	İş arkadaşlarımdan, bu işleme uyum sağlamam için büyük bir ilgi göstererek bana yardımcı oldular.			0,467
S.7	İş arkadaşlarımdan genellikle bana yardım eder ve önerilerini benimle paylaşırlar.			0,389
Genel Sonuçlar	Kaiser Meyer Olkin Meseure (KMO)		0,921	
	Bartlett's Test Anlamlılık Düzeyi (sig.)		0,000	
	Öz Değer	8,103	1,366	1,239
	Faktörlerin Varyansı Açıklama Oranı(%)	40,517	6,828	6,194
	Toplam Varyansın Açıklanma Oranı (%)		53,539	
	Faktörlerin Ortalama Değeri	3,33	3,75	3,38
	Faktörlerin Standart Sapma Değerleri	1,314	1,232	1,410

4.3.2. Otel İşletmelerinde Duygusal Emeği Oluşturan Boyutların Tespitine Yönelik Bulgular

Muğla ilinde faaliyet gösteren otel işletmelerinde duygusal emeği oluşturan boyutların ortaya konulması için faktör analizi yapılmıştır. Otel işletmelerinde duygusal emeği oluşturan boyutların belirlenmesinde rotasyona tabi tutulmamış matrisin yorumlanması oldukça güç olduğundan faktör analizinde matrisin rotasyona tabi tutulması gerekmektedir. Bu sebeple faktör analizi yapılarak ortaya çıkan faktörler “Varimax” rotasyonuna tabi tutulmuştur. Anketin ilgili bölümlerine ait değişkenler arasındaki ilişkiyi en iyi yansıtan en az faktör sayısını belirlemek amacıyla Kaiser Kriteri göz önünde bulundurularak döndürülmemiş temel bileşenler (Principal Components) yöntemi kullanılmıştır.

Tablo 4.’te gösterilen faktör analizi sonucunda Muğla ilinde faaliyet gösteren otel işletmelerinde duygusal emeğin üç boyuta ve bu boyutlara bağlı soru çıkarılmaksızın 14 önermeye sahip olduğu tespit edilmiştir. Faktör analizinde ortaya konulan boyutların toplam

varyansı açıklama oranı %54,715 olduğu ve önermelerin faktör yük değerlerinin ise 0,372 ile 0,708 arasında değişim gösterdiği görülmüştür. Otel işletmelerinde duygusal emeği oluşturan birinci boyut “Derin Davranış” şeklinde adlandırılmış olup bu boyutun 3 önermeye sahip olduğu tespit edilmiştir. Otel işletmelerinde duygusal emeği oluşturan ikinci boyut “Yüzeysel Davranış” olarak adlandırılmış ve bu boyutun 7 önermeye sahip olduğu görülmüştür. Öte yandan otel işletmelerinde duygusal emeği oluşturan üçüncü boyut ise “Doğal (Samimi) Davranış” şeklinde adlandırılarak bu boyutun da 4 önermeye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4. Otel İşletmelerinde Duygusal Emeği Oluşturan Boyutların Tespitine Yönelik Bulgular

İfade No	Duygusal Emek Değişkenine Yönelik İfadeler	Faktör Yükleri		
		1	2	3
Derin Davranış				
S.3	Çalışırken gerçek hislerimi yansıtmayacak şekilde farklı (olumlu) davranabilirim.	0,708		
S.1	Mesleğimin gerektirdiği duyguları yansıtabilmek için sahte yüz ifadeleri takınırım.	0,654		
S.2	Müşterilere yansıtmam gereken olumlu duyguları sergilemek için gerçek hislerimi değiştiririm.	0,633		
Yüzeysel Davranış				
S.7	Müşterilere hizmet sunarken gerçek duygularımı gizlerim.		0,571	
S.6	Müşterilerin beklentilerini karşılayabilmek için her türlü suni rolü yaparım.		0,562	
S.9	İşe başlarken güzel bir gün olacak derim.		0,553	
S.4	Müşterilerle olan ilişkilerimde genelde rol yaparım.		0,542	
S.8	İşe başlarken iş süresinde karşılaştığım güzellikleri düşünürüm.		0,525	
S.10	Müşterilerle ilişkilerimde göstermem gereken olumlu duyguları yaşamaya çalışırım.		0,489	
S.5	Müşterilerin memnuniyeti için gerçekten hissetmesem de numaradan iyi görünmeye çalışırım.		0,431	
Doğal (Samimi) Davranış				
S.11	Müşterilere gösterdiğim olumlu duygular gerçek hissettiklerimle örtüşür.			0,630
S.13	Müşterilere göstermem gereken olumlu duyguları yansıtabilmek için elimden geleni yaparım.			0,530
S.12	İşimi iyi yapabilmek için göstermem gereken olumlu duyguları gerçekten hissederim.			0,461
S.14	Müşterilerle etkileşim halindeyken mesleğimin gerektirdiği belli başlı duygu ve tavırları yansıtmak için çaba harcarım.			0,372
Genel Sonuçlar	Kaiser Meyer Olkin Meseure (KMO)	0,873		
	Bartlett's Test Anlamlılık Düzeyi (sig.)	0,000		
	Öz Değer	5,028	1,476	1,156
	Faktörlerin Varyansı Açıklama Oranı(%)	35,911	10,543	8,260
	Toplam Varyansın Açıklanma Oranı (%)	54,715		
	Faktörlerin Ortalama Değeri	2,95	3,37	3,52
	Faktörlerin Standart Sapma Değerleri	1,441	1,318	1,237

4.3.3. Otel İşletmelerinde Örgütsel Bağlılığı Oluşturan Boyutların Tespitine**Yönelik Bulgular**

Muğla ilinde faaliyet gösteren otel işletmelerinde örgütsel bağlılığı oluşturan boyutların ortaya konulması için faktör analizi yapılmıştır. Otel işletmelerinde örgütsel bağlılığı oluşturan boyutların belirlenmesinde rotasyona tabi tutulmamış matrisin yorumlanması oldukça güç olduğundan faktör analizinde matrisin rotasyona tabi tutulması gerekmektedir. Bu sebeple faktör analizi yapılarak ortaya çıkan faktörler “Varimax” rotasyonuna tabi tutulmuştur. Anketin ilgili bölümlerine ait değişkenler arasındaki ilişkiyi en iyi yansıtan en az faktör sayısını belirlemek amacıyla Kaiser Kriteri göz önünde bulundurularak döndürülmemiş temel bileşenler (Principal Components) yöntemi kullanılmıştır.

Tablo 5.’te gösterilen faktör analizi sonucunda Muğla ilinde faaliyet gösteren otel işletmelerinde örgütsel bağlılığın üç boyuta ve bu boyutlara bağlı soru çıkarılmaksızın 15 önermeye sahip olduğu tespit edilmiştir. Faktör analizinde ortaya konulan boyutların toplam varyansı açıklama oranının %51,502 olduğu ve önermelerin faktör yük değerlerinin ise 0,472 ile 0,777 arasında değişim gösterdiği görülmüştür. Otel işletmelerinde örgütsel bağlılığı oluşturan birinci boyut “Duygusal Bağlılık” şeklinde adlandırılmış olup bu boyutun 5 önermeye sahip olduğu tespit edilmiştir. Otel işletmelerinde örgütsel bağlılığı oluşturan ikinci boyut ise “Devam Bağlılığı” olarak adlandırılmış ve bu boyutun 5 önermeye sahip olduğu görülmüştür. Öte yandan otel işletmelerinde örgütsel bağlılığı oluşturan üçüncü boyut “Normatif Bağlılık” şeklinde adlandırılarak bu boyutun da 5 önermeye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 5. Otel İşletmelerinde Örgütsel Bağlılığı Oluşturan Boyutların Tespitine Yönelik Bulgular

İfade No	Örgütsel Bağlılık Değişkenine Yönelik İfadeler	Faktör Yükleri		
		1	2	3
	Duygusal Bağlılık			
S.4	Bulduğum işletmede çalışmayı sürdürebilmek için hemen hemen her türlü görevi kabul ederim.	0,777		
S.3	Bu işletmede, çalışanların işletmeye bağlılık düzeyi çok fazladır.	0,680		
S.1	İşletmenin başarısına yardımcı olabilmek için benden beklenenin üzerinde çaba sarf etme arzusundayım.	0,655		
S.2	Çevreme, bu işletmenin çalışmaya uygun harika bir işletme olduğunu rahatlıkla söyleyebilirim.	0,570		
S.5	Kendi kişisel değerlerimi işletme değerlerine yakın görmekteyim.	0,472		
	Devam Bağlılığı			
S.7	Görevim aynı kaldığı sürece diğer işletmelerde çalışabilirim.		0,647	
S.8	Çalıştığım işletme, performans açısından bana huzur vermektedir.		0,640	
S.6	Çevreme, bu işletmenin bir bireyi olduğumu gururla söyleyebilirim.		0,616	
S.9	Mevcut şartlar altında meydana gelebilecek küçük bir değişiklik işten ayrılmama sebep		0,614	

	olabilir.			
S.10	Diğer işletmeler yerine, bu işletmede çalışmayı seçtiğim için son derece mutluyum.		0,496	
Normatif Bağlılık				
S.11	Çalıştığım işletmede yaşanan olaylara itiraz ederek iyi bir şey yaptığımı düşünürüm.			0,644
S.12	Bu işletmede, çalışanları ilgilendiren önemli konulara işime zarar vermemesi açısından katlanmam gerekir.			0,572
S.14	Bana göre bu işletme, başarılı olabileceğim en iyi işletmedir.			0,540
S.13	Bu işletmenin geleceğini önemsiyorum.			0,521
S.15	Bu işletmede çalışmaya karar vermiş olmam benim için kesinlikle doğru bir karardır.			0,475
Genel Sonuçlar	Kaiser Meyer Olkin Meseure (KMO)	0,863		
	Bartlett's Test Anlamlılık Düzeyi (sig.)	0,000		
	Öz Değer	5,119	1,400	1,207
	Faktörlerin Varyansı Açıklama Oranı(%)	34,128	9,331	8,044
	Toplam Varyansın Açıklanma Oranı (%)	51,502		
	Faktörlerin Ortalama Değeri	3,28	3,42	3,37
	Faktörlerin Standart Sapma Değerleri	1,479	1,200	1,239

4.4. Otel İşletmelerinde Örgütsel Sosyalizasyon, Duygusal Emek ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular

Muğla ilinde faaliyet gösteren otel işletmelerinde örgütsel sosyalizasyon, duygusal emek ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkinin tespit edilmesi amacıyla korelasyon analizi gerçekleştirilmiştir. Korelasyon analizi, iki veya daha fazla değişkenin birbirleri ile olan ilişkisini test etmeye, varsa bu ilişkinin ne derece olduğunu ölçmeye yarayan analiz yöntemidir. Korelasyon analizinde bağımsız değişkenin değişmesi durumunda bağımlı değişkenin ne şekilde değişeceğini görme amacı vardır. Korelasyon analizi ile doğrusal ilişkinin olup olmadığı tespit edilir ve korelasyon katsayısı r ile gösterilir (Sungur, 2010: 116). Korelasyon katsayısı -1 ile $+1$ ($-1 \leq r \leq +1$) arasında değişen değerler alabilmektedir (Durmuş vd., 2013: 144). Korelasyon katsayılarında $0,00$ ile $0,25$ arası değer “çok zayıf”, $0,26$ ile $0,49$ arası değer “zayıf”, $0,50$ ile $0,69$ arası değer “orta”, $0,70$ ile $0,89$ arası değer “yüksek”, $0,90$ ile $1,00$ arası değer ise “çok yüksek” olduğu ifade edilmektedir (Akgül ve Çevik, 2003: 358). Korelasyon katsayısının pozitif olması değişkenler arasında doğrusal bir ilişkinin olduğunu, negatif olması ise ters yönlü bir ilişkin olduğunu göstermektedir (Akbulut, 2010: 52).

Verilerin normal dağılım göstermesi durumunda Pearson korelasyon katsayısı hesaplanmakta, verilerin normal bir dağılım göstermemesi durumunda ise Spearman Brown katsayısı kullanılmaktadır (Altunışık vd., 2007: 334). Yapılan Kolmogorov-Smirnov testi sonucunda araştırma değişkenlerinin normal dağılım gösterdiği tespit edilmiş ve araştırmanın bu bölümünde Pearson korelasyon katsayısı kullanılmıştır.

Otel işletmelerinde örgütsel sosyalizasyon, duygusal emek ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkiye yönelik bulgular ise Tablo 6.'da gösterilmiştir. İlgili tabloya göre otel işletmelerinde örgütsel sosyalizasyon ile duygusal emek arasında ‘yüksek’ düzeyde ($p=0,000$,

$p < 0,01$, $r = 0,746$) ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Diğer bir deyişle otel işletmelerinde örgütsel sosyalizasyon arttıkça duygusal emek de artmaktadır. Otel işletmelerinde örgütsel sosyalizasyon ile örgütsel bağlılık arasında ise ‘yüksek’ düzeyde ($p = 0,000$, $p < 0,01$, $r = 0,842$) ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Diğer bir ifade ile otel işletmelerinde örgütsel sosyalizasyon arttıkça örgütsel bağlılık da artmaktadır.

Tablo 6. Otel İşletmelerinde Örgütsel Sosyalizasyon, Duygusal Emek ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular

Değişkenler		Duygusal Emek	Örgütsel Bağlılık	Örgütsel Sosyalizasyon
Duygusal Emek	Anlamlılık (p)		0,000	0,000
	Pearson K. Katsayısı(r)	1	0,774*	0,746*
Örgütsel Bağlılık	Anlamlılık (p)	0,000		0,000
	Pearson K. Katsayısı(r)	0,774*	1	0,842*
Örgütsel Sosyalizasyon	Anlamlılık (p)	0,000	0,000	
	Pearson K. Katsayısı(r)	0,746*	0,842*	1

* Korelasyon %1 Anlamlılık Düzeyindedir.

4.5. Otel İşletmelerinde Değişkenlerin Birbirlerine Olan Etkisine Yönelik Bulgular

Bu bölümde otel işletmelerinde değişkenlerin birbirine olan etkisinin tespit edilmesine yönelik gerçekleştirilen basit ve çoklu regresyon analizlerinin bulgularına yer verilmiştir. Regresyon analizlerinin temeli doğrusal regresyon analizidir. Basit doğrusal regresyonla bir bağımlı değişkenle bir bağımsız değişken arasındaki doğrusal ilişki araştırılırken, çoklu doğrusal regresyonda birden fazla bağımsız değişkenin bağımlı değişkenle arasındaki doğrusal ilişki araştırılmaktadır (Baydemir, 2014: 19).

4.5.1. Duygusal Emek ve Örgütsel Bağlılığın Örgütsel Sosyalizasyona Etkisi Üzerine Regresyon Analizi Sonuçları

Otel işletmelerinde duygusal emek ve örgütsel bağlılığın örgütsel sosyalizasyona etkisinin olup olmadığına yönelik ilişkinin tespit edilmesi amacıyla çoklu regresyon analizi gerçekleştirilmiştir.

Çoklu regresyon analizi sonucunda elde edilen veriler değerlendirildiğinde örgütsel sosyalizasyon ile duygusal emek ve örgütsel bağlılık arasında ortaya çıkan çoklu regresyon modeli 539,27 F değeriyle 0,000 (%5) düzeyinde anlamlıdır. R^2 değeri ise (belirlilik veya tanımlayıcılık katsayısı) bağımlı değişkendeki değişimin, bağımsız değişkenler tarafından ne kadar tanımlanabildiğini gösteren bir ölçüdür. Çoklu regresyon modelindeki R^2 değerine göre; duygusal emek ve örgütsel bağlılık değişkenleri bağımlı değişken olan örgütsel sosyalizasyonun %73,1’ini açıklayabilmektedir. Regresyon tablosuna bakıldığında %5 anlamlılık düzeyinde örgütsel sosyalizasyon bağımlı değişkenine göre duygusal emek ve örgütsel bağlılık arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Tablo 7. Duygusal Emek ve Örgütsel Bağlılığın Örgütsel Sosyalizasyona Etkisi Üzerine Regresyon Analizi Sonuçları

Yordanan Değişken (Bağımlı Değişken)	Yordayıcı Değişken (Bağımsız Değişken)	Reg. Katsayısı (bj)	R	R ²	p	F
		b _{sabit} =0,095				
Örgütsel Sosyalizasyon	Duygusal Emek	0,250	0,855	0,731	0,000**	539,27
	Örgütsel Bağlılık	0,749			0,000**	

$$\text{Örgütsel Sosyalizasyon} = 0,095 + (0,250 * \text{Duygusal Emek}) + (0,749 * \text{Örgütsel Bağlılık}) (R^2 = 0,731)$$

4.5.1.1. Otel İşletmelerinde Örgütsel Sosyalizasyonun Duygusal Emeğe Olan Etkisine Yönelik Bulgular

Otel işletmelerinde örgütsel sosyalizasyonun duygusal emek üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik basit doğrusal regresyon analizinden yararlanılmıştır. Analiz sonucunda elde edilen bulgular incelendiğinde, uygulanan basit doğrusal regresyon analizinin uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır (F=969,300, p<0,001, r=0,746). Örgütsel sosyalizasyonun duygusal emeğe olan etkisini belirlemeye yönelik regresyon modeli şu şekilde kurulabilir:

$$\text{Duygusal Emek} = 0,804 + (0,743 * \text{Örgütsel Sosyalizasyon}) (r=0,746)$$

Bu regresyon modeli değerlendirildiğinde örgütsel sosyalizasyonda gerçekleşen her 1 birimlik artışa karşılık duygusal emek üzerinde 0,743 birimlik artış olacağı regresyon modeli ile saptanmıştır. Otel işletmelerinde örgütsel sosyalizasyonun artmasının duygusal emeğin artmasında etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Duygusal emek üzerinde örgütsel sosyalizasyonun $\beta_j = 0,743$ düzeyinde anlamlı bir etkisi olduğu belirlenmiştir (p<0,000).

Tablo 8. Örgütsel Sosyalizasyonun Duygusal Emeğe Olan Etkisi

Bağımsız Değişkenler	Bj	S(bj)	T	P	F	p
Sabit	0,804	0,084	9,542	0,000**	969,300	0,000**
Örgütsel Sosyalizasyon	0,743	0,024	31,134	0,000**		

* p<0,05

**p<0,001

4.5.1.2. Otel İşletmelerinde Örgütsel Sosyalizasyonun Örgütsel Bağlılığa Etkisine Yönelik Bulgular

Otel işletmelerinde örgütsel sosyalizasyonun örgütsel bağlılık üzerindeki etkisine yönelik basit doğrusal regresyon analizi gerçekleştirilmiş olup analiz sonucunda elde edilen bulgulara Tablo 9.'da yer verilmiştir. Analiz sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda, uygulanan basit doğrusal regresyon analizinin uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır

(F=499,361, p<0,001, r=0,842). Örgütsel sosyalizasyonun örgütsel bağlılık üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik regresyon modeli şu şekilde kurulabilir:

$$\text{Örgütsel Bağlılık} = 0,916 + (0,700 \times \text{Örgütsel Sosyalizasyon}) \quad (r=0,842)$$

Bu regresyon modeli değerlendirildiğinde ise örgütsel sosyalizasyonda gerçekleşen 1 birimlik artışın, örgütsel bağlılık üzerinde 0,700'lük bir artış olacağı regresyon modelinde tespit edilmiştir. Otel işletmelerinde örgütsel sosyalizasyonun artmasının örgütsel bağlılığın artmasında etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Örgütsel bağlılık üzerinde örgütsel sosyalizasyonun $\beta_j = 0,700$ düzeyinde anlamlı bir etkisi olduğu belirlenmiştir (p<0,000).

Tablo 9. Örgütsel Sosyalizasyonun Örgütsel Bağlılığa Etkisi

Bağımsız Değişkenler	Bj	S(bj)	t	P	F	p
Sabit	0,916	0,111	8,262	0,027*	499,361	0,000**
Örgütsel Sosyalizasyon	0,700	0,031	22,346	0,000**		

* p<0,05

**p<0,001

5. SONUÇ ve TARTIŞMA

Yapılan bu araştırmada işgörenlerin örgütsel sosyalizasyon düzeyini tespit etmek amacıyla geliştirilen ölçeğin, 20 önerme ve “eğitim ve gelecek beklentisi”, “anlama” ve “iş arkadaşları desteği” olmak üzere 3 boyuttan oluştuğu görülmüştür. Diğer bir ifadeyle otel işletmelerinde çalışan işgörenlerin örgütsel sosyalizasyonu 3 boyut ve bu boyutlara bağlı 20 önermeden oluşmaktadır.

Otel işletmelerinde önemli olan bir diğer unsuru da çalışan işgörenlerin duygusal emek algısı oluşturmaktadır. Yapılan bu araştırmada, otel işletmelerindeki işgörenlerin, duygusal emek algısını belirlemek amacıyla geliştirilen ölçeğin 14 önerme ve “derin davranış”, “yüzeysel davranış” ve “doğal (samimi)” olmak üzere 3 boyuttan oluştuğu tespit edilmiştir. Diğer bir ifadeyle otel işletmelerinde çalışan işgörenlerin duygusal emek algısı 3 boyut ve bu üç boyuta bağlı 14 önermeden oluşmaktadır. Yıldız (2014) tarafından otel çalışanlarının duygusal emek düzeylerini tespit etmek amacıyla yapılan araştırmada duygusal emeğin 2 boyut ve 13 önermeden oluştuğu tespit edilmiştir.

Otel işletmelerinde duygusal emek ile birlikte önemli olan unsurlardan bir diğerini işgörenlerin örgütsel bağlılıkları oluşturmaktadır. Yapılan bu araştırmada, otel işletmelerindeki işgörenlerin, örgütsel bağlılıklarını belirlemek amacıyla geliştirilen ölçeğin 15 önerme ve “duygusal bağlılık”, “devam bağlılığı” ve normatif bağlılık” olmak üzere 3 boyuttan oluştuğu tespit edilmiştir. Diğer bir ifadeyle otel işletmelerinde çalışan işgörenlerin örgütsel bağlılıkları 3 boyut ve bu üç boyuta bağlı 15 önermeden oluşmaktadır. Bakırcı (2016) tarafından konaklama işletmelerinde çalışanların örgütsel bağlılıklarını tespit etmek amacıyla yapılan araştırmada ise örgütsel bağlılığın 5 boyut ve 24 önermeden oluştuğu tespit edilmiştir.

İlgili araştırmada otel işletmelerinde çalışan işgörenlerin örgütsel sosyalizasyonu ile duygusal emek ve örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişkiyi tespit etmek için korelasyon analizi

yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, örgütsel sosyalizasyon ile duygusal emek arasında pozitif yönlü ve yüksek düzeyde anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Otel işletmelerinde çalışan işgörenlerin örgütsel sosyalizasyonu artma eğilimi gösterirken, işgörenlerin duygusal emek düzeyleri de aynı yönde bir artma eğilimi göstermektedir. Araştırma kapsamında örgütsel sosyalizasyon ile örgütsel bağlılık arasında pozitif yönlü ve yüksek düzeyde anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Otel işletmelerinde çalışan işgörenlerin örgütsel sosyalizasyonu artma eğilimi gösterirken, örgütsel bağlılık düzeyleri de aynı yönde bir artma eğilimi göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, otel işletmelerinde örgütsel sosyalizasyon arttıkça, duygusal emek ve örgütsel bağlılık da artmaktadır.

Otel işletmelerinde örgütsel sosyalizasyon, duygusal emek ve örgütsel bağlılık değişkenlerinin birbirine olan etkisini belirlemeye yönelik basit ve çoklu regresyon analizleri uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda; %5 anlamlılık düzeyinde örgütsel sosyalizasyon bağımlı değişkenine göre duygusal emek ve örgütsel bağlılık arasında anlamlı bir etki olduğu tespit edilmiştir. Örgütsel sosyalizasyonda gerçekleşen 1 birimlik artışın duygusal emek üzerinde 0,743 birimlik etkiye neden olduğu tespit edilirken; elde edilen sonuç doğrultusunda otel işletmelerinde örgütsel sosyalizasyonun artmasının duygusal emeğin de artmasında etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Örgütsel sosyalizasyonda gerçekleşen 1 birimlik artışın ise örgütsel bağlılık üzerinde 0,700 birimlik etkiye neden olduğu tespit edilmiş ve bu sonuç doğrultusunda, otel işletmelerinde örgütsel sosyalizasyonun artmasının örgütsel bağlılığın artmasında da etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bu bilgilerden hareketle, Muğla ilinde faaliyette bulunan otel işletmelerinde örgütsel sosyalizasyonun, duygusal emek ve örgütsel bağlılık üzerine etkisinin belirlenmesine yönelik yapılan bu çalışmanın yerli ve yabancı araştırmalara katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Söz konusu bu araştırma her ne kadar Muğla ilinde faaliyet gösteren otel işletmelerine ve konuyla ilgilenen araştırmacılara önemli birtakım ipuçları vermiş ve öneriler sunmuş olsa da araştırmanın daha geniş bir bölgeyi kapsayan örnekleri gelecekte yapılacak çalışmalarda yer alabilir. Özellikle başka bölgelerde yapılacak benzer çalışmalarla bu çalışmanın sonuçları karşılaştırılabilir. Otel işletmeleri dışında turizm sektörünün diğer alt bileşenleri olan seyahat acentaları, yiyecek-içecek işletmeleri gibi diğer işletmelerde örgütsel sosyalizasyonun duygusal emek ve örgütsel bağlılığa veya başka kavramlara olan etkisinin incelenmesi önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Akbaş, A. (2016). *Öğretmenlerin Örgütsel Politika Algıları İle Duygusal Emek Düzeyleri Arasındaki İlişki*. Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak, ss.35.
- Akbulut, Y. (2010). *Sosyal Bilimlerde SPSS Uygulamaları*, İdeal Kültür Yayınları. İstanbul, ss.52.
- Akgül, A. ve Çevik, O. (2003). *İstatistiksel Analiz Teknikleri Spss'te İşletme Uygulanmaları*. Ankara, ss.358.

- Altunışık, R, Coşkun, R, Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2007). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı. İstanbul: Sakarya Yayıncılık, ss.334.
- Baydemir, M. B. (2014). *Lojistik Regresyon Analizi Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, ss.19.
- Biber A. ve Ertürk, K. Ö. (2013). Örgütsel Sosyalizasyon ve Halkla İlişkiler. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 1, ss. 182.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2014). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Pegem Akademi, 17. Baskı, Ankara, ss.80-81.
- Commeiras, N., Loubes, A. and Bories Azeau, I. (2013). Identification Of Organizational Socialization Tactics: The Case Of Sales And Marketing Trainees In Higher Education. *European Management Journal*, No: 31, pp.165.
- Çetinkaya, B. (2016). *Birey-Örgüt Uyumu İle Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkide Cinsiyetin Rolü: Kayseri Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan, ss.42-43.
- Demir, C. ve Öztürk, U. C. (2011). Örgüt Kültürünün Örgütsel Bağlılık Üzerine Etkisi ve Bir Uygulama. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 26, Sayı: 1, ss.23.
- Demirbilek, T. (2009). Örgütsel Sosyalleşmede İşe Alıştırma Eğitiminin Yeri ve Önemi. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 18, ss.354-355.
- Durmuş, B. Yurtkoru, E.S ve Çinko, M (2013). Sosyal Bilimlerde SPSS'le Veri Analizi, Beta Yayıncılık, İstanbul, ss.144.
- Erözkan, A., Ekiz, D., Bozkurt, E., İnanç, H., Gelen, İ., Gündoğdu, K., Deniz, L., Yiğit, N. ve Çakıcı, Y. (2007). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Editör: Ekiz, D., Lisans Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, ss.81.
- Güngörmez, D. (2016). Kuruma Yeni Gelenlerin Uyguladıkları Proaktif Sosyalizasyon Taktiklerinin Örgüte Bağlılığa Etkisi ve Bu İlişkide Sosyal Bütünleşmenin Aracılık Rolü. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, ss.11.
- Karasar, N. (2012). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Nobel Akademik Yayıncılık. Ankara, ss.148.
- Karataş, A. (2016). Örgütsel Bağlılık ve İşten Ayrılma (Kurum Değiştirme) Niyeti İlişkisi (Kamu Kurumlarında Çalışan Personel Üzerinde Bir Araştırma). *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 53, ss.73.
- Karcıoğlu, F. ve Çelik, Ü. H. (2012). Mobbing (Yıldırma) ve Örgütsel Bağlılığa Etkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 26, Sayı: 1, ss.63.
- Kaya, H. (2008). Kamu ve Özel Sektör Kuruluşlarının Örgütsel Kültürünün Analizi ve Kurum Kültürünün Çalışanların Örgütsel Bağlılığına Etkisi: Görgül Bir Araştırma. *Maliye Dergisi*, Sayı: 155, ss.126.

- Öneği, M. (2014). Otel İşletmelerinde Çalışan İşgörenelerin Örgütsel Bağlılık Düzeyinin İş Tatmini ve Çalışma Performansına Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara ss.26-27.
- Özdamar, K. (2004). Paket Programlarla İstatiksel Veri Analizi.Eskişehir. Kaan Kitapevi Yayınları, ss.632-633.
- Özlu, B. (2016). *Otel İşletmelerinin Yiyecek İçecek Ünitelerinde Çalışan İşgörenlerin İş Tatmini ve İşgören Devir Hızı Algısı: Gaziantep'te Bulunan 4 ve 5 Yıldızlı Oteller Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep, ss.77-78.
- Öztürk, Y. ve Kenzhebayeva, A. (2013). Turizm Sektöründe Hizmet Kalitesi: Türkiye ve Kazakistan'daki Termal Otel İşletmelerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, Cilt: 1, Sayı: 4, ss.36.
- Savaş, A. C. (2012). İlköğretim Okul Müdürlerinin Duygusal Zekâ ve Duygusal Emek Yeterliklerinin Öğretmenlerin İş Doyumuna Etkisi. Doktora Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep, ss.43.
- Sökmen, A. (2007). Örgütsel Sosyalleşme Sürecinde İşgörenlerin Yöneticilerine Dönük Algıları: Ankara'daki Otel İşletmelerinde Bir Değerlendirme. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 2, ss.171.
- Sungur, Onur (2010), "Korelasyon Analizi", içinde: *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*. Ed: Şeref Kalaycı, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, ss.116.
- Ural, A. ve Kılıç, İ. (2013). *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS İle Veri Analizi*. Detay Yayıncılık, 4 Baskı, Ankara, ss.275.
- Yıldırım, H. M., Çeti, B., Özcan, S., Dülgeroğlu, O. ve Özer F. (2016). Hizmet Sektöründe Hizmet Kalitesinin Sağlanması Açısından Türkiye'de Turizm Eğitiminin Analizi. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 2, ss.446.
- Yıldız, Z. (2011). Turizm Sektörünün Gelişimi ve İstihdam Üzerindeki Etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 5, ss. 54.

İnternet Kaynakları

- Muğla İl Kültür Turizm Müdürlüğü (2017), Bakanlık Belgeli Konaklama Tesisleri, <http://www.muğlakulturturizm.gov.tr/TR,155861/bakanlik-belgeli-isletmeler.html> (Erişim Tarihi: 15.04.2017) adresinden alınmıştır.

**OTEL İŞLETMELERİNDE ÖRGÜTSEL SOSYALİZASYON ÜZERİNE
KAVRAMSAL BİR İNCELEME**

Doç. Dr. İbrahim GİRİTLİOĞLU

Gaziantep Üniversitesi, giritlioglu@gantep.edu.tr

YL. Öğr. Ummahan TURHAN

Gaziantep Üniversitesi, ummahanturhan92@gmail.com

ÖZET

Sosyalizasyon; topluma ait değer ve normların toplumda yaşayan bireylere öğretilmesi ve benimsetilmesi sürecidir. Örgütsel boyutta düşünüldüğünde sosyalizasyon, örgütte kıdemli olan bireylerin yeni bireylere örgüt ile ilgili konuları transfer etme, sağlama, öğretme süreci örgütsel sosyalizasyon olarak adlandırılmaktadır. Otel işletmeleri için önemli bir kavram olan örgütsel sosyalizasyon; örgüte yeni gelen bireyin örgütsel rolünü etkin bir şekilde yerine getirebilmesi için gerekli olan uyumu ve kazanımı elde etme sürecidir. Emek-yoğun özellik gösteren ve hizmet sektörü içerisinde yer alan otel işletmeleri; işgören devir hızının yüksek ve maliyetli olması, istihdam edilen işgörenlerin örgütsel sosyalizasyon düzeylerinin yüksek olması, rekabet hâlinde olan işletmelerin sektörde var olabilmesi ve/veya varlıklarını sürdürebilmesi sebebiyle amaçlarına ulaşması bakımından büyük bir öneme sahiptir. Otel işletmelerinde, müşterilere sunulan hizmetin kalitesi ve müşteri memnuniyetinin sağlanması, hizmet sektöründe aktif olarak performans sergileyen ve müşteriler ile yüz yüze olan işgörenlerin belirleyici bir faktör olması; otel işletmelerinin rekabet edebilmeleri ve kârlılık oranlarını artırmaları bakımından otel işletmelerinde istihdam edilen işgörenler önemli bir yere sahiptir. Bununla birlikte, rekabet üstünlüğü elde etmek isteyen otel yöneticilerinin, işgörenlerinin örgütsel sosyalizasyonunu sağlamaları/artırmaları fayda sağlayıcı unsurlar arasında yer almaktadır. Bu bağlamda örgütsel sosyalizasyon kavramının daha iyi anlaşılması için yapılan bu çalışmada öncelikle sosyalizasyon kavramının tanımdan bahsedilmiştir. Daha sonra örgütsel sosyalizasyon kavramının tanımı, amacı, önemi ile ilgili bilgilere yer verilerek; örgütsel sosyalizasyonun motivasyon, iş doyumunu örgütsel bağlılık kavramları ile ilişkisine değinilmiş ve örgütler açısından sonuçları ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyalizasyon, Örgütsel Sosyalizasyon, Otel İşletmeleri.

1.GİRİŞ

Turizm sektörünün emek-yoğun özellik taşıması ve sektördeki rekabetin istihdam edilen işgücü kalitesine odaklanması; müşteri memnuniyetini sağlamaya daha çok önem verilmesine ve turizm sektöründe hizmet veren otel işletmelerini, hizmetin sağlamasında temel unsur olan işgörenler ile rekabet avantajı sağlamaya yöneltmektedir (Kılıç, 2014: 420).

Turizm işletmelerinde hizmet kalitesini arttırmada ve müşteri memnuniyetini sağlamada otel işletmelerinde en önemli hizmet üretim aracı olarak görülen işgörenlerin, tutum ve davranışları, müşteriler ile olan iletişimlerinde büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda özellikle hizmet sunumunu gerçekleştiren, müşterilerle birebir etkileşimde ve ön planda olan işgörelere otel işletmelerinde büyük sorumluluklar düşmektedir (Keskin, 2013).

İşgören performansı, otel işletmeleri için hizmet kalitesini önemli düzeyde etkileyebilen bir unsur olarak değerlendirildiğinden, otel işletmelerinde işgören performansını artırma ve iş tatmini sağlama yöneticiler açısından oldukça önemli uygulamalar arasındadır (Öztürk ve Seyhan, 2005: 128-129).

Yapılan bu araştırma ile otel işletmelerinde önemli bir kavram olan örgütsel sosyalizasyon ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Otel işletmelerinde önemli bir yere sahip olan örgütsel sosyalizasyon kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle sosyalizasyon kavramı açıklanmış olup daha sonrasında örgütsel sosyalizasyon kavramının tanımı, amacı, önemi, aşamaları ile ilgili bilgilere yer verilerek; örgütsel sosyalizasyonun motivasyon, iş doyumunu ve örgütsel bağlılık kavramları ile ilişkisine değinilmiş ve örgütler açısından sonuçları ele alınmıştır.

2. LİTERATÜR BİLGİSİ

2.1. Sosyalizasyon ve Örgütsel Sosyalizasyon Kavramlarının Tanımı

Toplumsallaşma veya sosyalleşme olarak Türkçe'ye uyarlanan socialization kavramının sözlükteki tanımı; belli bir topluma ait olan bireylerin, kişilik kazanarak sosyal çevreye hazırlanma ve sosyal çevreyle bütünleşme süreci şeklindedir. Sosyalizasyon hem kişinin içinde yer aldığı toplumun değerlerini, normlarını ve tutumlarını kazanmasına yönelik etkileşim sürecinde hem de kişilerin kimliklerinin oluşmasında ve şekillenmesinde rol alan bir kavramdır (Çoştu, 2009: 119).

Sosyalleşme ya da toplumsallaşma olarak da bilinen sosyalizasyon kavramı, topluma ait örf ve adetler ile gelenek ve göreneklerin, insanlar tarafından kabul edilmesidir. Diğer bir ifade ile sosyalizasyon, insanın içinde yaşadığı toplumun sosyal ve kültürel yapısına uyum gösterme sürecidir. Toplumsallaşma, insanın içinde yaşadığı toplumun bir üyesi olduğunu ve toplumsal bir kimlik kazandığını ifade etmektedir (Beşirli, 2005: 252).

Sosyalizasyon örgütsel boyutta düşünüldüğünde, örgütte kıdemli olan bireylerin yeni olan bireylere örgüt ile ilgili konuları (örgüt kültürü, örgütün işleyişi, örgütteki roller vb.) transfer etme, sağlama ve öğretme süreçleri örgütsel sosyalizasyon olarak adlandırılmaktadır. Örgütsel sosyalizasyon, bireyin örgütün üyesi olarak görevlerini yapması ve örgütsel bir rol üstlenmesi için gerekli değerlerin ve becerilerin yeni gelen işgörenlere aktarılması sürecidir. Bu süreçte bireye örgüt ile ilgili konular öğretilerek bireyin örgütte uyumu ve sosyalizasyonu gerçekleştirilmektedir (Kraimer, 1997: 425; Pelit ve Kahyaoğlu, 2015: 101).

Başka bir tanıma göre örgütsel sosyalizasyon, örgüte yeni başlayan bireye örgüt kültürünün ve işleyişinin kazandırıldığı, bireyin örgütün bir üyesi olarak yetiştirildiği ve eğitildiği süreci kapsayan bir kavramdır. Örgütsel sosyalleşmede birey örgüt ile uyumlu hale getirilmekte ve birey örgütün bir parçası olmaktadır. Bir süreç olarak örgütsel sosyalizasyon; bireyin örgüte girmesinden önce başlayan, girdikten sonra devam eden, iş değişikliği, terfi ve farklı bir örgüte geçme gibi durumlarda sosyalizasyon sürecinin yeniden başladığı durumu ifade etmektedir (Balcı vd., 2012: 48; Yiğit: 2016: 28).

Örgütte yeni bireyin örgütsel rol üstlenmek için gerekli bilgi ve becerileri kazanma süreci ise örgütsel sosyalleşme ile sağlanmaktadır. Örgütsel sosyalizasyon, işgörenin iş ile

ilgili gerekli bilgiyi öğreneceği süreçlerden birisidir. Böylece işgörenin işe alındıktan sonra örgütün entegre bir üyesi olması için örgütsel sosyalizasyonu gerçekleşmektedir (Özdemir ve Ergun, 2015: 432-433).

2.2. Örgütsel Sosyalizasyonun Amacı

Örgütsel sosyalizasyonun temel amacı; örgütte yeni olan çalışanı, örgütün etkili bir üyesi haline getirmek ve birey ile örgütün uyumlu olmasını sağlamaktır. İşgörenin örgütte başarılı bir sosyalizasyon yaşaması bireyin örgüte/işe bağlılığını, uyumunu ve başarısını da artırmaktadır. Örgüte yeni gelen işgörenin uyumsuzluk ve çatışma yaşamaması için örgüt tarafından sosyalleşme programları uygulanmakta; böylece bireyin örgütsel sosyalizasyonu gerçekleşmektedir (Sökmen, 2007: 171).

Örgüte yeni katılım gösteren birey örgütsel sosyalleşme ile zamanla örgüt içinde uygun davranışların ne olduğunu, örgütteki diğer işgörenlerle ne şekilde iletişimde bulunması gerektiğini ve örgütün amaç ve değerlerini öğrenmektedir. İş görenin örgütteki ve işteki etkinliği, örgütsel rolü hakkında bilgi verilmesi, iş için gerekli olan becerilerin kazandırılması ve performans göstermede motivasyonun sağlanması gibi faktörler örgütsel sosyalizasyonun amaçlarını şekillendirmeye yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla örgütsel sosyalizasyon faaliyetlerinin amacı; işgörenleri, örgütün etkili ve verimli üyesi haline getirmektir (Demirbilek, 2009: 354-355).

2.3. Örgütsel Sosyalizasyonun Önemi

Örgütsel sosyalizasyon, hem örgüt hem de işgören için önemli olan bir kavramdır. Teknolojik yeniliklerin gelişimi, küresel rekabetin artması ve işgücünün baskıları örgüte yeni katılım gösteren işgörenlerin örgüte ve işe hızlı bir uyum sağlamasını zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla örgüte yeni katılan işgörenin örgüte, işe ve örgütte bulunan diğer kişilere uyum sağlaması için sosyalleşme sürecine girmesi ve başarılı bir örgütsel sosyalizasyon sağlaması hem zorunlu hem de önemli bir konu haline gelmiştir (Güngörmez, 2016: 11).

Başarılı bir örgütsel sosyalizasyon sürecinden geçmiş işgören kısa sürede örgüte, işine ve örgütteki diğer bireylere uyum sağlamasına, yeni iş görenin stresini azaltmasına yardımcı olarak motivasyonunun artmasına ve iyi bir performans göstermesine katkı sağlamaktadır. Örgüt içinde uyum sağlayan yeni işgörenin performansı ve işe olan devamlılığı işgören devir hızının yüksek ve maliyetli olduğu durumda örgüt için de avantajlar sağlamaktadır (Çetinkaya, 2016: 42-43).

Örgütsel sosyalizasyonun başarısız olması yeni işgörenin örgüte uyum sağlayamamasına, örgütte kalma isteğinin azalmasına, etkili ve verimli bir performans gösterememesine ve örgütten ayrılmasına neden olmaktadır. Başarılı bir örgütsel sosyalizasyon sürecinin gerçekleştirilememesi ise işgören performansını verimsiz kıldığından örgütün başarısını ve verimliliğini düşürmektedir. Dolayısıyla örgütsel sosyalizasyon bu durumlarda hem örgüt hem de işgören açısından önemli bir kavramı oluşturur (Karasakaloğlu, 2015: 48).

2.4. Örgütsel Sosyalleşmenin Aşamaları

Örgütsel sosyalleşme sürecini üç aşamada tanımlamak mümkündür. Örgütsel sosyalleşme aşamaları; ön (beklenen) sosyalleşme aşaması, karşılaşma (uyum) aşaması, değişim ve kazanma aşamasıdır.

2.4.1. Ön Sosyalleşme Aşaması

Örgütsel sosyalleşme sürecinin ilk aşaması olan ön sosyalleşme ya da tahmin edilen (beklenen) sosyalleşme aşaması, çalışanın örgüte girmeden önce başlayan öğrenmelerini kapsamaktadır. Ön sosyalleşme aşamasında çalışan daha örgüte katılım göstermediği ve kafasında iş ve örgüt ile ilgili belirsizlikler yaşadığı için örgüt ile ilgili bilgi sahibi olmak istemektedir (Kahyaoglu, 2012: 11).

Ön sosyalleşme aşamasında yeni çalışanın faaliyetleri, örgüt ve iş hakkında beklentilerini ve tahmin ettiklerini şekillendirdiği, örgütte/işte çalışıp çalışmayacağı yönünde karar verdiği aşamadır. Çalışanın bu aşamada örgüt ile ilgili bilgi edinmesi, örgütün imajından etkilenerek kendi beklentilerinde realist düşünmeye yardımcı olmaktadır (Erdoğan, 2012: 42-43).

2.4.2. Karşılaşma Aşaması

Sosyalleşmenin ikinci aşaması olan karşılaşma aşaması, işgörenin örgüt ile karşılaştığı ilk aşamasıdır. Bu aşamada önemli olan konu ise işgörenin örgüt ile ilgili edindiği bilgilerden sonra beklentilerini ve tahmin ettiklerini örgüt ile karşılaştırmasıdır. Beklentilerin karşılanmamış olması, belirsizliklere neden olma ve çatışmaların yaşanması bu aşamada gerçekleşmektedir (Elci, 2008: 13). Karşılaşma aşaması, hem çalışan hem de örgüt için önemli ve hassas bir aşamadır. Bu aşama beklentilerin karşılanıp karşılanmadığına bakıldığı, belirsizliklerin ve çatışmaların yaşandığı, performansın çalışan ve örgüt tarafından değerlendirildiği aşamadır (Aşçıbaşıoğlu Çapar, 2007: 18).

2.4.3. Değişim ve Kazanma Aşaması

Örgütsel sosyalleşmenin son aşaması olan değişim ve kazanma aşaması, 'değişim', 'kazanç/kazanım' ve 'başkalaşım' gibi isimlerle de bilinmektedir. Bu aşama örgüte yeni gelen çalışanların hem örgüt içindeki hem de örgüt dışındaki çatışmaları ele almalarını sağlamakta ve bu çatışmanın üstesinden başarılı bir şekilde gelen yeni çalışanlara örgütün desteği ise yeni çalışanların uygun davranışları kazanmalarına yardımcı olmaktadır. Bu aşama ile örgütte yeni olan çalışanlar, örgütün norm ve değerlerine karşılık uygun yeni norm ve değerler elde etmektedir (Çalık, 2003: 169).

2.5. Örgütsel Sosyalleşmenin Belirtileri

Örgütsel sosyalleşme süreci örgüte yeni katılan bireyin örgüte adapte olabilmesi, örgütün amaç değer ve normlarına göre hareket edebilmesi için büyük öneme sahiptir. Örgütte yeni olan bireyin hem örgütten hem de yaptığı işten tatmin olabilmesi bu bağlamda örgütün de hedeflerine ulaşabilmesi sosyalleşme sürecinin etkinliğine bağlıdır. Örgütsel sosyalleşmenin motivasyon, iş doyum ve örgütsel bağlılık kavramları ile yakın bir ilişkisi bulunmaktadır (Saruhan, 2017: 17).

2.5.1. Örgütsel Sosyalizasyon ve Motivasyon

Motivasyon, birey ya da bireyleri belli bir yöne ya da hedefe doğru sürekli olarak harekete geçirmek amacı ile sarf edilen gayretlerin tümüdür. Motivasyon, davranışlara yön ve enerji vererek, bireyi amaçlara ulaşmaya yöneltmek için harekete geçirmek, isteklendirmektir (Garip, 2009: 36).

Örgütsel açıdan ele alındığında motivasyon, işgörenlerin örgütün amaç ve değerleri çerçevesinde örgütün işlerini etkili ve verimli bir şekilde yerine getirmeleri için örgüt üyelerinin çalışmayı sürdürmelerini, istekle görev ve sorumluluklarını yerine getirmelerini sağlayan güçlerin tümüdür. İşgörenlerin motivasyonunu sağlamak ve artırmak örgüt yöneticileri tarafından gerçekleştirilmektedir. İşgörenin örgütteki ihtiyaçlarını bilmek, davranışlarını izlemek ve işgörenin sergileyeceği performansa karşılık hangi ödülleri verileceğini belirtmek hem işgörenin motivasyonunu artırması hem de örgüt yöneticilerinin işini kolaylaştırması bakımından önemlidir (Demirkart, 2015: 27-28).

2.5.2. Örgütsel Sosyalizasyon ve İş Doyumu

Örgütsel sosyalizasyonun önemli unsurlarından iş doyumunu (iş tatmini), örgütteki işgörenlerin işleriyle ilgili genel tutumları olarak tanımlamak mümkündür. İşgörenin örgütsel rolü için sahip olması gereken yetenekleri, davranışları ve sosyal bilginin kazanılması sürecini ifade eden iş doyumunu, işgörenin işinden haz aldığı veya ulaştığı olumlu duygusal durumu göstermektedir (Çalışkan, 2009: 25).

İş doyumunun sağlandığı ve yüksek olduğu örgütlerde buna paralel olarak verimlilik de yüksek olmaktadır. Böylece işgören devir oranı azalmakta, işgörenin işe devamlılığı yükselmekte ve örgüte olan bağlılığı da artmaktadır. Dolayısıyla örgütsel sosyalizasyon sürecinde iş doyumunun sağlanması hem işgören hem de örgüt açısından olumlu ve fayda sağlayıcı bir durumdur (Öğretir, 2013: 28).

2.5.3. Örgütsel Sosyalizasyon ve Örgütsel Bağlılık

Örgütsel sosyalizasyonun bir diğer önemli unsurunu örgütsel bağlılık, başka bir açıdan işgörenin örgüte olan sadakati oluşturmaktadır. Örgütsel bağlılık, işgörenin örgütün değerlerine ve kurallarına bağlı kalarak örgütün istekleri doğrultusunda hareket etmesi ve örgütten ayrılma düşüncesinin olmamasıdır. Örgütsel bağlılığı yüksek olan işgörenlerin işlerindeki performansları ve işe devamlılıkları artmakta, örgütten ayrılma istekleri oluşmamaktadır. Bu da örgütteki işlerin aksamamasına ve örgütün verimliliğini arttırmasına katkı sağlamaktadır (Karadağ, 2011: 15).

Örgütsel sosyalizasyon sürecinde örgütsel bağlılık örgüt tarafından işgörenin örgüte uyum sağlaması, örgütle özdeşleşmesi ve işgörenin örgütü içselleştirmesi ile gerçekleştirilmektedir. İşgörenin örgütteki ihtiyaç ve beklentilerinin örgüt tarafından karşılanması, işgörenin kendisini örgütün bir üyesi olarak hissetmesi, örgütün değer ve kurallarına göre istekle performans göstermesi, örgüte karşı duygusal bir bağ oluşturması ve örgütte kalması işgörenin başarılı ve yüksek performans sergilemesine neden olmaktadır. Örgütün istekleri, amaç ve kuralları doğrultusunda hareket eden ve örgütsel bağlılığı yüksek

olan işgörenler ise örgütün başarısını beklenen düzeyde arttırmaktadır (Kuşdemir, 2005: 36-37).

2.6. Örgütsel Sosyalizasyonun Örgütler Açısından Sonuçları

Örgütsel sosyalizasyonun örgüte yeni katılan iş görenlerin örgüte ve örgütün kültürüne hızlı bir şekilde uyum sağlaması ve yeni işgörenin örgüt için verimli bir üye haline gelmesi durumunun örgüt açısından olumlu sonuçları bulunmaktadır. Bu bağlamda; örgütsel sosyalizasyonun amacı olan yeni işgörenin örgüte uyumunun sağlanması da yine örgütler için olumlu katkı sağlayan bir unsurdur. Yeni işgörenlerin, örgütsel sosyalizasyonu etkili ve başarılı bir şekilde gerçekleştirmesi örgütün kültürünü sürdürmede başarıyı beraberinde getirmektedir (Karasakaloğlu, 2015: 65).

Hellriegel vd. (1998)'ne göre sosyalizasyonun sonuçları başarılı ve başarısız sosyalizasyon olarak iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Başarılı sosyalizasyonda; iş tatmini, rol açıklığı, yüksek motivasyon ve performans, yüksek düzeyde işe ilgi ve örgüte bağlılık sonuçları gözlemlenmektedir. Başarısız sosyalizasyonda ise; iş tatminsizliği, rol çatışması ve belirsizliği, düşük düzeyde motivasyon ve performans, işe düşük ilgi duyma ve düşük örgütsel bağlılık gibi istenmeyen davranışlar ortaya çıkmaktadır. Örgütte işgörenin sosyalizasyonunun başarılı ya da başarısız gerçekleşmesi hem örgütü hem de işgöreni etkilemektedir (Baş, 2016: 36).

Sonuç olarak; örgütsel sosyalizasyonun başarılı ve güçlü gerçekleşmesi işgörenlerin örgütün istek ve kuralları doğrultusunda ortak hareket etmelerini sağlayarak örgütte iş birliğinin oluşmasına yardımcı olurken, örgütsel sosyalizasyonun başarısız ve güçsüz olması işgörenleri olumsuz etkilediği için örgüt de bu durumdan olumsuz etkilenmektedir. Örgütün üretim faktörü olan işgörenin başarılı bir örgütsel sosyalizasyona sahip olması örgütler açısından da sonuçların olumlu olmasına etki etmektedir (Garip, 2009: 48).

3. SONUÇ ve TARTIŞMA

Örgütsel sosyalizasyon, örgüte yeni gelen bireyin örgütsel rolünü etkin bir şekilde yerine getirebilmesi için gerekli olan uyumu ve kazanımı elde etme sürecidir. Örgütler tarafından işgörenlerin örgütsel sosyalizasyonu gerçekleştirmek için verilen eğitimlerin ve yapılan uygulamaların işgörenlerin kişisel tutum ve davranışlarının değişmesi ile örgütün tutum, değer ve davranışlarını benimsemesinde etkili sonuçları bulunmaktadır. Olumlu ve pozitif yönde etki eden işgörenlerin örgütsel sosyalizasyonu, işgörenlerin rol çatışmaları ve belirsizlikler yaşamamaları, iş doyumlarının sağlanması, örgütsel bağlılık düzeylerinin artması ve işten ayrılma düşüncelerinin oluşmaması açısından fayda sağlamaktadır.

Bu bağlamda örgütsel sosyalizasyonda bireyin örgüte uyumu temel alınarak otel işletmelerinde bu uyumun; üyesi olan bireyin tutum, davranış, bilgi ve becerilerini geliştirmesi için sosyalleşme sürecini başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesine özen gösterilmelidir. Otel işletmelerinde işgörenlerin örgütsel sosyalizasyonunun başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesinin otel işletmelerince olumlu sonuçları bulunduğundan, işgörelere işletme ve işleri ile ilgili bilgilerin, eğitimlerin verilmesi, otel işletmelerinde görevli olan otel yöneticileri ve/veya iş arkadaşları tarafından yeni işgörenin sosyalizasyon sürecinin

kolaylaştırılması, işgörenlerin örgütsel sosyalizasyon düzeylerinin yüksek düzeyde tutulması için gerekli önlemlerin alınması önemli olmaktadır.

KAYNAKÇA

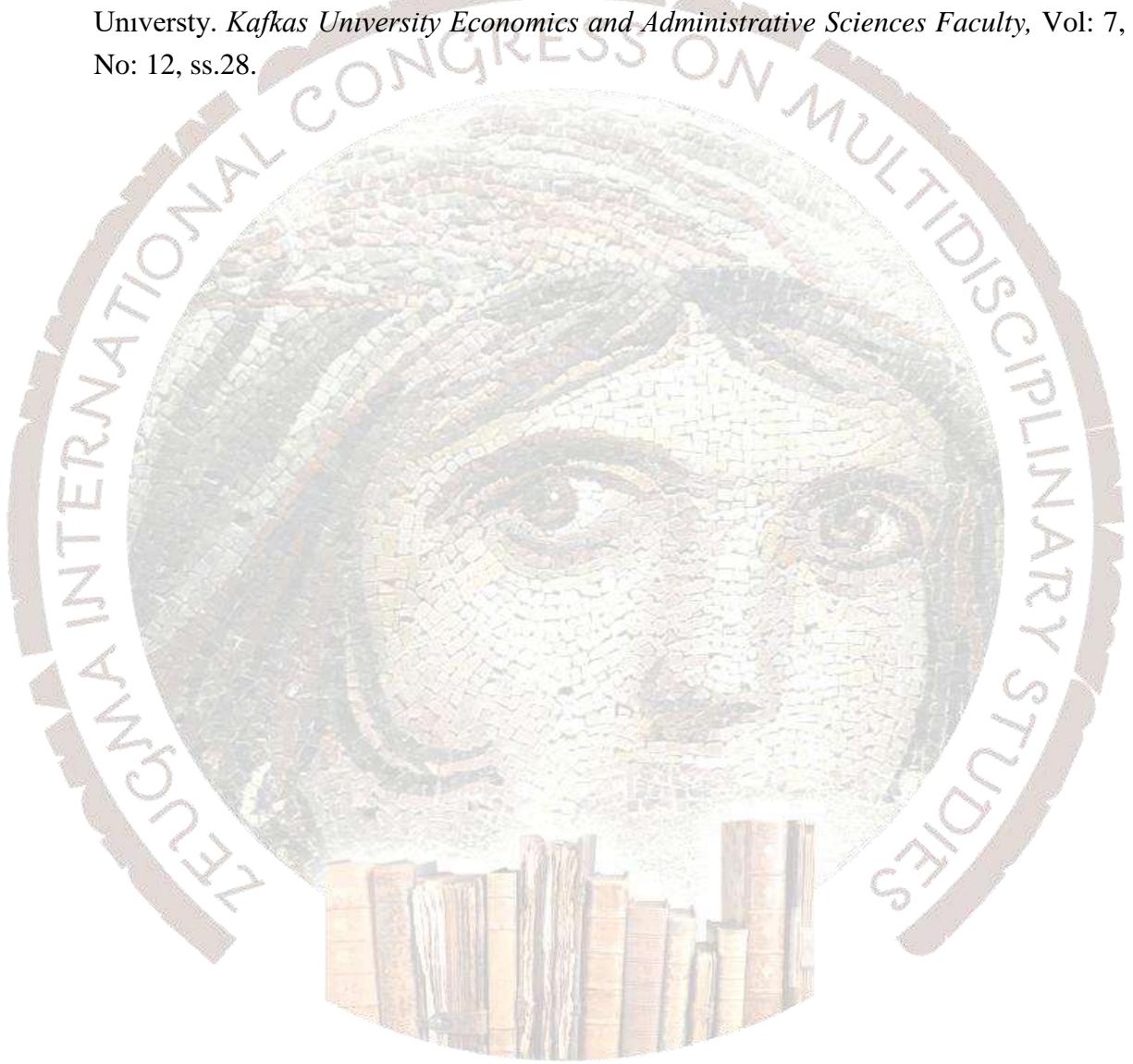
- Aşçıbaşıoğlu Çapar, D. (2007). *İlköğretim Okulu Sınıf ve Branş Öğretmenlerinin Örgütsel Sosyalleşme Düzeyleri (Antalya İli Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, ss.18.
- Balcı, A., Baltacı, A., Fidan, T., Cereci, C. ve Acar, U. (2012). Örgütsel Sosyalleşmenin, Örgütsel Özdeşleşme ve Örgütsel Vatandaşlıkla İlişkisi: İlköğretim Okulu Yöneticileri Üzerinde Bir Araştırma. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi Uluslararası E-Dergi*, Cilt: 2, Sayı: 2, ss.48.
- Baş, A. (2016). *Okul Öncesi Öğretmenlerinin Örgütsel Sosyalleşme İle Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, ss.20-36.
- Beşirli, H. (2005). Politik Sosyalizasyon Araştırmaları ve Politik Sosyalizasyon Sürecinin Bir Unsuru Olarak Kışla. *Sosyoloji Konferansları*, Sayı: 31, ss.252.
- Çoştur, Y. (2009). Toplumsallaşma Kavramı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 3, ss.119.
- Çalık, T. (2003). İşgörenlerin Örgüte Uyumu (Örgütsel Sosyalizasyon). *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, ss.169.
- Çalışkan, İ. G. (2009). *Öğretmenlerin Örgütsel Sosyalleşmelerinin Okul Yöneticilerinin Liderlik Tarzlarına İlişkin Algılarına Göre İncelenmesi Özel Eğitim Öğretmenleri Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, ss.25.
- Çetinkaya, B. (2016). *Birey-Örgüt Uyumu İle Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkide Cinsiyetin Rolü: Kayseri Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan, ss.42-43.
- Demirbilek, T. (2009). Örgütsel Sosyalleşmede İşe Alıştırma Eğitiminin Yeri ve Önemi. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 18, ss.354-355.
- Demirkart, M. (2015). *İlköğretim Okul Yöneticilerinin Örgütsel Sosyalleşme Düzeyleri*. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu, ss.27-28.
- Elci, D. (2008). *İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Örgütsel Sosyalleşme Düzeylerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, ss.13.
- Erdoğan, U. (2012). *İlköğretim Okullarının Bürokratik Yapıları İle Öğretmenlerin Örgütsel Sosyalleşme Düzeyleri Arasındaki İlişki (Malatya Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya, ss.42-43.
- Garip, N. E. (2009). *Okul Yöneticilerinin, Göreve Yeni Başlayan Öğretmenlerin Örgütsel Sosyalleşme Sürecinde, Sosyalleştirme Stratejilerini Kullanma Düzeylerinin*

- İncelenmesi (Tekirdağ İli Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, ss.36-48.
- Güngörmez, D. (2016). *Kuruma Yeni Gelenlerin Uyguladıkları Proaktif Sosyalizasyon Taktiklerinin Örgüte Bağlılığa Etkisi ve Bu İlişkide Sosyal Bütünleşmenin Aracılık Rolü*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, ss.11.
- Kahyaoğlu, M. (2012). *Örgütsel Sosyalizasyon Taktiklerinin İşgörenlerin Kariyer Planlamaları Üzerine Etkisi: Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde Bir Alan Araştırması*. Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar, ss.11.
- Karadağ, T. F. (2011). *Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenlerinin Örgütsel Sosyalleşme Düzeyleri (Elazığ İli Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Elazığ, ss.15.
- Karasakaloğlu, B. (2015). *Otel İşletmeleri Çalışanlarının Psikolojik Sermaye ve Örgütsel Sosyalleşme Düzeylerinin Yaratıcılıklarına Etkisi: Alanya Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, ss.48-65.
- Keskin, M. (2013). *Konaklama İşletmelerinde İşgörenlerin Hizmet Kalitesi Algılamaları Sinop İlinde Faaliyet Gösteren Konaklama İşletmelerine Yönelik Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Kılıç, Y. (2014). Turizm Sektörü İstihdamının Eğitim Durumu ve İnsangücü Planlaması. *Eğitim Bilimleri Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 1, ss.420.
- Kraimer, M. L. (1997). Organizational Goals And Values: A Socialization Model. *Human Resource Management Review*, Vol: 7, No: 4, pp.425.
- Kuşdemir, Y. (2005). *İlköğretim Okul Müdürlerinin Örgütsel Sosyalleşme Sürecinde Sosyalleştirme Stratejilerini Kullanma Becerileri (Kırıkkale İli Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale, ss.36-37.
- Öğretir, M. (2013). *İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin Örgütsel Sosyalleşme Düzeyleri*. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli, ss.28.
- Özdemir, Y. ve Ergun, S. (2015). The Relationship Between Organizational Socialization And Organizational Citizenship Behavior: The Mediating Role Of Personenvironment Fit. *Procedia-Social and Behavioral Sciences (11th International Strategic Management Conference)*, No: 207, pp.432-433.
- Öztürk, Y. ve Seyhan, K. (2005). Konaklama İşletmelerinde Sunulan Hizmet Kalitesinin Artırılmasında İşgören Eğitiminin Yeri ve Önemi. *Ticaret ve Turizm Eğitim Dergisi*, Sayı:1, ss.128-129.
- Pelit, E. ve Kahyaoğlu, M. (2015). Örgütsel Sosyalizasyon Taktiklerinin İşgörenlerin Kariyer Planlamaları Üzerine Etkisi: Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde Bir Araştırma. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 11, ss.101.

Saruhan, S. (2017). *Örgütsel Sosyalleşmenin Örgütsel Özdeşleşme Üzerindeki Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale, ss.17.

Sökmen, A. (2007). Örgütsel Sosyalleşme Sürecinde İşgörenlerin Yöneticilerine Dönük Algıları: Ankara'daki Otel İşletmelerinde Bir Değerlendirme. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 2, ss.171.

Yiğit, İ. (2016). The Effect Of Organizational Commitment Of The Social Exchange And Organizational Socialization: A Study In Research And Practice Hospital Of Kocaeli Universty. *Kafkas University Economics and Administrative Sciences Faculty*, Vol: 7, No: 12, ss.28.

ZİHİNSEL ENGELLİ VE ÜSTÜN YETENEKLİ ÇOCUĞA SAHİP AİLELERİN SOSYAL DESTEK ALGILARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Uzm. Ferit TOPRAK
Hacettepe Üniversitesi feritoprak@outlook.com,

Prof. Dr. Zeynep ÇOPUR
Hacettepe Üniversitesi copur@hacettepe.edu.tr

ÖZET

Bu araştırma üstün yetenekli ve zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin sosyal destek algılarının karşılaştırılması amacı ile planlanmış ve yürütülmüştür. Araştırmanın evrenini Ankara İlinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak hizmet veren Bilim ve Sanat Merkezlerine (BİLSEM) devam eden çocuğa sahip aileler ile zihinsel engelli çocuğa sahip olup çocuklarının eğitsel değerlendirme ve tanınmasını Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde (RAM) yapan aileler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini belirlemek için aykırı durum örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Zekâ gelişim eğrisinin iki ucunda bulunan iki grubun (üstün yetenekli ve zihinsel engelli) ebeveynleri araştırmanın evrenini oluşturmakta ve çalışmanın örneklemini 137 kişiden oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak anket formu kullanılmıştır. Verileri analiz etmede Bağımsız Gruplar için *t* Testi kullanılmıştır. Araştırmaya katılanların 64'ü (%46.7) üstün yetenekli, 73'ü (%53.3) zihinsel engelli çocuğun velisidir. Çocuğa yakınlık bakımından katılımcıların %62.8' inin çocuğun annesi, %37.2'sinin ise babası olduğu belirlenmiştir. Yapılan analizler sonucunda sosyal destek algı düzeyi bakımından üstün yetenekli çocuğa sahip ailelerin daha yüksek ortalama puanlara sahip oldukları bulunmuştur. Araştırma sonuçlarına göre özellikle zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin sosyal destek algı düzeylerinin artırılmasına yönelik Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın işbirliği içerisinde iyileştirici sosyal politikalar geliştirmeleri gerektiği önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Zihinsel engelliler, üstün yetenekliler, sosyal destek

ABSTRACT

The main aim of this study is to compare social support perception of parents who have mentally disabled or gifted children. The population of this study consists of parents who have children attending Science and Art Centers in Ankara, which are government institutions under the Ministry of National Education and parents who have mentally disabled children and have their children evaluated and diagnosed in terms of education in Counseling and Research Centers. Deviant case sampling method was used to determine the sample of the study. Parents of the two groups at opposite ends of intelligence (gifted and mentally disabled) are the population of the study and the sample of the study is composed of 137 people. Question form was used as a data collection tool. Data was analyzed using Independent Samples *t* Test. While 64 participants (46.7%) of the study are parents of gifted children, 73 participants (53.3%) of the study are parents of mentally disabled children. In terms of relationship with the child, it can be stated that 62.8% participants are mother of the child and 37.2% of the participants are father of the child. As a consequence of the analysis, it was found that parents of gifted children have higher point average with regard to social support perception. At the end of the study, it can be recommended that responsive social policies should be developed in order to increase the social support perceptions of parents having mentally disabled children with collaboration between the Ministry of National Education and the Ministry of Family and Social Policies.

Keywords: Mentally disabled, gifted, social support

GİRİŞ

İnsanlar evlenmek ve aile olma olgusunu taşımak, evli çiftler ise çocuk sahibi olmak istemektedir. Birçok evli çiftin evlilik öncesi konuştukları önemli konulardan biri çocuk sayısına karar vermektir. Çiftler, evlilik sonrası sahip olmak istedikleri çocuk sayısı hakkında görüş bildirmekte ve çocuk sahibi olmak adına zaman planlaması yapmaktadırlar. Çocuk sahibi olacağını öğrenen aileler çocuklarının her zaman gerek zihinsel, gerek fiziksel yönden normal birey olarak dünyaya gelecekleri yönünde kanaatlerini ve umutlarını taşımaktadırlar. Ancak her çocuk özel ve her çocuk birbirinden farklıdır. Bu farklılık zekâ, yetenek, fiziksel durum gibi farklı alanlarda olabilir. Zihinsel ve fiziksel olarak normal tanımlanan çocuklar çoğunlukta olsa da zihinsel olarak normalaltı veya normalüstü, fiziksel olarak da engelli çocuk durumlarıyla karşılaşmaktadır. Bu bireyler özel gereksinimi olan bireyler olarak adlandırılmaktadır (Metin, 2012).

Toplumun aileden beklentisi sağlıklı çocuk sahibi olmaları yönündedir. Engelli çocuğa sahip olunması durumunda toplumsal tutum değişebilmektedir. Aileler engelli çocuğa sahip olmanın getirdiği özel durumlarının ve ihtiyaçlarının yanı sıra karşı karşıya olduğu bu olumsuz toplumsal tutum ve davranışlar nedeniyle kaygı ve gerilim yaşamaktadırlar (Gallagher, Beckham & Cross, 1983). Gebelikten itibaren anne, baba ve yakın çevre çocuğa ilişkin olumlu beklentiler içindedir. İlerleyen zaman diliminde çocuğun zihinsel engelinin fark edilmesi sonucu çocuğa ilişkin ümit ve beklentiler altüst olmaktadır (Eripek, 1996). Literatüre bakıldığında engelli çocuğa sahip anne babalar, şok, inkâr, reddetme, üzüntü, utanma (Gargiulo, 1985; Güven, 2003), öfke, suçluluk, depresyon (Cantez & İyidoğan, 1990; Fışıloğlu & Fışıloğlu, 1997) gibi olumsuz duygular yaşamaktadırlar.

Zihinsel engelli bireylerde engellilik düzeylerine göre zaman içinde bazı düzelmeler görülebilse de zihinsel engelin yaşam boyu sürmesi, bireyin ve bakım verenlerin üretkenliğini ve yaşam kalitesini düşürmekte aynı zamanda sağlık ve tedavi gibi maddi giderlerin artması, zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin desteklenmelerine duyulan ihtiyacı arttırmaktadır (Demirbilek, 2013). Öncelikle ailelerinin desteklenmesi, zihinsel engelli bireylerin desteklenmesi için önem arz etmektedir. Başbakanlık Özürlüler İdaresi'nin (2009) yapmış olduğu araştırmada engelli bireylerin genel nüfusla kıyaslandığında okur-yazarlık oranları, işgücüne katılım oranları, gelir ve sosyal yaşama dâhil olmaları açısından çok daha düşük olduğu bulunmuştur. Aynı araştırmada engel türleri açısından zihinsel engelli bireylerin sayısal olarak en fazla orana sahip olduğu da belirlenmiştir. Bu nedenle, zihinsel engelli çocuklara sahip ailelerin sosyal destek algılarının geliştirilmesi sosyal refah devleti olmanın gereğidir.

Üstün yetenekli bireylerin de ülkelerin kalkınmasında ve gelişmesinde çok önemli potansiyele sahip olmalarından dolayı onların yeteneklerinden maksimum düzeyde yararlanılması oldukça önemlidir (Baykoç Dönmez & Kurt 2004). Bu nedenle üstün yetenekli çocuğa sahip ailelerin de sosyal destek algı düzeylerinin artırılması oldukça önemlidir.

Zihinsel engelli ve üstün yetenekli çocuğa sahip olan aileler sıra dışı bir durumla karşılaşmaktadır. Bu ailelerin yaşadığı güçlükler ve zorluklar, birçok açıdan benzerlik göstermekte ve üstün yetenekli çocuğa sahip aileler ile zihinsel engelli çocuğa sahip aileler benzer tepkiler vermektedirler (Akkanat, 1999). Üstün yetenekli çocuğa sahip aileler, çocuklarının bebeklik dönemlerinde diğer çocuklardan büyüme ve gelişim hızlarının farklılığı dolayısıyla memnuniyet duymaktadırlar. İlerleyen yıllarda durum değişmekte ve aileler üstün

yetenekli çocuklarından gelen daha fazla ilgi isteklerine, bilgi ve zenginleştirilmiş olanak taleplerine, eğitim ihtiyaçlarının artmasına karşılık vermekte zorlanmaktadır (Akarsu, 2001). Ailelerin yaşadığı güçlükler, çocukların büyümesiyle birlikte paralellik göstererek artmaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı, 2014). Sıra dışı gelişim gösteren bu çocuklara sahip aileler; çocuğun talepleri ve eğitimleri için uygun okul ve programların, çevresel olanak ve imkânların bulunması gibi konularda normal gelişim gösteren çocuklara sahip ailelere göre daha çok güçlük ve engel aşmak durumundadırlar (Dağlıoğlu & Alemdar, 2010). Aileye üstün yetenekli bir üyenin katılmasıyla birlikte, üstün yetenekli çocuk daha fazla oranda diğer kardeşlerle eşit olmayan biçimde ailenin enerjisini ve kaynaklarını kendisine yönlendirebilmektedir. Aileler üstün yetenekli bir çocuğa sahip olmanın gururunu duyarken aynı zamanda çocuğun sorularını ve ihtiyaçlarını karşılayamama sorunlarını yaşayabilmektedirler. Üstün yetenekli çocuk çevresi tarafından; uyumsuz, başına buyruk, bireysel ilgilerinin peşinde ve liderlik hevesinde olan, başkalarının hatasını ortaya koyan, bilgiçlik taslayan, kendini beğenmiş bir kişilik olarak yorumlanabilmektedir. Ayrıca toplumların üstün yetenekli ve zihinsel engelli gibi farklı gelişim gösteren bireylere karşı hoşgörülü olmadığı belirtilmektedir (Akarsu, 2001).

Üstün yetenekli çocuklar, özellikleri nedeniyle dezavantajlı konumdadırlar. Üstün yetenekli çocukların potansiyellerini harekete geçirmesi, yaşamdan doyum alan mutlu ve sağlıklı bireyler olabilmeleri anne-babaların tutumları ile ilişkilidir. Bu nedenle bu çocukların yetiştirilmesinde ebeveynlerinin rolü önemlidir (Karakuş, 2010). Çocuklar ebeveynlerini model almaktadırlar. Ebeveynlerin bu ağır sorumluluğu dışında çocuklarının zihinsel engelli veya üstün yetenekli olmasıyla birlikte süreç ağırlaşmakta, daha farklı ve daha fazla sayıda sorumluluklar ebeveynlere atfedilmektedir. Zihinsel engelli veya üstün yetenekli çocukların Türkiye'nin geleceği olması, toplumun refah seviyesinin yükselmesi adına, sorumluluk alan, girişimci, işbirlikçi becerilere sahip, mutlu bireyler olmasında büyük etkiye sahip ebeveynlerinin sosyal destek algıları önemlidir. Bu nedenle, zihinsel engelli ve üstün yetenekli çocuk sahibi ailelerin sosyal destek algı düzeylerinin incelenmesi önemlidir.

Daha önce yapılan araştırmalarda zihinsel engelli çocuğa sahip olan anne-babalar ile normal gelişim gösteren anne-babaların yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey, bağlanma stilleri, stresle başa çıkma stratejileri arasında karşılaştırmalar yapılmış ancak zihinsel engelli ve üstün yetenekli çocuğa sahip ailelerin sosyal destek algı düzeylerinin karşılaştırılmasına ilişkin bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu araştırmada; normal zekâ gelişimi açısından bir sapma olarak değerlendirilen ve zihinsel işlev açısından gelişim eğrisinin iki uç tarafında yer alan zihinsel engelli ve üstün yetenekli çocuğa sahip olan anne-babaların sosyal destek algı düzeylerinin karşılaştırılması amaçlanmıştır. Ayrıca zihinsel engelli ve üstün yetenekli çocuğa sahip ailelere yönelik olarak geliştirilecek olan psiko-sosyal destek hizmetleri ve aile rehberliği konusunda araştırma sonuçları çerçevesinde önerilerde bulunulmuştur.

Zekâ ve Yeteneğin Sınıflandırılması

Zekâ, birçok eğitimci tarafından ilgi duyulan bir kavramdır. Bazı eğitimciler, zekânın tanımında bireylerin zihinsel işlevlerini veya performanslarını temel alırken, bazıları da zekâyı bireylerin öğrenme gücü olarak yorumlamışlardır (Saban, 2002). Gardner'a (1983) (aktaran Uzun, 2004) göre zekâ: bireyin, en az bir kültürde değer bulan ürün çıkarma kapasitesi, gerçek hayatta karşılaştığı problemlere etkili ve verimli çözümler üretebilme ve çözümü gereken yeni veya karmaşık problemleri keşfetme yeteneğidir. Zekâ, kesin ve değişmez sınırları, çizgileri olmayan kabataslak bölümlere ayrılabilir. Zekânın ağırlık, boy gibi ölçülmesi de mümkün değildir (Uzun, 2004). Stern (1912) (aktaran Uzun, 2004) ilk kez zekâ yaşının, takvim yaşına bölündüğünde çıkan oranın zamanla değişmeyebileceği

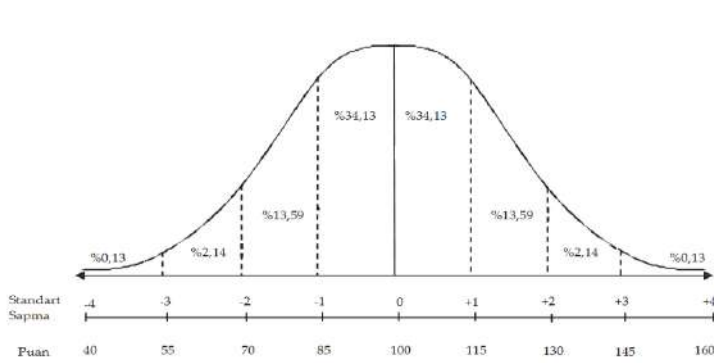
varsayımını ortaya atmıştır. Bu varsayımdan yola çıkarak elde ettiği oranı IQ (Intelligence Quotient) olarak tanımlamıştır. Stern'e göre $IQ = (\text{zeka yaşı} : \text{takvim yaşı}) \times 100$ bağlantısıyla bulunur.

Zekâ yaşı zekâ testleri aracılığıyla hesaplanmaktadır. Ancak çocukların yeterli konsantrasyonu sağlayamama, testi önemsememe, anadili ile ilgili sorunu, başarısızlık korkusu, üzerinde hissettiği grup baskısı ve zekâ testinin yetersizliği çocuğun gerçek potansiyelini gizleyen nedenler arasındadır. Bu nedenle çocukların yeteneklerinin belirlenmesinde tek geçerli ölçüt zeka testleri değildir (Uzun, 2004).

Zekâ bölümü (ZB), bireyin ulaşması gereken en üst düzeyi gösterir. IQ, bireyin neler başarabileceğine yönelik kapasitesinin göstergesidir. İnsanların zekâ bölümleri (ZB/IQ) istatistiksel terimle "normal dağılım eğrisi" ile temsil edilebilmektedir. Zekâ bölümü, bireyin yaşlılarıyla karşılaştırılması sonucu, kişinin norm içindeki yerini belirler (Koçer, 2006). İnsanlar büyük oranda ortalama zekâ bölümü etrafında yığılır. Çok az oranda insan, çok yüksek ve çok düşük zekâ düzeyine sahiptir. Toplum içinde zekânın dağılımına ilişkin yapılan araştırmaların sonuçları göz önüne alındığında normal dağılım eğrisine benzer bir oransal dağılım gösterdiği kabul görmüştür (Şekil 1).

Ayrıca çan eğrisi olarak da isimlendirilen normal dağılım, ortalama puanı 100, standart sapması 15 olan ve grubun genelde ortalama etrafında yığıldığı bir dağılım şeklidir. Şekil 1'de görüldüğü gibi zekâ normal dağılım grafiğine benzer yayılım göstermektedir. Nüfusun yaklaşık %65 'i zekâ ortalaması olan 85-115 puan aralığında yer alırken, yaklaşık %2'si 130 puan üzerinde ve %2'si 70 puanın altında yer almaktadır (Sak ve diğerleri, 2016).

Şekil 1. Normal Zekâ Dağılım Eğrisi

(Kaynak: Sak vd., 2016)

Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization- WHO) zeka puanlarına göre zihinsel yetersizliği aşağıdaki gibi gruplandırmıştır (World Health Organization 1980).

Hafif derecede	55-69 puan (zekâ geriliği olanların yaklaşık % 89'u)
Orta derecede	40-54 puan (zekâ geriliği olanların yaklaşık % 7'si)
Ağır derecede	25-39 puan (zekâ geriliği olanların yaklaşık % 3'ü)
İleri derecede	0-24 puan (zekâ geriliği olanların yaklaşık % 1'i)

Üstün yeteneklilerle ilgili zeka testlerine göre yapılan dört farklı gruplama ise aşağıda görülmektedir (Wechsler, 1949).

Akademik yetenekliler	115 ve üstü (nüfusun % 16'sı)
Üstün	125 ve üstü (nüfusun % 5'i)
Üstün yetenekli	140 ve üstü (nüfusun % 0,06'si)
Çok üstün yetenekli	160 ve üstü (nüfusun % 0,007'si)

Sosyal Destek Algısı

Sosyal destek, bireylerin kendilerini değerli hissetmelerine, günlük yaşamda karşılaşılan sıkıntılara ve stres etkenlerine karşı koymada onlara yardım eden, saygı duyulan ve sevildikleri hissiyatına imkân veren bilgilerdir. Psikolojik ve somut bir kaynak olan sosyal destek, bireylerin fiziksel ve zihinsel sağlıklı olmaları, yardım almaları ve rahat olmaları, ahlaki ve davranışsal olarak bir grup ya da toplumla bütünleşik olmaları adına ihtiyaç duyulan temel deneyimlerdir. Sosyal destek, insanların etkileşimleriyle oluştuğu için, bu yapının etkilerini neyin oluşturduğu sorusu uygulamalı psikologların önemli araştırma konularındandır. Resmi sosyal destek; yardımlaşma grupları, bilgi için açık merkezler ve resmi toplum hizmetlerinden elde edinilebilir. Resmi olmayan sosyal destek; aileden, akrabalarından, arkadaşlarından, iş arkadaşlarından, akraba gruplarından ve komşulardan edinilebilir. Ancak özel durumdaki bir kişinin durumu hakkında yardım talep etmesi ve başkalarından sağlanacak sosyal destek kişide stres kaynağı oluşturabilir (Schwarzer & Buchwald, 2004). Malecki ve Demaray (2002) sosyal desteği, kişilerin fonksiyonlarını artıran, olumsuz sonuçlardan koruyan, sosyal ağlarındaki insanlardan elde ettikleri genel destek veya belli destekleyici davranışlar üzerindeki algıları olarak belirtmiştir.

Güçlü bir sosyal desteğe sahip olan bireyler hayatta karşılaşılan sorunlarla başa çıkma konusunda daha iyidirler. Sosyal desteğin, yaşam olaylarının psikolojik ve fiziksel etkilerini koruma altına aldığına dair destekleyici deliller olmasına rağmen bu deliller büyük bir dikkatle yorumlanmalıdır (Thoits, 1995).

Yapılan araştırmalarda, sosyal destek yoksunluğu bireylerin birçok sorununun temelinde yer almaktadır. Sosyal desteğin kriz, evlilik, ölüm, iflas veya işsizlik, sağlık sorunu, meslek seçimi, yer değiştirme, stres, depresyon, üvey ebeveyn, sadakatsizlik, özgürlükten alıkonma, okulu bırakma veya geri dönme, ilaç bağımlılığı gibi olaylarda gerekli ve daha önemli bir rol üstlendiği öne sürülmektedir (Budak, 1999). Sosyal desteğin, bireyin ruhsal ve fiziksel sağlığına olumlu etkileri yanında (Kapkıran & Özgüngör, 2009) öğrencilerin aile ve arkadaşlarından yeterli destek alarak, sorunlarını çok büyük boyutlara ulaştırmadan çözdükleri ve akademik olarak daha başarılı oldukları görülmüştür (Özbay, 1996).

Sosyal destek algısı, bireyin sosyal destek imkânının varlığına ve sosyal ilişkilerinde güvenilir bağlarının bulunduğu dair bilişsel algısıdır. Diğer bireylerden saygı görmenin, sevgi duymanın ve sosyal bağlanmanın öznel bilişsel değerlendirmesidir (Oktan, 2005).

Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Sosyal Destek Algısı

Sosyal destek kavramının tanımından, zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin yaşadığı kaygı, stres gibi olumsuzluklarla başa çıkmalarında sosyal desteğin önemli bir rol oynayabileceği düşünülebilir. Alan yazında özellikle zihinsel engelli çocuğa sahip ailelere yönelik sosyal desteğin oldukça etkili olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Çan Aslan, 2010; Çürük, 2008; Görgü, 2005; Kaner, 2004; Karadağ, 2009; Margalit, Leyers, Ankonian & Avraham, 1991; McCubbin, 1989; Mitchell & Trickett, 1980; Nachshen, Garcin, & Minnes, 2005; Şardağ, 2010; Sencar, 2007). Wild ve Rosenbloom'un (1985) araştırmasında engelli çocuğu olan ailelerin sosyal destek birimlerinin yardımına, genetik danışma hakkında bilgi desteğine gereksinim duydukları belirlenmiştir. Margalit ve diğerleri (1991) çalışmalarında engelli çocuk sahibi ailelere sağlanan toplumsal desteğin etkilerini incelemiştir. Araştırmanın sonuçları, çiftliklerde yaşayan ailelerin gereksinimlerinin karşılanmasında toplumun rol aldığını, ancak şehirde yaşayan ailelerin gereksinimlerini kendilerinin karşıladıklarını göstermiştir. Kay'ın (2002) araştırmasında zihinsel engelli çocuk

sahibi annelerin yakın ilişki ve bağlılık desteği dışında tüm destek türlerinde, engeli olmayan çocuk sahibi annelere kıyasla daha fazla desteğe ihtiyaç duydukları, sadece bilgi ve maddi destek türlerinde engelli çocuk sahibi babaların normal çocuk sahibi babalara kıyasla daha çok desteğe ihtiyaç duydukları saptanmıştır.

Duygun ve Sezgin (2003) normal çocuk sahibi anneler ile zihinsel engelli çocuk sahibi annelerin algıladıkları sosyal destek düzeylerinin anlamlı düzeyde farklılaşmadığını, ancak sosyal destekten yeterince yararlanamamanın yaşanan duygusal tükenmişlikle ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Kaner'in (2004) araştırmasında engelli çocuk sahibi babalar annelere göre daha çok bakım desteği algılamaktadırlar. Gölalmiş-Erhan'ın (2005) çalışmasında öğretilebilir düzeyde zihinsel engelli çocuk sahibi annelerin diğer annelere kıyasla daha az oranda duygusal ve maddi destek aldıkları görülmüştür. Araştırmada annelerin öğrenim ve gelir düzeyine göre, sosyal destek algılarının farklılık gösterdiği; alt gelir ve öğrenim düzeyindeki annelerin daha az sosyal destek algıladıkları belirlenmiştir. Bulgulara göre çocuğun engel derecesinin artmasına bağlı olarak, annelerin duygusal destekten daha az yararlandıkları görülmüştür. Nachshen vd.'nin (2005) çalışmalarında gelişimsel geriliği olan çocuk sahibi ebeveynlerin çoğunlukla normal çocuk sahibi ebeveynlerden sosyal destek sağladıkları belirlenmiştir. Görgü (2005) ise 3-7 yaş aralığında otistik çocuk sahibi annelerin depresyonları ile sosyal destek algı düzeyleri arasındaki ilişki ile bunları yordayabilecek değişkenleri araştırmıştır. Otistik çocuk sahibi annelerin yaşının ve medeni durumunun, çocuğun yaşının, cinsiyetinin, kaçınıcı çocuk olduğunun ve tanı konulma süresinin annelerin sosyal destek algı düzeylerini yordamadığı gözlenmiştir. Annenin eğitim düzeyi, aylık gelir, çalışma durumu, eşin eğitim düzeyi, çocuk sayısı, çocukların bakım sorumluluğunu üstlenen kişi, bakıcı desteği alıp almama ve otizm derecesini algılama değişkenlerinin ise annelerin sosyal destek algı düzeylerini yordadığı bulunmuştur. Altuğ ve diğerleri (2006) araştırmalarında zihinsel engelli çocuğu olan ailelerin yeterli düzeyde sosyal destek alamadıklarını, çevreden aldıkları sosyal desteği yetersiz bulan ailelerin daha fazla yaşam sorunu belirttiklerini ve çocuklarının geleceğine ilişkin yoğun kaygı yaşadıklarını ortaya koymuşlardır.

Toplumun engellilere bakış açısından her zaman rahatsızlık duyan ve ayrıca her zaman aile içi sorun yaşayan, çocuğunun geleceğinden kaygı duyan, hayal kırıklığı ve suçluluk duygusu yaşayan, tedavi sürecinde güçlük çeken ve çocuğunun aileye ek ekonomik yük getirdiğini ifade eden annelerin sosyal destek düzeylerinin düşük olduğu görülmüştür. Zihinsel veya bedensel engelli çocuk sahibi anne ve babaların yaşadıkları sorunlar nedeniyle psiko-sosyal desteğe gereksinim duydukları belirlenmiştir (Karadağ, 2009). Çan Aslan'ın (2010) çalışmasında zihinsel engelli çocuk sahibi ebeveynlerin sosyal destek algıları ile demografik özellikleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki olduğu bulunmuştur. Ebeveynlerin sosyal destek ölçeğinden aldıkları puanların eğitim düzeyi, yaş, aile genişliği, sosyoekonomik düzey gibi sosyo-demografik özellikler açısından değişkenlik gösterdiği saptanmıştır. Zihinsel engelli çocuk sahibi ebeveynlerin sosyal destek algıları, ailenin genişliği yönünden incelendiğinde, hem çekirdek hem de geniş ailede annelerin babalara oranla aile desteğine daha çok başvurdukları görülmüştür. Aile bireylerine akrabalarından, arkadaşlarından, yakınlarından veya resmi kaynaklardan sağlanan sosyal desteğin stresin oluşumunu önleyebildiği, stresin varlığı durumunda olayın algılanışında değişiklik yarattığı, bireylerin zorlandığı durumlarda yardımcı olduğu, başa çıkma yollarında belirleyici olduğu bilinmektedir (Çan Aslan, 2010; Kaner, 2004; Sencar, 2007).

Zihinsel engelli çocuk sahibi ailelerin resmi olan ve olmayan sosyal destek kaynaklarından yararlanmaları, anne-babanın ve çocuğun gelişimini sağlayacak, aile

işleyişine katkıda bulunacaktır. Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin gereksinimlerinin karşılanabilmesi, karşılaşılan problemlerle başa çıkabilmeleri ve gelişim gözlenebilmesi aile üyelerinin yeterliklerine ve sosyal desteklere bağlıdır.

Üstün Yetenekli Çocuğa Sahip Ailelerin Sosyal Destek Algısı

Üstün yetenekli çocuklar diğer çocuklarla karşılaştırıldığında, duygusal ve fiziksel gelişimleri açısından yaşlılarıyla aynı özellikler gösterebilirken, bilişsel gelişimleri açısından diğer çocuklardan daha ileri zihinsel performans göstermektedirler (Koshy, 2002). Birey üstün yetenekli olması nedeniyle yaşlılarından farklı sosyal deneyimler yaşamakta ve farklı duygular barındırmaktadır. Ailelerin üstün yetenekli çocukları üzerindeki sürekli başarı beklentisi, çocukların gelişimlerinde risk oluşturabilecek etmenleri göz önünde bulundurmaması bu çocukların sağlıklı benlik algısına sahip olmalarına ve dengeli arkadaşlık çevresi oluşturmalarına neden olacaktır (Robinson, Shore & Enersen, 2007). Bu nedenle ailelerin üstün yetenekli çocuklarını sosyal beceriler, benlik algısı, akademik ve duygusal olarak farklı alanlarda değerlendirmeleri, çocuklarının üstün olan gelişim alanlarını ve normal gelişim alanlarını göz önünde bulundurarak onlara saygı göstermeleri gereklidir (Neihart, 2006).

Üstün yetenekli çocuklar, normal gelişim gösteren çocuklara kıyasla kendi düşüncelerini ve değerlendirmelerini, vardıkları sonuçları ve gözlemlerini ebeveynlerinin dinlemesine daha fazla ihtiyaç duyarlar. Kendilerini dinleyen ve gerektiğinde yardımcı olabilen yetişkinlerle konuştuğunda düşünceleri arasında daha çok bağlantı kurabilirler (Davaslıgil, 2004). Neihart (1999) çalışmasında üstün yetenekli çocukların yetenekli oldukları alanlarda gelişimlerinin önünün açık olmasının en büyük ihtiyaçlarından birisi olduğunu, ailelerin çocuklarının ilgi alanlarını fark ederek onları yönlendirebilmesinin, gerekli kaynaklara ulaşmalarının sağlanmasının ve rehberlik edebilecek resmi sosyal destek almalarının aile içi iletişimin sağlığı açısından da önemli olduğunu vurgulamıştır.

Üstün yetenekli çocuklar sosyal gelişim için zihinsel, fiziksel, duygusal düzeylerine uygun farklı yaşit gruplarına gereksinim duyarlar ve üstün yetenekli çocuklar bu gereksinimlerini yaşlılarıyla tamamlayamayabilirler (Webb, Gore, Amend & DeVries, 2007). Yaşlılarıyla birlikte kendilerinden yaşça büyük bireylerden arkadaş edinme ihtiyacı duyarlar. Böylece çocuk çevresinde üstün yeteneğinden dolayı kendisini dışlayan bireylerden arınmış olacaktır. Diğer taraftan, üstün yetenekli çocuğun yaşlılarından oluşan grup faaliyetlerine katılması faydalı olacaktır (Davaslıgil, 2004). Bu anlamda aile, çocuklarının akranlarıyla olan ilişkilerinin ve kendisinden yaşça büyük arkadaşlarının kontrolünün sağlanması gibi farklı bir sorumluluk yüklenmektedir.

Üstün yetenekli çocuğa sahip aileler çocuklarının kendini beğenmiş tavırlarının yönetimi, sosyal çevrelerinde dışlanması veya toplumda farklı bireyler olarak algılanması nedeniyle kendilerini baskı altında hissetme gibi olumsuz durumlarda neler yapmaları gerektiğine dair sosyal destek ihtiyacı duymaktadırlar. Çocuklarının eğitim olanaklarının sağlanması, ilgili kaynaklara ulaşımın zorlukları aileler üzerinde stres, baskı oluşturmaktadır ve bu baskı resmi sosyal destek ile çözümlenebilir. Bu nedenle hazırlanacak olan aile rehberliği ve danışmanlığı çalışmaları çerçevesinde üstün yetenekli çocuğa sahip ailelerin algıladıkları sosyal desteğin nasıl olduğunu belirlemek önemlidir. Türkiye’de ve yurtdışında yapılan çalışmalarda üstün yetenekli çocukların ailelerinin yaşamış oldukları güçlükler, karşılaştıkları engeller ve eğitim sorunlarına ilişkin araştırmalar yapılmış olmakla birlikte üstün yetenekli çocuğa sahip ailelerin sosyal destek algılarının karşılaştırılmasına ilişkin herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Alan yazın incelendiğinde üstün yetenekli çocuk sahibi aileler üzerinde yapılan çalışmaların çoğunlukla çocuğun yeteneğini geliştirmesi için

gerekli desteğin sağlanması ve ailelerin yaşamış oldukları güçlüklerin değerlendirilmesi şeklinde olduğu görülmektedir.

YÖNTEM

Bu araştırmada zihinsel engelli ve üstün yetenekli çocuğa sahip aileler, sosyal destek algıları açısından değerlendirilmiştir. Bu nedenle araştırmada tarama modeline dayalı betimsel yöntem uygulanmıştır.

Hipotezler

H1. Üstün yetenekli ve zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin; “Algılanan Sosyal Destek Düzeyi (ASDD)” toplam puanları ile “Duygusal Destek”, “Sosyal Birliktelik Desteği”, “Bilgi Desteği” ve “Bakım Desteği” alt boyutları puanları farklılık göstermektedir.

H2. Üstün yetenekli ve zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin; “Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeyi (ASDMD)” toplam puanları ile “Duygusal Destek”, “Sosyal Birliktelik Desteği”, “Bilgi Desteği” ve “Bakım Desteği” alt boyutları puanları farklılık göstermektedir.

H3. Üstün yetenekli ve zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin “Algılanan Sosyal Destek (ASDD)” ve “Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet (ASDMD)” düzeyleri çocuğun annesi-babası olma durumlarına göre farklılık göstermektedir.

H4. Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin, “Algılanan Sosyal Destek (ASDD)” ve “Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet (ASDMD)” düzeyleri çocuklarının engel derecesine göre farklılık göstermektedir.

H5. Üstün yetenekli ve zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin “Algılanan Sosyal Destek (ASDD)” ve “Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet (ASDMD)” düzeyleri başka çocuğa sahip olma durumlarına göre farklılık göstermektedir.

H6. Üstün yetenekli ve zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin “Algılanan Sosyal Destek (ASDD)” ve “Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet (ASDMD)” düzeyleri çalışma durumlarına göre farklılık göstermektedir.

H7. Üstün yetenekli ve zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin “Algılanan Sosyal Destek (ASDD)” ve “Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet (ASDMD)” düzeyleri ile gelirleri arasında ilişki vardır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Ankara ilinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak hizmet veren Bilim ve Sanat Merkezlerine devam eden çocuğa sahip aileler ile zihinsel engelli çocuğa sahip olup çocuklarının eğitsel değerlendirme ve tanılanmasını Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde yapan aileler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini belirlemek için aykırı durum örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Zekâ gelişim eğrisinin iki ucunda bulunan iki grubun (üstün yetenekli ve zihinsel engelli) ebeveynleri araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Bilim ve Sanat Merkezlerine devam eden çocuklar, uluslararası geçerlilik ve güvenilirliği olan Türkiye norm çalışması ve adaptasyonu yapılmış zeka ölçeklerinin uygulanması sonucunda 130 ve üzeri puan alan üstün yetenekli çocuklardır. Rehberlik ve Araştırma Merkezlerine eğitsel değerlendirme ve tanılama için başvurusu yapılan çocuklar ise yine uluslararası geçerliliği ve güvenilirliği olan Türkiye norm çalışmaları ve adaptasyon çalışmaları yapılmış zekâ ölçeklerinden toplam 69 ve altında puan alan zihinsel engelli tanısı almış çocuklardır. Çalışmanın örneklemini 137 kişi oluşturmaktadır.

Ölçme Araçları

Veri toplamak amacıyla hazırlanan anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Anket formunun birinci kısmında üstün yetenekli ve zihinsel engelli çocuğa sahip olma durumunun bazı farklılıklar göstereceği dikkate alınarak iki ayrı form oluşturulmuştur. Üstün yetenekli çocuğa sahip aileler için oluşturulan formda ailelerin sahip oldukları özelliklerin

belirlenmesine yönelik yaş, cinsiyet, eğitim durumu, iş durumu, aile gelir durumu, çocuğun yaşı, özel yetenek alanı, ailede başka üstün yetenekli çocuk sahibi olmak gibi sorular yer almakta; zihinsel engelli çocuğa sahip aileler için oluşturulan formda ise yaş, cinsiyet, eğitim durumu, iş durumu, aile gelir durumu, çocuğun yaşı, engel derecesi, ailede başka engelli çocuğa sahip olma gibi sorular yer almaktadır.

Anket formunun ikinci bölümünde ailelerin sosyal destek algılarının belirlenmesi amacıyla “**Yenilenmiş Anne-Baba Sosyal Destek Ölçeği**” kullanılmıştır. Kaner (2003) tarafından geliştirilen Aile Destek Ölçeğinin zenginleştirilmesi çalışması kapsamında yine Kaner (2010) tarafından yapılan çalışmada ölçeğe nitel boyut ve bazı yeni maddeler eklenerek “**Yenilenmiş Anne-Baba Sosyal Destek Ölçeği (YASDÖ)**” geliştirilmiştir. Ölçek özel gereksinimli çocuğa sahip anne-babalar dikkate alınarak hazırlanmıştır. Yenilenmiş Anne-Baba Destek Ölçeği iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda (**Algılanan Sosyal Destek Düzeyi-ASDD**), farklı destekleri verecek birilerinin ne düzeyde var olduğu yani sosyal desteğin niceliksel boyutu, ikinci kısımda ise her bir maddedeki desteklerden hoşnut olma düzeyi (**Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeyi-ASDMD**), yani sosyal desteklerin niteliksel boyutu değerlendirilmektedir. Ölçek 28 maddeden ve dört alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin alt boyutları;

1. Sosyal Birliklilik Desteği (3- 5- 8- 9- 14- 15- 18- 20- 24- 25. maddeler)
2. Bilgi Desteği (4- 16- 17- 19- 23- 26. maddeler)
3. Duygusal Destek (1- 6- 10- 11- 21- 22- 27- 28. maddeler)
4. Bakım Desteği (2- 7- 12- 13. maddeler) şeklindedir.

Ölçeğin algılanan sosyal desteği ölçen niceliksel boyutunun toplamında Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı $\alpha=0.95$, algılanan sosyal desteğin memnuniyet düzeyini ölçen niteliksel boyutunun toplamında ise $\alpha=0.96$ bulunmuş olup, her iki boyutun alt boyutları olan Sosyal Birliklilik Desteği, ASDD $\alpha=0.90$, ASDMD $\alpha=0.93$; Bilgi Desteği, ASDD $\alpha=0.91$, ASDMD $\alpha=0.94$; Duygusal Destek, ASDD $\alpha=0.91$, ASDMD $\alpha=0.92$; Bakım Desteği, ASDD $\alpha=0.83$, ASDMD $\alpha=0.85$ olarak bulunmuştur (Kaner, 2010).

Yenilenmiş Anne-Baba Destek Ölçeği-YASDÖ maddeleri iki ayrı şekilde puanlanmaktadır.

Algılanan Sosyal Destek Düzeyi-ASDD: anne-babaların ne tür desteklere ne derece sahip oldukları belirlenmektedir. Bunun için ebeveynlerden ölçekteki maddelere her zaman var (4 puan), bazen var (3 puan), nadiren var (2 puan) ve hiç yok (1 puan) seçeneklerinden birini seçerek cevap vermeleri beklenmektedir.

Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeyi-ASDMD: kendilerine destek veren kişilerin bu desteklerinden ne derece doyum aldıkları belirlenmektedir. Bu nedenle ebeveynler aynı ifadeyle ilgili olarak “Bu destekten ne kadar memnunsunuz?” sorusuna, çok memnunum (4 puan), memnunum (3 puan), biraz memnunum (2 puan), hiç memnun değilim (1 puan) seçeneklerine göre cevap vermektedirler (Kaner, 2010).

Araştırmada kullanılan ölçek sahibinden kullanım için gerekli izin alınmıştır. Ayrıca araştırmada kullanılan ölçeğe ait güvenirlik katsayıları bu araştırma içinde hesaplanmış ve Tablo 1’de gösterilmiştir. Tablo 1’de ölçek ve alt boyutlarına ait iç tutarlılık değerleri verilmiştir. Değerler .68 ile .96 arasında değişmektedir. Sadece Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeyinin “Bilgi Desteği” alt boyutu iç tutarlılık değeri .70’in altındadır. Diğer ölçek ve alt boyutlar .70’in üzerinde değerler almıştır. Bu bakımdan iç tutarlılıkların yeterli olduğu ifade edilebilir.

Tablo 1. Kullanılan Ölçek ve Alt Boyutlarının Güvenirlik Katsayıları

ÖLÇEK	Cronbach α
YENİLENMİŞ ANNE-BABA SOSYAL DESTEK ÖLÇEĞİ-YASDÖ VE ALT BOYUTLARI	
Algılanan Sosyal Destek Düzeyi (ASDD) Toplam	.96
Sosyal Birliktelik Desteği	.92
Bilgi Desteği	.91
Duygusal Destek	.90
Bakım Desteği	.81
Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeyi (ASDMD) Toplam	.92
Sosyal Birliktelik Desteği	.76
Bilgi Desteği	.68
Duygusal Destek	.92
Bakım Desteği	.84

Anket formu oluşturulduktan sonra Hacettepe Üniversitesi Etik Kurulundan gerekli izin alınmış ve geliştirilen anket formunun işlerliğinin saptanması amacıyla, anket formu 26 ebeveyn üzerinde (13 zihinsel engelli çocuğa sahip aile ve 13 üstün yetenekli çocuğa sahip aile) uygulanmış ve alınan cevaplar doğrultusunda anket formu düzenlenmiştir. Daha sonra Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak Ankara da hizmet veren Bilim ve Sanat Merkezlerine ve Rehberlik ve Araştırma Merkezlerine izin yazıları gönderilmiş ve aynı zamanda yapılmak istenen çalışma hakkında bilgi verilmiştir. Araştırma verileri, araştırmacının hazırlamış olduğu anket formuna bağlı kalınarak, Bilim ve Sanat Merkezlerine (BİLSEM) devam eden ve Rehberlik ve Araştırma Merkezlerine (RAM) eğitsel değerlendirme ve tanılama için başvuran ailelere uygulanarak elde edilmiştir. Öğrencilerin velilerinden çalışmayı kabul edenlerle iletişime geçilerek, yüz yüze görüşmeyi kabul eden anne veya babalar ile birebir, kabul etmeyenler için ise anketlerin dağıtılıp, doldurulduktan sonra toplanması sonucunda elde edilmiştir. Veri toplama işlemi 30.09.2016-30.01.2017 tarihleri arasında araştırmacı tarafından yürütülmüştür.

Verilerin Değerlendirilmesi ve Analizi

Araştırmada elde edilen veriler SPSS istatistik paket programına göre değerlendirilmiş ve analiz edilmiştir. Test sonuçlarında elde edilen p değerleri %95 güven düzeyinde ve $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir. Araştırmadan elde edilen verileri analiz etmeden önce veriler analize hazırlanmıştır. Toplam puanlar alınmış, daha sonra puanlar Z standart puanına çevrilerek uç değer incelemesi yapılmıştır. Yapılan inceleme sonucunda uç değer tespit edilmemiştir. Daha sonra normallik testi yapılmıştır. Normal dağılıma uygunluğunun analizi için Kolmogorov-Smirnov testi yapılmış, histogram grafikleri ve çarpıklık değerleri incelenmiştir. Kolmogorov-Smirnov testi sonucuna göre üstün yetenekli çocuğu bulunan ailelerin ölçek toplam ve alt boyutları puanlarının normal dağılmadığı görülmektedir ($p < .05$). Ancak sadece Kolmogorov-Smirnov testi sonuçlarına göre karar verilmemektedir. Normalliği test etmek için ayrıca histogram grafikleri ve çarpıklık değerleri de incelenmiştir. Çarpıklık değerlerinin -1.96 ile +1.96 arasında değiştiği görülmüş ve puanların normal dağılımdan önemli bir sapma göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Kolmogorov-Smirnov testi sonucuna göre zihinsel engelli çocuğu bulunan ailelerin Algılanan Sosyal Destek Düzeyi toplam, Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeyi toplam ve Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeyi sosyal birliktelik ve bakım desteği alt boyutları puanlarının normal dağıldığı ($p > .05$), diğer puanların ise normal dağılmadığı görülmektedir ($p < .05$). Ancak sadece Kolmogorov-Smirnov testi sonucuna göre karar verilmemekte, histogram ve çarpıklık değerleri de incelenmiştir. Çarpıklık değerlerinin -1.96 ile +1.96 arasında olması verilerin normal dağılımdan önemli bir sapma göstermediği şeklinde yorumlanmaktadır. Verilerin analizinde varsayımların sağlanıp sağlanmadığı ve verilerin yapısı göz önünde

bulundurularak uygulanacak teste karar verilerek, sürekli verilerin tanımlayıcı istatistikleri ortalama (\bar{X}) \pm standart sapma (ss) şeklinde, kategorik verilerin tanımlayıcı istatistikleri kişi sayısı (n) ve yüzde (%) şeklinde gösterilmiştir. İlk olarak katılımcıların sosyo-demografik özelliklerinin belirlenmesi için betimsel istatistikler yapılmış ve frekans tabloları hazırlanmıştır. Daha sonra katılımcıların Yenilenmiş Anne-Baba Sosyal Destek Ölçeği maddelerine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi için *Bağımsız Gruplar için t Testi* yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın birinci, ikinci, üçüncü, beşinci hipotezlerine yanıt vermek amacıyla *Bağımsız Gruplar için t Testi* yapılmıştır. Dördüncü araştırma hipotezine yanıt vermek amacıyla *Kruskal Wallis H Testi* yapılmıştır. Çünkü yüksek düzeyde zihinsel engelli çocuğu bulunan sadece 6 kişi bulunmaktadır ve bu kadar az sayıyla parametrik bir test yapmak mümkün olmamıştır. Araştırmanın altıncı hipotezine yanıt vermek amacıyla üstün yetenekli çocuğa sahip aileler için *Mann Whitney U Testi*, zihinsel engelli çocuğa sahip aileler için ise *Bağımsız Gruplar için t Testi* yapılmıştır. Üstün yeteneklilerde çalışmayan sadece 12 kişi bulunduğu için parametrik bir test yapılamamıştır. Araştırmanın yedinci hipotezine yanıt vermek amacıyla üstün yetenekli çocuğa sahip aileler için *Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı*, zihinsel engelli çocuğa sahip aileler için ise *Spearman Korelasyon Katsayısı* hesaplanmıştır.

BULGULAR

Aileler Hakkında Genel Bilgiler

Araştırmaya katılan ailelerin sosyo-demografik özelliklerine ait frekans, yüzde ve ortalama dağılımları Tablo 2’de verilmiştir. Tablo 2’ye göre araştırmaya katılanların %46.7’si (n=64) üstün yetenekli, %53.3’ü (n=73) zihinsel engelli çocuğun velisidir. Katılımcıların yaşları 22-62 yaş aralığında olup ortalama yaşları genel olarak $\bar{X} = 40.79$ (ss=6.82), üstün yetenekli çocukların velilerinin yaş ortalaması $\bar{X} = 40.58$ (ss=4.56) iken, zihinsel engelli çocukların velilerinin yaş ortalaması $\bar{X} = 40.97$ ’dir (ss=8.35). Ailelerin gelirleri 350TL-15.000TL aralığında olup, gelir ortalaması genel olarak $\bar{X} = 3814.37$ TL’dir (ss=3043.30). Üstün yetenekli çocuğa sahip ailelerin gelir ortalaması $\bar{X} = 6158.73$ TL (ss=2937.24) iken, zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin gelir ortalaması $\bar{X} = 1763.06$ TL’dir (ss=895.62). Gelir ortalamalarının birbirinden çok farklı olduğu görülmektedir. Çocukların yaşı 2-17 yaş arasında olup, ortalama çocuk yaşı $\bar{X} = 10.80$ (ss=2.83), üstün yetenekli çocukların yaş ortalaması $\bar{X} = 10.02$ (ss=1.63), zihinsel engelli çocukların yaş ortalaması ise $\bar{X} = 11.49$ (ss=3.42) yaş olarak hesaplanmıştır. Araştırmaya katılanların %62.8’inin anne, %37.2’sinin ise baba olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların %24.1’i üstün yetenekli çocuğun annesi, %22.6’sı babası, %38.7’si zihinsel engelli çocuğun annesi, %14.6’sı ise babasıdır. Araştırmaya katılan ebeveynler arasında üniversite mezunu olanlar önde gelmekte olup (%43.1) bunu ortaokul (%31.4) ve lise (%13.9) mezunu olanlar izlemektedir. Üstün yetenekli çocuğa sahip ebeveynler arasında üniversite mezunu (%40.9) olanlar önde gelmekte olup bunu lise (%5.1) ve ilkokul (%0.7) mezunu olanlar izlemekte iken, zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynler arasında ilkokul mezunu (%30.7) olanlar önde gelmekte olup bunu ortaokul (%10.2) ve lise (%8.8) mezunu olanlar izlemektedir. Ailelerin yarısından fazlası (%52.7) çalışmakta, %43.1’i çalışmamakta, %5.8’i ise emeklidir. Üstün yetenekli çocuğu olan ailelerde çalışanlar önde gelirken (n=47, %34.3), zihinsel engelli çocuğu olan ailelerde çalışmayanlar (n=44, %32.4) önde gelmektedir. Üstün yetenekli çocuğa sahip ailelerin büyük çoğunluğunun çocuğu (n=52, %81.3) genel yetenek, 7 ailenin çocuğu (%10.9) resim, 5 ailenin çocuğu (%7.8) ise müzik alanında yeteneklidir. Ailelerin yarısından fazlası (n=33, %51.6) 1 yıl ve daha az, %40.6’sı (n=26) 2 yıl, %7.8’i (n=5) ise 3 yıldır üstün yetenekli çocuklarına Bilim Sanat Merkezinde eğitim aldıklarını belirtmişlerdir. Tablo 2 incelendiğinde zihinsel engelli

çocuğu olan ailelerin çoğunluğunun (n=44, %60.3) hafif düzeyde zihinsel engelli, %30.1'inin (n=22) orta, %8.2'sinin (n=6) ise ağır düzeyde zihinsel engelli çocuğa sahip olduğu belirlenmiştir. Engelli çocuğun eğitim alma süresine göre bakıldığında ailelerin yarısı (n=37, %50.7) 4 yıl ve daha fazla, %20.5'i (n=15) 2 yıl, %16.4'ü (n=12) 3 yıl, %12.3'ü (n=9) ise 1 yıl ve daha az süredir çocuklarına eğitim aldıklarını belirtmişlerdir. Ailelerin çoğunluğu (%70.1) başka çocuğa sahip iken %29.2'sinin başka çocuğu bulunmamaktadır. Hem üstün yetenekli (%32.1) hem de zihinsel engelli (%38.0) çocuğa sahip ailelerde başka çocuğu olanlar önde gelmektedir. Ailelerin yarıdan fazlasının (%57.6) diğer çocuk sayısı 1'dir. Üstün yetenekli çocuk sahibi ailelerde diğer çocuk sayısının 1 olduğunu belirtenler (%36.0) önde gelirken, zihinsel engelli çocuk sahibi ailelerde 2 olduğunu belirtenler (%25.8) önde gelmektedir. Üstün yetenekli çocuğa sahip ailelerin büyük çoğunluğunun (%84.4) başka üstün yetenekli çocuğu bulunmamakta, zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin büyük çoğunluğunun da (%82.7) başka zihinsel engelli çocuğu bulunmamaktadır. Çocukların tamamına yakınının (%96.4) bakıcı desteği almadığı belirlenmiştir. Hem üstün yetenekli (%43.8) hem de zihinsel engelli (%52.6) çocuğa sahip ailelerde bakıcı desteği almadığını belirtenler önde gelmektedir (Tablo 2).

Tablo 2. Ailelerin Sosyo Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Sosyo-Demografik Özellikler		Üstün Yetenekli n=64 (%46.7)		Zihinsel Engelli n=73 (%53.3)		TOPLAM N=137 (%100.0)	
		N	%	N	%	N	%
Çocuğa Yakınlık	Annesi	33	24.1	53	38.7	86	62.8
	Babası	31	22.6	20	14.6	51	37.2
Eğitim Durumu	Yok	-	-	1	0.7	1	0.7
	Sadece okur-yazar	-	-	1	0.7	1	0.7
	İlkokul	1	0.7	42	30.7	43	31.4
	Ortaokul	-	-	14	10.2	14	10.2
	Lise	7	5.1	12	8.8	19	13.9
Çalışma Durumu	Üniversite	56	40.9	3	2.2	59	43.1
	Çalışıyorum	47	34.3	25	18.4	72	52.7
	Çalışmıyorum	12	8.8	44	32.4	56	41.2
	Emekliyim	4	2.9	4	2.9	8	5.8
Üstün Yetenekli Çocuğun Özel Yetenek Alanı	Boş	1	0.7	-	-	1	0.7
	Genel yetenek	52	81.3	-	-	52	81.3
	Resim	7	10.9	-	-	7	10.9
	Müzik	5	7.8	-	-	5	7.8
Zihinsel Engelli Çocuğun Engel Derecesi	Hafif	-	-	44	60.3	44	60.3
	Orta	-	-	22	30.1	22	30.1
	Ağır	-	-	6	8.2	6	8.2
	Boş	-	-	1	1.4	1	1.4
Üstün Yetenekli Çocuğun Bilim Sanat Merkezine Devam Etme Süresi	1 yıl ve daha az	33	51.6	-	-	33	51.6
	2 yıl	26	40.6	-	-	26	40.6
	3 yıl	5	7.8	-	-	5	7.8
Zihinsel Engelli Çocuğun Eğitim Alma Süresi	1 yıl ve daha az	-	-	9	12.3	9	12.3
	2 yıl	-	-	15	20.5	15	20.5
	3 yıl	-	-	12	16.4	12	16.4
	4 yıl ve daha fazla	-	-	37	50.7	37	50.7
Başka Çocuk Sahibi Olma	Evet	45	32.1	52	38.0	96	70.1
	Hayır	19	13.9	21	15.3	40	29.2
Başka Çocuk Sayısı	1	35	36.0	21	21.6	56	57.6
	2	10	10.3	25	25.8	35	36.1
	3	-	-	4	4.2	4	4.2
	4	-	-	2	2.1	2	2.1
Başka Üstün Yetenekli	Evet	7	15.6	-	-	7	15.6

Çocuk Sahibi Olma	Hayır	38	84.4	-	-	38	84.4
Başka Zihinsel Engelli Çocuk Sahibi Olma	Evet	-	-	9	17.3	9	17.3
	Hayır	-	-	43	82.7	43	82.7
Bakıcı Desteği Alma	Evet	1	0.7	1	0.7	2	1.4
	Hayır	60	43.8	72	52.6	132	96.4
	Boş	3	2.2	-	-	3	2.2
		Min.- Max.	\bar{X} (ss)	Min.- Max.	\bar{X} (ss)	Min.- Max.	\bar{X} (ss)
Yaş		29-51	40.58 (4.56)	22-62	40.97 (8.35)	22-62	40.79 (6.82)
Gelir		1900TL- 15000TL	6158.73 (2937.24)	350TL- 6000TL	1763.06 (895.62)	350TL- 15000TL	3814.37 (3043.30)
Çocuğun Yaşı		7-14	10.02 (1.63)	2-17	11.49 (3.42)	2-17	10.80 (2.83)

Üstün Yetenekli ve Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Sosyal Destek Algı Düzeylerinin Karşılaştırılması

Üstün yetenekli ve zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin “Algılanan Sosyal Destek Düzeylerinin (ASDD)” karşılaştırılması amacıyla Bağımsız Gruplar için *t* Testi kullanılmıştır. Analiz sonucu Tablo 3’de verilmiştir. Tablo 3 incelendiğinde; üstün yetenekli ve zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin “Algılanan Sosyal Destek Düzeyi (ASDD)” toplam ($t_{(135)} = 3.81, p < .05$), “Duygusal Destek” ($t_{(135)} = 4.30, p < .05$), “Sosyal Birliktelik Desteği” ($t_{(135)} = 4.41, p < .05$) ve “Bakım Desteği” ($t_{(135)} = 4.14, p < .05$) alt boyutları ortalama puanlarının anlamlı farklılık gösterdiği, “Bilgi Desteği” ($t_{(135)} = .54, p > .05$) alt boyutu ortalama puanlarının ise anlamlı farklılık göstermediği görülmektedir. Anlamlı farklılık gösteren tüm puan türlerinde üstün yetenekli çocuğa sahip ailelerin ortalama puanları daha yüksektir. Bu sonuca göre araştırmanın birinci hipotezi kısmen desteklenmektedir (Tablo 3).

Tablo 3. Üstün Yetenekli ve Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Algılanan Sosyal Destek Düzeyi-ASDD Ortalama Puanlarının Dağılımı

Ölçek	Grup	N	\bar{X}	ss	sd	<i>t</i>	<i>p</i>
ALGILANAN SOSYAL DESTEK DÜZEYİ-ASDD TOPLAM	Üstün	64	92.83	14.54	135	3.81	.000
	Zihinsel	73	81.27	20.78			
Duygusal Destek	Üstün	64	28.02	4.34	135	4.30	.000
	Zihinsel	73	24.07	6.32			
Sosyal Birliktelik Desteği	Üstün	64	32.67	5.32	135	4.41	.000
	Zihinsel	73	27.63	7.95			
Bilgi Desteği	Üstün	64	18.34	4.27	135	.54	.590
	Zihinsel	73	17.92	4.87			
Bakım Desteği	Üstün	64	13.77	2.45	135	4.14	.000
	Zihinsel	73	11.66	3.56			

Üstün yetenekli ve zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin; “Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeylerinin (ASDMD)” karşılaştırılması amacıyla Bağımsız Gruplar için *t* Testi yapılmıştır. Analiz sonucu Tablo 4’de verilmiştir. Tablo 4 incelendiğinde; üstün yetenekli ve zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin “Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet

Düzeyi (ASDMD)” toplam puan ($t_{(134)} = 3.32, p<.05$), “Duygusal Destek” ($t_{(134)} = 4.38, p<.05$), Sosyal Birliktelik Desteği” ($t_{(135)} = 2.94, p<.05$) ve “Bakım Desteği” ($t_{(135)} = 4.46, p<.05$) alt boyutları puan ortalamalarının anlamlı farklılık gösterdiği, “Bilgi Desteği” ($t_{(135)} = .76, p>.05$) alt boyut puan ortalamalarının ise anlamlı olarak farklılık göstermediği görülmektedir. Anlamlı farklılık gösteren tüm puan türlerinde üstün yetenekli çocuğa sahip ailelerin puanları daha yüksektir. Bu sonuca göre araştırmamızın ikinci hipotezi kısmen desteklenmektedir (Tablo 4).

Tablo 4. Üstün Yetenekli ve Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeyi (ASDMD) Ortalama Puanlarının Dağılımı

Ölçek	Grup	N	\bar{X}	ss	sd	t	p
ALGILANAN SOSYAL DESTEKTEN MEMNUNİYET DÜZEYİ- ASDMD TOPLAM	Üstün	64	88.57	16.51	134	3.32	.001
	Zihinsel	73	77.67	21.71			
Duygusal Destek	Üstün	64	26.73	4.78	134	4.38	.000
	Zihinsel	73	22.59	6.22			
Sosyal Birliktelik Desteği	Üstün	64	31.13	5.81	135	2.94	.004
	Zihinsel	73	27.19	9.60			
Bilgi Desteği	Üstün	64	17.64	5.98	135	.76	.451
	Zihinsel	73	16.95	4.76			
Bakım Desteği	Üstün	64	13.31	2.78	135	4.46	.000
	Zihinsel	73	10.95	3.43			

Üstün Yetenekli ve Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Sosyal Destek Algı Düzeylerinin Çocuğun Annesi veya Babası Olma Durumlarına Göre Karşılaştırılması

Üstün yetenekli ve zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin sosyal destek algı düzeylerinin çocuğun annesi veya babası olma durumlarına göre karşılaştırılması amacıyla Bağımsız Gruplar için t Testi yapılmıştır. Analiz sonucu Tablo 5’de verilmiştir. “Algılanan Sosyal Destek Düzeyi (ASDD)” ($t_{(62)} = 1.93, p>.05$) ve “Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeyi (ASDMD)” ($t_{(61)} = 1.82, p>.05$) ortalama puanları arasında anlamlı farklılık bulunmadığı görülmektedir. Buna göre üstün yetenekli çocuğa sahip ailelerin “Algılanan Sosyal Destek Düzeyi (ASDD)” ve “Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeyi (ASDMD)” konusundaki görüşleri çocuğun annesi ya da babası olmalarına göre farklılaşmamaktadır. Tablo 5 incelendiğinde; zihinsel engelli çocuğa sahip anne ve babaların “Algılanan Sosyal Destek Düzeyi (ASDD)” ortalama puanları ($t_{(62)} = -1.81, p>.05$) arasında anlamlı farklılık bulunmadığı, “Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeyi (ASDMD)” ($t_{(61)} = -2.18, p<.05$) ortalama puanları arasında ise anlamlı farklılık olduğu görülmektedir.

Babaların algılanan sosyal destekten memnuniyet düzeyi ortalama puanları ($\bar{X} = 86.45$) annelerin ortalama puanlarından ($\bar{X} = 74.36$) anlamlı olarak daha yüksektir. Buna göre ailelerin “Algılanan Sosyal Destek Düzeyi (ASDD)” konusundaki görüşleri zihinsel engelli çocuğun annesi ya da babası olmalarına göre farklılaşmamaktadır. Ancak “Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeyi (ASDMD)” zihinsel engelli çocuğun annesi ya da babası olmaya göre farklılaşmaktadır. Bu sonuca göre araştırmamızın üçüncü hipotezi kısmen desteklenmiştir (Tablo 5).

Tablo 5. Üstün Yetenekli ve Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Algılanan Sosyal Destek (ASDD) ve Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet (ASDMD) Düzeyi Ortalama Puanlarının Çocuğun Annesi veya Babası Olmalarına Göre Dağılımı

	Ölçekler	Grup	n	\bar{X}	ss	sd	t	p
Üstün Yetenekli	ALGILANAN SOSYAL DESTEK DÜZEYİ	Annesi	33	96.15	11.14	62	1.93	.059
		Babası	31	89.29	16.92			
	ALGILANAN SOSYAL DESTEKTEN MEMNUNİYET DÜZEYİ	Annesi	33	92.12	13.20	61	1.82	.073
		Babası	31	84.67	18.99			
Zihinsel Engelli	ALGILANAN SOSYAL DESTEK DÜZEYİ	Annesi	53	78.98	22.15	71	-1.81	.076
		Babası	20	87.35	15.51			
	ALGILANAN SOSYAL DESTEKTEN MEMNUNİYET DÜZEYİ	Annesi	53	74.36	21.13	71	-2.18	.033
		Babası	20	86.45	21.26			

Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Sosyal Destek Algı Düzeylerinin Çocuğun Engel Derecesine Göre Karşılaştırılması

Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin sosyal destek algı düzeylerinin çocuğun engel derecesine göre karşılaştırılması amacıyla Kruskal Wallis H testi yapılmıştır. Analiz sonucu Tablo 6’da verilmiştir. Tablo 6 incelendiğinde, ailelerin “Algılanan Sosyal Destek (ASDD)” ve “Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet (ASDMD)” düzeylerinin çocuklarının engel derecesine göre farklılaşmadığı görülmektedir ($p>.05$). Bu bulgu çocuğun engel derecesinin algılanan sosyal destek (ASDD) ve algılanan sosyal destekten memnuniyet (ASDM) düzeyini etkilemediği şeklinde de yorumlanabilir. Yukarıda bahsedilen psikolojik özelliklerle ilgili çocuğun hafif, orta ya da ağır zihinsel engele sahip olması fark etmeksizin anne babalar benzer düşünmektedir. Bu sonuca göre araştırmanın dördüncü hipotezi desteklenmemiştir (Tablo 6).

Tablo 6. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Aile Yaşam Kalitesi, Yaşam Doyumu, Algılanan Sosyal Destek (ASDD) ve Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet (ASDMD) Düzeyi Ortalama Puanlarının Çocuğun Engel Derecesine Göre Dağılımı

Ölçekler	Engel düzeyi	N	Sıra Ort.	sd	Ki-kare	p
ALGILANAN SOSYAL DESTEK DÜZEYİ	Hafif	44	38.88	2	3.94	.139
	Orta	22	36.02			
	Ağır	6	20.83			
ALGILANAN SOSYAL DESTEKTEN MEMNUNİYET DÜZEYİ	Hafif	44	36.94	2	2.91	.233
	Orta	22	39.30			
	Ağır	6	23.00			

*Bir katılımcı çocuğunun engel derecesini belirtmemiştir.

Üstün Yetenekli ve Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Sosyal Destek Algı Düzeylerinin Başka Çocuğa Sahip Olma Durumlarına Göre Karşılaştırılması

Üstün yetenekli ve zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin sosyal destek algı düzeylerinin başka çocuğa sahip olma durumlarına göre karşılaştırılması amacıyla Bağımsız Gruplar için t Testi yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 7’de verilmiştir. Tablo 7 incelendiğinde; üstün

yetenekli çocuğa sahip anne ve babaların “Algılanan Sosyal Destek Düzeyi (ASDD)” ($t_{(61)} = 1.60, p > .05$) toplam puanları arasında başka çocuğa sahip olma durumlarına göre anlamlı farklılık bulunmadığı, “Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeyi (ASDMD)” toplam puanları ($t_{(61)} = 3.06, p < .05$) arasında ise başka çocuğa sahip olma durumuna göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. İki ve daha fazla çocuğa sahip olan ailelerin “Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeyi (ASDMD)” ortalama puanları ($\bar{X} = 92.44$) başka çocuğu olmayan ailelerin ortalama puanlarından ($\bar{X} = 79.32$) anlamlı olarak daha yüksektir. Bu sonuca göre, ailelerin “Algılanan Sosyal Destek Düzeyi (ASDD)” konusundaki görüşleri iki ve daha fazla çocuğa sahip olma durumlarına göre farklılaşmamakta, “Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeyi (ASDMD)” konusundaki görüşleri ise iki ve daha fazla çocuğa sahip olma durumuna göre farklılaşmaktadır. Bu sonuç araştırmanın beşinci hipotezini kısmen desteklemiştir. Tablo 7 incelendiğinde; zihinsel engelli çocuğa sahip anne ve babaların “Algılanan Sosyal Destek (ASDD)” ($t_{(71)} = .53, p > .05$) ve “Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet (ASDMD)” ($t_{(71)} = .48, p > .05$) düzeyleri arasında başka çocuğa sahip olma durumlarına göre anlamlı farklılık bulunmadığı görülmektedir. Buna göre zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin “Algılanan Sosyal Destek Düzeyi (ASDD)” ve “Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeyi (ASDMD)” konusundaki görüşleri, iki ve daha fazla çocuğa sahip olma durumlarına göre farklılaşmamaktadır (Tablo 7).

Tablo 7. Üstün Yetenekli ve Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Algılanan Sosyal Destek (ASDD) ve Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet (ASDMD) Düzeyi Ortalama Puanlarının Başka Çocuğa Sahip Olma Durumlarına Göre Dağılımı

	Ölçekler	Grup	N	\bar{X}	ss	sd	t	p
Üstün Yetenekli	ALGILANAN SOSYAL DESTEK DÜZEYİ	Var	45	94.95	11.77	61	1.60	.123
		Yok	19	87.42	19.04			
	ALGILANAN SOSYAL DESTEKTEN MEMNUNİYET DÜZEYİ	Var	45	92.44	13.78	61	3.06	.003
		Yok	19	79.32	19.11			
Zihinsel Engelli	ALGILANAN SOSYAL DESTEK DÜZEYİ	Var	52	82.10	21.44	71	.53	.598
		Yok	21	79.24	19.39			
	ALGILANAN SOSYAL DESTEKTEN MEMNUNİYET DÜZEYİ	Var	52	78.44	22.77	71	.48	.636
		Yok	21	75.76	19.22			

Üstün Yetenekli ve Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Sosyal Destek Algı Düzeylerinin Çalışma Durumlarına Göre Karşılaştırılması

Üstün yetenekli ve zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin sosyal destek algı düzeylerinin çalışma durumlarına göre karşılaştırılması amacıyla üstün yetenekli çocuğa sahip aileler için Mann Whitney U testi, zihinsel engelli çocuğa sahip aileler için ise Bağımsız Gruplar için t Testi yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 8’de verilmiştir. Tablo 8 incelendiğinde, üstün yetenekli çocuğa sahip ailelerin ölçekten elde ettikleri puanların çalışma durumlarına göre anlamlı farklılık göstermediği görülmektedir ($p > .05$). Bu bulguya göre üstün yetenekli çocuğa sahip ailelerin çalışma durumları “Algılanan Sosyal Destek (ASDD)” ve “Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet (ASDMD)” düzeylerini etkilememektedir. Tablo 8 incelendiğinde; zihinsel engelli çocuğa sahip anne ve babaların “Algılanan Sosyal Destek (ASDD)” ($t_{(71)} = 2.58, p < .05$) ve “Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet (ASDMD)” ($t_{(71)} = 2.25, p < .05$) düzeyleri arasında çalışma durumuna göre anlamlı farklılık bulunduğu görülmektedir. Çalışan ve emekli ebeveynlerin “Algılanan Sosyal Destek Düzeyi (ASDD)” ($\bar{X} = 88.10$) çalışmayan

ebeveynlerin “Algılanan Sosyal Destek” düzeyinden ($\bar{X} = 76.77$), çalışan ve emekli ebeveynlerin “Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeyi (ASDMD)” ($\bar{X} = 84.52$) çalışmayan ebeveynlerin algılanan sosyal destekten memnuniyet düzeyinden ($\bar{X} = 73.16$) anlamlı olarak daha yüksektir. Bu sonuca göre, zihinsel engelli çocukları bulunan ailelerin “Algılanan Sosyal Destek Düzeyi (ASDD)” ve “Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeyi (ASDMD)” çalışıp çalışmamalarından etkilenmektedir. Bu sonuç araştırmanın altıncı hipotezini kısmen desteklemiştir (Tablo 8).

Tablo 8. Üstün Yetenekli Çocuğa Sahip Ailelerin Algılanan Sosyal Destek (ASDD) ve Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet (ASDMD) Düzeyi Ortalama Puanlarının Çalışma Durumlarına Göre Dağılımı

	Ölçekler	Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U		p
Üstün Yetenekli	ALGILANAN SOSYAL DESTEK DÜZEYİ	Çalışan-Emekli	51	32.64	1664.50	273.50		.569
		Çalışmayan	12	29.29	351.50			
	ALGILANAN SOSYAL DESTEKTEN MEMNUNİYET DÜZEYİ	Çalışan-Emekli	51	31.85	1592.50	282.50		.755
		Çalışmayan	12	30.04	360.50			
Zihinsel Engelli	ALGILANAN SOSYAL DESTEK DÜZEYİ	Grup	N	\bar{X}	ss	sd	t	p
	Çalışmayan	44	76.77	23.21				
	ALGILANAN SOSYAL DESTEKTEN MEMNUNİYET DÜZEYİ	Çalışan-Emekli	29	84.52	18.91	71	2.25	.028
Çalışmayan		44	73.16	22.45				

*Bir katılımcı çalışma durumunu belirtmemiştir.

Üstün Yetenekli ve Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Sosyal Destek Algı Düzeyleri ile Gelir Durumları Arasındaki İlişki

Üstün yetenekli ve zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin sosyal destek algı düzeyleri ile gelir durumları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla, üstün yetenekli çocuğa sahip aileler için Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı, zihinsel engelli çocuğa sahip aileler için ise Spearman Korelasyon Katsayısı hesaplanmıştır. Zihinsel engelli çocuğa sahip aileler için Spearman kullanma nedeni gelire ait verilerin normal dağılımdan büyük ölçüde sapma göstermesidir. Korelasyon değerleri Tablo 9’da verilmiştir. Tablo 9’a göre üstün yetenekli çocuğu olan ailelerin gelirleri ile “Algılanan Sosyal Destek Düzeyi (ASDD)” ve “Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeyi (ASDMD)” arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır ($p > .05$). Ancak üstün yetenekli çocuğa sahip ailelerin algılanan sosyal destek düzeyleri (ASDD) ile algılanan sosyal destekten memnuniyet düzeyleri (ASDMD) arasında ise pozitif, yüksek düzeyde anlamlı ilişki bulunmaktadır ($r = .81, p < .01$). Bu sonuca göre üstün yetenekli çocuğu bulunan ailelerin algılanan sosyal destek düzeyleri (ASDD) arttıkça, algılanan sosyal destekten memnuniyet düzeyleri de (ASDMD) artış göstermektedir. Tablo 9’a göre zihinsel engelli çocuğu bulunan ailelerin de gelirleri ile algılanan sosyal destek (ASDD) ve algılanan sosyal destekten memnuniyet düzeyleri (ASDMD) arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır

($p>.05$). Ancak zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin algılanan sosyal destek düzeyleri (ASDD) ile algılanan sosyal destekten memnuniyet düzeyleri (ASDMD) arasında da pozitif, yüksek düzeyde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r = .85, p<.01$). Bu sonuca göre, zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin de algılanan sosyal destek düzeyleri (ASDD) arttıkça algılanan sosyal destekten memnuniyet düzeyleri de (ASDMD) artmaktadır. Bu sonuçlara göre araştırmamızın yedinci hipotezi reddedilmiştir (Tablo 9).

Tablo 9. Üstün Yetenekli Çocuğa Sahip Ailelerin Algılanan Sosyal Destek (ASDD) ve Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet (ASDMD) Düzeyleri ile Gelirleri Arasındaki Korelasyon Değerlerinin Dağılımı

Üstün Yetenekli	Değişkenler	Gelir	Algılanan Sosyal Destek Düzeyi	Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeyi
	Gelir		.23	.21
Algılanan Sosyal Destek Düzeyi			.81**	
Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeyi				
Zihinsel Engelli	Değişkenler	Gelir	Algılanan Sosyal Destek Düzeyi	Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeyi
	Gelir		.05	.13
	Algılanan Sosyal Destek Düzeyi			.85**
	Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeyi			

* $p<.05$, ** $p<.01$, *** $p<.001$

TARTIŞMA

Bu araştırma zihinsel engelli ve üstün yetenekli çocuğa sahip ailelerin, sosyal destek algı düzeylerinin karşılaştırılması amacıyla planlanmış ve yürütülmüştür. Genel olarak sonuçlara bakıldığında; üstün yetenekli çocuğa sahip ailelerin sosyo-ekonomik açıdan daha yüksek düzeyde olduğu söylenebilir. Üstün yetenekli çocukların büyük çoğunluğu (%81.3) genel yetenek alanında yeteneklidir ve yarıdan fazlası (%51.6) 1 yıl ve daha az süredir Bilim Sanat Merkezinde eğitim almaktadırlar. Zihinsel engelli çocukların çoğunluğu (%60.3) hafif düzeyde zihinsel engele sahiptir ve yarısı (%50.7) 4 yıl ve daha fazla süredir Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde eğitim almaktadırlar. Ailelerin çoğunluğu (%70.1) üstün yetenekli veya zihinsel engelli çocuklarından başka çocuğa sahiptir ve yine ailelerin büyük çoğunluğunda ikinci üstün yetenekli (%84.4) veya zihinsel engelli (%82.7) çocuk bulunmamaktadır. Ailelerin tamamına yakını (%96.4) çocukları için bakıcı desteği almamaktadır.

Üstün yetenekli ve zihinsel engelli çocuk sahibi ailelerin “Algılanan Sosyal Destek Düzeyi (ASDD)” toplam, “Duygusal Destek”, “Sosyal Birliktelik Desteği” ve “Bakım Desteği” alt boyutları ortalama puanları istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir ($p<.05$). Üstün yetenekli çocuğa sahip ailelerin “Algılanan Sosyal Destek Düzeyi (ASDD)” toplam ve “Bilgi Desteği” hariç diğer alt boyutlarının ortalama puanları zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin ortalama puanlarından daha yüksektir. Aileler arasında “Bilgi Desteği” alt boyutu ortalama puanları açısından ise istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>.05$). Benzer şekilde üstün yetenekli ve zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin “Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeyi (ASDMD)” toplam ve “Duygusal Destek”, “Sosyal Birliktelik Desteği” ve “Bakım Desteği” alt boyutları ortalama puanları istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterirken ($p<.05$), “Bilgi Desteği” alt boyutu ortalama

puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>0.05$). Algılanan sosyal destek düzeyine paralel olarak, üstün yetenekli çocuğa sahip ailelerin “Bilgi Desteği” alt boyutu hariç ($p>0.05$), “Duygusal Destek”, “Sosyal Birliktelik Desteği” ve “Bakım Desteği” alt boyutları ile “Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeyi (ASDMD)” ne ilişkin ortalama puanları zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerden daha yüksektir ($p<0.05$).

Üstün yetenekli çocuk sahibi ebeveynlerin, anne ya da baba olmalarına göre “Algılanan Sosyal Destek Düzeyi (ASDD)” ve “Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeyi (ASDMD)” farklılaşmamaktadır ($p>0.05$). Benzer şekilde zihinsel engelli çocuk sahibi ebeveynlerin de “Algılanan Sosyal Destek düzeyi (ASDD)” konusundaki görüşleri anne ya da baba olmalarına göre farklılaşmamaktadır ($p>0.05$). Ancak zihinsel engelli çocuk sahibi babalar, annelerden istatistiksel olarak anlamlı derecede daha yüksek “Algılanan Sosyal Destek Düzeyi (ASDMD)”ne sahiptirler ($p<0.05$). Bu bulgu Kaner’in (2004) engelli çocuk sahibi annelerin, babalara göre daha az bakım desteği algıladığı bulgusunu destekler niteliktedir. Ayrıca Strachan’ın (2005) engelli çocuk annelerinin daha düşük sosyal destek algıladıklarına, bununla birlikte annelerin sürekli kaygı puanlarının babalarınkinden daha yüksek olduğuna dair bulguları mevcuttur. Annelerin sosyal destekten duydukları memnuniyet düzeylerinin daha düşük olması, ailede engelli birey bulunduğu evde bakım veren kişinin genellikle kadın olması nedeniyle sorumluluklarının fazla olmasından kaynaklanıyor olabilir.

Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin “Algılanan Sosyal Destek Düzeyi (ASDD)” ve “Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeyi (ASDMD)” ortalama puanlarının, çocuklarının zihinsel engel derecelerine göre farklılaşmadığı görülmektedir ($p>0.05$). Çocuğun engel düzeyi (hafif, orta, ağır) ebeveynlerin algılanan sosyal destek (ASDD) ve algılanan sosyal destekten memnuniyet (ASDMD) düzeylerini etkilememektedir. Çocuğun hangi düzeyde zihinsel engele sahip olduğu fark etmeksizin anne-babalar benzer düşünmektedir.

Üstün yetenekli çocuk sahibi ebeveynlerin başka çocuğa sahip olma durumlarına göre “Algılanan Sosyal Destek Düzeyi (ASDD)” ortalama puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamakta ($p>0.05$) ancak “Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeyi (ASDMD)” ortalama puanları arasında ise istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0.05$). Üstün yetenekli çocuğa sahip ailelerin “Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeyi (ASDMD)” ortalama puanları başka çocuğa sahip olma durumuna göre farklılaşmaktadır. İki ve daha fazla çocuğa sahip olan aileler, tek çocuğa sahip olan ailelerden daha yüksek sosyal destekten memnuniyet düzeyine sahiptir. Zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynlerin ise “Algılanan Sosyal Destek Düzeyi (ASDD)” ve “Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeyi (ASDMD)” ortalama puanları arasında başka çocuğa sahip olma durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>0.05$). Zihinsel engelli çocuk sahibi ebeveynlerin algılanan sosyal destek (ASDD) ve algılanan sosyal destekten memnuniyet düzeyi (ASDMD) konusundaki görüşleri iki ve daha fazla çocuğa sahip olma durumlarına göre farklılaşmamaktadır.

Üstün yetenekli çocuk sahibi ebeveynlerin “Algılanan Sosyal Destek Düzeyi (ASDD)” ve “Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeyi (ASDMD)” ortalama puanları çalışma durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0.05$). Zihinsel engelli çocuk sahibi ebeveynlerin ise “Algılanan Sosyal Destek Düzeyi (ASDD)” ve “Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeyi (ASDMD)” ortalama puanları arasında çalışma durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($p<0.05$). Çalışan ve

emekli ebeveynlerin algılanan sosyal destek ve algılanan sosyal destekten memnuniyet düzeyleri çalışmayan ebeveynlerin algılanan sosyal destek ve algılanan sosyal destekten memnuniyet düzeylerinden istatistiksel olarak anlamlı derecede daha yüksektir ($p<0.05$). Bu sonuca göre zihinsel engelli çocukları bulunan ailelerin algılanan sosyal destek (ASDD) ve algılanan sosyal destekten memnuniyet düzeyleri (ASDMD) çalışıp çalışmamalarından etkilenmektedir.

Üstün yetenekli ve zihinsel engelli çocuk sahibi ailelerin gelirleri ile “Algılanan Sosyal Destek Düzeyi (ASDD)” ve “Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeyi (ASDMD)” arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmamıştır ($p>0.05$). Ayrıca araştırmada kullanılan ölçekler arasındaki ilişki üstün yetenekli ve zihinsel engelli çocuk sahibi aileler açısından incelenmiş ve hem üstün yetenekli hem de zihinsel engelli çocuk sahibi ailelerin “Algılanan Sosyal Destek Düzeyi (ASDD)” ve “Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeyi (ASDMD)” arasında pozitif ilişki bulunmuştur ($p<0.05$). Bu sonuca göre, üstün yetenekli ve zihinsel engelli çocukları bulunan ailelerin algılanan sosyal destek (ASDD) düzeyleri arttıkça algılanan sosyal destekten memnuniyet (ASDMD) düzeyleri de artış göstermektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak, zihinsel engelli ve üstün yetenekli çocuğa sahip olmak normal gelişim gösteren çocukların ailelerinden daha fazla güçle karşılaşmayı beraberinde getirmektedir. Çocuk yetiştirme sürecinde, sıra dışı gelişim gösteren zihinsel engelli ve üstün yetenekli çocuklar göz önüne alındığında aileler için daha fazla yük getirdiği ve bu yükün üstesinden gelmek için daha fazla çaba göstermek gerektiği bilinmektedir. Özel gereksinimli çocuklar olarak ifade edilen bu çocukların, sağlıklı ve mutlu gelişim gösterebilmelerine katkıda bulunmak amacı ile ailelerinin sosyal destek algı düzeylerinin artırılması için şu önerilerde bulunulabilir:

- Zihinsel engelli bireylere hizmet veren kamu ve özel kurum ve kuruluşların hizmet kaliteleri artırılarak sosyal destek algı düzeylerinin artırılması doğrultusunda Aile ve Sosyal Politikalar bakanlığı ve ilgili kurumlar tarafından mevzuat düzenlemeleri yapılabilir.
- Zihinsel engelli ve üstün yetenekli çocuğa sahip ailelere sağlanan hizmet ve eğitimlerden anne-babaların birlikte yararlanması faydalı olabilir.
- Zihinsel engelli ve üstün yetenekli çocuğa sahip ailelere yönelik ruh sağlığı hizmetlerinin geliştirilmesi; aile içi ilişkileri, ebeveynlik rollerini ve ebeveynlerin yeterliklerini olumlu etkileyebilir.
- Sağlık ve sosyal hizmet alanlarında hizmet veren personel sayısının artırılması, zihinsel engelli ve üstün yetenekli çocuğa sahip ailelerin aldığı hizmetin niteliğini artırabilir.
- Zihinsel engelli ve üstün yetenekli çocuğa sahip ailelerin sosyal destek algı düzeylerini güçlendirmek için onlara doğrudan imkânlar sunmakla birlikte bu ailelerin çevresindeki diğer yakın akrabalarına, komşularına ve yakın çevresine yönelik bilgilendirme, rehberlik hizmetlerinin yaygınlaştırılması ailelerin yükünün hafifletilmesini sağlayabilir.
- Zihinsel engelli ve üstün yetenekli çocuğa sahip ailelerin sosyal yaşam standartlarının yükseltilmesi, kendilerine zaman ayırma imkânının tanınması ve bu zamanlarını verimli geçirmelerine yardımcı olmak için yapılacak sosyal ve ekonomik destekler sosyal destek algılarını güçlendirebilir.
- Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin sosyal imkânlardan ücretsiz yararlanmalarının sağlanması onları ekonomik olarak olumlu yönde etkileyebilir.

- Engelli çocuğa sahip ailelerin çocuğun bakımı için bakıcı desteği olanaklarının artırılması ailelerin üzerindeki bakım yükünü azaltarak rahatlamalarını sağlayabilir.
- Eğitim kurumlarında üstün yetenekli ve zihinsel engelli çocuğa sahip olan ailelere, çocuklarının gelişimsel özellikleri dikkate alınarak hazırlanmış ve bireyselleştirilmiş psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri Milli Eğitim Bakanlığı tarafından sunulabilir.
- Zihinsel engelli ve üstün yetenekli çocuk sahibi ailelerin sosyal destek algılarının birbirleriyle pozitif yönde ilişkili oldukları göz önünde bulundurulduğunda; bu değişkenlerin ve özellikle alt boyutlarının öncelikli destek alanı olarak belirlenmesi, ailelerin sosyal destek algı düzeylerinin yükselmesini sağlayabilir.
- Normalden farklı gelişim gösteren zihinsel engelli ve üstün yetenekli çocuklara yönelik olarak bilgilendirici ve duyarlılık kazandırıcı eğitim içeriklerinin kitle iletişim araçları yoluyla yaygınlaştırılması; farklı olanın toplum tarafından kabulünün sağlanmasını ve ailelerin sosyal destek algılarını olumlu yönde etkileyebilir.
- Üstün yetenekli ve zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin sosyal destek algı düzeylerinin karşılaştırılmasına yönelik literatürde yeterince araştırmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle bu konuda farklı örneklem grupları üzerinde ve farklı değişkenlerle daha fazla araştırma yapılması önerilebilir.

KAYNAKLAR

- Akarsu, F. (2004). *1. Türkiye üstün yetenekli çocuklar kongresi seçilmiş makaleler kitabı*. Çocuk Vakfı, İstanbul.
- Akarsu, F. (2001). Üstün yetenekli çocuklar aileleri ve sorunları, Ankara.
- Akkanat, H. (1999). *Üstün veya özel yetenekliler*. I. Türkiye Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi Yayın Dizisi: 168.
- Altuğ, Ö., Özkahraman S., & Çallı F. (2006). Zihinsel engelli çocuk sahibi ailelerin yasadıkları güçlüklerin incelenmesi. *Aile ve Toplum Dergisi*, Ocak-Subat-Mart 3(9), 69-78.
- Baykoç Dönmez, N., & Kurt, Z. Ş. (2004). Bebeklik ve Okulöncesi Dönemde Üstün Yetenekli Çocukların ve Ailelerinin Yönlendirilmesi. *Üstün Yetenekli Çocuklar Bildiriler Kitabı*, Çocuk Vakfı Yayınları, 393-400, İstanbul.
- Budak, B. (1999). *Çocukluk çağı lösemileri ve sosyal destek sistemlerinin aile işlevlerine etkisi*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Samsun.
- Cantez, E., & İyidoğan, Z. (1990). Oligofren çocuğa sahip ailelerin psikolojik sorunları. 5. *Ulusal Psikoloji Kongresi Psikoloji Seminer Dergisi Özel Sayısı*. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir.
- Çan Aslan, Ç. (2010). *Zihinsel engelli çocuğu olan anne ve babaların psikolojik belirtileri sosyal destek algıları ve stresle başa çıkma tarzlarının karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı Klinik Psikoloji Bölümü, İstanbul.
- Çürük, N. (2008). *Ankara il merkezindeki iş okullarında 1. ve 4. sınıfa devam eden zihinsel engelli çocukların annelerinin kaygı ve sosyal destek düzeylerinin karşılaştıkları problemlere göre incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.
- Dağlıoğlu, H. E. & Alemdar, M. (2010). Üstün yetenekli bir çocuğun ebeveyni olmak. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 18(3), 849-860.
- Davaslıgil, Ü. (2004). Üstün zekâlı çocukların eğitimi. M. R. Şirin, A. Kulaksızoğlu ve A. E. Bilgili (Ed.), *1. Türkiye Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi*, İstanbul.
- Demirbilek, M. (2013). Zihinsel engelli bireylerin ve ailelerinin gereksinimleri. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 7 (3), 58-65.
- Duygun, T., & Sezgin, N. (2003). Zihinsel engelli ve sağlıklı çocuk annelerinde stres belirtileri, stresle başa çıkma tarzları ve algılanan sosyal desteğin tükenmişlik düzeyine olan etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 18 (52), 37-52.
- Eripek, S. (1996). *Zihinsel Engelli Çocuklar*. Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları No: 41, s. 137-154, Eskisehir.
- Fışiloğlu, A. & Fışiloğlu, H. (1997). İşitme engelli birey ile değişim sürecindeki ailelerin karşılaştıkları sorunlar (s. 23-25). A. N. Karancı (Ed.), *Farklılıkla Yaşamak: Aile ve Toplumun Farklı Gereksinimleri Olan Bireylerle Birlikteliği*. Türk Psikologları Derneği Yayınları, Ankara.
- Gardner, H. (1983). *Frames of mind*. New York: Basic Books. Aktaran Uzun, M. (2004). *Üstün veya Özel Yetenekli Çocuk Kimdir? Üstün Yetenekli Çocuklar El Kitabı* (1. Baskı), Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Gargiulo R. (1985). *Working with Parents of Exceptional Children: A Guide for Professionals*. Boston, Houghton Mifflin Company.
- Gallagher, J. J., Beckman, P. J., & Cross, A. H. (1983). Families of handicapped children: Sources of stress and its amelioration. *Exceptional Children*, 50, 10-19.
- Gölmüş- Erhan, G. (2005). *Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Annelerin Umutsuzluk, Karamsarlık, Sosyal Destek Algılarının ve Gelecek Planlarının*

- İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi , Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Görgü, E. (2005). *3-7 yas arası otistik çocuğa sahip olan annelerin algıladıkları sosyal destek düzeyleriyle depresyon düzeyleri arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Ana Bilim Dalı Okul Öncesi Öğretmenliği Bilim Dalı, İstanbul.
- Güven, Y. (2003). Özel Eğitime Giriş. A. Kulaksızoğlu (Ed.), *Farklı Gelişen Çocuklar*. (s57-80). Epsilon Yayıncılık, İstanbul.
- Kaner, S. (2003). Aile Destek Ölçeği: Faktör yapısı, geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Özel Eğitim Dergisi*, 3 (3), 57-72.
- Kaner, S. (2004). *Engelli çocukları olan ana babaların algıladıkları stres, sosyal destek ve yaşam doyumlarının incelenmesi*. Bilimsel Araştırma Projesi Kesin Raporu, Ankara Üniversitesi.
- Kaner, S. (2010). Yenilenmiş ana-baba sosyal destek ölçeğinin psikometrik özellikleri. *Eğitim ve Bilim*, 3 (157), 15-29.
- Kapkıran, Ş., & Özgüngör, S. (2009). Ergenlerin sosyal destek düzeylerinin akademik başarı ve güdülenme düzeyi ile ilişkileri. *Çocuk ve Gençlik Sağlığı Dergisi*, 16(1), 21 – 30.
- Karadağ, G. (2009). Engelli çocuğa sahip annelerin yaşadıkları güçlükler ile aileden algıladıkları sosyal destek ve umutsuzluk düzeyleri. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8 (4), 315-322.
- Karakuş, F. (2010). Üstün yeteneklilerin ana-babalarının karşılaştıkları güçlükler. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 127-144.
- Kay, B. (2002). *Zihinsel engelli ve engelli olmayan çocuğa sahip anne babaların algıladıkları sosyal destek düzeyleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Koçer, D. (2006). Zeka nedir?. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 72, 16-18.
- Koshy, V. (2002). *Teaching Gifted Children: A Guide for Teachers*. David Fulton Publishers, London.
- Malecki, C. K., & Demaray, M. K. (2002). Measuring perceived social support: Development of the child and adolescent social support scale (casss). *Psychology in the Schools*, 39(1), 1-18.
- Margalit, M., Leyers, Y., Ankonina, D. B., & Avraham, Y. (1991). Community support in Israeli kibbutz and city families of children with disabilities, family climate and parental coherence. *The Journal of Special Education*, 24 (4), 427-440.
- McCubbin, M. A. (1989). Family stress and family strengths: A comparison of single and two parent families with handicapped children. *Research in Nursing & Health*, 12, 101-110.
- Metin, E.N. (2012). Özel gereksinimli çocuğun aileye katılımı (s11-28). E.N. Metin (Ed.), *Özel Gereksinimli Çocuklar*. Maya Akademi Yayınevi, Ankara.
- Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2014). *Özel Yetenekli Çocuklar Aile Kılavuzu*.
- Mitchell, R. E. & Trickett, E. J. (1980). Task force report: social networks as mediators of social support. *Community Mental Health Journal*, 16(1), 27-44.
- Nachshen, J. S., Garcin, N., & Minnes, P. (2005). Problem behavior in children with intellectual disabilities: parenting stress, empowerment, and school services. *Mental Health Aspects of Developmental Disabilities*, 8, 105-114.
- Neihart, M. (1999). The impact of giftedness on psychological well-being: What does the empirical literature say? *Roeper Review*, 22 (1), 10.

- Neihart, M. (2006). Services that meet social and emotional needs of gifted children. J. H. Purcell & R. D. Eckert (Ed.). *Designing Services and Programs for High Ability Learners: A Guidebook for Gifted Education* Corwin Press.
- Oktan, V. (2005). Yalnızlık ve algılanan sosyal destek düzeyinin ergenlerdeki öfkenin gelişimine etkisi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. 21,183-192.
- Özbay Y. (1996). Üniversite öğrencilerinin problem alanları ile yardım arama arasındaki ilişki. IX. *Ulusal Psikoloji Kongresi*, İstanbul, 176-189.
- Robinson, A., Shore, B.M., & Enersen, D.L. (2007). *Best Practices in Gifted Education: An Evidence-Based Guide*. Prufrock Press, USA.
- Saban, A. (2002). *Çoklu Zeka Teorisi ve Eğitim*. Geliştirilmiş 2. Baskı. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Sak, U., Bal Sezerel, B., Ayas, B., Tokmak, F., Özdemir, N., Demirel Gürbüz, Ş., & Öpengin, E. (2016). Anadolu Sak Zeka Ölçeği (ASİS) uygulayıcı kitabı. Anadolu Üniversitesi ÜYEP Merkezi, Eskişehir.
- Schwarzer, C., & Buchwald, P. (2004). Social support. In C. Speilberger (Ed.), *Encyclopedia of Applied Psychology* (p.p 434 – 441), Elsevier Academic Press, USA.
- Sencar, B. (2007). *Otistik çocuga sahip ailelerin (anne-babaların) algıladıkları sosyal destek ve stres düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Stern, W. (1912). The psychological methods of intelligence testing and its application to school children. Leipzig: J. A. Barth (Aktaran Uzun, M. (2004). *Üstün veya Özel Yetenekli Çocuk Kimdir? Üstün Yetenekli Çocuklar El Kitabı* (1. Baskı). Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Strachan, J. W. (2005). *Fathers of children with educational disabilities: The role of stress in life satisfaction*. Erişim adresi: http://purl.flvc.org/fsu/fd/FSU_migr_etd-1548.
- Şardağ, S. (2010). *Zihinsel engelli çocuklara sahip annelerin stresle başa çıkma tarzları ve aile sosyal desteğinin evlilik uyumlarını yordaması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı (2009). *Türkiye Özürlüler Araştırması*. (ikinci baskı) Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara.
- Thoits, P. A. (1995). Stress, coping, and social support processes: Where are we? what next? *Journal of Health and Social Behavior*, 35, 53 – 79.
- Uzun, M. (2004). *Üstün veya Özel Yetenekli Çocuk Kimdir? Üstün Yetenekli Çocuklar El Kitabı* (1. Baskı). Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Webb, J. T., Gore, J. L., Amend, E. R. & DeVries, A. (2007). *A Parent's Guide to Gifted Children*. Scottsdale, Great Potential Press, AZ.
- Wechsler, D. (1949). *The Wechsler Intelligence Scale for children*. Psychological Corporation, New York.
- Wild, J., & Rosenbloom, L. (1985). Families with more than one handicapped child. *Child: Care, Health and Development*. 11 (5), 281–290.
- World Health Organization (1980). *International classification of impairments, disabilities and handicaps*. Geneva: World Health Organisation. Erişim adresi: http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/41003/9241541261_eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y

SU KAYNAKLI BAKTERİYAL HASTALIKLARIN ÖNEMİ
(Importance of Waterborne Bacterial Diseases)

Dilek KESKİN

Adnan Menderes University, Kosk Vocational High School

Sevil TOROGLU

Kahramanmaraş Sutcu Imam University, Science and Arts Faculty

Mete KARABOYUN

Kahramanmaraş Sutcu Imam University, Science and Arts Faculty

* Corresponding author e-mail: dkeskin@adu.edu.tr

ÖZET

Su, birçok küçük parçacık ve mikroorganizmanın hareket etmesine olanak sağlar. Gelişmekte olan birçok ülke, su kaynaklı hastalıkları önlenmede yetersizdir. Yetersiz su filtrasyonu olan bölgelerde suyun çoğu, doğal silt ve yağlardan, insan atıklarına ve hayvan dışkısına kadar değişen parçacıklarla doldurulmaktadır. Bu parçacıklar, içme suyunun da dahil olduğu bir toplumun su sistemine sızarak enfeksiyonların kolayca yayılmasına neden olmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerdeki tüm hastalıkların yüzde sekseni suyun kalitesinin ve sanitasyon koşullarının yetersiz olmasına bağlıdır. Gelişmekte olan ülkelerde her yıl 1,8 milyon insan su kaynaklı hastalıklardan ölmektedir. Bu ölümlerin yüzde 90'ından fazlası beş yaşın altındaki çocuklardır. Su kaynaklı hastalığa neden olan mikroplar veya patojenler içme suyu yada rekreasyon suyunu kontamine ederek hastalığın yayılmasına neden olmaktadır. Dikkat edilmesi gereken birçok su kaynaklı patojen de, kontamine yiyecek ve içeceklerin tüketilmesi, hayvanlarla veya ortamla temastan ya da insandan insana bulaşma yoluyla yayılmaktadır. Başlıca önemli su kaynaklı bakteriyel hastalıklar *E. coli* O157: H7, *Salmonella*, *Salmonella typhi*, *Shigella*, *Campylobacter*, *Vibrio cholerae*, *Pseudomonas* ve diğerleridir. Su kaynaklı hastalıklar çeşitli semptomlara neden olmaktadır. İshal ve kusma su kaynaklı hastalığın en sık görülen semptomları iken, diğer belirtiler ise cilt, kulak, solunum veya göz problemlerini içermektedir. Su ile ilgili hastalıklardan korunmak için alabileceğiniz bazı önlemler aşağıda belirtilmiştir: Kendi hijyeninize dikkat edin ve bunu yaptığınızdan emin olun. Dışarıda kontamine olan yemek yemekten ve su içmekten kaçının, bunlar sizin sağlığınıza zarar verebilir. Gıdaların daima kapalı tutulmasını sağlayın ve bu durum, patojenlerin yiyeceğe girmesini ve kontamine olmasını engelleyecektir.

Anahtar Kelimeler: Önem, Su Kaynaklı, Bakteri, Hastalık

GİRİŞ

Su, birçok küçük parçacık ve mikroorganizmanın hareket etmesine olanak sağlar. Gelişmekte olan birçok ülke, su kaynaklı hastalıkların önlemede yetersizdir. Yetersiz su filtrasyonu olan bölgelerde suyun çoğu, doğal silt ve yağlardan, insan atıklarına ve hayvan dışkılarına kadar değişen parçacıklarla doldurulmaktadır. Bu parçacıklar, içme suyunun dahil olduğu bir toplumun su sistemine sızarak enfeksiyonların kolayca yayılmasına neden olmaktadır

Bir zamanlar, suyun doğadaki sürekli dönüşümü nedeni ile sonsuza kadar bitmeyecek bir kaynak olduğu düşünülürdü. Oysa artık su, dünyanın pek çok yerinde, endüstri ve kentsel gelişmedeki hızlı büyüme gibi nedenlerle sınırlı bir kaynak haline gelmiştir. İnsanların en önemli haklarından biri de sağlıklı içme ve kullanma suyuna sahip olmaları hakkıdır. Yeryüzündeki tüm hastalıkların yarısı su ile bulaşmaktadır. Su ile bulaşan hastalıklar hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde halk sağlığı problemidir (Hutton ve ark.,2007). Gelişmekte olan ülkelerdeki tüm hastalıkların yüzde sekseni suyun kalitesinin ve sanitasyon koşullarının yetersiz olmasına bağlıdır. Gelişmekte olan ülkelerde her yıl 1,8 milyon insan su kaynaklı hastalıklardan ölmektedir. Bu ölümlerin yüzde 90'ından fazlası beş yaşın altındaki çocuklardır. Su kaynaklı hastalığa neden olan mikroplar veya patojenler içme suyu yada rekreasyon suyunu kontamine ederek hastalığın yayılmasına neden olmaktadır (Ustün ve ark.,2008).

Başlıca önemli su kaynaklı bakteriyel hastalıklar *E. coli* O157: H7, *Salmonella*, *Salmonella typhi*, *Shigella*, *Campylobacter*, *Vibrio cholerae*, *Pseudomonas* ve diğerleridir. Su kaynaklı hastalıklar çeşitli semptomlara neden olmaktadır. İshal ve kusma su kaynaklı hastalığın en sık görülen semptomları iken, diğer belirtiler ise cilt, kulak, solunum veya göz problemlerini içermektedir (Karn ve ark.,2002).

Şekil 1: <https://www.wavesforwater.org/courier/clean-water-el-trifuno-guatemala>

Şekil 2: <https://www.xn--megahome-destilliergert-h8b.de/warum-sollte-man-leitungswasser-filtern>

Dikkat edilmesi gereken birçok su kaynaklı patojen de, kontamine yiyecek ve içeceklerin tüketilmesi, hayvanlarla; ortamla temastan ya da insandan insana bulaşma yoluyla yayılmaktadır.

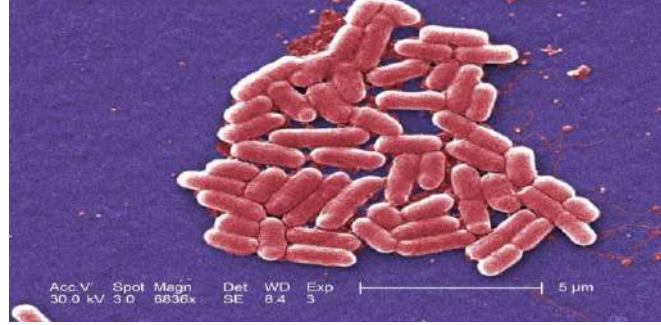

Şekil 3: <http://www.nkfu.com/sudan-gecen-hastaliklar-nelerdir/>

***E. coli* O157: H7**

Escherichia coli normal barsak florasında, zorunlu anaerob bakterilerden 100 kat daha az bulunmasına rağmen rutin dışkı kültürlerinde en sık izole edilen bakteri olup, barsak dışı vücut bölgelerinde önemli bir fırsatçı patojendir. 1960'lardan itibaren bazı *E. coli* kökenlerinin barsakta da patojen olduklarına ilişkin bilgiler artmaya başlamıştır (Söyletir ve Topçu., 1996).

Son yıllarda hızlı ve güvenilir moleküler tanı yöntemleri ile *E.coli* O157:H7'nin çeşitli gen bölgelerine spesifik primerler kullanılarak şüpheli bakteri DNA'ları Polimeraz Zincir Reaksiyonu ile teşhis edilebilmektedir. (Park ve ark.,1999; Kuhnert ve ark., 2005; Aslantaş ve ark., 2006; Johnsen ve ark., 2001).

Şekil 4: <https://phil.cdc.gov/details.aspx?pid=10068>

Salmonella ve *Salmonella typhi*

Salmonella infeksiyonları, tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de önemli bir halk sağlığı sorunudur (Us ve ark., 2011; Darton ve ark., 2014; Gündoğdu ve ark., 2017). Salmonella türleri insanlarda gastroenterit, enterik ateş, bakteriyemi ve lokal infeksiyonlara neden olurlar (Bula-Rudas ve ark., 2015; Langridge ve ark., 2012). *S.enterica subsp. enterica serovar typhimurium* (*S.typhimurium*) su kaynaklı salgın dahil gastroenteritlerin en sık etkenidir (Hawkey ve ark., 2013). Hastalık enfekte insanların idrar ve dışkıları ile kontamine olmuş gıda ve suların alınması ile bulaşır. Kanalizasyon sularının, içme ve kullanma sularına karışması sonucunda tifo salgınları görülür. Gıda işleriyle uğraşan portörlerden gıdalara bulaşarak da gıdayı tüketenler arasında salgınlar ortaya çıkabilir. Tifo; hastaların kullandığı bardak, havlu gibi eşyaların tutulması ile ellerle de bulaşabilmektedir. Sinekler ayaklarıyla tifo basillerinin gıda ve sulara bulaşmasında mekanik taşıyıcılık yaparlar. Dünyada yılda 17 milyon insanın *Salmonella* 'larla enfekte olduğu sanılmaktadır (Kim ve ark.,2004; Butter., 1992; Old ve Threlfall., 1998).

Şekil 5: <https://www.cdc.gov/media/releases/2014/p0326-salmonella-data.html>

Shigella

Shigella ilk kez Japon mikrobiyolog Kiyoshi Shiga tarafından 1898 yılında dizanteri etkeni olarak keşfedilmiştir. Dünyada görülen tüm dizanteri olgularının %30-50'sinin *Shigella*'dan kaynaklandığı ve Shigellosis'den yıllık yaklaşık 600 000 insanın öldüğü tahmin edilmektedir.

Shigella türlerinin yüksek bulaşıcı özellik göstermesi nedeniyle, halk sağlığını korumak için dışkı kültüründe üreme olan ya da basilli dizanteri tanısı alan her hasta tedavi edilmelidir (Dupont., 2009). *Shigella* ile insanlar çok kolay enfekte olurlar. *Salmonella* ve *Vibrio*'ların hastalık oluşturabilmesi için 100.000 kadar bakterinin ağız yoluyla alınması gerektiği halde, 200'den az *Shigella* bakterisi bile dizanteri oluşturabilir. Basilli dizanteri, fekal-oral bulaşmanın en iyi örneği olarak alt yapısı yetersiz ve hijyen koşulları kötü olan az gelişmiş ülkelerde sık görülür. Bakteriler, hastaların kullandığı tuvaletlerin kullanılması ile diğer insanlara bulaşabileceği gibi lağım sularının karıştığı dere suları ile sulanan sebzelerin (maydanoz, marul, vs.) çiğ olarak yenilmesiyle de bulaşır (Dupont .,2009).

Şekil 6: <https://www.cdc.gov/shigella/index.html>

Campylobacter

Sularda *Campylobacter*'lerin canlı kalabilmelerinin düşük redoks potansiyeline, moleküler oksijen miktarına, suyun sıcaklığına ve UV ışınlarının etkisine göre değiştiği rapor edilmiştir (Blaser ve ark.,1983). *Campylobacter* enteritisleri daha çok gıda kaynaklı bir hastalık olarak bilinmektedir. İnsanlar çoğunlukla su, hayvansal kaynaklı süt, et gibi gıdaları tüketmek suretiyle enfekte olmaktadır (Blaser ve ark.,1983; Skirrow.,1990; Stern.,1989; Fernandez.,1992). Pekçok hayvan türü bağırsaklarında *Campylobacter*'lerin konakçılığını yapmaktadır. Bu hayvanlardan yabani kuşlar ve kanatlılar en önemli taşıyıcıdırlar (Blaser ve ark.,1983; Fernandez.,1992).

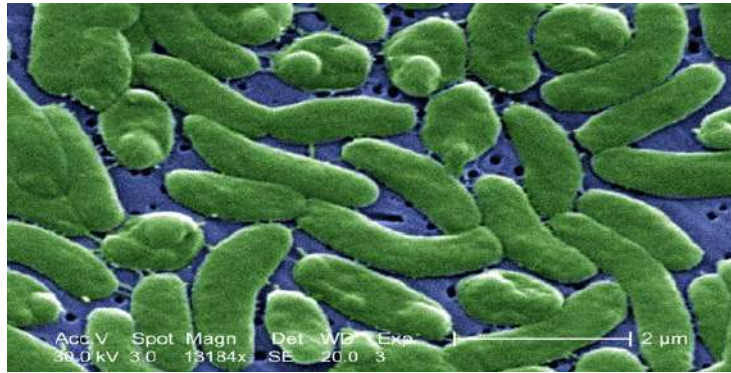

Şekil 7: <https://medicalxpress.com/news/2016-08-gastrointestinal-illnesses-swiss-health-sector.html>

Vibrio cholerae

Gelişmemiş toplumların en önemli sağlık sorunlarından biri olan kolera, *Vibrio cholerae* denilen mikroorganizmaların ince bağırsak yapısında parazitlenmesi sonucunda ishal ve kusma gibi belirtilerle ortaya çıkan bulaşıcı bir hastalıktır. Bu hastalığın yaygın olduğu ülkelerden göç alan ülkeler, koleraya karşı tehdit altında bulunmaktadır (Tezok., 1966; Bonita ve ark., 2006; Ayar M., 2007).

En önemli bulaşma unsuru arasında yer alan içme suyu, meyve ve sebzelerin yeterince yıkanmaması kesinlikle dikkat edilmesi gereken faktörler arasındadır. Ortalama 2 ila 7 gün arasında süren hastalık, tansiyon düşüklüğü, solunum yetersizliği ve inleme gibi durumlara da neden olmaktadır (Topçu., 2002).

Şekil 8: <https://blogs.cdc.gov/genomics/2012/01/12/no-genome-is-an-island/>

Pseudomonas

Pseudomonas cinsi olarak sınıflandırılan bakteriler doğada yaygın olarak bulunmakta ve günümüzde fırsatçı infeksiyonlar ve hastane infeksiyonlarına neden olan gram negatif bakteriler içinde en önemli gruplardan birini oluşturmaktadır. Son 25 yıl

içinde *Pseudomonas* infeksiyonlarının nozokomiyal infeksiyonlarda etken olan bakteriler arasında gittikçe arttığı gözlenmektedir (Verbist., 1991).

Şekil 9: <https://phil.cdc.gov/Details.aspx?pid=16876>

Nozokomiyal infeksiyonlar, hastane ortamında mevcut mikroorganizmalardan köken alır. Bunlar, geniş spektrumlu antibiyotiklerin hastane içinde kullanım sıklığına paralel olarak multiple dirençli bakterilerden oluşur. Gram negatif bakterilerde bu özellik son derece belirgin olup, antibiyotiklerin sık olarak kullanıldığı yoğun bakım ünitelerinde dirençli bakterin oranı en fazladır (Verbist., 1991).

Şekil 10: <https://canakkalegundem.net/2018/01/21/suyun-insan-yasamindaki-onemi/>

SONUÇ

Su ile ilgili hastalıklardan korunmak için alabileceğiniz bazı önlemler aşağıda belirtilmiştir: Kendin hijyeninize dikkat edin ve bunu yaptığınızdan emin olun. Dışarıda kontamine olan yemek yemekten ve su içmekten kaçının, bunlar sizin sağlığınıza zarar verebilir. Gıdaların daima kapalı tutulmasını sağlayın ve bu durum, patojenlerin yiyeceğe girmesini ve kontamine olmasını engelleyecektir.

KAYNAKLAR

- Aslantaş Ö, Erdoğan S, Cantekin Z, Gülaçtı İ, Evrendilek GA. Isolation and characterization of verocytotoxin producing *Escherichia coli* O157 from Turkish cattle. *Int J Food Microbiol.* 2006; 106: 338-342.
- Ayar M. Osmanlı Devletinde Kolera İstanbul Örneği (1892-1895). Kitabevi Yayınları. İstanbul, 2007.
- Blaser, M.J, Taylor, D.N., Feldman, R.A. Epidemiology of *Campylobacter jejuni* Infection in Humans. *Epidemiol Rev.* 1983; 5: 157-176.
- Bonita R, Beaglehole R, Kjellström T. Basic Epidemiology 2nd edition. World Health Organization. 2006.
- Bula-Rudas FJ, Rathore MH, Maraqa NF. Salmonella infections in childhood. *Adv Pediatr.* 2015; 62(1): 29-58.
- Butter T. Typhoid fever. In: Wyngaarden JB, Smith LH, Bennett JC (eds). *Cecil textbook of medicine*, 19th ed. Philadelphia, WB Saunders Company, 1992; 1690.
- Darton TC, Blohmke CJ, Pollard AJ. Typhoid epidemiology, diagnostics and the human challenge model. *Curr Opin Gastroenterol.* 2014; 30(1): 7-17.
- Dupont HL. Shigella Species (Bacillary Dysentery), pp: 2905-19. In: Mandell GL, Bennett JE (eds), Mandell, Douglas and Bennett's Principles and Practice of Infectious Diseases. 2009, 7th ed. Churchill Livingstone, Philadelphia.
- Fernandez, H.: Thermotolerant *Campylobacter* Species Associated with Human Diarrhoea in Latin America. *J. Braz. Assoc. Adv. Sci.* 1992; 44: 39-43.
- Gündoğdu A, Kılıç H, Ulu-Kılıç A, Parkan ÖM, Türe Z. Kayseri bölgesinde soyutlanan *Salmonella* serovarlarının dağılımı ve antimikrobiyal duyarlılıkları. *Klimik Derg.* 2017; 30(1): 22-6.
- Hawkey J, Edwards DJ, Dimovski K, et al. Evidence of microevolution of *Salmonella typhimurium* during a series of egg-associated outbreaks linked to a single chicken farm. *BMC Genomics.* 2013; 14: 800.

<https://blogs.cdc.gov/genomics/2012/01/12/no-genome-is-an-island/>

<https://canakkalegundem.net/2018/01/21/suyun-insan-yasamindaki-onemi/>

<https://medicalxpress.com/news/2016-08-gastrointestinal-illnesses-swiss-health-sector.html>

<https://phil.cdc.gov/details.aspx?pid=10068>

<https://phil.cdc.gov/Details.aspx?pid=16876>

<https://www.cdc.gov/media/releases/2014/p0326-salmonella-data.html>

<https://www.cdc.gov/shigella/index.html>

<http://www.nkfu.com/sudan-gecen-hastaliklar-nelerdir/>

<https://www.wavesforwater.org/courier/clean-water-el-trifuno-guatemala>

<https://www.xn--megahome-destilliergert-h8b.de/warum-sollte-man-leitungswasser-filtern>

Hutton G, Haller L, Bartram J. Economic and health effects of increasing coverage of low cost household drinking-water supply and sanitation interventions to countries off-track to meet MDG target 10. *Public Health and the Environment*. World Health Organization Geneva. 2007.

Johnsen G., Wasteson Y., Heir E., Berget O. I., Herikstad H. *Escherichia coli* O157:H7 in faeces from cattle, sheep and pigs in the southwest part of Norway during 1998 and 1999. 2001;65(3):193–200. doi: 10.1016/S0168-1605(00)00518-3.

Karn SK, Harada H. Field survey on water supply, sanitation and associated health impacts in urban poor communities –a case from Mumbai City, India. *Wat Sci Technol* 2002;46(11–12):269–75

Kim AY, Goldberg MB, Rubin RH. Salmonella infections. In: Gorbach SL, Bartlett JG, Blacklow NR (eds). *Infectious Diseases*, 3rd. ed. Philadelphia, A Wolters Kluwer Company, 2004; 618.

Kuhnert P; Dubosson C.R., Roesch M. **et al.** Prevalence and risk-factor analysis of Shiga toxinogenic *Escherichia coli* in faecal samples of organically and conventionally farmed dairy cattle. *Vet. Microbiol.*, v.109, p.37-45, 2005.

Langridge GC, Wain J, Nair S. Invasive salmonellosis in humans. *EcoSal Plus*. 2012; 5(1).

- Old DC, Threlfall EJ: Salmonella. In: Collier L, Balows A, Sussman M (eds). Topley & Wilson's Microbiology and Microbial Infections, Systematic Bacteriology, 9th ed, Vol 2. London; Oxford University Press, 1998; 968.
- Park, S., Worobo, R., Durst, R. (1999). Escherichia coli O157:H7 As an Emerging Foodborne Pathogen : A Literature Review. Critical Reviews in Food Sci and Nutrition 39(6)481-502.
- Skirrow, M.B.: Campylobacter. Lancet, 1990; 336: 921-923.
- Söyletir G, Topçu AW: Akut Bakteriyel İshaller, In: Topçu A W, Söyletir G, Doğanay M, ed. İnfeksiyon Hastalıkları. 1. Baskı, Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul, 1996, 605-618.
- Stern, N.J.: Campylobacter jejuni. Foodborne Bacterial Pathogens. Marcel Dekker, Inc., New York, p. 71-109. 1989.
- Tezok F. Kolera'ya Genel Bir Bakış. Gülhane Askeri Tıp Akademisi. İntaniye Kliniği Yayınları. No:32, Ankara.1966.
- Topçu AW. 63.6. Kolera. Ayşe Willke Topçu, Güner Söyletir, Mehmet Doğanay(Editörler). İnfeksiyon Hastalıkları ve Mikrobiyolojisi Cilt 1. Nobel Tıp Kitabevleri, 2002:779-786.
- Us E, Erdem B, Tekeli A, et al. Salmonella serotip enteritidis izolatlarının plazmid profil analizi ve "pulsed field" jel elektroforezi ile incelenmesi. Mikrobiyol Bül. 2011; 45(2): 210-27.
- Ustun AP, Bos R, Gore F, Bartram J. Safer water, better health cost benefits and sustainability of interventions to protect and promote health. World Health Organization. 2008.
- Verbist L. Incidence of multi-resistance in gram negative bacterial isolates from intensive care units in Belgium: a surveillance study. Scan J Infect Dis (Suppl) 1991;78: 45.

CYCLOSPORA CAYETANENSIS 'NIN İNSAN SAĞLIĞI İÇİN ÖNEMİ

(Importance of *Cyclospora cayetanensis* for human health)

Dilek KESKİN

Adnan Menderes University, Kosk Vocational High School

Sevil TOROĞLU

Kahramanmaraş Sutcu Imam University, Science and Arts Faculty

Mete KARABOYUN

Kahramanmaraş Sutcu Imam University, Science and Arts Faculty

* Corresponding author e-mail: dkeskin@adu.edu.tr

ÖZET

Egzotik ve nadir görülen tropikal hastalıklara maruz kalma riski, gıda arzının küreselleşmesine, artan taze gıda tüketimine ve artan seyahatlere paralel olarak artmıştır. Taze meyvelerin ve gelişmekte olan ülkelerden elde edilen ürünlerin hızla taşınması, diğer bölgelerden gelen endemik parazitlerin sanayileşmiş ülkelerden gelen tüketicilerle temas edebilme şansını arttırmıştır. *Cyclospora* enfeksiyonu (siklosporiasis) sulu ve bazen patlayıcı ishale neden olur. Kirlenmiş yiyecek veya su aldığınızda *Cyclospora* enfeksiyonuna neden olan tek hücreli parazit vücudunuza girebilir. Taze ürün, birçok *Cyclospora* enfeksiyonu olgusudur. İshal birçok şeyden kaynaklanabileceğinden dolayı, özel bir dışkı testi yapılmadıkça *Cyclospora* enfeksiyonunu teşhis etmek zor olabilir. *Cyclospora* enfeksiyonunun tedavisi antibiyotiktir. Gıda güvenliği önlemleri hastalığın önlenmesine yardımcı olabilir. *Cyclospora* ile enfekte olmuş bir kişi, paraziti dışkıdan geçirir. Bununla birlikte, diğer bazı gıda kaynaklı parazitlerin aksine, *Cyclospora* bağırsaktan geçtikten günler veya haftalar sonra bulaşıcı hale gelmez. Bu nedenle, enfeksiyonu direkt olarak tuvaleti kullandıktan sonra ellerini yeterince yıkamayan bir restoran çalışanı gibi *Cyclospora* ile enfekte olmuş bir kişiden almanız mümkün değildir. *Cyclospora* enfeksiyonu, su veya gıdadan, özellikle insan dışkısına maruz kalmış olabilecek meyve ve sebzelerden kaçınılarak önlenir. Daha önce *Cyclospora* ile enfekte olmuş kişiler tekrar enfekte olabilirler. *Cyclospora* enfeksiyonlarını önlemek için herhangi bir aşı bulunmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Cyclospora cayetanensis*, İnsan, Sağlık

GİRİŞ

Cyclospora cayetanensis, kontamine suların ve gıdaların sindirim yoluyla alınması sonucu insanlara bulaşan patojen bir protozoondur. İlk kez 1870 yılında Eimer tarafından tanımlanan bu parazit, 1881 yılında Schneider tarafından *Cyclospora* cinsine dahil edilmiştir. İnsanlarda ilk olgu 1979 yılında Papua Yeni Gine'den bildirilmiştir (Ashford., 1979). Ülkemizde ise ilk olarak 1998 yılında AIDS'li bir hastada rapor edilmiştir (Koç ve ark., 1998).

C.cayetanensis, dünyada yaygınlığı gittikçe artan bir diyare etkenidir. İmmün sistemi normal kişilerde hafif veya orta seyirli kendini sınırlayan diyareye neden olurken, immün sistemi baskılanmış kişilerde ciddi bağırsak hasarı ve daha uzun süreli diyare ortaya çıkmaktadır (Albert ve ark., 1994).

Şekil 1: <https://tr.pinterest.com/pin/307159637066431942/>

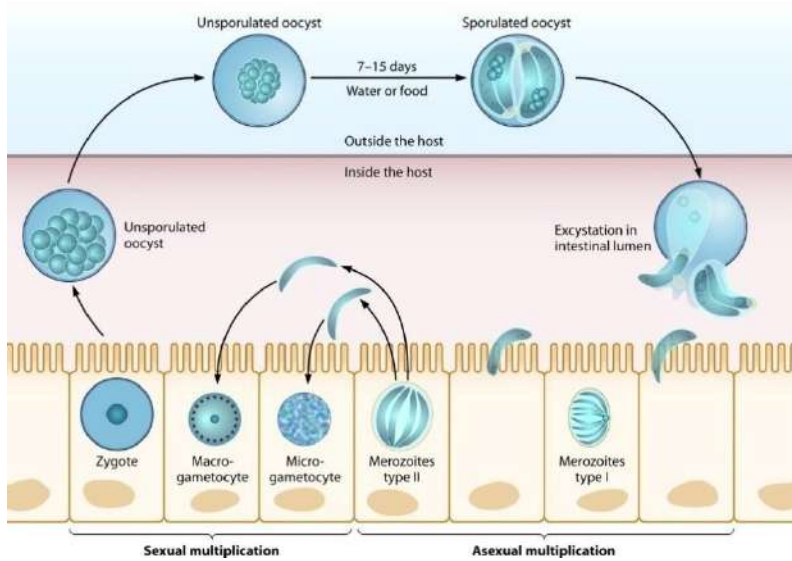
C.cayetanensis'in insan dışkısında bulunan ookistleri yaklaşık 8-10 µm boyutunda ve sferik morfolojide olup dışkıyla atıldıklarında olgunlaşmamışlardır (Shields ve Olson., 2003). Bu ookistler aside dirençli boyalarla değişken olarak boyanırlar.

Cyclospora cayetanensis'in Genel Özellikleri

Cyclospora cayetanensis, Apikompleksa şubesinin Coccidia alt sınıfından bir protozoon olup, son yıllarda bütün yaş gruplarında ve hem normal hem de immün yetmezlikli kişilerde ishal etkeni olduğu gösterilmiştir (Long ve

ark.,1990). *Cyclospora* enfeksiyonu birçok ülkede bildirilmesine rağmen tropikal ve subtropikal bölgelerde daha yaygındır (Soave ve ark.,1986). Kuzey Amerika ve İngiltere’de salgınların görülmediği periyotlarda yapılan çeşitli laboratuvar çalışmalarında dışkı örneklerinde bulunma oranı %0,5’in altındadır ki bu da bize genel popülasyonda enfeksiyon oranının çok düşük olduğunu düşündürür (Ebrahimzadeh ve Rogers.,1995). Gelişmiş ülkelerde nadir olarak açıklanamayan vakalar olsa da, buralarda enfeksiyonun daha çok uluslararası yolculuk ya da ithal edilen ürünlerin tüketimiyle ilgili olduğu düşünülmüştür (Jelinek ve ark.,1997)

Cyclospora cayentanensis’ in Yaşam Döngüsü

Şekil 2: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/9430527>

Bulaşma

Dış ortamda olgunlaşan ookistler, her birisinde iki sporozoit bulunan iki sporokist içerirler. Atılan ookistlerin enfektif hale geçmeleri için dış çevrede sporulasyonun gerekli olması bu parazitin epidemiyolojisini etkilemektedir. Bu yüzden dışkı teması ile direkt olarak insandan insana geçişi çok nadirdir, yiyecek

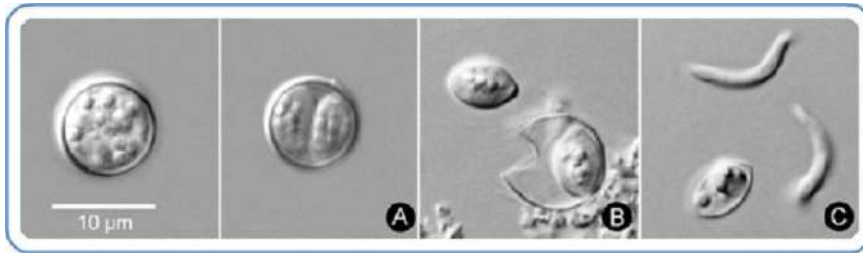
ya da suda bulunan yeni dışarıya atılmış taze ookistlerin alınması hastalığa yol açmaz. Maalesef çevre koşullarının sporlanma üzerine etkisi ve sporsuz ya da sporlu ookistlerin canlılığı hakkında çok az şey bilinmektedir. Ookistin dış ortamda sporlanması ve başka bir konak tarafından alınabilmesi için belli bir süreye ihtiyaç olması ookistlerin geçişini diğer birçok coccidian parazitlerin aksine zorlaştırmaktadır (Yazar ve ark.,2003).

Belirtilerin Ortaya Çıkma Zamanı Ve Süreci

Sulu ishal, karın krampları, kusma, bulantı, kas ağrıları, düşük ateş, yorgunluk. Bazı durumlarda belirtiler ortaya çıkmayabilir. Zayıf bağışıklık sistemine sahip insanlarda belirtiler daha şiddetlidir. *C.cayetanensis* ookistlerinin ağız yolu ile vücuda alınmasından 1 hafta sonra belirtiler ortaya çıkar. Müdahale edilmezse 1 haftadan 1 aya kadar belirtiler görülür ve belirtiler daha sonra tekrar ortaya çıkabilir (Arcari ve ark.,2000;Saygı.,1998).

Tanı

C.cayetanensis'in ookistleri 8-10 µm büyüklüğünde ve yuvarlaktır. Ookistler dış ortamda 2 haftada sporulasyona uğrar ve içlerinde iki sporokist ve her bir sporokistin içinde ikişer sporozoit meydana gelir (Garcia ve Bruckner., 1997). Evrimi henüz tam açıklanmamıştır. Ancak infekte bireylerin duedonal biyopsi örnekleri elektron mikroskopunda incelendiğinde, enterositlerde bu protozoonla ilişkili trofozoit şekillerin bulunduğu ve gametogenez ile meydana gelen gelişmemiş ookistlerin dışkı ile atıldığı düşünülmektedir (Garcia ve Bruckner., 1997).

Şekil 3: <https://www.cdc.gov/parasites/cyclosporiasis/index.html>

Modifiye Asit-Fast Boyama:

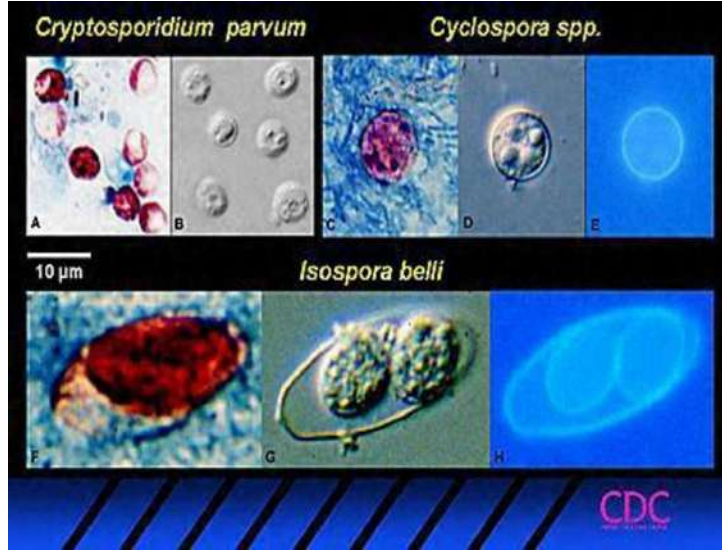
Bu boyama metodu Isospora, Crptosporidium, Cyclospora gibi coccidian parazitlerin teşhisinde kullanışlıdır. Trikrom boyamaya göre teşhiste avantaj sağlar. Ookistler açık pembeden koyu kırmızıya kadar değişen renklerde boyanır ve içleri granüllü ya da baloncuklu olarak görünür. Boya almayan ookistler ise buruşuk küreler şeklinde görülürler (Garcia ve Bruckner.,1997; Visvesvara ve ark.,1997).

Trikrom Boyama:

Ookistler net, yuvarlak, pembe-kırmızı renkte görünür. Bazı ookistler ise boyanmaz (Garcia ve Bruckner., 1997; Visvesvara ve ark., 1997). *C.cayetanensis* ookistlerinin tanımlanmasında birçok boyama yönteminin karşılaştırıldığı bir çalışmada en iyi boyama yönteminin; mikrodalga fırında (650 W) “Modifiye Safranin Boyama” olduğu bildirilmiştir (Visvesvara ve ark., 1997). Bu yöntemin *Cryptosporidium parvum* ookistlerini boyamaması özelliği ile morfolojileri çok benzeyen ancak büyüklük farkları olan *C.cayetanensis* ookistlerinin daha kolay tanımlandığı, diğer boyama yöntemlerine göre *C.cayetanensis* ookistlerinin % 90’ından fazlasının boyandığı bildirilmiştir. Bu yöntem ile *C.cayetanensis* ookistleri turuncu renkte boyanır.

Cryptosporidium, Cyclospora ve Isospora Arasındaki Fark

Ookistlerin 8-10 µm saptanması Cyclospora tanısında esastır. Otofloresan Modifiye Asit-Fast Safranin Boyama görüntüleri aşağıda verilmiştir.

Şekil 4: <https://www.cdc.gov/parasites/cyclosporiasis/index.html>

Tedavi

Antiparaziter olarak *Cyclospora* spp. tedavisi için erişkinlerde günde 2 kez 160 mg TMP -800 mg SMX 7 gün, çocuklarda ise 10 mg/kg/gün TMP 50 mg/kg/gün SMX (2 dozda), 7gün olarak uygulanmaktadır (Madico ve ark.,199; Pape ve ark., 1994).

Şekil 5: <https://www.xtrapharm.ch/bactrim-forte.html>

Şekil 6: <http://www.healthyskinjournals.com/septra-ds-acne-review/>

Şekil 7: <http://mail.ephac.com/kh/product/?id=cotrim-960mg>

***Cyclosporiasis*'den Korunma Yolları**

Gıdaları hazırlamadan ve yemeden önce, tuvaletten sonra, bebek bezi değiştirdikten sonra, hayvanlarla temastan sonra ellerin sıcak su ve sabunla iyice yıkanması gerekir, Parazit taşıdığı anlaşılmış kişilerin yayılmayı önlemek için ellerini sıklıkla ve düzenli olarak yıkaması gerekir, Evlerde işlem görmüş şehir şebeke sularının kullanılmaması gerekir, Uzun yürüyüşlerde, kamp yaparken veya su kaynaklarının güvenli olmadığı bölgelere seyahat esnasında su içmekten kaçınılması, suyun kaynatılarak tüketilmesi veya şişelenmiş içme suları, meyve suları ve sıcak kahve, çay gibi alternatiflerin tercih edilmesi gerekir. Çiğ meyve ve sebzeleri yemeden önce yıkamak, soymak veya pişirmek, İşlenmemiş hayvan gübresi ile gübrelenmiş meyve ve sebzelerin tüketilmemesi gerekir, İnfekte bireylerin toplu yüzme havuzlarına gitmemesi, yüzerken su yutulmamasına dikkat edilmesi gerekir.

Sonuç

Geniş kapsamlı yapılmış gibi görülen çalışmalarda bile elde edilen sonuçların ne denli gerçeği yansıttığı, bahsettiğimiz durumda son derece tartışmalıdır. İshal tanısı için incelenmesi gereken örnek olan dışkınn alınması ve taşınması da çok kolay değildir. Bunun için standart örnek kapları bile bulunmamaktadır.

Ancak T.C. Sağlık Bakanlığı, Bulaşıcı ve Salgın Hastalıklar Daire Başkanlığı'nın 2011 yılında yayımladığı yönerge ile Cyclospora ve Cryptosporidium, laboratuvarlar tarafından bildirim zorunlu hastalıklar kapsamına alınmıştır.

Şekil 8: <https://dosyamerkez.saglik.gov.tr/Eklenti/22004,hastanelerde-bildirim-zorunlu-bulasici-hastaliklarin-bildirim-mekanizmasipdf.pdf?0>

Kaynaklar

Albert MJ, Kabir I, Azim T, Hossain A, Ansaruzzaman M, Unicomb L. Diarrhea associated with Cyclospora sp. in Bangladesh. *Diagn Microbiol Infect Dis* 1994; 19(1): 47-9.

Arcari M, Baxendine A, Bennett CE (2000).The ciliates, coccidia, microsporidia. *Diagnosing medical parasites through coprological techniques*, 2: 6-9.

Ashford RW. Occurrence of an undescribed coccidian in man in Papua New Guinea. *Ann Trop Med Parasitol* 1979; 73(5): 497-500.

Dionisio D, Orsi A, Sterrantino G, Meli M, Di Lollo S, Ibba Manneschi L, et al. Chronic cryptosporidiosis in patients with AIDS: stable remission and possible eradication after long-term, low dose azithromycin. *J Clin Pathol* 1998; 51: 138-42.

Ebrahimzadeh A, Rogers L, 1995. Diarrhea caused by a Cyanobacterium-like organism. *Euro J Epidemiol*, 11: 661-664.

Garcia LS, Bruckner DA: *Diagnostic Medical Parasitology*, p. 66, 3th Ed, ASM Press, Washington DC (1997).

<http://bulasicihastaliklar.saglik.gov.tr/>

<https://www.cdc.gov/parasites/cyclosporiasis/index.html>

<https://dosyamerkez.saglik.gov.tr/Eklenti/22004,hastanelerde-bildirim-zorunlu>

<bulasici-hastaliklarin-bildirim-mekanizmasipdf.pdf?0>

<http://www.healthyskinjournals.com/septra-ds-acne-review/>

<http://mail.ephac.com/kh/product/?id=cotrim-960mg>

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/9430527>

<https://tr.pinterest.com/pin/307159637066431942/>

<https://www.xtrapharm.ch/bactrim-forte.html>

Jelinek T, Lotze M, Eichenlaub S, Löscher T, Nothdurft HD, 1997. Prevalence of infection with *Cryptosporidium parvum* and *Cyclospora cayentanensis* among international travelers. *Gut*, 41:801-804.

Koç AN, Aygen B, Sahin İ, Kayabas U. *Cyclospora* sp. associated with diarrhea in a patient with AIDS in Turkey. *Turk J Med Sci* 1998; 28(5): 577-8.

Long EG, Ebrahimzadeh A, White EH, Swisher BL, Callaway CS, 1990. Alga associated with diarrhea in patients with acquired immunodeficiency syndrome and in travelers. *J Clin Microbiol*, 28: 1101-1104.

Madico, G., R. H. Gilman, E. Miranda, L. Cabrera, and C. R. Sterling. 1993. Treatment of *Cyclospora* infections with co-trimoxazole. *Lancet* 342:122-123.

Pape, J. W., R. I. Verdier, M. Boncy, J. Boncy, and W. D. Johnson, Jr. 1994. *Cyclospora* infection in adults infected with HIV. Clinical manifestations, treatment, and prophylaxis. *Ann. Intern. Med.* 121:654-657.

Saygı G (1998): *Temel Tıbbi Parazitoloji*. Esnaf Ofset Matbaacılık, Ankara.

Shields JM, Olson BH. PCR-Restricted fragment length polymorphism method for detection of *Cyclospora cayentanensis* in environmental waters without microscopic confirmation. *Appl Environ Microbiol* 2003; 69(8): 4662-9.

Soave R, Dubey JP, Ramos LJ, Tammings M, 1986. A new intestinal pathogen? (Abstract). *Clin Res*, 34: 533A.

Visvesvara GS, Moura H, Kovacs-Nace E, Wallace S, Eberhard ML: Uniform staining of *Cyclospora* oocysts in fecal smears by a modified safranin technique with microwave heating, *J Clin Microbiol* 35: 730 (1997)

Yazar S, Yalçın Ş, Şahin İ, 2003. Cyclospora cayetanensis. Türkiye Parazitol Derg, 27 (1): 56-63.

İNSÜLİN BAĞIMLI TİP 2 DİYABETES MELLİTUSLU HASTALARDA GÖZYAŞI KALİTE VE MİKTARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Selma URFALIOĞLU
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tıp Fakültesi Göz Hastalıkları A.B.D.,
sakyol03@hotmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah BEYOĞLU
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tıp Fakültesi Göz Hastalıkları A.B.D.,
drabeyoglu@gmail.com

GİRİŞ

Gelişmekte olan ülkelerde 25-74 yaş arasındaki bireylerde görme azlığının en sık 4. nedeni olan Diabetes mellitus (DM), vücutta insülin yokluğu ya da var olan insüline karşı reseptör direnci sonucu gelişen hiperglisemi ile karakterize yaygın görülen sistemik bir hastalıktır.

Hiperglisemi sonucu; nefropati, retinopati, periferik nöropati gibi mikrovasküler komplikasyonlar gelişebilirken, oftalmik olarak, katarakt, glokom, retinopati, keratit, tekrarlayan punktat epitelopati, kuru göz hastalığı gibi komplikasyonlar görülebilir.

Buradan hareketle bu çalışmada, insülin bağımlı tip 2 DM hastalarında gözyaşı miktarı ve kalitesindeki değişikliklerin tespit edilmesi amaçlanmıştır.

GELİŞME:

Kuru göz, erişkin popülasyonda en sık görülen göz hastalığıdır. Gözyaşı filmini oluşturan tabakaların bir ya da birkaçının yetersizliği sonucu meydana gelir. Semptomları ve klinik bulguları oldukça değişkendir. Kuru gözün ortaya çıkmasındaki ana faktör gözyaşı ozmolaritesinin artmasıdır. Gözyaşı ozmolaritesi artışında 2 faktör rol oynar:

1- Gözyaşı yapımının azalması

- Gözyaşı sekresyonunun azalması
- Korneal hassasiyetin azalması (kırpma refleksi azaldığı için gözyaşı ozmolarite değişikliği korneada morfolojik ve biyokimyasal değişikliklere yol açar)

2- Gözyaşı buharlaşmasının artması

- Kapak aralığının genişlemesi
- Meibomius bezi hastalığı

Gözyaşı yapımı ve buharlaşma arasındaki dengeye gözyaşı döngüsü adı verilir. Dengenin bozulması ile ortaya çıkan osmolarite artışı kornea epitelinde toksik etki yapar. Gözyaşı eliminasyonunun azalması ile çevresel antijenlerin ve toksik yıkım ürünlerinin, interlökin-1 (IL-1), Tümör nekrozis faktör- α (TNF- α) gibi proinflamatuvar sitokinlerin gözyaşında birikimine ve sonuçta oküler yüzeyde inflamasyona neden olmaktadır. Gözyaşı eliminasyonu daha çok nazolakrimal yolla olmaktadır. Eliminasyonda buharlaşma ve oküler yüzeyden emilimin rolü azdır.

Azalmış gözyaşı eliminasyonunun en sık nedenlerinden birisi seyrek ve güçsüz göz kırpmadır. Kornea gözyaşı ilişkisinin bozulması sonucu kornea ve konjoktiva epitelinde patolojik değişiklikler meydana gelir. Hem kornea hem de konjonktival epiteli hücre yüzey pililerini kaybeder. Morfolojik olarak konjonktiva daha fazla etkilenirken, konjonktival deskuamasyon ve goblet hücre kaybı meydana gelir.

Kuru gözün yüzey hastalığı oluşturmada osmolarite dışında ek faktörler de vardır. Bu faktörlerden birisi gözyaşı kırılma zamanı (GKZ)'dir. Kuru gözlü hastaların 1/3'ünde kırpmalar arası gözyaşı film devamsızlığı gelişir. Kuru gözlü hastalarda GKZ belirgin olarak azdır ancak bu durum asemptomatik olup hastalar tarafından fark edilmeyebilir. Gözyaşı film stabilitesinin bozulması 2 şekilde açıklanabilir:

- 1- Hücre yüzey glikoproteinlerinin azalması
- 2- Gözyaşı sekresyonunun azalması

Kuru göz sendromunda inflamasyon anahtar rol oynamaktadır. Kuruluk, hiperosmolarite, göz kırpma sırasında oluşan mikrotravmalar, lakrimal bez ve göz kapaklarından proinflamatuvar sitokinlerin salınımı ve gözyaşı koruyucu faktörlerin eksikliği ile inflamasyon aktive olarak oküler yüzey hasarına neden olur.

DM'li hastalarda görülen uzun süreli hiperglisemi sonucu oluşan kuru göz sendromu, gözyaşı ve oküler yüzeyde çeşitli etkilere neden olmaktadır:

1- DM'li hastalarda ilerlemiş glikolizasyon ürünleri artmıştır. Bu ürünlerin artması reaktif oksijen radikallerinde artışa neden olur. Oluşan bu süperoksit radikalleri ise kornea epitel hücrelerinde sinyal akımını değiştirerek yara iyileşmesinde gecikme ve korneal duyarlılıkta azalmaya neden olur.

2- Gözyaşı filminde ve epitel hücre yüzeyinde hiperosmolariteye neden olarak TNF- α , IL-6 ve Matriks metalloproteinaz-9 (MMP-9) gibi kuru göz etyolojisinde rolü olduğu düşünülen proinflamatuvar sitokinleri uyarır.

3- Lakrimal gland'ta histopatolojik değişikliklere neden olur.

Bu patolojik değişiklikler klinikte karşımıza yanma, batma, sulanma gibi şikayetlerle gelebildiği gibi hastalar asemptomatik de olabilir.

Kuru göz sendromunda muayene:

Kuru göz sendromunda erken evrelerde oküler yüzey ve gözyaşı filmi normaldir. Biyomikroskopik muayenede görülen ilk bulgu gözyaşı viskozitesinin artması ve gözyaşı filmi yüzeyel akımında yavaşlamadır. Floreseinle boyama sonrası floreseinin koyu kalması, parlak görülmemesi ve ilerleyen zamanlarda gözyaşı menisküsünde azalma ile birlikte gözyaşında debrisler görülür. Prekorneal filmde incelme, konjoktivada kuruluk, gözyaşı menisküsünün silinmesi ve kaybı, punktat epitelyopati, santral ya da periferik kornea incelmesi gelişebilir.

Kuru göz sendromunda tanı:

1- Biyomikroskopik olarak rose bengal ya da floresein boyama sonucu punktate epitelyopati varlığı, gözyaşı menisküsünde azalma görülür.

2- Schirmer testinde azalma, özellikle anestezi sonrasında refleks gözyaşı elimine edildiği için önemlidir.

3- Gözyaşı ozmolaritesi kuru göz sendromu tanısında altın standarttır. 312 mOsm/L' den yüksek değerler kuru göz için tanısal anlam ifade eder. Klinikte rutin kullanılan bir yöntem değildir. Hiperosmolar gözyaşı filmi direkt inflamasyonu tetikleyerek, indirekt olarak oküler yüzeyde hasara neden olur.

4- Konjonktiva sitolojisi önemlidir.

5- Ağız kuruluğu gibi semptomların sorgulanması önem taşır. (primer Sjögren Sendromu açısından)

6- Sekonder Sjögren Sendromu bakımından sistemik otoimmün hastalıkların sorgulanması değerli bilgiler verir.

Çalışmamızda, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tıp Fakültesinde göz hastalıkları polikliniğine muayeneye gelen hastaları prospektif olarak; insülin bağımlı tip 2 DM'si olan hastalar (grup 1, n=21) ve refraksiyon kusuru dışında göz muayenesi normal olan hastalar (grup 2, n=20) şeklinde 2 grupta sınıflandırıldı. Bu hastalara rutin oftalmolojik muayenenin yanısıra gözyaşı kırılma zamanı (GKZ), gözyaşı menisküsü (GM), punktat epitelyopati (PE) varlığı, Schirmer Testi (ST) yapılarak değerleri kaydedildi.

Bulgura bakıldığında; grup 1 ve grup 2 arasında cinsiyet ve yaş açısından anlamlı fark bulunmadı ($P > 0.05$). Grup 1'de ortalama DM hastalık süresi $16,33 \pm 7.57$ yıl arasında değişmekteydi. GKZ, grup 1'de 5.45 ± 2.14 sn, grup 2'de 11.45 ± 1.29 sn; GM grup 1'de 0.82 ± 0.08 ml, grup 2'de 2.55 ± 1.19 ml; ST grup 1'de 9.05 ± 4.08 mm, grup 2'de 14.82 ± 1.0 mm şeklinde olup, değerlendirilen bu 3 parametre için istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu tespit edildi ($P < 0.05$). PE ise grup 1'de hastaların 16'sında (% 76.1) mevcuttu.

Sonuç olarak; çalışmamızda bu bulgularla uyumlu olarak DM'li hastaların gözyaşı miktarında ve kalitesinde azalma tespit edildi.

Kuru göz sendromunda tedavi:

Kuru göz tedavisinde amaç gözü mümkün olduğu kadar ıslak tutmaktır. Bu nedenle tedavi 3 kategoride düzenlenir:

- 1- Gözyaşının yerine konması
- 2- Gözyaşının korunması
- 3- Gözyaşı sekresyonunun stimülasyonu

Gözyaşının yerine konulması yapay gözyaşlarının yerine konması ile yapılır. Modern gözyaşı damlaları viskoziteyi arttırmadan gözyaşı film stabilizasyonu sağlar ve epitelyopati nedeniyle irrite olmuş gözleri rahatlatır.

Gözyaşının korunması punktum tıkaçları, buharlaşmayı önleyerek ve fornikse yapay gözyaşının etkisinin devamı için polimer yerleştirerek sağlanabilir.

Gözyaşı stimülasyonu halen sekresyon yapan lakrimal bez var ise, çeşitli sistemik ya da topikal immün supresif ajanlar ile sağlanmaya çalışılır.

Kuru göz tedavisinin temelini oluşturan suni gözyaşları 3 grup altında toplanır:

- 1- Kornea gözyaşı ilişkisini düzelterler: Karboksi-metil selüloz, dekstran 70, hidroksi propilmetil selüloz, polietilen glikol, polvinil alkol, providon, hyaluronik asit v.s.
- 2- Kornea deskuamasyonu azaltanlar: Prezervatifsiz dengeli elektrolit solüsyonları
- 3.Gözyaşı yapımının azalmasını önleyenler: Gözyaşı yapım azalması hiperosmolaritesi sonucu geliştiği için hipoosmoz prezervatifsiz elektrolit içeren damlalar bu amaçla kullanılırlar.

SONUÇ:

DM’li hastalarda periferik nöropati, metabolik disfonksiyon, anormal lakrimal sekresyonlara bağlı kuru göz sendromu görülebilir. Ayrıca otonomik nöropati ile birlikte lakrimal glandın mikrovasküler hasarı, uzun süren diabetik hastalarda lakrimasyonu etkileyebilir. DM’li hastalar kuruluştan şikayet etmeseler de keratokonjonktivitis sikka bulgularına sahip olabilir. Bu hastaların poliklinik kontrollerinde kuru göz hastalığı ve oküler yüzey problemlerinin özellikle değerlendirilmesinde yarar olacağını düşünüyoruz.

KAYNAKÇA:

- 1- O’Dwyer PA, Akova YA eds. Temel Göz Hastalıkları, 2. Baskı. Güneş Tıp Kitabevleri; 2011.
- 2- Ma Ba A, Mak M, Shih K, Tsui C, Cheung R, Lee S, Leung H, Leung J, Leung J TH, Van Boswell M Z, Wong M TL, Lap-Ki A, Lee CH, Jhanji V, Tong L Association of long-term glycaemic control on tear break-up times and dry eye symptoms in Chinese patients with type 2 diabetes. *Clinical and Experimental Ophthalmology* 2018 doi: 10.1111/ceo.13146
- 3- Najafi L, Malek M, Valojerdi AE, Aghili R, Khamseh ME, Fallah AE, Tokhmehchi MRF, Behrouz MJ. Dry eye and its correlation to diabetes microvascular complications in people with type 2 diabetes mellitus. *Journal of Diabetes and Its Complications. Journal of Diabetes and Its Complications* 27 (2013) 459–462
- 4- Achtsidis V, Eleftheriadou I, Kozanidou E, Voumvourakis KI, Eleftherios S, Theodosiadis PG, Tentolouris N. Dry Eye Syndrome in Subjects With Diabetes and Association With Neuropathy. *Diabetes Care* 2014;37:e210–e211 | DOI: 10.2337/dc14-0860
- 5- Zou X, Lu L, Xu Y, Zhu J, He J, Zhang B, Zou H. Prevalence and clinical characteristics of dry eye disease in community-based type 2 diabetic patients: the Beixinjing eye study. *BMC Ophthalmology* (2018) 18:117 <https://doi.org/10.1186/s12886-018-0781-7>

**TAXONOMY AND GENETIC ANALYSIS OF CHAETOGNATHA (SAGITTIDAE)
SPECIES IN İSKENDERUN BAY**

Cemal TURAN and Durul HAZAR

Iskenderun Technical University, Faculty of Marine Sciences and Technology, Fisheries
Genetics and Molecular Ecology Laboratory, Iskenderun, Turkey.
Corresponding author: cemal.turan@iste.edu.tr

In this study, it is aimed to determine the key morphologic and genetic characters of the chaetognatha (Sagittidae) species collected from İskenderun Bay that were used in their taxonomy, and also find taxonomic relationship of these species. Five chaetognatha species were found at the end of examination, and *Sagitta enflata* was dominant species (%78.6). The other species were *Sagitta lyra* (% 8.40), *Sagitta bipunctata* (% 5), *Sagitta minima* (% 4.40) and *Sagitta serratodentata* (% 3.30).

As a result of morphometric and meristic examination of the species with discriminant function and principal component analyses, *S. bipunctata* and *S. serratodentata* species showed high morphological discreteness from the other species. On the other hand, *S. lyra* and *S. enflata* species showed close relationship in terms of morphology. In discriminant function analysis, proportion of correctly classified *S. bipunctata* (%100) and *S. serratodentata* (%100) species to their original group were highest. Moreover, proportion of correctly classified individuals to their original groups for the *S. lyra* was lowest (%45,2).

In the UPGM dendrogram, *S. lyra* ve *S. enflata* exhibited closest morphological similarity, and *S. bipunctata* showed highest morphological differentiation within *Sagitta* genera.

Principal component analysis determined that head and neck width were important key characters for the taxonomic description of these species.

As a result of DNA extraction methods, DNA could not be extracted from ketognats. This was attributed to very small size of the species and to their body structure which is very sensitive.

Key words: Iskenderun Bay, Chaetognatha, Morphometric, Meristic, Genetic, Taxonomy

INTRODUCTION

Planktonic organisms forming the first link of the food chain in water are active organelles that can be grouped into two groups according to their origin (Özel, 1998).

Ketognat phyla, which has a wide distribution and wide range of depth distribution between animal planktons, has a great importance in the marine macroplankton communities after the copepods. Some ketognate species are used as a carrier in the life cycle of parasites. About 125 species belonging to this group have been identified. Sagittidae family is the most abundant group in terms of species diversity (McLelland, 1989).

12 pelagic ketognat species are reported in the Mediterranean; of these, 4 (*Sagitta setosa*, *S. enflata*, *S. bipunctata*, *S. serratodentata*) were epiplanktonic; 3 of them (*S. minima*, *S. hexaptera*, *Krohnia subtilis*) epimesoplanktonic; 4 (*S. lyra*, *Pterosagitta draco*, *S. planctonis*, *S. Decipiens*) are mesoplanktonic and *Eukrohnia hamata* meso and batipelajik. *S. lyra* and *S. hexaptera* are very large. Spadella, a benthic species and living among the Posididian cephaloptera, can sometimes be found in surface waters (Özel, 1998).

The genetic structure of ketognate species and the genetic differences between these species are required for the determination of the characteristics of the species. The genetic structure of zooplankton populations is useful in the quantitative estimation of reciprocal gene flow distributions of planktons and in understanding the distribution areas at the site of ocean currents. The distribution width of the species, the multiplicity of species and the natural disparities in different regions can cause differences between species and cause genetic drift.

To date, no determining the morphological and genetic characteristics have been applied for ketognat species in Turkey. therefore, the morphological and phylogenetic relationship of ketognat species found in the Gulf of Iskenderun were aimed to determine.

MATERIALS AND METHODS

Plankton samples examined in the study were taken from 3 stations selected from the coast of Samandağ and Iskenderun coasts in the Iskenderun Bay by vertical, horizontal and oblique shots with plankton scoop (Figure 1). Representing the coast of Samandağ between Domuzburnu and Keldağı, representing the coast of Iskenderun between Iskenderun and Arsuz. In this study, 120 cm long nylon plankton diaper was formed and plankton scoop was used. The plankton gland has an aperture of 200 µm.

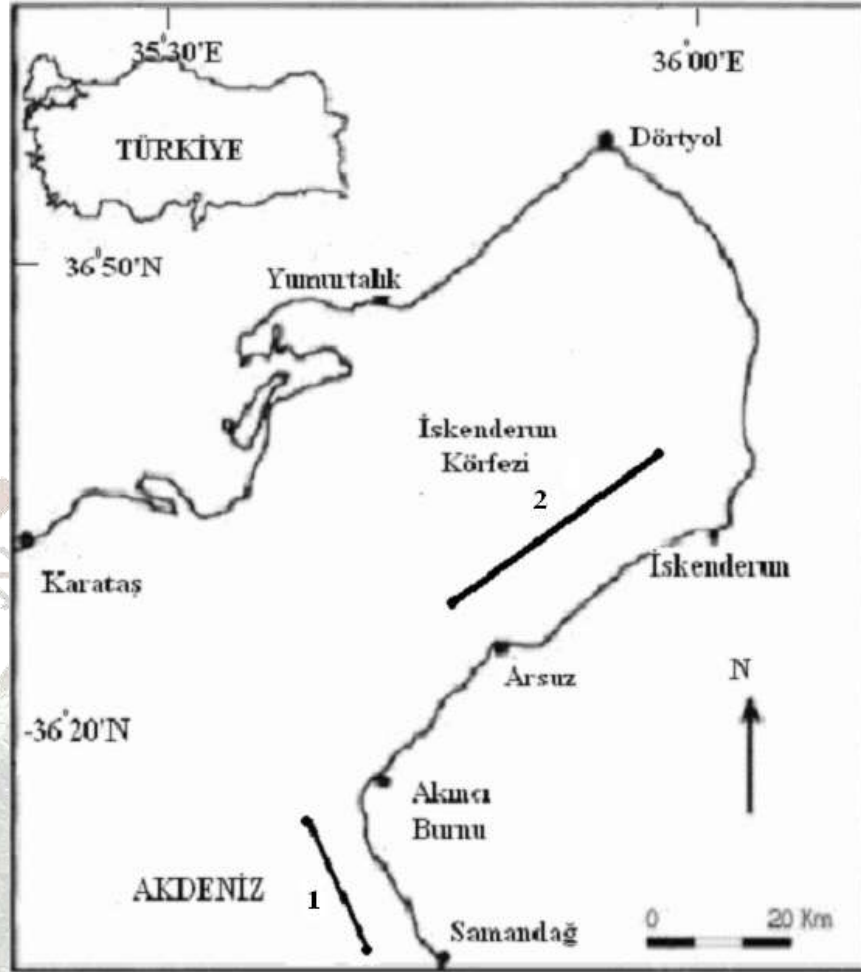

Figure 1. Sampling stations in the Coast of Iskenderun

Samples were fixed in a solution of 70% ethyl alcohol in 500 ml containers. In the laboratory, the samples obtained from the sampling areas were separated from the material (ketognat) and placed in 20 ml glass bottles. Then, the specimens were separated by binocular and centrosomes under microscope and their measurements and measurements were made (Pierrot-Bults ve Chidgey 1988, MClelland 1989, Bierrı 1991). In addition, all types of species detected, taken with a digital camera pictures in a microscope. Total length measurements and other diagnostic features of the species were taken in millimeters.

Discriminant Function Analysis and Principal Component Analysis were used to find the shape and degree of taxonomic relationship between species. UPGM dendrogram was used to show the taxonomic relationship between species. In the UPGM dendrogram, Euclidean distance was used to calculate the morphological distance between species. The related calculations were made by using SPSSv12, Statistica v13.0 11, "SYSTAT v11 13 Statistical package programs and Excel package programs.

The DNA of the ketognate samples was obtained using standard phenol chloroform isoamyl alcohol protocol (Sambrook et al., 1989). After DNA extraction, DNA product was controlled in 0.7% agarose gels.

RESULT AND DISCUSSION

As a result of the vertical and horizontal shots taken from 3 different stations in Samandağ coast, 4 species were identified. *S. inflata* was observed with 75% (21) ratio as the most dominant species. Other species, *S. serratodentata* 10.7% (3), *S. minima* 7.1% (2), *S.*

lyra 7.1% (2) and was found to be at the rate, respectively. A total of 28 individuals were counted and 4 species were identified as a result of vertical, horizontal and oblique shootings from three different stations on the Iskenderun Coast (Figure 2). In April 2005, *S. inflata* (119) was observed with a rate of 79.3% as the most dominant species. Other species were determined to be *S. lyra* 8.6% (13), *S. bipunctata* 6% (9), *S. minima* 4% (6) and *S. serratodentata* 2% (3) (Figure 3).

A total of 178 specimens were found and *S. inflata* (Figure 4) was observed with a rate of 78.6% (140%) as the most dominant species. *S. inflata* was the most dominant species in both regions, 75% of which was recorded in Samandağ coast and 79.3% was recorded in Iskenderun coast.

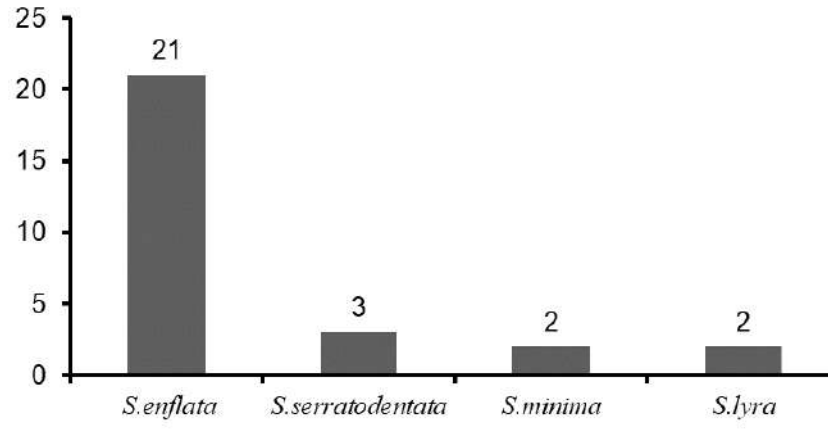

Figure 2. Numerical distributions of ketognate species from February 2005

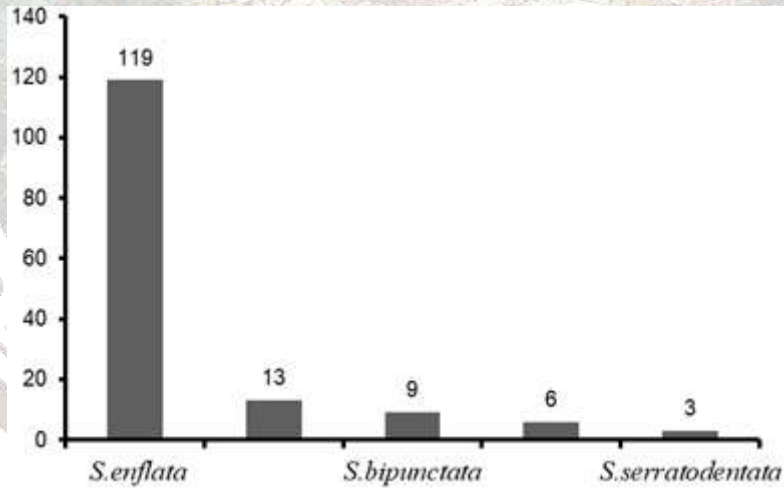

Figure 3. Numerical distributions of ketognate species from April 2005

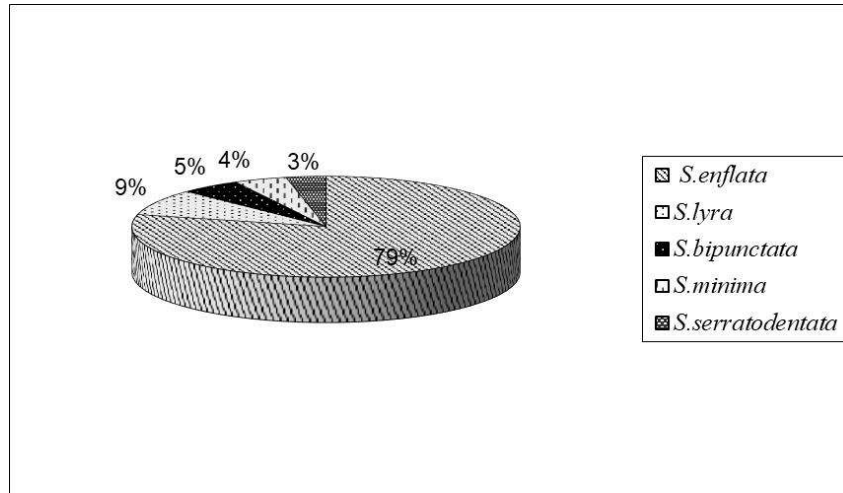

Figure 4. Distribution of ketognate species in February and April 2005

As a result of morphological relations between species, *S. bipunctata* and *S. serratodentata* species were observed to be more distant species in terms of morphological relation from other species. *S. lyra* is more similar in morphological relation to *S. inflata* species, whereas *S. inflata* is partially close to *S. minima* species (Figure 5).

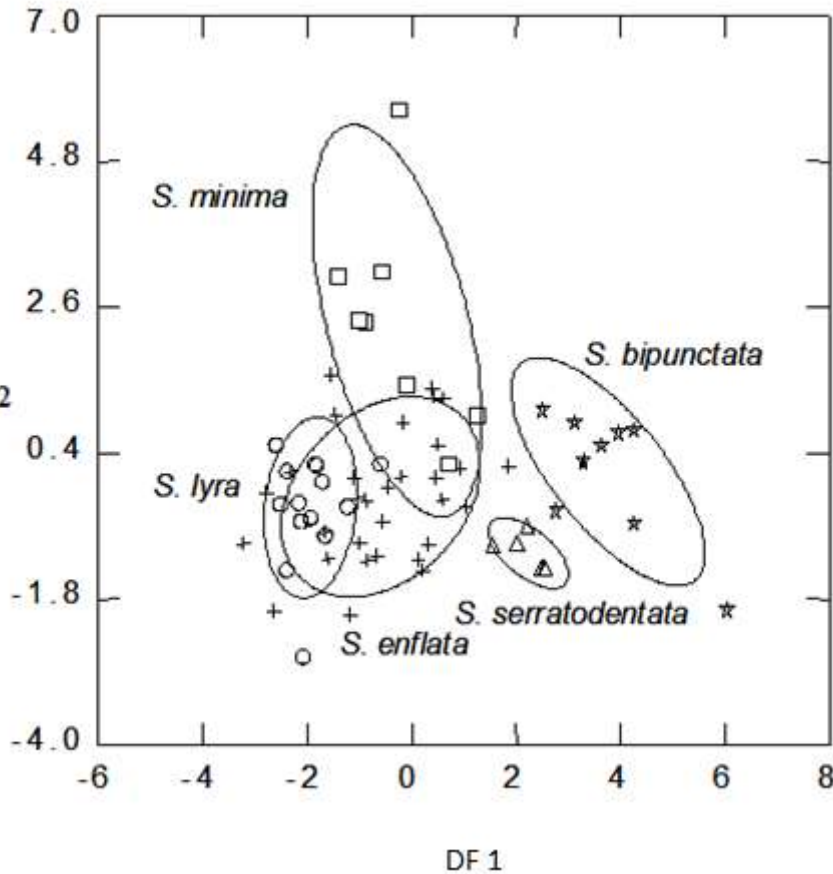

Figure 5. Morphometric and meristic differentiations of the Sagitta species in the discriminant space.

In terms of morphometric and meristic characters, the highest rate of classification according to their group was shown with *S. serratodentata* and *S. bipunctata* species 100%. *S. lyra* individuals were classified to their original group at 85.7%. The individuals of *S. minima* were classified as 75% towards their original group (Table 1).

Table 1. Correct classification analysis of Sagitte species

Species	<i>S.lyra</i>	<i>S.enflata</i>	<i>S.minima</i>	<i>S.serratodentata</i>	<i>S.bipunctata</i>	Total
<i>S. lyra</i>	85,7	14,3	0	0	0	100
<i>S. enflata</i>	29,0	45,2	19,4	6,5	0	100
<i>S. minima</i>	0	25,0	75	0	0	100
<i>S.serratodentata</i>	0	0	0	100	0	100
<i>S. bipunctata</i>	0	0	0	0	100	100

As a result of the evaluation made according to the degree of effectiveness of morphometric and meristic characters used in the distinction of species, it was determined that there were the first four characters that could be effective in the separation; Head width (BG), Neck width (BoG), Head Length (BU) and Body width (VG). The first four characters that can be effective in discriminating the species.

According to the UPGMA tree, *S. lyra* and *S. inflata* appear to be the closest or similar species to each other. Although *S. minima* and *S. serratodentata* species are close to each other, they are morphologically different from *S. lyra* and *S. inflata* species. *S. bipunctata* is the most distinctive species (Figure 6).

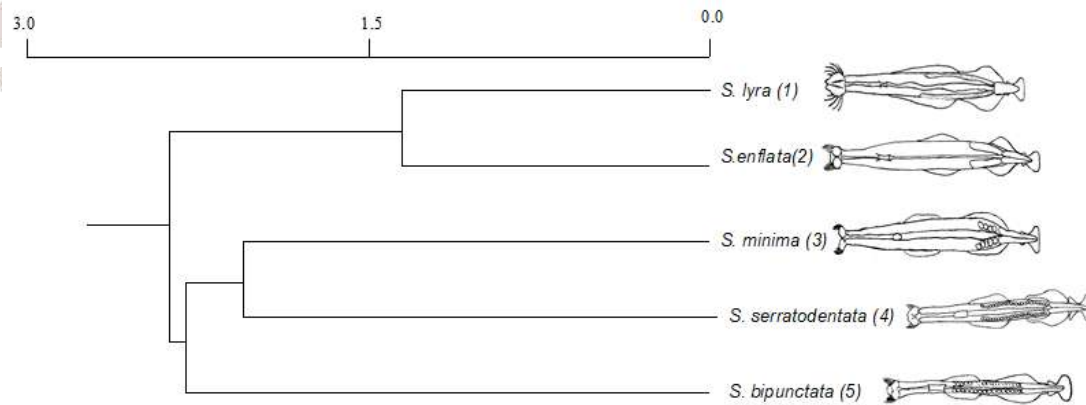

Figure 6. UPGMA tree of Nei's (1972)

İşmen (2000) reported 7 ketognat species in his work between April 1999 and March 2000 in the Gulf of Iskenderun identified and ketognat fauna detection, seasonal distribution, developmental stages, reproductive times and genus of maturity were examined and the most abundant species *Sagitta enflata* (60.6%) were *Sagitta tenuis* (17.2%), *Sagitta minima* (8.8%), *Sagitta bipunctata* (5.8%), *Sagitta setosa* (3.5%), *Sagitta serratodentata* (2.5%) and *Sagitta megalophthalma* (1%). Rottini and Fabris (1978), in the Aegean and the Sea of Ianion in the summer of their work on the distribution of ketognat species have identified 10 species. The

most prevalent species were *S. minima* (25.61%), *S. inflata* (18.28%), *S. serratodentata atlantica* (6.14%), *S. lyra* (4.43%), *S. hexaptera* (3.57%), *Krohnitta subtilis* (*S. decipiens*) (1.81%), *S. setosa* (1.19%), *S. bipunctata* (1.10%) and *Eukrohnia hamata* (0.09%), respectively. The results obtained in this study were similar to the previous studies in the Mediterranean.

The mtDNA extraction was performed for the ketognate species. However, the DNA extraction was not successful because of the small size of the species and the deformation of the body structures. In the next study, it is planned to perform DNA extraction by developing different DNA extraction methods and the genetic analysis of this obtained DNA by using molecular genetic techniques (Turan et al., 1998; Turan et al., 2004). Using genetic techniques to analyze the morphological relationship of the species with each other with genetic data will make this study more beautiful in the future.

REFERENCE

- Bierri, R., 1991. Six new genera in the Chaetognatha family Sagittidae. *Gulf-Res. Rep.*, 8 (3): 221-225.
- İşmen, P., 2000. İskenderun körfezinde ketognat dağılımı ve topluluk yapısı. Yüksek Lisans Tezi, Antakya.
- McLelland, J.A., 1989. An illustrated key to the chaetognatha of the Northern Gulf of Mexico with notes on their distribution. *Gulf-Res. Rep.*, 8 (2): 145-172.
- Özel, İ., 1998. Planktonoloji 2 (Denizel zooplankton). Ege Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi Yayınları. No: 49. İzmir.
- Pierrot-bults, A.C. and Chidgey, K.C., 1988. Chaetognatha, Synopses of the British Fauna. No: 39.
- Rottini, L. and Fabris, F.M., 1978. Pelagic Chaetognaths fished during a summer cruise in the Aegean and Ianian seas. *Oebalia*, 4: 25-36.
- Sambrook J., Fritsch E. F., Maniatis T. 1989. Molecular cloning: a laboratory manual (No. Ed. 2). Cold spring harbor laboratory press.
- Turan, C., Carvalho, G. R., Mork, J., 1998. Molecular Genetic Analysis of Atlanto-Scandian Herring (*Clupea harengus*) Populations using Allozymes and Mitochondrial DNA Markers. *Journal of Marine Biological Association of UK*, 78, 269-283
- Turan, C., 2004. Stock Identification of Mediterranean Horse Mackerel (*Trachurus mediterraneus*) using Morphometric and Meristic Characters. *ICES Journal of Marine Science*, 61: 774-781.

GENETIC STRUCTURE OF THE EUROPEAN EEL *ANGUILLA ANGUILLA* with MTDNA SEQUENCING ANALYSIS

Serpil KARAN*, Ali UYAN, Servet Ahmet DOĞDU, Funda TURAN, Mevlüt GÜRLEK,
Cemal TURAN

Iskenderun Technical University, Faculty of Marine Sciences and Technology, Iskenderun,
Turkey.

*Corresponding author: karann.serpil@gmail.com

The genetic structure of European eel *Anguilla anguilla* from two locations was investigated using mtDNA Cyt b region. The total sequence length, variable sites and parsimony informative sites were 367 bp, 5 bp and 1 bp, respectively. Overall genetic diversities was 0.002738. The overall haplotype diversity between populations was found to be 0.4545. The highest genetic diversity (0.004566) was observed in the Güzelburç, whereas the lowest (0.000909) genetic diversity was in the Gölbaşı population.

Keywords: Population genetics, European Eel, *Anguilla anguilla*, mtDNA, Sequencing

INTRODUCTION

The European eel *Anguilla anguilla* is an economically important species distributed North Cape in Northern Norway, southwards along the coast of Europe, on the North African coasts (Dekker 2003), all coasts of the Mediterranean and along the eastern and southern coasts of Turkey (Ozogul *et al.* 2005). *A. anguilla* have a catadromous life history, spawn in estuarine habitats in marine waters, and their larvae are transported back to their growth areas in freshwater (Tsukamoto 1992).

Population genetics studies seeks to understand how and why the frequencies of alleles and genotypes change over time within and between populations and are particularly relevant today in the expanding quest to understand the basis for genetic variation within and between populations (Clark 2001). Mitochondrial DNA symbolizes a useful marker system for use in population and phylogenetic studies because of its maternal mode of inheritance and relative lack of recombination (Turan *et al.*, 2009). Futhermore, the Cyt b gene has been recognised to be sensitive in detecting genetic diversity and population genetic structure of fish and has been used for analysis of populations in several fish (Sun *et al.*, 2012; Wang & Yin, 2014).

In the present study, partial mtDNA Cyt b gene sequence analysis was used to study population genetic structure in *A. anguilla* in the Orontes River of Hatay, Turkey.

MATERIAL AND METHODS

A. anguilla specimens were collected from Gölbaşı and Güzelburç locations on the Orontes River in Hatay, Turkey. The collected samples were placed in plastic bags individually and frozen at -20°C till they arrived to the laboratory. Dissected muscle from fish was preserved in 98 % ethanol.

For mtDNA sequence analysis, Cyt b gene were amplified by PCR reactions. Visualization of amplified Cytb region was performed on 1.5% agarose gel. Quantitation of the PCR product was completed using spectrophotometer. The DNA sequencing was performed with chain termination method by Sanger *et al.* (1977) which was applied with Bigdye Cycle Sequencing Kit V3.1 and ABI 3130 XL genetic analyzer. The initial alignments of partial Cyt b sequences were run with Clustal W program (Thompson *et al.*, 1994) and final alignment was completed manually with BioEdit (Hall 1999). After sequence alignment, the best model for sequence divergences were calculated using Mega v7.

RESULTS

The average nucleotide composition of thymine (T), cytosine (C), adenine (A) and guanine (G) were as 31.1 %, 25.3 %, 28.4 % and 15.2 %, respectively. The best model for the data was Jukes-Cantor model (Jukes and Cantor, 1969) which was used in the genetic diversity and divergence analyses.

In the mtDNA sequencing analysis, the partial Cyt b gene sequences consisted of 367 bp fragments in which there were 362 bp conserved sites, 5 bp as variable sites, 1 bp parsimony informative side and 4 bp singleton side. Sequence analysis of the Cyt b revealed 4 different haplotypes. The overall haplotype diversity between populations was found to be 0.4545. Haplotypes 1 was shared between Gölbaşı and Güzelburç populations (Table 1).

Table 1. Distribution and frequency of Cytb haplotypes of *A. anguilla* populations

Haplotypes	Golbası	Guzelburc
Hap 1	5	4
Hap 2	1	-
Hap 3	-	1
Hap 4	-	1

The highest genetic diversity (0.004566) was observed in the Güzelburç, whereas the lowest genetic diversity (0.000909) was in the Gölbaşı population. The mean genetic diversity among populations was found to be 0.002738. For inter-population comparison, genetic divergence between Gölbaşı and Güzelburç populations was found to be 0.002585 ($P>0.05$). Tajima's D (Tajima, 1989) for the *A. anguilla* populations was found to be -1.527332.

DISCUSSION

Here we present a study of mtDNA sequences that revealed mtDNA sequence variation of the European eel. The analysed Cyt b gene sequences were 367 bp fragments in which 362 bp conserved sites, 5 bp as variable sites, 1 bp parsimony informative side and 4 bp singleton sites were observed. Daemen *et al.* (2001) studied analysis of the genetic structure of *A. anguilla* by using 392 bp Cyt b region and found 10 bp singleton site and 15 bp variable sites.

In the present study, average haplotype diversity between populations was found to be 0.4545 with overall 4 different haplotypes. Daemen *et al.* (2001) identified 17 haplotypes with average haplotypes diversity 0.819 between *A. anguilla* populations by using Cyt b gene. Ragauskas *et al.* (2014) studied analysis of the genetic structure of *A. anguilla* by using D-loop region and found the haplotype diversity as 0.99567.

The mean genetic diversity presented here among populations was found to be 0.002738. Ragauskas *et al.* (2014) examined genetic structure of *A. anguilla* by using D-loop region and found the genetic diversity as 0.02426. The low genetic diversity found in this study among *A. anguilla* populations may give rise to heavy fishing pressure, pollution caused by agricultural activities, drilling activities and household wastes (Özşahin 2011).

In summary, the genetic structure of *A. anguilla* is important both to scientific research and the conservation of this species. The technique of nuclear genes with different genetic markers such as microsatellites and using other parts of mtDNA are needed for further genetic clarifications.

REFERENCES

- Daemen, E., Cross, T., Ollevier, F., & Volckaert, F. (2001). Analysis of the genetic structure of European eel (*Anguilla anguilla*) using microsatellite DNA and mtDNA markers. *Marine Biology*, 139(4), 755-764.
- Hall T. A. (1999). January. BioEdit: a user-friendly biological sequence alignment editor and analysis program for Windows 95/98/NT. In *Nucleic acids symposium series* (Vol. 41, No. 41, pp. 95-98). [London]: Information Retrieval Ltd., c1979-c2000.
- Kocher, T. D., & Stepien, C. A. (Eds.). (1997). *Molecular systematics of fishes*. Elsevier.
- Ragauskas, A., Butkauskas, D., Sruoga, A., Kesminas, V., Rashal, I., & Tzeng, W. N. (2014). Analysis of the genetic structure of the European eel *Anguilla anguilla* using the mtDNA D-loop region molecular marker. *Fisheries Science*, 80(3), 463-474.
- Slatkin, M. (1987). Gene flow and the geographic structure of natural populations. *Science*, 236(4803), 787-792.
- Sun, P., Shi, Z., Yin, F., Peng, S. (2012). Population genetic structure and demographic history of *Pampus argenteus* in the Indo-West Pacific inferred from mitochondrial cytochrome b sequences. *Biochem. Syst. Ecol.* 43, 54e63.
- Tamura K., Peterson D., Peterson N., Stecher G., Nei M., Kumar S. (2011). MEGA5: molecular evolutionary genetics analysis using maximum likelihood, evolutionary distance, and maximum parsimony methods. *Molecular Biology and Evolution*, 28(10), 2731-2739.
- Tesch, F. W. (1980). Occurrence of eel *Anguilla anguilla* larvae west of the European continental shelf, 1971–1977. *Environmental Biology of Fishes*, 5(3), 185-190.
- Thompson J. D., Higgins D. G., Gibson T. J. (1994). CLUSTAL W: improving the sensitivity of progressive multiple sequence alignment through sequence weighting, position-specific gap penalties and weight matrix choice. *Nucleic Acids Research*, 22(22), 4673-4680.
- Tsukamoto, K. (1992). Discovery of the spawning area for Japanese eel. *Nature*, 356(6372), 789-791.
- Turan, B. C., Gurlek, M., Yaglioglu, D., & Ozturk, B. (2009). Genetic differentiation of Mediterranean horse mackerel (*Trachurus mediterraneus*) populations as revealed by mtDNA PCR-RFLP analysis. *Journal of Applied Ichthyology*, 25(2), 142-147.
- Wang, J., Sun, P., & Yin, F. (2014). Low mtDNA Cytb diversity and shallow population structure of *Eleutheronema tetradactylum* in the East China Sea and the South China Sea. *Biochemical Systematics and Ecology*, 55, 268-274.
- Watanabe, S. (2003). Taxonomy of the freshwater eels, genus *Anguilla* Schrank, 1798. In *Eel biology* (pp. 3-18). Springer, Tokyo.

THE RELATIONSHIP BETWEEN GENETIC CHANGE AND TOLERANCE IN TILAPIA (*OREOCHROMIS AUREUS*) EXPOSED TO TOXIC CONTAMINATION

Cemal TURAN and Sibel SEVENLER

Iskenderun Technical University, Faculty of Marine Sciences and Technology, Fisheries
Genetics and Molecular Ecology Laboratory, Iskenderun, Turkey.

Corresponding author: cemal.turan@iste.edu.tr

In this study, tilapia (*Oreochromis aureus*) specimens were exposed to high concentration of different toxic pollutant groups to see genetic change and tolerances of genotypes to the pollutants. *O. aureus* were exposed in the laboratory to 0,03735 g/l potassium chromate, 10,42 µg/l endosulfan and 8mg/l Dodecylbenzenesulfanic acid sodium salt. At the end of experiment, the genotypic structure of both dead and survived specimens was analysed by allozyme electrophoresis at six loci (ME, ICD, AAT, PGI, MDH, G3PDH).

Tilapia specimens at the experiment groups, respectively; In the potassium chromate treatment tank, %100 of the exposed tilapia did not survive, dodecylbenzenesulfanic acid sodium salt test, %90 of the exposed tilapia did not survive and endosulfan in the treatment tank %70 of the exposed tilapia did not survive, while tilapia specimens not died under control conditions during the chemical analysis. Higher rate of die was confirmed at the conclusion of potassium chromate test.

Genotype to indication were not to realized at PGI, MDH and G3PDH enzymes. Two variety homozygous genotypes were determined at *ME* and *ICD* enzymes while a homozygous genotype were determined at the AAT for all treatment groups.

No significant differences among frequencies of genotypes were observed for surviving and nonsurviving individual at the ME enzyme conclusion of dodecylbenzenesulfanic acid sodium salt and endosulfan tests. Chi-square test indicated no significant difference between all treatment group and genotypes for ME and ICD enzymes at the conclusion of dodecylbenzenesulfanic acid sodium salt and endosulfan test.

Statistically no different or no significant to result were exposed of conclusions to observed between maximum and minimum median time-to-mortality of individual to obtained at the conclusion dodecylbenzenesulfanic acid sodium salt and potassium chromate tests to calculated with Kaplan- Meier method

Key words: Tilapia, Toxic pollutants, Genetic tolerance, Genotype analysis.

INTRODUCTION

In the last century, rapidity of industrialization, advances in technology, and the increase in the world population have brought environmental pollution together (Dökmeci, 1980). Environmental pollution was present in the cities in ancient times but until the transition to modern industrialization, the shape and distribution of pollution remained very limited. Nowadays, when the pollution problems such as pollutants, urban wastes, waste water of settlement and industrial centers are compared with the past, it is observed that the problem of our age is very different (Akman et al. 2000).

While the size of the pollution has increased rapidly, it has disturbed the balances in the world and has caused negative effects on the environment. Particularly when the water environment, which forms part of the ecosystem, is used as a receiver and removal zone for used waters and other wastes, it has become the most polluted part in the ecosystem compared to air and soil (Kaya et al. 1998). Due to the physical, chemical and biological contamination of water, changes in the quality and properties of water occur. Therefore, these changes adversely affect aquatic organisms (Gidirişlioğlu et al. 1998).

While toxic wastes reaching to seas and other water bodies in many ways are diluted to very small levels, these low amounts of pollutants accumulate in the vegetative and animal planktons that constitute the primary and secondary production and enter the first ring of the food chain. Toxic accumulators continue to accumulate in the food chain, and continue to accumulate and show the toxic effects on these creatures as well as fish and mammals (Yaramaz, 1992).

As can be seen, the effects of toxic substances that are involved in the water environment in various ways on aquatic organisms are a very serious and important problem. Because these compounds have the ability to cause many diseases, including cancer. In addition, these toxic agents affect the genetic structure of living things by mediating events such as mutation and selection. As a result of these events, living things that cannot adapt to the environment may die or there may be decreases in participation in the population. Adaptation takes place only to the extent that changes in gene frequencies contribute to the formation of organs or other properties that cause these organisms to better adapt to the environment in which they exist (Turan, 2002). Reductions in genetic diversity may cause a population to adapt more difficult to artificially or naturally occurring changes in the environment. This can lead to severe population fluctuations and may result in the destruction of that population. Therefore, the genetic variation present can play a vital role in the evolutionary change based on adaptation. As a result of these events, the genetic changes in the negative direction of the population also affect the future generations, causing the extinction of a species in the region where the generation lived. When all these reasons are taken into account, the genetic changes caused by toxic substances on living things are very important for the continuity and the diversity of life.

In this study, the effects of various toxic pollutants are planned to examine in th laboratory conditions. The aim of this study is to investigate the genetic changes caused by the different toxic pollutant groups and find the tolerance of the genotypes to the pollutants.

MATERIALS AND METHODS

The fish material used in the study was composed of *Oreochromis aureus* species, which was obtained from the Aquaculture Research and Breeding Station of Cukurova

University. Test and control groups were stocked 10 fish and a total of 40 fish were used. The collected fish samples were brought to Mustafa Kemal University Fisheries Faculty Aquarium Unit in ventilated tanks. After the fish were brought to the laboratory, they were adapted for 15 days in the aquariums where they were placed.

Adapted fish materials were subjected to various toxic substances in different doses at certain time intervals. Three different chemicals were used for toxicity tests. For heavy metal testing, fish were fed to 0.03735 g / l potassium chromate for 40 hours, fish materials for pesticide testing 10.42 µg / l endosulfana for 40 hours, and samples for detergent test 8 mg / l dodecylbenzenesulfanic acid sodis for 48 hours exposed to salt. During the trial, every aquarium was checked in half an hour and the dead fish were removed from the aquariums and placed in the bottom of the fish by labeling them according to the time of mortality. At the end of the analysis, the fish in the control group were taken from the aquariums and placed in the bottom. Then, the length and weight measurements of each fish sample were made and muscle tissues were taken to the ependorf tubes for genetic analysis.

For genetic analysis, by using horizontal starch gel electrophoresis method, six different enzymes (ME, ICD, AAT, PGI, MDH, G3PDH) were used to determine genetic changes among individuals. Muscle tissue samples from dead fish were taken immediately after mortality and stored in deep freezer (-30 °C). After the end of the toxicity test, 13% Starch gel was prepared first for the genetic analysis of the samples. In order to perform the electrophoresis procedure, 0.3 g of muscle tissue samples were taken into the ependorf tubes for each fish and 50 µl of 0.1 M Tris HCl was extracted by adding homogenizer buffer (pH 7.5). The samples were then centrifuged in the centrifuge for 1 minute. Samples taken from the centrifuge were placed in ice. The gel was removed from the refrigerator and cut 1/3. The previously prepared filter (whatman) papers were inserted into the cut area of the gel, respectively, by immersing the papers one by one. After the sequencing, T.C. the starch gel was placed in the apparatus and subjected to an electrical current of 30 mA and 220 V for 16 hours.

Dyeing was carried out by pouring the dyeing solutions prepared according to the enzymes onto the sliced gel slices. Genotypes were determined according to the order of alleles in the bands that appeared on the gel. In this way, it has been provided to determine the genotypes which show the best resistance to alleles due to the time of the tilapias which are subjected to various toxic substances and accordingly.

Kaplan-Meier method was used to calculate survival rates of genotypes and Chi-square test was used to compare genotypes and mortality rates. Statistical calculations were made with SPSSv13.0 and Excel package programs.

RESULT

Six enzymes (ME, ICD, AAT, PGI, MDH, G3PDH) were used in the electrophoresis study (Table 1). During the trial, no mortality occurred in the control group. At the end of the potassium chromate treatment, 100% of the tested tilapias were found to die. It was found that 90% of the fish and 70% of the endosulfan treatment were killed at the end of the detergent treatment.

Table 1. E.C. of enzyme systems used in the study. catalog numbers, buffer system used, tissue sample, locus number.

Enzymes	Abbreviation	EC no.	Buffer	Tissue	Locus
Malic Enzyme	ME	1.1.1.40	TC	Muscle	1
Aspartate Amino Transferase	AAT	2.6.1.1	TC	Muscle	1
Isocitrate Dehydrogenase	ICD	1.1.1.42	TC	Muscle	1
Phosphoglucose Isomerase	PGI	5.3.1.9	TC	Muscle	1
Malate Dehydrogenase	MDH	1.1.1.37	TC	Muscle	1
Glycerophosphate Dehydrogenase	G3PDH	1.1.1.8	TC	Muscle	1

Endosulfan Treatment

As a result of the endosulfan effect, 70% of the fish exposed to this chemical were found to be dead. After the trial, the first mortality occurred at the 15th hour and 50% of the fish died after 24 hours. At the end of the application, it was determined that there was an individual with BB genotype (surviving) only in the ME enzyme. Monomorphism was observed at the ICM, ME and AAT enzymes. It has been determined that there is no significant difference between survival curves and mortality times of ICD, ME and AAT enzymes exposed to endosulfan.

At the end of the endosulfan administration, the relationship between the observed allelic frequencies and decreased survivor in the ME enzyme was found to be insignificant in the chi-square test results (Table 2). According to these results, alleles observed in ME enzyme were not effective on survival of individuals.

Table 2. Comparison of the observed allele frequencies and the deceased surviving of individuals in the enzyme ME, which was found as a result of endosulfan application. P, Probability.

Enzyme	χ^2	DF	P
ME	2.59	1	0.107

Potassium Chromate Treatment

At the end of the potassium chromate treatment, 100% of the tested tilapias were found to dead. The first mortality was occurred in the 25th hour interval. ICD and ME enzymes were found to have two different genotypes. All of the dead fish in the AAT enzyme were observed to consist of individuals with single genotypes.

In this application, the highest mortality time (TTD) was found in individuals with AA genotype in the ME enzyme (35.00). In practice, the lowest mean of mortality time (TTD)

was found in individuals with BB genotype in ME enzyme (27.50). This result means that individuals with AA genotypes have a longer survival rate in potassium chromate pollution.

Kaplan-Meier method was used to obtain survival curves of ME genotypes. The first mortality occurred in the 25th hour period in the fish with BB genotype and in the 30th hour interval in the AA genotype. All BB genotyped fish were died at 30th hour, while AA genotypes survived up to 40 hours. The individuals with AA genotypes showed greater tolerance to pollution and lived longer. This situation has different dimensions. If we explain them, these genotypes will also increase the risk of mutation in genes that are deposited under the influence of these metals and that individuals are more resistant to this metal. As a result of these mutations, there is the possibility that the structure of the species or population may change as further generations may have different alleles or characteristics. Considering one, the survival of these genotypes due to its resistance will increase accumulation in fish so that the consumption of these fish increases the risk of heavy metal accumulation in human.

Dodecylbenzenesulfonic Acid Sodium Salt Treatment

At the end of the detergent treatment, 90% of the tested tilapias were found to dead. At the end of the detergent treatment, 90% of the tested tilapias were found to dead. In this experiment, the first mortality was in the 20th hour. Polymorphism was seen only in the enzyme ME. In addition, monomorphism was observed in all individuals who died and survived in the ICD and AAT enzymes. In this application, the highest mean mortality time (TTD) was found in AA and AAT at AA.

In practice, the lowest mortality hour (TTD) was found in individuals with BB genotype in the ME enzyme (27.50). According to this result, which is similar to genotypes obtained in ME enzyme as a result of potassium chromate application; It is understood that individuals with AA genotype in ME enzyme have the chance to live longer in detergent pollution.

At the end of the detergent application, Kaplan-Meier method was used to obtain the survival curves of ME genotypes. With the onset of the application, the first mortality occurred in the 20-hour interval in the AA genotyped fish, while the BB genotype occurred in the 25th hour interval. During this application, all of the fish with BB genotype died at 30 hours, while those with AA genotypes continued their life up to 40 hours. The variation of each genotype for survival curves and hours of mortality is shown in Figure 1. As seen from the end of this application, individuals with AA genotype have a greater tolerance to pollution and live longer.

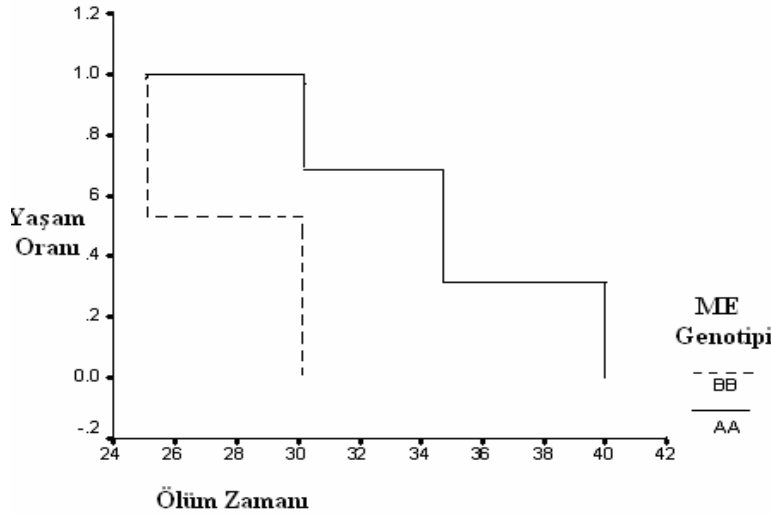

Figure 1. ME calculated by Kaplan-Meier method in potassium chromate treatment survival curves of genotypes.

It was found that the relationship between the allelic frequencies observed in the ME enzyme and the individuals who died and survived at the end of the detergent treatment were insignificant according to the chi-square test results (Table 3). Similarly, Eisenhauer et al. (1999) reported that amphipods (*Hyalella azteca*) subjected to different doses of copper were found that the relationship between the observed allele frequencies was deceased and surviving individuals in GPI, PGM and ACP enzymes was insignificant.

Table 3. Comparison of the observed allele frequencies of the deceased and surviving individuals in the enzyme ME, which is a result of the detergent treatment. P, materiality.

Enzyme	χ^2	Df	P
ME	0.27	1	0.598

A homozygous genotype (AA) was obtained in AAT enzyme for all applications, while two types of homozygous genotype (AA, BB) were determined in ME and ICD enzymes (Table 4.2; 4.4; 4.5.). Therefore, data obtained from the AAT enzyme were not evaluated statistically. There was no significant difference between all treatment groups and genotypes for ME and ICD enzymes (Table 4).

Table 4. Chi-square test results of the relationship between ICD and ME genotypes and treatment groups.

Enzyme	χ^2	Df	P
ICD	1.66	2	0.435
ME	1.76	2	0.415

There was no significant difference between the survival curves and mortality times of the individuals in the ICD, ME and AAT enzymes exposed to endosulfan. Similarly, Harper-

arabie et al. (2004), in their study of endosulfan-exposed shrimps (*Palaemonetes pugio*), found no significant difference between the survival curves of the GPI enzyme.

Discussion

In the present study, all of the chemicals (endosulfan, potassium chromate, detergent) to which tilapia fish are exposed; all of the genotypes obtained in AAT, ME and ICD enzymes were found to be homozygous. While no control was observed in the fish in the control group during the experiments, 100% of the tilapias tested at the end of the potassium chromate treatment, 90% of the fish subjected to detergent and 70% of the fish treated with endosulfan treatment were determined. It was observed that the highest mortality rate of potassium chromate was applied.

The relationship between allelic frequencies observed in the ME enzyme and the individuals who died and survived at the end of the detergent and endosulfan application were insignificant. At the same time, there was no significant association between the administration groups and the genotypes for the ME and ICD enzymes.

At the end of the potassium chromate application, the highest mean mortality time was determined in individuals with AA genotype in ME enzyme. In practice, the lowest mean of mortality time was found in individuals with BB genotype in ME enzyme. It is thought that Buda ME enzyme plays a role in the mortality or survival of individuals when they are exposed to pollution.

The highest mean number of hours of mortality was found in AA and AAT enzymes in the ICD enzyme and in the AA genotype by detergent treatment. In addition, the mean mean number of hours of mortality was found in individuals with BB genotype in ME enzyme. This result means that individuals with AA genotypes have a longer survival rate in detergent pollution. The results obtained at the end of both applications were not statistically different or significant.

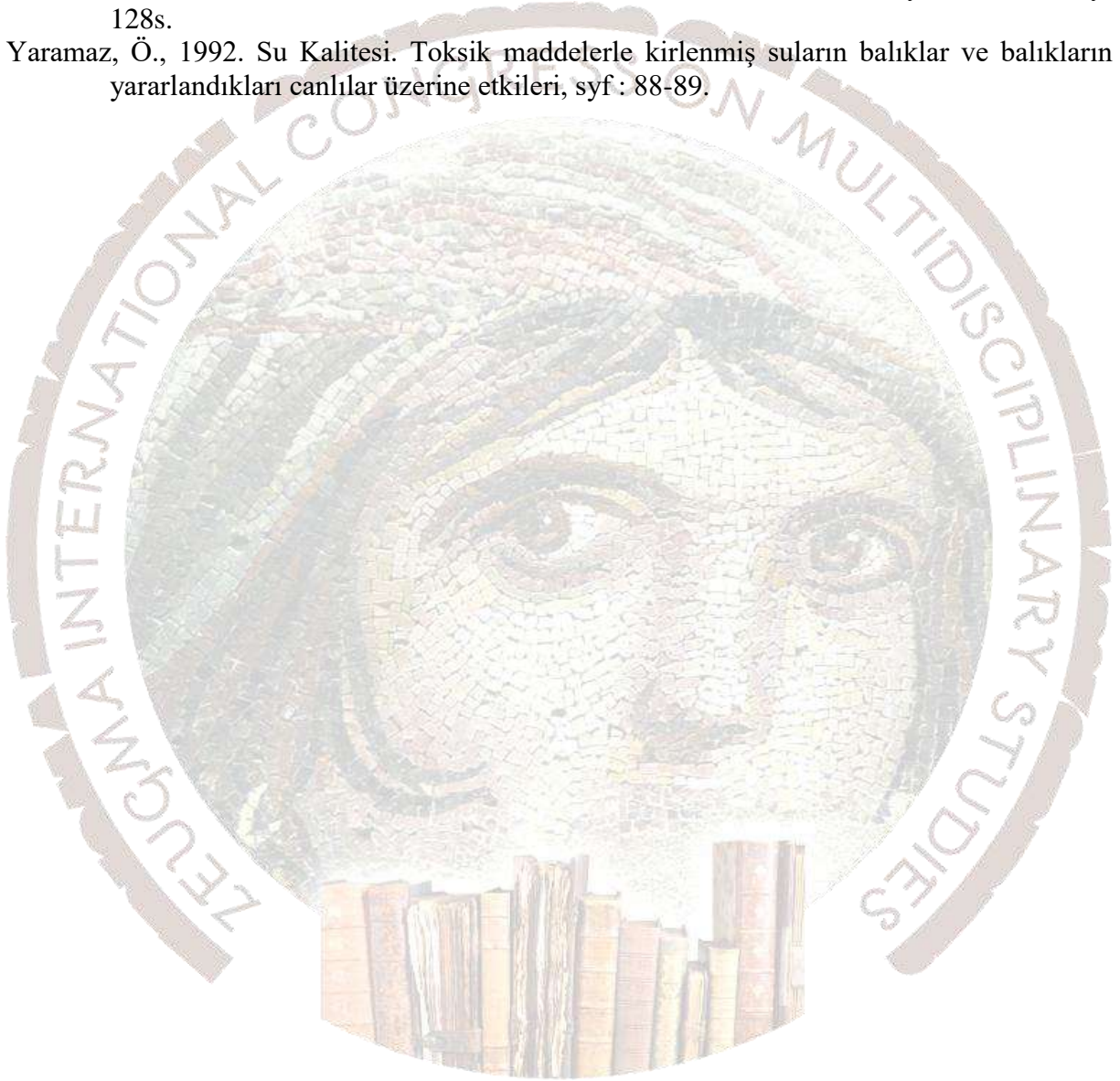
As a result of both detergent and potassium chromate applications, it was determined that the average of the lowest measurement time was observed in individuals with BB genotype in the ME enzyme. This similar result, obtained at the end of two applications, shows that the resistance of individuals with BB genotype against environmental pollutants is low. From this result, we can deduce that the enzyme ME may have a mechanism that may be an indicator of pollution in potassium chromate and detergent pollution.

In the present study, the investigation of the genetic changes in the tilapia exposed to toxic pollutants provided important contributions.

REFERENCE

- Akman, Y., Ketenoglu, O., Evren, H., Kurt, L. ve Duzenli, S., 2000. Çevre Kirliliği, Çevre Biyolojisi, Palme Yayıncılık, ANKARA, 189 s.
- Dökmeci, V., 1980. Türkiye Şehirlerinde Büyüme hızının Çevre Faktörleri Yönünden İncelenmesi. VII Bilim Kongresi Çevre Araştırmaları Grubu Tebliğleri, TÜBİTAK, İstanbul., s. 547-555.
- Gidirişlioğlu, A., Çakır, R., Tok, H. H., Ekinci, H. ve Yüksel, O., 1998. Ergene Nehri ve Kollarının Evsel ve Endüstriyel Atıklarla Kirlenmesi ve Toprak Üzerine Etkileri.

- Köy Hizmetleri Kırklareli Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Kırklareli, s 308-321.
- Harper-arabie, R. M., Wirth, E. F., Fulton, M. K. Scott, G. I, Ross Philippe, E. R., 2004. Protective effects of allozyme genotype during chemical exposure in the grass shrimp, *Palamonetes pugio*. *Aquat Tox.*, 70(1): 41- 54.
- Kaya, S., Pirinççi, İ. And Bilgili, A., 1998. Çevre Bilimi ve Çevre Teknolojisi. Medisan Yayın Serisi, Yayın No:36. Ankara.
- Turan, C., 2002. Genetik. Populasyonlar da allel frekansı değişikliğine sebep olan faktörler. Mustafa Kemal Üniversitesi, Su Ürünleri Fakültesi, Ders Kitabı Yayın No: 2, Hatay, 128s.
- Yaramaz, Ö., 1992. Su Kalitesi. Toksik maddelerle kirlenmiş suların balıklar ve balıkların yararlandıkları canlılar üzerine etkileri, syf : 88-89.

DOĞUM AĞIRLIĞI DÜŞÜK YENİDOĞANLARDA PARAOKSONAZ 1 Q192R ve C108T GEN POLİMORFİZMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Fildaus NYİRAHABİMANA, Derya KOCAMAZ, Esin SÖNMEZ, Şule MENZİLETOĞLU
YILDIZ, Ferda ÖZLÜ
Çukurova Üniversitesi, dkocamaz@cu.edu.tr

ÖZET

Paraksonaz 1 (PON1) primer fizyolojik fonksiyonu okside lipidlerin metabolizması olan yüksek yoğunluklu lipoproteinlerle ilişkili bir enzimdir. Ayrıca ksenobiyotiklerin detoksifikasyon ve metabolizmasında da kritik rol oynamaktadır. PON1 enzim aktivitesi PON1 genindeki tek nükleotid polimorfizminden dolayı değişkenlik göstermektedir. Yapılan çalışmada gebelik haftasına göre düşük doğum ağırlıklı yeni doğanlarda PON1 Q192R ve C108T polimorfizmlerinin genotip/allel sıklığının araştırılması amaçlanmıştır. Çalışmamızda, Çukurova Üniversitesi Balcalı Hastanesi Yeni doğan Yoğun Bakım Ünitesinde doğan, doğum ağırlığı düşük 34 yeni doğan çalışmaya dâhil edilmiş ve doğum ağırlıklarına göre (Grup 1: 1000-1500 g, Grup 2: 1501-2000 g, Grup 3: 2001-2500 g) gruplandırılmışlardır. Yeni doğanların periferik kan örneklerinden DNA izolasyonu ticari kit (Roche Diagnostik, İsviçre) kullanılarak yapılmış ve PON1 genindeki tek nükleotid polimorfizmleri RT-PCR yöntemi ile analiz edilmiştir. PON1 Q192R polimorfizmi için AA, AG ve GG genotipleri G1'de %20, %80, %0, G2'de %16.66, %58.33, %25, G3'de %38.46, %53.84, %7.69 oranında belirlenmiştir. PON1 Q192R polimorfizmi A ve G allel frekansı G1'de %60 ve %40, G2'de %45.83 ve %54.16, G3'de %65.38 ve %34.61 olarak bulunmuştur. PON1 C108T polimorfizmi için CC, CT ve TT genotipleri G1'de %25, %37.5, %37.5, G2'de %0, %75, %25, G3'de %20, %50, %30 oranında belirlenmiştir. PON1 C108T polimorfizmi C ve T allel frekansı G1'de %43.75 ve %56.25, G2'de %37.5 ve %62.5, G3'de %45 ve %55 olarak bulunmuştur. PON1 Q192R polimorfizmde AA genotipine sahip bireylerin kalp ve böbrek hastalıkları, C108T polimorfizmi için CC genotipine sahip bireylerin metabolik sendrom riskinin diğer bireylere oranla fazla olması nedeniyle sonuçlarımız yeni doğanların ileride karşılaşılabilecek hastalıkların tanı ve takibinin yapılması açısından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Düşük doğum ağırlığı, Paraoksanaz-1 geni, Polimorfizm

1. GİRİŞ

Yenidoğanın doğumdan sonra elde edilen ilk ağırlığı doğum ağırlığı olarak tanımlanır ve doğum ağırlığı 2500 g altında gerçekleşen canlı doğumlar düşük doğum ağırlıklı yenidoğan olarak kabul edilir. Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre tüm dünyadaki doğumların yaklaşık %15-20'si düşük doğum ağırlığı ile sonuçlanmaktadır ve bir yılda 20 milyondan fazla düşük doğum ağırlıklı bebek dünyaya gelmektedir (WHO, 2014). Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları 2013 verilerine göre ülkemizde düşük doğum ağırlıklı yenidoğan prevalansı %10 olarak belirlenmiştir. Yapılan araştırmalarda düşük eğitim/sosyoekonomik düzey, annenin genç ya da ileri yaşta olması, kronik hastalık, travma, sigara/alkol kullanımı, kromozom anomalileri, uterus/kordon anomalileri, çoğul gebelik gibi çevresel ya da genetik faktörlerin düşük doğum ağırlığını etkilediği gösterilmiştir (Özgen ve Şahin, 2016). Paraksonaz 1 düşük yoğunluklu lipoproteinlerin (LDL) oksidatif modifikasyonuna karşı koruma sağlayan yüksek yoğunluklu lipoprotein bağlı arilesterazdır. Bu işlevini biyolojik olarak aktif LDL'yi hidroliz ederek lipid peroksid oluşumunu azaltan PON 1'in katalitik etkisiyle gerçekleştirir (Watson ve ark., 1995). Yapılan çalışmalarda PON 1 geni için bazı genotiplerin PON enziminin plazmada düşük konsantrasyonda bulunması ile ilişkili olduğu gösterilmiştir (Holland ve ark., 2006). PON 1 geni PON 2 ve PON 3 genlerini de içeren PON gen ailesinin bir üyesidir. PON 1 geni kodlama bölgesinde 192_{QR} ve 55_{LM} polimorfizmlerine sahiptir. Q192R polimorfizmi organofosfatlı bileşikler hidroliz etme yeteneğine sahip iki alloenzim üretir ve invitro çalışmalarda alloenzim Q tarafından hidroliz edilen paraokson oranının alloenzim R ile hidroliz edilenden daha az olduğu gösterilmiştir (Moreno-Banda ve ark., 2009). Ayrıca PON 1 geninin promotör bölgesinde PON enzim ve gen ekspresyonunu modifiye edebilecek 3 farklı polimorfizm de (108_{CT}, 162_{AG} ve 909_{GC}) tespit edilmiştir (Brophy ve ark., 2001). Önceki çalışmalarda PON 1 RR genotipine sahip annelerin çocuklarının prematüre olma olasılığının arttığı bildirilmiştir (Chen ve ark., 2004). Bu nedenle yapılan çalışmada gebelik haftasına göre düşük doğum ağırlıklı yeni doğanlarda PON1 Q192R ve C108T polimorfizmlerinin genotip/allel sıklığının araştırılması amaçlanmıştır.

2. GEREÇ VE YÖNTEM

Çalışmamızda, Çukurova Üniversitesi Balcalı Hastanesi Yeni doğan Yoğun Bakım Ünitesinde doğan, doğum ağırlığı düşük 34 yeni doğan çalışmaya dâhil edilmiş ve doğum ağırlıklarına göre yenidoğanlar;

Grup 1: 1000-1500 g

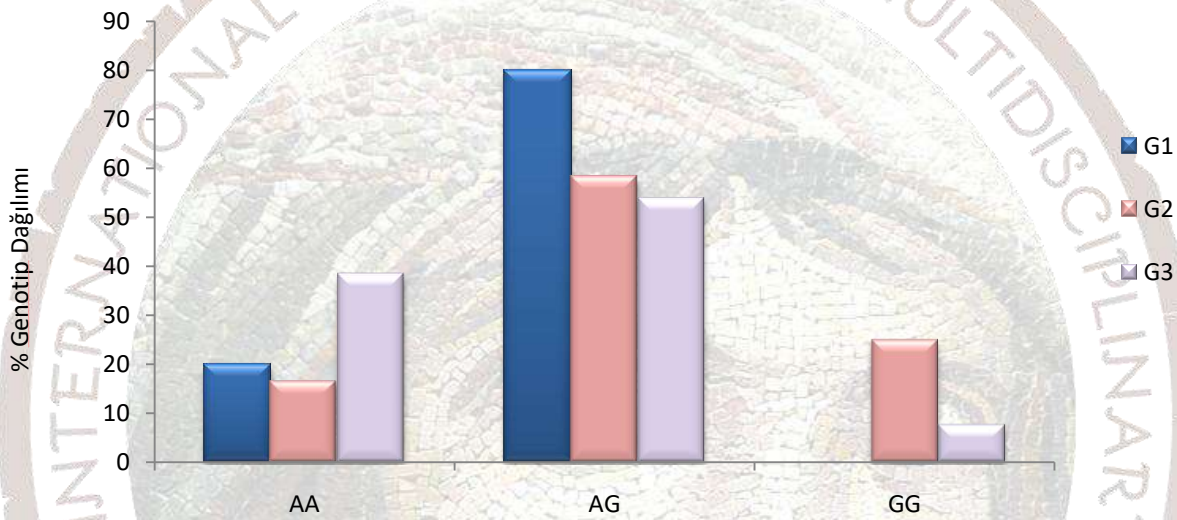
Grup 2: 1501-2000 g ve

Grup 3: 2001-2500 g şeklinde gruplandırılmışlardır. Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulundan (26/08/2016-E. 110705) gerekli onay alındıktan sonra yeni doğanların periferik kan örneklerinden DNA izolasyonu ticari kit (Roche Diagnostik, İsviçre) kullanılarak yapılmış ve PON1 genindeki Q192R ve C108T tek nükleotid polimorfizmleri Real Time PCR yöntemi ile analiz edilmiştir.

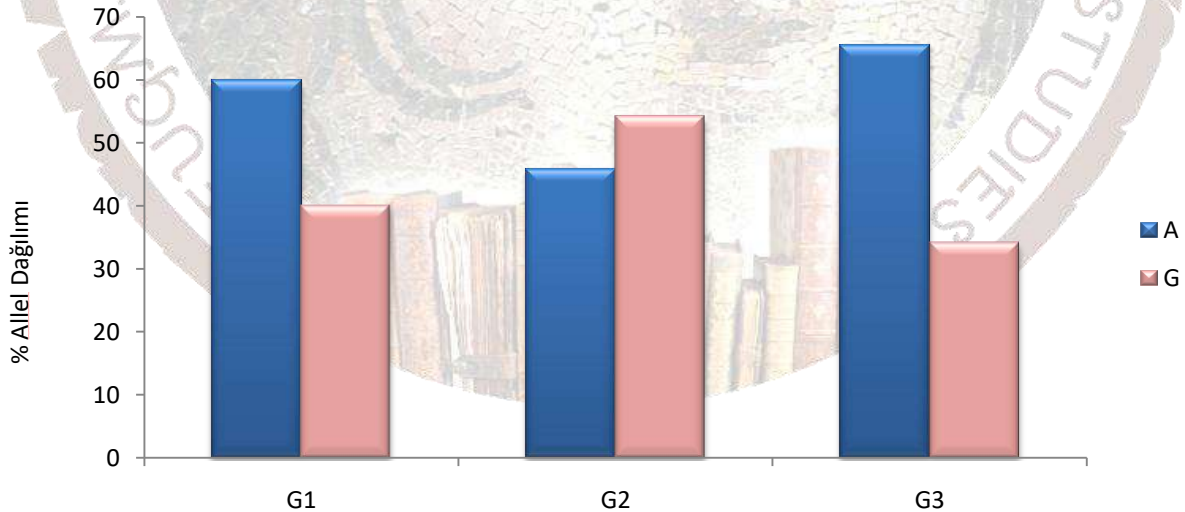
3. BULGULAR

Çalışmamızda PON1 Q192R polimorfizmi için AA, AG ve GG genotipleri G1’de %20, %80, %0, G2’de %16.66, %58.33, %25, G3’de %38.46, %53.84, %7.69 oranında belirlenmiştir (Şekil 1). PON1 Q192R polimorfizmi A ve G allel frekansı ise G1’de %60 ve %40, G2’de %45.83 ve %54.16, G3’de %65.38 ve %34.61 olarak bulunmuştur (Şekil 2).

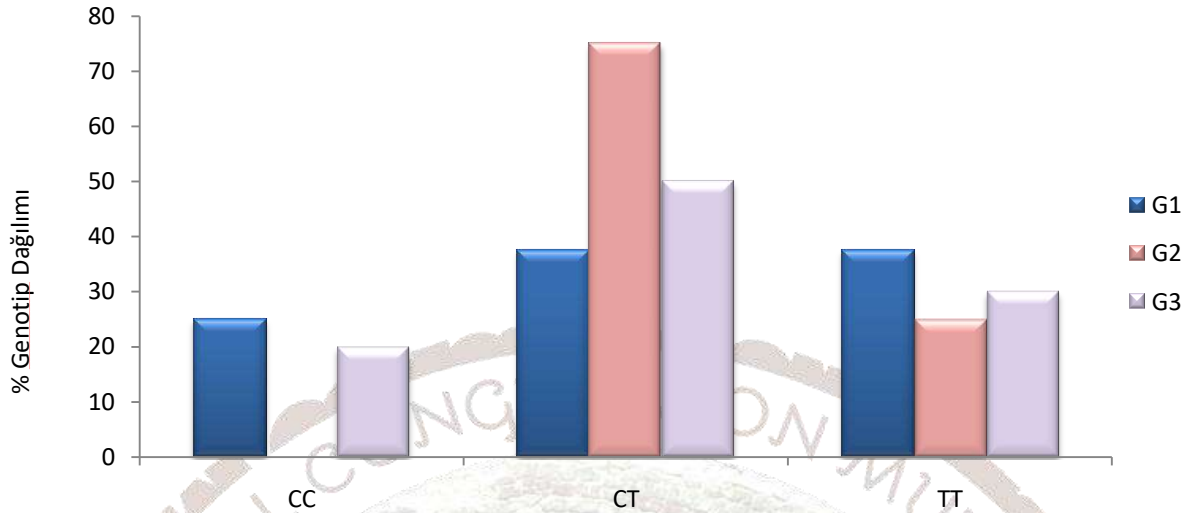
Doğum ağırlığı düşük yenidoğanlarda PON1 C108T polimorfizmi için CC, CT ve TT genotipleri G1’de %25, %37.5, %37.5, G2’de %0, %75, %25, G3’de %20, %50, %30 oranında belirlenmiş, C ve T allel frekansı ise G1’de %43.75 ve %56.25, G2’de %37.5 ve %62.5, G3’de %45 ve %55 olarak bulunmuştur (Şekil 3, 4).

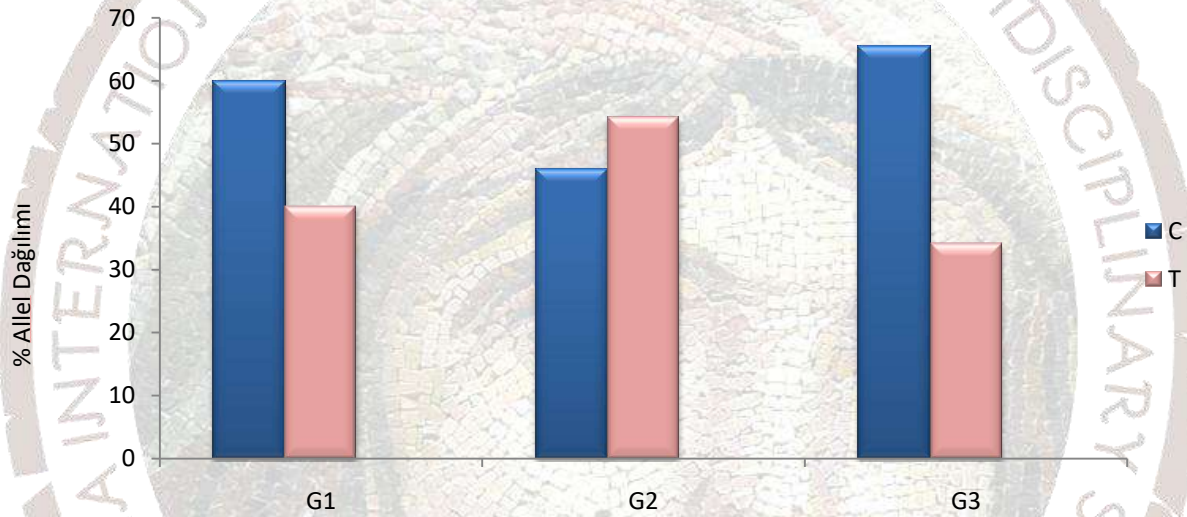
Şekil 1. Doğum ağırlığı düşük yenidoğanlarda PON1 Q192R genotiplerinin % dağılımı.

Şekil 2. Doğum ağırlığı düşük yenidoğanlarda PON1 Q192R allellerinin % dağılımı.

Şekil 3. Doğum ağırlığı düşük yenidoğanlarda C108T genotiplerinin % dağılımı.

Şekil 4. Doğum ağırlığı düşük yenidoğanlarda C108T allellerinin % dağılımı.

4. TARTIŞMA

PON 1 homozigot bireylerde ya da PON1 R192/Q192 allellerine sahip bireylerde substrata bağlı olarak PON 1 enzim aktivitesinin önemli derecede değişiklik gösterebileceği bildirilmiştir (Costa ve ark., 2003). PON 1 Q192R polimorfizminin normal formu glutamin, varyant formu ise arjinin proteinini kodlamaktadır. Glutamin içeren PON 1'in yüksek enzim aktivitesine sahip olduğu ve kronik kalp hastalıkları riskini azalttığını bildiren çalışmalar mevcut olsa da homozigot bireylerin düşük PON 1 enzim aktivitesi ve kalp rahatsızlarına yakalanma ihtimallerinin arttığını gösteren çalışmalarda mevcuttur (Serrato ve Marian, 1995; Bhattacharyya ve ark., 2008). PON 1 C108T polimorfizminde ise homozigot bireylerin düşük arilesteraz aktivitesine sahip olduğu, otizm gibi bozukluklarda düşük serum arilesteraz aktivitesinin tespit edildiği çalışmalar bildirilmiştir (Brophy ve ark., 2001; Gaita ve ark., 2010). Çalışmamızda tüm gruplarda heterozigot genotipe sahip birey sayısı diğer genotiplere oranla fazla bulunmasına rağmen PON1 Q192R polimorfizmde AA genotipine sahip bireylerin kalp ve böbrek hastalıkları, C108T polimorfizmi için CC genotipine sahip

bireylerin metabolik sendrom riskinin diğer bireylere oranla fazla olması nedeniyle sonuçlarımız yeni doğanların ileride karşılaşılabilecek hastalıkların tanı ve takibinin yapılması açısından önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Bhattacharyya T, Nicholls SJ, Topol EJ, Zhang R, Yang X, Schmitt D, Fu X, Shao M, Brennan DM, Ellis SG, Brennan ML, Allayee H, Lusk AJ, Hazen SL, 2008. Relationship of paraoxonase 1 (PON 1) gene polymorphisms and functional activity with systemic oxidative stress and cardiovascular risk. *JAMA*, 299, 1265-1276.

Brophy VH, Jampsa RL, Clendenning JB, McKinstry LA, Jarvik GP, Furlong Ce, 2001. Effects of 5' regulatory-region polymorphisms on paraoxonase-gene (PON 1) expression. *Am J Hum Genet*, 68, 1428-1436.

Chen D, Hu Y, Chen C, Yang F, Fang Z, Wang L, Li J, 2004. Polymorphisms of the paraoxonase gene and risk of preterm delivery. *Epidemiology*, 15, 466-470.

Chen J, Kumar M, Chan W, Berkowitz G, Wetmur JG, 2003. Increased influence of genetic variation on PON 1 activity in neonates. *Environ Health Perspect*, 111, 1403-1409.

Gaita L, Manzi B, Sacco R, Lintas C, Altieri L, Lombardi F, Pawlowski TL, Redman M, Craig DW, Huentelman MJ, Ober-Reynolds S, Brautigam S, Melmed R, Smith CJ, MARSILLACH J, Camps J, Curatolo P, Persico AM, 2010. Decreased serum arylesterase activity in autism spectrum disorders. *Psychiatry Res*, 180, 105-113.

Holland N, Furlong C, Bastaki M, Richter R, Bradman A, Huen K, Beckman K, Eskenazi B, 2006. Paraoxonase polymorphisms, haplotypes, and enzyme activity in Latino mothers and newborns. *Environ Health Perspect*, 114, 985-991.

Moreno-Banda G, Blanco-Muñoz J, Lacasaña M, Rothenberg SJ, Aguilar-Garduño C, Gamboa R, Pérez-Méndez O, 2009. Maternal exposure to fluricultural work during pregnancy PON1 Q192R polymorphisms and the risk of low birth weight. *Sci Total Environ*, 407, 5478-5485.

Özgen D, Şahin S, 2016. Düşük doğum ağırlıklı bebeklerin annelerinin karakteristik özellikleri. *J Hum Rhythm*, 2, 72-77.

Serrato M, Marian AJ, 1995. A variant of human paraoxonase/arylesterase (HUMPONA) gene is a risk factor for coronary artery disease. *J Clin Invest*, 96, 3005-3008.

Watson AD, Berliner JA, Hama SY, La Du BN, Faull KF, Fogelman AM, Navab M, 1995. Protective effect of high density lipoprotein associated paraoxonase. Inhibition of the biological activity of minimally oxidized low density lipoprotein. *J Clin Invest*, 96, 2882-2891.

WHO 2014. WHO global nutrition Targets 2025: Low weight policy brief. (http://www.who.int/nutrition/topics/globaltargets_lowbirthweight_policybrief.pdf).

AMİYOTROFİK LATERAL SKLEROZ TANISI KONMUŞ HASTALARDA SÜPEROKSİT DİSMUTAZ 1 (SOD1) GEN POLİMORFİZMİNİN İNCELENMESİ

Esin Sönmez, Derya KOCAMAZ, Gülizar ATLI, Fildaus NYİRAHABİMANA, Şule MENZİLETOĞLU YILDIZ, Filiz KOÇ
Çukurova Üniversitesi, dkocamaz@cu.edu.tr

ÖZET

Motonöron hastalıklar arasında en sık rastlanan amiyotrofik lateral skleroz (ALS) motor korteks, beyin sapı ve omurilikteki motor nöronların dejenerasyonu ile kendini gösteren ölümcül bir hastalıktır. Yapılan genetik çalışmalarda süperoksit dismutaz 1 (SOD 1) genindeki mutasyonların ALS gelişiminde rol oynayabileceği gösterilmiştir. Bu nedenle yapılan çalışmada ALS hastalarının SOD1 (rs3849942) genindeki tek nükleotid polimorfizminin incelenmesi, genotip/allel sıklığının ortaya konması amaçlanmıştır. Çalışmamıza Çukurova Üniversitesi Balcalı Hastanesi Nöroloji Polikliniğinde ALS tanısı konulan 33 hasta dâhil edilmiştir. Hastalardan alınan kan örneklerinde DNA izolasyonu ticari kit (Roche Diagnostik, İsviçre) kullanılarak yapılmış, SOD1 (rs3849942) genindeki tek nükleotid polimorfizmi RT-PCR yöntemi ile analiz edilmiştir. Çalışmamızda hastaların %42.42'si homozigot (CC), %45.45'i heterozigot (TC) ve %12.12'si mutant homozigot (TT) genotipe sahip bulunmuştur. Hastaların C ve T allellerinin frekans dağılımı ise %58.92 ve %41.07 olarak belirlenmiştir. Sağlıklı bireylerde yapılan çalışmalarda heterozigot genotipe sahip bireylerde ALS riskinin homozigot genotipe sahip bireylerle karşılaştırıldığında 1.2 oranında arttığı bildirilmiştir. Benzer olarak çalışmamıza dâhil edilen hastalarda da en fazla heterozigot genotipe rastlanmıştır. Çalışma sonuçlarımız Türk toplumundaki ALS hastalarında SOD1 gen polimorfizminin genotip/allel frekans dağılımları hakkında temel bilgiler sağlaması ve ALS hastalığının genetiğinin anlaşılması açısından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Amiyotrofik Lateral Skleroz, Polimorfizm, Süperoksit Dismutaz

1

1. GİRİŞ

Amiyotrofik lateral skleroz (ALS) beyin ve spinal kordda motor nöronların dejenerasyonu ile karakterize edilen progresif ve paralitik nöromusküler bir hastalıktır (Brown ve ark., 2017). Geleneksel olarak iki formda kategorize edilir. En yaygın formu genetik kalımsal bileşeni bulunmayan sporadik ALS (%90-95) şeklindedir. Vakaların %5-10'luk kısmı ise genetik çoklu otozomal dominant ya da resesif geçişli kalıtım faktörü ile ilişkili ailesel ALS'dir (Zarei ve ark., 2015). Hastalık semptomları klinik olarak güçsüzlük, atrofi ve fasikülasyon gibi alt motor nöron bulgularına spastisite, hiperrefleksi ve patolojik refleksler gibi üst motor nöron bulgularının eşlik etmesi ile karakterizedir (Wijesekera ve Leigh, 2009). Amiyotrofik lateral skleroz prevalansının tüm dünyada 3-8/100.000, yıllık insidansının ise 1-2/100.000 olduğu bildirilmektedir (Kaya ve Özcan, 2017). Hastalık başlama yaşının 50-65 yaş arası değiştiği ve vakaların sadece %5'inin 30'lu yaşlarda başlayabileceği bildirilmiştir (Logroscino ve ark., 2010). Epidemiyolojik çalışmalarda tarım ilaçları, ağır metaller, çözücüler, toz gibi çevresel kirleticilerin yanı sıra diyet türü, sigara kullanımı ve fiziksel aktivitenin ALS gelişiminde etkili olabileceği gösterilmiştir (Morozova ve ark., 2008; Yu ve ark., 2014). Fakat ALS'de motor nöron dejenerasyonlarının moleküler mekanizmasının araştırılması hastalığın anlaşılması ve farklı tedavi stratejileri geliştirilmesi nedeniyle önem kazanmıştır. Yapılan genetik çalışmalarda ALS gelişiminde 20'den fazla genin etkili olabileceği gösterilmiştir (URL 1). Amiyotrofik lateral skleroza neden olan genler arasında süperoksit dismutaz 1 (SOD 1) en fazla mutasyona uğrayan genlerden bir tanesidir ve sporadik ALS vakalarının yaklaşık olarak %7'sinden, ailesel ALS vakalarının ise %12-13'ünden sorumlu tutulmaktadır (Andersen, 2006). Süperoksit dismutaz 1 geni süperoksitidin moleküler oksijen ve hidrojen peroksitide inaktivasyonunu katalizleyen antioksidan savunmada rol oynayan Cu/Zn süperoksit dismutaz enzimini kodlamaktadır (Tripolszki ve ark., 2017). Süperoksit dismutaz 1 genindeki mutasyon sonucu ortaya çıkan Cu/Zn SOD enzimi çinko bakımından eksiktir ve oluşan anormal formdaki enzim süperoksit temizleme görevini bırakarak hücrel antioksidanlardan elektron çalmakta ve daha fazla süperoksit oluşumuna neden olmaktadır. Fazladan oluşan süperoksit ve süperoksit ile hızlı bir şekilde reaksiyona giren peroksinitrit ise hücrelerde oksidatif stres ve apoptoz gelişimini başlatmaktadır (Uluç ve ark., 2008). Ayrıca genellikle toksisitenin fonksiyon kazanımı yoluyla ortaya çıktığı ve mutasyona uğrayan SOD1 geninin nöral hücre ölümünü başlatan glial hücre ve motor nöronları etkileyen patofizyolojik süreçlerle bağlantılı kaskad oluşumunu arttırdığı ile ilgili kanıtlarda bulunmaktadır (Allen ve ark., 2014). Çalışmamızda ALS hastalarının SOD1 (rs3849942) genindeki tek nükleotid polimorfizminin incelenmesi ve Türk toplumundaki genotip/allel sıklığının ortaya konması amaçlanmıştır.

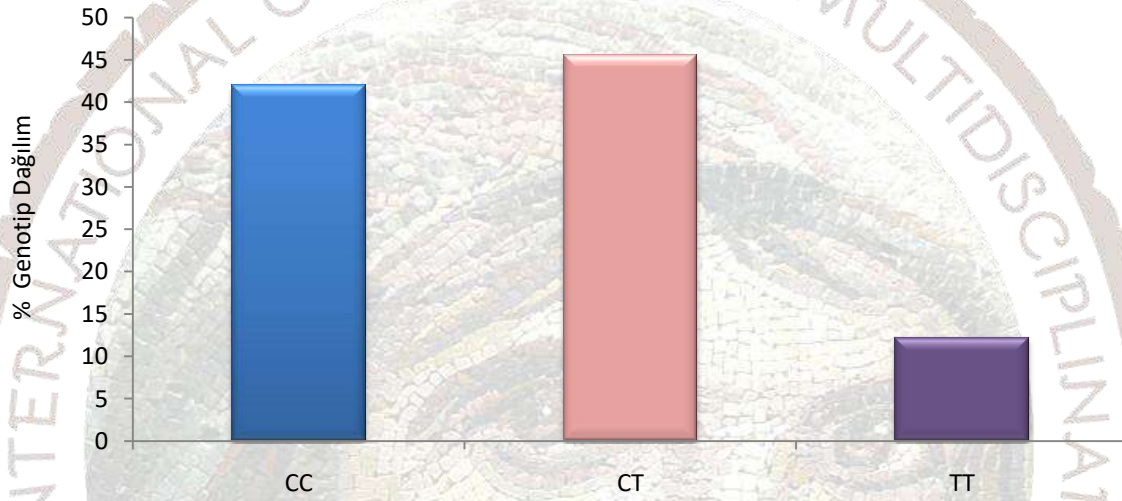
2. GEREÇ VE YÖNTEM

Çalışmamıza Çukurova Üniversitesi Balcalı Hastanesi Nöroloji Polikliniğinde El Escorial kriterleri ile ALS tanısı konulan 33 hasta dâhil edilmiştir. Çukurova Üniversitesi Tıp

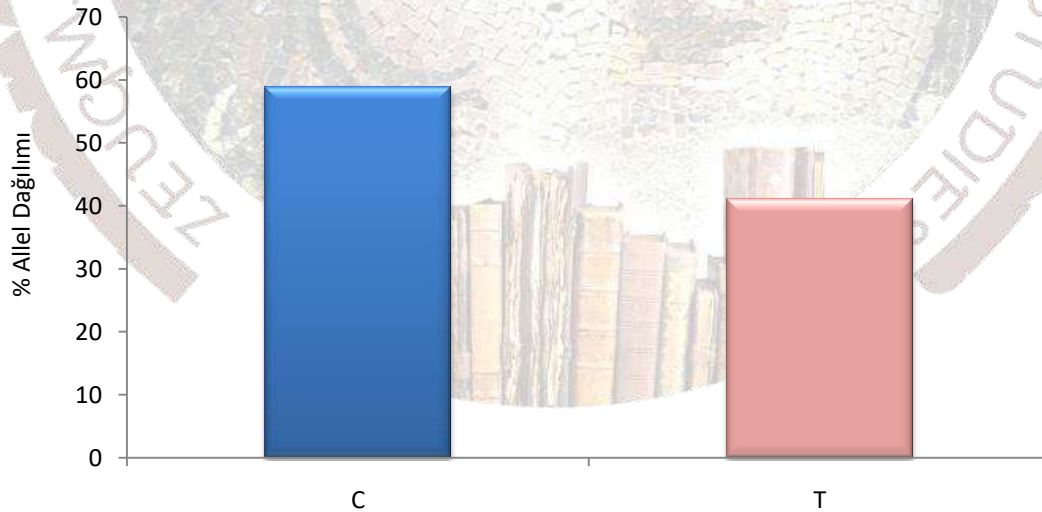
Fakültesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulundan (56, 2016) gerekli onay alındıktan sonra hastalardan alınan periferal kan örneklerinde DNA izolasyonu ticari kit (Roche Diagnostik, İsviçre) kullanılarak yapılmış, SOD1 (rs3849942) genindeki tek nükleotid polimorfizmi real time- PCR yöntemi ile analiz edilmiştir.

3. BULGULAR

Çalışmamızda hastaların %42.42'si homozigot (CC), %45.45'i heterozigot (CT) ve %12.12'si mutant homozigot (TT) genotipe sahip bulunmuştur (Şekil 1). Hastaların C ve T allel frekans dağılımı ise %58.92 ve %41.07 olarak belirlenmiştir (Şekil 2).

Şekil 1. Amiyotrofik lateral skleroz hastalarında SOD 1 (rs3849942) genine ait genotiplerin % dağılımı.

Şekil 2. Amiyotrofik lateral skleroz hastalarında SOD 1 (rs3849942) genindeki allellerin % dağılımı.

4. TARTIŞMA

Amiyotrofik lateral skleroz yüksek genotipik ve fenotipik değişkenlik gösteren nörodejeneratif bir hastalıktır ve hastalığın etiyojisi günümüzde henüz tam olarak anlaşılmamıştır. Cu/Zn SOD enzimini kodlayan gen kromozomun 21. uzun kolunda yer alır ve 11 kb kromozomal DNA'yı kapsayan her haploid genomu tek kopya halinde bulundurur. Bu bölgede 153 aminoasidi kodlayan 5 ekzon ve kodlama bölgesini kesen 4 intron bulunmaktadır. Cu/Zn SOD homodimer ve heterozigot mutasyonların enzimatik aktiviteyi %50 oranında azalttığı bilinmektedir (Radunović ve Leigh, 1996). Süperoksit dismutaz 1 gen mutasyon sıklığı farklı coğrafik bölgelere göre değişkenlik göstermekte ve bu oran İskandinav ülkelerinde %23.5, Amerika'da %23.4, Fransa'da %14.3 ve ülkemizde ise %12.2 olarak bildirilmektedir (Bülbül ve ark., 2018). Çalışmamızda rs3849942 polimorfizminde heterozigot genotipin sıklığı, homozigot ve mutant homozigot genotiplerin sıklığından yüksek bulunmuştur. Sağlıklı bireylerle yapılan çalışmalarda heterozigot genotipe sahip bireylerde ALS riskinin homozigot genotipe sahip bireylerle karşılaştırıldığında 1.2 oranında arttığı bildirilmiştir (URL 2). Çalışma sonuçlarımız Türk toplumundaki ALS hastalarında SOD1 gen polimorfizminin genotip/allel frekans dağılımları hakkında temel bilgiler sağlaması ve ALS hastalığının genetiğinin anlaşılması açısından önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Allen SP, Sandeep R, Duffy L, Mortiboys H, Higginbottom A, Grierson AJ, Shaw PJ, 2014. Superoxide dismutase 1 mutation in a cellular model of amyotrophic lateral sclerosis shifts energy generation from oxidative phosphorylation to glycolysis. *Neurobiol Aging*, 35, 1499-1509.

Andersen PM, 2006. Amyotrophic lateral sclerosis associated with mutations in the CuZn superoxide dismutase gene. *Curr Neurol Neurosci Rep*, 6, 37-46.

Brown RH, Phil D, Al-Chalabi A, 2017. Amyotrophic lateral sclerosis. *N Eng J Med*, 377, 162-172.

Bülbül NG, Seçil Y, Başak N, Beckmann Y, Türe HS, Tunca C, Özoğuz A, 2018. SOD1 (L144F) ve C9ORF72 gen mutasyonları saptanan iki aile ve amiyotrofik lateral skleroza genel bakış. *Turk J Neurol*, 24, 159-164.

Kaya A, Özcan F, 2017. Communication with the patients of amyotrophic lateral sclerosis and current technology. *TJTFFP*, 8,2.

Logroscino G, Traynor BJ, Hardiman O, Chió A, Mitchell D, Swingler RJ, Millul A, Benn E, Beghi E, 2010. Incidence of amyotrophic lateral sclerosis in Europe. *J Neurol Neurosurg Psychiatry*, 81, 385-390.

Morozova N, Weisskopf MG, McCullough ML, Munger KL, Calle EE, Thun MJ, Ascherio A, 2008. Diet and amyotrophic lateral sclerosis. *Epidemiology*, 19, 324-337.

Radunović A, Leigh PN, 1996. Cu/Zn superoxide dismutase gene mutations in amyotrophic lateral sclerosis: correlation between genotype and clinical features. *J Neurol Neurosurg Psychiatry*, 61, 565-572.

Tripolszki K, Cşanyi B, Nagy D, Ratti A, Tiloca C, Silani V, Kereszty E, Török N, Vécsei L, Engelhardt JI, Klivényi P, Nagy N, Széll M, 2017. Genetic analysis of the SOD1 and C9ORF72 genes in Hungarian patients with amyotrophic lateral sclerosis. *Neurobiol Aging*, doi: 10.1016/j.neurobiolaging.2017.01.016.

Uluç K, İşak B, Tanrıdağ T, Us Ö, 2008. ALS patofizyolojisi: neyi, ne kadar biliyoruz?. *Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 21, 102-111.

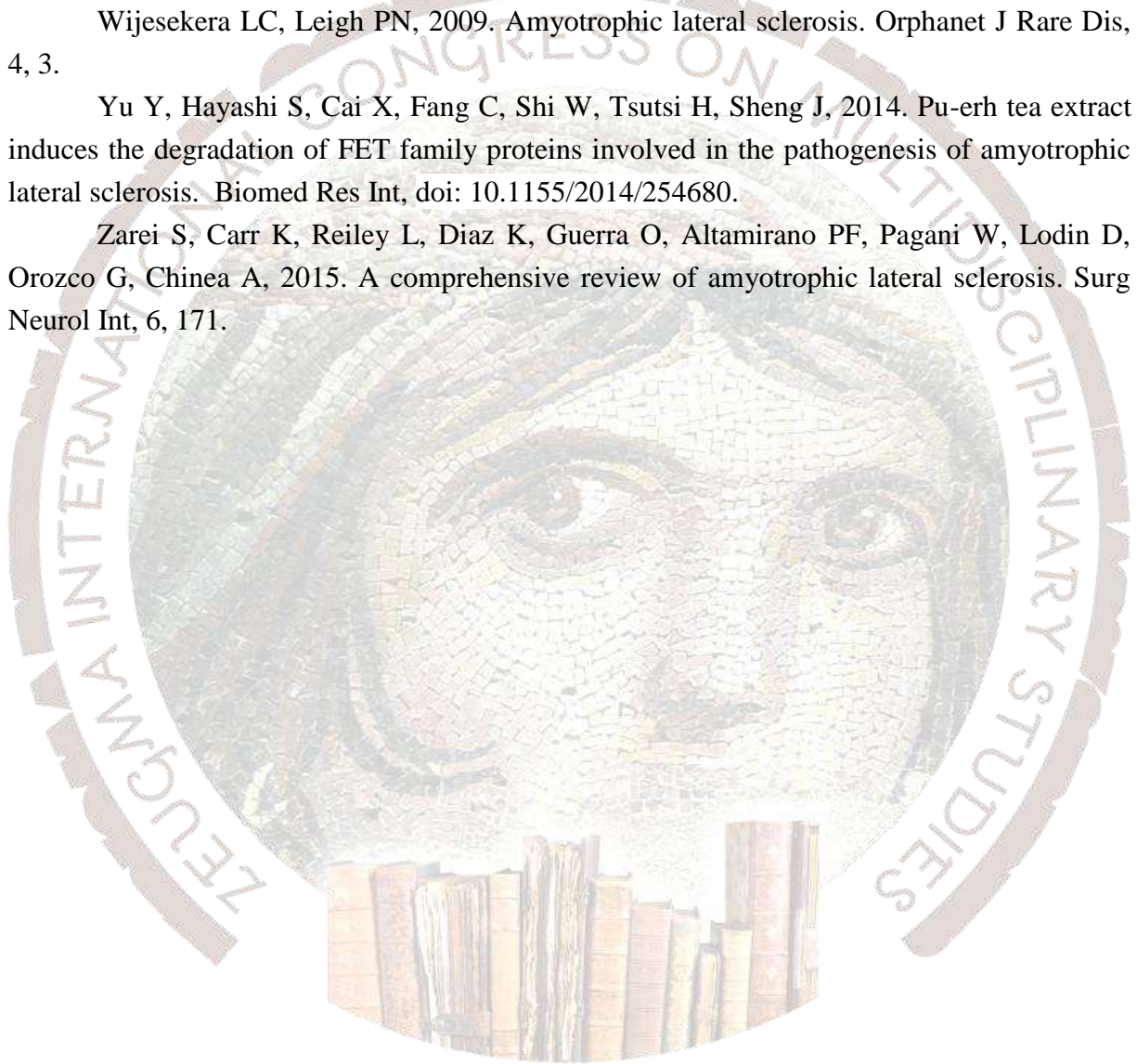
URL 1:<http://alsod.iop.kcl.ac.uk>.

URL 2: <https://www.snpedia.com/index.php/Rs3849942>.

Wijesekera LC, Leigh PN, 2009. Amyotrophic lateral sclerosis. *Orphanet J Rare Dis*, 4, 3.

Yu Y, Hayashi S, Cai X, Fang C, Shi W, Tsutsi H, Sheng J, 2014. Pu-erh tea extract induces the degradation of FET family proteins involved in the pathogenesis of amyotrophic lateral sclerosis. *Biomed Res Int*, doi: 10.1155/2014/254680.

Zarei S, Carr K, Reiley L, Diaz K, Guerra O, Altamirano PF, Pagani W, Lodin D, Orozco G, China A, 2015. A comprehensive review of amyotrophic lateral sclerosis. *Surg Neurol Int*, 6, 171.

SİLLE TARİHİ KENT DOKUSUNDA KAFETERYA İÇ MEKAN DÜZENLEMELERİNİN NİTELİKSEL DEĞERLENDİRMESİ

Mustafa KORUMAZ

Konya Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, mkorumaz@selcuk.edu.tr

Havva Gamze KÖZOĞLU

Selçuk Üniversitesi Mimarlık Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi, gamzekozoglu@hotmail.com

Elçin YILDIZ

Selçuk Üniversitesi İç Mimarlık Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi, elcinyildiz93@gmail.com

ÖZET

Sille kent yerleşimi Konya’da yeniden işlevlendirme örneklerinin yoğun olarak gözlemlendiği tarihi bir dokudur. Yeniden işlevlendirilen örnekleri özellikle özgün fonksiyonu konut olan binaların lokanta/kafeterya olarak dönüştürülmesidir. Bu fonksiyonun ağırlıklı olarak tercih edilmesinin nedeni yoğun ziyaretçi trafiğinin baskısı ile günü birlik kullanımlarda/kentsel ziyaretlerde gereksinim duyulan yeme/içme/dinlenme ve vakit geçirme aktiviteleri karşılaşma kaygısıdır. Oldukça fazla görülen bu dönüşümün temel nedeni kentsel yeniden canlandırmaya katkı sağlamaktan daha çok rant elde edilmesinden kaynaklandığı gözlemlenmektedir.

Konu ile ilgili örnekler gözlemlendiğinde, iç mekan uygulamalarındaki bilinçsiz ve bilgiye dayalı düzenlemelerin varlığının az olduğunun farkına varılmıştır. İç mekan düzenlemelerinde tarihi doku ve çevrede yapılabilecek tasarım stratejilerini bilinçli şekilde kullanan örneklerin olmadığı yine gözlemlenmiştir. Bu tespitleri tamamlayacak şekilde, iç mekan özgünlüğünün korunduğu ve yapı kimliğinin dikkat eden örneklerin azlığı da oldukça dikkat çekicidir. Temel amacın kültürel miras olan bu dokunun özgünlüğünün korunması iken, uygulamama sonuçlarının bu amaçtan uzaklaştığı gözlemlenebilmektedir.

Çalışma kapsamında Sille tarihi kent dokusunda yapılan yerinde tespitler ile tarihi dokularda ve binalarda yeniden düzenlenen iç mekanların kent kimliği ve mekanın özgünlüğü bağlamında değerlendirmeleri yapılmıştır. Bu değerlendirmeler sonrasında yeni yapılacak uygulamalara yönelik sonuçlar elde edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Sille, İç Mekan Tasarımı, İç Mekan Özgünlüğü, Kentsel Kimlik

GİRİŞ

İç Anadolu Bölgesi’nde bulunan Konya ilinin kuzeyinde ve şehir merkezine 8 km uzağında yer alan Sille, Romalılar zamanından bu yana önemli bir yerleşim birimi olarak kullanılmaktadır. Günümüzde ise merkez ilçe belediyesi sınırları içerisinde bulunan bir mahalledir. 1924 nüfus mübadelesi öncesinde nüfusunun çoğunluğunu Hristiyanların oluşturduğu bu mahallede Rumların izlerini halen ayakta bulunan ve Sille taşından yapılan evlerinden ve kiliselerden görebilmek mümkündür. Sille’nin sahip olduğu yoğun nüfusun, vadinin yamaçlardaki yöreye özgü kübik geometrili, düz damlı ve eğimle bütünleşen bir mimari dokuda yaşamış oldukları eski resimlerden ve güncel kalıntılardan anlaşılabilir. Bugün ise, her iki yamacın da yüksek yerlerinde eski yoğun dokunun

sadece temel izleri görülmektedir (Erdem vd., 2010). Sille tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Tarihi yerleşim, değişen yaşam koşulları ile ilgili olarak mekânsal değişiklikler ve dönüşümler yaşamıştır. Sillenin küçük bir mahalle ya da köy görünümünde olmasına rağmen, ayakta kalmış konutları, kilise/mabet ve camileri, çeşmeleri; günümüzde birçok şehir içinde hamam yokken halen ayakta olan iki hamamı, çarşısı içindeki birçok dükkânı ve büyük bir alana yayılan mezarlığı ile çok büyük bir nüfusu barındırdığı anlaşılmaktadır.

Sille'nin sahip olduğu değerler turizm açısından çok önemlidir. Turizm mevsiminde Sille'ye Aya Eleni, Mağara Kiliseleri, Panaghia Çifte Kilisesi, Hızır İlyas Kilisesi, Hagios Mikhael Kilisesi, Subaşı Hamamı, Mormi Camii, Orta Cami, Çay Cami, Karataş Cami, Tarihi hamamlar, çeşmeler ve tescilli yapıları ziyaret maksadıyla gelen birçok yabancı ve yerli turistler bulunmaktadır. Bu açıdan Sille, inanç turizmi açısından büyük bir öneme de sahiptir. Sille yöresinin turizm potansiyeli dikkate alındığında pek çok turizm türüne hitap etmektedir. Özellikle sürükleyici mekanlara sahip Sille'de kültür turizmi ve bir kültür turizmi türü olan inanç turizmi, gastronomi turizmi, kırsal turizm, film turizmi, fotoğraf safarileri vb. yapılabildiği görülmektedir (Üzümcü vd., 2017).

Günümüzde insanlar, tek düzelikten uzak ve ihtiyaçlarını gidermek amacıyla, sessizliğe ve doğaya yönelik rekreasyon alanlarını tercih etmektedirler. Sille doğal güzellikleri, havası, otantik mimari dokusu ve derin kültür birikimi ile yerli ve yabancı birçok ziyaretçinin dikkatini çekmekte ve günübirlik kullanımlar için uğrak mekânlar barındırmaktadır. Kırsal turizm nedeniyle oluşan talep sebebiyle Sille büyük bir değişim geçirmiştir.

Toplumsal, sosyal ve kültürel etkiler neticesinde değişen ve gelişen gereksinimleri karşılayabilmenin bir yolu da yapıların işlevlerini değiştirmektir. Sille'de turizmde yaşanan gelişmeler konut sakinlerinin binalarını turizm amaçlı kullanım isteğini arttırmıştır. Bu nedenle mal sahipleri, konutlarını bütünüyle ya da belirli bir kısmının işlevini değiştirerek turizme yönelik olarak kullanmışlardır.

Sillede bulunan evler ve günümüzdeki işlevleri incelendiğinde evlerin birçoğunun özgün işlevi olan konut vasfını yitirdiği görülmektedir. Kültür turizminin de etkisiyle bölgede kafeterya ve restoran baskın bir işlev üstlenmiştir. Bu nedenle bu tarihi bölgede yapıların hayatlarını devam ettirebilmeleri için baskın işlevlerden birine dönüşmek zorunda kaldığı görülmektedir. Mülk sahiplerinin ticari kullanım amacıyla yeniden işlevlendirdiği konutlar, teknik destek olmaksızın tasarım ve uygulama maliyetini düşürmek için hızlı, bilinen yapım teknikleri ile yapıldığı gözlemlenmektedir. İşletmek amacıyla satın alınan konutlarda işletmecinin ustaları yönlendirmesi doğrultusunda bir değişim gerçekleştirilmektedir. Korunması gereken konutlarda yapı özgünlüğünü bozmayacak bir kullanımı olanakları sağlanması beklense de yerinde yapılan uygulamalarda akademisyen, kamu görevlileri ve özel sektör uzmanlarının bilgi ve birikimleri gözlemlenmeden bilinçsiz değişiklikler yapılmaktadır.

Makale kapsamında tasarımcı gözü ile hızla gelişen ve kalabalıklaşan Sille tarihi dokusunda iç mekân düzenlemelerine yönelik gözleme dayalı değerlendirmeler yapılacaktır. Değerlendirmeler sonucunda iç mekân düzenlemelerinin tarihi yerleşkeye olan olumlu ve olumsuz sonuçları göz önünde bulundurarak Silledeki doğal ve kültürel değerlerini uzun yıllar yaşatacak öneriler sunulacaktır.

SİLLEDE GERÇEKLEŞTİRİLEN İÇ MEKAN UYGULAMLARI

Yapılarda genel özgünlük kavramı bütüncül olarak iç mekan, dış mekan ve çevresel özgünlüğü kapsar. Dünya mirası kültürel mekânların yeterlilikte temel koşullarını; özgünlük ve bütünlük çerçevesinde çizmiştir. Bütünlük durumu doğal ve kültürel mirasın ve onların niteliklerinin eksiksizliğinin ve sağlamlığının ölçüsüdür. Özgünlük kavramı yapının niteliklerinin kalitesini ifade eden bir değer değildir. Bir yapı üzerindeki özgünlük kavramı mimari ölçekte ve kentsel ölçekte yapının sahiplenme veya o yere ait olması ile ilgilidir (Aksugür, Kök , 2016). Bulunduğu yere ait olmayan, sıradanlaşmış mekanların özgünlükleri tartışma konusudur.

Sille geçmişten günümüze şekillenmiş çevresi, iç mekânı düzenlemeleri ve dış mekan öğeleri ile özgün bir dokudur. Günümüzde artan talep ve rant birçok değişim ve dönüşüme sebep olmuştur. Her dönüşüm çevre değerlerinin ve sosyo-kültürel değerlerin kaybına neden olmuştur. Çünkü her dönüşüm sürecinde bölgeye gelen alt sosyo-kültür gurupları gereksinimleri doğrultusunda fiziki çevreyi, yeni işlevlere paralel olarak değiştirmeye yönelmişlerdir (Utkuğ vd.,1993). Çevrenin yapıların özgünlüğünde temel etkenlerden biri olarak ele alındığında, Sille tarihi dokuda değişen fiziki çevre, nedeniyle yapılarında özgünlüğü kaybolmaktadır. Yapıların özgün işlevini yitirmesindeki nedenlerinden biri de sosyal yapıdaki değişimlerdir. Özgün işlevini devam ettiremeyen yapılar ve kullanılmayan yapıların bir kısmı, işlev değişikliği ile birlikte yaşamını sürdürmektedir.

Kırsal alanları ziyaret eden yerli ve yabancı turistler düşünüldüğünde Sille bölgesinde, turistlerin önemli bir kısmının tarihi mekanlara ve arkeolojik değerlere sahip alanları ziyaret ettiği görülmektedir. Buna bağlı olarak değişimin yoğun olarak tarihi mekanların yakınında, merkezde ve Sille çayı boyunca yer alan alanlarda gerçekleştiği görülmektedir.

Sille merkezde günümüzde 40 adedi aşan kafe işletmesi bulunmaktadır. Sille'nin merkezinden geçen ve Sille'yi ortadan ikiye bölen Sille Deresi restorasyonu 2015 yılında tamamlanmıştır. Günümüzde dere kenarları kafe işletmeleri tarafından açık alan olarak kullanılmaktadır. Yapımları devam eden ticari yapılar ve kafe işlevine dönüştürülen konutlar yerleşkede hızlı bir şekilde artarak varlığını sürdürmektedir.

Mevcut yapıların kullanıma devam etmesi için yapıyı korumanın, farklı biçimlerde çalıştırmanın, restore etmenin mimari bir disipline ihtiyacı vardır. Bu yapıların korunması kültürel mirasın korunması yolunda önemli bir stratejidir (Plevoets ve Cleempoel ,2012). Yapıların yeniden işlevlendirilmelerinde hukuki nedenlerin yanı sıra, zamandan kazanç, mevcut yapıyı koruma gereksinimi, yapıdaki bozulmalar, yapının kullanım performansının azalması, yasal sınırlamalara maruz kalması, sürdürülebilirliği sağlamak gibi yan sebeplerine ek olarak toplumsal, kültürel, ekonomik ve çevresel yararları bulunmaktadır (Douglas,

2002).Sille de yeniden işlevlendirmenin genellikle yapıların tamamen yıkılarak yeniden yapılması yada yapılara renovasyon, restorasyon uygulaması olarak yapıldığı görülmektedir.

Kent merkezinde ticari kullanım için yıkılıp tekrar yapılan yapılarda dış mekan tarihi görünümlü olarak Sille kent dokusuna uygun bırakılmaya çalışılırken iç mekan modern ya da tarihi görünümlü olarak düzenlenmektedir. Yapıların yeniden yapımında ve dış mekanında kullanılan malzemeler günümüz inşaat malzemeleri ile yapılmakta hızlı, bilinen malzemelerle ekonomik yapım teknikleri ile oluşturulmaya çalışılmaktadır (Şekil 1).

Şekil1a.Sille Hükümet Caddesinde yeniden yapımına başlanmış bina

Şekil1b. Sille Hükümet Caddesinde yeniden yapımı tamamlanmış kafeterya işlevi yüklenen bina

Yıkılıp yeniden günümüz malzemeleri ile yapılan Şekil 1b'deki yapının Dış mekanı Sille kent dokusuna uygun bırakılmaya çalışılırken, iç mekanında tamamen yeni mekanlar tasarlanmaktadır. Tarih dokudan tamamen kopuk plan şeması tamamen özgür bir tasarıma sahiptir. Yapı içerisindeki detay ve malzemeler de tarihi referanslardan uzaktır. Yeni arayışlar gözlemlenebilir. Alçı tavanlardaki barok süslemeler ele Sille yapı geleneğinden kopuk, Avrupa özenti dekorasyon öğeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel olarak mekanlarda bir tasarım bütünlüğü sağlanamamış, iç mekanda geniş alan kazanımı amaçlanmıştır (Şekil 2).

Şekil 2.Kafeterya amaçlı yeniden yapılan bina iç mekanında modern uygulama

Yeniden işlevlendirilerek kafe olarak kullanılan binalardan biri olan Silenos Kafe eğime oturmuş, eğime göre alt kottan 2 üst kottan ise tek katlı olarak tasarlanmıştır. Plan ve

cephede kullanılan malzeme bakımından geleneksel Sille evi özelliği gösteren yapı, 2011 yılı röleve raporuna göre, üst katı pansiyon, alt katı ise kahvehane olarak kullanılmaktaydı. 2013 yılında sonra yapı tüm katlarıyla kafeterya olarak hizmet vermeye başlamıştır. Teras çatısı yeniden düzenlenerek kafeterya eklenerek kullanıma açılmış, iç mekan odaları grup misafir için ayrılmıştır. Ön bahçe alanı kafeteryaya bağlı olarak kullanılmaktadır (Şekil 3).

Şekil 3. Silenos Kafe Genel Fotoğrafları

Doğal bir süreç olarak görülebilen bu tadilatlardan en çok geleneksel konutlar etkilenmiş, yapılar tek mekân elde etme çabası ile birleştirilmiş, özgün plan şemasına uymayan bölümlenmeler yapılmış ve eklentiler olarak özgünlüklerini yitirmişlerdir. Hükümet caddesi üzerinde yer alan bir diğer kafeterya da mekanlar birleştirilerek tek mekân elde edilmiş teras ve ön bahçe kafeteryanın kullanımına dahil edilmiştir (Şekil 4).

Şekil 4. Demirkıran Kafe

Sille çayı boyunca uzanan evlerin kafeterya olarak düzenlenen örneklerinden biri olan Asithane Kafe’de iç mekan tarihi bina ile ilişkili olmayan objelerle düzenlenmiş, üst katlar modern mobilyalar kullanılmıştır. Mevcut odalar grup misafirleri için özel odalar olarak tasarlanmış, şarkı odası gibi kurgulanmaya çalışılmıştır. Genel olarak mekanda bir bütünlük sağlanamamıştır. Tarihi doku öne çıkarılamamış, seçilen tasarım kararlarıyla da mekanın algılana bilirliliği daha da düşürülmüştür. Mevcut mekân kalitesini tüketecek nitelikte, tarihi mekan ile ilişkili olmayan iç mekan süslemeleri kullanılmıştır (Şekil 5).

Şekil 5. Asithane Kafe

Sille manzarasına hakim bir tepede konumlanan kafe işlevine dönüştürülen Değirmen Kafe’de ise teras ve veranda iç mekan şeklini almış, tarihi yapı ile ilişkili olmayan abartılı iç mekan süslemeleri kullanılmıştır. Zemin kat oturma alanları ve mutfaktan oluşmaktadır. Teras kısmı oturma alanlarına ayrılmıştır. Duvardaki dekoratif objeler, sandalye ve masalar mekana

ait olmadıkları fark edilmektedir. Aynı durum mutfakta da düzensiz mobilyaların kurgulanmasıyla görülmektedir (Şekil 6).

Şekil 6. Değirmen kafe

SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

Sille tarihi kent dokusunda yüksek kullanım talebine dayalı oldukça fazla değişiklikler yapılmıştır. Özellikle rantın yüksek olduğu bölgelerde iç mekan daha çok değiştirilmiş, tarihi özellikleri korunamamıştır. Artan talep ve yoğunluğu karşılamak için yeniden düzenlenen iç mekânlar birleştirilerek yapı içerisinde geniş tek mekanlar elde etmek amaçlanmıştır. Tek mekân elde etme çabası ile birleştirilmiş mekânlar tarihi plan tipolojisini değiştirmiştir. Ön ve arka bahçeler iç mekâna izinsiz dahil edilmesiyle ticari alanlar her geçen gün usulsüz genişlemektedir. Kullanımı yasak olan toprak dam ve teraslar ilave camekan sistemleri ile iç mekâna dahil edilmiş, özgün kent silüetleri değiştirilmiştir. Bu yapılar yeni işlevin doğrultusunda gerçekleştirilen eklenti ve bölünmelerle, değiştirilen plan kurgusu öncelikle ya yapı özgünlüğü ve devamında kent özgünlüğünü bozmaktadır.

Sille genelindeki kafeterya olarak işlevlendirilmiş iç mekan düzenlemeleri gözlemlendiğinde koruma altındaki binalar hariç, yıkılmadan yeni fonksiyona uygun düzenleme yapmak yerine, genellikle binaların içi yıkılarak tarihi görünümlü binalar elde edilmektedir. İç Mekanı değiştirilmiş yapıların çoğunda malzeme kullanımı ve mekânsal kayıplarının olduğu görülmektedir.

Tescilli binaların iç mekanları tarihi bina ile ilişkili olmayan değişiklikler yapılmaktadır. Abartılı tarihi objeler kullanılmakta ve seçilen malzemeler aşırıya kaçmaktadır. Kafeterya iç mekanlarında otantik obje kullanımını fazladır.

Tüm bu örnekler ele alındığında yapılan iç mekan düzenlemelerinin tasarımcılar tarafından yapılmadığı, mal sahiplerinin uygulamayı yönlendirmesi ile yapıldığı ve bilgiye dayalı değil daha çok bireysel tecrübeye dayalı yapıldıkları gözlemlenmiştir.

Tarihi dokuyu korumak adına öncelikle kullanıcıların tarihi yapılara ilişkin bilinç düzeyi arttırılmalıdır. Sille gibi tarihi dokularda iç mekanların tarihi dokudan kavramsal olarak koparılmamalı, tarihi çevre ve binalarda nasıl bir tasarım yaklaşımları ortaya konulacağına bilincinde duyarlı tasarımlar gerçekleştirilmelidir.

Tüm bu etkenler göz önüne alındığında, tarihi yapılara yeni işlev vermeden önce, yapının sahip olduğu özelliklere uygun ölçütlerde, yapının özgünlüğünü bozmayacak bir kullanım öngörülmelidir. Gerekli işlev değişikliği zorunlulukları incelendikten sonra yapıda iç mekân ve dış cephe düzenlemeye gidilmeli, yapının mimari özellikleri korunacak önemli bir etken olarak ele alınmalıdır. Stas (2007) yeni işlev kazanan yapının yalnızca mekânsal kurgu değerlendirmesi ve tasarım kriterleri temel alınarak düşünülmemesi gerektiğini, aynı zamanda sahip olduğu mekânsal değer var olan kültür birikimine uyum sağlamasını da göz önünde bulundurulması gerektiğini çalışmasında vurgulamaktadır. Böylelikle tarihi doku ve mekanlar riske atılmamış, nitelikli mekanlar üretilmiş olacaktır.

KAYNAKÇA

- Erdem, R., Yıldırım, H., Çiftçi, Ç., Dülgerler, O. N., Çıbıkdiken, A. O., Levend, S., & Erdoğan, A. (2010). Sille, Bir Koruma Geliştirme Planı ve Sonrası.
- Üzümcü, T., Çelik, A., & Karataş, M. Koruma-Kullanma İkileminde Sürdürülebilirlik ve Kırsal Turizm: Konya-Sille Örneği. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 10(1), 53-64.
- Aksugür, İ., Kök, S. (2016) . 20. Yüzyıl Modern Mimarlık Mirasının Değerlendirilmesi: İmç Örneği.
- Urkuğu, Z., Gediz, U. R. A. K., Sağlam, H., Aksulu, I., Akalın, A., & Gültek, M. (2018). Tarihi Çevre Koruma-Yenileme Çalışmalarında Kentsel Bölge Ölçeği: Ankara Kale Önü Koyunpazarı Yokuşu Koruma-Geliştirme Projesi Örneği. *DTCF Dergisi*, 36(1-2).
- Douglas, J. (2006). *Building adaptation*. Routledge.
- Plevoets, B., & Van Cleempoel, K. (2011). Adaptive reuse as a strategy towards conservation of cultural heritage: a literature review. *Structural Studies, Repairs and Maintenance of Heritage Architecture XII*, 118, 155-163.
- Stas, N. (2007). *The Economics of Adaptive Reuse of Old Buildings: A Financial Feasibility Study & Analysis* (Master's thesis, University of Waterloo).

KEMAN EĞİTİMİNDE KULLANILAN PİYANO EŞLİKLİ “ETA COHEN KEMAN METODU BAŞLANGIÇ” IN İNCELENMESİ

Arş. Gör. Sevilay KALAY MEYDAN

Gazi Üniversitesi, sevilaykalay@hotmail.com

Arş. Gör. Burcu KALKANOĞLU

Gazi Üniversite, burcu.kalkanoglu@yahoo.com

ÖZET

Bu araştırmanın amacı keman eğitiminde kullanılan “Eta Cohen Keman Metodu” başlangıç kitabının öğretim açısından içeriğinin, sağ-sol el tekniklerinin ve teknik-müzikal öğelerinin her bir parça için yazılmış olan eşlikler paralelinde özelliklerinin neler olduğunu tespit etmektir. Bu kapsamda betimsel nitelikli olan bu çalışmada veriler doküman analizi ile toplanmıştır. Araştırmada elde edilen veriler içerik analiz yöntemi ile çözümlenmiştir. Araştırmanın sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda 48 parçanın 23’ü re telinde, 7’si la telinde ve 18’i re ve la telinde yazılmıştır. Parçaların 37’si Re Majör tonunda, 7’si La Majör, 1’i La Minör, 1’i Si bemol Majör ve 2’si Sol Majör tonundadır. Parçaların literatürde bulunan birçok metodun aksine la telinde değil re telinde başladığı tespit edilmiş, her bir parça (etüd) için hazırlanan eşliklerin sistematik bir şekilde ilerlediği, ana sesi ritmik hareketlerle takip eden sağ ve sol elin sonrasında ise ana ezgiye ezgisel temalarla eşlik ettiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Keman, Keman Eğitimi, Eşlik, Eşlikli Çalma.

GİRİŞ

Problem Durumu

Mason, Kodaly ve Orff ortaya koydukları yaklaşımlarda müzik eğitiminin amacını, profesyonel müzisyenler yetiştirmekten ziyade müzikten anlayan, müzik okur-yazarlığı edinmiş, küçük yaşlardan itibaren müziği günlük yaşamlarının bir parçası haline getirmiş bireyler yetiştirmek olduğunu belirtmişlerdir (akt: Göğüş, 2008). Suzuki de, çocukların müzikten her zaman hoşlanan, yetenekli ve müziğe karşı duyarlı bireyler olabileceklerini savunmuştur (akt: Kasap, 2005).

Müzik eğitiminin üç ana türünden biri olan özengen müzik eğitimi; ilgi, istek ve olanaklara bağlı olarak müzik veya müziğin bir dalına istekli ve yatkın olan bireylerin aldığı eğitim olarak tanımlanmaktadır. Böylece bireyde zevk ve doyum sağlamakla birlikte bunu sürdürüp geliştirmek için gerekli müziksel davranışlar kazandırmak amaçlanır (Uçan, 2005). Bu örgün olmayan eğitim daha çok müzik eğitimi boyutlarından biri olan çalgı eğitimi alanında kendini göstermektedir. Müzik eğitiminin en önemli boyutlarından biri kabul edilen bu eğitim, çocuğun enerjisini olumlu yönde harcamasına, tartım ve sesleri ayırt edebilmesine ve doğru seslendirebilme becerisi kazanmasına, bunlara ek olarak yeteneği oranında bu

becerisini geliştirmesine yardımcı olur. Bu da çocuğun kendi başına iş yapabilme; bu sayede de kişisel doyum ve duygusal yönden gelişimine katkı sağlar (Sun ve Seyrek, 2002).

Özengen müzik eğitiminde yaygın bir kullanım alanına sahip olan keman (Kalay, 2013.) başlangıçta bestecilerin ve çalıcıların istediği nitelikte ses üretmesine olanak sağlamamış, 16. yy' dan günümüze yapısal bir takım değişikliklere uğrayarak; telleri inceltirilip genişletilmiş, sapı uzatılmış, tuşe ve köprüye bombeli bir hat verilmiş ayrıca bir de çenelik eklenmiştir (Ergün, 2006). Öncelikle bir orkestra çalgısı olarak kullanılan bu çalgı Corelli' nin solo keman için yazdığı sonat ve konçertolar ile bir sola çalgı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Arcangelo Corelli (1653 – 1713), Antonio Vivaldi (1678–1741), G.F.Telemann (1681–1767), Francesco Geminiani (1680–1762), J.S. Bach (1685–1750), F. M. Veracini (1690–1750), Leopold Mozart (1719–1787), J. Baptiste Lully (1632–1687), J. Marie Leclair (1697–1764) ve Guiseppe Torelli (1660–1708) gibi besteciler (Delikara, 2010) ile de keman müziğine ve keman çalma tekniğine önemli yenilikler getirilmiş, birçok solo eser bestelenmiştir. 17. Yy sonlarına doğru ise usta-çırak ilişkisini temel alan keman çalma sanatı için keman teknikleri içerikli özellikle amatörler (Ketenci, 2005) hitap eden kitaplar yazılmaya başlanmıştır. 20. Ve 21. yy gelindiğinde ise geleneksel metotların yerine özellikle küçük yaştaki çocukların ilgi ve isteklerini arttırmak, öğrenmeyi oyunlaştırmak, oynayarak öğrenme, eşlikli çalma amaçlanarak yeni metotlar yazılmıştır. Bu anlayışla yazılan kitaplara “Suzuki Violin School, Maia Bang Violin Method, Eta Cohen Violin Method, Violin Fun Book for young students, A Tune a Day for violin book, The ABC' s of Violin for absolute beginner book, Can Read Music: a note reading book for violin students, Picture Yourself Playing Violin Stepping Stones” örnek verilebilir.

Yukarıdaki örnekler içerisinde yer alan Eta Cohen 1916 yılında İngiltere’de doğmuş önemli bir yazar ve kemancıdır. 2012 yılında “European String Teachers Association Lifetime Achievement” ödülüne layık görülmüş kitabı çok satanlar listesine girmiştir.

Max Royal ve Carl Flesh ile çalışan yazar 17 yaşında özel bir okulda keman dersleri vermeye başlamış öğrencilerine derslerinde uygulamak üzere bilindik melodilerden oluşan yol gösterici bir metod bulamaması üzerine kendi kitabını hazırlamaya karar vermiş ve 25 yaşında serinin ilk kitabını basmıştır. Sabır, enerji ve hayal gücünü temel alan derslerinde öğrenciye ve ailelerine birer arkadaş gibi yaklaşan Cohen ailelerinde dersin bir parçası olması gerekliliğine inanmış ve bunun için çaba harcamıştır. Bir çok dile çevrilen ve Türkçe’ ye de çevrilmiş olan bu metodun özgen müzik eğitimi alan öğrenciler için önemli bir kaynak olduğu ve kullanım alanının yaygın olması sebebiyle incelenmesinin önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca Yök Tez Veri Tabanında ve ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanında “ çalgı, keman, keman eğitimi, Eta Cohen,“ anahtar kelimeleriyle yapılan taramada çalışılma

yapılmadığı tespit edilmiştir. Bu noktada Eta COHEN Keman Metodu Başlangıç' ın ortaya koyulması ve metodun içerik yönünden incelenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma Eta Cohen tarafından hazırlanmış piyano eşlikli Keman Metodu Başlangıcın eğitsel, görsel ve anlatım yönünden incelenmesi amacı ile yapılmıştır.

YÖNTEM

Bu araştırma başlangıç keman eğitiminde kullanılan piyano eşlikli Eta Cohen Başlangıç metodunun incelenmesi açısından nitel bir araştırmadır. Araştırma betimsel nitelikli olup, araştırmanın yürütülmesinde nitel araştırma yöntemlerinden içerik analiz modeli kullanılmıştır. Arıkan (2007) “Her türden kitap, dergi, gazete vb. yayınlar, medyadaki haberler ve programlar, filmler, bildiriler, konuşmalar, anket ve röportajlar, afiş ve posterler, tartışma metinleri, reklamlar, müzik eserleri gibi olgular içerik analizi yöntemiyle incelenebilir” demiştir.

Veri kaynakları

Araştırmada evren-örneklem tanımlaması olmaması sebebi ile araştırmanın veri kaynaklarını başlangıç keman eğitiminde kullanılan “Eta Cohen Başlangıç” metodu oluşturmaktadır.

Verilerin toplanması

Araştırmanın verileri, belgesel tarama tekniği kullanılarak toplanmıştır. Belgesel tarama, belli bir amaca uygun olarak kaynakları bulma, okuma, not alma ve değerlendirme işlemlerini kapsamaktadır (Karasar, 2009).

Verilerin analizi

Araştırmada elde edilen veriler, içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. İçerik analizi, metinlere ve kullandıkları bağlamlara yönelik anlamlı ve geçerli çıkarımlar yapabilmek için kullanılan bilimsel bir araştırma yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

BULGULAR VE YORUMLAR

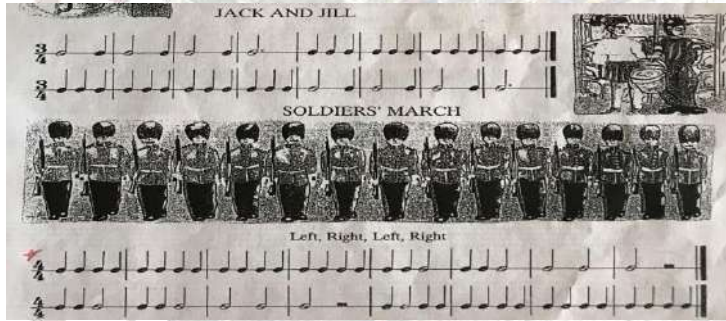
1. Eta Cohen Keman Metodu Doğru Başlayalım

Eta Cohen Keman Metodu “Starting Right-1-2-3-4” başlık altında toplamda 5 kitaptan oluşmaktadır. 1. 2. ve 3. kitapta piyano eşlik kitabı; 1. Ve 3. kitapta eşlik kitabının yanında bir de öğretmen kitabı bulunmaktadır. Bu araştırmanın kapsamında incelenen metot “Doğru Başlayalım-Başlangıç” isimli metod 36 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın sonunda parçalar için yazılmış eşlikler yer almakta 1., 2. ve 3. metottaki gibi ayrıca bir eşlik kitabı bulunmamaktadır. Bazı parçalar için ise keman düetleri bulunmaktadır. Kitap ilk olarak 1940 yılında İngilizce olarak basılmıştır. Daha sonra birçok dile çevirisi yapılmıştır.

Başlangıçtaki genç kemancılar için temel ön hazırlıklar içeren kitap, renklendirilmiş örnekler içermektedir. Erken dönem (4-6 yaş) başlayanlar için okuma kolaylığı sağlayan metotta her parça için sözler yazılmıştır. Bu sayede kelimelerin öğrenmeye yardımcı olacağı; okuyarak, şarkı söyleyerek ve oynayarak en basit seslerin eğlenceli hale gelmesi amaçlanmıştır. “ Bu keman!- Bu da yay!- Başlıyoruz” geleneksel yaklaşımından uzaklaşmış, Suzuki gibi yenilikçi fikirler ve popüler öğeler metoda dahil edilmiştir. Ritm çalışmaları ile başlayan metod DM (re majör) eksenini üzerine kurulmuş ve yay kolun doğal uzunluğunda tutularak iyi ses üretmek hedeflenmiştir. Metotta 48 parçanın 23’ü re telinde, 7’si la telinde ve 18’i re ve la telinde yazılmıştır. Parçaların 37’si Re Majör tonunda, 7’si La Majör, 1’i La Minör, 1’i Si bemol Majör ve 2’si Sol Majör tonunda yazılmıştır.

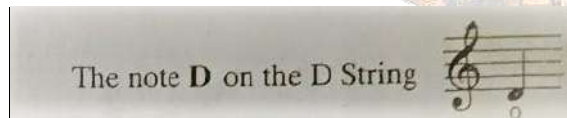
2. Doğru Başlayalım- Başlangıç Metodu’nun Analizi

Ritm çalışmaları ile başlayan metotta Örnek 1’de de görüldüğü üzere önce her bir partinin ayrı ayrı el çırpılması ve ardından bir düet gibi öğrencinin öğretmeni ile parçaları el çırpılarak seslendirmesi beklenmiştir.

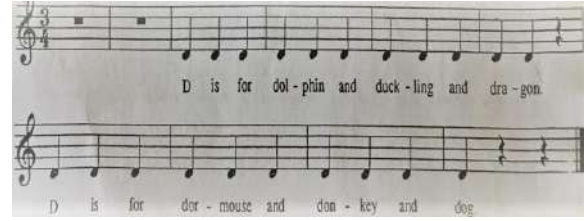
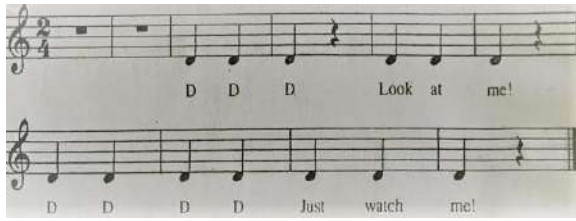
Örnek 1. Öğretmen-Öğrenci El çırpma Parçaları

Ritim çalışmalarının ardından Re telinde başlayan metotta öncelikle metodun başlangıcında olduğu gibi parçaların çalınmadan önce elle çırpılması beklenmiştir. Dizek üzerinde re telinde re notasının yeri gösterilmiştir (Örnek 2). Ayrıca parçaların sözlerinde tellerin isimlerinin ve yerlerinin öğrenilmesini kolaylaştırmak üzere çalınan telin ismi geçmektedir.

Örnek 2. Re telinde Re notası

Metotta ölçü sayısının öğretimi ve farklı ritimlerde çalışmak amacıyla her bir öğretimi farklı ölçü sayıları ile yazılmıştır (Örnek 3). Ayrıca parçalarda nota değerlerinin (sürelerinin), sus işaretlerinin ve ölçü sayısı kadar bir ölçü boyunca beklemenin, eşliği dinlemenin ve ritmik saymanın çalışmalarının da başlangıçta öğretilmek üzere yazıldığını görüyoruz (Örnek 3).

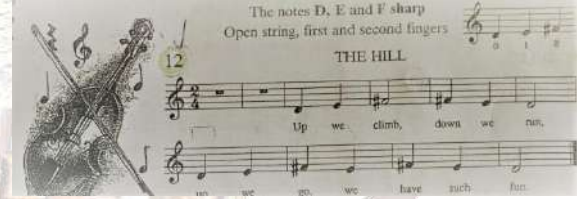
Örnek 3. 2/4' lük ve 3/4' lük Ölçü Sayılı Parçalar

Keman düetlerinin çalınmasından önce parçanın ölçü sayısına göre başlangıçta bulunan ritim çalışmalarının (el çırpma) öğrenci ve öğretmen tarafından yapılması daha sonra parçanın öğretimine geçilmesi beklenmiştir.

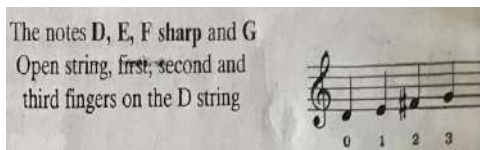
Örnek 4. 3/4' lük Ölçü Sayılı Düet

Boş telden sonra D telinde 1. ve 2. parmak çalışmaları aynı disiplinle (ritmik çalışmalar, farklı ölçü sayıları..) tekrarlanarak devam ettirilmiştir. Dörtlük notaların ardından 2. parmak çalışmaları esnasında 2'lik notların bu sefer ilk parçada çalınması hedeflenmiştir. Re majör ekseninde yazılan kitapta 2. parmak Fa notası yerine Fa diyez (F sharp) olarak konumlandırıldığı görülmektedir.

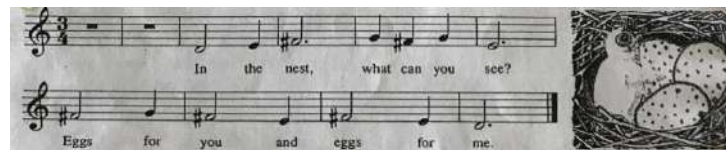

Örnek 5. 1. Ve 2. Parmak Çalışmaları (Mi-Fa Notası)

Örnek 6 ve 7' de gözüktüğü üzere Re telinde 3. Parmak sol notasının öğretimine geçilir. Daha önceki öğrenilen notaların üzerine katlanarak yeni sesin üretilmesi, dörtlük ve ikilik notalar ile 2/4' lük, 3/4' lük ve 4/4' lük ölçü sayılarıyla yazılmış parçalar yer alır.

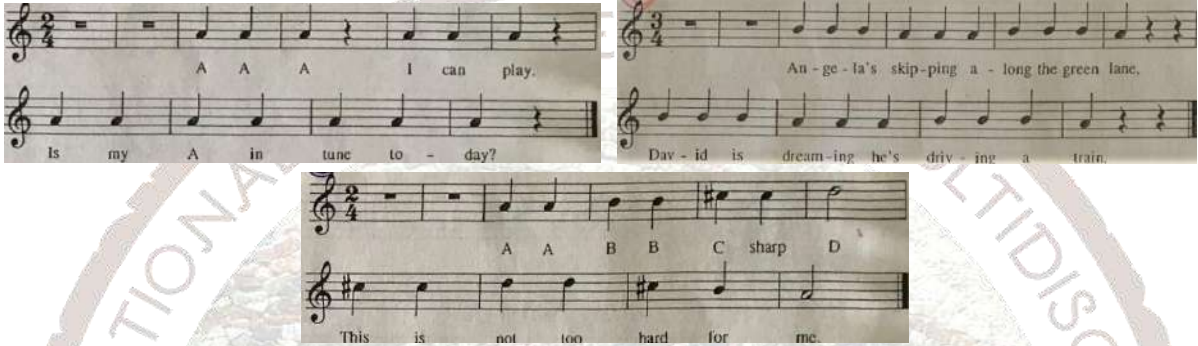

Örnek 6. Re Teli Sol Notası

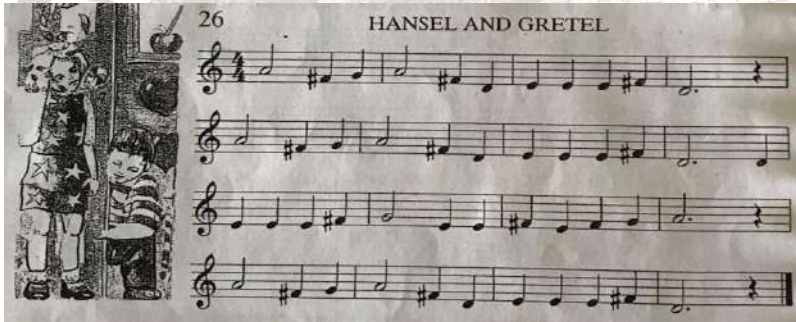

Örnek 7. 3. Parmak Çalışmaları (Sol Notası)

3. parmağın (sol notası) öğretiminden sonra 4. parmak (la notası) yerine La teline (boş tele) geçilmiştir. La telinde de Re telinde yapılan çalışmalar aynı sistemati içerisinde yapıldığını görüyoruz. Sırasıyla 1. parmak si, 2. parmak do diyez, 3. parmak re notasının önce dizek üzerinde daha sonra da tel üzerinde öğretimi gerçekleşmiştir (Örnek 8). Artı olarak her bir notadan sonra Re telinde öğrenilen 4 nota ile iki telde yazılmış parçalar yer alır. Sol elin re ve la tellerinde pozisyonu için çalışmalar yapılmış olur. Bu sayede ses çeşitliliğin yanı sıra tel geçiş çalışmalarına da başlanmış olunur. (Örnek 9).

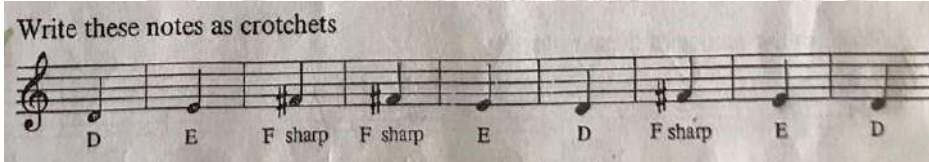

Örnek 8. La Teli Boş Tel, 1., 2. Ve 3. Parmak Çalışmaları (La-Si-Do diyez-Re Notaları)

Örnek 9. Re-La Telinde Yazılmış Parça

Metotta ayrıca dizek üzerinde öğrencilerin notaların yerlerini öğrenmeleri hem de yazabilmeleri (müzik-okuryazarlığı) için alıştırmalar yer almaktadır.

Örnek 10. Nota Okuma-Yazma Alıştırmaları

Eşlikli çalmanın önemi üzerinde duran yazar her bir parça için yazılmış olan eşliklerde basitten zora doğru bir yol izlemiştir. Parçaların aksine her bir eşlikte farklı bir ritim ya da teknik öğrenciye duyurulmak istenmiş, dinlemenin, saymanın, birlikte çalmanın, uyum içerisinde hareket etmenin en önemlisi de entonasyonun (temiz çalma) sağlanması amaçlanmıştır. Bu amaçla ritmik olarak dörtlüklerle başlayan ve bağlı hareketlerden sonra sekizlik ve staccato eşliklerin geldiğini görüyoruz. Bas sesin 1-5 hareketi zaman zaman

onaltılık ezgilerle hareketlenip öğrencinin parça içerisinde sus yaptığı kısımları zenginleştirmiştir. Üçlemeler, çarpmalar, süslemeler, kırık kadanslar sırasıyla her yeni bir eşliğe eklenmiş, eşlik çeşitlendirilmiştir. Kitabın sonlarına doğru ise ritmik hareketler sağ-sol elde daha yoğun ve melodiler eşliğinde çalınmaktadır (Örnek 11).

Örnek 11. Eşliklerden Kesitler

SONUÇLAR ve ÖNERİLER

Sonuçlar

Metotta toplam 48 parça bulunmaktadır. Parçaların 23'ü re telinde, 7'si la telinde ve 18'i re ve la telinde yazılmıştır. Parçaların 37'si Re Majör tonunda, 7'si La Majör, 1'i La Minör, 1'i Si bemol Majör ve 2'si Sol Majör tonunda yazılmıştır. Kitapta her bir parçaya bir isim verilmiş öğrencinin dikkatini çekmek üzere söz ve konuya uygun fotoğraflarla zenginleştirilmiştir.

Metotta öncelikle ritm çalışmaları yapılmış, daha sonra çalmaya başlanmıştır.

Metotta tellerin öğretilme sırası yaygın kullanıma sahip metotların aksine re-la şeklinde gitmektedir.

Her bir parçaya söz yazılmış bu sayede ritm ve tel isimlerinin öğrenilmesi kolaylaştırılmak amaçlanmıştır.

Metotta parçaların iki sesli ya da eşlikli olduğu tespit edilmiştir. Bu amaçla da öğrenci de ritim duygusu ve müzikal ifade duyarlılığı geliştirmek amaçlanmıştır.

Öğrencilerin müzik-okuryazarlığını geliştirmek üzere metotta öğretim sırasına uygun alıştırmalar yer almaktadır.

Eşlikler içerik bakımından farklı ve teknik zorluklar içermektedir.

Öneriler

Metot basitten zora ilkeleriyle yazıldığı için parçaların sıralı bir şekilde takip edilip çalınması önerilebilir.

Derslerin piyanolu bir ortamda yapılması ve parçalara piyano eşlik edinilmesi sağlanabilir.

Metodun diğer serileri de araştırmaya benzer bir şekilde incelenerek; işlevleri tespit edilebilir. Metodun öğretim uygulamaları yönünden başarılı olup olmadığı tespit etmek üzere deneysel bir araştırma yapılabilir.

KAYNAKÇA

Arıkan R. (2004). *Araştırma Teknikleri ve Rapor Hazırlama*. Asil Yayın Dağıtım, Ankara.

Delikara, A. (2010). *George Friedric Handel Op.1. Keman Sonatları'nın Teknik ve Müziksel Analizi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Ergün, G. (2006). *Kemanın Tarihsel Gelişimi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Göğüş, G. (2008). *İlköğretim 1. Kademe Müzik Eğitiminde Öğretmenin Etkinliği*, *Eğitim Fakültesi Dergisi*. 21 (2), 369-382.

Karasar, N. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (19. Baskı). Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Kalay, S. (2013). *9-12 Yaş Grubu Keman Çalan Çocukların Benlik Saygı Düzeyleri ile Keman Dersine Yönelik Tutumlarının İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Ketenci, N. (2005). *Alman Keman Ekolü*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Sun, M. ve Seyrek H. (2002). *Okulöncesi Eğitimde Müzik*. Müzik Eserleri Yayınları, İzmir.

Tecimer, B. (2005). *İşlevsel Piyano Becerilerinin Müzik Öğretmeni Adayları İçin Önemi*, *Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 25(1), 149-154.

Uçan, A. (2005). *İnsan ve Müzik, İnsan ve Sanat Eğitimi* (3.Basım). Evrensel Müzikevi, Ankara.

Uçan, A (2005). *Müzik Eğitimi Temel Kavramlar-İlkeler-Yaklaşımlar ve Türkiye'deki Durum*. Evrensel Müzikevi, Ankara.

Yıldırım, A.ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.

BİR EĞİTİM ARAŞTIRMA HASTANESİNDE ÇALIŞAN HEMŞİRELERİN DUYGUSAL ZEKÂ DÜZEYLERİ VE ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Prof. Dr. Abdullah SOYSAL

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi. İİBF, asoysall@ksu.edu.tr

Aycan POLAT (sorumlu yazar)

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi. SBE,aycanpolat24@hotmail.com

ÖZET

Dünya Sağlık Örgütü'ne göre sağlık; yalnızca hastalık ya da sakatlığın olmaması değil, tüm bunların yanında aynı zamanda kişinin beden, ruhen ve sağlık yönünden tam bir iyilik hali içinde olmasıdır. İnsan hayatının odak noktası olan sağlık ve sağlık için olmazsa olmaz durumda bulunan sağlık kurumlarında çalışan hemşireler de, bir o kadar önemlidir. Dolayısıyla; eğitimsel anlamda gerekli donanıma sahip, öz bilinç sahibi, motivasyonu yüksek ve sosyal ilişkileri kuvvetli hemşireler çalıştıkları sağlık kurumlarının duygusal zekâlarını da pozitif anlamda yönlendiren ve örgütün iç ve dış memnuniyetini sağlayan temel yapıtaşlarıdır.

Bu çalışma sağlık kurumlarında görev yapan hemşirelerin duygusal zekâ düzeylerini ölçmek, duygusal zekâ düzeyini etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada, veri toplama yöntemi olarak kullanılan ankette, sağlık çalışanlarının demografik özelliklerinin belirlenmesi için "Kişisel Bilgi Formu"; Petrides ve Furnham (2001) tarafından geliştirilen "Duygusal Zekâ Ölçeği" kullanılmış ve anketin Cronbach's Alpha değeri 0,75 olarak bulunmuştur. Araştırma Erzincan ilinde, merkeze bağlı bir eğitim ve araştırma hastanesinde 100 hemşire üzerinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, anket yöntemiyle elde edilen veriler, SPSS 24 programı kullanılarak; frekans ve yüzde değerleri, Mann-Whitney U testi, Kruskal-Wallis testi ve Spearman Correlation analizi yapılmıştır. Araştırmada hemşirelerin duygusal zekâ beceri düzeylerinin orta seviyede olduğu ve demografik değişkenlerden buldukları kurumda çalışma süreleri ile duygusal zekâ puan ortalamalarının istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelime: Duygu, Duygusal Zekâ, Hemşire, Sağlık Kurumları

AN EDUCATION RESEARCH HOSPITAL NURSES WORKING LEVEL AND FACTORS AFFECTING EMOTIONAL INTELLIGENCE

ABSTRACT

According to the World Health Organization health; it is not only the absence of illness or disability, but also that it is at the same time in a state of complete well-being of the person in terms of body, religion and health. Nurses working in health institutions that are essential for health and health, which is the focal point of human life, are also important. Therefore; are the basic building blocks that have the necessary equipments in educational sense, have self-consciousness, are motivated and have strong social nurses working in a positive sense and they provide internal and external satisfaction to the emotional intelligence of health institutions.

This study was conducted to measure the levels of emotional intelligence of nurses working in health institutions and to determine the factors affecting the level of emotional intelligence. In the survey, the questionnaire which is used as data collection method, " Personal Information Form " for determining the demographical characteristics of health workers; The "Emotional Intelligence Scale" developed by Petrides and Furnham (2001) was used and the Cronbach's alpha value of the questionnaire was found to be 0.75. The research was carried out on 100 nurses in a training and research hospital in the center of Erzincan province. In the study, the data obtained by the questionnaire method were analyzed using SPSS 24 program; frequency and percentage values, Mann-Whitney U test, Kruskal-Wallis test and Spearman Correlation analysis. It was determined that the emotional intelligence skill levels of the nurses were in the middle level and demographic variables were statistically significant differences between the study periods and emotional intelligence points in the institution.

Key Words: Emotion, Emotional Intelligence, Nurse, Health Institutions

1.GİRİŞ

Modern yaşamla birlikte duygusal zekâ, gerek iş hayatında gerekse sosyal hayatta gittikçe önemi ve farkındalığı artan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugün bireysel zekâyı temsil eden IQ'nun geliştirilmesi neredeyse mümkün değilken; duygusal zekâyı temsil eden EQ'nun geliştirilebileceği kabul görmekte ve yapılan araştırmalarla da bu durum desteklenmektedir. Bu bağlamda örgütsel yapının başarıya ulaşmasında örgütlerde karar alma ve uygulama süreçlerinin sadece mantıksal çerçeve boyutuyla değil, aynı zamanda duygusal zekâ boyutu ile de değerlendirilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır (Arslan vd., 2013:170).

Günümüz sağlık hizmeti sisteminde ise; insanların duygularıyla ve sağlığıyla ilgilenilmeksizin, yalnızca aksaklıkları en aza indirecek mühendislik sistemlerine odaklanılmaktadır (Illich, 2011:171). Bu ortamda sağlık profesyonelleri, tüm süreci başından itibaren izleyen, müdahale eden aktör olmaktan çıkıp belirlenmiş süreçlerin hiç de aktif olmayan teknik uygulayıcısına dönüşmüştür. Bu anlayışa analitik, parçalayıcı, ayrıştırıcı bir bakış açısı hâkimdir ve bu fikre göre hasta müşteri olarak görülmektedir. Ancak hasta müşteri olarak tanımlandığı anda, biraz önce inleyen, şifa bekleyen, sağlığı yerinde olamayan insan olmaktan çıkmaktadır. Bir hizmeti satın almaya hazır durumda, aklı başında, karar alma konusunda yetkin ve bu hizmeti almaya gücü olan bir kişi gibi algılanmaktadır. Oysa sağlık hizmeti ve bu hizmeti alıcısının nitelikleri böyle bir resim çizmez. Bu kavram karmaşasının engellenebilmesinin yolu, hastanın "duygulu" yanının unutulmamasıdır (Atilla vd., 2013:102).

Hasta bir bütün olarak görülmesi gereken bir yaratılışa sahiptir. Sağlık profesyonellerinden, çevreden ve hasta yakınlarından etkilenmektedir. Duyguları vardır ve duygular ise bulaşıcıdır. Hastadan yola çıkarak da duygusal zekânın sağlık çalışanlarında da yansımaları görmek gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışma "Sağlık Kurumlarında" görev yapan hemşirelerin duygusal zekâ düzeylerini ölçmek ve duygusal zekâ düzeyini etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla yapılmıştır.

2.TEMEL KAVRAMLAR

2.1.Duygusal Zekâ Kavramı ve Kapsamı

Duygusal Zekâ kavramı; duygu ve zekâ terimlerinin birleşiminden ortaya çıkan bir kavramdır. Dolayısıyla; duygusal zekâyı tam manasıyla kavrayabilmek için, öncelikle bu iki terim ele alınmalıdır.

Bunlardan ilki olan ve geçmişi, insanlık tarihi kadar eskiye uzanan ve Goleman'ın (1995) ifadesiyle, yüz yılı aşkın bir süredir psikologların ve felsefecilerin kesin anlamı üzerinde tartıştıkları bir terim olan "duygu" kavramı, Fransızca kökenli ve isim soylu bir kelime olup Türk Dil Kurumu Sözlüğü'ne göre: "Belirli nesne, olay veya bireylerin insanın iç dünyasında uyandırdığı izlenim" ve "duyularla algılama, his" anlamlarına gelmektedir.

Zekâ kavramı tarih boyunca farklı yaklaşımlarla değerlendirilmiştir. Genellikle; "öğrenme, öğretilenlerden faydalanabilme, yeni durumlara adapte olabilme ve yeni çözüm seçenekleri yaratabilme kabiliyeti" zekâ olarak tanımlanmaktadır. Geleneksel yaklaşıma göre ise insan beyninin sınırları azımsanmakta ve sahip olduğu engin bilişsel potansiyel göz ardı edilmektedir (Arslan vd., 2013:170).

Duygusal zekâ uzun süre nöroloji, psikoloji, bireysel ve örgütsel psikoloji, sosyoloji, nöropsikoloji, iletişim ve işletme gibi pek çok alanın ilgisini çekmiş ve çalışma konusu olmuştur. Duygusal zekâ konusu üzerine çalışmaların özellikle 19. Yüzyıldan sonra ivme kazandığı görülmüştür.

Duygusal zekâ kavramı, temelleri iki bin yıl öncesine dayandırılabilir biçimde, geçmişten günümüze eğitimciler, tıp bilimciler, sosyologlar, felsefeciler tarafından yaşamımızda ki etkileri ve önemi doğrultusunda irdelenmiştir. Antik dönemlerde ki filozofların duygulara ilişkin görüşleri incelendiğinde çoğunluğunun duyguları bilişsel zekâyı bağımlı, rasyonel görüş ağırlıklı bir yaklaşım

içinde ele aldıkları görülmektedir. Örneğin Aristoteles'e göre duygular neşeli ya da neşesiz zamanlarımızda algılarımız veya varsayımlarımızla birlikte ortaya çıkan refakatçilerdir. Duygular istek uyandırır ama bağımsız ölçüler olmadıklarından bilinç ile birlikte hareket etmektedirler. Descartes ise duyguları tamamen akılcı bir yaklaşım içinde değerlendirerek, duyguların düşüncelerden türediğini savunmuştur. Plato ise tüm öğrenme sürecini tamamen duygusal temellere dayandırarak duygusal zekânın önemine işaret etmiştir (Edizler, 2010:2971).

Duygusal zekâya ilişkin en önemli üç model Salovey ve Mayer, Bar-On, ve Goleman'ın geliştirdiği modellerdir. Salovey ve Mayer duygusal zekâyı, akademik zekâyı benzeyen, bireyin algılayabildiği, değerlendirebildiği ve duygularını açıklayabildiği zaman da meydana gelen ve öğrenilen bir yetenek olarak tanımlamışlardır. Bar-On duygusal zekâyı, kişisel özelliklerin ve yeteneklerin bir dizisine benzer olarak kavramsallaştırmıştır. Bar-On'a göre duygusal zekâ beş ana boyutta açıklanmaktadır. Bunlar; içsel dünya alanı (kişisel beceriler), dış dünya alanı (kişiler arası beceriler), uyumluluk (adaptasyon), stresle başa çıkabilme ve genel ruh durumu boyutlarıdır. Goleman duygusal zekâyı, empatide gerekli olan önemli bir sosyal beceri olarak kabul etmiştir. Ayrıca kişisel ilişkiler de bireyin süreci tanımlamasını, duyguları yönetmesini ve yaşam olayları ile mücadele ederek kişilerarası ilişkilerde başarılı olmasını sağlayan temel yetenekleri temsil eden çok boyutlu kavram olarak tanımlanmıştır (Bekmezci vd., 2014:96).

Duygusal zekâ, bir insanın (1) kendi duygularının bilincinde olma (deneyimlediği duyguları tanımlayabilme), (2) diğerlerinin duygularını algılayabilme ve (3) duygusal ipuçlarıyla verileri yönetebilme yeteneğidir. Duygularını tanıyan ve duygusal ipuçlarını doğru okuyabilen insanların (örneğin kızgın olduklarının bilincinde olup, normların dışına çıkmadan kendilerini ifade edebilenler) etkin insanlar olmaları kuvvetle muhtemeldir. Bir simülasyon çalışması, duygularını tanımlayabilen ve aralarında ayırım yapabilen öğrencilerin, daha karlı yatırım kararları aldıklarını göstermiştir (Robbins & Judge, 2013:113).

Konu ile ilgili yapılmış olan birçok çalışma, duygusal zekânın; kişisel gelişim ve ilerlemenin yanı sıra, iş performansı üzerinde de önemli bir role sahip olduğunu göstermektedir. Bu çalışmalardan biri olan ve Franklin Roosevelt'ten Bill Clinton'a kadar on bir Amerikan başkanının başarılarının ve başarısızlıklarının, toplamda beş özellik (iletişim, politik yetenek, vizyon, bilişsel tarz ve duygusal zekâ) üzerinden değerlendirilerek incelendiği ve çalışma sonucunda, başarılı olanlarla başarısız olanlar arasında ki temel farkın duygusal zekâ olduğu ortaya çıkmıştır. Duygusal Zekâ, yalnızca bireylere özgü bir kavram değildir. Kurumsal yapıların da tıpkı yaşayan bir organizma gibi kendilerine özgü duygusal zekâları bulunmaktadır. Bu organizma içerisinde hayati nokta olan "kalbin" insan olarak belirlenmesi, yatırımın insan odaklı olması ve kurum çalışanlarının duygu, fikir ve emeklerine değer veren bir anlayışla hareket edilmesi; günümüz rekabetçi piyasasında, kurumların başarısı ve devamı adına büyük önem arz etmektedir (Budak, 2014).

2.2.Sağlık Kurumlarında Duygusal Zekâ

Sağlık bakım hizmeti alan bireyler diğer hizmet birimlerinden yararlanan bireylerden farklıdır. Hasta bireylerin duygusal, fiziksel ve ruhsal sorunlarını gidermeye yönelik bakıma gereksinimleri vardır. Sağlık bakım hizmeti verenler hastaların bireysel tercihlerine, gereksinimlerine, değer yargılarına göre hizmet vermek, duygusal destek sağlamak zorundadırlar. Hemşire, sağlıklı/hasta bireyi ruhsal, fiziksel ve sosyal yönleriyle bir bütün olarak ele alıp sağlık bakım hizmeti sunan profesyonel bir meslek üyesidir. Bu nedenle hemşire, bireyin fiziksel rahatsızlıklarının yanında davranışlarını, duygu ve düşüncelerini anlama, organize etme ve bakımını planlamada duygusal zekâyı ilişkin boyutların tümünü etkin bir şekilde kullanabilmelidir (Altıok vd., 2015:49). Nitekim Peplau ve Orlando gibi hemşire kuramcılar, sağlıklı/hasta bireylerin gereksinimlerini her zaman açıkça ortaya koyamadıklarını, hemşirenin onların gereksinimlerinin neler olduğunu anlayabilmek için etkin kişilerarası ilişki becerisine sahip olması gerektiğini vurgulamaktadırlar (Duman & Acaroğlu, 2014:26).

Hemşireler hastaya yardım ederken pek çok duyguyu yaşayabilmektedirler. Bunlara hastanın sağlığı ile ilgili olarak iyiye doğru bir gelişme gösterdiğinde duyulan mutluluk, hastanın durumu

kötüleştğinde hissedilen hayal kırıklığı, hasta yardımı reddettiğinde hissedilen sıkıntı, hasta kendi çıkarları doğrultusunda hemşireyi yönlendirmeye çalıştığında hissedilen öfke, hasta hemşireye güçlü bir bağla güven duyduğunda hissedilen güçlülük gibi duygular örnek verilmektedir. Kendi duygularını anlamaya açık olan hemşireler hastaya nasıl cevap verebileceklerini ve nasıl algılanabileceklerini bilmektedir. Hemşirelerin duyguları hastaların duyguları için değerli ipuçlarıdır. Hemşirenin başkasının duygularını anlamasının yolu kendi duygu ve düşüncelerini tanıyabilmesinden, onları kontrol etmekten ve yönetebilmekten geçmektedir (Yılmaz, 2015:15).

Hemşirelik için duygusal zekâ çok önemli bir kavramdır. Duygusal zekânın geliştirilmesinin hemşirelerin iş yaşamında daha başarılı olabilmesi için gerekli olduğu ve kendi duygu ve düşüncelerinin farkında olan hemşirelerin uyum içinde çalıştıkları bildirilmiştir. Bazı çalışmalar duygusal zekâsı yüksek olan hemşirelerin hasta ve hastanın ailesi ile terapötik iletişimi geliştirebildiği ve daha iyi stres yönetimi sağladığını göstermiştir. Hemşirelerde duygusal zekâ ile ilgili yapılan diğer çalışmalarda da, duygusal zekâ becerilerinin hasta bakımı ve çalışanın iyilik durumunu olumlu etkilediği, hemşirelerin iş doyumunu artırdığı ve duygusal zekâsı yüksek olan bireylerin stresle daha iyi baş edebildikleri belirtilmektedir. Hemşirenin hastayı anlayabilme ve onların duygularını yönetebilme yeteneğinin bakım vermede önemli olduğu vurgulanmaktadır (Tambağ vd., 2014:42).

Hemşirelik mesleğinde kişilerarası ilişkilerde başarılı olabilmek, işbirliği, takım çalışması gibi faaliyetlerde bulunabilmek için teknik yeteneklerden çok duygusal yeteneklerin kullanılması gerekmektedir. Duygularını tanıyan, yöneten, kendini motive edebilen, empati gücü yüksek, ilişkilerini kontrol edebilen dolayısı ile sorunlarıyla etkin baş edebilen, çevresi ile anlamlı ilişkiler kurabilen, kendisini gerçekleştirebilen hemşirelerin hem kendi ruh sağlıklarını koruyabilecekleri hem de hastalara bakım verirken bu becerileri kullanarak ve öğreterek toplumun ruh sağlığını korumaya katkıda bulunabilecekleri düşünülmektedir(Tambağ vd., 2014:42).

Hemşirelerin bu konudaki gereksinimlerinin belirlenmesi ve duygusal zekâyı geliştirmeye yönelik eğitim programlarının oluşturulması açısından duygusal zekânın hangi faktörlerden ve özelliklerden etkilendiğinin belirlenmesi önem taşımaktadır.

3. YÖNTEM

3.1.Araştırmanın Amacı

Tanımlayıcı tipteki bu araştırma sağlık çalışanlarından biri olan hemşireler üzerinde uygulanmıştır. Sağlık sektöründe görev yapan hemşirelerin, duygusal zekâ düzeylerini belirlemek ve hangi faktörlerden etkilendiğini, etki ettiğini araştırarak, elde edilen sonuçlarla bireysel motivasyonun sağlanması ve çalışanların bireysel verimliliğinin artırılması amaçlanmıştır.

3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Çalışmanın evrenini “Erzincan ili, merkeze bağlı eğitim ve araştırma hastanesinde görev yapan hemşireler oluşturmaktadır.”Basit rastgele örneklem seçimi ile 100 adet hemşireye ulaşılmıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada, veri toplama yöntemi olarak kullanılan ankette, sağlık çalışanlarının demografik özelliklerinin belirlenmesi için “Kişisel Bilgi Formu”; Petrides ve Furnham (2001) tarafından geliştirilen “Duygusal Zekâ Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçeğin kısa formunun Türkçe uyarlamasını Deniz vd. (2013) tarafından yapılmış olup güvenlik analizi sonucu Cronbach’s Alpha değeri 0,73 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada ise Cronbach’s Alpha değeri 0,75 olarak bulunmuştur.

4.BULGULAR ve TARTIŞMA

Araştırmaya katılan hemşirelerin duygusal zekâ ölçeğinden aldıkları toplam ve alt boyutlarına ait puan ortalamaları ve standart sapmaları aşağıda ki Tablo 1’de gösterilmiştir. Hemşirelerin toplam puan ortalaması 58,90±7,53 arasında olduğu görülmüştür. Ölçeğin alt boyutlarına bakıldığında ise en

düşük puan ortalaması duygusallık boyutunda $10,64 \pm 2,31$ arasında yer aldığı saptanmıştır. En yüksek puan ortalaması da ölçeğin iyi oluş boyutunda $12,31 \pm 2,50$ arasında bulunmuştur. Hemşirelerin kendisini, duygusallık ve genel duygusal zekâ beceri düzeylerinde geliştirmeye ihtiyacı olduğu ifade edilebilir.

Tablo 1: Hemşirelerin Duygusal Zekâ Ölçeğinin Aldıkları Toplam ve Alt Boyutlarına Ait Puan Ortalamaları

Duygusal Zekâ Ölçeği	Min	Max	X± SD
İyi Oluş Boyutu	7	19	12,31±2,50
Öz Kontrol Boyutu	7	17	12,00±2,04
Duygusallık Boyutu	4	18	10,64±2,31
Sosyallik Boyutu	5	17	12,27±2,36
Duygusal Zekâ Beceri Düzeyleri Boyutu	7	17	11,68±2,05
Toplam	47	84	58,90±7,53

Süslü (2013)'nün hemşirelerle yaptığı çalışmada da “iyi oluş”, “öz kontrol”, “duygusallık”, “sosyallik” ve “genel duygusal zekâ beceri düzeyi” verileri ile açıklanan duygusal zekâ beceri düzeylerinin sabit bir şekilde orta seviyede olduğu ve bu konuda hemşirelerin tutumlarının ve yaklaşımlarının birbirleri ile denk oldukları görülmektedir.

Aşağıdaki Tablo 2’de hemşirelerin bazı sosyo-demografik özellikleri ve bu özelliklere göre duygusal zekâ değerlendirme ölçeği puan ortalamaları verilmiştir. Tablo 2’ye göre hemşirelerin %55’i kadın %45’i erkektir. Duygusal zekâ puan ortalamalarının cinsiyete göre kadın ve erkek arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemiştir ($p>0,05$). Duygusal zekânın cinsiyetle olan bağlantısını araştıran çalışmalar incelendiğinde farklı sonuçlara rastlanılmaktadır. Altıok ve diğ. (2016), Yeniçeri ve Şeydaoğulları (2014)’nin yaptığı çalışmada da duygusal zekâ puanları ve cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olmadığı bildirilirken ($p>0,05$), birçok çalışmada duygusal zekâ puanının kadınlarda daha yüksek olduğu görülmektedir (Sevindik vd., 2012, Urcanoğlu vd., 2014, Seyfi ve Köse, 2016).

Mayer ve diğ. (1999) kadınların, erkeklere göre daha yüksek EQ puanı almalarını, biyolojik olarak daha donanımlı olmalarına ve duygulara daha fazla önem vermelerine bağlamıştır (Akgemci vd., 2007). Bir eğitim hastanesinde çalışan hemşirelerin duygusal zekâ düzeylerini ölçümlemek adına yapılan çalışmada ise erkek hemşirelerin kadın hemşirelere göre duygusal zekâ düzeyleri daha yüksek olduğu ve arada ki farkın anlamlı olduğu saptanmıştır ($p<0,05$) (Karakaş & Küçüköğlü, 2011).

Dicle Üniversitesi öğrencilerinin duygusal zekâ düzeylerinin bazı değişkenler arasındaki farklılıkları ortaya koymak amacıyla yapılan bir çalışmada kız öğrencilerin duygusal zekâ düzeylerinin erkek öğrencilere kıyasla daha yüksek olduğu görülmüştür (Erdoğan, 2008). Hemşirelik öğrencileri üzerine yapılan bir çalışmada ise erkek öğrencilerin kız öğrencilere kıyasla duygusal zekâ düzeyi puan ortalamalarının kız öğrencilere göre istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksek olduğu saptanmıştır ($p<0,05$) (Tambağ vd., 2014).

Aşağıdaki Tablo 2’de ağırlıklı olarak çalışan hemşirelerin 20- 30 yaşın arasında (% 56) olduğu görülmüştür. Hemşirelerin yaş grupları ile duygusal zekâ puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır ($p>0,05$). Bir eğitim ve araştırma hastanesinde sağlık memurları, hemşireler üzerinde yapılan çalışmada yaş değişkeni duygusal zekâ ve tükenmişlik arasında ki ilişkiyi istatistiksel olarak önemli ölçüde etkilememektedir (Yücel & Ilgın, 2016). Yönetici hemşirelerin duygusal zekâ yetenekleri ve liderlik davranışları üzerine yapılan bir çalışmada ise duygusal zekâ yetenekleri ile yaş değişkeni arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0,05$). Söz konusu farklılığın 30- 35 yaş grubu lehine gerçekleştiği bulunmuştur (Kuşaklı & Bahçecik, 2012).

Tablo 2:Hemşirelerin Bazı Sosyo- Demografik Özelliklerine Göre Duygusal Zekâ Değerlendirme Ölçeği Puan Ortalamaları

Sosyo-demografik bilgiler	N	%	X±SD	P değeri
Cinsiyetiniz?				
Bayan	55	55,0	58,92±7,72	0,811
Erkek	45	45,0	58,86±7,38	
Yaş Grubunuz?				
20-30 yaş arası	56	56,0	60,17±8,27	
31-40 yaş arası	30	30,0	58,03±6,06	0,192
41-50 yaş arası	10	10,0	56,50±7,30	
51 ve üzeri	4	4,0	53,50±2,64	
Medeni Durumunuz?				
Evli	51	51,0	58,94±7,40	0,820
Bekâr	49	49,0	58,95±7,78	
Eğitim Durumunuz?				
Lise ve altı	31	31,0	59,00±9,13	
Lisans	64	64,0	58,67±6,90	0,514
Yüksek Lisans	5	5,0	61,20±4,54	
Mesleki Deneyiminiz?				
1 yıldan az	14	14,0	56,42±5,97	
1-5 yıl arası	35	35,0	61,20±9,06	
6-10 yıl arası	21	21,0	59,09±7,21	0,108
11-15 yıl arası	16	16,0	58,68±6,47	
16 yıl ve üzeri	14	14,0	55,57±4,53	
Bulduğunuz yerde çalışma süreniz?				
1 yıldan az	21	21,0	57,28±6,28	
1-5 yıl arası	50	50,0	61,44±8,26	
6-10 yıl arası	18	18,0	55,83±5,55	0,041
11-15 yıl arası	6	6,0	55,16±5,77	
16 yıl ve üzeri	5	5,0	55,80±5,35	

*Gruplar arasındaki farklılığa Tukey testiyle bakılmıştır.

Yukarıdaki Tablo 2’de hemşirelerin medeni durumlarına bakıldığında % 51’i evli, %49’u bekârdır. İstatistiksel olarak duygusal zekâ puan ortalamalarıyla medeni durum arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir (p>0.05). Sağlık çalışanlarının duygusal zekâ düzeylerinin motivasyonları üzerine etkisini incelemek amacıyla yapılan çalışmada analiz sonuçları çalışanların medeni durumunun istatistiksel açıdan anlamlı bir fark ifade etmediğini saptanmışlardır(Akbolat & Işık, 2012).

Yukarıdaki Tablo 2’de hemşirelerin mesleki deneyim sürelerine bakıldığında 1 yıldan az olan hemşirelerin sayısı 14’tür ve 1- 5 yıl arasında mesleki deneyime sahip hemşirelerin sayısı 35’tir. Mesleki deneyim süresi 11- 15 yıl arası olan 16 kişi ve 16 yıl ve üzeri olan hemşirelerin sayısı ise 14’tür. Araştırmada istatistiksel olarak mesleki deneyim süreleri ile duygusal zekâ ölçeğinin puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir ($p>0.05$).

Yukarıdaki Tablo 2’de hemşirelerin %31’i lise ve altı, %64’ü lisans ve %5’i yüksek lisans mezunudur. Ağırlıklı olarak çalışan hemşirelerin lisans mezunu olduğu görülmüştür. Hemşirelerin duygusal zekâ puan ortalamasıyla eğitim durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0.05$). Psikiyatri kliniklerinde çalışan hemşirelerde duygusal zekâ ve iletişim becerisi üzerine yapılan bir çalışmada katılımcıların eğitim durumlarının duygusal zekâ açısından analizinde, lisans programı mezun hemşirelerin kendilerine olan saygı, kendilerini duygusal anlamda tanıma ve kendilerini ifade edebilme; başkalarına duygudaşlık ile yaklaşarak sosyal açıdan sorumluluk sahibi olma ve strese karşı koyma becerileri gibi duygusal zekâ alanlarında daha iyi oldukları belirlenmiştir (Tuncer & Demiralp, 2016). Yoğun bakım ve yataklı servis hemşirelerinde duygusal emek ve empatik eğilim üzerine yapılan çalışmada da hemşirelerin eğitim durumu açısından duygusal zekanın farklılaşmadığı görülmüştür (Tunç vd., 2014).

Hemşirelerin çalıştığı kurumda çalışma süreleri yukarıda ki Tablo 2’de incelendiğinde %50’sinin 1- 5 yıl arasında olduğu görülmüştür. Hemşirelerin duygusal zekâ puan ortalamalarının buldukları kurumda çalışma süreleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür ($p<0.05$). Gruplar arasında ki farklılığa Tukey testiyle bakılmıştır. Hemşirelerin 1-5 yıl arasında çalışanlar ile 6-10 yıl arasında çalışanlarda anlamlı bir farklılık görülmüştür. Isparta ilinde sağlık çalışanlarında duygusal zekâ ve hasta memnuniyeti üzerine yapılan bir çalışmada değişkenlerin korelasyonlarına bakılmış ve meslekte ki süre değişkeni istatistiksel olarak duygusal zeka bağlamında yüksek derecede anlamlı çıkmıştır (Atilla vd., 2013). Bir eğitim hastanesinde ise hemşirelerin duygusal zekâ düzeyleri ve çalışma süreleri arasında ki ilişki incelendiğinde gruplar arasında anlamlı bir farklılığa rastlanılmamıştır ($p>0,05$) (Karakas & Küçüköğlü, 2011).

Tablo 3:Duygusal Zekâ Ölçeği Alt Boyutları Arasındaki İlişkiyi Gösteren SpearmanCorrelation Tablosu

Alt boyutlar		(1)	(2)	(3)	(4).	(5)	**.
(1).İyi oluş boyutu	R	1	,419**	,148	,389**	,324**	**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).
	P		,000	,141	,000	,001	
(2).Öz kontrol boyutu	R	,419**	1	,319**	,312**	,312**	
	P	,000		,001	,002	,002	
(3).Duygusalılık boyutu	R	,148	,319**	1	,230*	,190	
	P	,141	,001		,022	,058	
(4).Sosyallik boyutu	R	,389**	,312**	,230*	1	,421**	
	P	,000	,002	,022		,000	
(5).Duygusal zekâ beceri düzeyleri boyutu	R	,324**	,312**	,190	,421**	1	
	P	,001	,002	,058	,000		

Duygusal zekâ ölçeğinin alt boyutlarıyla ilişkisi yukarıda ki Tablo 3’de incelendiğinde alt boyutlarının birbirleriyle pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu ifade edilebilir.

Tablo 4:Katılımcıların Mesleki Deneyimlerine ve Buldukları Yerde Çalışma Sürelerine Göre Alt Boyutlarla İlişkisini Gösteren Kruskal Wallis Tablosu

	Mesleki deneyimlerine göre		Buldukları yerde çalışma sürelerine göre	
	T değeri	P değeri	T değeri	P değeri
İyi oluş boyutu	4,938	0,294	8,158	0,086
Öz kontrol boyutu	3,496	0,478	5,562	0,234
Duygusallık boyutu	4,082	0,395	3,623	0,459
Sosyallik boyutu	13,950	0,007	6,949	0,139
Duygusal zekâ beceri düzeyleri boyutu	5,493	0,240	9,851	0,043

Katılımcıların mesleki deneyim süreleri ve buldukları yerde çalışma süreleri sorularının alt boyutlarıyla olan ilişkisi incelendiğinde çıkan sonuçlar yukarıdaki Tablo 4’de gösterilmiştir. Mesleki deneyim süreleri ile sosyallik boyutu arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0,05$). Süslü (2013)’nün hemşireler üzerinde yaptığı çalışmada mesleki deneyim sürelerine göre duygusal zekâ ölçeği boyutlarından sosyallik ve duygusal zekâ beceri düzeyleri boyutları ile anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($p<0,05$).

Yukarıda ki Tablo 4 incelendiğinde buldukları yerde çalışma süreleri ile duygusal zekâ beceri düzeyleri boyutu arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0,05$). Süslü (2013)’nün hemşireler üzerinde yaptığı çalışmada ise buldukları yerde çalışma süreleri ile duygusal zekâ ölçeğinin boyutlarından sosyallik boyutuyla arasında anlamlı bir farklılık görülmüştür ($p<0,05$).

5.SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışma sonucunda hemşirelerin duygusallık ve genel duygusal zekâ becerilerinin boyutlarından düşük düzeyde puan aldığı ve bu boyutların geliştirilmeye ihtiyacı olduğu belirlenmiştir. Hemşirelerin duygusal zekâ düzeylerini; cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, mesleki deneyimi gibi sosyo-demografik özelliklerin istatistiksel olarak etkilemediği saptanmıştır ($p>0,05$). Yalnızca buldukları kurumda çalışma sürelerini istatistiksel olarak etkilediği görülmüştür($p<0,05$).

Araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda; duygusal zekâ becerilerinin geliştirilmesinde öncelikle hemşirelerin olaylar karşısında duygusal tepkilerini değerlendirmeleri ve kontrolünü sağlamaları, kişisel özelliklerinin farkına varmaları ve sosyallik yönlerini geliştirmeleri sağlanmalıdır. Hemşirelerin olaylar karşısında genel duygusal zekâ becerilerini geliştirmeleri ve verdikleri tepkilerde öz kontrollerini sağlamaları gerekmektedir. Hemşirelerin motivasyon düzeyleri ve duygusal zeka becerilerini arttırmaları önerilmektedir.

Duygusal zekânın geliştirilmesinde öncelikle hemşirelerin kişisel özelliklerinin farkına varmaları sağlanmalı, güçlü ve zayıf yönlerinin ayırımına varmaları ve olaylar karşısında ki duygusal reaksiyonlarını değerlendirmeleri konusunda yol gösterilmelidir. Hemşirelerin duygularını kontrol etme becerileri ve genel duygusal zekâ beceri düzeylerini yükseltebilmeleri için desteklenmelidir.

Hemşirelerin sosyallik farkındalıklarının geliştirilmesi açısından ekip çalışması ve işbirliğinin önemi, insanları etkileme ve ikna etme, çatışma durumunda yönetim ve liderlik gibi özellikleri kazanmaları için çaba sarf edilmelidir. Hemşirelerin duygusal zekâ becerilerini geliştirmeye yönelik hastane yöneticilerinin farkındalıklarının artırılması ve bu konuda hemşirelerin eğitim programlarına yönlendirilmeleri sağlanmalıdır. Hizmet içi eğitim programlarında kişisel gelişimini destekleyecek eğitim programlarının oluşturulması ve sosyallik boyutuyla ilgili eğitimlere ağırlık verilmesi önerilmektedir. Hemşirelerin duygusal zekâ düzeylerini ve etkileyen değişik faktörleri belirlemek amacıyla araştırmanın daha geniş gruplara yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akbolat, M., & Işık, O. (2012). Sağlık Çalışanlarının Duygusal Zekâ Düzeylerinin Motivasyonlarına Etkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32, 109- 124.
- Akgemci, T., & Aslan, Ş. (2007). Duygusal Zekânın Demografik Değişkenler Açısından Araştırılması: Hizmet Sektörü Yöneticileriyle İlgili Bir Çalışma. 15. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı(ss. 871- 879).
- Altıok, M., Yılmaz, M., Özer,S., Nacar, H., Yaman Z., & Sungur, M. A.(2015). Klinisyen Hemşirelerde Duygusal Zekâ: Nitel ve Nicel Verilerle Mersin Örneği. *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 8(2).
- Arslan, R., Efe, D., & Aydın,E.(2013). Duygusal Zekâ ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişki: Sağlık Çalışanları Üzerinde Bir Araştırma. *Uluslararası Alanya İşletme Dergisi*, 5(3), 169- 180.
- Atilla, G., Çarıkcı, İ. H., & Erdem, R. (2013). Hastanelerde Duygusal Zekâ- Hasta Memnuniyeti İlişkisi: Isparta İl Merkezi Örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 15(1), 101- 119.
- Balcı, S.S. (2016). Duygusal Zekâ ve Örgütsel Stres: Örgütlerde Hemşirelerin Duygusal Zekâ Becerileri ve Stresle Başa Çıkma Düzeyleri Arasındaki İlişki. Yüksek Lisans Tezi.
- Bekmezci, H., Ejder Apay, S., & Özkan, H. (2014). Duygusal Zekâ ve Ebelik. II. Uluslararası III. Ulusal Ebelik Kongresi Sözel Bildiri, 1(2), 95- 101.
- Budak, F. (2014). Sağlık Kurumları Yönetiminde Duygusal Zekânın Önemi. *Akademik Bakış Dergisi*.
- Duman, D., & Acaroğlu, R. (2014). Hemşirelik Yüksekokulu Birinci Sınıf Öğrencilerinin Duygusal Zekâ Düzeyleri ile Empati Becerileri Arasındaki İlişki. *F. N.Hemşirelik Dergisi*, 22(1), 25- 32.
- Deniz, M. E., Özer, E., & Işık, E. (2013). Duygusal Zekâ Özelliği Ölçeği-Kısa Formu: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Eğitim ve Bilim*, 38(169), 407-419.
- Edizler, G. (2010). İnsan Kaynakları Yönetiminde Duygusal Zekâ Ölçüm ve Modelleri. *Journal of Yasar University*, 2970- 2984.
- Erdoğan, Y. (2008). Duygusal Zekânın Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(23), 62- 76.
- Goleman, D.(1995).Duygusal Zeka.(Çev.Banu Seçkin Yüksel).29. Basım: 2005, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Illich, I. (2011). Sağlıkın Gaspı. (Çev. Süha Sertabiboğlu). 2. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Karakaş, A., & Küçüköğlü, S. (2011). Bir Eğitim Hastanesinde Çalışan Hemşirelerin Duygusal Zeka Düzeyleri.
- Mayer, J., & Salovey, P. (1999). The Intelligence of Emotional İntelligence. *Intelligence*, 17(4) ,433-442.
- Neşe Yeniçeri, E., & Şeydaoğulları, A.(2014). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Duygusal Zekâ Düzeyleri. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33, 1- 14.
- Önler, E., Yıldız, T., Süzen, E.R., Aydın Yılmaz, H., Urcanoğlu, Ö. B., Kılıç, Ö., & Malak, A. (2014). Hemşirelik Bölümü Öğrencilerinin Ekip Çalışması Tutumları ile Duygusal Zekâ Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi. *IAAOJ HealthSciences*, 2(2), 19- 29.
- Petrides, K. V., & Furnham, A. (2001). Trait Emotional İntelligence: Psychometric İntelligence: Psychometric İntelligence with Reference to Established Trait Taxonomies. *European Journal of Personality*, 15(6), 425- 448.
- Robbins, S. P., & Judge, T. A. (2013). Örgütsel Davranış. (Çev. Prof. Dr. İnci Erdem). Ankara: Nobel Yayınları.

Sevindik, F., Uncu, F., & Dağ Güneş, D. (2012). Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin Duygusal Zekâ Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. F.Ü. Sağlık Bilimleri Tıp Dergisi, 26(1), 21-26.

Tambağ, H., Kaykunoğlu, M., Gündüz, Z., & Demir, Y. (2014). Hemşirelik Öğrencilerinin Duygusal Zekâ Düzeyleri ve Etkileyen Faktörler.

Tuncer, M., & Demiralp, M. (2016). Psikiyatri Kliniklerinde Çalışan Hemşirelerde Duygusal Zeka ve İletişim Becerileri İlişkisi: Çok Merkezli Bir Çalışma. TAF Preventive Medicine Bulletin, 5.

Tunç, P., Gitmez, A., & Boothby Krespi, R. M. (2014). Yoğun Bakım ve Yataklı Servis Hemşirelerinde Duygusal Emek Stratejilerinin Empatik Eğilim Açısından İncelenmesi. Anadolu Psikiyatri Dergisi, 15, 45- 54.

Vahidi, M., Areshtanab, H. N., & Bostanobod, M. A. (2016). The Relationship between Emotional Intelligence and Perception of Job Performance Among Nurses in North West of Iran.

Yılmaz Kuşaklı, B., & Bahçecik, N. (2012). Yönetici Hemşirelerin Duygusal Zekâ Yetenekleri ve Liderlik Davranışları. İ. Ü. F. N. Hemşirelik Dergisi, 20(2), 112-119.

Yılmaz, M. (2015). Nefroloji Hemşireliği ve Duygusal Zekâ. Nefroloji Hemşireliği Dergisi, 2 .

Yiğit Seyfi, Ü., & Köse, S. (2016). Ruhsal Zekâ ve Çalışma Algısı Üzerine Bir Analiz. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 23(3).

Yücel, İ., & Saka Iğın, K. (2016). Yaş ve Öğrenim Durumunun Duygusal Zekâ ve Tükenmişlik Arasındaki İlişki Üzerindeki Aracılık Etkileri: Sağlık Sektöründe Bir Uygulama. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21(2), 623- 643.

KONYA MENGÜÇ CADDESİNDEKİ İŞLEVİ DEĞİŞEN GELENEKSEL TÜRK EVLERİNİN İNCELENMESİ

Arş. Gör. Edibe Begüm ÖZEREN

Karabük Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, edibebegum@karabuk.edu.tr

Prof. Dr. Mine ULUSOY

Selçuk Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

ÖZET

Konya, pek çok medeniyetlere sahne olan, Selçuklu İmparatorluğuna başkentlik yapmış tarihi bir kenttir. Mevlana Türbesi ve Alâeddin Tepesi, asırlar boyu kentin nirengi noktası olma özelliğini korumuş ve yapılaşma da bu iki merkez odaklı gelişme göstermiştir. Günümüzde, Konya merkez ilçelerinden olan Karatay ilçesi Mevlana Türbesi civarında yer alan tarihi Mengüç Caddesinde Geleneksel Türk Evi örnekleri yoğun olarak yer almaktadır. Mengüç Caddesinde Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından 2009 yılında projelendirilmeye başlanıp, 2010-2015 yılları arasında sokak sağlıklılaştırma çalışması uygulanmıştır. Mengüç Caddesindeki geleneksel Türk evlerinin sokak sağlıklılaştırma çalışması ile yeni işlev verilmiştir.

Çalışma alanı olarak Mengüç Caddesinde bulunan işlevi değişen yedi adet ev seçilmiştir. Bu evler; Hacı Mehmet Konağı, Hamamcı Bahattin Konağı, Tarihi Çelebi Konağı, Fahriye Büyükmatür Konağı, Kandil Restoran Konak, Ortaköy Kafe Konak, Lokmahane Restoran Konaktır. Bu yedi evden dördü Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından tespit edilip tescillenmiştir. Araştırmada yedi adet evin fotoğrafları çekilmiş, plan, kesit, görünüşlerine ulaşılmış, ulaşılamayanların Rölöve projeleri çizilmiştir. Evler hakkında detaylı bilgiler haritalar, literatür araştırması ve arazi çalışmasına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel Türk Evi, Konya Kenti, Mengüç Caddesi, Sokak Sağlıklılaştırma Çalışmaları

1.GİRİŞ

Türkler Anadolu'ya gelmeden önce Orta Asya'da göçebe düzende yaşamışlardır. Anadolu'daki yapım teknikleri ve göçebe düzendeki yaşama biçimi ile bütünleşmiş bir konut kültürü oluşturmuşlardır. Bu kültür birikimi ve birleşiminden oluşan yerleşik konut tipine "Türk Evi" denir.

Türk Evi, Osmanlı Devletinin sınırları içinde Rumeli ve Anadolu bölgelerinde oluşmuş ve 500 sene kadar devam etmiş, kendi özellikleriyle belirginleşmiş bir ev tipidir. Bu süre içinde büyük gelişmeler geçirmiş ve yayılıp kök saldıği iklim, tabiat ve kültür bakımından birbirinden farklı ve uzak memleketlerde çeşitli tipler meydana getirmiştir (Eldem,1984, 96).

Plan tipi her zaman ideal plan şeklinde karşımıza çıkmaz. Bunun sebebi zamanla planın arazi vaziyetine uymasıdır. Yapı ustalarının acemiliği ve tecrübesi standart plana yaklaşması veya bu plandan uzaklaşmasına neden olmuştur.

Geleneksel Türk Evi plan tipleri;

- Sofasız Plan Tipi,
- Dış Sofalı Plan Tipi,
- İç Sofalı Plan Tipi,
- Orta Sofalı Plan Tipi olarak gruplandırılır (Bektaş, 1996).

Geleneksel Türk evi, sofası ve avlusuyla varolan bir evdir. İç mekânda ahşap kaplama kullanılmaktadır. İç mekânda kullanılan ahşap malzeme mekâna rengini vermektedir. Pencereler gün ışığını mekânın içine yeterince çekebilecek sayıda ve yoğunluktadır. Pencerelerin çoğu zaman ahşap kanatçıkları da bulunur, bu kanatçıklar sayesinde ışığın fazlasını engellemek mümkün olur (Eyüce, 2003).

Günümüze gelebilmiş olan geleneksel Türk evi örnekleri Konya'nın merkezinde, Selçuklu ilçesinde Sille semtinde mevcuttur. Merkez Meram ilçesinde orijinal haliyle günümüze ulaşmış örnekleri yok denecek kadar azdır. Ancak merkez Karatay ilçesinde Mevlana Türbesi yakınında yer alması sebebiyle günümüze ulaşmış Konya evi örnekleri daha yoğun yer almaktadır. Bu bölgedeki evlerin çoğu restore edilmiş ve fonksiyon değişikliği ile sosyal mekânlara dönüşmüştür. Bu değişen mekânların yer aldığı Karatay ilçesi Mengüç Caddesi üzerindeki Geleneksel Konya evleri bu çalışmayı kapsamaktadır.

2.MENGÜÇ CADDESİ'NDEKİ İŞLEVİ DEĞİŞEN GELENEKSEL TÜRK EVLERİ

Konya şehir merkezi Mevlana Türbesi çevresinde kentsel sit alanı Resim 6'da gösterildiği gibi 3 bölgeye ayrılmıştır. 2. ve 3. Bölgede yer alan Mengüç Caddesindeki evlerin fonksiyonu değişip, farklı kullanıcılara sahip olduğu için çalışma alanı olarak seçilmiştir (Resim 1). Mengüç Caddesinde Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından 2009 yılında projelendirilmeye başlanıp, 2010-2015 yılları arasında sokak sağlıklılaştırma çalışması uygulanmıştır. Mengüç Caddesinde bulunan Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından tespit edilip 4'ü tescillenen geleneksel Konya evi statüsündeki 7 adet Konya evi çalışma alanı olarak seçilmiştir. Bu evler; Katalog 1 (Hacı Mehmet Evi), Katalog 2 (Hamamcı Bahattin Evi), Katalog 3 (No:16), Katalog 4 (Fahriye Büyükmatür Konağı), Katalog 5 (No:41), Katalog 6 (No:43), Katalog 7 (No:49)'dır.

Resim 1. Mevlana Türbesi Çevresi

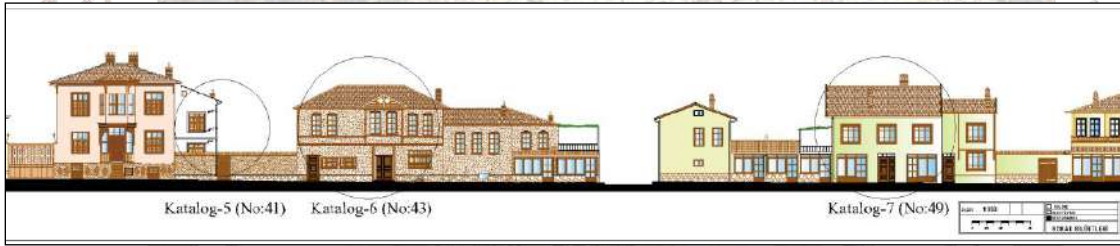

Resim 2. Mengüç Caddesi Doğu Yönüne Bakış

Resim 2.1. Mengüç Caddesi Batı Yönüne Bakış

Çizim 1. Mengüç Caddesi Vaziyet Planı

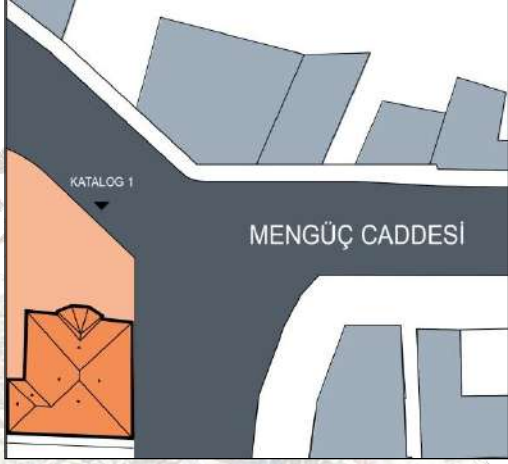

Çizim 2. Mengüç Caddesi 2. Bölge Sokak Silueti (Konya Büyükşehir Belediyesi KUDEB)

Çizim 3. Mengüç Caddesi 3. Bölge Sokak Silueti (Konya Büyükşehir Belediyesi KUDEB)

2.1. Katalog 1 (Akça Konak Kafe)

<p>Yapının İsmi: Akça Konak (Hacı Mehmet Evi)</p> <p>Yapım Tarihi: 19. yüzyıl sonları</p> <p>Yapı Sahibi: Nuran-Mehmet Naim DAĞLI</p> <p>Yapının Yeri: Karatay İlçesi, Mengüç Caddesinde 49 ada, 69 parsel üzerinde No:4'te,</p> <p>Karatay Belediye Binasının kuzey doğusunda yer alır. (Resim 3)</p> <p>Yapının Yeni Fonksiyonu: Akça Konak Kafe</p>	 <p>Çizim 4. Akça Konak Vaziyet Planı (Konya Büyükşehir Belediyesi Arşivi)</p>
---	--

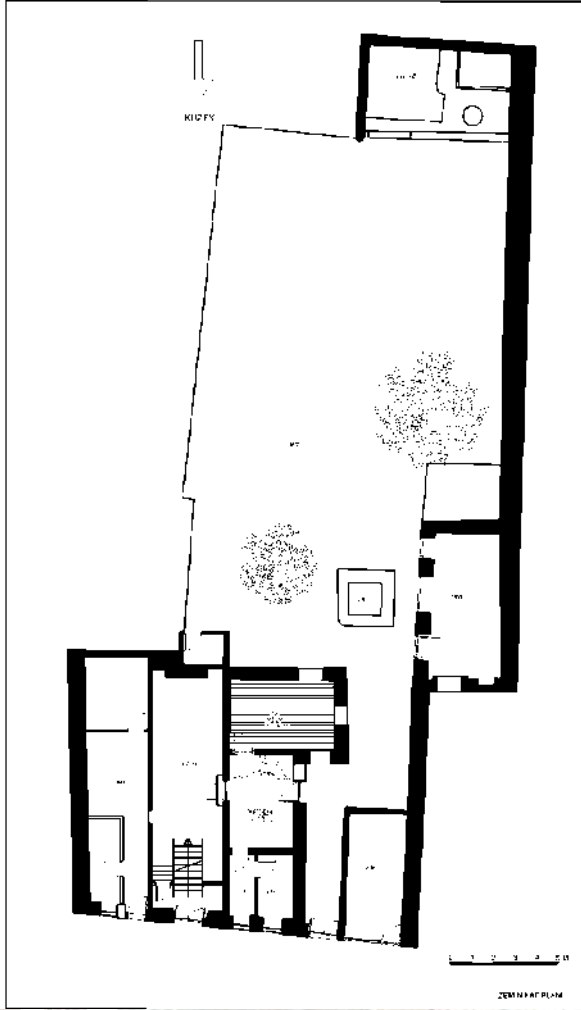
Tescil Durumu: Yapı 24.01.1991 tarihinde tescil edilmiştir.

Fonksiyon Değişimi: Akça Konak günümüzde Kafe olarak kullanılmaktadır.

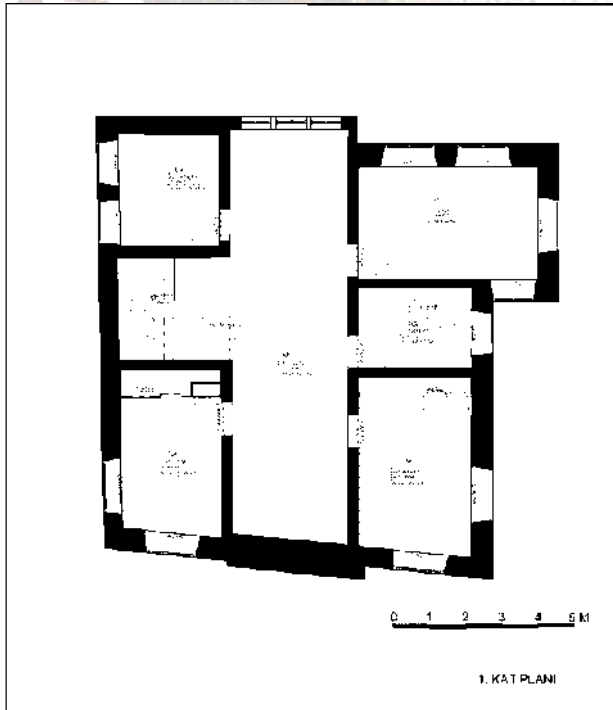
Plan Şeması: Konut üç katlıdır zemin kat, birinci ve ikinci katlardan meydana gelir. Zemin katta mutfak, bir adet oda ve merdiven arkası geniş oturma alanı bulunmaktadır. Plan tipi iç sofalı Türk evi kategorisindedir. 1.kat ve 2.katta sofaya açılan 5 adet oda mevcuttur. Konut, büyükçe bir hayatı bulunan parselin kuzeyine yerleştirilmiştir. Evin üç girişi vardır. Biri sokağa bakan ana giriş, diğerleri ise hayata bakan girişlerdir. Hayatta mutfak, havuz, pekmez ocağı ve tuvalet vardır. (Çizim 5, Çizim 6, Çizim 7)

Yapı Sistemi: Kıрма çatı, Marsilya kiremitle kaplanmış olup çatı arası depo şeklinde tasarlanmıştır. Yapım sistemi yığmadır. Yığma taşıyıcı sistemi moloz taş ve kesme taştan oluşmaktadır. Evin odalarında ahşap gusülhane, dolap, ağız açık, çiçeklik ve nişler ile karşılaşılmaktadır. Genellikle bu ahşap aksam oldukça sade tasarlanmıştır.

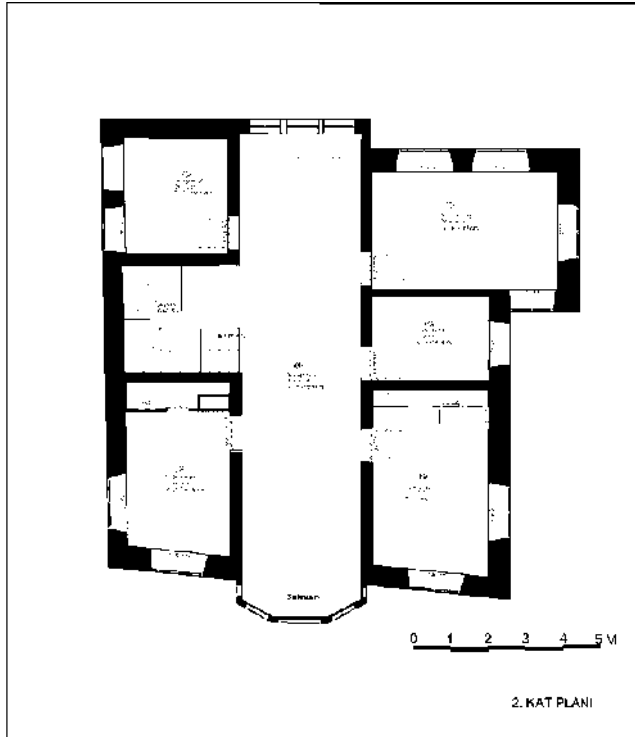
Cephe Değişikliği: Restorasyon çalışmalarında cephede değişiklik yapılmadığı, yapının eski fotoğraflarıyla bir karşılaştırmaya gidilince görülmektedir. Tüm cepheler dört yönden de izlenebilmektedir.

Çizim 5. Zemin Kat Rölöve Planı (Edibe Begüm ÖZEREN-2017)

Çizim 6. 1. Kat Rölöve Planı (Edibe Begüm ÖZEREN-2017)

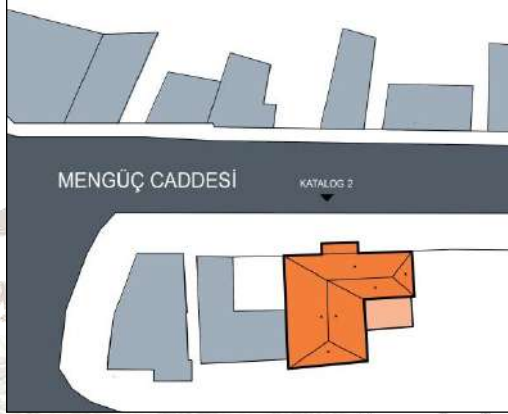

Çizim 7. 2. Kat Rölöve Planı (Edibe Begüm ÖZEREN-2017)

Çizim 9. Kuzey Cephesi (KKVKBKM)

2.2. Katalog 2 (Karatay Belediyesi Çarşı Zabıtası)

<p>Yapının İsmi: Hamamcı Bahattin Evi</p> <p>Yapım Tarihi: 20. yüzyıl başları</p> <p>Yapı Sahibi: Karatay Belediyesi</p> <p>Yapının Yeri: Karatay ilçesi, Yunusoğlu Mahallesi, Mengüç Caddesi No:10 kapı numaralı 17MI pafta, 22583 ada, 1 parselde No:10 'da bulunmaktadır.</p> <p>Yapının Yeni Fonksiyonu: Karatay Belediyesi Çarşı Zabıtası</p>	 <p>Çizim 10. Vaziyet Planı (Konya Büyükşehir Belediyesi Arşivi)</p>
---	--

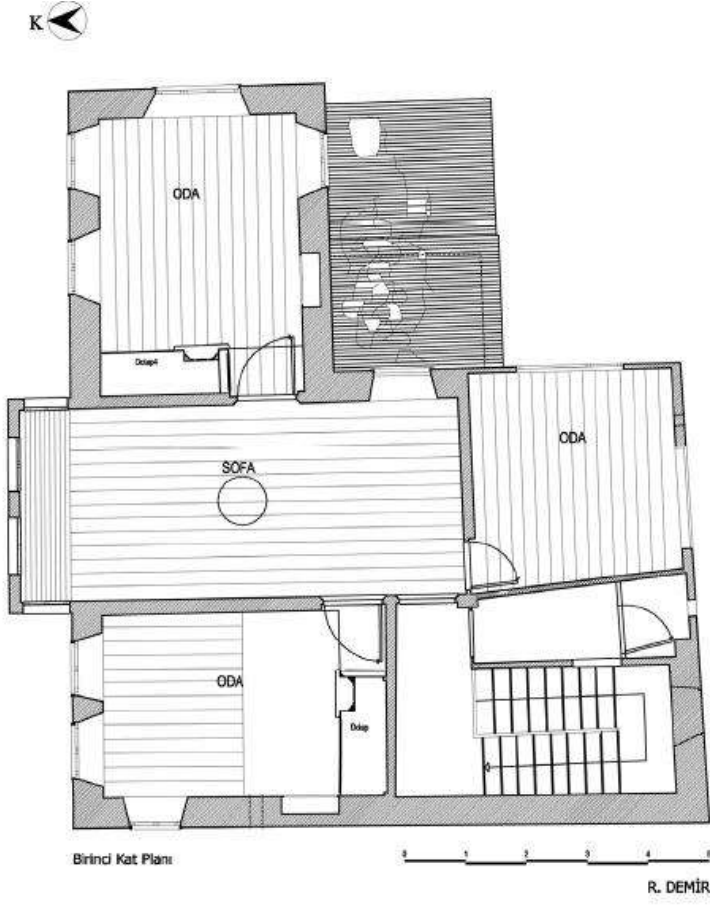
Tescil Durumu: Yapı 24.01.1991 tarihinde tescillenmiştir.

Fonksiyon Değişimi: Karatay ilçesi Mengüç Caddesinde bulunan Hamamcı Bahattin Evi günümüzde Karatay Belediyesi Çarşı Zabıta Binası olarak kullanılmaktadır.

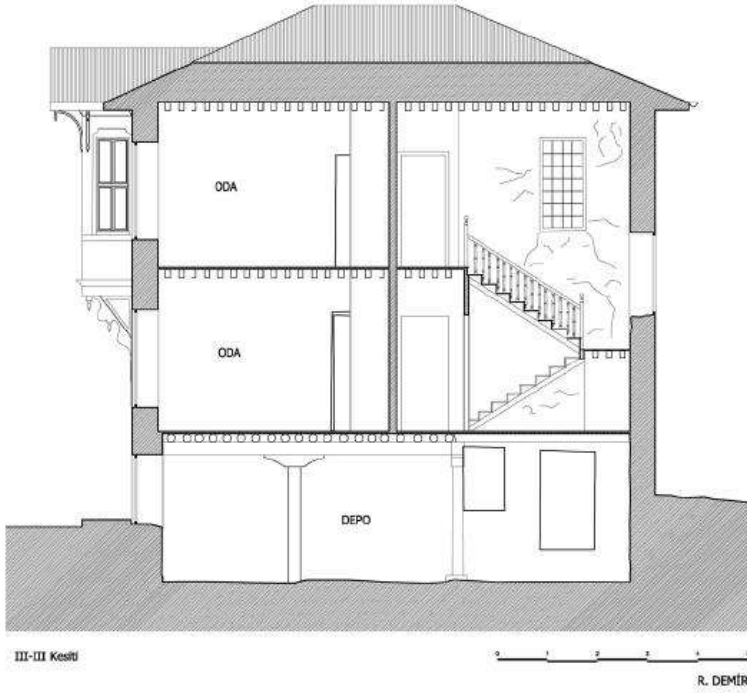
Plan Şeması: Konut 3 kattan oluşmaktadır. Bodrum kat, zemin kat ve 1. Kattan oluşmaktadır. Zemin kat ve 1.kat planları aynıdır (Çizim 11). Konut tipi iç sofalı Türk evi kategorisindedir. Kat planlarında sofaya açılan 3 adet oda mevcuttur. Yapı girişi 3 adettir. Birincisi doğu yönünde hayat içinde konumlanmıştır, ikincisi sokak cephesindedir, diğeri ise hayat içerisinde güney yönde bodrum kata merdiven ile sağlanmıştır. Yapıya saçak örtüsü ile kaplanmış ahşap kapıdan girilmektedir. Sokak cephesinde bulunan üçgen alınlık süslemeli ahşap konsolla desteklenmiştir. Odalarda ağzıaçık, çiçeklik, aynalık, yüklük ve gömme dolaplar kullanılmıştır. Yapının 1.katı bugün Belediye Başkan Makam Odası olarak kullanılmaktadır.

Cephe Değişikliği: Yapının eski fotoğrafları incelendiğinde yapısal değişiklik geçirmemiştir. Sadece cephe onarımı geçirmiştir.

Yapı Sistemi: Yapı malzemesi olarak taş, kerpiç, tuğla kullanılmıştır. Kıрма Çatı alaturka kiremitle kaplanmıştır.

Çizim 11. Zemin Kat ve 1. Kat Rölöve Planı (KKVKBKM)

Çizim 12. Kesit (KKVKBKM)

Çizim 14. Kuzey Cephesi (KKVKBKM)

2.3. Katalog-3 (Tarihi Çelebi Konağı)

Yapının İsmi: Tarihi Çelebi Konağı	
Yapım Tarihi: 20. yüzyıl Başları	
Yapı Sahibi: Konya Büyükşehir Belediyesi	
Yapının Yeri: Karatay İlçesi Akçeşme Mahallesi, Mengüç Caddesi No: 16/A, 22583 Ada, 2 Parselde bulunmaktadır.	
Yapının Yeni Fonksiyonu: Tarihi Çelebi Konağı Kafe	

Çizim 15. Vaziyet Planı (Konya Büyükşehir Belediyesi Arşivi)

Tescil Durumu: Yapı tescilli değildir. Yapı tescilli olmadığı için ölçekli röleve-restorasyon projeleri bulunmamaktadır.

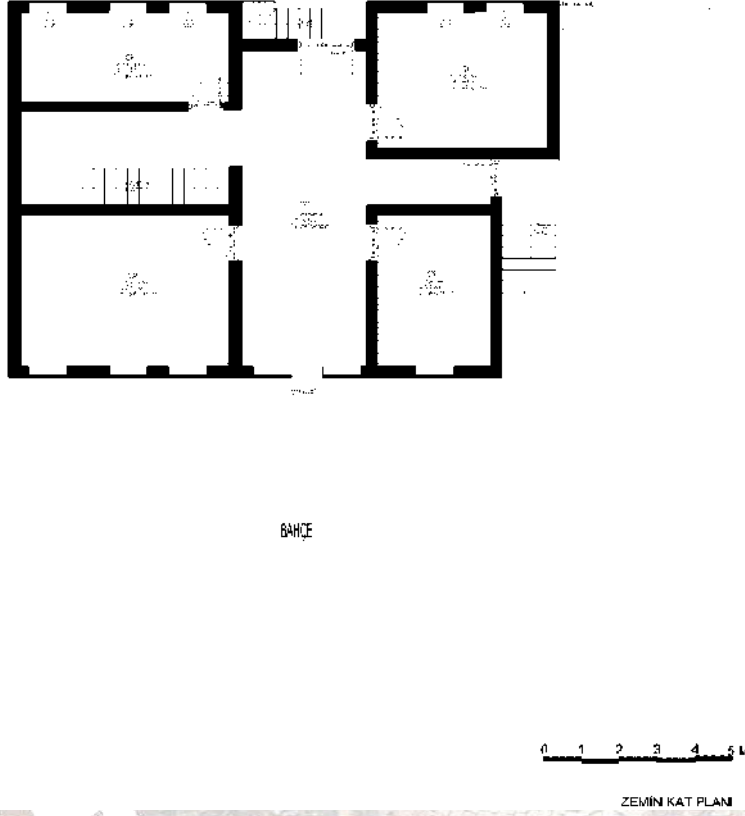
Fonksiyon Değişimi: Yapı kafe olarak kullanılmaktadır.

Plan Şeması: Yapı zemin ve bodrum kattan oluşmaktadır. Bodrum kat depo ve mescid olarak kullanılmaktadır. Yapının güney yönünde bahçesi bulunmaktadır. Konut planı iç sofalı Türk evi plan tipindedir (Çizim 16). Zemin katta sofaya açılan 3 oda vardır. Ana giriş kuzey cepheden verilmiştir. Yapının yola bakan kuzey ve güney cepheleri izlenir. Diğer iki cephe

yapılaşmadan dolayı sağır kalmıştır. Odalar da çiçeklik, yüklük, ağzıaçık dolap aksamı bulunmamaktadır.

Cephe Değişikliği: Yapı 2010 yılında iç mekan ve dış cephe restorasyonu geçirmiştir.

Yapı Sistemi: Yapı taş malzeme ile yığma olarak inşa edilmiştir. Kıрма çatı, Alaturka kiremitle kaplanmıştır.

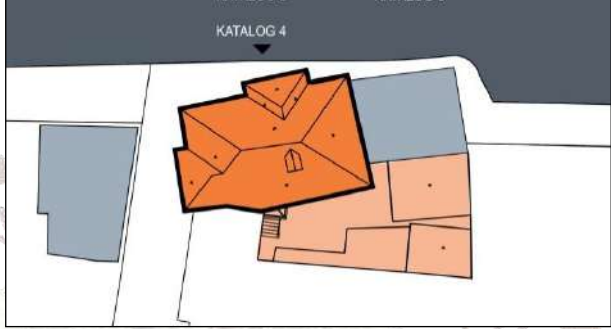

Çizim 16. Zemin Kat Rölöve Planı (Edibe Begüm Özeren-2017)

Çizim 17. Cephe (Konya Büyükşehir Belediyesi KUDEB-İnşaat Müh. Avni Ercan)

2.4. Katalog-4 (İsmail Kaya Eğitim Vakfı)

<p>Yapının İsmi: Fahriye Büyükmatür Evi</p> <p>Yapım Tarihi: 20. yüzyıl başları</p> <p>Yapı Sahibi: Konya Büyükşehir Belediyesi</p> <p>Yapının Yeri: Karatay İlçesi Aziziye Mahallesi, Mengüç Caddesi ile Çakır Bey</p> <p>Sokağın kesiştiği köşede No: 18' de, 22584 Ada, 18 Parsel üzerinde bulunur.</p> <p>Yapının Yeni Fonksiyonu: İsmail Kaya Eğitim Vakfı</p>	 <p>Çizim 18. Vaziyet Planı (Konya Büyükşehir Belediyesi Arşivi)</p>
--	--

Tescil Durumu: 24.01.1991 yılında tescil edilmiştir.

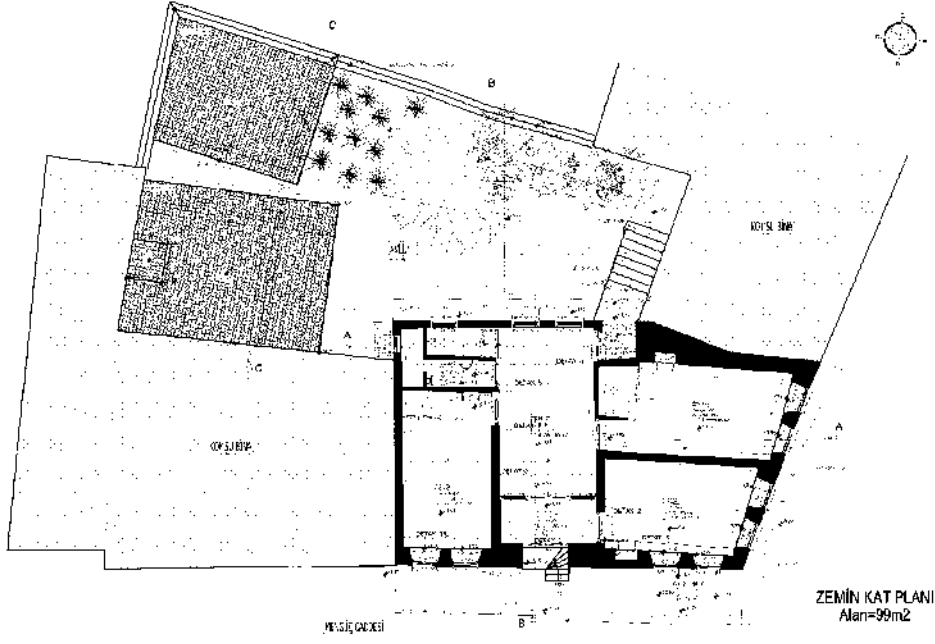
Fonksiyon Değişimi: Yapı eğitim vakfı olarak kullanılmaktadır.

Plan Şeması: Konut bodrum katla birlikte üç katlı inşa edilmiştir. Bodrum kat depo olarak kullanılmıştır. Konut planı iç sofalı Türk evi plan tipindedir (Çizim 19). Zemin kat ve 1.kat planları aynı olup, sofaya açılan 3 oda vardır. Ana giriş kuzey cepheden verilmiştir. Yapının yola bakan kuzey ve batı cepheleri izlenir. Diğer iki cephe yapılaşmadan dolayı sağır kalmıştır. Konutun güney yönde küçük bir hayatı vardır. İçerisinde avlu, havuz, tuvalet, mutfak, kümes, ahır gibi hacimlere yer verilmiştir.

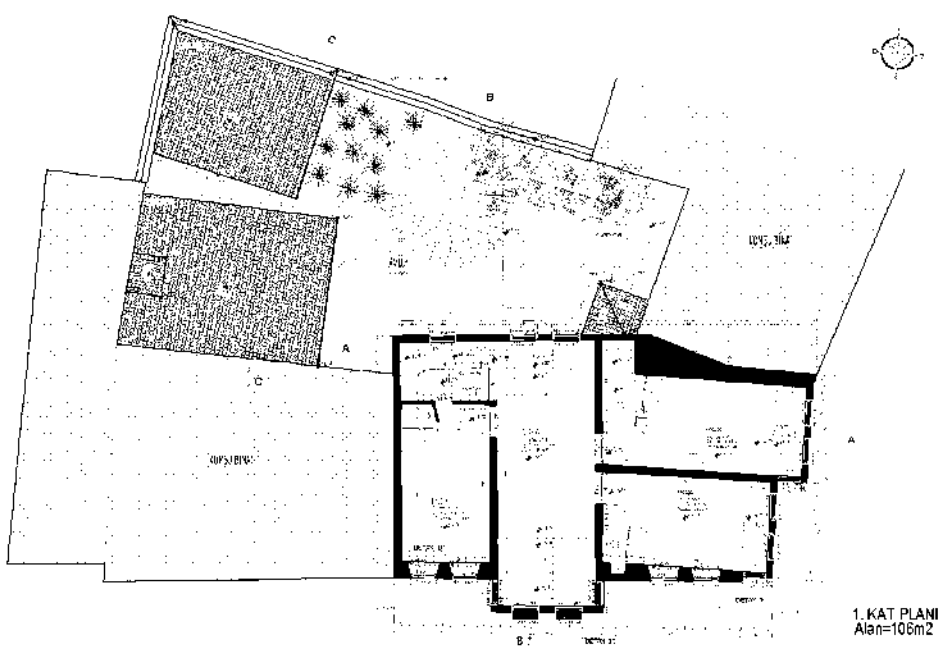
Odalar yer alan çiçeklikler oldukça sadedir. Silmelerle oluşturulan bir hareketlendirme söz konusudur.

Cephe Değişikliği: Yapı 2011 yılında iç mekan ve dış cephe restorasyonu geçirmiştir.

Yapı Sistemi: Yapı taş malzeme ile yığma olarak inşa edilmiştir. Kıрма çatı, Alaturka kiremitle kaplanmıştır (Çizim 21). Çatı arası depo şeklinde kullanılmaktadır.

Çizim 19. Zemin Kat Planı (Konya Büyükşehir Belediyesi KUDEB-DKN Yapı Mimar Özlem Demirkıran)

Çizim 20. 1. Kat Planı (Konya Büyükşehir Belediyesi KUDEB-DKN Yapı Mimar Özlem Demirkıran)

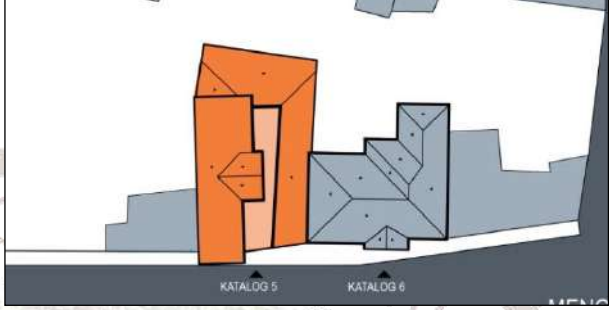

Çizim 21. A-A Kesiti (Konya Büyükşehir Belediyesi KUDEB-DKN Yapı Mimar Özlem Demirkıran)

Çizim 22. Giriş Cephesi (Konya Büyükşehir Belediyesi KUDEB-DKN Yapı Mimar Özlem Demirkıran)

2.5. Katalog-5 (Kandil Restoran)

<p>Yapının İsmi: Kandil Restoran</p> <p>Yapım Tarihi: 20. yüzyıl başları</p> <p>Yapı Sahibi: Konya Büyükşehir Belediyesi</p> <p>Yapının Yeri: Karatay İlçesi Aziziye Mahallesi, Mengüç Caddesi No: 41 'te, 44 Ada, 3Parsel üzerinde bulunur.</p> <p>Yapının Yeni Fonksiyonu: Restoran</p>	 <p>Çizim 24. Vaziyet Planı (Konya Büyükşehir Belediyesi Arşivi)</p>
--	--

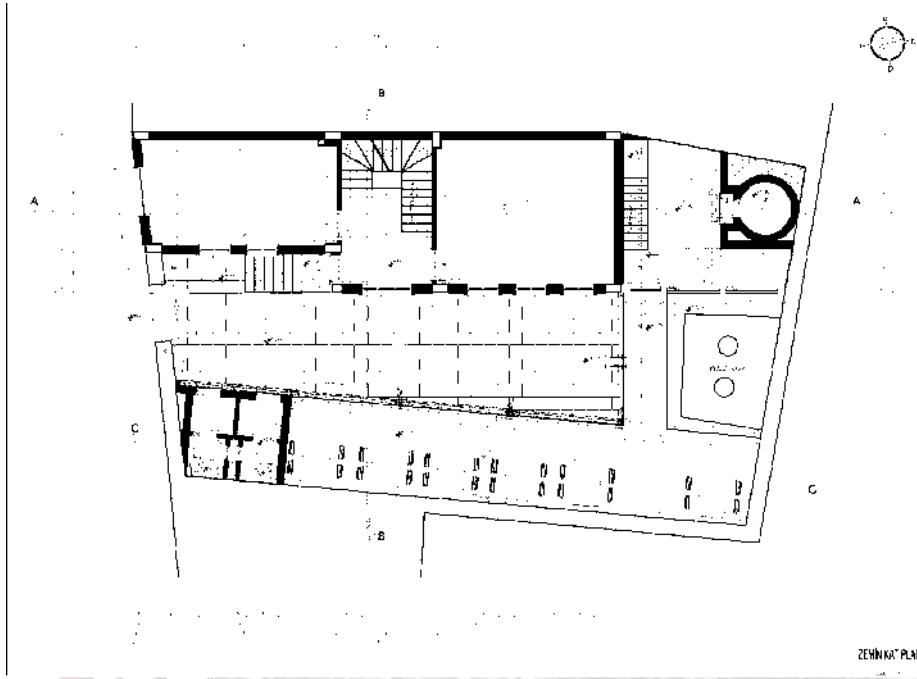
Tescil Durumu: Yapı tescilli değildir.

Fonksiyon Değişimi: Yapı restoran olarak kullanılmaktadır.

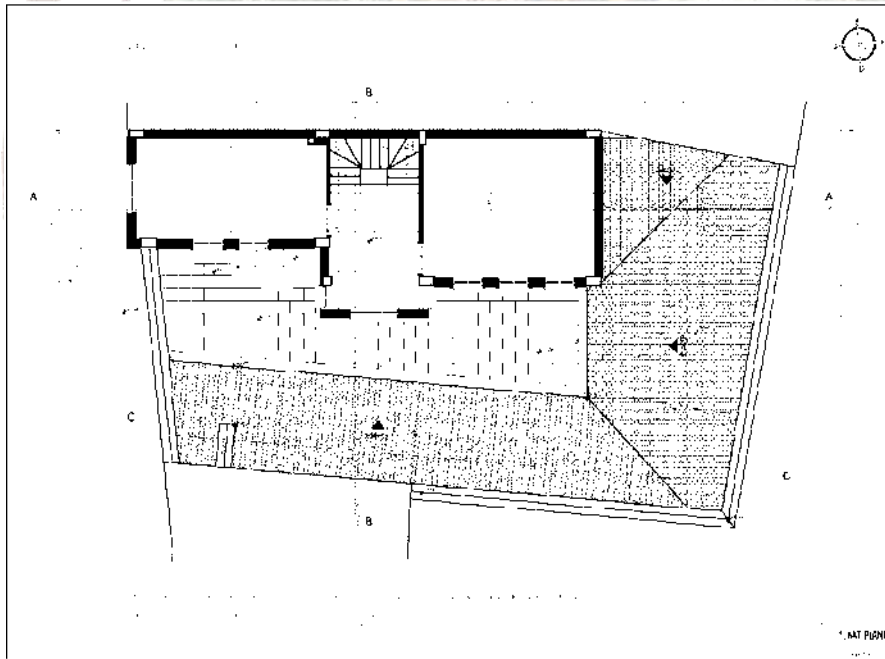
Plan Şeması: Konak Bodrum kat, zemin kat ve 1.kattan oluşmaktadır. Bodrum kat depo ve mutfak olarak kullanılmaktadır. Zemin katta ve 1. katta merdivene açılan 2 oda vardır (Çizim 26). Kıрма çatı alaturka kiremitle kaplanmıştır. Konak bahçesine güney cepheden, yapıya ise doğu cephesinden girilmektedir (Çizim 29). Giriş 6 basamak yükseltilerek tek kanatlı ahşap kapıdan sağlanmaktadır. Plan tipi özgünlüğünü kaybetmiş olup sofasız Türk evi planına benzemektedir. Yapının batı cephesi sağırdır. Konakta çiçeklik, ağzıaçık, yüklük gibi elemanlar mevcut değildir. Bu sebeple süslemelere rastlanılmamıştır.

Cephe Değişikliği: Yapı restorasyon öncesinde yığma taş yapım şeklinde ayaktaiken, 2012 yılında restorasyonla yıkılmış yerine betonarme yapım tekniğinde yeniden inşa edildiği görülmektedir.

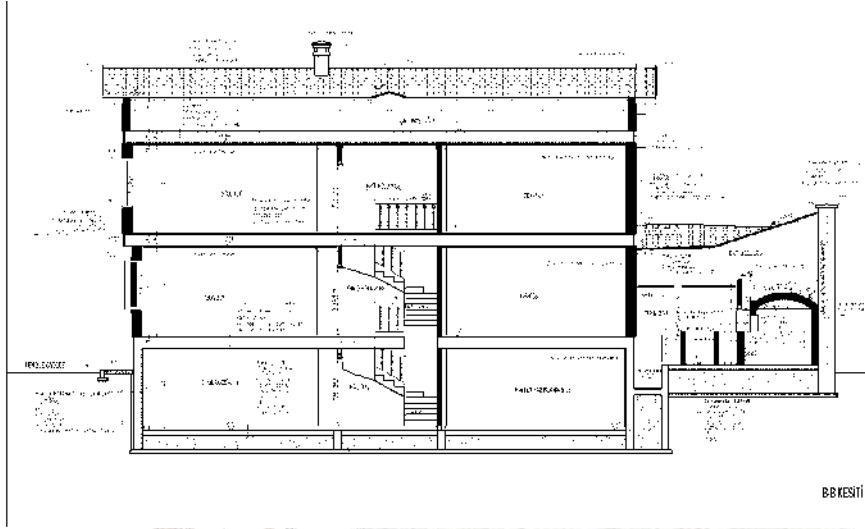
Yapı Sistemi: Yapı betonarme olarak inşa edilmiştir. Kıрма çatı, Alaturka kiremitle kaplanmıştır (Çizim 29).

Çizim 25. Zemin Kat Planı (DKN-Yapı Mimar Erdiñç Demirkıran)

Çizim 26. 1. Kat Planı (DKN-Yapı Mimar Erdiñç Demirkıran)

Çizim 27. Kesit 1 (DKN-Yapı Mimar Erdiñç Demirkıran)

Çizim 29. Sağ Yan Görünüş (DKN-Yapı Mimar Erdiñç Demirkıran)

2.6. Katalog-6 (Ortaköy Kahve Evi)

<p>Yapının İsmi: Ortaköy Kafe</p> <p>Yapım Tarihi: 20. yüzyıl başları</p> <p>Yapı Sahibi: Konya Büyükşehir Belediyesi</p> <p>Yapının Yeri: Karatay İlçesi Aziziye Mahallesi, Mengüç Caddesi No: 43 'te, 44 Ada, 33 Parsel üzerinde bulunur.</p> <p>Yapının Yeni Fonksiyonu: Kafe</p>	 <p>Çizim 30. Vaziyet Planı (Konya Büyükşehir Belediyesi Arşivi)</p>
---	--

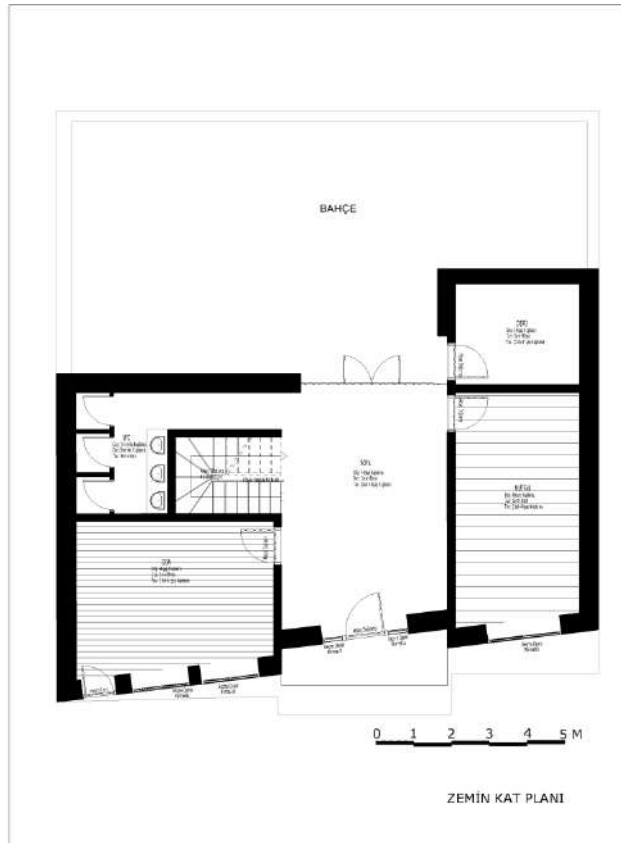
Tescil Durumu: Yapı 24.01.1991 tarihinde tescil edilmiştir.

Fonksiyon Değişimi: Yapı kafe olarak kullanılmaktadır.

Plan Şeması: Konak zemin kat ve 1.kattan oluşmaktadır (Çizim 31, Çizim 32). Kıрма çatı geçirdiği onarım sebebiyle özgün halini kaybetmiş, trapez ile kaplanmıştır (Çizim 33). Daha sonra restorasyon çalışması sebebiyle kırma çatı alaturka kiremitle kaplanmıştır. Konutun giriş cephesinin solunda sokağa açılan bir kapı bulunmaktadır. Giriş bir basamak yükseltilecek çift kanatlı ahşap kapıdan sağlanmaktadır. Plan tipi iç sofalı Türk evi biçimindedir. Konakta çiçeklik, ağzıaçık, yüklük gibi elemanlarda sade süslemelere rastlanılmıştır. Silmelerle oluşturulan bir hareketlendirme söz konusudur.

Cephe Değişikliği: Yapı 2013 yılında iç mekan ve dış cephe yenilemesi geçirmiştir.

Yapı Sistemi: Yapım malzemesinde taş, kerpiç, ahşap kullanıldığı görülmektedir. Bodrum kat taş malzeme ile yığma olarak yapılmıştır. Üst katlar taşıyıcı sistem ahşap karkas arası kerpiç dolgu ile inşa edilmiştir.

Çizim 31. Zemin Kat Rölöve Planı (Edibe Begüm Özeren-2017)

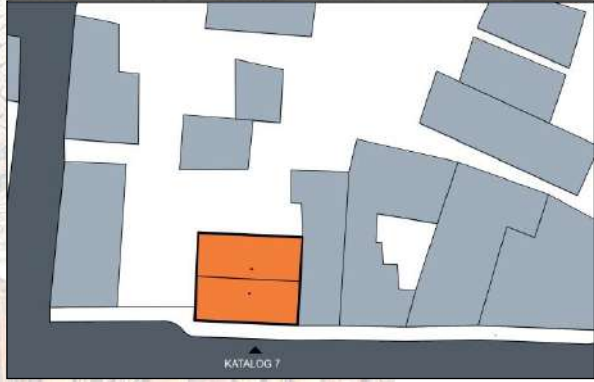

Çizim 32. 1. Kat Rölöve Planı (Edibe Begüm Özeren-2017)

Çizim 33. Ön Cephe (KUDEB)

2.7. Katalog-7 (Lokmahane Restoran)

<p>Yapının İsmi: Lokmahane Restoran</p> <p>Yapım Tarihi: 20. yüzyıl başları</p> <p>Yapı Sahibi: Konya Büyükşehir Belediyesi</p> <p>Yapının Yeri: Karatay İlçesi Aziziye Mahallesi, Mengüç Caddesi No: 49 'te, 42 Ada, 76 Parsel üzerinde bulunur.</p> <p>Yapının Yeni Fonksiyonu: Restoran</p>	 <p>Çizim 35. Vaziyet Planı (Konya Büyükşehir Belediyesi Arşivi)</p>
---	--

Tescil Durumu: Yapı tescilli değildir.

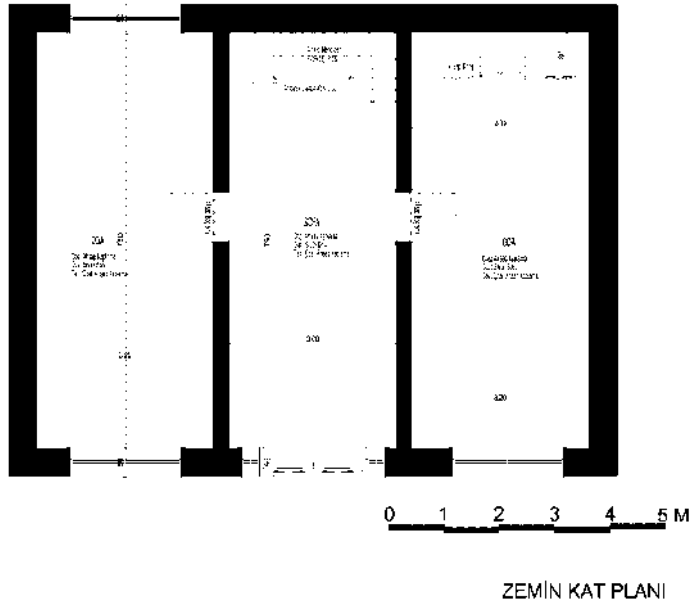
Fonksiyon Değişimi: Yapı restoran olarak kullanılmaktadır.

Plan Şeması: Yapıya giriş güney cepheden verilmiştir. Yapının kuzey yönünde bahçesi bulunmaktadır. Yapı zemin ve 1. kattan oluşmaktadır (Çizim 36, Çizim 37). Konut planı iç sofalı Türk evi plan tipindedir. Zemin katta sofaya açılan 2 oda vardır. 1.kattta ise 4

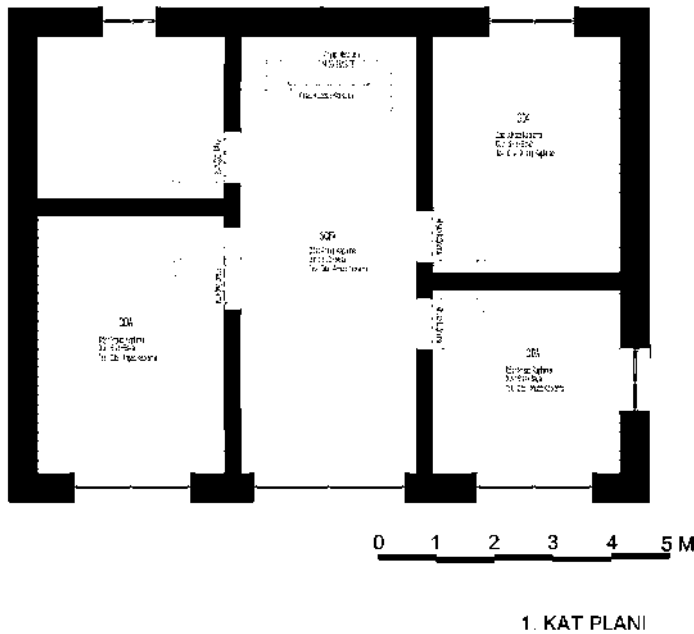
oda bulunmaktadır. Yapının yola bakan güney ve kuzey cepheleri izlenir. Diğer iki cephe yapılaşmadan dolayı sağır kalmıştır. Yapıda özgün haliyle zemin kat batı cephesindeki odada bir adet çiçeklik bulunmaktadır.

Cephe Değişikliği: Yapı tescilli olmadığı için rölöve-restorasyon projeleri bulunmamaktadır. Yapı 2012 yılında iç mekân ve dış cephe restorasyonu geçirmiştir.

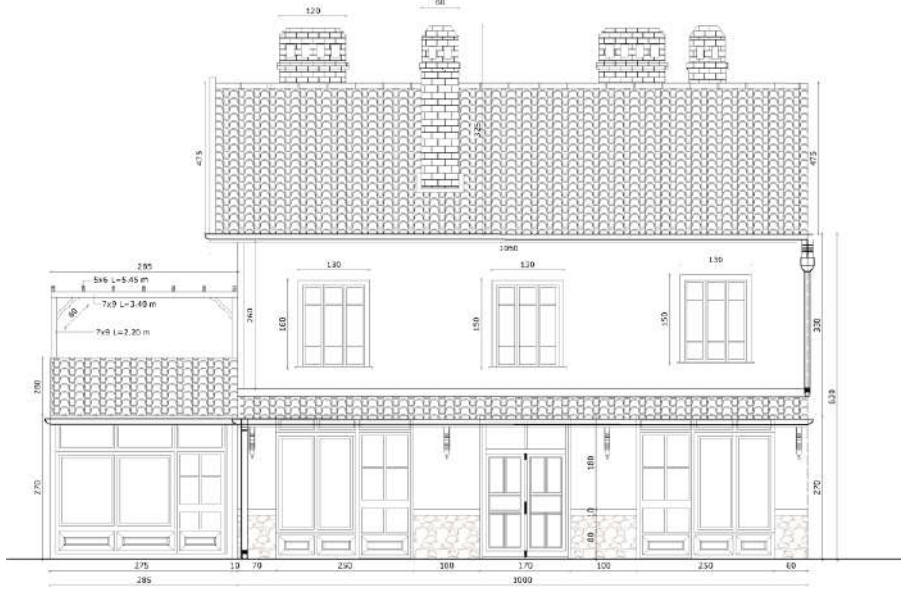
Yapı Sistemi: Yapı taş malzeme ile yığma olarak inşa edilmiştir. Kıрма çatı, Alaturka kiremitle kaplanmıştır (Çizim 38).

Çizim 36. Zemin Kat Rölöve Planı (Edibe Begüm Özeren-2017)

Çizim 37. 1. Kat Rölöve Planı (Edibe Begüm Özeren-2017)

Çizim 38. Güney Cephesi (KUDEB)

3.SONUÇ

Mengüç Caddesindeki işlevi değişen geleneksel Türk evleri mekânsal olarak incelendiğinde;

- ❖ Bina yüksekliklerinin insan ölçeğinde olduğu,
- ❖ İç mekân ve dış mekân ayırımının farklı malzemeler kullanarak tanımlandığı,
- ❖ Hayatların sokak dokusuyla ilişki kurduğu,
- ❖ Yapı malzemelerinde ahşap, taş ve kerpiç doğal yapı malzemelerinin kullanıldığı,
- ❖ Pencere açıklıklarının gün ışığı geçirimini sağladığı,
- ❖ Yapılardaki mekânlar kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde işlevsel olduğu,
- ❖ Renklerin uyumlu olduğu ve kullanıcı isteklerine göre seçildiği,
- ❖ İç mekânda depolama alanlarının yer aldığı ve estetik kaygı gözetilerek tasarlandığı,
- ❖ Geçiş elemanlarının fiziksel ihtiyaçlar çerçevesinde tasarlandığı,
- ❖ Sedirlerin insan ergonomisine uygun olarak tasarlandığı,
- ❖ Mahremiyet gözetilerek mekân yerleşmelerinin yapıldığı gözlenmiştir.

Konya kentinin geleneksel Türk evi örnekleri, zamanla bir çok değişiklik yaşayıp restorasyon geçirmiştir. Genelinde tek başına ayakta kalıp tek tek restore edildiği için sokak ve kent boyutuna çıkamamıştır. Bu konuda örnek teşkil eden tescilli iç sofalı evlerin yoğun olarak yer aldığı Mengüç Caddesi sokak sağlıklılaştırma çalışması sokak dokusunun bütünlüğünü sağlaması açısından önem arz etmektedir. Mengüç Caddesinin arka sokaklarına da aynı şekilde sosyal alanlara yer verip güvensiz ortamların yok edilmesi gerektiği düşünülmektedir.

4.KAYNAKÇA

KKVKBKM: Konya Kùltür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğünden

KUDEB: Koruma Uygulama ve Denetim Büroları

Bektaş, C., 1996, Türk Evi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

Eldem, S.H., 1984, 'Osmanlı – Türk Evi 1', TAÇ Vakfı Yayınları, İstanbul

Eyüce, A., 2003, Geleneksel Yapılar ve Mekanlar, Birsen Yayınevi, İstanbul

KÜLTÜREL YAPI BAĞLAMINDA KİLİS MASALLARINDA VERİLEN ÖĞÜTLER IN CONTEX OF CULTURAL CONSTRUCTION RECOMMENDATIONS IN KILIS FOLK TALES

Doç. Dr. Hüseyin DOĞRAMACIOĞLU
Kilis 7 Aralık Üniversitesi, dogramacioglu@kilis.edu.tr

ÖZET

Eski toplumlarda televizyon, internet ve diğer iletişim araçlarının yerini masal ve halk hikâyeleri tutuyordu. Kilis'te yüzyıllardır devam edegelen sözlü kültür ürünlerimizin en önemlilerinden biri masallardır. İnsanlar eğlenmek ve bir arada hoşça vakit geçirmek için halk hikâyelerini ve masalları dinliyorlardı. Yaşlı ve bilge insanların etrafında halelenen insanlar masallarda anlatılan vakadan kendilerine pay çıkarırlar ve böylece sosyal hayatla ilgili hisse kaparlardı. Masallar yanlış bilindiği gibi küçük çocuklar için değil özellikle büyükler ve gençler için anlatılıyordu. Kilis masallarını dinlediğimizde küçük çocukların burada anlatılan vaka örgüsünü anlamalarının bir hayli zor olduğu görülecektir. Bu masallarda evlilik, ticaret hayatı, ana-baba ve çocuk ilişkileri hakkında yüzlerce tavsiyelerin olduğu görülmektedir. Bu masalları dinleyen gençler yaşlıların hayat tecrübelerinden yararlanmış olmaktadır. Böylece birden içine düşebilecekleri zor durumlardan bu tecrübeler vasıtasıyla kolaylıkla kurtulmuş olmaktadır. Masalarda eş seçimi konusunda nelere dikkat edilmesi gerektiği, iş ortaklıkları, ana babaya saygı, kanaat, iyilik gibi birçok konuda tavsiyeler bulunmaktaydı. Böylece nesiller masallarla eğitilmekte ve topluma yararlı bireyler durumuna gelmekteydiler.

Anahtar Kelimeler: Kilis, masal, gençlerin eğitimi, sosyal hayat tecrübeleri.

ABSTRACT

Fairy tales and folk stories held the place of television, the internet and other means of communication in ancient societies. The most important thing about our oral cultural products that have been going on for centuries in Kilis is fairy tales. People were listening to folk stories and fairy tales to have fun and have a good time together. The people around the elderly and wise people would share in the events described in the talks and thus share their share of social life. Tales were misunderstood, especially for older children and young people, not for young children. When we listen to the Kilis folk tales, it will be seen that it is very difficult for young children to understand the case pattern described here. It is seen that there are hundreds of recommendations about marriage, business life, parents and child relationships in these folk tales. The young people who listened to these tales have benefited from the experiences of the elderly. So they suddenly got rid of the difficult situations by means of these experiences. At the tables there was a lot of advice about what to look for in the selection of partners, business partnerships, and respect for parents and goodness. Thus the generations were trained with the tale and they were helpful people to society.

Keywords: Kilis, fairy tales, youth education, social life experiences

Kilis Masallarında Öğütler

Masallar halkın muhayyilesinde var olan olay ve kavramların edebî zeminde ortaya çıkmasıyla var olurlar. Masalların içeriği sosyal hayatla münasebetlidir. Masal dinleyen insanlar masalın sonunda kendilerine birtakım dersler çıkarırlar. Masallar aslına bakılırsa çocuklar için söylenmemiştir. Günümüzde anlatılan masallar çocuklar için sonradan üretilmiş metinlerden oluşur. Çocukların yaş seviyelerine uygun olarak oluşturulmuşlardır. Oysa tarihten süzülerek muhayyileden muhayyileye, nesilden nesle anlatılagelen doğal masallar çocuklar için oluşturulmamıştır. Bu edebî metinler içerisinde belki bin yıllık veya daha eski sözleri ve tavsiyeleri, olayları ihtiva ederler. İlk söyleyeni veya oluşturanı belli değildir. Belli bir yazarı veya oluşturanı yoktur. Sadece nakledeni vardır. Yapılan araştırmalarda masalların evrensel olduğu ortaya çıkmıştır. Belli bir yörede örneğin Kilis'te söylenen bir masal Rusya'nın falanca kasabasında söylenen bir masala birebir benzeyebilmektedir. Ya da İrlanda'da söylenen bir masal Gaziantep'teki masala içerik olarak büyük ölçüde benzeyebilmektedir. Sadece adlandırmalar ve dini motifler değişebilmektedir. Bizdeki padişah orada kral ya da dük olmakta, buradaki şehzade orada prens olmaktadır.

Kilis masallarında hemen her konuda öğütler yer alır. Bu öğütler yüzyılların verdiği tecrübeyle ortaya çıkmış tavsiyelerdir. Yaşanmışlık izleri vardır. Kilis masallarını dinleyen kişilerde yüzyıllardan günümüze akıp gelen bilgi ve tecrübeler hayalen aktarılır. Bu aktarım süreci masalları okurken ya da dinlerken ortaya çıkar. Bu durumda masallar eğitici bir rol üstlenirler.

1. Evlilikle ilgili öğütler:

Kilis masallarında evlilik ile ilgili dolaylı yollardan verilen öğütler yaşanmışlık hissi verir. Bu öğütler genellikle erkeklere verilen öğütler olarak ortaya çıkar. Evlilikte eş seçimi ve eş kayınvalide ilişkileri masallarda anlatılır. Bu durumda gelin kaynana ilişkilerinde erkeğin tutunması gereken tavır hikâyeleştirilerek verilir. Gelinin yaşlı kayınvalidesini istememesi, erkeğin karısı ile annesi arasında seçim yapmak zorunda bırakılması masallara konu olmuştur. Masalda erkeğe verilen tavsiye anasını tercih etmesi, hanımının yanlış isteklerine boyun eğmemesidir. Bazen de masallarda kayınvalide ile iyi geçinen tatlı dilli ve erkeğini üzmeyen kadın tiplerini verirler. Bu tür masallarda erkeğe karısının kıymetini bilmesi tavsiye edilir. Özellikle anasını veya babasını eşinin zorlamasıyla dağa bırakıp kaçan erkeklerin masal sonunda cezalandırılmaları ve pişmanlık duyarak onları geri eve getirmeleri masallarda karşımıza çıkmaktadır.

2. Ticaretle ilgili verilen öğütler:

Masallarda ticaret yapan tüccarlar da yer alır. Bu tüccarlara dürüstlük tavsiye edilir. İşini dürüst yapan ve halkı aldatmayan tüccarların sonunda çok para kazanacağı ifade edilir. Hilekar tüccarların ise sonunda fakir olacakları anlatılır. Bu masalları dinleyen bir tüccar hile yapınca kaybedeceğini bilinçaltında

hissederek ticaretine hile katmayacaktır. Masallarda anlatılan kıssalarda halkı eğitmek ve birtakım öğütleri onlara anlatmak gayesi güdülür.

3. Cahillikle ilgili öğütler:

Cahillik evrensel bir konu olarak işlenir. Cahilliğin sonuçları sadece cahil tarafından değil toplumun tümü tarafından çekilir. Cahilin yaptığı davranış çevresindeki herkesi olumsuz etkiler. Masallarda özellikle kız çocuklarının eğitilmesi gerekliliği vurgulanır. “Yeddi Kızla Anaları” adlı hikâyede cahilce yetiştirilen kızların evlendikten sonra eşleri tarafından kapı önüne konmaları ve analarının yanına geri dönmeleri anlatılır. Burada kızların evlendirilmeden önce özellikle anaları tarafından eğitilmeleri gerekliliği vurgulanır. Sadece evlilikte değil hayatın her anında cahilliğin nasıl bir kötülük olduğu vurgulanır.

4. Arkadaş seçimi ile ilgili öğütler:

Kilis masallarında arkadaşlık ilişkilerine geniş yer ayrılır. Arkadaşlık ilişkilerinin bir menfaate dayalı olmaması gerekliliği anlatılır. Uzun dostlukların menfaate dayalı olmayan dostluklar olduğu belirtilir. Masallarda arkadaş seçimine dikkat edilmesi gerektiği aksi takdirde yanlış seçimin insanları felakete sürükleyeceği

5. Asalet ile ilgili öğütler:

Masallarda asaletin ne denli önemli bir kavram olduğu sık sık anlatılır. Asil insanların mayaları gereği kötülük yapamayacakları vurgulanır. Asil insanlar işleri ne olursa olsun dürüstlükten ve doğruluktan ayrılmazlar. Masallarda bazen padişah oğluya çingene oğlunun bebek iken karıştırılması sonucu bu çocukların büyüklükteki davranışları verilir. Çingene çocuğu olan şehzade bile olsa çingene gibi davranmakta, asil bir ailenin çocuğu olan şehzade ise görünüşte çingene bile olsa asaletli davranmaktadır. Böylece Kilis masallarında asalet önemli bir kavram olarak sunulur.

6. Kader (Alın yazısı) ile ilgili öğütler:

Masallarda kaderin değişmeyeceği sık sık vurgulanır. Böylece insanlara kaderlerini değiştiremeyecekleri ve bu yüzden yaşadıkları kötü hadiselerle üzülmemeleri gerektiği hatırlatılır. Başa gelen mutlaka gelir sahibini bulur fikri işlenir. Bu doğrultuda ölümün saatinin ve yerinin değişmeyeceği, ömrü nerede ve nasıl geçireceğimizin belli olduğu gibi düşünceler masallarda yer bulur.

7. Sağlıkla ilgili öğütler:

Sağlık insan yaşamı için son derece önemli bir durumdur. Sağlıklı olmadan hayatın tadı ve anlamı da olmaz. Bu doğrultuda sağlığın paradan ve statüden önemli olduğu vurgulanır. Kilis masallarında para kazanmak için sağlığını bozmuş ama kazandığı para ile sağlığını satın alamamış ibretlik insanlar anlatılır. Para elbette

önemlidir. Fakat sağlık olmadan paranın da bir önemi yoktur düşüncesi masalarda yer almaktadır. Sağlıkla yaşamak için sağlığımızı kaybetmememiz gerektiği öğütlenir.

Sonuç:

Kilis masallarında sadece insanları masallarla eğlendirmek değil eğlendirerek öğüt vermek amacı güdülür. Bu bağlamda her masal içerisinde bir veya daha çok öğüt bulundurulur. Bu öğütler sadece masalın söylendiği zaman dilimi için değil her çağda geçerliliğini korumaktadır. Evlilik, cahillik, ticaret veya sağlık gibi her çağda eskimeyen meseleler hakkında tavsiyeler verilir. Masalarda verilen öğütleri sadece yukarıda sıraladığımız yedi öğütle sınırlandırmak da doğru değildir. Kongre metninin elverdiği sınırlar içerisinde yedi madde sıralanmıştır. Elbette Kilis masallarından alınacak onlarca hatta yüzlerce öğüt sıralanabilir. Bu öğütler yaşanmışlık izleri taşırlar. İnsanımızın muhayyilesinde yüzyıllar boyunca evrilerek olgunlaşan bu öğütler günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Kilis masalları küçük çocuklar okusunlar diye değil özellikle büyükler için söylenmiştir. Küçük çocukların okuması için günümüzde oluşturulan, yazılan masallarla eskiden halk arasında anlatılan masallar arasında hiçbir benzerlik bulunmamaktadır. Küçük bir çocuğun Kilis masallarını okuyunca veya dinleyince masalı anlayamayacağı görülecektir. Bu nedenle Kilis masallarını özellikle büyükler için verilen öğütler olarak değerlendirmek daha makul olacaktır.

Kaynakça: Doğramacıoğlu, Hüseyin, Kilis Masalları Derleme ve Tahlil Çalışması, Kilis Kültür Derneği Yayınları, Ankara 2011.

TARİHİ KÜLTÜREL ZEMİNDE VAR OLAN ESKİ KİLİS SÖZLERİ OLD KILIS EPIGRAMS IN HISTORICAL AND CULTURAL GROUND

Doç. Dr. Hüseyin DOĞRAMACIOĞLU
Kilis 7 Aralık Üniversitesi, dogramacioglu@kilis.edu.tr

ÖZET

Kilis çok eski uygarlıklardan günümüze kültürel olarak zenginleşerek gelmiştir. Kilis, tarih ve kültür kaynaklarının birleştiği, zengin söylencelerin olduğu bir ilimizdir. Kilis'te eski zamanlarda hemen her konuda söylenen cümleler, özlü sözler veya sözlü anlatılarda verilen anlamlı mesajlar zengin bir kültürel birikimin oluşturduğu değerler bütünü olarak düşünülmelidir. Bu bağlamda düşünüldüğünde eski Kilis söylenceleri günümüzde unutulmak üzere olan kültürel birikimlerimizden biridir. Söylenceler eski zamanlarda özellikle elektrigin ve internetin olmadığı devirlerde insanların iletişim ve eğlence ihtiyacını karşılayan önemli bir halk edebiyatı ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanlar çoğu zaman tek odalı evlerde gaz lambalarının titrek ışığında ve uzun kış gecelerinde evin en yaşlısının etrafında halkalanırlar ve Kilis söylenceleri dinlerlerdi. Bu söylenceler gençlerle yaşlılar arasındaki iletişimi güçlendirdiği gibi yaşlıların gençlere tavsiyelerini aktarmalarına da zemin oluştururdu. Böylece kuşaklar arası iletişim, büyüğü dinleme ve saygı duyma, gençlerin söylencelerle eğitilmesi gibi birçok faydaları olan bu kültürel ortamlar Kilis'te oldukça yaygındı. Günümüzde unutulmak üzere olan söylenceleri hatırlamak, gelecek nesillerin bundan haberdar olmalarını sağlamak, toplumsal eğitim ve gelişim açısından oldukça faydalı olacaktır. Diğer şehirlerimizde olduğu gibi Kilis'te de yöresel kültür unutulmakta, Batı'nın bize ve gençlerimize empoze ettiği yanlış davranış şekilleri gittikçe yaygınlaşmaktadır. Kültürümüzün ve millî benliğimizin muhafazası, gençlerimizin topluma faydalı olarak eğitilmesi ancak geçmiş değerlerimize sarılmak ve köklerimizi güçlendirmekle olacaktır. Köklerinden koparılmış toplumlar seviyesine inmemek için değerlerimizle barışmalı ve yeniden güçlü ve bilinçli nesiller yetiştirmeliyiz. Bu da eskiden beri süregelen söylencelerimiz gibi kültürel değerlerimize sarılmakla olabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kilis söylenceleri, sosyal eğitim, Kilis kültürü

ABSTRACT

Kilis has been culturally enriched daily from ancient civilizations. Kilis is a province in which rich sources of history and culture are combined. The sentences, quasi-words or verbal messages given in almost every subject in ancient times should be considered as the totality of the values of a rich cultural heritage in Kilis. When we think about it in this context, the old Kilis narrations are one of our cultural accumulations that are about to be forgotten today. In the past, things have come to the fore as an important folklore product that meets the need for communication and entertainment for people when the times of no electricity and the Internet. People often reclose around the eldest of the house in one-room of

houses with the flickering light of gas lamps at long winter nights, and they listened to the Kilis narrations. These statements strengthened the communication between young people and the elderly, and provided a basis for the elderly to transmit their recommendations to the youth. Thus, these cultural environments, which have many useful features such as communication between generations, listening and respecting the grown-ups and educating the young people with the words, are quite common in Kilis. Remembering the forgotten things nowadays and getting future generations to know about it will be very beneficial in terms of social education and development. As in our other cities, regional culture is forgotten in Kilis, and the forms of wrong behavior imposed by the West on our young people and those situations are becoming increasingly widespread. To preserve of our culture and our national identity we must educate our young people as useful for gathering, but to embrace our past values and strengthen our roots. To descend to the level of slaughtered societies, we must create peaceful and re-energetic and conscious generations of our values. This could be by embracing our cultural values, like our long-standing narrations.

Keywords: Kilis narrations, social education, Kilis culture.

KİLİS'TE SÖZLÜ KÜLTÜR

Kilis'te yüzyıllardır devam edegelen sözlü kültür ürünleri genellikle toplumdaki yaşlı insanlar tarafından sürdürülmekte ve yavaş yavaş kaybolmaktadır. Son çeyrek yüzyılda teknolojinin hızla evlerimizi ve özel yaşantımızı kuşatması neticesinde milli ve yerli kültürün yerini internet ve televizyondan aktarılan ve nereden ve nasıl kaynaklandığı belli olmayan evrensel kültür almaktadır. Bu durumda eski söylenceler ve kültür ürünleri gittikçe kaybolmaktadır. Bu durumda Kilis'e özgü deyimler, özlü sözler kısa ve etkili ifadeler sadece kültürel erozyona uğramamış kişilerin hafızasında kalmakta ve yeni nesillere aktarılamamaktadır. Böylece bizi biz yapan değerler, millî ve manevî mirasımız olan söylenceler bir müddet sonra azar azar kaybolmaktadır. Bu çalışmada Kilis'te söylenen ve tarihten günümüze dilden dile aktarılarak gelen söylenceler incelenecektir.

ESKİ KİLİS SÖYLENCELERİ:

Kilis'te insanımızın içerisinde var olduğu ve yaşamını doğrudan etkileyen çevresel faktörler, doğa olayları ve insan davranışları söylencelerin oluşmasında önemli bir rol üstlenmişlerdir. İnsanın tabiatında olan ve yaşadıkça ortaya çıkan tecrübeler söylencelere özlü sözler olarak yansımıştır. Kilis'te söylenen başlıca söylenceler şunlardır:

İstifil ol:

Bu tabir kendisine yapılan bir kötülük üzerine kötülük yapana karşı söylenir Seni Allah'a havale ettim anlamındadır bu söz bir beddua değil yapılan kötülüğe karşı verilecek cezanın İlahi Adalet tarafından sağlanması gerektiğini ifade eden bir tabirdir.

Behir olduk:

Behir olduk. Bu söz öylesine çok bereketli bir durum içerisine girdik ki anlamındadır. Bazen de bu söz iğneleyici olarak kullanılır. Kendisine yapılan yardımın ya da iyiliğin çok az olduğunu ifade etmek için sözün tersini ima eden bir anlatım şeklinde söylenir. Mesela kendisine maddi yardımda bulunan ama bunu az veren bir kişiye ‘Behir olduk’ denilerek verdiği yardımın çok az olduğu ifade edilir. Ayrıca beklemediği bir yerden bol miktarda yiyecek ya da maddi yardım veya para gelen birisi bu sözü söyleyerek gereğinden çok, yeterli bir şekilde tatmin olduk, mutlu olduk, her şey bollaştı, anlamında bu ifadeyi kullanır. Bu söz eskiden çok kullanılırdı.

Kıç Çalasıca:

Eskiden kadınlar arasında söylenen bir bedduadır özellikle evde yaramazlık yapan küçük çocuğa annesi tarafından bu söz söylendiğinde onu hafif azarlamış olur aslında eski kilis anaları tarafından söylenen bu söz beddua anlamının dışında azarlama ikaz etme şeklinde kullanılan bir söylence dir günümüzde bu söz yine kullanımını yitirmiştir.

Maraz gele suratına:

Yine bu söyleyince beddua anlamındadır. Kendisini birisiyle kötülük yaptığı zaman Kilisli'nin söylediği bu söz kötülüğü yapan kişiye aşırı kızdığını ifade eden bir anlatım şeklidir. Maraz kelimesi eski dilde hastalık demektir. Bu durumda beddua edilen kişiye yüzüne hastalık gelsin, anlamında söz söylenmiş olmaktadır. Bu sözü söylerken yapılan vurgular, yüz ifadeleri, mimik gibi unsurlar anlatımı kuvvetlendirir. Karşıdaki insana yaptığı davranışın veya kötülüğün nedenini ve çirkin bir şey olduğu bu söylence ile ifade edilmiş olunur.

Ekbili ...'ne:

Bu söz olumlu bir gelişmenin, durumun hitap edilen kişiye de olması dileği taşıyan bir sözdür. Örneğin, Ahmet evlenmiştir. B u haberi duyan Ali'nin annesi de oğluna dönerek Ekbili Ali'ye der. Bu inşallah sen de Ahmet gibi evlenirsin anlamındadır. Ya da herhangi birisi ev almıştır. Ekbili sene derler. Yani sen de inşallah ev alırsın anlamındadır.

Bıldır:

Bıldır sözü geçen sene anlamındadır. Bıldır buraya taşındık, diyen birisi geçen yıl taşındığını ifade etmektedir.

Be':

Bu söz şaşırma ifade eden bir edattır. Günümüz Türkçesinde bir olay karşısında “Allah Allah” demenin karşılığıdır.

Kele:

Kele Bacım şeklinde çok kullanılır. Seslenme ifade eden bir hitaptır. Bayanlara hitap edilirken kullanılır. Kilis'te çok kullanılan bir sözdür.

Mıkımı: Kilis'te kullanılan ve sürekli anlamına gelen bir sözdür. Mıkımı yimeğe gidoruk, diyen birisi sürekli yemeğe gidiyoruz, demektedir.

Yanı yanı gelesice:

Bu söz beddua anlamı taşımaktadır. Kötü bir iş yapan birisinden bahsedilirken “Yanı yanı gelesice” denilerek Allah onu bildiği gibi yapsın demektir. Bu söz iki türlü düşünülebilir. Birinci ve akla ilk gelen anlamı “Ayağı kırılınsın topallayarak gelsin, yan yan yürüsün” dür. Diğer anlamı ise “Öylesine çok derdi olsun ki derdinden yana yana gelsin” dir. Bu söz Kilis'te eskiden çok kullanılan bir bedduadır.

Zikillemek:

Zikillemek eski Kilis söylenceleri arasında bir işi çok iyi yapmak ya da bir maddeyi ya da yeri gösterişli hale getirmek için uzun süre uğraşmak, demektir. Daha çok olumsuzluğu ile kullanılır: “Zikilleme” denildiğinde “Fazla uğraşma yeter!” denilmek istenir. Bir yeri uzun süre silen ya da tekrar tekrar temizleyen birine “Zikilledin” denildiğinde “Parlattım” denilmiş olur.

Zirtiklemek:

Zirtiklemek sözü bir işi gereksiz yere uzatmak anlamındadır. Yapılan iş bittiği halde fazladan çalışarak işi uzatmak anlamına gelir. Zikillemekten farkı ise zikillemekte işi uzatmak işin kalitesini artırır, yapılan işe kalite ve parlaklık kazandırır. Zirtiklemekte ise bir fayda vermez ve çalışanı yorar.

SONUÇ

Eski Kilis söylenceleri günümüzde yavaş yavaş kullanımını yitirmekte ve özellikle yeni nesil tarafından bilinmemektedir. Bu sözler kullanıldığı yöreyi yansıtan, kullanan insanlara o yöreye ait bir kimlik kazandıran söylencelerdir. Sadece Kilis'te değil tüm şehirlerde o şehri diğer şehirlerden ayırt eden o yere özgü kullanımlar, söylenceler vardır. Günümüzde bu ortak kullanımlar terk edilerek yerine evrensel sözler kullanılmakta hatta internet ve televizyon aracılığıyla yabancı dilden Türkçeye yapılan bozuk aktarımlarla yanlış kullanımlar yaygınlaşmaktadır. Özellikle Amerikan filmlerinden aktarılan “Hey Dostum”, “Hey Ahbab” “Naber”, “Mrb”, “Bay” gibi kullanımlar yeni neslin kullanım tercihleri arasına yerleşmiştir. Bu durum kimlik kaybı, asimile olma ve kendi benliğinden bihaber yaşama sonuçlarını doğurmaktadır.

GAZİANTEP İLİNDE UÇAK VE YER ALETLERİ İLE SÜNE MÜCADELESİNİN SÜNE YUMURTA PARAZİTOİTLERİ *Trissolcus spp.* (Hym.:Scelionidae)'NİN ETKİNLİĞİNE ETKİLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Mahmut İSLAMOĞLU^(*) Zir. Y. Müh. Vahdettin AKMEŞE^(**)

* Uşak Üniv. Zir. ve Doğa Bil. Fak. Bitki Koruma Böl. mahmut.islamoglu@sak.edu.tr

** Biyolojik Mücadele Araş. Enst. Müd. v.akmese@hotmail.com.tr

ÖZET

Dünyada insan beslenmesinde vazgeçilmez bir besini olan buğdayın, üretimi ve kalitesini sınırlayan en önemli etmenlerden biride zararlı böceklerdir (Lodos, 1961). Bu böceklerden en önemlisi de Süne (*Eurygaster integriceps* (Het.:Scutelleridae) olup (Lodos, 1986; Yüksel 1968), Gaziantep ilinde buğdayın en önemli zararlısı durumundadır. Bu zararlı ile mücadele yapılmaması takdirde %100'e varan zarara neden olabilmektedir. Gaziantep'te Süne popülasyonunu sınırlayan en önemli doğal düşman, süne yumurta parazitoiti olan *Trissolcus spp.* (Hym.:Scelionidae) türleridir (İslamoğlu ve ark., 2008). Süne yumurta parazitoitlerinin etkinliğine birçok faktör etki etmesine rağmen bu faktörlerden en önemlilerinden birisi de süne mücadelesinde kullanılan metotlardır. Uçakla mücadele veya yer aletleri ile yapılan mücadele süne yumurta parazitoitlerinin etkinliğini ve dolayısıyla da parazitlenme oranlarını önemli ölçüde etkilediğini belirlenmiştir. Gaziantep'te 2004 yılına kadar uçakla süne mücadelesi uçakla yapılırken bu tarihten sonra yer aletlerine geçilmiştir. Buna göre; Araban ilçesinde ortalama parazitlenme 2000, 2001, 2002, 2003, 2004 yıllarında ortalama süne yumurta parazitlenmesi % 5 – 10 arasında değiştiği görülürken, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011 ve 2012 yıllarındaki ortalama süne yumurta parazitlenme oranlarının %27 ile % 43 arasında değiştiği tespit edilmiştir. Benzer şekilde, Yavuzeli ilçesinde 2000 ile 2004 yılları arasındaki parazitlenme oranları % 12 ile %16 arasında değişmekte iken yer aletleri ile süne mücadelesinin yapıldığı 2005 ile 2012 yılları arasında ortalama parazitlenme oranının % 19 ile 31 arasında değiştiği belirlenmiştir. Gaziantep ili Merkez Şahinbey ilçesinde de benzer şekilde yer aletleri ile yapılan süne mücadelesinden sonra parazitlenme oranlarında bir artışın olduğu görülmüştür. 2000 ile 2004 yıllarındaki ortalama parazitlenme oranı % 8-12 arasında olduğu belirlenirken 2005 ile 2012 yılları arasındaki parazitlenmenin ise % 15- 23 arasında değiştiği belirlenmiştir. Gaziantep ilinin diğer ilçelerinde de benzer durum söz konusu olduğu tespit edilmiştir. Gaziantep ilinde yer aletleri ile yapılan süne mücadelesi *Trissolcus sp.* Faaliyetlerini pozitif olarak etkilediği ve dolayısıyla da parazitlenme oranlarının artmasına önemli katkıda bulunduğu kanaatine varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uçakla mücadele, Yer aletleri, Gaziantep, *Eurygaster spp.*, Buğday

GİRİŞ

Süne, Greminae familyası içerisinde özellikle buğdayda farklı fenolojik dönemlerinde zarar yapmaktadır. Kışlamış erginler Kurtboğazı ve Akbaşak zararını yaparken, nimfler buğday tanelerini kavuzları üzerinden emgi yaparlar. Emilen taneler ağırlıklarını kaybeder ve çeşitli şekilde deformasyonlara uğrarlar. Süt halinde iken beslendiğinde taneler çimlenme güçlerini kaybedecekleri gibi ekmeklik ve makarnalık özelliklerini de yitirirler (Lodos, 1986; Anonymous, 1995).

Süne mücadelesi devlet tarafından 1928 yılından beri değişik yöntemler kullanılarak yürütülmüştür. İlk yıllarda fiziksel olarak kontrol edilmeye çalışılmış, bu amaçla el ve atrap ile toplatılan Süneler, satın alınarak imha edilmiştir. Daha sonra, 1941 – 1954 yıllarında Süne'nin kışladığı bitkiler alev makinesi ve gazyağı ile yakılmış, 1955 yılından itibaren ise yer aletleri ve uçakla kimyasal mücadeleye başlanmış, 1957 yılından itibaren de geniş çapta uçakla mücadeleye geçilmiş olup 1967 yılından itibaren toz ilaçların yanı sıra sıvı ilaçlar da kullanılmaya başlanmıştır. Daha sonra 1980'li yıllarda, Süne'de ruhsatlı ilaçların etkili en düşük dozlarının belirlenmesi yönelik çalışmalara başlanmış ve bazı ilaçların dozları % 50 oranında düşürülmüştür. Uçakla ULV (Ultra Low Volume) formülasyonlu insektisitler 1987 yılında geniş alanlarda kullanılmaya başlanmıştır. Bu uygulamalar doğal dengenin bozulmasına ve çevre kirliliğine neden olmuştur. Ağaçlık alan ile Süne yumurta parazitoitleri arasında ilişkiler üzerinde 1990'lı yıllarda yoğun çalışmalar yapılmış, 2001 yılından itibaren, özellikle Süne yumurta parazitoitlerinin etkin ve yaygın olduğu bölgelerden başlamak üzere yer aletleri ile mücadele yapılmaya başlanmıştır. Uçakla kimyasal uygulama 2006 yılından sonra yasaklanmıştır. Doğayı desteklemek ve bozulan doğal dengenin yeniden tesisi için 2004 yılında Süne yumurta parazitoitlerinin kitle üretim ve salım çalışmaları başlamıştır. Bunların salım ve etkinliklerinin belirlenmesi ve kitle üretim çalışmaları halen devam etmektedir (İslamoğlu ve ark., 2011).

Yurtdışında ve ülkemizde yapılan araştırmalar sonucunda süne popülasyonunu baskı altında tutan faktörler içerisinde doğal düşmanların en büyük etkiye sahip olduğu belirlenmiştir (Lodos 1961 ve 1986). Bu doğal düşmanlardan en önemlisi ise Hymenoptera takımının Scelionidae familyasına dahil yumurta parazitoitleridir. Bu parazitoitler sünenin ovipozisyon süresince 3 nesil verdiği ve özellikle 3. nesilde süne yumurtalarını % 100'e ulaşan oranlarda parazitlediği bildirilmektedir (Zwölfer 1942).

Türkiye'de süne yumurta parazitoitlerinin kitle üretim ve salım çalışmaları 1990'lı yıllarda başlamış ve 1997 yılına kadar devam etmiştir. Ancak bu dönemde zamanında yetiştirilemeyen yumurta parazitoitleri geç salınmış ve dolayısıyla bir başarı elde edilememiştir (Akıncı ve Soysal 1996). 2000'li yıllarda tekrar başlayan salım çalışmaları günümüze kadar devam etmektedir. Yapılan salım çalışmalarında parazitoit etkinliğinin bölge ve yıllara göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir (Safavi 1968; Tarla ve Kornoşor 2003, İslamoğlu ve ark., 2008).

Ülkemizde, 2004 yılından itibaren süne mücadelesinde uçakla kimyasalların uygulanması yasaklanmıştır. Bu durum parazitoitlerin etkinliğinin artmasına ve doğal dengenin yeniden oluşumuna yardımcı olacaktır (Waage 1998). Ayrıca Adana Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsünde, 2003 yılında başlayan doğaya destek salımlarından da olumlu sonuçlar alınmıştır (Tarla ve Kornoşor 2003 ; İslamoğlu ve ark. 2008). Ancak süne yumurta parazitoitlerinin kitle üretiminde kışlamış erginlerin ilkbaharda araziden toplanması ve çok kısa zamanda parazitoit üretim zorunluluğu çalışmaların en büyük dezavantajını oluşturmaktadır.

Bu çalışma ile, Gaziantep ilinde uçakla yapılan süne mücadelesindeki parazitlenme oranları ile yer aletleri ile yapılan süne mücadelesindeki parazitlenme oranları belirlenerek karşılaştırılmıştır.

MATERYAL VE METOT

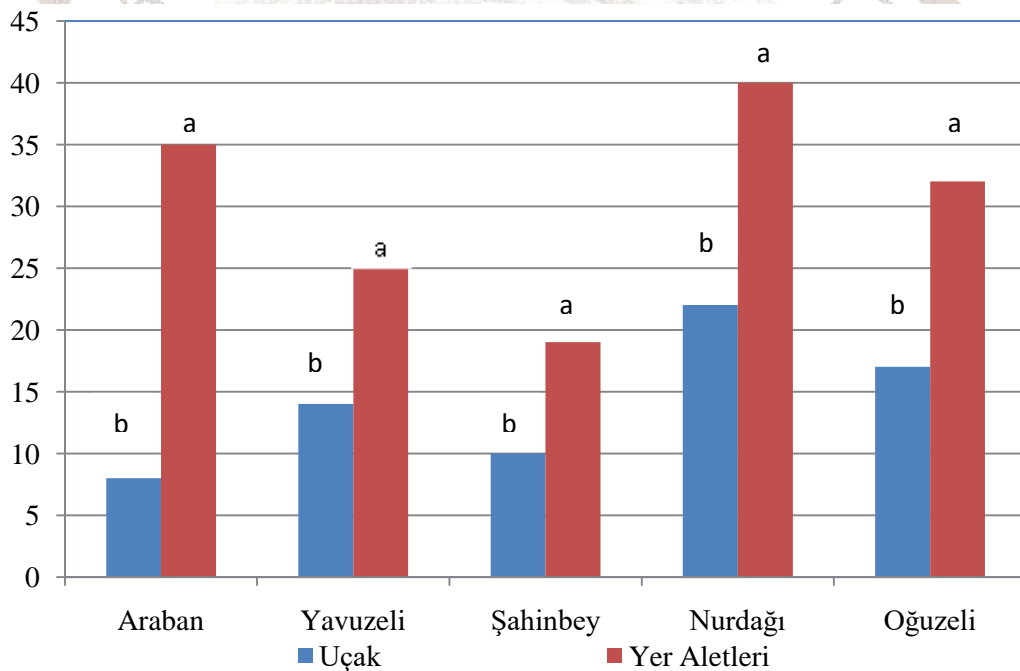
Denemenin yapıldığı Gaziantep ilinde, 2000 ile 2005 yılları arasında süne mücadelesi uçakla mücadele yapılmıştır. Her yıl denemenin yürütüldüğü ilçelerden süne parazitlenme oranlarının belirlenmesi için toplanan süne yumurtaları toplanmış ve parazitlenme oranları belirlenmiştir. Bunun için süne yumurtalarının % 20 – 30 çapa dönemine geldiğinde her ilçeden toplanan süne yumurtaları Adana Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü, Entomoloji

laboratuvarına getirilmişlerdir (Anonymous, 1995). Getirilen bu yumurtalar 26 °C'de % 70 nemde yumurtalar açılıncaya kadar burada bekletilmişlerdir. Böylece her ilçenin ortalama parazitlenme oranları belirlenmiştir (İslamoğlu ve ark., 2008, İslamoğlu, 2011).

Gaziantep ilinde 2005 yılından sonra süne mücadelesi yer aletleri ile yapılmaya başlanmıştır. Yer aletleri ile süne mücadelesi yapılan alanlardaki ortalama parazitlenmesinin belirlenmesi için; süne yumurtalarının % 20 – 30 çapa dönemine geldiğinde her ilçeden toplanan süne yumurtaları Adana Ziraat Mücadele Araştırma Enstitüsü, Entomoloji laboratuvarına getirilmişlerdir. Getirilen bu yumurtalar 26 °C'de % 70 nemde yumurtalar açılıncaya kadar burada bekletilmişlerdir. Böylece her ilçenin ortalama parazitlenme oranları belirlenmiştir (İslamoğlu ve ark., 2008; İslamoğlu, 2011).

BULGULAR, TARTIŞMA VE SONUÇ

Gaziantep ilinde 2000 – 2005 (uçakla) ve 2006 – 2012 yılları arasında (yer aletleri) ortalama süne yumurta parazitlenme oranları Şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1. Gaziantep ilinde 2000 – 2005 (uçakla) ve 2006 – 2012 yılları arasında (yer aletleri) ortalama süne yumurta parazitlenme oranları

Gaziantep ilinde uçakla ve yer aletleri ile süne mücadelesi yapılan alanlarda parazitlenme oranları arasında önemli farklılıklar olduğu belirlenmiştir. Araban ilçesinde 2000, 2001, 2002, 2003, 2004 yıllarında ortalama süne yumurta parazitlenme oranları ortalama % 8 olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde, Araban ilçesinde yer aletleri ile süne mücadelesi yapıldığı yıllarda (2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011 ve 2012) ortalama süne yumurta parazitlenme oranlarının % 35 olduğu tespit edilmiştir. Ortalama parazitlenme oranları dikkate alındığında % 27 oranında bir artışın olduğu saptanmıştır. Nitekim yapılan istatistiksel analizde, uçakla ve yer aletleri ile yapılan yıllardaki ortalama parazitlenme oranları farklı gruplarda yer aldıkları tespit edilmiştir (T testi; $p < 0.05$).

Yavuzeli ilçesinde 2000 ile 2004 yılları arasındaki parazitlenme oranları % 14 arasında değişmekte iken yer aletleri ile süne mücadelesinin yapıldığı 2005 ile 2012 yılları arasında ortalama parazitlenme oranının % 25 olduğu, yer aletleri ile süne mücadelesinin ortalama

parazitlenme oranına % 9 oranında bir katkı sağladığı belirlenmiştir. Yavuzeli ilçesindeki parazitlenme oranlarına yapılan istatistiki analizde, uçakla ve yer aletleri ile yapılan yıllardaki ortalama parazitlenme oranları farklı gruplarda yer aldıkları tespit edilmiştir (T testi; $p < 0.05$).

Gaziantep ili Merkez Şahinbey ilçesinde de benzer şekilde yer aletleri ile yapılan süne mücadelesinden sonra parazitlenme oranlarında bir artışın olduğu görülmüştür. 2000 ile 2004 yıllarındaki ortalama parazitlenme oranı % 10 arasında olduğu belirlenirken 2005 ile 2012 yılları arasındaki parazitlenmenin ise % 19 olduğu belirlenmiştir. Yer aletleri ile yapılan süne mücadelesinin ortalama % 9 oranında parazitlenmeyi artırdığı düşünülmektedir. Elde edilen parazitlenme oranlarına uygulanan istatistiki analizde ise her iki parazitlenme oranının da farklı gruplarda yer aldıkları tespit edilmiştir (T testi; $p < 0.05$).

Nurdağı ilçesinde yapılan çalışmalarda ise; 2000 ile 2004 yılları arasındaki parazitlenme oranları % 22 arasında değişmekte iken yer aletleri ile süne mücadelesinin yapıldığı 2005 ile 2012 yılları arasında ortalama parazitlenme oranının % 40 olduğu, yer aletleri ile süne mücadelesinin ortalama parazitlenme oranına % 18 oranında bir katkı sağladığı belirlenmiştir. Yavuzeli ilçesindeki parazitlenme oranlarına yapılan istatistiki analizde, uçakla ve yer aletleri ile yapılan yıllardaki ortalama parazitlenme oranları farklı gruplarda yer aldıkları tespit edilmiştir (T testi; $p < 0.05$).

Oğuzeli ilçesinde, 2000 ile 2004 yılları arasındaki parazitlenme oranları % 17 arasında değişmekte iken yer aletleri ile süne mücadelesinin yapıldığı 2005 ile 2012 yılları arasında ortalama parazitlenme oranının % 32 olduğu, yer aletleri ile süne mücadelesinin ortalama parazitlenme oranına % 15 oranında bir katkı sağladığı belirlenmiştir. Oğuzeli ilçesindeki parazitlenme oranlarına yapılan istatistiki analizde, uçakla ve yer aletleri ile yapılan yıllardaki ortalama parazitlenme oranları farklı gruplarda yer aldıkları tespit edilmiştir (T testi; $p < 0.05$).

Gaziantep ilinin diğer ilçelerinde de benzer durum söz konusu olduğu tespit edilmiştir. Gaziantep ilinde yer aletleri ile yapılan süne mücadelesi *Trissolcus* sp. faaliyetlerini pozitif olarak etkilediği ve dolayısıyla da parazitlenme oranlarının artmasına önemli katkıda bulunduğu kanaatine varılmıştır.

Süne yumurta parazitoitlerinin etkinliği ile ilgili yurt içinde ve yurt dışında yapılan çalışmalarda benzer sonuçlar alınmıştır. Zomorodi (1959), İran'da *T. semistriatus* salım yapılarak parazitlenme oranının % 60 - %90 oranlarına çıkarıldığını ve zararlanmanın olmadığını bildirmiştir. Martin ve arkadaşları (1969), hektara 10.000 – 15.000 parazitoit salındığında olumlu sonuçların alındığını, yine Zomorodi (1979), İran'da Süne ile mücadelede süne yumurta parazitoitlerinin kitle üretilmesinde önemli başarılar sağlandığını ve süne ile biyolojik mücadele çalışmalarına ağırlık verilmesi gerektiğini bildirmiştir. İslamoğlu ve ark. (2008), Süne yumurta parazitoitlerinin kitle üretiminde salım etkinliğinin yıllara ve bölgelere göre değiştiğini ve yapılan iki yıllık çalışmalarda salım etkinliğinin % 9 ile % 29 arasında değiştiğini saptamışlardır.

KAYNAKLAR

Akıncı, A. R., ve Soysal, A., 1996. Süne (*Eurygaster* spp.)'nin Yumurta Parazitoitlerinden *Trissolcus grandis* Thomson. (Hym., Scelionidae)'nin Kitle Üretim İmkanlarının Araştırılması (Proje No: BKA/05-BM-009 1996 yılı Raporu) Narenciye ve Seracılık Araştırma Enstitüsü. Antalya

Anonymous, 1995. Zirai Mücadele Teknik Talimatları, Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü, Ankara, Cilt 1, 291 s.

- İslamoğlu M. 2011. Mass Rearing and Release of the Egg Parasitoid, *Trissolcus semistriatus* Nees. (Hymenoptera: Scelionidae), a Biological Control Agent of the Sunn Pest, *Eurygaster integriceps* Put. (Heteroptera: Scutelleridae) in Turkey. *Egyptian Journal of Biological Pest Control*, 21(2), 131-136
- İslamoğlu M., Kornoşor S. ve Tarla Ş. 2008. Süne Yumurta Parazitoiti *Trissolcus semistriatus* Nees (Hymenoptera: Scelionidae)'un Kitle Üretimi ve Salım Alanlarında Etkinliğinin Belirlenmesi. Ülkesel Tahıl Sempozyumu. 2-5 Haziran 2008 Konya
- Lodos, N., 1961. Türkiye, Irak, İran ve Suriye'de Süne (*Erygaster integriceps* Put.) Problemi Üzerine Araştırmalar. Ege Üni. Ziraat Fakültesi Yayınları, Ege Üni. Matbası, No: 51,115 s.
- Lodos, N., 1986. Türkiye Entomolojisi -II-. Genel Uygulamalı ve Faunistik. Ege Üniversitesi Bitki Koruma Bölümü, Ege Üni. Matbaası, İzmir, 580 s.
- Martin, H. E., Javaher, Y. M., and Jadjabi, G., 1969. Note Sur la Punaise des Cereales (*Eurygaster integriceps* Put.) et de Ses Parasites du Genere *Asolcus* en Iran R.A.E., 58(8): Abstr. 2284.
- Safavı, M., 1968. Etude Biologique et Ecologique des Hymenopteres Parasites des bufs des Punasies des Cereals. *Entomophaga* 13 (5), pp: 381-495.
- Tarla, Ş., ve Kornoşor, Ş., 2003. Süne Yumurta Parazitoidi *Trissolcus semistriatus* Nees (Hymenoptera: Scelionidae)'un Süne'nin Biyolojik Mücadelesinde Salımı ve Etkinliğinin Değerlendirilmesi. Ç.Ü.Z.F. Dergisi, 18 (3): 69-78.
- Yüksel, M., 1968. Güney ve Güneydoğu Anadolu'da Süne (*Eurygaster integriceps* Put.)'nin Yayılışı, Biyolojisi, Ekolojisi, Epidemiolojisi ve Zararı Üzerinde Araştırmalar. T.C. Tarım Bakanlığı Zirai Müc. ve Kar. Gn. Md. Yayınları No: 46, TeknikBülten, Yenidesen Matb., Ankara, 255 s.
- Zomorrodı, A., 1959. La Lutte Biologique Contre la Punaise du Ble *Eurygaster integriceps* Put. Par *Microphanurus semistriatus* Nees en Iran. *Revue de Pathologie Vegetale et d'Entomologie Agricole de France*, T. XXXVIII No3 167-175.
- Zwölfer, W., 1942. Anadolu'nun Zararlı Direnlerinin Tanınması Üzerinde Etüd II., Süne, (*Eurygaster integriceps* Put.)'nin Kendisinin Muhit Hayatının Faktörlere Karşı Olan Münasebetleri. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, U. Sayı: 543, Nebat Hastalıkları Serisi 10, (Çeviren: M. A: Tolunay) Ankara, 66s.

GAZİANTEP İLİNDE SÜNE YUMURTA PARAZİTOİTLERİNİN (Hymenoptera: Scelionidae) SALIM ÇALIŞMALARİ VE ETKİNLİKLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Mahmut İSLAMOĞLU(*) Zir. Y. Müh. Vahdettin AKMEŞE(**)

* Uşak Üniv. Zir. ve Doğa Bil. Fak. Bitki Koruma Böl. mahmut.islamoglu@sak.edu.tr

** Biyolojik Mücadele Araş. Enst. Müd. v.akmese@hotmail.com.tr

ÖZET

Buğday, doğrudan 20 milyon insanımızı, dolaylı olarak tüm Türkiye'yi ekonomik ve sosyal olarak etkileyen, üzerinde en çok konuşulan, spekülasyon yapılan stratejik bir üründür. Buğdayın, diğer gıda maddelerine göre tarımsal isteklerinin az olması, muhafaza ve işleme teknolojilerinin kolaylığı, ucuz ve uygun enerji, kısmen tam biyolojik değerde protein kaynağı olması gibi özellikleri, ona diğer tahıl çeşitleri içinde özel bir konum kazandırmaktadır. Buğday, gıda maddesi olması yanında, yem ve diğer endüstriyel kullanım alanları için de önemli bir hammadde olma fonksiyonuna sahip olup, gösterilen ilgide bunların payı da gittikçe artmaktadır. Süne, *Eurygaster integriceps* Put. (Heteroptera; Scutelleridae) ülkemizde ve Gaziantep'te buğdayın en önemli zararlısıdır. Zaman zaman salgınlar yaparak önemli oranda ürün kayıplarına neden olmaktadır. Süne popülasyonunu baskı altında tutan faktörler içerisinde doğal düşmanların önemi büyüktür. Bu doğal düşmanlar içerisinde en önemlisi ise Hymenoptera takımının Scelionidae familyasına dâhil yumurta parazitoitleridir. Bu parazitoitler Süne'nin ovipozisyon süresince 3 nesil verdiği ve özellikle 3. nesilde Süne yumurtalarını % 100'e ulaşan oranlarda parazitlendiği bildirilmektedir. Gaziantep ilinde süne biyolojik mücadele çalışmaları 2002 yılında başlamış olup 2004 yılında "Ülkesel Süne Projesi" kapsamında ivme kazanmıştır. Bu çalışmada, Gaziantep'te yapılan süne biyolojik mücadele çalışmalarını ve etkinliklerini kapsamaktadır. Buna göre, ilk ciddi salım çalışmaları 2004 yılında başlamıştır. Gaziantep ilinde, 29.04.2005 ile 02.05.2005 tarihleri arasında yaklaşık 480.000 adet parazitoit salımı yapılmıştır. İslahiye ve Nurdağı ilçelerinde kışlamış ergin süne yoğunluğunun düşük olması nedeniyle sadece 41.900 da kritik alanda (0,5 KE/m²) yaklaşık 41.900 adet parazitoit salımı yapılmıştır. Buradaki parazitlenme % 85 ile % 95 arasında olduğu tespit edilmiştir. Parazitoit salımı yapılmayan alanlarda parazitlenmenin ise % 50 - 60 arasında olduğu belirlenmiştir. Aynı tarihlerde Araban ve Yavuzeli ilçelerine yaklaşık 450.000 adet parazitoit salımı yapılmıştır. Araban ilçesinin Merkez ve Köklüce köylerinde parazitlenme oranlarını yaklaşık % 65 civarında olduğu saptanmıştır. Salım yapılmayan alanlarda ise doğal parazitlenmenin % 30-45 olduğu belirlenmiştir. 2006 yılında 525.000, 2007 yılında 700.000, 2008 yılında 1.050.000, salımlar yapılmış ve bu salımlar çeşitli miktarlarda günümüze kadar devam etmektedir. Parazitoit etkinliği yıllara göre değişmekle birlikte genel olarak doğal parazitlenmeye % 15 – 20 oranında katkı sağladığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Süne, Biyolojik Mücadele, Gaziantep, *Trissolcus* spp., Buğday

GİRİŞ

Buğday dünyada en yaygın olarak yetiştirilen kültür bitkisi olup, sahip olduğu adaptasyon yeteneği sayesinde her türlü iklim ve yörede yetiştirilebilme üstünlüğüne sahiptir. Buğday insanlığın en önemli gıdası durumunda olup dünyada besinlerden sağlanan kalorisinin yaklaşık % 20'sini oluşturmaktadır (Akaya, 1994). Türkiye'de 84.900.000 dekar ekim alanı ve 20.010.000 ton yıllık üretim miktarı ile tarla bitkileri arasında birinci sırada yer almaktadır (Anonymous, 2006).

Türkiye'de süne (*Eurygaster* spp. Het.:Scutelleridae) buğdayın en önemli zararlısıdır. Süne, erken dönemde buğday sapını emerek kurumasına, çiçeklenme döneminde saplarda beslenerek başakların beyazımsı bir renk almalarına ve kurumalarına, süt olum dönemlerinde ise tanelerde beslenerek ürünün ekmeklik, makarnalık ve tohumluk özelliklerinin kısmen veya tamamen yok olmasına neden olur (Lodos, 1961; 1986).

Ülkemizde, süne zararının kabul edilebilir seviyeye indirilebilmesi ve süne salgınlarının kontrol altına alınabilmesi için 1954 yılından günümüze kadar kimyasal mücadele yapılmaktadır. Ancak özellikle uçakla yapılan kimyasal mücadelenin insan sağlığına, çevreye, parazitoit faaliyetlerine olan olumsuz etkileri ve birçok buğday alanlarının coğrafik bakımından uçakla kimyasal mücadele yapılmasına uygun olmaması uçakla kimyasal mücadelenin başarısını sınırlandırmaktadır. Yer aletleriyle yapılan mücadelelerde çok kısıtlı bir zaman zarfında büyük alanların ilaçlanamaması ve çiftçilerimizin isteksiz olması mücadeleyi zorlaştırmaktadır.

Dünyada ve Türkiye'de yapılan araştırmalar sonucunda süneyi baskı altına alan faktörler içerisinde doğal düşmanların en büyük etkiye sahip olduğu belirlenmiştir (Lodos, 1961; 1986; Yüksel, 1968; Şimşek ve Sezer 1985; Memişoğlu ve Özer 1994; Şimşek ve ark., 1994). Bu doğal düşmanlardan en önemlisi ise, Hymenoptera takımından Scelionidae familyasına dâhil türlerdir. Bu türlerin sünenin ovipozisyon süresince 3 nesil verdiği ve özellikle 3. nesilde süne yumurtalarını % 100'e ulaşan oranlarda parazitlediği bildirilmektedir (Zwölfer, 1942).

Süne yumurta parazitoitlerin kitle halinde üretilip doğaya salınması ile ilgili uzun yıllar pek çok araştırma yapılmıştır. Süne'ye karşı ilk biyolojik mücadele çalışmaları, 1903 yılında Vasilliev tarafından *Trissolcus vassilievi* (Mayr) kullanılmıştır. Daha sonra Rusya ve İran'da yumurta parazitoitlerin laboratuvar koşullarında kitle üretimleri yapılarak salımlar gerçekleştirilmiştir (Safavi 1968).

Ülkemizde 1990'lı yıllarda başlayan kitle üretim ve salımlar 1997 yılına kadar devam etmiş ancak geç salımdan dolayı bir başarı elde edilememiştir (Akıncı ve Soysal 1996). Daha sonra 2000'li yıllarında başlayan salım çalışmaları günümüzde de devam etmektedir. Yapılan salım çalışmalarında parazitoit etkinliği bölge ve yıllara göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir (Safavi, 1968; Tarla ve Kornoşor, 2003; İslamoğlu ve ark, 2008).

Bu çalışmada *Trissolcus semistriatus*'un kitle üretimi, salımları ve salım etkinlikleri araştırılmıştır. Elde edilen bulgular, ileriye yönelik olarak Süne mücadelesinde yer alacak biyolojik mücadele çalışmalarına yardımcı olması düşünülmektedir.

MATERYAL VE METOT

Çalışmanın ana materyalini *Trissolcus semistriatus*, *Eurygaster* sp. cam tüpler, iklim dolabı, inkübatör, buzdolabı, derin dondurucu, buzkutusu, üretim kapları, buğday, bal ve salım çantacıkları oluşturmuştur.

Kışlaklardan inen Süne'lerin toplanması ve yumurta elde edilmesi

Kışlaklardan buğday ekili alanlara Süne inişlerinin başlaması ile birlikte el ve atrap ile Süne toplanmıştır. Toplanan Süneler buz kutusu içerisinde iklim odasına getirilmiştir. İklim odasında içerisinde buğday bitkisi bulunan kaplara alınarak 25 ± 2 °C sıcaklıkta en az 24 saat bekletilmiş, daha sonra sıcaklık 26 ± 2 °C'ye çıkartılarak % 60-65 nemde beslenmeleri ve yumurtlamaları sağlanmıştır. Yumurtalar iki günde bir toplanarak derin dondurucuda (-21 °C) en az 4 saat bekletilerek embriyoları öldürülmüştür. Embriyoları öldürülen yumurtalar, 1 x 5 - 7 cm uzunlukta kesilmiş her bir mumlu karton kağıtlar üzerine 5'er paket yapıştırıldıktan sonra plastik kavanozlarda + 4 °C de buzdolabında depolanmıştır.

Trissolcus semistriatus kültürünün oluşturulması

Erken ilkbaharda (sıcaklık 13 °C dereceye ulaştığında) atrap ile buğday ekili alanlarda yada çevresindeki çiçek açmış yabancı otlarda parazitoitler toplanarak plastik poşetlerde laboratuara getirilmiştir. Laboratuara getirilen parazitoitler cam tüplere alınmış ve beslenmeleri için tüplerin iç kısmına iğne ile çizgi halinde % 10 su ile seyreltilmiş bal sürülmüştür. Parazitoitlerin tür teşhisleri yapılmış, teşhisleri yapılan parazitoitlerden *T. semistriatus*'lara derin dondurucularda depolanan Süne yumurtaları verilmiş, 26 ± 1 °C sıcaklık ve % 60-65 nemde içeren inkubatörlere alınarak, parazitoit kültürü oluşturulmuştur.

Trissolcus semistriatus'un kitle üretimi

Mumlu kartonlara yapıştırılarak (7 paket) depolanan Süne yumurta paketleri, cam tüplere alınarak içlerinde 1 erkek 2 dişi parazitoit verilmiştir. Parazitoitlerin beslenmeleri için tüplerin iç kısmına iğne ile çizgi halinde % 10 su ile seyreltilmiş bal sürülmüştür. Yumurtaların parazitlenmesi için en az 48 saat parazitoitlerle birlikte bekletilerek yumurtaların parazitlenmesi sağlanmıştır. Parazitlenmiş olan yumurta paketleri 26 °C'de % 60-65 nem içeren inkubatöre alınmıştır. Yumurta içerisinde parazitoit gelişimi sonucu kararmış olup açılmaya yakın dönemde alınarak salım çantacıklarına yerleştirilerek salıma hazır hale getirilmiştir.

Trissolcus semistriatus'un doğaya salınması

Kararmış olup açılmaya 1-2 gün kalan yumurta paketleri salım çantacıklarında buz kutusu ile salım alanına götürülerek salımı yapılmıştır. Salımlar salım çantacıklarının bitki yapraklarına asılması şeklinde dekara 1.000 adet parazitoit gelecek şekilde yapılmıştır. Salımlarda parazitoitin homojen olarak tarlaya yayılması amacıyla dama tahtası düzeninde (Tarla, 2003) yapılmıştır (Şekil 1).

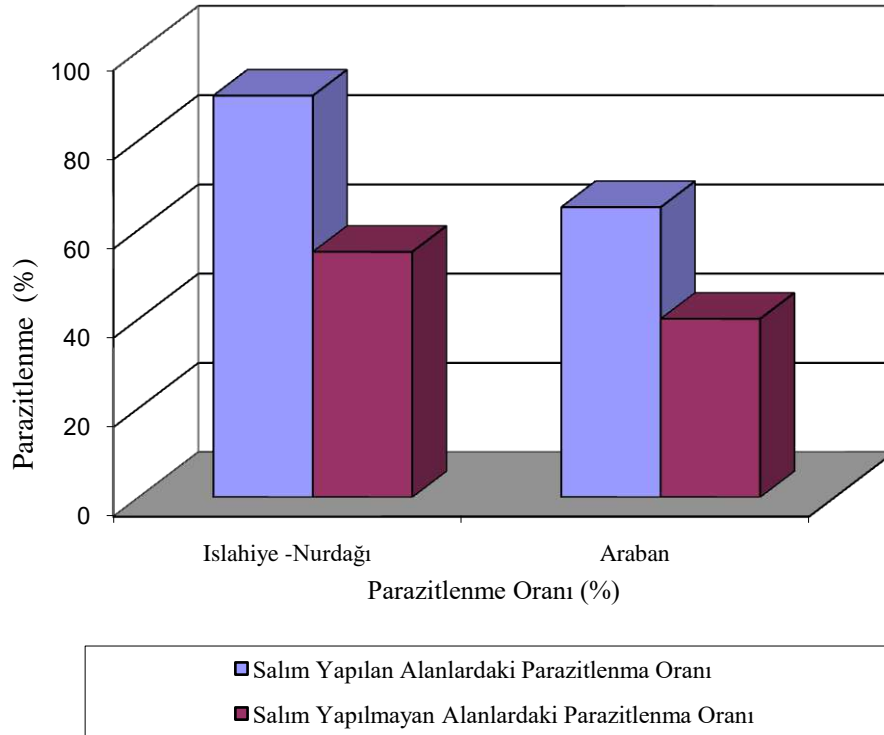
Şekil 1: Salım Çantacıklarının Bırakılma Noktaları

*		*		*
	*		*	
*		*		*
	*		*	
*		*		*

Salım yapılan alana en az 3 km uzaklıkta ve hakim rüzgar yönünün tersi olacak şekilde kontrol tarlası seçilerek Süne ergin ve nimf sayıları belirlenmiştir. Salım yapılan alanlarda ve kontrol alanlarında parazitlenme oranını belirlemek amacıyla süne yumurtalarının % 20-%30'u çapa dönemine geldiğinde salım yapılan alanda ve yapılmayan (kontrol) alanlarında en az 25 paket süne yumurtası toplanarak parazitlenme oranları belirlenmiştir (Tarla, 2003; İslamoğlu, 2008).

BULGULAR, TARTIŞMA VE SONUÇ

Salım etkinliğinin belirlenmesi amacıyla, süne yumurtalarının % 20 - %30'u çapa dönemine geldiğinde salım yapılan alanda ve yapılmayan (kontrol) alanlarında en az 25 paket süne yumurtası toplanarak parazitlenme oranları belirlenmiştir.

Şekil 3. 2004 –2007 yılları arasında salım yapılan ve yapılmayan alanlardaki parazitlenme oranı

Gaziantep ilinde, 29.04.2005 ile 02.05.2005 tarihleri arasında yaklaşık 480.000 adet parazitoit, parazitli yumurta şeklinde salımı yapılmıştır. Gaziantep ili Islahiye ilçesinde salım yapılacak alanlarda ortalama kışlanmış ergin yoğunluğunun $0,5 \text{ KE/m}^2$ olduğu belirlenmiştir. Yaklaşık 20.000 dekar araziye dekara 1000 adet parazitoit gelecek şekilde salım yapılmıştır. Salım etkinliğinin belirlenmesi amacıyla yapılan çalışmalarda ise salım yapılan arazide ortalama parazitlenme oranının % 90 olduğu belirlenmiştir. Nurdağı ilçelerinde yapılan çalışmalarda kışlanmış ergin süne yoğunluğunun düşük olması nedeniyle sadece 21.900 da kritik alanda ($0,5 \text{ KE/m}^2$) yaklaşık 21.900 adet parazitoit salımı yapılmıştır. Buradaki parazitlenme % 90 olduğu tespit edilmiştir. Parazitoit salımı yapılmayan alanlarda parazitlenmenin ise % 55 arasında olduğu belirlenmiştir. Gaziantep ili Araban ilçesinde yaklaşık 450.000 adet parazitoit 450 dekar alana salımı yapılmıştır. Salım yapılan alandaki

ortalama parazitlenme oranlarının yaklaşık % 65 civarında olduğu saptanmıştır. Salım yapılmayan alanlarda ise doğal parazitlenmenin % 40 olduğu belirlenmiştir.

Süne yumurta parazitoitlerinin etkinliği ile ilgili yurt içinde ve yurt dışında yapılan çalışmalarda benzer sonuçlar alınmıştır. Zomorodi (1959), İran'da *T. semistriatus* salım yapılarak parazitlenme oranının % 60 - %90 oranlarına çıkarıldığını ve zararlanmanın olmadığını bildirmiştir. Martin ve arkadaşları (1969), hektara 10.000 – 15.000 parazitoit salındığında olumlu sonuçların alındığını, yine Zomorodi (1979), İran'da Süne ile mücadelede süne yumurta parazitoitlerinin kitle üretilmesinde önemli başarılar sağlandığını ve süne ile biyolojik mücadele çalışmalarına ağırlık verilmesi gerektiğini bildirmiştir. İslamoğlu ve ark. (2008), Süne yumurta parazitoitlerinin kitle üretiminde salım etkinliğinin yıllara ve bölgelere göre değiştiğini ve yapılan iki yıllık çalışmalarda salım etkinliğinin % 9 ile % 29 arasında değiştiğini saptamışlardır.

Sonuç olarak; süne yumurta parazitoitlerinin kitle üretimi ve salım çalışmalarında farklı konukçuların ve metotların çalışılmasına devam edilmesi, parazitoitlerin mücadele amaçlı kullanılmaması ve kışı geçirebileceği uygun ortamlara salımının yapılması doğal dengenin yeniden tesisine yardımcı olacak ve salım çalışmalarında başarıyı artıracakı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Akkaya A 1994. Buğday Yetiştiriciliği. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Genel Yayın No:1, Ziraat Fakültesi Yayın No:1, Genel Yayın No:1, Ders Kitapları Yayın No:1.
- Aklncı, A. R. ve Soysal, A., 1992. Trakya Bölgesi'nde Süne (*Eurygaster* Spp.)'nin Yumurta Parazitoitleri ve Etkinlikleri Üzerinde Araştırmalar. Uluslar Arası Entegre Ziraî Mücadele Sempozyumu Bildirileri (15-17 Ekim 1992, İzmir/Türkiye), Gen Matb. Ve Rek. Tic. Ltd. Şti., Ankara, 258 S.
- Anonoim. 2006. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü. www.tik.gov.tr
- İslamoğlu M., Kornoşor S. ve Tarla Ş. 2008. Süne Yumurta Parazitoiti *Trissolcus semistriatus* Nees (Hymenoptera: Scelionidae)'un Kitle Üretimi ve Salım Alanlarında Etkinliğinin Belirlenmesi. Ülkesel Tahıl Sempozyumu. 2-5 Haziran 2008 Konya
- Lodos, N., 1961. Türkiye, Irak, İran ve Suriye'de Süne (*Erygaster Integriceps* Put.) Problemi Üzerine Araştırmalar. Ege Üni. Ziraat Fakültesi Yayınları, Ege Üni. Matbası, No: 51,115 S.
- Lodos, N., 1986. Türkiye Entomolojisi II Genel Uygulamalı ve Faunistik. Ege Üniversitesi Bitki Koruma Bölümü, Ege Üni. Matbaası, İzmir, 580 S.
- Memişoğlu, R., Ozer, M., 1994. Ankara İlinde Avrupa Sünesi (*Eurygaster Maura* L., (Hemiptera: Scutelleridae) 'nin Doğal Düşmanları ve Etkinlikleri. Türkiye II. Biyolojik Mücadele Kongresi 25-28 Ocak 1994, Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova / İzmir, 575 S.
- Safavı, M., 1968. Etude Biologique Et Ecologique Des Hymenopteres Parasites Des Bufs Des Punasies Des Cereals. Entomophaga 13 (5), Pp: 381-495.
- Şimşek, N. ve Sezer, A. C., 1985. Hatay İlinde Buğdayda Süne (*Eurygaster Integriceps* Put.)'nin Yumurta ve Nimf Populasyonu ile Zararı Üzerinde Ön Çalışmalar. Bitki Koruma Bülteni Cilt: 25, No: 1-2, S: 31-48.

- Şimşek, Z., Yılmaz, T., Yaşarakıncı, N., 1994. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Süne (*Eurygaster integriceps* Put.) ile Yumurta Parazitoiti (*Trissolcus semistriatus* Nees)'nin Populasyon Gelişmeleri Üzerinde Araştırmalar. Türkiye III. Biyolojik Mücadele Kongresi, 165-175, Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova /İzmir, 575 S.
- Tarla Ş ve S Kornoşor (2003) Süne Yumurta Parazitoiti *Trissolcus semistriatus* Nees (Hymenoptera: Scelionidae)'un Süne'nin Biyolojik Mücadelesinde Salımı ve Etkinliğinin Değerlendirilmesi. Ç.Ü.Z.F. Dergisi, 18 (3): 69-78.
- Tarla, Ş., 1997. Antakya ve Çevresinde Süne, *Eurygaster integriceps* Pul. Yumurta Parazitoitlerinin Tespiti ve Bunların Kitle Üretim Olanakları Üzerinde Araştırmalar. Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mastır Tezi, 57 S.
- Yüksel, M., 1968. Güney ve Güneydoğu Anadolu'da Süne (*Eurygaster integriceps* Put.)'nin Yayılışı, Biyolojisi, Ekolojisi, Epidemiolojisi ve Zararı Üzerinde Araştırmalar. T.C. Tarım Bakanlığı Zirai Müc. ve Kar. Gn. Md. Yayınları No: 46, Teknik Bülten, Yenidenen Matb., Ankara, 255 S.
- Zomorrodı, A. ,1979. Situation of The Cereal Bugs in Iran and Control Measures Ra.E., Abstr., 3367.
- Zomorrodı, A. 1959. La Lutte Biologique Contre La Punaise Du Ble *Eurygaster integriceps* Put. Par *Microphanurus semistriatus* Nees En Iran. Revue De Pathologie Vegetale Et D'entomologie Agricole De France, T. Xxxviii- N° 3 167-175.
- Zwölfer, W., 1942. Anadolu'nun Zararlı Direnlerinin Tanınması Üzerinde Etüd II., Süne, (*Eurygaster integriceps* Put.)'nin Kendisinin Muhit Hayatının Faktörlere Karşı Olan Münasebetleri. Ziraat Vekaleti Neşriyatı, U. Sayı: 543, Nebat Hastalıkları Serisi 10, (Çeviren: M. A: Tolunay) Ankara, 66 S.

GAZİANTEP İL VE İLÇELERİNDE SÜNE YUMURTA PARAZİTOİTLERİ *Trissolcus spp.* (Hym.:Scelionidae)'NİN TÜRLERİ VE ETKİNLİKLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Mahmut İslamoğlu^(*) Zir. Y. Müh. Vahdettin Akmeşe^(**)

* Uşak Üniv. Zir. ve Doğa Bil. Fak. Bitki Koruma Böl. mahmut.islamoglu@sak.edu.tr

** Biyolojik Mücadele Araş. Enst. Müd. v.akmese@hotmail.com.tr

ÖZET

Buğday dünyada en çok üretilen ve pek çok ülkenin beslenme, ticaret ve ekim nöbeti sistemlerinde vazgeçilmez bir kültür bitkisidir. Özellikle insan beslenmesinde alternatifsiz bir bitki olan buğdayın ekim alanları ve üretimi, nüfus artışına paralel olarak artmaktadır. Buğdayın en önemli zararlısı ise Süne *Eurygaster integriceps* (Heteroptera: Scutelleridae)'dir. Gaziantep ilinde etkili yumurta parazitoidi *Trissolcus spp.* (Hymenoptera: Scelionidae) türleridir. Yumurta parazitoitleri, konukçuya özelleşmeleri nedeni ile biyolojik mücadele çalışmalarında başarılı şekilde kullanılmaktadırlar. Ülkemizde hububat alanlarında bu parazitoitin popülasyonu yüksek olduğu zaman süne üzerinde etkili bir baskı unsuru oluşturmakta ve buğday alanlarında süne zararı azalmaktadır. Bunun sonucu kimyasal mücadeleye ihtiyaç duyulmadan doğal biyolojik mücadele ile bu zararlıya karşı başarı elde edilebilmektedir. Bugüne kadar yapılan çalışmalarda Dünyada yaygın olarak bulunan *Trissolcus* cinsinin Ülkemizde 22 türün olduğu belirlenmiştir. Bu çalışma ile Gaziantep ilinde bulunan parazitoit türleri ve yayılış oranları belirlenmeye çalışılmıştır. Yavuzeli ilçesinden toplanan 5 paket parazitli yumurtadan 3 paketinde *T.grandis* 2 paketinde ise *T.vassilievi* olduğu belirlenmiştir. Buna göre parazitlenme oranı sırasıyla % 60 ve % 40 olduğu belirlenmiştir. Araban ilçesinde toplanan 10 paket yumurtadan, 3'er paketinde *T. festiva* *T.simoni*, 2'şer paketinde ise, *T.semistriatus* *T.vassilievi* olduğu belirlenmiştir. Nurdağı ilçesinden toplanan örneklerde ise, *T.semistriatus* ve *T. grandis* % 30, *T. rufiventris* % 20, *T. vassilievi* ve *T. simoni* % 10 olduğu tespit edilmiştir. Oğuzeli ilçesinde yapılan çalışmalarda *T.vassilievi*'nin % 40, *T. grandis* *T.rufiventris* *T. simoni*'nin ise % 20 olduğu tespit edilmiştir. Şahinbey ilçesinde *T.rufiventris* % 30, *T.semistriatus* *T.vassilievi* *T. simoni* % 20, *T. grandis* % 10 olduğu saptanmıştır. İslahiye ilçesinde *T.semistriatus* *T. vassilevi*'nin % 50 olduğu belirlenmiştir. Gaziantep ilinin diğer ilçelerinde de yapılan çalışmalarda, 7 farklı süne yumurta parazitoit türü saptanmıştır. Bunlardan en yaygın olan tür % 32 ile *T. semistriatus* olmuştur. Bunu % 22 oranla *T. vassilievi* izlemiştir. *T. grandis* ise % 14 oranında bir popülasyona sahip olduğu tespit edilmiştir. *T. simoni* ve *T. rufiventris*'in popülasyondaki payları % 11, *T. festiva*'nın ise % 9 oranında olduğu saptanmıştır. % 1 orana sahip *Encyrtidae* familyasından *Ooencyrtus* sp. ise en düşük orana sahip olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yumurta parazitoitleri, Gaziantep, Süne, Parazitlenme oranı

GİRİŞ

Ülkemiz ekonomisinde çok önemli bir yere sahip olan buğdayın en önemli zararlısı sünedir. Süne buğdayın farklı fenolojik dönemlerinde beslenerek zarar yapar. Kışlamış erginler kışlaktan ovaya indiklerinde, kardeşlenme dönemindeki buğday sapsalarında beslenir. Zarar gören sapsalar sararır ve kurur, “Kurtboğazı” adı verilen bu zarar şekli, bazı yıllarda önem kazanmaktadır. Buğday fenolojisi ilerlerken erginler de beslenmeye devam eder. Başaklar henüz daha yaprak kılfı içinde iken, çiçek döneminde veya tane bağlarken yine sapsalarda beslenen erginler “Akbaşak” adı verilen içi boş, beyaz başakların meydana gelmesine neden olurlar. Süne'nin yoğun olduğu alanlarda bu tip zarar %10-30 arasında değişmektedir (Anonim, 1995). Buğdaylar süt olumu dönemine gelmeye başladığı bir sırada kışlamış erginlerin popülasyonu gittikçe azalmaya başlar. Fakat bu dönemde kışlamış erginlerin bıraktığı yumurtalardan çıkan nimfler buğday tanelerini kavuzları üzerinden sokup emerler. Emilen taneler ağırlıklarını kaybederler ve olgunlaşmanın çeşitli dönemlerindeki beslenmelerine göre de çeşitli şekilde deformasyonlara uğrarlar. Süt halinde iken beslendiğinde taneler çimlenme güçlerini kaybedecekleri gibi ekmeklik ve makarnalık özelliklerini de yitirirler. Daha sonra meydana gelen erginlerle birlikte nimfler olgunlaşmakta olan veya olgunlaşmış tanelerde beslenmelerini sürdürürler. Her ne kadar olgunlaşmış tanelerde şekil bozukluğu görülme de styletlerin girdiği yerlerin etrafında beyazımsı lekeler oluşur (Lodos, 1986; Anonymous, 1995).

Doğada süneyi baskı altına alan en önemli etmen yumurta parazitoitleri *Trissolcus* spp'dir. Kışlamış ergin parazitoitler süne yumurtalarının % 75-80'ini parazitlendiği, geriye kalan % 20-25'nin yeni nesil erginler tarafından parazitlendiği (Rosca ve ark., 1996) belirlenmiştir. Parazitoitin kışlaktan çıktığı dönemde uygulanacak bir kimyasalın kışlamış olan parazitoitlerin yok edilmesi parazitoit etkinliğini olumsuz etkilediği anlaşılmaktadır. Süneye karşı uzun yıllar kimyasal ilaç uygulamaları ile doğal düşmanların zarar görmesi sonucu, zarar oluşan alanlar yıllar geçtikçe artmış ve artmaya devam etmektedir. Kimyasal ilaç uygulamanın parazitoitler üzerine olan olumsuz etkileri laboratuvarında (Kıvan, 1996) ve doğada (Zomorodi, 1979) belirlenmiştir.

Son yıllarda Adana ve Mersin illerinin bazı kesimlerinde gerek yaprak bitlerine gerekse de herbisitlerin içine karıştırılan insektisitler nedeniyle süne yumurta parazitoitlerinin etkinliklerinde ciddi bir düşme gözlenmiş ve bazı alanlarda zaman zaman süne zararı olduğu belirlenmiştir. Bu gibi alanlara uygulanacak kimyasal bir mücadelede, tahrip olan doğal dengenin daha da bozulmasına ve dolayısıyla da kimyasallara olan bağımlılığın artmasına yol açacaktır. Ayrıca, kimyasal ilaçlamaların getireceği kısa vadeli faydalardan etkilenen üreticilerin kimyasallara ağırlık vererek doğal dengenin tamamen bozulacağı ve kimyasal uygulanan alanların yıllar itibarıyla genişleyeceği bir gerçektir. Bu çalışma ile, Gaziantep ilinde *Trissolcus* türleri tespit edilmiştir.

MATERYAL VE METOT

Süne yumurta parazitoitlerinin belirlenmesi amacıyla, Gaziantep ilinde Nurdağı, Islahiye, Araban, Yavuzeli ve Oğuzeli ilçelerinden, Kahramanmaraş ilinde ise, Pazarcık ve Türkoğlu ilçelerinden 20 adet parazitli yumurta toplanarak laboratuvara getirilmiş ve parazitoit çıkışı sağlanmıştır. Ergin çıkışı sağlanan parazitoitler teşhisleri yapıpı kaydı yapılmıştır.

BULGULAR, TARTIŞMA VE SONUÇ

Süne yumurta parazitoitlerinin belirlenmesi amacıyla 30.04.2005 ile 10.05.2005 tarihleri arasında Gaziantep ili 5 ilçesinden toplam 100 paket parazitli yumurta toplanarak tüplere alınmış ve etiketlenerek laboratuvara getirilmiştir. Laboratuvarında oda sıcaklığında bekletilen yumurta paketlerinin açılması sağlanmış ve teşhisleri yapılmıştır.

ZEUGMA I. ULUSLARARASI MULTİDİSİPLİNER ÇALIŞMALAR KONGRESİ

Gaziantep ilinden toplanan Süne yumurta parazitoitlerinin türleri şekil 1 de verilmiştir.

İl	İlçe	Köy	Toplanan yumurta Paketi Sayısı	Parazitoit Türleri	Paket Sayısı	%
Gaziantep	Araban	Köklüce	10	<i>T.semistriatus</i>	4	40
				<i>T.vassilievi</i>	3	30
				<i>T.festiva</i>	2	20
				<i>T.simoni</i>	1	10
		Güllüce	10	<i>T.semistriatus</i>	5	50
				<i>T.vassilievi</i>	3	30
				<i>T.festiva</i>	2	20
Gaziantep	Islahiye	Zincirli	10	<i>T.semistriatus</i>	3	30
				<i>T.rufiventris</i>	3	30
				<i>T.festiva</i>	2	20
				<i>T.simoni</i>	1	10
				<i>Ooencyrtus</i>	1	10
		Tahtalı Brj.	10	<i>T.semistriatus</i>	4	40
				<i>T.grandis</i>	5	50
				<i>T.rufiventris</i>	1	20
Gaziantep	Yavuzeli	Derince	5	<i>T.grandis</i>	3	60
				<i>T.vassilievi</i>	2	40
		Ballık	10	<i>T.semistriatus</i>	2	20
				<i>T.vassilievi</i>	2	20
				<i>T.festiva</i>	3	30
				<i>T.simoni</i>	3	30
		Şenlikçe	5	<i>T.semistriatus</i>	4	80
				<i>T.simoni</i>	1	20

ZEUGMA I. ULUSLARARASI MULTİDİSİPLİNER ÇALIŞMALAR KONGRESİ

İl	İlçe	Köy	Toplanan yumurta Paketi Sayısı	Parazitoit Türleri	Paket Sayısı	%
Gaziantep	Nurdağı	Nogaylar	10	<i>T.semistriatus</i>	3	30
				<i>T. grandis</i>	3	30
				<i>T.rufiventris</i>	2	20
				<i>T.vassilievi</i>	1	10
				<i>T. simoni</i>	1	10
		Gökçedere	10	<i>T.semistriatus</i>	5	50
				<i>T. vassilevi</i>	5	50
Gaziantep	Oğuzeli	Yeşildere	10	<i>T.vassilievi</i>	4	40
				<i>T. grandis</i>	2	20
				<i>T.rufiventris</i>	2	20
				<i>T. simoni</i>	2	20
		Kayalıpınar	10	<i>T.semistriatus</i>	2	20
				<i>T. grandis</i>	1	10
				<i>T.rufiventris</i>	3	30
				<i>T.vassilievi</i>	2	20
				<i>T. simoni</i>	2	20

Gaziantep ilinde yapılan 2005 yılı çalışmalarda, 7 farklı süne yumurta parazitoit türü saptanmıştır. Bunlardan en yaygın olan tür % 32 ile *T. semistriatus* olmuştur. Bunu %22 oranla *T. vassilievi* izlemiştir. *T. grandis* ise % 14 oranında bir populasyona sahip olduğu tespit edilmiştir. *T. simoni* ve *T. rufiventris*'in populasyondaki payları % 11, *T. festiva*'nın ise % 9 oranında olduğu saptanmıştır. % 1 orana sahip Encyrtidae familyasından *Ooencyrtus sp* ise en düşük orana sahip olduğu belirlenmiştir.

Koçak ve Kılınçer (2001) yılında yapmış oldukları çalışmada Gaziantep'ten 2 ilçe ve 6 köyden yaptıkları örneklemede, *T. vassilievi*'nin %64 *T. semistriatus*'un %23.5 ve *T.rufiventris*' in ise % 11.8 oranında bir populasyona sahip olduğunu saptamışlardır. Tarla (2003) de yapmış olduğu çalışma da ise, *T. semistriatus*'un %55, *T. festiva*'nin % 34, *T. simoni*'nin %10 ve *Ooencyrtus sp*'nin % 1 oranında olduğunu tespit etmiştir.

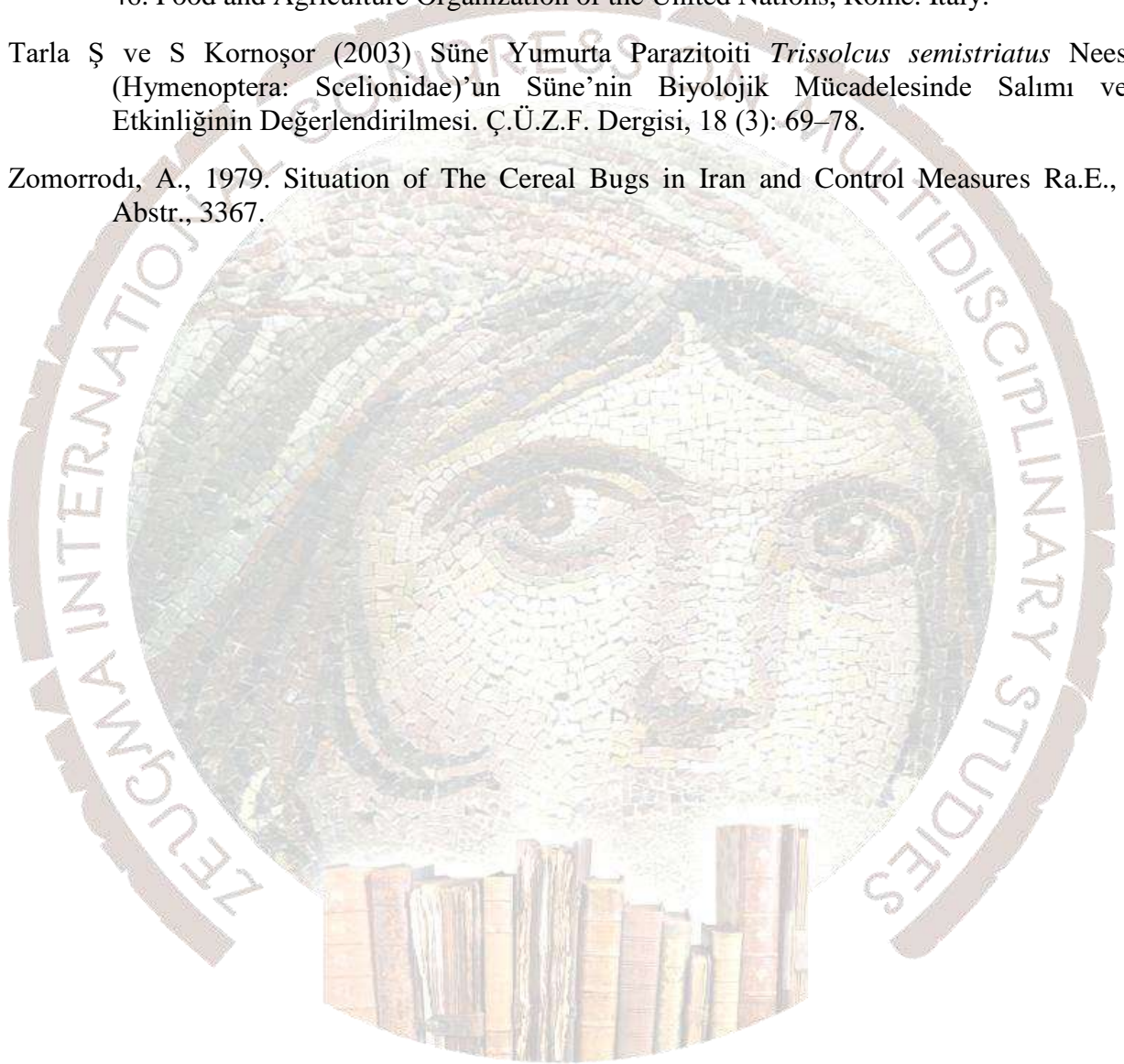
KAYNAKLAR

Anonim, 1995. Ziraî Mücadele Teknik Talimatları. Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü, Ankara. Cilt 1, 291 s.

Kıvan M (1996) Research on the endoparasitoids of *Eurygaster integriceps* Put, (Heteroptera: Scutelleridae) and their effectiveness in Tekirdag (Turkey) province. Turk Entomol Derg 20:211–216

ZEUGMA I. ULUSLARARASI MULTİDİSİPLİNER ÇALIŞMALAR KONGRESİ

- Kocak, E., Kilincer, N., 2001. *Trissolcus species (Hymenoptera: Scelionidae), parasitoids in the eggs of the Sunn Pest [Eurygaster spp. (Het.: Scutelleridae)], across Türkiye.* Plant Prot. Bull., 41: 167-181.
- Lodos, N., 1986. Türkiye Entomolojisi II Genel Uygulamalı ve Faunistik. Ege Üniversitesi Bitki Koruma Bölümü, Ege Üni. Matbaası, İzmir, 580 S.
- Rosca, I., Popov, C., Barbulescu, A., Vonica, I., And Fabritius, K., 1996. The Role of Natural Parasitoids in Limiting the Level of Sunn Pest Populations. In Sunn Pests and Their Control in the Near East (Eds Miller, R. H. Morse, J. G.). FAO, PPP Paper, 138: 35-46. Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome. Italy.
- Tarla Ş ve S Kornoşor (2003) Süne Yumurta Parazitoiti *Trissolcus semistriatus* Nees (Hymenoptera: Scelionidae)'un Süne'nin Biyolojik Mücadelesinde Salımı ve Etkinliğinin Değerlendirilmesi. Ç.Ü.Z.F. Dergisi, 18 (3): 69-78.
- Zomorrodı, A., 1979. Situation of The Cereal Bugs in Iran and Control Measures Ra.E., Abstr., 3367.

GAZİANTEP’TE KIŞLAK VE EKİLİ ALANLARDA SÜNE (*Eurygaster integriceps* Put.) (Het.:Scutelleridae)’NİN DOĞAL DÜŞMANLARI VE ETKİNLİKLERİ

Zir. Y. Müh. Vahdettin AKMEŞE^(*)
Dr. Öğr. Üyesi Mahmut İSLAMOĞLU^(**)

* Biyolojik Mücadele Araş. Enst. Müd. v.akmese@hotmail.com.tr

** Uşak Üniv. Zir. ve Doğa Bil. Fak. Bitki Koruma Böl. mahmut.islamoglu@sak.edu.tr

ÖZET

Süne, Hububatın önemli zararlısıdır. Toprak rengi, bazen tam siyah, bazen kırmızımsı, bazen kirlili beyaz bazen de bu renklerin karışımı alacalı desenli renktedir. Baş üstten bakıldığında üçgen şeklinde vücut yassıca ovaldır. Süne yılda bir nesil verir. Kışı dağlarda Meşe, Geven, Kirpi Otu gibi bitkilerin altında geçirir. İlkbaharda havalar ısınıp 15 °C ulaştıkça tarlaya göç ederler. Süne'nin çok sayıda parazitoit ve predatör olan doğal düşmanları bulunmaktadır Gaziantep'te Süne'nin popülasyonunu sınırlayan en önemli biyotik etmen, yumurta parazitoiti olan *Trissolcus* (Hymenoptera: Scelionidae) cinsine ait türleridir. Gaziantep'te en yaygın 3 *Trissolcus* türü *Trissolcus semistriatus* Nees, *Trissolcus vassilievi* Mayr, , *Trissolcus rufiventris* Mayr, olarak belirlenmesine rağmen *Trissolcus semistriatus* Nees 'un dominant tür olduğu belirlenmiştir. Yıllara ve bölgelere göre değişimle birlikte en yüksek parazitlenme oranları % 50-70 oranı ile İslahiye ve Nurdağı ilçelerinde olduğu belirlenmiştir. En düşük parazitlenme ise Merkez Şahinbey, Oğuzeli ve Araban ilçelerinde olduğu tespit edilmiştir. Gaziantep ilinde sünenin bir diğer önemli parazitoiti ise süne ergin parazitoitleri diğer ifadeyle Tachinidae parazitoitleridir. Tachinidler erkek ve dişi ergin Süne'leri kısırlaştırdığı ve yumurta verimini azalttığı için önemli olmaktadır. Gaziantep ilinde gerek kışlak alanlarında ve gerekse de ekili alanlarda parazitlenme oranları yıllara göre değişimle birlikte % 2 - 12 arasında olduğu belirlenmiştir. İlimizde Süne ergin parazitoitleri olarak *Heliozeta helluo* (F.), *Phasia subcoleoptera* (L.), *Ectophasia oblonga* (R.D.) *Elomyia lateralis* (Meig) türlerinin bulunduğu ve bu türlerden *H. helluo* en yaygın tür olarak tespit edilmiştir. Gaziantep'te bir diğer önemli doğal düşman ise kışlaklarda etkin olan *Hexameris eurygasteri* (Nematoda: Mermithidae) nematodudur. Bu doğal düşman kışlak alanlar zararlının biyolojik mücadelesinde oldukça önemlidir ve etkinliği % 2 -4 arasında değiştiği tesbit edilmiştir. Bu doğal düşmanlardan başka Sünenin doğal düşmanları arasında bazı örümcek türleri (*Pardosa monticola* (Cl.), *Xysticus* sp.), kuşlar (keklik ve turaç) Süne'nin popülasyonunu önemli ölçüde sınırlandırdığını bildirmiştir. Hastalık etmenleri daha çok rutubetli geçen sonbahar ve kış aylarında kışlaklarda kitlesel ölümlere neden olarak etkilidir. Bunlardan en önemlileri, *Aspergillus candidus* Link, *Beauveria bassiana* Bals. *Bacterium eurygasteris* (Bakteri)'dir.

Anahtar Kelimeler: Doğal düşman, *Eurygaster* spp., *Trissolcus* spp., Tachinidae, Buğday

GİRİŞ

Ülkemizde insan beslenmesinin temel kaynaklarından birisi de buğday ve buğdaydan elde edilen ürünlerdir. Buğday unundan yapılan ekmek nötr bir karaktere sahip olduğu için bıkmadan usanmadan ömür boyu tüketilebilir özelliktedir. Aynı zamanda ekmek diğer gıdaların tüketilmesi sırasında taşıyıcı vazifesi de görür. İçerdiği karbonhidrat, protein ve mineral maddeler ile günlük ihtiyacın çok önemli bir bölümünü karşılayabilir. Yine

buğdaydan yapılan makarna ve bulgur geleneksel gıdalarımız olup uzun süre muhafaza açısından son derece dayanıklıdır. Ülkemiz coğrafyasının hemen hemen tamamında buğday yetiştirilebilmektedir. Diğer bitkilerle kıyaslandığında üretiminin kolay ve her yerde yapılabilir olması, dışa bağımlı olmaması üretim tekniklerinin yeterince bilinmesi, kolay depolanabilmesi ve uzunca süre muhafaza edilebilmesi stratejik bir öneme sahip olması gibi nedenlerle buğday vazgeçemeyeceğimiz bir üründür.

Gaziantep'te yıllara göre değişmekle beraber ortalama 100.000 hektar alanda buğday, 50.000 hektar alanda arpa üretimi gerçekleştirilmektedir. Yıllık buğday üretimi meteorolojik şartlara bağlı olarak 400 – 450 bin ton dolayındadır. İlimizde 25 Adet un, 7 adet makarna fabrikası bulunmaktadır. Gaziantep'teki fabrikaların yıllık işleme kapasitesi 4 milyon ton dolayındadır. Gaziantep'teki fabrikalar Türkiye'nin en büyük un ve makarna fabrikaları arasında yer almaktadır. Türkiye dünyanın en önemli un ihracatçısı ilk 3 ülkesinden birisidir. Türkiye un üretiminin % 27, makarna üretiminin % 60'ını karşılayan Gaziantep'te sanayinin ihtiyaç duyduğu kaliteli buğdayı süne vurgunu olmadan üretmek her zamankinden daha fazla bir mecburiyet haline gelmiştir.

Süne aslında meralarda beslenen bir zararlı olup uzun yıllar doğal düşmanların baskısı altında kalmıştır. Mera alanlarının bozulması, tarım alanlarının artması ve uzun yıllar geniş alanlarda yapılan kimyasal mücadele uygulamaları ve monokültür tarım neticesinde doğal düşman baskısı ortadan kaldırılmış ve süneyi zararlı durumuna getirmiştir. Uzun yıllar süneye karşı çok geniş alanlarda kimyasal mücadele uygulaması, doğal dengenin tahrip edilmesi yanında, kimyasal mücadele uygulamalarını da sürekli olarak yapılmasını zorunlu hale getirmiştir. Kimyasal mücadele uygulamalarının etkisi hemen görülmesine rağmen uzun vadede sorunu çözmemektedir.

Buğday üretiminde hastalık ve zararlılarla mücadele en önemli safhadır. Buğday hastalık ve zararlıları ile yeterince mücadele edilmediği takdirde istenilen kalite ve miktarda üretim sağlanamaz. Gaziantep'te buğday üretimi ve kalitesini etkileyen en önemli zararlı sünedir. Buğdayın vejetatif aksamında beslenerek zarar oluşturmasına karşın asıl zarar buğdayın süt olum döneminde tanelerde beslenmesiyle oluşur. Bu dönemde protein bağlarını yıkan enzimler salgılaması nedeniyle bunlardan elde edilen ekmekler kabarmaz ve ekmeklik değerini yitirirler. Buğday cinsine ve protein miktarına bağlı olarak değişmekle birlikte emgi oranı % 2 olduğunda buğdayların un, ekmek ve tohumluk özellikleri kaybolmaktadır. Emgi oranı % 3'nin üzerinde olması halinde ihraç ürünü olmaktan çıkmakta ancak hayvan yemi olarak değerlendirilebilmektedir.

Bu çalışmada Gaziantep ilinde bulunan sünenin doğal düşmanları ve bu doğal düşmanların etkinlikleri araştırılmıştır. Elde edilen verilerin Gaziantep ilinde yürütülen süne mücadelesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

MATERYAL VE METOT

a- Kışlak Alanlarındaki Sünenin Doğal Düşmanlarının ve Etkinliğinin Belirlenmesi: Süne inişleri başlamadan önce erken ilkbaharda, Gaziantep'in Soft dağı ve kışlağın 100 erkek ve 100 dişi kışlanmış ergin toplanarak Adana Ziraî Mücadele Araştırma Enstitüsü Entomoloji laboratuvarına getirilmiştir. Erkek ve dişiler ayrı ayrı yirmi beşerli gruplara ayrılarak, 35 x 25 x 25 ebatlarında plastik kavanozlarda oda sıcaklığında kültüre alınmıştır. Kışlanmış ergin sünelere taze buğday bitkisi besin olarak verilmiştir. Kùltürler iki günde bir kontrol edilerek besinleri değiştirilmiş ve kavanoz tabanına düşen parazitoid pupaları toplanmışlardır. Toplanan bu parazitoid pupaları, petrilere alınmış ve etiketlenmiştir. Petrilere gerekli rutubetin sağlanması için su emdirilmiş pamuk konmuş ve oda sıcaklığında erginler çıkıncaya kadar bekletilmişlerdir. Çıkan erginler kaydedilmiş ve yapılmıştır.

b- Ekili Alanlarda Sünenin Doğal Düşmanlarının ve Etkinliğinin Belirlenmesi:

Süne yumurtalarının % 20 – 30'unun çapa dönemine geldiğinde Gaziantep ilinde her ilçeden 25 paket süne yumurtası toplanmıştır. Toplanan yumurtalar 10 x 160 mm boyutlarında cam tüplere alınmış ve yumurtalar açılıncaya kadar oda sıcaklığında bekletilmişlerdir. Çıkan parazitoidlerin teşhisleri yapıp kayıt edilmişlerdir.

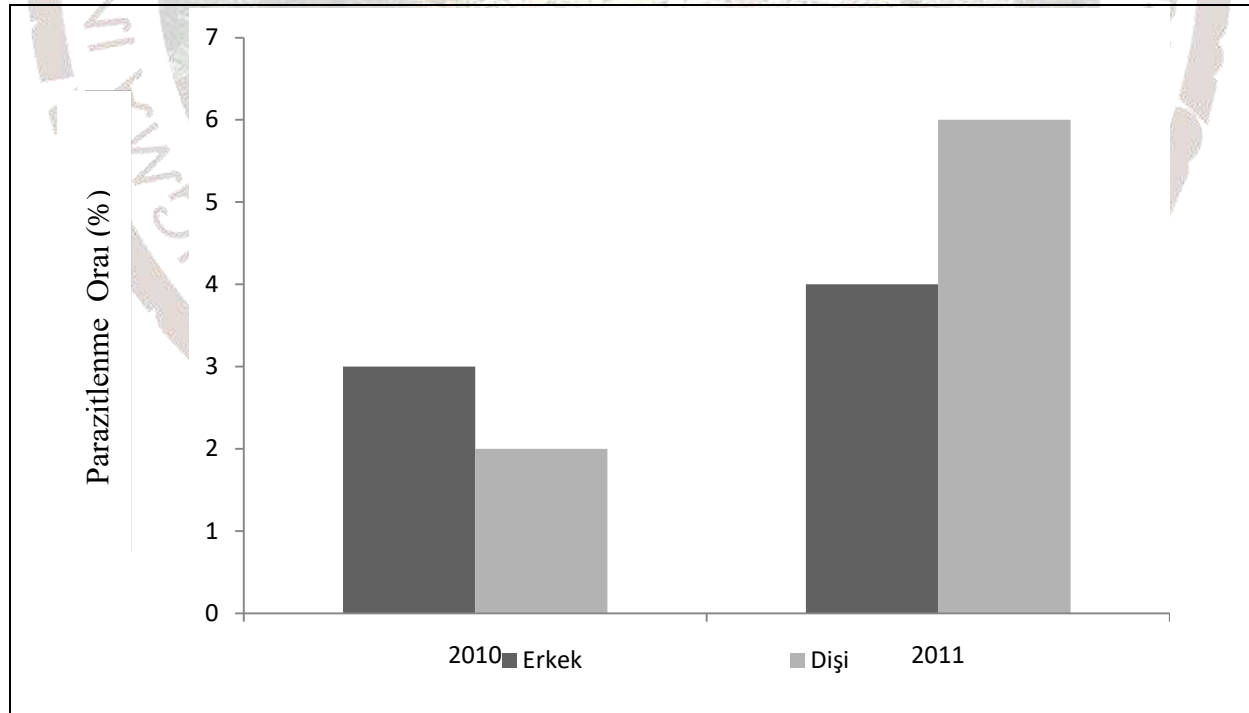
Gaziantep ilinin farklı ilçelerinde kışlamış toplanan 100 erkek ve 100 dişi kışlamış ergin toplanarak Adana Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü Entomoloji laboratuvarına getirilmiştir. Erkek ve dişiler ayrı ayrı yirmi beşerli gruplara ayrılarak, 35 x 25 x 25 ebatlarında plastik kavanozlarda oda sıcaklığında kültüre alınmıştır. Kışlamış ergin sünelere taze buğday bitkisi besin olarak verilmiştir. Kùltürler iki günde bir kontrol edilerek besinleri değiştirilmiş ve kavanoz tabanına düşen parazitoid pupaları toplanmışlardır. Toplanan bu parazitoid pupaları, petrilere alınmış ve etiketlenmiştir. Petrilere gerekli rutubetin sağlanması için su emdirilmiş pamuk konmuş ve oda sıcaklığında erginler çıkıncaya kadar bekletilmişlerdir. Çıkan erginler kaydedilmiş ve yapılmıştır.

c- Diğer doğal düşmanların belirlenmesi: Süne inişleri başlamadan önce erken ilkbaharda, Gaziantep'in Soft dağı ve kışlağında 100 kışlamış ergin toplanarak Adana Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü Entomoloji laboratuvarına getirilmiştir. Getirilen KE süneler binoküler altında disekte edilerek parazitlenme yönünden kontrol edilmiştir. Ayrıca bunların fungus yönünden de kontrol edilerek.

BULGULAR, TARTIŞMA VE SONUÇ

a- Kışlak Alanlarındaki Sünenin Doğal Düşmanlarının ve Etkinliğinin Belirlenmesi:

Gaziantep ili Soft dağı kışlağında süne ergin parazitoidlerinin erkek ve dişi sünelerdeki parazitlenme oranları şekil 1'de verilmiştir.

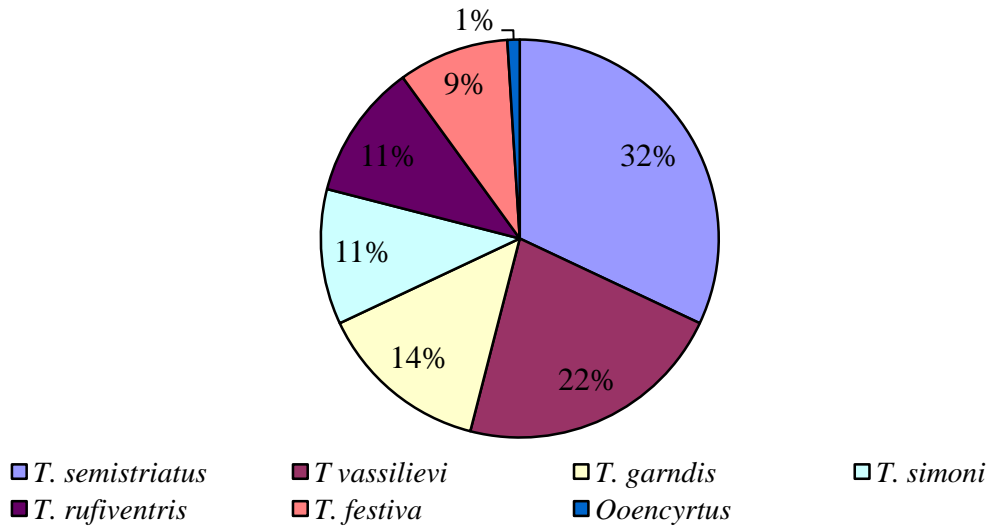
Şekil 1 incelendiğinde; 2010 yılı kışlak çalışmalarında, Soft Dağı kışlağında erkek bireylerdeki parazitlenme oranı % 3, dişi bireylerdeki parazitlenme oranı % 4, ortalama

parazitlenme oranı ise, % 3,5 olduğu saptanmıştır. 2011 yılında, Soft Dağı kışlağında ortalama parazitlenme oranının % 4, erkek bireylerdeki parazitlenmenin % 2, dişi bireylerdeki parazitlenmenin ise, % 6 olduğu tespit edilmiştir. Ülkemizde ve yurtdışında yapılan çalışmalarda farklı sonuçlar alınmıştır. Lodos (1961), Karacadağ kışlağında parazitlenmenin % 2 – 5 oranı arasında değiştiğini ve 1951 yılında parazitlenmenin % 10, 1952 yılında % 8, 1953 yılında ise, % 12 olduğunu bildirmiştir. Memisoglu ve ark. (1994), Orta Anadolu Bölgesinde kışlaklarda parazitoid dipter nedeniyle ölüm oranının % 0 – 5.35 arasında değiştiğini tespit etmiştir. Memisoglu ve Özer (1994), Avrupa sünesinde Tachinid parazitoidleri nedeniyle ölümlerin 1981 yılında % 3.35, 1982 yılında % 2.88, 1983 yılında % 0.83 oranında olduğunu belirtmiştir. Kıvan (1996), Tekirdağ ilinde kışlaklardaki parazitlenme oranlarının 1994 yılında % 0.971, 1995 yılında % 0.197 olarak gerçekleştiğini saptamıştır. Kaitazov (1971), Bulgaristan’da kış aylarındaki süne parazitlenme oranlarının % 1.5 – 15 arasında olduğunu, Khubenov (1983), Bulgaristan’da *H.helluo*’nun kışlamış erginleri % 12 oranında, *Ectophasia* spp. nin % 5,2 oranında parazitlendiğini bildirmişlerdir. İran’ın Devran ve Fashad bölgelerinde 1988 yılında parazitlenmenin % 5 – 12, 1989 yılında ise % 10.25 – 11.56 oranı arasında olduğu belirtilmiştir (Maafi, 1991). İslamoğlu ve Kornosor (2003), Gaziantep kışlaklarında erkek ve dişilerde parazitlenme oranının sırasıyla, % 0 – 6 ile % 0 – 16 arasında değiştiğini, Kilis ili Kışlaklarında ise, erkeklerde % 0 – 6, dişilerde % 5 – 18 oranında parazitlenmenin olduğunu belirlemiştir.

b- Ekili Alanlarda Sünenin Doğal Düşmanlarının ve Etkinliğinin Belirlenmesi:

Hububat ekili alanlardaki Parazitoit yumurtaları sürekli kontrol edilerek, yumurta parazit sürveyi ne başlama zamanı olan, yumurtaların % 20 – 30 ‘nun çapa dönemine geliş zamanda yapılan sürvey sonucu;İslahiye ilçesinde; yumurta parazitlenme oranı % 68-100, Nurdağı ilçesinde; yumurta parazitlenme oranı % 91-92, Şahinbey ilçesinde; yumurta parazitlenme oranı düşük olmakla beraber 7 köyü kapsayan Mülk vadisinde tespit edilen parazitlenme oranı %7-38, Araban ilçesinde;. Yumurta parazitlenme oranı % 32-50 Yavuzeli ilçesinde; yumurta parazitlenme oranı % 16-57, Nizip ilçesinde; % 5-21 parazitlenme, Oğuzeli ilçesinde; yumurta parazitlenme oranı % 5-25, Şehitkamil ilçesinde; yumurta parazitlenme oranı % 33-41 tespit edilmiştir. Gaziantep’te Süne’nin popülasyonunu sınırlayan en önemli biyotik etmen, yumurta parazitoitleridir. *Trissolcus* (Hymenoptera: Scelionidae) cinsine ait türleridir.

Gaziantep ekili alanlarındaki parazitlenme oranı erkeklerde % 6, dişilerde % 11 olmak üzere toplam % 17 olduğu tespit edilmiştir. Gaziantep ekili alanlarında 4 Tachinid parazitoit türü tespit edilmiştir. Bunların yaygınlık oranına göre dağılımları *Heliozeta helluo*, *Phasia subcoleoprata*, *Ectophasia oblonga* ve *Elomiya lateralis*. Adana yöresinde *P. crassipennis*’in bulunduğunu (Zwölfer, 1942), Karacadağ kışlağında *H. helluo*, *P. subcoleoprata*, türlerinin bulunduğunu belirtmişlerdir (Lodos, 1961). Racz (1972), Macaristan’da *H. lateralis*, *Phasia subcoleoprata* ve *E. crassipennis*’i Sünenin endoparaziti olarak tanımlamıştır. Perepelitsa (1975), Rusya’nın Krasnor yöresinde *C. helluo*’nun birinci ve *P. subcoleoprata*’nın ikinci derecede önemli olduğunu belirtmiştir. Orta Anadolu bölgesi kışlaklarında Süne parazitoiti olarak *H. helluo*’nun saptanmış (Memişoğlu ve ark., 1994), Tekirdağ ili kışlaklarında *H. helluo*, *P. subcoleoprata*, *E. lateralis* ve *E. oblonga* türleri tespit edilmiş (Kıvan, 1996), Bulgaristan kışlaklarında *H. helluo*, *P. subcoleoprata*, *E. lateralis* ve *E. oblonga* türleri bulunmuş ve bunlardan en önemlisinin *H.helluo* olduğu (Kaitazov, 1971) belirtilmiştir.

Şekil 2. Gaziantep ilinde *Trissolcus* spp. türlerinin bulunma oranları

Gaziantep'te en yaygın sün yumurta parazitoitleri ise, *Trissolcus semistriatus* Nees, *Trissolcus vassilievi* Mayr, , *Trissolcus rufiventris* Mayr, olarak belirlenmesine rağmen *Trissolcus semistriatus* Nees 'un dominant tür olduğu belirlenmiştir (Şekil 2). Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yapılan çalışmalarda; Gaziantep'te Kılıç (1980) *T. reticulatus*, *T.vassilievi* ve *T.grandis*"in olduğu, Şimşek ve ark. (1994) ise *T. grandis*, *T.scutellaris* ve *T.simoni*'nin bulunduğunu bildirmişlerdir. Bölge genelinde ise Lodos (1982), *T.basalis*, *T.culturatus*, *T.grandis*, *T.rufiventris*, *T.semistriatus*, *T.simoni* ve *T.vassilievi*'nin, Öncüler (1991) *T.basalis*, *T.choaspes*, *T.culturatus*, *T.grandis*, *T.rufiventris*, *T.scutellaris*, *T.semistriatus*, *T.simoni* ve *T.vassilievi*'nin bulunduğunu bildirmektedirler.

KAYNAKLAR

- İslamoğlu, M., Kornosor, S. 2004. Gaziantep ve Kilis _llerinde hububat alanlarındaki süne ergin parazitoidleri (Dip.: Tachinidae)'nin süne (*Eurygaster integriceps* Put.) (Het. Scutelleridae) yumurta verimine etkileri üzerinde araştırmalar. Bitki Koruma Bülteni 44 (1-4); 1-10
- Kaitazov, A., 1971. The parasites of cereal bugs. Institut za zashchita na Rasteniata, Gara Kostinbrod, Sofia district, Bulgaria, Rastitelna- Zashchita, 1971, 19:1, 15-16; 2 ref. Abs. (Rev. Appl. Ent., 1972, 65 (9): 168.
- Khubenov, Z.K., 1983. Study on the role some species of the family Tachinidae (Diptera) in limiting the abundance of harmful bugs of the genus *Eurygaster* (Heteroptera, Scutelleridae) Abs. (Rev. Appl. Ent., 1983, 71 (8): 644.
- Kıvan, M., 1996. Tekirdağ ilinde *Eurygaster integriceps* Put. (Heteroptera, Scutelleridae)'in endoparazitleri ve etkinlikleri üzerinde araştırmalar. Türkiye Entomoloji Dergisi, 20 (3): 211-216.
- Lodos, N., 1961. Türkiye, Irak, _ran ve Suriye'de Süne (*Eurygaster integriceps* Put.) problemi üzerinde incelemeler. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları: 51.
- Maafi, M. A. 1991, An Investigation for Identifying and Efficiency of Parasitoid Flies of Cereal Sunn Pest (*Eurygaster integriceps* Puton) in Karaj, Iran www.icaarda.com/

- Memisoglu, H., Özer M., 1994. Ankara ilinde Avrupa sünesi (*Eurygaster maura* L., Hemiptera: Scutelleridae)'nin doğal düşmanları ve etkinlikleri. Türkiye 3. Biyolojik Mücadele Kongresi, 25-28 Ocak 1994, İzmir
- Memisoglu, H., Özkan, M., Melan, K., 1994. Orta Anadolu Bölgesinde Kıvılcık (*Aelia rostrata* Both. Hemiptera: Pentatomidae)'ın doğal düşmanları ve etkinlikleri. Türkiye 3. Biyolojik Mücadele Kong.
- Perepelitsa, L.V., 1975. Biology of the grey phasiine *Phasia subcoleoprata* L. (Diptera; Larvaevoridae) in the conditions of the Krasnodor region. Zashchity-Rastenii 1975. Rec 1977, 44:118-125; 1 fig; Abs. (Rev. Appl. Ent., 1977, 65 (11): 1618.
- Racz, V., 1972. On the tachinid (Diptera, Phasiinae) and egg parasitic wasps (Hymenoptera, Scelionidae) of *Eurygaster maura* (L.), *Eurygaster austriaca* (Schrk.) and species of *Aelia*. Acta Phytopathologia Academiae scientiarum Hungaricae, 7;1-3, 297-299; Abs. (Rev. Appl. Ent., 1974, 62 (9): 957.
- Zwölfler, W., 1942. Süne'nin (*Eurygaster integriceps* Put.) epidemiyolojisi bakımından tetkik ve kendisinin muhit hayatı faktörlere karşı olan münasebetleri, Ziraat Vek. Neşriyatı, Sayı: 543, Nebat Hastalıkları Serisi: 1, Ankara 66s.

GAZİANTEP İLİNDE TARLA VE DEPO ŞARTLARINDA BUĞDAY (*Triticum aestivum L.*) KALİTESİNE ETKİ EDEN ENTOMOLOJİK FAKTÖRLER

Zir. Y. Müh. Vahdettin AKMEŞE(*)
Dr. Öğr. Üyesi Mahmut İSLAMOĞLU(**)

* Biyolojik Mücadele Araş. Enst. Müd. v.akmese@hotmail.com.tr

** Uşak Üniv. Zir. ve Doğa Bil. Fak. Bitki Koruma Böl. mahmut.islamoglu@sak.edu.tr

ÖZET

Buğday, tek yıllık bir bitki olup, her türlü iklim ve toprak koşullarında yetişebilecek çok sayıda çok sayıda çeşitlere sahip olması nedeniyle, dünyanın hemen her tarafında yetiştirilmektedir. Buğday gerek dünyada; gerekse ülkemizde en fazla üretilen tarım ürünüdür. Buğdayın teknolojik kalitesi ve verimi üzerine çeşidin genetik özellikleri ve yetiştirme koşulları kadar, hasat öncesi ve sonrası entomolojik faktörler büyük önem taşır. Hasat öncesi buğdayın verimini ve kalitesini olumsuz yönde etkileyen zararlılarının başında Süne (*Eurygaster spp.*) gelmektedir. Sünenin buğdayın teknolojik kalitesini bozması ile buğday ve un kalitesine etki eden en önemli zararlıların başında gelir. Gaziantep'te buğday yetiştirilen her ilçede ekonomik olarak zarar yapmaktadır. Bu nedenle süne ile her yıl ortalama 250 – 300 bin dekar alan kimyasal mücadele yapılmaktadır. Gaziantep ilinde buğday kalitesini etkileyen bir diğer zararlı da Hububat hortumlu böceği (*Pachytychius hordei* Brulle) (Coleoptera; Curculionidae)'dir. Araban, Yavuzeli ve Oğuzeli'de yaygın olarak bulunan bu zararlının larvaları buğdayın süt ve sarı olum devrelerinde beslenerek boş kavuz oluşumuna neden olurlarken erginler ise başaklardaki tane sayısını düşmesine ve ağırlıklarının azalmasına neden olmaktadır. Gaziantep'te buğdayda zararlı bir diğer zararlı böcek Ekin Kamburböceği (*Zabrus spp.*) (Coleoptera; Carabidae)'dir. İlimizde daha çok İslahiye ve Nurdağı ilçelerinde bulunan bu zararlının genç larvaları, sonbahar aylarında ekin yapraklarını toprak içine çekerek yerken, olgun larvalar ilkbaharda yaprak ve sürgünleri yiyerek zararlı olurlar. Erginler ise, hasada yakın günlerde başak tanelerini, ekimde ise toprak altındaki taneleri kemirerek zararlı olurlar. Ekin güvesi (*Syringopais temperatella* Led.) İslahiye ve Nurdağı ilçelerinde bazı lokal bölgelerde bulunan bu zararlının larvaları sonbaharda ilk yağmurlardan sonra toprakta aktif hale gelir ve henüz 2-3 yapraklı olan genç hububata geçerler. Larvalar hububat yapraklarının arasındaki yeşil dokuyu yiyerek yaprağın uç kısımlarından itibaren kurummasına sebep olurlar. Buğday hasadından sonra depolanma aşamasında da buğdayın kalite ve kantitesine etki eden böcekler vardır. Bunlar arasında Gaziantep'te yaygın olarak bulunanlar arasında *Sitophilus granarius* (Coleoptera: Curculionidae), *Sitophilus oryzae* (Coleoptera: Curculionidae), *Rhizopertha dominica* (Coleoptera: Bostrychidae), *Trogoderma granarium* (Coleoptera: Dermestidae), Bu zararlıların dünyada % 5-10 arasında ürün kaybına neden olduğu kabul edilmektedir. Bu zararlılar ürünü direk tüketmek yanında ürün kirliliğine (böceklerin vücut parçaları, gömlekleri, dışkıları, salgıları, ipeksi ağlar...) neden olurlar. Üründe beslenme nedeni ilede buğdayın çimlenme gücünde azalmaya sebep olurlar.

Anahtar Kelimeler: Buğday, Buğday zararlıları, Depo zararlıları, Gaziantep,

GİRİŞ

Buğday dünyada en yaygın olarak yetiştirilen kültür bitkisidir. Sahip olduğu adaptasyon yeteneği sayesinde her türlü iklimde ve yörede yetiştirilebilme üstünlüğüne sahiptir. Buğday, insanlığın en önemli gıdası durumundadır. Dünyada besinlerden sağlanan kalorisinin % 20'si buğdaya aittir. Gluteninin elastikiyeti nedeniyle ekmek yapımına uygun rakipsiz bir bitkidir. Tarımının kolay ve tamamen makinaya dayalı oluşu, telafi yeteneğinin çok yüksek olması, yetiştirici hatalarını ve olumsuz koşulları belli oranda telafi edebilmesi,

pazarlama, taşıma, depolama ve işleme kolaylıklarına sahip oluşu buğday tarımını teşvik etmektedir. Buğday, sıradan bir bitki olmak yerine, geçmişte ve zamanımızda olduğu gibi, gelecekte de stratejik bir bitki olma özelliğini sürdürecektir (Akkaya 1994).

Ülkemizde yetiştirilen kültür bitkilerinde ekonomik olarak zarara neden olan toplam 506 hastalık etmeni, zararlı ve yabancı ot bulunmaktadır. Bunlarla gerekli mücadele çalışmaları yapılmadığında ürün kaybı ortalama %35 dolaylarında olmaktadır. Bu kaybın kültür bitkisine, zararının tür ve yoğunluğuna bağlı olarak bazen % 100'lere ulaşabilmesi mümkündür (Pimmental,1984). Hızla artan ülke nüfusunun beslenme sorunlarının çözümünde, sınırlı olan tarım alanlarımızda ekim bitkisel üretim verimliliğini artırmak büyük önem taşımaktadır. Bunun içinde iyi tohumluk kullanımı, gübreleme, ekim ve hasat yöntemlerinin iyileştirilmesi gibi tekniklerin yanında buğdayda önemli ürün kayıplarına neden olan zararlılarla iyi bir mücadele önem kazanmaktadır. Gaziantep ilinde de ekonomik zarara neden olan birçok zararlı bulunmakta ve bunlara karşı kimyasal mücadele yapılması gerekmektedir.

Bu çalışmada Gaziantep ilindeki buğday tarlalarında bulunan zararlılar belirlemeye çalışılmıştır.

MATERYAL VE METOT

Gaziantep ili hububat alarındaki zararlı türlerin belirlenmesi amacıyla çalışmalar Gaziantep iline bağlı ve önemli buğday ekimi olan Şahindey, Araban, Merkez, İslahiye, Nurdağı, Yavuzeli ve Oğuzeli ilçelerinde yürütülmüştür.

Sürveyler buğday bitkisinin çeşitli fenolojik dönemlerinde, atrapla ya da gözle kontrol yöntemine göre yapılmıştır. Gözle sayım yöntemine göre, tarlanın değişik yerlerinde bitkiler kontrol edilerek görülen zararlı ergin türler doğrudan öldürme şişelerine alınmış, ergin öncesi dönemde bulunanlar ise sayıları belirlendikten sonra üzerinde yaşadığı konukçusu ile birlikte kültür kavanozlarına alınarak Adana Ziraî Mücadele Araştırma Enstitüsü Hububat laboratuvarına getirilmiştir.

Ayrıca sürvey yapılan tarlada bitkilerin başak ve sap incelenmiş bunların üzerindeki zararlı türlerin çeşitli dönemleri alınarak laboratuvarında Adana Ziraî Mücadele Araştırma Enstitüsü Hububat laboratuvarına kültüre alınmıştır. Çıkan erginler teşhisleri yapılarak kayıt edilmişlerdir. Atrap ile örneklemede, standart böcek atrapları kullanılarak her tarlanın değişik yerlerinde toplam 10 atrap sallanmış ve atrap içerisinde toplanan böcekler öldürme şişelerinde öldürüldükten sonra ayırımları yapılmak üzere Adana Ziraî Mücadele Araştırma Enstitüsü Hububat laboratuvarına getirilmiştir. Böylece tarlada bulunan zararlı böcekler saptanmıştır.

Gaziantep ilinde bulunan depo zararlılarının yayılışları Tarım İl Müdürlüğü Bitki Koruma Şube Müdürlüğü verilerinden alınarak yayılış alanları belirlenmiştir.

BULGULAR, TARTIŞMA VE SONUÇ

Gaziantep ilinde yapılan sürveyler sonucu elde edilen ekonomik olarak önemli olan zararlılar aşağıdaki şekilde sıralanmıştır.

Süne (*Eurygaster integriceps* Put.): İlimizin Gaziantep Şahindey, Araban, Merkez, İslahiye, Nurdağı, Yavuzeli ve Oğuzeli ilçelerinin buğday ve arpa ekim alanlarının hemen hemen tümünde sorun olan bu zararlı ile mücadele uzun yıllar devlet mücadelesi olarak yürütülmüştür. Ancak 2005 yılından sonra mücadele, yönetimli çiftçi mücadelesi olarak devam etmektedir. Gaziantep ilinde de bazı ilçelerimizde (İslahiye ve Nurdağı) süne yumurta parazitoitlerinin etkinliği oldukça yüksektir. Süne mücadelesinde süreklilik için, yumurta parazitotlerin etkinliğinin artıracak önlemlerin alınması gerektiği düşünülmektedir (İslamoğlu, 2011).

Hububat Hortumlu Böceği (*Pachytychius hordei* Brulle): Gaziantep ilinde Araban, Yavuzeli ve Oğuzeli'de ilçelerinde buğday ekim alanlarında ciddi olarak zarar yapmaktadır.

Zararlı kışı ergin olarak toprakta geçirir. Mart sonu nisanın ilk haftasından sonra topraktan çıkmaya başlar. Hava kapalı, serin ve rüzgârlı olursa zararlı bitkiyi terk ederek kök boğazında, toprak keseklerinin yanında veya yarıklarda saklanır. Hububatın başaklanma devresinde başlayan yumurtlama, süt olum devresi ortalarına kadar devam eder. Her başakçığa 1 adet yumurta olmak üzere bir ergin, yaşamı süresince 40-50 adet yumurta bırakır. Larva tane içinde süt olum devresi tamamlanıncaya kadar beslenmektedir (Anonymous 1995).

Hububat hortumlu böceği zararını, ergin ve larva döneminde yapmaktadır. Hububatın kardeşlenme döneminde topraktan çıkmaya başlayan erginler yaprak, sap ve başaklarda beslenmektedir. Başaklarda kavuzların orta ve dip taraflarını sokarak zarar verirler. Çiçeklenme sırasında çiçek organları zarara uğrar. Asıl zararı, iç kavuza bırakılan yumurtalardan çıkan larvalar meydana getirirler. Hububatın süt ve sarı olum devrelerinde beslenerek boş kavuz oluşumuna neden olurlar. Erginin beslenmesi sonucunda başaklarda tane sayısı ve ağırlıkta azalma meydana gelir. Zararlı Olduğu Bitkiler Bu zararlı buğday, arpa, çavdar ve yulaf ile yabani buğdaygillerde beslenmektedir (Anonymous 1995).

Ekin Kamburböceği (*Zabrus* spp.) (Coleoptera; Carabidae)'dir. İlimizde daha çok Islahiye ve Nurdağı ilçelerinde bulunan bu zararlının Larvaların baş ve göğsü kahverengi, karın kısmının üstü kestane renginde olup alt kenarları kirli beyazdır. Olgun larva boyu ise 2.0 - 3.0 cm arasında değişir. Gaziantep ilinde Mayıs ayından itibaren erginler çıkar. Erginler yazın sıcak günlerinde toprak içinde yazlamaya girer. Sonbaharda yağışların başlaması ile topraktan çıkan erginler yumurtalarını toprağa bırakırlar. Yumurtalar 10-20 gün içinde açılır. Larvalar çok hareketli olup toplu olarak görülürler. Yılda bir döl verir. Genç larvalar, sonbahar aylarında uygun koşulları bulduklarında ekin yapraklarını toprak içine çekerek yerler. Olgun larvalar ilkbaharda yaprak ve sürgünleri yiyerek zararlı olurlar, m² 'de 3- 4 larva olduğunda tarlalarda yer yer yenik bölümler, açık hububat sıraları ve boşluklar görülür. Erginler hasada yakın günlerde başak tanelerini, ekimde ise toprak altındaki taneleri kemirerek zararlı olurlar (Anonymous 1995).

Ekin güvesi (*Syringopais temperatella* Led.) Islahiye ve Nurdağı ilçelerinde bazı lokal bölgelerde bulunan bu zararlının larvaları sonbaharda ilk yağmurlardan sonra toprakta aktif hale gelir ve henüz 2-3 yapraklı olan genç hububata geçerler. Esas zarar larvalar tarafından yapılır. Sonbaharda ilk yağmurlardan sonra toprakta aktif hale gelen larvalar henüz 2-3 yapraklı olan genç hububata geçerler. Şubat ayı sonlarından itibaren kendisini hissettirmeye başlayan larvalar yaklaşık olarak 2 ay kadar bir bitki üzerinde veya bitkiden bitkiye geçerek beslenmelerine devam ederler. Larvalar hububat yapraklarının arasındaki yeşil dokuyu yiyerek yaprağın uç kısımlarından itibaren kurummasına sebep olurlar. Çok fazla zarara uğramış bir tarlada renk açılması olur ve uzaktan samyeli vurmuş gibi görünür. Hasattan hemen sonra yapılacak 15-20 cm derinliğinde derin sürme larvaların büyük bir kısmının ölmesini sağlamaktadır. Zararlı ile bulaşık sahalara en az iki yıl hububat ekilmemelidir. Hububatın yerine susam, baklagil, pamuk, darı ve karpuz gibi çapa bitkilerinin münavebeye girmesi önemlidir. Kurak geçen yıllarda hububatın sulanması olumlu sonuçlar vermektedir (Anonymous 1995).

Buğday hasadından sonra depolanma aşamasında da buğdayın kalite ve kantitesine etki eden böcekler vardır. Bunlar arasında Gaziantep'te yaygın olarak bulunanlar arasında *Sitophilus granarius* (Coleoptera: Curculionidae), *Sitophilus oryzae* (Coleoptera: Curculionidae), *Rhizopertha dominica* (Coleoptera: Bostrychidae), *Trogoderma granarium* (Coleoptera: Dermestidae) bulunmaktadır.

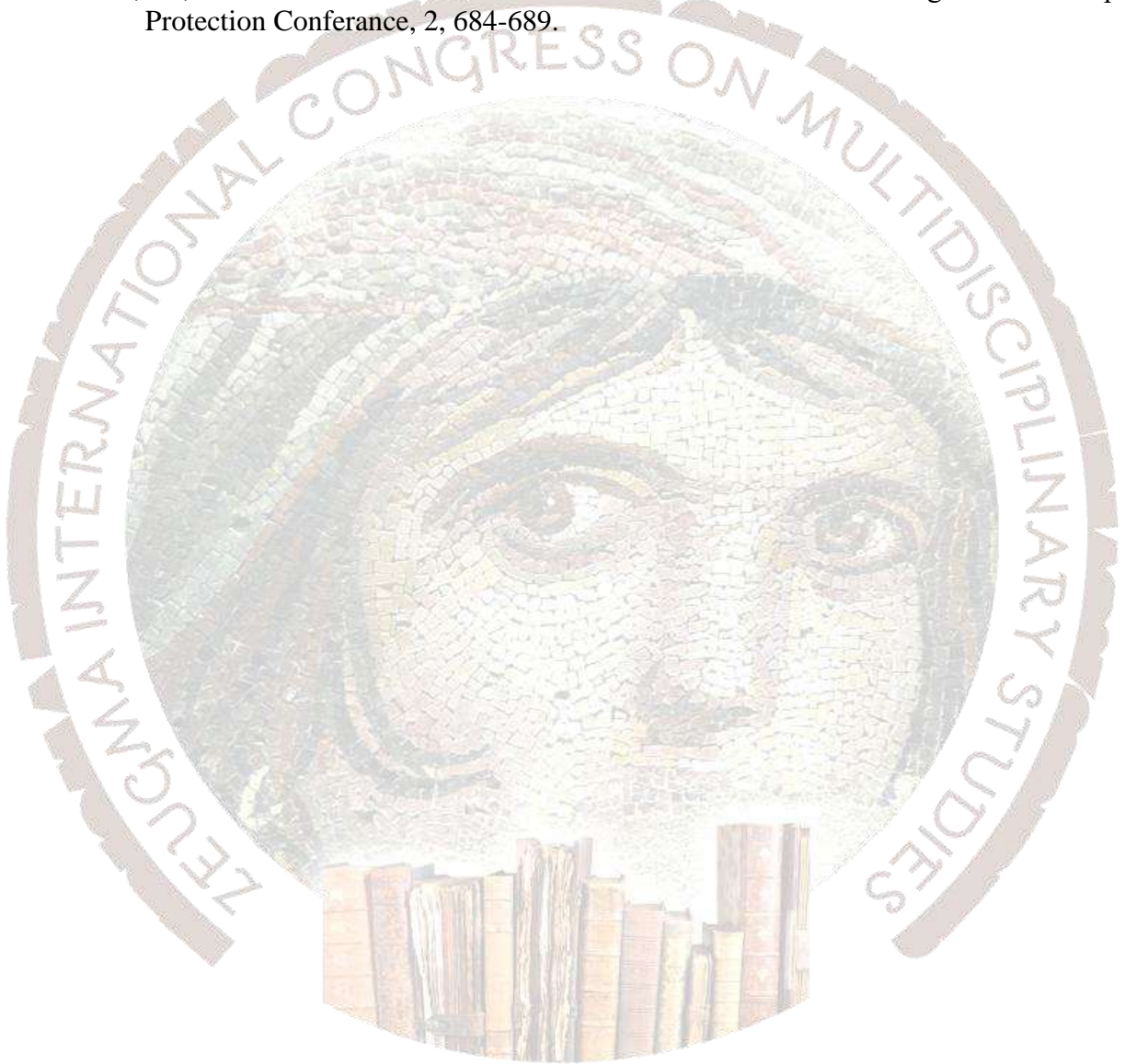
Bu zararlıların dünyada % 5 - 10 arasında ürün kaybına neden olduğu kabul edilmektedir. Bu zararlılar ürünü direk tüketmek yanında ürün kirliliğine (böceklerin vücut parçaları, gömlekleri, dışkıları, salgıları, ipeksi ağlar...) neden olurlar. Üründe beslenme nedeni ile de buğdayın çimlenme gücünde azalmaya sebep olurlar.

KAYNAKLAR

Anonymous, 1995. Zirai Mücadele Teknik Talimatları, Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü, Ankara, Cilt 1, 291 s.

İslamoğlu M. 2011. Mass Rearing and Release of the Egg Parasitoid, *Trissolcus semistriatus* Nees. (Hymenoptera: Scelionidae), a Biological Control Agent of the Sunn Pest, *Eurygaster integriceps* Put. (Heteroptera: Scutelleridae) in Turkey. *Egyptian Journal of Biological Pest Control*, 21(2), 131-136

Pimmental, D.; 1984. Effects of Pesticides on The Environment. Proceedings British Crop Protection Conference, 2, 684-689.

ADANA'DA SORGUM SÜRGÜN SİNEĞİ *Atherigona varia* Meigen (Diptera: Muscidae)'NİN FARKLI KONUKÇULARI VE ZARAR DURUMLARI

Vahdettin AKMEŞE(*)

Mahmut İSLAMOĞLU(**)

* Biyolojik Mücadele Araş. Enst. Müd. v.akmese@hotmail.com.tr

** Uşak Üniv. Zir. ve Doğa Bil. Fak. Bitki Koruma Böl. mahmut.islamoglu@sak.edu.tr

ÖZET

Silaj, suca zengin yemlerin oksijensiz ortamda bırakılarak süt asidi bakterilerinin etkisi ile ile fermantasyona uğratılması sonucu elde edilen bir yemdir. Kısaca yeşil yemlerin turşulaştırılmasına silaj denir. Kaba yemlerin silo edilerek saklanmasında, kurutularak yığın yapılmasına oranla daha az iş gücüne gereksinim duyulur. Ayrıca kış döneminde ihtiyaç duyulan kaba yem daha az bir emekle elde edilebilir. Silaj yapımında en yaygın olarak kullanılan materyalin başında mısır gelmekte olup, onu sorgum-sudanotu melezi ve diğer sorgum türleri izlemektedir. Mısır ve sorgumun ülkemizde birçok zararlısı bulunmakta beraber yeni zararlılarında bulaşması mümkün olmaktadır. Sorgum sürgün sineği, *Atherigona varia* Ülkemizde ilk defa 2015 yılında Doğu Akdeniz Bölgesi'nde Adana'da tespit edilmiştir. Afrika orijinli olan Sorgum sürgün sineği, sorgumun en önemli zararlılarından biridir ve Afrika, Asya ve Avrupa'nın Akdeniz ülkelerinde yayılmıştır. Ülkemizde sorgum olmak üzere mısır ve çeltik alanlarında potansiyel bir zararlı olabileceği düşünülmektedir. Sorgum sürgün sineği karasal iklimlerde kışı larva, pupa ve diyapozda geçirmekte, ılıman bölgelerde ise yıl boyu döl verdiği saptanmıştır. Bu zararlıyı bir yılda 15-16 döl verdiği bildirilmiştir. Zararlı yumurtalarını taze fidelere bıraktığı, larvaların bitkinin büyüme noktasından helezonun içine girerek helezon boyunca beslendiği bildirilmiştir. *A. varia* larvalarının üstten helezona girmesi sonucu büyüme merkezini tahrip ettiği, uç sürgünlerin kuruttuğu ve daha sonra bitkileri tamamen kuruttuğu tespit edilmiştir. Bitkilerden bir kısmının büyüme merkezi kuruduktan sonra alt yaprakları yeşil kaldığı ancak büyüme olmadığından ürün alınmadığı saptanmıştır. *A. varia*'nın 4-6 yaprak ve sonrası dönemde enfekte ettiği bazı sorgum bitkilerinde ise, yoğun bir kardeşlenme olduğu gözlenmiştir. Ayrıca mısır ve sorgum kültür bitkisinin ekili olduğu tarlalar veya kenarlarında bulunan kanyaş bitkilerinde ise uç sürgünlerin kuruduğu ve gelişmenin durduğu görülmüştür. Bu zararlının Doğu Akdeniz Bölgede hızlı yayılma potansiyelinin olduğu ve yayıldığı tespit edilmiştir. Ülkemizde Adana'nın Yüreğir, Ceyhan ve Karaisalı ilçelerinde bulunan ikinci ürün sorgum ve mısır ekiliş alanlarında sorgum (*Sorghum bicolor*), mısır (*Zea mays*) ve kanyaş (*Sorghum halepense*) bitkilerinde belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Atherigona varia*, sorgum, mısır, kanyaş, Adana

GİRİŞ

Sorgum (*Sorghum bicolor* L.) bir sıcak iklim tahıl bitkisidir. Dünya'da 42.120.446 hektar alanda 62.295.137 ton sorgum üretilmektedir. Bu üretimin %41,2'sini Afrika, %37,9'sini Amerika, %15,4'ünü Asya, %3,6'sını Okyanusya ve %2'sini ise Avrupa ülkeleri üretmektedir. Dünya'nın en önemli üreticileri sırasıyla, ABD, Nijerya, Meksika, Hindistan ve Sudan'dır (Faostat, 2015). Ülkemizde ise yeşil ot üretimi için sınırlı alanda yetiştirilen bir yem bitkisidir (TÜİK, 2017). Dünya'da enerji alanında kullanımı yaygın olan tatlı sorgum bitkisinin Türkiye'de de alternatif enerji olanakları üzerine son yıllarda çalışmalar yürütülmektedir (Jacques et al., 1999; Jafarinia et al., 2005). Dünya'da sorgum bitkisinde yaklaşık olarak 100 böcek türünün zarar yaptığı tespit edilmiştir (Seshu Reddy & Davies, 1978). Bu zararlılar arasında en önemlilerinden biri olan Sorgum sürgün sineği, *Atherigona varia* Türkiye'de ilk defa 2015 yılında Doğu Akdeniz Bölgesi'nde Yüreğir/Adana'da ikinci ürün sorgumda

kaydedilmiştir (Akmeşe ve ark., 2016). Afrika orjinli olan *A. varia* Afrika, Asya ve Avrupa'nın Akdeniz ülkelerinde yayılmıştır (Pont, 1973). Batı Afrika'da *A. varia*'nin sorgumdaki zararının %90'a kadar çıktığı farklı araştırmalarla ortaya konmuştur (Hiremath & Renukarya, 1966; Rao & Gowda, 1967). Bir başka çalışmada ise, *A. varia*'nin önemli mısır zararlıları arasında yer aldığı ve vejetatif dönemde zarar yaptığı bildirilmiştir (Ahad, 2003).

Dünya'da yapılan farklı çalışmalarda *A. varia*'nin en önemli konukçularının sorgum (*Sorghum bicolor*), *S. halepense*, *Echinochloa colonum*, *E. procer*, *Cymbopogon* sp., *Paspalum scrobiculatum*, *Pennisetum glaucum* türleri (Malipatil & Plant Health Australia, 2008) ve *Brachiaria*, *Cynodon*, *Echinochloa*, *Eragrostis*, *Panicum*, *Pennisetum*, *Setaria* cinslerine ait türlerle birlikte hububat bitkilerinden buğday ve mısırdaki gelişmesini sürdürdüğü bildirilmiştir (Davis & Seshu Reddy, 1981; Gahukar, 1991).

İstilacı bir tür olan *A. varia*'nin Adana'daki konukçuları ve bu konukçuları üzerindeki zarar şekillerinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Ülkemizde gelecek yıllarda sıcak iklim tahılları yetiştirilen alanlar için potansiyel bir zararlı olabileceği düşünülmektedir.

MATERYAL VE METOT

Çalışma, 2016-2017 yıllarında Adana ili Yüreğir, Ceyhan ve Karaisalı ilçelerinde ikinci ürün sorgum ve mısır ekiliş alanlarında yürütülmüştür. Düzensiz arazi çıkışları ile Haziran ve Ağustos aylarında örneklemeler yapılmıştır. Gözle kontrol yöntemi ile incelenen ve bulaşık olarak belirlenen sorgum (*Sorghum bicolor*), mısır (*Zea mays*) ve kanyaş (*Sorghum halepense*) bitkilerinden örnekler alınarak Adana Biyolojik Mücadele Araştırma Enstitüsü Entomoloji Hububat Zararlıları Laboratuvarına getirilerek kültüre alınmıştır. *A. varia*'nin ergin öncesi dönemleri ile bulaşık bitkiler iklim odasında 26°C sıcaklık ve %65 oranlı nemde kültüre alınmıştır (Akmeşe ve ark., 2016). Ayrıca vejetatif dönemdeki farklı bitkilere ait örneklerin köklerine ıslak pamuk sarılarak farklı plastik kaplarında kültüre alınmıştır. Pamuklar iki günde bir ıslatılarak bitkilerin ölmesi önlenmiştir. *A. varia*'nin erginlerinin yaklaşık 7-10 günde erginlerin elde edildiği saptanmıştır.

BULGULAR, TARTIŞMA VE SONUÇ

Çalışmayla *A. varia*'nin sorgum, mısır ve kanyaş bitkilerinde büyüme merkezini kurutmak suretiyle ürün verimini engellediği belirlenmiştir. Zararlının Adana'da Karaisalı ve Ceyhan ilçelerine kadar yayıldığı bu çalışmayla ortaya konmuştur.

Adana ili Yüreğir ilçesi Doğan kent köyünde 05 Temmuz 2016 tarihinde yapılan çalışmalarda, sorgum bitkilerinin 2 - 4 ve 4 - 6 yapraklı dönemde olduğu ve *A. varia*'nin larvaların üstten helezona girerek büyüme merkezini tahrip ettiği ve uç sürgünlerin kurumaya başladığı tespit edilmiştir (Şekil 1).

Şekil 1. Sorgumda *Atherigona varia*'nin zararı

Bir hafta sonra yapılan sürveyde ise, bulaşık bitkilerden bir kısmının tamamen kuruduğu, geriye kalanların ise gövdeye bağlı alt yaprakları yeşil kaldığı gözlenmiştir. Ancak bu bitkilerin aşırı kardeşlendiği için ürünün alınmadığı ve belirlenmiştir. *A. varia*'nın 4 - 6 yaprak ve sonrası dönemde enfekte ettiği sorgum bitkilerinin yoğun bir kardeşlenme olduğu gözlenmiştir.

Karaisalı ilçesinde 28 Haziran 2016 tarihinde ikinci ürün mısır bitkilerinin 4 - 6 yapraklı olduğu dönemde bazı mısır bitkilerin *A. varia* larvalarının gövde de büyüme merkezinde beslendiği için bitkinin uç sürgünlerin kuruduğu ancak alt yaprakların ise yeşil kaldığı gözlenmiştir (Şekil 2). Aynı bölgede 01 Ağustos 2016 tarihinde bazı mısır bitkilerinin orta helezon ve geç helezon döneminde de zararlıın larvaları tarafından büyüme merkezinde beslendiği, uç sürgünlerin kuruduğu ancak ilk dönemdeki zararın daha çok olduğu belirlenmiştir.

Ayrıca mısır ve sorgum bitkisinin ekili olduğu tarlanın içinde ve kenarlarında bulunan kanyaş bitkileri incelenmiştir. Kanyaşta da uç sürgünlerin kuruduğu ve gelişmenin durduğu gözlenmiştir (Şekil 3).

Şekil 2. Mısırdaki *Atherigona varia* zararını

Ceyhan'da Çukurova Tarım İşletmesinde bulunan ikinci ürün mısır alanlarında 10 Temmuz 2017 tarihinde yapılan sürveyde ise, orta helezon dönemindeki bazı bitkilerin zararlı tarafından büyüme merkezinin tahrip edildiği, sürgünlerin kuruduğu görülmüştür.

Şekil 3. Kanyaşta *Atherigona varia* zararını

A. varia kışı soğuk geçen bölgelerde larva ve pupa halinde diyapozda, ılıman bölgelerde ise yıl boyu döl verdiği bildirilmiştir (Barry, 1972). Dişi bireyler sorgumun 1-7 yapraklı olduğu dönemde yumurtalarını yaprakların alt yüzeyine teker teker (Sharma, 1996), daha çok 3 ile 5'inci yaprakların orta damarına yakın bölgeye bıraktığını, yumurtaların ortalama 2 - 5 gün içinde larvaların çıktığı bildirilmiştir (Sharma, 1996). *A. varia* larvaları yaprağın üst tarafından büyüme noktasından helezonun içine girdiği, helezon boyunca beslenmeye başladığı ve bitkinin büyüme noktasını kesmesi sonucu merkezi yaprak ve uç sürgünün solduğunu ve bitkinin tamamen kuruduğu, ayrıca larvanın helezon içinde çürüyen ince sürgün ile beslendiğinden helezondaki ölü dokudan pis koku yayıldığı bildirilmiştir (Sharma, 1996). Zararının sorgumda fide dönemi zararlısı olduğu, yumurtadan çıkan larvanın büyüme sürgününü keserek kurummasına ve çürümesine neden olduğu, asıl zararın ise tohum çimlendikten sonra 1 - 4 hafta arasında olduğu, bitkinin 30 - 40 cm boylandıktan sonra zarar oranının azaldığını, zararının büyüme konisini kuruttuğu ve bitkiyi kardeşlenmeye sevk ederek önemli ürün kaybının olduğu belirtilmiştir (Agrawal & House, 1982; Delobel, 1982; Unnithan ve ark., 1985).

KAYNAKLAR

- Agrawal, B.L. & L.R. House, 1982. Breeding for Pest Resistance in Sorghum. In: Sorghum in the Eighties: Proceedings of the International Symposium on Sorghum, 2-7 November 1981, Patancheru. A.P. India.
- Ahad, M.A., 2003. Trinojatiyo Fashaler Balai Bebothapana (Pest Management in Gramiculous Crops) (in Bengali) Textbook Division, Bangla Academy, Dhaka, Bangladesh, p184.
- Akmeşe, V., Sertkaya, E. Yücel, C., 2016. Türkiye'de sorgumda yeni bir zararlı, *Atherigona varia* (Meigen, 1826) (Diptera: Muscidae), Türkiye entomoloji bülteni, 6(3): 261-268
- Anonim 2017. Türkiye İstatistik Kurumu, Konularına göre istatistikler, Bitkisel Üretim istatistikleri, Ankara. <http://www.tuik.gov.tr>.
- Barry, D., 1972. Notes on the life history of the sorghum shoot fly, *Atherigona varia* soccata Rondani. Annals of the Entomological Society of America, 65: 586-589.
- Davis, J.C. & K.V. Seshu Reddy, 1981. Shootfly species and their graminaceous hosts in Andhra Pradesh, India. Insect Science and its Application, 2: 33-37.
- Faostat, 2015. Faostat, Agricultural Market Information System (AMIS) FAO Statistics, (Web sayfası: <http://faostat.fao.org>) (Erişim tarihi: Mayıs 2018).
- Gahukar, R.T., 1991. Recent developments in sorghum entomology research. Agricultural Zoology Reviews (4): 23-65.
- Hiremath, P.S. & M. K. Renukarya, 1966. Seasonal occurrence, distribution and abundance of the shootfly on hybrid sorghum, CSH-1. Sorghum Newsletter 9:37.
- Jacques, K., T.P. Lyons & D.R. Kelsall, 1999. "The Alcohol Textbook". 3rd Eds. p.388.
- Jafarinia, M., A. Almodares & M. Khorvash, 2005. Using sweet sorghum bagasse in silo In: Proceeding of the 2nd Congress of Using Renewable Sources and Agric. Wastes (Eds. M Jafarinia, A Almodares & M Khorvash). Khorasgan Azade University, Isfahan, Iran.

- Malipatil, M. & Plant Health Australia, 2008. Sorghum shoot fly *Atherigona soccata*, Industry Biosecurity Plan for the Grains Industry Threat Specific Contingency Plan. Australia.
- Pont, A.C., 1973. "A review of the Oriental species of *Atherigona rondani* (Diptera, Muscidae) of economic importance, 27-102". In: Control of Sorghum Shoot Fly (Eds.; M.G. Jotwani & W.R. Young), , Oxford and IBH Publishing Company,. Delhi, India.
- Rao, M. & S. Gowda, 1967. A short note on the bionomics and control of jowar fly. Sorghum Newsletter, 10: 55-57.
- Seshu Reddy K.V. & J.C. Davies, 1978. The role of the entomology program with reference to the breeding of pestresistant cultivars of sorghum at ICRISAT. Presented at the Symposium on Strategies for Insect Pest Control through Integrated Methods, 16-17 Aug. 1978, IARI, New Delhi.
- Sharma, H.C., 1996. Crop Protection Compendium: Sorghum shoot fly, *Atherigona soccata*. Electronic Compendium for Crop Protection. Wallingford, U.K, CAB International.
- Unnithan, G.C., A.G.L. Delobel, & A.K. Raina, 1985. Off-season survival and seasona carry-over of the sorghum shootfly, *Atherigona soccata Rondani* (Diptera : Muscidae) in Kenya. Tropical Pest Management, 31(2): 115-119.

KASTAMONU-ARAÇ YÖRESİ KARAÇAM (*Pinus nigra* Arnold.) DOĞAL GENÇLEŞTİRME ALANLARINDA BAKIM PATİKALARININ DİNAMİK ANALİTİK HİYERARŞİ SÜRECİ İLE BELİRLENMESİ

Prof. Dr. Halil Barış ÖZEL¹

Doç. Dr. Tuğrul VAROL¹

¹Bartın Üniversitesi, Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Bölümü

*Sorumlu yazar: tugrulvarol@gmail.com

ÖZET

Ormanlar bozulan ekolojik dengenin onarılması ve küresel ısınmanın olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılması ya da hafifletilmesi açısından oldukça önemli doğal kaynaklardır. Bu doğal kaynaktan sağlanan ürün ve hizmetlerin devamlılığı için ormanların ıslah edilmesi, yaşlanan ormanların gençleştirilmesi ve henüz olgunluk çağına ulaşmamış olan ormanların ise uygun bakım teknikleri ile yetiştirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda özellikle bakım çalışmaları gerçekleştirilirken genç ve yeni tesisi edilen orman yapısına zarar verilmemesine özen gösterilmelidir. Bununla birlikte özellikle yangın potansiyeli yüksek olan iğne yapraklı türlerde yangına karşı koruyucu tedbirler mutlaka alınmalıdır. Bu tedbirlerin başında bakım patikalarının açılması gelmektedir. Bakım patikalarının nereden ve hangi sıklıkta açılacağı belirlenmesi oldukça önemlidir. Kastamonu-Araç yöresinde Karaçamın (*Pinus nigra* Arnold.) optimal yayılışı gerçekleştirdiği alanlarda yapılan doğal gençleştirme uygulamalarında açılacak bakım patikalarının yeri ve sıklığının belirlenmesinin amaçlandığı bu çalışmada günümüzün en önemli ve çok boyutlu karar verme yöntemlerinden birisi olan dinamik analitik hiyerarşi metodu (DAHP) kullanılmıştır. Bu tekniğin ilk olarak kullanıldığı bu çalışmada bakım patikalarının yerinin ve sıklığının belirlenmesi amacıyla hazırlanan ve toplam 20 sorudan meydana gelen anket çalışması ve arazi incelemeleri sonucunda 50m ara ile bakım patikalarının geçirilmesinin hem bakım çalışmaları açısından hem de yangınla mücadele açısından uygun olacağı belirlenmiştir. Diğer taraftan bakım patikalarının yerlerinin ve sıklığının belirlenmesinde DAHP yöntemine göre $P < 0,05$ güven düzeyinde ve %95 başarı düzeyi ile 1.Meşcere sıklığı, 2.Meşcere gelişim çağı, 3.Meşcere kapalılığı, 4.Bakım tekniği, 5.İş gücü ve ekipman durumu, 6.Transport imkanları ve 7.Bütçe faktörlerinin etkili olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bakım patikaları, doğal gençleştirme, DAHP, transport imkanları, karaçam

DETERMINATION OF MAINTENANCE PATHWAYS USING BY DYNAMIC ANALYTICAL HIERARCHY PROCESS (D-AHP) IN THE NATURAL REGENERATION OF BLACK PINE (*Pinus nigra* Arnold.) IN KASTAMONU-ARAŞ DISTRICT

ABSTRACT

Forests are important natural resources for the restoration of the deteriorated ecological balance and the elimination or mitigation of the negative effects of global warming. For the continuity of the products and services provided from this natural resource, the forests should be rehabilitated, the aging forests should be regenerated and the forests that have not yet reached the age of maturity should be trained with appropriate maintenance techniques. In this context, care should be taken not to damage the natural juvenilities and newly installed forest structure, especially during maintenance work. However, fire protection measures must be taken in coniferous species with high fire potential. The beginning of these measures is the opening of maintenance pathways. It is very important to determine where and how often maintenance paths are to be opened. In this research, which is aimed to determine the location and frequency of care paths to be opened in natural regeneration applications in areas where black pine (*Pinus nigra* Arnold.) performs optimal distribution in Kastamonu-Araş region, dynamic analytic hierarchy method (D-AHP) which is one of the most important and multidimensional decision making methods of our day is used. In this study, which was used for the first time in this research, it was determined that the maintenance of the maintenance paths will be appropriate both in terms of maintenance work and in terms of fire fighting with 50m intervals as a result of the survey study consisting of 20 questions and land surveys. On the other hand, according to the D-AHP method, $P < 0.05$ confidence level and the success rate of 95% in the determination of the frequency and the location of the maintenance pathways, the frequency of the 1. Stand density, 2. Stand growth stage, 3. Canopy, 4. Maintenance techniques, 5. Labour and equipment conditions, 6. Transport facilities and 7. Budget factors were determined to be effective.

Keywords: Pathways, natural regeneration, D-AHP, transport facilities, black pine

GİRİŞ

Günümüzün en önemli çevre sorunlarından birisi olan küresel iklim değişikliği her geçen gün yaşamı olumsuz etkilemektedir. Ani değişen iklim koşulları, buzullarda meydana gelen erimeler, birçok canlı türünün neslinin tükenmesi, yangınlar, çevre kirliliği, fosil kökenli doğal kaynakların bitme noktasına ulaşması toplumlar arasında var olma savaşını üst noktalara tırmandırırken, çok sayıda masum insanın hayatını kaybetmesine yol açmaktadır. Dünyamız ve insanlığın geleceğini güvence altına alması açısından iklim değişikliği ile mücadelede son 15 yıllık süreçte çok ciddi önlemlerin alınması gerekmektedir (IPCC, 2018).

Bu kapsamda iklim değişiminin önüne geçilmesinde bilhassa ozon tabakasına zarar veren gazların oluşumunun azaltılması büyük önem taşımaktadır. Bu konuda karbonun yeryüzünde depolanması gerekmektedir. Bu depolamanın yapılabileceği en önemli kaynakların başında doğal olarak kendisini yenileyebilme yeteneğine sahip olan ormanlar gelmektedir (Saraçoğlu, 2018). Bu kapsamda tüm dünyada ve ülkemizde alanı ve kalitesi her geçen gün azalan doğal orman kaynaklarının korunması ve devamlılığının sağlanması zorunludur (Oliver ve Larsson, 1999). Ormanların devamlılığı üzerinde biyotik ve abiyotik çok sayıda faktörün etkisi bulunmaktadır. Bu faktörlerin başında insan kaynaklı olan veya olmayan yangınlar gelmektedir. Özellikle saf ve monokültür şeklinde olan ormanların işletilmesinde orman yangınları önemli bir tehdit oluşturmaktadır. Bu tehdidin ortadan kaldırılmasında ve yangın riskinin azaltılmasında yanıcı madde miktarının azaltılması ve olası yangın durumlarında müdahale imkanı sağlayacak fiziki tedbirlerin önceden planlanmasını gerekmektedir (Çanakçıoğlu, 1993). Bu fiziki tedbirlerin başında yangın emniyet şeridi olarak da kullanılan ve genç meşcerelerde yapılacak gençlik ve sıklık bakımı çalışmaları için alana ulaşmada ve çalışmaların belirli bir rotasyon çerçevesinde planlanmasında ve gerçekleştirilmesinde çok önemli rol oynayan bakım patikaları gelmektedir (Genç, 2004).

Bu araştırmada da Batı Karadeniz Bölgesinde bulunan ve karaçamın (*Pinus nigra* Arnold.) optimal doğal yayılış alanlarından birisi olan Kastamonu-Araç yöresinde çeşitli orman işletme şefliklerinde gerçekleştirilen karaçam doğal gençleştirme alanlarında yapılacak bakım patikalarının yerlerinin ve sayısının belirlenmesinde dinamik analitik hiyerarşi metodunun kullanılması (D-AHP) ve bu bakım patikalarının yerlerinin ve sayısının belirlenmesinde etkili olan faktörlerin önceliklendirilmesi amaçlanmıştır.

MATERYAL VE METOT

Materyal

Araştırma Kastamonu-Araç Yöresinde bulunan Karkalmaz, Gölcük, Merkez ve Sarpun Orman İşletme Şefliklerinde yer alan farklı bakı ve yükselti kademelerinde bulunan ve ekolojik amenajman planına göre işletilen saf, doğal, aynı yaşlı ve tek tabakalı sıklık ve ince ağaçlık çağında bulunan karaçam meşcerelerinde gerçekleştirilmiştir (Şekil 1). Araştırmada toplam 1061 ha alana sahip olan 10 bölmecikteki bakım meşcereleri incelenmiştir. Araştırma alanı Batı Karadeniz alt iklim tipinin etkisi altındadır. Ortalama sıcaklık 21,3C, ortalama yağış 1162mm olup, sub-öksin orman kuşağında yer almaktadır. Araştırma alanında jeolojik yapı kratesea dönemine dayanmakta olup, toprak derin toprak, strüktür kırıntılı ve tekstür kumlu-killi—balçık niteliğindedir. Araştırma alanında bakı güney ve güneydoğu ağırlıklı olup, yükselti 135m ile 1060m arasında değişmektedir (Anon., 2016) Araştırma objesini oluşturan bölmeler genel olarak üst ve orta yamaçta bulunmaktadır.

Şekil 1. Araştırma alanı

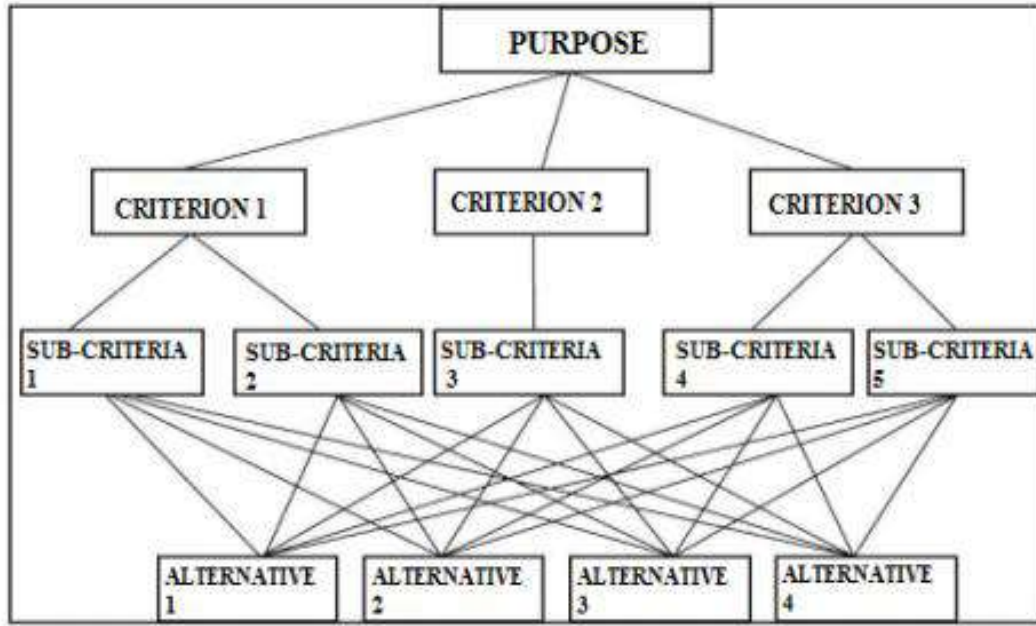
Metot

Çalışmada farklı meşcere kuruluş özelliklerinin yer aldığı resimli ve görsellik değeri yüksek olan 20 sorudan oluşan bir anket çalışması hazırlanmıştır. Çalışmanın ikinci aşamasında görüşmelerin gerçekleştirileceği kişi sayısının belirlenmesi amaçlanmıştır (Örnek büyüklüğünün belirlenmesi). Örnek Büyüklüğü aşağıda yer alan formül yardımıyla tespit edilmiştir:

$$n \geq \frac{Z^2 \times N \times p \times q}{N \times D^2 + Z^2 \times p \times q} \quad (1)$$

Burada; n: Örnek büyüklüğünü, Z: Güven katsayısını (%95'lik güven düzeyi için Z=1,96 alınmıştır), N: Ana kütle büyüklüğünü, p: İstenen özelliğin bulunma durumu (p=0,5 alınmıştır), q: 1-p ve D: Kabul edilen örnekleme hatasını (%10 alınmıştır) göstermektedir (Karasar, 1994).

Bu tespitlere göre araştırma alanında değişik eğitim seviyesinden toplam 365 kişi ile görüşme yapılarak anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Çalışmada verilerin değerlendirilmesinde Dinamik Analitik Hiyerarşi Yönteminde yararlanılmıştır. Yöntemin değerlendirme süreçleri aşağıdaki gibi gerçekleşmiştir (Şekil 2);

Şekil 2. Araştırmada kullanılan D-AHP modeli (Saaty, 1990)

Bu çalışmada D-AHP yönteminin kullanılmasında asıl amacı, tüm değişkenlerin hem kendi arasında hem de kendi içlerinde hesaplanacak iterasyonlar ile değerlendirilmesi ve bu değerlendirmelerin neden olacağı gelişmiş çok sayıda çözüm alternatifinin bulunmaya çalışması oluşturmaktadır. Araştırmada kullanılan değişkenlerin isimleri ve sembolleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmada kullanılan değişkenler ve sembolleri

Sıra No	Değişken Adı	Sembol
1	Sıklık	SK
2	Gelişim çağı	GÇ
3	Kapalılık	K
4	Bakım tekniği	BT
5	İş gücü ve ekipman	İŞG
6	Transport imkanları	T
7	Bütçe	B

Diğer taraftan AHP yönteminde olduğu gibi bu araştırmada da farklı eğitim seviyelerinden olan konuyla ilgili paydaşlara uygulanan 20 soruluk ankete verilen cevaplar aşağıda belirtilen ve Saaty, 1990 tarafından geliştirilen indekse göre değerlendirilmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Anket sonuçlarını değerlendirmede kullanılan indeks (Saaty, 1990).

Önem Derecesi	Kapsam
1	Önemsiz
3	Eşit Derecede Öneme Sahip
5	Orta Derecede Önemli
7	Önemli
9	Çok Kuvvetli Derecede Önemli
11	Aşırı Derecede Önemli
Ardışık Çift Sayılar (2,4,6,8)	Karasız Kalınması Durumu

SONUÇ VE TARTIŞMA

Araştırmada kullanılan değişkenler üzerinde yapılan tespitler, anket sorularına verilen cevaplar, amenajman ve detay silvikültür planlarından elde edilen bilgiler D-AHP yöntemi ile değerlendirildikten sonra hesaplanan birkaç düzeltme katsayısı ile düzeltilerek değişkenlere ait düzeltilmiş ve faktörlerin önceliklendirilmesinde kullanılan karşılaştırmalı değerler elde edilmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Faktörlere ait önceliklendirmede kullanılan düzeltilmiş karşılaştırma değerleri

Değişkenler	SK	GÇ	K	BT	İŞG	T	B	Ağırlık (%)	Güvenlik Katsayısı
SK	0.54	0.48	0.35	0.31	0.28	0.38	0.52	0.39	7.52
GÇ	0.51	0.42	0.33	0.29	0.25	0.32	0.48	0.37	7.46
K	0.48	0.37	0.28	0.23	0.22	0.27	0.45	0.31	7.43
BT	0.42	0.31	0.20	0.21	0.16	0.24	0.43	0.30	7.38
İŞG	0.36	0.28	0.13	0.17	0.14	0.22	0.36	0.21	7.31
T	0.21	0.15	0.12	0.15	0.13	0.16	0.31	0.15	7.29
B	0.17	0.15	0.10	0.13	0.10	0.14	0.27	0.13	7.25

Tablo 3'deki değerler incelendiğinde SK'nın bakım patikalarının sayısının ve yerlerinin belirlenmesinde etkili olan en önemli değişken olduğu tespit edilirken, B'nin bu konuda etkisi en az olan değişken olduğu tespit edilmiştir. Bu konuda ülkemizde yeterli sayıda araştırma bulunmamaktadır. Bu konuda İran'da gerçekleştirilen bir araştırmada da aynı zamanda orman yolu olarak değerlendirilen bakım patikalarının sıklığının ve yerinin belirlenmesinde meşcere kuruluş özelliklerinin oldukça önemli olduğu ve bu özelliklerden kapalılık ve sıklığın diğer tüm meşcere elemanlarını etkilemesi nedeniyle daha da ön plana çıktığı vurgulanmıştır (Parsakhoo vd., 2010).

Araştırmada kullanılan D-AHP kapsamında değişkenlerin etki değerleri ve önem dereceleri de belirlenmiştir (Tablo 4).

Tablo 4. Değişkenlerin etki değerleri ve önem sıraları

Değişkenler	\bar{x}	Toplam varyansı açıklama oranı (%)
SK	8.71	30.6
GÇ	7.69	25.3
K	6.85	12.8
BT	6.63	11.2
İŞG	5.78	10.4
T	5.49	5.7
B	4.37	4.1

Tablo 4'te yer alan değerler incelendiğinde meşcere sıklığı bakım patikalarının sayısının belirlenmesinde ve yoğunluğunun hesaplanmasında en etkili faktör olarak ortaya çıkmakta olup, bu faktörü sırasıyla meşcere gelişim çağı, kapalılık, bakım tekniği, işgücü ve ekipman, transport koşulları ve bütçe takip etmektedir. Bu konuda Amerika'da küçük orman sahipleri için yapılan bir araştırmada da özellikle %35.4-%43.6 oranlarında toplam varyansı açıklama yüzdeleri ile sıklık, kapalılık, tabakalılık ve alandaki ortalama servet değişkenlerinin planlama sürecinde etkili rol oynadığı tespit edilmiştir (Kramer, 2001).

D-AHP yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen analizler sonucunda elde edilen tüm bu veriler ışığında araştırma alanını oluşturan Karkalmaz, Gölcük, Araç (Merkez) ve Sarpun Orman İşletme şefliklerinde incelenen karaçam doğal gençleştirme alanlarında optimum bakım patikası sayısı ve bu sayının tahmin edilme güvenilirliği yüzdesi Tablo 5'de gösterilmiştir.

Tablo 5. İşletme şeflikleri düzeyinde optimum bakım patikası sayısı tahmini ve tahmin güvenilirlik düzeyi

İşletme Şeflikleri	Gençleştirme Alanı Büyüklüğü (Ha)	Optimum Bakım Patikası Sayısı (Adet)	Tahmin Güvenilirliği (%)
Karkalmaz	12.6	123	97
Gölcük	15.3	135	96
Araç (Merkez)	18.4	146	98
Sarpun	7.9	118	95

Tablo 5'deki değerlere göre öncelikle doğal gençleştirme alanı büyüdükçe D-AHP yöntemi ile bakım patikalarının tahmin edilmesinde güvenilirlik düzeyinin arttığı belirlenmiştir. Bununla birlikte büyüklerin bakılmaksızın araştırma alanı oluşturan toplam 4 orman işletme şefliğinde bulunan karaçam doğal gençleştirme alanlarında D-AHP ile bakım

patikalarının sayısının belirlenmesinde güvenilirlik düzeyi %95'in altına düşmemektedir. Bu söz konusu çok boyutlu karar vermenin çok kısıtlı sayıdaki değişken ile belirtilen bu sorunun çözümlenmesinde oldukça etkili olabildiğini göstermektedir. Bu alanda yapılan ve çok boyutlu karar verme teknikleri uygulanarak gerçekleştirilen bir araştırmada Hırvatistan'daki doğal ve bakım çağındaki ormanlarda önceliklendirilmenin yapılması ve yatırım projelerinin etkinliğinin belirlenmesi için AHP yönteminin tüm paydaşların istek ve görüşlerini ortak paydada buluşturan bir yöntem olması nedeniyle kullanıldığı ve bu uygulama sonucunda AHP yöntemi ile söz konusu önceliklendirmelerin gerçekleştirilmesinde küçük ve özel bir indeksin %95 güven aralığında geliştirildiği saptanmıştır (Pellegrini vd., 2013).

ÖNERİLER

Araştırmadan elde edilen bulgular ve bu bulguların konuyla doğrudan ya da dolaylı ilgili önceki çalışmalar ile karşılaştırılması sonucunda araştırma alanında bulunan karaçam doğal gençleştirme alanlarında yapılacak bakım patikalarının sayısının belirlenmesi hususunda aşağıda maddeler halinde belirtilen önerilerin uygulamacılar tarafından dikkate alınmasının yararlı olacağı düşünülmektedir;

- Birey sayısının çok yoğun olduğu sıklık ve ince ağaçlık çağlarında sıklık ve ilk aralama müdahaleleri vejetasyon mevsiminin sonunda tekniğine uygun olarak yapılmalıdır. Bu durumun meşcere sağlığı ve kalitesi üzerinde çok olumlu etkileri vardır
- Bakım patikalarını yoğunluğu 30 m²/ha'ın altına düşmemelidir.
- Bakım patikalarının sayısı 110'un altına inmemelidir.
- Bakım patikalarında yanıcı madde birikimi önlenmeli ve bakım patikaları temiz tutulmalıdır.
- Yangınlarda mekanize ekiplerin müdahalesini kolaylaştırmak için patika genişliği 5m' den az olmamalıdır.
- Bakım patikaları ters eğim içermemeli üst yamaçtan alt yamaca doğru olmalı ve mutlaka bir sırt ya da vadi yoluyla bağlantısı yapılmalıdır.
- Bakım patikalarının planlanmasında detaylı arazi etüdü yapılmalı ve tüm ekolojik faktörler ile meşcere kuruluşlarına ilişkin karakteristikler alınacak deneme alanları vasıtasıyla aktüel olarak belirlenmelidir.

KAYNAKLAR

Anonim, (2016). Araç (Merkez), Sarpun, Karkalmaz ve Gölcük Orman İşletme Şefliği Amenajman Planları, Ankara.

Çanakçıoğlu, H. (1993). Forest Coservation (Special Section), University of İstanbul, Faculty of Forestry Press, No:412/3623, İstanbul.

Genç, M. (2004). Techniques of Silviculture, S.D.Ü Faculty of Forestry Press, No: 46, Isparta.

IPCC (2018). Dünya iklim değişikliği örgütü yıllık değerlendirme raporu, Roma, 257 s.

Karasar, N. (1994). Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler. ISBN 975-954-32-1-6, Ankara, 292 s.

Kramer, B.W. (2001). Forest road contracting, construction and maintenance for small forest woodland, owners. Oregon State University, 84 p.

Oliver, C., Larson, B. (1999). Forest Stand Dynamics, Hills Publisher, New York, 116p.

Parsakhoo, A., Lofalian, M., Hosseini, S.A. (2010). Forest roads planning and construction in Iranian forestry, Journal of Civil Engineering and Construction Technology 1(1): 14-18.

Pellegrini, M., Grigolato, S., Cavalli, R. (2013). Spatial multi-criteria decision process to define maintenance priorities of forest road network: an application in the Italian Alpine Region, Croatian Journal of Forest Engineering 34 (1): 31-42.

Saraçoğlu, N. (2018). Global Climate Change, Bioenergy, Energy Forestry and Renewable Energy Sources, Efil Publisher, Ankara, 668p.

Saaty, T.L. (1990). How to Make a Decision: The Analytic Hierarchy Process. European Journal of Operation Reserach 48:9-26.

SARIÇAMIN (*Pinus sylvestris* L.) TOHUM ÖZELLİKLERİ İLE İKLİM PARAMETRELERİNİN İLİŞKİSİ

*Doç. Dr. Tuğrul VAROL¹

Prof. Dr. Halil Barış ÖZEL¹

¹Bartın Üniversitesi, Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Bölümü,

Sorumlu yazar: tugrulvarol@gmail.com

ÖZET

İklim değişikliği tüm doğal kaynakların popülasyon içi ve popülasyonlar arası ilişkilerini değiştirmiştir. Bu durumun bir sonucu olarak bir çok canlı türünün doğal yayılış alanı, meyve verimliliği, üreme durumu ve gelişimi önemli ölçüde zarar görmüş ve farklılaşmıştır. Bu çalışmada Erzurum yöresi doğal Sarıçam (*Pinus sylvestris* L.) ormanlarına ilişkin 3 farklı popülasyonda tohum özellikleri (konalak sayısı, tohum sayısı ve çimlenme yüzdesi) ile iklim parametreleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bu doğrultuda 67 yıllık araştırma alanına ilişkin iklim verileri kullanılarak standardize edilmiş yağış ve evapotranspirasyon indeksi (SPEI) ile tohum özellikleri arasındaki ilişkiyi belirlemek için Spearman Korelasyon Analizi uygulanmıştır. Diğer taraftan söz konusu üç popülasyona ait 14 yıllık (2004-2017) tohum özellikleri tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre konalاک sayısı ile SPEI arasında $r = 0.71$, tohum sayısı ile SPEI arasında $r = 0,83$ düzeylerinde ilişki tespit edilmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda araştırma alanında sarıçam tohum özellikleri üzerinde bilhassa 2012 ve 2013 yıllarında yaşanan uzun süreli ve şiddetli kuraklığın oldukça etkili olduğu ve tohum özelliklerini olumsuz yönde etkileyerek türün araştırma alanındaki ormanlarının doğal süksesyon çerçevesinde devamlılığını tehlikeye sokmaya başladığı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sarıçam, Erzurum, SPEI, Tohum özellikleri, Popülasyon.

THE RELATIONSHIP BETWEEN CLIMATE PARAMETERS AND SEED CHARACTERISTICS OF SARIÇAMIN (*Pinus sylvestris* L.)

ABSTRACT

Climate change has changed the in-population and inter-population relationships of all natural resources. As a result of this situation, the natural distribution area, fruit productivity, reproduction status and development of many species have been significantly damaged and differentiated. In this study, seed characteristics (number of cones, number of seeds and percentage of germination) and climate parameters were investigated in 3 different populations of natural yellow pine (*Pinus sylvestris* L.) forests of Erzurum region. In this direction, Spearman Correlation Analysis was applied to determine the relationship between standardized precipitation and evapotranspiration index (SPEI) and seed characteristics using climate data of 67 years of research area. On the other hand, 14 years (2004-2017) seed characteristics of these three populations were determined. According to the results, $r = 0.71$, SPEI and $r = 0.83$ and SPEI and SPEI $r = 0.86$, respectively. As a result of the investigations,

it has been determined that the long-term and severe drought in 2012 and 2013 has been highly effective on the seeds of scotch seed and it has been found that the forests in the research area of the species started to endanger the continuity within the natural succession.

Keywords: Scotch pine, Erzurum, SPEI, seed characteristics, population

GİRİŞ

Ekosistem ve süreçleri üzerinde etkili olan iklim değişikliğinin etkenlerinden olan karbondioksit ve kuraklık seviyelerindeki artış gibi faktörleri inceleyen çalışmalarda bir artış görülmektedir (Mueller et al., 2005). Özellikle kurak ve yarı kurak bölgelerdeki vejetasyonlar üzerinde büyük değişimlere sebep olabilen kuraklık (Breshears et al., 2005), yağışlardaki azalmayla birlikte bitki türleri çeşitliliği ve kompozisyonları üzerinde de değişimlere neden olmaktadır (Gitlin et al., 2006). Kuraklığın artması ile sadece vejetasyon yapısının yanı sıra arazi-bitki üzerinde de etkili olmaktadır (Adams et al., 2009). Ayrıca kuraklığın; fotosentezi sınırlandırması, bitki içerisinde besin maddelerinin dolaşımında, kök ve sürgünlerde karbon tutulmasında değişiklikler meydana getirmesi (Turtola et al., 2003) gibi direkt etkilerinin yanı sıra kabuk böcekleri gibi sekonder zararlılar üzerinde de etkili olarak (Breshears et al., 2008) indirekt etkiler oluşturmaktadır. Bitkilerin hayatiyetleri ve kuraklık arasındaki ilişkinin incelendiği pek çok çalışmada canlılık ile su stresi ilişkilendirilmiş olup bitki örtüsünün üreme etkinliğindeki değişim irdelenmemiştir (McDowell et al., 2008). Türler dikkate alındığında ise; Juniperus türlerinin kuraklığa karşı Pinus türlerine göre daha toleranslı olduğu belirlenmiştir (Breshears et al., 2008). Bununla birlikte tüm canlılarda olduğu gibi orman kaynaklarının da geleceğinin garanti altına alınması ve devamlılığının sağlanması gerekmektedir. Günümüzün en önemli çevre sorunu olan küresel ısınma ve iklim değişikliği ormanların da geleceğini tehdit etmektedir. Bu kapsamda tüm ağaç türlerinin genetik yapısının korunması amacıyla insitu ve exsitu koruma önlemlerinin alınması gerekmektedir. Küresel ısınma ve iklim değişikliği bitki örtüsü üzerinde önemli etkiler yaratarak özellikle orman ağaçlarının ve verimli orman alanlarının geleceğini tehlike altına atmaktadır. Bu nedenle gen iklim değişikliği ve küresel ısınmanın orman gen kaynakları üzerinde meydana getirdiği değişimler ve eğilimlerinin periyodik olarak güncel teknikler ile incelenmesi gerekmektedir. Bu çalışmada Türkiye’de değişik ekolojik koşullarda gerçekleştirilen ağaçlandırma çalışmalarında yaygın olarak kullanılan sarıçamın tohum özellikleri üzerine iklim değişikliğinin etkileri belirlenmeye çalışılmıştır.

MATERYAL

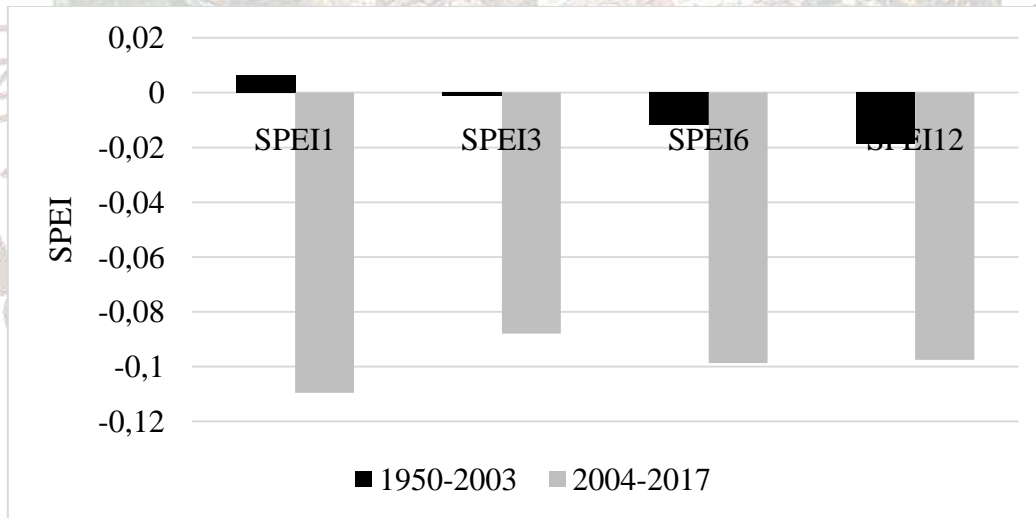
Kuraklığın etkisini belirlemek için *Pinus sylvestris* L’e ait kozalak sayısı, ortalama boy ve çap, ortalama bir yıllık kozalak sayısı, ortalama iki yıllık kozalak sayısı, kozalak eni, kozalak nemi, tohum uzunluğu, tohum eni, tohum sayısı gibi parametreler SPEI (Standard Precipitation Evapotranspiration Index) değerleriyle ilişkilendirilmiştir. Söz konusu ölçümler vejetasyon süresi 5 ay olan, 30 klonun bulunduğu, 10.2 ha büyüklüğündeki Erzurum Orman

Bölge Müdürlüğü sınırlarında bulunan 57 yaşındaki sarıçam meşcerelerinde gerçekleştirilmiştir. Söz konusu meşcerelerden 2004-2017 dönemine ait elde edilen 14 yıllık veriler çalışmada kullanılmıştır.

METOT

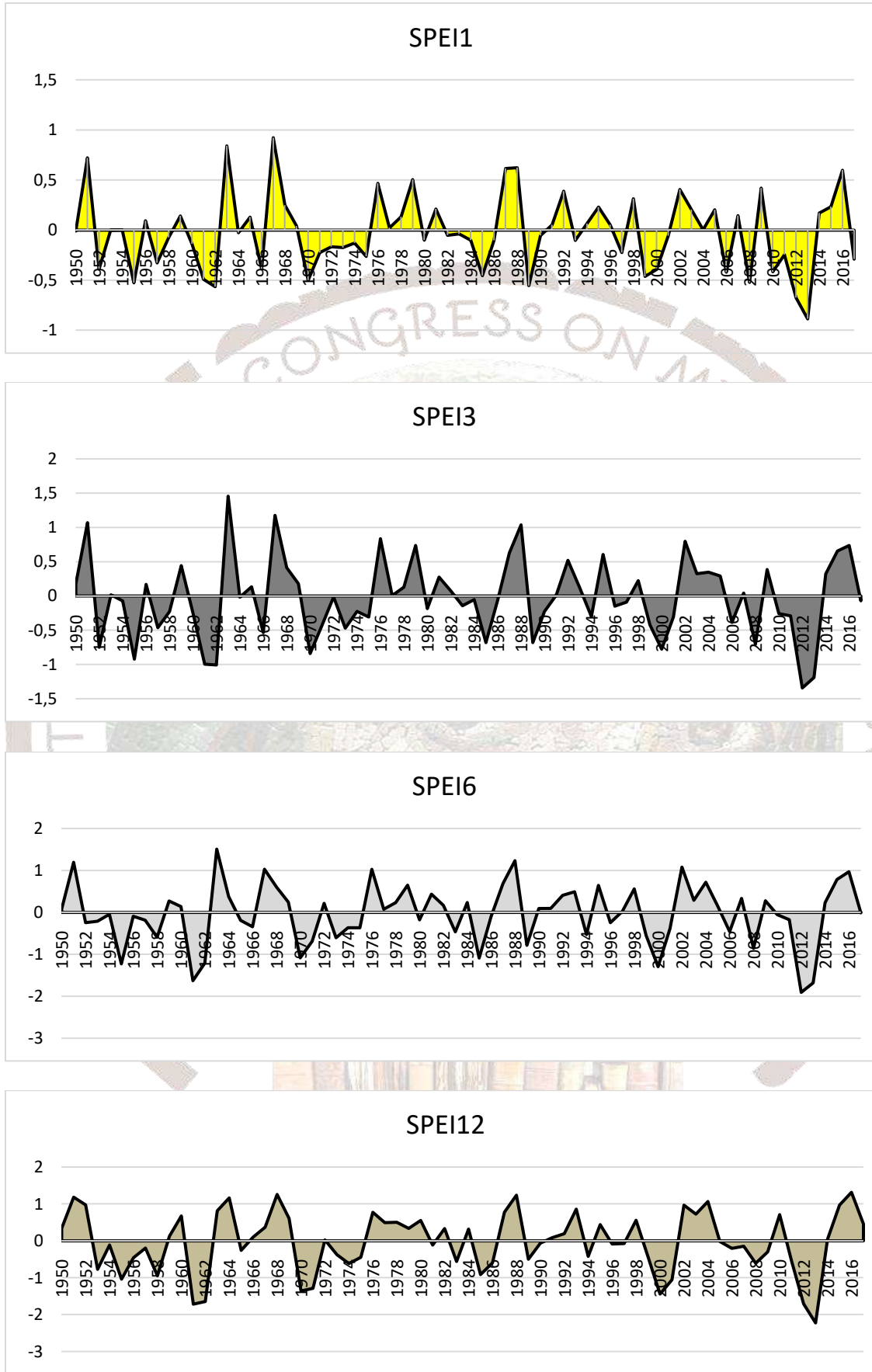
SPEI değerlerinin hesaplanması ile istatistiksel işlemler R 3.5.1 programı aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. SPEI değerleri beş aylık vejetasyon periyodunun ortalaması alınarak hesaplanmıştır. SPEI'nin hesaplanmasındaki dört aşama sırasıyla;

- ▶ SPEI hesaplanmasında ilk aşama potansiyel terleme ve buharlaşmanın hesaplanmasıdır.
- ▶ İkinci aşamada incelenen ay için yağış değerinden potansiyel ve buharlaşma değeri çıkarılarak o aydaki su fazlalığı ya da su azlığı elde edilir.
- ▶ Üçüncü aşamada bulunan bu sonuçlar log-logistic olasılıksal dağılım fonksiyonuna dönüştürülür.
- ▶ Dördüncü ve son aşamada da log-logistic olasılıksal dağılım fonksiyonundan elde edilen su fazlalığı ya da su azlığı olasılıkları için ters-standart normal dağılım fonksiyonu kullanılarak SPEI değerleri elde edilmektedir.

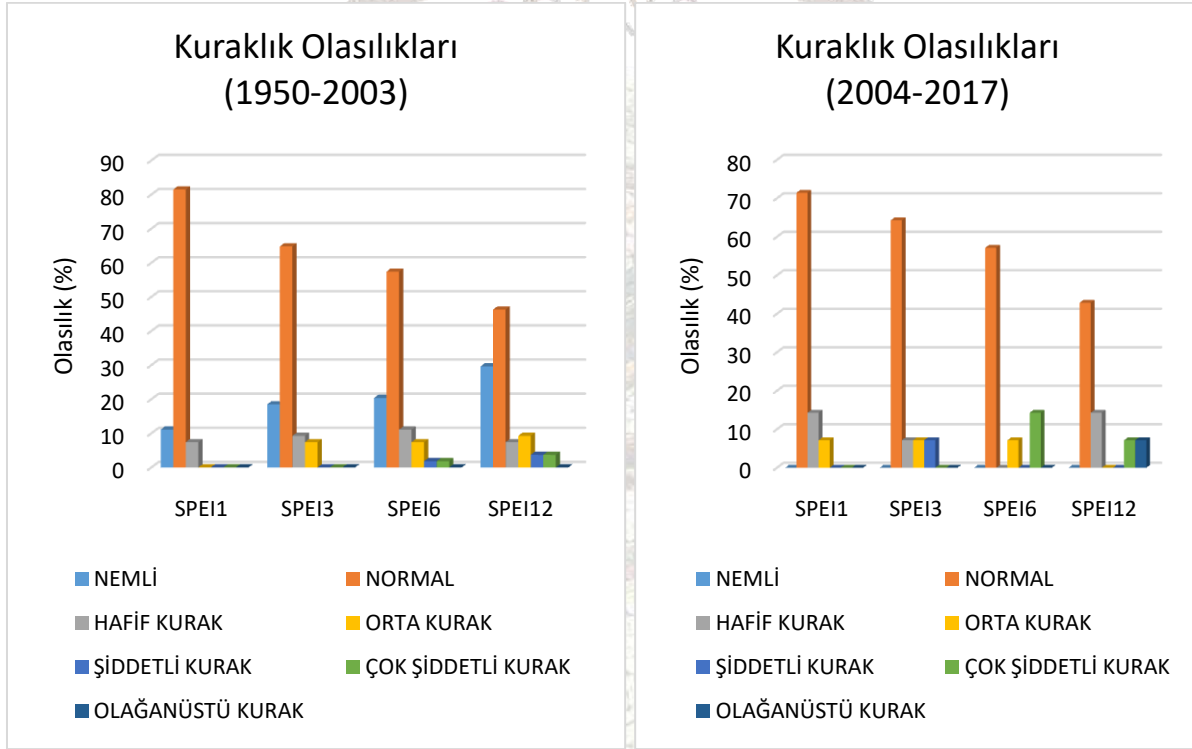
Şekil1. 1950-2003 ile 2004-2017 periyotlarında SPEI değerlerinde meydana gelen değişim.

1950 ile 2017 yılları arasındaki vejetasyon periyotlarındaki SPEI değerleri incelendiğinde 2004 yılından itibaren önceki dönemlere göre daha kurak bir iklimin hüküm sürdüğü görülmektedir (Şekil1). 1961 yılından sonra meydana gelen en büyük kuraklık değeri incelenen bütün SPEI değerleri için (SPEI1, SPEI3, SPEI6, SPEI12) 2013 yılında meydana gelmiştir. SPEI değerleri bakımından en çarpıcı dönem ise 2010-2014 yılları arasının olması 1950 yılından itibaren kurak birkaç yılın art arda geldiği dönemin yaşanmış olmasıdır. 1950-2017 periyodunda hesaplanan SPEI değerleri Şekil 2'de görülmektedir.

Şekil 2. 1950-2017 periyodundaki SPEI1, SPEI3, SPEI6 ve SPEI12 değerleri

Ayrıca 1950-2003 ile 2004-2017 periyotları kuraklık meydana gelme olasılıkları bakımından değerlendirildiğinde Şekil3'de görülebileceği gibi SPEI değerleri bakımından büyük farklılıklar bulunmamakla birlikte SPE3, SPEI6 ve SPEI12 değerleri kuraklık seviyeleri bakımından farklılık arz etmektedir. Özellikle şiddetli (SPEI3), çok şiddetli (SPEI6 ve SPEI12) ve olağanüstü kurak (SPEI12) periyotların meydana gelme olasılığı gittikçe artmaktadır. Ayrıca 1950 yılından beri meydana gelen en önemli kurak dönemlerden biri olan 2008 yılındaki Erzurum ve çevresi için SPEI değerlerindeki değişim hesaplanmış olup Şekil 4'de gösterilmiştir.

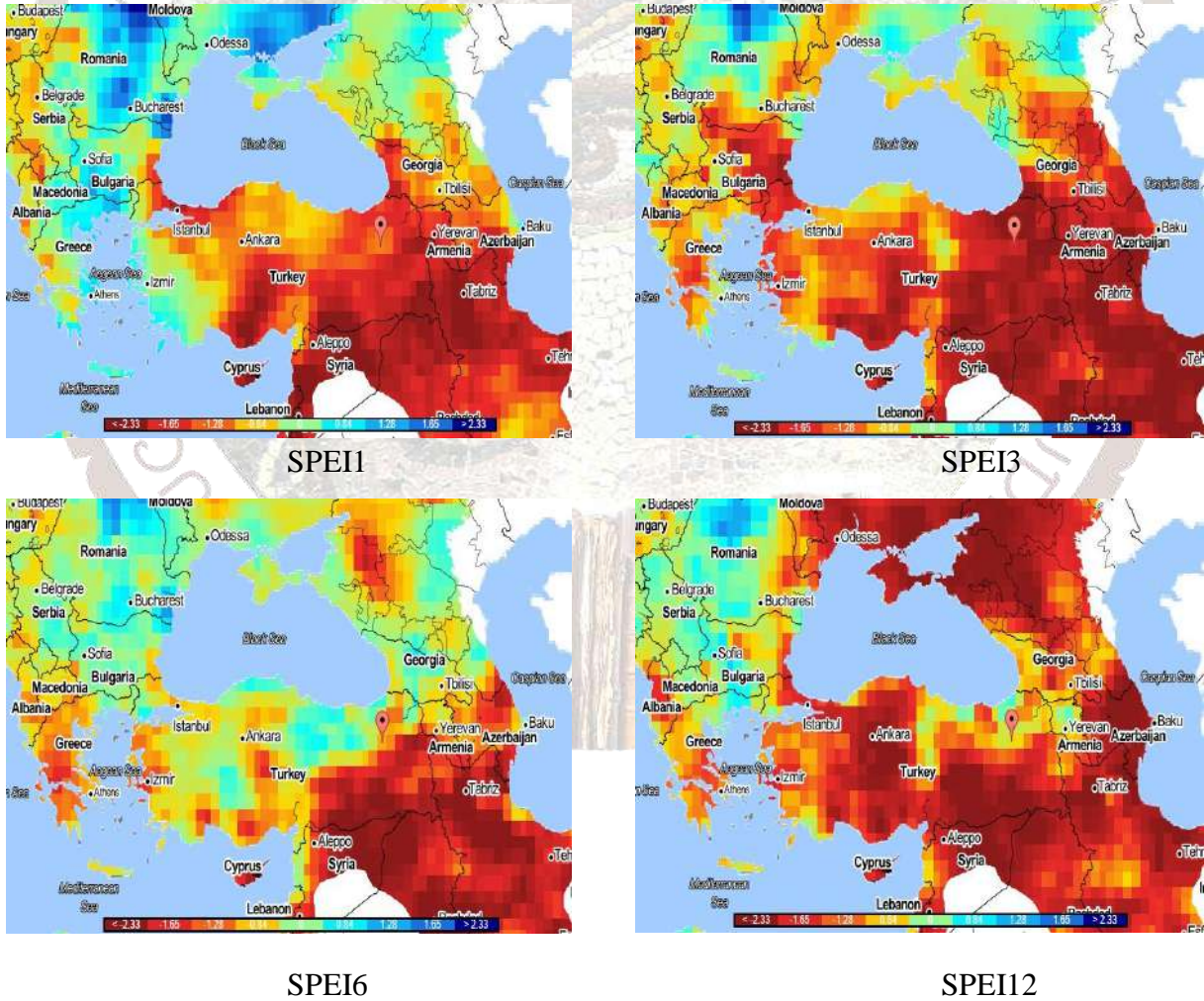
Şekil 3. 1950-2003 ile 2004-2017 periyotları için kuraklık olasılıkları

Kozalak ve tohum özellikleri üzerinde kuraklık etkisiyle meydana gelen farklar multiple post hoc karşılaştırmaları için devamında Duncan testinin uygulandığı çift yönlü Varyans analizi ile test edilmiştir. İki değişkenli lineer korelasyon analizleri ise Spearman korelasyon testi ile gerçekleştirildi.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Farklı kuraklık seviyelerinde sarıçam meşcerelerinden elde edilen değerler incelendiğinde kuraklığın bazı bileşenleri üzerinde farklılık yarattığı görülmektedir (Tablo 1). Tablo 1'den de görüleceği gibi kuraklık ölçümlerin gerçekleştirildiği tohum eni dışındaki tüm parametreler için %99 güven düzeyinde etkili olmuştur. Kuraklığın gerek parametreler gerekse söz konusu parametreler için seçilen 3 bloğun her birinde etkili olduğu ve şiddetli kuraklık sınıfında yer alan 2012, hafif kuraklık şiddetindeki 2008 ve nemli olarak belirlenen 2014 yıllarına ait parametrelerin Duncan testi sonuçlarına göre birbirlerinden farklı olduğu

saptanmıştır. Özellikle sedir tohum bahçesinde tespit edilen bir ve iki yaşındaki kozalak sayıları üzerinde normal ve şiddetli kuraklık tipleri arasında belirlenen %54'lük bir azalmaya paralel olarak sarıçam meşceresinde de %87'lik azalma tespit edilmiştir. Yine benzer şekilde 1 ve 2 yaşındaki kozalakların sayısında sedir tohum bahçesinde orta şiddetteki kuraklıkta %22'lik bir azalma meydana gelirken sarıçam meşcerelerinde %21'lik bir azalma görülmüştür. Nitekim küresel iklim değişikliğinin sonuçlarından birisi olan kuraklığın etkileri sonucunda sarıçamlar üzerinde de ağır zararlar meydana gelmekle birlikte çamların daha kanaatkar bir büyüme seyrine ve genetik tabana sahip olmaları nedeniyle daha az zarar gördükleri bildirilmektedir (Aber et al., 2001). Buna göre kozalak sayısı, ortalama uzunluk, göğüs yüksekliği çapı, 1 ve 2 yaşındaki kozalak sayıları, kozalağın uzunluğu, genişliği ile nemi gibi değişkenlerin sayısını ve gelişimini tüm kuraklık tiplerinin %6 ile %87 arasında azalttığı belirlenmiştir. Bu konuda farklı türlerin gen koruma alanlarında yapılan çeşitli araştırmalar sonucunda da özellikle kuraklığın boy büyümesi ve çap gelişimi ile erkek ve dişi çiçek oluşumlarını olumsuz yönde etkilediği ve polen üretiminin ortalama %28.6-65.4 arasında azaldığı belirtilmektedir (Gienapp et al., 2008). Varol ve Özel (2017) tarafından yapılan çalışmada da bu değişimin %5-50 arasında olduğu vurgulanmıştır.

Şekil 4. 2008 yılı Erzurum ve çevresi SPEI değerleri

Tablo 1. Sarıçam kozalak ve tohum özellikleri üzerinde kuraklık seviyelerinin etkisi

	Uygulama			ANOVA	
	Şiddetli kuraklık (2012)	Hafif kuraklık (2008)	Nemli (2014)	F ^{1,2,3,4}	P
Kozalak sayısı	12.39±2.29 ^b	18.15±3.26 ^b	98.63±18.47 ^a	304.4 ¹	2.00 10 ⁻¹⁶
Ortalama boy	476.15±88.15 ^c	530.99±95.41 ^b	563.66±105.43 ^a	24.94 ²	7.27 10 ⁻¹¹
Block1	385.38±39.75 ^c	432.65±26.71 ^b	461.33±44.16 ^a	40.55 ¹	4.19 10 ⁻¹⁴
Block2	507.25±58.19 ^b	567.78±80.25 ^a	591.80±88.80 ^a	12.54 ¹	1.17 10 ⁻⁵
Block3	535.83±74.67 ^b	592.55±73.09 ^a	637.85±82.12 ^a	17.31 ¹	2.60 10 ⁻⁷
Ortalama çap	123.28±31.09 ^c	144.37±28.27 ^b	162.93±35.15 ^a	46.82 ²	2.00 10 ⁻¹⁶
Block1	92.30±9.86 ^b	126.43±20.15 ^a	135.83±17.21 ^a	55.96 ¹	2.00 10 ⁻¹⁶
Block2	137.25±23.94 ^b	147.85±32.90 ^b	173.30±30.23 ^a	15.63 ¹	9.61 10 ⁻⁷
Block3	140.28±22.08 ^c	158.83±19.13 ^b	179.65±37.08 ^a	20.38 ¹	2.56 10 ⁻⁸
Ortalama bir yıllık kozalak sayısı	52.57±2.74 ^c	88.88±6.02 ^b	113.05±7.36 ^a	34.99 ⁴	1.27 10 ⁻¹⁴
Block1	35.43±1.74 ^b	95.85±7.50 ^a	89.28±6.12 ^a	14.52 ³	2.17 10 ⁻⁶
Block2	53.27±2.68 ^c	90.35±4.99 ^b	128.78±8.40 ^a	17.52 ³	2.02 10 ⁻⁷
Block3	69.00±2.56 ^b	80.45±5.03 ^b	121.10±6.64 ^a	12.30 ³	1.35 10 ⁻⁵
Ortalama iki yıllık kozalak sayısı	46.70±2.44 ^b	82.05±5.88 ^a	79.65±5.60 ^a	20.11 ⁴	5.20 10 ⁻⁹
Block1	33.67±1.10 ^b	63.82±4.71 ^a	64.45±4.68 ^a	8.90 ³	2.46 10 ⁻⁴
Block2	50.00±2.74 ^b	97.09±6.55 ^a	73.90±4.67 ^{ab}	9.74 ³	1.19 10 ⁻⁴
Block3	56.44±2.51 ^b	85.26±5.68 ^{ab}	100.41±6.33 ^a	7.83 ³	6.29 10 ⁻⁴
Kozalak eni (mm)	32.13±3.41 ^b	35.02±3.34 ^a	34.74±3.64 ^a	8.46 ¹	3.71 10 ⁻⁴
Kozalak nemi (%)	36.13±2.24 ^b	43.20±2.68 ^a	44.05±3.55 ^a	91.65 ¹	2.00 10 ⁻¹⁶
Tohum uzunluğu (mm)	6.00±0.66 ^b	6.80±1.09 ^a	6.82±0.99 ^a	10.22 ¹	8.08 10 ⁻⁵
Tohum eni (mm)	3.82±0.58 ^a	3.82±0.58 ^a	4.05±0.57 ^a	2.12 ¹	0.125
Tohum sayısı (adet)	30.13±11.68 ^a	49.33±9.34 ^a	70.50±11.23 ^a	0.12 ¹	8.44 10 ⁻⁵

Meşcerelerde kozalak verimi ve tohum karakteristikleri üzerinde klon sayısı ve genetik yapının etkilerinin yanı sıra çevresel faktörlerin de çok büyük bir etkisi bulunmaktadır. Bu kapsamda çevre faktörlerinde meydana gelen değişimlerin gen kaynakları üzerindeki etkisi periyodik olarak incelenmeli ve çevre faktörleri ile bu hususların karşılıklı ilişkileri somut

olarak ortaya konulmalıdır (Bilir et al., 2003). Bu bulgular doğrultuda gerçekleştirilen bu araştırma kapsamında da SPEI değerleri ile kozalak üretimi ve tohum karakteristikleri arasındaki ilişkiler Spearman Korelasyon Analizi kullanılarak incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre sedir tohum bahçesinde, tohum uzunluğu ve sayısı, için $P>0.005$ olup diğer bütün değişkenlere ait ölçümlerde $P<0.005$ 'dir. İstatistiksel açıdan en anlamlı değerler sarıçamda; kozalak sayısında ($r=-0.71$), tohum sayısında ($r=0.83$) elde edilmiştir. Bu sonuçlar sarıçamda kozalak sayısındaki değişimin yaklaşık %71'inin, tohum sayısındaki değişimin %83'ünün kuraklıkla açıklanabileceğini göstermektedir. Tohum kaynaklarındaki gelişim, kozalak üretimi ve tohum karakteristikleri ile çevresel faktörler (sıcaklık, yağış, nem vb.) arasındaki ilişkileri inceleyen araştırma çalışmalarına çok fazla rastlanmamaktadır. Özellikle Türkiye'de bu konuda yapılan orijinal araştırmaların sayısı oldukça yetersizdir. Bu kapsamda özellikle biyolojik çeşitlilik ile çevresel faktörlerin ilişkilerinin incelendiği çalışmalarda da kozalak ve tohum üretimi ile tohum karakteristikleri arasında kuvvetli ilişkilerin olduğu belirlenmiştir. Bu konuda *Abies alba*'da yapılan bir araştırmada kuraklık ve su stresi ile büyüme ve tohum verimi arasında $P>0.01$ güven düzeyinde ve %73.2 oranında bir ilişkinin olduğu saptanmıştır (Macias et al., 2006). Bu konuda kuzey Amerika'da yapılan diğer bir araştırmada da ağaçların yıllık halka gelişimi ile kuraklık arasında %82.4 gibi önemli ve pozitif yönde etkili bir ilişki tespit edilmiştir (Stahle et al., 2007). Yine kuraklığın fotosentez ve biyolojik çeşitlilik üzerindeki etkilerinin incelendiği bir başka araştırmada da kuraklık stresi ile fotosentez arasında negatif yönde %73.5 ve kuraklık stresi ile bitkisel biyolojik çeşitlilik arasında ise negatif yönde %79.7 oranında bir ilişkinin olduğu saptanmıştır (Yurkonis and Meiners, 2006).

ÖNERİLER

Araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda Erzurum yöresinde son 14 yıl içerisinde yapılan ölçümlere dayanılarak sarıçam meşcerelerinde tohum kaynaklarının devamlılığının sağlanması ve söz konusu türlere ait ağaçlandırma çalışmalarının gerçekleştirilebilmesi için çevresel faktörlerin türler üzerindeki etkisi periyodik olarak takip edilmeli ve riskli durumların ortaya çıkması halinde araştırma konusu olan türlere ait yeni in-situ ve ex-situ gen kaynakları tesis edilmelidir.

KAYNAKLAR

Aber, J., R.P. Neilson, S., McNulty, J.M. Lenihan, D. Bachelet and R.J. Drapek. (2001). Forest processes and global environmental change: predicting the effects of individual and multiple stressors. *BioScience* 51: 735-751.

Adams, H. D., Guardiola-Claramonte, M., Barron-Gafford, G. A., Villegas, J. C., Breshears, D. D., Zou, C. B., ... and Huxman, T. E. (2009). Temperature sensitivity of drought-induced tree mortality portends increased regional die-off under global-change-type drought. *Proceedings of the national academy of sciences*, 106(17), 7063-7066.

- Bilir, N., K.S. Kang, K.S. and D. Lindgren. (2003). Fertility Variation and Effective Number in the Seed Production Areas of *Pinus radiata* and *Pinus pinaster*. *Silvae Genetica* 52 (2):45-88.
- Breshears, D. D., Cobb, N. S., Rich, P. M., Price, K. P., Allen, C. D., Balice, R. G., ... and Meyer, C. W. (2005). Regional vegetation die-off in response to global-change-type drought. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 102(42), 15144-15148.
- Breshears, D. D., Myers, O. B., Meyer, C. W., Barnes, F. J., Zou, C. B., Allen, C. D., ... and Pockman, W. T. (2008). Tree die-off in response to global change-type drought: mortality insights from a decade of plant water potential measurements. *Frontiers in Ecology and the Environment*, 7(4), 185-189.
- Gienapp, P., C. Teplitsky, J.S. Alho, J.A. Mills and J. Merila. (2008). Climate change and evolution disentangling environmental and genetic responses. *Molecular Ecology* 18:167-178.
- Gitlin, A. R., Sthultz, C. M., Bowker, M. A., Stumpf, S., Paxton, K. L., Kennedy, K., ... and Whitham, T. G. (2006). Mortality gradients within and among dominant plant populations as barometers of ecosystem change during extreme drought. *Conservation Biology*, 20(5), 1477-1486.
- Macias, M., L. Andreu, O. Bosch, J.J. Camarero and E. Gutierrez. (2006). Increasing aridity is enhancing silver fir (*Abies alba* Mill.) water stress in its South-western distribution limit. *Climate Change* 79: 289-313.
- McDowell, N., Pockman, W. T., Allen, C. D., Breshears, D. D., Cobb, N., Kolb, T., ... and Yezzer, E. A. (2008). Mechanisms of plant survival and mortality during drought: why do some plants survive while others succumb to drought?. *New phytologist*, 178(4), 719-739.
- Mueller, R. C., Scudder, C. M., Porter, M. E., Talbot Trotter, R., Gehring, C. A., and Whitham, T. G. (2005). Differential tree mortality in response to severe drought: evidence for long-term vegetation shifts. *Journal of Ecology*, 93(6), 1085-1093.
- Stahle, D.W., F.K. Fye, E.R. Cook and R.D. Griffin. (2007). Tree-ring reconstructed megadroughts over North America since A.D. 1300. *Climate Change* 83: 133-149.
- Turtola, S., Manninen, A. M., Rikala, R., and Kainulainen, P. (2003). Drought stress alters the concentration of wood terpenoids in Scots pine and Norway spruce seedlings. *Journal of chemical ecology*, 29(9), 1981-1995.
- Varol, T., Ozel, H. B. and Bilir, N. (2017). Drought effects on productivity and growth characteristics in seed orchards. *Pak. J. Bot*, 49(4), 1225-1229.
- Yurkonis, K.A. and J.J. Meiners. (2006). Drought impacts and recovery are driven by local variation in species turnover. *Plant Ecology* 184: 325-336.

BİR ÜNİVERSİTE HASTANESİNDE CERRAHİ BRANŞLARDA GÖREV YAPMAKTA OLAN ARAŞTIRMA GÖREVLİLERİ ARASINDA HASTA KAN YÖNETİMİ HAKKINDA FARKINDALIK DURUMUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Mahmut ARSLAN

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tıp Fakültesi, mahmutarslan177@gmail.com

ÖZET

Giriş ve amaç: Canlı bir doku olan kanın transfüzyonu, sıvı organ nakli gibi kabul edilmektedir. Kan transfüzyonunun enfeksiyöz ve nonenfeksiyöz birçok potansiyel riskleri olduğu gibi ekonomik olarak da yüksek maliyeti vardır. 2010 yılında Dünya Sağlık Örgütü tarafından da vurgulanan Hasta Kan Yönetimi (HKY) konsepti, hastalarda daha iyi sonuçlara ulaşmak için kanıta dayalı medikal ve cerrahi uygulamaları zamanında kullanarak, hemoglobün konsantrasyonunu idame ettirmeye, hemostazisi optimize etmeye ve kan kaybını minimize etmeye yönelik uygulamaları içerir. HKY'nin 3 temel taşı vardır: Hastanın eritrosit kitlesinin optimize edilmesi, kan kaybının minimize edilmesi ve hastanın anemiye olan fizyolojik toleransının optimize edilmesi.

Bu çalışmada hastanemizde cerrahi branşlarda görev yapmakta olan araştırma görevlilerinin kan transfüzyonu uygulamaları ve Hasta Kan Yönetimi hakkındaki bilgilerini değerlendirmek amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem:

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tıp Fakültesindeki cerrahi branş araştırma görevlilerine 26 sorudan oluşan anket uygulanmıştır. Anket soruları demografik verileri, kan transfüzyonu ile ilgili aldıkları eğitimleri, transfüzyonla ilgili yaklaşımlarını ve HKY hakkındaki farkındalıklarını içermektedir.

Bulgular:

Anket çalışmasına toplam 43 araştırma görevlisi katıldı: 9 anesteziyoloji ve reanimasyon, 3 beyin cerrahisi, 1 çocuk cerrahisi, 4 genel cerrahi, 13 kadın hastalıkları ve doğum, 2 KBB, 9 ortopedi ve travmatoloji, 2 üroloji. Ankete katılanların %83'ü (n:36) uzmanlık eğitimleri boyunca kan transfüzyonu ile ilgili hiç eğitim veya seminare katılmadıklarını bildirdiler. Kan ve ürünleri transfüzyonu hakkındaki bilgi düzeyinizi nasıl değerlendirirsiniz sorusuna 34 katılımcı (%79) az veya orta şekilde yanıt verdi. İntraoperatif kanama sırasında daha önceden belirlenmiş transfüzyon algoritmaları kullanıyor musunuz sorusuna katılımcıların %55'i evet yanıtını verdi. Eğer eritrosit transfüzyonu gerekiyorsa her zaman en az 2 ünite mi verirsiniz sorusuna 13 katılımcı evet yanıtı verdi. Hasta Kan Yönetimi Konsepti hakkında bilginiz var mı sorusuna katılımcıların %81'i (n:35) hayır ilk kez duyuyorum yanıtını verdi.

Sonuç: Kan transfüzyonu gibi önemli bir konuda gerek tıp eğitimi gerekse uzmanlık eğitimi sırasındaki ders saatleri artırılmalıdır. Meslek hayatlarında sıkça kan transfüzyonu ile ilgili kararlar verecek olan cerrahi araştırma görevlilerine ihtisas sırasında Hasta Kan

Yönetimi gibi güncel ve önemli bir konuda mutlaka seminer veya kurs gibi faaliyetlerle eğitim verilmeli ve bu eğitimler güncel bilgilerle tekrarlanmalıdır.

Anahtar kelimeler: Kan transfüzyonu, hasta kan yönetimi, anket

Giriş

Canlı bir doku olan kanın transfüzyonu, sıvı organ nakli gibi kabul edilmektedir (1). Kan transfüzyonunun enfeksiyöz ve nonenfeksiyöz birçok potansiyel riskleri olduğu gibi ekonomik olarak da yüksek maliyeti vardır (2). Kan transfüzyonunun morbidite ve mortaliteyi arttırdığına dair bulguların artması ile birlikte sadece çok gerekli durumlarda transfüzyon yapılması eğilimi ağırlık kazanmıştır. Artan bilimsel kanıtlarla beraber transfüzyon eşiği olarak kabul edilen hemoglobin değeri 10 gr/dL'den 6-7 gr/dL'ler düzeyine kadar gerilemiştir. Daha da önemlisi standart eşik değerler yerine hasta merkezli yaklaşımlar ön plana çıkmıştır. Bu gelişmeler ışığında 2010 yılında Dünya Sağlık Örgütü tarafından Hasta Kan Yönetimi (HKY) konseptinin önemi vurgulanmıştır.

HKY, klinik sonuçları iyileştirmeyi ve hasat güvenliğini arttırmayı amaçlayan kanıta dayalı bir konsepttir (3). HKY'nin 3 temel taşı vardır: Hastanın eritrosit kitlesinin optimize edilmesi, kan kaybının minimize edilmesi ve hastanın anemiye olan fizyolojik toleransının optimize edilmesi (4). HKY konseptiyle kan ürünü merkezli yaklaşımdan hasta merkezli yaklaşıma (asıl amaç hastanın sonuçlarını iyileştirmek) geçmenin önemi vurgulanmıştır. Birçok çalışmada HKY konseptinin hastanelerde uygulamaya konulması ile klinik sonuçlarda iyileşme ve eritrosit transfüzyonunda azalma olduğu bildirilmiştir (5,6,7).

Bu çalışmada hastanemizde cerrahi branşlarda görev yapmakta olan araştırma görevlilerinin kan transfüzyonu uygulamaları ve Hasta Kan Yönetimi hakkındaki bilgilerini değerlendirmek amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem:

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tıp Fakültesindeki cerrahi branş araştırma görevlilerinden Tablo 1'de görülen 26 sorudan oluşan anketi cevaplamaları istenmiştir. Elde edilen cevaplar değerlendirilmiş ve analiz edilmiştir.

Tablo 1: Anket Soruları

1. Hangi ana bilim dalında görev yapmaktasınız?
2. Kaç yaşındasınız, asistanlığınızın kaçınıcı yılındasınız?
3. Tıp (fakülte) eğitiminizde kan ve kan ürünleri transfüzyonu için kaç saat eğitim aldınız? (ders, seminer vb...) a. Hiç b. 1 saat c. 2 saat d. 3 saat e. 4 saat ve üzeri
4. Uzmanlık eğitiminizde kan ve kan ürünleri transfüzyonu için kaç saat eğitim aldınız? (ders, seminer vb...) a. Hiç b. 1 saat c. 2 saat d. 3 saat e. 4 saat ve üzeri
5. Kan ve ürünleri transfüzyonu için hasta onamı alıyor musunuz?
6. Kan ve ürünleri transfüzyonu hakkındaki bilgi düzeyinizi nasıl değerlendirirsiniz? a. Hiç yok b. Az c. Orta d. İyi e. Çok iyi
7. Majör elektif cerrahi öncesi konvansiyonel koagülasyon testlerini ne sıklıkla değerlendiriyorsunuz? (PT, INR, PTT, trombosit sayısı) a. Nadiren veya hiç b. Hastaların ortalama yarısında c. Hastaların çoğunda/tamamında

8. Bilinen kanama veya koagülasyon bozukluğu olan hastaları (hemofili, faktör eksikliği vb..) ne sıklıkla bir hematologla konsülte ediyorsunuz? a. Nadiren veya hiç b. Hastaların ortalama yarısında c. Hastaların çoğunda/tamamında
9. Preoperatif dönemde hastalardan kanama öyküsü ile ilgili anamnez alıyor musunuz? a. Nadiren veya hiç b. Hastaların ortalama yarısında c. Hastaların çoğunda/tamamında
10. Klinik veya ailesel kanama öyküsü olmayan hastalardan da preop konvansiyonel koagülasyon testleri (INR, PT, PTT, trombosit sayısı) istiyor musunuz? a. Nadiren veya hiç b. Hastaların ortalama yarısında c. Hastaların çoğunda/tamamında
11. Kliniğinizde cerrahi sırasında kanama riski olan hastalarda elektif cerrahiden 4-8 hafta önce anemi açısından değerlendirme yapılıyor mu? a. Nadiren veya hiç b. Hastaların ortalama yarısında c. Hastaların çoğunda/tamamında
12. Eğer preoperatif değerlendirmede anemi saptanırsa etiyojisi araştırılıyor mu? a. Nadiren veya hiç b. Hastaların ortalama yarısında c. Hastaların çoğunda/tamamında
13. Elektif cerrahi öncesi demir eksikliği anemisini demir desteği ile tedavi ediyor musunuz? a. Nadiren veya hiç b. Hastaların ortalama yarısında c. Hastaların çoğunda/tamamında
14. Preoperatif anemi ile postoperatif mortalite arasında ilişki olduğunu biliyor musunuz? a. evet okuydum b. tahmin ediyorum c. duymuştum d. bilgim yok
15. İntraoperatif kanama sırasında daha önceden belirlenmiş transfüzyon algoritmaları mı kullanıyorsunuz?
16. Kardiyovasküler hastalığı olmayanlarda aktif kanama sırasında transfüzyon eşliğiniz kaç g/dL dir? a. 6 b. 7 c. 8 d. 10
17. Eğer eritrosit transfüzyonu gerekiyorsa her zaman en az 2 ünite mi verirsiniz? (EVET/HAYIR)
18. Belirgin kanaması olan hastalarda fibrinojen konsantrasyon veya fonksiyon eksikliğinden şüphelendiğiniz hastalarda ne sıklıkla fibrinojen konsantresi uyguluyorsunuz? a. Nadiren veya hiç b. Hastaların ortalama yarısında c. Hastaların çoğunda/tamamında
19. Kanama riski yüksek olan hastalarda peroperatif kanamayı ve transfüzyon ihtiyacını azaltmak için Tranexamic asidi ne sıklıkla kullanıyorsunuz ? a. Nadiren veya hiç b. Hastaların ortalama yarısında c. Hastaların çoğunda/tamamında
20. Koagülopatisi olan hastalarda vücut ısısı ve plazma pH'ı tedavi algoritmanızın bir parçası mı? Hastaların transfüzyon kan ve ürünleri ihtiyacını değerlendirebilme yetiniz sizce nasıl?
21. Eritrosit için a. zayıf b. orta c. iyi d. çok iyi e. mükemmel
22. Plazma için a. zayıf b. orta c. iyi d. çok iyi e. mükemmel
23. trombosit için a. zayıf b. orta c. iyi d. çok iyi e. mükemmel
24. kriyopresipitat veya fibrinojen için a. zayıf b. orta c. iyi d. çok iyi e. mükemmel
25. Transfüzyon sırasında ateşi olan hastayı değerlendirmek ve yönetmek konusunda bilginiz sizce nasıl? a. zayıf b. orta c. iyi d. çok iyi e. mükemmel
26. 3 temel ögesi eritrosit kitlesinin optimizasyonu, kan kaybının azaltılması ve hastanın anemiye olan fizyolojik toleransının optimizasyonu olan Hasta kan yönetimi konsepti (Patient Blood Management) hakkında bilginiz var mı? birden fazla şık işaretleyebilirsiniz a. hayır ilk kez duyuyorum b. seminere katıldım c. kursa katıldım d. kitap, literatür okudum e. kıdemlilerimden, hocalarımdan duymuştum

Bulgular

Anket çalışmasına hastanemizde görev yapmakta olan 52 araştırma görevlisinden 43'ü katıldı: 9 anesteziyoloji ve reanimasyon, 3 beyin cerrahisi, 1 çocuk cerrahisi, 4 genel cerrahi, 13 kadın hastalıkları ve doğum, 2 KBB, 9 ortopedi ve travmatoloji, 2 üroloji. Ankete katılanların ortalama yaşı 30,1; ortalama ihtisas süresi ise 2,09 yıldır. Araştırma görevlilerinden %83'ü (n:36) uzmanlık eğitimleri boyunca kan transfüzyonu ile ilgili hiç eğitim veya seminere katılmadıklarını; %41'i tıp fakültesi eğitimi boyunca kan transfüzyonu ile ilgili hiç eğitim almadıklarını bildirdiler. Kan ve ürünleri transfüzyonu hakkındaki bilgi düzeyinizi nasıl değerlendirirsiniz sorusuna 34 katılımcı (%79) az veya orta şekilde yanıt verdi.

Katılanların %83'ü majör elektif cerrahi öncesi konvansiyonel koagülasyon testlerini hastaların çoğunda veya tamamında uyguladıklarını; %86'sı kanama riski olan hastalarda elektif cerrahiden 4-8 hafta önce anemi açısından değerlendirme yaptıklarını belirtmelerine rağmen %55'i demir eksikliği anemisini demir desteği ile tedavi etmediklerini bildirdiler. İntraoperatif kanama sırasında daha önceden belirlenmiş transfüzyon algoritmaları kullanıyor musunuz sorusuna katılımcıların %55'i evet yanıtını verdi. Eğer eritrosit transfüzyonu gerekiyorsa her zaman en az 2 ünite mi verirsiniz sorusuna 13 katılımcı evet yanıtı verdi. Hasta Kan Yönetimi Konsepti hakkında bilginiz var mı sorusuna katılımcıların %81'i (n:35) hayır ilk kez duyuyorum yanıtını verdi.

Tartışma

Bu anket çalışması ile hastanemizde kan transfüzyonunun sık uygulandığı cerrahi bölümlerdeki araştırma görevlilerinin kan transfüzyonu uygulamalarını ve HKY hakkındaki bilgilerini değerlendirmeyi amaçladık. Elde ettiğimiz sonuçlar bu konuda önemli eksiklikler olduğunu bize gösterdi. Gördük ki gerek tıp fakültesi gerekse uzmanlık eğitimi boyunca kan transfüzyonu ile ilgili eğitim süreleri yeterli değil. Araştırma görevlilerinden hiçbiri kan transfüzyonu ile ilgili bilgi düzeyini çok iyi olarak tanımlamaması düşündürücü. Genel olarak hastaların preoperatif dönemde kanama riskleri ve anemi bakımından tarandığını saptadık ama demir eksikliği tanısı alanların tedavi edilme oranlarının yetersizdi. İntraoperatif kanama yönetiminde önceden belirlenmiş algoritma kullanım oranları neredeyse yarı yarıyaydı. Aktif kanama sırasındaki transfüzyon eşiği sorusuna katılanların yarıdan fazlası yanlış cevap verdi. Hastaların kan ve ürünleri transfüzyon ihtiyacını değerlendirebilme yetisi özellikle de eritrosit dışındaki kan ürünleri için yetersizdi.

Sonuç

Kan transfüzyonu gibi önemli bir konuda gerek tıp eğitimi gerekse uzmanlık eğitimi sırasındaki ders saatleri artırılmalıdır. Meslek hayatlarında sıkça kan transfüzyonu ile ilgili kararlar verecek olan cerrahi araştırma görevlilerine ihtisas sırasında Hasta Kan Yönetimi gibi güncel ve önemli bir konuda mutlaka seminer veya kurs gibi faaliyetlerle eğitim verilmeli ve bu eğitimler güncel bilgilerle tekrarlanmalıdır. Bu konuda hastanelerde HKY konseptinin uygulamaya geçmesini sağlayacak komiteler oluşturulmalıdır.

Kaynaklar

1. Beattie WS, Karkouti K, Wijesundera DN, Tait G. Risk associated with preoperative anemia in noncardiac surgery: Single-center cohort study . Anesthesiology 2009;110 (3):574-81
2. Shander A, Goodnough LT: Why an alternative to blood transfusion? Crit Care Clin 2009; 25:261-77
3. Markowitz MA, Waters JH, Ness PM. Patient blood management: a primary theme in transfusion medicine. Transfusion 2014; 54: 2587
4. Isbister JP. The three-pillar matrix of patient blood management—an overview. Best Pract Res Clin Anaesthesiol 2013; 27: 69-84
5. Gross I, Seifert B, Hofmann A, Spahn DR. Patient blood management in cardiac surgery results in fewer transfusions and better outcome. Transfusion 2015; 55: 1075-81
6. Lasocki S, Krauspe R, von Heymann C, Mezzacasa A, Chainey S, Spahn DR. PREPARE: the prevalence of perioperative anaemia and need for patient blood management in elective orthopaedic surgery: a multicentre, observational study. Eur J Anaesthesiol 2015; 32: 160-7
7. Oliver JC, Griffin RL, Hannon T, Marques MB. The success of our patient blood management program depended on an institution-wide change in transfusion practices. Transfusion 2014; 54: 2617-24

WOLFGANG AMADEUS MOZART'IN SARAYDAN KIZ KAÇIRMA OPERASININ MÜZİKAL ÖZELLİKLERİ VE DÜŞÜNSEL ARKA PLANI

Dr. Öğr. Üyesi Bertan RONA

Giresun Üniversitesi, bertanrona@gmail.com

ÖZET

Klasik çoksesli müziğin en karakteristik temsilcisi olan ve 1756-1791 yılları arasında yaşayan Avusturyalı besteci Wolfgang Amadeus Mozart'ın 1782 tarihli *Saraydan Kız Kaçırma (Die Entführung aus dem Serail)* operası, içerdiği müzikal özellikler ve sergilediği düşünsel arka plan bakımından, bestecinin sanatı ve dünya görüşü ile ilgili önemli ipuçları sunmaktadır. Yirmi altı yaşındayken bestelediği bu eser, Mozart'ın yedi repertuar operası arasında Almanca olan iki tanesinden biri olduğu için ayrıca değer taşır. Doğum yeri olan Salzburg ve çevresindeki yüzlerce yıllık müzik birikimini bizzat babasından öğrenmiş olan besteciye önceleyen geleneğin getirdiği temel teknik, stil, konvansiyon ve protokoller, *Saraydan Kız Kaçırma* operasında çok açık bir biçimde kendilerini gösterdikleri gibi; Türkler üzerine olan ve finalde "Selim Paşa" karakterinin şahsında Türkler'in zarafet, bağışlayıcılık ve olgunluklarını ifade eden bir librettoyu tercih etmesi de Mozart'ın (Avrupa'da modernite olgusunun en güçlü biçimde yaşandığı yıllarda) tam olarak "anti-oryantalist" denilemese bile "Türk dostu" denilebilecek yaklaşımını ortaya koymaktadır. Eserin henüz *uvertür*ünden itibaren elindeki araçlarla Türk ve özellikle de mehter müziğini imite etmeye çalışan besteci, II. Viyana Kuşatması'nın üzerinden daha yüz yıl bile geçmemişken, çocukların "Türk umacı" masallarıyla korkutulduğu Viyana'da böyle bir eseri yazıp sahneleyerek yerleşik söylemin oldukça dışına çıkma riskini de göze almıştır. Bu çalışmanın amacı, *Saraydan Kız Kaçırma* operasında gözlenen müzikal özellikleri, bestecisi Mozart'ı teşmil edecek şekilde incelemek ve eserin dramatik yapısından yola çıkarak bestecinin düşünce dünyasını daha yakından tanımaktır. Çalışma, yorumlayıcı yaklaşımdan hareketle nitel bir yöntem kullanmakta ve doğrudan partitur ile librettoya odaklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mozart, Opera, Türkler, Oryantalizm, Modernite.

GİRİŞ

Mozart'ın, eserlerinde "Türk" temasına gösterdiği ilgi, iyi bilinen bir olgudur. Kronolojik sırayla K.109 *Sarayda Kiskançlık Balesi*, "Turkish" başlıklı K.219 *La Majör Keman Konçertosu*, K.331 *La Majör Piyano Sonatı*'nın *Rondo alla Turca* başlıklı üçüncü bölümü, K.344 *Zaide Operası*, K.384 *Saraydan Kız Kaçırma Operası* ve K.422 *Kahire Kazı Operası*, bestecinin Türk temalı eserleri arasındadır. Bu eserlerini bestelerken, Mozart'ın, *alla Turca* adı verilen modanın etkisi altında bulunduğu kesindir. Nitekim o dönemde bu akım kapsamında Türklerle ilgili onlarca opera bestelenmişti. Antonio Vivaldi'nin (1678-1741) *Bayezid* operası ile Gioacchino Rossini'nin (1792-1868) *Türk, İtalya'da* ve *II. Mehmet*

operaları buna örnek gösterilebilir. Ne var ki Mozart'ın ortaya koyduğu yaklaşımın sadece *alla Turca* modasıyla açıklanamayacağı da bilinmelidir. Besteci, kendi döneminde hâkim olan klasik oryantalist bakışın çok ötesine uzanan bir anlayışı, *Saraydan Kız Kaçırma* operasında ortaya koymayı bilmiştir.

Mozart'tan Karol Szymanowski'ye (1882-1937) varıncaya değin Türk (veya Doğu) müziğini imite etmeye çalışan klasik Batı müziği bestecilerinin başarılı olup olmadıkları, sonu gelmeyen tartışmaların konusu olmuştur. Bu bildiri açısından önemli olan, Mozart'ın bu imitasyonu hangi yollarla yaptığıdır. Bilindiği üzere bestecinin kullandığı müzik sistemi ve elindeki orkestra, klasik Türk musikisini aynen verebilecek nitelikte değildi. Zaten Mozart'ın amacının bu olduğu da tartışmaya açıktır. Çünkü o, yakından tanımadığı, sadece bazı izlenimlerine sahip olduğu bir müzik türünü, taklit etmekten çok, klasik Batı müziği sistemi içinde eriterek stilize etmeyi hedeflemekteydi. Mesele teknik bir incelemeye tabi tutulunca bestecinin bu hedefine ulaşmada ne kadar başarılı olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Çünkü Mozart'ın oryantal müziğin çeşnisini yakalayabilmek için sadece *Türk Marşı*'nda bile ortaya koyduğu teknik "hile"ler on beş başlık altında toplanabilir:

1. Kesintisiz tartım ve düzüm (ritim) akışı, (aynı minval üzere ritmik gidişler).
2. Gerek ezgi ve gerekse eşlikteki, vurma çalgı etkisindeki vurgulamalar.
3. Gürlük olarak fortanın, yani kuvvetli, gür tınlatmanın yeğlenmiş olması, (açık hava musikisi olması nedeniyle, mehter takımlarının çok gür çalmalarının etkisi).
4. Eşlik ritminin sadeleştirilmiş olması (kolay algılanabilmesi için sekizlik devinin egemendir).
5. Türk musikisinin tek sesli olması nedeniyle, az ve basit bir uyumun (armoninin) yeğlenmiş olması (böylece ezgi öndüzeye çıkarılmış olmaktadır).
6. Ses tekrarlarının çok yapılması, süregelen bas etkisi (dem sesine öykünme).
7. Ezginin sekizlilerle (oktavlarla) güçlendirilmesi, tek bir sesle eşliğin basitleştirilmesi (pedal ses olarak, özellikle orta bölümde).
8. Oryantal bir etki elde etmek amacıyla, esas seslerin sık sık geçici seslerle süslenmesi ve vurgulanması (... Türk Marşı'nın kapatışı).
9. Çatki sesler olarak (iskelet), üçlü aralığın öndüzeye çıkarılması (Lâ, Do, Mi).
10. Ezgi hareketlerinde adımların (en küçük aralık) egemen olması. Bu, Türk musikisinin en önemli özelliklerinden biridir. Batı ezgisinde atlamalar daha öndüzeydedir.
11. Bu özelliğin bir başka sonucu olarak, ezgi genliğinin genelde dar olması ve 5'li ya da 8'li içinde kalması.
12. Kısa ezgisel motifler kullanma (motif, müziğin bir anlam taşıyan en küçük biçim ögesi).
13. Sözlü eserlerde, söz motiflerinin (söylemlerin) de sık sık tekrarlanması.
14. Sekileme (sekvens) tarzı motif tekrarlarının sıkça kullanılması (... Türk Marşı'nın başı...)

15. Ritmik yükü, onaltılık ve sekizlik gibi küçük birimlerin üstlenmiş olması, özellikle onaltılık ritmik akışın belirginliği. (Gedikli, 1999.)

Şunu özellikle belirtmek gerekir ki Mozart'ın Türk musıkisi üzerine bilgisi, sadece askerî müzik hakkındaki birtakım izlenimleri ile sınırlıydı. Hayatı boyunca hiç bir klasik Türk musıkisi heyeti görüp dinlememiş, bu musikinin teknik ve üslup özelliklerini bilmeyen, bunun yerine yakın geçmişe kadar devam etmiş olan Osmanlı sefer ve kuşatmaları dolayısıyla özellikle Türk askerî müziği üzerine kişisel bir kanaate sahip olan bir besteci için bu durum son derece doğaldır. Onun Türk temalı veya tasvirli yapıtlarında Türk musıkisini melodik bakımdan olduğundan daha çok ritmik bakımdan taklit etmeye çalışmasının bir nedeni budur. Bir başka nedeni ise melodik modifikasyona göre algılanması, anlaşılması daha kolay olan ritmik değişikliklerin, çeşitli vurmali çalgılarla seslendirildiğinde (dinleyici için) kulağa çok daha renkli ve çarpıcı gelmesidir. Nitekim Mozart, ölçü ve ritimle ilgili bu uygulamalarını sadece *alla Turca* başlıklı piyano sonatı bölümünün bozkırdaki atlıları çağrıştıran bas figüründe değil *Saraydan Kız Kaçırma* operasının uvertüründeki büyük davul ve zil ile de gerçekleştirmiştir.

GELİŞME

Türkçe'ye *Saraydan Kız Kaçırma* biçiminde çevrilmiş olsa da aslında *Saraydan Kaçış / Saraydan Firar* anlamına gelen *Die Entführung Aus Dem Serail*, Mozart'ın iki Almanca operasından biridir. Eserin librettosu, Christian Friedrich Bretzner'in (1748-1807) besteci Johann André (1741-1799) için yazmış olduğu bir librettodan esinlenilerek Gottlieb Stephani (1741-1800) tarafından yazılmıştır. (Bretzner, daha sonraları kendi librettosunun izinsiz kullanıldığı iddiasıyla bu olaya büyük bir tepki gösterecektir.) 1782 yılında, bestecisi henüz yirmi altı yaşındayken yazılan ve yine aynı yılın 16 Temmuz günü Viyana'da ilk defa sahnelenen eser (Kobbé, 1997), yine bizzat Mozart tarafından *Singspiel* yani *şarkılı oyun* olarak tanımlanmıştır. Bu tür, İtalyan *opera buffa* ile Fransız *opera comique* türlerine benzer biçimde müziksiz salt konuşma geçişlerini de içermektedir (ne var ki *opera buffa*da eşliksiz konuşma yerine *recitativo* yer alır). Eserin müzikal açıdan olmasa da dramatik yönden protagonistleri arasında yer alan "Selim Paşa" karakteri ise tamamıyla bir konuşma rolü olarak tasarlanmıştır.

Saraydan Kız Kaçırma'nın uvertürü, dinleyiciye doğrudan mehterhanı hatırlatan bir girişle başlar. Bu girişte özellikle büyük davul ile zil, son derece aktif bir biçimde kullanılmıştır. Bunun nedeni, (vurmaliğin Asya kökenli olmaları gerçeğini bir yana bırakacak olursak) volümlü birer açık hava çalgısı olarak büyük davul ile zilin, mehterhanı taklit etmedeki kabiliyetleridir. Bu iki vurmali çalgı, açık bir biçimde kös ile çevganın yerine kullanılmışlardır. Zaman zaman bu grupla birlikte değerlendirilen küçük (piccolo) flüt de askerî etkiyi güçlendirecek şekilde değerlendirilmiştir. Zira "küçük flüt, trampetle işbirliği yaptığında, askerî duyguları deyi gücü hiçbir soluklu çalgıda yoktur." (Çalışır)

Uvertürün hemen başında karşılaşılan ve kemanlar arasında cereyan eden kontrpuan, atlıların koşuşturduğu bir meydan savaşının kargaşasını vermek bakımından çok başarılıdır. Uvertürün ABA formunda ve genel olarak eserin klasik Batı müziği konvansiyonlarına uygun olan yapısı, aslında pek çok yerde bu görünümün dışına çıkmaktadır. “Numaralı” nitelikte olan operanın *Chor der Janitscharen (Yeniçeriler Korosu)* başlıklı 5. bölümünde, müzik cümlelerinin asimetrik bir yapıda olduğu göze çarpmaktadır. Mozart burada, $8+8=16$ veya $16+16=32$ gibi klasik Batı müziğinin kabullerine uygun, alışıldık, aritmetik karakterde ve köşeli bir *periyod formunu* değil (sonda yer alan *koda* niteliğindeki 5 ölçü dışında bırakılacak olursa) $11+11=22$ gibi son derece asimetrik bir terkihi tercih etmiştir. Fuad Koray’, *Müzik Formları* kitabında, “üç ölçülük motiflere daha az tesadüf edilir” dedikten hemen sonra, “bilhassa Mozart’ın eserlerinde üç ölçülük motiflere daha çok rastlanır” deme ihtiyacı duyması (Koray, 1957), bestecinin hemen yukarıda sözünü ettiğimiz asimetri eğilimine ilişkin önemli bir veri sağlayabilir. *Yeniçeriler Korosu*’nda melodinin genel anlamda atlamalı değil yanaşık seslerle ilerlemesi ve 2’lilerin “oynak” yapısından kaynaklanan “oryantal” hava da parçanın bütününe yayılan (ve klasik Batı müziğinin standart, nicel, hesap işi yapısına oldukça aykırı olan) deformasyon hissini güçlendirmekte ve bu yapıya göre çok daha ayrıksı, tanımsız ve öngörülemez nitelikteki (klasik) Türk musıkisi tasavvuruna yaklaşmaktadır:

54. Coro.

Nº 5.
Allegro
non troppo.

Soprano.
Singt dem großen Haffa Lieder, dem großen Haffa Lieder, tö...ne feuriger Ge...fang, und vom U...fer
Au Ba...cha rendons hommage, rendons hom...mage, chan...tons partout ses hauts faits. La cie...mence est

Alto.
Singt
Au Ba...cha

Tenore.
Singt dem großen Haffa Lieder, dem großen Haffa Lieder, tö...ne feuriger Ge...fang, und vom U...fer
Au Ba...cha rendons hommage, rendons hom...mage, chan...tons partout ses hauts faits. La cie...mence est

Basso.
Singt
Au Ba...cha

Saraydan Kız Kaçırma, içindeki güzel arialara karşın *ansambl* yani ses topluluklarının ön planda olduğu bir operadır. Bilindiği gibi bestecinin yaşadığı çağda kentli bir orta sınıf dinleyici-izleyici kitlesi var olmadığı gibi, bugünkü anlamda opera sahneleri de mevcut

değildi. Günümüzdeki emsallerine oranla çok daha küçük olan bu sahneler dolayısıyla sesin uzağa iletilmesi ihtiyacı oldukça sınırlı olduğundan, şarkıcıların şan tekniği ve bestecilerin yazı stili açısından volümlü ses öncelikli bir arayış değildi. Ne var ki Giuseppe Verdi (1813-1901), Richard Wagner (1813-1883) ve Giacomo Puccini (1858-1924) aryalarıyla kıyaslandığında çok daha “mütevazı” görünen bu aryalar, solistler için adeta bir müzikalite ve disiplin okuludur. Çünkü Mozart, naturasından kaynaklanan çocuksu üslubu ve oyuna olan düşkünlüğü nedeniyle bu aryalarda, müziğin fiziksel-akustik doğasından kaynaklanan pek çok kuralı ihlal etmiştir. Sadece operalarında değil, diğer eserlerinde de karşılaşılan bu duruma en iyi örneklerden biri, *Saraydan Kız Kaçırma* operasında yer alan *Osmin'in Aryası*'nda bulunmaktadır. Burada besteci, genel olarak tiz seslerin *forte*, pes seslerin ise *piano* olması gereğini göz ardı ederek, şarkıcıdan bunun tam tersini istemiştir (tiz *re bemol* için *fp*, pes *fa* için *f*). Bu bildirinin konusu dışındaki başka bazı nedenleri de bulunan bu istek, insan sesinin doğasına aykırı ve klasik Batı müziğinin yüzlerce yıllık yerleşik pratiğine ters niteliktedir.

Mozart'ın, *Saraydan Kız Kaçırma* operasında ortaya koyduğu tüm bu uygulamalar, bestecinin Türk dünyasına duyduğu ilgiyi kanıtlar niteliktedir. Ne var ki müzikal perde aralanarak eserin librettosuna ve dramatik yapısına bakıldığı zaman, bu kez bestecinin Türklerle ilgili düşünceleri açık bir biçimde kendini göstermektedir: Türkler üzerine olan ve finalde “Selim Paşa” karakterinin şahsında Türkler'in zarafet, bağışlayıcılık ve olgunluklarını ifade eden bir librettoyu tercih etmesi, her şeyden önce Mozart'ın (Avrupa'da modernite olgusunun en güçlü biçimde yaşandığı yıllarda) tam olarak “anti-oryantalist” denilemese bile “Türk dostu” denilebilecek yaklaşımını ortaya koymaktadır. II. Viyana Kuşatması'nın üzerinden daha yüz yıl bile geçmemişken, çocukların “Türk umacı” masallarıyla korkutulduğu Viyana'da böyle bir eseri yazıp sahneleyen besteci, yerleşik söylemin oldukça dışına çıkma riskini göze almıştır. *Saraydan Kız Kaçırma* operasında tam olarak ne şekilde yerleşik söylemin dışına çıkıldığını anlayabilmek içinse doğrudan eserin dramatik yapısına odaklanmak gerekmektedir.

SONUÇ

Saraydan Kız Kaçırma operasının *snopsisi* yani konu özeti, şu şekildedir: Belmonte'nin uşağı Pedrillo, nişanlısı Konstanze ve onun dadısı Blonde, Osmanlı devlet adamı Selim Paşa'nın sarayına köle olarak satılmıştır. Paşa, Konstanze'yi beğenerek kendisi için ayırmış, Blonde'yi ise kendi adamı Osmin'e (Osman?) hediye etmiştir. Durumu öğrenerek saraya mimar kisvesi altında girmeyi başaran Belmonte, Pedrillo sayesinde Selim Paşa'nın güvenini kazanmıştır. Paşa, Konstanze'ye kibar davranmakta, onu birlikte olmak için zorlamamakta ve kendisini sevmesini beklemektedir. Bu arada Konstanze, dadısı Blonde aracılığıyla nişanlısı Belmonte'nin sarayda olduğunu öğrenmiştir. Koşullar olgunlaştığında saraydan kaçma hazırlığı yapan dörtlü, Osmin'i sarhoş ederek amaçlarına ulaşmayı planlamaktadır. Ne var ki Osmin beklenmedik bir biçimde ayılır ve kaçakları yakalayıp Selim Paşa'nın huzuruna getirir. Paşa'nın karşısında Belmonte'yi sevdiğini ve ondan

ayrılmaktansa ölümü tercih edeceğini söyleyen Konstantze büyük bir cesaret örneği sergiler. Bu arada Selim Paşa, yaptığı konuşmalardan, Belmonte'nin, kendisinin en büyük düşmanı olan Hristiyan komutan Lastados'un oğlu olduğunu anlar. Ne var ki herkesin beklediği idam emrini vermek üzereyken ansızın insafa gelir ve “bağışlamanın en büyük erdem olduğu”nu söyleyerek sevgilileri affeder, onları memleketlerine gönderir ve orada zaman zaman kendisini dostça anarlarsa memnun olacağını belirtir. (Altar, 2000.)

Bu özetten açık bir biçimde anlaşılabilceği gibi Pedrillo, Osmin ve Blonde, eserde komik unsur olarak bulunmaktadırlar. Pedrillo'nun mizah maskesi altındaki bilge tavrı ile Osmin'in ustaca betimlenmiş olan “sabit fikirli, kızgın ve kurnaz Şarklı” tiplmesi, özellikle dikkat çekicidir. Daha önce de belirtildiği gibi Mozart'ın başlangıçta şan partisi olarak yazmayı düşündüğü “Selim Paşa” rolü, bazı nedenlerden ötürü salt konuşmaya çevrilmiştir. Ancak bestecinin bu tercihi, (söz konusu form opera olmasına rağmen) “Selim Paşa” karakterinin dramatik önemini azaltmamıştır.

Saraydan Kız Kaçırma operasının yukarıda özetini verdiğimiz konusu ve bu konuyu işleyen librettosu, izleyici/dinleyiciyi doğrudan Belmonte ile Konstanze'nin aşkına odaklasa ve dramatik gerilimi çiftin kurtulup kurtulamayacağı merakı üzerinden kurgulasa da aslında olay akışını tek başına belirleyen karakter, Selim Paşa'dır. Çünkü finalde, çifti suç üstü yakaladığı hâlde cezalandırılmalarını değil beraber serbest bırakılmalarını emreden bizzat odur. Paşa'nın bu davranışı, eserin mutlu sonla bitmesini sağlamakla kalmaz, seyircinin katharsis duygusu yaşamasına vesile olur (Platon'un, “katharsis” terimini adil yöneticiler için kullandığı unutulmamalıdır).

Tüm bunlardan hareketle “Selim Paşa” karakterinin eserdeki fonksiyonunun sadece sevgililerin affedilmesi ile sınırlı kaldığını sanmak, büyük bir yanılğı olur. Zira izleyici/dinleyici, Selim Paşa'nın moral değerlerini ilk olarak Konstanze'ye yaklaşımı sırasında idrak eder. Köle olarak aldığı Konstanze kendisinin cariyesi olduğu hâlde, Selim Paşa onu fiziksel bir yakınlık için asla zorlamaz. Belmonte'den ve hayattan tamamen ümidini kesmiş olan Konstanze her şeye hazır olduğunu bildirse de, Selim Paşa tensel beraberliğin duygusal aşkı gerektirdiğini belirterek zorla güzellik olmayacağını ifade eder.

Saray'dan Kız Kaçırma operasının librettisti, Selim Paşa'nın bu moral değerlerini iyice zirveye taşımak için finalde kimsenin aklına gelmeyecek bir ayrıntıyı öne çıkarır: Paşa, öylesine kibar davrandığı Konstanze'yi, sevgilisi ile kaçarken suç üstü yakalamakla kalmamış, ayrıca Konstanze'yi kaçırmaya çalışan Belmonte'nin, baş düşmanı olan Hristiyan komutan Lastados'un oğlu olduğunu fark etmiştir. Ne var ki izleyici/dinleyici için sürpriz niteliğinde olan ve gerilimi son raddeye vardırır bu durum karşısında Selim Paşa, yapılması bekleneni yapmamış, tam tersine Belmonte ile Konstanze'yi affederek ülkelerine göndermiştir.

Görüldüğü üzere Mozart, Türklerle ilgili olarak ciddi önyargı hatta düşmanlıkların devam ettiği bir dönemde, bir Osmanlı sarayında hüküm süren Selim Paşa'yı zarif ve adil biri olarak betimleyerek Türklere ilişkin yerleşik kanıyı reddetmekle kalmamış, buna kontrast oluşturan bir tabloyu gündeme getirmiştir. Mensup olduğu medeniyetten duyduğu gizli rahatsızlığın yönlendirmesiyle geçmişte Türk Marşları besteleyen Mozart, *Saraydan Kız Kaçırma* operasından sonra da *Sihirli Flüt* gibi bir başyapıtla “öteki”ni ele almaya, medeniyetin olmadığı tabii bilinç-dışının izini sürmeye devam edecektir. Salzburg gibi görece küçük bir şehirde doğmasına karşın babasının kozmopolit kişiliğinden etkilenerek olgunlaşan Mozart'ın hümanist yaklaşımı, çağlar ötesine uzanacak kadar evrensel bir hümanizmi dışavurmaktadır. *Saraydan Kız Kaçırma* operası da tüm bu düşüncelerden hareketle (konuşmalı kısımlar özelinde) günümüzde iki, hatta üç dilli (Almanca, Türkçe, İngilizce) olarak sahneye konulabilmektedir.

KAYNAKÇA

Altar, C. M., (2000). *Opera Tarihi, Cilt 1*, Pan Yayıncılık, İstanbul.

Çalışır, F. *Çalgı Bilgisi*, Yeni Dağarcık Yayınları, Ankara.

Gedikli, N., (1999). *Bilimselliğin Merceğinde Geleneksel Musiklerimiz ve Sorunları*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.

Kobbé, G., (1997). *The New Kobbé's Opera Book*, Ebury Press, London.

Koray, F., (1957). *Müzik Formları*, Maarif Basımevi, İstanbul.

**RAFFAELLO'NUN BİR YAPITINDAN HAREKETLE
SEMAVİ DİNLERİN İNSAN VE ENSTRÜMAN SESLERİNE BAKIŞI ÜZERİNE
BAZI DÜŞÜNCELER**

Dr. Öğr. Üyesi Bertan RONA
Giresun Üniversitesi, bertanrona@gmail.com

ÖZET

Rönesans sanatının en büyük isimlerinden olan İtalyan ressam Raffaello'nun (1483-1520) *Santa Cecilia Vecd Esnasında* (1514) adlı çalışması, Bologna'daki Pinacoteca Nazionale'de bulunmaktadır. Eser, ayakları altında parçalanmış enstrümanlarla beraber Katolik din büyüklerini ve gökyüzünde ellerindeki kutsal kitaba bakarak şarkı söyleyen melekleri betimlemektedir. Bu hâliyle, kültürel bir üretim olan çalgılara karşı natürel bir miras olarak kabul edilen insan sesinin yüceltiildiği çok daha geniş bir ikonografinin ve kavramsal çerçevenin parçasıdır. Söz konusu çerçevenin içine nefesin ve ruhun uçuculuğundan sesin sözle ilişkisine, birer iç ses olarak vahiy ve vicdandan Tanrı'ya araçsız ulaşmaya kadar pek çok konu başlığı girmektedir. Bu çalışma, Raffaello'nun ölümsüz eserinden yola çıkarak, insan ve enstrüman sesleri arasında tanımlanan *ikili karşı-olumun (binary opposition)* izlerini, “semavi dinler” olarak adlandırılan Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet üzerinden sürmeye çalışmakta ve bunu yaparken ağırlıklı olarak dinler tarihi, teoloji ve felsefenin verilerini göz önünde bulundurmaktadır. Çalışmanın yöntemi, görsel metin odaklı yorum, daha açık bir ifadeyle ikonolojidir.

Anahtar Kelimeler: İnsan sesi, Enstrüman sesi, Raffaello, İkonoloji, Dinler tarihi.

GİRİŞ

Yüksek Rönesans'ın en büyük isimlerinden olan İtalyan ressam Raffaello (1483-1520), natüralist-klasik tarzıyla sadece döneminin değil bütün zamanların en büyük ressamlarından biri olarak gösterilmektedir. Daha bir çocukken Perugino'nun (1445/1450-1523) atölyesine giren Raffaello'nun ilk çalışmaları, doğal olarak onun etkisindedir. Ünlü ressam, 1504 tarihli *Meryem'in Evlilik Töreni* adlı resmi ile ustasının etkisinden sıyrılmaya başlamış ve aynı yıl Floransa'ya gitmiştir. Sırasıyla Leonardo da Vinci (1452-1519), Fra Bartolomeo (1472-1517) ve Michelangelo'nun (1475-1564) stillerini değerlendiren sanatçı, aldığı bir çağrı ile 1508 yılında Vatikan'a gitmiştir. Buradaki çalışmaları arasında yer alan *Atina Okulu*, Yüksek Rönesans sanatının zirvelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bramante'nin (1444-1514) ölümü ve Michelangelo'nun da çekilmesiyle, Raffaello Roma'da en önemli sanatçı durumuna gelmiştir. Roma'da duvar halıları için karton siparişi aldığı, mimar olarak çalıştığı, tarihsel kazılar yaptığı ve Yunanistan'a öğrenciler gönderdiği yılların ardından Raffaello daha tinsel bir anlatıma yönelmiş, son yapıtlarında yer yer Barok ve Manierist tarzların habercisi olmuştur. Kutsiyet atfedilen bir ressam olarak sanat tarihinde benzersiz bir pozisyonu bulunan Raffaello, bütün zamanların en çok incelenen ve örnek alınan isimlerinden biridir. (Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 1997)

Raffaello'nun *Santa Cecilia Vecd Esnasında* (1514) adlı çalışması, Bologna'daki Pinacoteca Nazionale'de bulunmaktadır. Dinî türdeki çalışma aslen 220/136 cm. boyutlarında bir altar panosudur. Pano, konusu itibarıyla anakroniktir. Sanatçı bu eserinde kapalı kompozisyon düzenini tercih etmiştir. *Santa Cecilia Vecd Esnasında*, yerdeki kırık enstrümanlar ile gökyüzünde kutsal kitaba bakarak şarkı söyleyen meleklerin arasındaki beş

Katolik din büyüğünü tasvir etmektedir. Bu kişiler, soldan sağa belirtilecek olursa; Aziz Paulus, Havari Aziz Yuhanna, Azize Cecilia, Aziz Augustinus ve Mecdelli Meryem'dir (Maria Magdalena). Bu figürlerin tanınmasında ikonografik olarak referans olan nesnelere ise Aziz Paulus'un elindeki kılıç, Havari Aziz Yuhanna'nın önündeki kartal, müzik sanatının koruyucusu olan Azize Cecilia'nın belindeki (iffeti simgeleyen) kemer ve elindeki pan flütü, Aziz Augustinus'un piskoposluk asası ve Mecdelli Meryem'in mermer kavanozudur. Bütün bu nesnelere söz konusu isimlerle ilişkilendirilmesi tamamen uzlaşımaldır ve ikonografide *conventional meaning* (uzlaşımalsal anlam) olarak adlandırılmaktadır.

Aslen çözümlenemeyen (analitik) bir çalışma sürecini gerektiren ve uzlaşımalar (konvansiyonlar) üzerine bir bilim adamı birikimi gerektiren ikonografi; *fenomenal* bir karakter arz eder ve daha çok *imgeler*, *öyküler* ve *alegoriler* ile ilgilidir. Tüm bu özellikleriyle objektif bir görünüm sergiler. Buna karşın; çözümlenmenin yerini *yorumlamaya*, fenomenal olanın *essential* olana, emeğin *sezgiye* bıraktığı ikonoloji, objektivitenin yerinin sübjektiviteye bıraktığı alandır ve imge, öykü ve alegorilerle değil *sembollerle* uğraşır. Dolayısıyla gerçek anlamda bir felsefeci kumaşı gerektiren ikonolojik yorumlama için eğitim yeterli değildir. Bilgin olmak yetmez; bilge olmak gerekir. Bir sanat eserine yaklaşım konusunda tanımlanmış olan bu kavramsal çerçeve, sanat tarihçisi Erwin Panofsky (1892-1968) tarafından yazarın ünlü kitabı *İkonoloji Araştırmaları: Rönesans Sanatında İnsancıl Temalar*'da açıklanmıştır. (Panofsky, 2012.)

GELİŞME

Raffaello'nun *Santa Cecilia Vecd Esnasında* adlı altar panosuna ikonolojik bir yorum getirmek söz konusu olduğunda yola çıkılabilecek ilk figür grubu, azizlerin/azizelerin ayakları altında yerde duran kırık enstrümanlardır. Kompozisyona biraz daha yakından bakıldığında, bu çalgılarla bir kontrast oluşturacak şekilde ellerindeki kutsal kitaba bakarak gökyüzünde ilahiler okuyan meleklerin varlığı dikkat çekmektedir. Bu iki figür grubunun bir karşıtlık oluşturmasının nedeni, Raffaello'nun kültürel/medeni bir üretim olan enstrümanların rağmına natürel/tabii bir miras olarak kabul edilen insan sesini öne çıkarmak istemesidir. Hiç şüphe yok ki sanatçının bu isteği, döneminde genel kabul gören dinî anlayışa paraleldir. İskenderiyeli Aziz Klement'in (150-215) şu sözü, bahsedilen anlayışı çok güzel özetlemektedir: "Tek bir çalgı gerek bize, sevginin ve duanın yücelten sözcüğü; arplar, davullar, borular ve düdüklere değil." (Sachs, 1965.) İnsan sesini, çalgılar karşısında yücelten bu düşüncenin açık bir biçimde anlaşılabilmesi için Katolik kilisesinin ilk yıllarına bakmak gerekmektedir.

Bilindiği gibi köleci ekonomik sistem üzerine kurulmuş olan Roma İmparatorluğu bünyesinde pek çok etnik kökenden ve kavimden insan yaşamaktaydı. Ne var ki Batı Roma'nın yıkılışını (M.S. 476) takiben hâkim olan feodal üretim sistemi, farklı kökenlerden gelen bu insanların tek bir ümmet potası içinde kaynaştırılmasını gerektiriyordu. İlk Hristiyan

cemaatlerini oluşturanların okuma-yazma bilmedikleri için Kutsal Kitap'ı ve farklı diller konuştukları için birbirlerini anlayamamaları, Papalık kurumunu çareler aramaya itmişti. Papa I. Gregorius döneminde (590-604), bu sorunların aşılması için litürji sırasında kullanılan müziğin sistemleştirilmesine karar verilmiş ve mümkün olduğu kadar geniş bir coğrafyadan melodi örnekleri toplanmıştı. Daha sonraları *Gregorius Ezgileri* denilecek olan bu ilk melodilerin amacı, sadece ayetlerin cemaat tarafından daha iyi ezberlenmesiydi ve bu melodiler, dünyevi olanla, sefahatla ilişkilendirilen çalgılarla değil gayet tabii ki insan sesiyle seslendiriliyordu. Zaten o dönemde ağırlıklı olarak vurmali ve üflemeli çalgılar bulunmaktaydı; yaylı çalgılar gelişim aşamasındaydı.

Ne var ki vokal-çalgısal biçiminde belirginleşen bu karşıtlık, bir süre sonra kendine Katolik ilahiyatında yerleştirileceği bir zemin buldu: Dünyevi-karanlık-maddi-kültürel-reel olana karşılık uhrevi-aydınlık-manevi-natürel-kavramsal olan... Bu düalizm, Hristiyanlık öncesi dinlerden miras alınmış olmakla beraber Katolizm ile birlikte son noktasına kadar götürülmüş ve ortaya bütünsel bir âlem tablosu çıkmıştı. Çalgılar, bu tabloda açıkça ilk grupta yer alıyor, insan sesi ise ikinci gruba dahil edilerek onlara üstün tutuluyordu. Nitekim Yuhanna İncili'nde de belirtildiği gibi "Başlangıçta Söz vardı" (Kutsal Kitap, 2003). Bilindiği üzere Yunanca aslı "Logos" olan ve Hz. İsa'yı ifade eden "Söz" kelimesi (ki Hz. İsa'dan Kur'anda da "Kelimetullah" olarak bahsedilmektedir), aynı zamanda "düşünce içeren ses" anlamına da gelmektedir. Zira sözün iki bileşeni, düşünce ve sestir. Dolayısıyla Hz. İsa'nın sözlerinin veya Tanrısal esinin her şeyden önce insan sesiyle dile getirilmesi, ilk akla gelen seçenek veya en doğal yol addedilmiştir.

Müzikolojinin içinde müstakil ve son derece saygın bir alan olan *organoloji* yani *çalgıbilimin* verilerine göre ilk olarak Ortaçağ'da üretilen yaylı çalgıların aksine eski çağlardan beri var olan vurmali ve üflemeli çalgılar, insan bedeniyle sıkı bir imitasyon ilişkisi içindedirler. Müziğin melodi unsurunu barındırmadığı, salt ritmik bir karakter sergilediği için en eski ve "ilkel" nitelikte olan vurmali çalgılar esasen insan nabzını, üflemeli çalgılar ise nefesini temsil etmektedir. Nitekim sözlükler, "davul" ve "flüt" kelimelerinin *onomatope* olduğunu belirtmektedirler. En eski çağlardan başlayarak ölümle birlikte solunumun durması olgusundan hareketle ruh ile nefes arasında bir özdeşlik kuran insanın bu yaklaşımı, semavi dinlere de aynen transfer edilmiş ve bu kapsamda Katolik kilisesi; ruh, göksellik, uçuculuk ve sonsuzluk ile nefes arasında güçlü bir ilişki kurarak, liturjisini bu düşünceye dayandırmıştır. Bu bağlamda ibadetlerde ağırlıklı olarak *koroya* ve aslen körükle üflenen havanın borulardan geçtiği bir üflemeli çalgı olan *orga* yer verilmiştir. Ruhun ölümsüzlüğü kavramının sonsuz ses ile temsil edildiği bu şemada, gizli nefes tekniği nedeniyle koronun ve körükle sürekli ses imkanı sunan orgun öne çıkması tesadüf değildir.

Genellikle Antikite'ye karşı bir antitez niteliğinde kurgulanan Katolik Ortaçağı, aslında pek çok uygulamayı ve anlayışı kadim Yunan medeniyetinden miras almıştır. Eski

Yunanlılar, insanın kainatı, onunla aynı özden olduğu için bilebildiği kanısındaydılar. Bu düşünceye göre tabiatla insan arasında bir özne-nesne ilişkisi değil yekpare bir varlıktan oluşan bütünlük söz konusuydu. Bu anlayışın müziği ilgilendiren yönü, Ortaçağ'da Platoncu bir düşünce kanalıyla kilise tarafından iktibas edilmişti. Bu düşünceye göre bir şarkıyı gerçekten anlayarak dinleyen insanın hemen ölmesi kaçınılmazdı. Zira fizikteki/akustikteki rezonans ilkesi gereğince, şarkıyı gerçekten anlayan insanın ruhu, o şarkının titreşimiyle aynı frekansa geçerek bedenini terk ediyor ve bu nedenle de ölüm hadisesi gerçekleşiyordu. Burada önemli olan husus, insan ruhunun seslerle ilgisi olduğu yolundaki inançtır. Zira bu inanç, kilise tarafından devralınmış ve zaman içerisinde enstrümantal yönü törpülenerek salt insan sesine dayandırılmıştır.

Kilisenin, çok uzun dönemler boyunca çalgıların mabede sokulmasına karşı olması, bir yandan yukarıda zikredilen kavramsallaştırmaya dayansa da, pratikte çalgıların hep eğlence ve sefahat ile yani dünyevi olanla ilişkilendirilmesinden de kaynaklanmaktadır. Dünyevi olanın kirinden kurtulmak için gereken manevi aydınlanma ise her şeyden önce Kutsal Kitap ile ama aynı zamanda onu okuyacak, ona hayat nefesi üfleyecek insan sesiyle mümkündür. Bu, bir anlamda “ses ile aydınlanmak” demektir. Aslında söz konusu düşüncenin çok açık bir yansıması İslam terminolojisinde mevcuttur: Günde beş defa ikame edilmesi farz olan namazın vakitlerinin duyurulduğu yapıyı ifade eden Ar. kökenli “minare” kelimesi, yine aynı dildeki “nur”dan gelmektedir. Bunda minarelerin, içinde ışık bulunan deniz fenerleri ile mimari açıdan akraba olmasının payı varsa da ses ile aydınlanmak düşüncesi görmezden gelinemez.

SONUÇ

Raffaello'nun *Santa Cecilia Vecd Esnasında* isimli altar panosundan yola çıkılarak ortaya konan tüm bu ikonolojik yorumların dayandığı temel nokta, insan sesi ile enstrüman sesinin (bu bildiri içinde daha kapsamlı olarak sıraladığımız) iyi-kötü düalizmi içinde bir yere oturtulmasıdır. “İyi” olarak değerlendirilen insan sesi, Kutsal Kitap'ta anlatıldığı üzere Tanrı'nın Hz. Âdem'e yaşam nefesini bizzat “ruhu”ndan üflemesiyle kendine argüman bulan ve bu yolla meşruiyet kazanan bir fenomendir. “Ruh” da Arapça kökü itibarıyla aslen “rüzgar” ve “koku” gibi anlamlar veren bir kelimedir (“tuz ruhu” tabiri bu durumdan kaynaklanmıştır). Tanrı'nın kendi özünden ruh üflemesi, vahyin peygambere aslen dışarıdan değil, bir “iç ses” olarak kendi nefesinden açığa çıkarılması düşüncesiyle de uyum içindedir. Çünkü nefes, içeriden dışarıya üflenir. Bilindiği gibi Sokrates de (M.Ö.469-M.Ö.399), içinde kendisine doğruları söyleyen ve yine kendisinin “daimon” olarak adlandırdığı bir ses olduğunu söylemişti. Bu iddia, modern felsefeyle bağını, “vicdan”ın da bir çeşit “iç ses” olması bakımından kurmaktadır. Bununla birlikte vicdan kavramı, Hristiyanlık dininin de temel kavramlarından biri olmuştur.

İnsan sesinin ve onunla ilgili olan her şeyin, göksel olanla ve yaratılışla bağı üzerinden olumlandığı bu şemada, çalgıların da dünyevi olanın yanı sıra ekskatalogik bakımdan “şeytan”laştırılması söz konusu olursa, son olarak İsrail’in çalacağı *sûr* hatırlanabilir. Kıyamete ilişkin özellikle Kur’ân’daki anlatım ve tasvirler, son derece açıktır. Buna göre kıyamet vakti geldiğinde İsrail “çalğı”sına üfleyecek ve yaşayan her canlı ölecektir. Bu görünüm, ilk insanın burnuna yaşam nefesinin ve ruhun bizzat Tanrı tarafından üflendiği yaratılış anlatısıyla çok çarpıcı bir karşıtlık oluşturmaktadır. Nefesle başlayan hayata kontrast olarak üflemeli çalgıyla biten bir hayat tasavvuru, Tanrı’ya içsel olarak değil aracıyla ulaşma düşüncesini de olumsuzlamaktadır. Zira “enstrüman” kelimesi aslen “araç” demektir. Oysa sesi ve nefesi, bizzat insanın özünü oluşturur. Bunun en açık kanıtı, yine etimolojik verilerde bulunabilir: İnsanın özünü, zatını ifade eden “nefs” kelimesi, aslen “nefes” ile aynı kelimedir. Din de temeli itibarıyla “öz” ile ilgilidir. “Nasıl”ı değil “neden”i dert edinir. Bu nedenle *amacı kendinde olana (auto telosu bulunana)*, mesela sanata sıcak bakmaz. Doğal, kendiliğinden ve içsel olan insan sesi, bu nedenle Hristiyanlığa, yapay, hesap işi ve dışsal olan çalgılardan çok daha yüce görünmüştür.

KAYNAKÇA

Kutsal Kitap, (2003). Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul.

Panofsky, E., (2012). *İkonoloji Araştırmaları: Rönesans Sanatında İnsancıl Temalar*, Pinhan Yayıncılık, İstanbul.

Sachs, K., (1965). *Kısa Dünya Musikisi Tarihi*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul.

**KLASİK TÜRK MUSİKİSİNİN
“İSTANBUL MÜZİĞİ” OLARAK ADLANDIRILMASINA DAİR
ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM**

Dr. Öğr. Üyesi Bertan RONA

Giresun Üniversitesi, bertanrona@gmail.com

ÖZET

“Klasik Türk Musikisi” ifadesi, her ne kadar günümüzde yaygın biçimde kabul edilen bir adlandırma olarak görülebilirse de söz konusu müzik türüne farklı isim ve sıfatların verilebildiği, bir vak’adır. Bu isim ve sıfatları zikretmek gerektiğinde ise “Klasik” ile “Türk”ün yanı sıra “Osmanlı (Müziği)”, “Şark (Müziği)” ve “Sanat (Müziği)” tabirlerinin öne çıktığı söylenebilir. Bununla birlikte son yıllarda belli çevre ve mahfiller arasında Klasik Türk Musikisi için giderek artan bir sıklıkla “İstanbul Müziği” nitelemesinin kullanıldığı gözlenmektedir. Adlandırmadaki bu tercih; “şehir”, “standartlaşma”, “imparatorluk” ve “serbest pazar” kavramlarının tedkiki ile birlikte müzikal-teknik, sosyo-ekonomik, siyasal, tarihsel ve etnik yönden de ispat edilmeye muhtaçtır. Bu kanıtlama sürecinde ise Klasik Türk Musikisi’nin ne olduğu ile birlikte ne olmadığını da net bir biçimde ortaya konması gerekir. Zira tanımlamak, sınırlamak demektir ancak dışarıda bırakılan unsurların açık ve seçik (*clara et distincta*) bir biçimde anlaşılabilmesi, belirlenim ve dolayimleri sınırlayarak tespit etmek kadar önemlidir. Bu çalışma, “İstanbul Müziği” adlandırmasının neden tercih edilemeyeceğini “Osmanlı”, “Şark” ve “Sanat” isimlerini/sıfatlarını kapsayan bir değerlendirmeyi de içerecek biçimde göstermeyi denemekte ve en doğru adlandırma olarak öne sürdüğü “Klasik Türk Musikisi” ifadesinin sağlam ve geçerli dayanaklarını nihai olarak ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmanın yönlemsel yaklaşımı, başlığından da anlaşılacağı gibi eleştirel yaklaşımdır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Musikisi, İstanbul Müziği, Sanat Müziği, Klasik.

GİRİŞ

Günümüz Türkiye’sinde meslek erbabı tarafından genellikle “Klasik Türk Musikisi” olarak adlandırılan müzik türü, adından da rahatlıkla anlaşılacağı üzere geçmiş yüzyıllar boyunca Osmanlı İmparatorluğu coğrafyasında vücut bulmuş olan Türk musiki geleneğinin klasik çehresini yansıtmaktadır. Bu açıdan bakıldığında isim ile müsemma, gösteren ile gösterilen arasında birebir uygunluktan söz edilebilir. Ne var ki yine bugün, adı geçen müzik türüne başka başka adların da verildiği, bir vak’adır. Bu adlar arasında “Osmanlı Müziği”, “Şark Müziği” ve “Sanat Müziği”nin öne çıktığı görülmektedir. Hiç şüphesiz tüm bu nitelermelerin kendine göre birtakım dayanakları bulunmaktadır; hepsinin bir doğruluk payı vardır. Bu meyanda, özellikle son yıllarda “İstanbul Müziği” nitelemesinin de belli çevrelerce bu müzik türü için bir ad olarak kullanılması, teklif edilmesi, dikkat çekmektedir. Gerçekten de İstanbul, sadece klasik Türk musikisine değil, bütün bir Osmanlı İmparatorluğu’na damga

vurmuş, 1453'e kadar getirdiği kültürel birikim ile gelecek yüzyıllar arasında adeta bir harç işlevi görmüştür. Osmanlı'yı İstanbul'dan bağımsız düşünmek mümkün değildir. Buradan hareketle "İstanbul Müziği" adlandırılması, ilk bakışta temelleri sağlam bir tercih intibai vermektedir. Peki gerçekte durum nedir? Adlandırmadaki bu seçim, tenkitten muaf hatta isabetli midir? Bildirinin "Giriş" başlıklı bu kısmında sırasıyla "Osmanlı Müziği", "Şark Müziği" ve "Sanat Müziği" tabirleri değerlendirilecek, ardından gelen "Gelişme" bölümünde doğrudan "İstanbul Müziği" adlandırması eleştirel bir okumaya tabi tutulacak ve nihayet "Sonuç" bölümünde "Klasik Türk Musikisi" nitelemesinin neden en doğru seçim olduğu üzerinde durulacaktır.

"Osmanlı Müziği" ya da "Osmanlı Saray Müziği" adlandırmasına günümüzde sıklıkla rastlanmaktadır (Soydaş, Beşiroğlu, 2007). Bu adlandırmadaki temel hata, klasik Türk musikisini hem bir hanedana hem de devlete izafe etmesidir. Bilindiği üzere "Osmanlı", aslen bir hanedan adıdır. Üstelik Osmanlılar, kendilerine "Türk" demekten geri durmamışlardır. [*Koçi Bey Risalesi* ve benzeri metinlerde karşılaşılan ve "etrak-i bi-idrak" tamlamasından hareketle "Osmanlılar, 'Türk' ifadesini hakaret amacıyla kullanırlardı" biçimindeki temelsiz iddialara konu olan "Türk" kelimesi, bu bağlamda aslen konar-göçer toplulukları anlatmaktadır ve söz konusu çatışmanın altında yerleşik kültür ile göçebe kültür arasındaki karşıtlık bulunmaktadır. Dolayısıyla Osmanlılar'ın Türk kimliğini tartışmak, son derece anlamsızdır. Nitekim bütün bir Avrupa da Osmanlılar'a tarih boyunca "Türk" demiştir. Türkçede "kafir" sözcüğünün zamanla millet bildiren "gavur"a dönüşmesi gibi, Frenkçede de "kafir" ("Hristiyan olmayan") anlamında "Turk" nitelemesi kullanılmıştır. O kadar ki bugün ülke adı olarak kullandığımız "Türkiye" bile aslen İtalyancadır: "Turchia." Tüm bu olguları koşullayan iki ana etkenden biri; feodal sosyo-ekonomik örgütlenme nedeniyle kapitalist ortak pazar henüz oluşmadığı için modern anlamda ulusların var olmayıp onun yerine ümmetlerin söz konusu olması, ikincisi ise o dönemde Akdeniz havzasında Hristiyan Batı Medeniyeti ile Türk İslam Medeniyeti olarak başlıca iki kültür odağının bulunmasıdır. Fatih Sultan Mehmet'e atfedilen –ve günümüzde ne yazık ki güncel siyaset kapsamındaki son derece düzeysiz lumpen söylemlere malzeme yapılan – "Türk olmak zordur: Dünyaya karşı savaşırsın. Türk olmamak daha zordur: Türk'e karşı savaşırsın." sözünün gerçek bağlamı işte budur.] Eğer büyük imparatorlukların yüzlerce, binlerce yılda oluşan müzik kültürleri hanedan ismi ile anılacak olsaydı, (mesela) "Bourbon Müziği", "Habsburg Müziği", "Romanov Müziği", "Safevi Müziği" veya "Han Müziği" gibi adlar kullanmamız gerekirdi. Oysa biliyoruz ki bunlar yerine "Batı Müziği", "Rus Müziği", "İran Müziği" ve "Çin Müziği" adlandırmaları kullanılmaktadır.

"Osmanlı" isminin klasik Türk musikisini ifade etmek üzere tercih edilmesindeki bir başka problem ise bir devlet ismi olmasıdır. Öyleyse (Osmanlıların devletlerini hep "Devlet-i Aliyye" olarak adlandırmış olmaları bir yana) "Osmanlı Müziği" nitelemesini seçtiğimizde, bu devletin var olmadığı dönemlerde klasik Türk musikisinin de var olmadığını kabul

etmemiz gerekir. Buna göre Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla klasik Türk musikisi yok olmuştur! (Günümüzde klasik Türk musikisinin neşvünema bulacağı vasatın mevcut olmaması, yukarıdaki önermeyi olumsuzlaştırır. Çünkü bu ortamın var olmamasının nedeni, bir devletin yıkılıp başka bir devletin kurulması değil, değişen sosyo-kültürel altyapıdır.) Halbuki devletlerin geçici ama kültürel üretimin sürekli olduğu açıkça bilinmektedir.

“Klasik Türk musikisi” yerine kullanılan terkiplerden biri de “Şark Müziği” terkiptir. Bu noktada dikkati çeken ilk husus, “Şark” isminin tam olarak nereyi kapsadığının açık biçimde tanımlanması problemidir. Zira coğrafi açıdan düşünüldüğünde “Şark” yani “Doğu”, İran'dan Hindistan'a, Çin'den Japonya'ya kadar pek çok ülkeyi, medeniyeti kapsar. Tüm bu medeniyetlere ait müziklerin teknik olarak birbirinden çok farklı özellikler taşıdığı olgusunu bir tarafa bırakacak olursak, klasik Türk müziği için “Şark Müziği” tamlamasının tercih edilmesi, ancak (tarihe büyük oranda yön vermiş olan) Akdeniz havzası temel alındığında makul olabilir. Çünkü bu bölgede, daha önce de zikredildiği üzere, biri Hristiyan Batı Medeniyeti, diğeri ise Türk İslam Medeniyeti olmak üzere iki büyük kültürel oluşum söz konusudur ve özellikle Rönesans sonrasında ikisinin de ana hatlarıyla birbirine karşıt nitelikte birer dünya görüşüne sahip olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla Batı ile Doğu'nun burada (yapısalcı bir kavramsallaştırma ile) bir *ikili karşı-olum (binary opposition)* içinde bulunduğu rahatlıkla savlanabilir. Klasik Batı müziği ile klasik Türk musikisi, teknik anlamda da birbirine oldukça zıt temel kabuller içermektedir. Avrupalıların da “western” ile “eastern” sıfatlarını sıklıkla kullanmaları, dikkatleri “Şark” sıfatına daha güçlü bir biçimde çekmektedir. Tüm bunlara rağmen, özellikle “Doğu” ile kastedilenin açıkça tanımlanmaya muhtaç oluşu ve sözü edilen *ikili karşı-olum* (bir başka deyişle *diyalektik bütünlük*) üzerinde somut bir konsesüse varılmamış olması, *Şark Müziği* nitelemesinin zayıf yönünü teşkil etmektedir.

Bu bildirinin asıl konusunu oluşturan “İstanbul Müziği” nitelemesine geçmeden önce son olarak, klasik Türk musikisi için mevzubahis edilen “Sanat Müziği” ya da “Türk Sanat Müziği” adlandırması üzerinde durulacaktır. Bu adlandırma, bazı ciddi bestekarlarına ve değerli örneklerine karşın günümüzde “arabesk” ya da “fantezi” olarak bilinen popüler müzik türleriyle arasındaki çizgi gittikçe belirsizleşen, ezcümle gerçek klasik Türk musikisi ile ilgisini neredeyse bütünüyle yitirmiş bir tür için kullanılmakta ise de bakış açısı ve yaklaşım açısından “Osmanlı Müziği” ile “Şark Müziği” adlandırmalarından daha makuldür. Her şeyden önce, bu adlandırmaya “müziğin zaten sanat olduğu” önermesinden yola çıkarak yapılan eleştirilerin temelsiz olduğu belirtilmelidir. Çünkü müziğin seslerle yapılan bir sanat olduğu doğru olmakla beraber, seslerle gerçekleştirilen her etkinlik biçimi sanat değildir. Keza, yapılan her müzik de sanat değildir. Aslında (“popüler müzik” ile “sanat müziği” ayrımından hareketle) çağımızda yazılmış, icra edilmiş müziklerin ancak çok küçük bir bölümünün sanat müziği sınıfına girdiği söylenebilir. (Eğer Lady Gaga ile Johann Sebastian Bach'ı aynı tür içinde sınıflandırma riskini göze almayacaksak!)

“Sanat Müziği” tercihinin ayrıca bir avantajı daha bulunmaktadır. Bu tercih, popüler müzik – sanat müziği ayrımı kadar belirleyici ve önemli olan halk müziği – sanat müziği ayrımı bakımından da somut bir içerik taşımaktadır. Ne var ki avantaj olduğunu söylediğimiz bu vurgu noktası, ilginç biçimde “sanat müziği” adlandırmasının zayıf noktası olarak da değerlendirilebilir. Çünkü sözü edilen bu ayrım yani halk müziği – sanat müziği ayrımı, Türk müzik kültüründe asla Batı müzik kültüründeki kadar belirgin olmamıştır ki bu durum, (özel toprak mülkiyetinin ve buna bağlı olarak Batılı anlamda bir aristokrasinin hiçbir zaman var olmadığı) Türk İslam Medeniyeti’nin ayırt edici vasıflarından biridir. Türk halk müziği ile benzer makamları, benzer usulleri kullanan bu müziği üretenler, ayrıcalıkları eğitim görmüş şehirli olmakla sınırlı bir bestakar topluluğudur. (Saadettin Kaynak’tan Elazığ musiki folkloruna varıncaya dek halk müziği ile sanat müziğinin sınırlarında gezen sayısız eserin mevcudiyeti de bu meyanda ayrıca belirtilmelidir.)

“Sanat Müziği” veya “Türk Sanat Müziği” nitelemelerinde, yukarıda açıklananlara ek olarak bir sorun daha kendini hissettirmektedir: Türkiye’de Tanzimat’la başlamış olsa da etkinliğini ve yaygınlığını aslen Cumhuriyet döneminde göstermiş olan bir çoksesli müzik akımı vardır. Ciddi bir geleneği ve kurumsallaşması olan bu akımın temsilcileri arasında, mensup oldukları müzik türünü ifade etmek için “uluslararası sanat müziği”, “çoksesli sanat müziği” veya “çoksesli Türk müziği” tabirlerini kullanan pek çok müzisyen bulunmaktadır. Dolayısıyla “Türk Sanat Müziği” ifadesinin, bu noktada bazı karışıklıklara yol açabilme riski bulunmaktadır.

GELİŞME

Buraya kadar “Klasik Türk Musikisi”ne alternatif olarak kullanılan “Osmanlı Müziği”, “Şark Müziği” ve “Sanat Müziği” adlandırmaları üzerinde durduk. Bunlara ek olarak son yıllarda giderek artan bir sıklıkla duyduğumuz “İstanbul Müziği” adlandırması ise bildirimizin asıl konusu olması nedeniyle biraz daha etraflı bir tetkike tabi tutulmayı hak etmektedir. Evvela şunu belirtmek gerekir: “İstanbul Müziği” nitelemesi İstanbul’u vurguladığı için; bu nitelemenin “İstanbul’un, klasik Türk musikisinin gelişiminde belirleyici bir rol oynadığı” veya “klasik Türk musikisinin, gerçek ifadesini İstanbul’da bulduğu” yönünde bir tezi olduğunu iddia etmek mantıksız olmayacaktır. Evet, İstanbul, klasik Türk musikisinin gelişiminde belirleyici bir rol oynamıştır ve bu müzik türü, gerçek ifadesini bu kentte bulmuştur. Peki ama bu iki olgu, klasik Türk musikisinin “İstanbul Müziği” olarak adlandırılmasına yeter mi? Eğer yetiyorsa, “ladino”nun hatta “arabesk”in de klasik Türk musikisi kapsamına alınması gerekir, çünkü bunlardan ilki yaklaşık beş yüzyıldan bu yana İstanbul’da yaşayan Türk Musevi cemaatinin, ikincisi ise 1960’lı yıllardan başlayarak Anadolu’nun çeşitli bölgelerinden İstanbul’a (yani “köyden kente”) göç eden milyonların müziğidir. “İstanbul Müziği” tabiri, ilk yarasını işte bu noktada almaktadır.

Yukarıda, “İstanbul’un, klasik Türk musıkisinin gelişiminde belirleyici bir rol oynadığı” düşüncesinden bahsolundu. Aslında, bugün müzikoloji camiasında hemen herkesin kabul edeceği bu düşüncenin de belli bakımlardan tartışmaya açılması gerekmektedir. Çünkü İstanbul, günümüzde “küçük Türkiye” olduğu gibi bir zamanlar da “küçük Osmanlı”ydı. Yani sadece imparatorluğun dört bir yanından gelen artı-değerin ve zenginliğin değil sanatçı ve âlimin de toplandığı yerd. Dolayısıyla İstanbul’un Türk musıkisinin gelişiminde belirleyici bir rol oynamasından ziyade, imparatorluğun çeşitli bölgelerinin, İstanbul’da zirve yapan gelişimi belirlediği söylenebilir. Bu tespit hata varsa, sadece Bobowalı Ali Ufki Bey (1610-1675) ya da Tosyalı Mustafa İzzet Efendi (1801-1876) gibi büyük bestekarları klasik Türk musıkisi dairesinden değil, İskipli Ebussuud Efendi (1490-1574) ile Urfalı Nabi (1642-1712) gibi büyük ulema ve şuarayı da İstanbul ilim ve edebiyat çevresinden tartetmek gerekecektir! Bu isimlerin, etkinliklerini İstanbul’da gerçekleştirmiş olmaları, “imparatorluğun çeşitli bölgelerinin İstanbul’da zirve yapan gelişimi belirlediği” tezinin lehine değil lehinedir. Edirne ve Bursa gibi payitahtlar; Konya gibi Selçuklu başkentleri; Amasya, Manisa ve Trabzon gibi şehzade şehirleri; Elazığ ve Diyarbakır gibi Artuklu merkezleri; Şam, Halep, Bağdat ve Basra gibi güney vilayetleri ve nihayet Üsküp ve Selanik gibi Balkan şehirleri... Klasik Türk musıkisine eğer “İstanbul Müziği” denilecekse, tüm bu şehirlerin yüzlerce yıllık musıki birikimini de yok saymak gerekecektir. Oysa ki bu merkezler, uğrunda yok sayıldıkları İstanbul’u, kültürel anlamda sadece zenginleştirmişlerdir.

“İstanbul Müziği” nitelemesi hakkında şu hususun da önemle altı çizilmelidir ki temel yöntemleri, kabulleri, konvansiyon ve protokolleri bakımından klasik bir görünüm arz eden müzik türlerinin kentlere nispet edilerek tanımlanması, doğru değildir. Nitekim klasik Batı müziği, terminolojik açıdan hiçbir Avrupa kentine izafe edilmemiştir. Coğrafi ve tarihsel sebeplerden ötürü birer kültür adası niteliğindeki Viyana ve Leipzig gibi kentlerden yola çıkan “Viyana Müziği” veya “Leipzig Müziği” gibi örnekler, günümüzde ancak birer müzikoloji konusu mahiyetindedir.

“İstanbul Müziği” adlandırmasını tercih edenler, ayrıca tarihsel bir yanılığın, daha doğru bir ifadeyle anakronizmin de içindediler. Çünkü bu adlandırma, “klasik Türk musıkisinin, İstanbul’un fethinden önce var olup olmadığı” gibi kulağa oldukça tuhaf gelen bir soruyu da beraberinde getirmektedir. Klasik Türk musıkisi olarak bildiğimiz müzik türünün ayırt edici vasfı eğer İstanbul müziği olması ise, İstanbul’un Türkler tarafından 1453 yılındaki fethi öncesinde bu müziğin mevcut olmaması gerekmektedir. Oysa hiç şüphesiz ki klasik Türk musıkisi, İstanbul’un fethinden önce de vardı. Klasik görünümünü (aşağıda değinilecek sebepler dolayısıyla) henüz tam olarak kazanamamış olsa da, klasik Türk musıkisi, yukarıda adları telaffuz edilen şehirlerin bir kısmında oldukça canlı bir yaşam alanına sahipti. Fetih öncesinde Osmanlı Devleti’nin müzik kültürü konusunda sergilediği görünümü değerlendirebilmek için Sultan II. Murad’ın kendisinden bir müzik teorisi kitabı

yazmasını istediği Hıdır bin Abdullah'ın konuyla ilgili anlatımına müracat etmek yeterli olacaktır:

“Böyle rivayet eder bu edvârın müellifi Hıdır bin Abdullah ki, günlerde bir gün ben kemîneye, padişah (...) şöyle işaret etti kim:

- “Bu ilmi musiki, begayet lâtif ve şerif bir ilimdir. Ve hem senin dahi bu ilimde hayli sâyü gûşişin vardır. Nola, bu babda bir kitap perdaht etsen, tâ kim, bu ilmin vâsılları ve tâlibleri anı teferrüç edüb seni hayır ile analar ve efvâhı ricalde mübtedâ ol ola.”

“Çün bunu işittim, arakı hacâlet-teşvir içinde garkolup eyittim.”

- Sultanımın devletlû meclisinde meclisi-sürur behuzurı üstad ve kıdvei ehli tarab üstad Hacı Ali ve müezzinül-mehafîli velmecami ve mukarrebi hazreti sultan üstad Sina ve üstad Hüseyin ve üstadı bilistihkak üstad Ali ve Davut-esvat ve Zühre-nağamat üstad Eymen ve andelibi devran ve tutii hoş-elhan üstad Muhammedî dâme fazluhum hazırlırlar. Anların huzurunda ne haddim var kim bunun gibi işe tekaddüm edem?” (Arel, 1969.)

Buraya kadar, “İstanbul Müziği” ifadesindeki “İstanbul” vurgusunun neden problemli olduğu ile ilgili türlü başlık ve görünümleri değerlendirdik. Bununla birlikte, “Klasik Türk Musikisi” - “İstanbul Müziği” tartışmasında asıl belirleyici olan; “imparatorluk”, “denizcilik”, “ticaret”, “serbest pazar” ve “kentleşme” tarafından şekillendirilen ve son tahlilde ancak modernite ile birlikte anlaşılabilir olan “standardizasyon” olgusudur. Standardizasyon, şehirlerde gittikçe daha fazla insanın yaşaması, daha fazla pratiğin ve ilişki biçiminin ortaya çıkması ve zorunlu olarak buna bağlı bir hukukun, kurallar bütünü, konvansiyonun ve katiyetin belirmesi demektir. Çünkü farklılıkların eridiği bu potada ulaşılan kıvam, ancak standartlarla tanımlanabilir ve sürdürülebilir. Bu sadece ekonomi ve ticaret gibi reel-maddi altyapı etkinlikleri için değil; sanat, bilim veya din gibi düşünsel-manevi üstyapı kurumları için de geçerlidir. Bir örnek olmak üzere klasik Batı müziği tarihine müracaat edilebilir: 1750'ye kadar devam eden Barok dönemde çalgılar ve formlarda gözlenen büyük çeşitliliğe karşın, o tarihten sonra belirginleşen klasik üslupta, bu konularda ciddi bir standartlaşma görülmektedir. Johann Sebastian Bach'ın (1685-1750) yapıtlarında zaman zaman karşılaşılan *viola de gamba* gibi otantik çalgılar ve *praeambulum* gibi eski biçimler, Wolfgang Amadeus Mozart'ın (1756-1791) senfonilerindeki enstrümantasyon ve form kesinliğinin yanında oldukça dağınık bir görünüm sergilerler. Mozart ve çağdaşlarının stiline “klasik” denmesinin bir nedeni de zaten budur: “Klasik Çağ'ın başlıca göstergelerinden biri, müziğin sadece kendi diliyle ifade edilen çalgı müziğine getirdiği yeni yerleşik biçimlerdir (formlardır). Müziksel ifadeye belirgin ve yerleşik bir çerçevenin kazandırılması, onun *klasikleşmesini* sağlamıştır. Klasisizm bu açıdan, *formların klasikleşmesidir.*” (Say, 1995.)

Bu noktada, konuyu yerli yerine oturtmak için (bir analogi riskini göze alarak) müziğe son derece benzeyen bir alan yani dil üzerine düşünmek yararlı olabilir. Bilindiği üzere “dil” dediğimiz olgu, ortak bir toplumsal bilincin ürünü olmakla birlikte homojen nitelikte değildir. Örneğin sözlü dil ile yazı dili arasında veya yerel dil ile standart dil arasında önemli farklar bulunmaktadır. “Standart dil”; şehirleşmeye bağlı olarak bir ülkenin genellikle en büyük merkezinde şekillenen, pek çok yerel ağızda yaşayan sayısız kelime ile deyişin elenerek potaya alınmadığı ve önemli miktarda vokabüler biriktirmeye elverişli olan yazılı dili etkisinin açıkça gözlendiği dildir. Söz gelimi, Türkiye’nin Ege Bölgesi köylerinde teraslı arazinin basamaklarını ifade eden “kant” kelimesi, yerel ağızlarda kullanılan ancak standart Türkçede bulunmayan bir kelime olarak kabul edilir. (Yerel ağızlardaki her kelime standart dile dahil olsaydı, sadece ülkemizde değil hiçbir ülkede insanlar birbirini anlayamazdı.) Almanya’da Hannover Almancası, Fransa’da Paris Fransızcası standart kabul edildiği gibi, Türkiye’de de standart dil İstanbul Türkçesi üzerinde şekillenmiştir. Ne var ki yukarıda sıralamış olduğumuz düşüncelerden hareketle, bu standardizasyon, olguların sebebi değil sonucudur ve tam da bu nedenle İstanbul, Türkiye’nin kendisi değil temsilidir. Nitekim dilimize “İstanbulca” değil “Türkçe” deriz, demeliyiz. Tıpkı Almanların kendi dillerine “Hannoverce”, Fransızların ise “Parisçe” demedikleri gibi...

SONUÇ

“Osmanlı”, “Şark” ve “Sanat Müziği” adlandırmaları değerlendirilip, ardından “İstanbul Müziği” nitelemesi ele alındıktan sonra, son olarak neden “Klasik Türk Musikisi” terkininin tercih edilmesi gerektiği üzerinde durulacaktır. Sırasıyla “klasik” ve “Türk” sıfatları/isimleri bakımından şunlar söylenebilir: Klasik Türk musikisi, (bu bildiride açıkça belirtilen sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel nedenlerden dolayı) klasik Batı müziği kadar olmasa da; çalgılar, formlar, stil ve icra gibi alanlarda belirgin bir standartlaşma ortaya koymuştur ve Katolik Ortaçağ Medeniyeti’nin karşısında dengeleyici bir ağırlıkla kendini gösteren Türk İslam Medeniyeti’nin müziği olarak “klasik” yapısından ötürü bu şekilde adlandırılması gerekir. Tıpkı Mozart veya Ludwig van Beethoven (1770-1827) gibi bu müziğin de çalgılar, formlar, stil ve icra bakımlarından yetkin örneklerini veren “klasik” bestekarları vardır; tıpkı Avrupa’da olduğu gibi bu müzik de klasik bir dönemi haizdir. Burada daha çok standartlaşma üzerinden yapılan açıklama, aslında “klasik” kelimesinin etimolojisi düşünüldüğünde çok daha anlaşılır olacaktır. Zira modern İngilizcedeki “classic” sıfatının eski İngilizcede (yazılı örneği 1620’lere tarihlenen) ilk anlamı, “Antik Yunan ve Roma’nın standart yazarlarına ait ya da onların karakterinde olan” biçimindedir (Online Etymology Dictionary, 2018). Burada karşılaştığımız “standart” kelimesi, bu bildiride standardizasyonla ilgili olarak gerçekleştirilen çözümlemelere bir kanıt niteliğindedir. Ayrıca “classic” kelimesinin nihai kökeninde bulunan Lat. “classicus” sıfatı da “en üst sınıf Romalılar ile ilgili olan” anlamındadır. İşte bu nokta, genel olarak “klasik” biçiminde tanımlanan her sanat dalının üst sınıflar tarafından üretildiği (ya da finanse edildiği) gerçeğine işaret eder. Tarih boyunca kölelerin, köylülerin ve emekçilerin sanatla

İlgilenemediği, estetik uğraşların sadece ayrıcalıklı sınıfın tekelinde olduğu düşünülürse, aslen bir artı-değer birikimini yani belli sınıflar için zenginleşmeyi ifade eden şehirleşme olgusunun bu konuyla kurduğu bağ çok daha iyi anlaşılacaktır. Buna göre modernite sonrasında hız kazanan şehirleşme ve buna bağlı olarak standardizasyon, pek çok sanatın klasik çehresini yaratmıştır ve 17 ila 18. yüzyıllarda zirve yapan klasik Türk musıkisi de bunun dışında değildir. Grekoromen uygarlığında ve onu takip eden feodal Avrupa’da olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu’nda da sanat, üst sınıfların egemen olduğu bir etkinlik alanıydı ve yine Avrupa’daki gibi Osmanlı’da da müziğin yapıldığı mekanlar arasında, saraylar önemli bir yer tutuyordu. Nitekim bu durum, klasik Türk musıkisinin “Osmanlı”, “Şark” ve “Sanat” ile birlikte yanlış olarak “Saray Müziği” biçiminde adlandırılmasına da neden olmuştur. Evet, klasik Türk musıkisi Osmanlılar tarafından Şark’ta ve sarayda üretilmiş bir sanat musıkisidir ancak doğru adı (“klasik” sıfatı bu paragrafta tartışılan) “Klasik Türk Musıkisi”dir.

Son olarak “Türk” isminin de doğrulanması gerekmektedir: Bu bildirinin başında “Osmanlı Müziği” adlandırılması ele alınırken beyan edilen görüşler, bu kısım için de aynen geçerlidir. Zira o dönemde “Türk” kelimesi, (sadece Türkler için değil Hristiyanlar için de) bir ırkı ya da milleti değil bir kültür çevresini, bir ümmeti ifade ediyordu ve Türk müziğinin oluşumunu belirleyenler, Osmanlı coğrafyasında yaşayan Türk İslam dünyasına mensup insanlardı. Bu noktada şunu belirtmek gerekir ki “Türk” isminin unsuriyet fikrini dışlaması ile İstanbul’da pek çok akaliyet mensubunun yaşaması olguları, onlarca Rum, Musevi ve Ermeni bestekarın, klasik Türk musıkisi kapsamında değerlendirilmesini tabii kılmıştır. Ne var ki gıpta edilmesi gereken bu durumun, Batılı müzikologlarca layıkıyla anlaşıldığı söylenemez. Ortaçağ boyunca kendilerini tek bir Katolik ümmeti olarak gören Avrupalılar, Rönesans’ı takiben Fransız İhtilali ile siyasal iktidarı da eline geçiren kapitalizmin zorunlu bir sonucu olarak çok erken dönemlerde bu kontektsten koparak millet kavramıyla tanıştıkları için, bu gelişmenin yaşanmadığı Türk İslam medeniyetini ve onun kültürel özelliklerini kavramakta zorlanmışlardır. Francois-Joseph Fétis (1784-1871) ve K. W. J. Hugo Riemann (1849-1919) gibi en büyük müzikologlar bile klasik Türk musıkisinin aslen Arap, Fars veya Yunan müziği olduğunu öne sürmüşler, hatta zaman içinde klasik Türk musıkisinin Bulgarlar gibi yeni talipleri ortaya çıkmıştır (Arel, 1969). Aslında İran’dan Balkanlar’a uzanan bir coğrafyada yaşayan farklı milletlerin klasik Türk musıkisi ile kendi müzikleri arasında bir benzerlik bulabilmeleri, onların klasik Türk musıkisini değil klasik Türk musıkisinin onları etkilediği gösterir.

Klasik Türk musıkisinin Araplara ya da Farslara mâl edilmesinde, temel olarak İslam medeniyetinin (Batılıların artık çoktan unutmuş oldukları) yekpare bir ümmet olması ve Osmanlı hinterlandının genişliği etkili olmuş, bunun üzerinde şekillenen somut veriler ise Batılı müzikologları ayrıca etkilemiştir. Örneğin makam ve usûl adlarının Arapça ya da Farsça olması, sıklıkla delil olarak kullanılmak istenmiş, bu noktada Avrupa’daki milletler arasında var olan ortak sanat (bilinçli ya da bilinçsiz) göz ardı edilmiştir. Oysa “Avrupa’da

müşterek bir âlem-i mûsikî vardır (Mahmud Râgıb, 1922). İtri'nin Farsça eser vermesini klasik Türk musıkisi çerçevesine yerleştirmekte zorlananlar (örneğin) Johannes Brahms'ın (1833-1897) oldukça geç bir tarih olan 1868'de Latince yerine Almanca bir requiem yazdığı için eserin başlığını *Ein Deutsche Requiem (Bir Alman Requiem'i)* olarak koymak ihtiyacı duymasını son derece doğal karşılamışlardır. Türk İslam Medeniyeti'ne ilişkin pek çok verinin gerçek bağlamlarından koparılarak sistemli bir biçimde atomize edildiği bu sürecin sonunda gelinen nokta, Avrupa müzikoloji literatüründe “Türk” isminin çok daha az kullanılır olmasıdır. Klasik Türk musıkisi kapsamında değerlendirilebilecek pek çok örnek, söz konusu literatürde “Arabic music” olarak adlandırılmaktadır.

Klasik Türk musıkisi nitelendirilirken modern anlamda bir milleti değil daha çok bir kültür havzasını ifade eden “Türk” isminin, Klasik Batı müziği nitelendirilirken ise yine Avrupa coğrafyasında şekillenmiş Hristiyan medeniyetini anlatan “Batı” sıfatının tercih edilmesi, karşılıklı olarak birbiriyle uyum içindedir. Klasik Batı müziği içinde yer alan ve aslında birbirinden farklı karakterler taşıyan “İtalyan”, “Fransız” veya “Alman” müziklerinin varlığına rağmen nasıl ki “Klasik Batı Müziği” adlandırması geçerliliğini koruyorsa; Arapça, Farsça makam veya usûl adları ile Rum veya Musevi bestekarlar da “Klasik Türk Musıkisi” adlandırmasınının geçerliliğini ortadan kaldırmazlar. Söz konusu adlandırmaya ilişkin üzerinde kısaca durulması gereken iki noktadan biri, “Klasik Türk Müziği” yerine neden “Klasik Türk Musıkisi” adının seçilmesi gerektiğiyle ilgilidir. Bu tercihle ilgili bir zorunluluk değil makul nedenler vardır ve bu nedenler Türkçenin güncel eğilimlerinden kaynaklanmaktadır. Günümüz Türkçe'sinde, (sebeplerini bu bildirinin dışında aramamız gereken) bazı lengüistik süreçlerden dolayı, “müzik” teriminin çoksesli müziği, “musıki” teriminin ise klasik Türk musıkisini ifade ettiğine dair bir eğilim gözlenmektedir. “Musıki”nin Osmanlı Türkçesi'nden gelmesine karşın “müzik” kelimesinin Fransızca telaffuzu temel alması, bu eğilimi güçlendiren bir faktördür. İkinci nokta ise (“Türk Musıkisi” tabirinin halk müziğini de içerecek olması bir yana bırakılacak olursa) Türklerin kendi sanat müzikleri için neden “Klasik Musıki” değil de “Klasik Türk Musıkisi” deme zorunluluğu hissettikleriyle ilgilidir. Tamamen emperyalizmle ve buna bağlı olarak kültür transferiyle ilgili olan bu durum, son yüz yılda Batı kültürünün bir standart olarak bütün dünyaya kabul ettirilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı Türkiye’de bugün ortalama bir insan “Klasik Müzik” denildiğinde klasik Türk musıkisini değil klasik Batı müziğini anlamaktadır. Bu olguyu geriye çevirmeye imkan ve gerek olup olmadığı ayrı bir tartışmanın konusu olarak rezerve edilirse, önemli bir geleneği ifade eden sanatlı musikimize verilecek en doğru adı “Klasik Türk Musıkisi” olarak belirlemek gerekecektir.

KAYNAKÇA

Arel, H. S., (1969). *Türk Musikisi Kimindir*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul.

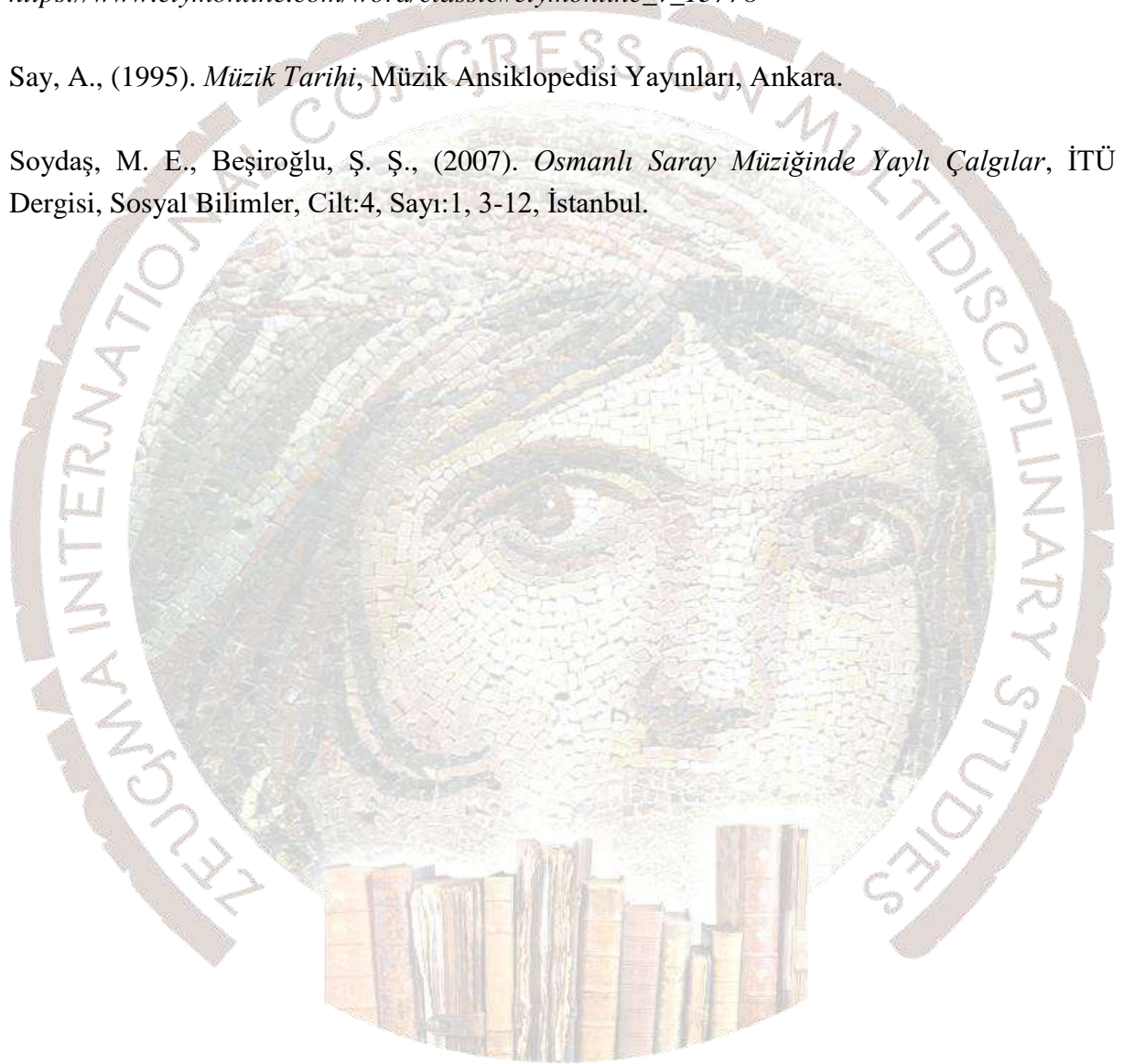
Mahmud Râgıb, (1922). *Âlem-i Mûsikîde Üç Ziya: Buzoni, Fore, Puçini*. Dârülelhân Mecmuası, 1/II/1922, Sayı:5, s.197-202.

Online Etymology Dictionary, (2018).

https://www.etymonline.com/word/classic#etymonline_v_13778

Say, A., (1995). *Müzik Tarihi*, Müzik Ansiklopedisi Yayınları, Ankara.

Soydaş, M. E., Beşiroğlu, Ş. Ş., (2007). *Osmanlı Saray Müziğinde Yaylı Çalgılar*, İTÜ Dergisi, Sosyal Bilimler, Cilt:4, Sayı:1, 3-12, İstanbul.

KONYA SİLLE TARİHİ YERLEŞKESİNİN BİRLİKTE YAŞAMA KÜLTÜRÜ VE AÇIK MEDENİYET KAVRAMLARI BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Melike Sıla ACAR¹, Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KORUMAZ², Arş.Gör. Dr.Armağan Saadet GÜLEÇ KORUMAZ², Rümeysa TUNA³

¹İbn Haldun Üniversitesi, Yüksek Lisans Öğrencisi, Konya / Türkiye

²Konya Teknik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fak., Mimarlık Bölümü, Konya / Türkiye

³Konya Teknik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fak., Yüksek Lisans Öğrencisi Konya / Türkiye
msilaacar@gmail.com, mkorumaz@selcuk.edu.tr, gulec.armagan@gmail.com, rumeysa_tunarch@hotmail.com

ÖZET

Konya'nın kuzeybatısında yer alan ve bilinen tarihi MÖ.8.yy'a kadar uzanan Sille yerleşkesi, Anadolu coğrafyasındaki önemli dini ve ticari merkezlerden biridir. Geçmişten bu yana Frig, Roma, Selçuklu, Osmanlı medeniyetlerine ev sahipliği yapan yerleşkede, zaman içerisinde göç, dini ziyaret, ticaret gibi sebeplerle artan nüfusa paralel olarak kültürel çeşitlilik de artmıştır. Ağırlıklı olarak Rum ve Türklerden oluşan Müslüman, Ortodoks, Maruni ve Süryani nüfusa sahip olan yerleşke, farklı kültür ve medeniyetlerin bir arada yaşadığı, önemli yerleşkelerden birisi olarak göze çarpmaktadır.

Mimari ve kültürel miras göstermektedir ki, Sille'de Türkler ve Rumlar aynı doku içerisinde yüzyıllarca birlikte yaşamış ve ortak ürünler çıkarmışlardır. Fiziksel ve sosyal yapıda inşa edilen ürünler, ortak fikir ve bilinç dünyasına ulaşıldığının önemli göstergeleri olmuştur. Günümüz perspektifinden bakıldığında, mübadele öncesi dönemde Sille'de medeniyetlerin bir arada yitirmeden ve yitirilmeden var olabildiği, birlikte yaşama kültürüne dayalı bir medeniyet modeli olan "Açık Medeniyet" modelinin mevcut olduğu görülmektedir. Çalışma kapsamında Sille'de mimari eserler, mekânsal analizler ve nüfus verileri ışığında açık medeniyetin varlığını gösteren değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sille, Açık Medeniyet, Birlikte Yaşama Kültürü

1. GİRİŞ

İnsanlar varoluşunu anlamlandırabilmek, kendini tanımlayabilmek ve yaşamını sürdürebilmek için pek çok zaman bir başkasına ihtiyaç duymaktadır. Kendisi dışındakilerle benzerlik ve farklılıklara sahip olan insan ve insan toplulukları ancak çeşitli sosyal bağlar aracılığı ile ortak yaşam sürebilmektedir. Bu sosyal bağ, İbn Haldun'a göre "asabiyyet" ¹ ile, Durkheim'a göre kolektif bilinç ² kavramı ile açıklanırken bazı sosyologlar tarafından da "group feeling", "esprit de corps", "esprit de clan", "gemeinsinn", "nationalitatsidee", "corporate spirit", "feeling of solidarity", "group

¹ Haldun, I.(1988). Mukaddime.Çev: Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergâh Yayınları

² Waters, M., & Cirhinlioğlu, Z. (2008). Modern sosyoloji kuramları. İstanbul Gündoğan Yayınları.

solidarity”, “*group will*”, “*communal spirit*”, “*social cohesion*”, “*martial spirit*”, “*solidarity*”, “*striking power ve social solidarity*” gibi kavramlarla açıklanmıştır.³

Büyük topluluklar içerisinde insanları bir arada tutan bu sosyal bağ, ortak ruh dünyasının oluşumu ile mümkün olmaktadır. En büyük sosyal-beşeri yapılardan biri olan medeniyet sosyal uyum ve ortak ruh çerçevesinde çeşitli değerler üzerine inşa edilmektedir.

Farklı değerler üzerinden inşa edilen farklı medeniyetler aynı zaman dilimi içinde var olabilmekte ve birbirleri ile karşılaşabilmektedir. Medeniyetlerin karşılaşması durumunda hakim medeniyet (güçlü medeniyet) sadece kendisi var olarak diğer medeniyeti yok (asimile) edebileceği gibi, diğer medeniyetten beslenerek ve o medeniyeti besleyerek de varlığını devam ettirebilmektedir. Şentürk'e göre, farklı değerler üzerinden inşa edilen medeniyetlerin bir arada yaşamasının mümkün olması için çok medeniyetli bir dünya düzenine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu anlayış "açık medeniyet" yaklaşımını zorunlu kılmaktadır. "Açık medeniyet, başka medeniyetlere karşı ayırım yapmaksızın sosyal içerme yaklaşımını benimseyen medeniyettir. Açık medeniyet, küresel seviyede sosyal içerme yaklaşımını benimseyen medeniyetsel çoğulculuk ilkesine dayalı bir dünya düzeni öngörür.⁴ Bir diğer deyişle Açık medeniyetler, diğer medeniyetlere hayat hakkı tanıyan ve onlarla barışa dayalı ilişkiler geliştirerek birlikte var olmayı benimseyenlerdir.⁵"

Açık medeniyet modelinde, kapalı medeniyete zıt olarak farklılıklar üstünlük olarak algılanmamakta ve asimilasyona dayalı bir yol benimsenmemektedir. Açık medeniyet modelinin bir örneği olan İslam Medeniyeti, insanların aynı fitrat üzerine aynı öz ile yaratıldığını, tüm insanlığın ortak değerlere sahip olduğunu bildirmektedir. Birlikte yaşama kültürü ve hoşgörü zemini oluşturarak benzerlik ve farklılıklara dengeli bir şekilde yaklaşılmasını teşvik etmektedir.⁶ Aynı mekanı paylaşan insanlar arasındaki en güçlü sosyal bağlardan biri olan komşuluk müessesesi bununla paralel olarak İslam hukukunda özel hükümler ile korunmuştur, “şuf’a hakkı” ve irtifak hakkı” bu hükümlerden bazılarıdır. Şuf’a hakkı; Komşunun satmak istediği malını almada komşusuna öncelik tanımakta “irtifak hakkı” ise, alt-üst komşular arası hak ve sorumlulukları düzenlemektedir.⁷

Birlikte yaşama kültürü ve Açık Medeniyet modelinin Anadolu coğrafyasında en güzel örneğini gösteren yerlerden biri Sille yerleşkesidir. Sille’de halk Müslüman ve gayrimüslim tebaadan oluşmaktadır ve yüzyıllarca, aynı mahalleyi, aynı köyü paylaşmış komşuluk etmiştir. Bilindiği üzere, mübadele öncesi dönemde Sille’de komşuluk ilişkileri ileri seviyededir. Çalışma kapsamında, tarihi Sille yerleşkesi, soyut ve somut kültürel miras unsurları ile birlikte yaşama kültürü ve açık medeniyet bağlamlarında incelenerek sonuçları ortaya konulmuştur.

³ Haldun, I.(1988). Mukaddime.Çev: Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergâh Yayınları ,Aktaran: Emiroğlu,F. Ana Hatlarıyla İbn Haldun Düşüncesi Ve Asabiyet Kavamı, Erişim Tarihi: 26.09.2018, <http://www.ilimvemedeniyet.com/ana-hatlariyla-ibn-haldun-dusuncesi-ve-asabiyet-kavrami.html>

⁴ Şentürk, R. (2009). Açık Medeniyet ve Sosyal İçerme. Muhafazakâr Düşünce, (21-22), 41-49.

⁵ Şentürk, R. (2006). Medeniyetler Sosyolojisi: Neden Çok Medeniyetli Bir Dünya Düzeni İçin Yeniden İbn Haldûn? İslam Araştırmaları Dergisi, (Sayı: 16), 89-121.

⁶ Ayrıca Bakınız: O'nun kanıtlarından biri de, gökleri ve yeri yaratması, dillerinizin ve renklerinizin farklı olmasıdır Rum(30/22), Rabbin dileseydi insanları elbette tek bir ümmet yapardı.” (Hûd, 11/118), Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık.” (Hucûrât, 49/13).

⁷ Sarıköse, B. (2008). Osmanlı Döneminde Sille Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya

2. BİRLİKTE YAŞAMA KÜLTÜRÜ VE AÇIK MEDENİYET BAĞLAMINDA SİLLE

Sille'de komşuluk ilişkilerinin ileri seviyede olduğu, doğum, cenaze, düğün, bayram gibi günlerde komşuların birbirlerine destek olduğu, hüznü ve sevinci birlikte yaşadığı söylenebilir.⁸ Sille'de ve Anadolu coğrafyasında pek çok yerde görülebileceği üzere gayrimüslim halk Müslüman halkın değerlerine saygı duymuş, Müslüman halk da gayrimüslim kitleyi benimsemiş ve eserlerini sorumluluk bilinci ile korumuştur. Selçuklulardan itibaren mimari yapıların hasar görmesini önlemek için gerekli önlemleri almışlardır. Sille'de bugün dahi Hristiyanlara ait mimari eserlerin bulunması bunun en büyük göstergesidir.⁹

Sille'de zaman içerisinde halk, ortak somut ve soyut kültürel ürünler üretmiştir. Tamamı günümüze kadar ulaşmasa da, günümüze ulaşan ürünler, birlikte yaşamın sağlanması bağlamında incelenmeye değerdir. Müslüman ve gayrimüslim Sille'ye ait kültürel miras farklılık ve benzerlikler bağlamında somut ve soyut kültürel miras başlıkları altında incelenebilir.

1. Somut Kültürel Miras(Yerleşim, Mimari Yapılar)
2. Soyut Kültürel Miras (Ticaret-Zanaat, Dil, Folklor-Kültür)

3.SOMUT KÜLTÜREL MİRAS

3.1.Yerleşim

Konya'nın 8 km kuzeybatısında yamaç üzerine kurulmuş olan Sille, çoğunlukla teras çatı ve düz damlı evlerin oluşturduğu bir silüete sahiptir. Genellikle bir veya iki katlı toprak veya taş malzeme ile inşa edilmiş yapılar bulunmaktadır. Evlerin büyük çoğunluğu avlulu ve bahçelidir. (Görsel 1)

Görsel 1.Günümüz Sille Yerleşkesi (Kişisel Arşiv)

Sadece Müslüman ya da gayrimüslim hanelerin bulunduğu mahalleler az sayıdadır. Ağırlıklı olarak hem Müslim hem gayrimüslim hanelerin birlikte olduğu görülmektedir.1901 yılı Sille hane sayımına göre, bazı mahallelerde Hristiyan ve Müslim hane sayıları aşağıda belirtildiği gibidir.¹⁰

⁸ Kılınçarslan, M. (2009). Sille'de Komşuluk İlişkileri. 5000 Yıllık Kültür Vadisi, (Sayı: 3), 17.

⁹ Küçükdağ, Y., & Arabacı, C. (2016). Selçuklular ve Konya. Konya: Çizgi Kitabevi.

¹⁰ Özönder, H. (1998). Sille: Tarih, kültür, sanat. Konya

	Mahalle Adı	Hane Sayısı	Müslim	Gayrimüslim
1	Ak Mahalle	210	210	-
2	Aşağı	109	98	11
3	Cami-i Kebir	97	59	38
4	Cami-i Cedid	147	145	2
5	Orta Mahalle	128	78	50
6	Mormi	58	52	6
7	Karataş	91	91	-
8	Karhane	153	90	63
9	Pazar	74	31	43
10	Sarıkaya	80	4	76
11	Çeşme-i Kebir	105	18	87
12	Kilise-i Kebir	59	-	59
13	Takkacı	129	15	114
14	Panaye	76	4	72
15	Kervansaray	76	43	33
16	Salahor	85	15	70

Tablo 1: H: 1317, M:1901 yılı Konya Sille Mahallesi'ne ait Hane Sayımı Müslim ve Gayrimüslim Dağılımı¹¹

Tablo 1 de verilen, hane sayımı 1901 yılı sonuçlarına göre söylenebilir ki, Karataş ve Ak Mahalleleri'nde sadece Müslüman nüfus yaşamakta, Kilise-i Kebir Mahallesi'nde sadece Hristiyan nüfus yaşamaktadır. Aşağı, Cami-i Kebir, Cami-i Cedid, Orta Mahalle, Mormi, Karhane, Pazar, Sarıkaya, Çeşme-i Kebir, Takkacı, Panaye, Kervansaray, Salahor mahallelerinde ise hem Müslim hem gayrimüslim haneler bulunmaktadır. Birlikte Sille'yi sahiplenen ve Sillelilik bilinci geliştiren gayrimüslim ve Müslümanlar Sille'nin yaşanılabilir bir yer olması için ellerinden geleni birlikte yerine getirmeye çalışmışlardır. Nitekim hayır sever bir gayrimüslim olan ve 1280/19 Haziran 1863'te Koz Yakası'ndan Tüccar Kozma v. Anastas v. Kozma, yukarıdan aşağıya kadar sokak kaldırımları tamirine 1000 kuruş terekesinden verilmesini vasiyet etmesi buna verilecek örneklerden biridir.¹²

3.2. Mimari Yapılar

3.2.1. Sivil Mimari Yapılar

Sille'de Rum evleri ve Müslüman evleri bazı benzerlik ve farklılıklara sahiptir. Benzerlikler yaygın Sille evi karakterini oluşturmaktadır. Sadece detaylı incelemelerle anlaşıldığı üzere, Sille'de Müslüman ve gayrimüslim evlerde giriş kapıları üzerindeki kabartma süslemelerde ve çıkmayı taşıyan payandalarda farklılıklar bulunmaktadır. Bununla birlikte Sille gayrimüslim evlerinde pencereler daha geniş iken Müslüman evlerinde daha dar olarak şekillenmiştir. Gayrimüslim evlerde

¹¹ Surdirhemi Nahiyesi Arazi Emlak Defteri, Konya İl Özel İdaresi Arşivi, Aktaran: Özönder, H. (1998). Sille: Tarih, kültür, sanat. Konya

¹² Sarıköse, B. (2008). Osmanlı Döneminde Sille Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya

genellikle üst katlar kemerlidir ve açık çıkma tercih edilmiştir. Müslüman evlerde ise aksine ağırlıklı olarak kapalı çıkma bulunmaktadır.

Sille Müslüman ve gayrimüslim hanelerde benzerliklere farklılıklardan daha fazla rastlandığı söylenebilir. Sille yöresinin yerel malzemesi olan Sille taşı yapı karakterinin ana unsurunu oluşturmaktadır. Yer yer yapılarda kerpiç, tuğla ve ahşap da kullanılmıştır. Genellikle Horasan Harcı kullanılmıştır. Sille’de plan şeması da pek çok benzerlik taşımaktadır. Evlerde yaygın olarak iç sofalı ev planı gözlenmiştir.¹³

Görsel 2 . Sille’de bir gayrimüslim evi (Kişisel arşiv)

Görsel 3. Sillede bir Müslüman evi(Kişisel Arşiv)

3.2.2. İbadet Yapıları

Sille’de nüfusa paralel olarak ibadet yapılarının sayısı da artış göstermiştir. Günümüzde cami sayısı kilise sayısından fazladır ancak 19.yy’da yedi cami, yedi kilise bulunduğu bilinmektedir. Kiliselerin hepsi günümüze ulaşmasa da isimlerinin Ahşap Kilise, Arz-ı Seza Niko Kilisesi, Aya Eleni Kilisesi, Aya Hariton(Eflatun Mabedi), Hızır İlyaslık Kilisesi, Küçük Kilise, Panaya Kilisesi olduğu bilinmektedir. Ayrıca mağara yerleşkelerinde de kaya kiliselerine rastlanmıştır.¹⁴

Sille’de camii ve kiliselerin birbirine çok yakın konumlanması dikkat çekicidir. Günümüze ulaşan en önemli Hristiyan yapılarından biri olan Aya Eleni Kilisesi’ne(Görsel 4) 450 metre uzaklıkta bulunan 19.yy yapısı Çay Camii (Görsel 5) buna bir örnektir. Aynı şekilde birbirine 100 metre uzaklıkta bulunan 4 yy’da inşa edilen Sille Şapeli (Görsel 6) ve 19 yy’da yılında yapılmış olan Karataş Camii (Görsel 7) bir diğer örnektir.

¹³ Özönder, H. (1998). Sille: Tarih, kültür, sanat. Konya

¹⁴ Sarıköse, B. (2008). Osmanlı Döneminde Sille Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya

Görsel 4. Çay Camii (Kaynak:Selçuklu Belediyesi)

Görsel 5. Aya Eleni Kilisesi (Kaynak :Selçuklu Belediyesi)

Görsel 6: Sille Şapeli (Kaynak: Selçuklu Belediyesi)¹⁵

Görsel 7: Karataş Camii (Kaynak: Selçuklu Belediyesi)

3.2.3. Diğer Yapılar

Sille’de ibadet ve konut yapıları dışında pek çok önemli yapı bulunmaktadır. Bunlar eğitim yapıları, kamu yapıları, hanlar, hamamlar, kervansaraylar, çeşmeler olarak sıralanabilir. Eğitim yapılarında Müslümanlar genellikle cami ve çevresini gayrimüslimler ise kilise ve çevresini mektep olarak kullanmışlar ve kendilerine ait kurumlarda eğitim vermişlerdir. Mezarlıklarda da benzer şekilde Müslüman ve gayrimüslim olarak ayrılmıştır. Ancak bunun dışındaki pek çok yapı (hanlar, hamamlar, kervansaray, çeşmeler) ortak kullanılmıştır.¹⁶

Özellikle çeşmeler ile ilgili dikkat çekici bazı detaylara rastlanılmaktadır. Dikkatli incelemeler sonucu fark edileceği üzere gayrimüslimler tarafından yapılmış olan çeşmelerde sütun tercih edilmiş ve ağırlıklı olarak tam yuvarlak kemer tipine rastlanılmıştır. Ancak kim tarafından yapıldığı fark etmeksizin çeşmeler tüm Silleliler tarafından kullanılmıştır. Buna benzer olarak Sille Subaşı Hamamı, halk arasında gavur hamamı olarak anılmaktadır ve bir gayrimüslim tarafından yapıldığı söylenmektedir ancak tüm Sillelilere hizmet vermiştir.

¹⁵ Görsel 4-5-6-7 [Dijital Görsel]. Erişim: 13 Eylül 2018, <http://www.selcuklu.bel.tr>

¹⁶ Sarıköse, B. (2008). Osmanlı Döneminde Sille Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya

4.SOYUT KÜLTÜREL MİRAS

4.1.Ticaret ve Zanaat

Sille tarım ve hayvancılık başta olmak üzere çeşitli farklı sanayi dalları da (çömlekçilik, testicilik, halıcılık) varlık göstermektedir. Silleli Sadece Konya’da değil dönemin İzmir, İstanbul, Bursa gibi önemli ticaret merkezlerinde de bilinmektedir.¹⁷ 20.yy’ın başında,18.000 kişi bulunan yerleşke sarraflık, manifaturacılık, inşaatçılık, kunduracılık gibi meslekleri de barındıran 300’e yakın dükkanın bulunduğu önemli bir ticaret merkezidir.

Sille’de mübadele öncesi dönemde çok farklı meslek dalları olup çok sayıda gayrimüslim ve Müslüman esnaf, tüccar, zanaatkar mevcuttur. Toplumun pek çok kesimi zanaat ile ilgilenmektedir. Kız çocuklarının on iki yaşına geldiğinde Rum Türk ayrımı olmaksızın aynı tezgâhın başında halı dokuyarak bütçeye katkı sağlaması da bunun bir göstergesi olmuştur.

*19. yy’da Gayrimüslim meslek dallarından; bir kunduracı, üç madenci, altı yağcı, altı terzi, bir enfiyeci, üç bezirci, üç kürkçü, bir bereci, bir katırcı, üç sığırıcı, bir bakırcı, bir kuyucu, bir berber, bir kalpakçı, iki sarıkçı, bir yorgancı, iki değirmenci, üç ekmekçi, bir yapıcı, iki çerçi, iki kuyumcu, bir boyacı, iki dülger, bir mumcu, iki kalaycı, bir postalıcı, bir boynuzcu, beş basmacı, bir kaymakçı, bir bohçacıya rastlanılmıştır*¹⁸

*Aynı yılda Müslümanlar arasında; Diğer Aşağı mahallede dört berber, bir kasap, bir attar, bir çerçi, bir demirci, bir nalbant, bir yufkacı, bir yemenici, bir kürkçü; Cami-i Cedit Mahallesi’nde iki semerci, bir lüleci; Karataş Mahallesi’nde bir terzi, bir demirci; Cami-i Mormi Mahallesi’nde üç terzi; Cami-i Orta’da iki taşçı, iki semerci, üç keçeci; Aşağı Cami-i şerif Mahallesi’nde bir yemenici, iki nalbant, bir attar, bir kasap, bir demirci, bir kayurmacı, bir saka; Cami-i Kebir Mahallesi’nde üç terzi, iki kasap, bir demirci, bir yemenici, üç berber, bir kahveci, bir köşker, bir mesci, bir dülger, bir nalbant; Cami-i Kârâne’de iki kaymakçı, bir hancı, iki berber vardır*¹⁹

4.2. Dil

Sille’de milliyetçilik akımları öncesinde Rumların Türkçe konuştuğu , milliyetçilik akımları ile birlikte Rumca’nın önem kazandığı bilinmektedir. Anastasia Smirneu’nun anılarında aktardığına göre, babası Hacı Andon 1950’li yıllarda ailesi için vasiyet yazmıştır. Bu yazılar Grek Harfler ile Türkçe yazılmış metinlerdir. “*Karamanlılar olarak bilinen bu Hıristiyanlar Rumca bilmezlerdi. Hacı Andon Türkçe olan bu mektuplarında üzümlere Yunanca bilmediği için Türkçe yazdığını ifade ediyor*“ demiştir.²⁰

Sille de isimleri Arslan, Bayram, Murat, Ayvaz, Karlı, Hızır, Yağmur, gibi Türkçe isimler olan Rumlara da rastlanmış olması Silledeki gayrimüslimlerin de Türkçe konuştuğunu ve Türkler kadar

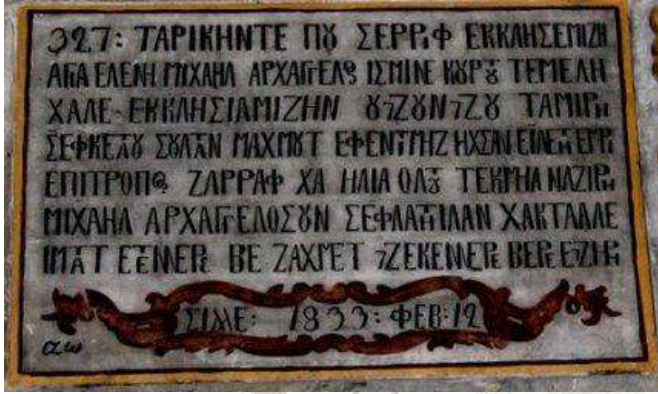
¹⁷ Sarıköse, B. (2008). Osmanlı Döneminde Sille Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya

¹⁸ KŞS Konya Şerhi Sicili (KŞS, no. 148, s. 263-271) Aktaran: Sarıköse, B. (2008). Osmanlı Döneminde Sille Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya

¹⁹ KŞS Konya Şerhi Sicili (KŞS, no. 148, s. 242-254) Aktaran: Sarıköse, B. (2008). Osmanlı Döneminde Sille Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya

²⁰ Bildirici, M. Sille’nin Tarihi Güzellikleri, Konya’da Doğan Ve Lozan Anlaşması İle Yunanistan’a Göç Eden Hacı Anasta’nın Anıları. Erişim:13 Eylül 2018, http://www.mehmetbildirici.com/post_attachment/download?id=61

Türkçe'nin yayılmasında önemli rol oynadığını göstermektedir.²¹ Aya Eleni Kilisenin kapısında bulunan Türkçe kitabe ve Sille Subaşı Hamamı Kitabesi buna bir göstergedir. (Görsel 8)

Görsel 8: Aya Eleni Kilisesi Giriş Kapısı Kitabesi²²
(Kişisel Arşiv)

Görsel 9: Subaşı Hamamı Kitabesi

Yine Eyice'nin Sille'de bulunan Ak Manastırda alakalı “Konya ile Sille arasında Ak Manastır” çalışmasında Konya Ak Manastır (Eflatun Kilisesi) olarak anılan kiliseye ait birçok Grek harfli Türkçe kitabe ele alınmıştır.²³

4.3.Folklör ve Kültür

Silleliler, pek çok gelenek ve göreneklere sahiptir. Gelenek ve görenekler çoğu zaman toplumu birleştirici rol oynamış ve Silleliler tarafından sürdürülerek bugüne kadar ulaşmıştır. Bunların önemli örneklerinden biri de “Barana” ismi verilen mahalli sosyal birliklerdir. Barana, Sille'de birbirine yakın yaşlardaki kişilerin meydana getirdiği topluluktur. Barana mensupları “oda yakma” ya da “oda açma” ismini verdikleri toplantılar düzenler ve her gece bir evde toplanarak vakit geçirirlerdi. Baranalar toplumda birlik beraberliği artırıcı rol oynardı. Bununla birlikte Barana içinde bulunan kişiler birbirinin günlük hayatta işlerine de yardımcı olur, dam kürüme, bahçe budama, meyve sebze toplama gibi işleri birlikte yaparlardı.²⁴

Sille'de yılın farklı zamanlarında halkın her kesiminin içinde bulunduğu eğlenceler düzenlenirdi.. Üzüm bağlarıyla ünlü olan Sille'de bağbozumunda, gayrimüslim ahalinin de katıldığı büyük eğlenceler düzenlenir idi. Bu eğlence “gereği” isim ile anılmaktadır ve tarihinin Frig'lere kadar uzandığı tahmin edilmektedir. *Salnamelerde “Sille bağlarında üzüm mevsimlerinde ahali- i Hristaniye depdebe ve daratla her Pazar, pençsenbih günü müctemian giderek eğlenirlerdi. Şimdi bu âdetleri mensi halde bulunuyor”* denilmektedir.²⁵ Bağbozumunun yanı sıra Hıdırellez, Nevruz gibi günler hem Müslüman hem gayrimüslim halk tarafından kutlanmaktadır. Ancak Müslüman ve Rum

²¹ Sarıköse, B. (2008). Osmanlı Döneminde Sille Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya

²² Onarım Kitabesine göre: “327 tarihinde bu şerif kilisemizi Aghia Eleni Mikhail Arkhangelos adına kurdu. Temeli halen kilisemizin üçüncü tamiri Şevketlu Sultan Mahmut Efendimiz ihsan eyletti emri Epitropos Sarraf Hacı Elia oldu.Tekmil nazırı Mikhail Arkhangelosun şefaati ile Hakte'ala imdat edenlere ve zahmet edenlere vere eciri. 1833” yazmaktadır.

²³ Eyice, S. (1966). Konya ile Sille Arasında Ak Manastır. Şarkiyat, (Sayı:6), 135-180.

²⁴ Özönder, H. (1998). Sille: Tarih, kültür, sanat. Konya

²⁵ Sarıköse, B. (2008). Osmanlı Döneminde Sille Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya

Silleliler Hıdrellezi farklı kutlamaktadır. Rumlar dört gün farklı yerlerde kutlarken, Müslümanlar tek gün kutlamaktadır.²⁶

Kutsal günlerde Müslüman ve gayrimüslimler ortak eğlenceler düzenlerdi. Ramazan aylarında *Rumlar Türklerin yanında bir şey yiyip içmez, Türklerde Rum ayinlerini dikkat ve saygıyla izler ayinler için yapılan hazırlıklara bizzat yardım ederlerdi.*²⁷

Kültürlerin ortak yiyecek-içecek alışverişlerinde bulunmalarıyla Sille mutfağı, önceki medeniyetlerin mutfaklarından (Frig, Roma, Selçuklu, Osmanlı) kültürel özellikler kazanmıştır. Özellikle Osmanlı mutfağının etkisi ile Sille yöresel yemeklerinin çeşit sayısı daha da artmıştır.²⁸

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Sille 1924 yılı Türk-Yunan mübadelesi öncesi dönemde farklı kültür ve medeniyetteki halkların birlikte yaşadığı bir yerleşkedir. Birlikte yaşama kültürü başta yerleşke, mimari doku gibi somut kültür unsurları olmak üzere dil, zanaat, folklor gibi soyut kültüre de yansımıştır. Çeşme, su yolu, köprü, hamam gibi pek çok yapı ortak kullanılmış, hem Müslüman hem gayri Müslimler Sille'yi daha yaşanabilir bir yer kılmak için gayret göstermiştir.

Farklılık ve benzerlikler bağlamında incelenen Sille'de Müslüman ve gayrimüslim halkın hayatın neredeyse hiçbir noktasında keskin hatlar ile birbirinden ayrılmadığı tespit edilmiştir. Silleli Müslüman ve gayrimüslimler arasında hoşgörü ve anlayış temelli ortak bir kültür ve Sillelilik bilinci geliştiği anlaşılmıştır. Sille sahip olduğu kültürel çeşitliliği başka medeniyetler ile etkileşime geçmesi olmasına borçludur. Başka medeniyetlerden beslenmesi ve başka medeniyetleri beslemesinden ötürü, Sille'de çok medeniyetli bir düzen olan açık medeniyet düzeni bulunmaktadır.

1924 yılı Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi öncesinde Sille'de Müslüman ve gayrimüslimler komşuluk, arkadaşlık, hemşehrilik gibi sosyal bağlar çerçevesinde ortak duygu ve bilinç (kolektif uyum) geliştirmişlerdir. Üretilen somut ve soyut kültür ürünleri, geliştirilen ortak duygu ve bilincin en önemli göstergeleri olmuştur. Mübadele sonrası dönemde bir diğer medeniyetin varlık sahasını yitirmesi dolayısıyla etkileşim sona ermiştir ve Türk-Rum birlikteliğinden doğan 'Sille ruhu' yitirilmiştir.

Birlikte yaşama kültürünün yeniden sağlanması yolunda Sille örneği kilit özellik taşımaktadır. Mekanı paylaşan bireyler arasında bulunan sosyal bağlar (komşuluk, arkadaşlık, hemşehrilik) kuvvetlendirilmelidir. Bireyler arasında var olan farklılıklara dengeli yaklaşılmalı, farklılıklar bir üstünlük olmaktan ziyade bireylerin kendisini anlamlandırmasının bir yolu olmalıdır. Bireyler ve medeniyetler arasında hoşgörü, saygı, anlayış temelli bir yaklaşım benimsenmelidir. Öncelikle sosyal hayata yansiyacak olan birlikte yaşama kültürü, Sille örneğinde görüldüğü gibi somut kültüre de katkı sağlayacaktır.

Sille'nin özellikle son dönemde, turistik bir beldeye dönüşmesi sürecinde özgün Sillelilerin günlük yaşantılarına müdahale edilmiştir ve yaşanan bu gelişmeler, özgün Sillelilerin taşınma

²⁶ Bildirici, M. Sille'nin Tarihi Güzellikleri, Konya'da Doğan Ve Lozan Anlaşması İle Yunanistan'a Göç Eden Hacı Anasta'nın Anıları. Erişim:13 Eylül 2018, http://www.mehmetbildirici.com/post_attachment/download?id=61

²⁷ Nehrini İki Kıyısında Yeşeren Dostluk Hikayesi. (2011, April 13). Benim Gazetem. Erişim: 13 Eylül 2018, <http://benimgazetem.blogspot.com/2011/04/nehrini-iki-kysnda-yeseren-dostluk.html>

²⁸ Halıcı, N. (2013). Geçmişin İzleriyle Sille Mutfağı. Konya: Selçuklu Belediyesi Yayınları.

baskısını artırmıştır. Yaşanan baskı nedeniyle Sille'den etrafındaki kent ve yerleşkelere göçler başlamıştır. Gelecek dönemde Sille'de yapılan ve planlanan koruma faaliyetlerinin Özgün Sillelerin yaşam tarzlarına müdahale etmeyecek şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Sille'nin geçmişte olduğu gibi tekrar önemli bir hoşgörü yerleşkesi haline gelmesi için gerekli düzenlemeler dikkatle yapılmalı ve sosyal yapı korunmalıdır.

KAYNAKÇA

1. Bildirici, M. Sille'nin Tarihi Güzellikleri, Konya'da Doğan Ve Lozan Anlaşması İle Yunanistan'a Göç Eden Hacı Anasta'nın Anıları. Erişim:13 Eylül 2018, http://www.mehmetbildirici.com/post_attachment/download?id=61
2. Emiroğlu,F. Ana Hatlarıyla İbn Haldun Düşüncesi Ve Asabiyet Kavamı, Erişim Tarihi: 26.09.2018, <http://www.ilimvemedeniye.com/ana-hatlariyla-ibn-haldun-dusuncesi-ve-asabiyet-kavrami.html>
3. Eyice, S. (1966). Konya ile Sille Arasında Ak Manastır. *Şarkiyat*, (Sayı:6), 135-180.
4. Görsel 4-5-6-7 [Dijital Görsel]. Erişim: 13 Eylül 2018, <http://www.selcuklu.bel.tr>
5. Haldun I.(1988). Mukaddime.Çev: Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergâh Yayınları
6. Halıcı, N. (2013). *Geçmişin İzleriyle Sille Mutfağı*. Konya: Selçuklu Belediyesi Yayınları.
7. Kandemir, S. (2017). Komşuluk Ahlakı Bağlamında Birlikte Yaşamının Dini Temeli ,Medeniyet ve Birlikte Yaşama Kültürü. *Birlikte Yaşama Kültürü ve Medeniyet*(s. 426-434). Konya: Türkiye İmam Hatipliler Vakfı Yayınları.
8. KŞS Konya Şeriye Sicili (KŞS, no. 148, s. 263-271) Aktaran: Sarıköse, B. (2008). *Osmanlı Döneminde Sille* Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya
9. KŞS Konya Şeriye Sicili (KŞS, no. 148, s. 242-254) Aktaran: Sarıköse, B. (2008). *Osmanlı Döneminde Sille* Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya
10. Küçükdağ, Y., & Arabacı, C. (2016). *Selçuklular ve Konya*. Konya: Çizgi Kitabevi.
11. Kılınçarslan, M. (2009). Sille'de Komşuluk İlişkileri. *5000 Yıllık Kültür Vadisi*, (Sayı: 3), 17.
12. Nehrin İki Kıyısında Yeşeren Dostluk Hikayesi. (2011, April 13). *Benim Gazetem*. Erişim: 13 Eylül 2018, <http://benimgazetemm.blogspot.com/2011/04/nehirin-iki-kysnda-yeseren-dostluk.html>
13. Özönder, H. (1998). *Sille: Tarih, kültür, sanat*. Konya
14. Sarıköse, B. (2008). *Osmanlı Döneminde Sille* Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya
15. Surdirhemi Nahiyesi Arazi Emlak Defteri, Konya İl Özel İdaresi Arşivi, Aktaran: Özönder, H. (1998). *Sille: Tarih, kültür, sanat*. Konya
16. Waters, M., & Cirhinlioğlu, Z. (2008). *Modern sosyoloji kuramları*. İstanbul Gündoğan Yayınları.
17. Şentürk, R. (2006). Medeniyetler Sosyolojisi: Neden Çok Medeniyetli Bir Dünya Düzeni İçin Yeniden İbn Haldûn? *İslam Araştırmaları Dergisi*, (Sayı: 16), 89-121.
18. Şentürk, R. (2009). Açık Medeniyet ve Sosyal İçerme. *Muhafazakâr Düşünce*, (21-22), 41-49.

SAFRANBOLU TABAKHANE BİNASI YENİDEN KULLANIM OLANAKLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Ömer ÖZEREN¹
Mustafa KORUMAZ²

¹Selçuk Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Konya / Türkiye
²Konya Teknik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fak., Mimarlık Bölümü, Konya / Türkiye
omerozeren@outlook.com
mkorumaz@gmail.com

ÖZET

Safranbolu tarihi ve kültürel zenginliği ile UNESCO tarafından kabul edilen dünya mirası kentleri arasındadır. Geleneksel Türk evlerinin yer aldığı Türk toplum, mahalle yapısının sergilendiği müze kenttir. Kent merkezinin bulunduğu çukur bölgesi dönemin ticaret merkezidir. Farklı gelir kaynaklarına sahip olan kent deri sektöründe dönemde önemli merkezlerden birisidir. Bu sebeple dönemde aktif olarak işletilen 48 adet tabakhane atölyesi bulunmaktadır. Günümüze ulaşan tescilli 12 adet tabakhane binası bulunmaktadır. Bunlardan biri olan kaderine terk edilmiş Safranbolu Tabakhane Binasının yeniden kentte kazandırılması çalışmanın amacıdır.

Çalışma kapsamında; Türkiye’de mimari yönüyle önemli tabakhane binalarının genel bilgilerine ulaşarak Safranbolu Tabakhane binasının tarihi, sanatsal, mimarı, kentsel araştırmaların belgeleme çalışması ve yeniden kullanım olanaklarına yönelik değerlendirmeler yapmaktır. Kente yeniden kazandırılması düşünülen tabakhane binasının, yurtiçi ve yurtdışında ki tabakhane binalarıyla benzer ve farklı yönleri incelenmiştir. Kaderine terk edilen bu yapı grubunun fiziksel özellikleri ve mekan potansiyelleri göz önünde bulundurularak nasıl kullanılabilceğine yönelik karar destek yöntemleri kullanılarak sonuçlar elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yeniden İşlevlendirme, Safranbolu, Koruma, Tabakhane

1.GİRİŞ

Tabakhane binaları inşa edildiği ve işletildiği dönemlerde kentlerin sanayi merkezleri olmuş ve nüfusun büyük bölümünün istihdamlarını sağlayarak kentlerin ekonomilerine katkı sağlamışlardır. Her ne kadar dini, siyasi ve askeri yapılar kadar mimari nitelikleri dikkat çekici olmasalar da kentlerdeki mütevazı duruşları dikkat çekicidirler. Bir dönemlerinin modern fabrikaları olan bu yapılar, yapım teknikleri ile de inşa edildiği dönemlerinin güçlü özellikleri barındırmaktadırlar. Kentlerin hafızalarında önemli yerleri olan bu yapılar zaman içerisinde teknolojik gelişmeler neticesinde terk edilmiş ve işlevlerini yitirmişlerdir. Günümüzde atıl halde bulunan bu yapıların birçoğu zamanla harap olmaya devam etmektedir. Kentlerin kimliklerinin oluşmasında önemli yerleri olan yapılar kentlere yeniden kazandırılmazsa geçmiş ile bağlar kopacak kültürel değerler unutulup yeni nesillere aktarılamayacaktır. Bu nedenle endüstriyel miras olan tabakhane binaları hem tarihsel hem kültürel değerler açısından korunmalı ve yeniden kullanılarak yaşatılmalıdır. Tabakhane Binaları, Geleneksel Türk evleriyle tanınan Safranbolu’nun 19. yüzyılda ticari lokomotif olduğu deri sektörünün birincil ve temel elemanlarıdır. Çukur mevkiinde bulunan 3.derecede tecilli 12 binanın döneminde sayılarının 40 ve üzerinde olduğu bilinmektedir (Fidan, 2011). Aktif olarak işletildikleri dönemlerde bu yapılar şehrin hayvancılık ve tarımdan sonra en büyük iş kolu kabul edilmektedirler (Acar, 2011). Ayrıca tabakhane yapıları kente derilerin işlenerek farklı ürünlerin üretilmesiyle

sektörün alt kollarının gelişmesinde önemli yer teşkil etmişlerdir. Bu sayede ticaret hacmi artan kentin ekonomik ferahı sayesinde sivil mimari yapılara da kaynak temin edilmiştir.

2. SAFRANBOLU YERLEŞİMİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Batı Karadeniz Bölgesinde Karabük ilinin sınırları içerisinde yer alan Safranbolu il merkezine 8 km. uzaklıktaki en büyük ilçesidir. Bölgede varlığından bahsedilen birçok medeniyet olmasına karşın ilçede bu medeniyetlerin çoğundan bir iz bulunmamıştır. Sadece, Safranbolu ve Eflani çevresinde Roma-Bizans dönemine ait 24 Tümülüs, kaya mezarları, kabartmalar, Sipahiler Köyün 'de de bir Roma Tapınağının varlığı bilinmektedir. Kıranköy'deki Ulu Camii olarak bilinen Aya Stefanos Kilise'sin ise Theodora tarafından yaptırıldığı, Eski Camii'nin de Bizans kilisesinden dönüştürülmüş olduğu tahmin edilmektedir (Gülmez, 2006). Türklere ait kalıntılar 14.yüzyılda itibaren, Candaroğulları döneminden başlamaktadır. Bu yapılar zaman içinde farklı bakım, onarım ve dönüşümler geçirmişlerdir (Günay, 1981).

	Geleneksel Türk Evleri	Safranbolu Evleri geniş ailelerin yaşadığı içerisinde her aile bireylerinin ihtiyaçlarını karşılayabildiği odaların bulunduğu ve farklı eyvan sayılarına sahip sosyal yapılardır. Evler selamlık ve haremlik olarak kültürel ve dini inanışlara uygun olarak yapılmışlardır. Selamlık kısımları erkeklere, haremlik kısımları kadınları ayrılmış bölümlerdir.
	İbadet Yapıları	Camilerin sayısı otuz kadardır. En eskisi 14 yüzyıldan Candaroğlu devrinden Süleyman Paşa Camii (Eski Cami)'dir. Daha sonra en önemlileri Köprülü Mehmet Paşa Camii (1662), İzzet Mehmet Paşa Camii (1796)
	Ticaret Yapıları	Cinci Hoca Kervansarayı (Cinci Hanı) (17. yy.) Eski Hamam (14. yy.) Yeni Hamam (17. yy.)
	Ticaret Yapıları	Yemeni işletmecilerinin toplandığı 46 adet dükkanın bulunduğu çarşıdır.17 yüzyılda Köprülü Mehmet Paşa camiine yardım amaçlı kurulmuştur.

Şekil 1. Safranbolu'nun Sahip olduğu mimari kültür mirası özeti

Kentin ticaretini yaptığı ürünler arasında dericiliğin önemli bir yeri bulunmaktadır. Kentte dericilik uygun fiziksel ortamı sağlayan Akçasu ve Gümüş Deresi'nin birleşmesiyle oluşan Tabakhane Deresi'nin çevresinde gerçekleştirilmiştir. Çarşı'nın güney tarafında Gümüş ve Akçasu Derelerinin birleşmesiyle oluşan Tabakhane Deresi'nin merkez yerleşimin dışına, güneye doğru akması, tabaklama sırasında oluşan, koku ve kirliliğin, yerleşmeyi etkilemeden kentten uzaklaşmasını sağlamıştır.

Şekil 2. Safranbolu'nun günümüzdeki fotoğrafı

3. TABAKHANE YAPILARI VE DERİCİLİK

Deri işleme ve deriden eşya yapımı, Anadolu coğrafyasının en eski zanaatlarından birisidir. Dünyadaki en eski meslek grupları arasında yer alan dericilik çok çeşitli meslek gruplarına kaynaklık etmiştir. Hayvanların evcilleştirilmeye başlanması ve tabiat şartlarına karşı koymak amacı ile deri ve deri işlemeciliği ilk çağlardan günümüze insanın ve teknolojinin değişimi-gelişimi ile şekillenmiş, örtünme-barınma ihtiyaçlarına cevap vermiş ve günümüze kadar ulaşmış sanatsal ve kültürel bir değer taşıyan bir meslek olarak varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Deri, tamamen organik bir ürün olması nedeni ile taş ve ağaçtan sonra en çok kullanılan doğal malzeme olmuştur (Koızhaganova-Koyuncu Okca,2015).

Anadolu dericilik geleneği Orta Asya'dan gelip Anadolu'yu yurt tutan Türklerin deri işleme maharetiyle gelişimini sürdürmüştür. Anadolu Selçuk devleti döneminde ahilik teşkilatı ilk defa dericiler arasında kurulmuş ve daha sonra diğer meslek dallarını da içerisine almıştır. Osmanlı döneminde deri savaş malzemesi kabul edilmiş olduğundan devletin izni olmadan ihraç edilmesi yasaklanmıştır. Bu nedenle debbağlar tarafından işlenen derilerin öncelikle tersane, cephane, tophane ve mehterhane gibi askeri kurumların ihtiyacının karşılanmasında kullanılmıştır (Hülagü,2002).

3.1. Yurtdışında Tabakhane Binaları

Tabakhane binaları sadece Anadolu'ya özgü yapılar olmayıp dünya genelinde birçok yerde bulunmaktadır. Bu endüstriyel miras yapıları, zaman içerisinde farklı işlevler verilerek yaşatılması sağlanmaktadır.

Yer: Fas / Fes Geleneksel Yöntemlerle İşletilen Chouara Tabakhanesi 11 yy. dan beri devam etmektedir. (Söylemez, 2016).

İspanya Barselona'daki Rec Bölgesi'nde iki tabakhane restorasyonu 2015 yılında Taller 9s mimarlık ofisi tarafından gerçekleştirilmiştir. Cepheler orijinal hali korunarak ve açıklıklar yeni ahşap işçilikleri ile tasarlanmıştır. Yapı mahallenin renkleri ile boyanarak yerle bütünlük sağlanmıştır(Cusido ,Marzo, 2016).

<p>Arrokabe Arquitectos mimarlık ofisi İspanya'nın kuzeybatısındaki Santiago de Compostela'da ki eski bir tabakhane binasının eski taş duvarlarının arkasında yer alan mekana küçük bir etkinlik mekanı tasarlanmıştır. Bina daha önce tabakhanenin kurutma alanına sahiptir. Mimarlık ofisi, sergi, konuşma veya performans için kullanılabilir iki seviyeli bir alan yaratmıştır(Frearsen, 2016).</p>		
<p>2008 yılında Kızıs Mimarlık ofisi tarafından restore edilen Yunanistan'ın Samos adasındaki Karlovassi'deki Tambakika bölgesindeki Tabakhane binası karakterini koruyarak tabakhane müzesi olarak yeniden işlevlendirilmiştir. Eski tabakhane binası müzenin temel sergi alanı oluşturur (Kızıs,2011).</p>		
<p>Amerika Birleşik Devletlerinin Santa Cruz şehrinde, Mimar Cavagnero Associates'i 2001 yılında tabakhane yapılarına yeniden işlev verilmiştir. İlk olarak beş binanın ikisinin dönüşümü yapılmıştır. Binalar özgün yapı ve malzemeleri korunarak dönüşümleri sağlanmıştır. İki bina arasında avluyu düzenleme elemanı yaparak galeri ve 28 adet stüdyo tasarlanmıştır.(Cohen, 2012).</p>		

Şekil 3. Yurtdışındaki Tabakhane Binaları

3.2. Türkiye'de Tabakhane Binaları

<p>Aydın Kuşadası tabakhane bölgesindeki eski tabakhane yapıları yığma taş sistemdedir. Çatı makasları, pencere-kapı doğramaları ahşaptır. Yeniden işlevlendirilen proje kapsamında bölgede restoran-bar, kafe, kitabevi ve kültür merkezinin yer alacağı bir de yaşam merkezi bulunmaktadır (Yılmaz,2013).</p>		
<p>III. Selim döneminde(1789-1807) Beykoz bölgesinde askeri ihtiyaçları karşılamak amacıyla dericilik faaliyetleri başlamıştır. Bugünkü adıyla Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası 200 yıl boyunca ülkenin kapasite olarak en büyük deri fabrikası olmuştur. Fabrikanın dericilik bölümü 1993 Çevre Bakanlığı kararıyla kapatılmıştır(Tolga, 2006).</p>		
<p>Aydın ili Kuşadası İlçesinde tabakhane yapısı olarak inşa edilen günümüzde kullanılmamaktadır. Yapının yapım tarihi 19.yüzyıl sonu 20.yüzyılın ilk yarısıdır. Yapının iki katlı inşa edildiği anlaşılmaktadır. Moloz taştan örülmüş duvarlar ahşap hatıllıdır. Kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen bir alana oturan bina harçlı moloz taş örgülmüş ve ahşap hatıllı inşa edilmiştir. Cephelelerinde kısmi sıva ve kireç kaplamalar bulunduğu gözlemlenmektedir(Korumaz, 2017).</p>		
<p>İzmir ili Birgi İlçesinde bulunan Tabakhane binası yapım tarihi hakkında kesin bir bilginiz yoktur, ancak yapı gerek inşa</p>		

teknîği gerekse de benzer örneklerden hareketle 19. Yüzyıl sonu 20.yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilebilir. Tabakhane olarak inşa edilen yapı günümüzde kullanılmamaktadır. Yapıya ait gerek eki fotoğraflardan gerekse de mevcut ilerden hareketle iki katlı olarak inşa edildiği anlaşılmaktadır (Korumaz, 2017).

Şekil 4. Yurtiçindeki Tabakhane Binaları

4. SAFRANBOLU TABAKHANE BİNASI

Yapı 429 Ada 2 ve 3. parselde bulunmaktadır. Bina deri imalathane binası olarak yapılmıştır. Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'na 997 sayılı kararlı 3.5.1985 tarihinde yapı tescillenmiştir. Ankara Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'na 27.11.1990 tarihinde 1500 sayılı kanunla tescil durumunun devamına karar verilmiştir. Yapının tescil numarası E69A'dır. Bölgede tescilli 12 deri imalathane binası vardır. Tabakhane binası, idari kısmı (429 ada, 2 parsel - 96,00 m²) ve atölye kısmı (429 ada, 3 parsel - 664,00 m²) iki ayrı parselde bulunmaktadır. İki katlı inşa edilen yapının yapım tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur. Yapı gerek malzeme gerekse de inşa tekniği açısından 19. Yüzyıl sonu ile 20.yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilebilir (Fidan, 2011).

Şekil 5. Tabakhane Binasının 1900'lü yıllara ait (Anonim, 2015)

Şekil 6. Tabakhane Binasının Günümüze Ait Genel bakış

Şekil 7. Tabakhane Binası Ön Cephe

Şekil 8. Tabakhane Binası Sağ Cephe

4. 1.Yapının Plan ve Mimari Özellikleri

4.1.1. Plan Şeması

Kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen bir alana oturan bina harçlı moloz kesme taş örgülü olarak inşa edilmiştir. Dıştan 49.21x12.38 metre ölçülerinde, içten ise 48.02x11.16 metre ölçülerindedir. Yapı iki ayrı fonksiyonu bir arada bulundurarak tasarlanmıştır. 2 katlı birim fabrika

kısmı, doğu cephesindeki tek katlı birim idari kısım olarak yapılmıştır. Yapıya güney cephede bulunan dikdörtgen formlu iki kapı açıklığı ile sağlanmıştır. Yapının merkezinde bulunan ana giriş kapısı 2.50x3.06 metre ebatlarındadır. Kapının üst kısmında 0.56 metre yüksekliğinde yay şeklinde açıklık bulunmaktadır. İkinci kapı ise 1.92x3.03 metre genişliğindedir. Yapımında idari birim olarak tasarlanan tek katlı mekana doğu cephesinden giriş sağlanmaktadır. Yapı batı cephesinden 13.04 metre doğusundan ikiye bölünmektedir. 13.04x11.16 metre genişliğinde ki ilk mekanın ortasında taş kolon kalıntısı bulunmaktadır. İçten 26.56x11.24 metre ölçülerindeki ikinci mekanın doğu duvar köşegeninden 8.19 metre uzaklığında ikinci taş kolon kalıntısı görülebilmektedir. İki mekan arası kapı açıklığı ile sağlanabilmektedir. Yapının zemin katının güney cephesine bitişik merkezi olan bölümünden ikinci kata çıkışı sağlayan taş bir merdivenin kalıntı varlığı yapı içerisinde görülebilmektedir. Aynı zamanda duvar yüzeylerinde asma katın zeminini taşımak için duvar içlerine yerleştirilmiş ahşap taşıyıcıların yerlerimde belli olmaktadır. Yapının yıkılmadan önce çekilmiş olan fotoğrafları da bu durumu teyit etmektedir.

4.1.2. Yapı Kesitleri ve Cephe Düzenlemeleri

Duvar kalınlıkları 0.52 m. ile 0.65 m. arasında değişiklik göstermektedir. Yapının temelleri hakkında bilgiye ulaşılamamıştır. Zemin doğal örtü toprak örtüsü olarak bulunduğu gözlenmektedir. Birinci kat hizasının doğu ve batı cephesi arasında tabi zeminle 0.85 metre kot farkı olduğu bilmektedir. Yapı içerisinde ölçüldüğünde zemin kat yüksekliğinde bulunan ahşap döşeme izlerinin 4.85 ve 4.93 metre arası değiştiği görülmektedir.

Doğu; Kesme taş örgü üzerine sıvalı cephe 12.39 metre uzunluğunda, 7.29 metre yüksekliğindedir. Cephe ortasında dikdörtgen formlu bir kapı açıklığı ile yapı içerisine girilmektedir. Yapı günümüzde mesken olarak kullanılmaktadır. Kapı açıklığının sağında ve solunda pencere açıklığı yerleştirilmiştir. Cephenin solundaki pencere zeminden 1.35 metre ve 1.34 metre yükseklikindedir. Duvarların üst bölümü çatı örtüsü ile kapatılmış ortasında daire pencere yerleştirilmiştir. Doğu cephenin güney cephe ile birleştiği köşe kesme taş doku örülerek dışarı çıkarılmıştır.

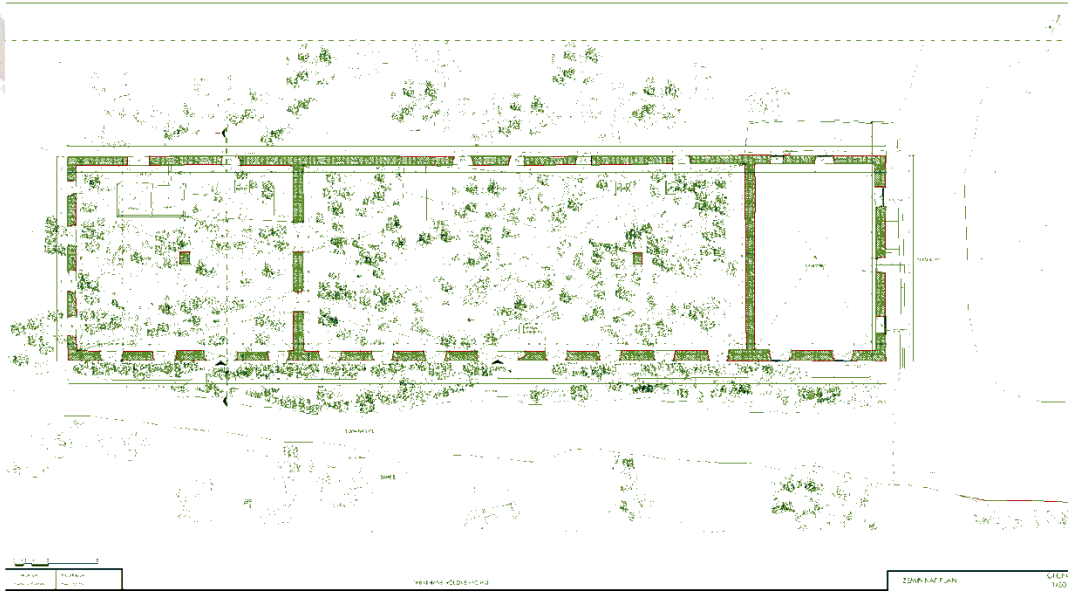
Güney; Kesme taş örgü üzeri sıvalı ahşap hatıllı güney cephenin duvarlarının üst kısımları yıkılmıştır. Cephe 9.28 metre yükseklikte, 49.27 metre uzunluğundadır. Cephenin batıya yakın olan bölümünde toprak yığınına, kuzeyde ise araziye dayandırılmıştır. Eğimli bir arazide inşa edilmesinden dolayı batı cephede duvar yüksekliği doğu cepheye oranla daha fazladır. Cephede tabakhaneye giriş kapıları bulunmaktadır. Cephede toplam katta 24 adet pencere açıklığı bulunmaktadır. Zemin katta bulunan 12 açıklığa demir parmaklıklar yapılmıştır. Cephenin diğer cepheler ile birleştiği yerler kesme taş ile tek sıra şeklinde örülmüştür. Cephe de tek katlı yer kireç ile sıvalı bulunmaktadır.

Kuzey cephe; Kesme taş örgü üzerine sıvalı ve ahşap hatıllı cephenin duvarlarının üst kısımları büyük ölçüde yıkılmıştır. Cephe 49.26 metre uzunluğunda, 8.84 metre yüksekliğindedir. Arazinin eğimli olmasından dolayı kot farklılıkları gözükmemektedir. Cephede bulunan pencere açıklıkları güneyde zemin katta bulunan pencere açıklıklarına göre daha küçüktür ve demir parmaklıklarla kapatılmışlardır. Birinci katta bulunan pencere açıklıklarının üst kısımları yıkılmıştır. Cephede arkaya çıkış için kapı açıklığı bırakılmıştır. Birinci kat hizasında dikdörtgen formda 2.71x1.63 metre ebatlarında ikinci bir kapı açıklığı bulunmaktadır.

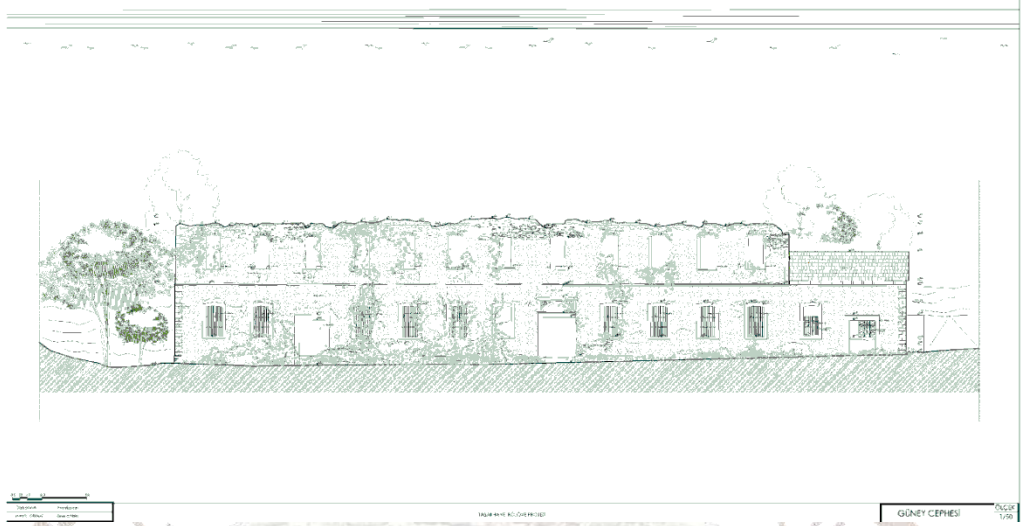
Batı cephe; Cephe 12.35 metre uzunluğunda güney cephe tabii zemin hizasından 9.36 metre yüksekliğindedir. Üst kısımları diğer cephede olduğu gibi yıkılmıştır. Zemin eğimli olduğu için cephede kot farkı vardır. Cephede sekiz adet pencere açıklığı bulunmakta bunların ikisi demir parmaklıklılıdır. Kesme taş üzeri sıva diğer cephelerde olduğu gibi yer yer bu cephede de dökülmüştür.

Havuzlar; Tabakhane yapısının içerisinde kuzey cephe hizasında farklı sayı ve ölçülerde yapılmış havuzlar bulunmaktadır. Moloz taştan sıvalı olarak inşa edilen havuzların üzeri açık olarak tasarlanmıştır.

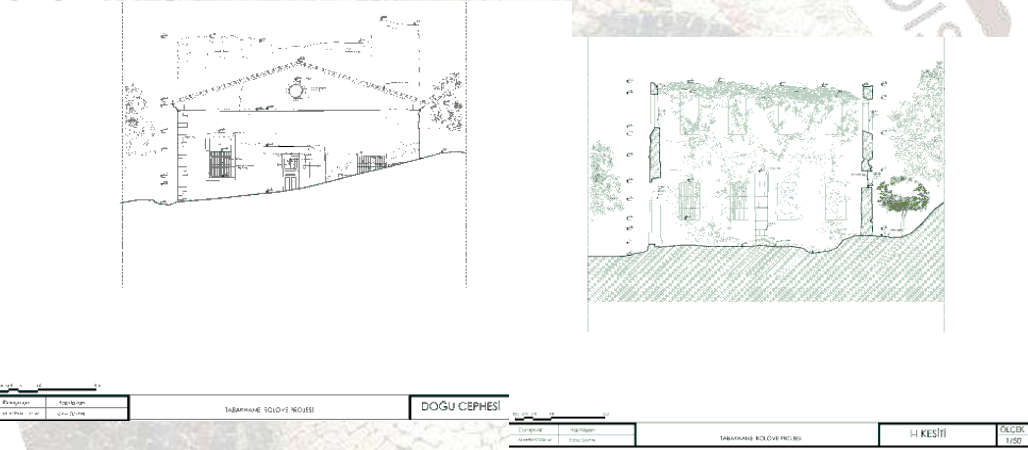
Tabakhanenin içerisinde batı cephesine 2.49 metre uzaklığında kuzey cephesine yaslanmış yan yana dizilmiş iki adet deri bekleme havuzu bulunmaktadır. Dıştan 1.98x4.09 metre ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Bir kısmı beton ile örtülmüştür. Kuzey-güney doğrultusunda yapının içerisinde uzanan havuzlar hemen hemen eş büyüklükte dört eş parçaya ayrılmıştır. Havuzlar birbirinden 0.30 metre genişlikte duvarlarla ayrılmıştır. 0.72x0.91 metre ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Havuzların aralarına beton dökülmüştür. Yapıda dört adet havuz bulunmaktadır.

Şekil 9. Tabakhane Binası Zemin Kat Planı

Şekil 10.Tabakhane Binasi Güney Cephe

Şekil 11.Tabakhane Binasi Doğu Cephe

Şekil 12.Tabakhane Binasi Kesit

4.2. Mevcut Fiziki Durum Değerlendirmesi

- Yapı günümüzde kullanılamaz durumdadır.
- Duvar örgüleri arasına yerleştirilen ahşap hatıllar çürümeye başlamıştır.
- İkinci kat döşemesi tamamen yok olmuş sadece döşeme izleri görülmektedir.
- Üst örtü tamamen yıkılmış durumdadır. Günümüzde açıktır.
- Taşıyıcı ana iskeleti yok olmuştur. Sadece iki adet yıkık taş kolon olduğu görülmektedir.
- Taş örgü duvarlarda harç ve derzlerde boşalma ve bozulma görülmektedir.
- Bina cephesinde sıvalarda bozulmalar görülmektedir.
- Yapının pencerelerinin demir korkuluklarında bozulmalar ve paslanmalar görülmektedir.
- Yapının kapı, pencere, merdiven gibi ahşap donatıları tamamen yok olduğu görülmektedir.
- Yapının birleşik olduğu küçük mekânda içerisinde yaşayanlar vardır.
- Mesken olarak kullanılan kısım yapı mevcut durumdaki fabrikası binasına göre daha iyi durumdadır. Pencere ve kapılar değiştirildiği gözlenmiştir.
- Yapının çevresinde bitki temizliği yapılması gerektiği gözlenmiştir.
- Temeller ile ilgili bilgi kazı yapılamadığı için yüzeysel elde edilmiştir.

5.SONUÇLAR

Geçmişten günümüze ulaşmış kültürel miras tarihi yapılara zarar vermeden seçilen fonksiyonlar ile gelecek kuşaklara aktarılması koruma kavramının temel prensiplerindedir. Tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmeyerek kaderine terk edilmesi birçok yönden olumsuzlukları içermektedir. Bu tür yapılarının yeniden işlevlendirilmemesi kentin sahip olduğu tarihi, kültürel, estetik ve ekonomik nedenler perspektifinde olumsuzluklar içermektedir. Kentin hafızasını oluşturan bu yapıların kullanılmaması, kentli ile buluşturulamaması tarihi ve kültürel sürekliliğin sağlanamamasına neden olmaktadır.

Tarihi binalar bir mekan potansiyeline sahiptir. Bu yapıların uygun koşullarda kullanılmaması yeni bina gereksinimlerini artıracak ve yeni yapılaşmaların önünü açacaktır. Yeni yapılaşmalar ekonomik bir yük olduğu gibi aynı zamanda dünyanın sahip olduğu doğal kaynakları tüketen uygulamalardır. Bu sebeple tarihi binaların yeniden kullanımı dünyanın sahip olduğu doğal kaynakları en azda kullanan uygulamalar olacağı için daha çevreci ve sürdürülebilirlerdir.

Globalleşen dünyada birbirine oldukça benzeyen yapılaşmaların olduğu ülkemizde, yeniden kullanıma uygun binaların değerlendirilmesi ve kullanılması yerel mimarlık ürünlerini ön plana çıkartacaktır. Benzerlerinden ayrışan ve kendisine özgü bir mimari niteliği olan bu yapıların kente kazandırılması, kent estetiğine olumlu katkılar sağlayacaktır.

Çalışma Safranbolu Tabakhane binası örneğinde, artık kullanılmayan, geniş açıklıklı, esnek kullanıma sahip mekanlar yeniden tasarlanarak daha esnek bir kullanıma sahip olabilmektedirler. Bu kullanım olanakları ve fonksiyon seçimlerinden önemli bir paydaş olan kentlinin de görüşleri alınmalıdır. Safranbolu tabakhane binası ise, kentin gereksinim duyduğu bir fonksiyonun bünyesinde çözümlenebilecek önemli bir yapıdır. Yeni kullanıma kolaylıkla adapte edilebilen Safranbolu tabakhane binasının hangi fonksiyonla hangi şartlarda korunması gerektiği geniş kullanıcı kitlesinin ortak tartışma ortamının sağlanması ile gerçekleştirilebilir. Böylelikle kentlide koruma kaygı ve bilinci oluşacak, koruma uygulamaları amacına ulaşmış olacaktır.

Yazar Notu: Bu çalışma Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KORUMAZ tarafından danışmanlığı yapılan Selçuk Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü “Fen Bilimleri Enstitüsü”nde yapılmış Ömer ÖZEREN’in “*Safranbolu Tabakhane Binası Yeniden Kullanım Olanaklarının Değerlendirilmesi*” Konu Başlıklı, Yüksek Lisans Tez çalışmasından türetilmiştir.

KAYNAKLAR

Acar, M., 2006, “Geçmişten Günümüze Ekonomik ve Ticari Hayata Bakış Safranbolu El Sanatları”, Fsf Matbaacılık, Karabük.

- Fidan, F., 2011, “Safranbolu’da Tabakhane Bölgesi Örneğinde Endüstriyel Alanların İncelenmesi, Kamusal Fonksiyonlarla Yeniden Değerlendirilmesi”, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
- Gülmez, G., 2006, “Safranbolu Şehri” Dünya Mirasında Türkiye”, Ankara.
- Günay, R., 1981, “Geleneksel Safranbolu Evleri ve Oluşumu”, Ankara.
- Hülagü M.M., 2002, “Kayseri’de Sahtiyan Üretimi”, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
- Koızhaıganova, M.-Koyuncu, Okca, A., 2015, “Geçmişten Günümüze Denizli’de Dericilik Faaliyetleri”, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic.
- Tolga, B., 2006, “Endüstriyel Alanların Dönüşümü, Kentsel Mekâna Etkileri: Beykoz Kundura ve Deri Fabrikası İçin Bir Dönüşüm Senaryosu”, Yüksek Lisans Tezi, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Tunçözgür Ü., 2002, “Dünü ve Bugünü İle Safranbolu” , Karabük.

WEB KAYNAKLAR

- Anonim, 2014, url://www.oldtowntanneries.com/old-town-tanneries/
Erişim Tarihi: 8.7.2018
- Cohen E. 2012, After the Gold Rush: Santa Cruz' Tannery Arts Center, url://www.interiordesign.net/projects/9736-after-the-gold-rush-santa-cruz-tannery-arts-center-by-mark-cavagnero-associates/
Erişim Tarihi: 10.6.2018
- Cusido O, Marzo I. 2016, European Headquarters Of The Quality Leather Center / taller 9s arquitectes, https://www.archdaily.com/780734/european-headquarters-of-the-quality-skin-center-taller-9s-arquitectes
Erişim Tarihi: 10.9.2018
- Frearson A. 2016, Stone tannery building transformed by Arrokaabe Arquitectos into cultural venue, url://www.dezeen.com/2016/03/22/catalizador-belvis-stone-tannery-building-arrokabe-arquitectos-cultural-venue-spain/
Erişim Tarihi: 11.9.2018
- Kizis Y. 2011, Tannery Museum, url://www.kizisarchitects.gr/english/
Erişim Tarihi: 10.9.2018
- Söylemez H., 2016, 10 liralık Derilerin Milyar Dolarlara Dönüştüğü Yer, url://www.haberler.com/10-tl-nin-milyar-dolar-donusme-yolculugu-8795066 haberi/
Erişim Tarihi: 5.6.2018
- Yılmaz, E.M., 2013, Kuşadası Tabakhaneler Bölgesi Restore Edilerek Otele Dönüştürüldü, Safranbolu. url://www.arkitera.com/haber/14309/kusadasi-tabakhaneler-bolgesi-restore-edilerek-otele-donusturuldu,
Erişim Tarihi: 6.7.2018

EPİLEPSİ HASTALIĞININ FARKLI ÖĞRENME YÖNTEMLERİ İLE TEŞHİS EDİLMESİ

Doç. Dr. Necmettin SEZGİN

Batman Üniversitesi, Elektrik-Elektronik Mühendisliği Bölümü
necmettin.sezgin@batman.edu.tr

ÖZET

Epilepsi, beyin normal aktivitelerinin, sinir sisteminin geçici olarak anormal bir davranış sergilemesi sonucu elektriksel aktivitelerde meydana gelen bozukluklardır. Halk arasında sara nöbeti/hastalığı/krizi olarak ta bilinir. Toplumda yaygın olup teşhisi oldukça zor olan bir hastalıktır. Epilepsi teşhisi, hastanın aile fertlerinden birilerinin şüphelenmesi üzerine nöroloji kliniklerinde uzun süreli video-EEG (Elektroensafalogram) kayıtlarının uzmanlar tarafından değerlendirilmesi sonucu yapılmaktadır. Bu şekilde yapılan teşhis hasta açısından oldukça zahmetli olmakla birlikte bazen farklı krizler de epilepsi olarak değerlendirilebilmektedir. Bu çalışmada, epilepsi hastalığının beyin elektriksel aktiviteleri (EEG) kullanılarak farklı öğrenme yöntemleri ile otomatik olarak teşhis edilip bu yöntemlerin karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu amaçla kayıt edilen EEG işaretleri Yapay sinir ağları (ANN), Destek vektör makineleri (SVM) ve Aşırı öğrenme makineleri (ELM) gibi öğrenme metotlarıyla eğitilerek test edilmiştir. 10-kat çapraz doğrulama yöntemiyle yapılan test sonuçlarından ELM %98.82 ile en yüksek doğrulukta epilepsi nöbetini teşhis etmiştir. Yapılan bu çalışmanın nörologlar için epilepsi tanısında yardımcı bir yöntem olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Epilepsi, EEG, İkiz-spektrum, Öğrenme makineleri.

1. Giriş

Epilepsi, beyin normal aktivitelerinin, sinir sisteminin geçici olarak anormal bir davranış sergilemesi sonucu elektriksel aktivitelerde meydana gelen bozukluklardır. Toplumda yaygın olup teşhisi oldukça zor olan bir hastalıktır. Epilepsi teşhisi, hastanın aile fertlerinden birilerinin şüphelenmesi üzerine nöroloji kliniklerinde uzun süreli video-EEG (Elektroensafalogram) kayıtlarının uzmanlar tarafından değerlendirilmesi sonucu yapılmaktadır. Bu şekilde yapılan teşhis hasta açısından oldukça zahmetli olmakla birlikte bazen farklı krizler de epilepsi olarak değerlendirilebilmektedir. EEG işareti lineer ve Gauss olmayan işaretler olarak kabul edilmiştir [1]. Bu tür işaretlerin analizinde yüksek dereceli spektral analizinin uygulanması işaret içerisindeki spektral bilginin yanı sıra fazsal bir takım önemli bilgileri ortaya çıkarma açısından diğer spektrum analizlerine göre daha avantajlı olduğu ortaya konmuştur [1]. İkiz spektrum analizi ile hem frekans bilgileri hem de faz bilgileri aynı anda hesaplanmakta ve özellik bakımından daha zengin hale getirilerek sınıflandırmada daha etkin olduğu gösterilmiştir. İkiz spektrum analizi EEG, EKG gibi birçok biyolojik işaretin analizi ile örüntü tanımada yaygın olarak kullanılmıştır [2-8]. Bu çalışmada, kayıt edilen EEG işaretleri Yapay sinir ağları (ANN), Destek vektör makineleri (SVM) ve Aşırı öğrenme makineleri (ELM) gibi öğrenme metotlarıyla eğitilerek test edilmiştir. 10-kat çapraz doğrulama yöntemiyle yapılan test sonuçlarından ELM %98.82 ile en yüksek doğrulukta epilepsi nöbetini teşhis etmiştir. Yapılan bu çalışmanın nörologlar için epilepsi tanısında yardımcı bir yöntem olacağı düşünülmektedir.

2. Materyal ve Metot

1) Verilerin Elde Edilmesi

Bu çalışmadaki veriler İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Nöroloji Ana Bilim Dalının arşivinden alınmıştır. Veriler 2001-2009 yılları arasında yaşları 25 ile 45 arasında olan ve ortalama 41 yaşa sahip 8 yetişkin epilepsi hastası ile 6 epilepsi hastası olmayan insandan kayıt edilmiştir. Ölçümler standart 10/20 sayısal EEG kayıt sistemiyle 16 kanaldan yüzey elektrotlar ile yapılmıştır. EEG verileri 200 Hz örnekleme frekansı ile kayıt edilmiştir.

2) İkiz-Spectrum Analizi

İkiz spektrum, bir sistem dinamiğinin üçüncü derece kümülantın Fourier dönüşümü olarak tanımlanmıştır [9]. Herhangi bir durağan reel değerli ayrık rastsal $x(k)$ sürecinin r . derece momenti,

$$m_r^x(n_1, n_2, \dots, n_{r-1}) = E\{x(k)x(k+n_1) \dots x(k+n_{r-1})\} \quad (1)$$

şeklinde ifade edilebilir [10]. Burada E beklenti değeri anlamına gelmektedir. Genel anlamda $x(k)$ nin 1., 2. ve 3. kümülantı, momentler serisi cinsinden sırasıyla:

$$C_1^x = m_1^x = E\{x(k)\} \quad (2)$$

$$C_2^x(n_1) = m_2^x(n_1) - (m_1^x)^2 \quad (3)$$

$$C_3^x(n_1, n_2) = m_3^x(n_1, n_2) - m_1^x[m_2^x(n_1) + m_2^x(n_2) + (n_2 - n_1)](m_1^x)^3 \quad (4)$$

şeklinde ifade edilirler. Gauss olmayan reel değerli durağan ve sıfır ortalamaya sahip ayrık bir $x(k)$ sürecinin kümülantı,

$$C_3^x(n_1, n_2) = \text{Cum}\{x(k), x(k+n_1), x(k+n_2)\} \quad (5)$$

ya da

$$C_3^x(n_1, n_2) = E\{x(k)x(k+n_1)x(k+n_2)\} \quad (6)$$

şeklinde ifade edilir [11]. Buna göre üçüncü derece kümülant fonksiyonun spektrumu veya ikiz spektrumu,

$$B(\omega_1, \omega_2) = \sum_{n_1=-\infty}^{\infty} \sum_{n_2=-\infty}^{\infty} C_{3x}(n_1, n_2) W(n_1, n_2) e^{-j(\omega_1 n_1 + \omega_2 n_2)}, \quad (7)$$

$$|\omega_1|, |\omega_2| \leq \pi$$

şeklinde ifade edilir [9]. Burada $W(n_1, n_2)$, ikiz spektrumun değişkenliğini azaltmak için iki boyutlu pencere fonksiyonudur; bu değer 1'e eşitlenebilir. Çalışmada ikiz spektrum hesabı

için 0.5 saniye aralığında Hanning penceresi kullanıldı. Denklem 7, $x(k)$ 'nin ω_1 ve ω_2 frekansları bazında elde edilen spektrumları cinsinden aşağıdaki gibi de ifade edilebilir;

$$B(\omega_1, \omega_2) = E\{X(\omega_1)X(\omega_2)X^*(\omega_1 + \omega_2)\} \quad (8)$$

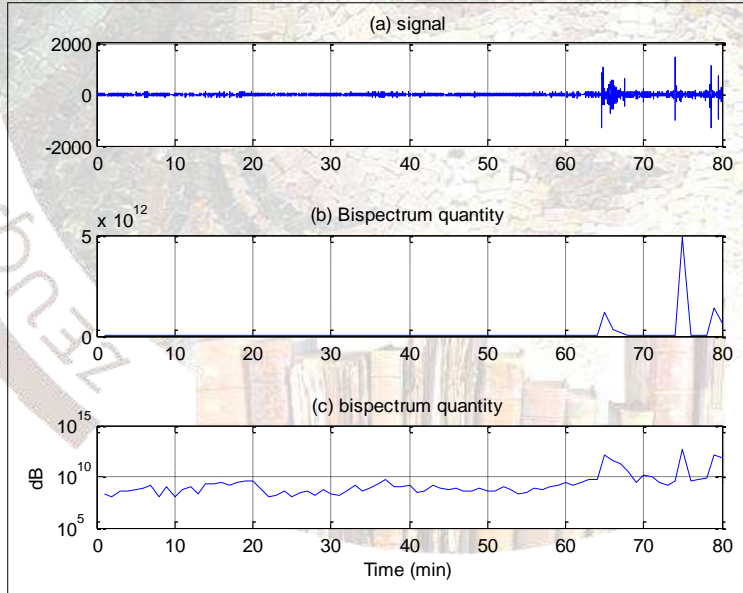
Denklemdaki * işareti karmaşık eşleniği belirtmektedir. Bu çalışmada, ikiz spektrumun bu özelliğinden yararlanarak, EEG işaretinin içinde olası QPC toplamını,

$$D = \sum_{(\omega_1, \omega_2)} |B(\omega_1, \omega_2)| \quad (9)$$

şeklinde hesaplayıp ve buna göre epilepsi hastalığının olup olmadığı geliştirilen öğrenme yöntemleri ile belirlenmeye çalışılmaktadır.

3. Deneysel Sonuçlar

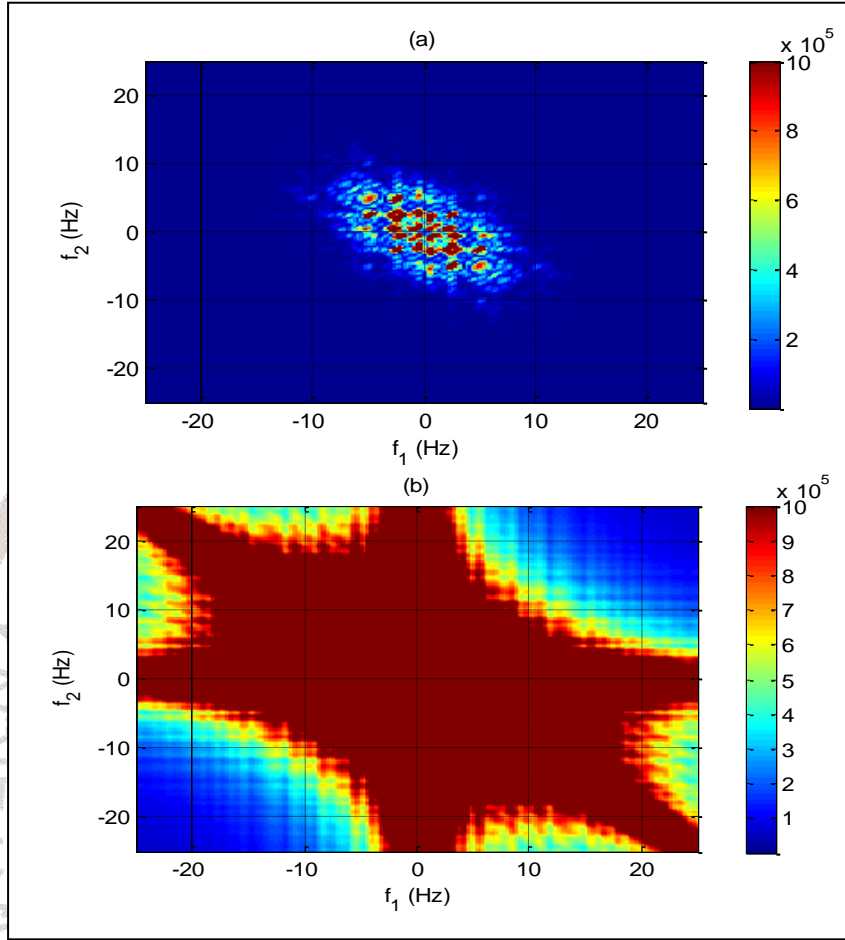
Yapılan deneysel çalışmalarda epilepsi hastası sekiz yetişkin insana ait EEG işareti ile 6 normal insana ait EEG işareti incelemek için ele alınmıştır. Bütün EEG verilerinin ikiz spektrumu yukarıda açıklandığı gibi hesaplanarak bileşenler arasındaki faz ilintileri ortaya çıkarılmıştır. EEG verisinden bir yetişkine ait epileptik EEG işaretinin kendisi ve ikiz spektrumu (normal ve dB olarak) Şekil 1'de gösterilmiştir. EEG işaretleri 10 saniyelik veri parçalarına ayrıştırılarak QPC hesaplamaları yapılmıştır.

Şekil 1. a) Epileptik EEG işareti, b) İşaretin ikiz spektrum analizi sonucu QPC miktarı, c) QPC miktarı (dB)

Epileptik bir EEG işareti ile epileptik olmayan bir EEG işaretine ait QPC miktarını göstermek için örnek olarak Şekil 2 verilmiştir. QPC miktarının büyüklüğü EEG işaretinin ilgili bölgesinde lineer ve Gauss olmayan bileşenlerin oranının büyüklüğünü göstermektedir. Şekil 2'de görüldüğü gibi epilepsi hastaya ait EEG işaretinde çok sayıda QPC var iken

epilepsi olmayan EEG de ise QPC miktarının az olduğu görülmektedir. Bu durum bütün veri kümesi için benzer bir sonuç göstermiştir.

Şekil 2. a) epilepsi olmayan hastaya ait EEG işaretleri ve b) epilepsi olan hastaya ait EEG işaretlerinin ikiz spektrum gösterimi.

Çalışmadaki bütün veriler için EEG işaretlerinin QPC değerleri hesaplanarak özellik vektörleri oluşturulmuştur. Bu özellik vektörleri 10-kat çapraz doğrulama ile eğitilen ve test edilen öğrenme yöntemleri için kullanılmıştır. Öğrenme yöntemlerinin test sonuçları Çizelge 1’de verilmiştir. Bu sonuçlar diğer farklı çalışmaların sonuçlarıyla desteklenmektedir [8, 12, 13].

Çizelge 1. Farklı öğrenme yöntemleri ile epilepsi hastalığının başarımları

Öğrenme yöntemi	Başarımları (%)
ELM	98.82
ANN	93.40
SVM	95.02

4. Sonuçlar ve Tartışma

Bu çalışmada epileptik EEG işaretleri ile epileptik olmayan EEG işaretlerinin yüksek dereceden spektrumu alınarak analizleri gerçekleştirilmiştir. Bu şekilde hesaplanan spektrumdan özellikler çıkarılarak öğrenme yöntemlerinin eğitim ve test aşamalarında

kullanılmıştır. Geliştirilen öğrenme yöntemlerinden en iyi sonucun %98.82 ile ELM'nin verdiği görülmüştür.

Yapılan bu çalışma ile elde edilen sonuçların nöroloji biliminde epilepsi hastalığı tanısı için nörolog hekimin epilepsi derecesini ölçmeye ve teşhis etmeye yönelik katkı yapacağı düşünülmektedir.

5. Kaynaklar

- [1] Chua, K.C., Chandran, V., Acharya, U.R., Lim, C.M., “Application of higher order statistics/spectra in biomedical signals”, *Medical Engineering & Physics*, 32:679–689, 2010.
- [2] Hasselman, K., Munk, W., MacDonald, G., Bispectra of ocean waves, In: *Time series analysis*, ed. M. Rosenblatt, New York: Wiley; p. 125–39, 1963.
- [3] Chandran, V., Elgar, S.L., “Mean and variance of estimates of the bispectrum of a harmonic random process—an analysis including leakage effects”, *IEEE Transactions on Signal Processing*, 39:2640–51, 1991.
- [4] Chandran, V., Elgar, S.L., “Pattern recognition using invariants defined from higher order spectra—1-D inputs”, *IEEE Transactions on Signal Processing*, 41:205–11, 1993.
- [5] Chandran, V., Carswell, B., Boashash, B., Elgar, S.L., “Pattern recognition using invariants defined from higher order spectra: 2-D image inputs”, *IEEE Transactions on Image Processing*, 6(5):703–12, 1997.
- [6] Chandran, V., Elgar, S.L., Pezeshki, C., “Bispectral and trispectral characterization of transition to chaos in the duffing oscillator”, *International Journal of Bifurcation and Chaos*, 3(3):551–7, 1993.
- [7] Khadra, L., Al-Fahoum, A.S., Binajaj, S., “A quantitative analysis approach for cardiac arrhythmia classification using higher order spectral techniques”, *IEEE Transactions on Biomedical Engineering*, 52(11):1840–5, 2005.
- [8] Muthuswamy, J., Sherman, D., Thakor, N.V., “Higher order spectral analysis of EEG burst patterns during asphyxic injury”, *IEEE Transactions on Biomedical Engineering*, 46(1):92–9, 1999.
- [9] Ning, T. and Bronzino, J.D., “Bispectral analysis of the rat EEG during various vigilance states”, *IEEE Trans Biomed Eng*, 36(4):497–499, 1989.
- [10] Raghuvver, M.R. and Nikias, C.L., “Bispectrum estimation: A parametric approach”, *IEEE Trans. Acoust., Speech, Signal Processing*, 33(4):1113-1230, 1985.
- [11] Nikias, C.L. and Petropulu, A.P., *Higher order spectral analysis: A nonlinear signal processing framework*, Engle-wood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1993.
- [12] Tagluk M.E., Sezgin N., “A new approach for estimation of obstructive sleep apnea syndrome” *Expert Systems with Applications*, 38(5):5346-5351, 2011.
- [13] Sezgin, N., *Estimation and classification of sleep apnea in adults by developed preprocessing–neural network models*, PhD thesis, Inonu University, Malatya, Turkey, 2010.

AYRIK DALGACIK DÖNÜŞÜMÜ KULLANILARAK UYKU APNESİNİN SINIFLANDIRILMASI

Doç. Dr. Necmettin SEZGİN

Batman Üniversitesi, Elektrik-Elektronik Mühendisliği Bölümü
necmettin.sezgin@batman.edu.tr

ÖZET

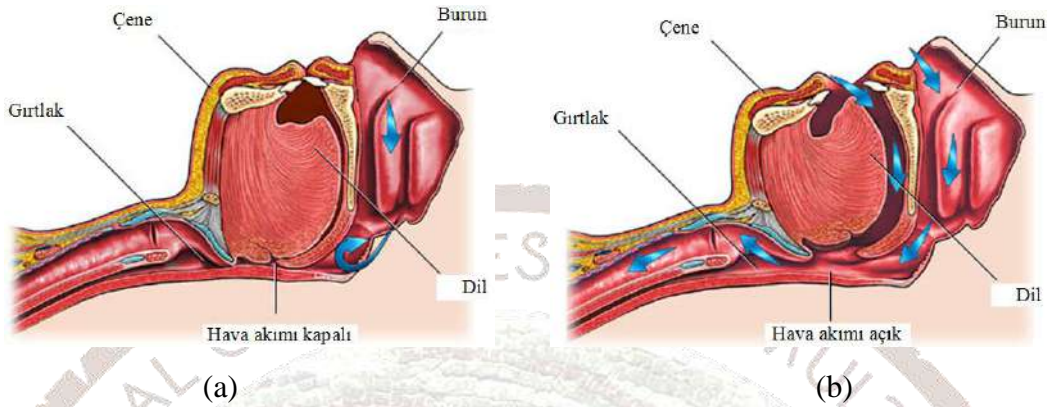
Uyku apnesi, uyku esnasında en az 10 saniye süreli ve saatte en az 5 defa tekrarlanan nefes durmaları olarak tanımlanmaktadır. Toplumda erkeklerde yaklaşık %2 ve kadınlarda %4 oranında uyku apnesi hastası olduğu bilinmektedir. Teşhis için kişinin en az bir gece boyunca donanımlı bir uyku laboratuvarında polisomnografi (PSG) cihazına tabi tutulması gerekmektedir. PSG ile kayıt edilen EEG, EKG, EMG, hava akımı, oksijen saturasyonu gibi birçok biyolojik işaretin uzmanlar tarafından uzun süreli değerlendirilmesi ile teşhis yapılmaktadır. Apne, 3 çeşit olup tedavi yönünden farklılıklar arz etmektedirler. Tıkayıcı uyku apnesi sendromu (TUAS) en sık (yaklaşık %90) rastlanan apne çeşidi olup, uyku esnasında nefes durmasının boğazdaki bir tıkanmaya bağlı olarak gerçekleştiği durumdur. Merkezi uyku apnesi sendromunda (MUAS) beynin merkezinden işaret gönderilememesi sonucu nefes alamama durumudur. Bileşik uyku apnesinde ise nefes almama MUAS ile başlayıp TUAS ile devam etmektedir. Biyolojik işaretler gibi durağan olmayan işaretlerin analizinde iyi bir yaklaşım olan dalgacık dönüşümü ile işaretler alt bant frekanslarına ayrıştırılarak anlamlı özellikler elde edilmiştir. Her bir apne çeşidi için farklı özelliklerde katsayıların elde edildiği görülmüştür. Daha sonra bu katsayılar kullanılarak yapay sinir ağı eğitilip test edilmiş ve apne sınıflandırılması ortalama %84.25 doğrulukla gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Uyku apnesi, Ayrik dalgacık dönüşümü, Biyolojik işaretler, ELM.

1. Giriş

Uyku esnasında nefes durmaları olarak tanımlanan uyku apnesi, hayati risk taşıyan bir hastalıktır. Erken tedavi edilmemesi durumunda, kalpsel veya nörolojik bir çok hastalığı tetikleme durumu vardır. Günümüzde uyku apnesinin teşhisi, uyku laboratuvarlarında gece boyunca polisomnografi cihazı ile hastadan birçok biyolojik işaretin kayıt edilip uzman hekimler tarafından bu kayıtların değerlendirilmesi ile yapılmaktadır. Bu şekildeki bir teşhis yöntemi hep pahalı hem de hasta açısından zahmetli bir durumdur. Gelişen akıllı sistemlerle birlikte otomatik teşhis sistemleri de gelişmektedir [1]. Uyku apnesi sendromu (UAS), erkeklerde kadınlara oranla daha çok görülmekte, günlük yaşam kalitesini ciddi bir şekilde olumsuz yönde etkilemekte ve tedavisi da oldukça zor olan bir solunum sistemi hastalığıdır. Uykudayken solunum yolunda hava akımının en az 10 saniye süre ile kesilmesi olarak tanımlanan UAS: Tıkayıcı uyku apnesi sendromu (TUAS), Merkezi uyku apnesi sendromu (MUAS) ve Bileşik uyku apnesi sendromu (BUAS) olarak 3 sınıfa ayrıştırılmıştır. TUAS, Şekil 1'de gösterildiği gibi boğaz çeperinde bulunan yumuşak doku damak, küçük dil, yutak ve dil gibi kasların akciğere havanın geçiş yolunu kapatacak şekilde gevşemesi sonucunda meydana gelir. Bu kasların gevşemesi durumunda nefes alma sırasında hava yolu daralır ve bir süre için solunum aktivitesi durur. Bunun sonucunda kandaki oksijen miktarı azalır, beyin bu azalmayı algılar ve uyku derinliğini azaltarak ya da kişiyi uyandırarak [2-5] solunum yolunun tekrar açılmasını sağlamaya çalışır. MUAS nadir görülen UAS tipi olup beyinin solunumu kontrol eden kaslara doğru işaretler göndermemesi veya işaretlerin iletilmemesi

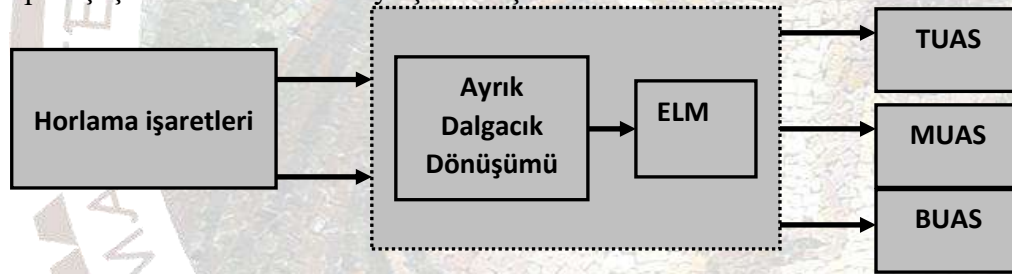
sonucunda ortaya çıkan UAS çeşididir. BUAS ise TUAS ile başlayıp MUAS ile devam eden apne durumudur [6].

Şekil 1. Uyku apnesi esnasında hava akımının kapanma durumu; a) hava yolu kapalı, b) hava yolu açık [7]

2. Metot ve Deneysel Çalışma

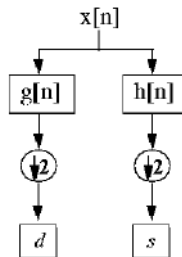
Aşağıda Şekil 2’de bu çalışmada kullanılan metodun blok diyagramı verilmiştir. Kayıt edilen horlama işaretleri öncelikle ayrık dalgacık dönüşümü (ADD) ile dalgacık katsayıları elde edilmiştir. Bütün verilere bu şekilde ADD uygulanarak özellik matrisi oluşturulmuştur. Daha sonra bu özellikler geliştirilen aşırı öğrenme makinesine verilerek apne çeşitleri birbirinden ayrıştırılmıştır.

Şekil 2. Kullanılan modelin blok diyagramı

Ayrık Dalgacık Dönüşümü

Ayrık dalgacık dönüşümü (ADD) için filtrelerin kullanılmasını ilk olarak 1988’de Mallat [8] gerçekleştirmiştir. Mallat’ın algoritması aslında işaret işleme dilinde “iki kanal altband kodlayıcı” olarak bilinen klasik bir yöntemdir. Bu yöntemde göre, eldeki bir $x[n]$ veri vektörüne yukarıda anlatıldığı şekilde dalgacık dönüşüm matrisini uygulamak, bu vektörü yaklaşım ve detay bilgilerine Şekil 3’teki gibi filtreleme yöntemi ile ayırma işlemine eşdeğerdir.

Şekil 3. $x[n]$ işaretinin filtrelerle bir düzeylik dönüşüm katsayılarının elde edilmesi

Horlama işaretleri yukarıda gösterilen ADD ile 5 seviyeli detay ve yaklaşık katsayılarına ayrıştırılarak bu katsayılar aşırı öğrenme makinesi için kullanılmıştır.

Aşırı Öğrenme Makineleri

Aşırı öğrenme makinesi (ELM), bir giriş katmanı, bir ara katmanı ve bir çıkış katmanından oluşan ileri yönlü sinir ağıdır. Giriş katmanı ile ara katman arasındaki ağırlıklar rasgele belirlenirken, ara katman ile çıkış katmanı arasındaki ağırlıklar ise analitiksel olarak hesaplanmaktadır. Ara katman ve çıkış katmanında kullanılan aktivasyon fonksiyonu sigmoid olarak belirlenmiştir. ELM 46 UAS hastasına ait 4000 bölüt işaret örneğini %85.20 başarı oranıyla sınıflandırmıştır.

3. Sonuçlar

Yapılan bu çalışma ile uyku apnesi hastalara ait horlama işareti veriler başarılı bir şekilde sınıflandırılmıştır. Uyku apnesi TUAS, MUAS ve BUAS olmak üzere 3 farklı sınıfa ELM kullanılarak ayrıştırılmış ve % 85.20 başarı oranı bulunmuştur. Yapılan bu çalışmanın farklı uyku apnesi çeşitlerine farklı tedavi yöntemlerinin uygulanmasına katkı sağlayacağı ve bu durumun hasta açısından son derece önemli olacağı düşünülmektedir.

4. Kaynaklar

- [1] Tagluk M.E., Sezgin N., “A new approach for estimation of obstructive sleep apnea syndrome” *Expert Systems with Applications*, 38(5);5346-5351, 2011.
- [2] Gleeson K, Zvillich CW, White DP. “The influence of increasing ventilatory effort on arousal from sleep,” *Am Rev Respir Dis*, 142: 295–300, 1990.
- [3] Benlloch E, Cordero P, Morales P, et al. “Ventilatory pattern at rest and response to hypercapnic stimulation in patients with obstructive sleep apnea syndrome,” *Respiration*, 62:4–9, 1995.
- [4] Ayas NT, Brown R, Shea SA. Hypercapnia can induce arousal from sleep in the absence of altered respiratory mechanoreception. *Am J Respir Crit Care Med*, 162:1004–8, 2000.
- [5] Dement WC, Carskadon MA, Richardson G. “Excessive daytime sleepiness in the sleep apnea syndrome,” In: Dement WC, Guilleminault CG, editors. *Sleep apnea syndrome*. New York: Alan R. Liss; 1978.
- [6] Sezgin, N., Estimation and classification of sleep apnea in adults by developed preprocessing–neural network models, PhD thesis, Inonu University, Malatya, Turkey, 2010.
- [7] http://www.tiredofcpap.com/Sleep_Apnea.html, 2010.
- [8] MALLAT, S.G., “A theory for multiresolution signal decomposition : The wavelet representation”, *IEEE Trans.on Pattern Analysis on Machine Intelligence*, vol. 11, no. 7, pp. 674-693, 1989.

BİFOSFONAT KULLANIMI VE CERRAHİ İŞLEM GEREKEN HASTALARDA YAKLAŞIM

Eda Didem YALÇIN¹, Çiğdem BOZAN¹

¹Gaziantep Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Ağız, Diş ve Çene Radyolojisi AD

ÖZET

Bifosfonatlar kemik rezorpsiyonunun güçlü inhibitörleridir. Osteoporoz tedavisinde veya kanser ile ilişkili durumların tedavisinde oral yolla veya intravenöz olarak kullanılan ilaçlardır. İntravenöz bifosfonatlar öncelikli olarak; malignensiye bağlı hiperkalsemi, multiple myelomaya bağlı litik lezyonların tedavisi, meme kanseri, prostat kanseri ve akciğer kanseri gibi solid tümörlerde gelişen kemik metastazlarında iskelet sistemi ile ilişkili komplikasyonların engellenmesi için kullanılırlar. Bifosfonatlar oral yolla sıklıkla menapoz sonrası gelişen osteoporoz ve aynı zamanda osteopeni tedavisinde kullanılmaktadır. Doğrudan kemik yıkımından sorumlu olan osteoklastik aktiviteyi inhibe ederek osteoblastik aktiviteyi de engellerler. Tedavide önemli yarar sağlamalarına rağmen çok sayıda yan etkilere de sebep olabilirler. Önemli yan etkileri arasında , böbreklerde toksisite , gastrointestinal rahatsızlıklar, hepatoksisite, hipokalsemi, atriyal fibrilasyon, elektrolit dengelerinde bozulma , kas ve kemik ağrıları sayılabilir . Çene bölgesinde ise, çeşitli faktörlere bağlı olarak, hastaların yaşam kalitelerini olumsuz etkileyen osteonekroza sebep olabilirler. Bifosfonat kullanan hastalarda diş çekimi, periodontal cerrahi, dental implant yerleştirilmesi, kök kanalı cerrahisi gibi işlemler sonrası osteonekroz gelişme olasılığı bildirilmiştir. Ancak vakaların bir kısmında invaziv dental işlem osteonekrozu başlatıcı bir faktör olmayıp kemikte önceden mevcut olan osteonekrozun bir sonucu olarak oluşabildiği de gözlenmiştir. Bifosfonat tedavisine başlanmadan gerekli tedaviler uygulanıp koruyucu önlemler alınmalı ve tedavi sonrası oluşabilecek riskler en aza indirilmelidir . Hastaya osteonekroz riski konusunda bilgilendirme yapılmalı, düzenli kontrollerin gerekliliği ve ağız hijy eninin önemi belirtilmelidir. Bu bildiride bifosfonat kullanımının diş hekimliği açısından önemi, bifosfonat tedavisi öncesi ve sonrasında diş hekimi yaklaşımında genel bilgiler sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bifosfonat, Osteonekroz, Çene Kemiği.

Giriş

Bifosfonatlar kemik rezorpsiyonunun güçlü inhibitörleridir. Osteoporoz tedavisinde veya kanser ile ilişkili durumların tedavisinde oral yolla veya intravenöz olarak yaygın olarak kullanılan ilaçlardır. İntravenöz (IV) bifosfonatlar öncelikli olarak malignansiye bağlı hiperkalsemi, multiple myelomaya bağlı litik lezyonların tedavisi, meme kanseri, prostat kanseri ve akciğer kanseri gibi solid tümörlerde gelişen kemik metastazlarında iskelet sistemi ile ilişkili komplikasyonların engellenmesi için kullanılırlar. Bifosfonatlar oral yolla sıklıkla menapoz sonrası gelişen osteoporoz ve aynı zamanda osteopeni tedavisinde kullanılmaktadır.

Daha az sıklıkla Paget hastalığı ve çocuklukta görülen osteogenezis imperfektada kullanılmaktadır. (1)

Bifosfonatlarla tedavi edilen durumlar: (1)

Malign Olmayan Durumlar	Malign Durumlar
Osteoporoz	Multiple miyeloma
Paget hastalığı	Meme kanseri
Osteogenezis imperfekta	Prostat kanseri
Fibröz displazi	Metastatik kemik lezyonları
Primer hiperparatiroidizm	Malignansiye bağlı hiperkalsemi
Kistik fibrozis	

Bifosfonat içeren ilaçlar; alendronik asit, klodronik asit,etidronik asit, ibandronik asit, neridonik asit, pamidronik asit, rizedronik asit, tiludronik asit ve zolendronik asit kullanılarak hazırlanmaktadır. (3) Bifosfonatlar tedavide önemli yarar sağlamalarına rağmen bazı yan etkilere de sahiptir. Bu yan etkiler arasında; böbreklerde toksisite, gastrointestinal rahatsızlıklar, hepatoksisite, hipokalsemi, atriyal fibrilasyon, elektrolit dengelerinde bozulma, kas ve kemik ağrıları sayılabilir. (4,5) Çene bölgesinde ise, çeşitli faktörlere bağlı olarak, hastaların yaşam kalitelerini olumsuz etkileyen osteonekroza sebep olabilirler. (2) Bu bildiride bifosfonat kullanımının diş hekimliği açısından önemi, bifosfonat tedavisi öncesi ve sonrasında diş hekimi yaklaşımında genel bilgiler sunulacaktır.

Gelişme

Bifosfonata bağlı çene kemiği osteonekrozu (BRONJ), baş ve boyun bölgesinden radyoterapi görmemiş, bifosfonat ile tedavi edilmiş veya edilmekte olan hastalarda, 8 haftadır iyileşmeyen, maksillofasiyal bölgede açıkta kemik lezyonları olarak tanımlanabilir. (2) Bifosfonata bağlı osteonekroz (BRONJ) ender olarak görülen ancak ciddi, uzun süren ve genellikle geri dönüşü olmayan bir durumdur. Sıklıkla meme kanseri ve multiple myeloma tedavisi nedeni ile IV bifosfonat kullanan hastalarda ortaya çıkmaktadır. IV yolla bifosfonat kullanımında görülme olasılığı oral yolla kullanıma göre daha yüksektir. (1) Klinik olarak; ağrı, ağız içinde yumuşak dokuda şişlik, dişlerde sallanma, drenaj, açığa çıkmış gri-sarı renkte kemik yüzeyi ile karakterizedir. (6) Osteonekroz diş çekimi gibi invaziv dental işlemler sonrasında oluşabildiği gibi bu ilaçları alan hastalarda kendiliğinden de oluşabilir. Alt çenede

üst çeneye göre daha sık (2:1 oranda), özellikle torus, kemik çıkıntıları gibi kemiği ince bir mukozanın örttüğü bölgelerde ortaya çıkar. Enfeksiyon mevcut olabilir veya olmayabilir. Tamamen semptomsuz olarak da gelişebilir. (1)

Bifosfonata bağlı osteonekroz risk faktörlerinden ilaç ilişkili risk faktörleri; yüksek doz ve uzun süreli ilaç kullanımı, yüksek ilaç potansiyeli ve IV yolla bifosfonat kullanımıdır. Dental veya lokal faktörler; kötü ağız hijyeni, uyumsuz protezler, periodontal hastalıklar, dentoalveolar enfeksiyon ve anatomik faktörlerdir. Sistemik faktörler; hastanın kullandığı ilaçlar (kemoterapötik ilaçlar ve sistemik kortikosteroidler), kanser, diabetes , sigara kullanımıdır. (2)

BRONJ klinik ayırıcı tanısında, bazı vakalarda hasta diş ağrısına benzeyen ağrı şikayeti ile başvurabilir. Yapılan rutin dental tedaviler hastanın şikayetini ortadan kaldırmaz. BRONJ'u iyileşmede gecikme gözlenen diğer durumlardan ayırt etmek için; halen veya daha önce bifosfonat tedavisi uygulanması, çeneler bölgesinde 8 haftadan daha uzun süredir nekroze veya açığa çıkmış kemik varlığı (eğer açığa çıkmış kemik 8 haftadan daha kısa süredir mevcutsa takip edilip yumuşak dokuların kapanıp kapanmadığı izlenmelidir) ve çene kemiklerine radyasyon tedavisi uygulanmamış olması gerekmektedir. (1) Sıklıkla BRONJ ile karıştırılabilecek durumlar; alveoler osteit, sinüzit, gingivitis/periodontitis, diş çürüğü, periapikal patoloji ve temporomandibuler bozukluklardır. İyi bir anamnez alınması ve detaylı klinik muayene yapılması ayırıcı tanı açısından gereklidir.

Bifosfonat Kullanan Hastalarda Dişhekimliği Uygulamaları

Bifosfonata bağlı çene kemiği osteonekrozu , hastaların yaşam kalitelerini olumsuz yönde etkileyen kesin bir tedavisi olmayan çene kemiğinin önemli lezyonlarıdır. Hastaların konforu ve hastalığın ilerlemeden tedavisi için erken tanı önemlidir. Çene kemiğinde osteonekroz tanısı koyulan vakalarının büyük çoğunluğunda daha önce diş çekimi veya dental implant yerleştirilmesi gibi invaziv cerrahi bir işlem yapıldığı saptanmıştır. (7,8)

BRONJ hastalarında tedavi yaklaşımı; hastaların eğitilmesi, ağrı kontrolü, yumuşak ve sert dokudaki sekonder enfeksiyonun kontrolü lezyonun genişlemesi ve yeni nekroz alanlarının oluşmasının önlenmesini kapsar. Hareketli olan sekestr, yeni kemik açığa çıkartılmadan uzaklaştırılmalıdır. Ekspoze, nekrotik kemik içindeki semptomatik bir diş, lezyonda herhangi bir alevlenmeye sebep olmayacağı için çekilebilir. Tedaviye cevap vermeyen inatçı vakalarda trombositten zengin plazma veya parathormon uygulaması ile birlikte marjinal kemik rezeksiyonu yapılabilir. Hiperbarik oksijen tedavisinin yara iyileşmesi ve ağrı azalması sağladığı bildirilmektedir. Er:YAG lazerin operasyon sonrası iyileşmede komplikasyonu önlediği gösterilmiştir. Non-invaziv cerrahi öncesi ve sonrası antibiyotik ve antifungal tedavi ile birlikte ozon terapisi uygulaması, iyileşmenin komplikasyonlarını azaltıp semptomları yok edebilmektedir. (2)

Hasta bifosfonat tedavisine başlayacaksa gerekli tedaviler yapıp koruyucu önlemler alınmalıdır. Özellikle invaziv işlemler başta olmak üzere tüm dental tedaviler bifosfonata başlanmadan bitirilmelidir. Radikal tedaviler uygulanarak daha sonra oluşabilecek riskler en aza indirilmelidir. Hasta osteonekroz riski konusunda bilgilendirilmelidir. Düzenli kontrollerin gerekliliği ve ağız hijyeninin önemi belirtilmelidir. İnvaziv dental işlemler özellikle intravenöz veya yüksek doz bifosfonat kullanan hastalarda mümkün olduğunca önlenmelidir. Bu hastaların protez uyumuna dikkat edilmeli, oluşan herhangi bir problemde doktorlarını bilgilendirmeleri konusunda uyarılmalıdır. (9) Kortikosteroid ile birlikte bifosfanat kullanan hastalar gibi yüksek risk grubundaki hastalar, sigara ve alkol kullanmamaları konusunda bilgilendirilmelidir. (10)

Uluslararası Myeloma Kuruluşu (International Myeloma Foundation) bifosfonat kullanan hastalarda oral cerrahi işlem gerekmesi durumunda 2-4 ay ilacın kesilmesinin osteonekroz riskini belirgin ölçüde azalttığını belirtmektedir. Bifosfonatlar kemikte uzun süre kalabilmelerine rağmen ilaca bu şekilde ara verilmesi anjiogenik etkiyi bozar. Bu nedenle nekroz riskinin tamamen ortadan kalkması için tedaviye 6-9 ay ara verilmesi de görüşler arasındadır. (2)

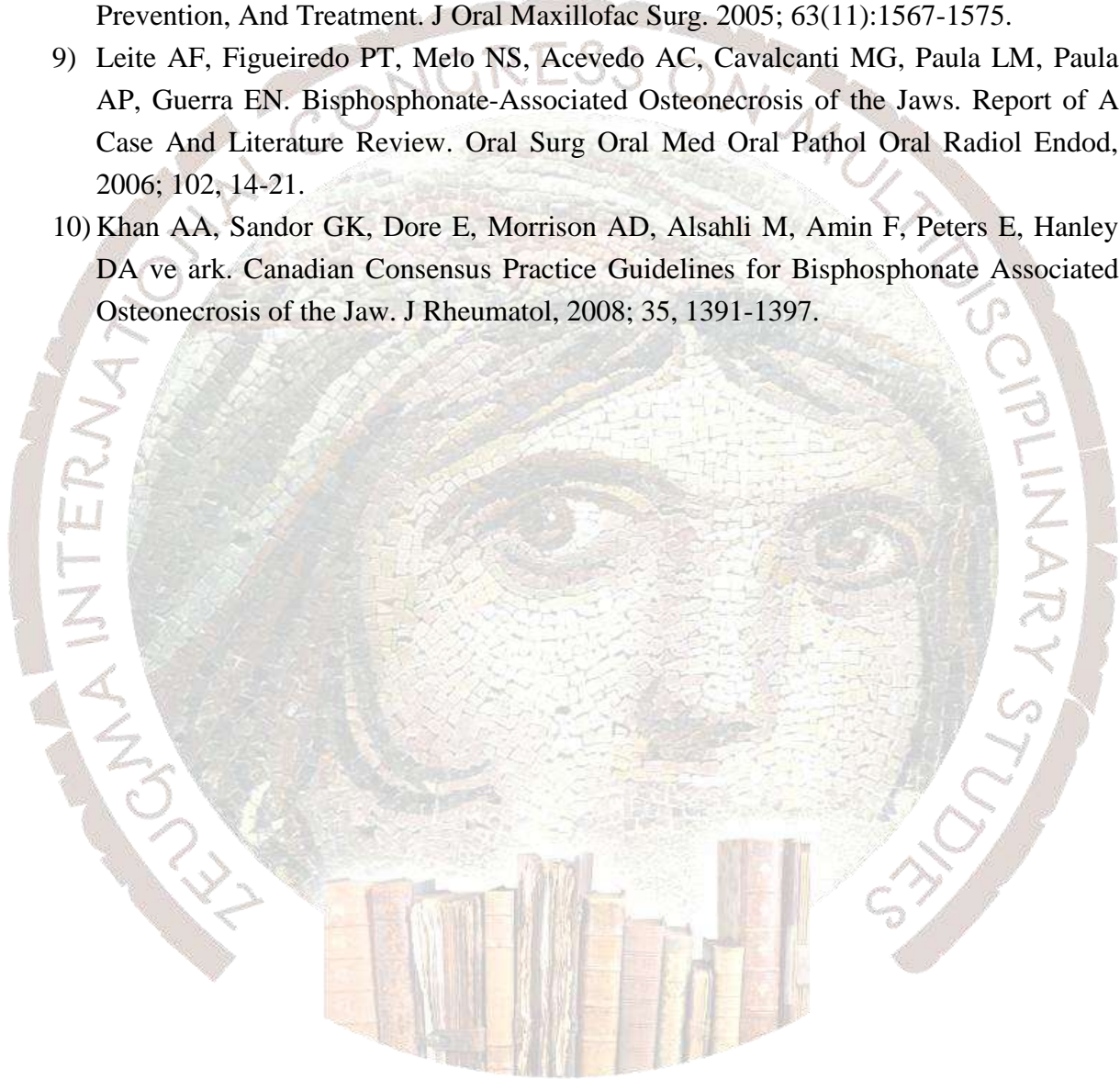
Sonuç

Yapılan detaylı anamnez, iyi bir klinik ve radyografik muayene BRONJ tanısını kolaylaştırır ve hastanın tedaviye daha kısa sürede ulaşmasını sağlar. Bu nedenle diş hekimlerinin BRONJ hakkında bilgiye sahip olması, hastalarını bilgilendirmesi önemlidir. Aynı zamanda bifosfanatları reçete eden hekimlerin de ilacın çene kemiği üzerindeki etkileri hakkında bilgi sahibi olması ve hastalarını bilgilendirerek, imkan varsa tedavi başlangıcı öncesi diş hekimlerine yönlendirmeleri gerekmektedir.

Kaynakça

- 1) Bifosfonat Kullanan Hastalarda Çenelerde Osteonekrozun Önlenmesi, Tanınması ve Alınması Gereken Önlemler, Türk Diş Hekimleri Birliği Yayınları, Klinik Rehber, 2015.
- 2) Ertaş ET, Atıcı MY. Bifosfonatlar ve Çene Kemiğinde Görülen Osteonekroz, Selcuk Dental Journal, 2015; 2: 91-100.
- 3) CHMP Assessment Report On Bisphosphonates and Osteonecrosis of the Jaw. Procedure under Article 5(3) of Regulation (EC) No 726/2004. European Medicines Agency, 2009.
- 4) Pazianas M, Compston J, Huang CL. Atrial Fibrillation and Bisphosphonate Therapy. J Bone Miner Res, 2010; 25, 2-10.
- 5) Suresh E, Pazianas M, Abrahamsen B. Safety Issues with Bisphosphonate Therapy for Osteoporosis. Rheumatology (Oxford), 2014; 53, 19-31.

- 6) American Association of Oral and Maxillofacial Surgeons Position Paper on Bisphosphonate-Related Osteonecrosis of the Jaw 2009.
- 7) Hoff AO, Toth BB, Altundag K et. al. Frequency and Risk Factors Associated with Osteonecrosis of the Jaw in Cancer Patients Treated with Intravenous Bisphosphonates. J Bone Miner Res. 2008; 23(6):826-836.
- 8) Marx RE, Sawatari Y, Fortin M, Broumand V. Bisphosphonate-Induced Exposed Bone (Osteonecrosis/Osteopetrosis) of the Jaws: Risk Factors, Recognition, Prevention, And Treatment. J Oral Maxillofac Surg. 2005; 63(11):1567-1575.
- 9) Leite AF, Figueiredo PT, Melo NS, Acevedo AC, Cavalcanti MG, Paula LM, Paula AP, Guerra EN. Bisphosphonate-Associated Osteonecrosis of the Jaws. Report of A Case And Literature Review. Oral Surg Oral Med Oral Pathol Oral Radiol Endod, 2006; 102, 14-21.
- 10) Khan AA, Sandor GK, Dore E, Morrison AD, Alsahli M, Amin F, Peters E, Hanley DA ve ark. Canadian Consensus Practice Guidelines for Bisphosphonate Associated Osteonecrosis of the Jaw. J Rheumatol, 2008; 35, 1391-1397.

KONİK-IŞINLI BİLGİSAYARLI TOMOGRAFİ GÖRÜNTÜLERİNDE RAPORLAMA

Eda Didem YALÇIN¹, Çiğdem BOZAN¹

¹Gaziantep Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Ağız, Diş ve Çene Radyolojisi AD

ÖZET

Son yıllarda hızla ilerleyen dijital radyoloji teknolojisinin ürünü olan ve özellikle dentomaksillofasiyal yapıların görüntülenmesi amacıyla geliştirilen konik ışınli bilgisayarlı tomografi (KIBT), diş hekimliği uygulamalarında her geçen gün daha fazla kullanım alanı bulmaktadır. Medikal bilgisayarlı tomografi cihazlarına göre daha ucuz ve daha düşük radyasyon dozuna sahip olan KIBT cihazları, diş hekimliğinde üç boyutlu verilerin elde edilmesine ve görüntüler üzerinde rekonstrüksiyon işlemlerinin yapılabilmesine olanak sağlar. KIBT ile yumuşak dokuların ayırımından ziyade diş, kemik gibi yüksek kontrastlı yapıların görüntüleri elde edilir. Konik ışınli görüntünün yüksek uzaysal çözünürlüğü özellikle temporomandibular eklem, implant, çenelerin kemiksel ve dişsel hastalıkları gibi birçok alanda önem arz eder. Bunun yanında kistler, tümörler, enfeksiyonlar, gelişimsel anomaliler ve travmatik yaralanmaların incelenmesinde de yüksek çözünürlük özelliğinden yararlanır. Radyoloji uzmanı, öncelikle yazılı bir istekle gelen hastanın tetkikini planlar. Ardından bilgi ve tecrübesine dayanarak yazılı bir rapor hazırlar. Rapor hazırlama sürecinde hedeflerin doğru saptanması ve standartların belirlenmesi gerekir. Bununla birlikte, iyi bir radyolojik raporun evrensel olarak kabul edilmiş bir tanımı yoktur. Bu konuda radyoloji dernekleri tarafından belirlenmiş öneriler mevcuttur. Radyoloji raporunun; radyolojik incelemeyi özetleyen önemli bir iletişim aracı ve yasal bir belge olması nedeniyle belirli kurallara uyarak hazırlanması ve standardize edilmesi gerekmektedir. Yapılandırılmış ortak bir rapor formatı oluşturulması amacıyla ülke ve dünya genelinde Ağız, Diş ve Çene Radyolojisi uzmanlarından oluşan komisyonlar kurularak ortak parametreler belirlenmesi mesleki gelişimimize katkı sağlayacaktır. Bu bildiride KIBT görüntülerinde raporlamanın önemi ve bu raporların içeriği konusundaki genel kavramlardan bahsedilecektir.

Anahtar Kelimeler: Konik Işınli Bilgisayarlı Tomografi, Raporlama, Radyoloji.

Giriş

Radyografi; X-ışınları kullanılarak bir objenin fotoğrafik görüntüsünün kaydedilmesidir. Bu görüntüler konvansiyonel yöntemlerde film üzerine, dijital görüntüleme yöntemlerinde ise monitör üzerine kaydedilmektedir.(1) Diş hekimliğinde kullanılan radyografik görüntüleme yöntemleri, hastaların klinik semptomlarının değerlendirilerek, teşhis ve tedavi planlamasının doğru bir şekilde yapılmasını sağlayan önemli bir araçtır. Konvansiyonel yöntemler sadece iki boyutlu görüntü elde edilmesine olanak tanırken, son yıllarda içinde diş hekimliğinde üç boyutlu görüntüleme yapılabilir hale gelmiştir. Dentomaksillofasiyal radyoloji alanında yeni bir kulvar açan üç boyutlu görüntüleme

sistemleri Dental Volumetrik Tomografi (DVT) veya Konik Işınlı Bilgisayarlı Tomografi (KIBT) olarak adlandırılmaktadır. (2,3)

Konik ışınlı bilgisayarlı tomografi ile konvansiyonel radyografiler karşılaştırıldığında;

- Konik ışınlı bilgisayarlı tomografi (KIBT) 3 boyutlu görüntüleme sağlarken konvansiyonel radyograflarda görüntü 2 boyutludur.
- KIBT cihazları konvansiyonel radyograflara göre daha büyük cihazlardır ve daha yüksek maliyettedir.
- Konvansiyonel radyografların radyasyon dozu KIBT'a göre çok daha düşüktür.
- KIBT, enine kesitsel ve hacimsel görüntüler sağlar ve görüntü deformitesi büyük ölçüde ortadan kaldırılmıştır.
- Görüntülerde distorsiyon, magnifikasyon ve süperpozisyonlar konvansiyonel yöntemlerin dezavantajlarıdır. (4)

Konik ışınlı bilgisayarlı tomografi ile medikal bilgisayarlı tomografi karşılaştırıldığında ise;

- Bilgisayarlı tomografi (BT) çoklu rotasyon merkezine sahip iken, KIBT'ta tek rotasyon merkezi bulunmaktadır.
- KIBT'ta radyasyon dozu daha düşüktür.
- KIBT cihazları BT'ye göre daha az maliyetlidir ve daha küçük cihazlardır.
- BT'nin kontrast çözünürlüğü daha iyidir, KIBT'ın ise uzaysal çözünürlüğü yüksektir.
- KIBT'ta vokseller izotropik, BT'de ise anizotropiktir.
- BT'nin saçılım radyasyonu KIBT'a göre daha azdır.
- KIBT yumuşak dokuları görüntüleri görüntülemeye yetersiz iken BT, yumuşak dokuların net bir şekilde değerlendirilmesini sağlar. (4)
- Medikal bilgisayarlı tomografide yelpaze şeklindeki ışın demeti kullanılırken, konik ışınlı bilgisayarlı tomografi görüntüleme sisteminde, konik ya da piramidal ışın demeti kullanılmaktadır. (5,6)

Konik ışınlı bilgisayarlı tomografi kullanım alanları;

- Dental implant planlamasında (5,8,9)
- Cerrahi işlemler öncesi (5,8,9)
- Çene kemiklerindeki patolojilerin teşhisi ve tedavi planlaması (10,11)
- Dental ve maksillofasiyal fraktürlerin incelenmesi (10,11)
- Gömülü üçüncü molar dişlerin çevre anatomik yapılarla ilişkisinin değerlendirilmesi (12)
- Temporomandibular eklem kemik komponentlerinin incelenmesi (13,16)
- Ortognatik cerrahi uygulamaları öncesi planlamadır. (14)

Bu bildiriye KIBT görüntülerinde raporlamanın önemi ve bu raporların içeriği konusundaki genel kavramlardan bahsedilecektir.

Gelişme

Radyoloji uzmanının sorumluluğu, hastanın radyoloji kliniğine gelmesiyle başlar. Radyoloji uzmanı, öncelikle yazılı bir istekle gelen hastanın tetkikini planlar. Ardından bilgi ve tecrübesine dayanarak, yazılı bir rapor hazırlar. Radyolojide raporlama işlemi, radyolog ile klinisyen arasındaki en önemli iletişim aracıdır. Rapor hazırlama sürecinde hedeflerin doğru saptanması ve standartların belirlenmesi gerekir. Bununla birlikte, iyi bir radyolojik raporun evrensel olarak kabul edilmiş bir tanımı yoktur. Bu konuda radyoloji dernekleri tarafından belirlenmiş öneriler mevcuttur. (7)

Radyoloji raporunun bölümleri;

- Tetkikin raporlandırıldığı merkezin açık adresi ve varsa antet veya logosunun
- Raporun yazıldığı tarih
- İncelemesi yapılan kişinin adı, soyadı, yaşı ve cinsiyeti
- İncelemenin yapıldığı kurumca verilmiş protokol numarası
- Tetkikin yapıldığı merkezin adı
- Tetkikin yapıldığı tarih
- Raporlandırma gerekçesi
- Bulgular
- Sonuç veya yorum bilgisi
- Raporu yazan radyoloğun adı, soyadı, diploma numarası ve ıslak imzasını içermektedir.

Klinik açıdan önemli bir bölüm olan bulguların belirli bir sıra ile tanımlanması önemlidir. Bu sıra, tetkik türüne veya kişinin tercihinine göre değişebilir. Ancak, lezyonlar tanımlanırken metrik ölçümlerle sayısal olarak tanımlanmalı, eski incelemeler varsa kıyaslama yapılmalı ve saptanan bulgular, sorgulanan klinik soruya yanıt vermelidir. İzlenen bulgular kısa ve net cümlelerle uygun bir terminoloji ve yalın bir dil kullanılarak tanımlanmalıdır. Gözlenen her bulgu önem düzeyine bakılmaksızın raporda tanımlanmalıdır. Ancak, bulguların tanısal karşılığı bu bölümde belirtilmemelidir. Raporda tekrar cümlelerden kaçınılmalıdır. Tetkikte izlenen bulgular, acil tedavi gerektiren bir tabloyu işaret ediyorsa, incelemeyi isteyen hekim, telefon veya başka bir hızlı iletişim aracı ile durumdan haberdar edilerek, bu durum raporda belirtilmelidir. Bir lezyona ait bulgular, akılda kolay kalması için başlıklar halinde sıralanabilir. Buna göre bir lezyonun tanımlanmasında onun bölgesel yerleşim yeri, boyutları, kenar özellikleri, iç yapısı, içeriği ve dağılımı, tanı aracına göre ekojenitesi, dansitesi ya da intensitesi, vasküler özelliği, komşuluk ilişkileri, neden olduğu ikincil sorunlar ve zamana göre davranışının belirtilmesi uygun bir yol olacaktır. Tüm tanımlamalarda uluslar arası kabul

görmüş, bilimsel kavramlardan ve sınıflamalardan yararlanması dil ve algı birliği sağlayacaktır. (7)

Bulgular kısmının sonunda, izlenen bulguların radyolojik anlamını gösteren “Sonuç/Yorum” kısmı bulunmalıdır. Bulgular, azalan önem sırasında göre özetlenerek tanısal karşılıkları ve varsa ayırıcı tanı/ lar belirtilmelidir. Varsa çözüme yönelik ileri tetkik veya algoritmik yaklaşımla ilgili önerilerin uygun bir dille vurgulanması raporun kalitesini artıracaktır. Konusunda uzmanlaşmış klinisyenler, genellikle, kendilerine ne yapmaları gerektiğinin söylenmesinden hoşlanmazlar. Ancak, örneğin, ultrasonografi tetkiki yapılmasının gerekli olduğu bir durumda, durum hakkında hasta bilgilendirilmiş olsa da, bu sorumluluk hastaya bırakılamayacağı için bu öneri, gerekçesi belirtilerek rapora eklenmelidir. Radyolojik tanının belirli uluslararası sınıflamalara göre verilebildiği durumlarda sonuç ve yorumlar kullanılan sınıflama bilgisi de verilerek yazılmalıdır. Bazı durumlarda radyolojik tanının kodlarla verilmesi yararlı olabilir. Ancak bu durumda kodlamanın hangi standart ile yapıldığı belirtilmelidir. (7)

Sonuç

Son yıllarda geleneksel radyoloji raporlarının yerini elektronik ortamda hazırlanan ve yapılandırılmış biçimde oluşturulan rapor yöntemleri almaya başlamış olsa da, raporlar bir iletişim aracı olma özelliğini sürdürmektedir. İncelemenin tümünü özetleyen ve bir belge niteliği taşıyan radyoloji raporu, bu iletişimi en iyi şekilde sağlamalı ve inceleme amacını en üst düzeyde karşılayacak şekilde hazırlanmalıdır. Radyoloji raporu, aynı zamanda, karar süreçlerinde bir dayanak olarak kullanıldığından, yazan kişi ve o bilgilere göre hareket edecek olan klinisyen için yasal açıdan bağlayıcı bir belge niteliğindedir. Bu nedenlerle radyoloji raporunun belirli kurallara uyularak hazırlanması ve standardize edilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- 1) Eisenberg RL. Radiology: An Illustrated History. St Louis: Mosby-Year Book Inc. 1996.
- 2) Scarfe WC, Li Z, Aboelmaaty W, Scott SA, Farman AG. Maxillofacial Cone Beam Computed Tomography: Essence, Elements And Steps To Interpretation. Aust Dent J 2012; 51(1): 46-60.
- 3) Büyük SK, Ramoğlu Sİ. Ortodontik Teşhiste Konik Işınlı Bilgisayarlı Tomografi. Sağlık Bilimleri Dergisi 2011; 20(3): 227-234.
- 4) Acar B, Kamburoğlu K. Use Of Cone Beam Computed Tomography In Periodontology. World J Radiol. 2014; 5:139-147.
- 5) Borahan MO, Dumlu A, Pekiner FN. Diş Hekimliğinde Yeni Bir Çağın Başlangıcı: Dental Volumetrik Tomografi. İstanbul Dişhekimleri Odası Dergisi 2012; 143: 32-35
- 6) Erdem T, Aydın KC. Diş Hekimliğinde Kullanılan İleri Görüntüleme Teknikleri. Türk Diş Hekimleri Birliği Dergisi 2006; 96: 48-52.

- 7) Geleneksel Radyoloji Raporu Yazım Rehberi, Prof. Dr. Gürsel SAVCI (Türk Radyoloji Derneği Yeterlilik Kurulu, Rehber ve Standartlar Komitesi).
- 8) Evlice BK, Öztunç H. Dijital Radyografi ve Diş hekimliğinde İleri Görüntüleme Yöntemleri. Arşiv Kaynak Tarama Dergisi 2013; 22(2): 230-238.
- 9) Aktan AM, Güngör E, Çiftçi ME, İşman Ö. Diş Hekimliğinde Konik Işınlı Bilgisayarlı Tomografi Kullanımı. J Dent Fac Atatürk Uni 2015; 25(1): 71-76.
- 10) Scarfe WC, Farman AG, Sukovic P. Clinical Applications of Cone-Beam Computed Tomography in Dental Practice. J Can Dent Assoc 2006; 72(1): 75-80.
- 11) Worthington P, Rubenstein J, Hatcher DC. The Role Of Cone-Beam Computed Tomography In The Planning And Placement Of Implants. JADA 2010; 141(3): 19-24.
- 12) Curley A, Hatcher DC. Cone beam CT: Anatomic Assessment And Legal Issues-The New Standards Of Care. J Calif Dent Assoc 2009; 37(9): 653-662.
- 13) Barghan S, Tetradis S, Mallaya SM. Application Of Cone Beam Computed Tomography For Assessment Of The Temporomandibular Joints. Aust Dent J 2012; 57(1): 109-18.
- 14) Kamburoğlu K, Yakar EN, Acar B, Paksoy CS. Dentomaksillofasiyal Konik Işın Demetli Bilgisayarlı Tomografi Bölüm 2: Klinik Uygulamaları. ADO Klinik Bilimler Dergisi 2012; 6: 1160-1165.
- 15) Savcı G, Geleneksel Radyoloji Raporu Yazım Rehberi, Türk Radyoloji Derneği Yeterlilik Kurulu, Rehber ve Standartlar Komitesi, 2008.

İÇİNDE DELAMİNASYON BULUNDURAN TABAKALI KOMPOZİT PLAKLARIN BURKULMA DAVRANIŞLARININ ARAŞTIRILMASI

Doç. Dr. Mehmet Emin DENİZ, Makine Yüksek Müh. Nevra ORAL
Batman Üniversitesi, mehmetemin.deniz@batman.edu.tr
Batman Üniversitesi, nevraorall2121@hotmail.com

ÖZET

Zaman içerisinde gelişen teknolojinin ihtiyaçlarına cevap veremeyen, bilinen malzemelerden dolayı teknoloji gelişimi sınırlanmıştır. Bu sebeptendir ki bilim insanları yeni malzemeler bulma konusunda çalışmalar yaparak, sonuçta bu amaç doğrultusunda teknolojinin malzeme kaynaklı sınırının aşılmasını sağlamışlardır. Bu yeni bulunan malzemelerden günümüzde sıklıkla tercih edilen kompozit malzemeler, son yıllarda havacılık, otomotiv sektörü gibi başlıca alanların öncülüğünde düşük ağırlık ve yüksek mukavemet özellikleri ile tasarımsal açılardan büyük yenilikler ve avantajlar getirmiştir. Fakat kompozit malzemeler de diğer yapı malzemeleri gibi kullanım yerlerine ve kullanılan süre boyunca dış etkenlere maruz kalarak deforme olmaktadır. Bu deformasyonlardan biri de delaminasyon olarak isimlendirilen deformasyon çeşididir. Bu çalışmada, $[0^0]_8$, $[90^0]_8$ ve $[\pm 45^0]_4$ gibi üç farklı tabakalama oryantasyonuna sahip E-cam/epoksi kompozit plakların burkulma davranışları üzerine delaminasyon geometrisi ve yerinin etkisi araştırıldı. Delaminasyonsuz ve ortasında eşit alanlı ($A = 315 \text{ mm}^2$) daire, kare ve dikdörtgen geometrilerinde delaminasyon bulunduran numuneler sabit-sabit mesnetleme tipi için burkulma yüklerine maruz bırakılmıştır. Tüm burkulma testleri, 250 kN yük hücrelerine sahip Shimadzu marka cihaz kullanılarak 1 mm/dk. hızda gerçekleştirilmiştir. Elde edilen test sonuçları kendi içerisinde ve birbirleri ile grafikler yardımıyla karşılaştırılmıştır. Sonuç olarak tabakala oryantasyon açısı, delaminasyon geometrisi ve yerinin kompozit plakların burkulma davranışı üzerine önemli etkilerinin olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Burkulma davranışı, Delaminasyon geometrisi, Oryantasyon açısı, Tabakalı kompozit plak

GİRİŞ

Tabakalı kompozitlerin üretimi veya kullanımı esnasında yapı içerisinde delaminasyon hasarının oluşması muhtemel bir durumdur. Dolayısıyla birçok farklı nedenden dolayı ortaya çıkabilecek olan delaminasyon hasarı yapı üzerinde olumsuz etkiye neden olabilmektedir. Bu nedenle üretim aşamasında üretime özen gösterilmeli ve uygun yöntemler ile üretim yapılmalıdır. Delaminasyon hasarının ortaya çıkmasındaki en önemli dış etkenlerden biri de kompozite etki eden düzlem dışı yüklemelerdir. Tabakalı kompozit plakların yapısında, plağa kalınlığı yönünde takviye elemanı olmadığından dolayı yanal yönden gelen darbe gibi yüklere karşı dirençleri zayıftır. Ayrıca tabakalı kompozit plakların her tabakasının ortotropik yapısından dolayı eğilme gibi yüklemelere karşı göstereceği direnci farklı olacaktır. Bu durum bir delaminasyon hasarına neden olabilir. Böyle bir delaminasyon hasarının oluşma nedeni incelendiğinde, özellikle tabakaların farklı oryantasyon açılara sahip olmaları verilebilir. Oral [1] ortasında farklı geometrik şekillerde ve aynı alana sahip delaminasyonlar bulunduran cam/epoksi ve kevlar/epoksi esaslı kompozit plakların burkulma davranışlarını iki sınır şartı için deneysel ve nümerik olarak araştırmıştır. Yazar delaminasyon şeklinin, cam/epoksi ve kevlar/epoksi kompozit plakların burkulmasında önemli bir parametre olduğunu göstermiştir. Ortasında delik bulunan ve bu delik etrafında dairesel delaminasyon bölgesi bulunduran kompozit plakaların burkulma yükleri üzerine elyaf açısının etkisi incelenmiştir [2]. Bir

ucundan mesnetlenmiş tabakalı kompozit plakların 20, 50, 100 ve 150-mm gibi farklı uzunluklardaki delaminasyonların titreşim etkisi ANSYS paket programı yardımıyla Arıkan [3] tarafından incelenmiştir. Eryiğit, dairesel delikli tabakalı kompozit kirişlerin yanal yük ile oluşan burkulma davranışlarını incelenmiştir [4]. Gençoğlu [5], çalışmasında, karbon-fiber, grafit-fiber ve çapraz takviyeli karbon-grafit fiber ve polyester matris kullanılarak üretilmiş farklı oryantasyon dizilimlerine sahip simetrik ve antisimetrik tabakalı kompozit plakların burkulma davranışını nümerik olarak araştırmıştır. Yazar, simetrik dizilimli kompozit plakların burkulma yüklerinin, antisimetrik dizilimlerine sahip plaklara göre daha düşük olduğunu tespit etmiştir. İpek ve Arman, tabakalı kompozit malzemelerin burkulma davranışı üzerine çoklu süreksizlik bölgesinin etkisini deneysel olarak incelemiştir [6]. Yazarlar çalışmalarında, deney için kompozit plakaları üretirken delaminasyonların değişik boyutları, tabakalar arasındaki pozisyonları ve sayıları dikkate almıştır. Deneyler sonucunda optimum delaminasyon sayısı ve boyutu gibi özellikler tespit edilmiştir. Kharghani ve Soares [7], farklı geometrik parametrelerde delaminasyon içeren kompozit plakların burkulma davranışı hem analitik hem de nümerik olarak araştırılmış ve elde edilen sonuçlar karşılaştırılmıştır. Kompozit plakların çökmesi üzerine delaminasyon boyutu ve kalınlığının önemli etkisinin olduğu görülmüştür. Kare delik ve delaminasyona sahip tabakalı kompozit plakların burkulma analizi ANSYS programı yardımıyla gerçekleştirilmiştir [8]. Çalışmada, değişik delik ve delaminasyon alanları için analizler yapılmıştır. Böylece kritik burkulma yükleri elde edilmiştir. Delaminasyonlu kompozit plakaların burkulma davranışları Baba [9] tarafından analiz edilmiştir. Çalışmada, iki farklı sınır şartı için üç boyutlu sonlu elemanlar modeli oluşturulmuş ve kompozit plakaların burkulma yükleri belirlenmiştir. Burada burkulma yükleri üzerine delaminasyonun çapı ve konumu, fiber oryantasyonu ve farklı sınır koşullarının etkileri incelenmiştir. Çalışma sonuçları grafik ve tablolar yardımıyla sunulmuştur. Sabancı ve Karakuzu [10], düşey darbe yüküne maruz bırakılmış tabakalı kompozit plakların davranışına tabakalar içine gömülü yapay delaminasyonların etkisini deneysel olarak araştırmıştır. Yazarlar, delaminasyonun konumu ve boyutu parametrelerini incelemiştir. Böylece, kompozit plakların darbe davranışında delaminasyon konumunun, delaminasyon boyutuna göre daha etkili olduğu görülmüştür. Deniz [11-13] ortasında farklı geometrik boyutlarda delik bulunan kompozit plakların farklı sınır şartları ve matris malzemeleri için burkulma davranışlarını belirlemeye çalışmıştır. Yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçlar göstermiştir ki matris malzemesi, yükleme için sınır şartı, delik geometrisi ve oryantasyon açısı gibi parametreler kompozit plakların burkulma davranışına önemli şekilde etki etmektedir.

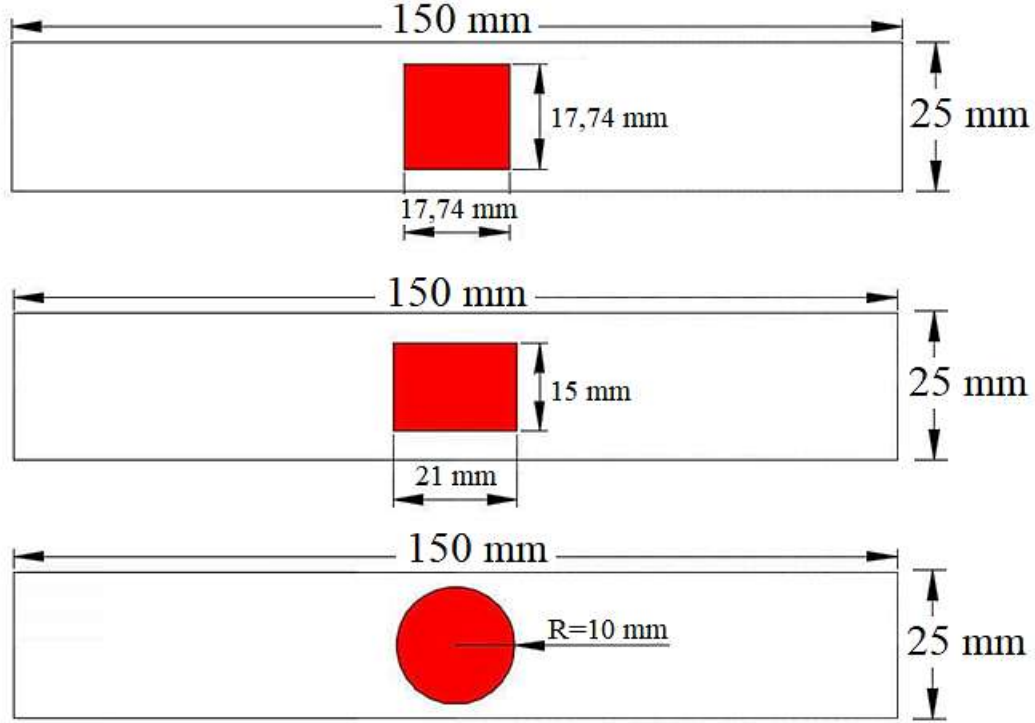
Bu çalışmada, ortasında eşit alanlı daire, kare ve dikdörtgen geometrilerinde delaminasyon bulunan üç farklı tabakalama dizilimine sahip kompozit plakların burkulma davranışı üzerine delaminasyonun şekli ve yerinin etkisi araştırıldı.

MATERYAL VE YÖNTEM

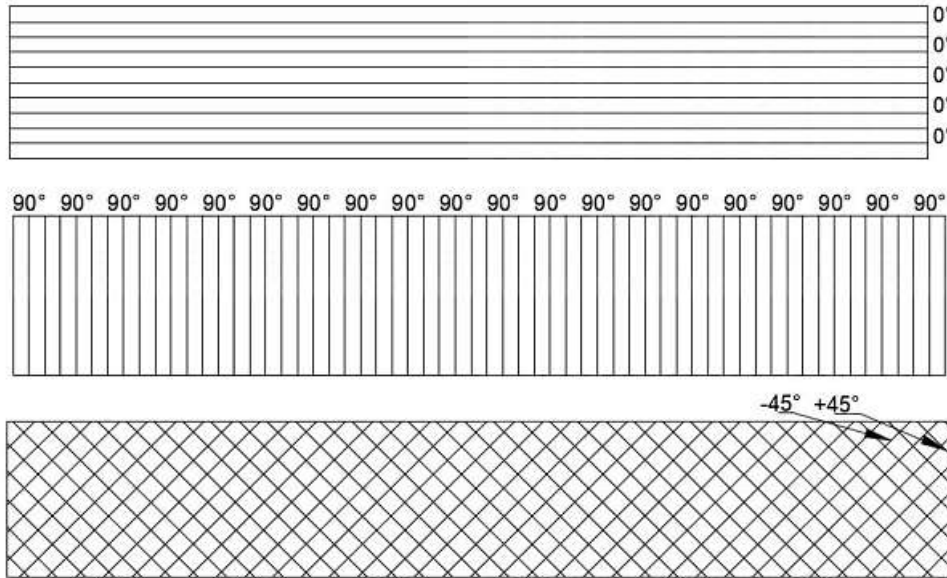
Malzeme ve test numuneleri

Bu çalışma kapsamında $[0^0]_8$, $[90^0]_8$ ve $[\pm 45^0]_4$ oryantasyonlarında kompozit plakların üretimi ve numune hazırlanması işlemi, İzmir’ de bulunan Fibermak Composites firmasına yaptırılmıştır. Vakum infüzyon yöntemi kullanılarak kompozit plakların üretimi gerçekleştirilmiştir. Kompozit plakların üretiminde, 2400 Tex E-cam fiber ve Araldite LY1564 epoksi ile 1/3 oranında Aradur 3487 sertleştirici kullanıldı. Kürleşme süresi 3 saat ve sıcaklık ise 120^0C ’dir. Numunelerin, bazıları delaminasyonsuz diğerleri ise 2-3 ve 4-5 tabakalar arasında kare, dikdörtgen ve daire gibi geometrik şekilli delaminasyon bulunduracak

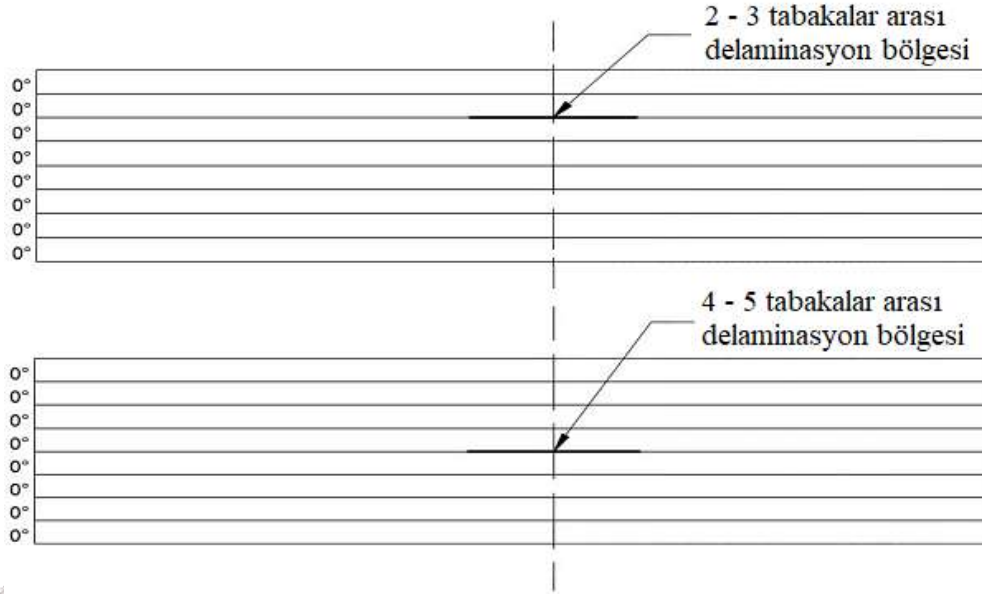
şekilde üretildi. Tüm delaminasyonlar, numunelerin orta merkezinde konumlandırılmış delaminasyon alanı eşit olup yaklaşık 315 mm^2 ' dir. Numuneler, 150 mm uzunluk, 25 mm genişlik ve yaklaşık 2,32 mm kalınlığa sahiptir. Numune boyutları ve delaminasyon boyut ve tipleri Şekil 1' de verilmiştir.

Şekil 1. Numune boyutları ve delaminasyon tipleri

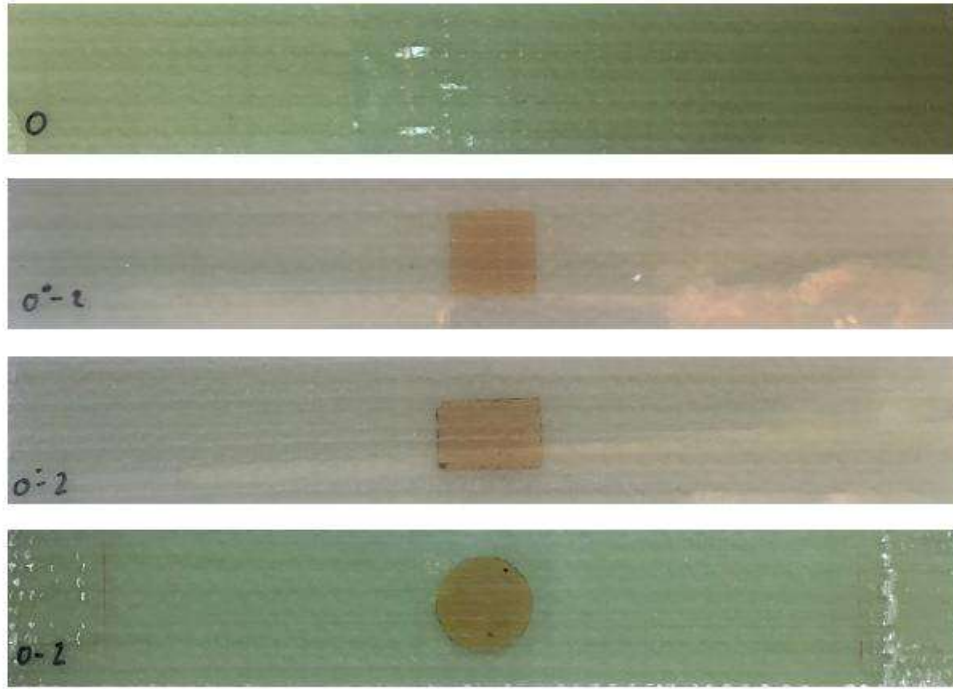

Şekil 2. $[0^\circ]_8$, $[90^\circ]_8$, ve $[\pm 45^\circ]_4$ oryantasyonlarının numune üzerinde gösterimi

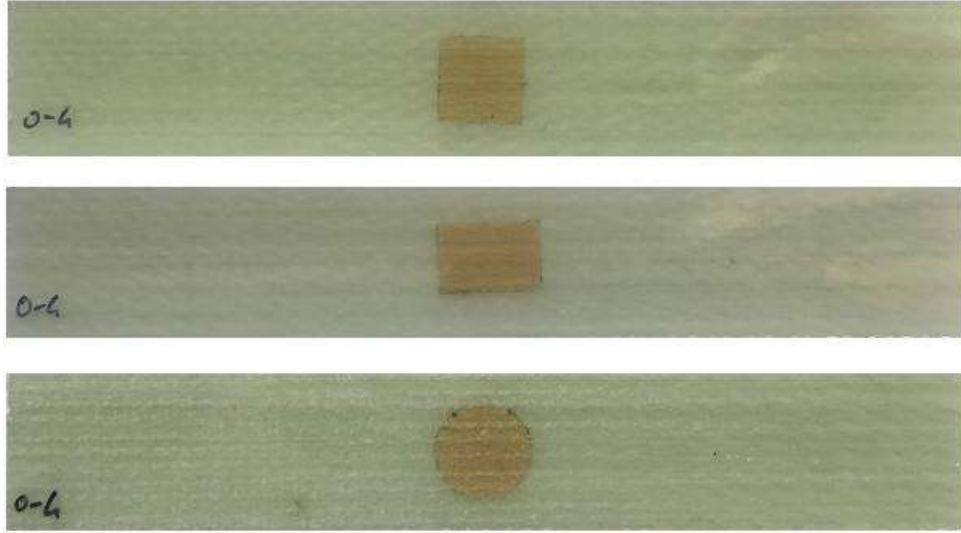
Şekil 3. $[0^\circ]_8$ oryantasyon açılı numunelerde 2 - 3 ve 4 - 5 tabakalar arası delaminasyon bölgeleri

Delaminasyon bulunmayan ve 2 - 3 tabakalar arasında delaminasyon bulunan $[0^\circ]_8$ oryantasyon açısına sahip cam/epoksi plakadan hazırlanan numunelerin görselleri Şekil 4'te verilmiştir.

Şekil 4. $[0^\circ]_8$ oryantasyon açılı delaminasyonsuz ve delaminasyon bulunan numuneler

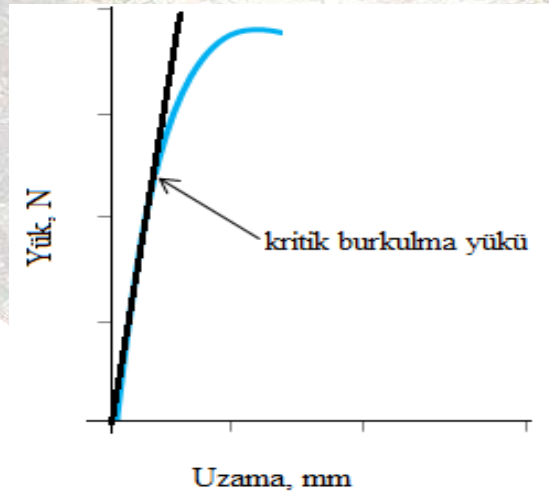
4. ve 5. tabakalar arasında delaminasyon bulunan $[0^\circ]_8$ oryantasyon açısına sahip cam/epoksi kompozit plakalardan hazırlanan numunelerin görselleri Şekil 5'te verilmiştir.

Şekil 5. $[0^{\circ}]_8$ oryantasyon açılı, 4. ve 5. tabakaları arasında delaminasyon bulunan numuneler

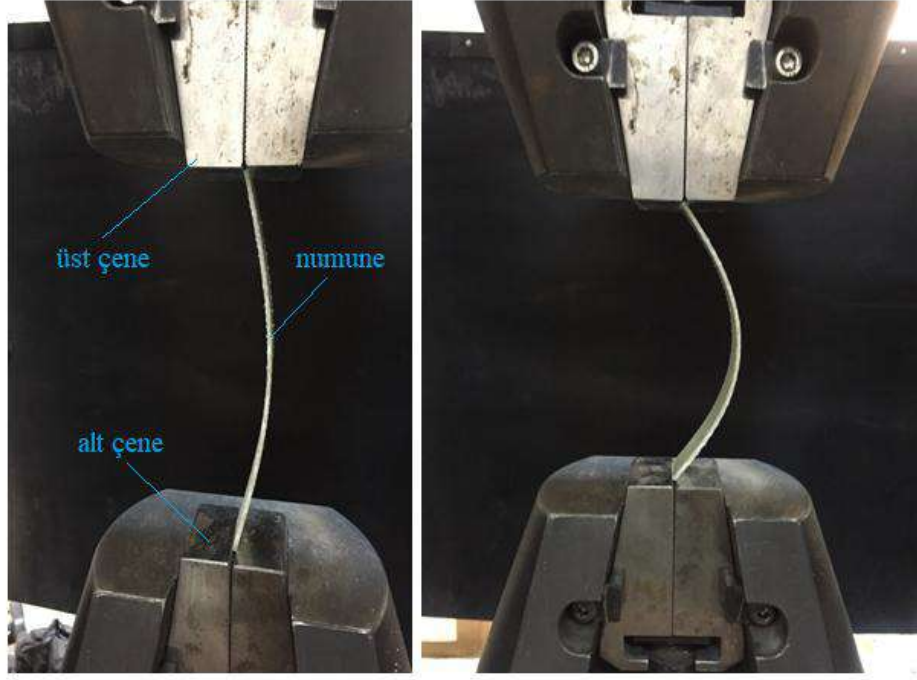
Burkulma testi

Burkulma testleri için 250 kN yük kapasiteli Shimadzu AG-IC marka test cihazı kullanıldı. Cihaz çene hızı 1 mm/dak. seçildi. Böylece tüm numuneler için kuvvet-deplasman eğrileri çizildi. Burkulma yüklerinin belirlenmesi için aşağıda verilen örnekte olduğu gibi eğri lineerliğinin bittiği noktadaki kuvvet değeri o numunenin kritik burkulma yükü olarak belirlendi. Bu çalışmada, tüm burkulma test parametreleri için üçer adet numune kullanıldı.

Şekil 6. Yük-deplasman eğrisi üzerinden burkulma yükünün belirlenmesi

Şekil 7' de sabit – sabit mesnet durumuna ait görseller verilmiştir. Sabit – sabit mesnet durumunda yapılan deneylerde numuneler, alt ve üst çenenin arasına yerleştirilerek burkulma deneyleri gerçekleştirilmiştir.

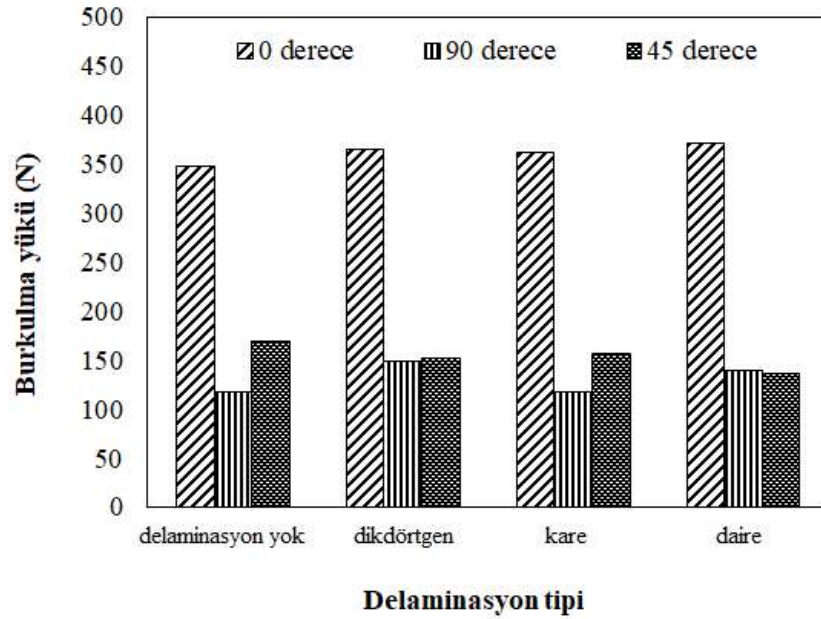

Şekil 7. Sabit – sabit mesnetli durum için numunenin burkulması

SONUÇLAR VE TARTIŞMA

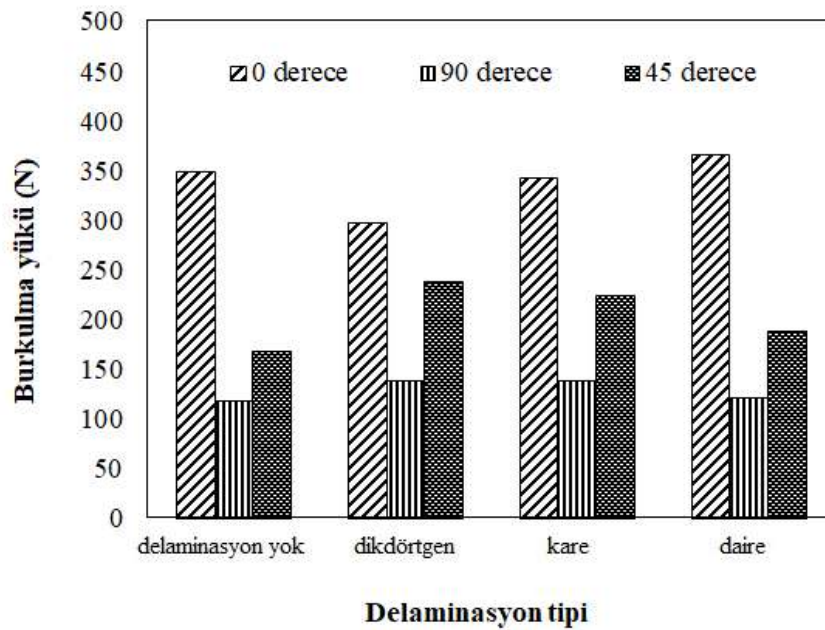
Deneyler sonucunda elde edilen verilerin istenen parametreler ile daha iyi değerlendirilebilmesi için grafikler oluşturulmuştur. Grafikler yardımıyla cam/epoksi esaslı kompozit plakaların 2. ve 3. tabakalar arasında ve 4. ve 5. tabakalar arasında delaminasyon bulunması durumu için üç farklı fiber oryantasyonu ve farklı geometrik şekilli delaminasyon tiplerine göre kritik burkulma yüklerinin değişimi verilmiştir.

Hem delaminasyonsuz hem de üç farklı delik geometrisi (dikdörtgen, kare ve daire) için elde edilen burkulma yük değişimleri Şekil 8’deki grafik yardımıyla verilmiştir. Grafikten görülebildiği gibi tüm oryantasyon açıları ele alındığında en yüksek yük değeri 0 derece oryantasyona aittir. En düşük yük değeri 90 derece oryantasyonda elde edilmiştir. Ayrıca her oryantasyon açısı ele alındığında; 0 derece için en yüksek yük değeri daire delaminasyon geometrisi için en düşük ise delaminasyonsuz numunelerde tespit edilmiştir. 90 derece için en yüksek yük değeri dikdörtgen delaminasyon geometrisi için en düşük ise kare geometri ve delaminasyonsuz numunelerde tespit edilmiştir. 45 derece için en yüksek yük değeri delaminasyonsuz durumda ve en düşük ise daire geometri numunelerde görülmüştür.

Şekil 8. 2. ve 3. tabakalar arasında delaminasyon bulunması durumu

Şekil 9’ da verilen grafikten görülebildiği gibi tüm oryantasyon açıları ele alındığında en yüksek yük değeri 0 derece oryantasyona aittir. En düşük yük değeri 90 derece oryantasyonda elde edilmiştir. Ayrıca her oryantasyon açısı ele alındığında; 0 derece için en yüksek yük değeri daire delaminasyon geometrisi için en düşük ise dikdörtgen delaminasyon geometrili numunelerde tespit edilmiştir. 90 derece için en yüksek yük değeri dikdörtgen ve kare delaminasyon geometrileri için en düşük ise delaminasyonsuz numunelerde tespit edilmiştir. 45 derece için en yüksek yük değeri daire geometrili numunelerde ve en düşük ise delaminasyonsuz numunelerde tespit edilmiştir.

Şekil 9. 4. ve 5. tabakalar arasında delaminasyon bulunması durumu

DEĞERLENDİRME

Bu bildiriye, farklı delik şekli, delaminasyon yeri ve tabakalama oryantasyonuna sahip tabakalı kompozitlerin kritik burkulma yükleri üzerine etkileri deneysel olarak araştırıldı. Elde edilen sonuçlar şu şekilde özetlenebilir:

- ✓ Kompozit plaklarda deliğin varlığından dolayı kritik burkulma yüklerindeki değişim önemli bir parametre olarak görülmüştür. Çünkü delik kompozit plakların burkulma direncini etkilemektedir.
- ✓ Genel itibari ile burkulma yükleri en yüksek 0° oryantasyonlu numunelerde elde edilmiştir. En düşük değer ise 90° oryantasyonlu numunelerde gözlemlenmiştir.
- ✓ Delaminasyon yerinin değişmesiyle kritik burkulma yük değerlerinin de değiştiği görülmüştür.
- ✓ Grafikler incelendiğinde numunelerin burkulma yük değerlerinde delaminasyon geometrisinin önemli olduğu tespit edilmiştir.

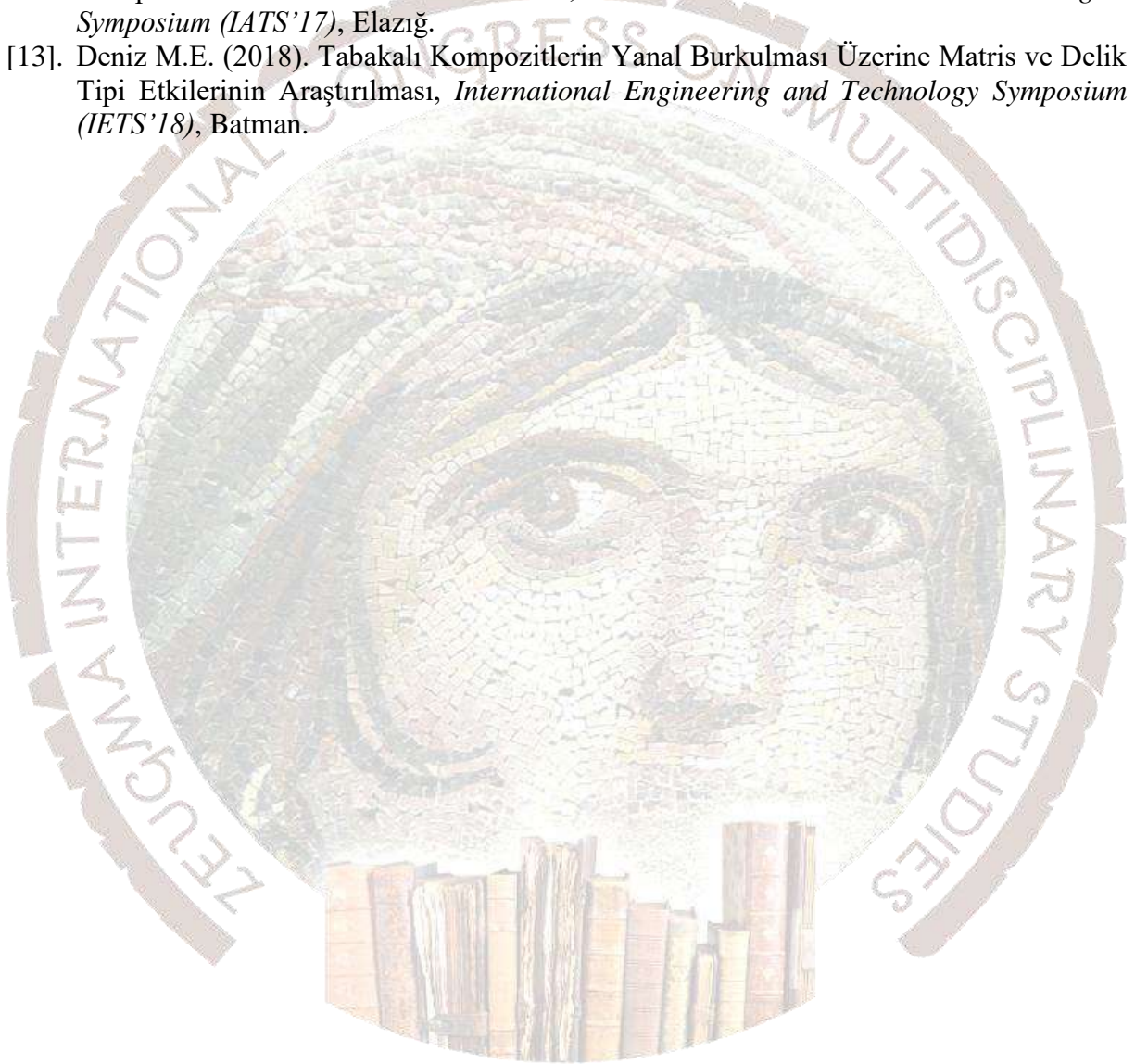
TEŞEKKÜR

Bu çalışma, BAP tarafından BTÜBAP-2017-Yüksek Lisans-7 nolu proje ile desteklenmiştir.

KAYNAKLAR

- [1]. Oral N. (2018). İçinde Delaminasyon Bulunduran Tabakalı Kompozitlerin Burkulma Davranışlarının Deneysel Araştırılması, *Yüksek Lisans Tezi*, Batman Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Batman.
- [2]. Dutucu M. (2007). Dairesel Delaminasyon Bölgesine Sahip Tabakalı Kompozit Plakalarda Delaminasyon Sayısının Kritik Burkulma Yükü Üzerine Etkisinin Sonlu Elemanlar Yöntemi ile İncelenmesi, *Yüksek Lisans Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- [3]. Arıkan R. (2012). Delaminasyon İçeren Kompozit Malzemede Titreşim Analizi, *Bitirme Projesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Makine Mühendisliği Bölümü, İzmir.
- [4]. Eryiğit E. (2006). Tabakalı Kompozit Çubuklarda Yanal Yük Etkisi ile Oluşan Burkulma Davranışlarının İncelenmesi, *Yüksek Lisans Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- [5]. Gençoğlu M. (2011). Tabakalı Kompozit Levhalarda Burkulma Analizi, *Yüksek Lisans Tezi*, Fırat Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- [6]. İpek G. (2015). Tabakalı Kompozit Malzemelerin Burkulma Davranışına Çoklu Süreksizlik Bölgesinin Etkisi, *Yüksek Lisans Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- [7]. Kharghani N., Guedes Soares C. (2016). Behavior of Composite Laminates with Embedded Delaminations, *Composite Structures*, Vol. 150; pp. 226-239.
- [8]. Bayar B. (2006). Kare Delikli ve Delaminasyonlu Kompozit Plakanın Burkulma Analizi, *Araştırma Projesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Makine Mühendisliği Bölümü, İzmir.

- [9]. Baba A.B. (2013). Delaminasyonlu Tabakalı Kompozit Plakaların Burkulma Analizi, *Yüksek Lisans Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- [10]. Sabancı E., Karakuzu R. (2013). Effect of Embedded Delaminations on Impact Behavior of Laminated Composites, *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, Vol. 19(7); (IMSP 2013 Özel Sayı), pp. 303-309.
- [11]. Deniz M.E. (2017). Kompozit Plakların Burkulma Davranışı Üzerine Delik Geometrisi ve Matriks Malzemesinin Etkisi, *8th International Advanced Technologies Symposium (IATS'17)*, Elazığ.
- [12]. Deniz M.E. (2017). Ortasında Farklı Geometrik Şekillerde Delik Bulunan Tabakalı Kompozit Plakların Burkulma Analizi, *8th International Advanced Technologies Symposium (IATS'17)*, Elazığ.
- [13]. Deniz M.E. (2018). Tabakalı Kompozitlerin Yanal Burkulması Üzerine Matris ve Delik Tipi Etkilerinin Araştırılması, *International Engineering and Technology Symposium (IETS'18)*, Batman.

YUMURTA KABUĞU TAKVİYELİ POLİMER ESASLI KOMPOZİTLERİN MEKANİK DAVRANIŞININ İNCELENMESİ

Doç. Dr. Mehmet Emin DENİZ, Makine Müh. Abdürrahim GÜNEŞ

Batman Üniversitesi, mehmetemin.deniz@batman.edu.tr

Batman Üniversitesi, abdurrahim.gunes@hotmail.com

ÖZET

Son yıllarda, yeryüzünde yaygın bir şekilde tüketilen yumurta kabuğu atığının oluşturduğu çevre kirliliğini azaltmak ve doğal kaynakların korunması için geleneksel malzemelere nazaran daha ekonomik ve daha iyi mekanik özelliklere sahip alternatif bir malzeme üretimi üzerine ilgi artmaktadır. Bu çalışmada, RTV 2 silikon kalıplara döküm yoluyla elde edilen yumurta kabuğu takviyeli epoksi esaslı kompozit numunelerin mekanik davranışları incelenmiştir. Test numuneleri, saf epoksi ve epoksi reçineye ağırlık oranının %5, %10, %20, %30 ve %40 yumurta kabuğu tozu takviye edilerek ASTM standartlarına uygun olarak hazırlanmıştır. Daha sonra bu kompozit numuneler, çekme ve üç nokta eğilme deneylerine maruz bırakılmıştır. Yapılan deneyler sonucunda en iyi çekme dayanımı yumurta kabuğu tozunun ağırlık oranının %5 takviyesinde elde edilmiştir. Takviye elemanın ağırlık oranı %0'dan %5'e artırılırken çekme dayanımında da artış görülmüştür. Takviye elemanın ağırlık oranı %5'ten %40'a artırılırken çekme dayanımında çok ciddi düşüşler gözlemlenmiştir. Eğilme davranışı için yapılan üç nokta eğilme deneylerinde ise yumurta kabuğu tozunun ağırlıkça %20 takviyesinde en yüksek dayanım elde edilmiştir. Takviye elemanın ağırlık oranı %20'den fazla eklendiğinde kompozit numunenin eğilme dayanımında düşüşler meydana gelmiştir. Sonuç olarak yumurta kabuğu takviyeli polimer esaslı kompozit numunelerin çekme ve eğilme davranışlarının ağırlıkça takviye oranına göre önemli şekilde değiştiği görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Çekme deneyi, epoksi reçine, üç nokta eğilme deneyi, yumurta kabuğu

GİRİŞ

Kompozit malzemelerde takviye elemanları genellikle katı halde bulunur ve polimer matris ile karışmaz. Dolgu (takviye) elemanları, polimerlerin mekanik ve fiziksel özelliklerini geliştirmek için farklı oranlarda kullanılmaktadır. Dolgu elemanları, lifli ve parçacık benzeri şekillerde düzensiz malzemeler olarak tanımlanabilir [1]. Günümüzde dolgu elemanları esas olarak, termal stabilite, alev geciktirici ve dayanım gibi polimerlerin belirli özelliklerini geliştirmek için kullanılmaktadır [2]. İnorganik dolgular, polimerlerin termal genleşme ve kalıp büzülmelerini azaltırken lifli dolgular ise polimerin erime viskozitesini azaltmaktadır. Organik dolgu maddeleri, bitki ve hayvanlardan elde edilen atık maddelerin geri dönüşümü ile üretilebilir. Organik dolgu maddeleri genel olarak düşük yoğunluk ve maliyet özelliklerine sahiptir. Bu nedenle polimer esaslı kompozit malzemeler için bu dolgu maddeleri kullanılmaktadır. Yam ve Mak [3] pirinç kabuğu ile takviye edilmiş doymamış polyester reçinenin mekanik özellikleri üzerine bir çalışma yapmıştır. Çalışma, pirinç kabuğu takviyesinin kompozit malzemeye daha iyi mekanik özellikler kazandırdığını göstermiştir. Nawang ve ark. [4] tarafından nişasta dolgulu polietilen kompozit malzemelerin mekanik özelliklerini araştırmıştır. Artan nişasta oranına bağlı olarak kopma mukavemeti ve kopma uzaması değerlerinin azaldığını ifade etmiştir. İnorganik dolgu maddesi olarak kullanılan mineral dolgular, genel olarak belirli parçacık boyutlarına göre öğütülerek kullanılmaktadır.

Yaygın bir şekilde kullanılan kalsiyum karbonat, çeşitli polimer reçinelerle uyumlu ve ekonomiktir. Adeosun ve ark. [5] farklı oranlarda kalsiyum karbonat dolgu parçacıklarının ilavesinde polietilen esaslı kompozit malzemelerin mekanik ve fiziksel özelliklerine etkisi araştırılmıştır. Kalsiyum karbonat yüzdesinin artırılmasıyla eğilme gerilmesinin de arttığı görülmüştür. Polimer esaslı kompozit malzemeler özelliklerinin geliştirilmesi için en yaygın kullanılan inorganik dolgu maddeleri cam, alüminyum oksit (Al_2O_3), magnezyum hidroksit ($Mg(OH)_2$) kalsiyum karbonat ($CaCO_3$) parçacıkları ve tabakalı silikatlardır. Kalsiyum karbonat parçacıkları eklenmiş epoksi reçinenin daha yüksek stabilite ve mekanik dayanıma sahip olduğunu He ve ark. [6] tarafından belirlenmiştir. Yumurta kabuğunun, çevre kirliliği üzerinde oluşturduğu etkiyi azaltmak için çeşitli uygulamalarda kullanılmıştır. Genellikle toz haline getirilerek kullanılan yumurta kabuğu iyi bir doğal kalsiyum kaynağı olabilir. Günümüzde yumurta kabuğu, çeşitli uygulamalarda katkı maddesi veya hammadde olarak kullanılmaktadır. Yumurta kabuğunun kullanım alanları özellikle tıbbi ve kozmetik sektörlerdir. Sınırlı kemik kusurlarının doldurulması ve kemik büyütme işlemleri için yumurta kabuğu tozu, iyi bir katkı maddesi olarak tercih edilmektedir. Hayvan yemi için katkı maddesi olarak kullanıldığını ifade eden Yoo ve ark. [7], ayrıca yüksek kalsiyum, magnezyum ve fosfor içeriğine sahip yumurta kabuğu, gübre olarak kullanıldığını ifade etmiştir. Mohammadi ve ark. [8], yumurta kabuğu kemik onarımı ve organ nüfuzunda kullanılabilir olduğunu belirtmiştir. Attık ofis kâğıtları ve yumurta kabuklarından elde edilen kalsiyum karbonat ile yazı tabı kağıdı üretimi, Kılılı ve ark. [9] tarafından çalışılmıştır. Piyasada üretilen yazı kağıdı tabı ile aynı optik özelliklerde ve yırtılma indeksinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Wei ve ark. [10], biyo-dizel üretimi için katı katalizör üzerine yaptıkları çalışmada, düşük maliyetli katalizör olarak yumurta kabuğu atığını kullanmışlardır. Yumurta kabuğu kalsinasyonu ile yüksek aktiflik elde etmişlerdir. Biyo-dizel üretimi için kullanılan katı katalizör olarak yumurta kabuğunun kullanılması, geri dönüşüm için maliyet ve çevresel etkileri önemli ölçüde azaltacağına yer vermiştir. Yumurta kabuğu ile düşük maliyetli sorbent olarak emilmesi üzerine Chojnacka [11] yaptığı çalışmada, ezilmiş yumurta kabuklarının diğer emici maddelerle karşılaştırıldığında iyi emilim kapasitesine sahip olduğu görülmüştür. Poliüretan köpük malzemesine farklı oranlarda yumurta kabuğu tozu eklenerek ısı iletim katsayısı ve basma dayanımı, Oğuroğlu ve ark. [12] tarafından incelenmiştir. Poliüretan köpük malzemesine farklı oranlarda eklenen yumurta kabuğu tozu, basma dayanımını belirli aralıklarda artırdığını ve ısı iletim katsayısını çok az artırdığını tespit etmişlerdir. Binici ve ark. [13] atık pil kömürü ve yumurta kabuğunun radyasyon tutucu materyal olarak kullanılmasını incelemiştir. Yumurta kabuğu takviyeli kompozit malzemelerin kalınlığına bağlı olarak lineer soğurma katsayısını pozitif bir şekilde etkilediğini belirtmişlerdir. Radyasyon tehlikesi yüksek olan hastane, askeri üsler gibi yerlerde bölme duvar veya kalkan olarak kullanılabilmesi sonucuna varmışlardır. Aynı zaman da çalışmalarında çevre kirliliğini önlemek amacıyla alternatif bir yöntem olduğunu ifade etmektedirler. Doğal kauçukların bazı mekanik ve fiziksel özellikleri üzerine yumurta kabuğu etkisi, Muhammed ve Hadi [14] tarafından araştırılmıştır. Yazarlar yumurta kabuğu takviyeli kauçuğun diğer pahalı ve toksik özelliği yüksek malzemelerin yerine kullanılabilmesini belirtmiştir. Aynı zamanda çalışma çevre kirliliğini azaltacak şekilde katkı niteliğinde bilgiler sunmaktadır. Shuhadah ve Supri [15], düşük yoğunluklu polietilen/yumurta kabuğu tozu kompozit malzemelerinin mekanik özelliklerine kimyasal modifikasyonun izofoalik asit ve yumurta kabuğu tozunun %5-%25 oranlarında katılması araştırılmıştır. Kompozit malzemenin, yumurta kabuğu tozu içeriğinin artmasıyla kopma uzaması ve dayanımının azaldığı görülmüştür. Düşük yoğunluklu polietilen matrisi ile yumurta kabuğu tozu parçacıklarının zayıf yapışma özelliklerine sahip oldukları gösterilmiştir.

Yapılan literatürde çalışmalarda bahsedildiği gibi kompozitler farklı testler ile dayanımlarının değişimi pek çok bilim insanı tarafından araştırılmıştır. Bu çalışmada da, yumurta kabuğu takviyeli epoksi matris esaslı kompozitlerin çekme ve eğilme dayanımları üzerine takviye miktarının etkisi araştırılmıştır.

MATERYAL VE YÖNTEM

Yumurta kabuğu, sert bir yapıya sahip olup bir yumurtanın ortalama % 7'sini oluşturmakta ve yaklaşık kalınlığı 0,2–0,4 mm'dir. Yumurta kabuğu hem inorganik hem de organik bileşenlerden oluşmaktadır. Yüksek oranda kalsiyum karbonattan oluşan yumurta kabuğunun kimyasal bileşimleri Tablo 1'de verilmiştir.

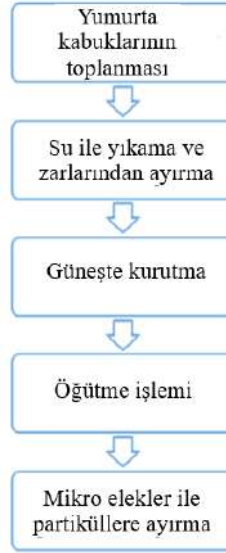
Tablo 1. Yumurta kabuğunun bileşenleri [15]

Bileşenler	Konsantrasyon (%)
Al ₂ O ₃	0,001
SiO ₂	0,001
S	0,001
Cl	0,009
CaO	99,83
Cr ₂ O ₃	0,003
MnO	0,001
CuO	0,001
Diğerleri	0,153

Bu çalışmada, hazırlanan numuneler iki ana bileşenden oluşmaktadır. Birinci bileşen yumurta kabuğu tozu, ikincisi ise epoksi matris malzemesidir. Marketlerde satılan fabrikasyonla elde edilmiş beyaz tavuk yumurtaları temin edilerek kabukları toplanmıştır. Yumurta kabuğu tozunun elde edilmesi için toplanan yumurta kabukları suda yüzdürülerek el ile yıkandı. Yıkama işlemi ile yumurta kabukları temizlenip zarlarından arındırıldı. Temizlenen yumurta kabuklarının kuruması için 72 saat güneşte bekletildi. Matris malzemesi olarak LR 300 epoksi ve LH 300 sertleştirici kullanılmıştır. Epoksi içerisinde sertleştirici oranı 1/3 olarak seçildi. Farklı ağırlık oranlarında yumurta kabuğu tozu ile takviye edilen numuneler, kalıp içerisinde 4 ile 6 saat bekletilerek küreleşmesi sağlanmıştır.

Yumurta kabuğu tozunun hazırlanması

ASTM standartlarına uygun olarak üretilen numuneler için yaklaşık olarak 150 gr beyaz yumurta kabuğu kullanıldı. Güneşte kuruyan yumurta kabukları öğütme işlemi için toplandı. Toplanan yumurta kabuklarının partiküllere ayırma işleminin akış şeması Şekil 1'de verilmiştir. Yumurta kabuklarının mikro parçacık seviyede parçalanma işlemi için küçük taş öğütücü cihaz kullanıldı. Öğütme işlemi için kullanılan Retsch RM200 öğütücü Şekil 2'de görülmektedir.

Şekil 1. Yumurta kabuğu tozu hazırlama şeması

Şekil 2. Öğütme cihazı

Elle küçük parçalara ayrılmış yumurta kabuğu, öğütücüye eklenerek sabit devirde 10 dakika boyunca öğütüldü. Mikro boyutta öğütülen yumurta kabuklarından elde edilmiş kabuk tozları Şekil 3'te verilmiştir.

Şekil 3. Yumurta kabuklarının öğütülmesi ve kabuk tozları

Elde edilen yumurta tozunu istenilen mikro parçacıklara ayırmak için 106 µm delik boyutundaki elekler kullanıldı. İstenilen boyut için gerekli toz miktarı temin edilinceye kadar işlemler tekrarlandı (Şekil 3).

Numuneler için silikon kalıp hazırlama

ASTM standartlarına uygun olarak üretilecek numuneler için RTV 2 kalıp oluşturma silikonu kullanıldı. Bu kalıplama yöntemi, daha pürüzsüz yüzeyler elde edebilmek ve numunelerin kalıptan daha kolay dışarı çıkarılabilmesinden dolayı tercih edildi. Çekme ve üç nokta eğilme deneyleri için ASTM standartlarına uygun olarak üretilen numuneler için hazırlanan silikon kalıplar Şekil 4’te görülmektedir.

Şekil 4. RTV 2 silikon kalıpları

Kompozit numunelerin hazırlanması

Epoksi ile sertleştirici oranı bütün numuneler için sabit tutularak ağırlıkça belirlenen %0, %5, %10, %20, %30 ve %40 oranlarında 106 µm parçacıklara ayrılmış yumurta kabuğu tozu eklenmiş karışımlar oluşturulmuştur. Yüzde oranlarında katılacak olan yumurta kabuğu tozunun gramajlarını hesaplamak için yapılan deneylerde standartlara uygun hazırlanan numunelerin hacimleri hesaplandı. Daha sonra oda şartlarındaki epoksi yoğunluğuyla çarpılarak toplam ağırlıklar hesaplandı. Deney numunelerinin her bir tanesi için kullanılan yumurta kabuğu tozu kütleleri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Birer numune için gerekli 106 µm boyutundaki yumurta kabuğu tozu gramajları

Yapılan deneyler Oranlar	Çekme deney numunesi için kullanılan yumurta kabuğu tozu (gr)	Üç nokta eğilme deney numunesi için kullanılan yumurta kabuğu tozu (gr)
%0	-	-
%5	0,70	1,08
%10	1,40	2,16
%20	2,80	4,32
%30	4,21	6,48
%40	5,61	8,64

Yumurta tozu ve epoksi reçine karışımında, homojen bir karışım elde etmek için ortalama 6 dakika boyunca tahta kaşık yardımıyla karıştırıldı. Daha sonra karışımın oluştuğu hava kabarcıklarını, en aza indirmek için 5 dakika kadar bekletildi. Daha önce hazırlanan RTV 2 silikon kalıpların içine, elde edilen karışımın yapışmasını engellemek ve numunenin kalıptan rahat bir şekilde dışarı çıkarttırılması için kalıp ayırıcı sprey kullanıldı. Son aşamada karışım, RTV 2 silikon kalıplara döküldü. Karışımın katılaşması (küllenmesi) için 24 saat bekletildi ve daha sonra kalıplardan çıkartılan numunelerin sertleşmesi için en az 72 saat oda sıcaklığında bekletilmiştir.

Bu şekilde tüm deney numuneleri, epoksi reçineye ağırlıkça %5, %10, %20, %30 ve %40 oranlarında yumurta kabuğu tozu ilave edilmiş karışımlar kullanılarak üretildi. Şekil 5'te Farklı ağırlık oranlarında 106 µm parçacık boyutundaki yumurta kabuğu tozu ilave edilmiş ve saf epoksi ile üretilmiş kompozit numuneler verilmiştir. Hem eğilme hem de çekme deneyleri için her bir parametrede en az üçer adet numune üretilmiştir.

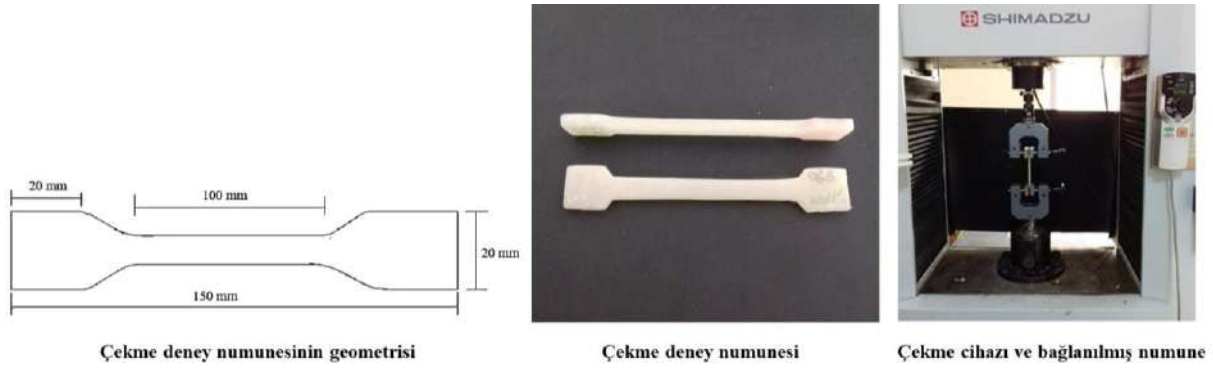
Şekil 5. Çekme ve üç nokta eğilme deneyleri için üretilen bazı numuneler

Deneyel Yöntem

Epoksi reçineye, %5, %10, %20, %30 ve %40 oranlarda, 106 µm parçacık boyutlu yumurta kabuğu tozunun ilavesiyle hazırlanan kompozit numunelerin mekanik davranışlarını incelemek için çekme ve üç nokta eğilme deneyleri yapılmıştır.

Çekme deneyi

Çekme deneyleri, Şekil 6'da gösterilen köpek kemiği şekline benzer düz numuneler kullanarak ASTM D3039-76 standardına göre gerçekleştirildi. RTV 2 silikon kalıplara döküm ile elde edilen numunelerin uzunluğu 150 mm, kalınlıkları ise yaklaşık 6 mm olarak ölçülmüştür.

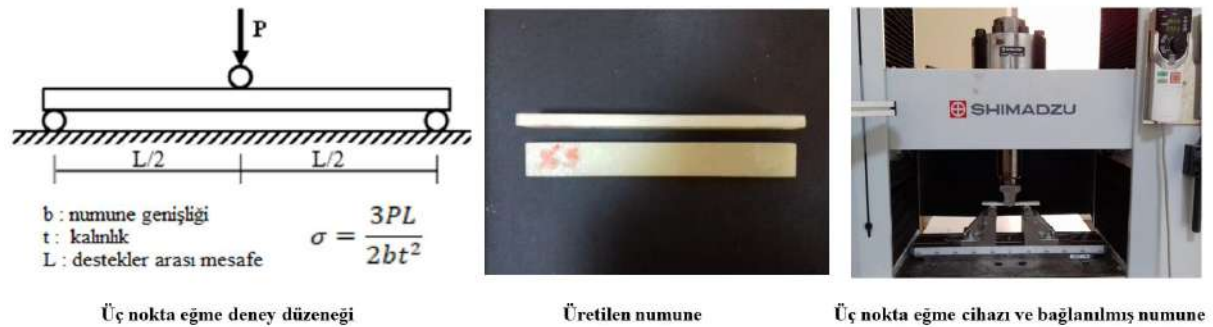

Şekil 6. Çekme deney numunesinin geometrisi ve çekme cihazına bağlanmış numune

Çekme deneyleri, Shimadzu Marka Üniversal Test Cihazı kullanılarak 0,5 mm/dak. cihaz çene hızında yapılmıştır (Şekil 6). Her bir parametre için hazırlanan üç numune test edildi ve test sonuçlarının ortalaması alındı.

Üç nokta eğilme deneyi

Eğilme davranışını incelemek için üç nokta eğilme deneyleri ASTM D2344-84 standartlarına uygun olarak Shimadzu Marka Üniversal Test Cihazı kullanıldı. Şekil 7’de RTV 2 silikon kalıba dökümle elde edilen dikdörtgen kesitli numune ve üç nokta eğilme deney aparatı görülmektedir. Her bir test parametresi için en az üç numunenin deneyleri yapıldı. Test edilen üç numunenin sonuçlarının ortalama değerleri bulundu. Alt destekler arasındaki açıklık 100 mm ve cihaz çene hızı 0,5 mm/dak. seçilmiştir. Üç nokta eğilme deneyinin şematik gösterimi aşağıda verilmiştir. Üç nokta eğilme deneyleri sonucunda elde edilen kuvvet değerleri kullanılarak eğilme gerilmeleri Şekil 7’de verilen denklem kullanılarak hesaplanmıştır.

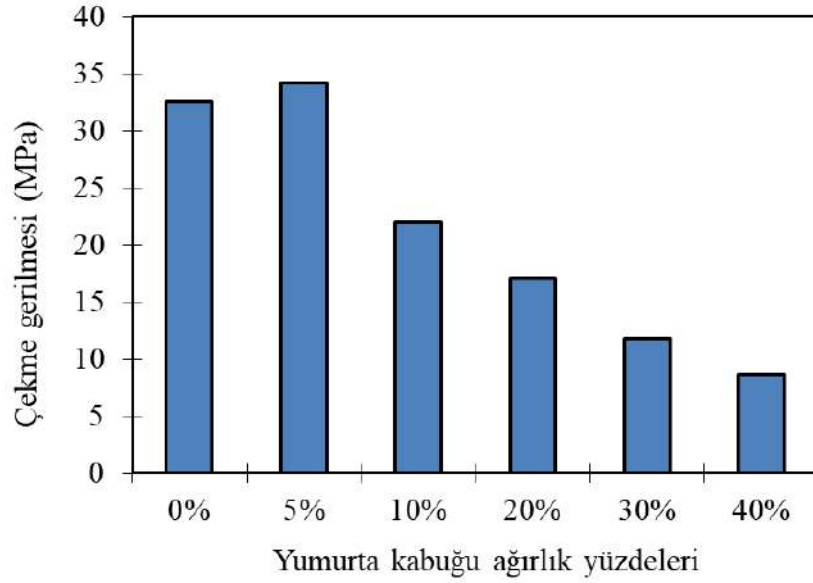
Şekil 7. Üç nokta eğilme deney düzeneği, eğilme cihazı ve cihaza bağlanmış numune

ARAŞTIRMA SONUÇLARI VE TARTIŞMA

Epoksi reçineye 106µm parçacık boyutlarında, yumurta kabuğu tozu ağırlıkça %, %5, %10, %20, %30, %40 oranlarında eklenerek numuneler üretilmiştir. Bu çalışmada, 106 µm parçacık boyutu ve beyaz yumurta kabuğu tozu sabit tutularak ağırlıkça yüzde oranının çekme ve eğilme davranışına etkisi incelenmiştir.

Çekme deney sonuçları

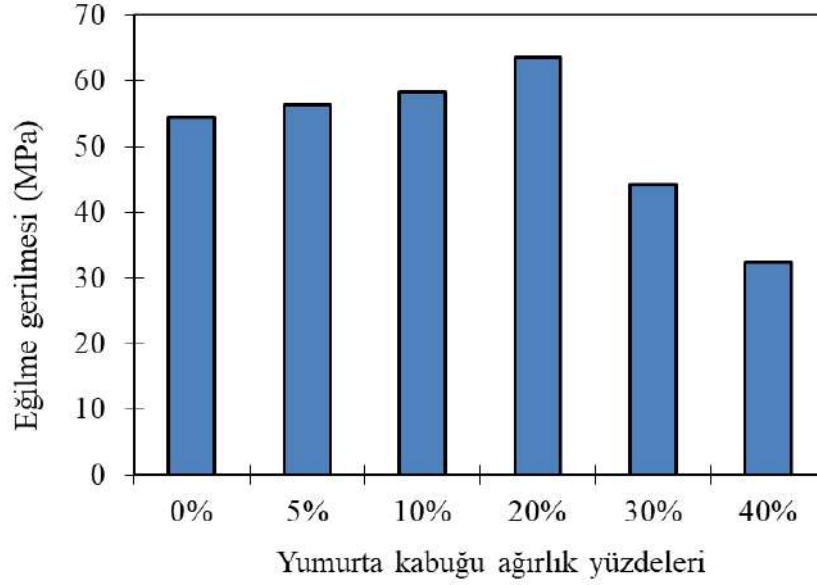
Epoksi reçineye ağırlık yüzdesine bağlı olarak ilave edilen yumurta kabuğu tozu oranı %0'dan %5'e doğru artarken, çekme dayanımı değerlerinde artış görülmektedir. Ancak yumurta kabuğu tozu oranı %5'ten %40'a doğru artarken çekme dayanım değerlerinde ciddi düşüşler görülmektedir. En yüksek değerler %5 ağırlık oranı için en düşük değerler ise %40 ağırlık oranında elde edilmiştir. Şekil 8'de incelendiğinde %5 ağırlık oranından sonra dayanım değerleri saf epoksi ile karşılaştırıldığında daha düşük çıktığı gözlemlenmiştir.

Şekil 8. Yumurta kabuğu tozunun ağırlık yüzdesine bağlı çekme gerilmesinin değişimi

Üç nokta eğilme deney sonuçları

Yumurta kabuğu tozunun ağırlık oranı %0'dan %20'ye doğru artırıldıkça eğilme dayanımında da artış görülmektedir. Ve ağırlık oranı %20'den %40'a doğru artırıldıkça eğilme dayanımının da düşüş gözlemlenmiştir. Sonuç olarak, en yüksek dayanım değeri %20 ağırlık oranında en düşük değer ise %40 oranında elde edildi. Tüm ağırlık oranları dikkate alındığında %20 oranından sonra dayanım değerleri saf epoksi dayanım değerinden daha düşük elde edilmiştir.

Şekil 9. Yumurta kabuğu tozunun ağırlık yüzdesine bağlı eğilme dayanımı değişimi

DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada, yumurta kabuğu tozu takviyeli epoksi esaslı kompozit numunelerin üretimi ve sonrasında çekme ve eğilme deneyleri gerçekleştirilmiştir. Elde edilen deney sonuçları şu şekilde özetlenebilir;

- Yapılan deneyler sonucunda en iyi çekme dayanımı yumurta kabuğu tozunun ağırlık oranının %5 takviyesinde elde edilmiştir.
- Takviye elemanın ağırlık oranı %0'dan %5'e artırılırken çekme dayanımında da artış görülmüştür.
- Takviye elemanın ağırlık oranı %5'ten %40'a artırılırken çekme dayanımında çok ciddi düşüşler gözlemlenmiştir.
- Eğilme davranışı için yapılan üç nokta eğilme deneylerinde ise yumurta kabuğu tozunun ağırlıkça %20 takviyesinde en yüksek dayanım elde edilmiştir.
- Takviye elemanının ağırlık oranı %20'den fazla kullanılmasında kompozit numunelerin eğilme dayanımında düşüşler meydana gelmiştir.

Sonuç olarak yumurta kabuğu takviyeli polimer esaslı kompozit numunelerin çekme ve eğilme davranışlarının ağırlıkça takviye oranına göre önemli şekilde değiştiği görülmüştür.

TEŞEKKÜR

Bu çalışma, BAP tarafından BTÜBAP-2017-Yüksek Lisans-8 nolu proje ile desteklenmiştir.

KAYNAKLAR

1. Xanthos, (2010). Polymers and Polymer Composites. Weinheim: Wiley-VCH, pp.4-16.
2. Leong, C. (2016). Development polypropylene (PP)-modified chicken eggshell composites, Faculty of Engineering and Green Technology Universiti Tunku Abdul Rahman, 10-15.
3. Yam, R. and Mak, D. (2014). A cleaner production of rice husk-blended polypropylene eco-composite by gas-assisted injection moulding, *Journal of Cleaner Production*, 67, pp.77-284.
4. Nawang, R., Danjaji, I., Ishiaku, U., Ismail, H. and Mohd Ishak, Z. (2001). Mechanical properties of sago starch-filled linear low density polyethylene (LLDPE) composites, *Polymer Testing*, 20(2), pp.167-172.
5. Adeosun, S., Usman, M., Akpan, E. and Dibia, W. (2014). Characterization of LDPE reinforced with calcium carbonate fly ash hybrid filler, *Journal of Minerals and Materials Characterization and Engineering*, 2(4), pp.334-345.
6. He, H., Li, K., Wang, J., Sun, G., Li, Y. and Wang, J. (2011). Study on thermal and mechanical properties of nano-calcium carbonate/epoxy composites, *Materials & Design*, 32(8-9), pp.4521-4527.
7. Yoo, S., Hsieh, J., Zou, P. and Kokoszka, J. (2009). Utilization of calcium carbonate particles from eggshell waste as coating pigments for ink-jet printing paper, *Bioresource Technology*, 100(24), pp.6416-6421
8. Mohammadi, M., Lahijani, P. and Mohamed, A. (2014). Refractory dopant-incorporated CaO from waste eggshell as sustainable sorbent for CO₂ capture: Experimental and kinetic studies, *Chemical Engineering of Journal*, 243, pp.455-464.
9. Kılı, U., Tutuş, A., Çiçekler, M., ve Özdemir, F. (2017). Atık ofis kağıtları ve yumurta kabuklarından yazı-tabı kâğıdı üretimi, Harran 1. Uluslararası Ar-Ge proje pazarı, Şanlıurfa.
10. Wei, H., Shen, Q., Zhao, Y., Zhou, Y., Wang, D. and Xu, D. (2005). On the crystallization of calcium carbonate modulated by anionic surfactants, *Journal of Crystal Growth*, 279(3-4), pp.439-446.
11. Chojnacka, K. (2005). Biosorption of Cr(III) ions by eggshells, *Journal of Hazardous Materials*, 121(1-3), pp.167-173.
12. Oğuro, H., Gürlek, G., ve Erden, S. (2015). Kapalı kalıpta üretilen poliüretan köpük malzemesine yumurta kabuğu tozu ilavesinin ısı iletim katsayısına ve basma dayanımına etkileri, Uluslararası Katılımlı 3. Ege Kompozit Malzemeler Sempozyumu, Kuşadası.
13. Binici, H. (2013). Atık pil kömürü ve yumurta kabuğunun radyasyon tutucu materyal olarak üretimde kullanılması, *KSU Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 16, pp.8-14.
14. Mohammed, M, R., Hadi, A.N. (2012). Effect of eggshells powder on some mechanical and physical properties of natural rubber, *The Iraqi Journal For Mechanical And Material Engineering* 12, pp.446-458.
15. Shuhadah, S. and Supri, A.G. (2009). LDPE-Isophthalic Acid-Modified Egg Shell Powder Composites (LDPE/ESPI), *Journal of Physical Science*, 20(1), pp.87-98.

TEMPOROMANDİBULAR EKLEM BOZUKLUKLARININ TEDAVİSİNDE ORTOGNATİK CERRAHİ

Dt Fatma SOYBAY, Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül GÜLEÇ, Dr. Öğr. Üyesi Merve GÖYMEN
Gaziantep Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Ortodonti AD., Gaziantep, Türkiye

ÖZET

Temporomandibular eklem disfonksiyonları (TMD), temporomandibular eklemi (TME), çiğneme kaslarını veya her ikisini de kapsayan kas-iskelet sistemi bozukluklarıdır. TME disfonksiyonlarının yaygınlığı kesin olarak bilinmemektedir. Ancak; 40-70/1000 sıklıkla görüldüğü tahmin edilmektedir. TME hastalıklarında; kişisel bakım, farmakolojik tedavi, fizik tedavi uygulamaları, okluzal splint gibi konservatif tedavi yöntemleri ile okluzal düzenleme, ortodontik tedavi, protetik tedavi, ortognatik cerrahi gibi radikal yöntemler de uygulanmaktadır. Ortognatik cerrahinin temporomandibular bozuklukların üzerindeki etkisi belirsizdir. Birçok çalışma sadece çene ameliyatlarını değerlendirmemiş; bunun yerine ortodontik tedavi ile birleştirilmiş osteotomilerin TMD üzerine etkilerini incelemiştir. Bu derlemenin amacı; ortognatik cerrahi ile ele alınan 3 tip iskeletsel malokluzyonun (Sınıf II, Sınıf III, openbite) cerrahi sonrası TME üzerine etkilerini incelemektir. Yapılan literatür taramasında, Sınıf II, Sınıf III ve openbite malokluzyonların düzeltilmesi için ortognatik cerrahi uygulamalarının TMD'ye neden olduğuna dair kesin bir bulgu bulunamamıştır. Sadece bir çalışmada geride konumlanmış mandibulayı saat yönünün tersine otorotasyon yaptırıldığında, çiğneme kaslarında myalji riskini arttırdığı ve 7 mm ilerletme ile kombine edildiğinde ise myalji ve TME artraljisini arttırdığı görülmüştür. Önceden TMD'si olan ve Sınıf III malokluzyonuna sahip olan hastalarda, ağrı ve kliking sıklığında genel bir düşüş tespit edilmiştir. Bununla birlikte, bireysel yanıtlar değişkenlik gösterirken bazı Sınıf III hastalarının TMD semptomlarında artış tespit edilmiştir. Ortognatik cerrahinin TMD bulguları ve semptomları üzerindeki etkilerini inceleyen birçok çalışmanın kontrol gurubu içermiyor olması bir handikaptır. Bu konuda fikir birliği henüz sağlanamadığından kontrollü klinik çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Ortognatik cerrahi, Temporomandibular bozukluk, iskeletsel malokluzyon

GİRİŞ

Temporomandibular eklem (TME), ramus mandibularisin processus kondilarisi ile temporal kemiğin glenoid fossası arasında oluşmuş bir eklemdir. Eklem yüzeyleri fibröz bağ dokusuyla kaplıdır, hemen altında hyalin kıkırdak bulunmaktadır. Bu kıkırdak büyümeden sorumlu önemli bir faktördür. Burada oluşan bir hasar mandibula ve maksillanın büyümesini ve yüz gelişimini etkiler.

TME'nin vücutta bulunan diğer eklemlerden farkı, eklem yüzeyleri arasında kıkırdak bir disk bulunmasıdır. Disk, eklem yüzeyleri arasında stabiliteyi sağlar, darbe emicidir, kondil başının rotasyonel ve kayma hareketlerinden sorumludur.

Ekleme ilişkin tüm bu yapılar eklem kapsülü ile sarılıdır. Bu kapsül ve eklem ligamentleri eklem bütünlüğünü korumayı sağlar (1).

Temporomandibular eklem disfonksiyonları (TMD), eklemi, çiğneme kaslarını veya her ikisini de kapsayan kas ve iskelet sistemi bozukluklarıdır (2).

TME hastalıklarında, kişisel bakım, farmakolojik tedavi, fizik tedavi uygulamaları, okluzal splint gibi konservatif tedavi yöntemleri ile okluzal düzenleme, ortodontik tedavi, protetik tedavi, ortognatik cerrahi gibi radikal yöntemler de uygulanmaktadır (3,4).

Bu derlemenin amacı; ortognatik cerrahi ile ele alınan üç tip malokluzyonun (Sınıf II, Sınıf III, openbite) cerrahi sonrası TMD üzerine etkilerini incelemektir.

GELİŞME

Mandibular retrognatizme bağlı Sınıf II: ortognatik cerrahinin TMD üzerine etkisi

Frey ve ark. Sınıf II malokluzyonlu bireylerde ortognatik cerrahi (Sagittal splint osteotomisi ve Le Fort I osteotomi uygulanmış) öncesi ve sonrası TMD semptomlarını karşılaştırdıkları çalışmalarında, mandibulaya 7 mm ilerletmeyle ve saat yönünün tersine otorotasyon yaptırıldığında TME de ağrı artışı saptadıklarını, saat yönüne rotasyon yaptırıldığında ise herhangi bir etki gözlemediklerini rapor etmişlerdir (5). Literatürde ortognatik cerrahinin TMD semptomları üzerine etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığını rapor eden çalışmalarda bulunmaktadır. Bir fark bulunamamasının sebebi olarak, çalışmaya katılan örneklem sayısının yetersiz olması gösterilmiş (6-8). Aynı zamanda cerrahi metotlarının standardize edilmemiş olmasının da sonuçları etkileyebileceği düşünüldü.

Mandibular prognatizme bağlı Sınıf III: ortognatik cerrahinin TMD üzerine etkisi

Literatürde Sınıf III bireylerin ortognatik cerrahi öncesi ve sonrasında 1 yıllık (9) ve 2 yıllık takibini karşılaştıran ve anlamlı farklılık olmadığını rapor eden çalışmalar mevcuttur (7). Abrahamsson ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada ise, ortognatik cerrahi sonrası 3 yıllık izlemede TMD bulguları ve semptomlarında ise düşüş tespit edilmiştir (8).

Openbite: ortognatik cerrahinin TMD üzerine etkisi

Çalışmaların çoğu, başka bir iskeletsel malokluzyonun düzeltilmesi ile openbite cerrahisini ele almışlardır. Bu nedenle, tek başına openbite tedavisinin TMD bulguları ve semptomları üzerindeki etkilerini izole etmek mümkün olmamıştır (11).

Ortodontik Tedavinin Etkisi

İncelenen çalışmaların çoğunda ortognatik cerrahiden önce hastalar ortodontik tedavi görmüşler. Bu durum ortognatik cerrahinin TMD semptomları üzerine etkisini incelemek açısından karıştırıcı bir faktördür. Bu konu, ortodontik tedavi öncesi ve ortognatik cerrahi öncesi alınan hasta kayıtlarında, TMD semptomları açısından istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığını bildiren Boever ve arkadaşları tarafından incelenmiştir (10). Ancak; çalışmadaki örneklem sayısı azlığı nedeniyle çalışma sonuçlarını etkileyebileceği düşünülmüştür.

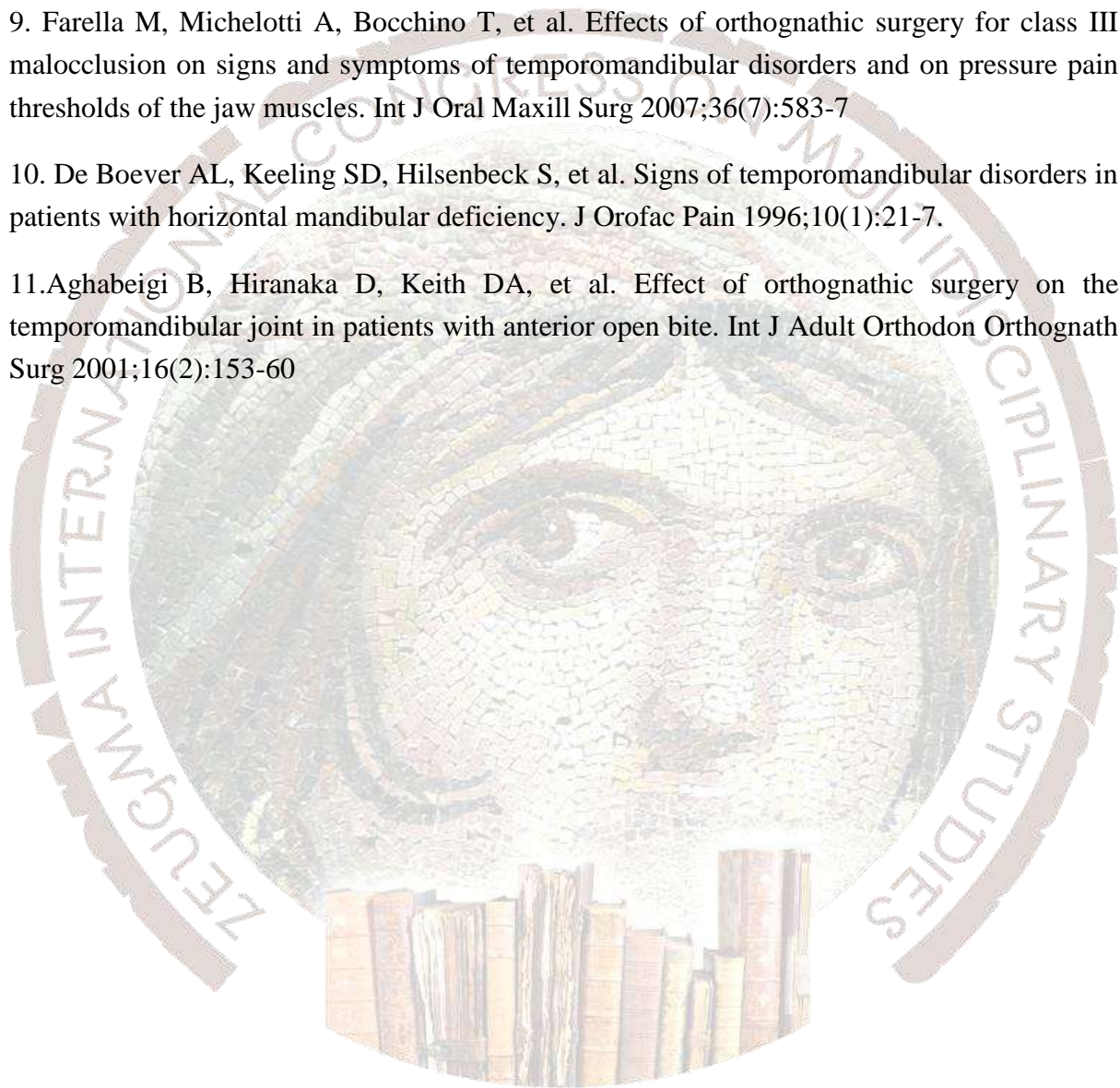
SONUÇLAR

Yapılan literatür taramasında, mandibular geri alma vakalarında TMD üzerinde olumlu sonuçlar gözlemlenebilirken; bazı mandibular ilerletme vakalarında olumsuz sonuçlar görülebilmektedir. Ancak bu derleme ile; literatürdeki çalışmaların izole olarak ortognatik ameliyatları değil, öncesinde ortodontik tedavi uygulanmış cerrahilerin TMD üzerine etkilerini değerlendirdiği saptanmıştır. Ayrıca, literatürde konu ile ilgili bir fikir birliği olmadığı görülmüştür. Bu açıdan; ileride daha kapsamlı ve randomize prospektif kontrollü dizayn edilecek klinik çalışmalar ile konunun aydınlatılabileceği düşünülmüştür.

KAYNAKLAR

1. Okeson JP. Management of Temporomandibular Disorders and Occlusion-E-Book. Elsevier Health Sciences; 2014.
2. Ta Le, Dionne RA. Treatment of painful temporomandibular joints with a cyclooxygenase-2 inhibitor: a randomized placebo-controlled comparison of celecoxib to naproxen. Pain 2004; 111(1-2):13-21.
3. Dworkin SF, Huggins KH, Wilson L, et al. A randomized clinical trial using research diagnostic criteria for temporomandibular disorders-axis II to target clinic cases for a tailored self-care TMD treatment program. J Orofac Pain 2002; 16(1):48-63.
4. Dworkin SF, Turner JA, Mancl L, et al. A randomized clinical trial of a tailored comprehensive care treatment program for temporomandibular disorders. J Orofac Pain 2002;16(4):259-76.
5. Frey DR, Hatch JP, Van Sickels JE, et al. Effects of surgical mandibular advancement and rotation on signs and symptoms of temporomandibular disorder: a 2-year follow-up study. Am J Ortod Dentofacial Orthop 2008;133(4):490.e 1-8.
6. Nemeth DZ, Rodrigues-Garcia RC, Sakai S, et al. Bilateral sagittal splint osteotomy and temporomandibular disorders: rigid fixation versus wire fixation. Oral Surg Oral Med Oral Radiol Endod 2000;89(1):29-34.

7. Dervis E, Tuncer E. Long-term evaluations of temporomandibular disorders in patients undergoing orthognathic surgery compared with a control group. Oral Surg Oral Med Oral Radiol Endod 2002;94(5):554-60.
8. Abrahamsson C, Henrikson T, Nilner M, et al. TMD before and after correction of dentofacial deformities by orthodontic and orthognathic treatment. Int J Oral Maxilla Surg 2013;42(6):752-8.
9. Farella M, Michelotti A, Bocchino T, et al. Effects of orthognathic surgery for class III malocclusion on signs and symptoms of temporomandibular disorders and on pressure pain thresholds of the jaw muscles. Int J Oral Maxill Surg 2007;36(7):583-7
10. De Boever AL, Keeling SD, Hilsenbeck S, et al. Signs of temporomandibular disorders in patients with horizontal mandibular deficiency. J Orofac Pain 1996;10(1):21-7.
11. Aghabeigi B, Hiranaka D, Keith DA, et al. Effect of orthognathic surgery on the temporomandibular joint in patients with anterior open bite. Int J Adult Orthodon Orthognath Surg 2001;16(2):153-60

DOWNSENDROMLU ÇOCUKLARA SAHİP AİLELERİN ÖZEL EĞİTİM SÜRECİNDE MÜZİK EĞİTİMİNE KARŞI TUTUM VE DAVRANIŞLARININ İNCELENMESİ- İSKENDERUN ÖRNEKLEMİ

Dr. Öğr. Üye. Şehrinaz GÜNDÜZ

İskenderun Teknik Üniversitesi Mustafa Yazıcı Devlet Konservatuvarı

sehrinaz.gunduz@iste.edu.tr

ÖZET

Toplumun en küçük yapı taşı olan aile kavramının yapısı ve temel işlevleri bakımından başka alternatifi olmayan çok özel ve önemli bir kurumdur. Bu önemli kavramı toplumsal ve kültürel farklılıklar açısından inceleyecek olursak, aileler değişik farklılıklara ve hayata bakış açısına sahip olsalar da hepsinin bir ortak yanı vardır. Genel olarak tüm aileler çocukları için en iyi olanı ister. Ailelerin bu istekleri kuşkusuz iyi bir eğitimle mümkündür. Bu vesile ile pek çok toplu eğitim merkezleri çocukların eğitimi için hazırlanmıştır. Fakat bazı özel çocuklar özel eğitime gereksinim duymaktadır. Down Sendromlu çocuklar bu grupta toplanmaktadır.

Özel eğitim ve özel öğrenim görmek zorunda kalan bu çocukların, ailelerin ve toplumun bilinçlendirilmesi önemlidir. Down Sendromlu çocukların eğitimlerinin bir bölümünü müzik eğitimi oluşturur. Yapılan bazı ön çalışmalar müziğin bu eğitimin vazgeçilmez bir parçası olduğunu göstermiştir. Bu sebepten dolayı Down Sendromlu çocuğa sahip olan ailelerin çocuklarının özel eğitim sürecinde, müzik derslerindeki etkinliklerinin, sosyal, psikolojik, zihinsel ve hareket gelişimlerine etkisine yönelik bilinç düzeylerini belirlemek istenmiştir. Bu amaç doğrultusunda tasarlanan araştırmada, ülkemizde Down Sendromlu çocuğa sahip ailelerin müzik eğitimine karşı tutum ve davranışları incelenecektir.

Bu araştırma 2017-2018 eğitim-öğretim yılında İskenderun ilçesindeki Özel Eğitim Rehabilitasyon Merkezine devam etmekte olan Down Sendromlu çocuğa sahip olan 20 aileyi kapsamaktadır. Araştırma betimsel bir çalışma olup, aileler ile yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak elde edilen veriler nitel çözümleme tekniklerine göre yorumlanacaktır. Elde edilen bilgiler ışığında birçok özel eğitim gerektiren Down Sendromlu çocuklara sahip ailelerin, müzik eğitimine karşı tutum ve davranışlarının incelenecek ve müziğin etkisi araştırılacaktır. Ortaya çıkacak olan sonuçlar bu alanda daha sonra yapılacak olan araştırmalara altyapı hazırlayacak ve yol gösterecektir. Sonuç olarak, müzik eğitiminin bu alan için önemi ve gereğine dikkat çekilerek, bu eğitimin kullanılması ve yaygınlaştırılması yolunda katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Müzik Eğitimi, Aile, Down Sendromu, Özel Eğitim

**INVESTIGATION OF ATTITUDES AND BEHAVIORS OF THE FAMILIES WHO
HAVE DOWNSENDROMED CHILDREN DURING MUSIC EDUCATION IN
SPECIAL EDUCATION- ISKENDERUN SAMPLING**

Dr. Lecturer.Şehrinaz GÜNDÜZ

Iskenderun Technical University Mustafa Yazıcı State Conservatory

sehrinaz.gunduz@iste.edu.tr

ABSTRACT

Family concept, the smallest building stone of society, is a very special and important institution that has no alternative in terms of the structure and basic functions of it. If we examine closer this important concept, they have different differences in terms of societal and cultural differences and a different perspective but they have something in common. In general, all families want the best for their children. These desires of the families are undoubtedly possible with a good education. Many public education centers for this educations are prepared for this purposes. However, some special children need special education, children with Down syndrome count on in this group.

It is important to raise awareness of these children, their families and the community, who need to attend special education and special education. A part of the education of children with Down syndrome is music education. Some preliminary studies have shown that music is an indispensable part of this education. For this reason, it is desirable to determine the level of consciousness of the children who have children with Down's syndrome to influence their children's activities in music lessons, social, psychological, mental and movement development during the special education process. The study was designed for this purpose and aim to examine the attitudes and behaviors of families who have children with Down's syndrome during musical education in our country.

This study covers 20 families who have children with Down's syndrome and they attend to the Special Education Rehabilitation Center in the district of Iskenderun in 2017-2018. The study is a descriptive study and the data obtained using the semi-structured interview technique with the parents will be interpreted according to qualitative analysis techniques. The attitudes and behaviors of families with children with Down's Syndrome, which require a lot of special education in the light of the information obtained, will be examined and the effect of music will be investigated. The data is supposed to guide the research infrastructure in this area. As a result, music education will contribute to the use and dissemination of this education by drawing attention to its importance and necessity.

Key Words: Music Education, Family, Down's Syndrome, Special Education

GİRİŞ

Gelişimsel veya zihinsel yetersizliği olan bireylerin ihtiyaçları doğrultusunda verilen destek eğitime Özel eğitim denilmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı 573 Sayılı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde özel eğitimi; "Özel eğitim bireylerin eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için yetiştirilmiş personel, geliştirilmiş eğitim programları ve yöntemleriyle onların özür ve özelliklerine uygun ortamlarda sürdürülen eğitim" olarak tanımlanmaktadır.

Özel gereksinimli bireylerde genetik sorunlar ve doğuştan anomaliler önemli bir yer tutmaktadır. Tüm toplumlarda yeni doğan bebeklerin yaklaşık yüzde iki ya da üçünde çoğu genetik bir bozukluk sonucu oluşan doğuştan anomaliler saptanmaktadır. 2916 sayılı yasa kapsamına göre, özel eğitime ihtiyaç duyan bireyler; bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal, sosyal ve sağlıksal özellikleri ve durumlarındaki olağan dışı ayrılıkları nedeniyle normal eğitim hizmetlerinden yararlanamayan çocuklardır.

Zihinsel yetersizliği olanlar, Otizmlili çocuklar, Down Sendromlu çocuklar, Özel öğrenme güçlüğü olanlar, Duygu ve davranış bozukluğu olanlar, Bedensel yetersizliği olanlar, Dil ve konuşma yetersizliği olanlar, İşitme yetersizliği olanlar, Üstün zekâlı ve üstün yetenekli olanlar, Görme yetersizliği olanlar, Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan çocuklar olmak üzere on kategoride ele alınmaktadır. Özel gereksinimli birey ifadesi, farklı özelliklere sahip özel eğitime gereksinim duyan bireylerin tümünü kapsamaktadır. (Pektaş, Düzkantar & Yurga, 2016:1)

Down sendromlu çocuklarda bu özel çocuklar arasında yer almaktadır. Down sendromu, vücut hücresinde fazladan bir (+1) kromozom bulunması sebebiyle oluşan genetik bir durum olarak görülmektedir. Down sendromu kalıtsal bir hastalık olarak görülmemektedir. Hamilelikte tesadüfen oluşan, kromozomal anomali sonucunda belirgin zeka geriliği yanında çeşitli yapısal ve işlevsel bozukluklar da sıklıkla görülmektedir (Yıldırım Sarı, 2001).

İnsan, hayatı boyunca bir eğitim ve öğretim süreci içerisinde yer almaktadır. Bu sürecin, daha verimli ve etkili şekilde dönüşmesinde rol oynayan etmenlerden birisi de ailelerdir. Çünkü, aileler çocukların ilk ve en etkili öğretmenleri olduğundan, onların edineceği yöntem ve beceriler ev ortamının daha iyi bir öğrenme ortamına dönüşmesine yardımcı olacaktır (Gordon,1997:XIX).

Toplumun en küçük yapı taşı olan aile kavramının yapısı ve temel işlevleri bakımından başka alternatifi olmayan çok özel ve önemli bir kurumu olan Aile bireyleri Down sendromlu çocuklara tanı konduğu andan itibaren bakım vermek, sorumluluklarını yerine getirmek, kendilerine ve sosyal yaşama zaman ayırmak konusunda birçok zorluklar ile karşı karşıya kalmaktadır. Tanı anından itibaren ailelere konu hakkında gerekli bilgilendirmeler ve psikolojik destek verilmesi yaşanılacak zorlukları azaltılmasında önemli rol oynar. Down sendromlu çocuğa sahip olan ailelerin davranış ve tutumu çok önemlidir. Çünkü ailenin tutumu, çocuğun gelişim alanlarını özellikle eğitim açısından gelişimlerini, doğru davranış ve rol model olma konularında etkilemektedir. Ailenin çocukların gelişim

özellikleri ile ilgili yeterli bilgiye sahip olması ve özellikle de müzik eğitimi ve gelişim hakkında yeterli bilgiye sahip olması çocukların kişilik gelişimini etkilemektedir. Ayrıca gerçekleştirilecek bu eğitimin parça parça gerçek yaşam şartlarına uygun olarak ve bazı kalıplara bölünerek eğitimin gerçekleştirilmesi, özel gereksinimi çocuğun bu süreci daha kolay, daha rahat ve daha verimli tamamlamasını neden olacaktır. Bu eğitimler içerisinde yer verilen müzik eğitimi hem çocukların hemde ailelerin sosyal ve sağlık hizmetlerinin etkin bir şekilde yürütülmesi, yetenek ve yeterliliklerini artırılması açısından önemlidir. (Öztürk, N. & Aral, N. 2016:28)

İçinde yaşadığımız yüzyıllar içinde müziğin sadece estetik bir değer olarak kalmayıp bir çok alanda insanoglunun tüm yaşamı sürecinde kullanılacağı düşünülmektedir. Eğitimin bir kolu olan müzik eğitimide bu alanların başında gelmektedir. (Artan, 2001)

Müziğin ve çalgı çalmanın bireylerin gelişimlerine, varoluşlarına eğitsel, sanatsal ve/veya tedavi amaçlı pek çok katkısı olduğu bilinmektedir. Özel eğitim gerektiren, özel gereksinimleri olan bireylerin normal gelişim gösteren akranlarıyla aynı düzlemde olabildikleri çok az alan olduğu düşünüldüğünde müzik ve müzikal etkinlikler daha da önemli olmaktadır. Bu nedenle Down sendromlu çocukların eğitiminde müzik eğitimi çok önemli ve değerlidir. Müzik eğitiminin bu kadar önemli ve değerli olmasının nedeni insanları başarıya götüren bir etkin olmasıdır. Müzik eğitimin getireceği başarı hem eğitimciler hem de aileler için çok önemlidir ve göz ardı edilmeyecek bir değerdir. Çünkü down sendromlu çocuklar için başarılı olmak çok önemlidir. Başarılı olmak çocukların motivasyonu artırır, çocukların ve ailelerin kendilerine olan güvenini artırmakla birlikte çocukların diğer alanlarda başarılı olma isteklerini pekiştirir(Artan, 2001)

Bu eğitimler özel eğitim merkezleri dışında Millî Eğitim Bakanlığına bağlı özel eğitim kurumları aracılığı ile de verilmektedir. Özel eğitimlerin yürütüldüğü tüm eğitim kurumlarına müfredat programlarına bakıldığında müzik dersine yer verildiği görülmektedir.

Down sendromlu çocuklara ritim çalgılarını kavratmak, farklı öğretim metodları yanında ailelerinde bu çalışmalara katılımı eğitimcinin işini daha verimli bir şekilde yapmasını sağlayacaktır. Böylelikle çalışmanın daha iyi temeller üzerine kurulması, çalan çocuklarında bu yaptıkları faaliyetten daha keyif almaları kaçınılmaz olacaktır. Çocuklara müzik eğitimi ve çalgı eğitimi mutlaka bu konuda deneyimli formasyonu tam bir eğitmenin eğitim vermesi gereklidir. Tüm bunlardan yola çıkılacak olursa müzik eğitimi hem ses hem enstrüman hem de beden ile mümkündür. Müzik kendi içinde ritim, armoni ve melodi desteklenerek hem zihinsel hem bedensel olarak çocukların gelişimi açısından çok önemlidir (Çelik, 2007: 1).

Problem Durumu

Bu araştırmada “Down Sendromlu çocuğa sahip ailelerin özel eğitim sürecinde müzik eğitimine karşı tutum ve davranışları ” ele alınmış ve değerlendirilmiştir.

Alt Problemler

Ailelere Göre;

1. Ailelerin down sendromlu çocukların müzik eğitimi almaları ile ilgili düşünceleri nelerdir?
2. Ailelerin görüşlerine göre Müzik eğitiminin Downsendromlu çocukların fizyolojik ve psikolojik gelişimleri üzerindeki etkileri nelerdir?
3. Ailelerin çocuklarına profesyonel müzik eğitimi aldırma ile ilgili düşünceleri nelerdir?

Araştırmanın Amacı

Araştırmada Down Sendromlu çocuklara sahip ailelerin, müzik eğitimine karşı tutum ve davranışları incelenmiş ve müziğin etkisi araştırılarak, müzik eğitiminin her alanda olduğu gibi bu alan içinde önemi ve gerekliliği dikkat çekilerek, ailelerin ve çocukların yaşamlarında nasıl bir etki yarattığının önemi anlatılması amaçlanmaktadır.

Araştırmanın Önemi

Bu araştırmanın önemi; Down Sendromlu çocuklara sahip ailelerin, müzik eğitimine karşı tutum ve davranışları incelenip değerlendirilmesi amacıyla yapılmıştır. Müziğin etkisi araştırılarak, müzik eğitiminin her alanda olduğu gibi bu alan içinde önemi ve gerekliliği dikkat çekilerek, ailelerin ve çocukların yaşamlarında nasıl bir etki yarattığının önemine yer verilerek araştırmanın, alana özgü önemli bir araştırma olduğu ve özel eğitimde müzik eğitime katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

Araştırmanın Sayıltıları

Yarı yapılandırılmış görüşmenin çalışma için uygun veri toplama yöntemi olduğu, yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan soruların nitel anlamda araştırmanın konu ve içeriğine uygun olduğu sayıltılarından hareket edilmiştir.

YÖNTEM

Down Sendromlu çocuğa sahip ailelerin özel eğitim sürecinde müzik eğitimine karşı tutum ve davranışlarının incelendiği araştırma; 2018 yılında Hatay- İskenderun ilçesinde yaşayan 20 Down sendromlu çocuğa sahip aile ile yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi ile sorulan 9 mülakat sorusu ile sınırlıdır. Her sorunun altına down sendromu çocuğa sahip ailelerinin verdikleri cevaplar toplanmış, görüşme esnasında elde edilen veriler ve konu ile ilgili literatürde yapılan diğer araştırmalardan da yararlanılarak değerlendirmeler yapılmıştır. İskenderunda yapılan bu araştırmanın sonuçları diğer down sendromuna sahip aileleri hakkında bilgi sahibi olunmasına katkı sağlayacaktır. Verilerin yarı yapılandırılmış görüşme yoluyla alınması ailelerin samimi cevap vermesine katkı sağlamıştır. Verilerin toplanması, değerlendirilmesi, sonuçların oluşturulması ve önerilerin yapılması bilimsel perspektif

doğrultusunda yapılmış, down sendromlu çocuğa sahip ailelerin özel eğitim süreci içerisinde müzik eğitimine karşı tutum ve davranışları dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir.

Görüşme Soruları;

- 1) Downsendromlu çocukların Müzik eğitimi alması konusunda görüşleriniz nelerdir?
- 2) Müzik eğitimi almasını isterseniz hangi çalgıyı çalmasını istersiniz?
- 3) Çocuğunuzun müzik Eğitiminde Türk Müziğini Yoksa Batı Müziği eğitimini almasını istersiniz?
- 4) Bu özel çocukların müzik eğitimi almalarının onlara hangi konularda ne tür etkileri olabilir?
- 5) Müzik eğitiminin çocuğunuzun psikolojisi üzerindeki etkileri hakkındaki düşünceleriniz nelerdir ?
- 6) Çocuğunuza müzik eğitimi aldırдыңız taktirde daha özgüvenli olabilceğini düşünürmüsünüz?
- 7) Müzik eğitiminin Çocuğunuzun fiziki yapısı üzerinde etki edeceğini düşüyorsunuzuz?
- 8) Çocuğunuzun müzik eğitimi alırsa daha sosyal olacağı düşünceniz varmı?
- 9) Çocuğunuzun müzik eğitimi alması için konservatuvar veya müzik fakültelerine göndermek istermisiniz?

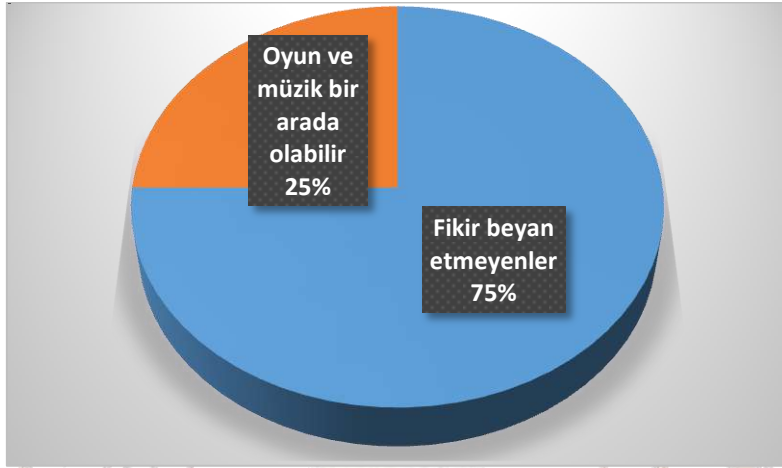
Veri Toplama Araçları

Araştırmada yapılandırılmış görüşme uygulanmıştır. Görüşme tekniği nitel araştırmalarda en çok kullanılan yöntemlerdendir. Görüşmeyi, önceden hazırlanmış soruların belli bir sistematik dâhilinde Hatay ili, İskenderun İlçesinde bulunan İlçe gençlik merkezine gelen Downsendromlu çocuğa sahip değerli aileler ile yapılan görüşmeler araştırmaya ışık tutmuştur.

Bulgular ve Yorumlar

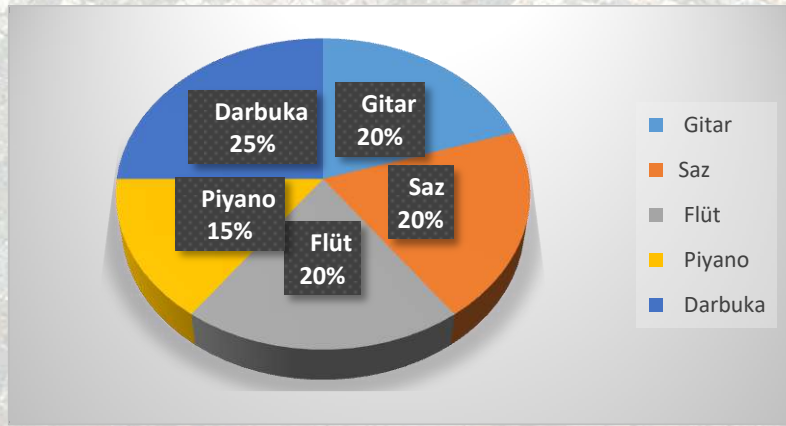
Araştırma; “Down Sendromlu Çocuklara Sahip Ailelerin, Müzik Eğitimine Karşı Tutum ve Davranışlarının incelenmesi amacıyla hazırlanmış olup, Down Sendromlu çocuğa sahip olan 20 aileden yarı yapılandırılmış görüşme formu yoluyla veriler toplanmış, işlenen verilerden şu bulgular elde edilmiştir.

1-Şekil 1 incelendiğinde katılımcılarımızın %75'i fikir beyan etmezken %25'i oyun ve müziğin bir arada olabileceğini düşünmektedir.

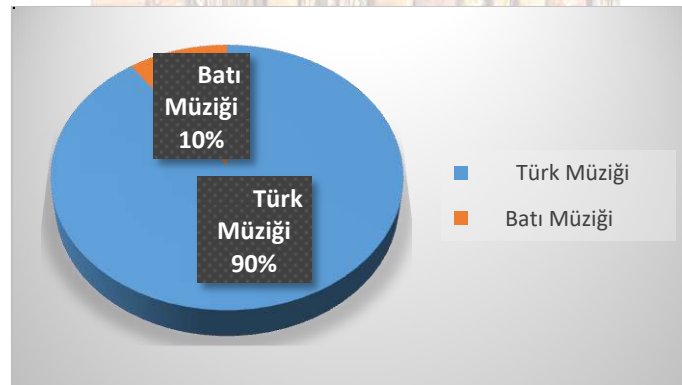
Şekil 1

2- Şekil 2 incelendiğinde katılımcıların %90'ını gitar, %20'si saz, %20'si flüt, %15'i piyano ve %25'i vurmali çalgılardan darbuka çaldıklarını beyan etmişlerdir.

Şekil 2

3- Şekil 3 incelendiğinde katılımcıların % 90'ını Türk Müziği %10'unu Batı Müziği Eğitimi Almasını beyan etmiştir.

Şekil 3

4- Şekil 4 incelendiğinde katılımcıların % 90'nı Türk Müziği %10'unu Batı Müziği Eğitimi Almasını beyan etmiştir.

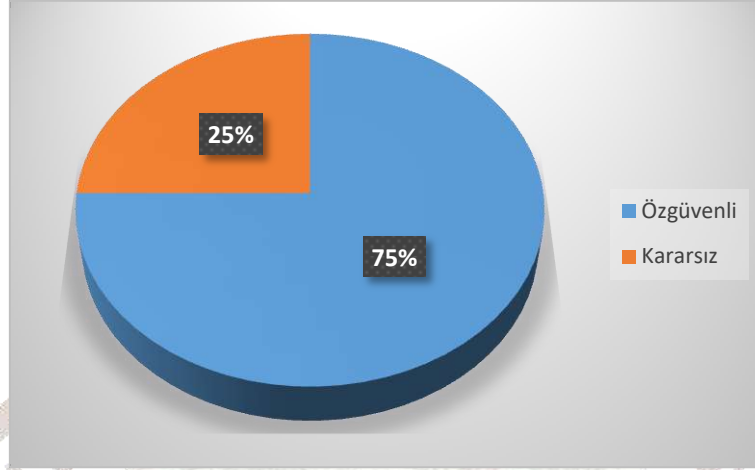
Şekil 4

5- Şekil 5 incelendiğinde katılımcıların % 100'ü hepsi çocuklarının çok mutlu olduklarını düşünmektedir

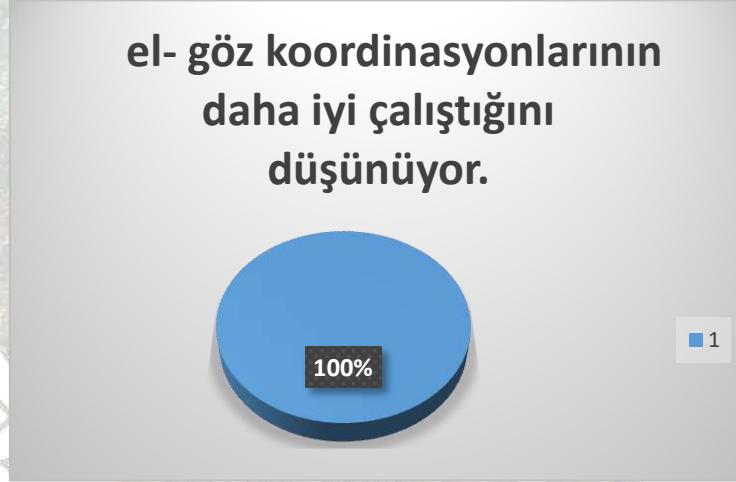
Şekil 5

6- Şekil 6 incelendiğinde katılımcılarımızın %75'i daha özgüvenli olabileceklerini düşünürken %25'i bu konuda kararsız olduklarını beyan etmiştir.

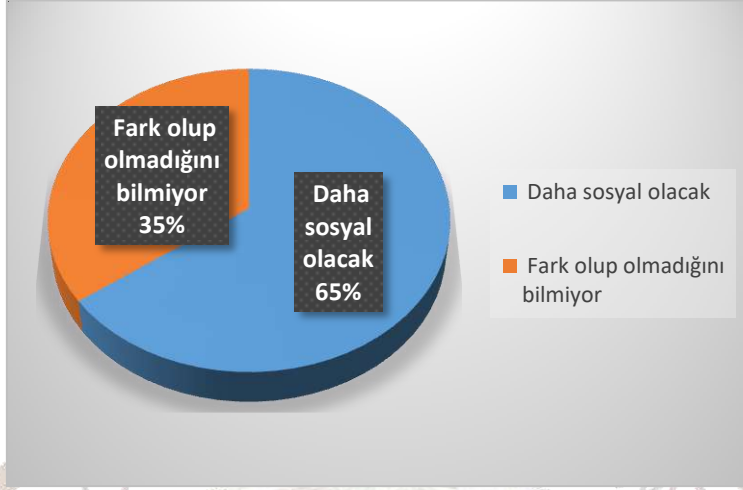
Şekil 6

7- Şekil 7 incelendiğinde katılımcıların %100'ü el- göz koordinasyonlarının daha iyi çalıştığını düşünmektedir.

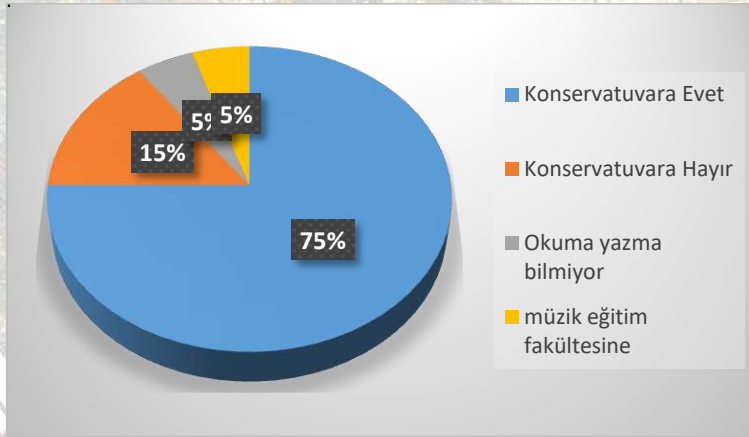
Şekil 7

8- Şekil 8 incelendiğinde katılımcılarımızın %65'i daha sosyal olduklarını düşünürken % 35'i ise bu konuda gözlemleyemediklerini beyan etmişlerdir.

Şekil 8

9- Şekil 9 incelendiğinde, katılımcıların %75'i Konservatuvara göndermek istediklerini %15' i Konservatuvar eğitimi istemediklerini,%5 'i Okuma Yazma bilmediğini, %5' i müzik eğitimi aldıkları istediklerini beyan etmişlerdir.

Şekil 9

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmada elde edilen bulgulara dayalı olarak “Downsendromlu Çocuklara Sahip Ailelerin Özel Eğitim Sürecinde Müzik Eğitime Karşı Tutum ve Davranışlarının İncelenmesi- İskenderun Örnekleme” çocukların ve ailelerin yaşamlarında müziğin önemli bir yere sahip olduğu, müzik eğitiminin çocuklarının gelişimlerine, varoluşlarına eğitsel, sanatsal gelişimlerine pek çok katkısı olduğu, ailelerin müzik eğitime ve müzikal etkinliklere daha fazla önem vermek istediklerini fakat çok fazla bu tür faaliyetlerinin ilçe bazında olmadığı, yer vererek bu tür sıkıntılardan dolayı bu özel çocukların kaynaştırma sınıflarında normal gelişim gösteren akranlarıyla aynı düzeye getirebilmek için onlar ile bir arada olmaları, rehabilitasyon merkezlerinin temel eğitimlerinin yanında müzik eğitimi ve

sosyal faaliyetlerin daha fazla yapılmasında Down sendromlu çocukların hem zihinsel hem de fiziksel gelişimleri açısından çok önemli katkılar sağlayacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Down sendromlu çocukların aileleri, müzik eğitimi için daha olumlu davranış ve tutum sergileme konularında yeterli bilgi ve birikime sahip kurumlar tarafından bir programa tabi tutulup doğru bir şekilde bilgi aktarımı yapıp eğitilmeli ve çocuklar ile birlikte ailelerde bu eğitimlere dahil edilmelidir. Müzik Eğitimleri Down sendromlu çocuklarda birçok davranışı ve tutumu geliştireceği ailelerin unutmaması gereken önemli bir konudur.

KAYNAKÇA

ARTAN, İsmihan. “Engelli Çocukların Eğitiminde Etkili Bir Teknik: Müzik” G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt 21, Sayı 2 (2001) 43-55

AŞİROĞLU, Sevim. “ Makale Derlemesi” Maltepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi. (2017)

ÇELİK, Serkan “Down Sendromluların müzik eğitimi” Maltepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi. (2007)

KURT, Gürcan. “ Zihinsel Engelli Çocuklarda Müzik Dinlemenin Öğrenme Üzerindeki Etkisi” Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (2007)

Milli Eğitim Bakanlığı “Özel Eğitimde Müzik Etkinlikleri” (2014)

ÖZTÜRK, Nuray & ARAL, Neriman. “Down Sendromlu Birey ve Ailesinin Demografik Özelliklerinin İncelenmesi, Ailelerin Bilgi, Duygu ve Düşüncelerinin Belirlenmesi (Ankara İli Örneği)” Journal of Current Researches on Health Sector. (2016)

PEKTAŞ, Songül. YURGA, Cemal. “Özel Eğitimde Oyun ve Müzik Etkinlikleri” Turkish Journal of Arts and Social Sciences Volume 2, Number 2, December 2016 ISSN: 2548-057X

Pektaş, S., Düzkantar, A., & Yurga, C. (2016). Özel Eğitim Alan Çocukların Eğitiminde Müziğin Kullanılmasına İlişkin Ebeveyn Görüşleri. Inonu University Journal of Arts and Design, 6(14), 1-17. DOI: 10.16950/29386

SARAÇOĞLU, Hazal. “ Engelli Çocuklarda Müzik Eğitimi” Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü. (2012)

YILDIZ, Gökay. DEMİRCİOĞLU, Naü. “Müziğin Eğitimdeki Yeri” Yıl 2, Sayı 1, Kış ss. 150-153. (1996)